YENİ
Resimli Bilgi
ANSİKLOPEDİSİ

1

CİLT 1

İÇİNDEKİLER

NAMIK KEMAL....1
BOGAZ KÖPRÜSÜ....2
HALİÇ KÖPRÜSÜ....3
BİZANS'IN KUŞATILMASI....4
MİLYONLARCA YIL ÖNCE DÜNYA....5
DİNOZORLAR....6
AKDENİZ....8
KESTANE AĞACI....10
İNEK....12
SÜMER UYGARLIĞI....14
AY....16
EV VE ÇEVRESİ....18
İNSAN VÜCUDUNUN MADDELERİ....20
BİZANS İMPARATORLUĞU....21
ELLİNCİ YIL MARŞI....24
SONBAHAR....26
DÜNYANIN BÜYÜK BARAJLARI....28
KOYUN....30
İLK İNSANLARDA BİR YEMEK....31
ALP DAĞLARI....34
AZTEKLER....36
GÜNEŞ SİSTEMİ....38
JUSTINIONUS....40
ATATÜRKÜN GENÇLİK ÇAĞI....41
TARTI ALETLERİ....44
ATOM ARAŞTIRMALARI....46
BÜYÜK MADEN HAVZALARI....48
TÜRKLER ANADOLUDA....50
KANALLAR....52
ENLEM VE BOYLAM....54
ORMAN KUŞLARI....56
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜNÜ....60
BİZANS'IN FETHİ....61
MEHMET AKİF ERSOY....64
KIZILAY HAFTASI....66
KITALAR....67
FENİKELİLER....70
KAPLAN....72
ÇAMLAR....74
NASIL BESLENMELİ....76
ATİLLA....79
KENAN EVREN....80
19 MAYIS 1919....81
ŞEHİR VE ÇEVRESİ....84
KEBAN BARAJI....86
KUNDUZ....88
DEMOKRASİ YOLU....90
PETROL....91
HARF DEVRİMİ....94
MISIRLILARDA YAZI....96
ARAPLAR VE AKDENİZ....98
KEDİ....100
OSMANLI TÜRKLERİ AVRUPADA....101
HAYVANLARIN KIŞ UYKUSU....104
ATATÜRK HAFTASI....106
MUSA PEYGAMBER....108
MEZBAHA....110
MİMAR SİNAN....112
ÇOCUK KİTAPLARI HAFTASI....114
ETRÜSKLER....115
AVRUPADA NEHİRLER....118
KÖK....120
OSMANLI İMP. YAYILMASI....121
KAVAKÇILIK....124
HARİTALARDA PROJEKSİYON....126
SÖMÜRGECİLİK VE K .AMERİKA....128
BÜYÜK TAARRUZ....129
AVRUPA VE DÜNYA....132
MODERN ŞEHİR....134
TELEVİZYON....136
SİNDİRİM ORGANI BOZUKLUKLARI....138
MADENLERİN ÖZELLİKLERİ....140
OSMANLI İMP. DURAKLAMA ÇAĞI....141
IRAK....144
SOLUNUM CİHAZI....146
AKREP VE ÖRÜMCEKGİLLER....147
BUZ-SU –BUHAR....150
ALMANYADA ENDÜSTRİ....152
AVRUPADAKİ GÖLLER....153
YAHYA KEMAL BEYATLI....156
KÜBA VE HAİTİ....158
GÖKDELENLER....160
ASKER ATATÜRK....161
KÜRKLÜ HAYVANLAR....164
AVUSTRALYA....166
ALTIN....168
ÖRDEK VE KAZLAR....170
İSPANYA....174
ROMATİZMA....176
İNSAN HAKLARI HAFTASI....177
HAÇLILARIN SİLAHLARI....178
SABANIN TARİHÇESİ....180
MAREŞAL GAZİ MUSTAFAKEMAL....181
ATGİLLER....182
ŞEHİR YOLLARI....185
ÇİÇEK AŞISI VE DR. JENNER....187
VENEDİK....188
NEPOLEONUN İŞLERİ....190
GERİLEME ÇAĞI....191
AVRUPADAKİ EVLER....194
AĞAÇLAR KIŞ UYKUSU....196
XVIII YÜZYILDA AVUSTURYA....198
SERALAR....200
YERLİ MALLAR HAFTASI....201
GÖL TASITLARI....202
MAYMUNLAR....203
9 EYLÜL 1922....204
DAĞLAR....208
DERİNSU BALIKLARI....210
GAZI OSMANPAŞA....212
MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ....214
DENİZCİ CUMHURİYETLER....215
OVALAR....218
OSMANLILARIN SONU....221
SAFKAN KÖPEKLER....224
JİMNASTİK SALONU....226
MARKO POLO....227
NEHİR YARARLARI ZARARLARI....230
MUDANYA MÜTAREKESİ....232
FRANSA ŞEHİRLERİ....235
HİNDİSTAN....238
BİTKİLERİN GÖVDELERİ....240
CUMHURİYETİN İLANI....214
KURBAĞALAR....244
TANZİMAT....247
KARTALLAR....248
KARTACA....250
ODUNDAN KAĞIDA....252
BÜYÜK SIRADAĞLARI....254
BİZANS ÇAĞINDA İSTANBUL....256
BALIKÇILIK....258
BELÇİKA....260
ANKARA MEYDAN SAVAŞI....261
ÖĞRENCİNİN SAĞLIĞI....264
VEREM SAVAŞ HAFTASI....265
DENİZ VE OKYANUSLAR....266
ŞARKLENİN CEZAYİR SEFERİ....268
ANTARTİKADAKİ HAYVANLAR....269
KAN DOLAŞIMI....272
LONDRA....274
BİRİNCİ MEŞRUTİYET....276
VİKİNGLER....278
SOFRA TUZU....280
ATATÜRKÜN CUMHURBAŞKANLIĞI....281
EVCİL TAVUKLAR....284
TÜRKİYEDE ATOM ÇALIŞMALARI....286
ASYA....288
OTOYOLLAR....290
KILIÇ ALİ PAŞA....291
İNGİLTERE KRAL SARAYLARI....293
JAPONYA....296
JACQUES CARTİER....298
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ....300
İNSAN VÜCUDUNDAKİ KALDIRAÇLAR....301
KABOTAJ HAKKI....302
GÖZ....304
ERTUĞRUL FIRKATEYNİ FAÇİASI....306
MADEN ALAŞIMLARI....308
BALİNALAR....309
ANİBAL....312
KÖPEKBALIKLARI....314
ÇIRAĞAN YANGINI....316
ORTAÇAĞDA TURNUVALAR....318
SİNDİRİM SAĞLIĞI....320

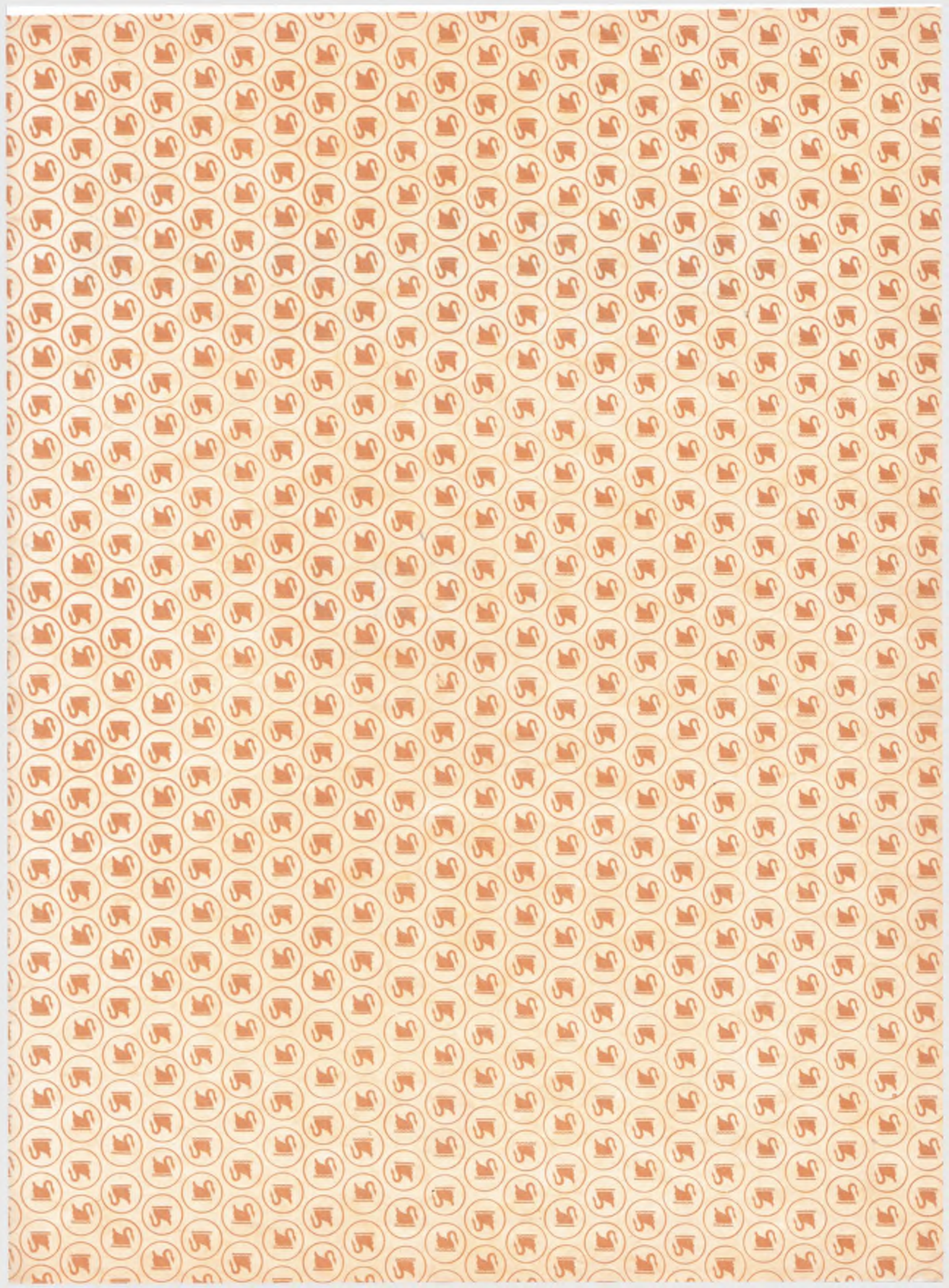

Yeni

Resimli Bilgi
ANSİKLOPEDİSİ

ONUR
OZANSOY

CİLT 1

Yeni

Resimli Bilgi
ANSİKLOPEDİSİ

BASKAN
YAYINLARI A.Ş.

1984

(C) Fabbri Editori S.p.A. Milano - İTALYA - 1978
(C) Volumis S.A. Geneve - İSVİÇRE - 1978
(C) BASKAN YAYINLARI A.Ş. - İSTANBUL - 1984
Dizgi : Ali Rıza Baskan
Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş.
Baskı : Gül Matbaası

1984

NAMIK KEMAL

Perde kapanınca, tiyatroyu dolduran seyirciler, avuçlarını patlatırcasına alkışlamaya başladılar. Oyunun yazarını görmek, onu omuzlarında taşımak istiyorlardı. Seyirciler öylesine heyecanlanmışlardı ki, salondaki alkışları yetmiyormuş gibi, gösterilere caddelerde de devam ettiler. Bütün ağızlarda bir tek isim dolaşıyordu: Namık Kemal!... Namık Kemal!...

1873 yılının güzel bir bahar günüydü. Namık Kemal'in yazdığı **«Vatan yahut Silistre»** piyesi, Gedikpaşa Tiyatrosu'nda ilk defa seyircilere gösterilmişti. Burası, o zamanlar İstanbul'un en önemli tiyatrosuydu. Namık Kemal'in vatan aşkını dile getiren piyesi, seyircileri çok heyecanlandırmış, taşkınlıklar yapmasına sebep olmuştu. Ama, zamanın baskıcı idaresi halkın bu gibi taşkınlıklarına göz yummuyordu. Hele vatan sevgisinin, hürriyet aşkının yaygın bir hal alması istenir şey değildi.

İşte bütün bunların sonucu olarak, ertesi günkü oyundan sonra piyes yasak edildi. Namık Kemal, bazı arkadaşlarıyla beraber tevkif edilerek Kıbrıs'ta Magosa kalesine sürüldü.

NAMIK KEMAL'İN HEYECANLI HAYAT HİKÂYESİ

Yukarıda anlattıklarımız, büyük vatan şairinin heyecanlı hayat hikâyesinin sadece bir bölümüdür. Namık Kemal'in hayatı küçük yaşlarından itibaren heyecanlı ve hareketli geçmiştir.

Namık Kemal, 1840 yılında Tekirdağ'da doğdu. Annesi o sırada Tekirdağ'da görevli bulunan Abdüllâtif Paşa'nın kızı Fatma Zehra Hanım, babası da Mustafa Asım Bey'dir. Annesini küçük yaşta kaybeden Namık Kemal'in çocukluk ve ilk gençlik hayatı, Abdüllâtif Paşa ailesiyle beraber geçmiştir.

Abdüllâtif Paşa, doğrusu torununa çok düşkün bir dedeydi. Küçük Kemal'in tahsil ve terbiyesiyle çok yakından ilgilendi. Görevi icabı kendisi yurdun birçok yerlerinde çalışmak zorunda kalıyordu. Ama küçük Kemal'ini hiçbir zaman ihmal etmiyor, her gittiği yerde onun gerektiği gibi eğitim görmesini sağlıyordu. Bu arada Kemal, İstanbul'da da okula devam etti.

Namık Kemal'in 17 yaşına kadar olan hayatı dedesiyle beraber geçti. Bir ara, onunla beraber Kars'a gitti. Dedesinin kaymakam olarak bulunduğu Kars'ta bir buçuk yıl kalan Namık burada iyi bir binici ve ciritçi oldu. Abdüllâtif Paşa, Namık Kemal'e sadece o zamanların en önde gelen yabancı dili, Farsça ve Arapça'yı öğretmekle kalmamış, Fransızca'yı ve Fransız edebiyatını da öğretmişti. Bütün bunların sonucu olarak, dedesi Kars'taki görevinden alınıp da İstanbul'a gelince, Namık Kemal iş bulmakta güçlük çekmedi.

Namık Kemal, 17 yaşında Babıâli Tercüme Odası'na girdiği zaman, birçok da şiir yazmış bulunuyordu. Zaten küçüklüğündenberi şiire meraklıydı. İstanbul'a yerleşince şiirlerini yayınlamaya başladı. 20 yaşına gelince adı bütün memlekete yayılmış ünlü bir şairdi artık. 1862'de doğrudan doğruya gazetecilik hayatına atılması şöhretini daha da genişletti.

Büyük şairin amansız bir hürriyet âşıkı olması ve bu yolda savaşması hükümetin gözünden kaçmıyordu. Onu, yakın arkadaşı Ziya Paşa ile birlikte İstanbul'dan uzaklaştırmak istediler. Namık Kemal verilen göreve gitmedi, aksine Fransa'ya gitti. Orada arkadaşlarıyla beraber **«Hürriyet»** gazetesini yayınladı. 1870'de İstanbul'a döndü. Burada çıkarmaya başladığı **«İbret»** gazetesindeki ateşli hürriyet yazıları yüzünden bir görevle Gelibolu'ya gönderildi. Çok geçmeden buradan alındı. İstanbul'a dönerek yine yazı yazmaya devam etti. 1873 yılında **«Vatan yahut Silistre»** piyesi yüzünden Magosa'ya sürüldü. 1876'ya kadar orada kalan şair, bu tarihte İstanbul'a dönerek önemli devlet görevlerinde bulundu. Ama, ateşli yazılarına devam ettiği için mutasarrıf (eskiden bir sancağın en büyük yönetim görevlisine derlerdi) olarak 1879'da Midilli, 1884'te Rodos, 1887'de Sakız'a gönderildi. 1888'de de 48 yaşında olduğu halde Sakız'da öldü. Mezarı Bolayır'dadır.

VATAN ŞAİRİ NAMIK KEMAL

Ölümünden bugüne kadar adı dillerden düşmiyen Namık Kemal, Vatan Şairi olarak tanınır. Daha çocuk denecek yaşta şiire başlamış ve kendini tanıtmıştı. Hürriyet savaşına girince de en büyük yardımcısı kalemi oldu. Yazdığı ateşli şiirlerle, vatandaşlarına hürriyet ve toplum sevgisini aşılıyordu. Vatan, millet, hürriyet gibi kavramları ilk olarak toplumun önüne seren, onu bu konularda düşünmeye yöneten edebiyatçımız Namık Kemal'dir. Ondan sonra bu alanda Tevfik Fikret ve Mehmet Emin gelir. Namık Kemal şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelere fazlaca yer vermiştir. «Vatan Kasidesi» gibi birçok şiirleri bugün zor anlaşılabilecek durumdadır. Ama bir defa anladıktan sonra, insan aynı heyecanı eksiksiz duyar.

ROMANCI VE TİYATRO YAZARI

Namık Kemal sadece şair olarak değil, romancı ve tiyatro yazarı olarak da büyük bir ün yapmış, Türk edebiyatına yenilikler getirmiştir. Gazetelere yazdığı makaleleri ise ayrı bir önem taşır.

Türk edebiyatının akışı içinde «Tanzimat Edebiyatı» diye önemli bir yer tutan çağın en büyük temsilcisi olan Namık Kemal iki roman ve birkaç piyes yazmıştır. Romanları «İntibah» ve «Cezmi»dir. Tiyatro eserlerinin başlıcaları: «Vatan yahut Silistre», «Gülnihal», «Akif Bey», ve «Zavallı Çocuk»tur. Bunlardan «Vatan yahut Silistre» yazılışından üç yıl sonra Rusça'ya, daha sonra başka batı dillerine çevrilmiştir.

Gazetelere yazdığı yazılar da bu vatan şairimize ayrı bir önem kazandırır. Bu yazıların en önemli tarafı Türk edebiyatı üzerinde ilgi çekici düşünceleri anlatmasıdır. Hele Avrupa'dan döndükten sonra getirdiği yeni görüşleri gençlere aşılaması, kendisinin de bu görüşlerin açısından yazılar yazması Türk edebiyatına büyük faydalar sağlamıştır.

Tarih alanında da eserler veren Namık Kemal adını yabancı ülkelerde en çok duyuran Türk yazar ve şairlerindendir. Bununla beraber hepimiz için onun en büyük ünü bir vatan ve hürriyet şairi olmasındadır.

BOĞAZİÇİ KÖPRÜSÜ

Boğaziçi'nde ilk köprü M.Ö. 511 yılında Korent'li Mandrokal adlı mimar tarafından Pers İmparatoru Darius'un 80.000 kişilik ordusu için kurulmuştu. Şimdiki Anadoluhisarı'yle Rumelihisarı arasında, sallarla sandalları birbirine bağlayarak yapılan eğreti köprü sâyesinde Darius, Asya'dan Avrupa'ya ilk geçen kişi olmuş; buradan Hellenler üzerine yürümüştü.

Boğaziçi'ne temelli bir köprü yapma işi 16'ncı yüzyılda ele alınmıştı. Bu konuda yapılan ilk proje Licardo adlı bir Ceneviz'liye aitti. Bunu Leonardo Da Vinci'nin (1452 - 1519) yaptığı proje takip etti. Da Vinci, Osmanlı İmparatoru İkinci Bayezit'e, Boğaziçi'nde, açılır - kapanır bir asma köprü yapılmasını teklif ediyordu. (Bu konudaki bütün belgeler İstanbul Topkapı Sarayı arşivlerindedir). Ancak, Haliç'e bile köprü yaptırmaktan çekinen padişahlardan biri olan 2'nci Bayezit bu teklife önem vermedi.

1900 yılında, İmparator İkinci Wilhelm'in başında bulunduğu Almanya, İkinci Abdülhamit'e (1876-1909) bir başka proje sundu. Hamburg'dan kalkıp Kalküta'ya 12 günde gidecek bir trenin geçebileceği bu «Demiryolu Köprüsü», denizde yükselecek taş-beton ayaklar üzerinde kurulacaktı. Köprünün 5-6 ayağı olacak, her ayağın üzerinde bir cami kubbesiyle dört minare yükselecekti. 24 minareli bu projenin adı «Hamidiye Köprüsü»ydü. Evhamlı Padişah kuşkulandı ve teklifi kabul etmedi. Proje kâğıt üzerinde kaldı

Bundan sonra Frederich Storm adındaki bir Amerika'lı mühendis «Tünel-i Bahrî» (Deniz Tüneli) projesini ortaya attı. Sarayburnu ile Haydarpaşa arasında bir sualtı tüneliyle iki kıtayı birbirine bağlamayı teklif ediyordu. Bu proje de kaldı. 1908 İkinci Meşrutiyetinden sonra F. Arnodin adında bir Fransız mühendisi, Boğaz'ı iki köprüyle bağlamayı teklif etti: Biri Sirkeci Garı'nı Salacak üzerinden Haydarpaşa Garı'na bağlıyordu. Öteki köprü Rumelihisarı - Kandilli arasında kuruluyordu. O zamanki siyasal karışıklık arasında bu proje de rafa kaldırıldı.

Cumhuriyet'in ilânından sonra, bu konuya ilk el atan kişi Nuri Demirağ oldu. Sultanahmet tepesi eteklerindeki Ahırkapı sâhillerinden Üsküdar - Salacak sırtlarındaki Doğancılar'a kadar uzanan, tam 2.560 metrelik köprünün projelerini Amerika'daki Golden Gate isimli köprüyü yapan mühendislere, masrafını kendisi yapıp çizdirmişti. Ancak o zamanki hükümet bu projeyi de fazla hayâlci ve uygulanabilir nitelikten uzak buldu ve reddetti.

Boğaziçi Köprüsü konusunda ilk ciddî ve bilimsel adım 1953 yılında atıldı. İki yıllık etüdler sonunda Karayolları Genel Müdürlüğü, yabancı mühendislik ve müşavirlik firmalarıyla anlaşma yaptı. 1956'da, köprü için en elverişli geçit yerinin Ortaköy - Beylerbeyi arası olduğu anlaşılmıştı. 1958'de daha detaylı etüdler yapıldı. 1964'te Japonlar, denizdeki iki ayak arası 670 metre olan, tam uzunluğu 1.340 metreyi bulan bir proje teklif ettiler. Köprü 300 milyon liraya çıkacaktı. 1968'de İngiliz, Alman, Fransız firmaları yeni projelerle ortaya çıktılar. Nihayet anlaşmalar imzalandı ve 20 Şubat 1970'te, resmî adı «İstanbul Boğaziçi Köprüsü» olan büyük eserin temeli atıldı. Çalışma 2 Mayıs 1970'te başladı ve 1974 yılına göre dünyada dördüncü Avrupa'da birinci sırada yer alan bu modern asma köprünün 30 Ekim 1973'te açılış töreni yapıldı.

KÖPRÜ HAKKINDAKİ TEKNİK BİLGİLER:

Köprü ayaklarını dikme işi 1 Temmuz 1971'de başlamıştır. İlk «kılavuz teli» 11-12 Ocak 1972'de atılmış, ilk tabliyenin konulması 7 Aralık 1972'ye rastlamış; son tabliye 26 Mart 1973'te tamamlanmış ve böylece Boğaziçi'nin iki yakası, Avrupa ile Asya bir çelik yol ile birleşmiştir. Servis köprüsünün tamamlanmasıyla ilk defa Avrupa'dan Asya'ya insanların geçmesi (işçilerin) 29 Mart 1973'te mümkün olmuştur. Köprünün trafiğe açılışı ise 31 Ekim 1973 sabahıdır.

Köprüde ana gövdeyi «Ana kablo» denilen ve kalınlığı 600 milimetreye kadar çıkan iki kabloya bağlayan tellere «askı» adı verilmektedir. Bunlar 60 milimetre çapında, tek büküm-lü, yüksek mukavemetli çelik tellerdir. Kopma mukavemeti herbirinde 300 tondur. Ana kabloların pilonlar (kule) ile karadaki beton-arme bağlantı yeri (ankraj) arasındaki kısmı 600 milimetre çapındadır ve 5 milimetre çapında 11.176 telden meydana gelmiştir. Bu iki ana kablo iki kule arasında (deniz üstünde) çapı 580 milimetreye inmekte ve birbirine sarılı çelik tel sayısı da 10.414 olmaktadır. Bu binlerce telden sadece bir tanesinin çekme gücü 160 kg./mm²'dir. Ana kablolar arasındaki mesafe 28 metredir. Köprünün asılı kısmında metre tûle düşen ağırlık (1 metre uzunluktaki kablonun çektiği yük) 14.300 tondur. Bir ana kablonun maksimum çekme kuvveti 15.400 tondur. Yâni, köprü iki ana kablosuyla 38.800 ton çekebilir ki bu da herbiri 5 tonluk olmak üzere 6.000 kamyon eder. Köprü hiçbir zaman 600 kamyondan fazlasını tabliye yüzeyine sığdıramayacağına göre güvenlik derecesinin 10 misli olduğu anlaşılmaktadır. Köprüde deprem etkileri de düşünülmüş ve bu konuda tedbirler alınmıştır.

KÖPRÜ HAKKINDA BİRKAÇ RAKAM:

* **Boğaziçi Köprüsü 1.700 iş gününde bitirilmiştir.**
* **Günde ortalama 35 mühendis, 400 işçi çalışmıştır.**
* **İki ayağı arasındaki mesafe (ana açıklık) 1.074 metredir.**
* **Köprünün Beylerbeyi'nden Ortaköy'e ulaşan toplam uzunluğu 1.560 metredir.**
* **Denizden yüksekliği kıyılarda 64, ortada 69,5 metredir. Ortadaki 400 metrelik şeridin altından dünyanın en büyük transatlantikleri geçebilir.**
* **Köprünün gövde kısmı 60 tabliyeden yâni "ünite"den meydana gelmiştir.**
* **Bir tabliye 17,90 metre uzunluğundadır ve rüzgârlara karşı "aerodinamik" bir kibrit kutusu gibi yapılmıştır.**
* **Köprünün genişliği 33,40 metredir.**
* **Köprüde herbiri 3,5 m. genişliğinde 6 trafik şeridi vardır.**
* **Köprünün her iki yanında 2,5 m. genişliğinde birer yaya şeridi vardır.**
* **Köprü üzerinde 46 adet elektrik direği vardır.**

Köprüdeki çelik pilonların yüksekliği 165 metredir. «H» harfi şeklindeki pilonlar üç kirişle birleşen iki kuleden meydana gelmiştir. Pilon ayakları (kuleler) tabanda 7 x 5,20 metre genişliğinde bir dikdörtgendir. Tepede 5,20 metre 3 metreye inmektedir. Her kulede 65 metreye çıkan, 20 kişilik bir yolcu asansörü, bir de 165 metreye çıkan işçi asansörü bulunmaktadır. Pilonların Ortaköy tarafındakinin temelleri 17 ve 24 metre, Beylerbeyi tarafındakinin temelleri 5 ve 10 metre deniz seviyesinden aşağıya inmiş ve sert kayalara oturmuştur.
Ana kabloların her birindeki 15.400 tonluk çekme kuvvetini pilonların tepesindeki semerlerden geçip toprağa aktarmaya yarayan «ankraj» blokları dev apartmanlar büyüklüğünde, çelik ve beton yığınlarıdır. Ortaköy ankraj blokunda 60.000, Beylerbeyi ankraj blokunda 50.000 ton beton vardır. «Viadük» denilen ve kara (toprak) üstü köprüsü anlamına gelen yollarla köprü tamamlanmakta ve bunların dışında «çevre yolu» denilen ve saatte ortalama 100 kilometre hızla gidecek taşıtlara göre yapılmış yollar gelmektedir. Köprüye dördü Topkapı-Ayvansaray, beşi Haliç-Boğaziçi ve üçü de Beylerbeyi-Ankara Yolu kesimlerinde olmak üzere tam 12 kavşaktan girilebilinir.
Köprü için kullanılan malzeme yaklaşık olarak şöyledir: 71.000 metre küp beton, 20.000 ton çimento, 3.900 ton betonarme çeliği, 16.900 ton yapı çeliği, Ana kablo ve askılar için 6.100 ton çelik kullanılmıştır. Ankraj ve kule temellerinin hafriyatı için 65.000 metre küp toprak ve kaya çıkarılmıştır. Köprünün iki pilon arasındaki «orta açıklık» denilen bölümü 60 tabliye (ünite)den meydana gelmiştir.
Başlangıçta 1 milyar 872 milyon TL. sına çıkacağı hesap edilen Haliç ve Boğaziçi Köprüleriyle çevre yollarının, tamamen bittiği vakit 3 milyar TL. sına ulaşacağı hesaplanmıştır. İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nün tam maliyeti 516 milyon TL., Haliç Köprüsü'nün maliyeti 250 milyon TL. sıdır İki köprünün toplam maliyeti 766 milyon TL. olduğuna göre geriye kalan 2 milyar 234 milyon TL. sı kamulaştırma giderleri, otoyol yapımı ve çeşitli kavşaklar, ufak köprüler ve geçitler için sarfedilmiştir.

HALİÇ KÖPRÜSÜ:

Batı Alman ve Japon firmalarının yaptığı Haliç Köprüsü'nün temeli 17 Aralık 1971'de atılmıştır. Deniz yüzeyinden yüksekliği 22 metredir. Su üstündeki kısmı 400 metre olan Haliç Köprüsü'nün tamamı 995 metre uzunluğundadır. Böylece 595 metrelik bölümünün karada olduğu anlaşılmaktadır. 6 şeritlik otomobil yolu olan Haliç Köprüsü'nün iki yanında 3'er metrelik yaya kaldırımı vardır. Tam genişliği 31,20 metredir. Köprünün ortadaki iki ayağı denizin dibine inmektedir. Bazı yerlerde bu ayaklar, köprü geciş yolundan 65 metre aşağıya inmektedir. Su içindeki ayaklar böylece 43 metre derinliklere kadar ulaşmaktadır.
Haliç Köprüsü 36 aylık bir çalışma sonunda tamamlanmıştır. Taşıtlarla yayalar köprüden ücretsiz geçeceklerdir. Haliç Köprüsü, beton-arme ayaklara oturan çelik köprü türündendir. İstanbul Boğaziçi Köprüsü ise «asma köprüler» türündendir.
Bu iki köprüyü birbirine ve Londra Asfaltıyla Ankara Karayoluna bağlayan 22 kilometrelik bir «çevre yolu» vardır. Bunun 13 kilometrelik bölümü Avrupa, 6 kilometrelik kısmı ise Asya yakasındadır. İki büyük köprüyle bağlantılı geçitlerin uzunluğu da 3 kilometre kadardır. Aynı zamanda «otoyol» denilen bu yolda gidiş - geliş için üçer oto yol şeridi vardır. Şimdiki Londra Asfaltı'nın Topkapı Surları'nı kestiği noktadan başlayan yol, surlara paralel olarak 500 metre mesafeden Ayvansaray'a inmekte, Haliç Köprüsü'nden sonra Halıcıoğlu'nda karşı kıyıya ulaşmakta ve Okmeydanı'na tırmanıp Dârülaceze ve Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nden geçip Mecidiyeköyü'nde Büyükdere Caddesine çıkmaktadır. Çevreyolu burada 850 metre kadar viaduk «havai yol» şeklinde, kolonlar üzerine dökülmüş beton yol ile Barbaros Bulvarı'na gelmektedir. Balmumcu Kışlası'nın kuzey yamacından Ortaköy'e doğru inerek İstanbul Boğaziçi Köprüsü'yle birleşmekte, Beylerbeyi'nden Büyük Çamlıca Tepesi eteklerine doğru tırmanıp Altunizâde'yi geçip Küçük Çamlıca Tepesi eteğini döndükten sonra, Haydarpaşa Limanı'nın 3 kilometre doğusunda Ankara - İstanbul Karayolu'na ulaşmaktadır.

BİZANS'IN KUŞATILMASI

Doğu Roma İmparatorluğu'na 1000 yıllık bir süre adını veren Bizans şehrinin, Milâttan önceki çağlarda olduğu gibi Milâttan sonraki yüzyıllar boyunca da, başı dertten kurtulamadı. Şehir, çeşitli uluslar tarafından ele geçirilmek için sarıldı, kuşatıldı. Bizans'ın bu kaderi, tabiat güzelliğindeki çekicilik, kadar, bulunduğu yere askerlikçe verilen büyük önemle de ilgiliydi. Yayılma ve genişleme amacı güden devletler, her çağda, Bizans'ı ele geçirmekten sayısız faydalar ummuşlardı. Bunun yanısıra şehrin, Asya ile Avrupa'ya giden yolların kilit noktası sayılan Boğaz kıyılarına yayılmış bulunması da gözleri kamaştıran diğer bir sebep teşkil eder.

Bizans şehrini fethederek 1000 yıllık Doğu Roma İmparatorluğu'na son veren ve bir çağın kapanarak yenisinin açılmasına sebep olan Osmanlı Padişahı FATİH Sultan Mehmet II.

TARİHTE BİZANS ŞEHRİ KUŞATMALARI

Bizans (İstanbul) şehrinin Milâttan önceki yüzyıllarda bilinen ilk kuşatılması, ünlü Pers Hükümdarı Dara I. tarafından yapıldı. Atina üzerine yürümek isteyen Dara, büyük ordusunu bugün Anadoluhisarı'nın bulunduğu noktadan Rumeli yakasına, gemiler üzerinde kurduğu köprüyle geçirmişti. Bu olay, o çağlarda görülmemiş bir yenilik, bir askerlik dehası sayılmıştı. Büyük Hükümdar, bu arada, yolu üzerinde bulunan Bizans şehrini de kuşattı. Epeyce yakıp yıktı. Yalnız, Dara'nın bu kuşatması tarih için pek önemli sayılmaz. Çünkü onun asıl amacı Bizans şehri değil, Atina idi. Bundan ötürü İsparta Kıralı Pavsanias'ın yaptığı kuşatma, tarihte Bizans şehri kuşatmalarının ilki olarak kabul edilir.

Oligarşik bir idare içinde bulunan Bizans, Yunan şehir devletlerinin baskısı altında sıkışıp kaldı. Daha sonraları Atina'lı Alkibiades, şehri kuşatıp idareyi ele aldı. Bu sırada, demokratik bir düzen içinde bulunan Bizans, varlığını Atina ile İsparta arasında oyalama politikası gütmekle sürdürebiliyordu. Bizans üzerine yapılan Milâttan önceki akın ve kuşatmaların en önemlilerinden biri ve sonuncusu da, Makedonya Kıralı Filip'in hükümdarlık yıllarında oldu. Ama, Yunanlılar, hemen Bizans'ın yardımına koşup Filip'i geri püskürttüler.

Milâttan sonraki yüzyıllarda da Bizans üzerine yapılan akın ve kuşatmalar dinmedi; daha da arttı. Roma'lı General Septim Sever, Bizans'ı üç yıl süren kuşatmadan sonra ele geçirdi.

Tarihte pek önemli bir yer verilen bu kuşatma sırasında Bizans halkı, ölenlerin etini hattâ fareleri bile yemek zorunda kalmıştı. Savaşanlara oklar yapmak için kadınlar saçlarını kesmekte birbirleriyle yarışmışlardı. Ama sonunda şehir düştü ve Roma'lılar tarafından yakılıp yıkıldı.

Roma'lıların Bizans'a bundan sonraki akını Büyük Konstantin'i imparatorluk yıllarına raslar. Şehri ele geçiren Roma İmparatoru, daha sonraki yüzyıllarda «Bizans Uygarlığı» adını alan Hıristiyan - Grek - Doğu uygarlığının merkezini bu şehre taşıyıp ona adını verdi: Constantinopolis (Konstantinopolis). Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi Constantinopolis (Bizans)'i bundan sonra İran Hükümdarı Keyhüsrev, Avarlar, Araplar birbiri arkasına kuşattılar. Müslüman Araplar bu şehri ele geçirmenin Peygamber'in verdiği emre göre kutsal bir görev olduğuna inanıyorlardı. Ama onlar da hem kendilerinden öncekiler, hem de daha sonraki yüzyıllarda şehri kuşatan çeşitli uluslar gibi kesin bir sonuca ulaşamadılar.

Osmanlı Türkleri'nin Avrupa'ya yayılmaları çağında Yıldırım Bayezit'in iki kuşatmasından sonra Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılındaki kuşatması, şehrin fethi ve Bizans İmparatorluğu'nun tarihe karışmasıyla sonuçlandı.

BİZANS (İSTANBUL) ŞEHRİ TARİHTE 29 DEFA KUŞATILDI

1 — M.Ö. 479'da İsparta Kıralı Pavsanias
2 — M.Ö. 408'de Atina'lı Alkibiades
3 — M.Ö. 340'da Makedonya'lı Filip II'nin Generali Leon
4 — M.S. 197'de Romalı General Septim Sever
5 — M.S. 313'de Sezar Maksimianus
6 — M.S. 315'de Roma İmparatoru Büyük Konstantin
7 — M.S. 616'da İran Hükümdarı Keyhüsrev
8 — M.S. 626'da Avar Hâkanı
9 — M.S. 654'de Arap Kumandanı Muaviye
10 — M.S. 667'de Arap Kumandanı Muaviye'nin oğlu Yezid
11 — M.S. 672'de Arap Kumandanı Süfyan bin Avf
12 — M.S. 715'de Halife Ömer bin Abdülâziz
13 — M.S. 739'da Abdülâziz'in oğlu Süleyman
14 — M.S. 764'de Bulgar Kıralı Paganos
15 — M.S. 780'de Abbasi Halifesi Harunnürreşit
16 — M.S. 798'de Haruürreşit'in Kumandanı Abdülmelik
17 — M.S. 811'de Despot Kromos komutasındaki Slavlar
18 — M.S. 820'de Tomas komutasındaki Slavlar
19 — M.S. 866'da Ruslar
20 — M.S. 914'de Bulgar Kıralı Simeon
21 — M.S. 1048'de âsi Torniçiuyos
22 — M.S. 1081'de Aleksis Komnen
23 — M.S. 1204'de Haçlılar
24 — M.S. 1261'de Mişel Paleolog
25 — M.S. 1396'da Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezit
26 — M.S. 1402'de Yıldırım Bayezit
27 — M.S. 1414'de Osmanlı Şehzadesi Musa
28 — M.S. 1422'de Osmanlı Padişahı İkinci Murat
29 — M.S. 1453'de Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet

Fatih'in topları karşısında dayanamıyan Bizans

MİLYONLARCA YIL ÖNCEKİ DÜNYAMIZ

Bugün, insanların dünyanın büyük bir bölümünü kapladığını biliyorsunuz. Ama, belki de milyonlarca yıl önce yeryüzünde bir tek insanın olmadığını herhalde düşünmemişsinizdir.

Dünya çok yaşlıdır: milyonlarca yıl önce meydana geldi. Başlangıçta, çok büyük, ateşten bir toptu. Zamanla kabuğu yavaş yavaş soğudu. Dağlık, büyük kara parçaları meydana geldi. Şimdi biz bunlara «kıta» adını veriyoruz. Bu devrede çok kızgın olan kayalardan devamlı olarak su buharı çıkıyordu. Bu su buharları bulut haline gelip, dünyanın etrafını kapladılar. Bütün gökyüzü karardı.

BUGÜN

BİR MİLYON YIL ÖNCE

Görünüşün ne kadar korkunç olduğunu düşünebilirsiniz. Yüzyıllarca süren karanlık bir devre. Bu karanlığı volkanlardan çıkan lâvların ışığı arada sırada aydınlatıyor ve etrafın korkunçluğunu büsbütün arttırıyordu.

Sonra bu kalın bulutlardan dünyaya yıllarca sürekli yağmurlar yağdı. Böylece denizler ve okyanuslar meydana geldi. Denizlerde, ilk olarak, çok küçük yaratıklar doğdu. Yavaş yavaş bütün dünyaya hayat yayıldı. Hayvan ve bitkiler zaman geçtikçe çoğaldılar, büyüdüler ve her tarafa yayıldılar.

Son olarak da dünyada insanların belirdiği görüldü.

DÜNYA'DA HAYATIN BAŞLAMASI

Dünya ateşten bir küre idi.

Yavaş yavaş soğuyarak dağlık ve engebeli bir arazi oldu.

Bulutlarla kaplandı, yüzyıllar boyunca yağmur yağdı.

Kutup buzları defalarca Almanya'ya kadar uzanıp geri çekildi.

Derken hayvanlar ve bitkiler belirdi.

Son olarak, belki bir milyon yıl sonra, insan ortaya çıktı.

ih devrinden önce dünyada yaşayan hayvanlardan bazıları. Bunların üzerinde yaşadıkları kırlar şimdikilerden çok değişikti :

ilyonlarca yıl önce yeryüzü manlar ve çok derin bataklık-rla kaplıydı. Buralarda kor nç hayvanlar yaşardı. Binler- volkan ara vermeden lâv üskürürdü.

1 - **Brontozor:** En büyük ot yiyicisidir. Bataklıklarda yaşardı. On metre yüksekliğinde, yirmi metre uzunluğunda, otuz bin kilo ağırlığındaydı. Bin kilo otu birden yerdi.

2 - **Stegozor:** Ot yiyicilerdendir. Altı metre uzunluğunda, on bin kilo ağırlığındaydı. Çok küçük kafası vardı. Beyni ise bir fare beyni büyüklüğünü geçmezdi.

3 - **Tiranozor:** En büyük ve en korkunç et yiyicilerindendi. On yedi metre uzunluğu, altı metreyi aşan yüksekliği vardı. Ağzı on beş santim uzunluğunda sivri dişlerle doluydu.

İşte bir Tiranozor dişinin gerçek boyu ve bir Stegozor beyninin aslındaki büyüklüğü bu kadardı. Çok yerler, az düşünürlerdi.

Bir çocuk tarihten önceki hayvanlardan kalan ayak izine rahatça oturabilir.

Tarihten önce yaşayan hayvanlarla modern taşıt araçları arasındaki büyüklük farkına bakınız.

Brontozor

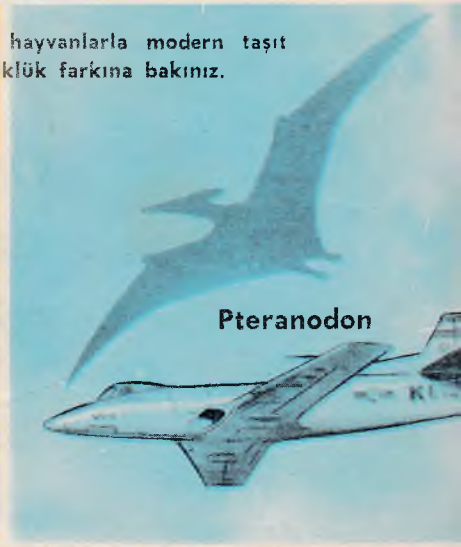

Pteranodon

Eğer hakikatları olduğundan başka türlü gösterdiğimizi sanıyorsanız işte örneği: Milyonlarca yıl önce bir Dinozor bataklık bir yerden geçiyordu. Çamurda kocaman ayaklarının izi kaldı. Zamanla çamur sertleşti, kayalaştı. Böylece bu iz bugüne kadar kalabildi. Böylece bu hayvanların inanılmaz büyüklüğünü ispat edecek bir delil elde edilmiş oldu.

Gördüğünüz gibi eski zamanlarda çok büyük hayvanlar yaşamıştı. Ama dünya üzerine gelen en büyük hayvanın bizim zamanımızda yaşadığını tahmin eder miydiniz? Bu hayvan mavi balinadır. Otuz metre yüz elli bin kilo ağırlığındadır.

aralıksız olarak lâv çıkaran volkanlar ve acayip biçimli ağaçlar vardı. Dünyanın bugünkü görünüşünü alması için çok zaman geçmesi gerekiyordu.

4 - Pteranodon: Sekiz metre uzunluğa varan kanatlarıyla bu hayvanı şimdiki uçaklara benzetebiliriz. Belki, bu kuşlar, o zamanın ilk sıcak kanlı hayvanları idiler.

5 - Ankilozor: Vücudu çok kalın kabuklarla kaplı olduğu için zırhlı arabalara benzetilebilir. Kuyruğu ise tokmak biçiminde sert bir kemikle sona ererdi.

6 - Esperornis: İki metre uzunluğundaki bu su kuşu uçamazdı ama çok iyi yüzerdi. Ağzında da çok uzun dişleri vardı.

7 - Arşelon: Sekiz metre uzunluğun da kocaman bir deniz hayvanıy dı bu. Şimdiki su kaplumbağ larına çok benzerdi.

Bugün Ağrı dağının bulunduğu yer milyonlarca yıl önce böyleydi.

Deniz kabuğu fosili.

Şimdi yurdumuzun kuzey doğu bölgelerinde oturanlar çevrelerindeki ovaların, şehirlerin, memleketlerin bakımlı durumuna alışmıştır. Oraların bir zamanlar baştanbaşa buzlarla kaplı olduğunu aklına getirmez. Milyonlarca yıl önce buzlar bütün bu toprakları bir örtü gibi kaplamıştı. Sonra geri çekildi. Buzların buraları kaplayıp sonra çekilmeleri dört defa oldu. Buzların son çekilmesi yüz bin yıl önce başladı ve kuzey memleketlerinde hâlâ da devam ediyor.

Milyonlarca yıl önce dünyayı sürekli zelzeleler sarsardı. Bu zelzeleler birçok hayvanın ve ormanların toprak ve kaya yığınları altında kalmasına sebep oldu. Bunlar, zamanla fosilleştiler yâni taşlaştılar. Bu sebepten şimdi yapılan kazılarda bu çok eski hayvanları ve ağaçları bozulmamış bir halde bulabiliyoruz. Arasıra dağlarda balık fosilleri ve deniz hayvanlarının kabuklarına rastlanıyor. Bu da, bu kabukların bulunduğu deniz diplerinin sarsıntılarla su yüzüne çıkıp dağ sıralarını meydana getirmelerinden ileri geliyor.

Tarih devrinden önce yaşayan bir yaratık:

D İ N O Z O R

«K o r k u n ç K e r t e n k e l e»

«Dinozor» kelimesi eski Yunanca «deinosauria» sözünden gelir; «Korkunç Kertenkele» anlamındadır.

Dinozor'lar başlıca ikiye ayrılırlar. Bu ayırma kalça kemiklerinin biçimine göre yapılmıştır. Kalça kemiklerinin yapısı kuş yapısına benziyenler bitkiyle beslenirdi. Bunların dişleri çok zayıftı; hattâ ağızlarının ön tarafında hiç diş bulunmazdı. Buna karşılık ağız sert bir gaga biçimini almıştı. Pek azı iki ayak, çoğu dört ayak üzerinde yürürdü. Bu bölüme giren başlıca Dinozor'lar Trakadon, Triseratops, Stegozor ve İguanodon, Ankilozor Protoseratops idi.

Dinozor'ların bir başka çeşidinin kalça kemiklerinin yapısı kertenkele'ye benzer. Bunların başlıcaları Tiranozor, Brontozor, Brakiyozor, Alozor ve Diplodoküs idi. Bunların büyük çoğunluğu arka ayakları üzerinde yürür, et yiyerek beslenirdi.

AKDENİZ

Bizim, Akdeniz adını verdiğimiz saha Avrupa'da Mediterrain olarak bilinir. Bu kelimenin anlamını Latince'de buluruz. «Medius» ortada ve «Terraneus» toprak mânâsına gelir. Bu nedenle toprak ve karaların ortasında bulunan deniz anlamında «Mediterrain» tâbiri kullanılır. Tabiatıyle karaların ortasında bulunan bütün denizlere «Mediterrain» denilebilir. Örnek olarak Arktik'deki Kuzey Buz Denizi'ni, Meksika körfezini, Baltık denizini, Kızıldeniz'i ve benzerlerini sayabiliriz.

Gerek yurdumuzun gerek bazı Avrupa devletlerinin sınırlandırdığı Akdeniz ise bunların içinde en önemli yeri tutar.

BÜYÜK BİR KÖRFEZ

Başlığımız bir kelime oyununa benzemekle beraber bir gerçeği tanımlar. Zira evvelce de değindiğimiz gibi Akdeniz «Mediterrain»ler arasında en büyüğüdür. En fazla karanın çevrelemiş olduğu Akdeniz, okyanuslara irtibat sağlayan bir özelliğe sâhiptir.

Akdeniz, Afrika, Asya ve Avrupa kıtaları arasında oldukça karışık kıyılarıyla çok geniş olmamakla birlikte Atlas Okyanusu'nun tek körfezi olarak üç kıtaya hâkimdir. Tabii tek bir giriş kapısı vardır. Bu, Cebelitarık Boğazı'dır. 15 km. uzunluğundaki bu kanal genellikle ortalama 500 metre derinliğindedir. Bu nedenle Atlas Okyanusu'nun derin suları Akdenizinkilere karışmayıp sadece satıhtakiler karışır. Bu, memnuniyet verici bir durumdur. Zira Okyanus'un derin ve soğuk suları Akdeniz'e giremez. Bunun sonucu olarak da ılıman Akdeniz ikliminde Hindistan'dan bile daha çok limon, portakal ve incir gibi sıcak iklim ürünleri elde edilir.

Akdeniz havzasının şematik bir görünüşü

DERİNLİKLERİ VE SULARI

Kapalı bir havuz olmasına rağmen Akdeniz'de oldukça önemli derinliklere de rastlanır. Hemen hemen Kuzey Atlantik'in derinliklerine ulaştığı yerleri vardır. Yunanistan'ın güneyindeki Matapan çukuru 4925 metreyi bulur. Yine bu civardaki iki çukurda 3000 metreden fazla derinlik vardır.

Karadeniz'de ise en derin bölge 2244 metredir.

Akdeniz, suları bakımından tetkiklere konu olacak çok zengin özelliklere sâhiptir. Zamanımızın en tanınmış oseanoğraf'ı Alman Albert Defant'a göre: Akdeniz, oseanoğrafik çalışmalar için en uygun bir alandır.

Akdeniz sularının sathı genellikle yüksek bir ısıya sâhiptir. Yazın meridional Tiren denizinde ve Yunan denizinde suyun sathında ısı 25 santigrat derecesine ulaşır.

400-500 metre derinliklerde ısı 13 santigrat derecesi civarındadır. Daha derinlere inildiğinde bu derece değişmez, aynı kalır. Bu garip durumun nedeni yandaki şemayla gayet açık bir şekilde izah edilmiştir.

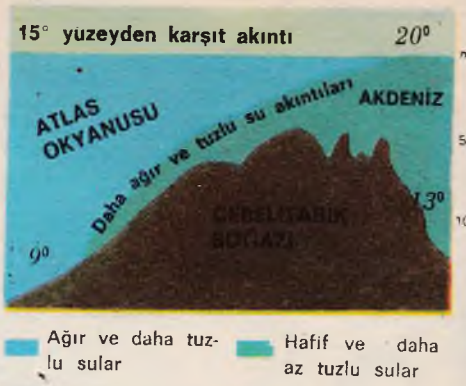

Takriben 500 metre derinliğe ulaşan Cebelitarık Boğazı'nın ağzı Atlas Okyanusu'ndan gelen soğuk suların girmelerine engel olur. Okyanus'un sathındaki suların bir miktarı her ne kadar Akdeniz'e girerse de hemen ısınır; daha tuzlu ve bu nedenle de ağır olan Akdeniz suları boğazın altından Atlas Okyanusu'na doğru akar.

NASIL OLUŞMUŞTUR ?

Akdeniz eski bir deniz değildir. Sadece 50 milyon yıl olan yaşı bize gençliğini doğrular. Oluşumu dağlık bölgelerin çöküntülerine bağlanır. Çökmeden kalmış kısımları günümüzde adalar olarak görürüz. Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin sıradağları genellikle denize paraleldir .

BUHARLAŞAN SU NASIL DENGELENİR ?

Daha çok sıcak su bünyesine sâhip bulunan Akdeniz suları oldukça büyük bir buharlaşma gösterir. Ortalama olarak saniyede

116.000 metreküp su buharlaşmaktadır. Tabiatıyla bu su kaybı çeşitli olanaklarla yeniden kazanılmaktadır. Bu kayıp ve kazanç oldukça ilginç bir denge bulma olayıdır. Akdeniz'in saniyede kaybettiği 116.000 metreküp suyun dengesini sağlamak için yararlandığı en büyük imkân akarsulardır: Nil nehrinin dışında Akdeniz'e başka büyük bir akarsu dökülmez; biz her yıl Nil'in uzun bir süre yatağından taştığını ve çevresindeki toprakları suladığını biliyoruz.

Ebro, Rodano ve Po gibi nehirler kendilerine has bir önem taşırlar. Toplam olarak bunların taşıdığı suyun ölçüsü takriben saniyede 7300 metreküptür. Akdeniz'de bol olmayan yağışlardan elde edilen su miktarı ise saniyede 31000 metreküptür. Böylece toplam saniyede 38300 metreküp eder. Bu hesap sonucunda saniyede 75-77 bin metreküp olan büyük bir açık ortaya çıkar. Bu açığı yalnız öbür denizlerin suları kapayabilir. Süveyş'in taşıdığı su pek önemli değildir hattâ yılın bazı zamanlarında Akdeniz, Kızıldeniz'i sularıyla beslemektedir!

Çok az buharlaşmaya uğrayan ve Tuna, Don gibi iki büyük akarsuyu alan Karadeniz ise Akdeniz'in tersine yüksek seviyede su bolluğu gösterir ve bu yüzden Akdeniz'e saniyede 6000 metreküp su boşaltır. Fakat bu miktar gerekeni yine karşılayamaz. Buna rağmen Akdeniz'in suyu azalmaz çünkü bu büyük iç denizin Cebelitarık gibi bir yardımcısı vardır.

Bu boğazdan Akdeniz'e saniyede 70.000 metreküp su akmaktadır. (1750000 dolan, 1680000 boşalan) Buharlaşan suyun takriben üçte ikisini teşkil eden bu dolan su miktarıyla, aşağı yukarı buharlaşan suyu karşılayabilecek olan bir toplama ulaşılmaktadır: Saniyede 115.000 metreküp. Geriye kalan küçük açığı ise deniz altı su kaynaklarıyla küçük nehirlerin suları kapatırlar.

BALIKÇILIK - Akdeniz, balıkçılık için çok az elverişlidir. Suları çok sıcaktır. Bu nedenle balıkların Atlas Okyanusu'nda buldukları uygun yaşam koşulları bu denizde azdır ve dolayısıyla da büyük balıkçılık yoktur.

Eğer buharlaşma karşılanmasaydı Akdeniz her yıl 1,65 m. alçalacaktı. Yine eğer Okyanus sularının bu denize boşalması mümkün olmasaydı Akdeniz her yıl 90 sm. alçalacaktı.

AKDENİZ'İN BÜTÜN ÖZELLİKLERİ	
Azamî uzunluk	3860 Km.
Azami genişlik	1800 Km.
Ortalama genişlik	700 Km.
Deniz yüzeyinin toplam alanı (Bunun 821.000 Km²'si batı kısmı ve 1.363.000 Km²'si doğu kısmıdır.)	2.566.000 Km²
Kıyı ilerlemeleri	12.700 Km.
Azami derinlikler: Batı kısmında	3.840 m.
doğusunda	4.925 m.
Ortalama derinlik	1430 m.
Suların hacmi	4.251.955 Km³
Ortalama tuzluluk derecesi	% 37

KESTANE AĞACI

Kestane ağacı ikiçenekli bitkilerin kayıngiller familyasındandır. Bütün çeşitleriyle meşe; gürgen ve fındık ağacı da bu ağaç familyasındandır.

Tropikal bölgelerde yaşayan vahşiler «ekmek ağacı» denen bir ağacın meyvasını yerler; bu meyvalar ekmek gibi besleyicidir.

Bizim memleketimizde de ekmek ağacının olduğunu söylersek inanır mıydınız? Çok iyi tanıdığınız kestane ağacının öbür ismi de «yabanî ekmek ağacı» dır. Kestane güzel bir ağaçtır: dallı budaklı aynı zamanda da dost. Dalları yere doğru yayılır. Gölgesiyle çeşitli, renkli çiçeklerle dolu olan etrafını serin ve nemli tutar.

Eğer mantar toplamak istiyorsanız kestane ağacının olduğu yerlere gidin. Kısa bir zamanda sepetinizi çeşit çeşit mantarlarla kolayca doldurabilirsiniz. Ama mantarlara dikkat edin. İçlerinde zehirlileri vardır.

Acaba kestane ağacı ne işe yarar? Bu soruya cevap vermiye çalışalım: Onu, ormanlarda başka ağaçlarla birlikte görürüz: bu yabanî cinsidir; kereste yapmak için kullanılır. Kesilen ağacın kökünün hemen yanında yeni fidanlar yetişir, bunlar da çiftçilerin kullandıkları bazı âletleri yapmaya yararlar. Meyvaları yenilebilen kestane ağaçları da vardır.

Bunlar daha seyrek ve daha bakımlıdırlar. Kestane ağacının yaprakları hayvanların yataklık samanları yerine de kullanılır.

Kestane ağaçlarının yaprakları oval ve büyük, sivri uçlu ve kenarları pürüzlüdür. Kabuğu da öbür ağaçların kabuklarından farklıdır.

Bu resimlere bakarak kestane ağacının öteki ağaçlardan farkını görebilirsiniz. Böylece bir ormanda kestane ağacını öbür ağaçlardan kolayca ayırabilirsiniz.

TÜRKİYE'DE KESTANE AĞACI

Türkiye'de çok bulunan kestane ağacının yalnız Akdeniz ıklimli yerlerde yetişenleri meyva verir. Diğer bölgelerdekiler ağaçtan ibarettir. Bunlar keresteleri için yetiştirilirler. Meyva veren kestanelerin boyları 4-5 metre kadar olur. Kerestesi için yetiştirilenler ise 30-40 metreyi bulurlar.

Yurdumuzdaki kestane ağaçlarının sayısı iki milyona yakındır. Bunlardan yılda ortalama olarak 48.000 ton kestane elde edilir. Bunların bir kısmı dışarıya satılır.

Yurdumuzda özellikle Bursa kestaneleri meşhurdur.

Kestane yaşken acımsıdır. İç kabukları sararıp çatladıktan sonra toplanır. Yemişlerin dikenli kabukları sopalarla dövülerek ayrılır ve ayıklanır. Taze kestane acımsı olduğundan hemen yenemez. Tatlılaşması için bir süre toprağa gömülü olarak bırakılır.

Bazı kimseler apartmanların birinci veya ikinci katlarında oturmaktan hoşlanırlar; bazıları ise daha yüksekleri severler, altıncı veya yedinci katlarda otururlar.

Kestane ve kayıngiller familyasının diğer ağaçları orta katları tercih eder. Onların evi olan dağlarda, kestane ağacını 400 ilâ 1000 metre arasındaki yüksekliklerde bulabiliriz. Daha aşağılarda bağlar, daha yukarılarda ise çamlıklar vardır. Bununla beraber sıcak iklim bölgelerinde, kestane ağaçlarına daha yüksek yerlerde de tesadüf edilebilir.

Kestane ağacı Haziranda yeşerir; Eylülden Kasıma kadar da meyva verir.

İki çeşit çiçeği vardır. Lifli olanı sarı bir toz meydana getirir (bu erkek çiçektir). Bir de dişi çiçeği vardır ki bu da çıkan sarı tozları toplar, meyva haline getirir. Aynı ağaçta bulunan iki cins çiçeğin birbirini döllemesi rüzgâr yoluyla olur.

Kayın ağacı

Fındık ağacı

Kestane ağacı

Lifli çiçekler bunlardır. Yeşil kabuklardan sarı tozla kaplı lifler çıkar. Bu toz rüzgârla uçup gittikten sonra bu çiçekler solar ve düşerler.

Bunlar da dişi çiçeklerdir. Üçer üçer gruplar halinde bulunurlar. Sarı tozla kaplandıkları zaman şişerler ve üç tane lezzetli kestane olurlar. Yeşil dilcikler de kestaneleri koruyan dikenli kabuk haline gelirler.

Bir ağaç elde etmek için, bir kestaneyi yere gömmek kâfidir. Bundan yeni bir fidan yeşerir. İki metre kadar uzadıktan sonra meyvalarının küçük ve lezzetsiz olmaması için başka bir ağaçtan aşılanır.

İtalya'da Etna dağının eteklerinde «100 silâhşorun kestane ağacı» diye anılan meşhur bir kestane ağacı vardır. Rivayete göre: Bir gün 100 silâhşor şiddetli bir fırtınadan korunmak için bu ağacın altına sığınmış. Bu ağacın bin yaşında olduğu tahmin ediliyor. Gövdesinin çapı 20 metredir.

Bazı kestane ağaçları 30 metreye kadar yükselebilmektedirler.

Bir yılda bir ağaçtan ortalama olarak 150 kilo kestane elde edilebilir. Bir kestanenin ortalama ağırlığı 15 gr. dır. İsterseniz bir kestane ağacının kaç kestane verebileceğini hesabederek eğlenebilirsiniz.

Kestane ağacının kerestesi çok kıymetli olmamakla beraber dayanıklıdır.

Bu ağaçtan yapılan mobilyalar

Kestanenin çeşitli pişirilme usulleri vardır.

İNEK

İnek kocaman uslu bir hayvandır. İyiliği de büyük, nemli gözlerinden okunur. Boynuzları vardır, ama onları hiç bir zaman insanlara veya hayvanlara eziyet için kullanmaz. Onun öldürücü silâhı kuyruğudur. Kendini rahatsız eden sinek ve böcekleri kuyruğuyla öldürür. Prensipleri «her şeyi telâşlanmadan yapmak» tır. İnek ile sığır verken, çalışırken diğer işlerini yaparken hiç acele etmez. Ailede tek aceleci danadır. Diğer yavrular gibi atlar, zıplar, merakla her tarafı tetkik eder. Dana iki, üç yaşına geldi mi artık büyümüş sayılır ve anası, babası gibi durulur. Tabiî bütün bunlar o yaşa varabildiği takdirde olur. Çünkü biz çoğu zaman dananın etini yer, derisinden ayakkabı yaparız. Büyüyen dana erkekse sığır dişi ise inek adını alır. Kuvvetli bir hayvan olur ve araba veya pulluğu çeker. O zaman öküz diye anılır. Damızlık olarak kullanılacak ise Boğa adını alır.

TÜRKİYE'DE SIĞIR IRKLARI

Boz İnek (Plevne Irkı): Batı Anadolu ve Trakya'da çok vardır. Kursunimtrak beyaz renkte olan bu inekler bol süt verirler.

Yerli Kara İnek: Daha çok Yozgat, Samsun, Kastamonu, Çankırı, Çorum ve diğer orta Anadolu İllerinde bulunur. Bu ırkın inekleri yılda 500-600 litre kadar süt verirler. Eti de makbul tutulur.

Doğu Kırmızı İnek: Daha çok kuzey Anadolu ile kuzey doğu Anadolu bölgelerinde bulunur. Rengi parlak kahverengidir. Kasaplık olarak beslenirse de çok bol süt vermesinden ötürü makbul tutulur.

Güney Kırmızı İnek (Silifke ırkı): Akdeniz bölgesi ile güney Anadolu bölgesinde bulunur. Renkleri koyu kahverengidir.

Montafon İneği (Avusturya Irkı): Yılda 3-4 bin litre süt verirler. Türkiye'de Devlet Çiftlikleri'nde saf ırk olarak üretildikleri gibi yerli ırklarla çaprazlanıp bol süt veren melez ırklar da elde edilmektedir.

İNEK VE SIĞIR'IN KÜNYESİ

İnek 1,5 metre yüksekliğinde, 600 kilo ağırlığındadır. Öküz 1000 kilodur.

Günlük yiyecek listesi şöyledir:
7,5 kilo saman
10 kilo mısır,
3,6 kilo küspe
3 kilo arpa.

İyi bakılmı inek günde 1 ilâ 20 kil arası sü verebili

Ortalama saatte 4 kilometre hızla yürür.

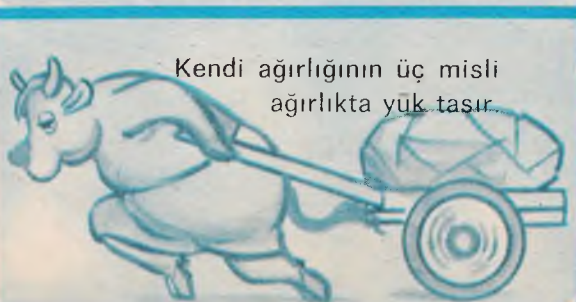

Kendi ağırlığının üç misli ağırlıkta yük taşır.

18 yaşına kadar yaşayabilir.

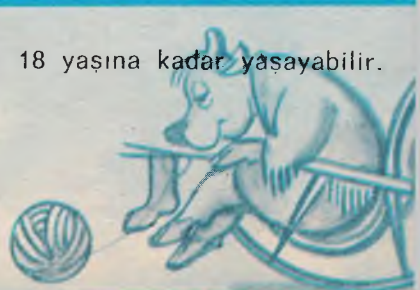

İnekler 2,5 yaşından 10 yaşına kadar doğurabilirler. Gebelikleri 9,5 ay kadar, ortalama 284 gün sürer. Yavrular 4,5 aylık oluncaya kadar ya emzirilir, ya da ana sütü içer. Boğalar 2,5 yaşından başlıyarak damızlığa alıştırılırlar. İyi bakımlı, kudretli bir boğa yılda 30-40 ineğe aşım yapabilir. Boğalar 8-9 yaşına kadar damızlık olarak kullanılabilir.

Bunlar gerçekten talihli ineklerdir. Modern biçimde yapılmış ahırlarda yaşarlar. Buraları çok temiz, aydınlık ve her türlü konforu olan yerlerdir; yemliğinin yüksekliği ayarlıdır, su çeşmeleri vardır, yataklık otları her zaman taze ve temizdir. Bu ahırlarda hiç sinek olmadığı için inekler rahat rahat yaşarlar ve çok süt verirler.

İnek taze ve kuru ot yâni saman yer, ama havuç ve pancar verildiği zaman almamazlık etmez. Tuzu çok sever. Dağlardaki otlaklarda inekler bütün yaz otlamaları için açıkta bırakılır. Çiftçinin otları kış için topladığı ovalarda ise inek sadece sonbaharda dışarı otlamaya bırakılır ve çiftçilerin topladıkları otlardan kalan artıkları yer.

Tabiî Bilimler Tarihi üzerinde araştırma yapanlar dünyadaki ilk öküzün yabanî öküz olduğunu söylerler. Bu hayvanın fosilleri Avrupa'nın birçok yerlerinde bulunmuştur; demek ki öküz birkaç milyon yıl önce de bizim memleketimizin otlarını yiyormuş.

Bu hayvan nasılmış? Bulunan fosillerden örnek alınarak yabanî öküzün iskeletini mümkün olduğu kadar doğru yapmak imkânı bulunmuştur. Yabani öküzün şimdiki öküzden daha yüksek, boynuzlarının daha kalın, kuyruğunun daha uzun olduğu anlaşılmıştır.

Yüzyıllar geçtikçe devamlı avlar ve azalan otlaklar yüzünden bu cins yabanî öküzlerin yavaş yavaş ortadan kayboldukları görülmüştür.

Bu hayvana bugün rastlamanın imkânı yoktur. Son yabanî öküzler Polonya'da yaşıyorlardı, 1627 de hepsi öldürüldü.

Büyük mamut ve diğer tarih öncesi hayvanlar gibi yabanî öküz de ortadan kalktı. Yerini kendinden daha küçük ve uysal olan sığır, inek gibi torunlarına bıraktı.

D Ö R T A Y A K L I H A Z İ N E

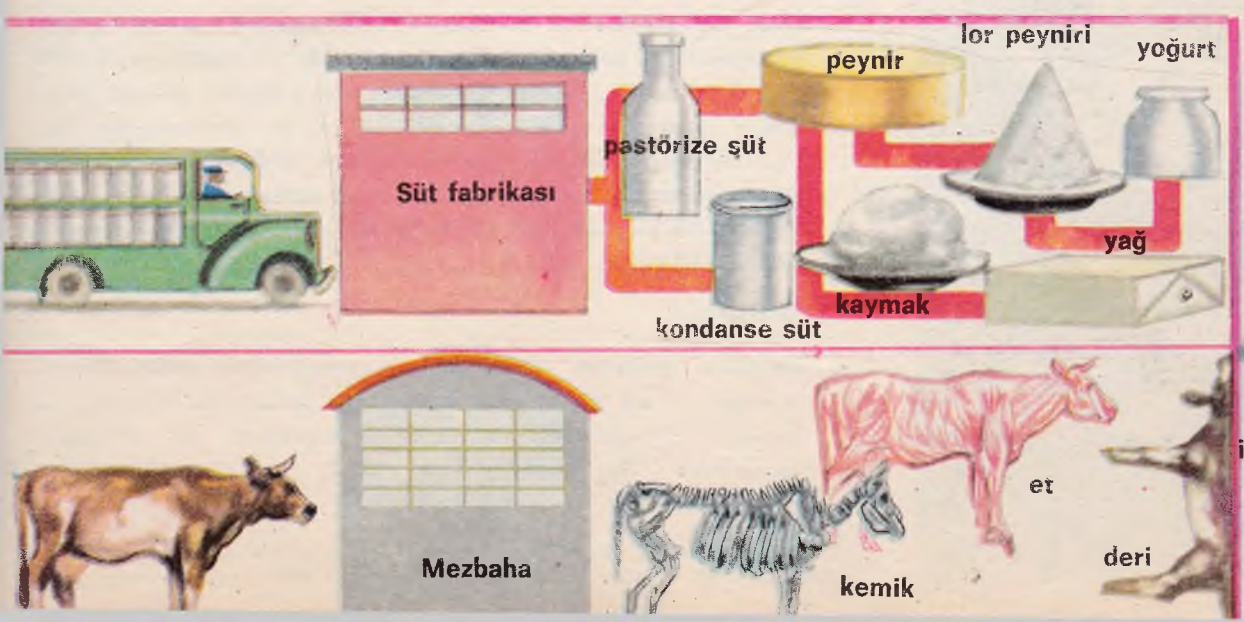

SÜMER UYGARLIĞI

Bazılarınca yüzyılımızın en büyük arkeologu olarak kabul edilen İngiliz sir Leonard Woolley, Mezopotamya'nın Ur bölgesindeki kazıları sırasında, bir gün şaşırtıcı bir kesifle karşılaştı.

M.Ö. 5'inci yüzyıl 2'nci Babil Hükümdarlığı zamanından kalma bir tapınağın kazısı sırasında okul çocuklarının misafir edildikleri lokallerin varlığını ortaya çıkardı. Burada ders kitapları ve ödev defterleri de vardı. Tabiatıyla bunlar, üzerlerine karakteristik çivi yazısı yazılmış kil plâkalardan meydana geliyordu.

Bu odalardan birinde döşeme üzerine dizilmiş olarak tapınak zamanından çok daha önceki bir devre ait eşya da bulunuyordu. Bunlar, kabartmalar, yazılı plâkalar, heykel kalıntıları gibi şeylerdi.

Bu parçalardan bazılarının tarihçesi M.Ö. 2000 yılına kadar uzanıyordu ve iyice açığa kavuşmaları için kazıların daha derinlere doğru geliştirilmesi gerekti. Fakat bu eşya böyle «modern» bir çevrede nasıl bulunabiliyordu? Bu sorunu aynı odada bulunan pişmiş topraktan bir silindir üzerine yazılmış yazılar çözümledi.

Bu yazılarda aşağı yukarı şunlar yazılıydı:

«Buradaki eski tuğlalar üzerine yazılmış kitabeler. Ur Hükümdarı'nın bu tapınağın eski yerinde yaptırdığı kazılar sırasında bulunmuş ve halkın bilgi edinmesi için toplanmıştır.»

Böylece, bu tapınağın bir tür müze olduğu anlaşılıyordu. Öğrenciler burayı ziyaret ederek memleketlerinin geçmişi hakkında bilgi ediniyorlardı!

Demekki Babilliler de, bizim onları incelediğimiz gibi, kalıntılar yoluyla büyük bir merak ve dikkatle inceledikleri ve ilgilendikleri dedeleri, sülaleleri vardı. Bunlar kimlerdi? Ne zaman ve nasıl yaşamışlardı?

EN ESKİ UYGARLIĞIN YARATICILARI

Babillilerin atalarının ismi Sümerlilerdi. Kim oldukları, kesin olarak nereden geldikleri ve ne zaman Mezopotamya'ya yerleştikleri bilinmemektedir. Fakat, onların bölgesinde yapılan uzun araştırmalar sonucunda, Sümer uygarlığının insanlık tarihinde çok büyük önem taşıyan bir unsur olduğu anlaşılmıştır.

Bu uygarlık bizi M.Ö. 3500 yılı gibi uzun bir geçmişe kadar götürür. Tarih ve tarih öncesi çağlar arasında belli belirsiz bir sınıra dayanırız. Sonuncu Taş Devrinin (Neolitik devir) insanı, yüksek bir yaşam tarzına erişmiştir: Sayısız topluluklar hâlinde yaşamışlar, kil ve taştan geliştirilmiş araçlarla toprağı sürmüşler, hayvan yetiştirmeyi, dokumayı, eğirmeyi, evler, yelkenli ve kürekli kayıklar yapmayı öğrenmişlerdir. İnsanlık ilk uygarlığın temelini atmak için hazırdır. Böyle bir uygarlık Dicle ile Fırat nehirleri arasında yaşamış olan ve dünyanın en eski toplumu olarak sayılan Sümerliler'den doğmuştur. Bunlar, tekerleği bulmuşlar, madenleri eriten, aritmetiği çıkartan ilk insanlar olmuşlardır; onların çalışmaları sonucunda dünya üzerinde ilk şehirler kurulmuştur. Bunun için onların ilk uygarlığı kurduklarını söyleyebiliriz. Aynı zamanda yazıyı icat etmişler ve olayları kil plâkalar üzerine yazarak bize önemli belgeler bırakmışlardır. Bu nedenle «tarih»in Sümerliler'le başladığını kolayca ileri sürebiliriz.

Bir Sümer şehrinde surların yanı başı: Asker taşıyan bir ara

ŞEHİRLER

Meydana çıkarılan kalıntılardan anlaşıldığına göre: Sümer şehirleri büyük bir tapınağın etrafına kurulurdu. Çünkü bu insanlar tapınakların, Tanrı'nın yeryüzündeki evi olduğuna inanırlardı. Bu Tanrı,

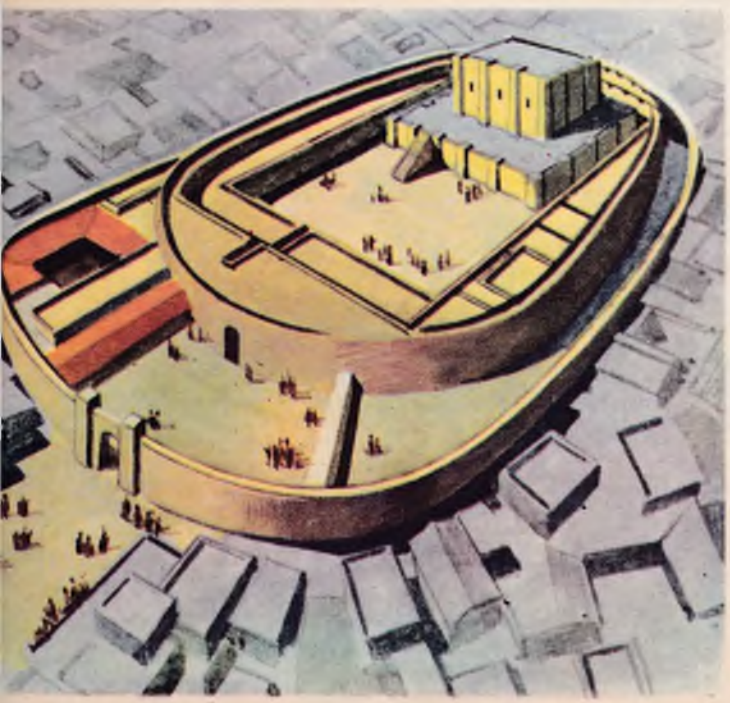

Büyük bir Sümer tapınağının yapısı: Plânın karakteristik oval şekli dikkati çekmektedir. Bu tapınağın çevresine şehir kurulurdu.

şehrin, ekilmiş toprakların, şehir ahalisinin, hayatlarının hükümdarı ve mutlak hâkimiydi. Tapınağın iç kısmında oturan râhib ve râhibeler kendilerini bu Tanrı'ya adamışlardı. Sulama kanallarının açılması veya şehir yaşantısının gerektirdiği çeşitli işlerin yapılması için emir tapınaktan verilirdi. Halk ise elde edilen ürünün büyük bir kısmını tapınağa bağışlardı. Din adamları da bunları bayramlarda veya kıtlık zamanında halka dağıtırdı.

EV — Sümerlilerin evleri genellikle iki katlı olurdu. Duvarlar sıvanmış ve badanalanmıştı. Evler kil tuğlalardan yapılırdı. Zemin katlarda etrafı odalarla çevrilmiş bir avlu bulunurdu. Burada odalar, mutfak, kölelerin yatma ve çalışma yerleri vardı. En önemli oda, misafirlerin yatak ve yemek odasıydı. Ev sâhibinin ailesi yukarıdaki katta yaşardı. Evin arkasında yarısı bir dam ile kapatılmış bir avlu bulunurdu. Avlunun altında ise aile mezarlığı olarak kullanılan bir yeraltı mahzeni vardı. Avludaki damın alt kısmına ise aile büyüğü için bir mihrap inşa edilirdi.

Bir Sümer Tanrı'sı olan Abu'nun heykeli.

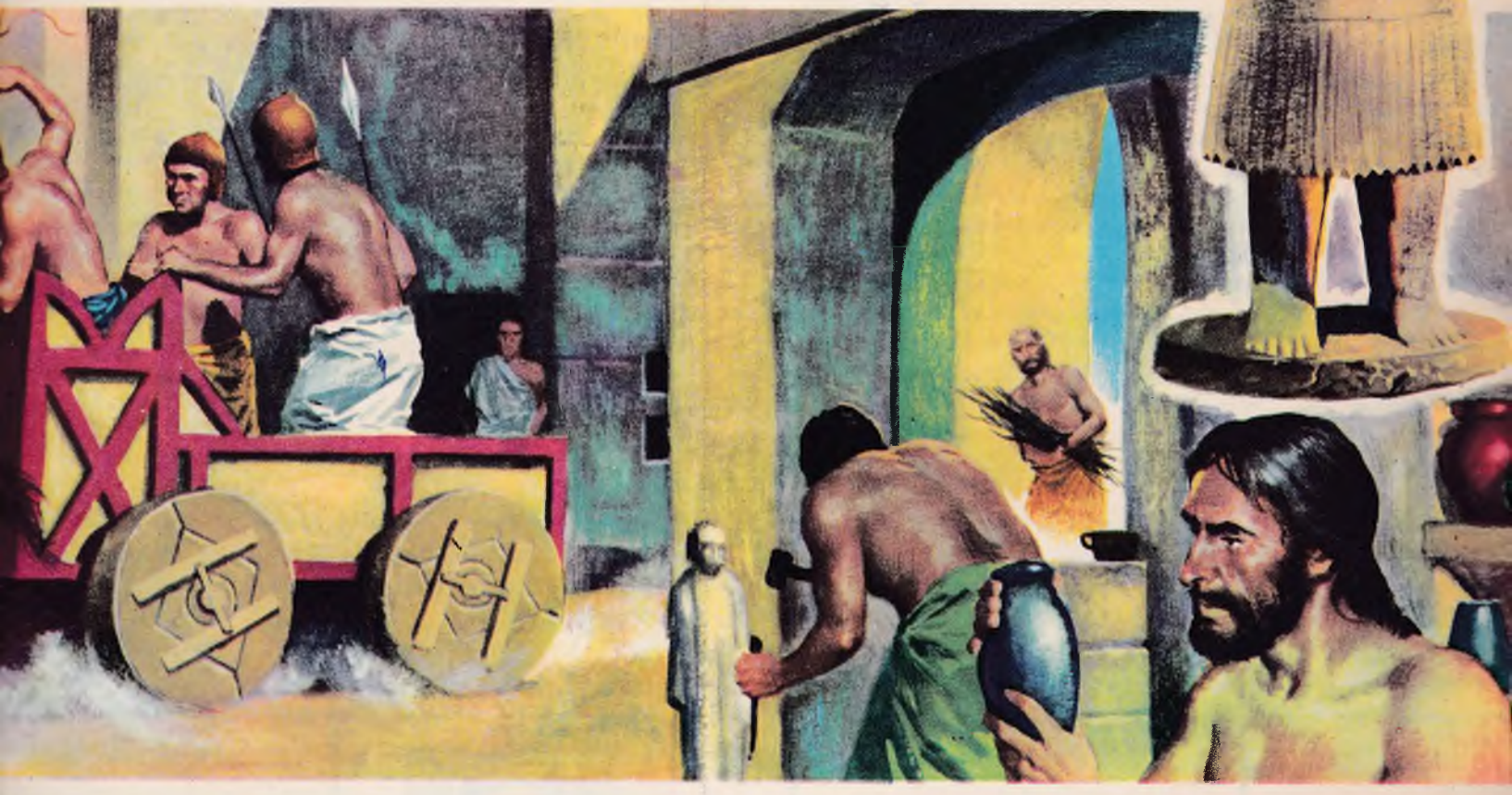

Büyük kapıdan şehre girmektedir. Sağda heykelleri işleyen ve vazolara şekil veren birtakım esnaf görülüyor.

SÜMERLİLER'DE TEKNİK

Tekerlek Sümerliler'in büyük bir icadıdır. Bu tahta ve masif tekerlek birçok parçanın birbirine takılmasından meydana gelirdi. Böylece taşıtlarla arabalar doğdu. Bu taşıtların çeşitli bölümleri deri parçaları ve bakır levhalarla birbirlerine tutturulmuştu. Bu tekerlekli arabaları savaşlarda kullanırlardı. Böylece tankların çok eski ataları olan «savaş arabaları» meydana çıkmış oldu. Bunlara, bugün nesli tükenmiş olan ve o zamanların karakteristik bir hayvanı olan yabanî merkepler koşulurdu.

Sümerliler madenleri işletmeyi tarihte ilk defa gerçekleştirenler arasında yer almışlardır. Taşları işlemek için yaya bağlı bir ip tarafından döndürülen bir tür frezeden yararlanırlardı.

SÜMER KÜLTÜRÜ

Ticaretle uğraşma mecburiyeti, Sümerli tüccara sayıları kullanmayı öğretmiştir. Birçok müzede Sümerliler tarafından kalma, hesapların tutulduğu, müfredat listeleri ve mal özelliklerinin belirtildiği kil tablolar bulunmaktadır. Sümer düşünürleri ve matematikçileri kesirleri kullanmayı ve «karekök»ü almayı biliyorlardı. Onların sayı sistemleri bizim zaman ölçüleri gibi altmışlıktı.

Sayıların yazılışından harflerin ve dolayısıyla kelimelerin yazılışına geçiş onlar için gayet kolay oldu.

Sümer yazısına çivi yazısı denir. Bu yazı yalnız kil kalıplar üzerine kamış uçla yapılan işaretlerden meydana gelirdi.

SÜMERLİLER MEZOPOTAMYA'DA

Sümerliler, Dicle ve Fırat arasında kalan ovanın güney kısmına yerleştiler. Uygarlıkları M.Ö. 3000 yılından takriben M.Ö. 2000 yılına kadar devam etti. Mezopotamya'ya ayrılan diğer bir konumuzda değineceğimiz gibi bu uygarlık birtakım vahşî kabilelerin buraları ellerine geçirmelerine kadar sürmüştür.

BİR UYDU: AY

Ay, Dünya'mızdan iki adım uzaklıktadır. Yanlış anlamayın: Astronomik anlamda iki adım demek istiyoruz. Dünya'yı Güneş'ten ayıran 149 milyon kilometreye göre, Ay ile Dünya arasındaki 384.000 kilometrelik uzaklık elbette ki azdır.

Büyük gezegenlerin etrafında dönen küçük gezegenlere uydu denir. Ay da Dünya'nın tek uydusudur. Dünya'dan elli defa küçük bir gezegendir. Dağlık, havasız ve susuz, üstünde çok büyük yanardağ kraterleri bulunan bir küredir.

Ay'a ayak basan ilk insanlar, kendilerini yanardağ kraterleri, ince tozu andıran toprak zerrecikleri içinde, yâni tam anlamiyle bir çöl içinde bulmuş; korkunç bir sessizlik içinde kalmışlardır. Eğer özel elbise ve âletlerle donatılmış olmasalardı sıcaktan kavrulacak, soğuktan donacaklardı ve birbirleriyle konuşamayacaklardı. Konuşamayacaklardı çünkü orada sesi iletecek hava yoktur. Ay'ın Güneş tarafından aydınlatılan yüzünde kavrulacaklardı çünkü oradaki sıcaklık 100 santigrat derecesini aşmaktadır. Ay'ın gölgeli kısımlarında yâni Güneş tarafından aydınlatılmayan yüzünde ise kaskatı kesilip donacaklardı çünkü buralarda da eksi 100 derecenin çok altındaki soğuktan kurtulmalarına imkân yoktu.

Ay'a geceleyin baktığınızda onu hep yerinde duruyormuş gibi görürsünüz. Aslında o, saatte 3600 Km. (saniyede 1 Km.) gibi korkunç bir hızla yol almaktadır. Nereye gider? Dünya, Güneş etrafında delice bir hızla dönerken, Ay da onu tâkip eder ve bu arada Dünya'nın etrafında 29 günde dönecek zaman bile bulur. Bu küçük uydu, Dünya'nın etrafında dönerken kendi çevresinde de 29 günde döner ve Dünya'ya hep aynı yüzünü gösterir. Tıpkı bir adanın çevresinde dönen geminin adaya hep aynı tarafını göstermesi gibi...

Dünya'mızın tek uydusu olan Ay'ı gayet kuvvetli teleskoplarla inceleyip fotoğraflarını çekmek mümkündür. Nitekim Ay'ın Dünya'mızdan görülen yüzünün haritası bu uyduya insan ayağı basmadan önce çizilmişti. Uzaya fırlatılan suni uydular sayesinde de ayın öbür yüzünün haritaları yapılmıştı.

Dünya'mızın etrafındaki dönüşünü 29 günde tamamlayan Ay, aynı zamanda Dünya'mızla birlikte Güneşin etrafındaki dönüşünü de bir yılda tamamlar. Saniyedeki hızı 20 kilometre kadardır.

A Y I N Ş E K İ L L E R İ

Niçin ayı bazan hiç görmeyiz yahut sadece bir kısmını görürüz? Ayın da dünya gibi sadece yarısı güneş tarafından aydınlatılır. Ay, dünya etrafında dönerken, bize aydınlık tarafının tamamını veya bir kısmını gösterir. Bazan da bize karanlık tarafını döner. Bu değişiklikler Ay'ın Dünya'dan görünüş şekilleridir: Yeniay, Birinci dördün, Dolunay ve İkinci dördün.

AY NEDEN DEĞİŞİK ŞEKİLLERDE GÖRÜNÜYOR?

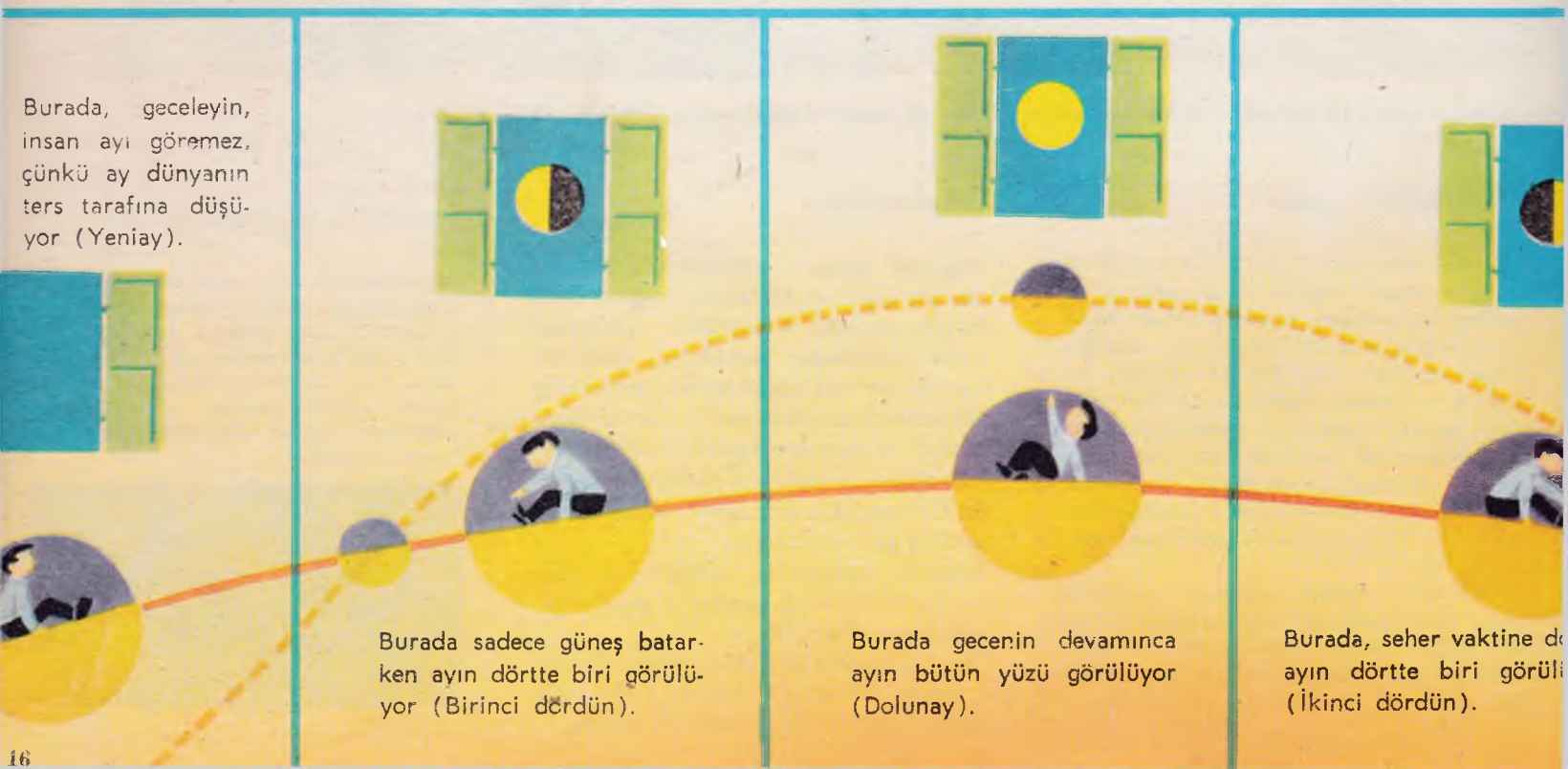

AY'IN DÜNYAMIZDAN GÖREBİLDİĞİMİZ YÜZÜ

AY'IN "LUNİK III" ADLI UZAY GEMİSİNDEN RESMİ ÇEKİLEN ARKA YÜZÜ

İlk bakışta yapılamayacak gibi görünen birçok şeyi başarmış olan insan, Ay'a gitmeyi de başarmıştır. İnsanlar Ay'a gitmek için önce kendilerini oraya götürebilecek bir uzay gemisi yapmak zorundaydılar. Bunun için önce bu konu üzerinde çalışmaya başladılar. 4 Ekim 1957 günü sabahın erken saatlerinde Aral gölü yakınlarındaki Tyuratam'da havalanan bir roket, "Sputnik I"i uzaya fırlattı. 57 santim boyunda, 83,5 kilo ağırlığında olan "Sputnik I", saatte 27.000 kilometreyi aşan hızıyla Dünya çevresindeki ilk dönüşünü 96 dakikada tamamladı. Böylece Uzay Çağı başlamış oluyordu. Hemen harekete geçen Amerika'lılar ilk uzay gemilerini (ki buna sunî uydu demek doğru olur) ancak 31 Ocak 1958'de uzaya fırlatabildiler. Bu, "Explorer I" idi. Böylece iki devlet arasında amansız bir yarışma başladı. Önce uzaya, zaman zaman içinde köpek, maymun, fare gibi hayvanların bulunduğu uzay gemileri fırlatıldı. Sonra sıra insanlara geldi. Böylece 12 Nisan 1961'de Rus'lar "Vostok I" ile Yuri Gagarin adındaki kozmonotu uzaya fırlattılar. Bu, uzuya gidip gelen ilk insandı. 5 Mayıs 1961'de de Amerika'lılar "Mercury 3" ile Alan Shepard adındaki astronotu uzaya yolladılar. Arkasından ikili, üçlü astronotların fırlatılmasına geçildi. Bu arada 16 Haziran 1963'de uzaya fırlatılan "Vostok VI" daki V. Tereshkova, uzaydaki ilk kadın unvanını kazandı. Uzaydaki çeşitli yörünge manevralarını, uzay yürüyüşleri ve uzayda kenetlenmeler tâkip etti. Nihayet 16 Temmuz 1969'da uzaya fırlatılan "Apollo 11" Ay'a doğru yollandı ve 20 Temmuz'da astronot Michael Collins, "Columbia" isimli komuta kapsülünde kalırken, Neil Armstrong ile Edwin Aldrin "Eagle" isimli kapsülle Ay'ın yüzeyine kondular. 21 Temmuz'da önce Neil Armstrong ondan 18 dakika sonra da Edwin Aldrin, Ay'a ayak bastılar. O günden sonra Ay'a müteaddit inişler yapıldı. Hattâ bu arada bu uyduya özel surette yapılmış Ay otomobili de götürüldü. Böylece Dünya'mızın uydusu bir komşu kapı hâline getirildi.

Yerçekimi azlığı yüzünden, ayda cisimlerin ağırlığı yokmuş gibi olur.

Ay dünyadan çok küçük olduğu için cisimleri kendisine daha az bir kuvvetle çeker. Dünyada 60 kilo gelen bir insan ayda 10 kilo gelir (yâni bütün cisimlerin ağırlığı altı defa azalır). Yerçekimi kuvveti daha az olduğu için, çok şişman olan bir insan ayda bir ceylân gibi hoplayıp zıplayabilecektir. En çelimsiz bir insan dünyada kaldıramadığı, hattâ yerinden kımıldatamadığı yükleri kolayca kaldırabilir.

Niçin, yapıda kullanılan malzemeler değişiktir?

Arazi şekilleri niçin değişiktir?

EV VE ÇEVRESİ

Bu, ormanlara yakın bölgelerde görülen tiplerdeki evlerden biridir. Her tarafı tahtadan yapılmıştır, çünkü bu bölgenin geniş ormanlarından bol kereste çıkarılabilir. Ayrıca tahta, evin içindeki sıcaklığı muhafaza eder.

Bu tip evlere dağlık bölgelerde rastlanır. Taştan yapılmıştır, çünkü buradaki dağlardan istenildiği kadar yapı taşı çıkarılabilir.

Bu bina İtalya'nın Lombardia bölgesinde görülen büyük çiftliklerden bir tiptir. Geniş ve büyük bir çevresi vardır. Bir tarafında ailelerin oturacağı yerler sıralanmıştır. Diğer tarafta ise ahırlar, samanlıklar ve tahıl depoları vardır. Kemerlerin altında ise arabalar ve çiftlik eşyası yerleşmiştir.

İtalya'nın güney bölgesindeki şehirlerde sokaklar çok dardır çin? Oralarda Güneş ışınları kızgın olduğu için evler birb çok yakın, âdeta değecekmiş yapılır. Böylelikle avlular ve so lar gölgelik olur.

Niçin bazı yerler sıcak, bazıları ise soğuktur.

Niçin bazı yerlere yağmur ve kar çok yağar bazı yerlere ise hiç yağmaz.

Niçin bazı yerlerde çok insan vardır. yerlerde ise nüfus azdır.

Yurdumuzun Kuzey doğu bölgelerinde rastlayabileceğiniz bu tip evlerin damları çok diktir.
Kışın bu bölgelere çok kar yağar. Meyilli olan damlar karın birikip ağırlık yapmasına imkân vermez.

Güney doğu bölgelerimizdeki bu tip evlerin damları teras biçimindedir. Buralarda yağmur çok seyrek yağar, hele kar hiç görünmez: onun için suyu kolayca kaydıracak dama lüzum yoktur.

Bütün önemli binaları şehirlerin ortasında buluruz; bu yüzden herkes buralarda oturmak ister. Ev yapılacak arsalar az ve pahalıdır.
Az yer kaplayarak çok kimsenin oturmasını sağlamak için çok yüksek apartmanlar yapılır.

Dağlarda kışın çok soğuk olur. Bunun için duvarlar çok kalın ve tahtayla kaplıdır. Tahta dışardaki soğuğun içeri girmesine, içerdeki sıcağın da dışarı çıkmasına mâni olur. Odalarda ısıtılacak kısım az olsun diye tavanlar alçak yapılır.

Şehir dışında, yer çok ve ucuz olduğu için küçük villâlar yapılır. Bunların etrafında geniş bahçeler vardır.

İNSAN VÜCUDUNUN İLKEL MADDELERİ

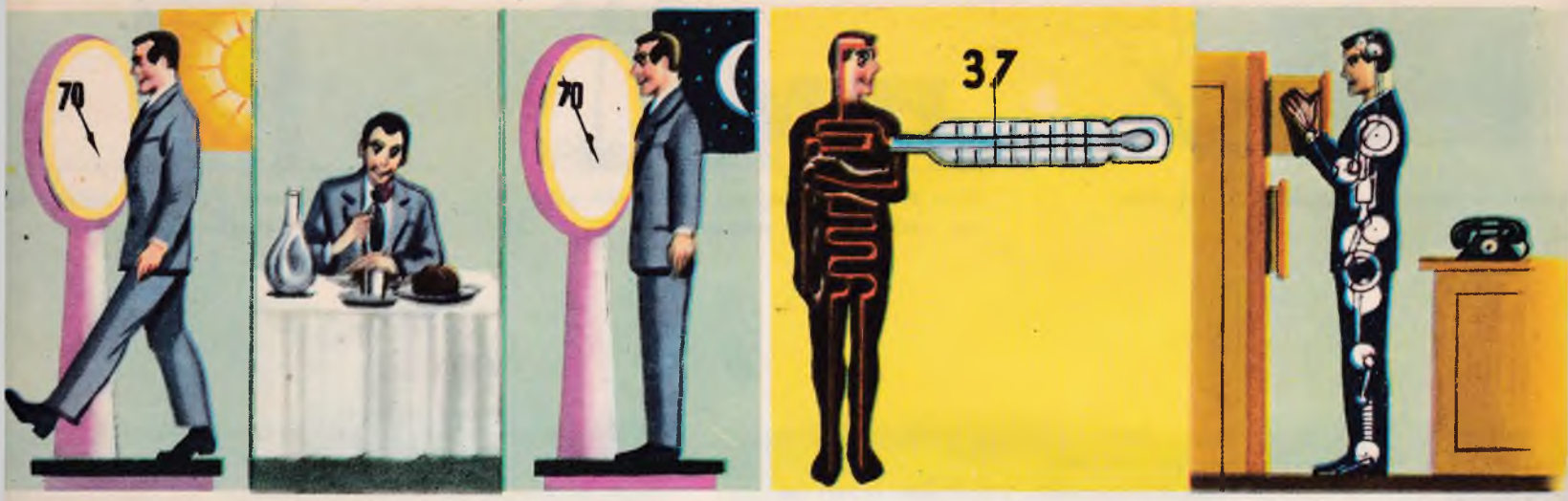

Bir makinenin işlemesi için benzin, kömür veya elektriğe nasıl ihtiyaç varsa, insan vücudunun da enerjisi ve ısısı için bazı maddelere ihtiyacı vardır. Üstelik insan vücudu her gün üç kilo kadar ter, idrar ve bunlara benzer vücuda zararlı maddeleri çıkarıp atar.
Tabiî ki bir insanın yaşaması için vücudundan attığı bu maddelerin yerine yenilerini alması şarttır: bu yeni maddeler, yiyecekler, içecekler ve havadır.

İnsan vücudunun ısısı daima 37 derece olmalıdır. Bu ısının bir kısmı vücudundaki suyun buharlaşarak tüylerin altındaki gözeneklerden çıkmasını, bir kısmı ise vücudumuzdaki yiyecek, içecek ve havanın ısınmasını sağlar.

İnsan vücudu devamlı hareket eden bir makinadır. Ayakta hareketsiz durduğumuz zaman bile birçok işler yapar: dik durur, nefes alır, sindirim yapar, kalbi atar, düşünür, okur, çalışır.

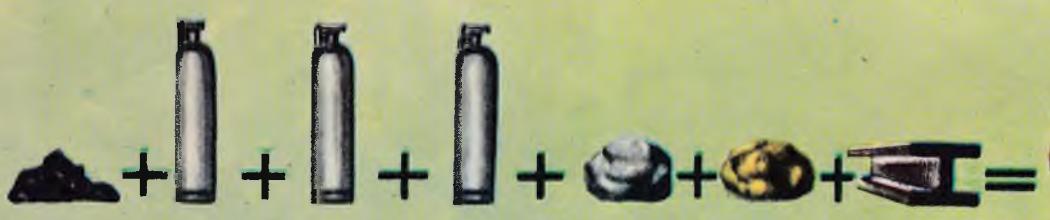

Kalsium bilhassa kemiklerde, karbon, azot, su yani hidrojen ve oksijen vücudun her tarafında Fosfor bilhassa beyinde Demir bilhassa kanda bulunur.

İnsan vücudu başlıca bu maddelerden meydana gelmiştir.
İnsan, sağlığını korumak için, vücuduna bu maddeleri temin etmesi lâzımdır. Tabiî ki taş veya diğer madenleri yiyemez. Bunu sadece bitkiler yapabilir. Bitkiler toprağa hattâ taş ve madenlerin içine giren kökleriyle küçücük maden parçalarını emerler.
İnsan ise bitki ve hayvanları yer; böylece onlarda bulunan madenleri vücuduna sağlamış olur.

İnsan denilen bu makinanın içinde bir sürü işler yapılır: vücuda giren yiyecek, içecek, su vücudun yaktığı ve dışarı attığı maddeler haline getirilir. Vücuda gereken enerji ve ısı olurlar.

NORMAL BİR İŞ YAPAN İNSAN 24 SAATTE

1,75 kg yemek yer
1,40 litre su içer
23.000 defa nefes alır
12.000 litre hava alır, bunun 2400 litresi oksijendir
1,80 litre tükürük imal eder
1 litre ter çıkarır
Büyük bir lokomotifi bir metre yüksekliğe kaldırabilecek enerji meydana getirir.

24 SAATTE İNSANIN VÜCUTTAN ATTIKLARI

2500 gram su (2,5 litre)
1000 gram karbon dioksit
35 gram üre
25 gram madenî tuz

Toplam 3560 = 3,560

BİZANS İMPARATORLUĞU

Kavimler Göçü başladığı sırada Roma İmparatorluğu sınırlarını koruyacak bir durumda değildi. İmparator Teodosius (378-395), imparatorluğu iki oğlu arasında paylaştırmış, büyük oğlu Arkadius'a Doğu ülkelerini (Balkan yarımadası, Ege adaları, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve Libya), küçük oğlu Honorius'a da Batı ülkelerini (İtalya, Galya, Kuzey İspanya, Batı Afrika ve Trablusgarp) vermişti (üstteki harta). Doğu Roma İmparatoru (Bizans İmparatoru) olan Justinianus I (527-565) çağında Akdeniz, bir Bizans gölü durumuna gelmişti (alttaki harta).

Roma İmparatorluğu'nun 4'üncü yüzyılda geçirmiş olduğu kültür ve din krizi Dünya Tarihi'nin en önemli olaylarından biridir. Eski puta tapıcı uygarlık ile hıristiyanlığın çarpışmasından doğan bu büyük krizin İmparatorluğu parçalaması beklenirdi. Ama olaylar ve bu olaylara karışan ünlü yöneticiler birbirine aykırı iki düşünceyi temsil eden iki ayrı unsuru bağdaştırmak başarısını gösterdiler.

Hıristiyanlık ile puta tapıcı Hellenizm, yavaş yavaş bir bütün meydana getirmek üzere kaynaştı. Böylece BİZANS UYGARLIĞI» adını alan bir Hıristiyan-Grek-Doğu uygarlığı doğmuş oldu. Bu yeni durumun yaratılışında da başlıca rolü Konstantin oynadı. Uygarlığın merkezini eski Bizans şehrine taşıyarak burada kendi adını verdiği Konstantinopolis'i (bugünkü İstanbul) kurdu.

Roma İmparatorluğu, İmparator Teodosius'un ölümüne kadar toprak bütünlüğünü koruyabildi. Teodosius (378 - 395), imparatorluğu iki oğlu arasında paylaştırmış, büyük oğlu Arkadius'a Doğu ülkelerini, küçük oğlu Honorius'a da Batı ülkelerini vermişti. Ama imparatorluğun kesin olarak ikiye ayrılması ancak onun ölümünden (17 Ocak 395) sonra oldu.

476'da Batı Roma İmparatorluğu'nun çökmesiyle Doğu Roma İmparatorluğu (BİZANS İMPARATORLUĞU) tek Roma İmparatorluğu olarak kaldı. 476 Ortaçağ'ın başlangıcı sayılır. Bizans'ın (İstanbul) Osmanlı Türkleri'nin eline geçmesiyle Bizans İmparatorluğu'nun tarihe karıştığı 1453 de Ortaçağın sonudur.

5 ve 6'NCI YÜZYILLARDA BİZANS İMPARATORLUĞU

Bizans İmparatorlu'ğu hıristiyan bir Roma olarak devam etmiş, ama yayıldığı bölgeler yönünden daha çok Yunanlı'ların etkisinde kalmıştır. Konstantinopolis (bugünkü İstanbul), Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmadan önce de, Roma'nın yerine bir süre başkent olmuştu. Bundan ötürü, Avrupa siyasetinin ağırlık merkezinin Doğu'ya geçmesi pek yadırganmamıştır.

5'inci yüzyılda Hun Türkleri, 6'ncı yüzyılda Avar Türkleri, Konstantinopolis kapılarına kadar gelerek imparatorluğa korkulu dakikalar yaşatmışlardır. Bizans İmparatorluğu, «Kavimler Göçü» sonucu, Batı Roma İmparatorluğu'nun âkıbetine uğramaktan güç kurtulmuştur. Bunu da ustalıklı bir siyaset gütmesine borçludur.

Justinianus I çağı (527 - 565), İmparatorluğun en parlak günleridir. Bu imparatorun çağında, eski Batı Roma İmparatorluğu'nun bütün toprakları arasından en önemlileri Bizans İmparatorluğu'na katıldı. Bizans bir «Dünya İmparatorluğu» durumuna erişti. Akdeniz bir Bizans gölü oldu. Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Güney İspanya, bütün İtalya, Tuna'nın güneyindeki bütün Balkan Yarımadası ve bütün Akdeniz adaları (Balearler, Korsika, Sardinya, Sicilya, Malta, Girit, Kıbrıs, Ege adaları) imparatorluğun illeri durumundaydı. İran Sasanî İmparatorluğu, Bizans'ın doğuya doğru yayılmasını önleyecek güçte olmasaydı, Kafkaslar'ın, Irak'ın da imparatorluğa katılacağı kesindi. Bizans'lılar, İran'a başeğdirmek için, Gök-Türk İmparatorluğu ile birleşmeyi tasarlamış, iki devlet arasında elçiler gidip gelmişti.

İSTANBUL'UN SURLARI

Bizans İmparatorluğu'nda şehirlerin savunulması için pek çok surlar, istihkâmlar ve kaleler yapılmıştır. Bunların içinde bugüne kadar varlığını oldukça koruyanlardan biri de İstanbul surlarıdır. KARA SURLARI: İstanbul'u (Bizans) kuran Megaralı kolonicilerin ve Roma İmparatorları'ndan Vespasiyanus'un ilk yaptırdığı surlar çeşitli çağlardaki saldırılar sonucu yok olmuştu. İmparator Konstantin, İstanbul'u (Bizans) Hıristiyanlığın merkezi yapmaya karar verdikten sonra, bugün kalıntılarına rastladığımız ve simdiki Samatya'dan Unkapanı köprüsüne kadar uzanan üçüncü bir sur yaptırdı. İstanbul'un gerçek büyük kara surları, deniz surlarıyla birlikte Bizans İmparatorluğu zamanında yapılmaya başlandı. İç içe üç hattan meydana gelen bu surların yapımı 413'te bitirildi. Bir kısmı zelzelelerde yıkıldıysa da 447'de yeniden onarıldı. Makedonya sülâlesinden Konstantin Parfirogenet (945-959) şimdiki Eğrikapı ile Ayvansaray arasındaki bölümü yeni bir surla birleştirdi.
DENİZ SURLARI: Deniz surları, Yedikule'den başlayıp Marmara kıyıları boyunca Sarayburnu'na, oradan da Haliç'in batı kıyılarını takip ederek Ayvansaray'a kadar uzanır. Her iki noktada da kara surları ile birleşerek bir üçgen meydana getirirler.

BİZANS'A BAŞEĞDİREN MÜSLÜMAN ARAPLAR

İmparator Heraklius (610 - 641) çağında iç karışıklıklardan kurtulup yeniden gücünü kazanan Bizans'a ancak Müslüman Araplar başeğdirdiler. Müslüman Araplar büyük bir hızla ilerleyerek Mısır, Filistin, Suriye, Kuzey Afrika gibi en zengin bölgeleri Bizans İmparatorluğu'nun elinden aldılar. Düzenli ordularıyla Anadolu'nun büyük bir bölümünü ele geçirdiler ve 673 yılından başlayarak birçok kereler Konstantinopolis (İstanbul) şehrini kuşattılar. Bizans İmparatorluğu donanması da Müslüman Arap donanması tarafından yok edilince Akdeniz, bir Bizans gölü olmaktan çıkıp bir Müslüman Arap gölü durumuna geldi. Bizans'lılar dışta Müslüman Araplar'la uğraşırken içte de «İkonoklazm» (put kırıcılık) diye adlandırılan dinî anlaşmazlıklarla güçsüz duruma düştüler.

Makedonya sülâlesinin imparatorları, Bizans'ı bu güç durumdan kurtardılar ve içte, dışta bir süre için barışı sağlayabildiler.

MALAZGİRT SAVAŞI

Bizans'a en kesin darbeyi 11'inci yüzyıl sonlarına doğru Selçuklu Türkleri indirdiler. 26 Ağustos 1071' de Malazgirt'te büyük Bizans ordusu yok edilip, İmparator Romen Diogen esir alınınca Bizans'ın parlak çağları son buldu. Bütün Anadolu Türkler'e açıldı. Kısa bir süre sonra Türkler Marmara'ya kadar ilerlediler.

Türkler'in bu ilerleyişi Avrupa devletlerini, biraz da Bizans'ın körüklemesiyle telâşa düşürdü. İşte bu telâş sonucu düzenlenen «Haçlı Seferleri», Türkler'in ilerleyişini bir süre için durdurdu ve onların Orta Anadolu içlerine çekilmelerine sebep oldu.

Bu durumdan yararlanan Bizans İmparatorluğu, Komnen sülâlesi çağında az çok kalkındı. Komnen 'ler Bizans'a parlak denilebilecek son çağını yaşattılar.

Bizans İmparatoru Justinianus I iki vekiliyle birlikte.

LÂTİNLER BİZANS'TA

1204'te 4'üncü Haçlı Seferi için Avrupadan yola çıkmış ordular Bizans'a (İstanbul) girip şehri yağma ettiler. Komnen sülâlesini kovarak burada bir «Lâtin İmparatorluğu» kurdular. Böylece Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) tarihinin en önemli çağı kapanmış oldu. Lâtin İmparatorluğu (1204 - 1261) esaslı bir kuruluş olmadığı için sınırlarını genişletemedi. Bizans'ın Lâtinler eline geçmesinden sonra Komnenler'in bir kolu Trabzon Rum İmparatorluğu'nu, bir başka kolu da İznik Rum İmparatorluğu'nu kurdular.

Ayasofya Müzesi, iç görünüş

İznik Rum imparatorlarından Mihail Paleolog VIII, 1261 yılında Lâtinleri Bizans'tan kovdu. Kendi adıyla anılan ve Bizans'ın son sülâlesi olan Paleologlar Sülâlesi'ni kurdu.

BİZANS VE ANADOLU BEYLİKLERİ

Anadolu Selçukluları'nın Bizans'la çarpışmalarını 14'üncü yüzyılda Anadolu Türk Beylikleri üzerlerine aldılar. Bunlardan Osmanlı Türkleri, Marmara'ya ve açık denizlere kavuşmak için Bizans'lıları sürekli olarak geriye sürdüler.

1326 yılında Bursa'yı alan Osmanlı Türkleri, 1356'da Gelibolu yarımadasını ellerine geçirdiler. Diğer yönden de Üsküdar'a kadar ilerlediler. Birkaç yıl sonra Trakya'yı, bu arada Edirne'yi de alarak Bizans'ı batıdan da çevirdiler. Osmanlı Türkleri, Mora'da, Yunanistan'ın şurasında burasında, bazı adalardaki Bizans egemenliğine son vermek için bütün güçlerini ortaya koydular. Bundaki amaçları, Bizans şehrinde zor tutunan Doğu Roma İmparatorluğu'nu, önemli coğrafya durumundan ötürü, bütünüyle fethetmekti.

BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN BELLİ BAŞLI SÜLÂLELERİ

Doğu Roma İmparatorluğu (BİZANS) kuruluşundan, yıkılıncaya kadar bir sülâlenin elinde kalmadı. 1058 yıl süren bu imparatorluk, çeşitli soydan birçok sülâlenin eline geçti. Aşağıda başlıca sülâleleri ve ün salmış imparatorlarla Lâtin İmparatorları'nı veriyoruz:

Teodosius sülâlesi	**(395-518)**
(Yedi imparator)	
Arkadius	(395-408)
Genç Teodosius II.	(408-450)
Marçian	(450-457)
Anastas I.	(491-518)
Justinianus sülâlesi	**(518-610)**
(Beş imparator)	
Justin	(518-527)
Justinianus I	(527-565)
Mavrikus	(582-602)
Heraklius sülâlesi	**(610-695)**
(Altı imparator)	
Heraklius	(610-641)
Konstantin IV.	(668-685)
Hiçbir sülâleye mensup olmayan beş imparator	**(695-717)**
Leons'	(695-698)
Ermeni Vardar	(711-714)
Teodos III.	(715-717)
İzavriya sülâlesi	**(717-867)**
(Üç imparator ve 1 imparatoriçe)	
Leon III.	(717-741)
İmparatoriçe İren	(780-802)
Frigya sülâlesi	**(820-867)**
(Üç imparator)	
Mihail II. «Kekeme»	(820-829)
Mihail III. «Sarhoş»	(842-867)
Makedonya sülâlesi	**(867-1056)**
(15 imparator, 1 imparatoriçe)	
Vasil	(867-886)
Romen Lakapen	(919-944)
Nikefor Fokas	(963-969)
Dükaslar sülâlesi	**(1056-1081)**
(6 imparator, 1 imparatoriçe)	
Mihail VI.	(1056-1057)
Romen Diogen	(1067-1071)
Komnenler sülâlesi	**(1081-1204)**
(Dokuz imparator)	
Aleksis Komnen	(1081-1118)
Manuel	(1118-1143)
Aleksis Dukas	(1204)
İznik sülâlesi	**(1204-1261)**
(Üç imparator)	
Teodor Laskaris	(1204-1222)
Paleologlar sülâlesi	**(1261-1453)**
(Onbir imparator)	
Mihael Paleolog	(1261-1282)
Andronik II.	(1282-1328)
Konstantin XII. Drakozes	(1448-1453)
Lâtin İmparatorluğu	**(1204-1261)**
(Altı imparator)	
Badouin I.	(1204-1206)
Jean de Brillant	(1228-1237)
Badouin II.	(1237-1261)

Osmanlı Türkleri ilk defa, Yıldırım Beyazıt çağında (1391'de) Bizans'ı (İstanbul) kuşattılar. 1399'da bu kuşatmayı tekrarladılar. Şehir düşmek üzereyken Timur'un saldırısı buna engel oldu. 1402'de kuşatma kaldırıldı.

Musa Çelebi'nin kuşatmasından sonra Murat II'nin 1422'deki kuşatması pek çetin geçtiyse de şehir bir kama gibi Türk topraklarını bölmekte devam etti. Bizans'ın artık tarihten silinmesi kaçınılmaz bir sondu. Nitekim, 1453 yılının 29 Mayıs sabahı Fatih Sultan Mehmet 53 günlük bir kuşatmadan sonra İstanbul'a girdi.

AYASOFYA

Ayasofya, Bizans mimarisinin ve çağının üstün güzellikteki bir yapısıdır. İstanbul'un (Bizans) fethine kadar bir katedral (büyük kilise) olarak kullanılan Ayasofya'da imparatorlar taç giyer, büyük dini törenler yapılırdı. Fatih 1453'te İstanbul'u fethettikten sonra, Ayasofya'yı cami durumuna soktu. Dışımızca yasaklanan iç süsleri, resimleri ve mozaikleri sıva ile örtüldü. Cami 1935'de «Müze» olunca bu sıvalar kaldırılarak, bina ilk yapıldığı çağdaki iç görünüşünü aldı. Ayasofya'nın mimarları Tiralli (Aydın) Artemius ile Miletli İzidor'dur. Ayasofya'yı (532-537) Justinianus yaptırmıştır.

BİZANS UYGARLIĞI

Bizans'lılar zengin bir uygarlık kurmuşlardı. Roma geleneklerini Yunan çevresinde buldukları zengin Grek gelenekleriyle birleştirmişler, hıristiyanlık dinini ve Doğu'dan gördükleri olgun uygarlığı da bunlara katarak, Bizans'a özel bir uygarlık meydana getirmişlerdi.

Bizans'a özel bu uygarlığın sindirilme çağı 4 ve 5'inci yüzyıllardır.

Devletin başında kesin bir hâkimiyete sahip olan imparator bulunurdu. İmparator kutsal ve dokunulmazdı.

İmparatoriçenin de onun yanında devletin yönetilmesinde önemli bir yeri vardı.

Bizans İmparatorluğu'nu çeşitli çağlarda zayıf düşüren başlıca sebep, uzun tarihi boyunca sık sık sülâlelerin değişmesidir. Bu değişmeler, kanlı olaylara ve büyük iç sarsıntılara yol açmıştır. Bütün güç sarayda toplanmıştı. Sarayın yüksek dereceli memurları bütün imparatorluğun idaresine hâkimdiler. Senato ve sarayın yüksek kurulunun görevleri daha çok danışma kurulu niteliğindeydi.

Ülkenin toprakları «provencia» denen eyaletlere ayrılmıştı. Bunlar imparatorun bütün yetkilerini kendilerinde toplamış olan valiler tarafından yönetilirdi.

Bizans İmparatorluğu'nun ordusu, Roma geleneklerine dayanan bir ordu olup, devletin güçlü çağlarında dünyanın sayılı askerî kuvvetleri arasındaydı. Piyade ve süvari birlikleri gezici orduyu meydana getirirdi. Bir de kaleleri koruyan üçüncü bir sınıf asker vardı. Devletin güçlü çağlarında donanmaya da önem verilmişti. Ama Bizans'ın Akdeniz'deki egemenliği kısa sürmüştü.

Bizans bir tarım ve ticaret ülkesiydi. Köylü, bağımsız ve tutsak (serf) olarak ikiye ayrılırdı. Coğrafya durumu Bizans ticaretinin önemini artırıyordu. Sanayii de çok ileriydi. Bazı el sanatlarında işçilik çok gelişmişti.

BİZANS SANATI

Bizans sanatında resim (mozaik, fresk, ikon, minyatür) önemli bir yer tutar. 6'ncı yüzyılda sanatın bu kolu sarayın ve kilisenin baskısından kurtulamamıştı. 726 yılından 842'ye kadar süren **ikonoklazm** kavgaları sonucu İkon'ları (Meryem, evliya figürleri) tekrar kutlu sayma anlayışı geriliği yenerek resimde ilerleme sağlanmıştı. Böylece 9'uncu yüzyılın ortalarından 11'inci yüzyıla kadar geçen zaman resim sanatında ikinci bir yükselme çağı oldu.

Mimarlıkta da Bizans'lılar ileri bir çalışma göstermişlerdi. İstanbul, Bizans eserleri yönünden çok zengindir. En önemli Bizans yapısı, Justinianus I'in yeniden yaptırdığı Ayasofya kilisesidir. Bugün, Bizans İmparatorluk saraylarından birçoğuna ait kalıntılara raslanır. Bunlar büyüklük ve zenginlik yönünden ileri yapılardı.

Büyük spor oyunlarının düzenlendiği, iç kavgaların geçtiği At meydanı çeşitli Bizans anıtlarıyla süslüydü.

Bizans sanatının Balkanlar'da, Rusya'da çağımıza kadar uzanan etkisi çok büyük olmuştur.

BİZANS'TA BİLİM

Bizans'lılar hukuk, felsefe ve tarih gibi bilimlerde ileriydiler. Bizans hukuku Justinianus I çağında yapılan kanunlar üzerine kurulmuştu. «Justinianus Kanunları», «Roma Hukuku»nun bir devamı olmakla beraber önemli özellikler taşır.

BİZANS'TA DİN VE İNANIŞLAR

Bizans'lılar, din ve inanış yönünden Ortodoks Hıristiyan idiler. Bu kilisenin merkezi İstanbul (Bizans) şehriydi. Burada oturan Patrik, Bizans İmparatorluğu'nun en büyük din başkanıydı. İmparatorluğun ilk çağlarında doğu ve batı kiliseleri arasında hıristiyan inançları yönünden bir ayrılık yoktu. Ama sonraları ortaya çıkan çeşitli mezheplerin, birçok dinî tartışmaların ve siyasî olayların sonucu, doğu ve batı kiliseleri bütünüyle birbirlerinden ayrıldılar. Böylece iki hıristiyanlık mezhebi meydana geldi. Batı hıristiyanlarına «Katolik», doğu hıristiyanlarına da «Ortodoks» denildi.

BİZANS'IN İTALYA'YI ELE GEÇİRMESİ

Justinianus I, eski Roma İmparatorluğu'nu yeni baştan kurmak ve Akdeniz'i bir Bizans gölü durumuna getirmek için **sefarler düzenledi: Vandal, Ostrogot** ve **Vizigot seferleri...** Bunların en önemlisi **«Ostrogot Seferi»** dir **(535-554).** İtalya'da bir krallığa sahip olan Ostrogot'lar, kralları **Teodorik'**in ölümünden sonra taç ve taht kavgalarına başlamışlardı. Justinianus I, Ostrogot Krallığı'nın bu iç kargaşalığından yararlanarak, general **Belizarius'**u İtalya seferine yolladı. Belizarius, **Sicilya** adasını ve **Napoli'yi** ele geçirdi (536). Dalmaçya kıyıları boyunca ilerleyen başka bir Bizans ordusu da Kuzey İtalya'yı almış ve Ostrogot Krallığı'nın başkenti **Ravenna'ya** girmişti. Daha sonraları Ostrogot'ların başına geçen **Totila,** Bizans'lıları İtalya'dan kovdu. Bunun üzerine Justinianus I, büyük bir taktikçi olarak tanınan **Narses'**i İtalya'ya gönderdi. Bu ünlü general, 552'de, **Umbriya'da Busta-Gallorum** savaşında Totila'yı yenerek bütün İtalya'yı yeniden Bizans'a kazandırdı (554).

Ravenna'da Justinianus I'in yaptırmış olduğu Sant'Apollinare kilisesinin iç görünüşü.

ELLİNCİ YIL MARŞI

Yıl 1949:

Ankara'dan kalkan tren Konya'ya doğru ilerlemektedir. O sıralarda Kara Harp Okulu'nu bitirip piyade subayı olan Bekir Sıtkı, bu trenin bir kompartımanında oturmaktadır. Etrafında gençler, yolcular, liseli öğrenciler bulunmaktadır...

Bir aralık öğrencilerden biri:

— «Size çok güzel, çok sevdiğim: sizin de beğeneceğinizi umut ettiğim bir şiir okuyacağım,» der ve cebinden bir defter çıkarıp okumaya başlar:

"KIŞLADA BAHAR

Kara gözlüm, efkârlanma gül gayrı!
İbibikler öter ötmez ordayım.
Mektubunda diyorsun ki: "Gel gayrı!"
Sütler kaymak tutar tutmaz ordayım.

.....

Bahar geldi; koyun, kuzu koklaştı.
İki âşık senelerdir bekleşti...
Kara gözlüm, düğün dernek yaklaştı;
Vatan borcu biter bitmez ordayım!.."

Ancak delikanlı, 24 dizelik şiirin birkaç satırını yanlış okuduğu için, çevrede kimliği bilinmeyen bu şiirin yazarı Bekir Sıtkı:

— «Galiba iki satırını yanlış kopya etmiş olacaksınız. Ezberimde olduğuna göre, o mısralar öyle değil, böyle...» Diye kendi şiirini düzeltmeye kalkar.

Genç öğrenci sert tepki gösterir:

— «Aslâ yanlış olamaz üsteğmenim, ben bu şiiri Bekir Sıtkı Erdoğan'ın bizzat kendi ağzından yazdım. Zaten Bekir Sıtkı çok iyi dostumdur!» Der.

Bekir Sıtkı güler:

— «Ya öyle mi? Acaba şu hüviyet kartını da okuyabilir misiniz?» Diyerek cebinden kimlik kartını çıkarıp verir ve gencin hayret dolu bakışları arasında:

— «Bekir Sıtkı ben'im! Şiirimi bu kadar çok beğenmeniz karşısında dayanamadım, teşekkür etmek için kendimi açıkladım!» Diye olayı tatlıya bağlar.

Heyecanlı delikanlı da kızarıp bozarır; ilk istasyonda, âdeta kaçar gibi trenden iner.

"Gurbetten gelmişim, yorgunum hancı!
Şuraya bir yatak ser yavaş yavaş..."

Gibi ürünlü mısralar ve şiirler yazan Bekir Sıtkı Erdoğan, Heybeliada'daki evinde otururken, 1973 yılında bir gün, eşi bir gazete kupürü getirir. Burada, Cumhuriyet'in 50'nci yılını kutlamak için yapılan hazırlıklar arasında bir «50'nci Yıl Marşı Güftesi Yarışması» açıldığı yazılıdır. Ancak yarışmaya katılma süresi çoktan geçmiştir.

Bekir Sıtkı, bu olaydan yakın ahbabı Tahir Karaoğuz'a bahseder. Tehlikeli bir ameliyat geçirmek üzere bulunan Karaoğuz: «— Sözlerimi vasiyet kabul et. Cumhuriyet'in 50'nci yılı için bir şiir yaz, müsabaka harici de olsa gönder,» der.

Zaten, ilk yarışma süresi içinde istenilen güzellikte bir marş güftesi bulunamamış, yarışmaya katılma süresi uzatılmıştır. Bekir Sıtkı, önce 7 kıta olarak yazdığı şiiri 5 kıtaya indirir ve iki mısralık «nakarat»ları da tesbit edip gönderir.

Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'ndan gelen bir mektupla Bekir Sıtkı Ankara'ya çağırılır. Yeni jüri şiiri birinci olarak seçmiş ve bir kitapta yarışmaya katılan bütün marş güftelerini toplamıştır. Şairden bazı kelime ve satırları değiştirmesini isteyenler olursa da Bekir Sıtkı uzun tartışmalar sonunda değişiklik yapmadan şiirini kabul ettirir. Atatürk'ün «Onuncu Yıl Nutku»nda söylediği bir cümleye Bekir Sıtkı çok önem verir: «Türk ulusunun yüksek karakteri, fıtrî zekâsı, ilme bağlılığı, yorulmaz çalışkanlığı, millî birliği ve güzel sanatlar sevgisini» Atatürk bu nutkunda ısrarla ortaya koymuştur. Şair, «50'nci Yıl Marşı» adlı şiirinde bu özellikleri belirtir. Aslında 20 satır 5 kıta ve iki satırlık «nakarat»lardan oluşan şiirin tamamında bu nitelikler, marş üslûbuna uygun imajlar hâlinde ustalıkla belirtilmiştir. Marş, besteci Necil Kâzım Akses tarafından bestelenir ve 29 Ekim 1973 tarihinden önceki haftalarda notaları bütün yurda yayılır.

ELLİNCİ YIL MARŞININ YAZARI

1926 yılında Konya'nın Karaman ilçesinde doğan Bekir Sıtkı, 4 kardeşin en büyüğüdür. Babası mücellit ve din adamıydı. 1933'te Karaman Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'nu, 1941'de Karaman Ortaokulu'nu bitirdi. Aynı yıl, İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla Konya 13'üncü Alay Kışlalarına taşınmış olan, Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. 1949 - 50 yılında Kara Harp Okulu'ndan mezun oldu. 1950 - 53'te Erzurum ve çevresinde kaldı. 1953'te Ankara Ekmek Fabrikası İnzibat ve Muhafız Takımı Komutanıyken Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'ne devam etti. 1957'de bu Fakülte'den diploma alınca Deniz Kuvvetleri'ne geçti ve 1959'da İstanbul'da Beylerbeyi Deniz Assubay Okulu'nda edebiyat öğretmeni oldu. 1962'de Heybeliada Deniz Harp Okulu'na atanan Bekir Sıtkı Erdoğan 1974 yılında, kendi isteğiyle, Kıdemli Albay rütbesindeyken emekli oldu. Evli ve iki çocuk babasıdır.

ELLİNCİ YIL MARŞININ BESTEKÂRI

1908 yılında İstanbul'da doğan Necil Kâzım, lise tahsilini tamamladıktan sonra Avrupa'ya gitti. Avusturya'da Viyana Devlet Müzik Akademisi ve Çekoslovakya'da Prag Devlet Konservatuvarı Yüksek Kompozisyon Bölümü'nde okudu. Bu kurumları bitirdikten sonra Ankara'ya döndü. Uzun süre Ankara Devlet Konservatuvarı ve Devlet Operası'nda çalıştı. Bir süre Devlet Operası'nın Genel Müdürlüğü'nü yaptı. 1931 yılında evlenen Necil Kâzım Akses'in üç çocuğu vardır. İlk kompozisyon eserlerini 1929 yılında veren bestecinin piyano, viyolonsel, keman için sonatları ve prelüdleriyle çeşitli orkestra eserleri vardır. En meşhur eseri «Ankara Kalesi» adlı senfonik şiiridir. Besteleri Avrupa orkestraları tarafından çalınan Necil Kâzım Akses'in İtalya ve Almanya devletleri tarafından verilmiş nişanları vardır. Günümüzde, Ankara Devlet Konservatuvarı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

ELLİNCİ YIL MARŞI

Müjdeler var yurdumun toprağına, taşına;
Erdi Cumhuriyetim elli şeref yaşına!
Bu rüzgârla şahlanmış dalga dalga bayrağım,
Başka bir tuğ yaraşmaz Türk'ün özgür başına.

Cumhuriyet; özgürlük, insanca varlık yolu,
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu.

Yılları bir çığ gibi aşarak hafta hafta,
Koşuyoruz durmadan kadın - erkek bir safta.
Elimizde meşale; ilke ilke Atatürk,
Işıklarla donattık ülkeyi her tarafta.

Cumhuriyet; özgürlük, insanca varlık yolu,
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu.

Aynı kandan feyz alır bunca toprak, bunca taş,
Kılıç tutan bilekler, verdi sabanla savaş.
Tekniğin dev nabzında her adım, her dakika,
Çarklarda aynı tempo, yüreklerde aynı marş.

Cumhuriyet; özgürlük, insanca varlık yolu,
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu.

Biz yürekten bağlıyız elli yıldır bu yola,
«Yurtta barış» ilk hedef, «Cihanda sulh» parola!
Koparamaz hiçbir güç bizi milli birlikten;
Ata'mızın izinde koşuyoruz kolkola.

Cumhuriyet; özgürlük, insanca varlık yolu,
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu.

Yaşasın hür ulusum, soylu gencim, benliğim!
Yaşasın şanlı Ordum, sarsılmaz güvenliğim!
Ersin elli yıllarım nice mutlu çağlara;
Örnek olsun cihana devletim, düzenliğim.

Cumhuriyet; özgürlük, insanca varlık yolu,
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu.

Bekir Sıtkı Erdoğan

Cumhuriyetimizin 50. Yılı Marşı

Müzik : Necil Kâzım Akses
Söz : Bekir Sıtkı Erdoğan

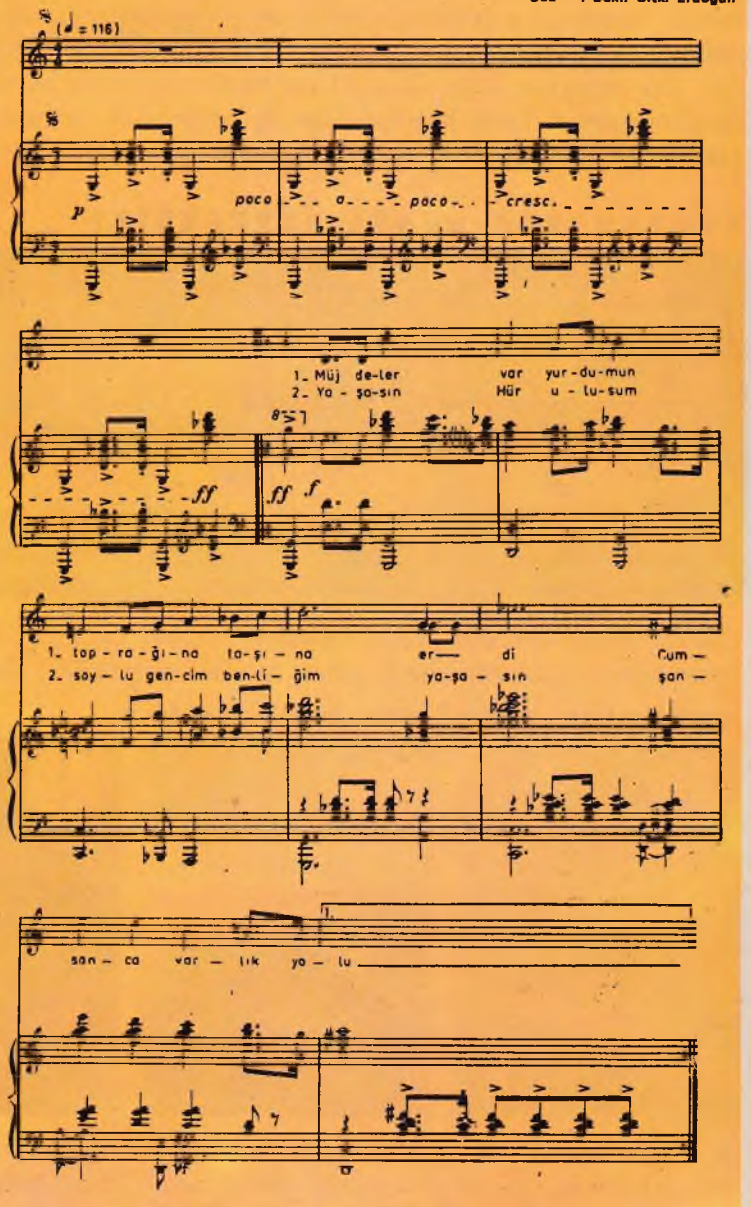

SONBAHAR

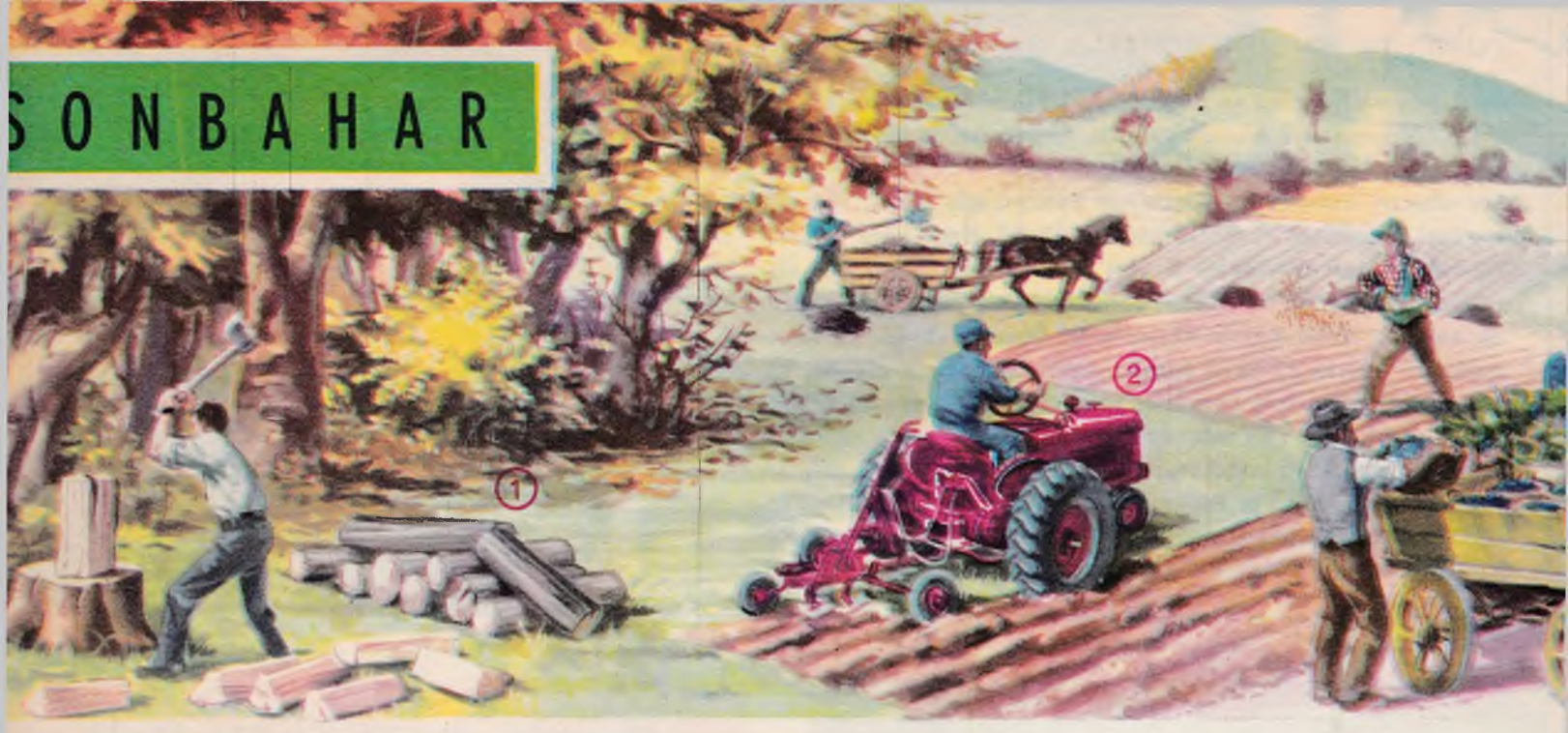

1 — Sonbahar gelince ağaçlar yapraklarını dökmiye başlarlar. Yemyeşil yapraklarla süslü dallar gittikçe sararır, solar. Çok geçmeden yerler altın sarısı yapraklarla örtülür. Öte taraftan otlar da eski canlılıklarını kaybetmiye başlamışlardır. Yerdeki yapraklar da yağmurun etkisiyle çürüyerek toprağı daha verimli duruma getirirler.

2 — Sonbahar, çiftçilerin çok çalışmak zorunda bulundukları bir mevsimdir. Atlar arabalara koşulup kesilen odunlar taşınır; öküzler sabanları, traktörler de pulluk-ları çekerek tarlalar sürülür. Topraklar gübrelenir, çiftçiler bu mevsimde tohumlarını eker, yakacak odunlarını keser, kış hazırlıklarına girişirler.

SONBAHARDA GÜNEŞ NEREDEDİR?

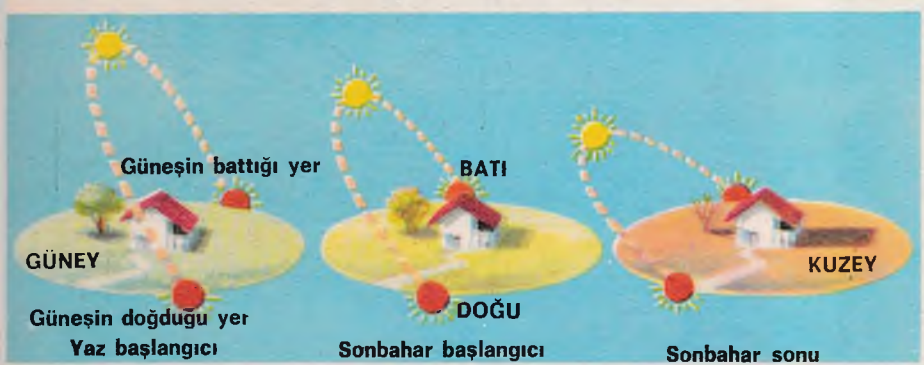

Sonbahar mevsiminde güneş, öğleleri, yazdaki yerinden daha aşağıda, ama daha uzaktadır. Eğik gelen ışınları yeryüzünü daha az ısıtır.

SONBAHARDA GÜNEŞ SAAT KAÇTA BATAR ?

10 Ağustosta: Yazın ortasında, güneş saat 5,05'de doğar, 19,15'de batar.

2 Ekimde: Sonbahar başında, güneş saat 5,57'de doğar, 17,52'de batar.

1 Aralıkta: Sonbahar sonlarında, güneş saat 7,05'de doğar 16,42'de batar.

23 EYLÜL

21 ARALIK

Takvimlere göre: Eylül, Ekim ve Kasım Sonbaharı meydana getirirler. Ama aslında havaların soğumıya başlaması, yağmurların yağması Eylül ayına girmemizle beraber bir anda olmaz. Dünyamızın güneşin karşısındaki durumuna göre Sonbahar kesin olarak 23 Eylül günü başlar. 22 Eylül gecesi yattığımız zaman yazdır. Ertesi gün, yani 23 Eylül günü, Sonbaharda uyanırız. Yağışların başlaması, ağaçların yapraklarını dökmesi, bu gibi daha bazı değişiklikler şüphesiz birdenbire olmaz. Her sabah ağaçlardaki yapraklardan birkaçının daha eksildiğini görürüz. Havalar gittikçe serinler. Bütün bu değişiklikler yavaş yavaş olur. Artık evden okula giderken üzerimize pardösü ya da yağmurluğumuzu almadan dışarıya çıkamayız. Derken üç ay kadar sonra 22 Aralık günü de Kış başlamış olur. Sabahları artık yerde diz boyu karla uyanırsak şaşmamamız gerekir!

3 — Bağlardaki üzümler Sonbaharda en olgun duruma gelir. Toplanan üzümlerin bir kısmı küçük sandıklara konularak pazarlara gönderilir. Geriye kalanı sirke, şıra ve şarap yapılmak üzere büyük fıçıların içinde sıkılır.

4 — Sonbahar aynı zamanda bir av mevsimidir. Baharda doğan yavrular iyice büyümüştür. Bu bakımdan bıldırcın, sülün gibi kuşlarla geyik ve yabandomuzu gibi büyük hayvanlar Sonbaharda avlanır.

5 — Bütün bunlar yapılırken çiftliklerde de başdöndürücü bir çalışma görülür. Kış için kavurma, sucuk, pastırma gibi yiyecekler hazırlanır. Çünkü bir-iki ay sonra kış bastıracak, ocak başından ayrılmak zor olacaktır.

SONBAHAR MEYVALARI HANGİ AYDA OLGUNLAŞIR ?

Ekimde *Ekimde* *Aralıkta* *Eylülde* *Eylülde* ***Eylül*** *sonunda* *Kasımda*

HAYVANLAR DA KIŞA HAZIRLANIRLAR

Sincap, karınca, köstebek, yarasa, ayı, yılan gibi birçok hayvan kışın karda yiyecek bulamıyacakları için, Sonbahar sonlarına doğru birkaç ay sürecek olan uzun bir uykuya yatarlar. «Kış uykusu» denen bu uzun uyku süresince bu hayvanlar vücutlarında depo ettikleri yağı sarfederler. Baharda havaların ısınmasıyla beraber uyanan hayvanlar çok zayıflamışlardır. Bunun için yaz sonuna kadar iyice semizleyip uykuya yatarlar.

KUŞLARIN SICAK ÜLKELERE GİDİŞİ

Kuşların büyük bir kısmı da kışın yetecek kadar besin maddesi bulamıyacakları için daha sıcak ülkelere doğru göç ederler. Eylül başlarında büyük sürüler halinde yola çıkan leylek, tarlakuşu, kırlangıç ve daha pek çok kuş çeşidi, haftalarca uçup binlerce kilometrelik yol alır. Kuzey Avrupada'ki kuşların çoğu İspanya, Kuzey Afrika gibi daha sıcak ülkelere giderler. Kış sonunda ise geri dönerler.

DÜNYANIN BÜYÜK BARAJLARI

Vereceğimiz ölçüleri sakın bir dağın boyutları sanmayın. Akıllara durgunluk verecek bu rakamlar İsviçre'de Semplon'dan otomobil yolculuğuyle takriben bir saatte ulaşabilen Büyük Dixence Barajı'na aittir: 281 metre yükseklik, 200 metre temel kalınlığı, 700 metreyi bulan bir uzunluk ve takriben 16 milyon ton ağırlık.

Bu şaşkınlık verici ölçülerine rağmen Büyük Dixence, barajların en büyüğü değildir.

Bilindiği gibi zamanımızın aktuel konusu olan enerji sıkıntısı gün geçtikçe daha da ciddî bir sorun olmakta ve elektriğe olan ihtiyaç bütün dünyada artmaktadır. Özellikle Afrika ve Asya'da yeni yeni bölgelerin tarıma ayrılması, beraberinde sulama problemini de getirmekte, böylece enerji ve suya artan ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla günümüzde büyük çabalar sarfedilmektedir. Küçük bir deniz büyüklüğünde ve muhteşem bir görünüşte olan barajlar belirli yerlerde modern imkânlarla inşa edilmektedirler. Sistem çok basit bir kurala dayanmaktadır. Suyun önüne çekilen dev duvarların arkasında toplanacak su, enerji ve su ihtiyacının karşılanacağını müjdeleyen habercidir.

İşte örnekler: Zambesi Nehri üzerindeki Kariba Barajı 5000 m² bir alana yayılmaktadır. Dünyada yükseklikleri 30 metreyi aşan, takriben 2000 baraj mevcuttur. Bunlardan 180'i çok büyüktür, yâni yükseklikleri 100 metreden fazladır. Orta Avrupa'da bunların en güzel örneklerini İtalya'da görmek mümkündür. Zira Mevcut olan 370 barajdan 16'sı 100 metreden daha yüksektir.

Yanda, niteliklerini de vermekte olduğumuz bu dev barajların resimlerinden genel bir bilgi edinmek mümkündür.

GRAND COULEE — Amerika'da Columbia Nehri üzerinde bulunmaktadır. Günümüze kadalık» esasına göre inşa edilmiş en büyük hacimli baraj olup, muazzam yoğunluktaki duvaritisini ağırlığıyla karşılıyabilmektedir.

VAJONT — Veneto'daki Vajont sel yağının üzerinde dünyanın en yüksek yay duvarlı barajıdır. Yay denmesinin nedeni, dışbükey duvar sırtını suya vermiş, olması ve böylece suyun itiş gücünü vâdinin iki yakasına dağıtması ve yöneltmesidir.

LEI — Lombardia'daki Lei Nehri'nin İsviçre sınırındaki Ren Nehri'nin dev sel yatağında bulunmaktadır.
650 metre gibi inanılmaz uzunluktaki yay biçiminde duvarıyla bu türdeki barajlar arasında dünyada birincidir.

KARIBA — Rhodesia'da (Afrika da) Zambesi Nehri'ni kesmektedir. İtalyan teknisyenleri tarafından inşa edilmiş olan bu baraj çok büyük boyutlara sâhip değildir. Ancak dünyanın en büyük sun'i gölünü meydana getirdiğinden bunu da önemli barajlar sınıfına dahil etmek gerekir. 280 km. uzunluğunda, 30 m. genişliğinde, 120 metre derinliğinde olup 5000 km.'lik bir alana yayılmıştır.

BÜYÜK DIXENCE — Dünyanın en yüksek barajı olan Büyük Dixence, Fransız İsviçre'sinde Rhone Nehri'nin iki kolunun birleştiği büyük bir vâdide bulunmaktadır ve muhtelif vâdilerden gelen suları toplamaktadır.

MAUVOISIN — Fransız İsviçresi'ndeki Drance de Bagnes Nehri'ni kesmektedir. Grande Dixence ve La Vajont'dan sonra en yüksek barajdır.

BOULDER (veya HOOVER) Amerika'da bulunan bu barajı Colorado Nehri'ni kesmektedir. Yay - ağırlık müşterek sistemi üzerine inşa edilmiş dünyanın en büyük barajıdır. Günümüz hidrolik mimarisinin en büyüğü, en güzelidir.

SHASTA — Kalifornia'daki Sacramento Nehri'ni kesmektedir. Yay - ağırlık türünde olup hacim olarak Grand Coulee ve Büyük Dixence'dan sonra dünyada üçüncüdür. 5 milyon tonu geçmesi nedeniyle inanılmaz büyüklükte bir anıtı andırmaktadır.

BHAKRA — Hindistan'daki Sutlej Nehri üzerinde bulunmaktadır. 200 metreden yüksek olan en büyük barajlar sınıfına girmektedir. Hacim olarak dünyada dördüncüdür. Hindistan'a sağladığı yararlar saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Diğer bir barajla beraber meydana getirdikleri sun'i göl 155 km.²'lik bir alana yayılmış olup 9 milyon m.³'lük suyu biriktirecek kudrettedirler.

KUROBE N. 4 — Japonya'dadır ve Kurobe Nehri'ni kesmektedir. Doğu Asya'nın en önemli barajı olup dünya klasmanına girecek çaptadır.

ÖZELLİKLER

BARAJ	YÜKSEKLİK	BOYUT UZUNLUĞU	HACİM
Büyük Çoulee	167 m.	1272 m.	8.092.761 m
Büyük Dixence	281 m.	700 m.	5.890.000 m
Vajont	266 m.	185 m.	360.000 m
Lei	141 m.	650 m.	980.000 m
Mauvoisin	236 m.	520 m.	2.094.867 m
Boulder	221 m.	380 m.	3.304.020 m
Kariba	135 m.	600 m.	1.150.000 m
Shasta	183 m.	1076 m.	5.000.921 m
Bhakra	207 m.	518 m.	3.914.906 m
Kurobe No: 4	179 m.	439 m.	2.140.740 m

KOYUN

1 — Otları kesmek için 8 kesici dişi var.
2 — Otları çiğnemeye yaramadığı için köpek dişleri yok.
3 — Otları ezmek için 24 azı dişi var.

Tarlalarda, çayırlarda, ineklerle atlar otların en uzununu en tazesini yedikten sonra sıra koyunlara gelir. Bu alçak gönüllü hayvanlar geride kalan otla karınlarını doyururlar.

TUZA DÜŞKÜNLÜK: Koyun, genel olarak, azla yetinmesini bilen gözü çokta olmayan bir hayvandır. Bir avuç yeşil ot koyunun karnını doyurmaya yeter. Bu hayvan, yediği otun çeşidine de önem vermez. Fazla su da içmez. En sevdiği şey, tuzdur. Bunu da tadı için değil de vücuduna yararlı olduğu için arar.

Tuz, koyunun iştahını açar. Bu yumuşak başlı hayvan, aynı zamanda tüylerinin parlaklığını da tuza borçludur. Koyunun postu, vücud ısısının aynı kalmasını, çeşitli hava değişikliklerinden zarar görmemesini sağlar. Koyun, yeni doğan yavrularını emzirir. Bundan ötürü, memeli bir hayvandır. Yuttuğu otları sonradan bir kere daha çiğnediği için geviş getiren hayvanlar bölümünde yer almıştır.

GEVİŞ GETİRMEK: Geviş getirmek nedir? Bazı hayvanların bizimkine benzemeyen ot yeme biçimidir ve «geviş getirmek» deyimiyle anlatılmaktadır. Öküz, koyun, keçi, geyik, karaca, zürafa ve deve gibi hayvanlar geviş getirirler. Bu hayvanlar, ağızlarına aldıkları otları önce hiç çiğnemeden yutarlar. Bunların mideleri dört bölümden meydana gelmiştir: İşkembe, börkenek, kırbayır, şirden. Koyunun yuttuğu otlar önce işkembeye gelir. Burada toplanır, sonra da ikinci bölme olan börkeneğe geçer. Koyun otlıyabileceği kadar otu yuttuktan sonra gölgelik bir yere çekilerek dinlenmeye başlar. Bu sırada koyunun durmadan ağzını oynattığını görürüz. Bu, koyunun daha doğrusu bütün geviş getiren hayvanların, geviş getirmesidir.

Midedeki otlar kusmaya benzeyen bir kasılma hareketiyle yeniden ağıza gelir. Otlar midede iyice yumuşamış olduğundan hayvan bunları kolayca çiğnemeye başlar. İyice çiğnediği ot lokmalarını tekrar yutar. Ama lokmalar bu sefer üçüncü bölüm olan kırkbayıra gider, oradan da şirdene, sonra barsaklara geçer.

Koyun, eti, sütü, yapağı ve derisi için yetiştirilen evcil bir hayvandır. Yeryüzünde ilk olarak Orta Asya'nın yayla ve dağlarında, yabani olarak yaşamıştır. Yurdumuzda yetişen koyunlardan eti ve sütü için beslenenlerin en iyisi Kıvırcık'tır. Trakya ve Marmara bölgelerinde yetişir. Beyaz renkli, küçük kuyruklu-durlar. Etleri tatlıdır. Yünlerinin çeşidi kötü olduğundan yapağılarından faydalanılmaz. Büyük kuyruklu koyunlara ise Karaman ve Dağlıç denir. Karaman cinsi «Akkaraman» ve «Kızılkaraman» yahut «Morkaraman» olmak üzere iki çeşittir. Orta ve Doğu Anadolu'da yetişirler. Eti Kıvırcık'ınki gibi tatlı olan Dağlıç ise Orta Anadolu ve Ege bölgesinde yetişir.

MERİNOS KOYUNLARI

Merinos koyunlarının ilk yurdu İspanya'dır. İspanyolların «merino» (Otlaktan otlağa koşan) dedikleri koyun cinsi, yapağılarının inceliği, parlaklığı, yumuşaklığı ile ün salmıştır.

Merinos koyunu yetiştiren ülkeler arasında Avustralya, G. Amerika, Almanya ve Fransa'yı sayabiliriz.

Memleketimizde de Merinos koyunu bol miktarda yetiştirilmektedir.

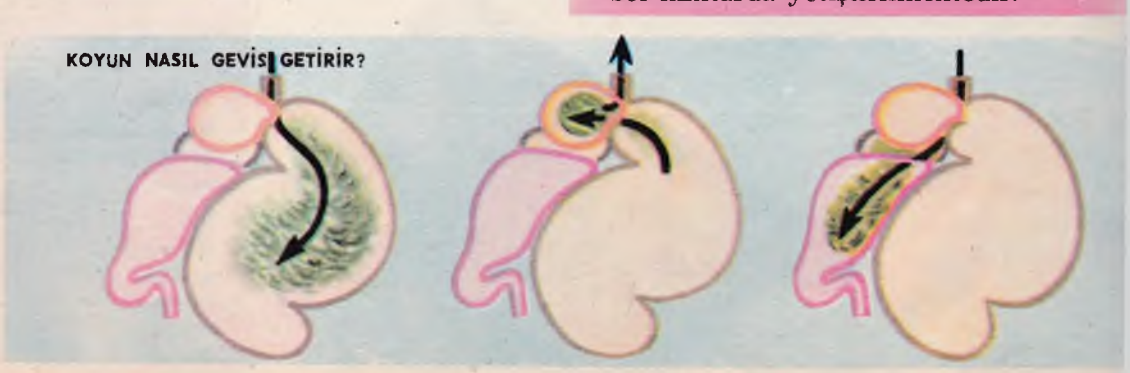

1 — Koyunun yuttuğu lokmalar önce işkembesine gelir.
2 — Oradan börkeneğe geçen otlar tekrar ağzına gelir.
3 — Çiğnenmiş lokmalar kırkbayır ve şirden'de geçerek barsağa gider.

Mağara adamları yiyeceklerini kışa saklamak için kurutup islerlerdi.

Kuru bir kütükte açtıkları deliğe bir sopa sokar ve bunu döndürerek ateş yakarlardı.

İLK İNSANLARDA BİR YEMEK

İlk insanlar, çok eski çağlarda, kulübe ve ev yapmayı öğrenmeden önce, mağralarda yaşarlardı. Şüphesiz mağaralarda, ısınıp rahat bir hayat süremiyorlardı. Ama hiç olmazsa vahşî hayvanlardan, soğuk havalardan, fırtınadan, yağmurdan, kardan korunabiliyorlardı. Bu da onlara yetiyordu.

İlk insanlar, mağaralarına vahşî hayvanlar girmesin diye sürekli ateş yakarlardı. Vahşî hayvanların ateşten korktuklarını öğrenmek onlar için çok yararlı olmuştu. Eğer mağaralarında ateş yakmasını akıl edemeseydiler, insan soyu vahşî hayvanların yırtıcı dişleri arasında tükenecekti.

Bugünün modern anlayışına göre ilk insanlar, pek düzensiz ve pasaklı insanlardı. Şu veya bu yüzden mağaraya giren pislik olduğu yerde bırakılır, yakılan ateşlerin külleri kaldırılmaz, eti yenen hayvanların kemikleri de mağaranın içinde oraya buraya atılıp unutulurdu. Mağaralar, kelimenin gerçek anlamıyla bir çöplükten farksızdı. İlk insan, çeşitli silâh ve âletlerini de mağaranın bir köşesine kaldırmayı aklına getirmez, oraya buraya atıp bırakırlardı. Çoğu zaman bu âletler, küller, kemikler ve çeşitli pislikler arasında kaybolup giderdi. Bunlar da zamanla toprağa gömülür veya mağaranın yarı karanlığında ortadan kaybolurdu.

Doğrusunu isterseniz, ilk insanların bu düzensizlikleri. kendileri için olmasa bile bizler için çok yararlı olmuştur. Tarihin ilk çağlarına ait bilgimizi, ilk insanların pisliğine, düzensizliğine borçluyuz desek yalan söylememiş oluruz. Eğer o âletler, kemikler, mağaralarda toprağa gömülüp kalmasaydı, onların yaşayışları üzerinde hiç bilgi edinemeyecektik.

İlk insanlar, ölülerini de yaşadıkları mağaraya gömdükleri için toprak altından iskeletler de çıkarılabiliyor. Bu arada ilk insanların kullandıkları âletler, etini yedikleri hayvanların kemikleri, süs eşyası, çeşitli kap ve eşya, yapılan toprak kazılarında ortaya çıkarılmaktadır. Bu eski çağlarda yaşayan insanlar, mâdenleri ve onlardan yararlanmanın yollarını bilmiyorlardı. Bıçak, balta gibi âletlerini odundan, taştan ve hayvan kemiklerinden yapıyorlardı. Bu yüzden, mağaralarda yaşıyan bu insanlara, taş çağı insanları denilmektedir. Avrupanın birçok memleketinde taş çağının mağara insanlarına ait eşya bulunmuştur.

Yapılan kazılarda, ele geçen eşyayı isterseniz beraber gözden geçirelim. Böylece ilk insanların nasıl yaşadıkları, yiyeceklerini nasıl buldukları üzerine bir fikir edinmiş olabiliriz.

İNSANLARIN İLK BESİNLERİ

İnsanların ilk besinleri yabani meyvalar, otlar ve çeşitli köklerdi. Mağara adamları bu besinleri aramak için mağaralarının yakınlarındaki ormanlarda dolaşırlardı. Topladıklarını da uzun ot ve sazları örerek yaptıkları torbalara korlardı. Zamanla bu torbaların yerini çok ince dalların örülmesiyle yapılmış sepetler aldı.

ORMANLARDAN ELDE ETTİKLERİ :

meyvalar

bitki kökleri

ince ağaç dallarından örülmüş bir sepet

içi yağlı tohumlarla dolu bir hayvan kafatası.

çeşitli ve tadı hoş mantarlar.

Ağaçların içi boş gövdelerinde çoğunlukla bal petekleri buluyorlardı. Ama arılarla uğraşmak gerçekten çok zor bir işti. Ağaçlardaki içi bal dolu arı peteklerini almak isteyen ilk insan, kâse biçiminde bir kabı ateşle doldurup ağacın yanına giderdi. Ateş dolu kabın üzerine yaş ot ve yaprak koyup çıkan dumanların arıları kovanlarından kaçmaya zorlamasını beklerdi. Arılar uzaklaşır uzaklaşmaz, ilk insan da petekleri alıp arılara yakalanmadan kaçmaya bakardı.

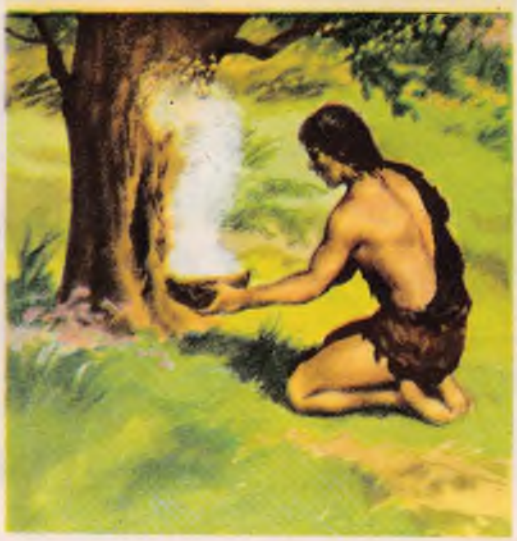

İlk insanın çözmek zorunda kaldığı en önemli mesele suyun taşınmasıydı. İçine su koyabileceği bir kap yapmayı akıl etmeden önce, su ihtiyacını gidermek için dere kıyısına veya kaynak başına gitmek zorunda kalıyordu. Bu da pek zor bir işti.

Uzun zaman, ilk insanın tek su kabı kendi avuçlarıydı.

Daha sonra hayvanların kafataslarını ve boynuzlarını kullanmaya başladılar.

Günün birinde kamış, ve kilden şe petler, kaplar yapmasını öğrendiler. Böylece, en büyük dertlerinden birini gidermiş oldular.

Tuzu keçi sayesinde buldular.

Bir gün, Taş çağı adamlarından biri, mağarasının yakınlarında dolaşan keçilerin yerde duran parlak beyaz kristallerle kaplı kayaları zevkle yaladıklarını gördü. Keçilerin bu durumlarından kayanın lezzetli bir şey olduğu anlaşılıyordu. Tuzun buna benzer bir yolla bulunduğu sanılıyor... İlk insanlar tuz kayalarını taş ile ezip küçük parçalara ayırmayı da zamanla öğrendiler. Böylece tuz, insanların en önemli besinleri arasına girmiş oldu.

A V C I L I K

Yiyecek sebze bulmak oldukça kolaydı Ama et bulmak çok daha zor ve tehlikeliydi. Taş çağının avcıları yakalamak istedikleri hayvanlara karşı kullanacakları silâhları hazırlamakta ve onlardan yararlanmak konusunda çok dikkatli davranmak zorundaydılar.

İlk insanların silâhları —>

İlk insanlar ayı avında

Taş çağı erkekleri büyük ve tehlikeli bir hayvanı avlamak istedikleri zaman gruplar halinde toplanırlardı. Yakalıyacakları hayvan onları görmesin, kokularını almasın diye de vücutlarını çamura bularlardı. Vücutlarına çamur sıvamış ilk insanlar, karşıdan bakıldıkları zaman, topraktan ayırdedilemezlerdi.

İnsanların ilk silâhlarından ok ve yay.

İnsanlar, gökte uçan yahut da bir ağaç dalında tüneyen kuşları öldürebilmelerine yarayacak silâhları ancak binlerce yıl sonra yapabildiler. Bunların ilki ok ve yaydı. İlk yaylar, kıvrılıp esneyebilen ağaç dallarından yapılıyordu. Ölmüş hayvanların bağırsakları da kurutulduktan sonra yayların iki ucuna bağlanıyordu. Oklar ise kamışlardan yapılıyordu. Bunların uçlarına sivri taşlar bağlanıyordu.

İlk insanların avlanma yollarından biri de tuzak idi.

BALIK AVI

Balıkların insanlar için çok kuvvetli ve iyi bir besin olduğunu hepimiz biliyoruz. Mağara çağından kalan yapıtlar da mağara adamının çok usta balıkçı olduğunu açıkça gösteriyor. Suda hiç durmadan yüzen bir balığı elle tutup yakalamak ilk bakışta yapılamıyacak bir şey gibi görünür. Ama tarih öncesi çağlarında insanların bunu kolayca başarabildikleri anlaşılıyor.

Resim, ilk insanın balık tutma metodlarından birini gösteriyor.

TAŞ DEVRİNDE MUTFAK

İlk çağların yemek kapları, ateşe dayanmıyordu. Onun için ateş üzerinde bu kaplarla su ısıtamıyorlardı. Ama mağara adamları su ısıtmanın çaresini bulmuşlardı. Toprak kapları ateşin üzerine koyacakları yerde ateşin yanma bırakıyor ve böylece sularını kaynatıyor, yemeklerini pişiriyorlardı.

İşte mağara devrinin mutfak eşyasından birkaçı:

Yontulmuş taştan bir testere

Bir bıçak: Keskin kısım yontulmuş bir granit parçasıdır Sapı ise geyik boynuzundandır

Bir sopaya bağlanmış büyücek bir ceviz kabuğundan yapılmış kaşık

Ayı kemiğinden yapılmış tahta

Av hayvanları böyle pişirilirdi — İlk tabak bir incir yaprağıydı

Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, ilk insanlar dövülmüş kestane, ceviz, fındık unu, mısır tohumu, yeşil sebze ve yağlarla çorba pişirmeyi öğrenmişlerdi.

Tarih öncesi çağlarının ev kadını, etleri yumuşatmak için iyice döver, tuz ve çeşitli otlarla tadını güzelleştirmeye çalışırdı. Eti pişirmek istediği zaman ise kızgın taşların üzerine bırakırdı. Bazan da av hayvanları bir sopaya geçirilip bütün olarak ateşte pişirilirdi.

İlk insanların tabak yerine de büyük ve kalın yaprakları kullandıkları anlaşılmaktadır.

ALP DAĞLARI

BATI ALPLERİ				ORTA
Cadibona geçidinden (459 m.) Ferret boğazına (2488 m.) kadar 450 km.				Ferret boğazından (2488 m.) Resia g
Cadibona geçidinden	*Maddalena geçidine kadar*	**Argentera tepesi**	**3297 m.**	*Ferret boğazından*	*Simplon g*
Maddalena geçidinden	*Cenis dağına kadar*	**Viso tepesi**	**3841 m.**	*Simplon geçidinden*	*Spluga ge*
Cenis dağından	*Ferret boğazına kadar*	**Mont Blance tepesi**	**4810 m.**	*Spluga geçidinden*	*Resia geçi*

ALPLERİN DOĞUŞU

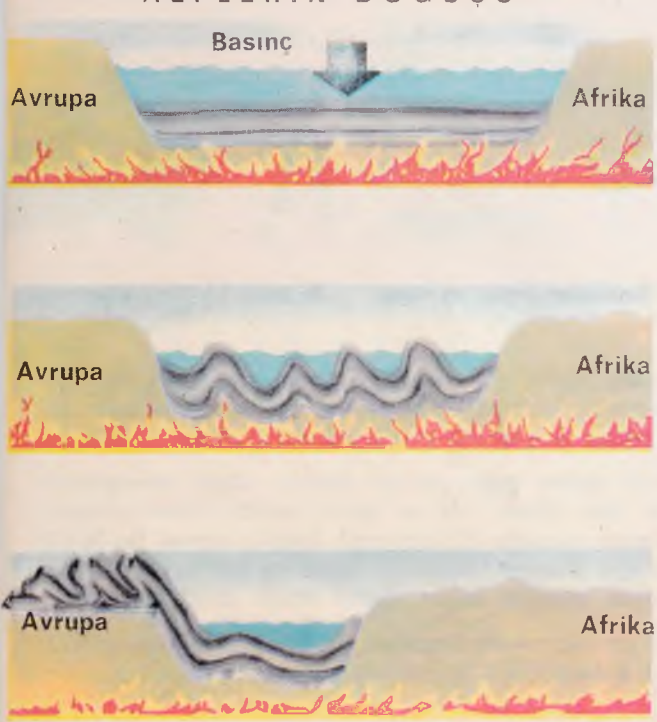

Yüz milyonlarca yıl önce, çeşitli maddeler Akdeniz'in dibinde üstüste birikmişti. Çamur, kum ve kalkerli maddeler, çeşitli kabuklu hayvanlar, volkanların denize savrulan kül ve lâvları tabaka tabaka denizin dibine yığılmış duruyordu.

Yukarıdan, suyun kuvvetli basıncı, aşağıdan da dünyanın çekirdeğinden gelen sıcaklık, bu tabakaları zamanla sertleştirdi kaskatı birer kaya biçimine soktu.

Kıtalar, dünyanın çekirdeğindeki erimiş kaya denizinde yüzen birer adadan farksızdırlar. Onun için Afrika kıtası, Avrupa'ya doğru ilerlemeye başlayınca Akdenizin dibindeki tabakalar da sıkışıp, yükselmeye başladılar.

Afrika kıtası, kuzeye doğru ilerledikçe tabakaların da genişlikleri azalıyor, buna karşılık yükseklikleri artıyordu. Zamanla bu tabakaların boyu denizi aştı, tepeler suyun yüzüne çıktı. Böylece küçük adacıklar meydana gelmiş oluyordu.

Kıta'nın kuzeye doğru ilerlemesi devam etti. Denizin yatağından yükselen kayalar da Avrupa'nın güneyine doğru ilerlediler.

İşte, bundan otuz milyon yıl önce, Alp dağları böyle meydana geldiler. O zamandanberi de buzullar, rüzgârlar ve sular bu koskocaman kayaları yer yer yıpratarak dağlar arasında U şeklindeki vâdileri, sivri uçlu tepeleri meydana getirdiler. Alp dağlarının kayaları arasında, bir zamanlar denizde yaşamış olan hayvanların fosillerine raslamak kabildir.

ALPLER

(1504 m.) kadar 300 km.

dar	**Rosa tepesi**	**4633 m.**
'ar	**Leone tepesi**	**3552 m.**
	Bernina tepesi	**4052 m.**

DOĞU ALPLERİ

Resia geçidinden (1504 m.) Karnero körfezine kadar 450 km.

Resia geçidinden	*Croce geçidine kadar*	**Cavedale tepesi**	**3788 m.**
Atesine'nin güneyinden	*Piave ile Adige vâdileri arasında*	**Marmolada tepesi**	**3342 m.**
Croce geçidinden	*Camporosso geçidine kadar*	**Conglians tepesi**	**2780 m.**
Camporosso geçidinden	*Karnero körfezine kadar*	**Tricorno tepesi**	**2863 m.**

ALP DAĞLARININ KAYALARI

Alp dağlarını meydana getiren kayaları iki bölüme ayırabiliriz. Sert kayalar ve yumuşak kayalar.

Sert kayalar, Alp dağlarının omurgasını meydana getirmiştir. Bu kayalar, son derece küçük ve parlak kristallerden meydana gelmişlerdir. Bunları küçük parçalara ayırdığınız zaman, deniz kumunu meydana getiren maddelerden yapılmış olduklarını kolayca anlayabilirsiniz. Alplerdeki kayalar arasında en çok aranılanı «gneiss» adı verilen bir kaya çeşididir. Bunlar kaldırım yapımında kullanılır. Bir de «yılan» adı verilen yeşilimsi renkte kayalar vardır. «Granit» de her işe yarayan bir başka çeşit Alp kayasıdır. Rengi kurşuni yahut kırmızıdır. Bina yapımında çok kullanılır.

Alplerdeki sert kayaların iki yanında iki sıra yumuşak kaya dizisi uzanır. Bunlar kuzeybatıda (Fransa'da) Penin Alplerini meydana getirirler. Oberland'daki Kalkerli Alpler ve Maggiore gölünden Doğu Alplerine doğru uzayan Kalkerli Güney Alpleri de yumuşak kaya sırasına dahildir. Bu kayalar daha yumuşak oldukları için ötekilerden daha çabuk ve kolay biçime girmekte, çeşitli toprak türleri meydana getirmektedirler. Kireçtaşları, kumtaşları ve conglomeratlar gibi. Bu bölgelerde mermere de sık sık raslanabilir. Fosil haline gelmiş karbon ve linyit madenleri de bulunur. Bunlar denizin dibine sürüklenmiş ormanların kalıntılarıdır. Yumuşak Alp kayaları arasında pek çok deniz hayvanlarının fosilleri de görülmektedir.

ALPLERİN BÜYÜKLÜĞÜ

Alp zincirinin uzunluğu 1200 kilometredir. Genişliğine gelince: En dar yeri Mont Blanc 150 kilometredir. En geniş yeri ise Verona ile Kempten arasındaki bölümdür. Burası 330 kilometre kadar vardır. (Kempten Güney Almanya'da bir şehirdir.)

Alp dağları bölgesi 262.260 kilometre karelik bir alanı kaplar. Alplerdeki buzullar ise 3800 kilometre karelik bir alana yayılır.

Yüksek dağlarda, eteklerden tepelere doğru tırmandıkça, öyle bir bölgeye varılır ki burada güneş ısısının karları artık eritmediği görülür. Bu bölgeler tükenmez karın başladığı en alçak sınırlardır. Alplerde bu sınır ortalama olarak 2900 metredir.

Cortez'le Montezuna Aztek Başkentinde karşılaşıyor. Böylelikle tarihte ilk defa bir Avrupa'lı, Amerika'lı bir hükümdarla tanışmış oluyordu.

AZTEKLER

1519 yılının 16 Ağustos sabahı, Kübadan gelmekte olan onbir İspanyol kalyonu Meksika'nın Atlas Okyanusu kıyılarına varıyordu. Kalyonlar koya demir atınca birçok sandal denize indirildi. Bugün Vera Cruz adını taşıyan şehrin biraz kuzeyinde karaya çıkıldı. Gemilerden gelen sandallar, sahile 553 asker, 110 denizci ve 16 at bırakmıştı. Ayrıca 10 ağır ve 4 hafif top vardı. Çıkarmayı 34 yaşlarında, genç bir adam yönetiyordu.

Bu cesur adam Hernanda Cortez'di ve dünya tarihinin en hayecanlı serüvenlerinden birine atılmak üzereydi. Esrarengiz bir yer olan Aztek ülkesini keşfedip burayı ele geçirmeye çalışacaktı.

Cortez'i Meksika'da bir koloni kurmakla görevlendiren Diego Velaquez idi. Daha önceleri buralara gelmiş olan İspanyol kâşiflerinden Juan de Grijalva, Meksika dağlarında ormanlar arasında gizlenen büyük tapınaklardan, modern şehirlerden söz etmişti. Cortez de bu büyük ülkeyi keşfetmek isteğine kapılarak yola çıkmıştı. Son derece kurnaz bir adam Cortez, karaya çıkar çıkmaz, kimse İspanya'ya dönmesin veya kaçmasın diye bütün gemilerini yaktı. Askerlerin çok az bir kısmını Vera Cruz'da bıraktıktan sonra And dağlarının o ölçüsüz zenginliklerini tek başına ele geçirmek ümidiyle yola koyuldu.

Hernando Cortez'in idaresindeki İspanyol birliği, 16 Ağustos sabahından aynıyılın 8 Kasım sabahına kadar ormanlar ve bataklıklar arasından geçerek yol aldı. Yolda karşılaştıkları yerli kabilelerinden kimisi onları iyi karşılıyor, kimisi ile de savaşmak zorunda kalıyorlardı. 8 Kasım günü, sabahın ilk

1520'de İspanyol askeri ve denizcisi.

ışıkları ortalığı aydınlatmağa başladığı sırada, dağların arasında, büyük gölün kenarında kurulmuş olan Aztek başkentini uzaktan gördüler. Tenochtitlan (bugünkü Mexico) adını taşıyan bu yer uzaktan pek güzel bir şehre benziyordu. İspanyollar, 10 Kasım sabahı Cortez'in peşinden şehre giden köprüyü geçtiler, sonunda rüyaları gerçek olmuş; masal şehrine varmışlardı. Aztekler tanrıları memnun etmek için tapınaklarda insanları kurban ederlerdi. İmparatorları Montezuma, bu masallar diyarında göz kamaştıracak derecede parlak bir hayat sürüyordu.

İspanyollar şehrin ana yoluna geldikleri sırada, yerlilerden bir grup tarafından karşılandılar. Aztek İmparatoru İkinci Montezuma, yabancıları kendisi karşılamak istemişti. Genç İmparator İspanyallara karşı düşmanca davranmayı düşünmemişti. İmparator Montezuma, uzun boylu soluk benizli esmer bir adamdı. İnci ve çeşitli kıymetli taşlarla süslü bir pelerin giymişti. Ayaklarında altın sandallar vardı.

Eğer İmparator Montezuma isteseydi emrindeki yüz bin askerle bu bir avuç İspanyolu yok edebilirdi. Acaba İmparator niçin böyle bir işe kalkışmamıştı? Montezuma'nın da kendine göre düşünceleri vardı. İspanyolların başı Cortez'in büyük Aztek tanrısı Quetzalcoatl olduğuna inanmıştı. Azteklerin inançlarına göre büyük tanrı Quetzalcoatl, günün birinde bir yabancı kılığına bürünüp geri dönecekti. İşte, İmparator, İspanyolları öldürmeye kalkarsa Tanrısına el kaldırmış olmaktan korkarak Cortez'le adamlarını güler yüzle karşılamıştı.

Cortez ise İmparatorun bu iyi davranışına karşı gayet kötü bir harekette bulundu. Adamlarıyla birlikte İmparatorun sarayına gidip onu öldürmek istedi. Montezuma'yı yakalayıp zindana attı. Cortez Meksika hâkimi olmuştu. İmparator Montezuma, Cortez'e yerini bırakmak zorunda kalmıştı. Cortez'le arkadaşları bir yıl Meksika'da kalıp devleti idare ettiler, Ama Aztekler, İspanyollardan nefret ediyorlardı. Nihayet günün birinde isyan ettiler. İspanyollara iyi davranan Montezuma'yı öldürdüler. Azteklerin başına geçen Guatimozin, İspanyollara karşı savaş açtı ama başarı kazanamadı. Cortez onu da öldürttü. 1520'de İspanyollar, Meksikayı bütünüyle ellerine geçirdiler. Böylece Aztek İmparatorluğu tarihe karıştı.

İki yıl sonra İspanya İmparatoru Beşinci Carlos, Cortez'i

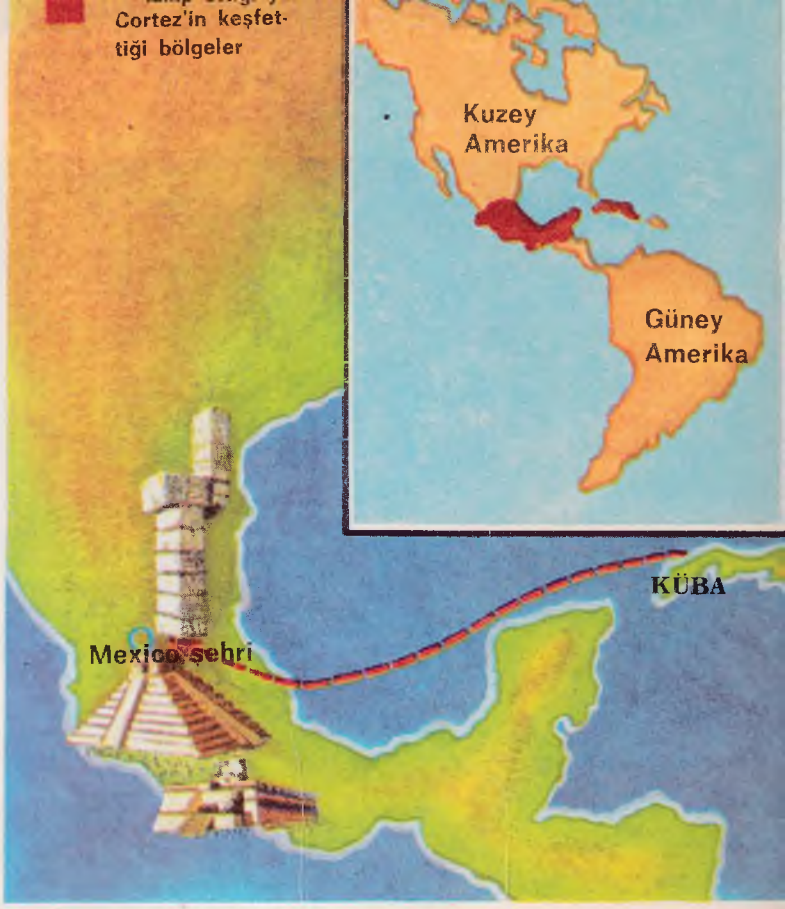

Aztek'ler 1160 yılında Meksika'ya yerleştiler. Başkentlerini 1325'de kurdular. İlk Kralları Acampichtli 1376'da taht'a çıktı ondan sonra on iki kral daha taht'a çıktı. Aztek hükümdarlarının sonuncusu Guatimozin'dir.

«Meksika Genel Valisi» yaptı. Cortez bir prens gibi yaşıyordu.

Bu arada Meksika civarındaki keşiflerine de devam ediyordu. Kalifornia yarımadasını ele geçirdi. Ama, İspanya'da onu kıskananlar, devamlı olarak onu kötülüyorlardı. Cortez İspanya'ya döndüğü zaman Kral onu pek soğuk karşıladı. Buna üzülen kâşif de Sevilla şehri yakınındaki şatosuna çekildi. Tekrar Meksika'ya dönmeyi tasarladığı sırada hastalanıp öldü (2 Aralık 1547).

Cortez, öldüğü zaman altmışüç yaşındaydı. Cesedi Meksika'ya götürüldü ve Mexico şehri hastahanesinin mezarlığına gömüldü.

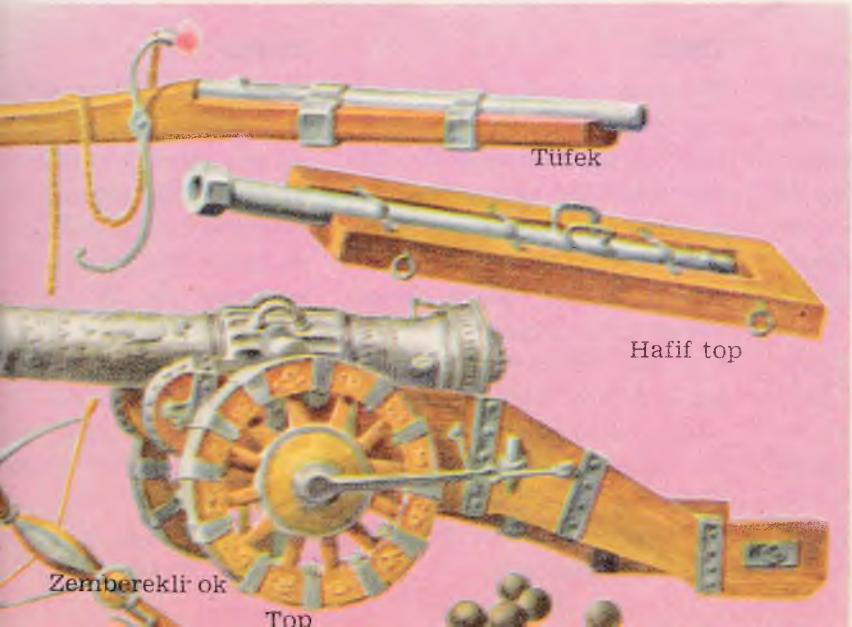

GÜNEŞ SİSTEMİ

İçinde yaşadığımız güneş sistemi, güneş ve dokuz gezegenin meydana getirdiği güneş ailesidir. Dünyamız da güneş ailesinin gezegenlerinden biridir. Bu gezegenlerde ışık yoktur. Sadece güneşin ışınlarını yansıttıkları için parlak görünürler. Gezegenler, güneşin etrafında dönerler, ama hepsinin hızları değişiktir. Bir gezegenin güneşin etrafında dönerken izlediği yola, yörünge adı, verilir. Her gezegenin bir yörüngesi vardır.

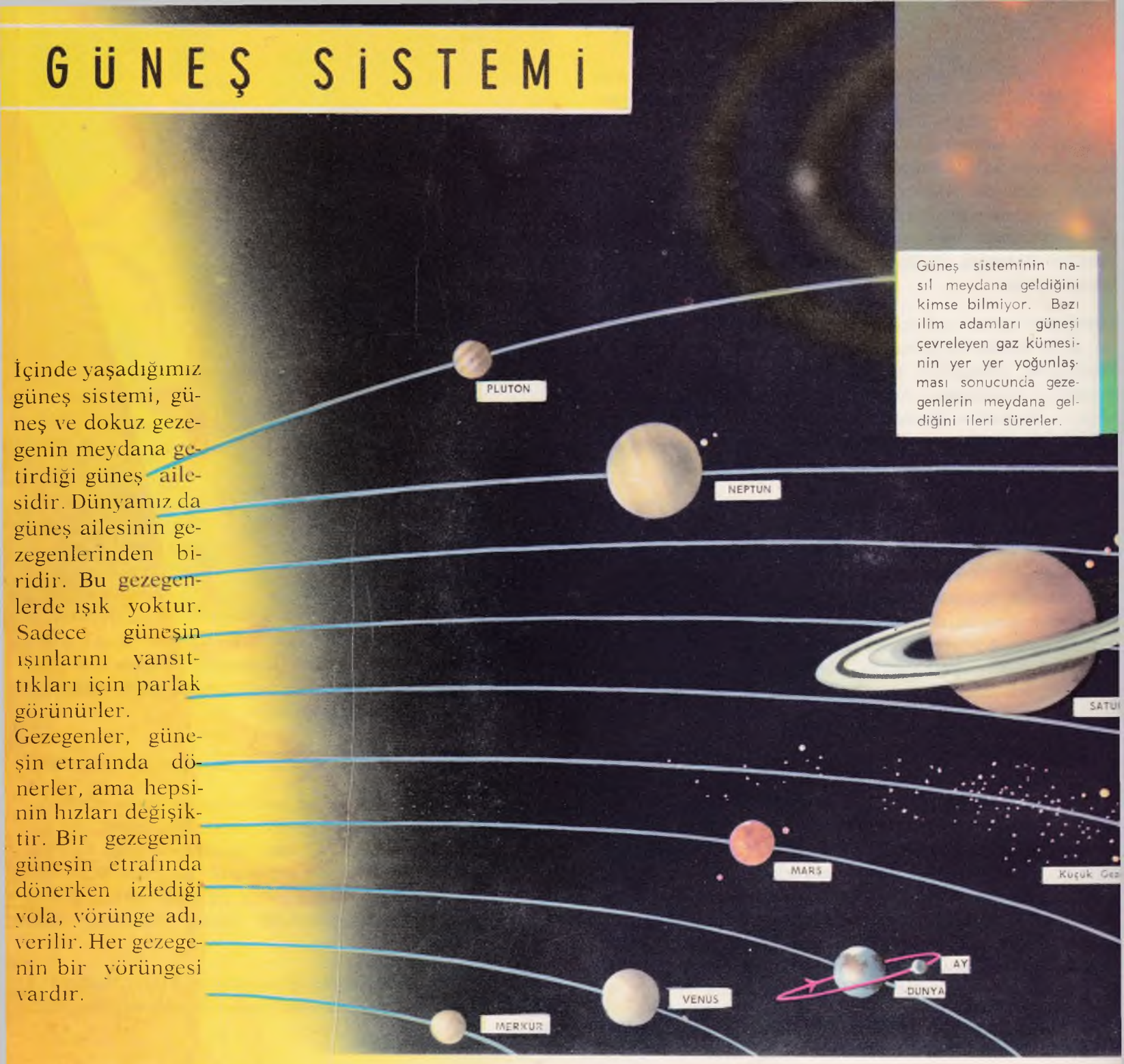

Güneş sisteminin nasıl meydana geldiğini kimse bilmiyor. Bazı ilim adamları güneşi çevreleyen gaz kümesinin yer yer yoğunlaşması sonucunda gezegenlerin meydana geldiğini ileri sürerler.

GÜNEŞ

Uzayın uçsuz bucaksız boşluğundaki milyonlarca yıldızdan biridir. Dünyaya en yakın yıldızdır (149,5 milyon kilometre). Dev bir atom fırınından farksızdır. Hidrojen gazını devamlı olarak helium gazına çevirerek ışık, ısı ve enerji meydana getirir. Sıcak gazlardan meydana gelmiş bir topa benzeyen merkezinde ısı 16 - 20 milyon, yüzünde 6.000, tacın dış kesimlerinde ise 1,5 milyon derece civarındadır. Güneşin ışınları saniyede 300.000 km. hızla gider ve dünyamıza 8 dakikada varır.

MERKÜR

En küçük, en hızlı ve güneşe en yakın gezegendir (yakınlığı 58 milyon km.). Bu gezegen, güneş etrafındaki bir turunu 88 günde tamamlar. Merkür'ün bir yüzü daima güneşe dönüktür. Bu yüz ateşten meydana gelmiş bir çölü andırır. Sıcaklık daima 400 derecenin üstündedir. Güneşe bakmıyan taraf ise öbür yüzün tersine çok soğuk ve karanlıktır. Gezegenin etrafında çok ince bir atmosfer tabakası vardır. Burada hiçbir canlı varlık yaşayamaz.

VENÜS

Güneşten 108 milyon kilometre uzaklıktadır. Güneş ve aydan sonra en parlak gezegendir. Güneş etrafındaki turunu 225 günde tamamlar. Dönüş hızı saniyede 35 kilometredir. Kendi etrafında ise 30 günde döner. Dünyamızdan biraz daha küçüktür. Bazı astronomi bilginleri Venüs'te canlıların bulunduğunu ileri sürüyorlar. Ama etrafını kaplayan kalın toz bulutları yüzünden, Venüs'ün yüzeyini göremiyoruz. Venüs'ün çapı 12.300 kilometredir.

DÜNYA

Üzerinde yaşadığımız gezegene Dünya diyoruz. 149 milyon kilometre uzağında bulunduğu güneşin etrafındaki turunu 365 günde yapar (bir yıl). Kendi etrafında ise 24 saatte döner (bir gün). Güneş etrafındaki turunu saniyede 29,8 kilometrelik bir hızla yapar. Dünyamızın bir uydu'su vardır ki buna Ay diyoruz.

(Bak: Bir Uydu: Ay. Sayfa: 16 - 17)

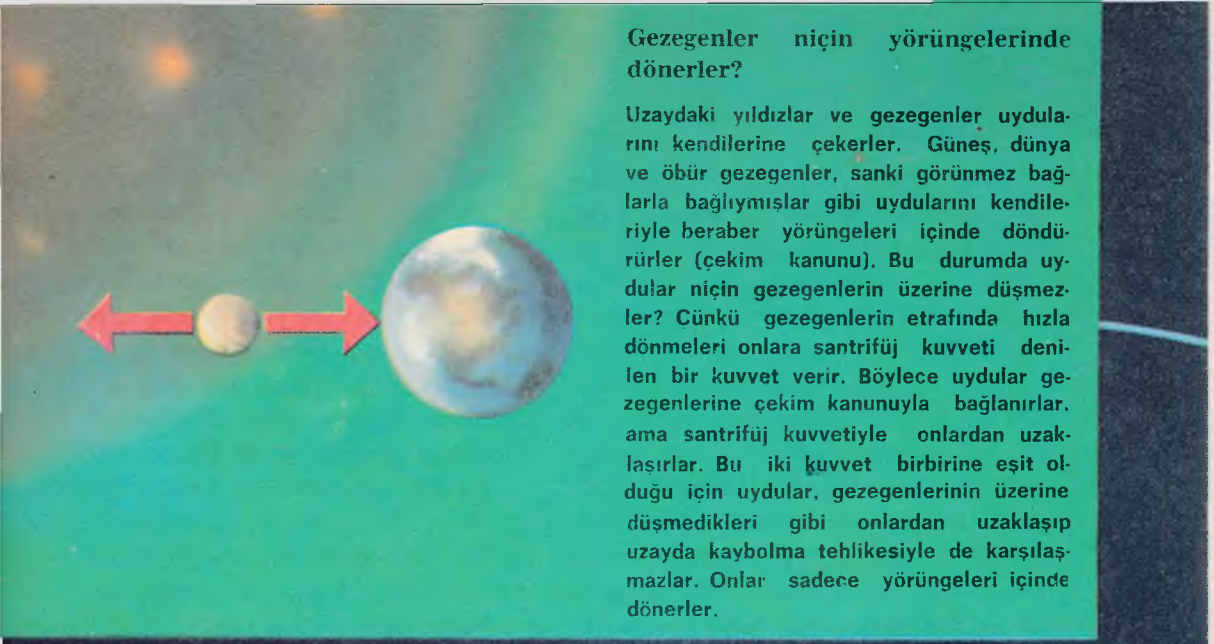

Gezegenler niçin yörüngelerinde dönerler?

Uzaydaki yıldızlar ve gezegenler uydularını kendilerine çekerler. Güneş, dünya ve öbür gezegenler, sanki görünmez bağlarla bağlıymışlar gibi uydularını kendileriyle beraber yörüngeleri içinde döndürürler (çekim kanunu). Bu durumda uydular niçin gezegenlerin üzerine düşmezler? Çünkü gezegenlerin etrafında hızla dönmeleri onlara santrifüj kuvveti denilen bir kuvvet verir. Böylece uydular gezegenlerine çekim kanunuyla bağlanırlar, ama santrifüj kuvvetiyle onlardan uzaklaşırlar. Bu iki kuvvet birbirine eşit olduğu için uydular, gezegenlerinin üzerine düşmedikleri gibi onlardan uzaklaşıp uzayda kaybolma tehlikesiyle de karşılaşmazlar. Onlar sadece yörüngeleri içinde dönerler.

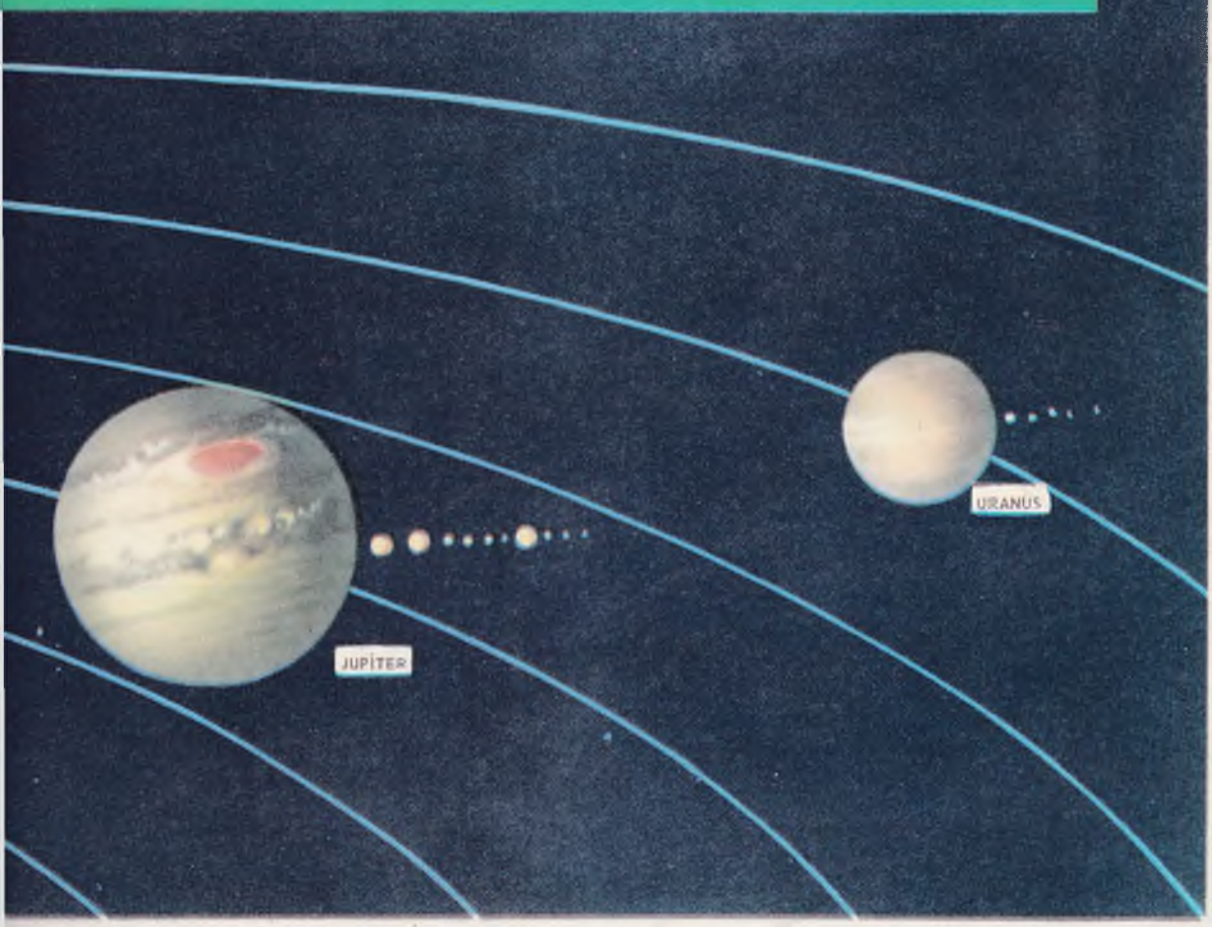

MARS

Dünyamızdan görülmesi en kolay olan gezegen, Mars'tır. Dünyamızdan 56 milyon kilometre, Güneş'ten ise 226 milyon kilometre uzaktadır. Güneş etrafındaki turunu saniyede 24 kilometrelik bir hızla 687 günde tamamlar. Atmosfer tabakası çok incedir. Mars'ta insanların yahut hayvanların yaşayabildiği sanılmıyor. Ama burada bazı bitkilerin yetişebildiği inancı vardır. Mars'ın iki küçük uydusu vardır. Bunlar Phobos ve Deimos'dur.

ASTEROİTLER

Asteroit'ler yahut Küçük Gezegenler, Mars ile Jüpiter'in yörüngeleri arasındaki 563 milyon km. lik boşluğu kaplarlar. Bugüne kadar iki binden fazla Asteroit keşfedilmiştir. Bunların en büyüğü Ceres'in çapı 770 kilometredir. En küçükleri ise 4-5 kilometrelik kaya yığınlarından ibarettirler. Bunlarda hava ve hayat yoktur.

JÜPİTER

Jüpiter, güneş sisteminin devidir. Dünyamızdan 1.300 kere daha büyüktür. Güneş'ten 779 milyon km. uzaklıktadır. Kendi etrafında çok süratli döndüğünden bu devri 10 saatte tamamlar. Güneş etrafındaki turunu ise saniyede 14 kilometrelik bir hızla gitmesine rağmen 11 yılda ancak bitirebilmektedir. Jüpiter çok soğuk bir yerdir. Buradaki ısı sıfırın altında 130 derecedir. 12 uydusu vardır. Bunların dördü küçük bir teleskopla rahatça görülebilir. En büyükleri Ganymede'nin çapı 5.000 km. dir.

SATÜRN

Güneş sisteminin ikinci büyük gezegenidir. Saniyede 9,6 kilometrelik bir hızı vardır. Kendisinden 1428 milyon kilometre uzakta bulunan güneşin etrafındaki turunu 29 yılda tamamlar. Kendi etrafındaki dönüşü 10 saat 15 dakika sürer. Bu gezegendeki ısı sıfır altı 140 derecedir. Dokuz uydusu vardır. Bunlardan Titan Ay'dan büyüktür. En önemli özelliği küçük uydu'lardan meydana gelen etrafındaki parlak halkalardır. Bu halkalar üç tanedir.

PLÜTON

Plüton, 1930 yılında keşfedildi. Güneş'e en uzak olan gezegendir (5.919 milyon kilometre kadardır). Bu yüzden güneş etrafındaki turunu ancak 248 yılda tamamlayabilmektedir. Merkür'den biraz daha büyüktür. Plüton'da ısının aşağı yukarı eksi 230 derece olduğu sanılıyor. Plüton, Güneş sisteminin, üzerinde en az bilgi edinilen gezegenidir.

ÜRANÜS

Üranüs gezegeni 1781'de William Herschel adındaki astronomi bilgini tarafından el yapısı bir teleskopla keşfedildi. Üranüs, Güneş sisteminin en büyük üç gezegeninden biridir. Çapı, 53.000 kilometredir. Güneş'ten 2842 milyon kilometre uzaktadır. Kendi etrafında 10 saat 40 dakikada döner. Güneş etrafındaki turunu saniyede 6,8 kilometrelik bir hızla gitmek suretiyle 84 yılda tamamlar. Beş uydusu vardır.

NEPTÜN

Neptün gezegeni, büyüklük bakımından dördüncüdür. 4501 milyon kilometre uzaklıkta bulunduğu Güneş'in etrafındaki turunu 165 yılda yapar. Kendi etrafında ise 15,5 saatte döner. Isısı ortalama olarak eksi 200 derecedir. İki uydusu vardır.

Büyük Bir İmparator: JUSTİNİANUS

Ravenna şehrindeki San Vitale kilisesinde Justinianus'un mozaikten bir portresi.

Milâttan sonra 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu ortadan kalkmıştı. Bu imparatorluğun sınırları içinde olan İtalya ve İspanya'yı Gotlar ele geçirmişlerdi. Gene Batı Roma İmparatorluğu'na bağlı ülkelerden Galya'yı Franklar, Kuzey Afrika'yı da Vandallar yönetimleri altına almışlardı. Doğu Roma İmparatorluğu ise o sıralarda en parlak çağını yaşıyordu. Milâttan sonra 527 yılında Justinianus Doğu Roma İmparatoru olmuştu.

Justinianus, Doğu Roma İmparatorluğu'nun en büyük hükümdarlarından biridir. Bu imparatorluğun bir adı da Bizans İmparatorluğu'dur. Ülkenin başşehri Constantinopoli (Bugünkü İstanbul) Yunanlıların elindeyken Bizans adını taşıyordu. Bundan ötürü ülkenin adı da Bizans İmparatorluğu olarak tarihe geçti. Batı Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, Doğu Roma İmparatorluğu, yani Bizans İmparatorluğu bin yıl daha yaşadı. Türklerin 1453'te İstanbul'u ele geçirmeleriyle sona erdi.

Justinianus'un zamanında, Bizans İmparatorluğu en parlak çağını yaşadı. Justinianus, İllirya'da doğmuştu (Bugünkü Arnavutluk). Bir köylünün oğluydu. Justinianus'un amcası Justinus, erlikten imparatorluğa kadar yükselmişti. 526 yılında yeğenini kendisine yardımcı olsun diye yanına çağırdı. Bir yıl sonra Justinus ölünce yeğeni Justinianus Bizans İmparatoru oldu.

İmparator Justinianus'un yapmak istediği iki önemli iş vardı: Önce imparatorluğun hudutlarını genişletmeyi düşünüyordu. Batıda düşmanların eline geçen toprakları tekrar geri alacak, eski Roma İmparatorluğu'nu yeniden kuracaktı. Justinianus, bundan sonra İmparatorluğu'nu örnek bir hukuk devleti durumuna getirmek istiyordu. En eski Roma kanunlarını ele alacak, memleketi bir düzene sokacaktı. Bu işle ilgilenmek üzere on iki kişilik bir komisyon kurdu. Bu komisyon beş yıl içinde ünlü Justinianus Kanunları'nı hazırladı ki bu kanunlar bugünkü medenî hukukun temelidir.

Justinianus ikinci amacına daha zor vardı. Birçok savaşlara girişmek zorunda kaldı. Önce Kuzey Afrika'dan Vandalları, Güneydoğu İspanya'dan da Vizigotları uzaklaştırdı. İtalya'da Ostrogotlarla savaştı. Ravenna'da ikinci bir başşehir kurdu. Ama Justinianus hep Batıya doğru ilerlemeyi düşünürken Doğu'ya gereken ilgiyi göstermemiş, sınırlarının zayıfladığını farketmemişti. Milâttan sonra 565 yılında Justinianus ölünce onun yerine geçenler, imparatorluğun hudutlarını genişletemediler. Yalnız doğudaki sınırları korumayı bildiler.

Justinianus'un kanunları ile çeşitli suçların cezaları da değiştirilmiş, daha insancıl, daha toplumsal bir anlayışla suçlular cezalandırılmaya başlanmıştır. Örnek olarak: önceleri hırsızlık yapan bir kimsenin başı uçuruluyordu. Justinianus ise, hırsızlara, çaldıkları mal tutarının dört katını ödetti.

Justinianus sarayının kalıntıları.

İMPARATORİÇE THEODORA

Justinianus, Bizans'ta bir sirkte çalışmış olan Theodora ile evlenmiş, onu İmparatoriçe yapmıştı. Theodora güzelliği kadar, uygunsuz tutumlarıyla da isim yapmış bir kadındı.

İmparatoriçe olduktan sonra, Justinianus'un kendisine verdiği özgürlükten faydalanarak devlet işlerine karıştı. 532 yılında çıkan Nika isyanının bastırılmasında Justinianus'a her türlü yardımda bulundu.

ATATÜRK'ÜN GENÇLİK ÇAĞI

Mustafa adındaki küçük öğrencinin en çok sevdiği ders matematikti. Öyle ki çok defa kendi sınıfında verilen problemlerle yetinmez, daha üst sınıfların problemlerini yapar; bu konuda öğretmenine sorular sorardı. Matematik öğretmeni Mustafa Bey, küçük Mustafa'nın bu ilgisini değerlendirmeyi bilen bir insandı. Mustafa'nın yazılı olarak sorduğu soruları küçümsemez, onlara yine yazılı cevaplar verirdi.

Bir gün matematik öğretmeni Mustafa Bey, derste çalışkan öğrencisi Mustafa'ya:

«— Oğlum, senin de ismin Mustafa, benim de, bu böyle olmıyacak. Arada bir fark bulunmalı» dedi.

Mustafa, öğretmeninin sözlerini ilgiyle dinliyordu. Matematik öğretmeni Mustafa Bey sözlerini şöyle bitirdi:

«— Bundan sonra senin adın Mustafa Kemal olsun».

«— Peki efendim».

O günden sonra küçük Mustafa'nın adı Mustafa Kemal oldu. Öğretmeni, arkadaşları onu seviyor, ama onun günün birinde Türkiye'nin büyük kurtarıcısı olacağını akıllarından geçirmiyorlardı. Evet, bahsettiğimiz Mustafa, yıllar sonra Türkiye'nin başına geçecek, Atatürk soyadını alarak Mustafa Kemal Atatürk diye bütün dünyaya ün salacaktı.

ATATÜRK'ÜN ÇOCUKLUĞU

Mustafa, 13 Mart 1881'de (Mustafa Kemal Derneğinin araştırmaları sonucuna göre) Selânik'te doğmuştu. Bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Selânik, o çağda Türkiye'nin bir parçasıydı. Mustafa'nın annesi Zübeyde Hanım, babası da Ali Rıza Efendi idi. Ali Rıza Efendi, Selânik'te evkaf (vakıflar) kâtibi idi. Sonradan rüsumat memurluğuna geçti. 1876 yılında Selânik'te Asakir-i Milliye Taburu'nda birinci mülâzım (üsteğmen) olarak vazife gördü. Daha sonra bu görevden de ayrılarak kereste ticaretine başladı.

Mustafa, okul çağına kadar iyi bir aile terbiyesi görerek mutlu bir çocuk olarak yetişti. Annesi ile babası örnek denecek bir aile teşkil ediyordu. Ancak onun okul çağı gelince annesi ve babası arasında bazı tartışmalar olmaya başladı. Annesi, onun eski usule uyularak ilâhilerle okula, daha doğrusu mahalle mektebine başlamasını istiyor; babası ise yeni eğitim usulüne önem veren bir okula gitmesinde ısrar ediyordu.

Atatürk bu olayı sonradan şöyle anlatmıştır:

«Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe gitmek meselesine aittir. Bundan dolayı anam ve babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem, ilâhilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüsumatta memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendinin mektebine devam etmeme ve yeni usul üzerine okumama taraftardı. Nihayet babam işi mahirane surette halletti: Evvelâ merasimi mûtade ile mahalle mektebine başladım. Bu suretle annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra mahalle mektebinden çıktım, Şemsi Efendinin mektebine kaydedildim».

TARLA BEKÇİLİĞİ

Böylece Mustafa, zamanın modern eğitim veren bir okuluna kaydedilmiş ve derslere başlamış oluyordu. Bu okuldaki öğrenimi ne yazık ki uzun sürmedi. Çünkü çok geçmeden babası vefat etmiş, küçük Mustafa yetim kalmıştı. Aile reisinin ölümü, Mustafa'nın ve kızkardeşinin olduğu kadar Zübeyde Hanımın da hayatını altüst etmişti. Artık her zaman oturdukları yerde kalmaları, Mustafa'nın okula devam etmesi çok güçtü.

Atatürk'ün doğduğu, Selânik'deki ev bugün müzedir.

Ali Rıza Efendi'nin ölümünden bir müddet sonra Zübeyde Hanım, erkek kardeşinin yani çocukların dayısının yanına gitmek zorunda kaldı.

Atatürk, sonradan köyde geçirdiği hayatı şöyle anlatıyordu:

«... Az zaman sonra babam vefat etti. Annemle beraber dayımın nezdinde yerleştik. Dayım, köy hayatı geçiriyordu. Ben de bu hayata karıştım. Dayım, bana da vazifeler veriyor, ben de bunları yapıyordum.

Başlıca vazifem tarla bekçiliğiydi. Kardeşimle beraber bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuzu ve kargaları kovmakla uğraştığımızı unutamam. Çiftlik hayatının diğer işlerine de karışıyordum; böylece biraz vakit geçince, annem benim mektepsiz kaldığım için endişeye başladı. Nihayet Selânik'te bulunan teyzemin evine gitmeme ve mektebe devam etmeme karar verildi. Selânik'te Mülkiye İdadisine kaydolundum».

ASKERLİĞE MERAK

Selânik Mülkiye İdadisi'ne devam etmeye başlıyan küçük Mustafa, yeniden okula kavuşmanın sevinciyle alabildiğine derslerine çalışıyor, sınıfta birinci olmaya gayret ediyordu. Bu arada imrendiği, hem de çok imrendiği bir şey vardı.

Teyzesinin bitişiğinde Kadri Bey adında biri oturuyordu. Kadri Bey binbaşıydı. Oğlu Ahmet'i Askerî Rüştiye'ye vermişti. Komşu çocuğu Ahmet, askerî okula gittiği için üniforma giyiyor, Mustafa eve girip çıkarken onu gördükçe üniforma giymeye hevesleniyordu. Hevesi sadece bundan ibaret de değildi. Sokakta, okula gidip gelirken subaylar görüyordu. Onlar, üniformalarının içinde ne kadar güzeldiler. Kendisi de acaba bir gün bu üniformaları giyebilir miydi?

Geleceğin büyük komutanı Mustafa Kemal, özlemini duyduğu askerlik hayatına atılmanın yolunu nasıl bulduğunu şöyle anlatıyor:

«... Binbaşı Kadri Bey isminde bir komşumuz vardı. Oğlu Ahmet Bey, Askerî Rüştiyeye devam ediyor ve mektep elbisesi giyiyordu. Onu gördükçe ben de böyle giyinmeye hevesleniyordum.

← Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım

Mustafa Kemal'in babası Ali Rıza efendi

Sonra sokakta zâbitler görüyordum. Bu dereceye vasıl olabilmek için takibedilmesi lâzım gelen yolun Askerî Rüştiyeye girmek olduğunu anlıyordum.

O sırada annem Selânik'e gelmişti. Askerî Rüştiyeye girmek istediğimi söyledim. Validem askerlikten mütehaşi idi. Asker olmama şiddetle mümanaat ediyordu. Ona sezdirmeden Askerî Rüştiyeye giderek giriş imtihanını verdim. Böylece valideye karşı bir emri vaki yapılmış oldu».

Küçük Mustafa, okuma ve askerlik aşkiyle bütün bu işleri yaptığı zaman henüz 12 yaşındaydı. Parlak zekâsı ve askerliğe karşı merakı sayesinde bu kadar küçük yaşta olmasına rağmen nihayet Askerî Rüştiye'ye girmeyi başarmıştı. Mustafa'nın Askerî Rüştiye'ye girdiği yıl 1893 idi.

OKUL HAYATI

Artık Mustafa, sevdiği okula devam etmeye başlamıştı. Derslerinde büyük başarılar elde etmekten başka bir şey düşünmüyordu. Okulda en çok sevdiği ders matematikti. Matematik öğretmeninin adı da Mustafa idi. Mustafa'ya ikinci ad olarak Kemal'i veren öğretmen Mustafa Bey...

Yazımızın başında hikâye ettiğimiz bu olayı ve matematik öğretmeninin özelliklerini Atatürk, sonradan şöyle anlatmıştır:

«Rüştiyede en çok riyaziyeye merak sardım. Az zamanda bize bu dersi veren hoca kadar, belki daha ziyade malûmat sahibi oldum. Derslerin fevkinde meselelerle iştigal ediyordum, yazılı sualler soruyordum. Riyaziye muallimi de yazılı cevaplar veriyordu. Hocamın adı Mustafa idi bir gün bana dedi ki:

'— Oğlum, senin de ismin Mustafa, benim de, bu böyle olmıyacak, arada bir fark bulunmalı. Bundan sonra adın Mustafa Kemal olsun'. O zamandan beri ismim filhakika Mustafa Kemal oldu.

Hocam sert bir adamdı. Sınıfta birinci, ikinci tanımıyordu. Bir gün bize:

'— Aranızda kendine kimler güveniyorsa kalksınlar, onları müzakereci yapacağım...' dedi.

Evvelâ tereddüt ettim. Ayağa öyleleri kalktı ki ben kalkmamayı tercih ettim. Bunlardan birinin müzakeresi altına girdim. Müzakerenin ortasında tahammülüm son dereceye geldi. Ayağa kalkarak:
'— Ben bundan iyi yaparım' dedim.

Bunun üzerine hoca beni müzakereci yaptı. Eski müzakereciyi benim müzakerem altına verdi. Askerî Rüştiyeyi ikmal ettiğim zaman, bende riyaziye merakı epeyce ilerlemişti».

YABANCI DİL VE EDEBİYAT MERAKI

Okumaya ve ilerlemeye karşı olan büyük hevesi sonunda Mustafa Kemal, 1895 yılında Selânik Askerî Rüştiyesi'ni başarı ile bitirdi. Şimdi askerlik yolundaki öğrenimine devam edebilmek için bir Askerî İdadiye gitmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal hiç vakit kaybetmeden aynı yıl «Manastır Askerî İdadisi» ne yazıldı.

Rüştiye'de iken matematiği çok kuvvetli olduğundan, Manastır Askerî İdadisi'nde bu dersten hiçbir zorluk çekmedi. Matematik ona artık çocuk oyuncağı gibi kolay geliyordu. Buna karşılık burada yeni, yepyeni bir güçlükle karşılaşmıştı. Askerî İdadi'de fransızca dersleri vardı. Bu derslerin yabancısı olduğu için kolaylıkla başaramıyor, hattâ bu yüzden arada bir öğretmeninden azar işitiyordu. Mustafa Kemal gibi iddialı bir insanın öğretmeninden azar işitmesi elbette çok üzülecek bir şeydi. Bu güçlüğü yenmesi, fransızca'yı öğrenmesi gerekiyordu. Bu yabancı dil hem ileride kendisine yardımcı olacak, hem de hiç olmazsa öğretmeninden azar işitmekten kurtulacaktı.

Mustafa Kemal, birinci yılın sonunda aklını, fikrini fransızca meselesini halletmek için yordu ve sonunda Frerler Okulu'nun özel sınıfına devama karar verdi. Böylece fransızca'yı iyice öğrenmiş olacaktı. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için hiç vakit

kaybetmemeliydi. Hemen Frerler Okulu'nun fransızca'yı yeni öğrenenler için açtığı özel sınıfa devam etmeye başladı. Ancak bu işi de o günün geleneklerine göre açıkça yapmasına imkân yoktu. Onun için okula gizlice devama karar vermişti. Bu kararını da büyük bir ustalıkla gerçekleştirmeyi başardı. Yeni öğrenim yılı başladığı zaman artık fransızcadan hiçbir sıkıntısı kalmamıştı.

Öte yandan edebiyata karşı da ilgi duymaya başlamıştı. Ömer Naci adında bir sınıf arkadaşı vardı. Güzel şiirler yazan bu arkadaşının etkisiyle Mustafa Kemal de edebiyata karşı ilgi duymaya başladı. Edebiyata karşı duyduğu ilginin nasıl doğduğunu kendi ağzından dinliyelim:

«O zamana kadar edebiyatla çok temasım yoktu, merhum Ömer Naci, Bursa İdadisi'nden kovulmuş, bizim sınıfa gelmişti; daha o zaman şairdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bütün kitaplarımın listesini gösterdim. Hiçbirini beğenmedi. Bir arkadaşın, kitaplarımdan hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve edebiyat diye bir şey olduğuna o zaman muttali oldum ve ona çalışmaya başladım.

Şiir bana cazip göründü. Fakat kitabet hocası diye yeni gelen bir zat beni şiirle iştigalden menetti:

'— Bu tarzı iştigal seni asker olmaktan uzaklaştırır' dedi.

Maahaza, güzel yazmak hevesi bende baki kaldı».

HARB OKULU'NDA

Mustafa Kemal, nihayet Manastır Askerî İdadisini başarıyla bitirdi. Artık subay olmak için okuyacağı bir tek okul kalmıştı: Harb Okulu.

Mustafa Kemal, askerlik yolundaki tahsiline devam etmek üzere hiç vakit kaybetmeden İstanbul'a gelerek 13 Mart 1899'da Harb Okulu'nun piyade sınıfına kaydoldu. Çalışkanlığı burada da devam ediyordu. Bununla beraber ilk yıl bazı dersleri biraz ihmal etti, ama sonunda ikinci sınıfa geçmeyi başardı. Ondan sonra da askerlik derslerini ön plânda tutmaya başladı. Zaten bütün amacı iyi bir asker olmak değil miydi?

MUSTAFA KEMAL HARB AKADEMİSİ'NDE

Harb Okulu'nda iken ileride yurdun kurtarıcısı olacak Mustafa Kemal'in kafasında, yavaş yavaş siyasî fikirler yerleşmeye başladı. O yıllar, Abdülhamit'in padişahlığına raslıyordu. Mustafa Kemal olsun, öbür Harb Okulu öğrencileri olsun, büyük vatan şairi Namık Kemal'in şiirlerini gizli gizli okuyorlardı. Evet, gizli gizli dedik, çünkü Namık Kemal'in şiirlerinin okunmasını okul idaresi yasak etmişti. Bu yasak kararı genç öğrencileri daha fazla şüpheye düşürüyor, vatan şairinin fikirlerini öğrenmek, onun eserlerini okumak istiyorlardı.

Mustafa Kemal 21 yaşındayken 1902 yılında Harb Okulu'nu bitirerek Erkânı Harb (Kurmay) sınıfına ayrıldı. Artık yaşı ilerlemiş, vatan meselelerini iyice anlıyacak ve inceliyecek duruma gelmişti. Harb Akademisi'nde, yakın arkadaşlarıyla beraber sık sık memleketin durumunu gözden geçiriyor, siyaset ve idarede çeşitli fenalıklar olduğunu anlıyorlardı.

Ancak vatanın selâmeti için baştaki idarecilerin hatalarını sadece birkaç öğrencinin anlaması yetmezdi. Bunun için Mustafa Kemal ve arkadaşları, durumu başka arkadaşlarına da anlatmak istediler. Fikirlerini ancak bir gazete çıkararak yayabilirlerdi. Öyle ya okul ölçüsünde bir gazete çıkarmakla ne olurdu sanki? Fikirlerini arkadaşlarına yaymak için bundan daha iyi bir yol olabilir miydi?

Bunu düşünür düşünmez, Mustafa Kemal, okulda yakın arkadaşlarıyla beraber bir gazete çıkarmaya karar verdi. Kendisi kurulan gazetenin idarecileri arasındaydı. Yazıların çoğunu o yazıyordu. Fakat askerî bir okulda, böyle bir gazeteyi çıkarmak ve hele yaşatmak çok güç bir işti. Her türlü güçlüğe rağmen Mustafa Kemal ve arkadaşları Harb Akademisi'ni bitirinceye kadar bu işe devam ettiler.

MUSTAFA KEMAL YÜZBAŞI

1905 yılında Mustafa Kemal'in öğrenim hayatı sona erdi. Okula ilk başladığı günden itibaren türlü güçlüklere göğüs gererek hiç ara vermeden öğrenimine devam eden Mustafa Kemal, en güzel gençlik yılları içinde sarfettiği gayretlerin sonucunu nihayet almış ve 11 Ocak 1905'te Harb Akademisi'ni bitirmişti.

Mustafa Kemal, Harb Okulu'nun piyade sınıfındaki 320 öğrenci arasından yirmincilikle Harb Akademisi'ne geçmiş, burada da otuz yedi kişilik sınıftan kurmaylık hakkını kazanan on üç subay arasına katılmış ve üç yıllık ders notları toplamına göre beşincilikle diploma almıştı.

1902'de Harbiye Okulunu bitiren Mustafa Kemal

Mustafa Kemal 24 yaşında genç bir yüzbaşıydı artık.

Harb Akademisi'nde yüzbaşı olarak mezun olmasından sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları İstanbul'da kalacakları süre içinde faaliyetlerine devam edebilmek için bir apartman tuttular. Arada sırada burada toplanıyor ve memleket meselelerini görüşüyorlardı. Ancak genç subayların bu şekilde toplanmaları zamanın idaresinin gözünden kaçmamıştı. Nitekim, aralarına arkadaş diye sokulan birinin ihaneti üzerine yakalanarak hapsedildiler ve birkaç ay hapiste kaldıktan sonra serbest bırakıldılar.

TARTI ÂLETLERİ

Bir şeyin belli olmayan değerini, onun ağırlığına dayanarak ölçme işi çok eski çağlardan beri yapılmaktadır. Bu iş, ticaretin kurulusu ile birlikte başlamıştır. Ama, tartı âletlerini yalnız ticaretle uğraşanlar kullanmamaktadırlar. Hazırlayacağı ilâçta kullanacağı eczayı ölçen eczacıdan tutun da bir varlığın kimyasal reaksiyonunu öğrenmek isteyen kimyacıya varıncaya kadar çeşitli iş ve bilim adamları tartı âletlerinden yararlanmaktadır.

TERAZİNİN FİZİK KANUNU

Terazi, bilinen düpedüz âletin, kaldıraçın pratik olarak uygulanmasıdır. Bildiğiniz gibi üç «esas» noktanın; kuvvet, dayanak ve direnç noktalarının değişen yerlerine göre çeşitli kaldıraçlar vardır.

Terazi: Âdi terazi, kantar ve baskül tipleri, birinci çeşit (dayanak noktası kuvvet ve direnç noktaları arasında bulunan) kaldıraca uygun olarak yapılır. Daha doğrusu âdi terazi, dayanak noktası kuvvet ve direnç noktalarının tam ortasında bulunan kaldıraca, kantar ise dayanak noktası direnç noktasına çok daha yakın olan kaldıraca benzer. Bunları şöyle açıklayabiliriz.

ÂDİ TERAZİ

Kuvvet kolu, direnç koluna eşittir. Denge elde etmek için (K) noktasına konan kuvvet (Di) noktasına konana eşit olmalıdır. Başka deyimle malın ağırlığı ile öteki kefeye konan ağırlığın eşit olması gerekir.

Âdi terazinin iki tarafı ve işleyişi (şematik resim)

KANTAR

Burada kuvvet kolu, direnç kolundan daha uzundur. Bundan dolayı denge elde etmek için kuvvet koluna dirençten (D-K nın D-Di den uzun olduğu kadar küçük bir kuvvet konması yeter.

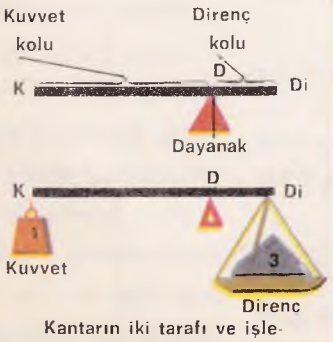

Kantarın iki tarafı ve işleyişi (şematik resim)

Sağdaki şemada, D-K, D-Di den üç defa büyüktür. Bu durumda kuvvetin direncin üçte biri olması gerekir. Pratikte kuvvet kolu değişir: tersine kuvveti gösteren ağırlık sâbit tutulu

ÇEŞİTLİ TERAZİ TİPLERİ

Eşit kollu terazi

Bugün piyasada çeşitli terazi tipleri vardır. Bunlar, bir ağırlığın ölçülmesinde yerine getirilmesi gereken üç özelliği kapsayacak biçimde yapılmışlardır. Tartı gücü, hassaslık ve çabukluk. Güç: Terazinin ölçebileceği en çok ağırlığı, hassaslık: Onu kımıldatacak en az ağırlığa, çabukluk: Terazinin tam bir ölçü vermesi için gereken zamana denir.

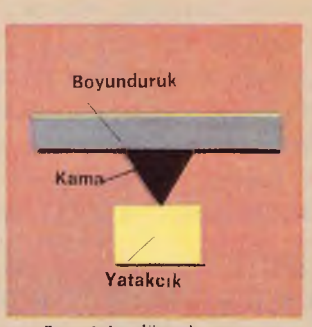

Terazinin düzeni

ÂDİ TERAZİ (yahut eşit kollu terazi) esas olarak iki eşit parcaya ayrılmış bir çubuktan yapılmıştır. Çubuğun orta yerine kama denen ve bir köşesi aşağı dönük üçgen bir prizma konmuştur. Bu köşe ya maden, ya da sert taştan bir yatakçık'a dayanır. Boyunduruk denen çubuğun iki ucuna, ters yönde konmuş diğer iki kamaya kefeler asılıdır. Bu tip terazi, kefelerden birine tartılmak istenen şey, ötekine de daha önce tartılmış şeyler konarak işler. Tartılmak istenen şeyin ağırlığı öteki kefeye konanlarınkine eşit olunca boyunduruğa takılı ibre (iğne) denge durumuna ulaşıldığını bölümlü bir cetvel üzerinde gösterir. Bu çeşit terazinin fazla tartı gücü yoktur. Ama çok doğru tarttığı için şimdi bile lâboratuvarlarda kullanılmaktadır.

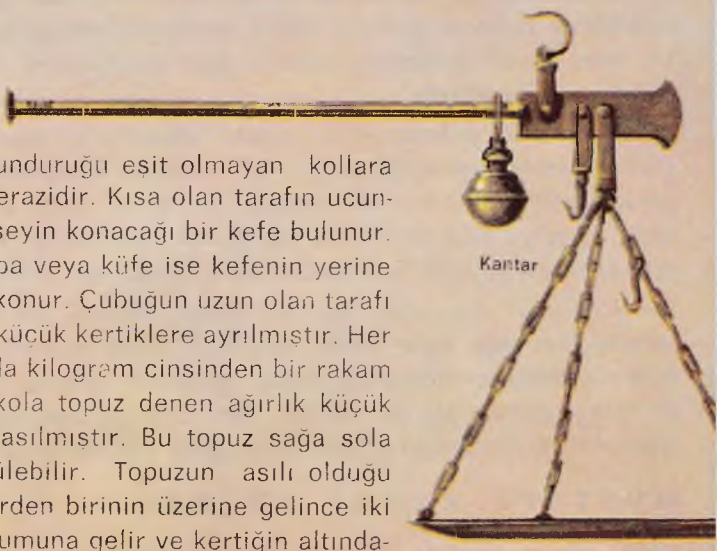

KANTAR boyunduruğu eşit olmayan kollara ayrılmış bir terazidir. Kısa olan tarafın ucunda tartılacak şeyin konacağı bir kefe bulunur. Tartılacak torba veya küfe ise kefenin yerine birkaç kanca konur. Çubuğun uzun olan tarafı birbirine eşit küçük kertiklere ayrılmıştır. Her kertiğin altında kilogram cinsinden bir rakam yazılıdır. Bu kola topuz denen ağırlık küçük bir halka ile asılmıştır. Bu topuz sağa sola doğru yürütülebilir. Topuzun asılı olduğu halka kertiklerden birinin üzerine gelince iki kol denge durumuna gelir ve kertiğin altındaki rakam da tartılan şeyin ağırlığını gösterir. Kantar oldukça hassastır ve ağır şeyleri tartar.

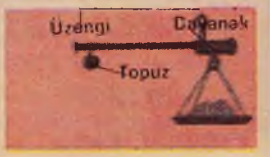

Kantarda topuzun kullanılışını gösteren şema

İbreli terazi

İBRELİ TERAZİ'lerle BASKÜL'ler kaldıraçın çeşitli kombinezonlarından meydana gelir. İbreli teraziler ağırlığın bölümlü bir cetvel üzerinde çabucak okunmasını sağlar. Bunlar dairelerde ve özellikle postanelerde kullanılır. Basküllerin hassasiyeti az ve oldukça yavaştır ama onbinlerce kiloya kadar tartabilirler. Resmî tartılarda taşıt araçları için kullanılır.

BEBEK TERAZİSİ, çukurca bir kefesi bulunan özel bir terazidir. Her emzirmeden sonra bebeğin ne kadar süt aldığının ölçülmesine yarar.

OTOMATİK TERAZİLER

Otomatik terazi'ler yaylı veya zemberekli olan en modern terazilerdir. Bu terazilerde, tartılacak seyin üzerine konduğu kefe bir makara vasıtasıyla ya «özel bir zemberek» ile ya da bir «karşı ağırlık sistemi» ile birleşmiştir. Tartılacak şey üzerine konduğu zaman kefe az veya çok alçalır. Bu yer değiştirme zembereğin bir miktar sıkışmasına sebep olur ve makaraya bağlı bir iğne bölümlü bir cetvel üzerinde yer değiştirerek tam ağırlığı gösterir. Bu teraziler paçavracıların kullandıkları eski zemberekli terazilerin geliştirilmiş biçimidir. Belki de çok kimsenin görmüş olduğu zemberekli (spiral yaylı) teraziler gibi bunlarda tartılacak şey yayın kendisine asılır. Bu yaya doğrudan doğruya bağlı olan bir ibre bölümlü bir cetvel üzerinde yer değiştirerek ağırlığı gösterir.

Zemberekli terazilerin başlıca özellikleri çabukluklarıdır. Bunlarda ibre çabucak denge durumuna ulaşır. Bu terazilerin sınırlı bir güçleri vardır (en çok 10 kilogram). İyi yapılmadıkları takdirde hassaslık dereceleri daha da azalır. En kusursuzları 5 grama kadar yanlışlık yapar.

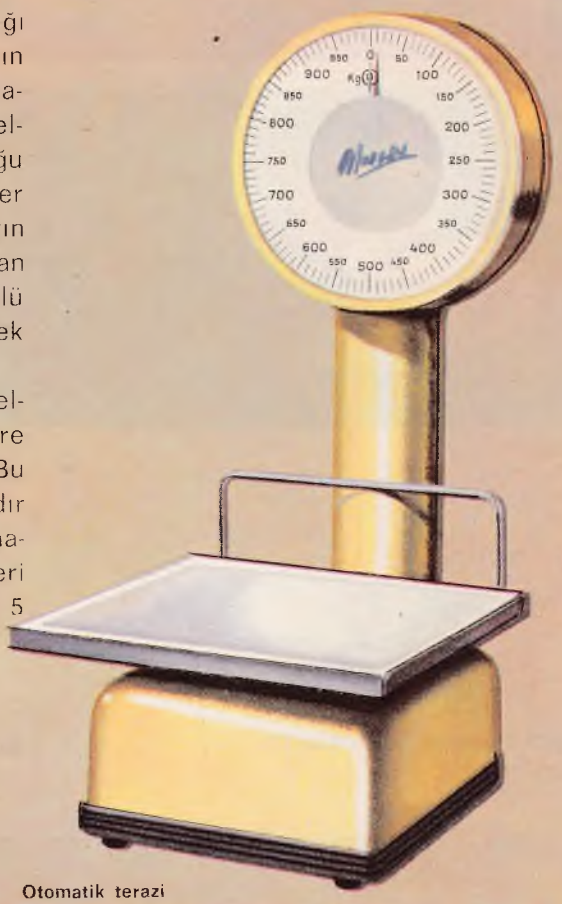

Otomatik terazi

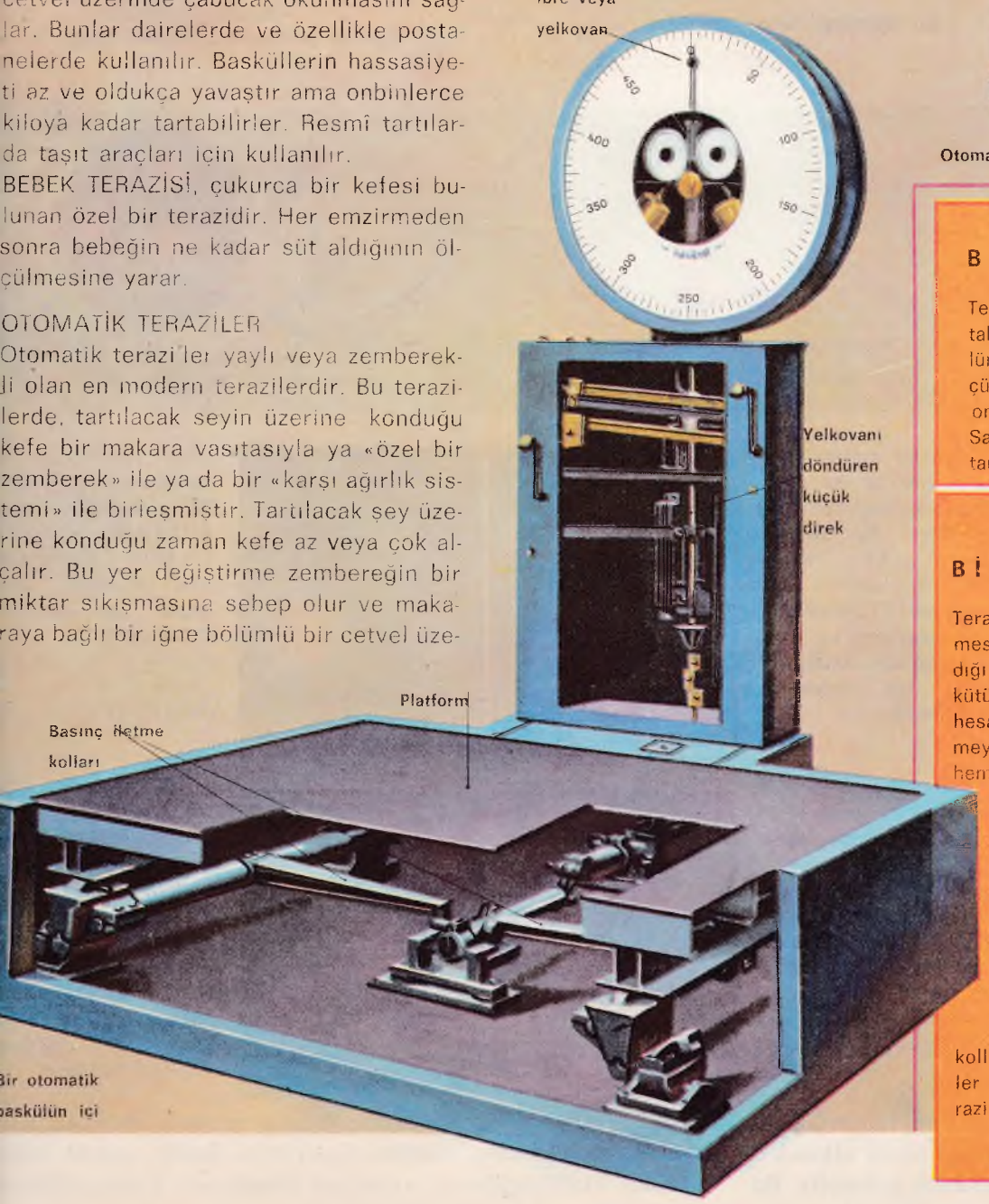

Bir otomatik baskülün içi

BÖLÜMLER

Terazilerin bölümlü cetveli siyah birtakım çizgilerle bölünmüştür. Bu bölümler terazinin hassas olduğu en küçük ağırlıktaki tepkisini gösterirler ve onun bölümlerini meydana getirirler Sağdaki resimde 10 gram bölümlü bir tartı cetveli örneği görülmektedir.

BİRAZ DA TARİH

Terazinin icadedilmesinden önce ağırlıkların ölçülmesi ya parçalar sayılarak ya da bir malın kapladığı yer ölçülerek yapılırdı. Ama istif edilmiş ağaç kütüklerini saymak veya bir miktar tahılı ölçekle hesaplamak belki kolaydı. Aynı şey patates veya meyvalar için yapılamaz. Bunların hem sayıları çok hem de biçimleri kaba uymaz. O hâlde iki miktar arasında kıyaslama yapılabilmesi için tek çâre «tartı sistemi» dir.

İLK TERAZİLER

İlk terazileri eski Mısır'lıların yaptığı sanılıyor. Değeri az olan maddelerin tartılmasında kullanılan en kaba teraziler tahtadan yapılmıştı. Bir sırığın uçlarına iki kabak asılır ve bu sırık orta yerinden bir mile dayanırdı. Bunlar eşit kollu terazilerdi. Mısır'lıların altın gibi kıymetli şeyler ve ilâçların tartılmasında kullandıkları hassas teraziler ise büyük bir dikkatle madenden yapılıyordu.

ATOM ARAŞTIRMALARI

kaya tuzu tanesini parçalıyalım.

Parçaları bir hayli küçüldü ama daha da küçültmemiz gerekiyor.

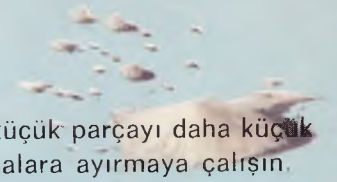

En küçük parçayı daha küçük parçalara ayırmaya çalışın.

Simdi bir damla su alalım.

Bu damlayı ikiye ayıralım.

Tekrar tekrar parçalara ayıralım.

r mermer parçasını ikiye bölelim.

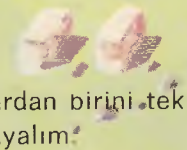

Parçalardan birini tekrar parçalayalım.

Tekrar tekrar parçalıyalım.

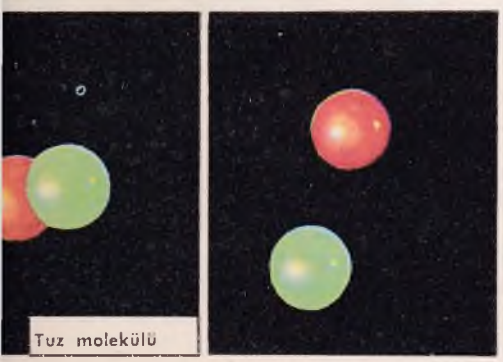

Tuzun bir molekülünü alıp onu da iki parçaya ayırdığımızı düşünelim. Bu parçalardan biri Klor ATOM'u öbürü ise Sodyum ATOM'udur. Bu parçaların hiç biri tuz değildir. Artık ortada tuz molekülü kalmamıştır.

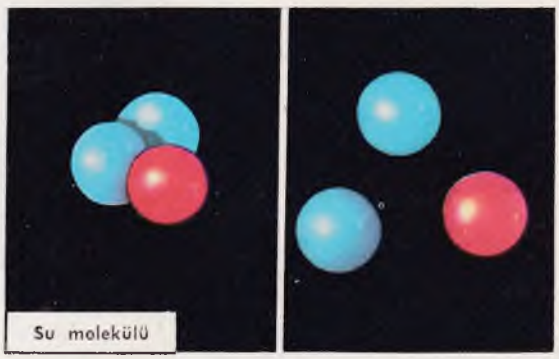

Suyun molekülleri de parçalara ayrılabilir. Bu molekülleri üç ATOM'a ayırmak mümkündür. Bunlardan ikisi Hidrojen, bir tanesi de Oksijen ATOM'udur.

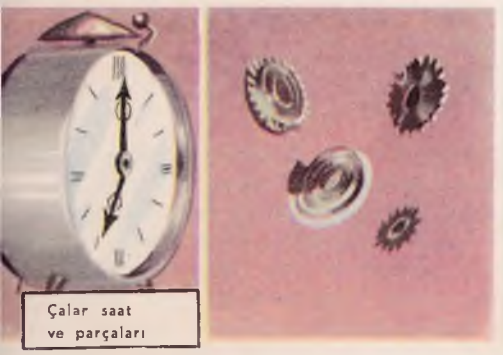

Elinizde bir çalar saat bulunduğunu düşünün. Saati parçalarsanız ortada saat diye bir şey kalmaz. Elinizde kalanlar, saati meydana getiren parçalardır. Molekülü saate benzetebiliriz. ATOM'lar da onun parçalarıdır.

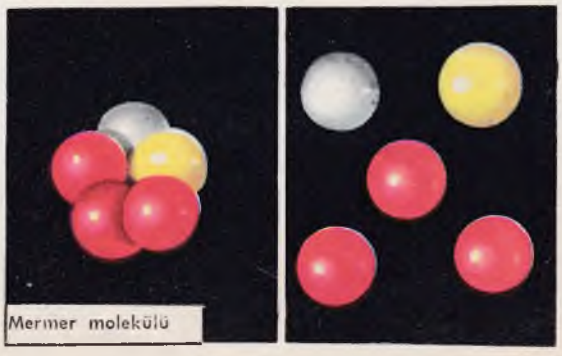

Acaba mermerin molekülünde hangi elemanın ATOM'ları bulunur? Mermerin molekülünü de parçalayıp atomlarını elde ettiğimizi düşünelim. Mermer molekülünde bir Kalsiyum ATOM'u, bir Karbon ATOM'u ve üç tane de Oksijen ATOM'u bulunur.

Okuduğunuz gazete, oturduğunuz iskemlenin tahtası, pencerenizin camı, şişedeki mürekkep, üstünüzdeki elbiseler, burnunuzun ucu bile moleküllerden meydana gelmiştir. Bu moleküllerin her biri de Atom'ların bir araya toplanmalarından meydana gelmişlerdir. Bunlar karbon, hidrojen, oksijen, azot, fosfor, kükürt, kalsiyum, demir, yahut daha başka ELEMAN'ların Atom'ları olabilirler. Evren, bilinen ve bilinmeyen bütün ELEMAN'lardan meydana gelmiştir.

İlim adamları bu araştırmayı laboratuarlarında yapabilirler. Biz sadece hayalimizde aynı deneyi yapmakla yetinmeliyiz.

Tekrar tekrar parçalayın.

② **Sonunda, tuzun en küçük parçasını elde etmiş oluruz: buna tuzun bir MOLEKÜL'ü denir.**

Bir tuz tanesini parçalara ayırmanın en kolay yolu onu bir bardak suyun içine koymaktır. Tuz tanesi su içinde parçalanır, dağılır, suya tuzlu bir tat verir. Tuz tanesinin su içindeki bu durumu önce insana garip gelebilir ama durumu inceleyince mesele daha kolay anlaşılır. Tuz, suyun içinde moleküllerine ayrılır, suyun molekülleriyle birleşir. İlerde de göreceğiniz gibi suyun da molekülleri vardır.

④ **Bu işleme devam edersek sonunda, suyun en küçük parçasını yani MOLEKÜL'ünü elde etmiş oluruz.**

Suyu moleküllerine ayırmanın en kolay yolu, suyu bir kaba koyup kaynatmaktır. Her gün çeşitli işler için su kaynatırız. Açıkta bırakılan yahut güneşe tutulan bir su damlasının durumunu dikkatle gözden geçirin. Biraz sonra su damlasının buhar olup gözden kaybolduğunu göreceksiniz. Su damlasının molekülleri havada dağılıp ayrı ayrı yönlere giderler. Havada görünmeyen böcekler gibi dolaşır dururlar.

⑥ **Böylece, mermerin en küçük parçasını yani MOLEKÜL'ünü elde etmiş oluruz.**

Bütün bu deneylerden de anlaşılacağı üzere, MOLEKÜL, varlıkların en küçük parçasıdır. Moleküller çok küçük olurlar. Bir bardağa su boşaltırken saniyede bir milyon su molekülünü bardağa boşalttığımızı kabul edersek, bir bardağı suyla doldurabilmemiz için yüz milyon yılın geçmesi gerekirdi. Bundan da moleküllerin ne kadar küçük varlıklar olduğunu anlıyabilirsiniz.

ELEMANLAR VE MOLEKÜLLERİN OLUŞUMU

Bilinen elemanların hepsini (bunların sayısı o kadar fazla değildir. Yüz kadardır.) ayrı ayrı birer kavanoza yerleştirdiğimizi düşünelim. Bu iş tamamlandıktan sonra, canımız su mu istiyor? Ondan daha kolay bir iş olamaz. Hemen iki hidrojen atomuyla bir oksijen atomunu birleştirir ve bir su molekülü elde ederiz.

Böylece bir elemanı başka bir elemanla birleştirmek suretiyle, her varlığın moleküllerini elde etmemiz mümkündür. Şayet bunu yadırgıyorsanız alfabenin harflerini düşünün. Onları bir araya getirip kelimeler, cümleler yapmak mümkün olmuyor mu? Alfabenin yirmidokuz harfinden faydalanarak yüzbinlerce kelime yapamaz mısınız? Böylece elemanları da birleştirerek çeşitli varlıkların moleküllerinin oluşunu pekâlâ sağlayabilirsiniz.

ELEMANLARIN LİSTESİ

İsimlerin yanında kimyacıların elemanları gösterirken kullandıkları simge'ler vardır.

Aktinyum	Ac	Kükürt	S
Altın	Au	Küriyum	Cm
Alüminyum	Al	Lantan	La
Amerikyum	Am	Lityum	Li
Antimon	Sb	Lütesyum	Lu
Argon	Ar	Magnezyum	Mg
Arsenik	As	Manganez	Mn
Astatin	At	Mendelevyum	Md
Aynştaynyum	Es	Molibden	Mo
Azot	N	Neodim	Nd
Bakır	Cu	Neon	Ne
Baryum	Ba	Neptunyum	Np
Berilyum	Be	Nikel	Ni
Berkelyum	Bk	Niyobyum	Nb
Bizmut	Bi	Nobelyum	No
Bor	B	Oksijen	O
Brom	Br	Osmiyum	Os
Cıva	Hg	Paladyum	Pd
Çinko	Zn	Platin	Pt
Demir	Fe	Plûtonyum	Pu
Disprosyum	Dy	Polonyum	Po
Erbiyum	Er	Potasyum	K
Evropyum	Eu	Prazeodimyum	Pr
Fermiyum	Fm	Prometyum	Pm
Flüor	F	Protaktinyum	Pa
Fosfor	P	Radon	Rn
Fransiyum	Fr	Radyum	Ra
Gadolinyum	Gd	Renyum	Re
Galyum	Ga	Rodyum	Rh
Germanyum	Ge	Rubidyum	Rb
Gümüş	Ag	Rutenyum	Ru
Hafniyum	Hf	Samaryum	Sm
Helyum	He	Selen	Se
Hidrojen	H	Seryum	Ce
Holmiyum	Ho	Sezyum	Cs
İndiyum	İn	Silisyum	Si
İridyum	İr	Skandiyum	Sc
İterbiyum	Yb	Sodyum	Na
İtriyum	Y	Stronsiyum	Sr
İyot	İ	Talyum	Tl
Kadmiyum	Cd	Tantal	Ta
Kalay	Sn	Teknesyum	Tc
Kaliforniyum	Cf	Tellür	Te
Kalsiyum	Ca	Terbiyum	Tb
Karbon	C	Titan	Ti
Klor	Cl	Toryum	Th
Kobalt	Co	Tungsten	W
Kripton	Kr	Tülyum	Tm
Krom	Cr	Uranyum	U
Ksenon	Xe	Vanadyum	V
Kurşun	Pb	Zirkonyum	Zr
Lavrensyum	Lw		

YERYÜZÜNÜN BÜYÜK MADEN HAVZALARI

Yeryüzündeki madenler düzensiz bir sekilde dagılmıslardır. Çok zengin bölgelerin yanı sıra madenden tamamiyle yoksun uçsuz bucaksız arazi görürüz. Acaba bu durumu açıklayacak bir neden var mıdır? Evet, iki neden vardır. Biri kayaların orijinlerine, bileşimlerine ve bünyelerine dayanırken diğeri insanoğlunun bulunduğu bölgedeki araziyi tanımasına ve bu yolda gösterdiği çabaya bağlıdır.

Birinci nedeni inceleyelim:

Belirli bir madenin bulunup bulunmaması o bölgedeki kayaların petrografik bünyelerine bağlıdır. Yakıt olarak yararlanılabilecek fosiller ve petroller sedimanter kayalar olarak nitelendirilebilirler. Bunlara örnek olarak en eski, yakılabilir fosilleri verebiliriz. En değerli olarak bilinen bu tür yakacak fosillerin geografik dağılımı, tabiatıyla en eski sedimanter kayaların bulundukları bölgelere rastlar. Özellikle ve bilhassa kuzey yarım küresinde bulunurlar ve miktar olarak dünyanın karbon fosilden elde edilen ihtiyacının % 90'ına tekabül ederler..

Bu rezervler altı memleketi imtiyazlı yapmıştır. Bu memleketler, Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet Rusya, İngiltere, Batı Almanya, Polonya ve Fransa'dır.

Mineraller arasında büyük önemi ve yeri olan petrole gelince: Petrol yatakları bilhassa üçüncü çağın muazzam kaya kıvrımlarıyla palezoik çağın düzlükleri arasında meydana gelmişlerdir. Bu kayalar ve bu bölgelere özellikle Amerika, Venezuela, Sovyet Rusya, Arabistan, İran ve Irak'ta rastlanır. Amerika'nın dünya petrol ihtiyacının % 50'sini elde ettiğini ve saymış olduğumuz diğer altı devletin de bu ihtiyacın % 90'ını karşılayabildiğini örnek olarak verebiliriz.

Gelelim ikinci nedene: Günümüzde hızla elde edilen bilimsel gelişmeye rağmen, insanoğlunun hâlâ yeryüzünün madensel olanakları hususunda yeterince bir bilgiye sâhip değildir.

Madenlerin büyük bir kısmı bilinen ve keşfedilmiş topraklardan elde edilmekte ve bu da dünya yüzeyinin % 13' üne tekabül etmektedir. Arta kalan % 87'si kimbilir ne büyük zenginliklere sâhip bulunmaktadır.

Superior Gölü'nün batısında Mesabi'deki büyük demir yataklarının kus bakışı görünüşü.

Meksika Körfezi boyunca petrol tesisleri

Şili'deki Chuquicamata'da dünyanın en büyük bakır madeni işletmesinin dev bir huniye benziyen havzası.

YERYÜZÜNÜN EN BÜYÜK MADEN HAVZALARININ GÖRÜNÜŞLERİ

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ BÜYÜK BİR MADEN HAVZASIDIR

Dünyanın en büyük madensel zenginliği şüphesiz Amerika Birleşik Devletleri'ndedir. Bu aslâ bir abartma değildir: Sırasıyla sayacak olursak kömür, petrol, metan (bataklık gazı) bakır, sülfür, potas ve daha birçoklarıyla Amerika birinci gelmektedir. Appalaş Dağları üzerindeki kömür madeni havzalarıyla Amerika bu alanda birinciliği elinde tutmakta ve yıllık 320 milyon ton (yaklaşık olarak günde bir milyon ton) ile ihtiyacının beşte dördünü karşılamaktadır.

Bu havza Pansilvanya'dan Alabama'ya kadar uzanan zincirin batısında bulunmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri petrol yönünden de yine dünyanın en büyük sahalarına sâhiptir. (Yaklaşık olarak 245 milyon ton petrol). Bu bölgeler Kansas'ın Oklahama ve Texas'ın uçsuz bucaksız düzlüklerinden tâ Meksika Körfezine kadar uzanırlar. Avrupa'daki bir devletin topraklarını bu alanla karşılaştıracak olursak birden fazla devletin arazisini bu alana yerleştirmenin mümkün olduğunu görürüz.

Amerika'yı büyükler arasına sokan ve Rusya'yla atbaşı götüren diğer bir üretim ise demir madenidir. Büyük Amerikan göllerinde her gün transatlantik büyüklüğündeki nakliye gemileri gece gündüz Superior Gölü'nün batısındaki Mesabi'den yükledikleri demir madenini taşırlar. Buralarda tümü demirden meydana gelmiş dağlar bulunur ve kuyulara inilmeden yerin yüzeyinden üretim yapılır. Yıllık üretim takriben 25 milyon tondur.

Bu girişi yaptıktan sonra şimdi bellibaşlı maden havzalarının yeryüzüne dağılışlarını inceleyelim.

SİBİRYA'NIN ÜSTÜNLÜĞÜ

Yeryüzünün en büyük maden havzalarından bazıları Sibirya'da bulunmaktadır. Tomsk'un güneyinde ve batı Sibirya'da bulunan Kuznetsk bölgesinde elde edilen 55 milyon tonluk kömürle burası kömür istihsal eden devler arasına girmektedir.

Baykal Gölü doğusundaki Transiberya hattı üzerindeki diğer bir havza da takriben yıllık 50 milyon tonluk ürünüyle devler arasındaki sırasını almaktadır.

Dünyanın ikinci petrol havzası, Güney Rusya'da İkinci Bakü'de bulunmaktadır.

Güney Uraller, (Stavropol, Bugurusian, Isımbai) ile merkezi Volga arasındaki binlerce kilometrekare tutarındaki bu alanda, sayıları hızla çoğalan binlerce petrol kulesinden çıkan petrol alevi her geçen gün geceleri çevreyi biraz daha fazla aydınlatmaktadır. Bu bölge hemen hemen Kuveyt'teki üretimin yarısını verecek zenginlikte

KARAYİP DENİZKULAĞINDAKİ PETROL

Venezuela'daki Karayip denizkulağı dünyanın en acayip yerlerinden biridir. Çok büyük bir göle benzeyen bu bölgedeki su, durgun ve biraz derindir. Üzerine ormandaki ağaçlar gibi dikilmis bulunan binlerce petrol kulesi bu alanın dünyanın belli başlı petrol kaynaklarına sâhip olduğunu göstermektedir. Karayip denizkulağı böylece bu sahanın en büyük petrol yatağı olduğunu ispatlamaktadır. Yaklaşık olarak her yıl 100 milyon ton petrol istihsal edilmekte ve büyük Aruba, Curaçao, Trinidad rafinelerinde işlenmektedir.

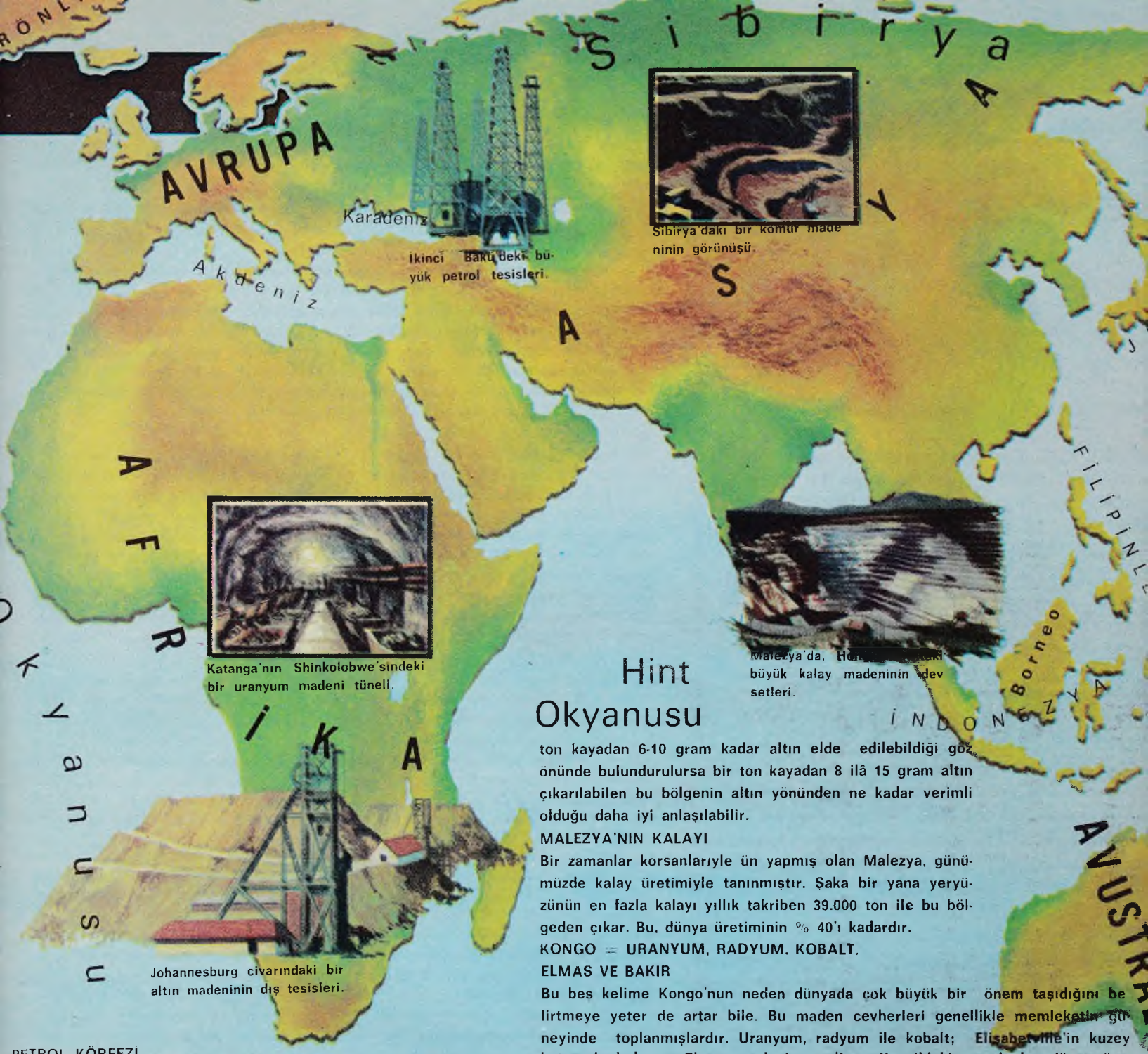

İkinci Bakü'deki büyük petrol tesisleri.

Sibirya'daki bir kömür madeninin görünüşü.

Katanga'nın Shinkolobwe'sindeki bir uranyum madeni tüneli.

Malezya'da, Hat[illegible]daki büyük kalay madeninin dev setleri.

Johannesburg civarındaki bir altın madeninin dış tesisleri.

PETROL KÖRFEZİ

İran Körfezi tam anlamıyle bir petrol körfezidir. Yeryüzünün en büyük petrol yataklarından bazıları bu sahillerde bulunur.

Kuveyt, Katar, Sudi Arabistan, Bahreyn Adaları, İran gibi isimler işte bu bölgede fışkıran petrolün, yüzbinlerce sıra sıra kuyuların ve en büyük rafinerilerin sâhibidirler.

Durgun sular altından çıkartılan petrolü de dahil edecek olursak yıllık istihsalin 220 milyon tonu bulduğunu ve bu miktarın hemen hemen tamamının Avrupa'ya ihraç edildiğini belirtebiliriz.

ALTIN, AFRİKA'DAN GELİR

Tepeleme dolu 30 tren vagonunun taşıyabileceği 550 ton altın! İşte Güney Afrika'nın istihsâl ettiği yıllık altın miktarı bu kadardır.

Dünyanın en büyük altın havzası Johannesburg civarındaki Transvaal'dedir. Bu bölgeye «beyaz sular tepesi» anlamına gelen «Witwatersrand» adı verilmistir. Bu uzun tepelerin sırtlarında on tane altın madeni ocağı vardır ve bu madenlerden dünyanın en verimli altını elde edilmektedir. Genellikle başka yerlerde bir ton kayadan 6-10 gram kadar altın elde edilebildiği göz önünde bulundurulursa bir ton kayadan 8 ilâ 15 gram altın çıkarılabilen bu bölgenin altın yönünden ne kadar verimli olduğu daha iyi anlaşılabilir.

MALEZYA'NIN KALAYI

Bir zamanlar korsanlarıyle ün yapmış olan Malezya, günümüzde kalay üretimiyle tanınmıştır. Şaka bir yana yeryüzünün en fazla kalayı yıllık takriben 39.000 ton ile bu bölgeden çıkar. Bu, dünya üretiminin % 40'ı kadardır.

KONGO = URANYUM, RADYUM, KOBALT, ELMAS VE BAKIR

Bu beş kelime Kongo'nun neden dünyada çok büyük bir önem taşıdığını belirtmeye yeter de artar bile. Bu maden cevherleri genellikle memleketin güneyinde toplanmışlardır. Uranyum, radyum ile kobalt; Elisabetville'in kuzey batısında bulunur. Elmas madenine gelince Kasai'deki madenler dünya üretiminin %60'ını verirler.

BAKIR, AND DAĞLARINDAN İNER

Evvelce de değindiğimiz gibi en fazla bakır üreten kıta Amerika'dır. Ancak maden havzaları çok dağınık bir şekilde bulunmaktadırlar. Bu sahada Şili, dünya ikinciliğini elinde tutar ve And Dağlarının Chuquicamata ile Potrelillos bölgeleri arasında yeryüzünün en büyük maden işletmeleri bulunur. Bu sahalarda yılda 500.000 ton maden elde edilir ki bu da takriben dünyadaki tüm üretimin altıda birine tekabül eder.

ALÜMİNYUM KRALLIĞI JAMAIKA'DADIR

Jamaika'da boksit'le (alüminyumun boksit'ten elde edildiğini hatırlatırız) ilgili hikâye çok ilginçtir.

Yakın zamanlara dek dünya ihtiyacının dörtte biri Hollanda Ginesi tarafından karşılanıyordu. 1952'de Jamaika'da büyük boksit madeni yatakları keşfedildi. Bu maden yatakları o derece büyüktü ki ilk yedi yılda elde edilen maden, tüm Gine istihsalini geçmeye yetip de arttı. Alüminyum üretiminde bugün Jamaika dünyanın en büyük maden havzasına sâhiptir.

Yılda ürettiği takriben 6 milyon ton boksit dünya istihsalinin üçte birine eşittir.

TÜRKLERİN ANADOLUYA YERLEŞMELERİ

Türk binicileri, ok atışında becerikli idiler.

Büyük Türk Tarihinin parlak bir çağını meydana getiren TÜRKİYE TARİHİ, bugünkü ulusal sınırlarımız içinde devlet kuran TÜRKLERİN tarihidir. Oğuz Türkleri'nin Selçuk Oğulları komutasında ANADOLU'yu ele geçirmesiyle başlayan ve bugüne kadar süregelen bu büyük tarih başlıca beş büyük bölüme ayrılır:

1. — Oğuz Türkleri'nin Anadolu'yu ele geçirmesi.
2. — Anadolu Selçuklu Sultanlığı.
3. — Anadolu Türk beylikleri.
4. — Osmanlı İmparatorluğu.
5. — Türkiye Cumhuriyeti.

TÜRKİYE TARİHİ görünüşte bu beş büyük bölüme ayrılmaktaysa da gerçekte bu tarih bir bütün meydana getirir. Onun için bu bölümleri birbirlerinden ayırmak çok yanlıştır. Gerçek, bu bölümleri meydana getiren devletleri kuranların aynı soydan gelen OĞUZ TÜRKLERİ olmasıdır.

9. yüzyıla yaklaşan TÜRKİYE TARİHİ siyaset, kültür ve uygarlık yönünden «Dünya Tarihi» nin de çok önemli bir çağıdır.

Anadolu'ya yerleşen Türkler, akın ve savaşlarla Afrika ve Avrupa'ya da yayılarak dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olan OSMANLI İMPARATORLUĞU'nu kurmuşlardır.

Anadolu'yu ele geçirerek burasını bir Türk ülkesi durumuna getiren OĞUZ TÜRKLERİ'dir. Oğuz'ların Anadolu'ya yaptıkları ilk akınlar daha «Büyük Selçuklu Devleti» kurulmadan önce başlamıştı. Ama, Anadolu'nun ele geçirilmesi için girişilen düzenli akınlar, Tuğrul Bey'in Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmasından sonra büyük bir önem kazanmıştı.

Tuğrul bey, Anadolu'nun ele geçirilmesi işine önem vermiş ve bu göreve Selçuk prenslerinden İbrahim Yinal ile Kutalmış Bey'leri atamıştı. Bu prensler, doğudan Anadolu'ya girerek, Bizans'lıları Pasin ovasında büyük bir bozguna uğrattılar. Bu başarıdan bir süre sonra, Tuğrul Bey de ordusunun başında Anadolu'ya bir sefer düzenledi. Bu sefer Bargiri (bugünkü Muradiye)'nin ele geçirilmesiyle sonuçlandı. Bu başarılı savaştan az sonra çıkan iç ayaklanmalar ve Bağdat seferi Tuğrul Bey'i bir süre Anadolu'nun ele geçirilmesi işinden alıkoydu. Ama, doğudan gelen Oğuz'ların ayrı ayrı kolları doğdu ve güney-doğu Anadolu'ya giriyorlardı.

Alp Arslan, Büyük Selçuklu Devleti'nin başına geçtiği (1063) zaman, amcasının siyasetini sürdürdü. En ünlü kumandanlarından Afşin Bey'i Anadolu'nun ele geçirilmesi işiyle görevlendirdi. Afşin Bey 1067'de beklenmedik bir saldırıyla Malatya ve Kayseri'yi aldı. Nikeforos Botaniates komutasındaki Bizans ordusunu da bozguna uğrattı. Bu yenilginin Bizans'taki yankısı çok büyük oldu. İmparatorluğun ileri gelenleri birbirlerine düştüler. Sonunda çağının en büyük Bizans komutanı sayılan Romanus Diogenes, İmparatoriçe ile evlendirilerek İmparator ilân edildi. Bizans tehlikenin büyüklüğünü anlamıştı. Sonunda kesin sonucun alınacağı, büyük vuruşma saati gelecekti. Bunda, ya Bizans bütünüyle Anadolu'dan silinecek, veya Türkler ezilerek İran içlerine kadar sürülecekti.

Yeni Bizans İmparatoru, Türk akınlarını durdurmak ve ellerine geçen yerleri geri almak için Balkanlar'dan topladığı büyük bir orduyla 13 Mart 1071'de Bizans'tan yola çıktı. Anadolu'dan da topladığı askerlerle 200.000 kişiye yükselen ordusuyla buradaki şehirleri bir bir ele geçirerek Malazgird'i yakıp yıktı. Bizans ordusunun ağırlıklarını 3.000 araba ve onbinlerce hayvan taşıyordu. Orduda çeşitli harb âletleriyle, çağının en büyük silâhı olan bir de mancınık vardı. Bu sırada Alp Arslan Azerbaycan'da bulunuyordu. İmparatorun bu düzenini işitince kendisi de hemen 15.000 kişilik atlı ordusuyla Anadolu'ya girdi. Çevredeki Türk Beyleri'ne de haber salarak, kendisine katılmalarını buyurdu.

Türk ordusu Malazgirt ovasına geldiğinde ancak 50.000 kadar olmuştu. Her iki ordu burada karşılıklı yer aldılar. İmparator, ordusunu siperlere yerleştirerek savaşa hazırlandı. 1071 yılı 26 Ağustos Cuma günü Alp Arslan ordusuna saldırış için komut verdi. Türk atlıları dört nala düşman siperlerine atıldılar. Ama bu saldırış kesin bir sonuç vermedi. Bizans ordusunda beklenen gedik açılamamıştı. Bunun üzerine Türk ordusuna, eski bir savaş düzeni gereğince, geri çekilme emri verildi. Bizanslılar, bunu, yenilgi sanarak siperlerinden fırladılar. Böylece iki ordu birbirine karışmış oldu. Savaşın en çetin yerinde Bizans ordusunun sağ ve sol kanatlarında bulunan Peçenek ve Uz Türkleri Alp Arslan'ın yanına geç-

OSMANLI TÜRKLERİ ANADOLU'DA NE YAPTILAR?

Osmanlı Türkleri Anadolu'ya yerleştikten sonra, Selçuklu hükümdarlarından Alâettin Keykubat III. ve ondan sonrakiler, gerek Ertuğrul Bey'e, gerek Osman Gazi'ye büyük değer verdiler. Her ikisinden de büyük fayda sağladılar. Baba, oğul çoğunlukla, Selçuklu Devleti'ni batıdan sıkıştıran Bizans'a karşı, kılıçlarıyla korudular. Böylece Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına bir süre engel oldular. Ama bu, Selçuklu Devleti'nin büsbütün parçalanmasına engel olamadı. Çünkü devletin zayıfladığını gören valiler, birbiri peşi sıra bağımsızlıklarını açıklıyor, Selçuklu hükümdarlarını tanımıyordu. Bu durum, daha önce, 1243'te Kösedağı meydan savaşını kaybederek Moğollar'ın İlhanlılar koluna bağlanan Anadolu Selçuklu Devleti'ni zorda bıraktı.

Batıda Bizans'lılara karşı sağlanan başarılarla da birlik yeniden kurulamadı.

Osman Gazi, Bizans'lılardan, Domaniç yaylasını, Karacahisar ilçesini almış, buraları kendi Beyliği'ne konak yapmıştı. Bu başarılarından ötürü, Selçuklu hükümdarı kendisine davul, tuğ, ferman, kılınç ve hilât (kürk) göndermişti. Bütün bunlar Osman Gazi'nin bir yıl sonra, 13 Aralık 1288'de bağımsızlığını ilân etmesini kolaylaştırdı.

Alâettin III.'ün iki yıl sonra öldürülmesi, sarsılmış olan Selçuklu Devleti'nin sonunu belirtti. Bir süre oğulları arasındaki savaşlara sahne olan Anadolu Selçuklu Devleti 1308 yılında tarihe karıştı. Bu yıkıntı üzerinde küçük beylikler kuruldu.

Bizans'ın elinde kalan Kocaeli ve Marmara kıyıları da yavaş yavaş Osman Oğulları'nın egemenliğine geçiyordu.

Osman Bey, kardeşleri Gündüz Alp ve Saruyati Savcı Bey, oğulları Alâettin Paşa ve Orhan Gazi ile bütün kuzey batı Anadolu'yu savaşarak almış ve Bursa kapılarına dayanmıştı. Osman Bey, Rumeliye geçmeye hazırlandığı bir sırada öldü (1326).

tiler. Bu durum, Bizans ordusunun bütünüyle çevrilerek yokedilmesini sağlamış oldu. İmparator tutsak olarak Alp Arslan'ın karşısına getirildi. Sultan kendisini bir konuk gibi karşılayarak, Türk geleneğine göre ikramda bulundu. Doğu Anadolu'nun ve Urfa'nın Türklerde kalması, Bizans'ın her yıl vergi vermesi şartlarını taşıyan bir andlaşma imzalandı.

Malazgird zaferi yalnız bizim tarihimiz değil, aynı zamanda Dünya Tarihi'nin de önemli bir olayıdır. Bu zaferle Türklere yeni bir ufuk açılmış, yeni bir tarih ve yeni bir çağ başlamıştır. Bu zafer, bugün de içinde yaşadığımız çağın bir başlangıcı ve büyük TÜRK TARİHİ'nin bir dönüm noktasıdır.

Alp Arslan, Kutalmış oğlu Süleyman Bey'i, Anadolu'nun ele geçirilmesi işiyle görevlendirmişti. Büyük yararlıklar gösteren ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin, yeni bir «Türkiye Devleti»nin (1077-1308) kurucusu bu Süleyman Bey'dir.

Anadolu Selçukluları, Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük bir başarı gösterdiler. Anadolu'da birçok köy ve kasaba kurdular. Buralarda, camiler, medreseler, yollar ve köprüler, kervansaraylar ve hastaneler yaptırarak Anadolu'yu bayındır bir duruma getirdiler. Orta Asya'dan, Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın boyunduruğundan kaçıp kurtulmak için Anadolu'ya, yeni ülkelerine sığınan Oğuz boylarını birçok bölgelere yerleştirdiler. Bu arada güney-doğu Anadolu yolu ile gelen (1244) Osmanlı Türkleri'ni de Ankara yakınında Karacadağ bölgesine yerleştirdiler.

Osmanlı Türkleri'nin başbuğu olan Ertuğrul Bey, kabilesiyle yeni yurduna yerleştikten sonra, Bizans'lılardan Sultanözü ve Süğüt'ü savaşarak aldı. Ertuğrul Bey, Selçuklu Sultanı'na dürüstlükle ve mertçe hizmet etmişti. 1281 yılında öldüğü zaman, Beyliğe oğlu Kara Osman Bey (Osman Gazi) geçti.

Ertuğrul Bey'in 500 atlısı Anadolu Selçuklularının yardımına koştu.

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ HÜKÜMDARLARI

1 — Kutalmış-Oğlu Süleyman Şah I.	1077 — 1086	
2 — Kutalmış-Oğlu Melik Dâvud ...	1086 — 1092	
3 — İzzeddin Kılıç-Arslan I.	1092 — 1107	
4 — Celâleddin Melik-Şah	1107 — 1116	
5 — Rüknüddin Mes'ud I.	1116 — 1155	
6 — İzzeddin Kılıç-Arslan II.	1155 — 1192	
7 — Giyâsüddin Key-Hüsrev I.	1192 — 1196	
	1205 — 1211	(İkinci defa)
8 — Rüknüddin Süleyman-Şah II. ...	1196 — 1204	
9 — İzzeddin Kılıç-Arslan III.	1204 — 1205	
10 — İzzeddin Key-Kâvûs I.	1211 — 1219	
11 — Alâeddin Key-Kubâd I.	1219 — 1237	
12 — Giyâsüddin Key-Hüsrev II.	1237 — 1246	
13 — İzzeddin Key-Kâvûs II.	1246 — 1256	
	1257 — 1261	(İkinci defa)
14 — Alâeddin Key-Kûbâd	1249 — 1254	(Müşterek Sultan)
14 — Rüknüddin Kılıç-Arslan IV. ...	1249 — 1254	(Müşterek Sultan)
	1256 — 1257	(İkinci defa)
	1261 — 1266	(Üçüncü defa)
15 — Giyâsüddin Key-Hüsrev III.	1266 — 1281	
16 — Giyâsüddin Mes'ud II.	1281 — 1297	
	1302 — 1308	(İkinci defa)
17 — Alâeddin Key-Kûbâd III.	1297 — 1302	

ANADOLU'DAKİ BEYLİKLER

Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Alp Arslan, Malazgird savaşını kazandıktan sonra, Anadolu'daki gücünü korumak için gözde komutanlarından bazılarını burada bıraktı. Bunlar, Anadolu'da Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı birer Beylik kurdular. Bu Beylik'ler: Saltuklar (1071-1201), Mengüçler (1071-1252) ve Danişmentliler (1071-1177) idi.

Anadolu Selçuklu Devleti kurulup kuvvetlendikten sonra bu Beylik'leri egemenliği altına alarak Anadolu'da ilk olarak Türk Birliği'ni sağladı. 13. yüzyılın sonunda Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuvvetten düşerek yıkılmasından sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde küçük Türk Beylikleri kurulmuştu. Eski kaynaklarda «Tavâif-i Mülûk» diye anılan bu beylikler 13. yüzyıldan Dulkadir ve Ramazanoğulları Beyliklerinin egemenliklerini kaybettikleri 16. yüzyılın başına kadar TÜRKİYE TARİHİ'nin bir bölümünü meydana getirirler.

Aşağıda bu beyliklerin kuruluş tarihlerine göre sıralanmış bir listesini bulacaksınız.

1 — Menteşeoğulları Beyliği (Merkezi: Milet = Balat ve Beçin)
2 — Karamanoğulları Beyliği (Lârende)
3 — Sahip Ataoğulları Beyliği (Karahisar-ı Devle = Afyonkarahisar)
4 — Süleyman Pervaneoğulları Beyliği (Sinop)
5 — Hüsamettin Çobanoğulları Beyliği (Kastamonu)
6 — Germiyanoğulları Beyliği (Kütahya)
7 — İnançoğulları Beyliği (Lâdik ve Denizli)
8 — Eşrefoğulları Beyliği (Beyşehir)
9 — Osmanoğulları Beyliği (Bilecik ve Bursa)
10 — Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) Beyliği (Kastamonu, Timur istilâsından sonra Sinop)
11 — Hamidoğulları Beyliği, iki kol halinde (Borlu, Eğridir ve Antalya)
12 — Karesioğulları Beyliği (Masir)
13 — Saruhanoğulları Beyliği (Manisa)
14 — Aydınoğulları Beyliği (Birgi)
15 — Ertena Beyliği (Kayseri ve Sivas)
16 — Dulkadiroğulları Beyliği (Elbistan, Maraş)
17 — Ramazanoğulları Beyliği (Adana)
18 — Kadı Burhanettin Beyliği (Kayseri ve Sivas)
19 — İzmiroğlu Beyliği (İzmir)
20 — Alâiye Beyliği (Alâiye)

Bu yirmi beylikten başka 14 ve 15 yüzyıllarda kendi başlarına hareket etmek isteyen bazı küçük beyliklerin kurulduğu görülmüştür. Bunlar sırasiyle: Lülüve'deki Şücaettin Uğurlu, Samsun'un batısında Farya'da Müradüttin Hamza, Teke Karahisarı'nda Hamidoğullarının kölesi Zekeriya, Beyşehir Karahisarı'nda Turgutoğulları, Boluda Bolu beyleri, Denizli'nin Davas kasabasında Davas beyleri, Canik beyleri (Kubadoğlu, Taşanoğlu, Cüneyt, Taceddinoğulları), Sivas'ta Kadı Burhanettin'in damadı Mezit Bey, Şarki Karahisar beyleri, Ordu ve Giresun taraflarında Emiroğulları, Ankara'da Devletşah Bey ve oğlu Nâsır Bey, Gerede'de Gerede beyleri, İçel'de Karsak beyleri, Göynükhisar'da Umur Han, Toğancık, Yakup Bey ve Turgutoğlu beylikleridir.

KANALLAR

Deniz yolculuğunda kanalların çok büyük önemi vardır. Tarihin çok eski çağlardan beri insanlar su yolları açarak gidecekleri yere daha kestirmeden, daha kısa zamanda varmayı düşünmüşlerdi. Süveyş, Panama, Korint, Kiel gibi daha birçok kanal, gemilerin yollarını kısaltır.

Eskiden insanlar, nehirlerin birbirlerine yaklaştıkları yerlerde su yolları açarak birinden ötekine geçmeyi düşünmüşlerdi.

O çağın kanalları çok derin değildi. İşçiler ellerindeki kazma ve küreklerle, aylarca çalışarak toprağı kazar, içinde biriken toprağı boşaltır, böylece ancak küçük teknelerin geçebileceği kadar bir su yolu açabilirlerdi.

Bu kanallar ancak düz altlı mavnaların geçmesine elverişliydi. Teknelerini bir nehirden ötekine geçirmek isteyen gemiciler, açılan su yolunun, yâni kanalın iki yanında bekleyen bekçilere ip atarlardı. Onlar da bu ipleri at, katır gibi koşum hayvanlarına bağlar, taşıtı kıyıdan çekerlerdi.

Böylece bir nehirden ötekine geçerek denizden çok içerilerde kalan bölgelere kadar bu su yollarından gidilebiliyordu. Kuzey Almanya gibi düzlük yerlerde bu çeşit kanallardan büyük ölçüde yararlanılıyordu.

DENİZLERİ BİRLEŞTİREN KANALLAR

Su yollarından yararlanarak kestirmeden gitme fikri zamanla birbirine yakın iki deniz arasında da uygulanmak istendi. Böylece hem zaman kazanılmış olacak, hem de yolculuk daha ucuza malolacaktı.

1869'da Mısır'da Süveyş Kanalı'nın açılması bütün dünyada ilgiyle karşılandı. Bunu, Orta Amerika'yı keserek Büyük Okyanus'u Atlas Okyanusu'na birleştiren Panama Kanalı'nın, daha sonra da Yunanistan'daki Korint Kanalı'nın açılması takip etti.

Eskiden Akdeniz'den Hindistan'a gitmek isteyen gemiler Cebelitarık Boğazı'ndan Atlas Okyanusu'na çıkar, oradan Afrika'nın güneyindeki Ümit Burnu'ndan dolaşarak Hint Okyanusu'na ulaşırdı. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla yol yarı yarıya kısaldı. Bugün gemiler Akdeniz'den Süveyş Kanalı'na giriyor, Kızıl Deniz'den geçerek daha kısa bir yoldan Hint Okyanusu'na ulaşıyor.

Korint Kanalı ise, gemilerin, şiddetli fırtınalarıyla denizcileri ürküten Matapan Burnu'ndan dolaşmanın önüne geçiyor. Korint Kanalı'nın 1893'te tamamlanarak açılmasından sonra kanal mühendisleri, modern makinelerin yardımıyla, Avrupa'da ve Amerika'da pekçok kanal açıp, deniz yolculuğunu kısalttılar.

KADEMELİ HAVUZLAR NEDİR?

Eskiden birbirine yakın iki nehir bulunsa bile, bunların ikisi de aynı yükseklikte olmadıkça aralarında kanal açılamazdı. Çünkü sular yüksek olandan alçak olana akacaktı, hem sonra gemilerin otomobiller gibi yokuş yukarı çıkmaları da mümkün değildi. XV. yüzyılın ortalarına doğru iki İtalyan, açılan kanalları birtakım kalın kapılarla kesmeyi düşündüler. Böylece, kanalın kapıları kapamınca, kanal bölmelere ayrılmış olacaktı. Bu bölmelerden en aşağıdakinin suyu, en yukarıdakinden daha alçak bulunacaktı.

Yukarıdaki resimdeki gibi kalın, ince, uzun, kısa birkaç cam tüp alalım. Bunları altlarından baska bir cam tüple birbirine bağlayalım. Birinin ağzından içeriye su döktüğümüz zaman bu çeşitli kaplar içindeki suyun yüksekliği aynı olur. «Bileşik kaplar deneyi» denen bu deney bize sıvıların birbirine bağlı değişik kaplar içinde yüksekliğinin değişmeyeceğini gösterir.

KADEMELİ HAVUZLAR NASIL ÇALIŞIR?

Yandaki resim bir mavnanın kademeli havuzlarda nasıl yükseldiğini göstermektedir. Mavnanın bulunduğu bölme ile bir sonraki bölmenin arasındaki kapılar açılınca yüksekteki bölmenin suları aşağıdakine akar, böylece iki bölmedeki suyun yüksekliği eşit olur. İlk bölme eskisine göre daha fazla suyla dolmuş, mavna da o derecede yükselmiştir. Mavna ikinci bölmeye çekilince arkasındaki kapı kapatılıp, önündeki bölmenin kapıları açılır. Böylece daha yüksekte olan sular ikinci bölmeyi doldurur. Mavna, böyle, sular doldurula boşaltıla, bölmeden bölmeye geçerken her seferinde biraz daha yükselir; sonunda, daha yüksek yerde bulunan öteki nehre geçmiş olur.

PANAMA KANALI'NIN KESİTİ

Panama Kanalı'nda da gemilerin Atlas Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na geçmelerini sağlamak için «bileşik kaplar» sistemi gözönüne alınmıştır. İki okyanus arasında kalan Panama kıstağı dağlık ve yüksek olduğundan, burada gemilerin rahatça geçebilecekleri düz bir kanal açmak mümkün olmayacaktı. Bu yüzden gemileri kademeli havuzlara alarak yokuş çıkan bir otomobil gibi dağa çıkarma, sonra yine kademeli havuzlarla öte tarafa indirme yolu düşünüldü. Kanalın açılması ve onu besleyecek suyu sağlamak için de Gatun barajı yapılarak suni Gatun gölü meydana getirildi. Bu suni gölün iki yanına da üçerden altı kademeli havuz yapıldı. 81.240 metre uzunluğundaki Panama Kanalı'nın yapımı 1914 yılında sona erdi. Kanalın her bir havuzunda gemiler 6 - 7 dakikada yükselip alçalmaktadır.

Bugün gemiler bir okyanustan ötekine ulaşmak için Güney Amerika'nın güneyindeki Megellan Boğazı'ndan geçecekleri yerde, yedi saate yakın bir zamanda Panama Kanalı'ndan geçebiliyor.

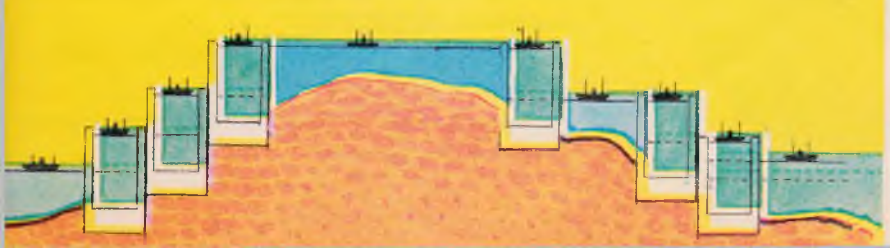

TARİHTE İLK KANALLAR

İlk kanallar milâttan yüzyıllarca önce yapılmıştı. M. Ö. 500 yılında Çin'liler Hangçov ile Pekin arasında «Büyük Kanal» adını verdikleri gerçekten de büyük bir kanal açmış bulunuyorlardı. Bu kanalın uzunluğu 1500 kilometre idi.

Öte yanda M. Ö. 600 yılında da bir Mısır Firavun'u, Süveyş Kanalı'nı açarak Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlamayı düşünmüştü.

Babil Kralı Buhtunnasr M. Ö. 500 yılında Dicle ile Fırat nehirlerini birbirine bağlayan bir kanal açtırmıştı. Aslında bu kanalın, ondan bin yıl kadar önce Babil'de yaşamış olan kavimler tarafından açılması tasarlandığı, Kral Buhtunnasr'ın da bu tasarıdan faydalandığı bilinmektedir.

VIII. yüzyıl sonunda Charlamagnei; Ren, Manş ve Tuna nehirlerini birbirine bağlamayı düşünmüştü. Kral Louis XIV zamanında Fransa'daki akarsuların uzunluğu 7.000 kilometre olmasına karşılık kanalların uzunluğu 15.000 kilometreyi geçiyordu. Daha sonraları İngiltere, Portekiz, Almanya, Rusya gibi birçok Avrupa ülkesine açılan kanallar ulaşımda akarsulardan daha geniş ölçüde faydalanılmasını sağladı.

Osmanlı Padişahları'ndan II. Selim ve III. Murat'ın devirlerinde de Sadrazamlık yapan Sokullu Mehmet Paşa, Don ve Volga nehirleri arasında bir kanal açtırarak Karadeniz'le Hazar Denizi'ni birleştirmeyi düşünmüştü. İki nehir arasında yükseklik farkı bulunduğundan sonunda bu tasarıdan vazgeçildi.

ENLEM VE BOYLAM

Batmak üzere olan bir gemiyi düşünelim. İçindekiler radyo ile yardım isterler. Ama bunun için de her şeyden önce bulundukları yeri bildirmek zorundadırlar. Bu da, geminin o anda bulunduğu yerin ENLEM ve BOYLAM'ını, daha doğrusu Coğrafi Boyut'larını vermekle sağlanır.

KARA PARÇASI ÜZERİNDEKİ BİR NOKTANIN ENLEM VE BOYLAMI

Çiftlik binası yolun kuzeyinde, derenin de batısındadır. Su deposu ise yolun kuzeyinde, derenin doğusundadır.

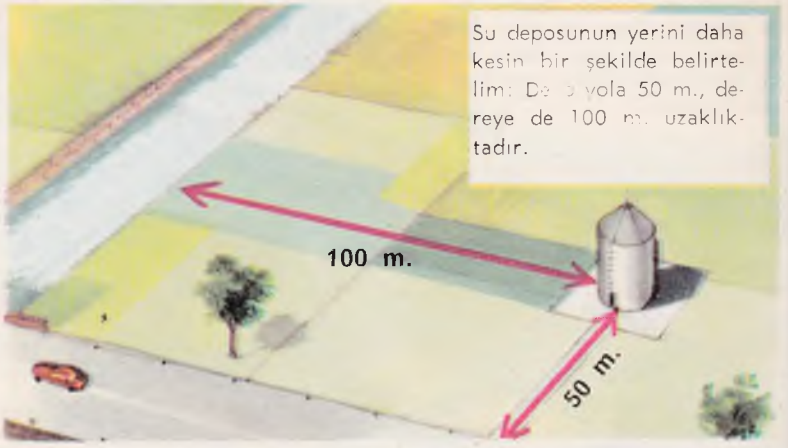

Su deposunun yerini daha kesin bir şekilde belirtelim: Deniz yola 50 m., dereye de 100 m. uzaklıktadır.

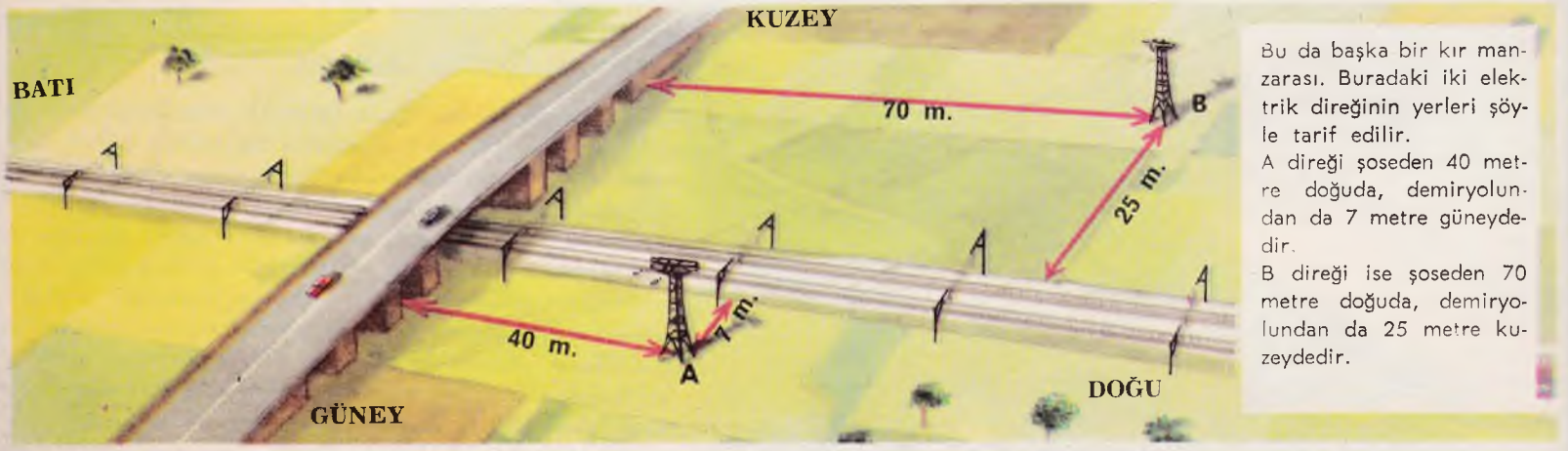

Bu da başka bir kır manzarası. Buradaki iki elektrik direğinin yerleri şöyle tarif edilir.
A direği şoseden 40 metre doğuda, demiryolundan da 7 metre güneydedir.
B direği ise şoseden 70 metre doğuda, demiryolundan da 25 metre kuzeydedir.

YER YUVARLAĞINDA ENLEM VE BOYLAM

Dünya üzerindeki bir noktanın yerini belirtebilmek için bir başlangıç çizgisine ihtiyaç vardır.

Bunların birincisi, dünyanın en geniş yerinden yatay olarak geçtiği var sayılan EKVATOR çizgisidir.

İkincisi de coğrafya bilginleri tarafından hartalar üzerinde çizilmiş dikey bir çizgidir. Londra yakınındaki GREENWİCH gözlem evinden geçtiği var sayılan bu çizginin kutuplardan geçen bir çember biçiminde olduğu kabul edilir. Bu çizgiye «BAŞLANGIÇ MERİDYENİ» denir.

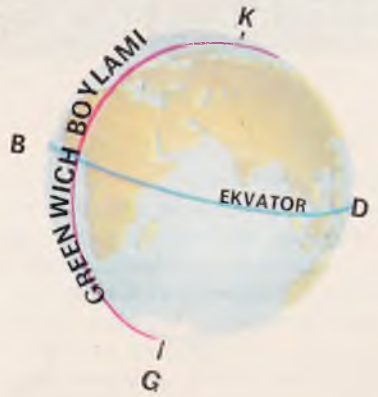

Buna göre Ankara ekvatorun kuzeyinde, başlangıç meridyeninin doğusundadır.
New York ekvatorun kuzeyinde, başlangıç meridyeninin batısındadır.
Sydney ekvatorun güneyinde, başlangıç meridyeninin doğusundadır.
Buenos Aires ekvatorun güneyinde, başlangıç meridyeninin batısındadır.
Roma ekvatorun kuzeyinde, başlangıç meridyeninin doğusundadır.

Ama yine de bütün bunlar yeryüzündeki bir noktanın tam olarak yerini belirtmeye yetmez. O noktanın ekvatordan ve başlangıç meridyeninden ne kadar uzakta olduğunu bilmek gerekir. Bu uzaklıklar da derece ile gösterilir.

ENLEM

Yeryüzündeki bir noktanın Ekvator'dan uzaklığı, tepesi dünyanın merkezinde olan bir açı ile anlatılır. Bu açının iki kolunun ucu arasındaki açıklık ENLEM'dir.

Addis Ababa şehrinin bulunduğu nokta, dünyanın merkezi ile Ekvator arasında 9 derecelik bir açı meydana getirir. Bu durumda Addis Ababa'nın ENLEM'i 9 derecedir.

Moskova'nın bulunduğu nokta dünyanın merkezi ile Ekvator arasında 56 derecelik bir açı meydana getirir. Böylece Moskova'nın ENLEM'i 56 derecedir.

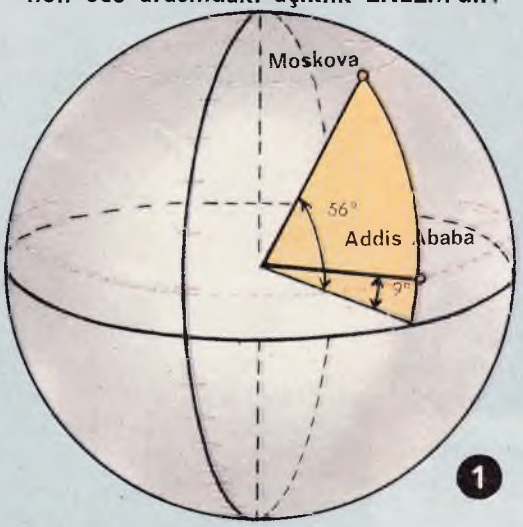

1

PARALELLER

Ekvator çizgisi ile Kuzey Kutup Noktası arasını eşit aralıklarla 90 parçaya bölersek, birbirine paralel 90 çizgi elde ederiz. Bunlara PARALELLER denir.

Bunun eşi olan 90 paralel de Güney Kutbu ile Ekvator arasında çizilebilir. Paraleller yeryüzünde herhangi bir noktanın enlemini belirtmeye yarar.

Ekvator üzerinde bulunan noktaların enlemi 0, Kutup Noktaları'nın ise 90 derecedir. Kuzey Kutbu, kuzey, Güney Kutbu da güney enlemlerinin 90'ıncı derecesindedir.

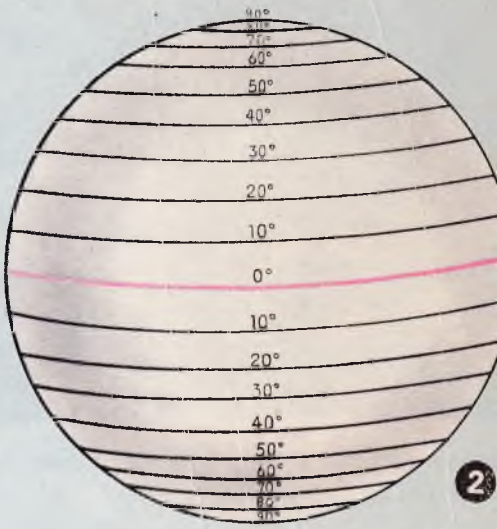

2

BOYLAM

Yeryüzündeki bir noktanın Başlangıç Meridyeni ile arasındaki uzaklık, tepesi yerin ekseni üzerinde bulunan bir açı ile anlatılır. Bu açının iki kolunun ucu arasında kalan uzaklık BOYLAM'dır.

Napoli şehri, yerin ekseni ve başlangıç Meridyen'i ile 14 derecelik bir açı meydana getirir. Bu durumda Napoli Başlangıç Meridyeni'nin doğusunda ve 14 derece uzaktadır.

New York, yerin ekseni ve Başlangıç Meridyeni ile 73 derecelik bir açı meydana getirir. Bu durumda New York Başlangıç Meridyeni'nin batısında ve ve 73 derece uzaktadır.

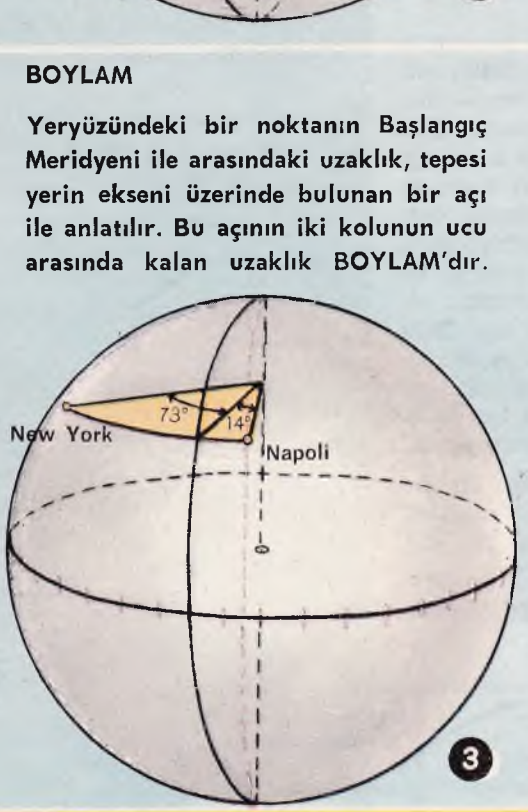

3

MERİDYENLER

Bu 0° ile 180° arasını 180 eşit parçaya bölelim. Başlangıç Meridyeni'nin hem sağında, hem de solunda eşit aralıklarla 180 çizgi geçecektir Bunlara MERİDYENLER denir.

Meridyenler yeryüzünde herhangi bir noktanın boylamını belirtmeye yarar. Bunların birbirine karışmaması için doğu ve batı boylamları diye ayrılır.

Kuzey Kutbu'nu Güney Kutbu'na bağlıyan ve Londra yakınlarından geçen Başlangıç Meridyeni üzerindeki bütün noktaların boylamı 0 derecedir. Bu çizgi Güney Kutbu'ndan geçtikten sonra, dünyanın arkada kalan tarafında da devam eder ve Kuzey Kutbu'na varır. Bu çizgi üzerindeki noktaların da boylamı 180° dir.

4

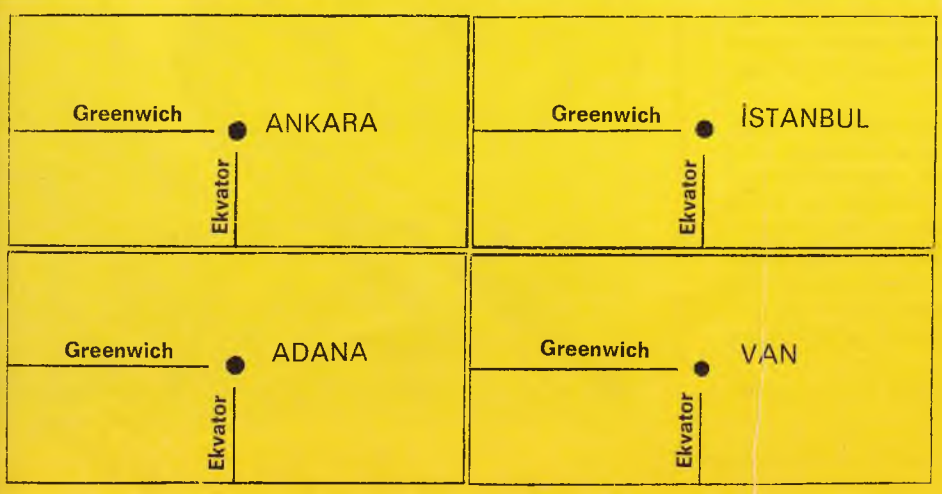

Bir noktanın yeryüzündeki yeri kesin olarak derece, dakika ve saniye ile yönleri verilerek belirtilir.

Ankara'nın
Enlemi : 39 derece 57 dakika 02 saniye kuzey
Boylamı : 32 derece 53 dakika 11 saniye doğu

İstanbul'un
Enlemi : 41 derece 00 dakika 16 saniye kuzey
Boylamı : 28 derece 58 dakika 59 saniye doğu

Adana'nın
Enlemi : 36 derece 59 dakika 26 saniye kuzey
Boylamı : 35 derece 18 dakika 08 saniye doğu

Van'ın
Enlemi : 38 derece 21 dakika 15 saniye kuzey
Boylamı : 43 derece 28 dakika 48 saniye doğu

ORMAN KUŞLARI

Orman, kuşların besinlerini rahatça buldukları, yaşamlarını huzur içinde sürdürdükleri bölgedir.

Güzel bir yaz sabahının çok erken bir saatinde, bir avcı ormanda kendisine özgü itiyadıyle sessizce ilerliyordu. En ulu ağaçların yükseklerdeki dallarının uçları günün ilk ışıklarıyle aydınlandığı bu sıralarda kuvvetli ve ancak bir flütten çıkabilecek melodik bir sesle âniden durdu. Bu ses, bir karatavuğun ötüşüydü. Avcı başını yukarı kaldırarak bu güzel uçucu siyah kuşu aradı ve yerini bulmaya çalıştı. Ancak aynı anda başka bir ötüş duydu. Çift sesle ve devamlı öten bu kuş avcıya göre ötücü kuşlardan olan bir «baştankara» dan geliyordu. Yine bir sessizlik ve tekrar çok güzel bir ötüş. Tarla kuşunun kuvvetli ve keskin, uzun ötüşü yavaşça ve melodik bir şekilde azaldı. Avcı biraz şaşırmıştı. Zira böyle küçük bir alanda bu kadar çok kuşun yuvalanmış olması tuhafına gitmişti. Hayret! işte bir tane daha. Bu defaki bir bülbüldü ve diğerleriyle kıyaslanamıyacak kadar zengin ve melodik sesliydi. Artık bu kadar ses zenginliği fazlaydı. Çünkü burası hayvanat bahçesi değil, bir ormandı. Sabrını yitiren avcı dallara doğru silâhını ateşledi. Yandaki bir ağaçtan tüyleri kızıl renkli küçücük bir kuşun hızla yakınından geçtiğini gördü.

Şimdi esrar çözülmüştü. Zira bu, bir küçük örümcek kuşuydu. Avcı bu kuşun çok kurnaz ve diğer kuşları yenebilen bir türde olduğunu biliyordu. Kuvvetinden yararlanamadığı için kurnazlığını kullanabilen bu kuş çok zekiydi.

Avlanmak için diğer kuş seslerini taklit yeteneğinden yararlanmaktaydı. Böylece onları istediği yere çekmekte ve avlanmaktaydı. İşte bu küçücük örümcek kuşu böylece bir avcıyı bile aldatmayı başarmıştı.

ORMANDA HAYAT

Orman küçük boydaki kuşların yasam bölgeleridir. Başka bir deyimle yaşantılarının büyük bir bölümünü geçirdikleri doğal dolaylardır. Ancak örümcek kuşlarının becerikli hilelerinden pek şikâyetçi olmamalıdırlar. Zira bu zeki kuşlar çoğunlukla böcek ve solucanlarla beslenmektedirler. Özellikle iyi mevsimlerde orman, rengârenk tüylü ve devamlı hareket hâlinde olan çeşitli ve melodik ötüşlü kuşlarla dolar. Kuşların tüm zamanlarını sarfederek verdikleri bu neşeli havayı hiç bir hayvan bu kadar tam veremez.

Güneş daha doğmadan kuşların yüksek dallardan gelen tatlı cıvıldamaları, ormanda hayatı başlatan güzel melodilerdir. Sabah ilk işleri besinin sağlanması ve temizliktir. Bu temizlik büyük bir dikkatle yapılır. Böylece küçük parazitlerden arınırlar. Gün ortasında birkaç dakikalık kısa bir uyku çekerek dinlenirler ve sonra yiyeceklerini bulmak üzere yorulmak bilmeden uçuşlarına devam ederler. Akşama doğru aynı türdeki kuşlar gruplaşarak hep birlikte ötüşleriyle sanki giden güne son bir neşe katarlar. Karanlık çökünce kuşların büyük bir kısmı ormanın sessizliğini bozmadan, sâkin bir şekilde dinlenip sabahı bekler. Çok melodik sesiyle en son öten kuş bülbüldür. O da ötüşünü bitirdikten sonra bu görevi yırtıcı gece kuşlarının tiz çığlıklarına bırakır.

Ormanlarda çeşitli türde kuşlar yaşar ve her birinin kendine özgü ayrı alışkanlık ve huyları vardır.

Kara ikliminin hüküm sürdüğü ormanlarda yaşayan ve en tanınmış bazı kuş türlerini inceleyelim.

Bu arada uçucu kuşların büyük bir kısmının devamlı olarak aynı bölgede yaşamadıklarını da hatırlatmak isteriz. Türlerine göre küçük veya büyük mesafede yer değiştirerek bir çeşit göç yaptıklarını ve böylece bünyelerine en uygun düşen ve yaşantılarını sürdürebilecekleri bölgelere uçtuklarını hepimiz görmüşüzdür.

Atmaca (Accipiter nisus - Takım: Kartalgiller. Familya: Atmaca), Gaga ucundan kuyruk ucuna boy uzunluğu 30-37 sm. Yuvarlanmış ve kısa kanatlıdır, kuyruğu ise oldukça uzun ve dörtgendir. Atmaca, gündüz faaliyet gösteren bir yırtıcı olup açıklık bölgelerde avını yakalar veya ağaç dallarında hareketsiz durarak pusu kurar ve avına âniden saldırır. Çok mükemmel bir uçucudur ve plânör süzülüşünde de pek mahirdir.

Çakır Kuşu (Accipiter gentilis - Takım: Kartalgiller. Familya: Atmaca). Uzunluk 50 - 65 sm. Bu büyük ve iri gövedili, saldırgan uçucu çok yükseklerde gözüne kestirdiği avını büyük bir süratle yakalama yeteneğine sâhiptir.

Kerkenez (Falco tinnunculus - Takım: Kartalgiller. Familya: Kartal). Uzunluk 35 - 37 sm. Sivri uçlu ve uzun kanatları, ince kuyruğu vardır. Bu tür kuş, seri kanat vuruşlarıyla uçar ve gökte büyük daireler çizerken keskin sesler çıkarır.

Fındık Tavuğu (Tetrastes bonasia - Takım: Tavuksular. Familya: Ormantavuğugiller) Uzunluk 35 sm. Fındık tavukları küçük gruplar halinde toplanmayı ve besinlerini sağlamak için ormanda yer değiştirmeyi severler.

Çulluk (Scolopax rusticula - Takım: Yağmurkuşugiller. Familya: Çullukgiller). Uzunluk 34-42

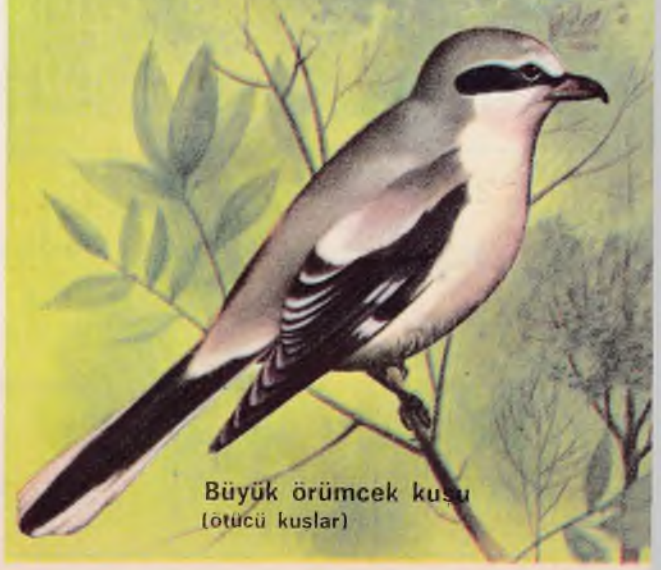

Büyük örümcek kuşu
(ötücü kuslar)

sm. Etinin lezzetli oluşu nedeniyle avcılar tarafından çok aranılan bir av türüdür. Issız yerde yaşayan ve yalnızlığı seven bu kuş genellikle alacakaranlıkta yuvasından ayrılır ve ormandaki ağaçsız alanlara veya tarlalara süratli uçuşlar yaparak uzun gagasiyle yumuşak toprakları karıştırır, böcek solucan ve yumuşakçaları arar.

Guguk Kuşu (Cuculus canorus - Takım: Gugukgiller. Familya: Guguksular). Uzunluk 32 - 37 sm. Uzun ve çevik gövdesi olup kanatları da sivri ve uzundur. Yalnızlığı seven ürkek bir tabiatı vardır. Dişisinin ise oldukça garip bir huyu vardır. Kuluçka asalağı olarak bilinen bu dişiler yumurtalarını başka kuşların yuvalarına bırakarak onların beslenmelerini bu yolla sağlarlar.

Baykuş
(gece yırtıcıları)

Baykuş (Glaucidium passerinum - Takım: Gece yırtıcıları. Familya: Gece yırtıcılarının bir familyası). Uzunluk 16-18 sm. Avrupa'da gece yaşayan kuşların en küçüğü olan bu yaratık yuvasını ağaç kovuklarında yapar.

Alaca Baykuş (Strix aluco - Takım: Gece yırtıcıları. Familya: Gece yırtıcılarının bir familyası) Uzunluk 37-40 sm. Aptal ve beceriksiz bir insanı tarif etmek için bu kuşun ismi haksız bir şekilde kullanılır. Alaca baykuş çok becerikli ve çevik bir gece avcısı olup küçük memelileri, kuşları ve hattâ su yüzüne yakın yüzen balıkları bile büyük bir hünerle avlar.

Saksağan (Pica pica - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Kargagiller familyasından bir tür). Ormanların bu karakteristik kuşunun pekçok türüne rastlanır. Boyları 19 ilâ 55 sm. arasında değişir. Türlerini ayırmak için pek çok çeşitte olan renklerinden yararlanılır. Mükemmel bir tırmanıcı olan saksağanlar ağaç gövdeleri üzerinde bir aşağı bir yukarı gidip gelirken sivri ve uzun gagalarıyla ağaç kabukları arasına saklanmış böcek ve küçük kurtları bulup çıkartırlar ve böylece besinlerini sağlarlar.

Köknar Kargası Nucifraga caryocatactes - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Kargagiller). Uzunluk 31-37 sm. Uçuşu sırasında çok büyük görünen siyahımsı kanatları vardır.

Kestane Kargası (Garrulus glandarius - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Kargagiller. Uzunluk 33-36 sm. Bu kuşun tüyleri çok bol olup mükemmel renklerle bezenmiştir.

Baştankara (Parus major - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Kargagiller). Uzunluk 15 sm. Bu tür kuşu tanıtan en büyük özellik, uçarken izlenebilen, göğsünden karnına kadar boydan boya inen uzun siyah şerittir. Ağaç kovuklarında yuva kurar.

Karatavuk (Turdus merula - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Karatavukgiller). Uzunluk 25 sm. Erkeğinin tüyleri çok parlak, kara olup gagası sarıdır; dişisi ise kahverengidir.

Bahçekızılkuyruğu (Phoenicurus phoenicurus - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Karatavukgiller). Uzunluk 15 sm. Çok zarif ve güzel bir kuş olup devamlı hareket hâlinde olan kızıl renkteki ve kalkık duran kuyruğuyla kolaylıkla tanınması mümkündür.

Bülbül (Luscinia magarhyncha - Takım Ötücü kuşlar. Familya: Karatavukgiller). Uzunluk 15 sm. Bütün kuşların arasında sesi en tatlı ve kuvvetli olan bu tür, yuvasını toprağa yakın yerlere yapar.

Nar Bülbülü (Erithacus rubecola - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Karatavukgiller). Uzunluk 13-15 sm. Kışın karlı ve soğuk günlerde dahi nar bülbülleri ormanlık yerlerde yaşarlar. İnsanlardan korkmayan ve onlara yaklaşmayı seven bir karaktere sâhiptirler.

Orman Ötegeni (Phylloscopus sibilatrix - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Ötegenler). Uzunluk 12 sm. Çok canlı ve çok zarif olan orman ötegeni daima bitkiler arasında bulunur, solucan ve böcekleri avlayarak beslenir.

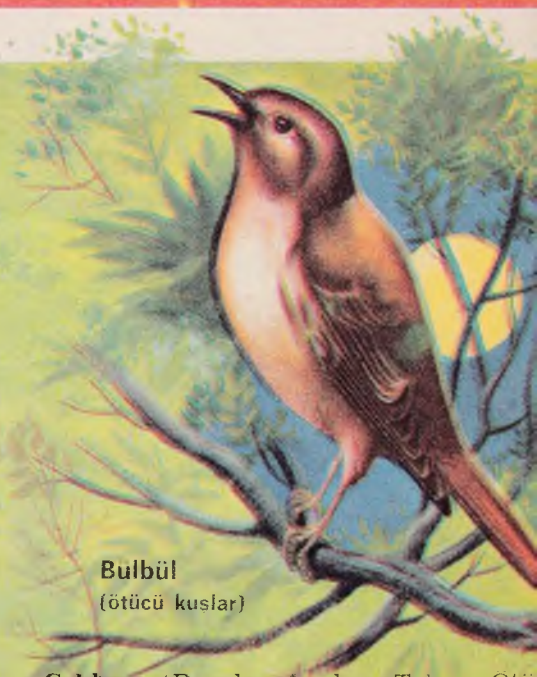

Bülbül
(ötücü kuşlar)

Çalıkuşu (Regulus regulus - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: Çalıkuşugiller) Uzunluk 10 sm. Sesi çok güzel olan bu minyon kuş, gündüzleri daldan dala atlayarak devamlı hareket eder ve uçar.

Kara Başlı İskete (Carduelis Spinus - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: İspinozgiller). Uzunluk 12 sm. Bu tür küçük isketelerin çok ahenkli ve ince sesleri vardır. Çok canlı ve çeviktirler. Nisan ayı sonunda küçük, zarif yuvalarını akçam veya kozalaklıların ağaç dallarında yaparlar.

İspinoz (Fringilla coelebs - Takım: Ötücü kuşlar. Familya: İspinozgiller). Uzunluk: 15 sm. İspinozlar çok melodik ve kuvvetli sesleriyle tanınan sevimli kuşlardır. Ötüşleri bölgelere göre değişir. Sırtı kırmızı kahverengi ve pembe olur. Dışı beyaz olan kanatları ve ondüle uçuşu ile tanınır.

Çakır kuşu
(kartalgiller)

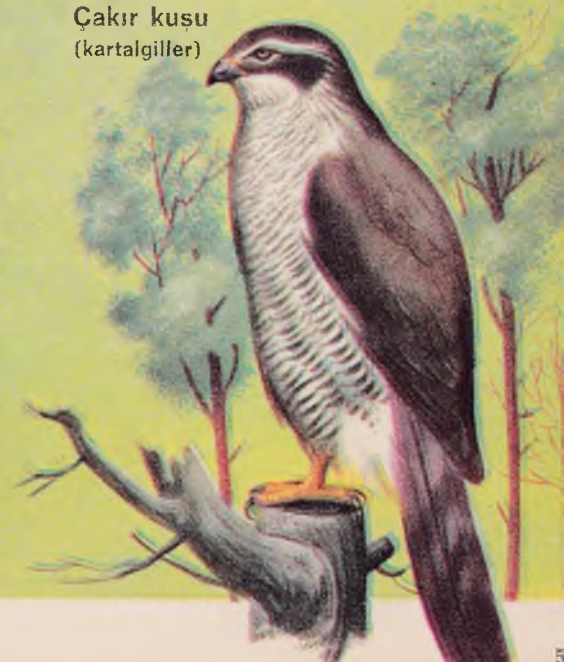

Ormanlarda yaşayan pekçok geniş kuş türü vardır ve her cinsin de kendine özgü özellik ve alışkanlıkları bulunur. Genellikle büyük bir kısmının, yuvalarını ağaç dallarında kurmaları ve yavrularını burralarda büyütmeleri müşterek yanlarıdır. Bu sevimli ve hareketli yaratıklar bir daldan bir dala atlarlar. Ancak bu atlamalar büyük bir dikkat ve hafiflikle olur.

Kestane kargası
(ötücü kuslar)
Alaca baykuş
(gece yırtıcıları)
Fındıktavuğu
(tavuksular)
Bahçe kızılkuyruğu
(ötücü kuşlar)
Kara başlı iskete
(ötücü kuslar)
Çalıkusu
(ötücü kuslar)
Orman ötegeni
(ötücü kuslar)
Çulluk
(yağmur kusugiller)
Karatavuk
(ötücü kuslar)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜNÜ

Savaşların insanlara mutluluk getirmediği bilinen bir gerçektir. Bu gerçeği çok iyi bilen Atatürk **«Yurtta barış, Dünyada barış»** ilkesini Türk Devleti'nin temel ilkesi olarak kabul ve ilân etmiştir. İnsanlık tarihi bu ilkenin doğruluğunu ispatlayan olaylarla doludur.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra barışsever insanlar, uluslar arasında çıkacak savaşları önlemek amacıyla **«Cemiyet-i Akvam»** adında bir birlik kurmuşlardı. Türkiye 1932 yılında bu birliğe katılmıştı. Fakat bu birlik 2'nci Dünya Savaşı'nın çıkmasını önleyememişti.

Almanların, **«Üstün ırk»** saplantısının etkisi altında Danzig'de yaktıkları 2'nci Dünya Savaşı'nın ilk ateşi, İtalyanların «Yeni Roma İmparatorluğu» hayâliyle körüklenince bütün dünyayı saran bir âfet hâlini aldı. Büyük, küçük 57 ulus bu savaşa katılmaktan kendisini kurtaramadı. 1 Eylül 1939 günü başlayan savaş tam altı yıl sürdü. 2 Eylül 1945 tarihinde Amerikalıların Missouri (Missuri) zırhlısında imzalanan barış antlaşması ile sona erdi.

Savaş sona ermişti ama, insanlara yanık, yıkık, harap bir dünya bırakmış 20 milyon civarında insanın ölümüne, en az bu sayıda insanın sakat kalmasına, bir tirilyon dolardan fazla paranın, savaşa katılan uluslarca, gereksiz yere harcanmasına sebep olmuştu.

İşte bu sonuçlar, dünyada sürekli barışı sağlamak için daha çok çaba harcamayı gerektirdi. Bu çabaların sonunda barışsever 27 ulus 1942 yılında «Birleşmiş Milletler Anlaşma Beyannamesi»ni imzaladı. Çalışmalara sürekli olarak devam edildi. Yeni uluslar birliğe katıldı. Örgütün anayasası hazırlandı ve bu anayasa esaslarına göre 1945 yılı Ekim ayının 24'üncü günü, Amerika'nın San Francisco (San Fransisko) şehrinde **«Birleşmiş Milletler Örgütü»** kuruldu. Kurucu ulusların sayısı 50'ydi ve kurucu üyeler arasında Türkiye de bulunuyordu. Bugün Birleşmiş Milletler'e üye memleketlerin sayısı 120'nin üstündedir.

«Birleşmiş Milletler Örgütü»nün Merkezi Amerika'nın New - York şehrindedir. Üye memleketlerin her birinde kolları vardır. Halen merkez örgütü çalışmalarını New - York'daki 39 katlı binasında sürdürmektedir. Burada üye ülkelerin temsilcileri yılda bir defa toplanarak dünya sorunlarını tartışır ve karara bağlarlar. Kararlar verilirken her ulusun bir oy hakkı vardır. İşte bu kurula «Birleşmiş Milletler Genel Kurulu» denir ve en yetkili organdır.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün sürekli olarak çalışan organları da vardır. Ulusların başka ulusların boyunduruğundan kurtulması veya özgür yaşaması için çaba harcayan **«Vesayet Konseyi»**, dünyada sürekli olarak barışı ve güvenliği sağlamakla görevli **«Güvenlik Konseyi»** üye ulusların eğitim, sağlık, ziraat, teknik sorunlarını çözümlemekle görevli **«Ekonomik ve Sosyal Konsey»** gibi.

Bunlardan başka üye ulusların hukuki sorunlarını çözümlemek amacıyla **«Milletlerarası Adâlet Divanı»** kurulmuştur. Adâlet Divanı, Genel Kurulca 9 yıl için seçilen 15 yargıçtan oluşur.

Birleşmiş Milletler'e üye her ulus, nüfus başına 30-40 kuruş hesabıyla ve yılda bir defa olmak üzere aidat verir. Türkiye, Birleşmiş Milletler'e ortalama olarak yılda, 10 milyon 500 bin ile 14 milyon lira arasında aidat vermektedir. Toplanan bu paralar dünyada barışın ve güvenliğin sağlanması, üye ülkelerin eğitim, sağlık, beslenme, tarım ve teknik alanlardaki sorunlarının çözümlenmesi için harcanır.

Birleşmiş Milletler Örgütü, kurulduğu 24 Ekim 1945 tarihinden bugüne, dünyada barış ve güvenliğin sağlanması, üye ulusların eğitim, bilim, sağlık, tarım ve teknik alanlardaki sorunlarının çözümlenmesi için yeni örgütler kurdu ve yardımda bulundu. Onun için bu büyük kuruluşun yıldönümü **«Birleşmiş Milletler Günü»** olarak, her yıl 24 Ekim günü üye devletlerce kutlanır. 24 Ekim barışsever ulusların bayram günüdür.

Birleşmiş Milletler Bayrağı

BİZANS'IN FETHİ

Tam 53 gün süren bir kuşatmadan sonra 29 Mayıs 1453'te Türk'ler Bizans'ı (bugünkü İstanbul'u) fethettiler. Bu fetih ile tarihte 1000 yıl süren bir çağ da kapanmış oldu.

Bu emsalsiz zaferiyle «Fâtih» unvanını alan ve henüz 21 yaşında olan genç padişah, şehir düştükten az sonra 8.30 a doğru şehre girmişti. Aya Sofyaya geldiği zaman saat 10'u geçiyordu. Şehrin belli başlı yerlerinde yeşil ve kırmızı Türk bayrakları dalgalanıyordu. Yalnız Bahçekapı'da Girit'li denizciler, Türk'lere karşı koymaya çalışıyorlardı. Öbür mahallelerde savaş bitmişti. Girit'lilerin gösterdiği bu kahramanlık Fâtih'in çok hoşuna gitti. Bu denizcilerin esir alınmayıp silâhları ile gemilerine binip Girit'e gitmelerine izin verdi.

Aya Sofya'yı 50.000 e yakın bir topluluk doldurmuştu. Ortaçağlar'ın anlayışına göre bu topluluk, zafer'in meyvası idi: kendilerine her şey yapılabilirdi.

12 yaşında padişah olan, 21 yaşında Bizans'ı fetheden Sultan Mehmet II, iyi bir asker olduğu kadar, değerli bir bilim adamı idi.

Doğu Roma'nın Fâtihi, Aya Sofya'da görününce, Patrik başta olmak üzere herkes secdeye kapandı. Yalvarıp, bağışlanmalarını istediler. Türk Hakanı, eliyle işaret ederek onları susturdu:

«Kalkınız» dedi. «Ben hepinize söylüyorum ki tebaam sıfatıyla artık hayatınız için de, hürriyetiniz için de gazabımdan korkmayınız.» Bu sözler, yeni bir devri, yeni bir anlayışı müjdeliyordu...

BİZANS'I FETİH HAZIRLIKLARI

Sultan Mehmet II, babasının ölümü üzerine 3 Şubat 1451'de ikinci defa tahta çıkınca, büyük dedesi Yıldırım'ın yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşısında koskocaman bir kale yapılmasını buyurdu. Burası, Boğazın en dar yeriydi. İşçileri teşvik için vezirlerin bile taş taşımış oldukları bu yapının bitmesiyle Boğaz tamamen Türk egemenliğine girmiş oldu. Kaleye Mehmet II tarafından verilen «Boğaz Kesen» adından da anlaşılacağı üzere Hisar, iki denizin arasını kesmek ve denizden denize geçişe egemen olmak için yapılmıştı. O çağa kadar açık bulunan bu önemli ve stratejik geçit, böylece Türk'lerin kontrolu altına giriyordu. Bu arada, Anadolu Hisarı da tamir edildi. Bu kalelerden karşılıklı atılacak gülleler, hiçbir geminin izinsiz olarak Karadeniz ile Marmara arasında seyrine müsaade etmeyecekti.

Sultan Mehmet II, Bizans surlarını yıkabilmek için o çağlarda çok ilkel olan topu geliştirmeyi, çapını da büyültmeyi düşündü. O çağın en usta topçusu olan, yanına aldığı Macar Urben'e Edirne'de toplar döktürttü. Deneme atışları yaptırttı. Bu toplar dünyanın en büyük kalelerini yıkacak kudrette idi. Hele bunlardan biri çok büyüktü. Edirne'den 60 manda ile çekilerek ve 400 askerin yardımı ile şubat ayı içinde Constantinopolis (İstanbul) önlerine getirildi. Mart ayı başlarında şehir surlarının 5 mil uzağında bir yere (Eğrikapı karşısına) konuldu. Topun geçeceği yollar daha önceden 50 usta ve 200 işçi ile tamir edilmişti. Bizans'a ait Misivri, Ahyolu, Vize, Bigados, Yeşilköy'ü ele geçiren ve Silivri'yi kuşatan Karaca Bey, Padişah tarafından bu topun taşınması için görevlendirilmişti. Kuşatmada kullanılması uygun görülen silâhlar arasında uçan alevli bombalar da vardı. Bu bombalar surlardan aşırılıp şehrin içine düşürülecekti.

6 nisanda Bizans'ı kuşatan Padişah Mehmet II, 11 nisanda beş günlük kuşatmanın verdiği sınamaya dayanarak bataryaların yerini değiştirerek bunları düzene sokturdu. 18 nisanda adalar ele geçirildi. 22 nisan gecesi, 67 küçük gemilik Türk donanmasının karadan yürütülerek Haliç'e indirilmesi mucizesi başarıldı. Bizans'ın bütün ümitlerini kıran bu olay şöyle oldu: Türk donanması, geceleyin sırtları, tepeleri aşıp Haliç'e yaklaşırken, Bizans'lılar tarafından görüldü. Ama Haliç'teki Bizans donanması, Zağanos Paşa'nın Kasımpaşa sırtlarından açtırdığı ateş, üzerine bir şey yapamadı. Türk hafif donanmasının Haliç'e indirilmesi Bizans'lıları iyice şaşırttı. O zamana kadar kara surlarını savunan askerin bir kısmına Haliç surlarını savunma görevi verildi. Bizans'lıların Haliç'deki Türk donanmasını yakma isteği başarısızlığa uğradıktan sonra Türkler, Beyoğlu ile Kasımpaşa sırtlarına yerleştirdikleri havan toplarıyla bu iç denizdeki Bizans ve Ceneviz gemilerini gülle yağmuruna tutarak bunların tamamını batırdılar. Türk donanması Haliç'de serbes kaldıktan sonra Kasımpaşa ile Unkapanı arasına fıçı ve salların yanyana getirilmesiyle geniş bir tahta köprü kuruldu. Bizans'lılar bu köprüyü de yakamadılar ve Türkler Bizans'ı Haliç'den de kuşattılar.

Bizans'ın Fethi, Türk tarihinin münakaşasız şekilde en önemli olayıdır. Türk'lerin tarihte kazandıkları şereflerin de en muhteşemidir. Fâtih Sultan Mehmet, asker ve siyaset adamı olarak, Türk'lerin o çağa kadar yetiştirdikleri büyük adamların muhakkak ki en büyüğüdür. Bizans'ın Fethi, dünyanın mukadderatını değiştirmiştir. Bu olayın geleceğe etkisi çok önemli olmuştur. Türk'ler yüzlerce yıl Doğu ve Orta Avrupa'yı egemenlikleri altında tutmuşlardır. Karadeniz, Ege ve Akdeniz birer Türk iç denizi olmuştur. Bizans, Türk'ler tarafından fethedilmese idi, dünya tarihi nasıl bir seyir takip ederdi, bunu tahmin etmek zordur.

1453'de Osmanlı Imparatorluğu'nun hudutları ve bu İmparatorluğa bağlı olan Beylik, Krallık, Prenslik ve Dukalıklar...

BİZANS'IN SULH İSTEĞİ

Bu durum üzerine Bizans İmparatoru, yıllık ağır vergiler ödemeyi kabul ederek kuşatmanın kaldırılmasını istedi. Büyük Macar ordusu ile Papa'nın hazırlattığı Haçlı Donanması, Bizans'ın yardımına gelmek için yola koyulmak üzere idi. Bu yüzden, başta Sadrazam Halil Paşa olmak üzere Bizans'ın bu sulh isteğini kabule taraftar olanlar çıktı. Ama, Sultan Mehmet II artık bu işi sonuna kadar götürmeye kararlı idi.

26 mayısta gelen Macaristan elçileri de padişahı, bütün Avrupa devletleriyle savaşmak zorunda kalacağını söyleyerek korkutmak istediler.

Gerçekten Venedik ve Papalık donanmalarının Ege Denizi'nde Sakız önlerine kadar geldiği haberi alınmıştı. Padişahın lalası Vezir Zağanos Paşa ile Molla Gürânî, bu tehditlere kulak asmaması ve Feth-i Mübîn'in kendisine müyesser olduğu telkinleriyle II. Mehmet'i destekliyorlardı. Böylece savaşa devam edilmesi uygun görüldü.

29 mayıs günü sabah namazından sonra Padişah, atına bindi; bütün maiyetiyle beraber surların önüne geldi. Ak Şemsettin ve Molla Gürânî gibi büyük bilgin ve dinî liderler, binlerce derviş-gazi ile beraber ön saflarda tekbir getiriyorlardı. Bu tekbirler Mehter'in ateşli nağmeleriyle karışıyor, kilometreler boyunca yayılıyordu. Gün ağarırken başlıyan ezici topçu ateşinin yardımıyla Türk askeri, surlara tırmanmaya başladı. Bizans çepçevre tazyik ediliyordu. Hassas noktalarda bu baskı iyice şiddetlenmişti. Donanma, azapları (deniz piyadesi) Marmara kıyılarında bırakmıştı. Bunlar, deniz surlarına tırmanmaya uğraşıyorlardı. Topkapı önündeki vuruşma pek kanlı geçiyor, her iki taraf da fedakârlığın son derecesini gösteriyordu. Arka arkaya Topkapı'ya tırmanmak isteyen iki saflık Türk askeri, surlardan püskürtüldü. Bizans'lılar, rum ateşi kullanarak Türk askerini yakmaya çalışıyor, büyük taşlar fırlatarak bunları şehit ediyorlardı. Topkapı'da bulunan Padişah, daima taze birliklerle bu kesimi pekiştirmeye çalışıyordu. Hükümdarlarının önünde Türk askeri, ölümü hor görüyordu. Hayatî nokta, bu kapı idi. Üçüncü saf Türk askeri Topkapı'ya tırmanmaya teşebbüs ederken, Prens Demetrios Kantakuzinos ve Prens Nikolaos Paleologos kumandasındaki son Bizans birlikleri de Topkapı önüne sürüldü. Lâtin askerlerinin komutanı Cenevizli Jiustiniani'nin yaralanıp muharebe meydanını terketmesi, Bizans'lılar için büyük darbe oldu.

Jiustiniani'nin yaralanmasıyla savunmada meydana gelen durgunluk, Mehmet II nin gözünden kaçmadı. Dördüncü Türk safının Topkapı'ya tırmanmasını emretti.

Ulubadlı Hasan adında küçük rütbeli bir subay, yanındaki 18 askerle beraber öteki hücum kollarından önce davranarak surlara Türk bayrağını dikmeyi başardı ama yüzlerce koldan gelen ateş ve ok yağmuru altında şehit oldu. Türk Sancağının dikilmesinden birkaç dakika sonra Edirnekapı, Türkler'in eline geçti ve ilk Türk askeri buradan şehre adım attı.

Bunu gören Bizans'lılar, surları terkettiler; bu Türk birliğini ezmek için harekete geçtiler. Çünkü bu Türk birliği kuvvetlenecek olursa, Bizans geri hatları kesilecekti. Türk birliği, ardı arkası kesilmez Türk bölükleri ile kuvvetlenirken halk, Aya Sofya yolunda yığınlaşıyordu.

Topkapı kesiminde öyle bir vuruşma oldu ki küçük bir alana iki taraftan yığılan kuvvetler, yaralanmış Bizans İmparatoru'nu ayak altında bıraktı. (Bir azab askerinin İmparator'a sonuncu darbeyi vurduğu söylenir).

Bu sırada Cebe Ali Bey, Haliç surlarını, Karaca Bey Tekfur Sarayı surlarını, Amiral Hamza Bey de Marmara surlarını yarmaya ve şehre girmeye başlamışlardı. Zağanos Paşa'nın büyük birlikleri de şehre girince, Türk askeri, her yönden Aya Sofya'ya ilerlemiye başladı. İki kilisenin yani Katolik ve Ortodoks mezheplerinin birleşmesinden beri Aya Sofya'ya uğramıyan Bizans halkı, Hıristiyan dünyasının bu en büyük tapınağını doldurmaya başladı.

Sancağının Ulubadlı Hasan tarafından surlara dikildiğini gören ve o andan itibaren «Fâtih» diye anılan Mehmet II. Peygamber'in övgüsüne erişmenin sevinciyle atından inip toprağa kapandı ve Allah'a hamdeyledi.

Fâtih Sultan Mehmet İstanbul'a girerken artık Ortaçağ son bulmuştu.

BİZANS'IN FETHİ VE

AVRUPA'DA:

Fetih haberi Avrupa'da bomba etkisi yaptı. İmparator III. Friedrich, Venedik Cumhurbaşkanı Francesco Foscari ile buluşup Roma İmparatorluğu'nun Türkler'in eline düşmesini uzun uzadıya görüştü. İmparator, Papa V. Nikola'ya fetihten 45 gün sonra 12 temmuz 1453 tarihinde yazdığı mektupta duygularını şöyle anlatıyordu:

«Mehmet II, artık bizlere egemenlik etmeye başladı. Türk kılıcı uzun zamandır başımızın üzerinde asılı duruyor. Karadeniz çoktan bize kapalı ve Romanya çoktan Türk'lerin eli altındadır. Oradan Macaristan'ı ve sonra Almanya'yı ellerine geçirecekler, biz Hıristiyanlar ise, düşmanlık ve anlaşmazlıklarla birbirimizi yemeye devam edeceğiz. Eğer ordularımızı ve silâhlarımızı, düşmanımız Türk'lere karşı birleştirebilseydik, ne iyi olurdu! Bu kutsal görevğin, Zat-ı Mukaddesleri'nden daha fazla kalbimde yer etmiş olduğunu söyleyemem!»

BİZANS'TA:

Bizanslı tarihçi Dukas şöyle diyor:

«Her milletten fazla haksızlık yaptık ve bize her ne yaptı isen, ger-

Sultan Mehmet II.' Osmanlı donanmasını karadan çektirip bir gecede Haliç'e indirtmiş, Bizans'lıları şaşkına çevirmişti.

YİRMİ BİR YAŞINDA ORTAÇAĞ'A SON VEREN BÜYÜK HÜKÜMDAR : FATİH SULTAN MEHMET II

Mehmet II, Sultan Murat II nin oğludur. 30 mart 1432 pazar günü sabaha karşı Edirne Saray-ı Hümayunu'nda doğdu. Önce okumamakta ısrar etti ve babasını tasaya düşürdü. Fakat Molla Gürânî'nin oteritesi ve dayak tehdidiyle yola geldi. Tamamen istisnai olan dehası sayesinde pek genç yaşında çağının bilimlerini iyice öğrendi.

Edebiyat, tarih, coğrafya ve matematikte büyük bir yetenek gösterdi. Her Şehzade'ye öğretilen Türkçe (Çağatay lehçesi dahil), Arapça ve Farsça'dan başka Lâtince, Yunanca, İtalyanca, Sırpça öğrendi. Çok değerli öğretmenlerden ders gördü. Doğu Roma Fâtihi'nin öğretmenleri olarak tarihe geçen büyük isimler şunlardır: Molla Gürânî, Molla Hüsrev, Molla Ayas, Molla Zeyrek, Molla Hayrettin, Ak Şemsettin, Çelebi-zade Abdülkadir Efendi, Kazasker Muslihüttin Efendi, Hatip-zade Mehmet Efendi, Hasan Çelebi, İbni Temcid, Vezir Sinan Paşa, Vezir şair Ahmet Paşa. Bunların dışında birçok İtalyan ve Rum öğretmen de vardı. Dadısı Hand Hatun, lalası Vezir Damat Zağanos Paşa'dır.

Şehzade Mehmet, küçük yaşta Manisa (Saruhan) sancakbeyliğine getirildi. 1444 ağustosunda babası Sultan Murat II Gazi Han, istirahate muhtaç olduğunu ileri sürerek tahtı oğluna terkettiği zaman, 12 yaşındaydı. Macaristan'la Segedin Barışı'nı sağlıyan Murat II:

«Oğlumu hâl-i hayâtımda tahta geçireyim; tâ ki gözüm bakarken görem, ne vechile padişahlık eder» demişti.

Bu olay Osmanlı tarihinde tek olarak kalmıştır.

Murat II gibi büyük, tecrübeli bir hükümdarın dünyanın kıskançlıkla gözlerini diktiği Osmanlı tahtını bırakması fırsat sayıldı. Karamanoğlu, Macaristan Kıralı na:

«Fırsat bugündür; Osmanoğlu aklını yitirip tahtı çocuk oğluna bıraktı; siz o taraftan, biz bu taraftan...» şeklinde mektup gönderdi.

Türkiye'ye karşı Sırpsındığı, Çirmen, Kosova, Niğbolu savaşlarından sonra 5. Haçlı Seferi düzenlendi. 100.000 kişilik Macar, Leh, Alman, İtalyan, Çek, Slovak, Sloven, Hırvat, Romen, Litvan, Ruten ordusu Türkiye sınırını geçti.

Edirne'de toplanan saltanat şûrasında tek çarenin Sultan Murat'ı yeniden padişahlığa davet etmek olduğuna karar verildi. Sultan Murat. önce bu daveti reddetti; oğluna:

«Görelim nasıl padişahlık eder!» şeklinde cevap yolladı.

Mehmet II buna şu cevabı verdi:

«Eğer padişah biz isek, size emrediyoruz, gelip ordumuzun başına geçin; yok siz iseniz, devletinizi kendiniz müdafaa edin!»

Bu kesin mektup üzerine, Murat II devletin gerçek bir tehlike karşısında bulunduğunu anladı. Ordunun başına geçerek Varna'da düşmanı yok etti.

Bundan sonra Veliaht Sultan Mehmet, 19 ekim 1448 Kosova zaferinde ve Arnavutluk seferinde babasının yanında bulundu. 3 şubat 1451'de Murat II ölünce, ikinci defa tahta çıktı.

D Ü N Y A D A K İ Y A N K I L A R I

çek ve âdil kararınla yaptın Tanrım.»

Fethi gören başka bir Hıristiyan tarihçi de şöyle diyor:

«Sonunda o mağrur Türk geldi. 74 imparator tarafından savunulan muhteşem Constantinopolis'i alan Mehmet II, şan ve şeref bakımından Büyük İskender'i, Roma'lıları bile geçmiş oldu.»

Bizans'ın fethinde 58 yaşında bulunan büyük Yunanlı bilgin şöyle diyor:

«Mehmet II. şüphesiz Kirus'tan, Büyük İskender'den ve Sezar'dan büyüktür. Hattâ bir kelimeyle söylenecek olursa, bugüne kadar gelmiş, geçmiş bütün hükümdarların üstündedir.»

İ S L Â M D Ü N Y A S I N D A :

Bizans'ın Türkler tarafından fethedilmesi bütün İslâm dünyasında sevinç uyandırdı. Bu başarıyı kutlamak üzere, Halife ve Sultan'ın emirleriyle, Kahire'de şenlikler ve donanmalar yapıldı. Mısır ve Suriye'de halk, günlerce bayram etti. Türk şehitlerinin ruhlarına camilerde dualar edildi. Hindistan'da bile fetih kutlandı. Güney Hindistan Türk İmparatorluğu Sultam II. Ahmet Şah, Fatih Sultan Mehmet'i tebrik etmek üzere elçiler gönderdi.

MEHMET ÂKİF ERSOY

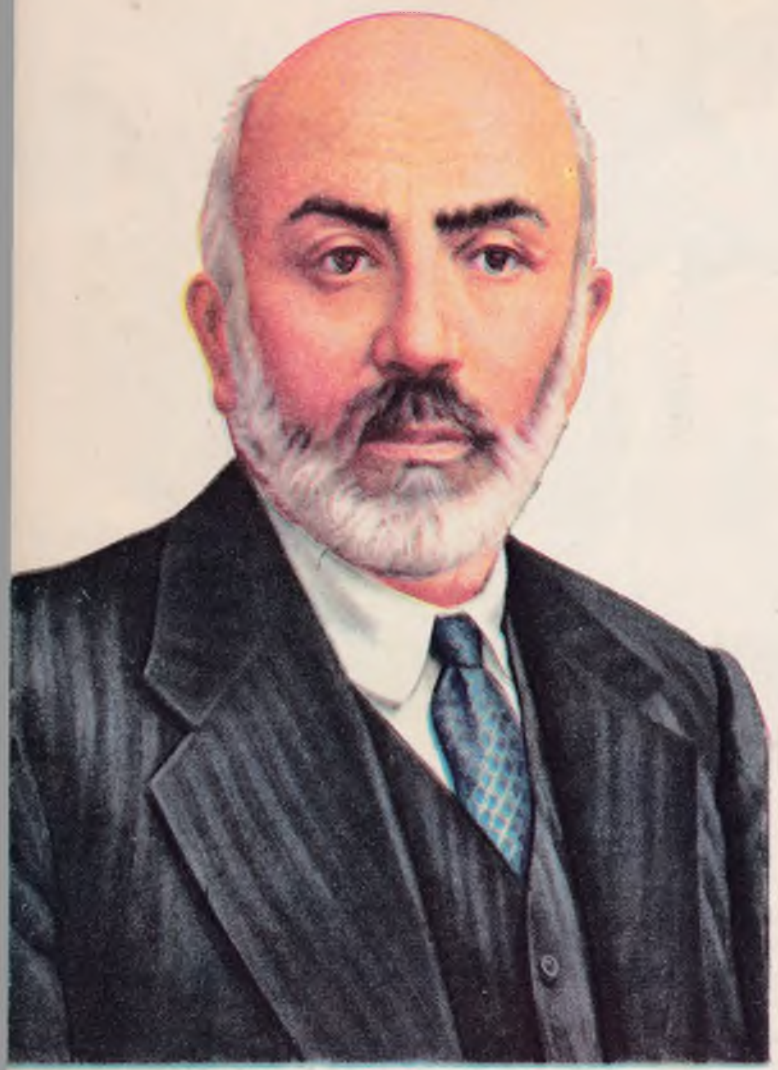

Okul çağının en unutulmaz anılarından biri de, okulda, İstiklâl Marşı'nın hep bir ağızdan söylendiği tören saatleridir. Göğsümüz kabarık, başımız dik:

«Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak!»

mısralarını gür sesimizle söylerken Türk egemenliğinin sembolü olan bu marşı yazanın, Mehmet Âkif Ersoy olduğunu düşünür müyüz acaba?

Evet, en büyük Türk şairlerinden biri olan Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı şairi olarak da kendine ayrı bir ün sağlamıştır.

Büyük şair, İstiklâl Marşı'nı yazdığı sırada milletvekili idi. 1921 yılında, Maarif Vekâleti, yeni kurulmakta olan Türkiye'ye bir İstiklâl Marşı yazılması için bütün yurt ölçüsünde bir yarışma açtı. Bu yarışmaya 724 şair katıldı. Gelen marş güfteleri incelendikten sonra Mehmet Âkif'inki Büyük Millet Meclisi'nin 14 Mart 1921 oturumunda okundu. Bittikten sonra dakikalarca alkışlanan bu marşın güftesi, Meclis'in 25 Mart toplantısında «İstiklâl Marşı» adıyla kabul edildi.

BÜYÜK ŞAİRİN HAYATI

Mehmet Âkif 1873 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Fatih Medresesi'nde müderris (profesör) idi. Müderris Mehmet Tahir Efendi, oğlunun eğitimine büyük bir ilgi gösterdi. Okuma çağına geldiği zaman arkadaşlarının da yardımıyla küçük Mehmet'e zamanının en önemli yabancı dili olan Arapça ve Farsça'yı öğretti. Edebiyata büyük ilgi duyan Mehmet, Türk, İran ve Arap edebiyatını geniş ölçüde inceledi.

Ne yazık ki babası çok sevdiği oğlunun yetiştiğini göremedi. Mehmet Âkif, genç yaşında babasını kaybetmesine rağmen yine de okumaktan geri kalmadı. Öğrenimini İstanbul İdadisi ve Fatih Rüştiyesi'nde tamamladıktan sonra Halkalı'daki Sivil Yüksek Baytar Mektebi'ne girerek veteriner oldu. Burada Fransızca'yı da öğrendi. 1894 yılında, Baytar Mektebi'ni bitiren Mehmet Âkif bir süre Anadolu'da çeşitli görevlerde bulundu. Edebiyatla hiç ilgisi olmıyan bir mesleğe girdiği halde kendisini edebiyat ve şiir dünyasının büyüsüne kaptırmıştı. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra doğrudan doğruya şiir ve yazı hayatına atıldı. Artık İstanbul'da oturuyor, bu kültür merkezinin çeşitli dergilerinde şiirler, yazılar yayınlıyordu. Şiirlerinin kolay anlaşılır ve güzel oluşu, onu kısa zaman-

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNE

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecdat inerek öpse o pâk alnı değer.

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhid'i...
Bedr'in arslanları ancak bu kadar şanlı idi.

Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
«Gömelim gel seni tarihe!» desem sığmazsın.

Herc - ü merc ettiğin edvara da yetmez o kitâp...
Seni ancak ebediyyetler eder istiâp.

«Bu taşındır» diyerek, Kâbeyi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da, geçirsem taşına.

Sonra gök kubbeyi alsam da ridâ namiyle,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecramiyle;

Mor bulutlarla açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli Süreyyâ'yı uzatsam oradan;

Sen bu âvizenin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece, mehtâbı getirsem yanına,

Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem!
Gündüzün fecriyle âvizeni lebrîz etsem;

Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana...
Yine birşey yapabildim diyemem hâtırana.

MEHMET ÂKİF

da bütün memlekete tanıttı. Kurtuluş Savaşı'nın başlamasından bir süre önce Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nde ve Edebiyat Fakültesi'nde müderris (profesör) olarak ders okuttu.

KURTULUŞ SAVAŞI VE SONRASI

Büyük Şair, Kuruluş Savaşı'nın başlaması üzerine vatanseverlerin çoğu gibi Anadolu'ya geçti. Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Burdur Milletvekili oldu. Halkın çok yakından tanıdığı ve sevdiği bu büyük şair ateşli yazı ve şiirleriyle İstiklâl Savaşımızı destekliyor, halkı uyarıyor, aydınlatıyordu.

1921'de yazdığı İstiklâl Marşı'nın Meclisce onanması onun ününü daha da artırmıştı. Bu tarihe kadar Türkiye'de yaşıyan ve çalışan şair, 1925'te Kahire'ye gitti. Oradaki üniversitede Türk Edebiyatı dersleri okuttu. Büyük Şair 1936'da İstanbul'a döndü. Ama hastalanmıştı. Fazla yaşamadı ve 27 Aralık 1936'da hayata gözlerini yumdu.

ESERLERİ, ÖZELLİKLERİ

Türk edebiyatına çığır açan yenilikler getiren ve değerli eserler kazandıran Mehmet Âkif'i anlamak için önce, «*Seyfi Baba*» adlı eserinden birkaç mısra okuyalım:

vGeçen akşam eve geldim, dediler: «Seyfi Baba
Hastalanmış yatıyormuş.» — «Nesi varmış acaba?»
— «Bilmeyiz oğlu haber verdi geçerken bu sabah.»
— «Keşke ben evde olaydım... Esef ettim, vah, vah!
Bir fener yok mu verin... Nerde sopam?... Kız, çabuk ol...
Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zira yol,
Hem uzun hem de bataktır.» — «Daha âlâ kalınız
Teyzeniz geldi, bu akşam, değiliz biz yalnız.»

İsterseniz, bir defa daha okuyun. Bu mısralarda anlıyamadığınız bir kelimeye raslıyacak mısınız? Hayır! Mehmet Âkif, eserlerinin çoğunda ileri bir görüşle öz Türkçe kelimeler kullanmıştır. Böylece hem çok geniş halk topluluğunca anlaşılmış, hem konuşulan Türkçenin edebiyat diline girmesine yol açmıştır.

Mehmet Âkif'in yaşadığı çağlarda Türk şiirine aruz vezni hâkimdi. Biliyorsunuz, vezin, şiiri meydana getiren mısraların ölçüsüdür yani kalıptır. Eski şairler Türkçe ile aruz vezninin kullanılamıyacağını ileri sürer, bu yüzden şiirlerinde hep Arapça ve Farsça kelimeler kullanırlardı. Mehmet Âkif, yazdığı şiirlerde — ki şiirlerini daima aruz vezniyle yazmıştır — Türkçe'ye büyük önem vermiş ve dilimizin aruz veznine uyduğunu göstermiştir.

Şairin en büyük özelliklerinden biri son derece kolay yazmasıdır. Daha doğrcsu bu, okuyana kolay gelir. Şiirleri hemen söylenivermiş gibi bir hava taşır.

Bu biçim şiir, en zor yazılan şiirdir. İşte Mehmet Akif hemen bütün eserlerinde bu başarılı tarzı sürekli olarak kullanmış ve kendisine pek haklı olarak büyük bir ün sağlamıştır. Başlıca eseri **«Safahat»** tır.

MEHMET ÂKİF'TE VATAN VE DİN

Mehmet Âkif'i en değerli vatan şairlerimizin arasında sayabiliriz. Âkif, şiirlerinde vatan aşkını, memleket ve toplum konularını işlemiştir. Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları sırasında yazdığı kahramanlık şiirleri milyonlara kuvvet veren birer kaynak olmuştur.

Son yüzyıl şairlerimiz arasında Müslümanlığı yakından bilen, inceliyen ve anlatan şairlerin başında Mehmet Âkif gelir. Bu değerli şairin son derece ileri bir din anlayışı vardı. Boş inanışların zamanla gerçek Müslümanlığın yerini aldığını biliyor ve bunu anlatmaya çalışıyordu.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir; o, benim milletimindir ancak!

Çatma, kurban olayım, çehreni, ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl...

Ben, ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım.
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma... Nasıl böyle bir imanı boğar,
«Medeniyyet» dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın!
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın,
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın!

Bastığın yerleri «toprak» diyerek geçme, tanı...
Düşün, altındaki binlerce kefensiz yatanı...
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır atanı;
Verme dünyaları alsan da bu cennet vatanı...

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!
Canı, cânânı, bütün varını alsın da Hudâ.
Etmesin, tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli.
Bu ezanlar - ki şehâdetleri dinin temeli
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder - varsa - taşım;
Her cerîhamdan, İlâhî boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-i mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl!...
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl!
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

MEHMET ÂKİF ERSOY

KIZILAY HAFTASI

Kızılay'ın kurucularından Marko Paşa

Insanoğlu dünya kurulduğundan bugüne, tüm yaşantısının mutlu geçtiğine tanık olmadı. Bir insanın, hattâ bir ulusun çok mutlu olduğu zamanlarda diğer bir insanın acı çektiği bir ulusun gözyaşı döktüğü ender görülen olaylardan değildir. Aksine bir trafik kazasında on-onbeş kişinin bir anda can verdiği, bir sel felâketinde yüzlerce ailenin barınaksız kaldığı, bir yangın sonunda pekçok kimsenin tüm varlığını yitirdiği, hele savaş sonunda yüzlerce, hattâ binlerce insanın sakat kaldığı görülmüştür.

Bu acı günlerinde insanların derdine derman olacak evrensel bir yardım örgütünün kurulması düşünüldü. Bazı ulusların insancıl kişileri 22 Ağustos 1864 günü İsviçre'nin Cenevre şehrinde bir araya gelerek «Kızılhaç» örgütünün kurulmasına karar verip, bir sözleşme imza ettiler.

Bu sözleşme daha çok bütün ulusların savaş düşkünleri için «Yardım Birlikleri» kurması öneriliyordu.

Bu öneri uyarınca «Yardım Birlikleri»ni kuran ulusların temsilcileri 1867'de Paris'te, 1869 yılında Berlin'de toplantılar yaptılar. Toplantılarda alınan insancıl kararlar bütün dünya uluslarına duyuruldu.

1865 yılında Osmanlı İmparatorluğu da bu yardım kuruluna katıldı. 11 Haziran 1868 tarihine kadar örgütün kuruluş hazırlıkları tamamlanarak, İstanbul'da **«Osmanlı Mecruhin-i Askeriye ve Muavenet Cemiyeti»** yâni **«Yaralı Askerlere Osmanlı Yardım Derneği»** adı ile bir dernek kuruldu. Bu dernek 14 Nisan 1877 tarihinde **«Osmanlı Hilâliahmer Cemiyeti»**, 1935 yılında da **«Türkiye Kızılay Derneği»** adını aldı. 13 Eylül 1925 tarihinde Derneğin merkezi İstanbul'dan Ankara'ya nakledildi. Ankara'da Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkez binasının önünde bir meydan vardır. Buraya **«Kızılay Meydanı»** denir.

Başlangıçta yalnız savaş düşkünlerine yardım amacıyla kurulan Kızılhaç, Kızılay, Kızılarslan ve Güneş Dernekleri sonraları zelzele, sel, salgın hastalık, yangın gibi âfetlerden zarar görenleri de korumayı amaç edindi.

Türkiye Kızılay Derneği, 106 yıldan beri ulusumuzun ve tüm dünya uluslarının felâketli günlerinde yanında ve yardımındadır.

Kızılay Derneği, Genel Kurul, Genel Merkez Yönetim Kurulu, Denetçiler Kurulu gibi kurulları, il ve ilçelerdeki 646 şubeleriyle yurt yüzeyinde örgütlenmiştir. Kızılay din, ırk, dil farkı gözetmeksizin muhtaçlara yardım elini uzatan, açtığı çeşitli kamp ve kurslarla eğitim çalışmaları yapan milli bir kuruluşumuzdur.

Okullarımızda «Kızılay Kolu»na üye olan her öğrenci harçlığından artırdığı parayla **«Kızılay Pulu»** alarak O'na yardım eder. Kızılay'a yapılan yardımlar felâket günlerinde insanlara aş, barınak, ilâç, kan olur. Kızılay, ulusumuzun olduğu kadar tüm insanlığın hizmetindedir. Onun için 29 Ekim - 4 Kasım tarihleri arası yurdumuzda ve bütün okullarımızda **«Kızılay Haftası»** olarak kutlanmaktadır. Onun için **«Kızılay'a yardım, insanlığa hizmettir.»**

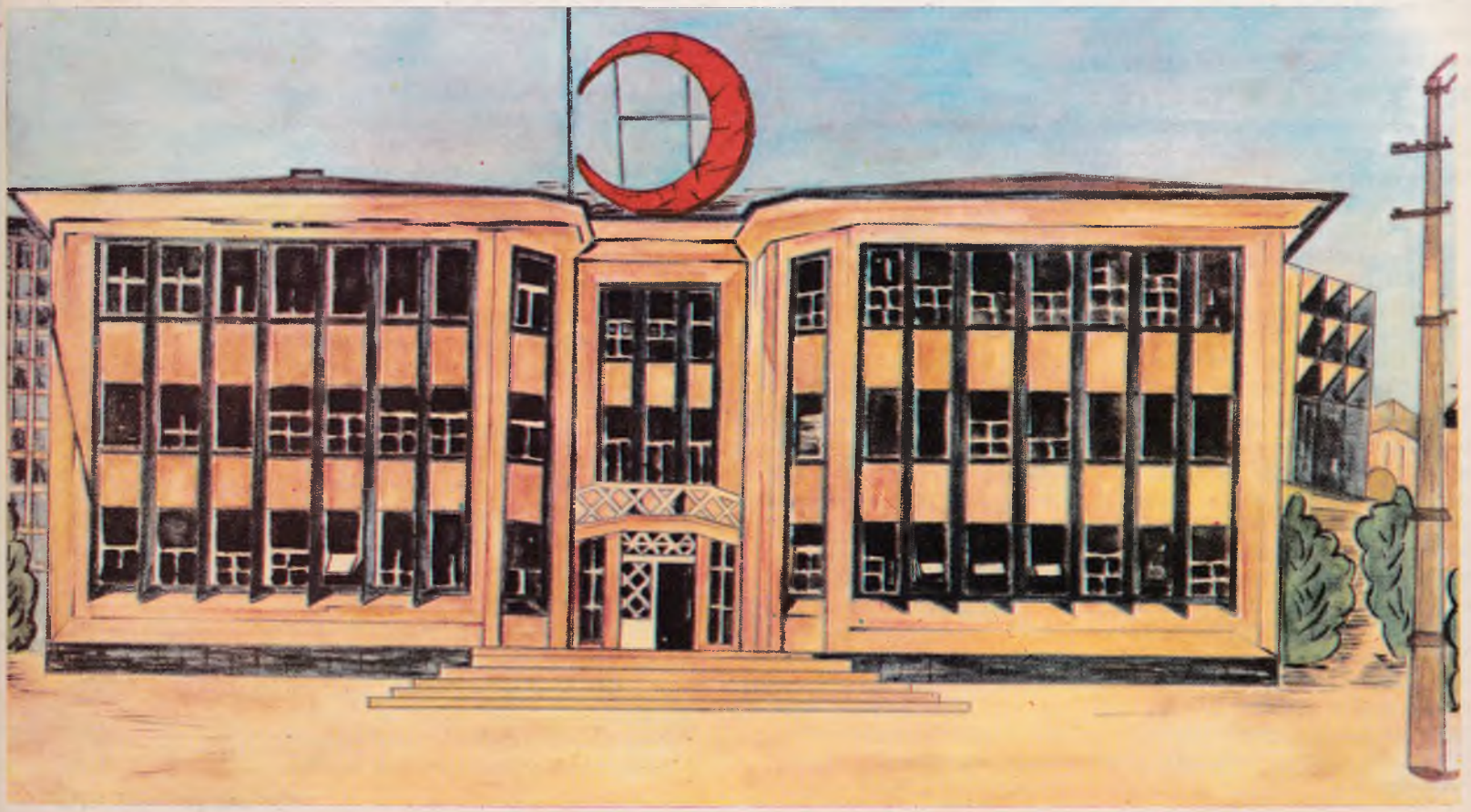

Ankara'daki Kızılay genel merkezinin yıkılmadan önceki durumu

K I T A L A R

TAŞKÜRE'NİN BÖLÜMLERİ

Dış kabuk: sert kayalardan meydana gelmiştir.
Kalınlığı: 50-60 km.

Örtü (Ateşküre): yarı sıvı durumdaki kumlu kayalar ve silisyumdandır.
Kalınlığı: 2900 km.

Dış çekirdek: erimiş demir'dir.
Kalınlığı: 2200 km.

İç çekirdek (Ağırküre): çok yüksek ısı ve basınç altında katılaşmış nikel ve demirden meydana gelmiştir.
Kalınlığı: 1250 km.

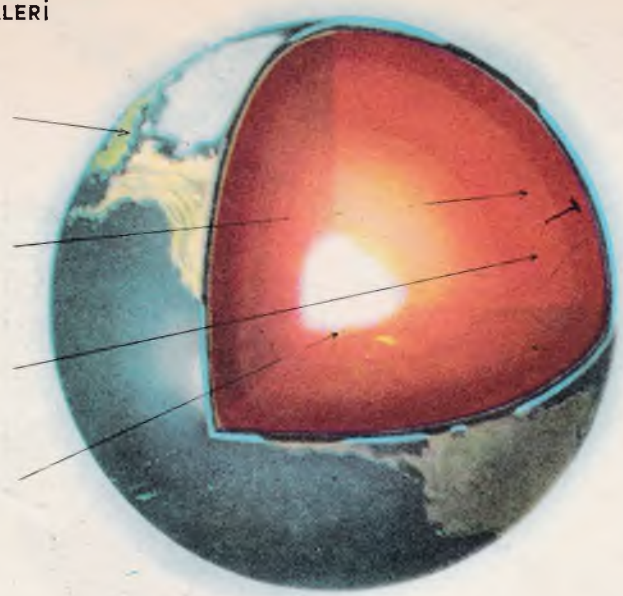

Dünya Havaküre (Atmosfer), Suküre (Hidrosfer) ve Taşküre (Litosfer) olmak üzere üç bölümdür. Resme bakınca Taşküre'nin (Litosfer) çok ince, sert ve oldukça hafif olan Dış Kabuk'un, suda yüzer gibi daha ağır ve yarı erimiş Örtü'ye yaslandığı görülür. Dış Kabuk'un genel olarak iki yüzeyi vardır. Bunlara «Alçak Yüzey» (Deniz yüzeyleri) ve «Yüksek Yüzey» (Kara yüzeyleri) denir. Yüksek Yüzeyler denizlerin dışında olup kıtaları meydana getirirler.

Dünya'nın yarı çapı 6.377.397 m. (6.377 km.) dir. Petrol arama sondajı ile insanın eriştiği en çok derinlik 6.225 m. olup Dünya'nın merkezi ile aramızdaki uzaklığın binde biri bile değildir. Bundan ötürü Dünya'nın iç bileşimi üzerindeki bilgimiz oldukça kıttır. Ama elimizde birçok bilgi toplama aracı bulunmaktadır. Özellikle depremlerin ve atom patlamalarının meydana getirdikleri titreşimler, üzerinde yaşadığımız Taşküre'nin niteliğini öğrenmemize yaramaktadır.

Yandaki resimde Dünya'nın kesiti görülmektedir. İçe doğru inildikçe ısı Avrupa'da her 33, Amerika'da her 42 metrede aşağı yukarı 1 derece artmaktadır. Ama bu artış sürekli değildir. Gerçekte belirli bir derinlikten sonra eksilir ve en sonunda durur. Bundan dolayı en yüksek ısının 3000 dereceyi geçmediği sanılmaktadır.

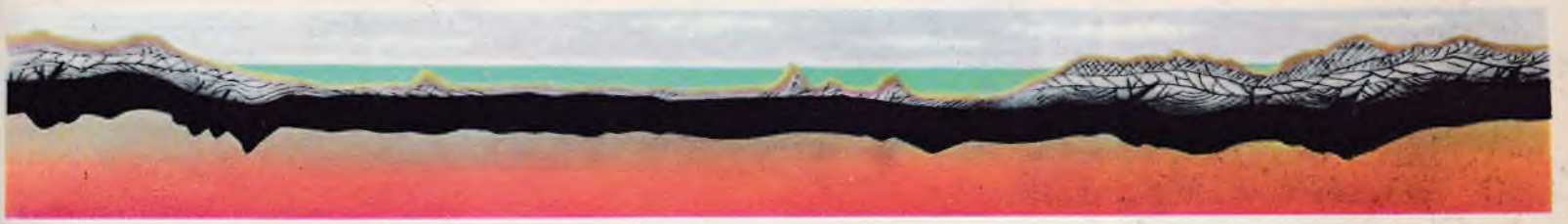

Böylece kıtalar, hamur gibi kayadan deniz (Örtü) üstünde yüzen sert kayalardan meydana gelen çok geniş sallar gibidirler. Bu Örtü'nün, çok büyük sayıda radyoaktif maddelerin çıkardıkları ısıdan ötürü sıvı durumda olduğu sanılmaktadır. Taşküre (Litosfer) derinliklerinde erimiş taş akımları meydana gelmektedir. Bunlar akarken kendileriyle birlikte kıtaları da sürüklerler. Bu kıpırdanış çok ağırdır, ama Dünya yüzünün görünüşünü değiştirmektedir «Kıtaların Kayması». Bunu, 1912'de Alman bilgini Alfred Wegener ispatlamıştır.

BURADA KITALARIN NASIL OLUŞTUĞUNU ANLAYABİLİRİZ

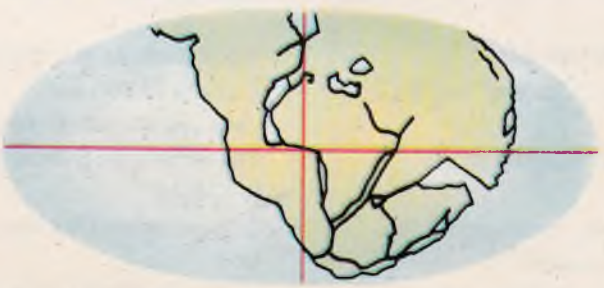

Yeryüzünde bundan 250 milyon yıl önce çok geniş tek kara çıkıntısı vardı.

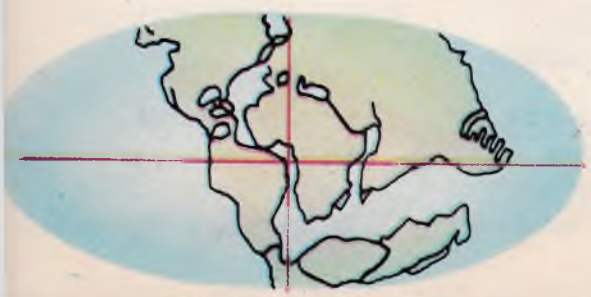

Bu kıta yığını 60 milyon yıl önce parçalanarak çok büyük bazı bloklara ayrıldı.

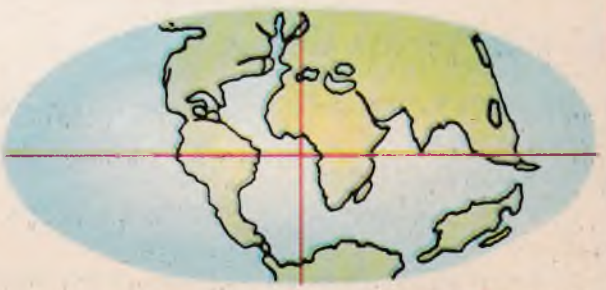

Blokların kıpırdanışları sürüp gitti. 2 milyon yıl önce kıtalar bu biçimde görünmekteydiler.

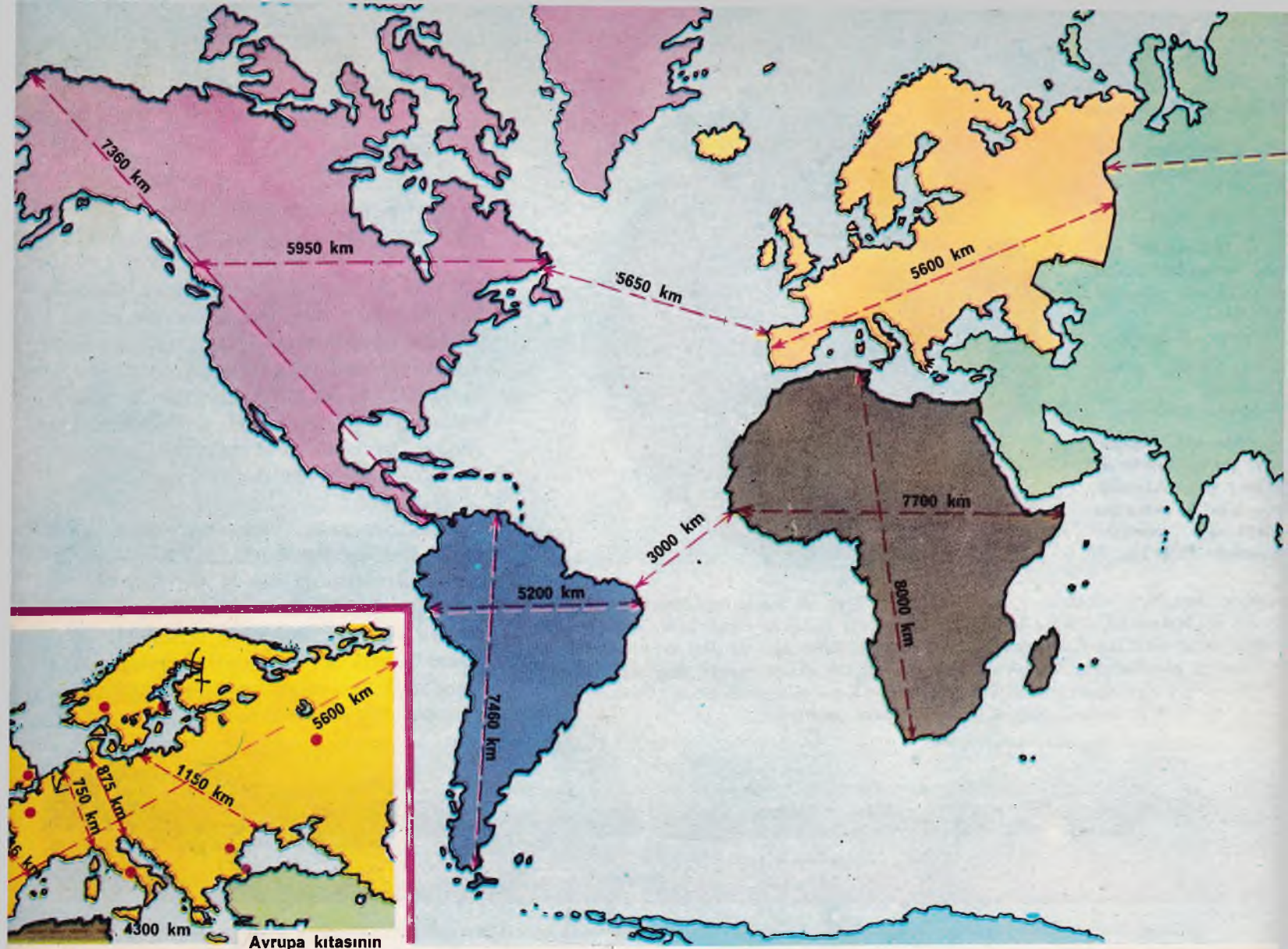

Avrupa kıtasının önemli uzaklıkları

AVRUPA

Yüzölçümü: 10 500 000 km²
Kıyıları: 31 900 km
Ortalama yüksekliği: 340 m
En yüksek yeri: Mont Blanc tepesi (4 810 m)
En uzun nehri: Volga: 3 684 km
En büyük gölü: Ladoga (17 700 km²)

Nüfusu: 691 680 000
Nüfus yoğunluğu (km²'ye): 65,8 kişi
En büyük şehri: Londra: 8 350 000
Başlıca dinler: Hıristiyanlık, Müslümanlık, Musevilik
Demiryolları: 396 000 km
Karayolları: 3 260 000 km

ASYA

Yüzölçümü: 44 400 000 km²
Kıyıları: 70 000 km
Ortalama yüksekliği: 960 m
En yüksek yeri: Everest tepesi (8 848 m)
En uzun nehri: Ob - İrtiş (5 660 km)
En büyük gölü: Aral (65 500 km²)

Nüfusu: 2 642 000 000
Nüfus yoğunluğu (km²'ye): 59,5 kişi
En büyük şehri: Tokyo (12 000 000)
Başlıca dinler: Bütün dinler
Demiryolları: 206 000 km
Karayolları: 1 500 000 km

KUZEY VE ORTA AMERİKA

Yüzölçümü: 24 300 000 km²
Kıyıları: 75 000 km
Ortalama yüksekliği: 720 m
En yüksek yeri: Mc Kinley (6 194 m)
En uzun nehri Misissipi-Missouri: 7 745 km
En büyük gölü: Michigan Gölü (57 800 km²)

Nüfusu: 365 000 000
Nüfus yoğunluğu (km²'ye): 15 kişi
En büyük şehri New York: 17 000 000
Başlıca dinler: Hıristiyanlık, Fetişizm
Demiryolları: 445 350 km
Karayolları: 5 790 555 km

GÜNEY AMERİKA

Yüzölçümü: 17 800 000 km²
Kıyıları: 28 700 km
Ortalama yüksekliği: 590 m
En yüksek yeri: Aconcagua (6 964 m)
En uzun nehri: Amazon (6 436 km)
En büyük gölü: Titicaca (8 300 km²)

Nüfusu: 243 000 000
Nüfus yoğunluğu (km²'ye): 13,6 kişi
En büyük şehri: Buenos Aires 9 000 000
Başlıca dinler: Hıristiyanlık, Fetişizm
Demiryolları: 112 000 km
Karayolları: 952 000 km

Dünyadaki kıtalar ve genişlikleri

1 - Kıtalar genel olarak kuzey yarım küresinde toplanmış bulunmaktadır.

2 - Güney yarım küresi Antarktika'yı çevreleyen deniz ve okyanuslarla kaplıdır;

3 - Kıtalar kuzey kutbunun çevresinde toplanarak onu sarmışlardır.

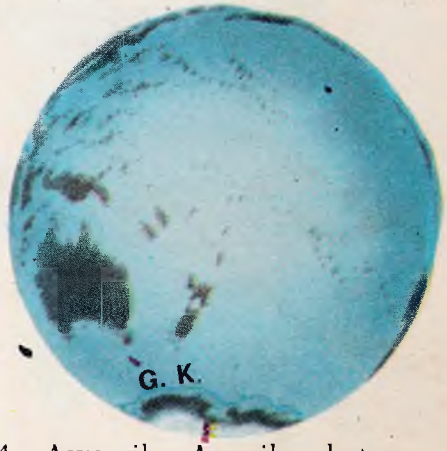

4 - Asya ile Amerika batıya doğru uzanarak arkalarında adalar bırakmışlardır.

KITALARIN DÜNYA ÜZERİNDEKİ DURUMU

AFRİKA

Yüzölçümü: 30 000 000 km²
Kıyıları: 30 500 km
Ortalama yüksekliği: 750 m
En yüksek yeri: Kilimanjaro (Uhuru) (5 895 m)
En uzun nehri: Nil (6 671 km)
En büyük gölü: Victoria (69 500 km²)
Nüfusu: 436 000 000
Nüfus yoğunluğu (km²'ye) 14,5 kişi
En büyük şehri: Kahire (8 300 000)
Başlıca dinler: Müslümanlık, Hıristiyanlık, Fetişizm
Demiryolları: 77 000 km
Karayolları: 775 000 km

OKYANUSYA

Yüzölçümü: 7 800 000 km²
Kıyıları (Avustralya): 19 500 km
Ortalama yüksekliği: 340 m
En yüksek yeri: Djaja "Yeni Gine" (5 032 m)
En uzun nehri: Murray - Darling (3 716 km)
En büyük gölü (Eyre Gölü) 9 324 km²
Nüfusu: 21 680 000
Nüfus yoğunluğu (km²'ye): 2,7 kişi
En büyük şehri: Sydney (3 200 000)
Başlıca dinler: Hıristiyanlık, Fetişizm
Demiryolları: 48 500 km
Karayolları: 915 000 km

ANTARKTİKA

Yüzölçümü: 14 200 000 km²
Kıyıları: 24 700 km
Ortalama yüksekliği: 2 600 m
En yüksek yeri: Vinson dağı (5 140 m)

ATLANTİS

Bazı bilginler, eskiden Atlas Okyanus'unda bulunduğu sanılan efsanevî Atlantis ülkesinde yaşayan bir milletin, Amerika'daki Maya'lar, İnka'lar ve Aztek'ler, Anadolu'daki Asur'lar ve Hitit'ler, İtalya'daki Etrüsk'ler, Homer'in bahsettiği Aka'lar, Giritli'ler ve beyaz Afrika uygarlıkları gibi birbirine çok benzeyen eski uygarlıklar üzerinde çok büyük bir etkisi olduğunu ileri sürmektedirler. Atlantis, efsaneye göre müthiş bir âfet sonunda batmıştır.

FENİKELİLER

Aşağı yukarı 3000 yıl önce, Lübnan dağları ile Akdeniz arasındaki dar toprak parçasında Mezopotamya'dan göç eden bir çiftçi kabilesi yerleşmişti. Yeni topraklar ve yeni servet kaynakları arıyorlardı. Ama gelip yerleştikleri topraklar onlara ekilecek verimli ovalar sağlamamıştı. O zaman kendilerini balıkçılığa verdiler. Çiftçi iken balıkçı oldular. Anayurtlarında, deriden, varile benzer kayıklar yapmasını öğrenmişlerdi. Yükleriyle birlikte en çok iki veya üç kişiyi taşıyabilen bu kayıklar yalnız eski yurtlarından geçen Dicle ve Fırat'ın durgun suları için elverişliydi. Komşuları Mısır'lıların altları düz ve yanları alçak kayıkları da açık deniz için elverişli değildi. Sadece Nil nehrinde onlardan yararlanırlardı. Bundan dolayı Fenikeliler azgın dalgalara dayanabilecek tekneler yapmayı düşünmek zorunda kaldılar. Bunların, uzun deniz yollarını çabuk aşmak için sür'atli ve çok eşya taşıyabilecek durumda olmaları gerekmekteydi. Kısa zamanda Fenikeliler usta birer denizci oldular; gemi

kullanmasını körfezleri, kıyı şehirlerini ve oralarda yaşıyan insanları iyice tanıyıp öğrendiler. Böylece Fenikeliler balıkçılığı bırakarak ticaretle uğraşmayı daha uygun buldular. Akdeniz kıyılarını dolaşmaya başladılar. Bütün limanlara uğruyor ve her yerde alış veriş yapıyorlardı. Çok zekî ve kurnazdılar, her çeşit ticaretten kazanç elde etmesini biliyorlardı. Çok defa kazanmak için başkalarını aldatmaktan kaçınmıyorlardı. Fenikeliler gemileriyle o zamana kadar hiç kimsenin gitmediği yolları dolaşıp öğrendiler. Yıldızlara ve güneşe bakarak denizde yön tâyini için ilk kuralları ortaya koydular. İlk gerçek alfabeyi de icat etmişlerdi. Akdeniz kıyılarında birçok şehir (koloni) kurdular. Onlar eski çağın en büyük gemicileri idiler.

Fenikeliler hiçbir zaman tek ve büyük bir devlet kuramadılar. Lübnan dağları, topraklarını küçük küçük bölgelere ayırmaktaydı. Bu bölgelerin her birinde küçük ve bağımsız birer şehir vardı. Her şehir kendi kendini idare ederdi. Fenikelilerin başlıca şehirleri Tir, Sidon ve Arado idi. Kıyı boyunca dar ovalar üzerinde yükselen bu şehirlerde çok katlı evler vardı. Fenikeliler böylece ellerindeki dar yerlerden büyük fayda sağlıyorlardı. Fenikeliler milâttan 3000 yıl önce Lübnan'a yerleşmişlerdi. Milâttan önce 1500-1200 yılları arasında en zengin ve büyük şehir Sidon idi.Mısır'lılar Mezopotamya'yı ele geçirince Fenikelilerin şehir devletlerini de egemenlikleri altına almışlardı. Fenikeliler ancak milâttan önce 1000 yılına doğru tekrar egemenliklerine kavuşabildiler. Tir, bu çağda en zengin ve güçlü Fenike şehriydi. Sonra Asur'lar memleketi boyundurukları altına aldılar. Asur kralı Assarhaddon yerle bir ettiği Sidon'da büyük sayıda ve değerde altın, gümüş, değerli taşlar, fildişi ve kumaş bulmuştu. Milâttan aşağı yukarı 500 yıl önce Fenikeliler temelli olarak komşu kavimlerin egemenliği altına girdiler ve bir daha bağımsızlıklarını elde edemediler.

Eski çağın bu çok kurnaz gemicileri Cebelitarık boğazının öte tarafında elverişli maden ve kıymetli kumaş pazarları keşfettikten sonra Akdeniz liman ve şehirlerinde şu yalanı yaydılar: «Açık denizlerde bir gemiyi yutabilecek büyüklükte korkunç canavarlar bulunuyor.» Dünya üzerine fazla bilgileri olmayan o çağın insanları, bu yalana inandılar ve uzun zaman Cebelitarık boğazını geçmeye cesaret edemediler. Fenikeliler gittikleri kıyı kasabalarında mal aldıktan sonra halka bol şarap verir, onları sarhoş ederek sızdırırlardı. Böylece kasaba çocuklarını kolaylıkla gemilerine taşır ve kaçırırlar, sonra onları bir limanda esir olarak satarlardı.

Dünyanın kuzey kesiminde Kutup yıldızı gökte yukarıda görünür. Ekvatora yaklaştıkça sürekli olarak alçalır ve ufka yakın görünür. Uzun deniz yolculuklarında bu olayı ilk defa Fenikeliler görmüşlerdir. Kalay buldukları adalara doğru yönelmek için kutup yıldızını her gece gökte daha tepede görmeleri gerektiğini biliyorlardı. Baharat almak için Afrika kıyıları boyunca indikleri zaman da, rota doğru ise, Kutup yıldızının her gece gökte, ufka biraz daha yaklaşması gerektiğini öğrenmişlerdi.

Bu bilgiler, açık denizlerde yön tâyin etmek için yüzyıllar boyunca denizcilerin kullandıkları tek yol olarak kaldı.

BİR FENİKE GEMİSİ

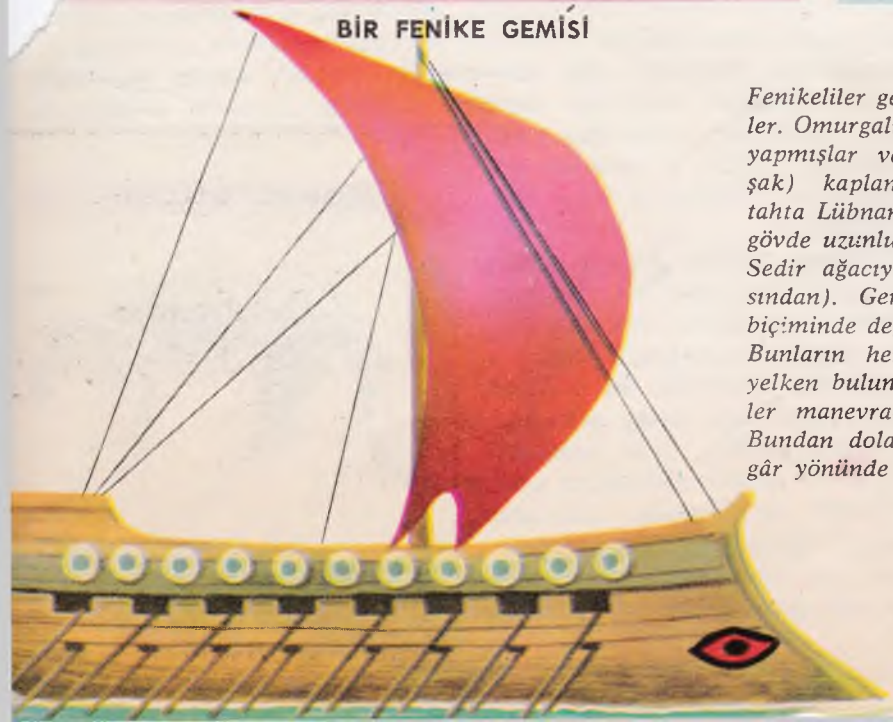

Fenikeliler gemi yapımında usta idiler. Omurgalı gemiyi ilk önce onlar yapmışlar ve enli tahtalarla (kuşak) kaplamışlardı. Kullandıkları tahta Lübnan dağlarında yetişen ve gövde uzunlukları 40 metreyi bulan Sedir ağacıydı (Çamgiller familyasından). Gemilerinin, tersine «V» biçiminde değişik birer direği vardı. Bunların her bacağında da birer yelken bulunurdu. Tabiî bu yelkenler manevra için elverişli değildi. Bundan dolayı, gemiler ancak rüzgâr yönünde yol alabilirdi.

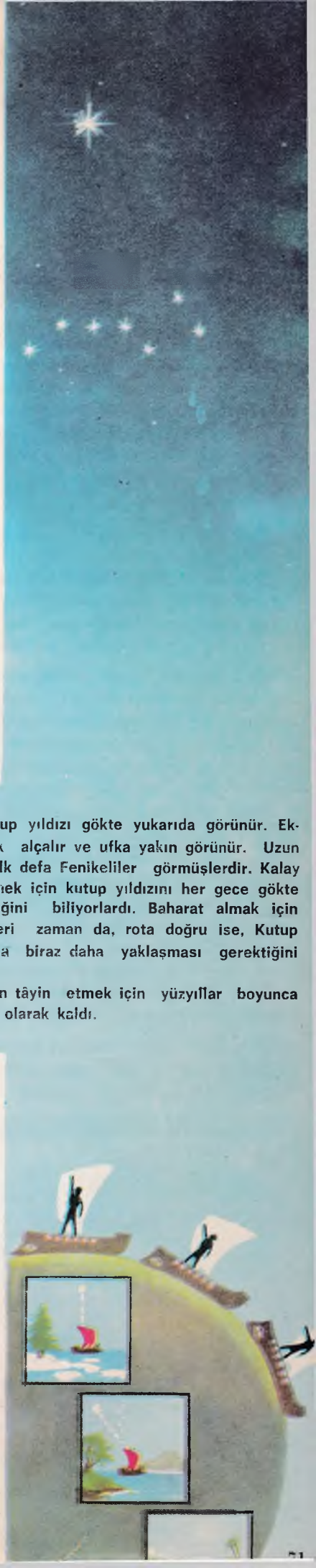

Kutup yıldızı Fenike gemicilerinin yönlerini bulmalarına yardım ederdi.

KAPLAN

1877 : 919 insan ..... 1579 kaplan
1878 : 816 insan ..... 1493 kaplan
... ...
1883 : 985 insan ..... 1726 kaplan
... ...
1886 : 928 insan ..... 1464 kaplan

Bu acayip liste neyi açıklıyor?

Liste geçen yüzyılda İngilizlerin Hindistan'ı sömürge olarak kullandıkları sıralarda tutulmuş korkunç bir istatistikten alınmıştır. Bu rakamlar, belirtilen yıllarda insanlar tarafından öldürülen kaplanlarla; kaplanlar tarafından öldürülen insanları göstermektedir. Ölü sayısının, Hindistan nüfusuna göre çok düşük bir yüzde olduğu bir gerçektir; fakat insanda kötü bir etki bıraktığı da muhakkaktır.

Bir kaplanın hayatı boyunca, tek başına 127 insanı öldürdüğü: bir diğerinin 13 köy halkının kaçmasına sebep olduğu ve 1000 km²'lik bir alandaki tarım işlerini engellediği; bir üçüncüsünün ise kalas ve kereste elde etmek için ormana gelen insanları korkutarak bir demiryolu inşaatına mâni olduğu söylenmektedir.

Nihayet zamanla işbilir avcıların bu konulara el atmalarıyla bu olayların da önü alındı. Avcılar, günlerce bu yırtıcı hayvanların hareketlerini, karakterlerini inceliyor veya kaplanların genellikle avlarının kalıntılarını sakladıkları yerleri keşfetmeye çalışıyorlardı. Kaplanların avlarının kalıntılarını yiyip bitirmek için o yere tekrar dönecekleri muhakkaktı. Böylece o yer civarında pusu kuran avcı, kaplanı kolaylıkla avlayabiliyordu. Bazı durumlarda ise, kaplanın gelebileceği bir yere inek veya kuzu cinsinden bir hayvanı bağlayarak ortaya çıkmasını sağlıyorlardı. Tuzak kurulduktan sonra avcı, elinde tüfeği bir ağacın üzerine çıkarak kaplanın belirmesini bekliyordu. Bir süre sonra hayvanın tedbirli ve son derece endişeli bir tavırla havayı koklayarak ihtiyatla ilerlediği görülüyordu. Avcı, gayet iyi saklı olduğu için, kaplanın gözünden kaçmayı başarıyordu.

Kaplan, bağlı olarak kendini bekleyen kahvaltıya doğru hamle yaptığı anda avcı, tüfeğini omuzlayıp tam hedefine isabet eden bir kurşunla kaplanı vuruyordu.

Bir Asya ormanında av sahnesi: Kaplan, avcı tarafından hazır

ÜÇ ÇEŞİT KAPLAN VARDIR

Doğrusunu söylemek gerekirse bütün kaplanlar bu kötü sonu haketmemektedir. Nitekim ünlü avcılar da bu kanaattedirler.

Hindistanlılar genellikle kaplanları üç sınıfa ayırmaktadırlar: "Av etiyle beslenen kaplanlar", "evcil hayvanlara musallat olan kaplanlar" ve "insan etine düşkün kaplanlar".

Birinci bölüme girenler sayıca çok oldukları gibi bunlar öbür kaplanlardan daha çevik ve daha atik oldukları gibi daha da hızlı koşabilmektedirler. İnsanların oturdukları bölgelerden uzakta yaşarlar ve ormanlarda yüksek otların arasına gizlenerek yaban domuzu, geyik ve benzeri av hayvanlarıyla beslenirler. Otla beslenen bu hayvanlar çok oldukları zaman ürünleri tahrip ettiklerinden kaplanların bu hayvanların sayılarını azaltmaları bir yönden insanlığa hizmet olmaktadır.

Evcil hayvanlara düşkün olan kaplanlar genellikle yaşlı ve iricedir. Çevikliklerini, kuvvetlerini ve süratlerini kaybettiklerinden vahşi hayvan avına pek çıkamazlar, bu yüzden de evcil hayvanlara musallat olurlar. Böylelikle köylerin yakınlarında yaşamakta ve başıboş bir durumda dolaşan kutsal inekleri ve benzeri kocabaş hayvanları parçalayıp yemektedirler. Bilindiği gibi Hindistan'da inekler kutsal sayıldıklarından insanlar tarafından yenmemektedirler. Bunların zaman zaman kaplanlar tarafından yok edilmeleri sağlık ve ekonomi yönünden de köylülerin işine gelmektedir.

İnsanlara zararlı olanlar "insan eti yiyen kaplanlar"dır. Bu hayvanlar herhangi bir sebepten ötürü insana saldırmayı denemiş olanlardır. Böylelikle bu avın, diğerlerinden daha kolay avlandığını anlamışlardır; aynı zamanda silâhlı bir insanı silâhsızdan ayırt etmesini ve bu arada silâhlıdan kaçıp, diğerine saldırmayı öğrenmişlerdir. Bu bölüme giren kaplanların sayısı çok azdır.

KAPLANIN KİMLİK KARTI

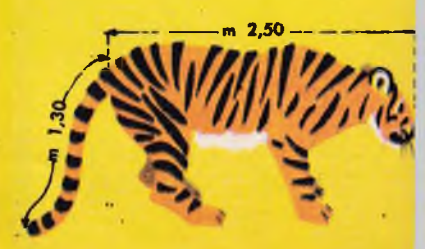

Yukarıda gösterilmiş boyutlar maksimumdur. Hayvanın uzunluğu, kuyruğuyla birlikte 3 metreyi geçmez.

KAPLAN NEREDE YAŞAR

Kaplan, Asya'da yaşar. Bazen de yüzerek Sumatra ve Cava adalarına kadar varır. Seylan ve Borneo'da pek bulunmaz.

me doğru ilerlemektedir. Gayet iyi saklanmış olan avcı tüfeğini omuzlamış, vahşî hayvana ateş etmek üzeredir.

EVİNE SÂDIK BİR HAYVAN

Kaplan, inine çok sâdıktır. Her avdan sonra; yediklerini sindirmek için ve gölgede rahatça dinlenebilmek için evine döner. Bu evin özel bir şekilde hazırlanmış olduğunu sakın zannetmeyin. Bir nehrin kıyısında basit bir çalılık, veyahut sık bir ot kümesi veya iki taş arasındaki bir oyuk; gayet iyi bir saklanma yeri, bir ev olabilir. Hiç kimse bu çalılığın veya bitki kümesinin veya benzeri bir yerin yanından geçerken, orada bir kaplanın bulunduğunu fark edemez.

İnini terkettiği zaman kaplanın tercih edeceği çevreler; nemli ve gölgeli, su bakımından zengin ve saklanmaya elverişli yerlerdir.

Kaplan, 5 metre uzunluğunda atlayabilir.

Kaplan, bir oturuşta 30 - 40 kg. et yiyebilir

Kaplan 20 yaşına kadar yaşar ihtiyarladığı zaman postu da beyazlaşır.

Kaplan, ağaçlara tırmanmasını bilmez; fakat bir sıçrayışta ağacın alt dallarına çıkabilir.

Kaplanın normal bağırışı «a - o - ung» neceelerinden oluşur; şayet korkmuşsa «hu - ab» diye bağırır; eğer öfkeliyse, derin öksürük hırıltılarına benzer bir ses çıkartır.

österilen ağırlık maksimumdur.
rtalama ağırlık 200 kilogramdır.

ÇAMLAR

Kışın, bembeyaz karlar altındaki güzel görünüşlü dağlarımızı yeşil renkli bir ağaç süsler. Kış sporlarının bir neşe sembolü olan bir ağaçtır bu... Kış mevsiminde, şehirde, kırda, dağda, ormanda, kestane, kayın, meşe gibi ağaçlar çıplaktır. Kış ortasında bizi yeşil yapraklı dallarıyla «ÇAM» ağacı neşelendirir. Çam hep «yeşil» kalır. Ona dair başka ne biliyoruz? Belki hiçbir şey... Kış mevsiminde bize verdiği neşeye teşekkür etmek yetmez. Onu ve sayısız çeşitlerini iyi bildiğimizi göstermek için evlerimizin bahçelerine dikersek, dostluğumuzu daha iyi hissettirmiş oluruz.

1 - İlk baharda çamın kahverengi dalları uzar ve yeşil birer sürgün verir. İşte yılın iki yeni sürgünü (1).

2 - Çamın iki çeşit çiçeği vardır: çiçek tozu (polen) veren erkek çiçekler (3) ile tohum yapmak için çiçek tozunu toplayan dişi çiçekler (5).

3 - Bu sürgünün (3) altında birçok sarı tanecik vardır: Bunlar erkek çiçeklerdir. Her çiçek sayısız keseciklerden meydana gelmiştir. Keseciklerin herbiri sarı bir tozla doludur. Bu da çiçek tozu (polen) dir. Her çiçek tozunun iki baloncuğu vardır. Böylece tozlar uzunca müddet yere düşmeden havada uçarlar (Tozlaşma).

Çiçek tozuyla kaplı erkek çiçek

4 - Rüzgâr erkek çiçeklerin, sarı çiçek tozlarını yerlerinden söker ve havaya dağıtır. Bunlar sayıca pek çoktur. Yoğun bir sarı bulut biçiminde, çam ormanlarında dolaşan bu tozlar döllenmeyi sağlar.

Yıl 1974 (1)

Erkek çiçekler

(3)

(5)

(1)

Yıl 1974

Çiçek tozunu bekleyen yumurtacıkların bulunduğu dişi çiçek (kozalak).

(6)

Dişi çiçek kozalağı

6 - Çam kozalak (rini yeni miştir. İ döllendir na getir

5 - Öbür sürgünün (5) ucunda kırmızımsı küçük bir top vardır. Buna kozalak denir. Kozalaklar çamın dişi çiçekleridir. Kozalağın üstü kiremit gibi üst üste sıralanmış pullarla kaplıdır. Her pul bir meyva yaprağıdır. Meyva yaprağının iki yanı açık kalır. Bu durumda kozalak yumurtacıkları taşıyan bir çiçek demeti biçimindedir. Dişi kozalağın önceleri sıkışık olan pulları döllenme zamanında aralanır. Çiçek tozları da aralarına dolar.

8 - Sarı vardır. savurur zamanda tohumun, filizlenmesi ve kök salması için en elverişli durumda toprağa düşmesini sağlarlar (8).

(8)

kozalak açılmadan az önce toplanır ve «Çam fıstığı» adı ile satılır. Bunlar yağlı ve besleyicidir.

Çam birçok yönden yararlı bir bitkidir. Çıra ve yakacak olarak kullanıldıktan başka reçinesinden de çeşitli maddeler elde edilir. Çamdan reçine almak için, ağacın gövdesine bir sürü yarıklar açılır. 60 - 70 yaşındaki bir sahil çamı yılda 6 - 7 kg. reçine verir.

Reçine endüstride çok kullanılan bir maddedir. Damıtma yolu ile reçineden terementi ile karasakız çıkarılır. Terementi'den, işlenmek yoluyla vernik, muşamba ve parke cilâsı, linoleum yapılır. Ayrıca, çam yakılarak elde edilen is de matbaa mürekkebi yapımında kullanılır.

Bundan dolayı, çam ormanlarına aşırı bir dikkat göstermek gerekir. Bu ağaçların dallarını kesmemek, gövdeyi gelişigüzel yaralamamak lâzımdır. Zedelenen ağaçlar bir süre sonra kuruyup gider.

Güzel bir bitki sınıfı: ÇAMGİLLER FAMİLYASI.

Bunlar:
ÇİÇEKLİ BİTKİLER bölümünde, (çiçekle ürerler.)
ÇİÇEK TOHUMLULAR alt bölümünde, (çiçekleri taçsızdır.)
AÇIKTOHUMLULAR şubesinde, (tohumları etli bir meyva içinde değildir.)
KOZALAKLILAR takımında, (meyvaları kozalak biçimindedir.)
yer alırlar.

Çamgiller familyasında: Sarı çam, Dağ çamı, Kara çam, İsviçre fıstık çamı, Fıstık çamı, Sahil çamı, Köknar, Lâdin, Melez ağacı gibi çam çeşitleri bulunur.

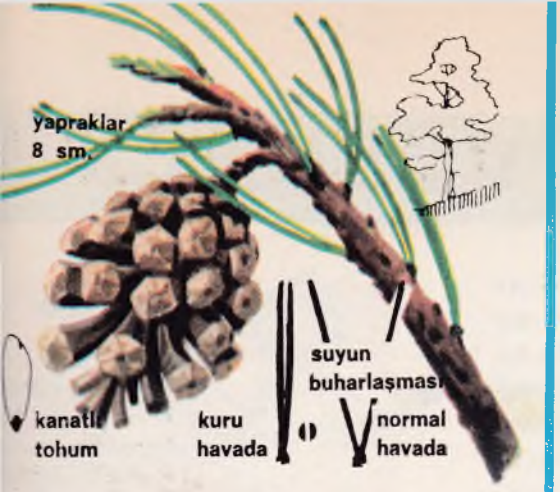

SARI ÇAM (Pinus silvestris)

Sarı çam Akdeniz ve Karadeniz kıyısındaki ormanlarımızda 1200 m.'den 1600 m.'ye kadar olan yerlerde yetişen ve 40 m.'ye ulaşan yükseklikte sağlam bir ağaçtır. Sarı çam her yıl tepesinden yanlara doğru dallar verir. Ağacın uzaktan görünüşü piramidi andırır. Zamanla alttaki dallar kopar, tepedeki dallar kalır. Yaprakları koyu yeşildir.

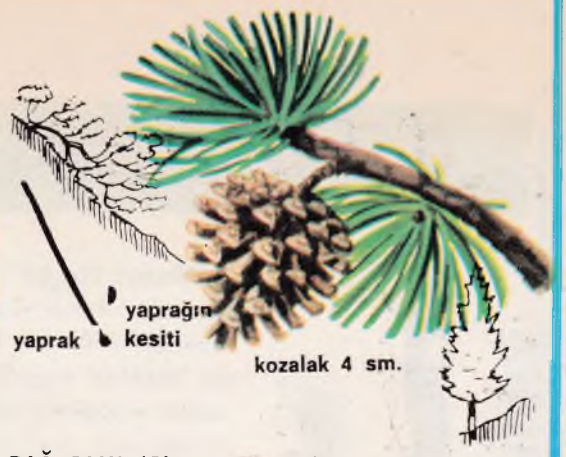

DAĞ ÇAMI (Pinus montana)

Dağ çamı 2500 m.'ye kadar olan yerlerde, çoğunlukla Alpler'de ve Pirene dağlarında yetişir. Kalkerli topraklardan hoşlanır. 25 m.'ye yükselenleri olduğu gibi funda biçiminde gövdesi yerde olanlarına da raslanır. Bunlara ardıç denir. Yayıldıkları alan 15 m.'yi bulur. Eczacılıkta kullanılan «Ardıç yağı» bunlardan elde edilir.

KARA ÇAM (Pinus nigra)

Birçok bakımdan akçamı andırır. Yurdumuzda Uludağ'da çoktur. Toprağı az kalkerli kayalıklarda yetişir. Çok yüksek yerlerde barınamaz.

İSVİÇRE FISTIK ÇAMI (Pinus cembra)

Gövdesi kalın, dalları kısa ve sağlamdır. Orta Alpler'deki ormanlarda yetişen bu çamlar «Alpler'in bekçisi» diye adlandırılır. Rüzgâr ve fırtınalara açık tepelerde tek olarak da yetişir.

FISTIK ÇAMI (Pinus pinea)

Yapraklı dalları bir şemsiye gibi ağacın tepesinde toplanmıştır. Akdeniz, Ege, Marmara denizi kıyılarındaki ormanlarda çokça bulunur. En çok 1000 m.'ye kadar olan yerlerde yetişir. «Çam fıstığı» denen tohumu pilâvlara, dolmalara konur.

İstanbul'da Boğaziçinde ve Adalar'da bulunan çamlar bunlardandır.

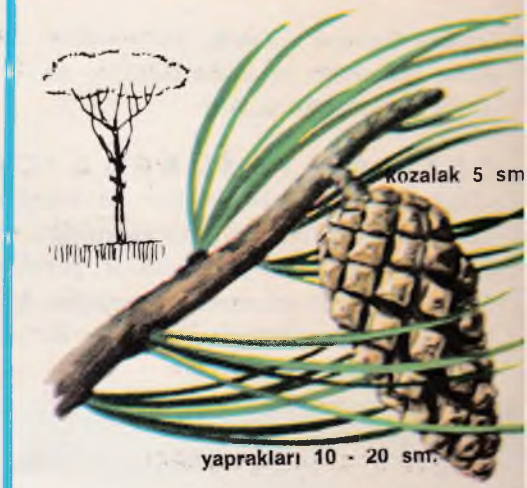

SAHİL ÇAMI (Pinus pinaster-Pinus maritima)

Sarı çama benzer. Sıcak yerlerde, denize yakın yüksekçe tepelerde yetişir. Yurdumuzda İstanbul, Marmara, Karadeniz kıyılarında çok bulunur. Toroslar'da da 2000 m. yüksekliğe kadar olan yerlerde raslanır. Sarı çamdan başlıca ayrılığı kozalaklarının ve iğne yapraklarının daha uzun olmasıdır. Sahil çamı en fazla reçina veren kozalakgildir.

KÖKNAR (Abies pectinata)

Ormanlarımızda pek çok sayıda olan bu ağaç akçama benzer. Karadeniz kıyılarında, Uludağ'da, Kazdağı'nda çok bulunur. Yaprakları iki sıralıdır ve tıpkı tarağın dişlerine benzer. Kozalakları silindir biçimindedir, dalın üzerinde dik durur. Kerestesi daha çok kâğıt yapımında kullanılır.

LÂDİN (Picea excelsa)

Görünüşü akçama benzerse de daha kısa, daha eğik dalları vardır. Kozalakları pullanmadan yere düşer. Lâdin 50-60 m. kadar yükselir. Gövdesi düzdür. Kerestesi, reçinesi çok aranır. Kozalakları aşağıya doğru sarkıktır. Alpler'de çok yaygındır. 800-1800 m. yükseklikler arasında yetişir.

MELEZ AĞACI (Larix decidua)

En yüksek yerlerde yetişen ağaçlardan biridir. 2.600 m'de bile raslanır. Yapraklarını kışın döken tek kozalakgillerdendir. Bundan dolayı ince ve zayıf görünüşlüdür. Suya çok dayanıklı olduğundan, kerestesi su içindeki ve nemli yerlerdeki yapılarda kullanılır.

ÇEŞİTLİ YAŞLARDA

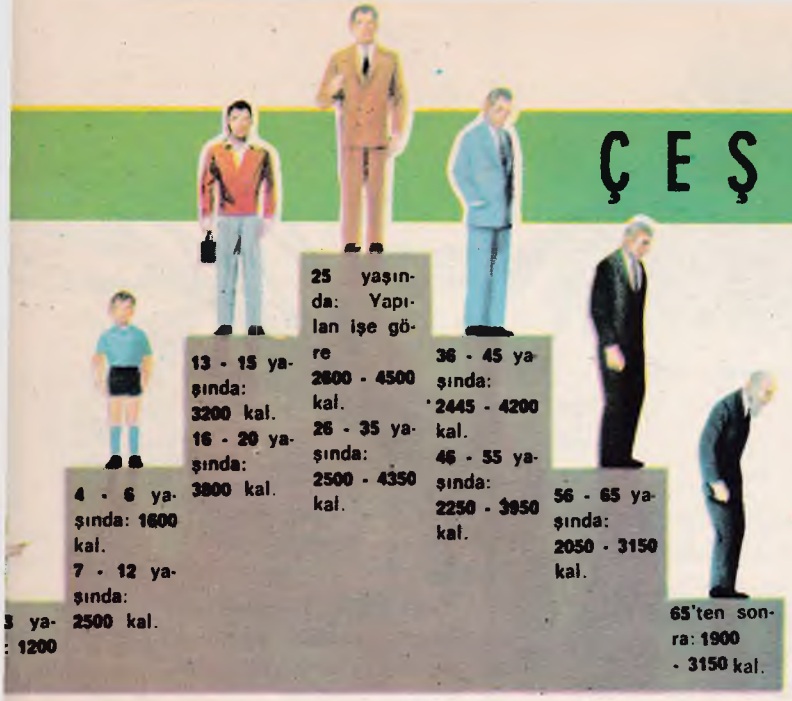

Hayat Merdiveni» şeması: çeşitli yaşlardaki insan ve bunların İhtiyacı olan kalori.

Herhangi bir kır lokantasının, kararmış duvarında eski bir levhayı, insanın çeşitli çağlarını gösteren «Hayat Merdiveni» levhasını asılı bulmak hâlâ mümkündür. Hayat Merdiveni levhasının birinci basamağında kundakta bir süt çocuğu, ikincisinde bir okur, üçüncüsünde bir asker ve en üst basamağında da olgun bir erkek bulunur. Ondan hemen sonraki basamakta ise iniş başlar. Basamaklar inildikçe buradakiler daha kuvvetsiz ve daha düşkün olurlar. Sonunda beli bükük bir ihtiyarcığın bulunduğu basamağa varılır.

ÇEŞİTLİ YAŞLARDA ÇEŞİTLİ BESLENME

«Hayat Merdiveni»nin her basamağında, insanın başka bir kuvveti ve gücü, vücudun değişik bir ağırlığı ve uzunluğu vardır. Bunun için insanın yaşına göre çeşitli ve değişik oranlarda beslenmesi gerekmektedir.

Besinlerin vücudumuzda yanarak kalori meydana getirdiklerini biliyoruz. Her yaş için değişik miktarda kaloriye ihtiyaç bulunması da bundan ileri gelir. (Yukarıdaki resimli şemaya bakınız.)

BAŞLICA BESİN GRUPLARI

Besinler esas olarak altı bölüme ayrılırlar. Günlük beslenmede her bölümden en az bir tanesinin bulunması gereklidir.

BÖLÜM 1 — **Süt ve sütten yapılan maddeler:** (Yoğurt, peynir, kaymak v.s.)

Bunlarda yağlardan başka yüksek besin değeri olan proteinler de bulunur. Ayrıca sütlü maddeler, hemen her zaman yeteri kadar alınmıyan kalsiyum yönünden de değerli birer besindirler.

BÖLÜM 2 — **Et, balık, yumurta ve kurutulmuş baklagiller**'de yüksek besin değeri olan proteinler bulunur.

BÖLÜM 3 — **Tahıllar ve onlardan yapılanlar:** (Ekmek, pirinç ve hamurlu maddeler.)

Bunlar vücuda yüksek sayıda kalori sağlar. Bazı vitaminler yönünden de zengindir.

BÖLÜM 4 — **Yağlar:** (Tereyağı, zeytinyağı, içyağı, donyağı, margarin'ler) yüksek sayıda kalori sağlarlar.

BÖLÜM 5 — **Sebze ve meyvalar da** (altıncı bölümdekilerden başkaları) vitaminlerle geniş ölçüde madensel tuzlar bulunur.

BÖLÜM 6 — **Limon, portakal, domates ve yeşil salatalar** C vitamini yönünden zengindir.

Bazı bilginlerin **şarap, bira, bal, şeker ve kakao**'yu da içine alan YEDİNCİ bir BÖLÜM yaptıklarını da eklemek gerekir.

GÜNLÜK ORAN

Günlük iki veya üç öğünde altı bölümden hiç olmazsa birer tanesinin bulunması gerekir. Ama bu besinleri nasıl seçmeli ve düzenlemeli?

Seçme üç ayrı faktöre dayanarak yapılmalıdır: **fizyolojik, ekonomik ve psikolojik.**

Fizyolojik faktör: Günlük kalori toplamının:

% 15	i	proteinlerden	(BÖLÜM 1 ve 2)
% 20	si	yağlardan	(BÖLÜM 1 ve 4)
% 65	i	şekerlerden	(BÖLÜM 1 ve 7)

olmalıdır.

İçlerinde koruyucu elemanlar olan vitaminlerin bulunduğu «5 ve 6 ncı BÖLÜM»ler, vücudumuzu hastalıklardan korur ve normal çalışmasını sağlarlar. Bunlar her zaman bol bol alınmalıdır.

Ekonomik faktör. Altı BÖLÜM'den herbirinde besin değeri hemen hemen aynı olmakla beraber çeşitli sebeplerle çok değişik fiatları bulunan besinler vardır. Ekonomik sebepler çoğu zaman bizi bunların ucuz olanlarını seçmeye zorlar.

Psikolojik faktör. Her insanın zevki bir değildir. Yemek işinde ise hemen hemen bütün insanların değişik zevkleri vardır. İnsan, her besin BÖLÜM'ünden, **fizyolojik** ve **ekonomik** değerleri oranında, en hoşuna gideni seçmeye çalışır.

SÜT ÇOCUĞU

Hayatın ilk altı ayında tek besin ya anne sütü ya da inek sütüdür. Anne sütü çabuk sindirilir. Anne sütünde protein, yağ, karbonhidrat ve madensel maddeler vardır. Vitaminler yönünden de zengindir. Ayrı olarak bulaşıcı hastalıklara karşı da koruyucu bir niteliktedir. Süt çocuğunun artmakta olan beslenme ihtiyacına göre yavaş yavaş kendi bileşimini değiştirmek gibi hayret verici özelliği vardır. Bunun nasıl olduğu henüz anlaşılamamıştır.

ÖĞRENCİLİK ÇAĞINDA

Bu çağ, vücudun gelişme dönemidir ve ona göre beslenme ister. İlkokula giden bir çocuğun günlük kalori ölçüsü şöyle ayarlanabilir: 500-600 gr. süt, 80-100 gr. et veya yağsız balık, bir yumurta, 30-40 gr. peynir, 150-200 gr. pişmiş veya çiğ sebze, 300 - 400 gr. yaş meyva, 150 gr. hamur veya pirinç, 250 gr. ekmek ve birer parça tereyağı ile zeytinyağı. Bu çağda herşeyden önce beslenmeye dikkat etmelidir.

KADIN İÇİN

1 — Oturarak çalışanlar: (memur, daktilo, sekreter gibi) 1950 kalori.

2 — Birinci kategoriden olup spor yapanlar: 2100 kalori:

3 — Hafif işde çalışanlar: (mağaza tezgâhtarı, kasiyer gibi) 2400 kalori.

4 — Orta ağırlıkta bir işde çalışanlar: (ev kadını) 2700 kalori.

5 — Ağır işde çalışanlar: (köylü, çiftçi, ta.maşırcı gibi) 3000 kalori.

NASIL BESLENMELİ ?

MEMEDEN KESİLME

Bir başka yönden anne sütünün büyük bir yetersizliği vardır. Bu, vücudun gelişmesi için büyük önemi olan DEMİR'dir.

Bunun için altı aydan sonra anne sütü azaltılır ve günlük kalori başka besinlerle tamamlanır.

Böylece anne sütünün yerini yavaş yavaş mamalar ve sebze püreleri alır.

Hayatının ikinci yılının başlangıcında çocuk genel olarak memeden kesilmiştir. Bundan sonra değişik ve tam bir beslemeye geçilebilir. Çocuğa inek sütünden başka bisküvit, içerisine zeytinyağı ve limon katılarak pişirilmiş ve ezilmiş sebzeler, yumurta sarısı, kıyılmış beyaz et, bal gibi besinler verilir.

İKİNCİ YAŞIN SONUNDA

Çocuk artık besinlerin çoğunu yiyebilir.

Haşlanmış beyaz etler (beyin, tavuk. piliç, yağsız balık), her çeşit çiğ yeşillik ve evde yapılmış tatlılar çocuğa yedirilebilir.

İkinci yaşın sonunda çocuğa ekmek de verilebilir.

ÜÇÜNCÜ YAŞIN SONUNDA

Bundan sonra çocuk herşeyi yiyebilir, ama büyükler gibi değil. Salçalar, konserveler, baharlı yemekler verilmez. Aksine taze peynir, yumurta, süt, meyva, yeşillik, yumuşak et ve çorbalar çocuk için en güzel besinlerdir.

DELİKANLILIK ÇAĞINDA

Bu çağ, hayatın en çok kalori harcanan dönemidir. Gerçekten büyüme önceki dönemlere göre hemen hemen iki katına çıkmıştır. Çocuğun her an karnı açtır (iştah değil açlık) ve her saat ağzına birşeyler koymak için dayanılmaz bir istek duyar. Bu çağda günlük kalori ölçüsü şöyle ayarlanabilir: 60-80 gr. peynir, 150 gr. hamur veya pirinç, 450 gr. ekmek, 100-150 gr. et, 250 gr. patates, 40 gr. şeker, 300-400 gr. sebze, 40 gr. yağ, 300-400 gr. yaş meyva.

BÜYÜK ADAM NE YEMELİDİR

Büyük bir insanın beslenmesi yaşına, erkek veya kadın oluşuna, ağırlığına, vücutça çalışmasına ve yaşadığı iklime göre değişir. Örnek olarak 25 yaşında 65 kilo ağırlığında bir erkeği ele alalım ve bunun yıllık ısı ortalaması +10 olan bir şehirde oturduğunu düşünelim. Bu erkeğin kalori ihtiyacı, üzerinde çalıştığı iş veya fikir dalına bağlıdır. Aşağıdaki tablo çeşitli meslek dalında çalışan ve örneğimizdeki durumda olan erkeklerin günlük kalori ihtiyaçlarına göre hazırlanmıştır.

1 — Bütün gün oturarak çalışanlar: (memur, terzi, saatçi gibi) 2600 kalori.

2 — Birinci kategoriden olup biraz da spor yapanlar: 2800 kalori.

3 — Hafif işde çalışanlar: (mağaza tezgâhtarı, şoför gibi) 3200 kalori.

4 — Orta ağırlıkta bir işde çalışanlar (duvarcı, postacı gibi) 3600 kalori.

5 — Ağır işde çalışanlar: (rençper, çiftçi, köylü gibi) 4000 kalori.

6 — Çok ağır işde çalışanlar: (madenci, ormancı, ateşçi gibi) 4500 kalori.

BAZI DEĞİŞİKLİKLER

YAŞ — 25 den yukarı yaşlar için günlük kalori ölçüsünü her kategori için aşağıdaki yüzdelere göre azaltmak gerekir.

36 - 35 yaş arası % 3 daha az
36 - 45 yaş arası % 6 daha az
46 - 55 yaş arası % 13 daha az
56 - 65 yaş arası % 21 daha az

AĞIRLIK — 65 kilo olan bir vücut ağırlığını temel alarak bundan fazla veya az kilolara göre 40 kalori eksiltilir veya artırılır.

İKLİM — Türkiye'nin güneyi gibi sıcak iklimli bir yerde oturuluyorsa kalori oranını % 10 - 15 eksiltmek gerekir. Eğer soğuk iklimde oturuluyorsa aynı oranda artırılmalıdır.

YAŞLI BİR KİMSENİN BESLENMESİ

Yaşlı bir kimsenin enerji sarfı daha azdır. Bundan ötürü onun kalori ihtiyacı 25 yaşındaki bir kimseye göre ortalama % 30 daha azdır.

Yaşlı bir insanın daha az beslenmesi ve aldığı besin maddelerinin kolay sindirilebilen cinsten olması gereklidir. (Fazla çiğnemeyi gerektirmiyen yiyeceklerin seçilmesine dikkat edilmelidir.)

Yaşlı bir kimsenin günlük yiyeceği şu besin BÖLÜM'leri içinden seçilmelidir:

1 — Oldukça yüksek oranda şeker (BÖLÜM 7)

2 — Normal ölçüde proteinli maddeler (BÖLÜM 1 ve 2)

3 — Çok az yağ (BÖLÜM 4). Bitkisel olanlar üstün tutulmalıdır.

4 — Yeşillik ve yaş meyva (BÖLÜM 6)

GÜNLÜK KALORİ ÖLÇÜSÜNÜ KENDİNİZ DÜZENLEYİNİZ

Yaşlı erkek ve kadınlar için günlük kalori ölçülerini göstermiyoruz. Ailenizdeki yaşlıların beslenme zevk ve göreneklerine göre daha önce belirtilen bütün öğütlere uyarak günlük kalori ölçülerini kendiniz düzenliyebilirsiniz. Günlük kalori ölçülerini hesap ederken besinlerin verdikleri kaloriyi bilmek için eder. Listelerinizi yaparken 22 nci fasikülün kapağında bulunan «Besinlerin verdikleri kalori» tablosundan yararlanabilirsiniz.

ATİLLÂ

Hun'ların cesur önderi Atillâ at üstünde

BATI HUN'LARI, önce Karadeniz'in kuzey yörelerinde oturan Alan'ların ülkesini ele geçirmişler, M. S. 4'üncü yüzyılın ikinci yarısından sonra da Volga'dan başlayıp Avrupa içerlerine doğru hızla yayılmışlardı. Bu yayılış karşısında Avrupa'nın kuzey bölgesindeki Ostrogot'lar ve Vizigot'lar gibi Germen soyundan olan uluslar derin bir korkuya kapılmışlardı. Böylece Avrupa Tarihi'nde çok önemli bir çağ sayılan göçler başlamıştı.

Orta Asya bölgelerinde yaşayan Türk'ler, M. Ö. 220 yılında ilk Hun (Eski Türk'lerin deyimi ile Kun) devletini kurmuşlardı. 436 yıl yaşayan bu devlet, sonradan dağılınca, Hun'ların önemli boyları batıya yönelmiş ve Balamir'in yönetiminde Volga Hun Devleti'ni meydana getirmişlerdi. (M. S. 374). Bundan sonra o çağların sosyal ve ekonomik sıkıntıların zoruyla batıya doğru göçlere devam eden ve Türk kökünden gelen bu insanlar, Türk ve Avrupa tarihleri açısından çok önemli bir yer tutan Batı Hun Devleti'ni kurmuşlardı (425).

Devletin kurucuları, Muncuk, Oktar, Rua (Ruga) ve Aybars adında dört kardeştir. Önce Oktar, daha sonra da Rua Avrupa Hun'larına hakan oldu. Volga'dan Tuna Nehri kıyılarına kadar geniş topraklar üzerinde yayılan İmparatorluk başkentinin, bugünkü Macaristan'da bulunan Szegedin şehrinin yerinde olduğu sanılmaktadır. O çağlarda, yaşamak zorunluluğunda olan her ulus gibi Hun'lar da savaşçı bir ulustu. Ama, savaş sanatını iyi bildiklerinden düşmanlarını yenmekte büyük bir ustalık gösteriyorlardı. Bu savaşçılığın yanısıra Hun Türkleri'nin belli bir uygarlıkları bulunduğu da kesin olarak biliniyor. Ülkelerine gelen yabancılar, Hun'ların oturdukları tahta yapılı evlerin güzelliğine, kadın ve kızların elişlerine hayran kalırlardı.

Hun orduları, Germen'leri başeğdirdikten sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) karşısına dikildi (430). Artık Sofya'ya kadar olan topraklar Hun'ların elindeydi. Doğu Roma İmparatoru Teodosius II yılda 3.450 altın vergi ödeyip Hun ilerlemesini önledi.

ATİLLÂ'NIN GENÇLİĞİ

Atillâ, gençliğinin ilk yıllarını Roma saraylarının seçkin bir misafiri olarak geçiren bir Hun Prensi'ydi. Volga'dan Ren Nehri kıyılarına kadar geniş bir ülke üzerinde yayılan Türk - Hun İmparatorluğu'ndan birkaç soylu gençle birlikte eğitim amacıyla Roma'ya gönderilmişti. Genç prens, bu fırsattan yararlanıp Roma'nın iç yönetimini, halkın eğilimini ve devletin bütün zayıf ve kuvvetli yönlerini iyice inceledi. O, kendisini amcası olan Rua'dan sonra Hun'ların hakanı olarak görüyordu. Bu yüzden, öbür prensler gibi Roma'nın göz kamaştırıcı zenginliğine ve gönül çekici eğlencelerine kapılmadı. Boş zamanlarında, büyük bir ustalıkla bindiği at üzerinde Roma dolaylarında dolaşıyor, kafasında tasarladığı büyük serüvenin bir gün gerçekleşeceği inancıyla heyecanlanıyordu.

Atillâ, ünlü Roma İmparatorluğu'nun belirli bir gidişle, gücünü kaybetmekte olduğunu anlamakta gecikmedi. O, bu zengin ülkeyi ele geçirdiği takdirde, düşündüğü «Dünya İmparatorluğunu» kurabilmek için büyük bir adım atmış olacağına inanıyordu. Tek tasası, zaman kaybetmeden Hun tahtına sahip olmaktı. Günler böylece akıp giderken ilerde kendisinin zorlu bir düşmanı olacak Roma'lı General Aetius ile de tanıştı. Onun üstünlüklerini olduğu kadar zayıf yönlerini de kavramakta zorluk çekmedi. Orta Asya Türkleri'nden genç Hun Prensi, bütün bu görgü ve bilgilerinden ilerde büyük bir ustalıkla yararlanmasını da bilecekti. Çok geçmeden beklenmedik bir haber, Roma'yı ve bütün Avrupa'yı fırtına hızıyla dolaştı: Hakan Rua ölmüştü (M. S. 434).

Hun baskısı altında bunalan Avrupa, bunu bir kurtuluş sevinci ile karşıladı. Hakan Rua'nın ölüm haberini alan Atillâ ise üzerine atladığı kır atıyla o anda Hun İmparatorluğu'nun boş kalan tahtına doğru yıldırım hızıyla uçuyordu. Ölen Hakan Rua'nın bıraktığı koca imparatorluk, Hun yasalarına göre kardeşi Muncuk'un iki oğlu arasında ortaklaşa yönetilecekti. Böylece Atillâ, kardeşi Bleda ile birlikte Hun İmparatorluğu'nun başına geçti (M. S. 434).

Batı Hun İmparatoru Atilla (M. S. 400 - 453)

ATİLLÂ VE BÜYÜK PLÂNI

Roma'dan dolu dizgin geldiği zaman Atillâ, ağabeyisi Bleda ile ortak bir tahta oturduğu zaman 34 yaşlarında bulunuyordu.

(Atillâ'nın doğumu yaklaşık olarak M. S. 400 yılına raslar.) Cesur ve kararlıydı. Ama, devletin hükümdarlık yetkileri geleneklere göre Bleda'nın elindeydi. Atillâ, koca imparatorluğun doğu bölgelerini yönetmekle görevlendirilmiş ve «veliaht» olarak atanmıştı. Hun'ların bu ikili hakanlık yönetimi 11 yıl sürdü. Sonunda Bleda, askerler tarafından çıkarılan bir isyanda ansızın öldürülünce Atillâ, tek başına tahtın sahibi oldu (445). Bu, onun ve başında bulunduğu Hun İmparatorluğu'nun yıldızlarının parladığı yılların da bir başlangıcı oldu. Şimdi, yıllarca önce kafasında şimşeklenen büyük tasarıyı kolaylıkla uygulayabilecekti:

Önce, dağınık Hun boylarını düzenli bir devlet uyruğunda toplayacak; sonra Hint ve Çin ülkelerini egemenliği altına alacak; sonra da derin bir nefret duyduğu Roma İmparatorluğu'nu, kuracağı büyük Türk - Hun Devleti'nin geniş sınırlarına katacaktı.

ATİLLÂ HAREKETE GEÇİYOR

Büyük hükümdar, göz kamaştırıcı plânının ilk adımını Hun halkını sıkı bir devlet disiplini içinde toplamak çabalarıyla attı. Kısa bir süre içinde Volga'dan Avrupa içlerine kadar yayılan imparatorluğu o çağlarda eşi görülmemiş bir düzene sokmayı, ordusunu yenilmez bir kuvvetle güçlendirmeyi başardı. Bundan sonra Hindistan ve Çin üzerine yapacağı büyük yürüyüşe sıra gelmişti. Ama, ünlü hükümdar, aşılmaz Çin setlerinin kendisi için ne kadar güçlükler doğuracağını anlamakta gecikmedi. Arkasında kalacak olan Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları'nın başıboş bırakılmalarından doğacak tehlikeleri de gözden kaçırmadı. Böylece yola çıkan büyük orduyu geçici bir süre için geri çevirdi.

ROMA ve BİZANS KARŞISINDA

Atillâ bundan sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu topraklarına birbiri peşisıra akınlar yaptı. 445 yılında başlayan bu akınlar kısa aralarla 448 yılına kadar sürdü. Sonunda Bizans İmparatoru barış istemek zorunda kaldı. Böylece 70 den fazla Bizans şehrini içine alan geniş bir bölge Hun'ların eline geçti.

Atillâ, atlılarının önünde, Roma ve Galya ordularına hücum ediyor

Bu barıştan sonra Atillâ'nın Bizans'a karşı tutumunda beklenmeyen bir yumuşama görüldü. Bu, büyük fırtınalardan önceki geçici durgunluğu andırıyordu. Bütün Avrupa, başlayacak yeni bir saldırının heyecanı içinde kalmıştı. «Tanrı'nın Kırbacı» ünü ile anılan Atillâ'nın bu defa Batı Roma'ya yöneleceğini gösteren kesin belirtiler vardı.

Roma tahtına ilerde rakîp olabilecek çocuklar yetiştirmesinden korkularak İmparator Valentinianus III'ün kız kardeşi Honoria'nın evlenmesine izin verilmiyordu. İnsan haklarına sığmayan bu bencil tutumdan üzülen genç prenses, öcünün alınması için o çağların en güçlü hükümdarı Atillâ'ya başvurdu. Honoria, bu arada Hun Hakanı'na bir de nişan yüzüğü göndermişti. Prenses Arıkan'la evli olan Atillâ, Valentinianus'un kız kardeşinin bu davranışı üzerinde hiç durmadı. Ama, aradan bir zaman geçince olaylar yeni gelişmeler göstermiş, bu arada Roma Sarayı'ndan bir gençle evlilik dışı ilişikler kuran Prenses Honoria, annesi İmparatoriçe Placidia tarafından önce Bizans'a, sonra da Ravenna'ya sürülerek cezalandırılmıştı. Valentinianus'un çeşitli davranışlarından o günlerde iyice hiddetlenmiş bulunan Atillâ, Roma'nın üzerine atılmak için bahane arıyordu. İşte, Prenses Honoria'nın kendisine daha önce gönderdiği nişan yüzüğünü bir koz olarak kullanmakta gecikmedi. Valentinianus'a elçiler göndererek nişanlısının hemen serbes bırakılmasını ve imparatorluk topraklarının yarısının çeyiz payı olarak Hun Devleti'ne verilmesi gerektiğini bildirdi. Bu, açıkça bir savaş bildirisiydi.

Papa Leone I'in Hun İmparatoru Atillâ ile karşılaşması

HUN ATLILARI GALYA'DA

M. S. 451 yılının ocak ayında, büyük bir Hun Ordusu Ren Nehri'nin kıyılarında göründü. Roma ile birlikte bütün Avrupa tirtir titreyerek «Tanrı'nın Kırbacı» Atillâ'nın vuruş anını bekliyordu. O, kendisine has soğukkanlılık ve güvenle 700 bini aşan atlılarının başında Ren'i geçerek Galya'ya girdi. Kısa bir süre içinde Strasbourg, Besançon ve Arras şehirlerini ele geçirdi Orléans'da Roma ve Galya'nın birleşik orduları ile ilk meydan savaşı yapıldı (24 Haziran 451). Çok kanlı geçen bu savaş kesin bir sonuca varamadan iki tarafın orduları da geri çekildi.

ATİLLÂ ROMA KAPILARINDA

Bir yıl sonra Atillâ, yeniden düzenlediği Hun ordularıyla İtalyan çizmesine doğru yöneldi. Yüzbinlerce Hun atlarının nal sesleri bütün Avrupa'da yankılar yapıyordu. İllirya ve Alp dağlarının yalçın sırtları, ilkbaharın ılık güneşi altında kolaylıkla aşılmış, büyük Hun ordusu çiçeklerle kaplı Venedik ovasına yayılmıştı. İmparator Valentinianus III, korku ve telâş içinde çırpınıyordu. Ordularının, Hun saldırıları karşısında kırılacağı kaçınılmaz bir gerçekti. Tek çıkar yol, «Tanrı'nın Kırbacı» na başeğmek ya da birçok fedakârlık pahasına da olsa onunla barışı sağlamaktı. İmparator ikinci yolu seçti ve ünlü Papa Leone I'i Türk Hakanı'na yalvarıcı olarak göndermeye karar verdi.

Adım adım Roma kapılarına ilerlemekte olan Hun kuvvetleri üzerlerine atılmak için imparatorun askerlerini beklerken ak saçlı bir din adamının başkanlığında bulunan bir grupla birçok çocuğun yaklaşmakta olduğunu hayretle gördüler. Papa Leone I'le karşılaşan Atillâ, onu otağına buyur etti. İhtiyar din adamı, hakanın karşısında saygıyla eğilerek arkasındaki ağlaşan çocukları işaret etti ve dilediği her türlü isteğe hazır bulunan Roma'nın, bu küçüklere bağışlanması için yalvardı.

Hiçbir kuvvetin karşısında boyun eğmeyen, yaşadığı çağın en büyük hükümdarı Atillâ'nın yüreği bu yaşlı din adamı ve onunla birlikte merhametine sığınan çocuklar karşısında birden yumuşayıverdi. Papa Leone I'in ve bu çocukların göz yaşlarına bağışlanan Roma, böylece yıllık bir vergiye bağlanarak kurtuldu.

ATİLLÂ'NIN ÖLÜMÜ

Bir sel gibi yatağına çekilen büyük Hun ordusu, bir yıl sonra çağın en büyük Hükümdarı Atillâ'nın evlenme törenini görülmemiş şenliklerle kutluyordu. Büyük Hakan o gece, Burgunda Kıralı'nın genç ve güzel kızı İldiko ile gerdeğe girmişti. Sabah güneşi, Macaristan ovalarını kaplıyan Hun evlerinin üzerinde yayılırken dünyanın en kudretli devletinin bir gecelik Kıraliçesi İldiko, ulu bir çınar gibi devrilen kocası Atillâ'nın cansız vücudu üzerine kapanmış ağlıyordu. Savaş alanlarında tunçlaşmış erkek yüzünde, burnundan akıp pıhtılaşan bir kan lekesi görülüyordu. Hun'ların ulu Hakanı, Avrupa'nın «Tanrı'nın Kırbacı» diye titrediği Atillâ bir kanama sonucunda ölmüştü (453).

YEDİNCİ
CUMHURBAŞKANIMIZ

ORGENERAL

KENAN EVREN

On İki Eylül hareketini gerçekleştirerek yurdumuzu, anarşi içinde bocalamaktan ve bölünmekten kurtaran büyük asker ve devlet adamı, Türkiye'nin yedinci cumhurbaşkanı.

Kenan Evren 1917 yılının Temmuz ayında Manisa'nın Kula ilçesinde doğdu. Babası inhisarlar idaresi memurlarından Hayrullah Bey, annesi Naciye Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Alaşehir, Manisa, Balıkesir ve İstanbul'da yaptı. Daha sonra Maltepe askerî lisesini bitirdi.

1936 yılında girdiği Harp okulundan 1938 yılında mezun oldu. 1940 yılında Topçu Atış okulundaki öğrenimini tamamladıktan sonra ordunun çeşitli kademelerinde görevler yaptı. 1942 ağustosunda üsteğmenliğe yükselen Kenan Evren, 1946 yılında girdiği Harp akademisini 1949'da bitirerek kurmay subay oldu.

1952 yılının ağustos ayında binbaşılığa, 1957'de yarbaylığa, 1960'ta albaylığa yükseldi. Bu süre içinde Genelkurmay eğitim şubesi kısım amirliği, 1. Ordu harekât başkan yardımcılığı, Kara Harp akademisinde öğretmenlik yaptı.

1958-1959 yıllarında 9. Kore tugayında önce harekât ve eğitim şube müdürlüğü, sonra kurmay başkanlığında bulundu. Türkiye'ye döndükten sonra Ordu Donatım okulu kurmay başkanlığı, 2. Ordu harekât eğitim başkanlığı, 227. Piyade Alay komutanlığı, 9. Kolordu kurmay başkanlığı ve Kara Kuvvetleri okullar daire başkanlığı görevlerini üstlendi. 30 Ağustos 1964 tarihinde yükseldiği tuğgeneral rütbesindeyken aynı göreve devam etti.

30 Ağustos 1967 tarihinde tümgeneralliğe yükselerek 58. Er Eğitim Tümeni komutanlığı ve 2. Ordu kurmay başkanlığı görevlerinde bulundu. 30 Ağustos 1970 tarihinde korgeneral olduktan sonra 11. Kolordu komutanlığı, Kara Kuvvetleri komutanlığı denetleme kurulu başkanlığı ve kurmay başkanlığı yaptı. 30 Ağustos 1974 tarihinde orgeneralliğe yükseldi. Bu rütbede Kara Kuvvetleri kurmay başkanlığı görevini bir yıl daha sürdürdükten sonra, 1975 yılında Genelkurmay ikinci başkanlığına getirildi. Daha sonra da Ege Ordusu komutanlığı ve Kara Kuvvetleri komutanlığı görevlerinde bulundu. 6 Mart 1978 tarihinde Genelkurmay başkanlığına atandı.

Bu görevi sırasında anarşinin gittikçe yaygınlaşması ve yoğunlaşması üzerine müdahalenin gerekliliğini görerek kuvvet komutanlarından oluşan Millî Güvenlik Konseyi'ni kurdu. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin «Emir ve komuta zinciri içinde» 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirdiği «Cumhuriyeti kollama ve koruma harekâtı»nı gerçekleştirdi.

O gün yaptığı televizyon ve radyo konuşmasında 12 Eylül Hârekâtı'nın nedenlerini açıklayarak: «Vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde millî şuur ve ülküler etrafında birleştirmenin iç barış ve huzurun sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesiyle Atatürk milliyetçiliğinden hız ve ilham alınıp, politikada yurtta sulh cihanda sulh ilkesine bağlı kalmanın, Milli Mücadele ruhunun millet egemenliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmekle ülkemize yönelik tehditlerin ulusça göğüsleneceğine inanıyoruz» dedi. Evren 12 Eylül'den itibaren Genelkurmay başkanlığıyla birlikte Millî Güvenlik Konseyi ve devlet başkanlığı görevlerini de üstlendi.

Bundan sonraki sürede yurt içinde sayısız seyahatler yaparak denetlemelerde bulundu. Vatandaşları milli birlik ve bütünlük bakımından aydınlatan, ülkeyi anarşiye iten sebepleri ortaya koyan konuşmalar yaptı. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan halk oylamasında yüzde 91 gibi ezici bir çoğunlukla cumhurbaşkanlığına seçildi. Daha sonra Yüksek Öğretim Kurumu'nca fahrî profosörlük, İstanbul üniversitesi senatosunca da fahrî hukuk doktorluğu sanı verildi.

19 MAYIS 1919

Her yılın 19 MAYIS'ı bütün Türk Ulusu'nun, özellikle Türk Gençliği'nin bayramıdır. Bu büyük günün Türk Gençliği'ne ayrılması, yakın tarihimizin önemli olaylarıyla sıkı sıkıya ilgilidir. Bundan ötürü 19 MAYIS'ın anlamını Türk Gençliği'nin çok iyi kavraması gerekir.

Birinci Dünya Savaşı'nda yenik sayılan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir yönden egemenliğine son verilirken öbür yönden de Anadolu'nun şehir ve kasabaları birer birer düşman saldırısına uğruyordu.

İşte bu şartlar altında MUSTAFA KEMAL, yıpranmış, kocamış, hattâ devlet olarak egemenliğini kaybetmiş bir imparatorluğun yerine, yepyeni, modern, genç ve dinç yeni bir Türk Devleti kurmak, herşeyden önce yurdun toprak bütünlüğünü korumak için Anadolu'ya geçerek savaşmaya karar verdi. Mustafa Kemal'in giriştiği bu iç ve dış savaşlar onun 19 MAYIS 1919'da SAMSUN'a çıkışıyla başlar. Mustafa Kemal, Türk Ulusu'na ve Türk Gençliği'ne karşı duyduğu sonsuz güvenle atıldığı bu savaştan galip çıktı ve yepyeni bir Türk Devleti kurdu.

Temellerini attığı bu genç devletin gelişip yücelmesi de ancak Türk Gençliği'nin çalışmalarıyla, onların beden ve ruh sağlığıyla başarılabilirdi. Bundan ötürü Mustafa Kemal ATATÜRK, cumhuriyetin ve devrimlerin muhafaza ve savunulması görevini, inandığı ve en çok güvendiği Türk Gençliği'ne verirken onların beden ve ruh sağlını koruyacak çalışmalarının sonucunu her yıl Türk Ulusu'nun gözleri önüne sermesine fırsat verecek bir bayramla kutlamayı düşündü. 19 Mayıs 1919'da onun Türk Ulusu'na ve Gençliği'ne güvenerek savaşa atıldığı günü Türk Gençliği'ne «GENÇLİK VE SPOR BAYRAMI» olarak armağan etti.

Kurtuluş Savaşı meşalesini Samsun'da tutuşturan Mustafa Kemal Paşa

19 MAYIS 1919'DAN ÖNCEKİ DURUM

Güneş'in ilk ışıkları, Boğaziçi'nin eşsiz güzelliği üzerine henüz yayılmağa başladığı bir sabah, uykularından uyanan İstanbul'lular, kapkara gövdeleriyle birtakım savaş gemilerinin Marmara açıklarından ağır ağır İstanbul'a doğru geldiklerini ürperti ile görmüşlerdi. Bütün Türk Yurdu'nun en ünlü şehri, Osmanlı İmparatorluğu'nun 500 yıllık başkenti İstanbul, düşman donanmaları tarafından işgal ediliyordu. O günlerde her Türk'ün içinde bulunduğu derin üzüntü bir kat daha artmış, bütün yurtseverler sonsuz bir tasaya kapılmışlardı. Bu işgal, dört yıl süren ve Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş ortakları Almanya ve öbür devletlerin yenigligisi ile sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından düzenlenen bir ceza idi. Yani, yüzyıllarca, egemen ve bağımsız olarak yaşamış hükümdarlara taç giydirmiş, Viyana'dan Hint Denizi'ne kadar koca bir imparatorluk kurmuş olan Osmanlı İmparatorluğu hartadan siliniyordu. Halbuki Türk Ulusu, başındaki devlet adamlarının şaşkın ve beceriksiz siyasetleri yüzünden âdeta zorla sürüklendiği bu savaş süresince, şanlı ordusunun zafer haberlerini almaktan geri kalmamıştı. Çanakkale'de, Galiçya'da, Arap çöllerinde akıtılan Türk kanı, birlikte savaştığımız devletlerin yenilgisi yüzünden boş yere harcanmış oluyordu. Hemen her cephede sayısız zaferler kazanılmış, şehidler verilmiş, halk yoksulluk, hastalık ve güvensizlik içinde kalmıştı. Buna karşılık, devletin başında bulunan Padişah ve onun hükümeti tüm bir tasasızlık içinde kendilerini olayların akışına terketmiş bulunuyorlardı.

İşte böyle bir hava içerisinde, (Mondros Mütarekesi) adıyla anılan anlaşma imzalandı. Buna göre, İstanbul ve Çanakkale gibi askerlik yönünden önemleri bilinen şehir ve bölgelerimize düşman askerleri çıkarılacak, şanlı Türk Ordusunun silâhları elinden alınarak askerlerimiz evlerine gönderilecekti. Böylece kısa bir süre sonra bütün yurdun düşman işgali altına alınacağı kendiliğinden anlaşılıyordu. Ne acıdır ki bu apaçık gerçeklere rağmen, o zamanki Padişah Vahdettin ve Osmanlı Hükümeti, şaşılacak bir tasasızlıkla bu anlaşmayı imza etmekten çekinmediler.

Artık, İmparatorluk parçalanıyor, yüzyılların efendi ulusu Türk halkının bağımsızlığı elden gidiyordu. Durumdan bütün yurtsever Türk'ler, derin bir üzüntü duymakta, herkes birbiriyle dertleşerek kurtuluş çâreleri aramakta idi.

Bu şaşkınlık anında, sağduyu ve serinkanlılığıyla olayların çok uzak sonucunu gören bir büyük kumandan, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) vardı. O, askerlik hayatı boyunca sayısız zaferler kazanmış, özellikle Çanakkale Savaşları'nda gösterdiği kahramanlıklarla ün salmış; büyük bir saygı ile anılan yüce bir kumandandı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de, savaşın yenilgiye gittiği sıralarda da O'nun zamanın devlet adamlarına yol gösterdiği, ama sözleri dinlenmediği için memleketin bu felâketlerle karşılaştığı herkes tarafından biliniyordu.

«YA İSTİKLÂL YA ÖLÜM!»

İşte, (Mütareke günleri) denilen o çetin günlerde, yine O büyük adam, olayların karşısına çıkarak, yurt savunması için gerekli çâreleri araştırıyor, tasarlıyor ve işe koyulmak için uygun zamanı bekliyordu. Atatürk, bu durumu, ünlü (Nutuk) unda şöyle anlatmaktadır:

Atatürk'ü Samsun'a götüren «Bandırma» vapuru.

«Ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, acz-ü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir. Filhakika bu derekeye düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir efendi, ecnebî bir efendi, getirmelerine asla ihtimal verilemez.
Halbuki Türk'ün haysiyet ve izzett-i nefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa, mahvolsun evlâdır!
Binaenaleyh, Ya istiklâl ya ölüm!
İşte, halâs-ı hakiki isteyenlerin parolası bu olacaktı.
Bir an için bu kararın tatbikatında adem-i muvaffakıyete duçar olunacağını farzedelim. Ne olacaktı? Esaret!
Peki efendim, diğer kararlara mutavaat halinde netice bunun aynı değil miydi?
Şu farkla ki istiklâl için ölümü göze alan millet, insanlık haysiyet ve şerefinin icabı olan bütün fedakârlığı yapmakla müteselli olur. Ve bittabi esaret zincirini kendi eliyle boynuna geçiren miskin, haysiyetsiz bir millete nazaran yâr ve ağyar nazarındaki mevkii farklı olur.»

MUSTAFA KEMAL, HÜKÜMETİ UYARMIYA ÇALIŞIYOR

Herkesin şaşkınlık içinde bocaladığı, daha acısı, Padişah'ın bile yalnız taht ve tacını kurtarmaktan başka bir kaygısı olmadığı o karanlık günlerde, Mustafa Kemal'in dehasından doğan «kurtuluş ve düşmanla sonuna kadar savaşma» fikri bir güneş gibi parlamıştı. Bu kurtuluş ve dayanışma fikirlerini, önceleri en yakın arkadaşlarına açan Mustafa Kemal, bir süre sonra zamanın hükümet adamlarına da açmıya başladı. Onlar, bu büyük adama yardımcı olmak şöyle dursun, aksine kendisinden kaçınmağa hele fikirlerinden

Sevr Muahedesi'ne göre bölünen Osmanlı İmparatorluğu toprakları. Türk'lere sadece hartada sarı renkle gösterilen yerler kalmıştı.

ürkmeğe başlamışlardı. Onlarca: Türkiye için her şey bitmişti. Bir «Millî Mukavemet»e girişmek, ülkenin başına yeni yeni felâketler getirecek bir maceradan, bir delilikten başka bir şey olamazdı. Yapılacak tek şey; elde kalan birkaç ilden ibaret yurt parçasıyla yetinip Amerika veya İngiltere gibi güçlü bir devletin koruyuculuğuna sığınmaktan ibaretti. Yurtseverlikle ilgisi olmıyan bu düşünceler, Mustafa Kemal'i çileden çıkarıyor: «Yabancı bir devletin koruyuculuğunu kabul etmek gibi bir alçaklığa katlanmaktansa yurdun egemenliğe kavuşması için ulusça savaşa savaşa ölmek çok daha şereflidir», diyordu. Bu düşünceyle, bu defa da doğrudan doğruya Padişah'la görüştü. Vahdettin'i, yurdun düşman saldırılarından kurtarılması için yardıma çağırdı. Ona, ülkenin içinde bulunduğu ciddî tehlikeleri bütün açıklığıyla ve çekinmeden anlattı. Ama, başına yeni dertler açarak şimdilik üzerinde oturduğu taht'ının büsbütün elden gitmesi ihtimali padişahı İngiliz'lerin bir oyuncağı durumuna getirmişti. Bu yüzden, Mustafa Kemal'in uyarışından yararlanmak şöyle dursun, böyle tehlikeli fikirler besleyen Paşa'yı derhal İstanbul'dan uzaklaştırmak için çareler aramağa koyuldu...

Bu görüşmelerin yapıldığı sıralarda, ülke her geçen gün, biraz daha düşman baskısı altına sürükleniyordu. Mütareke hükümlerine uyularak ordunun dağıtılmasına başlanmıştı.

Bu güvensizlik ve düzensizlik içerisinde, ne Padişah'dan ve ne de onun Hükümetinden yurda bir yarar gelmeyeceğini anlayan Mustafa Kemal, yılmadı. Şişli'deki evinde, güvendiği arkadaşlarıyla gizli gizli görüşmeler yapmağa, bu arada yabancı diplomatlarla da buluşarak Türkiye'ye karşı güdülen emellerin insanlık haklarına sığmadığını, ulusun her ne pahasına olursa olsun bağımsızlığını koruyacağını anlatmağa çalışıyordu. Denilebilir ki Şişli'deki ev; O'nun, Yurdun kurtarılması için tasarladığı, plânların ilk karargâhı, olmuştur. (Bu ev şimdi, Büyük Atatürk'ten kalan birçok eşyanın saklanmakta olduğu bir müzedir.) İstanbul'da yaptığı temaslar ve geliştirdiği fikrî hazırlıklardan sonra Büyük Komutan, artık Anadolu'ya geçerek azimli tedbirler almanın zamanı geldiğini kestirdi. Bunun için ne yapıp yapıp Padişahı ve Hükümet adamlarını kuşkulandırmaksızın kendisini Anadolu'daki ordu birliklerinden henüz silâhları alınmamış olanlardan birisinin başına tâyin ettirmesi gerekiyordu. Ne var ki sadece ordu birliklerinin başına geçmek te O'nun tasarladığı büyük çaptaki işin başarılabilmesi için yetmezdi. Valiler, kaymakamlar gibi, yüksek memur ve yöneticilere de buyruklarda bulunabilecek geniş yetkileri elinde bulundurması gerekliydi.

MUSTAFA KEMAL'İN ORDU MÜFETTİŞLİĞİNE ATANMASI

Bu tasarıları kafasında iyice olgunlaştırmış bulunan Mustafa Kemal, gerçekte o günlerde resmî bir göreve de sâhip değildi. Çünkü, Birinci Dünya Savaşı sırasında, emrine verilmiş bulunduğu Yıldırım Orduları Grupu Komutanlığı'ndan, bir süre önce istifaetmişti. Bu istifanın sebebi de son derece önemliydi. Büyük Asker, Mondros Mütarekesi ile ulusumuza yüklenen yenilgi ve teslim şartlarına asla uyulamayacağını Hükümet Başkanı (Sadrazâm) İzzet Paşa'ya çektiği bir telgrafla açıkça bildirmişti. Bu telgrafta:

«Düşmanların aldatıcı muamele, teklif ve hareketlerini, düşmanlardan ziyade haklı ve nazik sayacak ve buna karşılık cemile göstermeği icap ettirecek emirleri yerine getirmeğe yaradılışım müsait olmadığından...» dedikten sonra komutayı

bırakmak üzere bir başka kimsenin gönderilmesini istiyordu. Bu sözler daha o zamandan hükümeti hem bir uyarma, hem de dayatma idi. İşte, böyle bir tutumla İstanbul'a gelmiş bulunan Mustafa Kemal Paşa; Padişah ve hükümet adamları tarafından korkuyla izleniyordu. Bir an önce başlarından uzaklaştırmak için de herşeyi göze almış bulunuyorlardı. Bunun içindir ki O'nun Anadolu'ya atanması ile ilgili isteklerini, büyük kararını sezinlemeksizin kabul ettiler. Böylece Büyük Komutan 30 Nisan 1919 günü, Padişah ve Hükümetin kararlarıyla Anadolu'daki 9'uncu Ordu Müfettişliğine atandı. İsteği üzerine kendisine ayrıca sivil devlet memurlarına buyruklarda bulunabilme yetkisi de verilmişti.

Büyük Komutan, daha ilk adımda sağladığı başarıdan son derece mutluydu. Hemen yol hazırlıklarıyla birlikte, yanına alacağı arkadaşlarını seçmeğe ve yine kendince yararlı gördüğü kişilerle buluşmağa başladı. Tez elden de İstanbul'dan ayrılmak istiyordu. Çünkü, Hükümetin nasılsa yaptığı bu atamayı geri bırakması da her an düşünülebilirdi. Gerçekten de Hükümet Başkanı (Sadrazâm) Damad Ferit Paşa, iyiden iyiye kuşkulanmağa başlamış bulunuyordu. 9'uncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa şerefine verilen bir yemekte Damad Ferit Paşa, yetkilerini ne şekilde kullanacağını O'ndan belirli bir korkuyla sormaktan kendini alıkoyamamıştı. Mustafa Kemal, bu iki yüzlü, sinsi adama, girişeceği «Büyük Mücadele» ile ilgili konulardan ipucu ve renk verecek bir kimse değildi. Hükümet Başkanını (Sadrazâm) birkaç kelime ile yatıştırmakta zorluk çekmedi. Ama, aynı gün yakın arkadaşı ve zamanın Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşa ile aralarında geçen konuşma pek ünlüdür. Cevat Paşa:

«— Birşey mi yapacaksın Kemal?» demişti.

Mustafa Kemal Paşa, eski silâh arkadaşının gözlerinin içine bakarak ve çok kararlı, içten gelen bir sesle cevap vermişti:

«— Evet Paşam, birşey yapacağım!...»

SAMSUN YOLUNDA

Güneşli, pırıl pırıl bir bahar sabahı, İstanbul Limanından demir almağa başlayan küçük, yıllanmış ve bakımsız Bandırma vapurundakilere bir haber iletilmişti:

«— Sakın yola çıkmayınız, İngiliz'ler vapurunuzu Karadeniz'de batıracaklar!»

Mütareke yıllarında İngiliz'lerin Türk halkına yaptığı baskıyı ve ölçüsüz tutumlarını bilenler, bu işin şakaya gelir tarafı olmadığını bilirler. Ne var ki küçük Bandırma vapurundaki «Büyük Adam» onlardan çok daha gözü pek bir yaratılışta, yurdun kurtuluşunu sağlayacak bir kahramandı. Gelen haberciye gürledi:

«— Burada kalıp tevkif edilmektense, denizde boğulmayı tercih ederim!»

Az sonra da ihtiyar «Bandırma» vapurunun kaptanına emir verildi:

«— Kaptan, demir al! Ve mümkün olan hızla kıyıları izleyerek yoluna devam et!...»

Tarih, o günü 16 Mayıs 1919 diye yazar. Mustafa Kemal yola çıkmıştır. O'nu ne Padişah, ne Damad Ferit, ne İngiliz'ler, ne de Karadeniz'in azgın suları durduramaz. Mustafa Kemal ilerleyecek, ilerleyecektir.

Gerçekten de yolculuk çok çetin geçti. «Bandırma» vapuru her an alabora olma tehlikesi içinde, dalgalarla boğuşa, didine yol aldı. Bu çetin şartlar içindeki yolculuk üç gün sürdü. Çürük «Bandırma» vapuru başardığı tarihî olaydan habersiz iskeleye yanaştığı zaman, ağaran tanyeri ile birlikte 19 Mayıs 1919'un sabahı başlamış ve Atatürk Samsun'a ayak basmış bulunuyordu.

Sivas Kongresi'ni toplıyan Mustafa Kemal.

16 MAYIS 1919'DA MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE BİRLİKTE SAMSUN'A GİDENLER

Miralay Refet	3'üncü Kolordu Komutanı sıfatıyla	
Miralay Kâzım (Manastırlı)	Müfettişlik Erkân-ı Harbiye Reisi	
Kaymakam Mehmet Arif	»	Erkân-ı Harbiye Reisi sânisi
Binbaşı Hüsrev	»	1'inci Şube Md.
Binbaşı Kemal	»	Topçu Kumandanı
Miralay İbrahim Tali	»	Sıhhiye Reisi
Binbaşı Doktor Refik	»	Sıhhiye Reis Muavini
Yüzbaşı Cevat	»	Seryaver
Yüzbaşı Mümtaz	»	Erkân-ı Harbiye mülhakı
Yüzbaşı İsmail Hakkı	»	Erkân-ı Harbiye mülhakı
Yüzbaşı Ali Şevket	»	Emir Zabiti
Yüzbaşı Mustafa	»	Karargâh Kumandanı
Mülâzım-ı evvel Hayati	»	Erkân-ı Harbiye Reis yaveri
Mülâzım-ı evvel Abdullah	»	İaşe Zabiti
Mülâzım-ı evvel Hikmet	Refet Bey'in yaveri	
Mülâzım-ı sâni Muzaffer	Atatürk'ün yaveri	
Birinci sınıf kâtip Faik	Şifre kâtibi	
Dördüncü sınıf kâtip Memduh	Şifre kâtibi mülhakı	

Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf, İbrahim Süreyya, Yüzbaşı Osman Nuri, ihtiyat mülâzımı Recep Zühtü, Afganlı mülâzım Abdurrahman Beyler heyete bir süre sonra Amasya'da katıldılar.

İstanbul, iki denizin birleştiği noktada kurulan cennet gibi bir şehirdir. Venedik, Adriya denizinde adalar üzerinde kurulmuştur. Kars denizden uzak ve yüksektir. İstanbul, Venedik ve Kars gibi her şehrin kendine göre özel bir durumu vardır: Çünkü her biri ayrı ayrı amaçlarla kurulmuştur.

Şehirlerin çoğu büyük yol kavşakları ile kanallar yanında kurulmuştur.

Bir kısmı, özellikle dağ geçitlerinin ovalara açılan vâdileri üzerinde yükselmiştir.

Bir kısmı ise, taşıt yapılabile ırmak ağızlarında veya nehir bo larında kurulmuştur.

ŞEHİR VE ÇEVRESİ

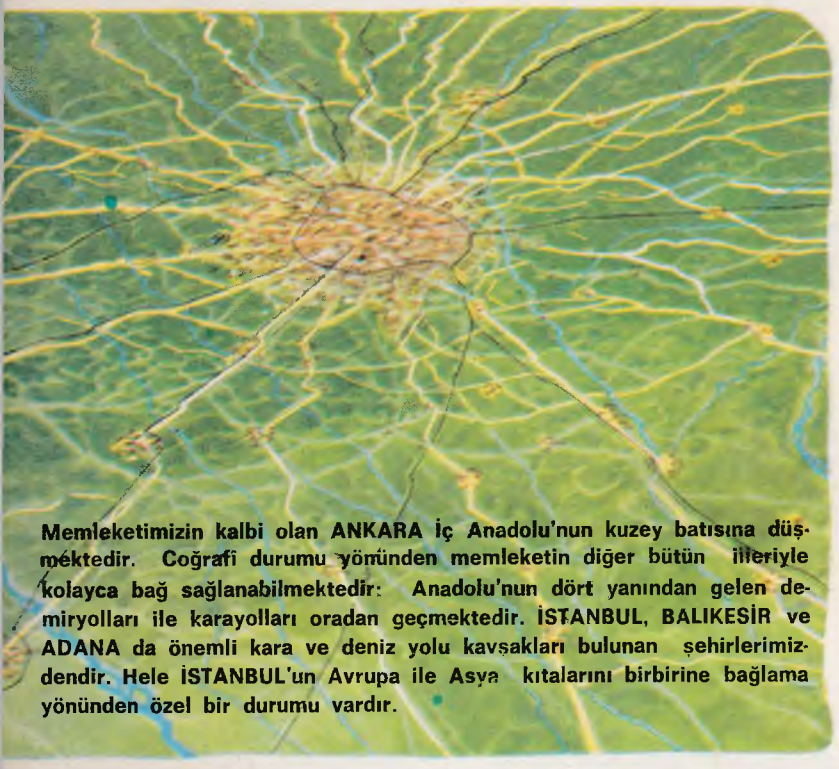

Memleketimizin kalbi olan ANKARA İç Anadolu'nun kuzey batısına düşmektedir. Coğrafi durumu yönünden memleketin diğer bütün illeriyle kolayca bağ sağlanabilmektedir: Anadolu'nun dört yanından gelen demiryolları ile karayolları oradan geçmektedir. İSTANBUL, BALIKESİR ve ADANA da önemli kara ve deniz yolu kavşakları bulunan şehirlerimizdendir. Hele İSTANBUL'un Avrupa ile Asya kıtalarını birbirine bağlama yönünden özel bir durumu vardır.

Doğu Anadolu bölgesinin en büyük şehri olan ERZURUM, Palandöken dağının eteklerinde kurulmuş güzel bir şehrimizdir. İstasyona doğru sokulan kesimleri 1850 m. yükseklikte olduğu hâlde şehrin eski kısmı 1950 metreye, yukarı mahalleleri ise 2000 metreye kadar çıkar. Şehir, Atatürk Üniversitesi'nin burada açılmasıyla daha da önem kazanmıştır.

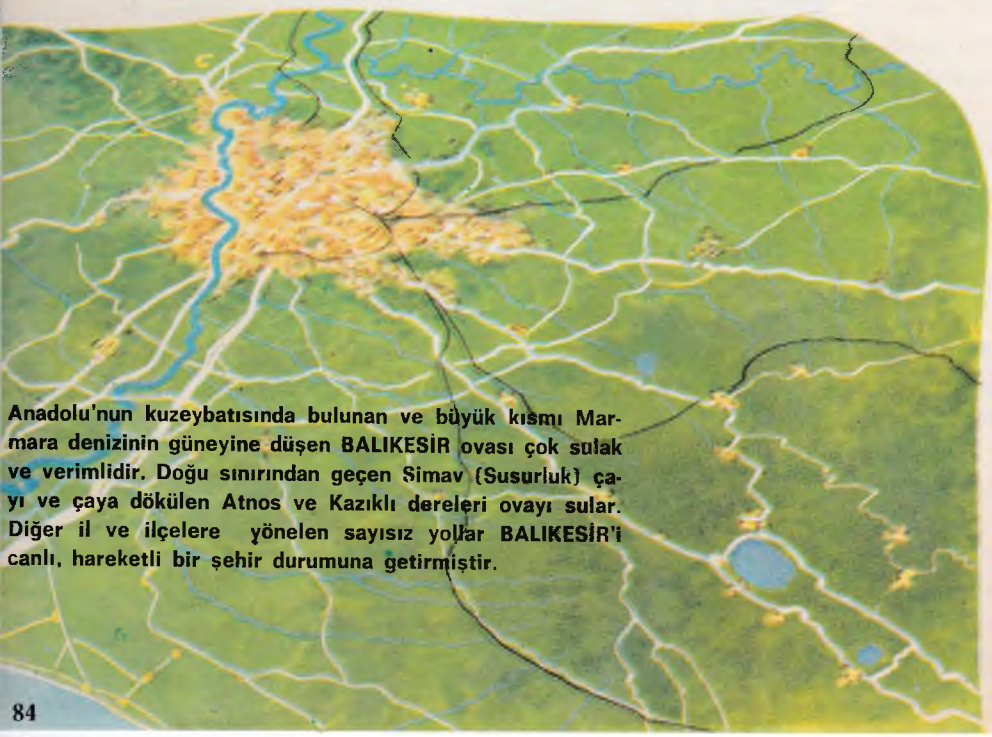

Anadolu'nun kuzeybatısında bulunan ve büyük kısmı Marmara denizinin güneyine düşen BALIKESİR ovası çok sulak ve verimlidir. Doğu sınırından geçen Simav (Susurluk) çayı ve çaya dökülen Atnos ve Kazıklı dereleri ovayı sular. Diğer il ve ilçelere yönelen sayısız yollar BALIKESİR'i canlı, hareketli bir şehir durumuna getirmiştir.

Ulaştırma kolaylığı ve iç bölgelerdeki büyük canlılık yüzünden şehirlerin çoğu deniz kıyılarında kurulmuştur.

Düşman saldırısından korunmak için dik yamaçlı dağlar üstünde kurulmuş eski şehirlerin sayısı az değildir.

Bazı eski şehirler de düşmandan korunma yönünden deniz ve nehirler ortasındaki adalar üzerinde kurulmuştur.

Maden ocakları yakınında kurulan şehirlerin sayısı da az değildir. Cevherin tükenmesi sonucu terkedilmiş şehirlere de rastlanır.

Maden işletmesi bulunan bölgelerde kurulan şehirlerde işçi evleri, daireler, mağazalar ve hastaneler belirli bir plân üzerine yapılır. Kömür madeni yönünden zengin olan ZONGULDAK, demir madeni ile KARABÜK, bakır madeni ile ERGANİ hep bu yüzden gelişmişlerdir. Bunlara karşılık MANİSA, AYDIN, DENİZLİ, ESKİŞEHİR, KONYA, MERSİN, ANTALYA ve daha birçok güzel şehrimiz tarıma elverişli bölgelerde kuruldukları için gelişmişlerdir.

İtalya'nın AQUİLEİA şehri ahalisi, barbar saldırıları zamanında, düşman kılıcından kaçmak ve kendilerini daha iyi korumak için kıyıdan az uzakta bulunan bazı adalara göç etmişlerdi. Böylece bu adalar üzerinde yavaş yavaş güzel VENEDİK şehri yükselmeye başladı. MANTUA şehri de Mincio nehri ortasındaki adalarda bu amaçla kurulmuştu.

Birçok şehir ve kasaba da, düşman saldırısına karşı koymak için, dağ ve tepelerde kurulmuştur. ANKARA, KARS, DİYARBAKIR, BERGAMA gibi şehir ve kasabalar bu tipe güzel birer örnektir. Avrupa'da da bu amaçla kurulmuş birçok şehir vardır.

Denizlerde fırtına olunca gemiler korunmak için körfezlere sığınır. Yük alma ve boşaltma yönünden de körfezin durgun suları gemilere güven sağlar. Bunun için birçok şehir, körfezler içinde kurularak liman olmuşlardır.

İSTANBUL, NAPOLİ, CENOVA, MARSİLYA, İZMİR, İSKENDERUN, TRABZON, ZONGULDAK, AMSTERDAM, LE HAVRE ve bunlar gibi birçok irili ufaklı liman hep bu yüzden doğmuş ve gelişmiştir.

KEBAN BARAJI

Son yıllarda okullarımızda Türkiye coğrafyasını okurken geçen yıllardan çok daha farklı bilgiler ediniyoruz. Türkiye'nin en büyük göllerini sıralarken artık Van Gölü'nden sonra Keban suni gölünün adı geçiyor. Birkaç yıl öncesine kadar köylerin, vâdilerin, tepelerin, hattâ yeraltı mağaralarının bulunduğu bu bölgede artık çok geniş ve derin bir göl var. Modern tekniğin insan gücüyle ve zekâsıyla elbirliği ederek meydana getirdiği bu sunî göl yani baraj, Türkiye'nin coğrafyasını değiştirdiği gibi, o bölgelerin kalkınmasında da büyük rol oynuyor.

BARAJIN KURULDUĞU YER

Keban Barajı'nın yeri Elazığ'ın 45 kilometre kuzey-batısında Malatya'nın 65 kilometre kuzey-doğusunda olup Karasu'yla Murat nehirlerinin birleştiği yerden on kilometre daha aşağıda nehrin aktığı en dar boğazlardan birindedir.

Yükseklik, hacım ve takat bakımlarından Türkiye'nin en büyük barajı olan Keban için yaklaşık olarak, yapıldığı dönemin parasıyla 7 milyar lira harcanmıştır.

Keban, dünyada dolgu barajların dördüncüsü olup, yükseklik bakımından on sekizinci, sunî göller arasında hacım bakımından yirmi birinci, ürettiği enerji bakımından da otuz dokuzuncu gelmektedir. En derin yeri 160 m'dir. 211 metre yüksekliğinde bir baraj ve arkasında 125 kilometre uzunluğunda bir gölün oluşturulmasıyla gerçekleştirilen tesis, faaliyete geçen dört ünitesiyle 1980'de 630 MW'lık elektrik enerjisi üretmiştir. Bu rakam 1980'de Türkiye'de üretilen toplam elektrik enerjisinin yüzde yirmi dördüne eşittir. Aynı yılda TEK'e (Türkiye Elektrik Kurumu) bağlı olan hidroelektrik santrallerinde üretilen elektrik enerjisinin % 56'sı Keban barajı santralinde gerçekleşmiştir.

Barajın gerisinde Van Gölü'nden sonra Türkiye'nin en büyük gölü meydana gelmiştir. Keban baraj gölünün 687 km²'lik alanında 30 milyar m³ hacminde su vardır. Keban Barajı'nın göl sahasında toplanan su, ortalama eni 150 kilometre boyu ise 425 kilometre olan 64.000 km²'lik bir sahadan Fırat nehrinin Karasu ve Murat kolları vasıtasıyla sağlanmaktadır. Fırat nehrinin taşıdığı su saniyede or-

Keban Barajı

talama 635 m^3'tür. Nehrin suyu en fazla nisan mayıs aylarında kabarır. Barajın üst uzunluğu, 1 125 metredir. Kaya dolgu barajda kullanılan kaya ile Türkiye'nin etrafını yarım metre eninde ve iki buçuk metre yüksekliğinde bir taş duvarla çevirmek mümkündür. Kaya dolgu barajın gövde yüksekliği nehir tabanı seviyesinden 167 metre, temelden ise, 211 metredir.

Barajın temelden yüksekliği 70 katlı bir gökdelen yüksekliği kadardır.

NE ÜRETİYOR?

Barajın ana gayesi elektrik üretmektir. Üretim santral binası içinde bulunan her biri 155 bin kilovat takatlı sekiz jeneratörle yapılacaktır. Ancak 1982 yılı sonuna kadar jeneratörlerden dördü faaliyete geçmiştir. Diğer dört jeneratör ise sonraki yıllarda faaliyete geçecektir. Bir numaralı şalter sahasını (elektriği açıp kapama ve dağıtma düzeni) besleyen jeneratörden elde edilen 14 400 voltluk enerji 380 bin volta yükseltilerek iki çıkış hâlinde ikinci şalter sahasına iletilmektedir. İkinci şalter sahası, 300x450 metre boyutunda Türkiye'nin en büyük şalter sahasıdır.

Birinci sahadan gelen enerji buradan 380 000 voltluk iki hat hâlinde Ankara ve daha uzak mesafelere, 154 000 voltluk hatlarla doğu ve güneydoğuya, 15 000 voltluk hatlarla da yakın çevreye iletilmektedir.

Elde edilen enerjiyle birçok ihtiyaç karşılandığı gibi Seydişehir'de alüminyum, Güleman'da ferrokrom, Divriği'de demir-çelik, Maden'de bakır ve süper fosfat, Ergani'de elektrolitik bakır tesislerinin enerji ihtiyacı karşılanmaktadır.

Kaya dolgu barajda kullanılan kaya ile Türkiye'nin etrafını yarım metre yüksekliğinde bir taş duvarla çevirmek mümkündür.

K U N D U Z

Yurdumuzda Ege bölgesinde bulunur.

SU KENARLARINDA

1 Kunduz, ormanlık bölgelerdeki göl ve ırmak kenarlarında yaşar.

2 Bu hayvanın vücudu 120 sm.'e yaklaşır. Kuyruğu 30 sm. kadardır.

3 Kunduzun bütün korkusu kurt veya vaşak gibi yırtıcı hayvanların, yuvasına girerek yavrularını yemesidir. Bundan ötürü yuvasının ağzını düşmanlarından gizlemek için suyun altında yapar.

HER AİLEYE BİR ODA

4 Bu tünelin uzunluğu bir kaç metreye yaklaşabilir.

5 Burası kunduzun yuvasıdır. İçi bütün aileyi barındıracak kadar geniş ve düşman gözlerden uzak, emin bir yerdir.

6 Yer çalı çırpı ile örtülüdür. Kunduz yuvasına yüzerek geldiği için üzerinden akan su damlaları çalıların arasından süzülerek gider. Böylece yuvanın tabanı çamur olmaz.

7 Kunduz yuvasının tavanını, çökmemesi için çalı çırpı ve çamurla örter. Burada bıraktığı küçük bir delik, yuvasının arka kapısıdır. Su içinden bir tehlike geldiğini sezdiği zaman, yahut kışın suyun üstü donunca, bu pencereden girip çıkar.

8 Kunduz, arasıra yuvasını su ortasındaki taşlık yahut küçücük bir adanın içinde de yapar.

9 Fazla yağış ve sel ırmak sularını sık sık kabartır. Bundan ötürü, yuvanın tehlikeye düşeceğini bilen kunduz, çareyi, suyun akıntısını hafifletecek bentler yapmakta bulmuştur. Akıntının az olduğu bir devrede yaprak, çalı çırpı, taş gibi maddeleri su kenarına taşır ve bunlarla uzun bentler yapar. Bazı yerlerde bu bentlerin uzunluğunun 200 metreyi geçtiği görülmüştür. «Hayvanlar Âlemi»nin mimarı kunduzun böyle bir set yaparak suların akışını düzenleyebilmesi doğrusu çok zordur. Bunun için tonlarca çalı çırpı gerektir. Kunduzların yaptığı bentleri görünce şaşmamak elden gelmez.

10 Hayvan bununla da kalmaz, bendin arkasında meydana gelen gölün yüzeyini hep aynı yerde tutmak amacıyla fazla suyun akabilmesi için bazı yerlerde küçük savaklar da bırakır.

11 Kunduz yapacağı bentin gereçlerini bulmak için ağaçları kemirerek yere devirir. Bu işi en çok gece yapar.

İŞİNİN USTASI

12 Kunduz, ağaç gövdelerini öndeki kesici dişleriyle kemirir.

13 Kunduzun, çapı 30 sm. olan bir ağaç gövdesini kemirebilmesi için iki gece çalışması yeter.
Ağaç büyük bir gürültüyle yere yıkıldıktan sonra yapraklarını kemirerek koparır, kabuklarını temizler. Ortada kalan ağacı, aşağı yukarı 2 m. uzunluğunda parçalara ayırır.
İşi sona erince kemirdiği kabukları yer. Kunduz en çok kavak, söğüt, kayın ağaçlarının kabuklarını yemeyi sever.

14 Kestiği ince dalları ya ağzında veya suyun içinde iterek istediği yere götürür. Kalın kütükleri, uzaktaysa, açtığı kanallar içinde yüzdürür; yakındaysa, suyun akıntısından yararlanır. Böylece yorulmadan bent yapacağı yere kadar getirir. Bu arada, kışın yiyeceklerini yuvasına depo etmeyi de unutmaz. Boş kaldıkça toplıyabildiği kadar yiyeceği yuvasına getirip bir köşeye yığar.

15 Kunduzun ele benziyen ön ayakları hem toprağı kazmıya, hem de odunları tutmıya elverişlidir. Çamur taşımak istediği zaman, onu ön ayaklarıyla göğsüne bastırıp sıkıştırır, böylece dökmeden kolaylıkla götürür.

İLGİ ÇEKİCİ TEHLİKE ÇANI

16 Kunduzlar çalışırken, bazı arkadaşlarını etrafı kollaması için gözcü bırakmayı unutmazlar. Onlar da, düşmanlarının yaklaştığını sezdikleri ân, kuyruklarını şiddetle suya vurarak tehlikeyi haber verirler. O zaman bütün kunduzlar işlerini bırakıp suya dalarlar. Gelen düşman kurt, ya da vaşaksa tehlike atlatılmıştır. Ama, susamuruysa, gerçekten kötüdür. Çok iyi yüzen bu hayvandan kaçıp kurtulmak zordur.

17 Kunduzlar ön ayaklarını göğüslerinin üzerine sımsıkı bastırıp, arka ayaklarını da suyun içinde hareket ettirerek yüzerler. Üzeri pullarla kaplı, yassı geniş kuyruğunu da yüzerken dümen gibi kullanır. Kuyruğunu tutuş biçimine göre, ya sağa sola döner, ya da suyun içinde aşağı yukarı inip çıkar. Kunduzlar suyun içinde soluk almadan 15 dakika kadar kalabilirler. Yeryüzünde iki çeşit kunduz vardır: Biri Avrupa ve Asyada, diğeri de Kanada'da yaşar. Eskiden kunduzlar sayıca daha çoktu. Ama ormanların azalması, insanların kürkü için avlamaları sonucu kunduzların sayısı çok azaldı. Bugün Kanada'da, Sibirya'nın bazı bölgelerinde, İskandinavya'da, Polonya'da, yukarı Tuna'da ve Elbe kıyılarında kalmıştır.

ZARARSIZ BİR HAYVAN

Ağaçları kemirmesi bir yana, yaptığı bentlerle sellerin önünü alan kunduz, yararlı bir hayvandır.

KUNDUZ: Omurgalı hayvanlardan memeliler (Mammalia) **sınıfının** kemiriciler (Rodentia) **takımının** yalın-dişliler (Simplicidentata) **alt takımının** sincabımsılar (Sciuromorpha) **bölümünün** kunduzgiller (Castoriade) **familyasındandır.**

11
17
8
12
14

7
5
6
4
3
17
8

DEMOKRASİ YOLU

Milletlerin demokrasi yolunda uğraşları çok eski çağlara kadar gider. Ama, devletin bütün kudretini kendinde toplayan ve Tanrı'dan geldiğine inandırdığı bu gücü vârislik yoluyla sürdüren hükümdarların bazı yetkilerini sınırlayan yazılı anlaşmalara ancak Ortaçağ'da raslamak mümkündür.

İnsanlık tarihinde, demokrasi yolunun kabul edildiğini belirten ve bugünkü modern «ANAYASA»ların temelini meydana getiren ilk yazılı anlaşma, 1215 yılında, İngiltere kıralının imzaladığı **Hürriyet'in Büyük Şartı** (Magna Charta Libertatum)'dır.

Hükümdarların yetkilerini sınırlayan öbür anlaşmalar da çok sonra, 18'inci yüzyılın ilk yarısında, Avrupa'da taht sahibi bazı devlet başkanları tarafından imzalandı. Demokrasi rejiminin kurulması ise ancak 1787'de Amerikan **«Anayasa»**sı ve 1789'da Fransa'da ilân edilen **«Yurddaş ve İnsan Hakları Beyannamesi»** ile gerçekleşebildi.

Türkiye'de ise, demokrasinin esas prensiplerinden biri olan insan hak ve hürriyetlerinin kabul edilmesiyle ilgili ilk hareket 1839 yılında başladı. Bunu 1876'da kabul edilen **«Kanun-u Esasî»** izledi ve padişahların yetkileri sınırlandı.

«Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti»nin 20 Ocak 1921 yılında kabul ettiği ilk **«Anayasa»** ile millî egemenlik kuruldu. 29 Ekim 1923'te de **«Türkiye Cumhuriyeti»** kurularak demokratik sisteme doğru en büyük adım atıldı.

Türkiye Cumhuriyeti'nde batı demokrasilerine uygun bir sistem (çok partili yönetim) 1930 yılında Büyük Atatürk'ün direktifleriyle tecrübe edilmek istendi ise de, bu ancak 1945 yılında **Birleşmiş Milletler Paktı**'na imza koymamızdan sonra, 1946 yılında bütünüyle gerçekleşti.

Çok genç olan Türk demokrasisi son yıllarda geçirdiği acı tecrübelere rağmen ayakta kaldı ve 1961 yılında kabul edilen **«İkinci Cumhuriyet Anayasası»** ile demokratik sistem teminat altına alındı.

1215 : Topraksız adıyla anılan Kral John, Magna Charta Libertatum'u imzalıyor.

1789 : Fransa'da halk, haklarını kabul ettirmek için ayaklanıyor.

1787 : Washington, Amerika Birleşik Devletleri Federal Anayasası'nı imzalıyor.

HÜRRİYET'İN BÜYÜK ŞARTI

İngiltere'de siyasî hürriyetlerin temeli olan ilk pakt (Magna Charta Libertatum), 15 Haziran 1215'de, İngiltere kıralı topraksız John tarafından imzalandı. İngiltere, Fransa ile uzun süredenberi savaşıyordu. Bu yüzden devlet kasaları boşalmıştı. Çaresiz kalan «Topraksız John» da yeni vergiler çıkarmak istemişti. Ama, halk tarafından desteklenen soylu kişiler ayaklandılar ve isteklerini kırala kabul ettirdiler.

Bu anlaşma ile kıral, bazı yetkilerini yurddaşlarına bırakıyordu. Kaza ve Yasama yetkileri kıralın elinden alınarak, halkın seçtiği temsilcilerden kurulu bir meclise bırakılıyordu. 63 maddeden meydana gelen bu anlaşmada özellikle şunlar yer alıyordu: «Kanunsuz olarak ve kendi eşitleri gibi yargılanmadan kimse mahkûm edilemez», «Kırallık meclisinin kabul etmediği bir vergi konamaz.»

Magna Charta Libertatum bugünkü İngiliz Anayasasının ruhunu meydana getirir.

YURTTAŞ VE İNSAN HAKLARI BEYANNÂMESİ

18'inci yüzyılın sonlarına doğru, 1879'da Fransa'da patlak veren ihtilâl, demokrasi rejiminin doğmasına yol açtı. Fransız ihtilâlinin dünyaya getirdiği büyük yenilik: Milliyet, eşitlik, hürriyet, adalet ve kardeşlik gibi demokrasinin ana prensipleri ve insan haklarıdır. Fransa ihtilâli ile Fransızlar bu prensipleri Avrupa'nın öbür uluslarına da aşıladılar. Böylece milliyet ve hürriyet fikirlerinin dünyaya yayılmasına hizmet ettiler.

Fransızlar, İngiliz ve Amerikan İnsan Hakları Beyannamelerini gözönüne alarak esaslı ve bütün dünyayı kapsayan bir beyanname hazırlamışlardı. «Yurddaş ve İnsan Hakları Beyannamesi» ismini verdikleri bu bildiriyi, Millî Meclis'lerince yapılan ilk «Anayasa»nın (Constitution) baştaki bölümüne yazarak ilân ettiler.

AMERİKA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

İngilizlere karşı başarılı bir ayaklanmadan sonra Amerika'daki 13 eyalet bağımsızlığını ilân etti. Bu 13 bağımsız devletin temsilcileri New-York'ta toplanarak «Amerika Birleşik Devletleri» adını verdikleri bir konfederasyon durumunda birleştiler. İlk «Federal Anayasa»yı da hazırlayan temsilciler, bunu 1787 yılında ilân ettiler.

Bundan sonra öbür eyaletler de bu konfederasyona katıldılar. Bugün, Amerikan bayrağındaki mavi rengin üzerinde bulunan beyaz yıldızlarla temsil edilen bu devletlerin sayısı 50'dir. Bayrağın büyük bir bölümünü meydana getiren beyaz ve mavi çizgiler, birleşen ilk 13 devleti gösterir. Amerika'nın «Federal Anayasası»nda; kanun yapma yetkisi Meclis ve Senato'dan meydana gelen «Kongre»ye; kaza yetkisi, konfederasyon ile devletler arasındaki bağıntıları düzenleyen «Federal Yüksek Mahkeme»ye; yürütme yetkisi de dört yılda bir seçilen «Başkan»a verilmiştir.

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ YOLUNDA İLK HAREKETLER

Osmanlı İmparatorluğu'nda, demokrasinin esas prensiplerinden biri olan insan hak ve hürriyetlerinin kabulüyle ilgili ilk hareket Mustafa Reşit Paşa'nın yazarak 3 Kasım 1839'da okuduğu «Gülhane Hattı» ile başladı. Padişah Abdülmecit, bütün uyruklar için can, mal ve namus dokunmazlığını ilân etmek suretiyle, salt otoritesinin sınırlanmasına razı olmuştu. İlk «Anayasa» da, «Kanun-u Esasî» adıyla 11 Aralık 1876'da ilân edildi. (Birinci Meşrutiyet) Bu kanunla kurulan, Âyan ve Mebusan meclislerinin meydana getirdiği «Genel Meclis», 14 Şubat 1878'de Padişahın emriyle kapatıldı ve bu kapanış tam 30 yıl sürdü.

Abdülhamit II, Rumeli'den yükselen zorlayıcı istekler üzerine «Kanun-u Esasî»yi 23 Temmuz 1908'de yeniden yürürlüğe koydu (İkinci Meşrutiyet).

TÜRKİYE'DE MİLLÎ EGEMENLİĞİN KURULMASI VE ANAYASALAR

20 Ocak 1921 tarihli «Teşkilât-ı Esasiye Kanunu» yurdumuzda millî egemenliği belirten ilk «Anayasa»dır. Bu kanunun oluşması, Sivas'ta İstanbul Hükümeti'yle bütün ilişkilerin kesilmesi ve kurulan «Temsil Heyeti»nin devletin idaresini ele almasıyla başlar. 23 Nisan 1920 de «Türkiye Büyük Millet Meclisi»nin açılışıyla hukuklaşmış olan bu durum, Meclisin yaptığı «Teşkilât-ı Esasiye Kanunu» ile olumlu bir sonuca ulaştı. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilânı ile bu kanunun bazı maddeleri değiştirildi. İkinci meclis, 20 Nisan 1924 tarihinde ikinci bir «Teşkilât-ı Esasiye Kanunu» yaptı ve bunun adı 10 Ocak 1945'te «Anayasa» olarak değiştirildi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Anayasası (İkinci Cumhuriyet Anayasası), 27 Mayıs 1960 devriminden sonra, 1961 yılı başında toplanan «Kurucu Meclis» tarafından demokratik görüşe göre yeniden yazıldı ve kabul edildi.

PETROL

Bundan milyonlarca yıl önce bugünkü karaların önemli bir bölümü okyanuslarla kaplıydı.

Bugün olduğu gibi o çağlarda da bu okyanusların kıyılarında küçük deniz hayvanları, bitkiler yaşardı. Bu varlıklar öldükçe tabaka tabaka denizin dibine biriktiler. Öte yandan okyanuslara akan nehirlerin sürükleyip getirdikleri bitki artıkları ve hayvan leşleri de bu kalıntıların üzerine yığılıyordu. Böylece okyanusların dibinde, organik ve bitkisel kalın bir tabaka birikmişti. Bu kalıntıların içinde de bakteriler oluşmuştu. Bunların üzeri gitgide ince bir çamur ve kum tabakasıyla örtüldü.

Bitki ve hayvan kalıntıları basınç, sıcaklık ve bakterilerin etkisiyle yoğun, siyah renkli, yağ damlacıkları durumuna geldi. İşte ham petrol buydu.

Zamanla bu yağ damlacıkları içinde bulundukları gözenekli tortul kültelerden süzülerek başka tortul kültelerin çanak biçimindeki sert tabanında damla damla biriktiler.

Daha sonra gözenekli tortul kültelerin üzerinde oluşan daha az gözenekli tortul külteler petrolü yerin altına kapatmış oldu. Yerkabuğunun hareketleriyle petrol dolu bu külteler kırıldılar, kimisi deniz yüzeyinin üzerine çıkarak kara parçalarını meydana getirdi, kimisi de okyanusların tabanı altında kaldı.

Petrol yatakları genel olarak üç bölümden meydana gelmiştir. Petrol dolu ve kapalı bir çanağın en dibinde tuzlu deniz suyu, bunun üzerinde daha az yoğun olan ham petrol ve en üstte ise yanıcı gazlar bulunur.

PETROL NEDİR?

Petrol bir sıvıdır ve 200 çeşide yakın **Hidrokarbon** bileşiminden meydana gelmiştir. Daha belirli anlatımla **Hidrojen** ve **Karbon** elemanlarının **(element)** değişik bileşimlerinden meydana gelmiştir. Aşağı yukarı ham petrolün % 80 - 87 si **Karbon,** % 10 - 14 ü **Hidrojen**'dir. Geri kalan Sülfür, Azot, Fosfor, Oksijen ve Helyum karışımıdır.

Hidrojen ve karbonun havadaki oksijenle yanması, büyük ısı sağlar.

Petrolün ağırlığı, suyun ağırlığının 4/5 idir.

Petrolün yaşı 15'le 440 milyon yıl arasında değişebilir.

Karbon'un atomu için bilim dünyasında, **«Atomların kıralı»** deyimi kullanılır. Çünkü canlıların topunun moleküllerinde ayrıksız karbon atomu bulunmaktadır. Hiçbir maddenin atomları, karbon atomları kadar yaygın değildir. Karbon atomları, birleşip uzun zincirler meydana getirebilirler. Bir karbon atomu ve dört hidrojen atomundan meydana gelen **Metan** (CH_4), karbonlu maddeler içinde en az karbon atomu bulunanıdır. Buna karşılık iç yapısında otuzdan fazla karbon atomu bulunan maddeler de vardır.

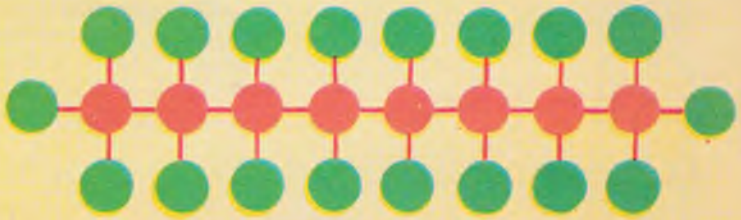

Oktanın molekülleri, sekiz **Karbon** atomundan ve onsekiz **Hidrojen** atomundan meydana gelmiştir (C_3 H_{18}).

Petrolde karbon atomları vardır. (Karbon'un kimyadaki simgesi C'dir).

C

Petrolde ayrıca hidrojen atomları da vardır. (Hidrojen'in kimyadaki simgesi H'dır).

H

YERKABUĞU İÇİNDE BİR PETROL YATAĞI (Kesit)

500 m. kum, kireç, kil . . . . . .

1000 m. su geçirmeyen kayalar . . . . . .

1500 m. metan gazı bulunan gözenekli tortul külteler . . . . . .

2000 m. su geçirmeyen tortul külteler . . . . . .

2500 m. gaz, ham petrol ve tuzlu su . . . . . .

3000 m. genel olarak petrol çekmiş tortul külteler . . . . . .

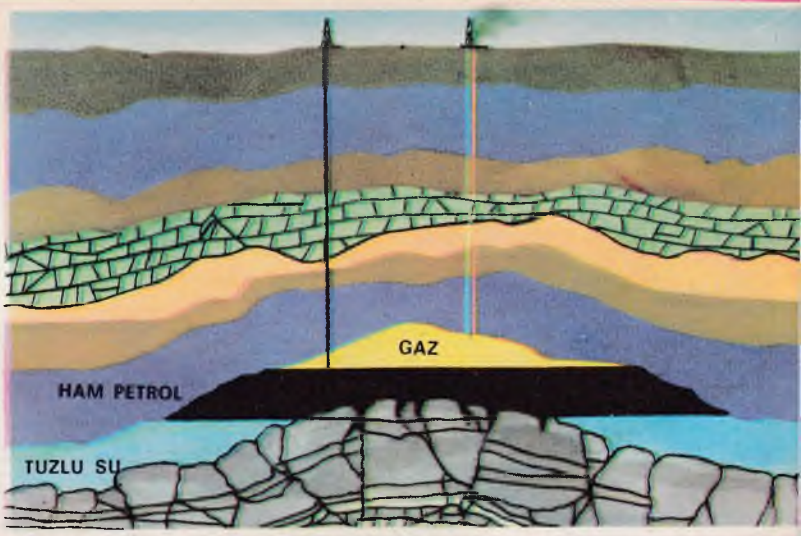

PETROL ARAŞTIRMALARINDA «SİSMİK METOD» KULLANILIR

Yerkabuğunun herhangi bir yerinde petrol bulunup bulunmadığını anlamak için genel olarak «Sismik Metod» kullanılır. Araştırıcılar, önce toprakta 20-30 metre derinliğinde bir delik açarlar ve dibine sarkıttıkları dinamit lokumunu patlatırlar. Böylece yerkabuğunda meydana gelen şiddetli titreşimler derinliklere doğru gider ve çeşitli tortul kültelere çarpınca da değişik biçimlerde yansır. Özel âletlerin yardımıyla değişik biçimlerde yansıyan bu titreşimler bir bant üzerine kaydedilir. Mühendisler; titreşimlerin, gidiş - dönüşü arasında geçen zaman parçalarını ve değişik biçimlerini incelerler. Böylece petrol olup olmadığı anlaşılır.

PETROL KUYUSU

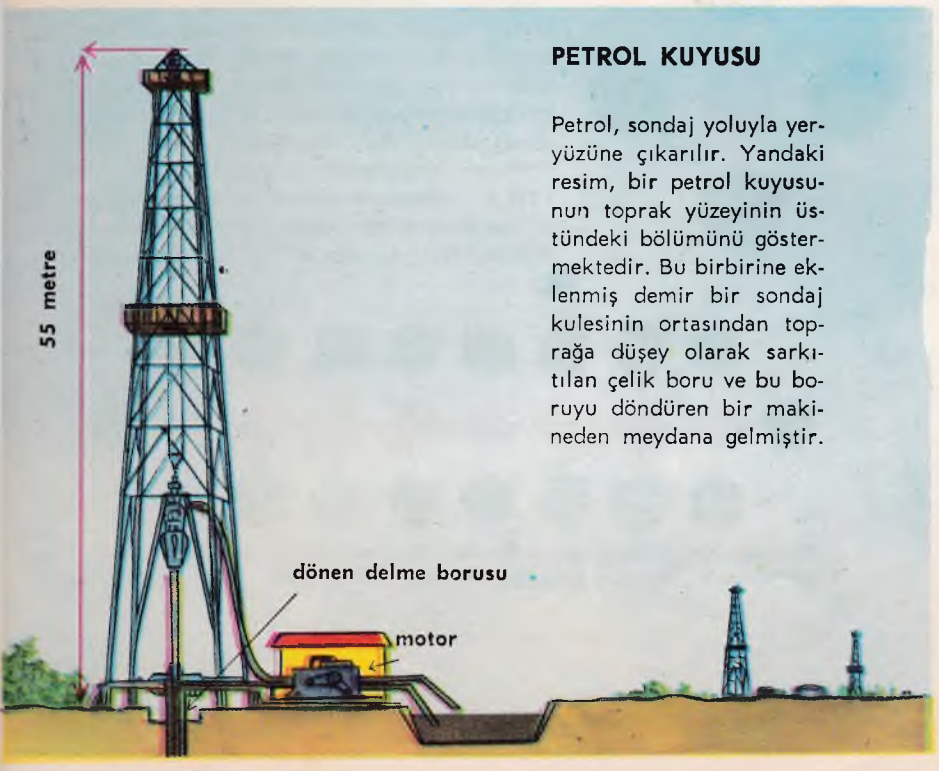

Petrol, sondaj yoluyla yeryüzüne çıkarılır. Yandaki resim, bir petrol kuyusunun toprak yüzeyinin üstündeki bölümünü göstermektedir. Bu birbirine eklenmiş demir bir sondaj kulesinin ortasından toprağa düşey olarak sarkıtılan çelik boru ve bu boruyu döndüren bir makineden meydana gelmiştir.

SONDAJ ÂLETİNİN ÇALIŞMASI

Sondaj, dönen delme borusu ucundaki özel burgularla yapılır.

Özel burgu derinlere indikçe, çelik delme boruları ucuca eklenir. Bu borulara paralel olarak daldırılan daha geniş çaptaki borular tıpkı bir kuyunun kenarlarındaki örme duvar gibi toprağın çökmesini önler.

Dönen delme borularının içinden özel bir çamur, basınçla aşağıya gönderilir. Bu çamur, özel burgunun soğutulmasını, ufalanan taş ve toprağın yukarıya çıkarılmasını sağlar. Öte yandan petrol yatağına varıldığında gazların patlamasını ve fışkıracak petrolün alev almasını da yine bu özel çamur önler.

Özel burgunun ucundan çıkan basınçlı çamur, dönen delme borusuna paralel daha geniş çaptaki borudan tekrar yukarıya çıkar.

Özel dişli burgu

PETROLÜN DAMITILMASI

Petrol yatağına varıldığında sıvı, üzerindeki gazın basıncıyla delme borusu içinden yeryüzüne fışkırır.
Bunun içinde çoğunlukla kum ve tuzlu su vardır. Petrolün içinde bulunan kum ve tuzlu su «separatör» (ayırıcı) denilen kaplarda ayrılır. Kuyulardan elde edilen bu ürüne «ham petrol» denir. Ham petrolü kullanmaya elverişli hale getirmek üzere çeşitli damıtma işlemleri yapılır. Isı derece derece yükseltilir ve ham petrolün içindeki maddeler, kaynama noktalarına göre damıtma kulelerinde gaz durumunda üstüste sıralanırlar.

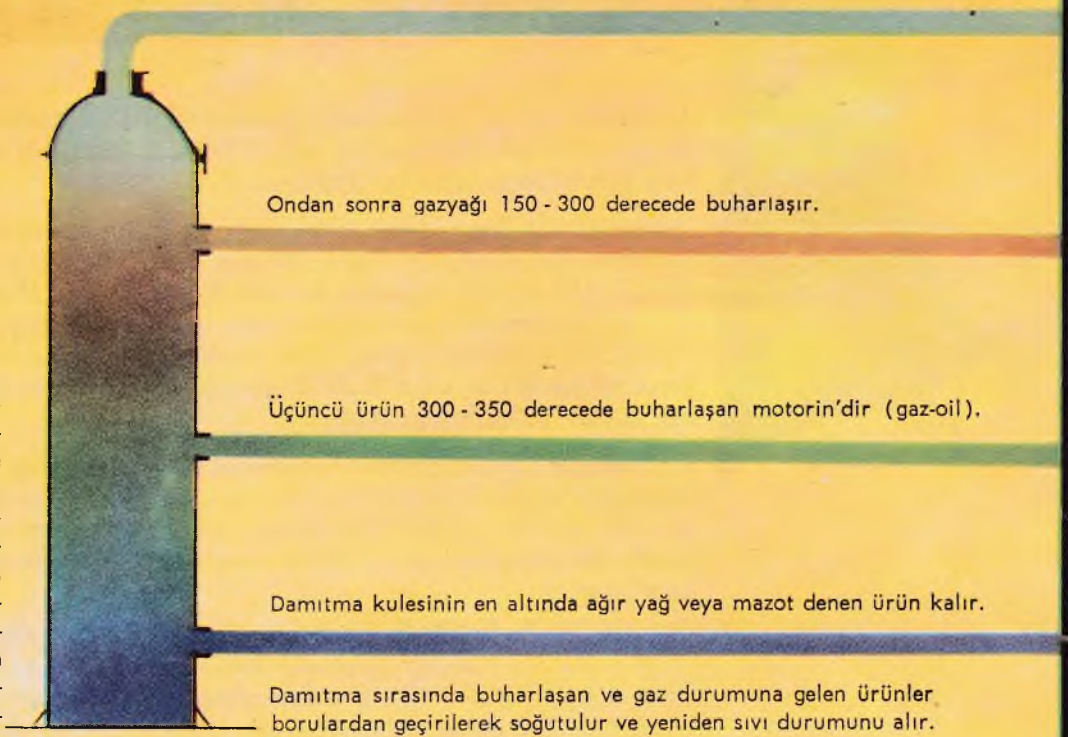

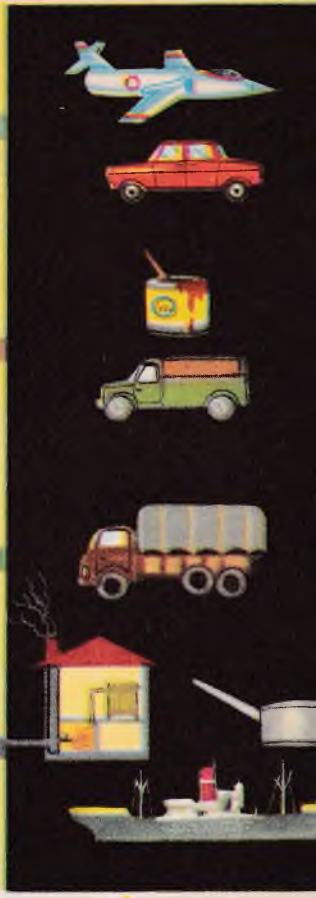

HAM PETROLDEN ELDE EDİLEN 5500 ÜRÜNDEN BAZILARI

DÜNYA'DAKİ İLK PETROL KUYUSU

Yeryüzünde ilk petrol kuyusu, 27 Ağustos 1858 de Amerika'lı Edwin Drake tarafından Pennsylvania yakınında Titusville'de açılmıştı. Drake, petrole 22 metre derinlikte rastlamıştır.

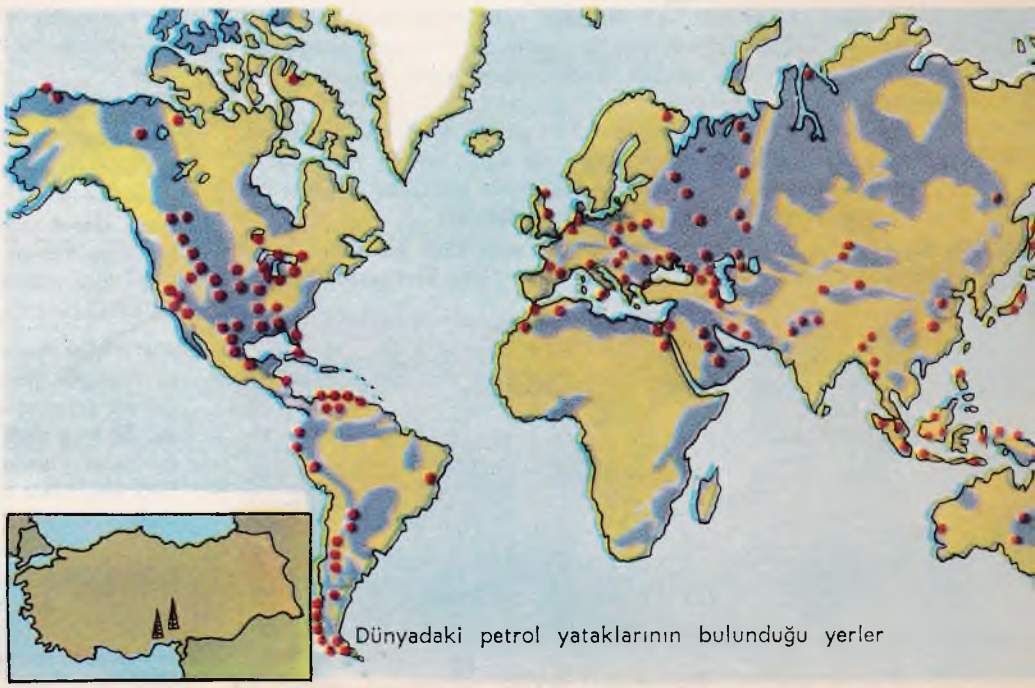

Dünyadaki petrol yataklarının bulunduğu yerler

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE PETROL ÜRETİMİ (milyon ton olarak):
SSCB **603**, Suudi Arabistan **495**, ABD **485**, Irak **138**, Venezuela **113**, Meksika **110**, Nijerya **101**, Kuveyt **86**, Libya **85,6**, Kanada **82**, İngiltere **80**, İndonezya **77,5**, İran **74**, Abu Dabi **65**, Cezayir **44,85**, Mısır **30**, Arjantin **25**, Norveç **23,7**, Katar **22,8**, Avustralya **18,75**, Dubai **17,5**, Umman **14,2**, Malaysia **13,1**, Romanya **12**, Brunei **11,5**, Trinidat **11,3**, Gaban **10,1**, Ekvador **10**, Türkiye **2,6**'dır.

İnkılâpçı lider Atatürk

HARF DEVRİMİ

1 OCAK 1929'da yurdun her yanında MİLLET MEKTEPLERİ açılmıştı. Bu genel kültür seferberliği yeni TÜRK HARFLERİ'nin bütün vatandaşlara öğretilmesi amacını kapsıyordu.

Atatürk'ün aylarca önce tasarladığı ve bilim adamlarından kurulan komisyonlarda incelenip Türk Dili'nin özelliklerine göre düzenlenen yeni TÜRK ALFABESİ, üçüncü dönem Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tarihî bir toplantıdan sonra çıkarılan bir kanunla resmen kabul edilmişti (1 KASIM 1928). Bu olay, Türk toplumunun içinde bocaladığı Doğu gelenekçiliğinden sıyrılıp Batı Uygarlığı'na yönelmesini sağlayacak gerçek bir kültür ihtilâli değerindeydi.

Halkımızın bin yıldanberi kullanmakta olduğu Arap harfleri, konuşulan Türk Dili'ni bütün incelikleriyle yazı diline çevirmekte yetersiz kalıyordu. Bu yüzden, güzel Türkçe'miz yüzyıllar boyunca gelişip serpileceği yerde, dilimize Arapça ve Farsça'dan aktarılan kelimelerin etkisi altında kısırlaşmıştı.

Atatürk'ün önderliğiyle hazırlanıp kabul edilen yeni Türk harfleri ise çağdaş Batı Uygarlığı içindeki bütün ulusların kullandığı ortak harflerdi. Bunlar, Lâtin alfabesinden alınmış ve Türkçe'nin özellikleri gözetilerek bilimsel bir açıdan hazırlanmıştı. Gerçekten de kanunun kabulünden kısa bir süre sonra açılan Millet Mektepleri'nde milyonlarca yurttaşın okuyup yazma öğrenmesi HARF İNKILÂBI'nın kültür hayatımız için taşıdığı önemi belirtir.

ATATÜRK HARF İNKILÂBI'NI HALKA AÇIKLIYOR

Cumhuriyet Halk Partisi, Sarayburnu'nda halkın katıldığı bir şenlik düzenlemişti. Genç ve yaşlı bütün İstanbul'lular o gün, orada dans, oyun ve memleket havalarıyla doyasıya eğleniyordu. Halkın en coştuğu bir anda, saat 23'e doğru şiddetli alkışlar ve «Var ol! Çok yaşa!» sesleri göklere yükseldi. Sarayburnu'nu dolduran halk, çekime kapılmış gibi bir noktaya doğru koşuşmaya başladı. Binlerce insanı böylesine heyecanlandıran olay, Atatürk'ün de oraya gelmesiydi. İstanbul'lular Büyük Kurtarıcı'yı candan ve yürekten selâmladılar.

Atatürk, bir süre çok sevdiği halk arasında eğlenceleri izledikten sonra ayağa kalktı ve Türk Tarihi'nde yeni bir çağın başlangıcını işaret eden ünlü konuşmasını yapmaya başladı. Kadın, erkek, genç, ihtiyar herkes can kulağiyle O'nu dinliyordu.

Yüce Önder, ülkenin yalnız düşman saldırısından kurtulmakla yetinemiyeceğini, onun kadar, belki de ondan da daha önemli olan kültür ve uygarlık alanında yapılması gereken kalkınma olduğunu belirtti. Daha sonra asıl açıklayacağı konuya değinerek dedi ki:

«Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardanberi kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmıyan ve anlıyamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak mecburiyetindeyiz. Lisanımızı muhakkak anlamak istiyoruz. Bu yeni harflerle behemehal pek çabuk bir zamanda mükemmel surette anlıyacağız, ben buna eminim. Siz de emin olunuz. Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz! Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir içtimaî heyetin yüzde sekseni okuma - yazma bilmez; bu ayıptır.» (9 Ağustos 1928).

1 Ocak 1929'dan önce okullarda okutulan bir elifba «alfabe» nin içi (yukarıda solda) ve aynı elifba'nın kapağı (aşağıda solda). Harf inkılâbından sonra okullarda okutulan bir alfabe'nin içi (yukarıda sağda). Ve aynı alfabe'nin kapağı (aşağıda sağda).

Bu sözler, bir süredenberi Atatürk'ün üzerinde çalıştığı yeni Türk harfleri konusunda halka yapılan ilk açıklama, yeni bir devrimin ilk işaretiydi.

Yüce Önder, ulusumuzun yüzyıllardanberi içinde bulunduğu gerilikten kurtulabilmesi için herşeyden önce, büyük bir çoğunlukla okuma - yazma öğrenmesi gerektiği kanısındaydı. İlerde yapacağı birbirinden önemli devrimlerin bu temel üzerine kurulacağı bir gerçekti. Bu inançla ilk adım olarak Arapça rakamları kaldırarak uluslararası rakamların kullanılması Büyük Millet Meclisince kabul olundu. (1 Haziran 1928). Böylece öbür uluslarla olan ilişkilerimizde, hem Arap rakamlarıyla ve hem de uluslararası rakamlarla yazmak zorunluluğundan kurtulduk.

Atatürk'ün bundan sonraki bütün çabaları yeni Türk harflerinin hazırlıklarıyla geçti. Birçok ulusun alfabesini inceledi, bunların Türk dili ve grameri yönünden uygulanabilme niteliklerini araştırdı. Bu arada, ülkenin ileri gelen aydınlarıyla dil bilginlerinden meydana gelen bir uzmanlar kurulunu bu işle görevlendirdi. Kurulun ilk toplantısına Atatürk başkanlık etti ve kurul, bu ilk toplantıda harf devrimiyle ilgili bir rapor hazırladı (26 Haziran 1928).

DOLMABAHÇE SARAYI'NDA BAŞLAYAN ÇALIŞMALAR

Kurulun yeni Türk harfleri üzerindeki ilk raporuyla temel ilkeler belirmiş bulunuyordu. Bu sırada Atatürk, yaz aylarında dinlenme amacıyla İstanbul'a geldi. Ama çok geçmeden yeni Türk harfleri konusunda Ankara'da başladığı çalışmalara daha büyük bir hızla devam etti.

Dolmabahçe Sarayı, dil bilginleri, şairler, edebiyatçılar, milletvekilleri ve bakanların devam ettiği bir bilim akademisi durumunu almıştı. Dil ve Gramer konularındaki kurallar üzerinde duruluyor, yeni alfabenin

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) Sivas'a yaptığı bir inceleme gezisinde, il idarecilerini yeni Türk harflerinden imtihan ediyor.

her harfinin dilimizde karşıladığı sesler üzerinde tartışmalar yapılıyordu. Böylece Türkçe'de kullanılan 8 sesli harfin de alfabede karşılıkları bulundu. Halbuki yüzlerce yıldanberi Türk halkının kullandığı Arap alfabesinde, yalnız üç sesli harf vardı. Bu ise Türkçe'nin, Arap harfleri ile yazılışındaki sayısız güçlüklerden birisiydi. Varılan sonuç, yeni Türk harflerinin halkımız tarafından kolayca öğrenilip bütün kültür hayatımıza yeni bir yön vereceği merkezindeydi. Durumun böylece belirmesinden sonra Atatürk, Sarayburnu'ndaki ünlü konuşmasıyla yapılacak büyük devrimi halka açıklamıştı.

11 Ağustos 1928'de Dolmabahçe Sarayı'nda halka yeni harfleri öğreten bir kurs açıldı. Büyük Önder, halk arasına girerek yeni harfleri öğretme çabalarına katılıyordu. Böylece Kurtuluş Savaşı'nın ünlü **«Başkomutanı»** şimdi de kültür savaşının **«Başöğretmeni»** sanını kazanmıştı.

Yurdun her yanında; okullarda, kışlalarda, devlet dairelerinde, evlerde herkes yeni Türk harflerini öğrenme çabasındaydı. 70 lik ihtiyarın yanında ilkokul çağındaki çocukların alfabeyi sökmeye çalışmalarından meydana gelen ilginç tablo, dünyanın hiçbir çağında eşi görülmemiş bir kültür seferberliğini canlandırıyordu.

Yurttaşların büyük ölçüde okuyup yazmalarını sağlayacak olan yeni harfler, basım sanayiimizi de hızla geliştirecekti. Gerçekten de Arap harfleri için basımevlerinde 612 parça kullanılması gerekirken 28 harften meydana gelen yeni harflerin, bütün kasadaki toplamı 70 parçayı geçmiyordu.

Ankara'da toplanan Öğretmenler Birliği'nde de bu konuda bilimli ve yurtsever konuşmalar yapılarak yeni harflerin kabulü ile yurtta geriliğin kesinlikle yenileceği belirtilmişti. Bu toplantı sonunda öğretmenler, Büyük Kurtarıcı'nın açtığı yeni yolda yılmadan çalışacaklarına da ant içerek yurdun her yanına dağıldılar.

İSMET İNÖNÜ'NÜN BİR ÖNERGESİ

Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan son toplantılar, hararetli tartışmalara sahne olmuş ve çeşitli görüşler çarpışmıştı (25 - 29 Ağustos 1928).

Toplantının son günü Başbakan İsmet İnönü tarafından verilen aşağıdaki önerge ile konu kesinleşmişti:

«1 — Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terkedip Lâtin esasında Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.

2 — Komisyonun teklif ettiği alfabe hakikaten Türk alfabesidir, katidir. Türk Milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeye kâfidir.
3 — Sarf ve imlâ kaideleri lisanın ıslahını, inkişafını millî zevki takibederek tekâmül edecektir.»

Atatürk, bundan sonra her büyük devrime giriştiği zaman yaptığı gibi yine bir inceleme gezisine çıktı. Tekirdağ, Çanakkale, Maydos, Karadeniz ve Orta Anadolu şehirlerini dolaştı. Halkın yeni harfleri öğrenmek için nasıl canla başla çalıştığını yakından gördükçe sevincini açıklıyordu:

«Türk Milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal, bilhassa istical göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük, çok büyük bir saadettir.»

Bu izlenimlerle Ankara'ya dönen Atatürk, Üçüncü Dönem Büyük Millet Meclisi'nin ikinci yıl toplantısını açan tarihî konuşmasında, yeni harfler konusu üzerinde önemle durdu. Ulusumuzu kültür alanında çağdaş uygarlığa yöneltecek olan bu konu, bütün milletvekillerince aylardanberi benimsenmiş bulunuyordu. Böylece verilen bir önerge hızla görüşülerek Arap harflerinin kaldırılması ve yerine Türk harflerinin kullanılması kanunu oybirliğiyle kabul edildi (1 Kasım 1928).

MISIRLILARDA YAZI

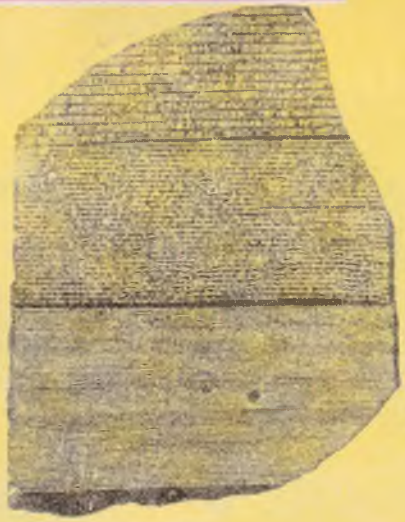

ROSETTE LEVHASI

14 satır hiyeroglif yazı

32 satır demotik yazı

54 satır yunanca yazı

İşte bir askerin Rosette şehrinin 7,5 kilometre yakınında ele geçirdiği ve üzerinde üç dilden yazılar bulunan taş parçası. Büyük Fransız bilgini Champollion bu yazıları karşılaştırıp ilk defa hiyeroglif yazıyı çözmeyi başardı.

Napoleon Bonaparte komutasındaki Fransız ordusu 1798 yılının 2 Temmuz günü Mısır'a ayak basmıştı. Orduda, asker ve subaylardan başka 175 bilim adamı da vardı. Bu bilginler Mısır'daki eski sanat eserlerini incelemekle görevlendirilmişti.

Napoleon'un bu seferi Osmanlı İmparatorluğu idaresi altında bulunan Mısır'da kesin bir yenilgiyle sonuçlandı. Türk komutanı Cezzar Ahmet Paşa, Fransız askerlerine göz açtırmamış, onların her saldırışını cesaretle geri püskürtmüştü. Fransızlar askerlik alanındaki bu başarısızlıklarının yanıbaşında, bilim alanında ilgi çeken buluşlarla geri döndüler. Eski Mısır medeniyetinin gizli kalmış birçok özelliklerini aydınlatacak çeşitli malzeme toplamışlardı. Bunların en önemlisi firavun Ptolemaious V. devrinden kalan, üzerinde birtakım yazılar bulunan bazalt bir levhaydı. Levhanın üzerinde üç çeşit yazı vardı. Bunların en üstünde hiyeroglif denen eski Mısır'lılarm kullandıkları yazı, altında demotik yazı, yani hiyerogliften daha gelişmiş bir çeşit yazı, en altında da eski yunanca yazı vardı. Yunanca yazı örnek tutularak diğer iki yazının da okunuşu çözüldü. Bu levha Nil kıyısındaki Rosette şehri yakınında bulunduğundan, «Rosette levhası» dendi.

İLK KELİMELER: RESİMLER HALİNDEYDİ

Eski Mısır'lılar, kelimeleri resimlerle göstererek yazarlardı. Milâttan önce 2600 yıllarına doğru kullanılan bu yazı, bilinen yazı çeşitlerinin en eskilerindendir.

İlkel bir insanı gözümüzün önüne getirelim. Bu insan bir kaya, bir insan, ya da bir hayvanı anlatmak isterse ne yapacaktır? Alfabe ve harfleri bilmediği için anlatmak istediği şeyin resmini yapmaktan başka elinden bir şey gelmez. Güneşi yazmak için bir yuvarlak, rüzgârı yazmak için rüzgârla şişmiş bir yelken, denizi yazmak için de kabataslak bir kayık çizecektir.

İşte eski Mısır'lılar da böyle yapmışlar, her eşyayı resmini yapmak yoluyla anlatmaya çalışmışlardı. Ama bu biçimde yazı yazmak, fikir ve istekleri anlatmaya yetmiyordu. İyilik, güzellik, düşünce gibi şekille anlatılamıyacak şeylerle yaşamak, beklemek gibi bazı işlerin anlatılmasına imkân yoktu.

Eski Mısır'lılar, yazılarını geliştirerek buna da çare aradılar. Her resim bir hecenin yerini tutarsa yazı yazmak kolaylaşacak, üstelik istenilen her şey daha iyi anlatılacaktı. Böylece, yazıya doğrudan doğruya heceleri, kelimeleri göstermeye yarıyan şekiller girdi. Bu durumda, çizilen şekille anlatılan olayın bir ilgisi olmıyabiliyordu.

Mısır'lılar yazılarını daha da geliştirerek dillerindeki çeşitli sesleri temsil eden bir şekil sistemi kurdular. Bugün kullanılan alfabelerde olduğu gibi hiyeroglifte de, dildeki sesleri gösteren yirmi dört şekillik bir düzen bulunuyordu.

Bu alfabede, birkaç çeşit p, s, t harfi bulunmasına karşılık sesli harfler yoktu.

PAPİRÜS NASIL YAPILIR?

Eski Mısır'lılar papirüs denen bir çeşit kâğıt üzerine yazarlardı. Nil kıyısında yetişen bir bitkinin gövdesi uzunlamasına kesilirdi.

Elde edilen ince tabakalar açılıp düzeltilir, yanyana dizilirdi. Bu çok ustalık ve sabır istiyen ince bir işti.

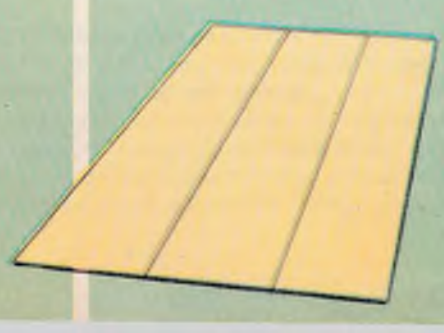

Kurutulan bu şeritler alınır, ilk sıra yanyana yerleştirilir, ikinci sıra da enlilemesine birincinin üzerine konulurdu.

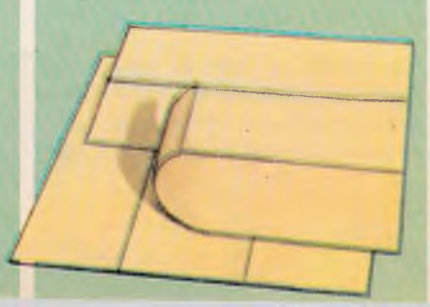

Bu iki tabakayı birbirine yapıştırmak için de ıslatılmış undan yararlanılırdı. Tabakalar çekiçle hafifçe dövülür, güneşte kurutulur, sedir ağacı yağıyla parlatılırdı.

Örnek :

= Ev («per» diye okunurdu)
= Ağız (r diye okunurdu)
= Ekmek (t diye okunurdu)
= Kış («peret» diye okunurdu)
= Güneş (Aydınlık, ışık, gün anlamına da gelirdi).

Sesli harfleri olmadığından yalnız sessizleri yazarlar, seslileri, okurken ağızlarından eklerlerdi.

Hiyeroglif yazı taş üzerine yazılırdı. Papirüs için elverişli değildi. Bundan dolayı Mısır'lılar bu yazıyı basitleştirip kısaltarak «hiyeratik» ve «demotik» yazı çeşitlerini buldular.

İŞTE BİR HİYEROGLİF ÖRNEĞİ

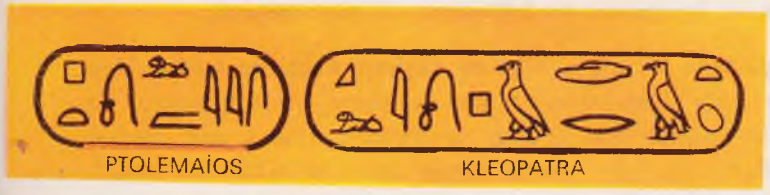

PTOLEMAİOS KLEOPATRA

Hiyeroglifi ilk defa çözüp okuyabilen Champollion adlı bir Fransız bilgini oldu. Bu bilgin, Rosette kasabası yakınında ele geçen levhada bazı kelimelerin çizgi içine alındığını görmüş, bunun Yunanca tercümesine bakarak firavun Ptolemaios V.'in adı olduğunu anlamıştı. İki ismi de altalta yazdı. Böylece hangi harfin hangi sesi verdiğini anladı. Bunu bir kere de Kleopatra'nın adıyla kontrol etti. Yanılmamıştı. Artık bundan sonra hiyeroglif yazısını yanlışsız okuyabilecekti.

Kil levha üzerinde bir mezar planı

Ticari bir mektup

MISIRLILARIN ALFABESİ

3 Atmaca
İ Tüy
ı Kol
w Bıldırcın
b Bacak
p İskemle
f Yılan
m Baykuş
n Su
r Ağız
h Avlu
h (sert) Keten lifi
h (gırtlaktan) Hayvanların iç organları
h (gırtlaktan) Hayvan karnı
s (sesli) Kilit
s (sessiz) Elbise
s (ş gibi) Göl
k Tepe
k Sepet
g Su tulumu
t Ekmek
sch Koşum takımı
d El
ds Yılan

SAYILAR

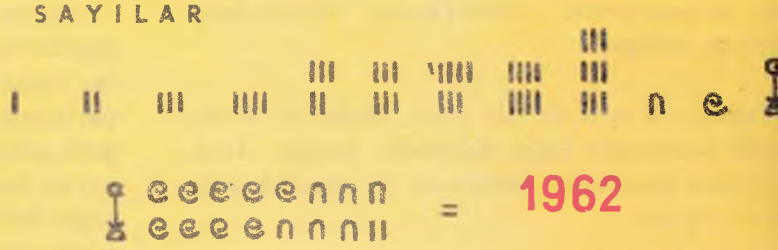

= 1962

Eski Mısır'lılar sayıların birimlerini kısa dikey çizgilerle yazarlardı. Onlar, yüzler ve binler basamakları için daha başka işaretler kullanırlardı. Büyük bir sayıyı yazmak için bu işaretleri birçok kere tekrarlamak zorunda kalırlardı.

Eski Mısır'da, eski çağlardaki öteki ülkelerde de olduğu gibi okuyup yazma bilenler çok azdı. Bunlar da devlet işlerinde çalışırlardı. İşte papirüs üzerine fırça ile yazı yazan bir Mısır'lı kâtip.

İSTANBUL'DAKİ DİKİLİTAŞ

İstanbul'da Sultanahmet'te At Meydanı'nın ortasında yükselen dikilitaş Mısır firavunlarından III. Tutmosis tarafından M. Ö. 1547 yılında yaptırılmıştı. Taşın üzerindeki hiyeroglif yazısı firavunun zaferlerini anlatır. 30 metre yüksekliğindeki yekpare pembe granit bir taş olan bu sütunu, Bizans imparatorlarından Julien (361 363 yılları arasında hüküm sürmüştü) İstanbul'a getirmek istemişse de ölümü buna engel olmuştu. İmparator Büyük Teodosyus 390 yılında taşı İstanbul'a getirmeyi başarmış, Marmara kıyılarında karaya çıkartılan sütun kıyıdan At Meydanı'na kadar özel olarak açılan bir yoldan bugünkü yerine getirilmişti. Sütunun dikilmesi tam 33 gün sürmüştü.

Bir Mısır papirüsü

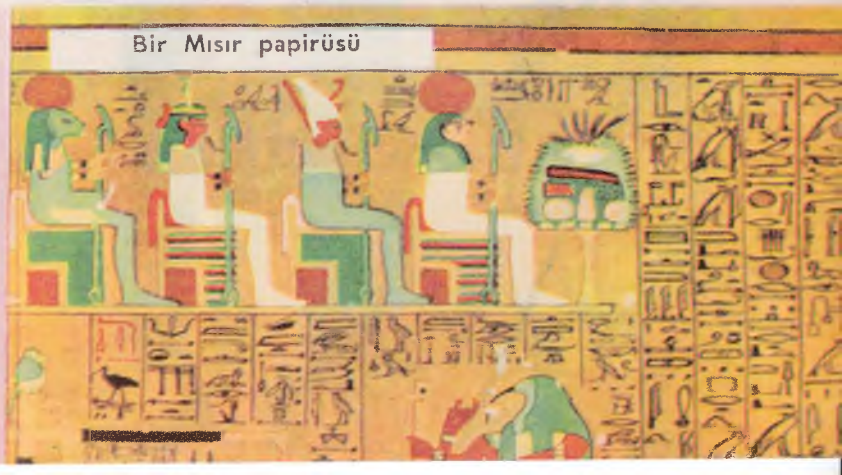

ARAPLAR VE AKDENİZ

Peygamber Hazreti MUHAMMED, kurduğu İSLÂMLIK (İslâm, Arapça'da «Tanrı'ya teslim olma» anlamına gelir.) ile Araplar'a sadece yeni bir din değil, askerlik alanındaki dehâsıyla, kuvvetli bir ordu da kazandırmıştı. Peygamber Hazreti MUHAMMED, milâttan sonra 632 yılında öldüğü zaman, bu ordu, yeni topraklar kazanarak orada yaşayan topluluklara İslâmlığı kabul ettirme ödevine devam edecekti.

Müslüman Araplar, bu tarihten sonra, anayurtları olan geniş Arabistan çöllerinden çıkarak, sırasıyla Mezopotamya'yı, Suriye'yi, Filistin'i ve Mısır'ı savaşarak aldılar. Bir süre sonra da Kuzey Afrika'yı bütünüyle ele geçirip, Cebelitarık yoluyla İspanya ve Portekiz'i aldılar. Böylece Avrupa kıtasına el atan Müslüman Araplar, 827 yılında Sicilya, 935 yılında da Korsika ve Sardinya adalarını ele geçirmekle, Akdeniz'in tek hâkimi durumuna geldiler.

İspanya'da sekizyüz yıla yakın, Sicilya'da ikiyüzelli yıldan fazla kalan Müslüman Araplar, Avrupa'ya o güne kadar görülmeyen bir uygarlık getirmiş oldular.

Arap uygarlığının her alandaki kalıntılarına, Avrupa'nın Akdeniz kıyıları ile adalarında ve İberik yarımadasında bugün de rastlamak mümkündür.

X. Yüzyıla kadar Müslüman Arap'lar, bütün Kuzey Afrika'yı, Güneydoğu Asya'yı ve Avrupa'nın bir bölümünü ele geçirmişlerdi.

Daha önceki yüzyıllarda Avrupa'yı ellerine geçiren kaba ve barbar toplulukların aksine Müslüman Arap'lar zeki ve uygar bir topluluktu. Ele geçirdikleri ülkeler insanlarının gelenek ve göreneklerine kıymet verdikten başka kaldıkları uzun süre içinde bütün bilim ve bilgilerini onlarla paylaşmaktan geri durmadılar. Bundan ötürü Müslüman Arap uygarlığının gelişmesi, tek kelime ile İslâm uygarlığının gelişmesi, dünya tarihinin en önemli olaylarından biri olmuştur. 700 yılından 1200 yılına kadar geçen 500 yıl boyunca en parlak devrini yaşayan bu uygarlık, bütün alanlarda hıristiyan dünyasına öncülük etmiştir.

Müslüman Arap'lar, devlet şekilleri, hayat seviyeleri, görgüleri, dinî hoş görürlükleri yönünden Avrupa'lılar üzerinde olumlu etki yaratmışlardı: Örnek olarak: hıristiyanlar sık sık Müslüman İspanya'ya gidiyordu. İspanyol kişileri de çocuklarını Müslüman Arap'ların saraylarına vererek iyi yetiştirilmelerini sağlıyorlardı. İspanya'da Müslüman Arap'ların kurdukları üniversitelere Avrupa'nın birçok yerinden öğrenciler, yeni bilimleri öğrenmek için koşuyorlardı.

MÜSLÜMAN ARAP'LARIN AVRUPA'DAKİ ETKİLERİ

Müslüman Arap'lar eski Yunan uygarlığının bütün klâsik eserlerini Arapça'ya çevirmişlerdi. Böylece eski Yunanistan'ın matematik, fizik, tıp, kimya, astronomi bilimlerini çok önceden öğrenmişler ve geliştirmişlerdi. İşte geliştirdikleri bütün bu bilim kollarındaki çalışmalarını kıskanmadan Avrupa'ya sunan ve aktaran Müslüman Arap'lar, yüzyıllar boyunca

Müslüman Arap askeri

MÜSLÜMAN ARAPLAR'IN KIYAFETİ

Müslüman Araplar'ın kılıçları düz veya eğri biçimlerde olurdu. Kılıçların kınları çoğunlukla altın ve gümüş işlemeliydi. Saplarında kıymetli taşlar bulunurdu. Müslüman Arap askerleri, at kılından dokunmuş, uzun kollu gömlek giyerler, bellerine kuşak sararlardı. Başlarında da, boyunlarına kadar inen bir çeşit miğfer taşırlardı.

Müslüman Araplar da kaftan denilen ve yünden dokunmuş uzun mantolar altına beli bir kuşakla sıkılmış entariler giyerlerdi. Başlarında da, ince bir sarık bulunurdu.

dünya bilim hayatına önder olmuş, uygarlığa ışık tutmuşlardı. Matematik, tıp, felsefe, astronomide olduğu gibi güzel sanatlarda da Avrupa'lılar yüzyıllar boyunca Müslüman Arap dünyasını önder aldılar. Destekli kemer, Gotik mimarlığına girmeden önce Müslüman Arap mimarlığında görülmüştür. Kiliselerin çan kuleleri minarelerden örnek alınmıştır. Fransa ve İtalya'da çiniciliğin kalkınmasında da Müslüman Arap dünyasından getirilen çinilerin, çanak - çömleklerin büyük payı olmuştur. Ayrı olarak İtalyan çinicileri İspanya'ya giderek ve cam işçileri, İtalyan ciltçileri, İspanyol zırhcıları tekniklerini Arap sanatkârlardan aldılar. Hemen hemen Avrupa'nın her yanındaki dokumacılar model ve desen için Müslüman Arap örneklerinden yararlandılar.

MÜSLÜMAN ARAP'LARIN İSPANYA'DAKİ ETKİLERİ

711 yılında İspanya'yı alan Müslüman Arap'lar, egemenliklerini 1492 yılına kadar devam ettirdiler. İspanya'yı sanat, dil ve gelenekleri yönünden etkileri altında bırakan Müslüman Arap'lar, egemenlikleri sırasında büyük mimarlık eserleri meydana getirdiler. Bunlardan çağımıza kadar kalmış olanlardan en ünlüsü El-Hamra Sarayı'dır. Gırnata (bugünkü Granada) şehrinde, kale yakınında bir kaya üzerindedir. Kırmızıya çalan Tapya'dan (bir çeşit tuğla) yapıldığı için Arapça «kırmızı» anlamına gelen «El-Hamra» adıyla anılmıştır. El-Hamra Sarayı 13. yüzyılın birinci yarısında Beni Ahmer hanedanından Muhammed I'in zamanında yapılmıştır.

MÜSLÜMAN ARAP'LAR SİCİLYA ADASINDA

Arap'lar, Sicilya adasında 250 yıldan fazla kaldılar. 827 den 1091'e kadar süren egemenlikleri sırasında Sicilya'yı dünyanın en uygar adalarından biri durumuna getirdiler. Adanın en büyük şehri Palermo, Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi oldu.

Palermo pazarlarına dünyanın dört köşesinden mal getiriliyordu. İran'lı, Suriye'li, Asya'lı ve Yunanistan'lı tüccarlar iş yapmak için Palermo'ya geliyorlardı.

Şehrin Emîri, başka deyimle şehrin valisi, bir cami ve lüks bir saray yaptırmıştı.

TARIM ALANINDA AVRUPA'YA ÖĞRETTİKLERİ

Müslüman Arap'lar Avrupa'nın tarım alanındaki gelişmesine de önderlik ettiler. İspanya ve Sicilya'da sulama kanallarıyla verimsiz toprakları yararlı duruma getirdiler. Portakal, pamuk, incir, şeker kamışı, hurma gibi sıcak iklim bitkilerini yetiştirdiler. Tarım alanındaki bu çalışmaları fakir İspanyol ve Sicilya'lı halka zenginlik sağladı.

Bir Arap camisi

Bir caminin içi

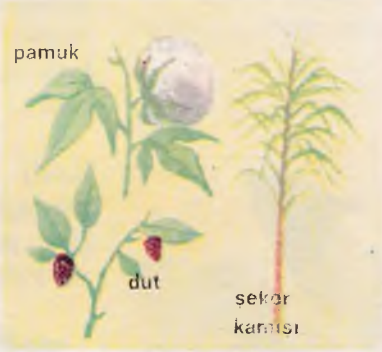

Avrupa'ya getirdikleri bitkiler

Arap ibriği ve vazosu

AVRUPA DİLLERİNE GEÇEN ARAPÇA KELİMELER

Avrupa dilleri Hint - Avrupa dil ailesine girer. Ancak Müslüman Arap'larla uzun süren temas bu diller üzerinde çok etki yapmıştır. Bundan dolayı Avrupa dillerindeki birçok kelimenin kökü Arapça'dır.

Burada Fransızca, İngilizce ile İtalyanca'ya giren Arapça kelimeleri veriyoruz :

machsan
magazine - magasin - magazzino

tarifa
tariff - tarif - tariffa

garâf, harrafg
caraffe - carafe - caraffa

kairavan
caravan - caravane - carovano

darsanah
arsenal - arsenal - arsenale

al-amir
amiral - admiral - ammiraglio

koton
coton - cotton - cotone

kahve
café - coffee - caffè

za-faran
safran - safiron - zafferano

narang
orange - orange - arancio

al-manach
almanach-almanack-almanacco

nathir
andir - nadir - nadir

senit
zénith - zenith - zenit

Müslüman Arap'lar, öbür milletlere yeni bilgiler öğretmekte pek ustaydılar. Matematik ilminde de çok ileriydiler. Cebir ve trigonometri'yi icat edenler de Müslüman Arap'lardı. Avrupa'lılar bugün bütün dünyada kullanılan rakamları da Müslüman Arap'lardan almışlardır.

SİLÂH VE GEMİLERİ

Müslüman Arap askerleri, burunlarını ve boyunlarını koruyacak biçimde yapılmış miğfer kullanırlardı.

Savaş gemisi

MÜSLÜMAN ARAP EDEBİYATI VE AVRUPA

Müslüman Arap edebiyatı ve müziğinin Avrupa'da etkisi çok geniş olmuştur. Avrupa milletlerinde «trubadur»ların (saz şairleri) şiir ve müziği, Sicilya ve İspanya'daki Müslüman Araplar'ın etkisiyle gelişmiştir. Arap masalları, en başta «Binbir Gece Masalları»ndaki, «Sihirli At», «Balıkçı ve Sihirli Şişe», «Alâeddinin Sihirli Lâmbası», «Sinbat'ın Seyahatleri», «Ali Baba ve Kırk Haramiler» gibi hikâyeler, yüzyıllardan beri Avrupa halkı arasında ağızdan ağıza dolaşmıştır. Doğu'nun renkli hayatını ve sonsuz zenginliğini yansıtan bu hikâyeler birçok Avrupa'lı yazara konu olmuştur.

K E D İ

Avrupa kıtasında çok yaygın olduğu için «Avrupa kedisi» de denen âdi kedinin çok değişik türleri vardır. Bunlardan bazıları tüylerinin yumuşaklığı yönünden değerlidirler.
Avrupa kedileri beyaz, siyah, kızıl-kahverengi kırmızımsı, kül rengi, tekir, (tüyleri kaplanınki gibi çizgili) ve çoğunlukla üç renkli olabilirler. «Avrupa kedisi»nin gözleri genel olarak sarı veya yeşildir, beyaz kedilerin mavi gözlüleri de vardır.

Siyam kedisi (ilgili bulunduğu takımın kökü Siyam olduğundan böyle denmektedir) hemen hemen köpek kadar zekidir. Vücudu kum rengi tüyle kaplıdır; bu tüyler burun, kulak üstleri, pençelerde ve kuyrukta çok koyu kestane rengindedir. Gözleri iri ve mavidir.

İran kedisinin tüyleri çok uzun ve sıktır. Kökü İran'da olan bu cins kedilerin tüyleri uzun, bacakları kısa, burunları küçük ve basık, kafaları geniş ve yuvarlaktır. Gözleri yeşil, lâcivert, sarı ve hattâ turuncu olabilir. Siyah renkli İran kedisi pek azdır.

Kedisi olmayan köy veya şehir evi yoktur. Ama neden yalnızlığı seven, kendisiyle ilgilenen kimseyi sevmesini bilmeyen bu hayvan bize gene de hoş görünmektedir? Çok hoş olmak talihine sahiptir de ondan. Bıyıklı burnu hoşumuza gider. Onun yumuşak tüyünü candan okşarız. Eski Mısır'lılar kediyi çok severlerdi ve onu kutsal bir hayvan sayarlardı. Kimse kedi öldüremezdi. Kedi öldüren bir kimse ölüme mahkûm edilirdi.

Kedi sâkin bir hayvandır; ama onun bu sâkinliği bir noktaya kadardır. Kimseyi rahatsız etmez, ama rahat bırakılmak ister. Çocukların çoğu, onu iyice tartakladıkları için tırmıklarının acısını bilirler.

Rahat bırakıldığı zaman kedi, güneşte, soba kenarında yatar veya tüylerini temiz ve parlak tutmak için yalanır. Ama bu onun, yararlı bir iş yapmıyacak kadar tembel olduğu anlamına gelmez. Evlerimizi farelerden, bu zararlı hayvanlardan, kısa zamanda temizler. Omurgalı hayvanlardan memelilerin etoburlar takımından olan kedinin sadece fare yediği sanılmamalıdır. Aksine o boğazına çok düşkündür, özellikle süt, taze balık, çiğ veya pişmiş etle kendini besler. Ancak bunları bulamadığı zaman fare, çekirge, kertenkele ve karafatma ile yetinir.

Kedi ile anlaşamıyan tek hayvan zekâ yönünden hemen ondan önce gelen köpektir. Karşılaştıklarında köpek hırlamadan geçemez, kedi de sırtını kamburlaştırıp tüylerini diker ve korkuyla tıslar.

Y A B A N K E D İ S İ

Kedilerin hepsi evcil değildir. Kırlarda ve ormanlarda başıboş (yaban) olarak yaşıyanlarına da raslanır. Yaban kedisi evcil kediden daha güçlü ve iridir. Tarla faresi, sincap, tavşan ve kuş gibi hayvanlara saldırmak için onun daha güçlü ve iri olması gerekmektedir. İnsanlara türlü faydalarının dokunması, kedinin ilk evcilleştirilen hayvanlar arasında yer almasını sağlamıştır. Evcil kediler Afrika'dan bütün Dünya'ya yayılmıştır. Hıristiyanlıktan çok önce, kediler Fenikeliler tarafından İtalya'ya getirilmişti. Eski Roma villâlarında kedi iskeletlerine raslanmıştır.

KEDİNİN ÖZELLİKLERİ

Ömrü: ortalama 15 yıl
Koşu hızı: saatte 40 km.
Besin miktarı: günde ortalama 300 gr.
En çok ağırlığı: 7 kg.

OSMANLI TÜRKLERİ AVRUPA'DA

Bizans İmparatorluğu'ndaki taht kavgaları, 14'üncü yüzyılın ortalarında, Osmanlı-Bizans yakınlaşmasının doğmasına yol açmıştı. İmparatorluğunu ilân eden Bizans Saray Nazırı Kantakuzen, kızı Teodora'yı Orhan Bey'e vererek (1346) ondan yardım istemiş, aldığı yardımla da yerini sağlamlaştırmıştı. Daha sonraki yıllarda Sırp Kıralı Düşan'ın Selânik'i kuşatması üzerine, Kantakuzen, damadı Orhan Bey'den yeniden yardım istedi. Orhan (Gazi) Bey, oğlu Şehzade Süleyman Paşa'yı 20.000 kişilik bir orduyla Rumeli'ye gönderdi. Bizans ordusuyla birleşen Osmanlı Türkleri, Sırp'ları oradan uzaklaştırdılar. İmparator Kantakuzen, Osmanlı Türkleri'nin bu yardımına karşılık, Gelibolu yakınında bulunan Çimpe kalesini bir üs olarak kullanması için Orhan Bey'e verdi (1353).

Osmanlı Türkleri'nin Bizans İmparatorluğu'na yardım etmek üzere birkaç defa Rumeli'ye geçmeleri, onlara bu toprakların kolayca fethedilebileceğini göstermişti. Çünkü bu yıllarda iç savaşlar, Bulgar ve Sırp akınları, Trakya ve Balkan ahalisini Bizans'tan soğutmuştu. Rumeli'de yaşayanlar, adaletli ve hoşgörürlü olan Osmanlı idaresini kabule hazırdı.

Osmanlı Türkleri, Rumeli'nin bu durumunu öğrendikten sonra Avrupa'da fetihlere giriştiler.
1356 yılında Süleyman Paşa komutasında bulunan bir Türk ordusu Rumeli'ye geçti.

Mısır Fatihi Yavuz Sultan Selim

OSMANLI TÜRKLERİ'NİN TRAKYA'YI ELE GEÇİRMELERİ

Çimpe kalesini üs yapan Süleyman Paşa, önce Gelibolu yarımadasını, daha sonra Edirne'ye kadar bütün Trakya'yı ele geçirerek bu yerleri Osmanlı Devleti topraklarına kattı. Edirne'nin kuşatılması hazırlıklarına başlanıldığı sırada Süleyman Paşa öldü (1359). Onun yerine kardeşi Murat Bey komutanlığa atandı, ama bir yıl sonra babası Orhan Gazi'nin ölümü üzerine Bursa'ya dönerek tahta geçti (1360).

Padişahlığının ilk yılında, Murat I (Hüdavendigâr), Bizans'lıların Türk'leri Trakya'dan atmak için hazırladıkları bir orduyu Sazlıdere (Pınarhisar ile Sazlıdere arasında) denilen yerde yendi (1361). Bu zafer üzerine Edirne, Osmanlı Türkleri'nin eline geçti. Artık Türk'lere Balkanlar'ın yolu açılmıştı.

Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa, Filibe'yi; komutanlarından Evranos Bey de Serez'i ele geçirdiler. Buralara Anadolu'dan getirilen Türk aşiretleri yerleştirildi.

BALKAN DEVLETLERİNİN OSMANLI TÜRKLERİ'NE KARŞI BİRLEŞMESİ

Osmanlı Türkleri'nin Rumeli'ye yerleşmeye başlamaları Balkan devletlerini korkuya düşürdü. Bizans'ın kışkırtmasıyla, başta Sırp'lar ve Bulgar'lar olmak üzere Macar'lar, Bosna'lılar, Eflâk'lılar (Ulah'lar) birleşerek bir orduyla Edirne üzerine yürüdüler. Lala Şahin, Murat I'den yardım istedi. Bu arada emri altındaki komutanlardan Hacı İl Bey 10.000 kişilik bir orduyla düşmana ustalıklı bir gece baskını yaptı.

Böylece birbirine düşen düşman kolayca yokedildi: Sırp Sındığı (1363).

Bu zaferden sonra Osmanlı Türkleri, düzenli bir plânla Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan'da fetihlerine devam ederek Manastır, Pirlepe ve Niş'i ele geçirdiler.

1389'da Sırp Kıralı Lazar, Balkan devletleriyle anlaşarak, 100.000 kişilik bir orduyla Osmanlı Türkleri'nin karşısına çıktı, ama Kosova'da Murat I'in komuta ettiği 40.000 kişilik Osmanlı ordusuna yenildi (20 Haziran 1389). Murat I savaş alanında gezerken Miloş isimli bir sırp onu kahpece arkadan hançerledi. Babasının yerine tahta geçen Bayezit I, ilk iş olarak daima ikiyüzlülük eden Bulgar Kıralı Yuvan Şişman'ın üzerine yürüdü. Kıral, korkusundan teslim oldu. Böylece Osmanlı devletinin sınırı Tuna'ya dayandı.

Bayezit I'in bu başarısı ve 1396'da Bizans'ı (İstanbul) kuşatması İmparator Manuel II'yi korkuttu. Hemen Macar Kıralı'ndan ve Papa'dan yardım istedi. Macar Kıralı'nın komutasındaki Fransız, Alman, İngiliz ve İtalyan şövalyeleri büyük bir orduyla Niğbolu kalesini kuşattılar. Düşmanın bu kuşatmasını haber alan Bayezit I, İstanbul önündeki ordusunu çekerek «yıldırım» hızıyla Niğbolu'ya koştu. İşte bu harekette gösterdiği hız dolayısiyle Bayezit'e daha sonraları «Yıldırım» dendi.

Niğbolu kalesi önündeki savaşta Haçlı ordusu perişan oldu. (25 Eylül 1396) Yıldırım'ın bu zaferinden sonra onu tebrik eden Abbasi Halifesi kendisine (Sultan-ı İklim-i Rûm) Rum Ülkeleri Sultanı ününü verdi.

Yıldırım Bayezit, 1402'de ikinci defa İstanbul'u kuşattı, ama bu sefer de Timur'un Anadolu'ya girmesi buranın fethini elli yıl geriye attı.

BUHRAN YILLARINDAN SONRA

Yıldırım Bayezit'in Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesinden sonraki «Buhran yılları»nın ve iç isyanların etkisiyle parçalanan Türk birliğinin kötü durumundan yararlanan Balkan devletleri harekete geçmişlerdi. Çelebi Mehmet'in hükümdarlığında Eflâk'lılar ve Macar'larla bazı savaşlar olmuş, ama Şeyh Bedrettin ve Düzme Mustafa olayları yüzünden kesin bir sonuç elde edilememişti.

Sultan Bayezit II Vezirinden Boğdan Seferi hakkında izahat alıyor —

BALKANLAR'DA EGEMENLİĞİN YENİDEN SAĞLANMASI

Murat II, Anadolu işlerini yoluna koyduktan sonra Rumeli'de harekâta başladı. Bir sınır olayını öne sürerek Sırbistan üzerine yürüdü. Macar Kıralı'nın yardımına rağmen Sırp'lar yenildiler ve yılda 50.000 Düka altını vergi vermeyi kabul ettiler. Bundan sonra Selânik ele geçirildi. Makedonya, Tesalya ve Yanya bölgeleri Osmanlı ülkesine katıldı. Güneyden ve doğudan sıkıştırılan Arnavutluk, Osmanlı himayesini kabul etti.

Osmanlı Türkleri'nin Balkanlar'da ilerlemesi üzerine Macar Kıralı ve aynı zamanda Polonya (Lehistan) hükümdarı olan Ladislas ile Türk'lerin korkusundan Macaristan'a kaçan Sırp Kıralı Jorj Brankoviç'le Transilvanya (Erdel) Bey'i Hünyadi Yanoş birleştiler. Osmanlı Devleti, bir iki başarı kazanan bu müttefik devletlerle Segedin'de on yıllık bir saldırmazlık anlaşması yaptı.

Murat II, tahttan çekilerek yerine 14 yaşındaki oğlu Mehmet II (Fatih Sultan Mehmet)'yi hükümdar yapınca, Segedin'de incil üzerine yemin eden bu devletler, Papa'nın Macaristan'daki vekili Kardinal Çezari'nin kışkırtmasıyla anlaşmayı bozdular.

Türk düşmanı Papa II Pi

Macar, Sırp, Lehistan, Hırvat, Alman ve Venedik orduları birleşerek Osmanlı Türkleri'ne karşı yeni bir Haçlı seferi düzenlediler.

Başlarında yine Kıral Ladislas ve Hünyadi Yanoş bulunan Haçlı Ordusu, Tuna'yı geçerek Vidin'e geldi. Burada, Eflâk birlikleri de onlara katıldı. Bu kötü durum karşısında, Mehmet II, babası Murat II'yi göreve çağırarak hükümdarlığı ona bıraktı. Anadolu'dan asker toplayıp Edirne'ye gelen Murat II, buradan Varna'ya geçti. Osmanlı ordusu Varna'da Haçlılar'la karşı karşıya gelince, Murat II, Segedin anlaşmasının yazılı olduğu parşömeni mızrak ucuna taktırarak Osmanlı Sancağı'nın yanına diktirdi. Savaş sırasında Kıral Ladislas öldürüldü ve başı bir mızrağa geçirildi. Bunu gören düşman orduları bozguna uğradı (1444).

Bundan sonra Sultan Murat II, önce Balkanlar'da, Yunanistan ve Mora'da Türk egemenliğini sağladı. Sırbistan yeniden Osmanlı himayesine girdi. Ladislas'ın ölümünden sonra Macar Kıralı Naibi olan Hünyadı Yanoş, onun bu meşguliyetinden yararlanarak yeniden bir ordu düzenledi. Ama Sultan Murat II onu Kosova'da yakalayıp üç günlük bir savaştan sonra yendi (İkinci Kosova 1448).

Osmanlı Türkleri'nin Balkanlar'da kazandığı bu büyük zafer, onların Avrupa'ya kesin olarak yerleşmelerini sağladı.

...manlı Türk-
...i'nin XV yüz-
...sonundaki
...dutları

Türk toplarının ateşine dayanamayan Venedik'liler, Kefalonya adasını Osmanlı'lara teslim ettiler.

TARİHİN DÖNÜM NOKTASI

Genç Türk Padişahı Fatih Sultan Mehmet; Bizans'ı fethederken, Ortaçağ kapanıyor, Dünya Yeniçağ'a giriyordu (29 Mayıs 1453). (Bk.: Bizans'ın Fethi. Sayfa: 61 - 63).

FATİH SULTAN MEHMET'İN RUMELİ'DE YAPTIĞI FETİHLER

Murat II, Sırbistan Krallığı'nı Osmanlı Devleti'ne bağlamıştı. Ama Fatih, burasını bütünüyle ülkesine katmak istiyordu. Arka arkaya düzenlediği üç sefer sonucu Sırbistan Krallığı'nı ortadan kaldırdı. Yalnız Belgrat alınamadı.

Bizans'ın fethinden sonra Mora'da iki despotluk vergiye bağlanmıştı. Ama buralardaki ahalinin despotlardan şikâyeti üzerine bunlar da ortadan kaldırıldı (1460). Vergiye bağlanmış olan Eflâk Bey'i Kazıklı Voyvoda (Vlad), Macar'larla anlaşarak Osmanlı'lara vergi ödemeyince Fatih, Eflâk'ı ele geçirdi. Macaristan'a kaçan Kazıklı Voyvoda'nın yerine kardeşini Eflâk Bey'i yapan Fatih, burasını Osmanlı ülkesine bağladı (1462).

AVRUPADAKİ FETİHLERİN DURAKLAMASI

Bayezit II'nin 31 yıl süren padişahlığı sırasında Osmanlı Devleti'nin dış siyaseti sönük geçti. Bundan dolayı Fatih'ten sonraki bu yıllar Osmanlı Türkleri'nin Avrupa'daki fetihleri için bir duraklama devresi sayılabilir. Bununla beraber Boğdan ve Mora'ya seferler yapılmış, Fatih'in alamadığı bazı kale ve limanlar ele geçirilmişti.

OSMANLI-VENEDİK DENİZ SAVAŞLARI

Osmanlı Türkleri ilk deniz savaşlarını, Çelebi Mehmet çağında Venedik'lilerle yapmışlardı. Çalı Bey adında bir Türk denizcisi, 30 parça gemiyle Gelibolu'dan çıkarak Yunan adalarını vurmuş, buradaki Venedik kolonilerini ele geçirmişti. Bunun üzerine Pietro Loredano adlı bir Venedik kaptanını 15 parça büyük kalyonla Çalı Bey'in üzerine gönderen Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı'ların küçük gemilerini batırmışlardı. Bu olay, daha sonraki yıllarda donanmaya önem verilmesine sebep oldu. Bizans'ın kuşatılmasında 400 parça gemiden yararlanıldı. Osmanlı Amirali Baltaoğlu'nun fetihte büyük yararlıkları görüldü.

Osmanlı Türkleri'nde ilk defa «Kapudan-ı Derya» diye anılan Hersekoğlu Mahmut Paşa ile Kırım fatihi ve İtalya savaşlarının kahramanı büyük denizci Gedik Ahmet Paşa çok ünlüdürler. Fatih çağının bu iki kahraman denizcisinden birincisi Hersekoğlu Mahmut Paşa, Sakız ve Rodos'un dışında kalan bütün Ege adalarını ele geçirmişti.

Gedik Ahmet Paşa ise Fatih'in son yıllarında İtalya'nın güneyini, Otranto'yu ele geçirerek Venedik'lileri telâşa düşürmüştü (1480).

Bayezit II çağında, Bosna Beylerbeyi İskender Paşa, kuzey Venedik topraklarına girerek büyük ganimetlerle geri döndü. Bu arada Arnavutluk ve Dalmaçya kıyılarında Venedik'liler elinde kalan kaleler alındı. Denizde de Kemal ve Burak Reisler başarı kazandılar. Kalelerin imdadına koşan Venedik donanması gemilerinin çoğu batırıldı. Bu zaferden sonra Osmanlı donanması Mora'da, Venedik'lilerin elinde bulunan İnebahtı (Lepante), Moron, Koron kalelerini ve Navarin limanını ele geçirdi. Bu arada Gedik Ahmet Paşa'nın Otranto seferinden sonra elden çıkan Ayamavra ve Kefalonya adaları geri alındı.

Venedik'liler Osmanlı Devleti ile başa çıkamıyacaklarını anlayınca barış istediler. Ayamavra adası ile alınan yerler elde kalmak üzere barış yapıldı (1502).

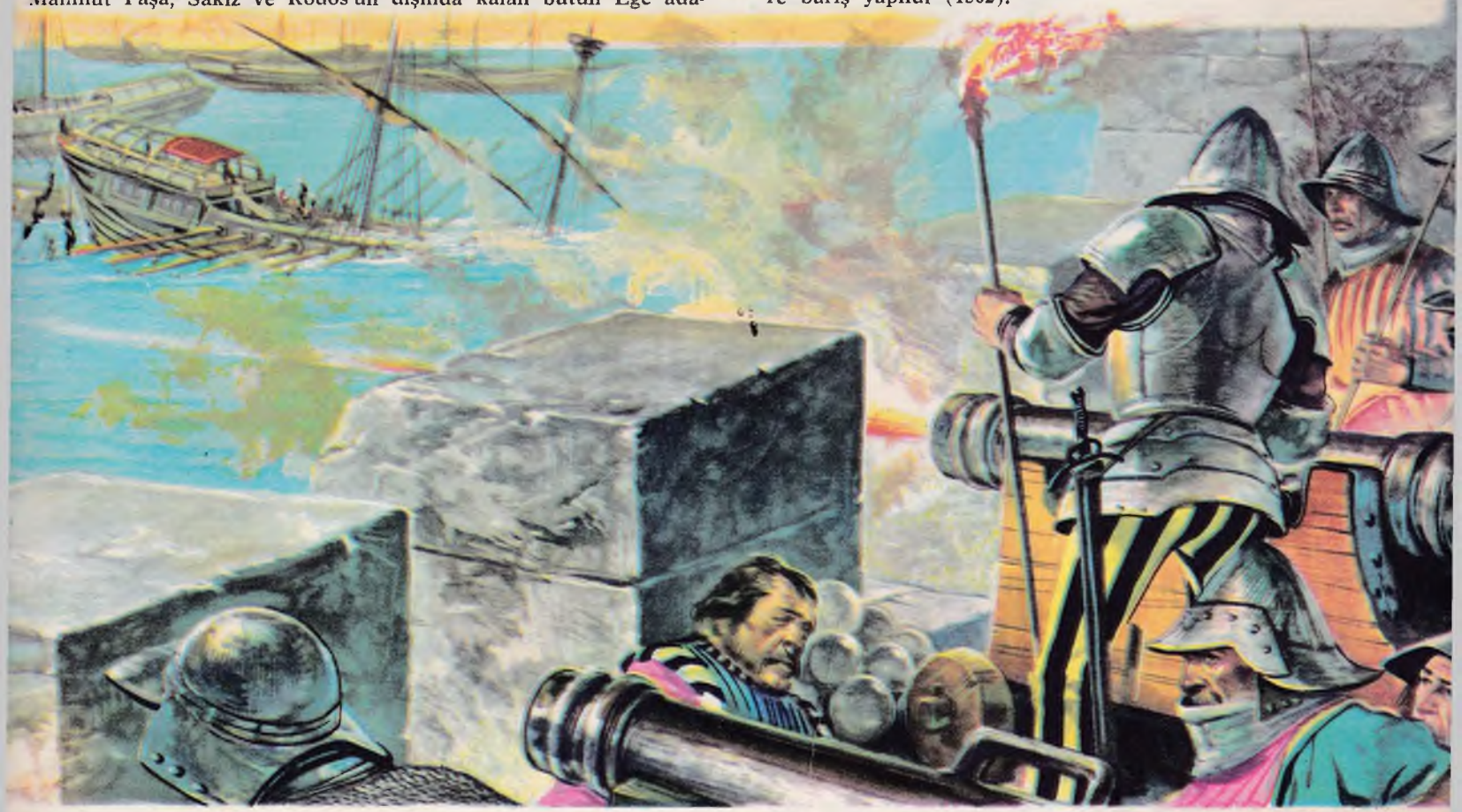

YAVUZ SULTAN SELİM'İN İRAN VE MISIR'I ELE GEÇİRMESİ

Bayezit II'den sonra padişahlığı ağabeylerinin elinden alan Yavuz Sultan Selim, doğuda İran ve güneyde Mısır üzerine seferler düzenledi.

O yıllarda İran'da Azerbaycan'lı bir Türk şeyhinin oğlu olan İsmail Safevî kendini İran Şahı olarak kabul ettirmişti. Şah İsmail, İran'ın resmî mezhebi olarak da Şiî'liği kabul etmişti. Kendisi de bu mezhebin en büyük koruyucusuydu. Şah İsmail, Anadolu halkını kendi mezhebine sokmak için birçok misyoner gönderdi. Bayezit II'nin padişahlığı sırasında çoğalan bu propagandalara karşı bir tedbir alınmamıştı.

Şah İsmail'in ne yapmak istediğini anlayan Yavuz, şehzadeler meselesi biter bitmez, İran'a savaş ilân etti. Çaldıran ovasında yenilen Şah İsmail, karısını, taç ve tahtını bırakarak kaçtı (20 Ağustos 1514). Zaferden sonra Yavuz; Tebriz'e geldi. Böylece Fırat'tan Urmiye gölüne kadar olan topraklar Osmanlı ülkesine katılmış oldu.

Bayezit II'nin padişahlığından beri Osmanlı Devleti ile Memlûklar arasında anlaşmazlıklar devam ediyordu.

Yavuz Sultan Selim, İran ve Memlûk Devletleri'nin ittifak ettiklerini öğrenince Mısır üzerine yürümeye karar verdi. Mısır, bir Osmanlı ordusunun Suriye'den geçerek İran'a gitmesine izin vermeyince iki devletin arası iyice açıldı. Bunun üzerine Yavuz, Zembilli Ali Efendi'den bir fetva alarak Mısır üzerine yürüdü. Merc-i Dabık ve Rindaniye (1516) zaferlerinden sonra Yavuz, Kahire'ye girdi (24 Ocak 1517). Böylece Suriye, Filistin ve Mısır Osmanlı topraklarına katılmış oldu.

SATIN ALINMAYAN PADİŞAH

Bütün amacı İran'ın Şiilerini sınırlardan içeri sokmamak, kutsal beldeleri elinde tutan ve İslâm Dünyası'nda üstünlük iddia eden Memlûk Devleti'ne lâyık olduğu darbeyi indirmek olan Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine çıkarken bir Yahudi sarraftan ordu için borç para almıştı. Tefeci, altın torbalarını padişahın önüne sıralamış ve boynunu bükerek:

«— Sultanım demişti, ben bu paralarımı geri istemiyeceğim, yalnız siz benim oğlumu Yeniçeri ocağına kabul buyurun!...»

Yavuz Selim'in hiddetten yüzü kızarmış, gözleri büyümüş, önündeki altın torbalarından birini kapınca sarrafın başına fırlatmış ve:

«— Hanedanımıza rüşvet mi teklif ediyorsun be herif, al torbalarını geri, yıkıl git karşımdan!...» diye bağırmıştı.

HAYVANLARIN KIŞ UYKUSU

a salyangoz kirpi yedi-uyuklayan kertenkele

Dünyanın birçok bölgelerinde, kış mevsimi başlangıcında, milyonlarca hayvana garip bir uyuşukluk çöker ve bunlar dinlenmeye çekilirler. Bazı hayvanların bu özel durumuna «KIŞ UYKUSU» denir.

Kış uykusu, bu soğuk ve karlı mevsimde, yiyecek bulma zorluğuyla karşılaşan hayvanların açlığa dayanabilmelerini sağlar.

Genellikle, kış uykusuna yatan hayvanlar, her taraf kar altında kaldığı sürece besinlerini bulmaktan yoksun olanlar, önceden tohum, meyve kurusu, ot gibi durmakla bozulmayacak besin maddelerini toprak altındaki yuvalarında veya ağaç kovuklarında depo ederek saklamasını bilmeyenlerdir.

Hayvanların kış uykuları, cinslerine göre değişik özellikler gösterir. Genel olarak, ayı, porsuk, sincap, köstebek gibi hayvanlar için kış uykusu sadece derin ve uzun bir uykudur. Özel olarak, bazı memelilerin (dağ sıçanı, kirpi, tarla sıçanı, yarasa gibi) vücutlarında değişmeler olur.

YİYECEK AZALINCA Kış geldiği zaman pek çok hayvan gibi kirpinin de keyfi kaçar. Vücudunu örten sivri dikenler kirpiyi düşmanlarına karşı çok iyi korursa da, havalar soğuyunca iş değişir, dikenler hayvanı soğuğa karşı koruyamaz olur. Bunun için kirpinin çok yemesi ve üşümemesi gerekir. Ama ne var ki kirpi böcek yiyerek beslenen bir hayvandır. Her yer donmuş olduğundan ortalıkta yenebilecek bir böcek de bulamaz. Zavallı kirpi, yapacak başka çare kalmadığını görünce yuvasına girerek tortop olur, derin bir uykuya dalar.

Tabiat, kirpiyi o biçimde yaratmıştır ki, havanın ısısı 10° ise, kirpinin vücudu 11° olur. Eğer hava 5°'den daha da soğursa kirpinin vücut ısısı olduğu yerde kalır. Yoksa hayvanın donup gitmesi işten bile değildir. Havaların ısınmıya başlamasıyla beraber kirpi de kendine gelir, derin uykusundan uyanır. Açlıktan zayıflamıştır. Tembellik ve uyuşukluğu birden üzerinden atamaz. Yiyecek bulup, karnını doyurmaya başladıktan kısa bir süre sonra eski ağırlığını ve kuvvetini bulur. Normal hayatına döner.

ÖRNEK BİR YATAKHANE Dağ sıçanları ise, kışı, toprağın 2-3 m. derinliğinde açtıkları çukurlarda, onu, onbeşi bir arada uyuyarak geçirirler. Bu yatakhaneyi yazdan hazırlamışlar, altını da samanla döşemişlerdir. Kış uykusuna yatan bir dağ sıçanının kalbi o kadar yavaş ve hafif atar ki farkedilmez bile... Yazın bir günde 36.000 kere soluk alıp vermesine karşılık, kışın ancak onbeş günde 36.000 kere soluk alıp verir. Yazın vücut ısısı 36°'dir. Kış mevsiminde ise, 10, hattâ 5 dereceye bile iner. Uykuya yattığı zaman vücudu çok besilidir. Yaz başında, uyandığında tanınmıyacak kadar zayıflamıştır. Kışın, besin maddesi bulamadığı için, yazdan vücuduna depo ettiği fazla yağları harcar. Bunun için hayvanlar kış uykusuna yatmadan önce ellerinden geldiği kadar çok şişmanlamıya çalışırlar.

dağ sıçanı engerek yılanı sincap kurbağa yeşil sazan

GARİP BİR YARATIK Yarasa kadar ilgi çekici bir yaratık daha yoktur dense doğru olur. Kanatları olmasına, gayet iyi uçmasına rağmen aslında memeliler sınıfından olan yarasa soğuğa çok dayanıklıdır. Gündüzleri bir ağaç kovuğu, ya da kayalıkların arasında yarı ölü bir durumda uyuyan yarasa, akşam olunca uyanır. Yakaladığı böceklerle karnını doyurur. Kış mevsiminde yarasa da uzun bir kış uykusuna yatar. Kanının ısısı —2°'ye inse bile vücudu donmaz, uykusuna devam eder. Yarasa, uyku sırasında sıfırın altındaki soğuğa dayanabilen biricik memeli hayvandır.

Isı, ışık, değme ve ses etkisiyle çok çabuk uyanan yarasa, uzun kış uykusu süresinde kendisini tehlikelere karşı kolayca koruyabilir. Uykusunda aldığı başaşağı durum çok ilgi çekicidir. Başaşağı durmakla hiçbir zaman yorulmaz. Ayak parmaklarındaki kaslar vücudunun ağırlığıyla kendiliğinden sıkışır.

YEDİ - UYUKLUYAN Fındık faresine eş türden bir fare olan yedi - uyukluyan, hayvanlar âleminin en uykucusudur. Kış uykusuna yatarken tostoparlak olur. Top atılsa da uyanmaz. Yedi - uyukluyan, yaz sonuna doğru bütün gücüyle çalışmaya, besin toplamaya başlar. Ağaç kovuğundaki yuvasına meşe palamudu, ceviz ve kozalak tohumlarını çok sayıda depo eder. Toplayıp depo ettiği bu besinleri, Nisan ayında uyandığı zaman yer.

AZ YEMEK, ÇOK UYKU Sincaplar aylarca süren uzun kış uykusuna yatmazlar. Fındık, fıstık, ceviz gibi bitkisel besinlerle karnını doyurduğu için sincabın yiyecek bulma şansı öteki hayvanlarınkinden daha çoktur. Sabahları yuvasından çıkar, bulabildiği kadar yiyeceği midesine indirdikten sonra acele yuvasına döner, hemen uyumaya çalışır. Kış mevsiminde sincaplar fazla hareket edip, kuvvet kaybetmekten çok korkarlar. Çünkü kaybettikleri enerjiyi kazanmaları için çok yemeleri gerekir. Yiyecek ise kışın kolay kolay bulunmaz.

YILANLAR: OTUZU BİR YATAKTA Soğuk günlerin gelmesi yılanların keyfini kaçırır. Engerek yılanlarının yirmisi otuzu bir arada, toprağın altındaki çukurlarda, birbirlerine sarılarak uykuya dalarlar.

KERTENKELE kışın, toprağın içindeki oyuklara saklanır. Ama havalar çok soğumadıkça uykuya dalmaz.

KURBAĞALAR su birikintilerinin, göllerin kıyılarındaki çamurlara gömülüp kış uykusuna yatarlar. Sıcak ülkelerdeki kurbağalar kışı uykuya yatmadan da kolayca geçirebilirler.

SALYANGOZ «PERDESİNİ KAPAR» Salyangoz kış uykusuna yatmadan önce taş diplerinde kendine güvenli bir yer bulur. Sonra kabuğunun ağzını perde gibi bir organla kapar.

YEŞİL SAZAN BALIĞI da suyun dibine gömülerek baharla beraber suların ısınmasını bekler.

ATATÜRK HAFTASI

İnsanların hayatında olduğu gibi, ulusların hayatında da acı ve tatlı günler vardır. Ancak, soylu uluslar acı günleri kısa zamanda büyük sevince dönüştürürler.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu, Mondros Silâh Bırakışması'ndan sonra da 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştı. Kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen, son padişah Vahdettin, İngilizlere sığınmış; Türk yurdunun parçalanmasına, Türk ulusunun tutsak yaşamasına rıza göstermişti. Padişah Vahdettin ve çevresindeki çıkarcılar rıza göstermişti ama, o günlerde Mustafa Kemal arkadaşlarına: «Bu Millet kurtulacaktır. Türk tarihi sona eremez!» Diyordu.

Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk

Atatürk'ün nasıl başarıya ulaştığını, anlayabilmek için O'nun hayatını; başarılarının büyüklüğünü anlıyabilmek için de, hangi koşullar altında ve nasıl bir çaba sarfettiğini iyi bilmek gereklidir. Ancak, şunu hemen açıklıyalım ki, Atatürk'ün hayatını yaptıklarından ayırarak anlatma olanağı yoktur. Çünkü, Atatürk yaptığı büyük işlerle iç içedir. Onlarla bir bütün, onlarla bir kütledir.

Atatürk 1881 yılında, o zaman Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ili olan Selânik'te doğdu. Babasının adı Ali Rıza Bey, annesinin adı Zübeyde Hanım idi (Bk. sayfa: 41-42-43).

Küçük Mustafa okul çağına gelince babası O'nu, o çağın modern usullerine göre öğretim yapan «Şemsi Efendi Okulu» na kaydettirdi. Fakat çok geçmeden babasını kaybeden Mustafa, babasının ölümünden sonra bir süre Mülkiye İdaresi'ne devam etti. Bu arada Askerî Rüştüye imtihanlarını kazanarak bu okulu bitirdi.

Mustafa Kemal 1899 yılında Harp Okulu'na, 1902 yılında Harp Akademisi'ne girdi; 11 Ocak 1905 tarihinde kurmay subay olarak mezun oldu.

Mustafa Kemal, Harp Okulu'nda-bilhassa Akademi'de- siyasî tarih derslerine çok ilgi duymuş, yurt sorunlarıyle yakından ilgilenmiştir. Yurdun yönetimine ilişkin görüşlerini arkadaşlarına anlatmış, okulda arkadaşlarıyle birlikte çıkardığı ve elle yazdıkları gazetede fikirlerini yayınlamıştır. Öğrencilik yıllarında, zamanın ileri gelen fikir adamlarının, bu arada Namık Kemal'in kitaplarını okumuş ve kendisini yetiştirmiştir.

Mustafa Kemal'in kurmay subay olarak ilk görevi Şam 5'inci Ordu Suvari Birliği'nde oldu. Mustafa Kemal burada yurdun içinde bulunduğu korkunç durumu daha yakından gördü. Şam'da «Vatan ve Hürriyet» adıyle gizli bir cemiyet kurdu. Fikirlerini bu dernek aracılığıyle yaymıya çalıştı.

20 Haziran 1907 tarihinde kolağası (yüzbaşı) olan Mustafa Kemal, Makedonya'daki 3'üncü Ordu'ya nakledildi. 13 Nisan 1909'da patlak veren 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılmasında etkin bir rol oynadı.

13 Eylül 1911'de İstanbul'a, Genelkurmay Başkanlığı'nda bir göreve nakledil-

di. 27 Eylül 1911'de İtalyanların Trablusgarp'a saldırmaları üzerine Mustafa Kemal buradaki birlikte görevlendirildi. İtalyanlara karşı Tobruk Savaşı'nı kazandı. Bu başarısından dolayı rütbesi binbaşılığa yükseltildi. Balkan Savaşı başlayınca Gelibolu yarımadasını korumak üzere toplanan birliğe atandı. Bu birliğin Harekât Şubesi Müdürlüğü'nü, Kolordu Kurmay Başkanlığı'nı ve Ordu Kumandan Vekilliklerini yaptı. Balkan Savaşı'nın sona ermesi üzerine Sofya Ateşemiliterliği'ne atandı.

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı çıkınca, Tekirdağ'da yeni kurulan 19'uncu Tümen'e yarbay olarak atanan Mustafa Kemal, «Arıburnu Muharebesi»ndeki başarısı üzerine albaylığa terfi ettirildi. Conkbayırı'nda Albay Mustafa Kemal'in komuta ettiği birliğin düşmana yaptığı saldırı ve sonucu, harp tarihinin ender kaydettiği savaşlardan biridir.

Çanakkale zaferinden sonra general olan Mustafa Kemal; doğuda 16'ncı Kolordu Komutanlığı'nı, sonra Kafkas cepesindeki 2'nci Ordu Vekilliği'ni, daha sonra güneydeki, Yıldırım Orduları grubuna dahil 7'nci Ordu Komutanlığı'nı ve Yıldırım Orduları Başkomutanlığı'nı yaptı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu artık son günlerini yaşıyordu. İstanbul'a gelerek durumu yakından gören Mustafa Kemal Paşa 1919 yılının Mayıs ayında olağanüstü yetkilerle, Erzurum'a Ordu Müfettişi olarak atandı. 15 Mayıs 1919 günü görevi başına gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. 19 Mayıs 1919 günü, Türk ulusunu kurtarmak ve «Türk Tarihi»ni devam ettirmek amacıyle Samsun'a ayak bastı (Bk. sayfa: 81-82-83).

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçer geçmez bütün çabalarını yeni Türk Devleti'ni kurmaya ve yurdu düşmanlardan kurtarmaya yöneltti. Erzurum ve Sivas Kongreleri'ni yaptı. Ankara'da 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ni toplayarak yeni Türk Devleti'nin temellerini attı. Disiplinli, askerlik kurallarına uygun bir ordu meydana getirildi.

Sıra yurdumuzun düşmanlardan temizlenmesine gelmişti. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Türk Kurtuluş Savaşı'nın plânlarını hazırladılar. Sıra ile Birinci ve İkinci İnönü, Sakarya Savaşları, son olarak 30 Ağustos «Başkomutanlık Meydan Savaşı» kazanıldı. Gazi Mustafa Kemal Paşa 1 Eylül 1922'de «Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz İleri!» Diye son tarihî emrini verdi. 9 Eylül 1922 günü düşman denize döküldü.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Gazi Mustafa Kemal bütün çabasını yeni Türk Deveti'nin gelişip yükselmesi için harcadı. Cumhuriyetin ilânı, hilâfetin kaldırılması, harf (Bk. sayfa: 94-95) kıyafet devrimleri gibi biribirinden üstün hizmetleriyle toplumumuzu batı uygarlığıyle yarışmak ve ondan üstün olmak gerektiği bilincine ulaştırdı. Bugün bu bilinçle ve onun izinde yürüyoruz.

Bütün ömrünü Türk ulusunun yücelmesi için harcayan eşsiz kahraman, büyük insan ve kurtarıcı Mustafa Kemal Atatürk'ü 10 Kasım 1938 Perşembe günü sabahı saat 09,05'te kaybettik.

Her yıl 10 Kasım günü O'nu anıyor, 10 Kasım'la başlayan hafta süresince düşündükleri ve yaptıklarıyla O'nu yaşıyor, kalbimizdeki Atatürk'e hesap verebildiğimiz ölçüde mutlu olacağımıza inanıyoruz.

Mareşal Gazi Mustafa Kemal

MUSA PEYGAMBER

İtalyan sanatçısı Michelangelo'nun «MUSA» heykeli.

Musevi dininin peygamberi Musa'nın hayatı üzerine edinilen bilgiler, daha çok bu dinin kutsal kitabı olan Tevrat'a dayanır. Hazreti Musa doğduğu sırada İsrailoğulları Mısır'da bulunuyorlardı. İsrailoğulları eski çağın öbür milletlerinden din yönünden ayrılıyorlardı. Eski Mısır'lılar, Asur'lular, Fenike'liler, Pers'ler, Grek'ler ve Roma'lıların çok Tanrılı dinleri olmasına karşılık, İsrailoğulları «Tek Tanrı» ya, evrenin yaratıcısı ve sahibine tapıyorlardı.

İsrailoğulları, Mezopotamya ile Suriye arasında çobanlıkla geçinen ilkel bir topluluktu. Milâttan 1800 yıl önce İbrahim peygamberin öncülüğünde anavatanlarını bırakarak Filistin'e, Ken'an iline göç ettiler. Ama daha sonra İbrahim peygamberin torunu Yakup peygamberin oğlu Yusuf peygamber zamanında Filistin'de başgösteren büyük bir kıtlık onları Mısır'a göç etmeye zorladı.

İsrailoğulları 430 yıl Mısır'da kaldılar ve o kadar çoğaldılar ki Mısır'ın yerlisi olan Kıpt kavmi, bundan çok fazla tasalanıyordu. İsrailoğulları'na hor bakmaya, onları, köle gibi ağır işlerde kullanmaya başladılar. Bu eziyetlere dayanamıyan İsrailoğulları dedelerinin ülkesi olan Ken'an iline (Filistin) gitmek istediler. Ama Mısır'lılar onların yakalarını bırakmıyor, her geçen gün yeni vergiler, yeni eziyetler bulup çıkarıyorlardı.

Bir gün, Firavun'un kâhinlerinden biri, İsrailoğulları'ndan doğacak bir erkek çocuğun onların başına geçerek öncülük edeceğini bildirdi. Firavun, bundan ürktü ve İsrailoğulları'na doğacak çocuklarını Nil nehrine atarak öldürmelerini emretti.

Yakup peygamberin oğullarından Levi'nin soyundan Umran'ın bir oğlu oldu. Anası onu Nil'e atmaya kıyamadı, korktuğu için de bir sepete koyup nehrin akıntısına bıraktı. Firavun'un kızı, Nil kıyısındaki sarayının balkonunda otururken suların üzerinde sürüklenip giden bebeği gördü. Onu alarak evlât edindi ve çocuğa «Sulardan kurtarılan» anlamına gelen «Musa» adını taktı. Büyüyünce onu yanında çalıştırmak istiyordu. Ama çocuk hiç kimseden süt emmiyordu. Saraya birçok sütanne getirildiyse de çocuk hiçbirinden meme almadı. Sonunda bir kadından süt emmeye başladı. Bu da gerçekte kendi annesiydi.

Böylece Musa'yı kendi annesi, Firavun'un sarayında büyüttü. Aradan yıllar geçmiş, Musa delikanlılık çağına erişmişti. Bir gün, gezerken bir Mısır'lının, İsrailoğulları'ndan birini haksız yere dövdüğünü gördü. Araya girerek bir yumrukta adamı öldürdü. Elinden böyle bir kaza çıktığı için artık Mısır'da duramıyacağını anlamıştı. Kaçarak Medine'ye gitti. Şuayp Peygamber'in bir kızıyla evlenip orada yerleşti. Çobanlıkla geçiniyordu...

Yıllarca sonra kendi kavmine dönmek üzere çoluk çocuğunu alıp yollara düştü. Yolu üzerinde bulunan Sina yarımadasındaki Tûr dağından geçerken yerde bir çalının yandığını gördü. Çalı yanıyor ama kül olmuyordu. Bu olay ilgisini çekti. İyice bakmak için eğildi. İşte o zaman «Tanrı»'nın sesini duydu. «Tanrı» ona «Musa! Kutsal olan bu topraklara basma! Kavminin çektiği acıyı gördün Mısır'lıların İsrailoğulları'nı ezmesine göz yumma! Git, Firavun'la konuş, ona İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkmasına izin vermesini söyle! Onlara öncülük et ve Filistin'e, kutsal Ken'an iline götür!» diyordu.

Musa, böyle kutsal bir görevi kendisinin başaramıyacağını söylediyse de ses: «Firavun'un, İsrailoğulları'nı Mısır'dan dışarı bırakmıyacağını biliyorum ama ben sana bu işde yardımcı olacağım. Sen benim elçim olarak bütün güçlükleri yeneceksin.» diye cevap verdi. Böylece Musa, Tanrı'yla görüşerek ondan peygamberlik, kurtarıcı hükmünü aldı.

MUSA'NIN MUCİZELERİ

Musa, Mısır'a gelince ağabeyi Harun'la anlaştı. İkisi Firavun'un karşısına çıkarak onu hak dinine davet ettiler. Firavun, Mısır'da kendisinden başka Tanrı olmadığını söyleyerek Musa'yla alay etti. Musa, elindeki kutsal sopasını yere bıraktı. Âsa ejderha oldu. Firavun, Musa'yı sihirbazlıkla suçladı, onu Mısır'lı büyücülerle yarışa davet etti. Bu yarışmada Musa'nın kutsal sopası, büyücülerin hünerlerini hiçe indirdi. Firavun, Musa'nın bu başarısına çok kızdı.

Öte yandan İsrailoğulları, Musa'nın yüceliğini anlamış, onun çevresinde toplanarak sözlerine inanmışlardı. Bu durum karşısında Firavun İsrailoğulları'nın

İsrailoğulları'nın «Va'dedilen Toprak» ismini verdikleri Filistin'e gitmek için geçtikleri yol.

Kızıldeniz'in suları, Musa'nın emriyle ikiye bölündü «Va'dedilen Topraklar» a doğru yollarına devam etmelerini sağladı.

Mısır'dan çıkıp gitmelerine izin verdi. Ama sonra da pişman oldu. Bütün askerleriyle arkalarına düştü.

Musa Peygamber, üç milyon kadar İsrailoğlu'nun başında yola çıkmıştı. Üç günde Kızıldeniz kıyılarına vardılar. Ama Firavun'un kendilerini kovaladığını görünce bir an önce karşı kıyıya geçmelerinin gerekli olduğunu anladılar. İşte bu sırada peygamberleri Musa mucizelerinden en önemlisini göstererek kutsal sopasını yere vurdu. Kızıldeniz'in suları iki yana çekilip ortadan bir yol açıldı. İsrailoğulları bu yoldan karşı kıyıya geçtiler. Ama Firavun ve askerleri aynı yoldan onları kovalamakta devam ediyordu. Musa Peygamber asasını bir kere daha vurdu. Deniz kapandı. Firavun'la askerleri korkunç dalgaların içinde boğularak öldüler.

Musa Peygamber, Ürdün kıyılarına gelip Eriha şehri karşısındaki dağa çıktı. Oradan, İsrailoğulları'na va'dedilen Ken'an ilini seyretti. Ama oraya varamadı. Çok yaşlanmıştı. Yuşa'yı kendine vekil olarak atadı. Kısa bir süre sonra da öldü. Musa Peygamber'in 120 yıl yaşadığı söylenir. Gömüldüğü yer belli değildir.

İsrailoğulları'nın «Altın Tapınak» ı.

İLK TEK TANRILI DİNİN KURUCUSU : MUSA PEYGAMBER

«Tek Tanrı» varlığını insanlık tarihinde ilk düşünen ve milâttan önce 1370'den 1352'ye kadar saltanat süren Mısır firavunlarından 4. Amenofis'tir. İnsanlık fikir tarihinin pek önemli bir adımı olan bu olay tek başına kalmış, izinden giden olmamıştır. Ancak Mısır'da doğup büyüyen Musa Peygamber'in 4. Amenofis'in fikrini benimsediği sanılmaktadır. Böylece ilk «Tek Tanrılı» ve bu «Tek Tanrı'nın peygamberlerine gelen direktif ve emirle ortaya çıkmış Kutsal Kitap'lı» din Musevilik'tir. Museviler'in Kutsal Kitabı da «Tevrat» tır.

İsrailoğulları'nın öncüsü Musa Peygamberin, «Tevrat» ın yazarı olduğu bilinmektedir. «Tevrat», daha sonra ortaya çıkan «Tek Tanrılı» dinleri de etkisi altında bırakmış, gerek hıristiyanlar, gerek müslümanlar tarafından ilk «Kutsal Kitap» olarak kabul edilmiştir.

MUSEVİ DİNİNİN AHLÂK KURALLARI VE İSRAİLOĞULLARI'NIN KUTSAL EŞYASI

Musevi dininin ahlâk kuralları «On Emir» içinde toplanmıştır.

Bunlar: 1 — Puta tapmıyacaksın. 2 — Boş yere Tanrı'nın adını anmıyacaksın. 3 — Altı gün çalışıp yedinci gün dinleneceksin. 4 — Ana - babana saygı göstereceksin. 5 — Adam öldürmiyeceksin. 6 — Zina etmiyeceksin. 7 — Komşunun malını çalmıyacaksın. 8 — Yalan söylemiyeceksin. 9— Rüşvet almıyacaksın. 10 — Sebepsiz yere kurban kesmiyeceksin.

İsrailoğulları yıllar boyunca göç ettikleri ve boyunduruk altında yaşadıkları için bir tapınak yapamamışlardı. Bundan ötürü Musa Peygamber, halkından topladığı altınlarla kolayca taşınabilen büyücek bir «Altın Sandık» yaptırdı. Bir çeşit tapınak olan bu sandığın iki bölümü vardı. Bir bölümünde daima yanık duran yedi kollu şamdan, öbür bölümünde «Altı Köşeli Yıldız» bulunurdu. İsrailoğulları, peygamberlerinin emir ve direktiflerini dinlemek için bu sandığın çevresinde toplanırlardı.

İsrailoğulları'nın «7 Kollu Şamdan» ı.

MEZBAHA

Modern endüstri metotlarının olanaklarından bir örnek verilmek istendiğinde Amerika'daki gibi akıl almaz ve kutuda et istihsal eden fabrikalardan şöyle söz edilir: Canlı ve besli hayvanlar fabrikanın bir ucundan girer öbür ucundan içinde incecik muntazam dilimler bulunan ambalajlanmış ve etiketlendirilmiş çeşitli türde et kutuları hâlinde çıkar.

Bu, biraz abartılmış gibi görünen tarifi dinleyenler belki dudak bükebilirler ama günümüzün modern yaşantısında bu tür olanaklar hayâl gücünün de ötesine varmıştır. Bu tür endüstrilere gelişmiş memleketlerde rastlamak mümkündür.

Nasıl olduğunu gelin birlikte inceleyelim!

Besin ürünlerinde büyük isim yapmış Arjantin'i örnek alarak işe başlıyalım.

Çok geniş alanlarda kurulmuş üretme çiftliklerinin yanı sıra kesilmiş etlerin özellikle dondurma usulüyle saklanmasının sağlandığı çok modern olanaklar mevcuttur.

Işte bu dev endüstrilere gelen canlı hayvanlar zincirleme usulüyle pekçok işleme tâbi tutulurlar: Kesim, ana parçalara bölüp çeşitli kısımlara ayırma, yağların ayrılıp temizlenmesi gibi gerekli çalışmaların tümü birbirine bağlı ve otomatiktir. Bu tür modern olanaklara sâhip memleketler ileri metotların kullanıldığı dev endüstriler kurarak büyük gelirler sağlamaktadırlar.

Bizim burada ele aldığımız mezbaha ise daha ziyade Avrupa'da ve yurdumuzun gelişmiş şehirlerinde kurulmuş olan kesim yerleridir.

Hemen her gün yediğimiz etin modern bir mezbaha tesisinde ne gibi işlemlerden geçtiğini kısaca şöyle özetlemek mümkündür.

Kesilmiş hayvanların gövdeleri hareket eden raylara asılmak yoluyla frigorifik tesislere taşınırlar.

MEZBAHADA BİR GEZİ

Modern bir mezbahada tesislerin bulunduğu alan yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Bu alanın içinde çeşitli bina ve barınaklar vardır. Tesislere giriş bir müracaat kulubesiyle kontrol altına alınmıştır. Buradan idari bölümlerin bulunduğu kısma geçilir. Görevli olmayanlar veya giriş izni almamış olanlar mezbahaya giremezler. Resimde numaralanmış olan mezbahadaki bölümleri numara sırasıyle inceleyebiliriz:

1 — Giriş: Kapıcının evi ve danışma bürosu buradadır.

2 — İdare binası: Burada bürolar ve müdüriyet bulunur. İdari âmirlik, muhasebe ve kontrolörlerin büroları da bu binadadır.

3 — Veterinerlik: Veterinerle bunların çalışmalarına ayrılmış odaların bulunduğu bu binada analizler için gerekli laboratuvarın yanısıra bozuk etlerin derhal imhası için yapılmış özel fırınlar vardır.

Gezimizin bu noktasında sırayı bozarak hayvanların tâbi tutuldukları işlem sırasını izlememiz mümkün olacaktır.

4 — Ana giriş kapısı: Canlı hayvan girişiyle kesilmiş etin dağıtım için çıkışı bu kapıdan yapılır. Bekçi ve muhafızların bulundukları bina da genellikle bu kapının hemen yanıbaşındadır.

5 — Dam: Açık havada hayvanların muhafaza edildikleri üstü örtülü barınaklarda alıcılar hayvanları inceleme olanağını kolayca bulurlar.

6 — Kantin: Alış-veriş işlemlerinin tamamlandığı bir tür hayvan borsasında küçük bir lokâl mevcut olup buradan içecek şeyler temin edilir.

7 — Barınak: Genellikle uzun bir yolculuktan sonra yorulan kesim hayvanlarının dinlenme olanağını buldukları barınak. Yorgun bir hayvanın eti iyi kalitede olmayacağı göz önüne alınmış bulunduğundan bu sahada kuru ot ambarları, gübreliklerden ayrı olarak koyun, sığır ve benzeri hayvanların sınıflandırıldıkları barınaklar da mevcuttur.

8 — Yalak: Kesim hayvanlarının su içtikleri yerdir.

9 — Tartı yeri: Satılan kesim hayvanları burada tartılır.

10 — Karantina: Buraya tecrit sahası da denir. Hastalık belirtisi gösteren hayvanlar burada ayrı bölümlerde bulundurulurlar ve böylece hastalığın diğerlerine bulaşması önlenir. Bu hayvanlar veteriner kontrolünde bulunurlar ve ancak veteriner izni olduğunda kesilirler.

11 — Kesim yeri: Salhane olarak da adlandırılan bu bölümde kasaplık hayvanların kesimi yapılır. Bu yerin büyüğünde büyükbaş hayvanlar kesilirken, yanlardaki iki küçük binada ise kuzu, koyun gibi küçükbaş hayvanların kesimleri yapılır. Her binanın içinde ayrı ayrı bölmeler vardır ve kesim sırasına göre hayvanlar bu çok temiz ve aydınlık, iyice havalandırılmış bölümlere alınırlar. Memleketimizde kesim işlemi hayvanın başı kesilmek yoluyla

BİR MEZBAHAYI MEYDANA GETİREN TESİSLERİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

yapılır. Yabancı diyarlarda ise genellikle özel bir tabancayla öldürülürler.

Kesimden hemen sonra, hareket eden bir çengele baş aşağı asılan hayvanın gövdesi derhal diğer işlemlere tâbi tutularak derisi yüzülür ve içi boşaltılır. Derisinin vücuttan kolayca ayrılmasını sağlamak için şişirme ve benzeri işlemler de süratli bir biçimde yapılırlar. Bu sırada bol miktardaki basınçlı suyla devamlı temizlik yapılır. Kesimhanede bulunan âlet ve araçlar genellikle otomatiktir. Böylece sakatat türleri ayrıldıktan sonra mekanik yolla bu kısımdan ilgili bölümlere gönderilirlerken raylardan sarkan müteharrik zincirlere asılı gövdeler de türlerine göre 12 numaralı bölüme geçerler ve buradan otomatik olarak, hemen frigorifik tesislerin bulunduğu bölüme alınırlar.

13 — Frigorifik tesis: Etler bu bölümde, satılıncaya kadar yaklaşık olarak 4 santigrad derecesinde muhafaza edilirler. Bu süre içinde etler bir veteriner tarafından muayene edilir ve sağlığa uygun olduklarını belirtmek için bir mühür ile damgalanır. Cam bölmeler (bu bölmelere yalnız Avrupa mezbahalarında rastlanılır) içinde asılı duran etler alıcılar tarafından incelenip seçilirler.

14 — Makine dairesi: Mezbahadaki bütün otomatik âlet ve araçların çalışmasını idare eden makine ve komuta âletleri bu bölümde bulunmaktadır.

15 — Sakatat ve diğer kısımların değerlendirilme bölümü: Kesim yerinde derisi yüzülen hayvanın gövdesinden çıkarılan sakatatla iskembe ve barsakları hemen bu bölüme getirilir ve burada temizleme işlemine tâbi tutulur. Barsaklar, iskembe salgılarından ve yarım sindirilmiş yemlerden kuvvetli su basıncıyla arınırlar. Beyin, ciğer, yürek, dalak, gibi sakatat parçaları gerektiği şekilde ayrılarak satış yerlerine sevkedilirler. Boynuz, tırnak ve post gibi kalıntılar ise bunları işleyecek iş yerlerine sevkedilirler.

Büyükbaş hayvanlarda yaklaşık olarak işe yaramayan 50 kilo kadar kalıntılar da özel fırınlarda yakılarak imha edilir.

BÜYÜKBAŞ HAYVANIN BÖLÜMLERİ

Kasaplık büyükbaş hayvanlar kesimde dördü önemli, beşincisi ise daha az önem taşıyan beş ana parçaya ayrılır. Önemli olan bölümler dört ayağı içine alan kısımlardır; ön ve arka olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Beşinci kısım ise baş, kuyruk, ayak ve sakatat olarak isimlendirilen yerlerdir.

Kesim hayvanı etinin kalitelere göre sınıflandırılmış adlarını belirten şema aşağıya çıkarılmıştır.

1'İNCİ KALİTE ETLER

5) Kürek
7) Antrikot
9) Fileto
12) Sokum
13) Trans
14) Nuar

2'NCİ KALİTE ETLER

2) Gerdan
3) Kürek üstü
4) Kürek
6) Kol
8) Göğüs
10) Döş
11) Pançeta
15) Bacak

3'ÜNCÜ KALİTE ETLER

1) Baş

MİMAR SİNAN

İran Şahı Tahmasb'ın elçisi, büyük Türk Padişahı Kanunî Sultan Süleyman'ın katına alındığında, çok heyecanlıydı. Getirdiği hediyelerin hoş karşılanacağını kesin olarak biliyordu. Çünkü Sultan Süleyman'ın, Mimar Sinan'a başlattığı caminin yapımı birkaç yıldanberi durmuştu. Demek ki, Türk Padişahı'nın camiye harcayacak parası yoktu. İşte Şah Tahmasb bu düşünceyle, Sultan Süleyman'a çok değerli hediyelerle birlikte mücevherler de göndermiş, mektubunda bunların satılıp, parasının caminin yapımı için harcanmasını rica etmişti.

Bütün dünyaya ün salan büyük Padişah, mektubu okuyunca gazaba geldi ve hediyeleri elçinin önünde dağıttırdı. Mücevherleri de o sırada yanında bulunan Mimar Sinan'a vererek: «Bu mücevherler, benim camimin taşları yanında değersiz kalır. Tezelden bunları öbür taşların arasına koyup bina eyle!» dedi.

Mimar Sinan padişahının bu dileğini yerine getirmekte gecikmedi. İran'dan gönderilen değerli taşları caminin minarelerinden birinin taşları arasına yerleştirdi. Bunların konduğu minareye de sonradan «Cevahir Minaresi» adı verildi.

Dünyanın en büyük mimarlarından biri olan Mimar Sinan'ın İstanbul'daki üstün eseri Süleymaniye Camii'nin yapımı sırasında geçtiği söylenen bu olayı Evliya Çelebi, «Seyahatnâme» sinde yukarıya aldığımız gibi anlatır.

MİMAR SİNAN'IN KÜÇÜKLÜĞÜ

Sayısı bilinmeyen yapıtlarıyla Dünya'ya ün salan bu büyük Türk mimarı Kayseri'lidir. Doğduğu tarih kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, 1588'de öldüğü zaman 99 yaşında bulunduğunu düşünen tarihçiler, Sinan'ın 1489 - 1490 yılları arasında doğmuş olduğunu belirtmektedirler.

Sinan, daha çok küçük yaşta, devşirme olarak İstanbul'a getirilmiş ve «Acemi Oğlanlar Ocağı» na yazdırılmıştır. Bu ocak Osmanlı İmparatorluğu ordusunun çeşitli bölümlerine asker yetiştiren bir okul durumundaydı. Sinan'ın burada kaldığı süre kesin olarak bilinmiyor, ancak iyi bir asker olarak yetiştirildiği ve ordu ile çeşitli savaşlara katıldığı da bir gerçektir. Öte yandan daha «Acemi Oğlanlar Ocağı» nda eğitim görürken, yapıcılık ve dülgerlik de öğrenmiş, bu alandaki üstün başarılarıyla ilgiyi çekmişti.

Eşsiz yapıcı Mimar Sinan

«Yeniçeri Ocağı» na girdikten sonra, 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in ordusuyla birlikte İran seferine katıldı. Çaldıran savaşında bulundu. İran şehirlerini ve buralardaki yapıları gördü. 1517'de Mısır seferine, daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın ordularıyla da çeşitli savaşlara katıldı.

SİNAN MİMAR OLUYOR

Katıldığı çeşitli seferlerde büyük başarılar gösteren Sinan mimarlık alanındaki ilk varlığını da yine bir savaş sırasında gösterdi. 1535'te Kanunî Sultan Süleyman'ın İran seferinde, ordu, Van Kalesi'ni kuşatmıştı. Sinan'a askeri taşıyacak kalyonlar yapması emredildi. Sinan çok kısa bir süre içinde bu emri yerine getirdi üstelik bunlara top da yerleştirdi.

Rütbesi günden güne yükselen Sinan, bu başarısı üzerine, kendisini devletin büyüklerine ve padişaha daha iyi tanıttı.

Sinan daha sonra Batı'ya yapılan seferlere de katıldı.

MİMAR SİNAN'IN ESERLERİ

Mimar Sinan yüzyıllık ömründe sürekli olarak eser vermiş, tükenmez yaratma gücü göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş topraklarının her köşesinde yapıları yükselmiş, Türk sanatının damgasını bu ülkelere vurmuştur. Bilinen eserleri yanında birçoğu da kaybolmuş, dağıldıkları imparatorluk topraklarında tanınmamış olarak durmaktadır. Sağlığında, yapılarına dair ağızdan yazdırdığı ve «Tezkeret-üt-Ebniye» (Yapılar Tezkeresi) diye anılan kısa biyografisinden anlaşıldığına göre, 73 cami, 49 mescit (küçük cami), 50 medrese (okul), 7 darülkura (kitaplık), 17 imaret (yoksullar için aşevi), 6 darüşşifa (hastane), 7 su kemeri, 7 köprü, 27 saray, 18 kervansaray, 5 yiyecek deposu, 31 hamam, 18 türbe ki toplam olarak 315 yapı yapmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman'ın Buğdan seferi sırasında Prut nehri üzerinde bir köprü kurmak gerekiyordu. Ordu mimarlarından hiçbiri suyun akıntısına dayanacak bir köprü yapamadı. Bunun üzerine vezirlerden Lütfü Paşa, bu işi Sinan'dan başkasının başaramıyacağını Padişah'a söyledi. Kanunî, Sinan'ı bu işle görevlendirdi. Koca Sinan 13 gün içinde köprüyü yapıp bitirdi. Artık, mimar olarak ün salmaya başlamıştı. Buğdan seferinden sonra İstanbul'a dönüldüğü sırada devletin Baş Mimar'ı Acem İsa öldü. Kısa bir süre sonra da, Sinan'ı çok seven Lütfü Paşa Sadrazam oldu. Lütfü Paşa henüz kimsenin atanmamış olduğu Baş Mimar'lık görevini Mimar Sinan'a verdi (1538).

Mimar Sinan'ın büyük Süleymaniye camii

MİMAR SİNAN OSMANLI DEVLETİNİN BAŞ MİMAR'I

Böylece, kırk sekiz yaşında, İmparatorluk Baş Mimarı olan Sinan'ın verimli sanat hayatı başladı. En olgun çağına erişmiş olan bu büyük mimar, çeşitli ülkeleri gezmiş, Doğu ve Batı'nın en güzel yapılarını incelemiş bulunuyordu. Bu tarihten, ölümüne kadar geçen elli yılı aşkın bir süre içinde Mimar Sinan Dünya Mimarlık Tarihi'nin en güzel eserlerini verdi. Yaptığı her yapı bir öncekinden daha güzel oluyor, çeşitli konularda ortaya koyduğu eserlerle ünü günden güne artıyor, kendisini daha fazla sevdiriyordu.

Mimar Sinan'ın imzası ve mührü

Üzerinde çalıştığı çeşitli mimarlık konularının belli başlıları köprüler, su kemerleri, camiler, mescitler, türbeler ve hamamlardır. Mimar Sinan sağlığında öyle bir ün yapmıştı ki, kendisini seven ve sayanlar ona «Ser mimaran-ı Cihan ve mühendisan-ı devran = bütün Dünya mühendis ve mimarlarının başı» derlerdi.

İmparatorluk baş mimarlığı katını büyük bir başarı ile yürütmüş olan Mimar Sinan, 1588'de 99 yaşında iken öldü. Ünlü eseri Süleymaniye Camii'nin arkasında kendisi için yaptırdığı, pek sade, açık kemerli türbesine gömüldü.

MİMAR SİNAN'IN SANAT HAYATI

Yaptığı eserlerle, Dünya ölçüsünde bir ün kazanan Mimar Sinan'ın böylesine büyük bir varlık göstermesi, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman gibi güçlü hükümdarların buyruğu altında çalışmış olmasına bağlanabilir. Gerçekten, bu çağlar Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü ve en zengin zamanlarıydı. Mimar Sinan, birçok ülkeleri gezmiş, çeşitli mimarlık eserlerini incelemişti. Devletin zenginliği ona her türlü imkânı sağlamıştı.

Öte yandan Türk el sanatları ve kültürü onun zamanında en ileri duruma ulaşmıştı. Çinicilik, taş oymacılığı Mimar Sinan'a büyük yardımcı oluyor, yanında çalışan mimarlar çizgilerini aynen uyguluyorlardı.
Mimar Sinan'ın, en büyük ve en değerli eserleri, İstanbul'daki Süleymaniye Camii ile Edirne'deki Selimiye Camii'dir.

1550 - 1557 yılları arasında yaptığı Süleymaniye Camii için, Sinan «kalfalık eserim» der. Sinan bu camide, kendisinden önce mimar Hayrettin'in Beyazıt Camii'nde kullandığı Ayasofya plân şemasını kullanmıştır. Orta büyük kubbenin iki yanındaki sahanları, aynı büyüklükte olmıyan beşer ufak kubbeyle örterek, yapıya hem hareketli bir ritim kazandırmış, hem de caminin orta yerinin yanlara doğru genişlemesini yeni bir biçimde sağlamıştır.

Mimar Sinan'ın «ustalık eseri» saydığı Selimiye Camii, 1574'te tamamlanmıştır. 31,50 m. çapındaki koskocaman kubbe sekiz ayak üzerine oturtulmuştur. Sinan'ın üzerinde uzun zaman çalıştığı Selimiye Camii'nin plânı, yüzyıllar boyunca hayranlık uyandırmıştır.

SÜLEYMANİYE CAMİİ'NİN AÇILIŞ TÖRENİ

Süleymaniye Camii'nin yapımına 1549 yılında başlanmıştı. Aradan yıllar geçtiği halde bir türlü bitmiyordu. Çünkü Sinan daha birçok yapılarla uğraşıyordu. 1557 yılında, Kanunî Sultan Süleyman, cami iki aya kadar bitmezse, Sinan'ın başını vurduracağını bildirdi. Bunun üzerine Mimar Sinan bütün öteki yapılarını durdurarak binlerce ustasını, işçisini bu işe koştu. Söz verdiği gibi, 2 ay sonra camiin yapımını bitirdi. Mimar Sinan açılış töreni gününü şöyle anlatır:

«Süleymaniye Camii kapısının anahtarını Padişah Kanunî Sultan Süleymana sundum. Sonra dua edip, el kavuşturup yanlarında durdum. Padişah, oda-başısına dönerek:

'— Üstün bir yapı olan bu camiin kapısını açmaya kim yaraşır' diye sordu. Oda-başı :

'— Padişahım, Mimar Sinan Ağa, Allahın seçkin bir kuludur. Bu işe ondan daha yaraşır kimse bulunmaz' diye cevap verdi. Kanunî:

'— Bina ettiğin Allahın bu kutsal evini açmaya ancak sen yaraşırsın' diyerek camiin anahtarını uzatınca, hemen anahtarı aldım ve

'— Ya Fettah' deyip açtım.»

Böylece, Osmanlı tarihinin en büyük ve en üstün bilginlerinden Şeyhülislâm Ebussuud Efendi tarafından temeli atılan bu camiin kapısını da ünlü mimar Koca Sinan açmış oldu.

DÜNYA ÇOCUK KİTAPLARI HAFTASI

Kitabı, «elle yazılmış veya çeşitli araçlardan yararlanılarak basılmış kâğıt yapraklarının biraraya getirilmesinden oluşan bir demettir.» Diye tanımlayabiliriz.

Evet, kitap bir demettir. Öyle bir demet ki, size uygarlığın özgür havasını getirir. Geçmişle aranızda köprü kurar, dünyanın güzelliklerini gözlerinizin önüne serer. Onun için kitap, en değerli vazonuzda ölünceye dek bulundurabileceğiniz, çeşitli çiçeklerden oluşmuş bir demettir. Eğer kitap olmasa idi bilgileri kuşaklardan kuşaklara ulaştırmak mümkün olmıyacak, her şeyi yeniden izlemek, tanımak ve öğrenmek zorunda kalacaktık. Kitap, duygu ve düşünceleri ölümsüzleştiren bir uygarlık anıtıdır.

Çocuk ise, bir ulusun geleceğinin güvencesi ve en değerli varlığıdır. Onun için gelecekte, çocukları kitaplarla ilişkisi en çok olan ulus, dünyanın en uygar ulusu olmıya adaydır. Bu gerçeği bilen insanlar çocuklarla kitapları arkadaş etmek için çaba harcamaktadırlar.

1917 yılında, Amerikan İzcileri Kütüphanecisi «Çocuk Kitapları Haftası» ile ilgili bir öneride bulundu. Bu öneriyi benimseyen Amerika «Kitap Yayanlar Derneği» 1919 yılında «çocuklara, gençlere daha iyi ve daha çok kitap» sloganıyle, çocuk-kitap ilişkilerini güçlendirmek için yeni bir çığır açtı. Kısa zamanda bu çığır bir çağrı niteliğini kazandı.

Bugün Türkiye dahil 25 devlet, her yıl Kasım ayının ikinci pazarıyle başlayan haftayı «Dünya Çocuk Kitapları Haftası» olarak kutlamaktadır. Bu haftanın amacı, çocuğa kitabı sevmeyi, korumayı ve ondan yararlanmayı öğretmek, okuma zevk ve alışkanlığını kazandırmak için çaba harcamaktır. Önemli olan bu çabaların Kasım ayının 2'nci pazarıyle başlayan hafta değil, yılın geriye kalan 51 haftasında da sürdürülmesidir. Ayrıca, yararlı ve güzel kitapları tanıtmak, düzenlenecek «Çocuk Kitapları Sergileri» ile diğer ulusların çocuk yayınlarını tanıtmak, dünya çocukları arasında sevgi, saygı ve güven duygusu yaratmak gibi olumlu davranışları da haftanın diğer yönleri olarak belirlemek mümkündür.

Çocuklarını iyi şekilde eğitmek, onlara yararlı bilgiler öğretmek isteyen uluslar, eğitim ve öğretimin sâhipsiz aracı kitaptan yararlanmak zorundadırlar. Onun için ileri ülkeler kütüphanelere ve bilhassa çocuk kütüphanelerine çok fazla değer vermektedirler.

Yurdumuzda da 1952 yılında çocuk kütüphaneleri kurulmaya başlamıştır. Çocuk kütüphaneleri, 16 yaşına kadar olan çocuklara gerekli ve yararlı kitapları sunarlar. Bugün yurdumuzda 290 çocuk kütüphanesi vardır. Bu kütüphanelerde çocuklarımız kitaplardan yararlandıktan başka, müzik, resim temsil ve güzel okuma gibi eğitsel çalışmalar da yaparlar. Onun için çocuk kütüphaneleri her yönüyle birer eğitim yuvalarıdır.

Çocuklarımızı iyi davranışlar kazanmış, bilimsel düşünme yeteneğine sâhip, geleceğin mutlu insanları olarak yetiştirmek istiyorsak onları kitaplarla dost edelim. Çünkü «kitap, en iyi dosttur.»

Dünya Çocuk Kitapları Haftası münasebetiyle sergiler açılmaktadır.

Anadoludan Göçen Esrarlı Bir Millet: ETRÜSKLER

İtalya'nın Toskana bölgesinde bir kıyı şehri yapan Etrüsk'ler.

Milâttan sekiz yüz yıl önce İtalya'nın bugünkü Toskana bölgesindeki kıyı ovalarına, Anadolu'dan geldiği sanılan bir kavim göç etmişti. Bunlar ETRÜSK'lerdi.

Etrüsk'lerden kalan mezarların biçimleri ve bunların ölü gömme gelenekleri Lidya'lı oldukları sanısını vermektedir. Heredot'un anlattığı gibi Lidya efsanesi de Etrüsk'lerin İtalya'ya, Anadolu'dan geldikleri görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Milâttan önce 1800 yıllarına doğru Asya'dan gelen başka kavimlerin baskısı altından kaçarak, güney doğuya doğru yola çıkan Etrüsk'ler, Akdeniz kıyılarını takip ederek, Mısır'a gelmişlerdi. O sıralarda Mısır'da firavunlar en parlak çağlarını yaşıyorlardı. Etrüsk'lerin Mısır'a yerleşmelerine izin vermediler. Bunun üzerine yollarına, kuzey Afrika kıyıları boyunca devam eden Etrüsk'ler, Akdeniz'i geçerek Etrürya adını verdikleri bugünkü Toskana bölgesine gelip yerleştiler. Etrüsk'lerin bir kolu da İspanya'ya, Sardunya ve Balear adalarına dağıldı.

Eski bir Etrüsk vazosu.

Etrüsk'ler, Anadolu'dan kalkıp Mısır ve kuzey Afrika üzerinden geçerek İtalya'da Toskana bölgesine (Etrürya) geldiler. Böylece, bin yıl sonra yeni bir ülke bulabildiler.

Etrürya o çağlarda, içinde yırtıcı hayvanların bulunduğu ormanlarla kaplıydı. Ama bu çalışkan insanlar, burada ilk evlerini, ilk köylerini kurdular.

Etrüsk'ler, bu verimli bölgede durup dinlenmeden çalıştılar ve başarıya ulaştılar. Kuzeyde Po ovasına, güneyde Kampanya bölgesine kadar olan yerleri ellerinde bulunduran İtalik'leri egemenlikleri altına aldılar ve başşehri Roma olan büyük bir krallık kurdular.

İlkel köyleri, kalın surlarla çevrili birer şehir durumuna gelmişti. Bunlar Tarkini, Volsini, Bologna, Floransa, Mantua, Perugia ve Adria (Adriya denizine adını veren şehir) şehirleriydi.

Böylece, Etrüsk'ler, Roma'lılardan çok önce İtalyan kültür ve uygarlığının yaratılmasında ve gelişmesinde önemli rol oynadılar.

Sınırları surlarla çevrilli Etrüsk şehri.

Bir Etrüsk evinin

ETRÜSK ŞEHİR VE EVLERİ

Etrüsk şehirleri, Yunan şehirleri gibi, birbirinden ayrı, bağımsız şehir devletleri durumundaydı. «Lucumone» denilen bir başkan tarafından idare edilirdi.

Her şehir kendi imkânlarıyla yetinirdi. Ancak bir saldırıya uğradıkları zaman, birbirlerine yardım ederlerdi. Bu şehirler çoğunlukla yüksek tepelerde kurulurdu. Düşman saldırışından korunmak için de kalın surlarla çevrilirdi.

Etrüsk'ler şehirlerinin plânını kare biçiminde yaparlardı. Şehir kuracakları alanın sınırlarını, sabanla toprağı kazara işaretlerler, yer yer sabanın demirini topraktan çıkararak surların giriş kapılarının yerini belirtirlerdi.

Şehirdeki evlerinin özel bir biçimi vardı. Bu biçim, Etrüsk'lerin Asya'lı olduklarını belirtme yönünden dikkati çeker. Etrüsk evleri de kare biçimindeydi. Pencereler evin ortasındaki avluya bakardı. Çatılar ve kat bölümleri boydan boya atılmış kalaslarla yapılırdı. Sonraları Roma'lılar, Etrüsk'lerin bu tekniğinden yararlanmışlardır.

Etrüsk'ler iyi yaşamasını sevdikleri için evlerinin içini konforlu bir biçimde, halılar, yataklar, geniş divanlar, yemek masalarıyla döşerler, biblolarla süslerlerdi.

Etrüsk'ler çok canlı ve zekiydiler, ama zevklerine de çok düşkündüler. Eğlenmeyi, şarkı söyleyip dansetmeyi çok severlerdi. Avlar düzenler, vurdukları hayvanların etleriyle ziyafetler çeker, kürk ve derileriyle süslü elbiseler yaparlardı. Bir Etrüsk mezarının içinde bulunan yukarıdaki duvar resmi, onların eğlenceye, giyime kuşama ne kadar önem verdiklerini belirtiyor.

Çok akıllı ve çalışkan insanlar olan Etrüsk'ler, Elba adasındaki demir ve Toskana'daki bakır madenlerini çarçabuk bulup işletmiye başladılar.

Yaptıkları üstün güzellikteki vazoları, kıymetli süs eşyalarını, heykelleri, bıçak, kalkan, mızrak gibi silâhları Akdeniz limanlarında satarlardı.

ETRÜSK MEZARLARINDA BULUNAN EŞYALARDAN BİRKAÇI

1. **Ev biçiminde ve içinde ölülerin külleri saklanan toprak kap.**
2. **İki Etrüsk askeri biblosu.**
3. **İçki koymak için yapılmış bir vazo.**
4. **Enseyi, alnı ve yanakları koruyan bir miğfer.**

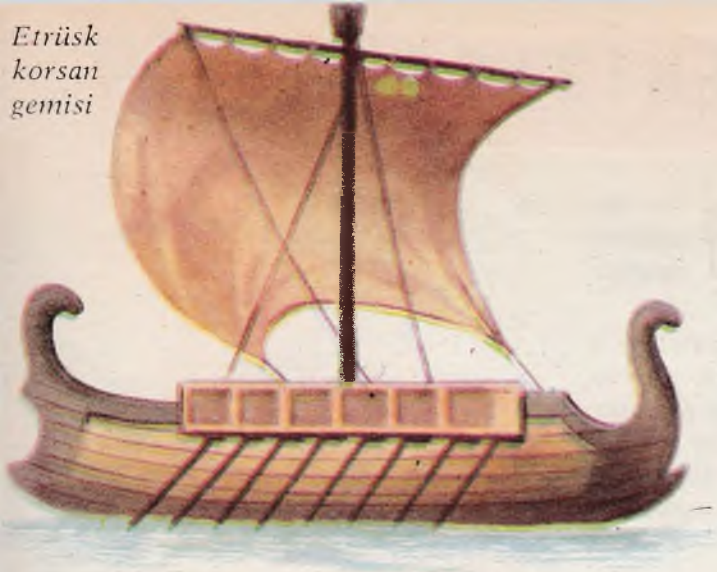

Etrüsk korsan gemisi

ETRÜSK'LER İYİ DENİZCİYDİ

Etrüsk'lerin aslında korsanlık yaptıkları sanılmaktadır. Ama İtalya'ya yerleştikten ve zenginliğe kavuştuktan sonra yağmacılıktan vazgeçip Akdeniz'de gemicilikle uğraşmaya başladılar. Hem kürek, hem de yelkenle yol alan sağlam ticaret tekneleri yaptılar. Bunlarla bütün Akdeniz'de, İspanya, Balear adaları ve Anadolu'nun birçok limanlarında dolaşıyorlardı. Etrüsk'ler, Kartaca'lılar ve Yunan'lılarla (Etrüsk'ler sonradan onlar gibi giyinmeye başladı) ticaret yapıyorlardı.

E T R Ü S K ' L E R D E D İ N

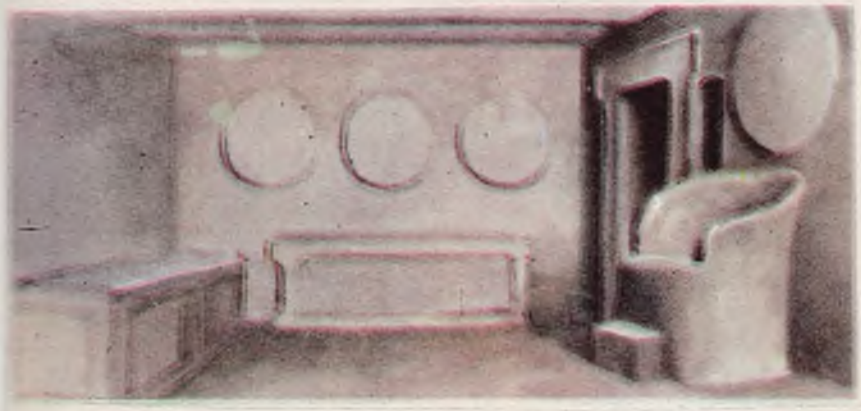

Özel biçimde döşenmiş Etrüsk yeraltı mezarı.

Etrüsk tanrısı heykelinin başı.

Etrüsk'ler çeşitli tanrılara taparlardı. Din ve inanışlarında Lidya'lıların, Yunan'lıların ve İtalik'lerin izleri ve etkileri görülmektedir. En büyük tanrıları, Yunan'lıların Zevs tanrısına benziyen YUPİTER idi.

Etrüsk'ler ölüleri için özel mezar odaları yaparlardı. Bunların içini, ölünün iş ve aile hayatına ait resimlerle süslerler; balta, mızrak, kılıç, kalkan gibi silâhlarını ve süs eşyalarını koyarlardı.

E T R Ü S K ' L E R İ N Y A Z I S I

Etrüsk'lere ait birçok yazıta mezar duvarlarında rastlanmıştır. Yazılarında Yunan alfabesini kullanırlardı, ama kelimeleri apayrıydı. Yüzyıla yakın bir zamandanberi bu yazıları çözmeye uğraşan bilginler olumlu bir sonuca varamamışlardır. Bunda, Etrüsk'lerin, Mısır'lılar gibi birkaç çeşit yazı kullanmamış olmalarının etkisi büyüktür. Böylece Etrüsk yazıtları, onları, tarihte esrarengiz bir millet olarak saklamaktadır.

Mermer levha üzerindeki Etrüsk yazısı.

ETRÜSK'LERİN TARİHTEN SİLİNMESİ

Etrüsk'ler bir yönden tarımla, diğer yönden deniz ticaretiyle kısa zamanda kalkınıp zenginleştiler. Milâttan önce 8'inci yüzyıldan sonra Kampanya'ya kadar inerek bütün lâtin şehirlerini egemenlikleri altına aldılar. Bu arada Roma'yı da ele geçirerek kendilerine merkez yaptılar. Roma'nın ilk Etrüsk kralı Tarkuinius'tur. Bu kral Roma kapitülünde Yupiter tapınağını yaptırmaya başlamış ve şehrin tepeleri arasındaki bataklık arazinin sularını boşaltmak için kanallar açtırmıştı. Bundan başka o zamanki Roma'yı bir sur içine almış ve bir de sirk yaptırmıştı. Tarkuinius'tan sonra yerine geçen damadı Servius Tullius, yedi tepe üzerinde kurulu Roma'yı çevreliyen ve kendi adıyla anılan surları yaptırdı.

Tarihte Muhteşem Tarkuinius adıyla ün alan Tarkuinius'un oğlu çok gaddardı. Sindirici ve baskılı idaresi sonucu Roma'lılar ayaklanarak Etrüsk'leri Roma'dan kovdular. Etrüsk'ler bu tarihten sonra bir daha da eski güç ve zenginliklerine kavuşamadılar. İtalya'nın birçok bölgelerine dağılan Etrüsk'ler, zamanla İtalya'daki diğer milletlerin arasında eriyerek kayboldular.

Etrüsk kadınları başlar sivri külâh, ayaklarına sivri uçlu pabuçlar giyerl di. Elbiseleri Yunan'lıların ne benzerdi.

Erkekler kısa ve dar elbi sivri burunlu, uzun kon ayakkabı giyerler, mücevl de takarlardı.

Etrüsk askerleri Roma ask leri gibi giyinirler, çıp ayakla gezerler, özel Etrü bıçağı taşırlardı.

Köylüler kesiksiz, düz kumaşla örtünürlerdi.

AVRUPA'DAKİ NEHİRLER

Avrupa küçük bir kıtadır. Bundan dolayı akarsularının uzunlukları azdır. Avrupa'lıların en uzun akarsular olarak kabul ettikleri ünlü Tuna ve Volga nehirleri, öbür kıtalardaki büyük nehirler yanında pek kısa kalır.

Avrupa'nın fizikî durumunu gösteren bir haritaya baktığımız zaman iki önemli özellik dikkatimizi çeker. Birincisi Avrupa'da pekçok akarsu vardır. İkincisi de uzun nehirler çoğunlukla kıtanın doğu bölümünde toplanmıştır. Bunun nedenini hiç düşündünüz mü? Cevap çok kolay: Doğu Avrupa düzlüklerle dolu bir bölgedir. Buradaki akarsular da, kilometrelerce, hiçbir engelle karşılaşmadan akarlar.

İngiltere: Thames (360 km.) İngiltere'nin en uzun nehridir.

Almanya: Ren (1326 km.) St. Gotthard dağlık bölgesinden çıkar, Kuzey denizine dökülür.

Fransa: Sen (776 km.) Langres yaylasından çıkar. Fransa'nın nehir ulaşımına en elverişli akarsuyudur.

Fransa: Loire (1020 km.) Cevennes'den çıkar. Fransa'nın en uzun nehridir.

Fransa: Garonne (650 km.) Pireneler'den çıkar. Atlas Okyanusu'na dökülmeden önce Dordogne'nin sularını da alır.

İspanya: Duero, (786 km.) Sierra de Urbiondan çıkar, Portekiz'in içinden akıp Atlas Okyanusu'na dökülür.

İspanya: Tajo (1010 km.) Doğu İspanya'daki Serrania de Cuenca bölgesinden çıkarak Lizbon'un 15 km. ötesinde Atlas Okyanusu'na dökülür.

İspanya: Guadiana (801 km.) La Mancha düzlüğünden çıkar, Atlas Okyanusu'na dökülür.

İspanya: Guadalquivir (650 km.) Sierra Segura'dan çıkar, Atlas Okyanusu'na dökülür.

İspanya: Ebro (927 km.) Kantabriya dağlarından çıkar, Akdeniz'e dökülür.

Fransa: Rhone (812 km.) İsviçre'de St. Gotthard dağlık bölgesinden çıkar, Akdeniz'e dökülür.

İtalya: Po (652 km.) İtalya'nın en uzun nehridir.

Almanya: Elbe (1165 km.) Riesen-Gebirge'den çıkar, Kuzey denizine dökülür.

Almanya: Oder (912 km.) Sudetler'den çıkar, Baltık denizine dökülür.

Polonya: Vistül (1387 km.) Beskid dağlarından çıkar, Baltık denizine dökülür.

Thames n.
Londra
Rotterdam
Le Havre
Paris
Sen n.
Loire n.
Nantes
Bordeaux
Garonne n.
Oporto
Duero n.
Tajo n.
Lizbon
Guadiana n.
Guadalquivir n.
Sevilla
Ebro n.
Rhône n.
Basel
Köln
Ren n.
Strasbourg
Hamburg
Oder n.
Danzig
Varşova
Vistül n.
Breslau
Dresden
Elbe n.
Viyana
Budapeşte
Torino
Po n.
Belgrad

Avrupa nehirleri içinde Tuna, uluslararası bir akarsu durumundadır. Türk tarihinde de önemli bir yer tutan Tuna, sekiz devlet toprağından, (Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ile Rusya) ve üç başkentten (Viyana, Budapeşte ve Belgrad) geçer. Roma'lılar bu nehre Danuvius adını koymuşlardı. Uzun bir süre Tuna nehri Batı-Roma İmparatorluğu'na hudut vazifesi gördüğü için kıyılarında pek çok kale bulunur. Tuna yıllar boyunca devletlere önemli bir savunma hattı olmuştur.

Tuna, güzel bir nehirdir, ama Volga ve Ren nehirleri kadar gemiciliğe elverişli değildir. Kıyılarındaki çamurlu ve sığ bölgeler, bu güzel nehirde gemiciliğin ilerlemesine engel olmuştur. Ren ile Tuna nehrini birleştirecek 1600 km. uzunluğunda bir kanalın açılması tasarlanmaktadır. Tuna nehri, Almanya'daki Kara Orman bölgesinden doğar ve büyük bir delta meydana getirerek Karadeniz'e dökülür. Tuna deltasında küçük adalar vardır.

Ren, Avrupa'nın en kıymetli nehirlerinden biridir. Orta Alpler'de St. Gotthard dağlık bölgesindeki kaynağından çıktıktan sonra İsviçre'deki Konstanz gölüne ulaşır. Bu bölgede, suları çok kuvvetli aktığı için elektrik enerjisi elde edilir. Ren nehri, Konstanz gölünden çıktıktan sonra, Fransa-Batı Almanya hududu boyunca gider, Şistli Ren yaylasını geçerek Holânda'ya ulaşır ve Kuzey denizine dökülür.

Ren, geçtiği bu memleketleri birbirine bağlayan önemli bir su yoludur. Ren nehri, uzunluk bakımından Avrupa'nın dokuzuncu nehridir ama, ekonomik yönden birincidir.

Daha tarihin eski çağlarında bile Ren nehri ticarî bir su yolu sayılıyordu. Germen'lerle Roma'lılar ticarî alışverişlerini, genel olarak, Ren nehri yoluyla düzenlerlerdi.

Ren kıyılarında Avrupa'nın iki önemli maden ve endüstri bölgesi bulunmaktadır: Ruhr ve Ren bölgeleri. Bu bölgelerdeki kömür madenleri bütün dünyada ün salmışlardır.

Ren'in deltası üzerinde Rotterdam şehri kurulmuştur. Rotterdam limanı, dünyanın en işlek limanlarından biridir.

Rusya: Dvina (1293 km.) Mayıs ayından Ekim ayma kadar nehir ulaşımına elverişlidir. Geri kalan altı ay donmuş durumdadır. Beyaz denize dökülür.

Rusya : Peçora (1789 km.) Kuzey Ural'lardan çıkar, Kuzey Buz denizine dökülür.

Haritada gördüğünüz, Cebelitarık'tan Ural dağlarına kadar uzatılan kırmızı tarama çizgi, akarsuların akış yönünü göstermektedir. Akarsular, kuzeyde, Kuzey denizi, Baltık denizi ve Atlas Okyanusu'na dökülür. Güneyde ise nehirler, Akdeniz, Karadeniz ve Hazar denizini besler.

Rusya: Volga (3688 km.) Avrupa'nın en uzun nehridir. 300 metre yüksekliğindeki Valday sırtlarından çıkar, 500 km. uzunluğunda bir delta bırakarak Hazar denizine dökülür.

Rusya: Don (1967 km.) Moskova'nın güneyindeki Tula şehri yakınından çıkar, 36 km. genişliğinde bir delta bırakarak Azak denizine dökülür.

Tuna (2960 km.) Kara Orman dağlarından çıkar, Karadenize dökülür.

Arhangelsk
Peçora n.
Dvina n.
Gorky
Volga n.
Don n.
Stalingrad
Astrahan
Rostov
Tuna n.

Volga	3688 km.
Tuna	2960 km.
Don	1967 km.
Vistül	1387 km.
Ren	1326 km.
Elbe	1165 km.
Loire	1020 km.
Tajo	1010 km.
Ebro	927 km.
Oder	912 km.
Rhone	812 km.
Sen	776 km.
Po	652 km.

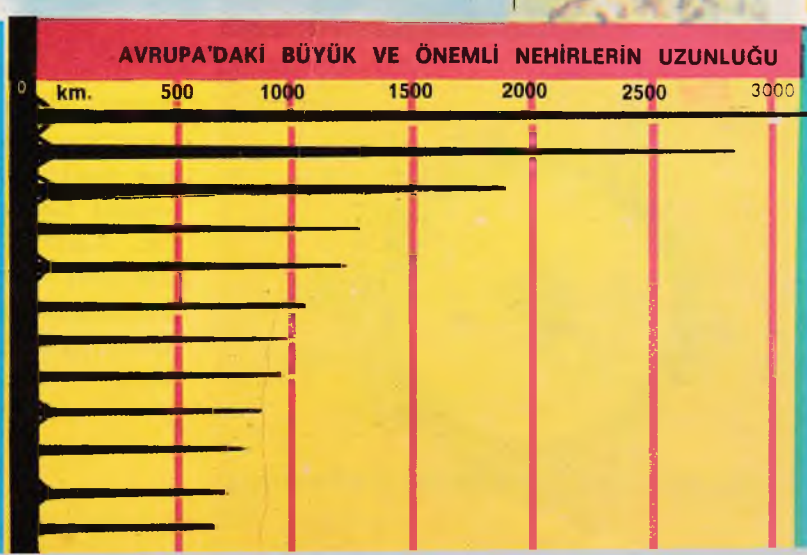

K Ö K

Bitki, tohumdan filizlenmeye başladığı andan itibaren, gövde, yaprak, çiçek, meyva gibi çeşitli organlarını geliştirmek ve beslenme, solunum, terleme, çiçeklenme gibi çeşitli işleri yapmak, tek kelime ile yaşamak zorundadır. Bunun için de geliştiği ortamdan gerekli birçok besleyici maddeyi çekip almaktadır. Bitkilerin çoğunun geliştiği ortam, toprak ve havadan meydana gelir.

Bitki, topraktan kökleriyle, su ve suda erimiş madensel tuzları alır.

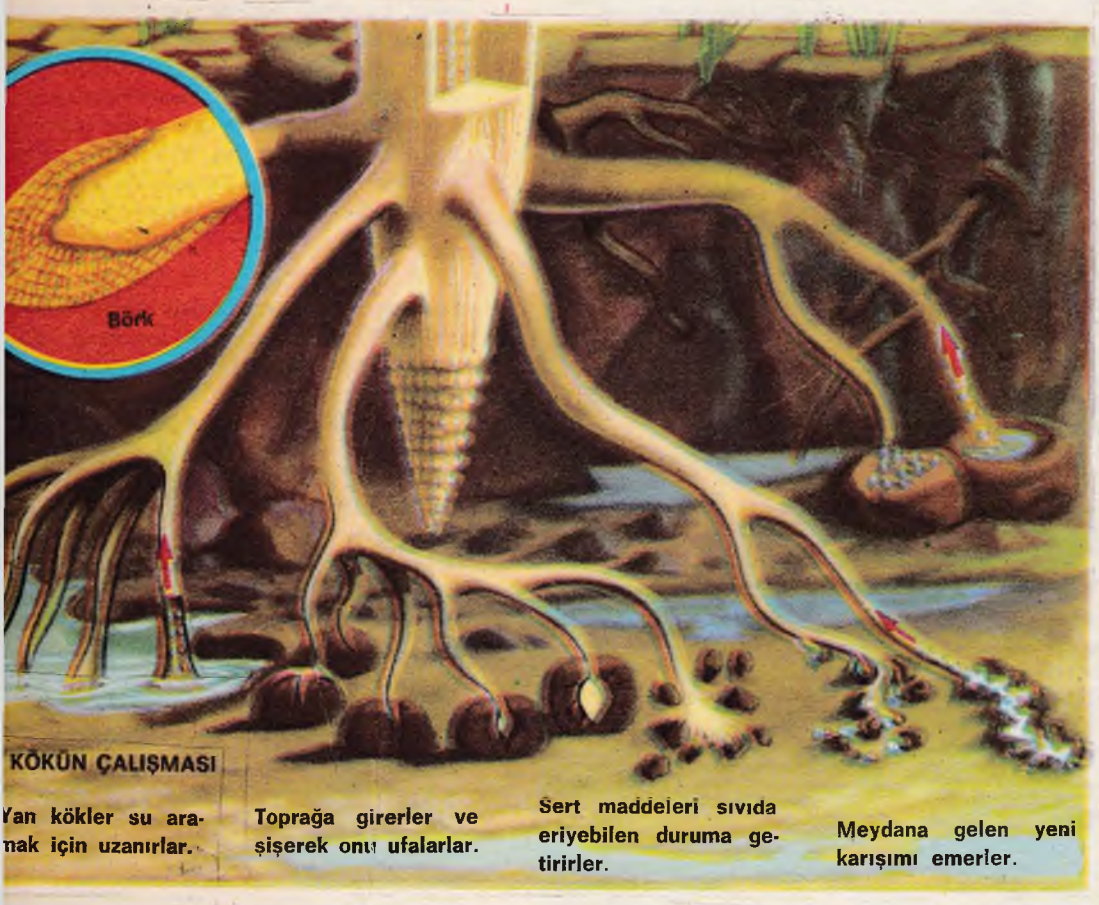

Kök, bitkinin toprağa bağlanmasına, topraktan besin maddelerini almasına yarayan bölümüdür. Kökün toprağa giren bölümüne **«anakök»**, buna bitişik ve yanlara doğru uzananlara **«yankök»** ler denir. En çetin işi katı toprağı delmek zorunda olan kökün ucu yapar. Her kökün ucunda, ancak büyülteçle görülebilen yüksük biçiminde bir baş bulunur. **«Börk»** denen bu uc daima genç hücreler meydana getirerek kökün uzamasını sağlar. **«Börk»** ü kırılan kök bir daha uzamaz. **«Börk»** ün hemen yanında incecik **«emici tüyler»** vardır. Bunlar topraktan su ve suda erimiş madensel tuzları emmeye yararlar. Bu tüyler kökün dışını saran deri tabakası hücrelerinin yanlara doğru uzamasından meydana gelirler. Kökler uzadıkça yukarıda kalan **«emici tüyler»** düşer, uc kesimlerde yenileri oluşur. Böylece köklerin besin alma organları daima yenilenmiş olur.

Odun olan kökler suyu nasıl emerler? Su ve suda bulunan madensel tuzlar kökün dışını saran deri tabakası hücrelerinin uzayarak meydana getirdiği **«emici tüyler»** yoluyla köke girerler. Bu olaya **«Osmos Olayı»** denir. Ama kökü saran deri tabakası hücreleri dokularının özelliği dolayısiyle sadece bitkiye yararlı madensel tuzları emer. Gerçekten bu hücreler bitkiye girecek madensel tuzların çeşit ve miktarlarını düzenler ve gerekirse emmeyi keserler

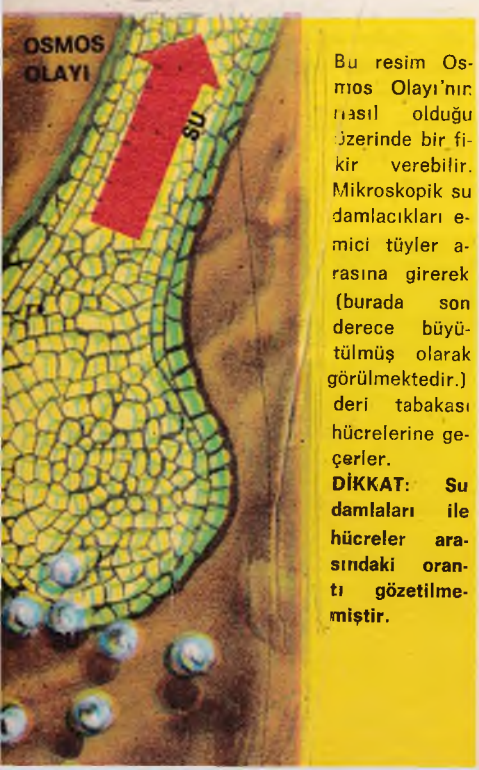

Bu resim Osmos Olayı'nın nasıl olduğu üzerinde bir fikir verebilir. Mikroskopik su damlacıkları emici tüyler arasına girerek (burada son derece büyütülmüş olarak görülmektedir.) deri tabakası hücrelerine geçerler.

DİKKAT: Su damlaları ile hücreler arasındaki oranı gözetilmemiştir.

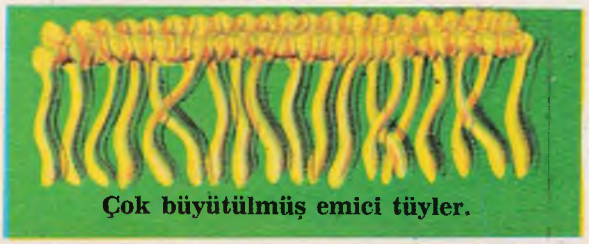

Çok büyütülmüş emici tüyler.

Emilen sıvı karışımlar, bu hücreler yoluyla köklere, oradan da gövdede bulunan ve **«odun boruları»** adı verilen borularla yapraklara kadar dağılırlar

Kök ve emici tüylerin kesiti (mikroskopta).

Arasıra kökler ters yönde bir osmos da yaparlar. Örnek: sert ve suda erimeyen bir madde olan mermerle karşılaşan **«emici tüyler»** karbon dioksit çıkarırlar. Karbon dioksit su ile karışınca mermeri meydana getiren kalsiyum karbonatı sıvı içinde kolayca eriyen ve dolayısiyle emilebilen bikarbonata çevirir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN YAYILMASI

Kanunî Sultan Süleyman'ın padişahlık ve onu izleyen Sokullu'nun sadrazamlık yılları, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yönden en parlak bir çağını meydana getirir. Bu çağ, yapılan fetihler yönünden bir ilerleyiş ve yükselişi kapsar. Kültür ve uygarlık tarihi yönünden ise Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak bir çağını meydana getirir.

Avrupa'lılar, Sultan Süleyman'a «Büyük Süleyman» veya «Muhteşem Süleyman» derler. Gerçekten de Kanunî'nin 46 yıl süren padişahlığında Türk orduları ve donanmaları, karada ve denizde, batıda ve doğuda birçok savaş yapmış, geniş ülkeler ele geçirmiştir. Akdeniz ve Ege'de kesin bir egemenlik kurulmuş, bütün Kuzey Afrika'nın imparatorluk topraklarına katılmasıyla Akdeniz bir «Türk Gölü» durumuna getirilmiştir. Kanunî, bütün bu savaşların en önemli olan 13'ünde Türk ordularına komuta etmiştir.

Kanunî çağında Osmanlı Türkleri, batıda Macar ve Avusturya'lılarla, doğuda İran'lılarla, denizlerde Venedik, Papa Hükümeti, Şarlken, Rodos ve Malta şövalyeleri, İspanya ve Portekiz'lilerle savaşlar yapmışlardır. Gene bu çağda Osmanlı İmparatorluğu, Fransa'ya yardım etmiş ve bazı imtiyazlar vermiştir.

Kanunî'nin son yıllarında devlet idaresini eline almış olan Sokullu (Sadrazamlık yılları: 1564-1579), Selim II'nin bütün padişahlığı (1566-1574) ve ondan sonra tahta geçen Murat III (Padişahlık yılları: 1574-1595)'ün ilk yıllarında ülkeyi büyük bir bilgiyle yönetmiştir.

KANUNÎ'NİN TAHTA ÇIKMASI VE İÇ AYAKLANMALAR

Yavuz Sultan Selim'in yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamayıp Edirne yolunda ölümü üzerine Kanunî, padişah oldu (1520). Babası ona çok güçlü bir ordu, zengin bir hazine, tecrübeli devlet adamları ve ünlü komutanlar bırakmıştı. Kanunî'nin rakîbi bulunmadığı için saltanat kavgaları olmadı ama, tahta çıktığının ilk yılları içinde ülkede bazı iç isyanlar başgösterdi. Bunların en önemlileri, Memlûk komutanlarından olan ve Yavuz'un Mısır seferi sırasında Osmanlı Türkleri'ne sığınıp Şam valiliğine atanan Cambert Gazalî'nin Suriye'de; Bozok (Yozgat)'lu bir eşkiya olan Baba Zünnun'un ve Hacı Bektaş soyundan olduğu söylenen Kalenderoğlu'nun Anadolu'da çıkardığı ayaklanmalardır. Bu üç ayaklanma da öbürleri gibi hemen bastırılarak elebaşıları idam edildi.

YÜKSELME ÇAĞINDA AVRUPA'DA YAPILAN FETİHLER

Belgrat'ın fethi (1521) — Kanunî padişah olduğu zaman Macar Kıralı Layoş «Louis II» (Kırallık yılları: 1516-1526), Osmanlı Hükümdarı'nı tebrik etmediği gibi vergisini de ödememişti. Layoş, Kanunî'nin gönderdiği elçi Behram Çavuş'u da idam edince Macaristan üzerine sefer açılmasına karar verildi.

Kanunî'nin komutası altındaki Türk orduları, Belgrat'ı nehirden ve karadan kuşattılar. Ordunun önünde ilerleyen Türk akıncıları da Macaristan'ın içlerini vurmaya başladılar. Yapılan kısa bir savaştan sonra ordu Belgrat'a girdi (1521). Belgrat'ın fethinden sonra civardaki Karlofça, Salenkamen ve Ösek kaleleri de ele geçirildi.

Mohaç Meydan Savaşı ve Macaristan'ın fethi (1526) — Belgrat'ın Türk'lerin eline geçmesi, Macar Kıralı Layoş'un düşmanlığını daha da artırdı. Kanunî, Macaristan seferine hazırlanırken Şarlken'e esir düşen Fransa Kıralı François I'den elçiler eliyle bir mektup aldı. Kıral, bu mektubunda yardım istiyordu. Bunun üzerine Kanunî seferi çabuklaştırdı. Türk ordusu 1526 yılı ilkbaharında İstanbul'dan yola çıktı. Tunayı geçerek Petervaradin kalesini ele geçirdi. Macaristan ovasına girdi. Kıral Layoş, önce geri çekildi. Sonra savaşı kabul etti. Savaş Mohaç ovasında oldu. (29 Ağustos 1526). Üç yanından sarılan düşman, çok kayıp verdi. Kaçabilenler de bataklıkta boğuldu. Kıral Layoş da boğulanlar arasındaydı.

Yükselme Çağı'nın en ünlü Padişahı Kanunî Sultan Süleyman

Türk zaferlerinin en büyüklerinden biri olan Mohaç Savaşı iki saat gibi kısa bir zamanda bitmişti. Kanunî'nin komutasındaki Türk ordusu, bu zaferden sonra hiçbir yerde mukavemet görmeden Budapeşte'yi aldı. Kanunî, Macaristan'ı fethettiği zaman burasını hemen Osmanlı ülkesine katmadı. Osmanlı himayesi altında bir Macar Kırallığı kurarak başına Macar soylu kişilerinden Jean Zapolya II. (Yanoş)'yi getirdi.

Birinci Viyana kuşatması (1529) — Macaristan'ın fethi, Türk'lerle Avusturya'lıları karşı karşıya getirmişti. Kutsal Roma-Germen İmparatoru olan ve Habsbourg sülâlesinden Şarlken (Charles V. veya Charles Quint)'in kardeşi Avusturya Arşidükası Ferdinand, ölen Macar Kıralı Layoş'un kızkardeşiyle evliydi. Bundan ötürü Macar tahtı üzerinde hak iddia ediyordu.

Ferdinand I., Kıral Yanoş'a karşı harekete geçti. Budin'e girdi. Yanoş'un yardım istemesi üzerine Kanunî, Macaristan üzerine yeni bir sefer düzenledi. Budin'i geri aldı. Yanoş'a Macar Kırallık tacını giydirdi.

Kanunî'nin bu ikinci Macaristan seferinde de ne Ferdinand I., ne de Şarlken onun karşısına çıkamadılar. Ferdinand I'in kaçması üzerine Kanunî onu Viyana'ya kadar kovaladı. Türk ordusu 1529 yılının Eylül ayında çok iyi bir savunma düzenine sahip olan Viyana'yı kuşattı. Ama ordu bir kuşatma savaşı için hazırlanmamış, mevsim de ilerlemişti. Kışın yaklaşması üzerine bir sonuç elde edilemeden geri dönüldü.

Belgrat'ın fethinde Türk atlıları kaleye hücum ederken

Almanya seferi — Viyana kuşatmasından sonra Ferdinand I. yeni isteklerde bulunmak üzere İstanbul'a elçiler gönderdi. Bir yandan da yeniden Budin'i kuşattı. Onun bu iki yüzlü siyaseti Kanunî'yi kızdırdı ve yeni bir sefer düzenlemesine sebep oldu. Türk ordusu, Budin'i kurtardıktan sonra Estergon kalesini ele geçirdi. Viyana üzerine gitmedi. Amacı Şarlken veya Ferdinand I'le bir meydan savaşı yapmaktı. Ama her ikisi de birinci seferde olduğu gibi Kanunî'nin karşısına çıkmak cesaretini gösteremediler.

Türk akıncılarının Avusturya ve Güney Almanya içlerine kadar yaptığı akınlardan yılan Ferdinand I. barış istemek zorunda kaldı. Kanunî, İran üzerine bir sefer hazırlığında bulunduğu için bunu kabul etti (1533).

Macaristan'ın Osmanlı ülkesine katılması — Macar Kıralı Yanoş'un 1540 ta ölümü, Ferdinand I'in Macar tahtı üzerindeki iddialarını yenilemesine yol açtı. Bunun üzerine Kanunî büyük bir orduyla sefere çıktı. Ordu Belgrat'a geldiğinde, Ferdinand I'in Budin'de Türk akıncılarına yenildiği haberi alındı. Budin'e gelen Kanunî, Yanoş'un oğlunu Erdel (Transilvanya) Beyliğine atayıp Macaristan'ın ele geçirilen bölgelerini Budin Eyâleti adıyla Osmanlı ülkesine kattı (1541).

Buna rağmen Ferdinand I., Macaristan'ın bütünü üzerindeki haklarından vazgeçmedi. Yapılan birçok savaştan sonra imzalanan barış (1547) da sürekli olmadı. Ferdinand I'in Osmanlı himayesinde bulunan Erdel'in işlerine karışması yeni savaşlara yol açtı. Başta Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmet Paşa olmak üzere birçok Türk komutanının yönettiği savaşlar sonunda Erdel ve Macaristan kalelerinden çoğu Türk'lerin eline geçti. Ferdinand I. yeniden barış istedi ve 1533 antlaşmasına uygun yeni bir antlaşma yapıldı (1562).

Zigetvar'ın alınması ve Kanunî'nin ölümü (1566) — Avusturya ile 1562'de imzalanan barış da sürekli olmadı. Ferdinand I'in yerine geçen Maksimiliyan, Macaristan ve Eflâk'a saldırdı. Bunun üzerine Kanunî bir Avusturya seferine çıkma zorunda kaldı. Bu, onun son seferiydi. Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa'nın isteği üzerine ordunun başına geçmişti.

Sokullu, Avusturya üzerine yapılacak seferle devletin, Malta'ya yapılan başarısız kuşatmada sarsılan itibarını düzeltmek istiyordu.

Türk ordusu, başında Kanunî olmak üzere yola çıktı. Zigetvar kalesi kuşatıldı. Kale bir türlü düşmüyordu. Buna üzülen Kanunî'nin hastalığı arttı ve ordunun yeni hücumlara başladığı sırada ihtiyar padişah top ve tüfek sesleri arasında hayata gözlerini kapadı (1566).

Kanunî, ordusunun başında öldüğü zaman 74 yaşındaydı. Sokullu, padişahın ölümünü askerden gizledi. Ertesi gün de Zigetvar kalesi alındı.

Zigetvar seferinden bir süre sonra Avusturya Arşidükası Maksimiliyan, İstanbul'a elçiler göndererek barış istedi. Sokullu 1533'te imzalanan Avusturya Antlaşması şartlarına uygun yeni bir barış yaparak Batı'daki seferlere son verdi (1568).

OSMANLI - FRANSIZ DOSTLUĞU VE KAPİTÜLASYONLAR

Fransa Kıralı François I'in, İtalya Savaşları sırasında Şarlken'e esir düşmesi ve Kanunî'den yardım istemesiyle başlayan Osmanlı-Fransız münasebetleri sonraları çok gelişti. Kanunî'nin Mohaç zaferi, arakasından yapılan Birinci Viyana kuşatması ve Almanya seferi, François I'i Şarlken'in baskısından kurtardı.

Kanunî, Avrupa Hıristiyan Birliği içinde bulunan Fransa'yı kendi tarafına çekmek istiyordu.

Fransa'ya ticarî haklar, Fransız'lara da birtakım kolaylıklar sağlandı. Buna Fransız tarihlerinde «Kapitülasyon», bizim tarihlerimizde de «Uhud-u Atîka» ya da «İmtiyazat-ı Mahsusa» adı verilir. Bu ticarî hakların yanı sıra Osmanlı Devleti, Fransa'ya askerî yardımda da bulundu.

Her yıl ilkbaharda donanma, denize açılmadan önce Topkapı Sarayı'nın önünde toplanır, Padişahı selâmlardı.

YÜKSELME ÇAĞINDA YAPILAN DENİZ SAVAŞLARI VE DONANMA

Türk donanmasının en güçlü çağı Osmanlı İmparatorluğu'nun «Yükse Çağı»na raslar. Bu çağda Hızır Reis (Barbaros)in Osmanlı Türkleri hizmetine girmesi, deniz üstünlüğünün sağlanmasına ve ünlü kaptan denizcilerin yetişmesine sebep olmuştur. Barbaros Hayrettin Paşa'nın tün başarılarıyla Akdeniz bir Türk Gölü durumuna geldi. Yetiştirdiği tanlar arasında Turgut Reis, Salih Reis, Piri Reis, Murat Reis, Seydi Reis, Uluç Ali Reis (Kılıç Ali Paşa) ün saldılar ve herbiri imparator ayrı ayrı büyük hizmetlerde bulundular.

Osmanlı İmparatorluğu'nun «Yükselme Çağı»nda yapılan deniz savaş ve ele geçirilen yerler tarih sırasına göre şöyledir:

1522 Rodos'un fethi.

1537 Korfu adasının kuşatılması. Venedik kıyılarının vurulması. Ege nizinde Venedik'liler elinde bulunan adaların ele geçirilmesi.

1538 (28 Eylül) Barbaros ile komutanlarından Turgut, Salih ve S Ali Reislerin, Preveze Deniz Savaşı'nda Andrea Doria komutasın Haçlı donanmasını yenmesi.

1538 Birinci Hint seferi: Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa'nın Ac ele geçirmesi.

YÜKSELME ÇAĞINDA İRAN'A YAPILAN SEFERLER

Osmanlı İmparatorluğu'nun «Yükselme Çağı»nda, sınır beyleriyle İran emîrleri arasındaki çarpışmalar, Osmanlı Türkleri ile İran arasında anlaşmazlıkların çıkmasına sebep olmuştu. Kanunî, 1533 ile 1555 yılları arasında, İran meselesini halletmek için arka arkaya üç sefer düzenledi.

Bu seferlerin ilkinde, Kanunî'nin komutası altındaki Türk orduları, Tebriz'i, Hamedan'a kadar bütün Azerbaycan'ı, Bağdat'ı (1534) fethetti.

Şah Tahmasb'ın Tebriz, Nahcuvan, Van ve Erivan kalelerini ele geçirmesi üzerine düzenlenen ikinci seferde, Van ve Tebriz geri alındı, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da Türk egemenliği yeniden kuruldu (1548).

Üçüncü sefer, Kanunî'nin Avusturya Savaşlarında bulunmasından yararlanan Şah Tahmasb'ın Adilcevaz, Ahlat ve Muş bölgelerine yeniden saldırması üzerine düzenlendi. Erivan, Nahcuvan ve Karabağ ele geçirildi (1553). Şah, Kanunî ile savaşa tutuşmaya cesaret edemediği için kaçtı.

Bu seferler her iki devlet için de zararlı oluyordu. Savaştan bıkan Şah Tahmasb, Kanunî'ye elçiler göndererek barış istedi. Padişah, Avusturya ile uğraştığı için Şah'ın bu isteğini kabul etti: Amasya Antlaşması 1555. Bu antlaşmaya göre İran, Erivan, Tebriz, Irak ve Doğu Anadolu'yu Osmanlı İmparatorluğu'na bıraktı. Böylece Yavuz çağındanberi süregelen İran meselesi bir sonuca bağlanmış oldu.

YÜKSELME ÇAĞINDA YAPILAN HİNT SEFERLERİ

Osmanlı Türkleri'nin Mısır'ı ele geçirdikleri yıllarda Portekiz'liler de Ümid burnu yolunu keşfederek Hint Okyanusu'na ulaşmışlardı. Portekiz'liler, Hindistan ticaretini ellerine geçirmek için bu sularda ticaret yapan Müslüman gemilerine dehşetli zarar vermeye, Hindistan'daki Müslüman devletlere saldırmaya başladılar. Portekiz'lilerden çok zarar gören Gücerat Hükümdarı, Kanunî'den yardım istedi. Osmanlı Türkleri de 1538'de başlayıp 1553 yılına kadar devam eden dört sefer düzenlediler. Ama bu seferlerde ekonomik ve siyasî hiçbir amaç güdülmediği için bunlar kesin bir sonuca bağlanmadı.

Yükselme Çağı'nın en ünlü mimarlık eserlerinden biri de Mimar Koca Sinan'ın yaptığı Süleymaniye Camii'dir.

YÜKSELME ÇAĞINDA KÜLTÜR VE UYGARLIK

Osmanlı Devleti, «Yükselme Çağı» olan 16'ncı yüzyılda, mutlak ve Teokratik bir imparatorluk olmuştu. Yavuz'un Mısır seferinden dönüşte Halifeliği alması, Osmanlı Devleti'ne yeni bir biçim vermiş, Osmanlı Padişahları, din ve Dünya işlerini bir elden yöneten Teokratik bir saltanat kurmuşlardı.

Ülkenin İdaresi — Osmanlı Devleti, çağının en iyi idare sistemine sahipti. Ülke birtakım eyaletlere, eyaletler sancaklara ayrılmıştı. Sınırların genişlemesiyle **«Merkeze bağlı eyaletler»** ile **«Özel idaresi olan eyaletler»** e bir de **«İmtiyazlı Hükümet ve Beylikler»** diye üçüncü bir bölüm eklendi.

Merkeze bağlı eyaletler içinde en önemlileri şunlardı: **Rumeli, Bosna, Tameşvar, Budin, Eğri, Anadolu, Dulkadir, Trabzon, Şam, Halep, Raka, Diyarbakır, Van, Kars ve Kefe** Beylerbeylikleri.

Sayıları çoğalan imtiyazlı hükümetler ise **Kırım, Eflâk, Boğdan, Erdel** ve **Hicaz**'dı. Yükselme çağında yapılan savaş ya da katılmalarla Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanan eyaletlerde özel idareler kurulmuştu. Bunlar, **Garp Ocakları** diye anılan **Trablusgarp, Tunus, Cezayir** ile **Mısır, Basra, Bağdat, Yemen** ve **Habeş**'di.

Ordu — Fatih çağında her yönden üstün ve düzenli bir kuruluş kazanmış olan Türk ordusu, «Yükselme Çağı»nda da bu durumunu korumuş, asker sayısı 300.000'e yaklaşmıştı.

Maliye — «Yükselme Çağı» Osmanlı Devleti'nin en zengin çağıydı.

Eğitim ve Öğretim — Fatih çağında başlayan kültür hareketleri, «Yükselme Çağı»nda da devam etmiş, özellikle İstanbul, Kanunî çağında büyük bir bilim merkezi olmuştu. Bu çağın belli başlı Türk bilginleri içinde **Zembilli Ali Cemali Efendi, İbni Kemal** ve **Ebüssuut Efendi** büyük ün sağlamışlardı. Tarihçiler arasında ise **Âli, Peçevi, Selâniki, Lûtfi Paşa,** coğrafyacılar arasında da **Piri Reis** ve **Seydi Ali Reis** en ünlüleriydi.

Dil ve Edebiyat — Türk Edebiyatı'nın «Klâsik Çağı»nı meydana getiren **Bâki** ve **Fuzulî**'den ayrı olarak **Lâmiî, Hayalî, Nev'î** ve **Ruhî** de büyük ün salmışlardı. Halk Edebiyatında ise **Pir Sultan Abdal** ve **Köroğlu** başta geliyordu.

Güzel Sanatlar — «Yükselme Çağı»nda Osmanlı-Türk Klâsik Mimarlığı'nın en büyük ustası **Mimar Koca Sinan**'dı. (Bk. Resimli Bilgi: Mimar Sinan, sayı: 4, sayfa: 64 - 65). Bunun yanında çinicilik, kakmacılık, oymacılık, nakkaşlık, hattatlık, tezhip gibi süsleyici sanatlar da çok gelişmişti.

IMIYLA ELE GEÇİRİLEN YERLER

1 **Şarlken'in Cezayir önlerinde Hasan Bey'e yenilmesi (Resimli Bilgi'nin bu sayısının 359'uncu sayfasına bakınız).**
3 **Barbaros'un Fransız donanmasıyla Nice'i kuşatması.**
1 **Sinan Paşa ve Turgut Reis'in Trablusgarb'ı ele geçirmesi.**
1 **İkinci Hint seferi: Piri Reis'in Hürmüz kalesini kuşatması.**
2 **Üçüncü Hint seferi: Murat Reis'in Hürmüz boğazında Portekiz donanmasıyla savaşması.**
3 **Dördüncü Hint seferi: Seydi Ali Reis'in Hürmüz boğazı dışında ve Hint Okyanusu'nda Portekiz donanmasını iki kere arka arkaya yenmesi.**
5 **Kapudan-ı Derya Piyale Paşa, Vezir Mustafa Paşa ve Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Reis'in Malta kuşatması ve Turgut Reis'in şehit olması.**
8 **Sakız adasının Kapudan-ı Derya Piyale Paşa tarafından fethi.**
0 **Kıbrıs adasının Vezir Lala Mustafa Paşa tarafından fethi.**
1 **İnebahtı (Lepant) deniz savaşında Kapudan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa'nın bilgisizliği yüzünden Osmanlı donanmasının Haçlı donanmasına mağlûbiyeti. Uluç Ali Reis'in kendi gemilerini kurtararak İstanbul'a dönüp Kapudan-ı Derya'lığa atanmasıyla isminin Kılıç Ali'ye çevrilmesi.**
4 **Kapudan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın Tunus'u İspanyollar'ın elinden alması.**

İmparatorluk, kuzeyde Viyana'ya, güneyde Büyük Sahra ve Basra'ya, doğuda Azerbaycan'a, batıda Adriya denizine kadar yayılmıştı.

KAVAKÇILIK

Gazete basımında kullanılan bobin kağıdını imal eden makinelerden dakikada ortalama 600 metre kağıt çıkmaktadır.

Hesaplamaya çalışalım: On... Yirmi... Otuz... İşte, bu ritimle metrelerce kâğıt, makinenin başında bulunan işçilerin gözü önünde akmakta ve milyonlarca bobin hâlini almaktadır. Bu kadar çok basılı kağıdın okunduğuna insanın inanamayacağı gibi geliyor. Ama okunduğunu istatistiklerden öğreniyoruz.

Nitekim istatistiklere göre: Her memleketin halkı arasında yapılan ortalamada; bir Türk yılda 1,5, bir İtalyan 2, İngiliz 12, İsviçreli 20 ve Amerika'lı 35 kg. gazete okumaktadır. Bu hesap sadece gazeteleri kapsamaktadır. Şayet diğer okunan şeyler de hesaplanacak olursa astronomik bir rakama varırız. Bu nedenle, dünyada bir sene içinde 25 milyon ton kâğıt üretildiğini söylemek yeter.

Bu kâğıt «dağı»nı imal etmeye yarayan gerekli ilk maddeyi bize kim verebilir? Kâğıdın tahtadan alınmış selülozik bir hamurdan üretildiğini biliyoruz.

O hâlde, tahta bakımından en zengin memleketler, aynı zamanda en fazla miktarda kağıt hamuru üretenlerdir.

KAVAK

Kâğıt endüstrisi için gerekli selülozik hamurun büyük bir kısmı, kavak ağacından elde edilmektedir. Kavak, kâğıt üretiminden başka; ambalaj, mobilya, kereste, kibrit yapımında da kullanılır. Kibrit deyip geçmeyiniz. Zira bir fabrikanın imal ettiği kibrit için her yıl yüz hektarlık bir kavak tarlası üzerindeki kavak ağaçları ancak yetmektedir. İşte bu yüzdendir ki kavak ekimi, son zamanlarda en önemli tarım işlerinin arasında yer almaktadır. Ve işte bu nedenledir ki, su bakımından zengin (bu ağacın yetişiminde rol oynayan önemli faktör) topraklarda, en modern şekillerde kavak yetiştirilmektedir.

KAVAKÇILIK

Bütün ağaçlar için «tek başına yetişir» sözü çok yaygın bir kanaattır. Genellikle böyle düşünülmesinin nedeni ağacın kuvvet ve irilik timsali oluşundan ileri gelmektedir.

Fakat bu, yanlış bir kanaattır: Şayet örnek olarak ele alacağımız kavakların çabuk büyümeleri ve ticarî yönden iyi kereste vermeleri isteniyorsa (yâni sağlıklı, dik ve düzgün), bir bahçıvanın küçük, nâzik çiçeklere gösterdiği özenin aynını, bu yeşil devlere de göstermesi gerekir.

KAVAK YETİŞTİRİLEN BİR TARLAYI ZİYARET

Kavak yetiştirilen modern bir tarlaya gittiğimizi farzedelim. Bize eşlik eden teknisyen, değişik durumlarda inceleyebileceğimiz çeşitli kavak fidan ve ağaçları gösterecektir.

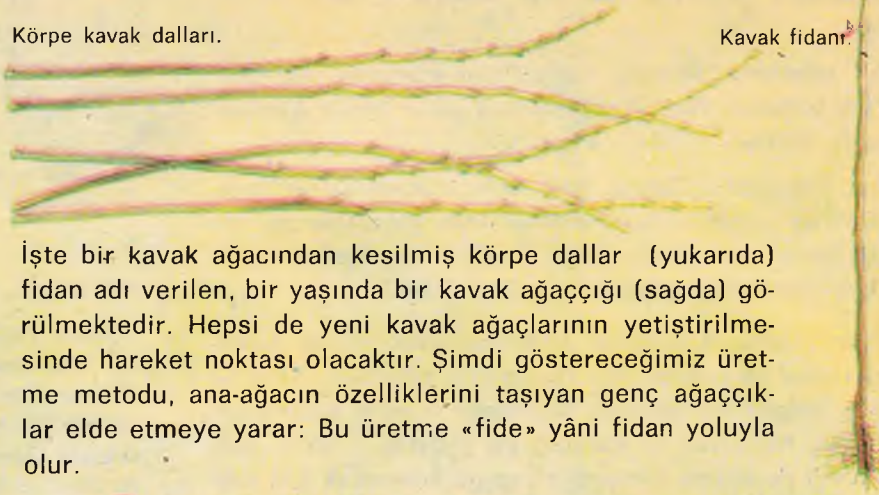

İşte bir kavak ağacından kesilmiş körpe dallar (yukarıda) fidan adı verilen, bir yaşında bir kavak ağaççığı (sağda) görülmektedir. Hepsi de yeni kavak ağaçlarının yetiştirilmesinde hareket noktası olacaktır. Şimdi göstereceğimiz üretme metodu, ana-ağacın özelliklerini taşıyan genç ağaççıklar elde etmeye yarar: Bu üretme «fide» yâni fidan yoluyla olur.

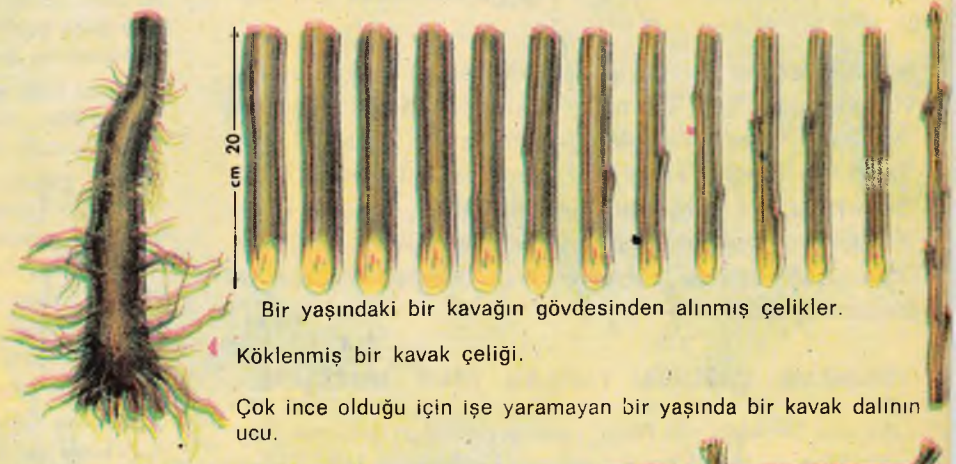

Bir yaşındaki bir kavağın gövdesinden alınmış çelikler.

Köklenmiş bir kavak çeliği.

Çok ince olduğu için işe yaramayan bir yaşında bir kavak dalının ucu.

Fideler 20 santim uzunluğunda, 1 - 4 santim arasında değişen çapta, genç ağaç veya körpe dalların kesilmesiyle elde edilen çubuklardır. Toprağa gömülecek «gaga» şeklindeki ucu, kısa zamanda kök

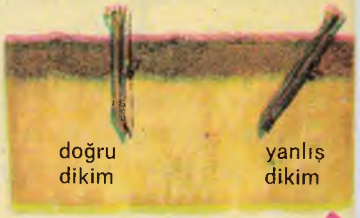

Çelikler fidanlığa nasıl dikilmelidir.

Çeliklerin bir yaşına kadar yetiştirildikleri yere «fidanlık» adı verilir. Sağda, fidanların nasıl budanacakları gösterilmiştir.

salacaktır; toprağın üstünde kalacak tomurcuklar ise yapraklanıp dallanacaktır.

Fidelerden oluşan bitkiler bakım isterler. Bunlar bir yaşına kadar «fidan» adını alırlar; bu yüzden yetiştikleri yere «fidanlık» denir. Bunlar araları bir metre genişliğinde olan sırlar üzerinde, birbirlerinden 20 santim aralıkla

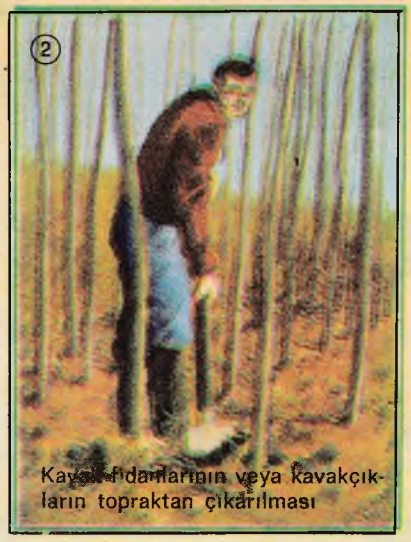

dikilmelidirler. Sıralar arasında bulunan toprak alan yabani otlardan arınıp çapalanmalı ve temiz tutulmalıdır. Bu bitkiler bir yaşma geldikleri zaman «kavakçık» (1) adını alırlar ve fidanlıktan alınarak, daha geniş aralıklarla (40-60 santim aralıklarla, sıralar arasında da 1,50-2 metre aralık var,) yeni bir tarlaya dikilirler. Fidancıkların yerlerinden çıkarılmaları ağaçların dinlenme mevsimi olan kışın yapılır. Tarama sayesinde bitki kuvvetlenir; böylece daha bir yıllık bir gövdeye sâhipken, iki yaşında iri bir köke sâhip olacaktır (2). Kavakçıklar da iki yıl burada kaldıktan sonra yer değiştirmeye zorunludurlar. Artık yetiştirici, bu kavakçıkları çiftçilere satacak ve çiftçiler de bunları yeniden dikeceklerdir. Kavaklar; kanallar, nehir kenarları, sel yatakların ve sokakların kenarına dikilebilirler. Bu çeşit tarıma «sahil tarımı» adı verilir. Ağaçlar arasında mesafe 5 metreden az olmayacaktır (3). Kavakların yetiştirildikleri özel tarlalara «kavaklık» adı verilir (4). En uygun yerler, nehir yataklarının kenarlarıdır.

Ağaçların sıklığı toprağın özelliğine ve verimine göre değişebildiği gibi, yetiştirilmek istenen kavağın cinsine göre de değişir. Bununla beraber şu kurala dikkat etmek gerekir: Kavak ekiminde en uygun sıklık, hektar başına 250 ağaçtır. Daha fazla da ekilebilir, fakat hiçbir şekilde 400'ün üzerine çıkılmamalıdır (ağaç başına 25 metre kare).

Kavakların kullanılabileceği en verimli çağ, 12'nci yaşıdır. Bu yaştaki bir ağaçtan, kereste, mobilya ve kâğıt endüstrisine yararlı 10-12 kental ta elde edilir.

12-14 yaşından büyük ağaç daha ziyade kereste yapım elverişlidirler. Daha genç rinden ise kâğıt endüstrisin yararlanılır.

Bir kavaklıktan, 12-14 se sonra hektar başına ortala 3-4000 kental tahta elde e lir.

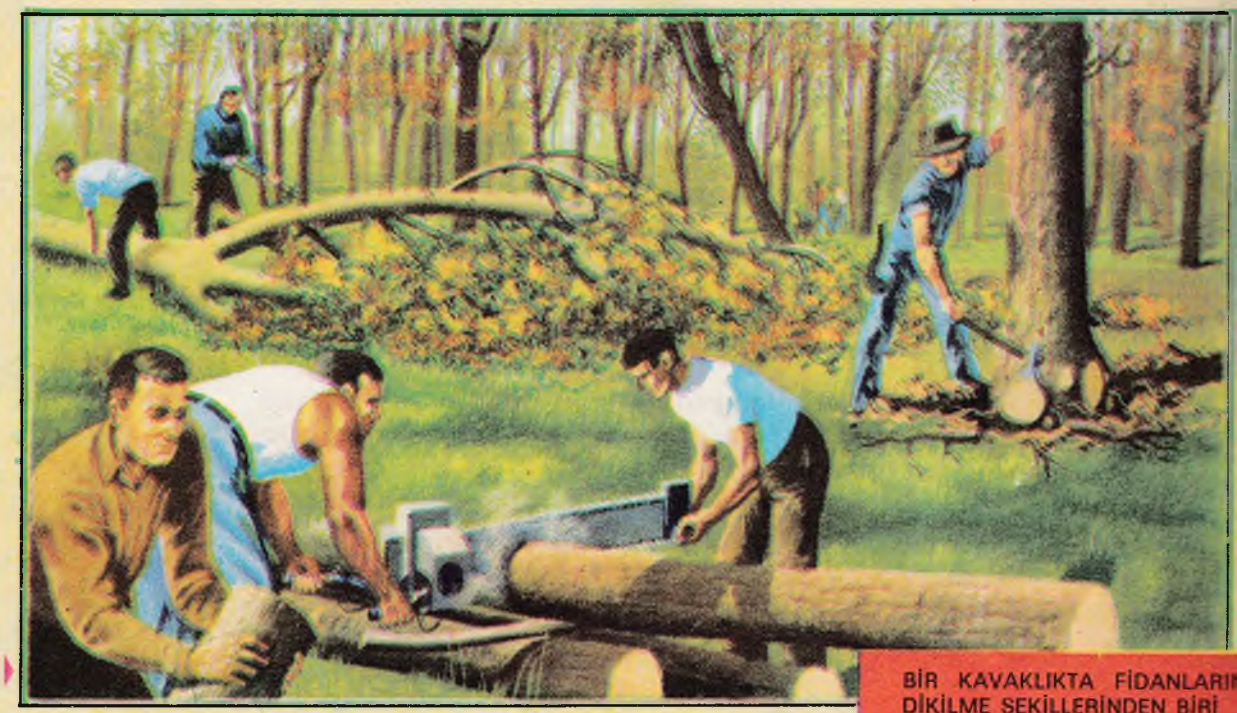

Bir kavaklıkta çalışmalar: Önde iki işçi ağaç gövdesini (tomruk) parçalara ayırmaktadır.

DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR:

Fidanın dibinde biriken toprak yığını zararlı köklerin gelişmesine yol açar.

Ağacın gövdesinde açılan yara izleri, kerestenin değerini düşürür.

Bu kavaklıkta ağaçlar çok sık dikildiğinden, zayıf ve şekilsiz uzamışlardır.

Su içinde bulunan toprak iyi kavak tarımına elverişli değildir.

BİR KAVAKLIKTA FİDANLARIN DİKİLME ŞEKİLLERİNDEN BİRİ

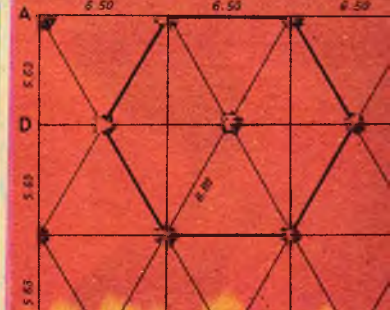

HARİTALARDA PROJEKSİYON SİSTEMLERİ

Ortadan ikiye bölünmüş bir portakalın bozulmadan soyulmuş kabuğu düz bir yüzeye konup bastırılınca biçimsiz parçalara ayrılır.

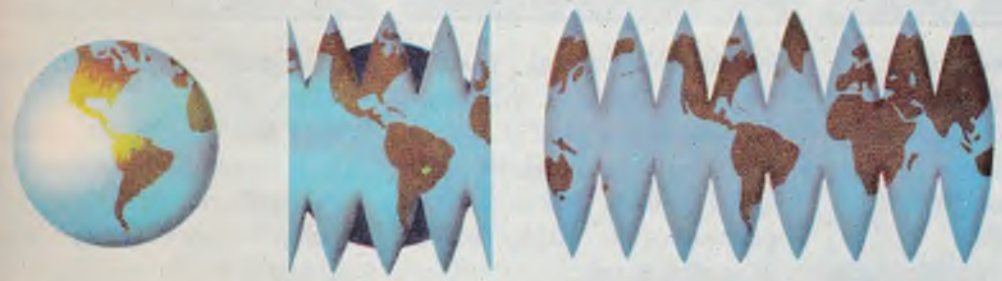

Küre üzerindeki şekiller de portakal kabuğunda olduğu gibi bozulmadan düz bir yüzeye geçirilemez.

Bir portakalı tam ortadan ikiye bölerek kabuğunu hiç bozmadan soyunuz. Ortaya çıkan yarım kürenin yuvarlak tabanını düz bir düzeye koyup üzerine elinizle iyice bastırınız. Kabuğun yırtılarak biçimsiz parçalara ayrıldığını göreceksiniz. Geometrik deyimle bir yarım kürenin «düz bir yüzey olarak açılması» na imkân yoktur.

Birkaç kelimeyle anlatılan bu basit deney insana önemsiz gelir. Öğretmenler de arasıra öğrencilerine, ilk geometri kurallarını daha iyi anlatabilmek için bu biçim basit deneyler yaparlar. Ama coğrafyacılar için durum öyle değildir. Kürenin düz bir yüzeye geçirilmemesi onları, yeryüzünün hartasını doğru bir biçimde yapamama zorluğuyla karşı karşıya bırakmıştır.

Coğrafyacılar, yüzlerce yıldanberi türlü yollar deneyerek Dünya'nın en uygun hartasını çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Dünya üzerinde herhangi bir bölgenin yerini doğru olarak gösteren biricik hartalar, KÜRE'lerdir. Ama coğrafyada her zaman küreler kullanılmaz. Çünkü bunlar yeryüzünü çok küçültülmüş olarak gösterirler. Eğer yeryüzünü oldukça geniş bir biçimde gösteren küreler yapma zorunluğunda kalınsaydı, bunların birkaç metre çapında olması gerekirdi. İşte bundan ötürü küre biçiminde olan yeryüzünü, katlanması ve taşınması kolay olan hartalar üzerinde gösterme çarelerine başvurulması gerekmiştir.

Bunların başında PROJEKSİYON SİSTEMİ gelir.

Hartaların yapımında kullanılan projeksiyon

PROJEKSİYON NEDİR?

Elinizde cam bir küre olduğunu ve bunun üstünde kara parçalarının siyaha boyandığını düşünün. Cam küreyi, bir ışık kaynağiyle beyaz perde arasına koyarsanız, kara parçalarının görüntüleri ekran üzerine düşer. Ama bunlar hem biçim, hem de oran yönünden farklıdırlar. Perde düzdür, siyah boyanmış kara parçaları yuvarlak bir yüzeydedir. Cam bir küre üzerinde siyaha boyanmış insan silûetinin beyaz perdeye düşürülmüş biçiminin ne kadar değiştiğini aşağıdaki resme bakarak daha kolay anlayabilirsiniz. Tıpkı Luna Park'larda bulunan «Kahkahalar Pavyonu» ndaki iç ve dışbükey aynaların yansıttıklarına benziyor değil mi? Hartaların yapımında kullanılan «Projeksiyon Sistemi» de yukarıda anlattıklarımızın aynı biçimdir. Dünya'nın bir bölümü alınarak düz bir yüzeye düşürülür... Bunda, görüntüsünün düşürülmesi istenen yüzeyin biçimine (düz, silindir, koni) ve ışık kaynağının konduğu düşünülen noktanın yerine göre çeşitli hartalar elde edilir. Önce de belirttiğimiz gibi bunların hiçbirinin kesin bir doğruluğu yoktur.

Küre yüzeyinde insan silûetinin perdeye düşürülmesi (iki biçim arasındaki ayrıntıya dikkat ediniz)

Ama çoğunlukla hartaların yapımında, çeşitli amaçlara uyacak biçimde değişik yollar kullanılır.

BENZERLİK VE EŞDEĞERLİK

Hartaların yapımında gözetilecek bellibaşlı nitelikler, boyut benzerliği, uzaklık benzerliği ve eşdeğerlik olmalıdır.

«Boyut benzerliği» (Conformitè) yeryüzünün herhangi bir bölümüne ait bütün boyutların belirli bir orana göre küçültülmesidir.

«Uzaklık benzerliği» yeryüzünün herhangi bir bölümüne ait uzaklıkların belirli bir orana göre küçültülmesidir.

«Eşdeğerlik» yeryüzünün herhangi bir bölümünün hartası çizilirken küçültme oranının eşit kalmasıdır.

Kürelerde bu niteliklerin her üçü de korunabildiği için yeryüzünü aynen göstermek mümkün olur. Aksine olarak düzlem üzerine yapılan projeksiyonlarda bu niteliklerin ancak biri korunabilir, diğerlerinde yanlışlıktan kaçınılamaz.

PERSPEKTİF PROJEKSİYONLAR

Perspektif projeksiyonlarda kıta görüntülerinin kürenin bir noktasındaki yüzey üzerine düşürüldüğü gözönüne getirilir. Bu nokta kutuplardan biriyse

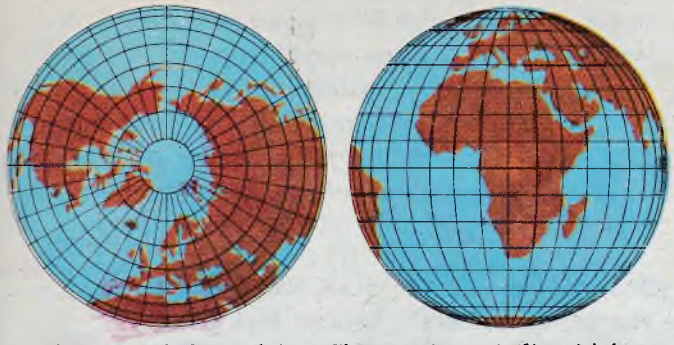

Kutbun (perspektif) projeksiyonu Ekvatorun (perspektif) projeksiyonu

«Kutup Projeksiyonu», Ekvator çizgisi üzerindeyse «Ekvator Projeksiyonu» adını alır.

Kutup ve Ekvator noktaları üzerine düşürülen perspektif projeksiyonlar, ışık kaynağının yerine göre üçe ayrılır.

Ortografik Projeksiyon — Işık kaynağı «sonsuzlukta» yani ışınların birbirlerine paralel olarak geldiği düşünülür. Bu biçim projeksiyonda yalnız yüzeyin orta kesimi iyi çıkar, merkezden uzakta kalan bölümlerin görünüşleri çok değişir. Böylece elde edilen hartada, benzerlik ve eşdeğerlik bulunmaz. Ama Dünya'nın küresel biçimini iyice belirttiği için okul hartalarının yapımında bu sistem uygulanır.

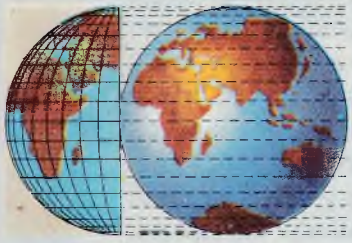

Ortografik projeksiyon.

Stereografik projeksiyon — Işık kaynağı, küre yüzeyinin projeksiyon yüzeyine yani ekrana değdiği noktanın karşıtında bulunur. Ortografik projeksiyona göre az çok boyut benzerliğinin bulunması stereografik projeksiyonun üstün tutulmasını sağlar. Kıta hartalarının yapımında kullanılır.

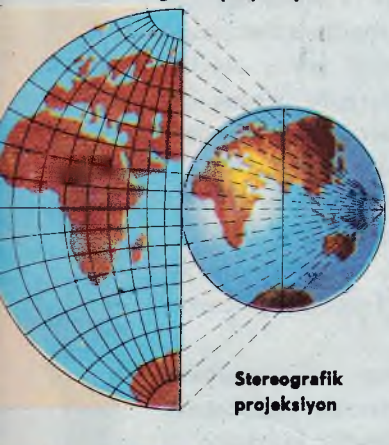

Stereografik projeksiyon

Santrografik projeksiyon — Işık kaynağı kürenin merkezindedir. Onun için kenar kesimler orantısızdır. Gerek boyutları, gerek uzaklıkları yanlış gösterdiğinden bu sistem çok az kullanılır. Bir yarım küreyi bütünüyle gösteremez. Bu sistem, küçük bir kesimin hartasının yapımında uygulanır.

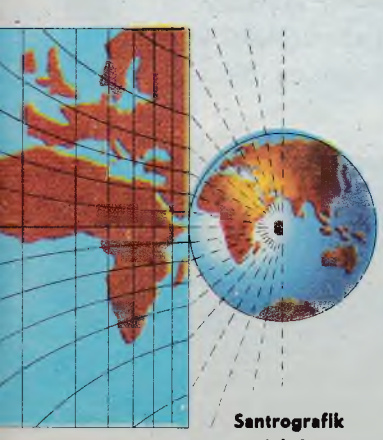

Santrografik projeksiyon

YAYMA PROJEKSİYONLAR

Hangi sistemle yapılırsa yapılsın düz yüzeyler üzerine düşürülen projeksiyonlarla elde edilen hartalar çok kusurludur. Böyle büyük yanlışlıklardan sakınmak için silindir ve konik yüzeylerden yararlanılan **«yayma projeksiyonlar»** üzerinde çalışılmıştır.

Saydam bir kürenin, bir silindir veya bir koni içine konduğunu düşünelim. Işık kaynağı bu saydam kürenin tam ortasında bulunsun. Silindir veya koninin yüzeylerine düşürülen görüntüleri de çizelim. Sonra bu silindir veya koniyi düz bir yüzeye yayalım. Böylece silindirin yayılmasından bir dik dörtgen, koninin yayılmasından da yuvarlak bir yüzey elde etmiş oluruz. İşte bu sisteme **«Yayma projeksiyon»** denir.

Yayma silindir projeksiyon

Yayma silindir projeksiyonlarda, meridiyenler biribirine eşittir. Paralelleri ise kutuplara doğru gittikçe birbirlerine yaklaşır. Bundan ötürü Ekvator çizgisi ile dönenceler arasındaki kesimlerin hartalarının yapımında yayma silindir projeksiyonu çok elverişlidir. Yayma konik projeksiyonun, silindir projeksiyona göre ters orantılı bir özelliği vardır. Kutuplar ile dönenceler arasında kalan kesimlerin hartalarının yapımında da bu sistem kullanılır.

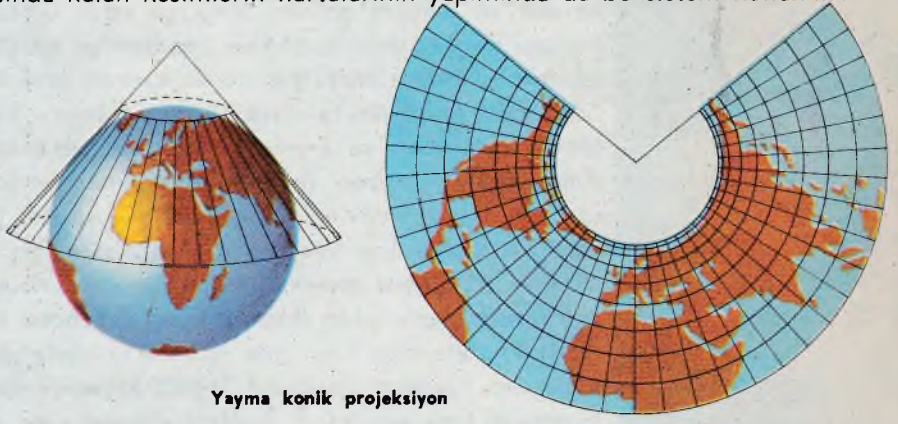

Yayma konik projeksiyon

KARMA SİSTEMLİ PROJEKSİYONLAR

Aynı projeksiyon sistemine bağlı kalmaksızın belirli bölgeler (Kıtalar ve Okyanuslar) için önceden tasarlanmış sistemlerin uygulanıp birleştirilmesiyle elde edilen projeksiyonlara **«Karma sistemli projeksiyonlar»** denir.

Çeşitli yerlerde kullanılan örneklerine raslanır. Bartolomew veya Goode'nin gibi çok değişik biçimlerde olabilir.

Goode'nin omolografik projeksiyonu

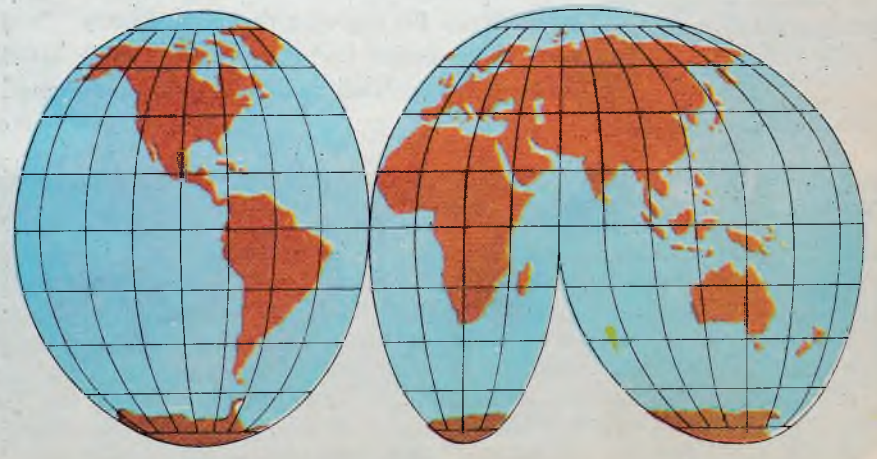

SÖMÜRGECİLİK VE KUZEY AMERİKA

12 Ekim 1492 günü sabaha karşı üç sıralarında KRİSTOF KOLOMB'a tayfaları karanın göründüğünü haber verdiler. Çok uzun ve tehlikeli deniz yolculuğundan sonra karanın görünmesi, çok sevinilecek önemli bir olaydı. Kristof Kolomb, insanlığın kaderini değiştiren büyük bir keşifte bulunduğunun farkında değildi. Kolomb'un keşfiyle Avrupa'lılar, Atlas Okyanusu'nun Dünya'nın sonu olmadığını, denizlerin öbür tarafında da kara parçası olunduğunu anlamışlardı. Ama bunun, o güne kadar bilinmiyen yeni bir «Kıta» olduğunu öğrenmeleri hayli uzun sürdü. Kristof Kolomb ayak bastığı karanın Hindistan kıyıları olduğunu sanmıştı. Doğrusu da o, Uzakdoğu'ya denizden varabilmek amacıyla bu yolculuğa çıkmıştı. Kolomb'dan yüzyıl sonra İngiliz'ler AMERİKA'nın çeşitli bölgelerine yerleşmeye başladılar.

İNGİLİZ SÖMÜRGELERİ — Denizaşırı memleketlerde sömürgeler kurmak fikrini ilk olarak ortaya atan İngiliz, Sir Walter Raleigh'dir. Üvey kardeşi Sir Humphrey Herbert'le beraber Newfoundland'da bir sömürge kurmak istemişti. Ama burada karşılaştıkları çeşitli güçlükler ve tehlikeler onları bu fikirden vazgeçmeye zorladı. Sir Walter Raleigh, bir süre sonra Virginia'da bir sömürge kurmak için hazırlıklara başladı, ama bu iş de başarıya ulaşamadı.

Virginia denemesinden sonra yirmi yıl, hiçbir İngiliz sömürge kurmaya kalkmadı. Sonunda 1607'de bir sömürgeci grupu Virginia'ya gelip Jamestown'u kurdu. Burası, rutubetli, sağlığa zararlı ve pis, berbat bir yerdi. İklimin kötülüğü bir yana, sömürgeciler sürekli olarak Kızılderili'lerin saldırısına uğruyorlardı. Birara sömürgeciler öyle güçsüz, öyle kötü bir duruma düşmüşlerdi ki avlanmak ve ürün yetiştirmek için adım atamıyorlardı. Ama başlarında bulunan kaptan John Smith'in cesaret ve bilgisi sayesinde eski inan ve güçlerini kazandılar. İçlerinden biri Kızılderili'lerin prensesi Pocahontas'la evlenince sömürgecilerle Kızılderili'lerin arası da düzelmeye yüz tuttu. Tam bu devrede İngiltere'den silâhlı bir kuvvetin gelmesi sömürgecilerin cesaret ve ümidini artırdı. Sömürge artık kurtulmuştu. Ama bundan sonra ne yapacaklardı? Herşeyi bırakıp memleketlerine, İngiltere'ye mi döneceklerdi? Yoksa ne olursa olsun kalıp çektikleri sıkıntıların karşılığını günün birinde göreceklerini düşünerek avunmaya mı çalışacaklardı? Sömürgede kaldıkları takdirde büyük imkânlara kavuşmaları şüpheliydi. Yerleşmek istedikleri bu topraklarda altın ve kıymetli taşlar, anavatanlarına gönderebilecekleri pahalı eşya da yoktu. Ama herşeye rağmen İngiltere'ye dönmediler ve birkaç yıl sonra sömürgeciler, uzun zamandır rüyasını gördükleri zenginliğe kavuştular. Bu topraklarda çok iyi tütün yetişiyordu. Ürettikleri tütünleri İngiltere yüksek fiatla satın almaya hazırdı. Sömürgenin geleceği sağlanmıştı. Virginia sömürgesi gerçekte, ticaret yapma amacıyla kurulmuştu. Ama Virginia'ya yerleşmek için İngiltere'den yola çıkan ikinci grupun düşüncesi bambaşkaydı. Bu insanlar, İngiltere'den uzakta, tanrılarına diledikleri gibi tapmak istiyorlardı. O devirde İngiltere'de dinî görüş ayrılığı yüzünden kavgalar oluyordu. İngiliz kilisesini beğenmeyip yeni bir kilise kurmak isteyen bir Hıristiyan topluluğu vardı. Bunlara «Püriten» ler deniliyordu. İngiltere sınırları içinde Püritenlerin yeni bir kilise kurmalarına imkân yoktu. Bunlar denizaşırı memleketlere gitmek zorundaydılar. Önce Holânda'ya gittiler. Ama burada da rahat edemediler. Sonunda İngiltere Kıralı James I'den Amerika'ya yerleşmek için izin istediler. Kıral James, Püritenlere bu izni verdi.

İlk grup 1620 tarihinde İngiltere'den ayrıldı. Düşünceleri Virginia'ya gitmekti, ama yollarını şaşırdılar ve daha kuzeydeki bir bölgeye, New Plymouth kıyılarına çıktılar. Tıpkı Jamestown'a gelen vatandaşları gibi onlar da başlangıçta büyük güçlüklerle karşılaştılar.

Dokuz yıl sonra bir başka sömürge daha kuruldu. Massachusetts adı verilen bu sömürgede Püritenler çoğunluktaydı. Ama arası çok geçmeden Püritenlerin liderleri arasında anlaşmazlık başgösterdi. Bu topluluk dağılarak Rhode İsland ve Connecticut'ta yeni sömürgeler kurdular. O tarihte bir başka topluluk, Roma Katolik kilisesine bağlı İngiliz'ler, Maryland sömürgesini kurdular. 1754'te Amerika'daki İngiliz sömürgelerinin sayısı onüçü bulmuştu. Nüfus ise bir milyona yakındı.

Kuzey Amerik sömürgecileri

Holândalı

Fransız

İngiliz

FRANSA VE HOLÂNDA SÖMÜRGELERİ

Amerika kıtası keşfedildikten sonra birçok memlekette bu yeni kıtaya gidip yerleşmek isteyenler olmuştu. Vatanlarında istedikleri hayata kavuşamıyanların bütün umudu «Yeni Dünya» daydı. Bazı fırsat düşkünü kimseler de bu yeni ülkede büyük kazançlar sağlamanın mümkün olacağına inanmışlardı. 1609'da Holânda'lı bir tüccar grupu, Manhattan adasına geldi ve New Amsterdam'ı kurdu. Daha sonra bu yeni şehri İngilizler ele geçirip adını New York (İngilizcede «Yeni Şehir» anlamına gelir) koydular.

Daha kuzeyde, Kanada bölgesinde de Fransızlar sömürge kurmaya çalışıyorlardı. Bunların amaçları, Kanada'dan kürk alıp başka memleketlere satmaktı. Bir başka düşünceleri de Amerika'daki Kızılderili'lere Hıristiyan dinini kabul ettirmekti. Bu yüzden Amerika topraklarında o güne kadar beyazların gidip görmediği bölgeleri dolaştılar. 1534'te Jacques Cartier adında bir Fransız kâşifi St. Lawrence nehrinin kaynağını buldu. 1682'de bir başka Fransız kâşifi Cavelier de la Salle de Mississippi nehri boyunca Meksika Körfezine kadar indi. Geçtiği yerlerin hepsine Fransa'yı hatırlatacak bir isim verdi. Bu bölgeye Louisiana yani Louis'nin ülkesi adını koydu. Fransız'ların bütün bu çabaları, onlara büyük kazanç sağlamadı. Bir süre sonra İngiliz'ler Kanada'yı ellerine geçirdiler.

BÜYÜK TAARRUZ

26 AĞUSTOS 1922'de Türk Ordulari, üstün yaradılıştaki komutanları Mustafa Kemal Paşa'nın yönetiminde doğdukları ve büyüdükleri toprağa ölüm ve dehşet saçmaya gelen düşmana karşı büyük bir saldırıya geçtiler. O sabah büyük komutan, arkadaşlarıyla birlikte Kocatepe'ye çıkmıştı. Saat 5.30'da «Büyük Taarruz» emrini verdi. Artık Dünya, Türk Ulusu'nun egemen ve bağımsız yaşamasına engel olmaya kalkışan, gülünç hayallere kapılıp Batı emperyalizminin âleti durumuna getirilen zavallı insan kütlelerinin perişan ve dağınık kaçışını seyrediyordu.

30 AĞUSTOS'ta bir meydan savaşı yapıldı. Hayatında hiçbir yenilgi bilmemiş olan büyük komutan o tarihte Türk Ordusu'na ünlü emrini verdi:

«ORDULAR! İLK HEDEFİNİZ AKDENİZ'DİR, İLERİ!» O'ndan bu emri alan Türk Ordusu, kendisini durduracak hiçbir kuvvetin bulunamıyacağını kısa bir süre sonra ispatlamakta gecikmedi.

«Başkumandan Meydan Savaşı» adıyla Türk Tarihi'nde şanlı bir yer alan bu savaş, yalnız ordumuzu eşsiz bir zafere ulaştırmakla kalmadı, ulusumuzun haklı bağımsızlık dâvasını da bütün dünyaya kabul ettirdi.

Türk Ulusu, yüzyıllardanberi kaybetmiş olduğu ekonomik bağımsızlığını, siyasal egemenliğini de 30 Ağustos günü sağlanan zaferin göz kamaştırıcı ışığı altında ve kendi gücüyle ele almak imkânına kavuştu.

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI'NDAN SONRAKİ DURUM

Sakarya Meydan Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğrayan Yunanlılar, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar doğusundaki bir kesime çekilmişlerdi. Hiçbir yerden yardım görmeyen Türk Ordusu'nun cephanesi tükenmek üzereydi. Birliklerinin de taze kuvvetlerle desteklenmesi gerekiyordu. Bu durumu gözönünde bulunduran Mustafa Kemal Paşa, düşmanı daha fazla kovalamayı yersiz, hattâ tehlikeli bulmuştu. O'nun bu düşüncelerinden habersiz bulunan bazı çevreler, ordumuzun geniş çapta bir saldırıya geçmeyişine bir türlü akıl erdiremiyorlardı. Bu yüzden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sert tartışmalar bile oluyordu.

Büyük komutan, yapacağı büyük saldırıyı bütün incelikleriyle tasarlamış, başarılı bir harekete geçmek için uygun zamanın gelmesini bekliyordu.

MUSTAFA KEMAL PAŞA CEPHEDE

Temmuz ayının son günleriydi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü)'nın Akşehir'deki karargâhında genel bir görüşme yapıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın daha önceki emriyle Batı Cephesi'ndeki birliklerimizde, ilerde düşmana karşı yapılacak bir genel saldırı için bütün hazırlıklar tamamlanmıştı. Kolordu ve Grup komutanları, birliklerimiz ve düşman durumu ile ilgili görüşlerini açıkladılar. Büyük komutan, bütün bu açıklamaları inceledi. Sonunda, Ağustos ayı içerisinde, «Büyük Taarruz» un başlıyacağını bildirerek 6 Ağustos günü Ankara'ya döndü.

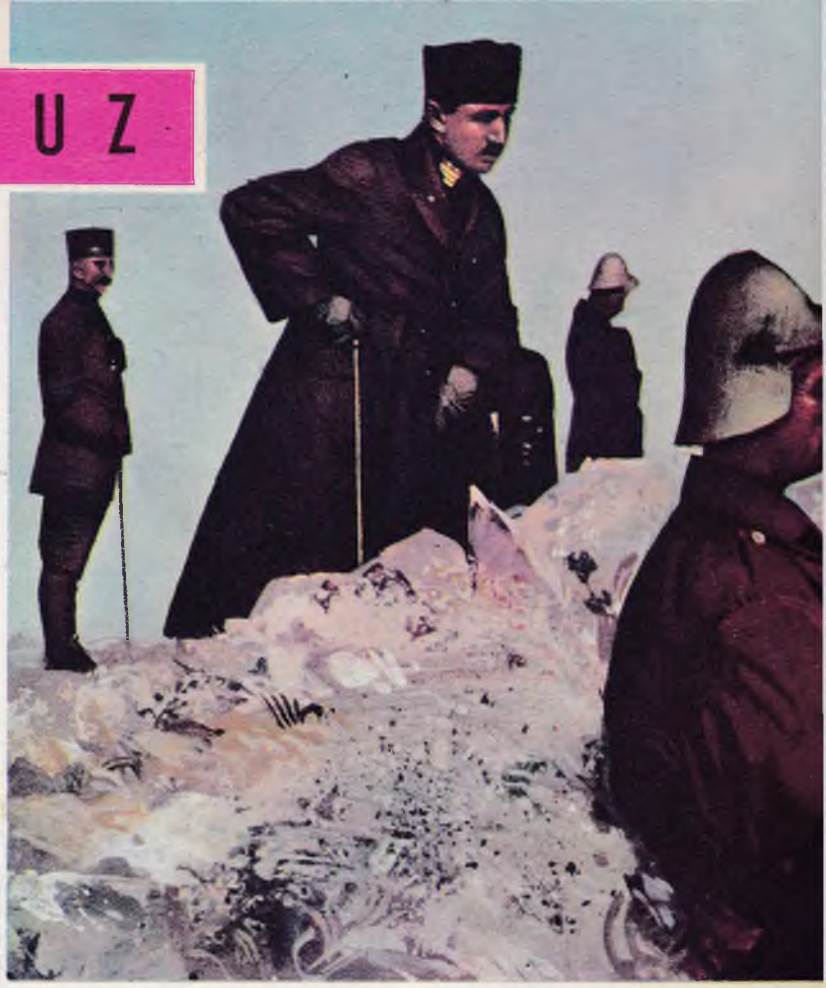

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü), Kocatepe'de harekâtı izliyor

«BÜYÜK TAARRUZ» UN ANA HATLARI

Başkomutanın tesbit ettiği «Büyük Taarruz» un ana hatları şuydu: Ordumuz, bütün gücüyle düşmanın güney kanadından harekete geçecekti. Afyonkarahisar güneyindeki, Akarçay ve Dumlupınar hizasına kadar olan kesimden başlayacak bir saldırı ile düşman en zayıf noktalarından vurulacaktı. Hızlı bir sonuç almak amacını güden bu saldırı, ezici nitelikte bir meydan savaşı olacaktı. Bunun için ordularımız bütün hareketlerini düşmandan gizleyerek Şuhut kasabası çevresindeki dar geçitte toplanacak ve verilecek son emri bekleyecekti.

«BÜYÜK TAARRUZ» UN SON HAZIRLIKLARI

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, kararlaştırılan tasarıyı büyük bir dikkatle yerine getirdi. Birliklerimiz belli yerde düşmana sezdirmeksizin toplandı. Bu toplanma ile ilgili olarak verilen bilgi üzerine Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, yanında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) olduğu halde Akşehir'e geldi. «Büyük Taarruz» la ilgili son hazırlıklar bir defa daha gözden

«BAŞKUMANDAN MEYDAN SAVAŞI» NI ZAFERE ULAŞTIRAN PLÂN

Türk Orduları Başkomutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, «Büyük Taarruz» planı ile ilgili şu tarihî açıklamayı yapmıştı: «Düşündüğümüz, ordularımızın kuvayı asliyesini düşman cephesinin bir kanadında ve mümkün olduğu kadar cenah haricinde toplıyarak imha meydan muharebesi yapmaktı. Bunun için muvafık gördüğümüz vaziyet, kuvayı asliyemizi, düşmanın Afyonkarahisar civarında bulunan sağ cenah grupu cenubunda ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan sahada toplamaktı. Düşmanın en hassas ve mühim noktası orası idi. Serî ve katî netice almak, düşmanı bu cenahtan vurmakla mümkündü...» (Nutuk, Cilt II, S: 172).

Türk birlikleri, sağda solda kalan düşman askerlerini kısa bir süre sonra temizlemişlerdi. Resim, bu temizlik hareketinden birinde Türk erlerini düşmanla çarpışırken göstermektedir.

Büyük Taarruz'da genel durum (26 Ağustos 1922)

geçirilerek önce tesbit edilen bütün işlerin tam bir başarı ile yerine getirildiği memnunlukla görüldü. Şimdi, bütün Türk Ordusu, düşmanın üzerine atılmak için verilecek son emri bekliyordu. En büyük komutandan kahraman erlerimize kadar herkes, başarılacak bu büyük yurt hizmetinin heyecanı içindeydi. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın yüksek yönetiminde başarının sağlanacağından hiç kimsenin şüphesi yoktu. Düşman, mutlaka ezilecek, Türk Ulusu bağımsızlığına kavuşacaktı. Bu inançla dolu bulunan ordumuzun morali her türlü savaş için çok yüksekti. Yüce önder Mustafa Kemal, bütün hazırlıkları gözden geçirdikten sonra 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana saldırılacağını açıkladı. Bu, yıllardanberi milyonlarca Türk'ün özlediği bir kurtuluş işaretiydi. Ne var ki başarının sağlanması için herşeyin daha birkaç gün gizli tutulması gerekiyordu. Onun için taarruz kararını, ilgili komutanlardan başka kimse bilmiyordu. Hattâ Ankara'da bile bu tarihî karardan haberdar olanların sayısı pek azdı. Herkes, Başkomutan'ı, Ankara'daki Çankaya köşkünde sanmaktaydı.

26 AĞUSTOS 1922'DE «BÜYÜK TAARRUZ» BAŞLIYOR

O anlarda Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Türk Tarihi'nin en ünlü olayı, «Büyük Taarruz»un başlayacağı 26 Ağustos 1922 sabahını karşılamak üzere Kocatepe'ye tırmanmaktaydı. Yanında, Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa da bulunuyordu. «Başkumandan Meydan Savaşı»nı birlikte yönetecekleri...

Sabahın saat beş buçuğunda Yunan'lılar, cehennem gibi ateşler saçan Türk toplarının mermi yağmuru ile uyandılar. Bu, onların beklemedikleri, hesaba katmadıkları bir olaydı. Aylardanberi pekiştirdikleri siperler çöküyor, yıkılıyor, hayal ettikleri Anadolu şimdi kendilerine mezar oluyordu.

11 piyade ve 3 atlı fırkamız (tümenimiz) da topçu ateşine paralel olarak düşmanın üzerine aslanlar gibi atıldı. Komutanıyla, subayıyla, eriyle Türk Ordusu, yurdumuza hainice giren düşmanı ezmek, tepelemek için var gücüyle savaşmaya başladı. Yer yer, göğüs göğüse, süngü ve mızrak saldırılarıyla geçen bu dövüş, büyük Türk Ulusu'nun düşmana karşı eşi görülmemiş bir mücadelesiydi.

26 Ağustos sabahı Türk ordusunun başladığı büyük saldırının yankıları, hızla bütün yurda yayıldı. Her Türk, ordusuna ve yüce başkomutanına inanıyor, kesin zafer müjdesini bir an önce almak için Tanrı'ya dua ediyordu. Ulusca bir bütün olarak girişilen bu eşsiz savaş, Büyük Kurtarıcı'nın yönetiminde hızla gelişti. Güneş, Afyonkarahisar dağlarından çekilirken o kesimde Yunan'lıların sığındıkları bütün mevziler, Türk'lerin eline geçmiş bulunuyordu. Ertesi gün, birliklerimizin başladıkları harekât devam etti ve düşman bir anda, güneyden kuzeye doğru sürüldü.

30 AĞUSTOS ZAFERİ

30 Ağustos gününe kadar amansız bir kovalama yapılarak Yunan Ordusu, Aslıhanlar Bölgesi'nde doğudan ve güneyden 1'inci ve 2'nci Ordularımız, kuzey ve batı yönlerinden ise Süvari Kolordumuzla bütünüyle kuşatıldı. Böylece düşmanın İzmir yönüne doğru kaçmasına fırsat verilmedi.

30 Ağustos günü, harekâtı doğrudan doğruya Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ele aldı. Yüce önderin kararlaştırdığı tasarı gereğince Yunan Ordusu'nun büyük yığınak yaptığı Aslıhanlar Bölgesi sarıldı. Güneş batıncaya kadar süren omuz omuza ve göğüs göğüse imha savaşı sonunda, düşman olduğu yerde ezildi. 31 Ağustos'ta, o bölge bütünüyle düşmandan temizlendi. Son erine kadar yok edilen Yunan'lılardan binlerce ölü ile olduğu gibi bırakılan tüfek, top ve cephane ele geçti.

«ORDULAR! İLK HEDEFİNİZ AKDENİZ'DİR, İLERİ!»

Çalköy dolaylarındaki savaş alanını gezen Başkomutan, nasılsa kaçabilen düşman döküntülerinin hızla kovalanmaları için birliklerimize gerekli emri verdi. Bu arada, demiryolu boyunca Uşak'a doğru dağınık bir durumda çekilmekte olan Yunan'lıların yakalanmaları için Eskişehir yönündeki birliklerimizi harekete geçirdi. Bundan sonra büyük Başkomutan, muzaffer Türk ordularına şu tarihi emri verdi:

«Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!»

Bu kesin emir, zafer sevinci içinde bulunan kahraman ordumuzu bir kat daha coşturmaya yetmişti. Afyonkarahisar'dan başlayan ileri hareketi, bir fırtına hızı ile Akdeniz'e doğru akmaya başladı. Türk gücünün önünde durabilecek hiçbir engel düşünülemezdi. Ordumuz, tepeler, dağlar, nehirler aşarak önüne kattığı Yunan askerlerini silip süpürüyordu.

1 Eylül'de Uşak kasabasının Türk'lerin eline geçmesi üzerine, artık kurtuluş ümidi kalmadığını anlayan Yunan Başkomutanı General Trikopis ile 2'nci Kolordu Komutanı Diğennis teslim oldular ve 2 Eylül'de Murat dağından Uşak'a getirildiler. Yunan'lıların esir Kurmay Başkanları, Garp Cephesi Erkân-ı Harb Reisi Asım Paşa'nın (Kurmay Başkanı) yanına götürülürken Trikopis ile Diğennis de yanında Fevzi ve İsmet Paşalar bulunan Mustafa Kemal'in önüne getirdiler. Büyük asker, yenik Yunan Başkomutanı'nı nezaketle kabul etti. Onu ağırladı ve gönül alıcı sözlerle iki dost asker gibi konuşmak büyüklüğünü esirgemedi.

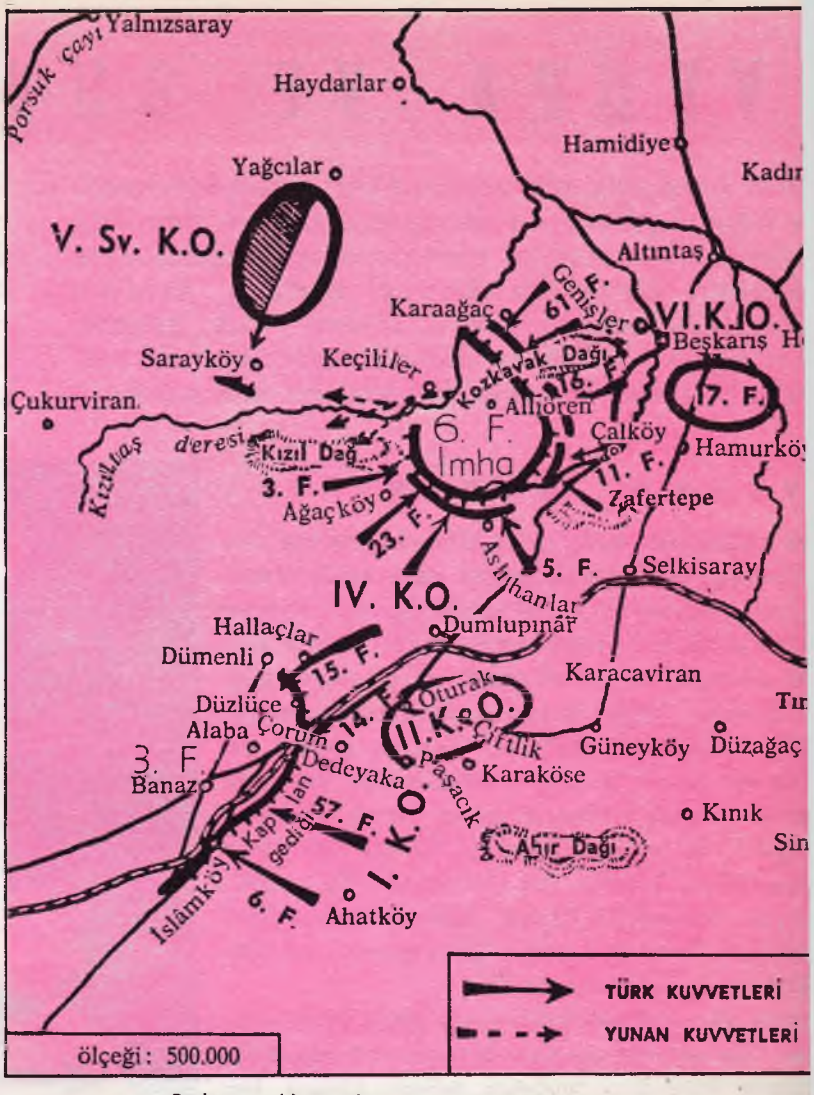

Başkomutanlık Meydan Savaşı (30 Ağustos 1922)

İZMİR'İN KURTULUŞU

Ordumuz, batıya doğru hareketini geliştirerek rasgeldiği dağınık düşman topluluklarıyla vuruşa vuruşa, yıllardanberi kahraman Mehmetçiklerimizin özlemi içinde bulunan güzel İzmir'e girdi (9 Eylül). Bir gün sonra da İzmir halkı, Türk Ulusu'nun büyük evlâdı, muzaffer Başkomutan Gazi Mustafa Kemal'i karşılamanın mutluluğuna erdi. Bu günler içinde, birbirlerinden habersiz, şurada burada toplanan Yunan birlikleriyle de yer yer çarpışmalar oluyordu. Son Yunan kalıntılarının da ortadan kaldırıldığı 18 Eylül günü, Batı Anadolu ile birlikte Anadolu düşmandan bütünlükle arıtılmış, zafer güneşi, yurdumuzu baştanbaşa kaplamış bulunuyordu.

«BAŞKUMANDAN MEYDAN SAVAŞI» NDA TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİ

	Türk Ordusu:	Yunan Ordusu:
Piyade	98.670	130.000
Süvari	5.286	1.300
Hafif Makineli tüfek	2.025	5.925
Ağır Makineli tüfek	839	2.002
Top	323	352
Uçak	5	12

AVRUPA VE DÜNYA

Dünya hartasına göz gezdirdiğiniz zaman Avrupa'nın öbür kıtalara hiç benzemediğini ve ona kıta demenin bile doğru olamıyacağını düşünmekte haklısınız. Gerçekten Avrupa, hartada, Asya'nın Atlas Okyanusu'na doğru uzamış çok girintili çıkıntılı bir yarımadası biçimindedir. Ama ilk çağlardanberi Avrupa, Asya'dan ayrı bir kıta sayılır.

Avrupa, öbür kıtalara göre pek küçüktür. 10 milyon km².'ye yaklaşan yüzölçümü ile Asya'nın ve her iki Amerika'nın dörtte biri, Afrika'nın da üçte biri büyüklüğündedir. Ama nüfus sıklığı yönünden öbür kıtalardan ileridedir, km².'ye 56 kişi. Tarih ve sanat değerleri Avrupa'yı, Dünya Medeniyeti'nin beşiği durumuna getirmiştir.

AVRUPA MEDENİYETİ

Asya medeniyeti kadar eski olmayan Avrupa medeniyetinin daha çabuk gelişip daha etkili olabilmesinin nedenlerini hiç düşündünüz mü? Avrupa medeniyetini öbür medeniyetlerle karşılaştırıp aradaki ayrımları ortaya çıkarabilmek gerçekten güçtür. Burada, sizlere Avrupa medeniyetini Asya medeniyetinden daha etkili bir duruma getiren sebeplerden ancak birkaçını verebileceğiz. Bunların başında Avrupa ikliminin genel olarak ılık oluşu gelir. Bu iklimde yaşayan Avrupa'lılar rahat çalışabilirler. Toprağı çok verimlidir. Bu yüzden Avrupa, ötedenberi birçok saldırıya uğramıştır. Gelenlerin tümü de burada, kendi görenek ve geleneklerini yaymak istemişlerdir.

Avrupa, eski çağlarda çoğunlukla deniz yoluyla yapılan ticaretin bir merkezi olmuştu. Böylece öbür kıtalarla ilgisi kısa zamanda gelişen Avrupa, her alanda Dünya'nın öncüsü oldu.

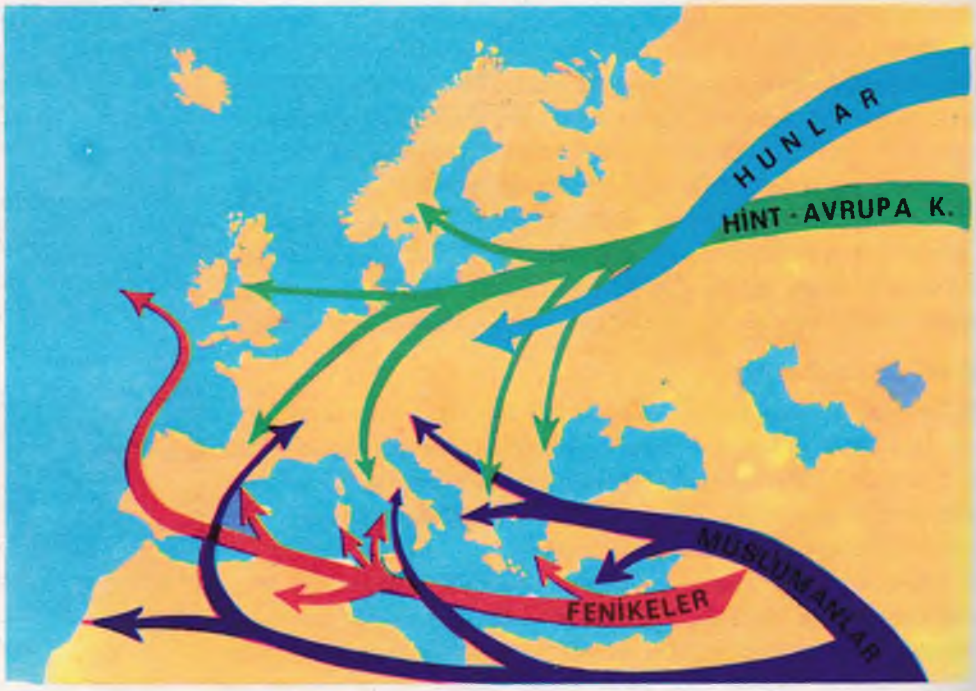

Avrupa'da altmış kadar değişik dil konuşulur. Bu arada, büyük dil grupları vardır. Kuzey Avrupa'da: Teuton dilleri, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da : İslâv dilleri, Güney ve Batı Avrupa'da: Lâtin dilleri konuşulur. İngilizce, bazıları tarafından saf Teuton, bazıları tarafından da Lâtin ve Teuton dillerinin karışımı olarak kabul edilmektedir.

Avrupa'da konuşulduğunu söylediğimiz altmış dilin ayrıca birçok diyeleği vardır. Örnek olarak Kuzey ve Güney Fransa'da konuşulan dilin, İtalya'nın çeşitli bölgelerinde konuşulan İtalyanca'nın birbirinden farklı oluşunu gösterebiliriz. Büyük Avrupa dilleri hem kıtaya, hem de Dünya'nın birçok yerine yayılmıştır.

Meksika körfezinden çıkıp Atlas Okyanusu'nun kuzey doğusuna doğru yönelen ve böylece Avrupa'nın kuzey batısını yalayan sıcak su akıntısı (Gulf - Stream) bu kıtanın iklimini etkisi altında bırakır. Avrupa iklimi bu yüzden ılıktır. Gulf - Stream'in bu etkisi Avrupa'nın en kuzey bölgelerinde de görülür. Gulf -Stream olmasaydı Avrupa'nın bu bölgeleri donmuş birer çölden farksız kalacaktı

İLK AVRUPALILAR

Avrupa'ya çeşitli ülkelerden çeşitli ırklara mensup milletlerin akın ettiklerini daha önce de anlatmıştık. Avrupa'ya gelen ilk kavimler arasında Hind-Avrupa'lıları öncelikle saymak gerekir. Bunlar: Grek'ler, İtalik'ler, Germen'ler, Slav'lar ve Selt'lerdi. Daha sonraki çağlarda ise doğudan kara ve deniz yoluyla birçok millet Avrupa'ya akın etti. Avrupa'ya gelen milletlerin herbirisi bu kıtaya kendinden birşeyler katıyordu. Örnek olarak Fenike'lilerin alfabelerini, Arap'ların sayı sistemini Avrupa'ya tanıttıklarını gösterebiliriz. Avrupa'yı en fazla etkileyenlerin Yunan'lılar, Roma'lılar olduğu kesin olarak söylenebilir. Avrupa ilk olarak Yunan ve Girit medeniyetlerinin etkisi altında kalmıştır. Yunan'lılar; sanat, müzik ve edebiyat alanında çok ileriydiler. Roma'lılar ise Avrupa'ya en iyi hükümet sistemini ve en güzel kanunları tanıttılar. Avrupa medeniyetinin gelişmesinde Yunan ve Roma medeniyetlerinin payı çok büyüktür.

İlk çağlardan beri serüven meraklıları, Avrupa'dan çıkarak yeni ülkeler keşfetmeye çalışmışlardır. Bunlardan kimi Afrika'ya, kimi Amerika'ya gitmişler, kimi de yeni deniz yolları aramak için Okyanuslara açılmışlardır. 20'nci yüzyılın başlarında Kutuplar'ın kesfinden sonra yeryüzünün bilinmeyen bölgesi kalmamıştır.

Bu serüven meraklılarının pesinden kesfedilen kıtalara giden Avrupa'lı bilginler, çiftçiler ve işçiler bilgilerinin ve araştırmalarının meyvelerini buradaki insanlara verdiler.

Güney Kutbu'nun keşfi

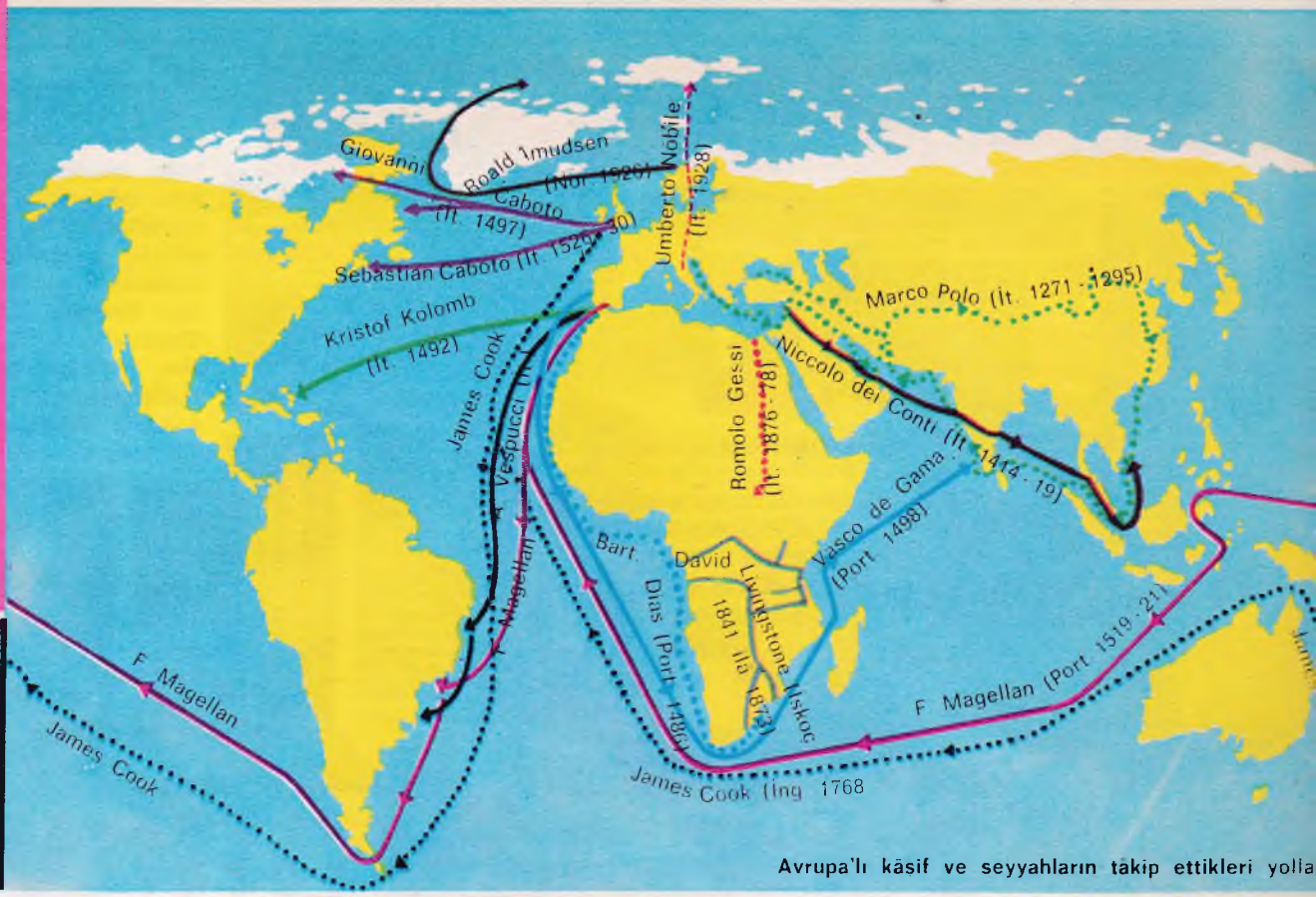

Avrupa'lı kâşif ve seyyahların takip ettikleri yolla

AVRUPA BİRLİĞİNE DOĞRU

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Komünizm tehlikesi Batı Avrupa devletlerinin birbirlerine yaklaşmalarını sağladı. 1949 da Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) imzalandı. Aynı yıl Avrupa Konseyi kuruldu. NATO Avrupa savunmasını üzerine alıyordu. Konseyde de Avrupa devletlerinin öbür problemleri görüşülecekti. 1951'de altı memleket (Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Holânda ve Lüksenburg) Avrupa Kömür ve Çelik birliğini, son yıllarda da Ortak Pazar'ı kurdular.

Göç eden Avrupa'lılar, gittikleri ülkelerde kendi dillerini yaydılar. Harta'ya bakarak Anglo - Sakson (kırmızı) ve Neolâtin (sarı) dillerinin nerelerde konuşulduğunu anlayabilirsiniz.

AVRUPA'NIN YETİŞTİRDİĞİ BÜYÜK DEHALAR

Yeryüzündeki kıtalardan hiçbirinin Avrupa'nınki kadar zengin bir tarihi yoktur. Avrupa'da tek şehir yoktur ki müzesinde, kütüphanesinde, tarihi yapılarında ve eski şehir kalıntılarında t tün bir eser bulunmasın.

BÜYÜK FİLOZOFLAR: Platon (Eflâtun), Aristoteles (resimde görülen), Pythagoras, Benedetto Croce, Francis Bacon, René Descartes, Kant. J. J. Rousseau.

ÜNLÜ MİMARLAR: Michelangelo (resimde görülen); Hardouin-Mansart.

BÜYÜK LİDERLER: Büyük İskender, Atatürk, Fatih Sultan Mehmet, Sezar (resimde görülen), Charlemagne, Napoléon Bonaparte.

ÜNLÜ RESSAMLAR: Leonardo da Vinci (resimde görülen), Raffaello Sanzio, Titiano, Renoir, Cezanne, Velasquez, Goya, Picasso, Rubens.

ÜNLÜ DİN ADAMLARI: Aziz Francesco d'Assisi (resimde görülen), Aziz Bernard, Aziz İgnazio di Loiola.

ÜNLÜ BİLGİNLER: Arago, Ampère, Pasteur, Pierre ve Marie Curie, Galileo (resimde görülen), Marconi, Newton, Conrad Röntgen, Arşimed (Arkhimides).

BÜYÜK ŞAİR VE YAZARLAR: Bâki, Nedim, Şeyh Galip, Omeros, Virgile, Dante (resimde görülen), Shakespeare, Goethe, Racine, Victor Hugo, Balzac, Schiller.

BÜYÜK BESTECİLER: Dede efendi, Bach (resimde görülen), Beethoven, Wagner, Mozart, Chopin, Rameau, Berlioz, Debussy, Verdi, Rossini, Puccini.

MODERN VE BÜYÜK BİR ŞEHİR

Dünya'da nüfusu milyonun üstünde olan 77 büyük şehir vardır. Bu şehirler, birçok ülkelerde, kıyı, ova ve tepeler üzerine yayılmışlardır. Modern veya eski olsun hepsi çok büyük görünüşlüdür. Bu, milyonun üstündeki şehirler arasında Chicago, bir göl kıyısındadır ve 55 km. boyundadır. 7 tepe üzerinde kurulu Roma 10 km., Thames nehri kıyısındaki Londra 25 km. boyunca uzanır. Marmara ile Haliç arasında, Rumeli (Avrupa) ve Anadolu yakasında bulunan İstanbul 320 km². lik bir alanı kaplar.

① GÖKDELENLER - Çoğunlukla Amerika'nın büyük şehirlerinde bulunan gökdelenlerin yüksekliği 100 m.'nin çok üstündedir. Katlarının sayısı da 40 ile 100 arasında değişir. Bir gökdelenin içinde 10.000 den fazla insan barınabilir. Bu çelikten örülmüş binaların ağırlıkları da transatlantiklerinkine eşittir.

② HALLER - Binlerce vagon ve kamyonun getirdiği tonlarca besin maddesi hergün büyük hallere boşaltılır. Dükkân sahipleri, her türlü besin maddesini buralardan toptan alırlar. Memleketimizde ise, hallerde yalnız meyve ve sebze toptan satılır. Öbür besin maddeleri mezbaha, balıkhane ve toptancılardan sağlanır.

③ HER ŞEYİN SATILDIĞI ÇOK KATLI MAĞAZALAR - Dünya'nın büyük şehirlerinde yaşayan insanlar, kendilerine gerekli herşeyi, çok katlı büyük mağazalardan sağlarlar. Bu mağazalarda iğneden otomobile varıncaya kadar, akla gelebilecek her türlü araç, gereç, giyecek ve besin maddesi satılır. Bir günde 10.000 kişiye yakın insan büyük mağazalardan alış veriş eder.

YERALTI ŞEHRİ

Yeraltı şehri, büyük şehrin altını bütünüyle kaplar. Bunların düzenli çalışması büyük şehir insanlarının rahatlığını sağlar.

METRO - Kilometreler boyunca uzanan büyük bir şehirde ulaşım güçlüğü ancak metro denilen yeraltı trenleri ile giderilir. Büyük ve geniş çimento borular içindeki raylar üzerinde gidip gelen bu trenler günde yüzbinlerce insan taşır.

KANALİZASYON - Büyük şehrin çöplerini hergün taşıyıp ortadan kaldırmak çok güçtür. Tonlarca ağırlıktaki bu çöpler, ya çöp kamyonları ile taşınır veya diğer pisliklerle birlikte kanalizasyona dökülür. Yeterli genişlikte olan bu kanalizasyonların uzunluğu yüzlerce kilometreyi bulur.

TRANSFORMATÖR MERKEZİ - Büyük şehre gereken elektrik gücü, o bölgedeki hidro-elektrik veya termo-elektrik üretim merkezlerinden sağlanır. Yüksek potansiyelli elektrik, kablolarla şehrin transformatör merkezlerine getirilir. Bunlar güvenlik sağlama yönünden yeraltında kurulmuşlardır.

④ CADDE, BULVAR VE MEYDANLAR - Gecenin geç saatlerine kadar insan ve taşıtların kaynaştığı cadde, bulvar ve meydanlar, bu büyük şehirlerin en canlı yerleridir. Buraları geceleri ışıklarla donatılır. Işıklı reklâmlar da ayrı bir güzellik kazandırır. Böylece şehir bir ışık cenneti durumunu alır.

⑤ BÜYÜK FABRIKALAR - Büyük fabrikalar, çoğunlukla bu şehirlerin çevresine dağılmıştır. Bunlar, geniş bir alan üzerine yayılmış fabrika binası, depo ve garaj gibi bölümlerden meydana gelmiştir. Büyük fabrikalar ulaştırma imkânları kolay olan yerlerde kurulmuşlardır.

⑥ TREN GARLARI - Nüfusu milyonun üstünde bulunan bir şehrin birçok tren garı vardır. Bunların en önemlisi merkez garıdır. Merkez garından günde ortalama 300 tren girip çıkar.
Öbür garlar daha küçüktür. Bunlar, genel olarak, banliyölere gidip gelen trenlerin kalkış ve varış yerleridir.

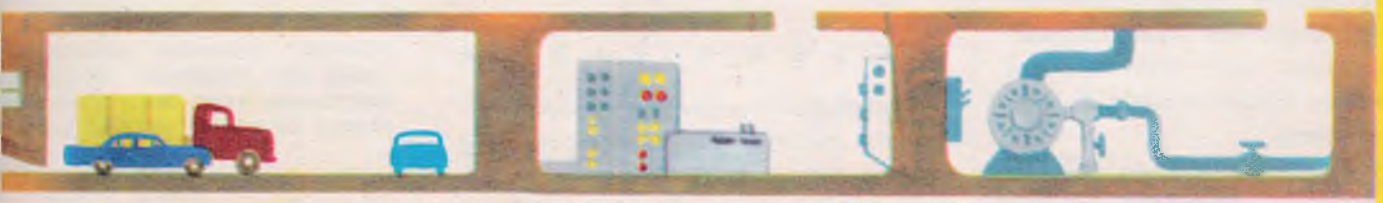

YERALTI GARAJLARI - Şehrin trafik düzenini bozmamak için taşıt araçları cadde ve sokaklarda bırakılmaz. Bunların park edilmeleri için yeraltında büyük garajlar yapılmıştır. Yüzlerce taşıt aracını alabilecek genişlikte olan bu garajlar, büyük şehirlerin belediyelerine de gelir sağlar.

TELEFON SANTRALLERİ - Yüzbinlerce telefon büyük şehirde oturan insanların birbirleriyle konuşmasını sağlar. Bu konuşmaları düzenliyen büyük santrallarla kablolar yeraltına yerleştirilmiştir. Telefon abonelerini santrallara bağlıyan kabloların yeraltında bulunması bunların sık sık arızalanmasını önler.

SU POMPALARI - Büyük şehirlerde yaşıyanlar günde yüzbinlerce litre su harcarlar. Bu kadar su da ancak yeraltına yerleştirilen çok sayıdaki pompalarla binalara dağıtılabilir. Büyük bir şehirde bu pompalardan yüzlerce bulunur.

3,5 MİLYONLUK İSTANBUL'DAN RAKAMLAR:

Nüfusu 3,5 milyonu bulan (1970 sayımına göre 3.019.032) İstanbul şehrinde ortalama olarak:

3.839 otobüs, 101 troleybüs, 4.104 minibüs; 142 kışlık 212 yazlık sinema, 3 açık hava tiyatrosu, 19 kapalı tiyatro,

230.244 bina,
99.112 gecekondu,

4.445 km. yol,
(Belediye, YSE, Orman ve Karayolları),

750 km. kanalizasyon,

281.700 telefon,
748.300 radyo alıcısı,
184.100 televizyon alıcısı,

168.994 taşıt aracı (bisiklet haric) vardır.

İstanbul'da bir günde sarfolunan besin maddelerinin miktarı da söyledir:

960.000 kg. ekmek,

521.769 kg. meyve,

723.249 kg. sebze,

321.337 kg. et,

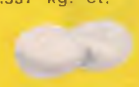

78.915 yumurta.

SİYAH VE BEYAZ NOKTALAR

Bir istasyonun yayınını alan televizyon alıcısının şemasına yakından bakınız. Ekran üzerindeki cismin siyah-beyaz birçok yatay çizgilerden meydana geldiğini göreceksiniz. Ama bu yatay çizgiler boylu boyunca aynı rengi muhafaza etmez. Bazı yerlerde simsiyah, bazı yerlerde gri, bazı yerlerde de beyazdır. İşte, cismi meydana getiren bu çizgiler televizyonun elektronik fırçasıyla resimlendirilmiştir. Bu az çok bir defter sayfasına yazf yazmaya benzer. Yalnız aradaki ayrıntı, ekran üzerindeki noktalardan oluşan çizgiler daha belirlidir. Fırça sadece siyah-beyaz noktacıkları belirtir. Elektronik fırça bu «defter sayfası»nı saniyenin yirmi beşte biri kadar bir sürede noktaladıktan sonra öbür sayfaya geçer. Cisimde bir kıpırdanma varsa, fırça bu yeni sayfayı bir öncekinden farklı, yoksa, benzerini çizer.

Fırçanın görevi, radyo yoluyla vericiden yayınlanan cismin görüntülerini televizyon ekranında belirtmektir. Televizyon vericisinde de diğer bir elektronik fırça, cismin noktalarını «okumak»ta ve görüntünün ışık yoğunluğunu elektrik dalgaları durumuna getirmektedir.

«OKUYUCU FIRÇA»

Televizyon vericisinde bulunan ünlü «TELEKAMERA»nın ne olduğunu görelim. Telekameranın ana elemanı «görüntülerin okuyucusu» anlamına gelen «İKONOSKOP» adını taşıyan sürahi biçiminde cam bir tüptür. Buna «Ortikon tüpü» de denir. İkonoskop'un küresel bölümünün ortasında «TARGET» adı verilen mika bir levha vardır. Bu mikanın yüzeyi binlerce küçük gümüş küreyle kaplanmıştır. Bunların küçüklükleri üzerinde bir bilgi verebilmek için, 1 mm².'de 200 tane bulunduğunu söylemek yeter. Yayınlanacak olan cismin görüntüsü, fotoğraf makinasındakine benzer mercekler yoluyla bu levha üzerine düşürülür. Gümüş kürecikle-rin her biri, üzerlerine düşen görüntünün açık veya koyu rengini yansıtacaklarına göre, ışıklanacak veya ışık almayacaklardır. Özel durumları veya kimyasal bir işlem sonucu (ince bir Coesium tabakasıyla kaplanır) kürecikler fotoelektrik hücreler gibi hareket ederek elektronlar salarlar. İşte bu ânda elektronik fırça görevine başlar. Bu fırça, ikonoskop tüpünün bir ucundaki telden yayılan ince bir elektron demektir. Fırça çok çabuk gidip gelerek levha üzerindekileri okur. Okuduklarını da geriye doğru iletir. Levhanın saldığı elektronların üzerinde ışık titreşimlerinden doğan çeşitli elektrik yükleri olduğundan, fırça da bunları aynı biçimde iletir. Ama bu elektron akımı çok zayıftır. «Elektron tabancası» adı verilen bölümde bu elektronların gücü artırılır. Böylece kuvvetlendirilen elektron akımları «değiştirici»den de geçirildikten sonra bir antenle uzaya yayılır.

Okuyucu fırça bu görevini yaparken ne kadar hızlı koşmaktadır bilir misiniz? 1 saniyede bütün levhayı 25 kere dolaşır.

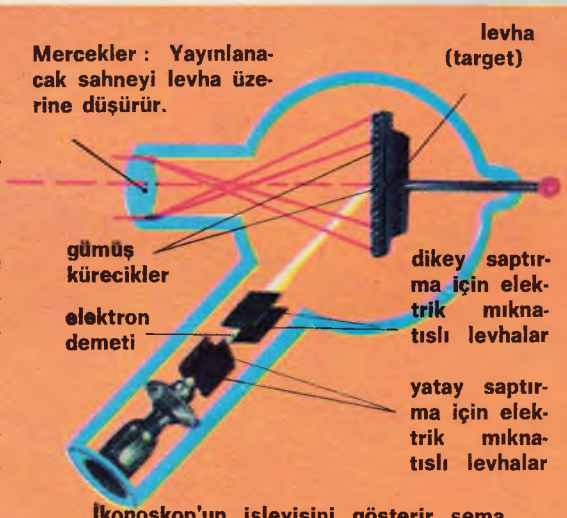

İkonoskop'un işleyişini gösterir şema

RESSAM FIRÇA

Radyo dalgalarına çevrilen «okuyucu fırça»nın haberleri uzayda dolaşırlar. Bir antene raslayınca da alıcının içine yönelirler. Televizyon alıcısının içinde de telekameranınkine eş elektronik bir fırça (ressam fırça) görevi başındadır. İki fırça arasındaki ayrım: biri levha üzerine cismin görüntüsünü okuyup iletir; öbürü, anten yoluyla gelen haberleri

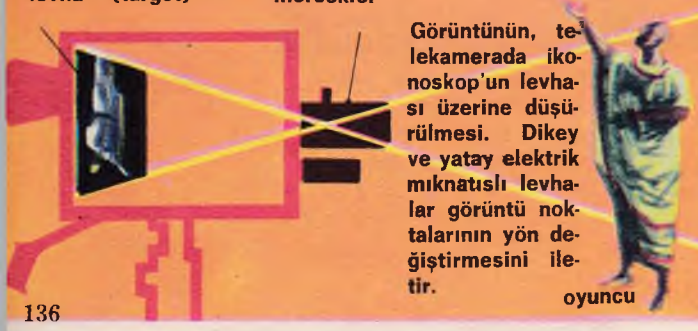

Görüntünün, telekamerada ikonoskop'un levhası üzerine düşürülmesi. Dikey ve yatay elektrik mıknatıslı levhalar görüntü noktalarının yön değiştirmesini iletir.

Sahnenin alınışından görüntünün iletilip alıcı televizyon ekranında belirtmesine kadar bir televizyon yayınını bütünüyle gösteren şema.

TELEVİZYON

Sinemada bir «miki filmi» (canlı resim) seyrederken, beyaz perde üzerinde bir manzarayı bütünüyle bir anda çizen bir fırça görürüz. Ustaca kullanılan bir fırçanın dört beş sihirli darbesiyle, küçük bir ev, yemyeşil çayırlar, sevimli hayvanların bizi kahkahalara boğacak serüvenlerinin geçeceği orman köşeleri perde üzerinde belirir. İşin doğrusu bu bir sinema hilesidir. Hiçbir fırça, birkaç çizgiyle bütün bu sahneyi resimlendiremez. Ama böyle sihirli bir fırça olsaydı ne iyi olurdu değil mi?

Hiç üzülmeyin bunun benzeri, hem de daha üstünü var. Bir anda, tam bir tabloyu, üstelik içindeki canlılarla birlikte hareketli olarak çizebilecek bir «fırça» bugün vardır. Bu TELEVİZYON'un sihirli «ELEKTRONİK FIRÇASI» dır.

Bir yayın sırasında televizyon stüdyosunun içi: Ön plânda iki kamera, arka plânda sahne ve oyuncular.

toplayarak yine aynı biçimde alıcı ekranının iç yüzeyi üzerine düşürür. Bu ekran flüoresan (yeter derecede güçlü bir elektron bombardımanının etkisinde kalınca aydınlanabilen bir madde) ile kaplıdır. Böylece aydınlanan ekran üzerinde görüntüler belirir. Anten yoluyla gelen haber «beyaz nokta» derse, elektronik fırça, ekranı aydınlatacak yeterlikte ışık gönderir, «siyah nokta» derse, göndermez.

Alıcının «ressam fırça» sı, telekameranın «okuyucu fırça» sıyla birlikte ve aynı biçimde hareket eder. Bu beraberliği elde etmek için «ressam fırça» nın sadece ışık yoğunluğunu tekrarlaması yeterli değildir. Hızda da bir beraberliğin sağlanması gereklidir. Bundan ayrı olarak «okuyucu fırça» görüntünün noktalarını yayınlarken, onların arasında «ressam fırça»yı yönetecek işaretleri de gönderir. Böylece «ressam fırça» yı, bir satır bitince, satır başına, bir sayfa bitince, öbür sayfaya yöneten de «okuyucu fırça» dır.

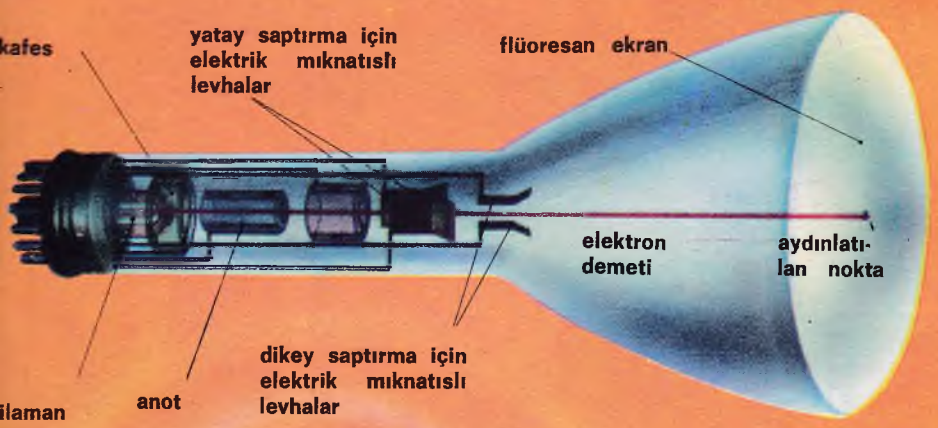

Katot ışınlı osilograf yahut sineskop: Elektronlar katottan yayılır. Anot, elektronları ekrana ulaştırmak için onlara gerekli hızı sağlar. Kafes, antenden gelen «haberler» e dayanarak elektron bombardımanını ayarlar.

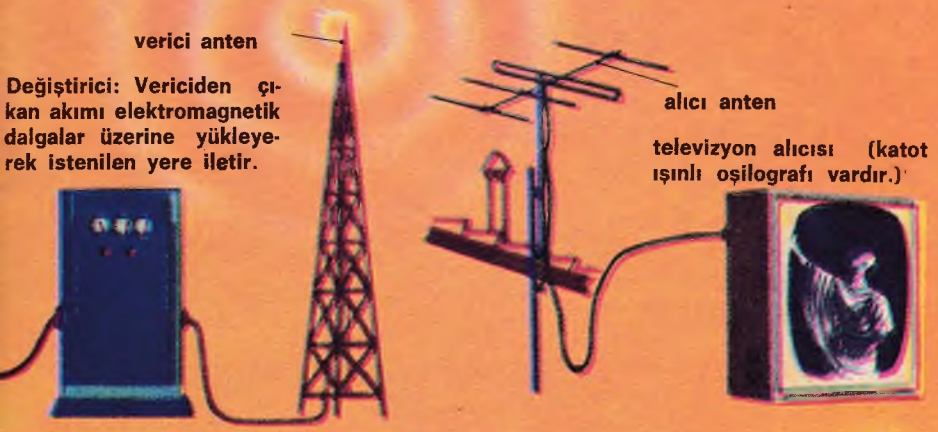

GÖRÜNTÜLERİN SÜREKLİLİĞİ

İşte bu sihirli diyebileceğimiz IŞIK - ELEKTRON AKIMI, ELEKTRON AKIMI - IŞIK olayı (fotoelektrik olay) telekamera ekranının levha üzerine düşürdüğü cisim görüntülerini, evimizde televizyon alıcısı ekranı üzerinde rahatça seyretmemizi sağlar.

«Her iki elektronik fırça da (okuyucu ve ressam fırçalar) çok iyi görev yapıyorlar ama neden bu kadar acele ediyorlar? Levha ve alıcı ekran üzerinde saniyede 25 kere oradan oraya koşmanın sağladığı fayda nedir? Hızlarını biraz azaltamazlar mı ?» diyeceksiniz.

Elektronik fırçanın «ressam fırça» çok hızlı zikzaklarını elde etmek için iki çift elektrik mıknatıslı levha vardır. Bunlar elektronik fırça üzerinde mıknatıs etkisi yaparak, onun sağdan sola, yukarıdan aşağıya doğru yer değiştirmesini sağlarlar.

Ama bu şaşılacak kadar büyük hızın, çok belirli ve özel bir sebebi vardır. Bir cismin görüntüsünü saniyede 25 kere tekrarlama yoluyla, bizim onları birleşmiş görmemizi ve ekrandaki görüntülerin hareketlerinde de sürekliliği sağlar.

«Ama elektronik fırçalar, bir görüntünün noktalarını bütünüyle okuyup, iletip resimlendiremiyorlar? Nokta nokta işliyorlar. Nasıl oluyor da biz onları bütün olarak görüyoruz?» diyeceksiniz. Gene aynı sebepten: «hız» dan ötürü bütünüyle görüyoruz. Elektronik fırça (ressam fırça) öyle büyük bir hızla görevini yapıyor ki, görüntülerin retina üzerindeki sürekliliği bize resmin bütünüyle çizildiği duyumunu veriyor.

SİNDİRİM ORGANI BO

Bugünün biz zayıf ve çelimsiz insanları, 4-5 yüzyıl önce verilen şölenlerde yenen yemeklere ait bilgileri, tarih veya bir çağın gelenek ve göreneklerini anlatan yazarların kitaplarında okumaktayız. Zenginlik ve bolluk içinde yaşayan atalarımızın sofraları, kuzu, koyun ve çeşitli av etlerinden, türlü sebzelerden yapılmış ağır ve yağlı yemeklerle donatılırdı. Bu yemeklerin ardından börekler, hamur tatlıları ve mevsim meyvaları yenir, üstüne okkalı kahveyle nargile içilirdi.

Bütün bunlar, aklımıza «Mideleri bütün bu besinleri nasıl kabul ediyormuş? Yemekten sonra bir rahatsızlık duymuyorlar mıymış?» sorularını getirir. Bunda yerden göğe kadar hakkımız var! Nasıl olmasın: Bugün günlük yaşayışımız icabı çok düzensiz ve zor bir hayat süren bizlerin midesi bu ağır, yağlı ve kızarmış yemekleri sindiremez. Öte yandan sindirim olayının yaşamamızdaki önemi de çok büyüktür. Bu sistemdeki bir aksaklık, bütün vücudumuza etki yapar. Hele davranışlarımız, ruhi durumumuz sindirim bozukluklarıyla sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Bütün bu sebeplerden ötürü bugün sindirim organı bozuklukları yaygın bir durumdadır. En çok raslanılanlarını gözden geçirelim.

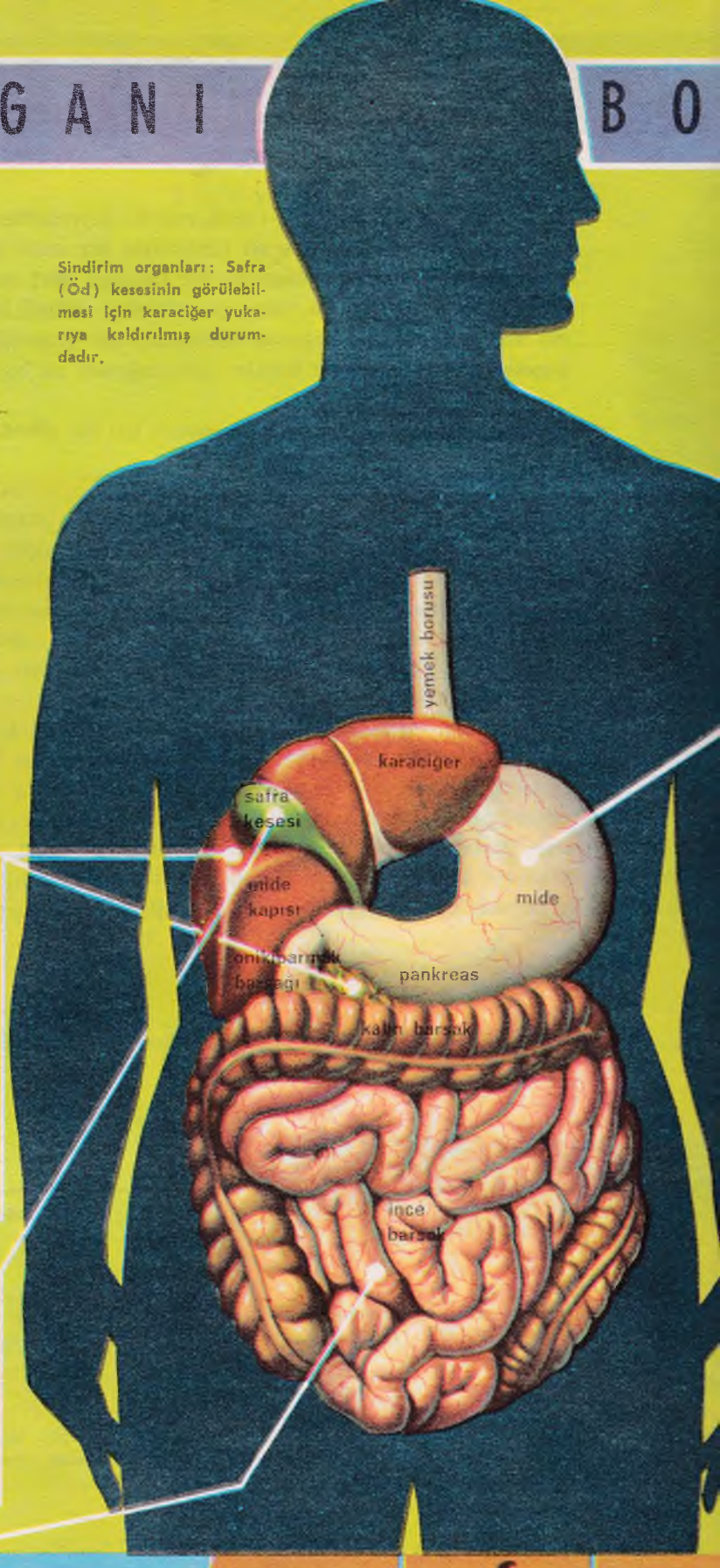

Sindirim organları: Safra (Öd) kesesinin görülebilmesi için karaciğer yukarıya kaldırılmış durumdadır.

KARACİĞER VE PANKREAS BOZUKLUKLARI

Karaciğer ve pankreasın iyi işlememesi sonucu bu organlar salgı görevlerini bütünüyle yapamazlar. Tembellik ederler. Karaciğer ve pankreasın bu tembelliğe düşmelerinin, çok fazla hayvansal yağ yemek, yeterli ve düzenli besin alamamak, zamansız ve çok içki içmek gibi belirli sebepleri vardır. Bu durumlarda hasta, özellikle midesinde bir ağırlık duyar, yemekten sonra uykusu gelir, iyi sindirim yapamaz, geğirir, soluğu kokar, sürgün (ishal) olur.

SAFRA KESESİ BOZUKLUKLARI

Safra kesesi karaciğer salgısının «depo» sudur. Karaciğer salgısı burada depolandıktan sonra dağılır. Safra kesesi bu görevini sinir bozuklukları yüzünden normal olarak yapamadığı zaman karaciğer salgısı barsaklara gelmez. Bundan ötürü sindirim zorluğu başlar.

BARSAK BOZUKLUKLARI

Barsak bozukluğu genellikle dışarı çıkamama zorluğu ile belirir. Başlıca sebebi sinir bozukluğu, hareketsizlik, sebze ve meyva yememektir.

ÖNLEYİCİ YOLLAR

Sağlam bir mide neşenin, canlılığın, huzurun kaynağıdır. Sindirim bozukluklarını önlemek istiyorsak yiyeceklerimize ve şu kurallara dikkat etmemiz gerekir :

1) Sofrada yemek yerken acele etmeyin. Yemekten sonra da dinlenin.

2) Hergün kısa bir yürüyüş yapmak dışarı çıkmayı kolaylaştırır.

3) Yemekte hemen sonr görevə başla mak kötüdür

K L U K L A R I

MİDEDEKİ BOZUKLUKLAR

Barsaklarda olduğu gibi mide salgı bezlerinin ve kaslarının iyi işlememesi midenin görevini iyi yapamamasıyla sonuçlanır. Midedeki bozuklukların bellibaşlıları şunlardır :

Dispepsi, mide ve barsak özsuyunun yetersizliğinden ileri gelen sindirim zorluğudur. Sindirim zorluğu midede ise buna **«gastrogen - dispepsi»,** barsakta ise **«intestinal dispepsi»,** her iki yerde (mide ve barsakta) birlikte ise **«gastro - intestinal dispepsi»** denir.

Mide ve barsak özsularının yetirsizliğine başta gelen sebep bitkisel (vegetatif) sinir sisteminin bozukluğu ise bu biçim dispepsiler **növroz** olarak isimlendirilir.

Dispepsilerde, dil üzerinde beyazlık, iştah noksanlığı, bulantı, kusma, mide yanması ve ekşimesi, karın ağrısı görülür ve duyulur.

MİDE HASTALIKLARI

Midenin, çeşitli sebeplerden ileri gelen birçok hastalığı vardır. Biz burada kendi tutumumuz ve besinlerimize dikkat etmememizden doğan **«Mide iltihapları»** ndan söz edeceğiz.

Bazı mikroplu ve ateşli hastalıklar sonucu midede iltihaplar olur. Bunlar, çoğunlukla bozulmuş, ekşimiş yemekleri yemek, fazla alkollü içkiler içmek, biberli ve baharlı maddeler kullanmak, lokmayı iyice çiğnemeden yutmaktan ileri gelir.

Mide iltihabının ilk belirtileri sürgün ve kusmadır. Bu arada mide ağrısı, susama duyulur. Bazı mide iltihapları da dilde pas, iştahsızlık, geğirme, sindirim zorluğu gibi belirtilerle süreğen bir durum gösterir.

4) Yemek ve içkide aşırı gitmek sindirimi zorlaştırır.

5) Çeşitli besinler yemeli, yağlı ve yağda kızarmış yemekler yememeli.

6) Yemekler iyi çiğnenmelidir.

7) Mide ve ayaklar üşütülmemeli, kalın giyinmelidir.

8) Vücut, hergün aynı saatte dışkılamaya alıştırılmalıdır.

GİDERİLMESİ

Sindirim organı bozukluklarının tıbbi yönden giderilmesindeki amaç, genellikle sonuçları yani bozuklukları değil, ilk sebepleri ortadan kaldırmak olmalıdır. Bu bozuklukları ortadan kaldırmak için şunlara dikkat edilmelidir :

SİNDİRİM ZORLUĞU

Midedeki sindirim zorluğu (gastrojen - dispepsi) durumlarında özellikle çocuklarda, bu zorluk doğal olarak giderilir. Bu kusmadır. Böylece fazla alınan besin maddelerinden kurtulan mide, düzenli çalışmaya kavuşur. Ama bu kusma sürekli ve mide boş olduğu zamanlarda da oluyorsa kas gerilmesini giderecek veya bitkisel sinir sistemini düzenliyecek ilâçların alınması gerekir. Mide kusma sonucu fazla gelen besinleri boşalttığında, kalanların sindirimini kolaylaştırmak için sindirim yaptırıcı ilâçlar almak iyi sonuçlar verir. Dıştan da, karın üzerine içi sıcak su dolu lâstik torba (büyot), ısıtılmış tuğla parçası gibi sıcak bir şey koymak fayda sağlar.

MİDE NÖROZU

Mide nörozu (gastrik nöroz)'unda, hasta çoğunlukla bir rahatsızlık duymaz. Ama midesinde gerçekten bir bozukluk olduğu kanısındadır. Bundan ötürü tedirgindir. Midesindeki bozukluk da bu tedirginlikten ileri gelir. Bu gibi durumlarda hastaya, ilâç yerine dinlenme ve kaygısız bir hayat öğütleme yararlıdır. Doktorun da hastaya midesinde hiçbir bozukluğun olmadığını inandırması önemlidir. Sinirliliği giderici ve uyku getirici ilâçlar doktorun kararlaştıracağı miktarda verilebilir.

BARSAKTA SİNDİRİM ZORLUĞU

Barsaktaki sindirim zorluğu (intestinal - dispepsi) bitkisel (vegetatif) sinir sisteminin iyi çalışmamasından ileri geliyorsa sebep olan nörozu, mide nörozu (gastrik nöroz)'nda öğütlenen biçimde gidermek lâzımdır. Aksi durumda yoğurt ve PP vitamini gibi sindirimi kolaylaştırıcı ilâçlar almak yararlıdır.

DEF'İ HACET ETME ZORLUĞU

Bu gibi durumlarda genel kural, barsakları, def'i haceti kolaylaştırıcı ilâçlara alıştırmamaktır. Çünkü bir süre sonra barsaklar bu ilâçların etkilerine alışırlar ve tepki göstermezler. Esas olan onları yeniden normal çalışmaya alıştırmaktır. İlâç yerine bol sebze ve meyva yemek daha doğrudur. Bunlar çok fazla selüloz artıkları verdiklerinden, def'i haceti kolaylaştırırlar.

Dışarı çıkma zorluğu, barsaklardaki salgıların yetersizliğinden ileri geliyorsa ravent, pepton gibi bileşiklerle karaciğerin salgı verimini artırmak veya sabahları bir kahve kaşığı mağnezyum sülfat alarak safra kesesinin çalışmasını kolaylaştırmak gereklidir.

Sarı sabır ve zeytinyağı da kullanılabilir.

Bunlardan ayrı olarak :

Barsakların yağlı maddelerle yumuşatılmasının yeterli olmadığı durumlarda vazelin yağı içmek yoluyla;

Dışarı çıkma zorluğu dışkıların çok fazla katılaşmasından ileri geliyorsa onları daha sulu, dışarı atılabilir duruma getirebilecek ilâçların alınmasıyla;

Daha inatçı durumlarda, sitrat, hintyağı, ingiliz tuzu gibi çok etkili maddelerin içilmesiyle;

Dışkının kalın barsağın sonlarında sıkışıp kalması durumunda da gliserin süpozituvarları veya lavman yapma yoluyla;

def'i hacet zorluğu giderilir.

Apandisit ve barsak iltihaplarında sürgün ilâçları almak veya lavman yapmak tehlikeli olur.

Karın ağrısı başlayınca başvurulacak gerekli en iyi yol, bir gün perhiz etmek veya birkaç gün pişmiş meyva yemektir.

MADENLERİN ÖZELLİKLERİ

Günlük hayatta en çok karşılaştığımız madenlerin başında demir, kurşun, kalay ve çinko gelir. Bunların kimi sert, kimi yumuşaktır. İnsanlar tarih öncesi çağlardanberi madenlerin çeşitli özelliklerinden faydalanarak sayısız eşya yapmaktadırlar. Yeryüzünde insanların ilk bulduğu maden bakırdır. Ondan sonra sırasiyle, altın, kalay, gümüş, demir, kurşun ve çinko bulunmuştur.

MADENLER SERT VE YUMUŞAK OLABİLİR

Çelik bıçak, demiri çizer.

Demir bir çivi, çelik bıçağı çizemez.

Bakır kap sert bir yere düştüğü zaman yamulur.

Çelik demirden hem daha serttir, hem de daha dayanıklıdır. Bakır çok yumuşak bir madendir.

Bıçak, keser, testere, kerpeten gibi birçok âlet çelikten yapılır. Tren rayları, gemiler, büyük yapıların iskeletleri hep çeliktendir. Ama sıcaklığı ve elektrik akımını iyi ve çabuk geçirmesi istenen kaplar, kazanlar ve elektrik telleri bakırdan yapılır.

BÜKÜLÜP, ESNEYEBİLİR,

İnce bir çelik levhayı iki ucundan büküp bırakırsak, tekrar eski durumunu alır.

Demir bir çubuğu iki ucundan büküp bırakırsak, olduğu gibi kıvrılı kalır.

Dökme bir parçayı iki ucundan tutup bükmeye kalkarsak çabucak kırılır.

Demir kolayca eğriltilip bükülebilir, esnek değildir. Çelik hem kolayca bükülebilir, hem de esnektir. Dökme ise ne bükülebilir, ne de esneyebilir.

Çelik, endüstride büyük bir yer tutar. Otomobillerin yaylarından, köprülerin kirişlerine varıncaya kadar yaylanması ve büyük bir ağırlık taşıması istenen yerlerde çelikten yararlanılır. Demir, çoğunlukla kolayca bükülmesi, biçim verilmesi istenen yerlerde kullanılır. Kapılar, parmaklıklar ve daha pek çok şey hep demirdendir. Fırın, ocak kapağı, ütü gibi şeyler ise dökmeden yapılır. Dökme çabuk kırıldığından her yerde kullanılmaz.

OKSİTLENİRLER (Paslanabilirler)

Nemli yerlerde bırakılmış olan demir çivilerin üzerinin kırmızımsı bir kabukla örtüldüğünü görürüz. Parmağımızı sürdüğümüz zaman bu kabuklar parça parça dökülür. Pas dediğimiz bu tabaka hava, ya da sudaki oksijenin demirle birleşmesinden meydana gelir ki buna oksitlenme denir. Pas demirin ömrünü azaltır.

Açıkta bırakılan kurşun borular zamanla parlaklıklarını kaybederler. Havadaki oksijen kurşunla birleşerek bir tabaka meydana getirmiştir. Sert bir cisimle kazıyarak kurşuna eski parlaklığı verilebilir.

Pas, demirin çabuk çürümesine yol açar. Bu bakımdan demirden bir eşyanın oksitlenmeye (paslanmıya) başlaması, çürümiye yüz tuttuğunun işaretidir. Hemen pası kazıyıp, demiri yağlı boyayla boyamak gerekir.

Demirin paslanmaması için onu, hava ile suyun etkisinden korumak gerektir. Bu da, demirin üzerini ya boyama veya oksitlenmiyen bir metalle (nikel, krom gibi) kaplama yoluyla yapılır. Güdülen amaç, güzel görünüşten çok, onun paslanmasına engel olmaktır. Su, kurşuna etki yapmaz. Bundan dolayı su boruları genellikle kurşundan yapılır.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA DURAKLAMA ÇAĞI

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Mehmet II (Fatih Sultan Mehmet) tarafından İstanbul'un fethi ile başlayan «Yükselme Çağı», Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümü (1579) ile hızını kaybetti. Bu tarihten, Viyana'nın ikinci defa Türk'ler tarafından kuşatılmasına (1683) kadar geçen süre, Osmanlı İmparatorluğu'nun DURAKLAMA ÇAĞI diye anılır.

Devletin böyle bir duraklama dönemine girmesinin sebepleri arasında, karşılaştığı dış etkiler kadar, iç yapısındaki düzensizliklerin de payı çok büyüktür. Bu iç sebeplerin belli başlıları şunlardır:

Önceleri yurtsever, ordularının başından ayrılmayan gözüpek, üstün ahlâklı ve adaletli olan padişahlar, sonradan kendilerini eğlenceye kaptırmışlar, halkın çektiği sıkıntı ve yoksulluğu görmez olmuşlardı. Devlet işlerine «Saray Kadınları» ile din adamları gibi yetkisiz kimseler karışmağa, yüksek memuriyetler para ile satılmağa başlanmıştı. Bu arada, ordu ve donanma başarı yıllarındaki geleneklerini kaybetmiş, «Yeniçeri Ocağı»nın gözünü para hırsı bürümüştü. Bütün bu durumlar, devleti içerde zayıflatmış, halkın devlete karşı güveninin kaybolmasına yol açmıştı.

Dış etkilere gelince: İmparatorluk, 16'ncı yüzyıl boyunca üstün kabiliyetli padişahların yönetiminde en son gelişmeleri sağlamış, sınırları kuvvetli devletlere kadar dayanmıştı. Hıristiyanlık bağıyla bu devletlerin Müslüman Türk'lere karşı dayanışmaları çok defa tekrarlanan «Haçlılar Savaşı» ile kuvvetli bir gelenek durumunu almıştı. Daha önemli bir gerçek de; Batılı'lar, «Rönesans» ve «Reform» oluşmalarıyla, bilim, teknik ve san'at yönünden hızlı adımlarla yol alırken, Osmanlı Türkleri, gerici akımların etkisiyle toplum olarak bu gelişmelerin dışında kalmışlardı.

Kanije kahramanı Tiryaki Hasan Paşa (? - 1611).

DURAKLAMA ÇAĞI'NDA İÇ DURUM

Duraklama Çağı'nda devletin yönetimi, üstün bir değer taşımayan, bazan da sapık, hattâ deli padişahların tahta çıkmaları yüzünden soysuzlaşmıştı. Bu durum da ülke içinde isyanların çıkması sonucunu doğuruyordu. Bozulan «Yeniçeri Ocağı» sık sık değişen padişahlardan «cülûs bahşişleri» adı altında para koparmak için ayaklanıyordu. Böylece hem devletin hazinesi zayıflıyor, hem de onların istemedikleri birçok değerli devlet adamının boynu vurularak tam bir kargaşalık sürüp gidiyordu. Ayrı olarak «Celâli İsyanları» denilen eşkıya ayaklanmalarıyla da Anadolu'da yaşayan halkın can ve mal emniyeti kalmamıştı. Bu arada, Eflâk, Boğdan, Erdel, Yemen, Bağdat, Basra, Trablusgarp gibi eyalet ve beyliklerde de devlete karşı bitmez, tükenmez isyanlar birbirini kovalamaktaydı.

DURAKLAMA ÇAĞI'NDA İRAN'LA YAPILAN SAVAŞLAR

Duraklama Çağı'nda, Osmanlı Türkleri batı devletleriyle olduğu kadar doğudaki İran'lılarla da savaştılar. İki devlet arasında 1555 yılında yapılan «Amasya Antlaşması» ile bir süre için sağlanan barış, Murat III'ün padişahlığı yıllarında (1574 - 1595) yeniden bozuldu (1576). Yıllarca süren çarpışmalardan sonra «İstanbul Antlaşması» imzalandı. İran'lılar, Azerbaycan, Gürcistan, Luristan ve Dağıstan bölgelerini Osmanlı İmparatorluğu'na bıraktılar.

Birkaç yıl devam eden barış, İran Şahı Abbas'ın ansızın yaptığı bir saldırıyla yeniden bozuldu (1603). Bu sırada Osmanlı orduları batıda Avusturya'lılarla savaştıkları için doğudaki birlikleri zayıf durumdaydı. Bu yüzden Şah Abbas'la birkaç yıl süren bu savaşlar sonunda daha önce elde edilen yerler İran'a geri verildi.

İran'la Osmanlı Türkleri arasında sonradan iki savaş daha oldu. İlki 1617'de başlayıp bir yıl kadar sürdükten sonra İran'ın önceki antlaşmalara uyması üzerine savaşa son verildi. İkincisi ve önemli olanı 17 yıl süren, Bağdat'ın iki kere el değiştirmesine yol açan savaştır. Murat IV (1623 - 1640)'ün Osmanlı ordusunun başında bulunduğu bu savaşta İran'lılar yenildiler. Kasr-ı Şirin Antlaşması (1639) imzalanarak Bağdat ve Musul Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Azerbaycan ile Revan'ın da İran'lılarda bırakılması, Zağnos Dağları'nın iki ülke arasında sınır olarak kalması kararlaştırıldı. (Bu sınır, bugünkü Türk - İran sınırına çok benzer. Gerçekten de o tarihten bugüne kadar iki devlet arasında önemli bir anlaşmazlık olmamıştır).

I S L A H A T H A R E K E T L E R İ

Devletin ciddî buhranlar geçirdiği bu çağda, ıslahat hareketleri yapmak isteyen Padişah ve devlet adamları da çıkmadı değil. Bunlardan «Genç Osman» adıyla anılan Osman II (1618 - 1622) Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmaya karar vermişti. Ama bunu sezen yeniçeriler, genç padişahı zorla tahtından indirerek Yedikule zindanlarında boğdular.

Murat IV de sert tedbirleriyle orduda biraz ıslahat yaptı, Revan ve Bağdat'ı İran'lılardan geri aldı. Ama, şiddete dayanan bu ıslahat da beklenen sonucu veremedi.

Kuyucu Murat Paşa, Anadolu'daki «Celâli İsyanları»nı bastırmayı başaran bir vezir olduysa da, öbür yönlerden beklenilen sonucu aldığı söylenemez. Daha sonraları Tarhuncu Ahmet Paşa, ilk defa devletin malî gücünü artırmak teşebbüslerine girişerek oldukça önemli başarılar sağlayabildi, ilk defa bütçe yaptı. Padişah olan Deli İbrahim (1640 - 1648)'in çılgınca israfları bu bütçeyi altüst ettiği gibi devletin maliyesini de gittikçe zayıflatıyordu. Hele kadınların devlet işlerine karışması her yönden tehlikeli bir durum almış bulunuyordu. Devlet memurlukları parayla alınıp satılıyor, saray düzenbazlıkları; halkın da, ordunun da, devlet adamlarının da güvenliğini altüst ediyordu. Devleti yıpratan «Saray Kadınları» arasında Kösem Sultan ve Turhan Sultan'ın adlarını bu arada saymak gerekir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 17 nci yüzyıl içinde biraz olsun toparlanmasını sağlayanların başında KÖPRÜLÜLER gelir. Bu soydan, ilk sadrazam olan Köprülü Mehmet Paşa, önce iç durumu ele almıştı. Ülkeyi ikiye bölen kimseleri dağıtmış, daha sonra ordu ve donanmayı onararak kuvvetlendirmişti. Böylece Çanakkale'yi kuşatan Venedik'lileri yenerek Akdeniz yolunu yeniden Türk'lere açmıştı.

Köprülü Mehmet Paşa'dan sonra Sadrazam olan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa da babasının ıslahat hareketlerine büyük bir başarıyla devam etti. İç güvenliği sağladığı gibi dış tehlikeleri de yatıştırarak Lehistan'a açtığı savaşı kazandı. En önemli başarılarından biri de 24 yıldanberi sürüp giden Girit savaşlarını sona erdirip adayı Osmanlı Türkleri'ne kazandırmış olmasıdır.

Köprülüler soyundan Fazıl Mustafa Paşa ve Amcazade Hüseyin Paşalar da bu ıslahat hareketlerini yöneten değerli vezirler olarak anılmaya değer devlet adamlarındandırlar.

Padişah Murat IV'ün Revan Seferi'nde İran'lıları bozguna uğratması.

GİRİT ADASI'NIN VENEDİK'LİLERDEN ALINMASI

Akdeniz, 17'nci yüzyılda bir «Türk Gölü» durumunu almış bulunuyordu. En önemli ada olan Kıbrıs, daha Sokullu Mehmet Paşa'nın sadrazamlığında alınarak imparatorluğa bağlanmış, böylece Venediklilerin korsanlığına biraz daha engel olunmuştu. Yalnız Venedik'lilerin ellerinde bulunan Girit Adası, Akdeniz'in ortasında bir korsan yuvası olarak duruyordu. Günün birinde Sarayla ilgili bir geminin yağma edilerek içindeki değerli malların ve kadınların Girit'te satılması üzerine savaş patlak verdi (1645).

Osmanlı Donanması 100.000 kişilik bir ordu ile Girit'i kuşattı. Buna karşılık Venedik'liler de kuvvetli bir donanma ile Çanakkale önlerine gelerek boğazı tıkadılar ve Osmanlı Türkleri'nin Girit'teki savaş birliklerine yardımcı kuvvetler göndermelerine meydan vermediler. Bu yüzden savaş, yıllarca uzayıp gitti. Sonunda Köprülü Mehmet Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında Venedik'liler, Çanakkale önlerinde yenildi. Girit yolunun açılması üzerine adaya yeni kuvvetler gönderildi ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Sadrazamlığı yıllarında son dayanışmaları yapan Kandiye Kalesi'nin de düşmesiyle Girit kesin olarak imparatorluğa bağlandı (1669).

Köprülü Mehmet Paşa (1656 - 1661).

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa (1661 - 1676)

LEHİSTAN'LA YAPILAN SAVAŞLAR

Osmanlı Türkleri'nin 17'nci yüzyıl süresince Lehistan'la da alâkası barış içinde geçmemiştir. 1587'ye kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun boyunduruğu altında kalan bu devlet, egemenliğini elde ettikten sonra çeşitli fırsat kollayarak devletin başına dertler açmıştır. Anlaşmazlığa yol açan belli başlı sebepler, Lehistan'ın komşu bulunduğu Osmanlı Beylikleri'nden Erdel ve Boğdan'ın içişlerine sık sık karışması, ya da Osmanlı Türkleri ile arasındaki antlaşmaların hükümlerini yerine getirmemesidir.

Yine böyle bir olay yüzünden çıkan savaşa, Padişah Genç Osman, ordunun başında katıldı. Lehliler, Yaş şehri yakınlarında yenildilerse de Hotin Kalesi'nin kuşatılması sırasında yeniçerilerin düzensizlikleri ve gevşeklikleri yüzünden istenilen sonuç elde edilemedi. İmzalanan Hotin Antlaşması (1620) ile savaş sona erdi.

İki devlet arasında yarım yüzyıl süren barış, Lehlilerin bu defa da Osmanlı Türkleri'nce korunmakta olan «Ukrayna Kazakları» na saldırmalarıyla bozuldu. Padişah Mehmet IV (1648 - 1687) 1672'de Lehistan'a savaş ilân etti. Padişah'ın ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın komutasındaki Türk Orduları, Lehistan içlerine kadar girerek parlak bir başarı sağladılar. Aynı yıl imzalanan Bucaş Antlaşması ile Lehliler, Podolya bölgesini Osmanlı Türkleri'ne bıraktılar. Yalnız, Antlaşma ile Osmanlı devletine verilmesi gereken vergiyi ödemek istememeleri üzerine savaş yeniden kızıştı. Sonunda Bucaş Antlaşması yeniden (1676) onaylanarak ordular geri çekildi. (Bu antlaşma ile sağlanan yerler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da kendi sınırlarına katabildiği son toprak parçası olmuştur).

OSMANLI TÜRKLERİ'NİN AVUSTURYA'LILARLA SAVAŞLARI

Osmanlı İmparatorluğu'nun «Duraklama Çağı» olarak sayılan 17 nci yüzyılda, devletin en çok zayıflamasına yol açan sebeplerin başında uzun süren savaşlar gelir.

Gerçekten de bu savaşlardan önemli yararlar sağlanamadığı gibi devletin parası da su gibi harcanmıştır. Bu yüzden halk yoksul kalmış, savaştan soğumuştur. İşte bu uzun savaşların en önemlileri, Avusturya'lılarla yapılanlardır.

Avusturya'lılarla Türk birlikleri arasında Bosna bölgesinde başgösteren bir çatışma üzerine 1593'de patlak veren savaş 13 yıl sürdü.

Bu savaşlar sırasında, Padişah Murat III'den sonra tahta geçen Mehmet III (1595 - 1603)'ün, ordunun başında savaşa katılması askerlerin savaş gücünü artırdı. Bu güçle düşmana atılan Osmanlı Ordusu Eğri Kalesi'ni aldı, Haçova'da Avusturya'lıları büyük bir bozguna uğrattı.

Savaşın en önemli bölümü, Kanije ve Estergon Kaleleri'nin alınması sırasında geçen kanlı çarpışmalardır. Kanije Kalesi'ni yeniden ele geçirmek amacıyla taze kuvvetler toplayıp saldıran ve kuşatma yapan Avusturya'lıların karşısında Tiryaki Hasan Paşa bulunuyordu. Paşa'nın kötü havalı bir kış gününde üstün düşman kuvvetleri üzerine yaptığı hücumla sağladığı başarı büyük bir kahramanlık destanı olarak tarihe geçmiştir.

Bu zafer üzerine önceleri baş kaldıran Eflâk, Boğdan ve Erdel Beyleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğini kabul etmek zorunda kaldılar. Osmanlı Devleti, Macaristan Krallığı'na da Erdel Beyi'ni atayıp taç giydirdi. Avusturya'lı-

larla Zitvatorok Antlaşması imzalanarak savaşa son verildi (1606).

Osmanlı Türkleri ile Avusturya'lılar arasında yarım yüzyıl süren bir barış döneminden sonra Avusturya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde bulunan Erdel'in içişlerine karışmak istemesi üzerine yeniden savaş başladı. Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa 100.000 kişilik bir ordunun başına geçerek Avusturya üzerine yürüdü. İlk olarak Zerinvar Kalesi yakılıp yıkıldı ve Uyvar (Neuhosel) kalesi kısa bir kuşatma sonunda ele geçirildi.

İşte Avrupa'lılarca pek ünlü olan (Türk gibi kuvvetli) deyimi, bu kalenin alınmasında Türk savaşçılarının gösterdikleri yiğitliklerden ötürü söylenmiştir.

Osmanlı Türkleri'nin sağladıkları bu parlak zaferler üzerine Vasvar Antlaşması (1664) imzalandı. Bu antlaşma, Osmanlı Devleti'nin Erdel Beyliği üzerindeki haklarının Avusturya'lılarca tanınması ve savaş zararlarının karşılığı olarak Türkler'e para ödenmesi gibi şartları taşımaktaydı.

İKİNCİ VİYANA KUŞATMASI

Osmanlı - Avusturya Savaşları'nın en önemlisi, Viyana'nın Osmanlı Türkleri tarafından ikinci defa kuşatılmasıdır. Anlaşmazlık, Avusturya Kıralı'nın Macar halkı üzerinde din ve mezhep baskıları yapmaya kalkışması üzerine Macar Kıralı'nın Osmanlı Devleti'nden yardım dileğinde bulunmasından ileri gelmiştir.

Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, İmre Tökeli Bey adındaki Macar önderini «Kıral» olarak atadığını ilân ederek kendisine «Tuğ» ve «Bayrak» gönderdiği gibi Avusturya'ya da savaş (1683) ilân ederek 200.000 kişilik kalabalık bir orduyla yola çıktı. Budin'de toplanan Osmanlı Ordusu, doğruca Avusturya'nın başkenti Viyana üzerine yürüdü.

Osmanlı Türkleri, 300 kadar topun da bulunduğu savaş araçları ve kalabalık kuvvetlerle Viyana'yı kuşattılar. Viyana'lılar kendilerini bütün güçleriyle koruyorlardı. Bu yüzden Osmanlı Türkleri'nin yaptığı hücumlardan bir sonuç çıkmadı. Yalnız şehir surlarının önemli bir bölümü yıkıldı. Bunun üzerine Avusturya İmparatoru Leopold I. Avrupa devletlerini imdada çağırmak zorunda kaldı. İşte Papa da karışarak bütün Hıristiyan'ların Viyana'yı korumalarının kutsal bir görev olduğunu ilân etti. Birbirleriyle savaşan Fransız ve Alman'lar bile hemen Avusturya'ya birlikler gönderdiler. Lehistan da önemli bir kuvvetle Viyana önlerinde göründü. Bu anlarda, Viyana nerede ise düşmek üzereydi ama, Kara Mustafa Paşa'nın bütün gücüyle ve son bir gayretle şehre yüklenmesine rağmen bir türlü sonuç alınamadı. İşte bundan sonradır ki olaylar büyük bir hızla birbirini izledi.

Kara Mustafa Paşa, Viyana kuşatması sırasında yapılan bir savaşta.

Avusturya'nın yardımına koşan kuvvetler Tuna Nehri'ni geçmiş, Osmanlı Ordusunu arkadan çevirmişti. Böylece iki ateş arasında kalan ordu, korkunç bir bozguna uğrayıp dağıldı. Arkasında binlerce şehit, yüzlerce top ve çeşitli savaş aracı bırakan Osmanlı Ordusu darmadağınık bir durumda Belgrad'a kadar güçlükle çekilebildi. Padişah'ın buyruğuyla Kara Mustafa Paşa da burada öldürüldü.

Osmanlı Türkleri'nin Viyana'ya yapmış oldukları ikinci kuşatmanın beklenmeyen bir bozgunla sonuçlanması, bütün Hıristiyanlık çevrelerinde sevinçle karşılandı. Türk'leri, Avrupa'dan büsbütün atmak için derhal işe başlayan Papa, Rusya, Avusturya, Lehistan, Venedik ve Malta'nın katıldıkları bir antlaşma meydana getirdi. Buna, Türklere karşı Hıristiyan'ların «Kutsal Anlaşması» dendi.

Artık Osmanlı İmparatorluğu'na her yandan saldırılar başlamış bulunuyordu.

DURAKLAMA ÇAĞI'NDA KADINLAR SALTANATI

Osmanlı İmparatorluğu'nu 17'nci yüzyılda sarsan, halkın devlete karşı beslediği güveni yıpratan en önemli konulardan belli başlısı Saray kadınlarının devlet işlerine karışmalarıdır. Bunlardan Ahmet I'in eşi ve Murat IV'le Deli İbrahim'in anneleri olan Kösem Sultan, taht kavgaları ve kanlı isyanların yönetiminde büyük rol oynamış bir kadındır. Ahmet I öldüğü zaman genç bir Haseki (Padişah karısı) olan Kösem Sultan, son derece haris bir kadındı. Devlet işlerini kendi eline almak için hemen bu fırsattan yararlanıp çeşitli düzenbazlıklara baş vurdu. Tahta üvey oğlu Osman II'nin yerine akıldan noksan olan kendi oğlu Sultan Mustafa I (Birinci defa 1617 - 1618. İkinci defa 1622 - 1623)'in çıkması için türlü hileler düzenledi. Sonunda, bu akılsız Padişah, tahttan indirilerek yerine Osman II geçtiyse de, bir süre sonra çıkan yeniçeri ayaklanmasıyla tahtını da, hayatını da kaybetti. Mustafa I'in bir yıl süren padişahlığından sonra tahta geçen Murat IV, 11 yaşındaydı. Kösem Sultan bir defa daha devlet idaresini ele geçirdi. Bu çok zeki kadın, ne yazık ki zekâsını hep kötüye kullandı.

Bu durum Murat IV'ün olgun bir çağa erişmesine kadar sürüp gitti. Murat IV, devlet işlerini eline aldıktan sonra annesi Kösem Sultan'ın kendi görevine karışmasına meydan vermedi.

Murat IV genç yaşta öldü. Yerine geçen oğlu Sultan İbrahim de annesinin devlet işlerine karışmasına izin vermeyince Turhan Sultan, oğlu aleyhine düzenler kurdu. Hattâ onun öldürülmesine yol açan ayaklanmayı bile yönetti.

Mehmet IV'ün tahta geçmesiyle, Osmanlı Sarayı'ndaki kadınlar arasında tam anlamıyla iktidar çekişmeleri başladı. Mehmet IV'ün de annesi olan Turhan Sultanı kıskanan Kösem Sultan, bu defa da gelinini ortadan kaldırmak için düzenler kurmaya başladı. Bu yüzden iki kadın arasında korkunç bir yarışma başladı.

Kösem Sultan amacına ulaşmak için torununu öldürmeyi tasarlıyordu. Bunun için de Yeniçeri Ağaları'nı kendi çıkarına kullanmak istiyordu. Ama, tam padişahı öldürteceği gece durumu haber alan Turhan Sultan; Kösem Sultan'ı boğdurttu.

Bundan sonra da devlet idaresi, bütünüyle Turhan Sultan'ın elinde kaldı. Turhan Sultan'ın beğeniliecek bir işi varsa o da, Köprülü Mehmet Paşa'nın Sadrazamlığa gelmesini sağlamasıdır. Sultan, 55 yaşlarında öldü, bu suretle de Osmanlı devletinde bir süre devam eden saray kadınları saltanatı sona ermiş oldu.

I R A K

Araba ile ava giden kıralların, savaşan askerlerin ve efsanevi hayvanların taş üzerine işlenmiş kabartma duvar resimleriyle süslü tarihsel tapınak ve yapıtlarının yanı başında, günümüz uygarlığının «KAN»ı sayılan «PETROL»ü denize götüren bir boru geçmektedir. Bu koyu renkli çelik borunun geçtiği ova ve yaylalarda, eski püskü kılıklı çobanların güttükleri koyun ve keçiler otlamaktadır. İşte bugünkü IRAK eski ile yeninin uygunsuzluğu içindedir.

Bu ülke, ilk uygarlıkların: Sumer, Asur ve Babil uygarlıklarının kurulup geliştiği bir alandır.

Bir başka görüşle, IRAK, toprakaltı ve topraküstü zenginlikleri yönünden henüz yeni bir ülkedir. 50 yıl önceye kadar Türklerin idaresi altında idi. Bugün bağımsızdır ve dünya uygarlığına ayak uydurmak çabası içindedir. Bu, sanıldığı kadar kolay değildir ama, MEZOPOTAMYA (nehirler arası anlamına gelir) yakın bir gelecekte herhalde çobanlar ülkesi olmaktan çıkacaktır.

Irak'la ilgili özet bilgiler

Yüzölç. : 438 446 km²
Nüfusu : 12 200 000
Konuşulan diller : Arapça, Türkçe, Kürtçe
Dini : Müslüman
Yönetimi : Cumhuriyet
Parası : Dinar

Irak haritası

İki petrol borusu Ezzübeyir petrolünü Basra Körfezi'ne akıtmaktadır. Resim bu petrol bölgesini göstermektedir.

İran sınırında Zagros dağları eteklerine yaslanmış Revandiz köyü

50 KİLOMETREDEN AZ BİR KIYI

Yüzölçümü İspanya kadar olan Irak (452.500 km².) İran, Türkiye, Suriye, Ürdün, El-Kûveyt ve Saudi Arabistan'la çevrili bir ülkedir. İran ile El-Kûveyt arasında ve 50 km.'ye varmayan Basra körfezi kıyısı Irak'a aittir.

Irak, dört bölgeye ayrılır.

Ülke, doğal durumu yönünden çok ayrı dört bölgeye ayrılır: Kuzeyde 3000 m.'ye ulaşan dağlar yükselir; batı ve güneyde bozkır ve çölden meydana gelen geniş bir şerit uzanır; güney doğuda, İran sınırı kesiminde birçok sığ ve küçük göllerle bataklıklar; ortada da büyük bir ova vardır.

Tarihsel Mezopotamya uygarlığı bu ovada gelişmiştir. Bugünkü başkent Bağdat da bu ova üzerindedir.

BABİL VÂDİSİ

Irak hartasına bakıldığında ilk olarak, iki büyük nehrin (Dicle ve Fırat) kuzeyden güneye ülkenin bütün orta kesimini suladığı göze çarpar. Mezopotamya topraklarını içine alan Dicle ve Fırat, Irak'ın can damarıdır. Bu nehirler bulunmasaydı, efsanevî Babil'in gelişmiş olduğu vâdideki verimli ova çorak bir çöl durumunda olurdu. Ülkenin bu kesimine çok az yağmur yağar. Toprak, verimli oluşunu iki nehrin taşmasına borçludur. Fırat, sınır ötesinde Türkiye topraklarından topladığı sularla kabarırken, Dicle de Büyük Zap, Küçük Zap ve Diyale çaylarıyla beslenir.

Koyun yetiştirilen kuzeydoğu bölgesinden bir görünüş. Irak'ta koyunlar (10 milyon) insanlardan (7 milyon) fazladır.

Milli kılıklarıyla Irak'lı erkek ve kadın

GELECEĞİ OLAN BÖLGE

Ülkenin sanayi yönünden geleceği, Zagros dağlık bölgesindeki kaynaklara bağlıdır. Burada ve kuzeydeki Musul bölgesinde zengin petrol yatakları bulunmuştur. Bundan ötürü Irak bugün bu maddenin en büyük ihracatçıları arasına girmiştir. Zagros'un başlıca merkezi Kerkük, petrol üretimine başlandıktan sonra gelişmiştir.

Bu bölgenin ıklimi çok yağmurludur. Kışları soğuk, yazları çok sıcaktır. Toprağı kireçli olan Zagros bölgesi tarıma elverişli değildir. Issız olan bölgenin görünüşünü petrol kuyuları bozar.

ÇÖL

Fırat nehrinin batısında kalan kesimler, genel olarak çöllerin bulunduğu geniş bir alanı kaplar. Burada önemli şehirler yoktur. Çorak bozkırlarında, ülkenin bellıbaşlı zenginliklerinden biri olan koyun sürüleri dolaşır (10 milyon koyun ve 2,5 milyon keçi).

Bugün Irak'ın en büyük amacı çöllerini verimli topraklar durumuna getirmektir. Bu sonuca varmak için Zagros dağlarındaki büyük su havzası kaynaklarından yararlanma yolu gözetilerek hazırlanan sulama plânı yürürlüğe konmuştur.

BASRA BÖLGESİ

Mezopotamya'nın güneyinde iki nehir, Fırat ve Dicle Basra körfezine varmadan birleşerek Şat-ül-arap ismini alırlar. Bu iki nehrin sürüklediği maddelerin Basra körfezinin kuzeybatı kesimini yavaş yavaş doldurmasıyla geniş ve bataklık bir delta ortaya çıkmıştır. Bu bölgede milyonlarca hurma ağacı bulunmaktadır. Pirinç ve mısır da başlıca ürünleri arasında yer alır. Aşağı yukarı 6000 yıl önce Ur şehrini kuran Sumer'lerin büyük uygarlığı bu topraklarda gelişmiştir.

IRAK'IN BELLİBAŞLI ŞEHİRLERİ

Ur, Babil ve Ninova gibi geçmişin büyük şehirlerinin bugün yalnız kalıntılarına raslanır. Ama bugünkü Irak'ın da eskilerden aşağı kalmayan kalabalık ve modern şehirleri vardır.

Başkent Bağdat'tır. Ülkenin ortasında ve Dicle nehri kenarındadır. Nüfusu 1 milyona ulaşmıştır. Yabancıların saldırılarıyla birçok kere yerle bir olmuştur, ama her yeni gelen onu doğunun ilgi çekici bir şehri durumuna sokmakta gecikmemiştir. Bağdat'ta Mezopotamya'ya eski kalıntıları toplayan bir müze ile Müslüman Arap sanatı eserleri ve kılıklarının gösterildiği millî müzeler bulunmaktadır.

Türk'lerin çok olduğu petrol kuyularının bulunduğu Kerkük'ten başka Basra ve dokuma endüstrisi yönünden Musul en önemli şehirlerdir. Musul'da dokunan müslin (ismini bu şehirden alır) dünyaca aranan bir kumaştır.

Basra, hurma, arpa, buğday ve özellikle petrol ticareti yönünden önemli bir merkezdir.

Bağdat'ta, M. S. 760 yılında, Ebu Cafer el Mansur'un yaptırmış olduğu «Altın Camii».

SOLUNUM CİHAZI

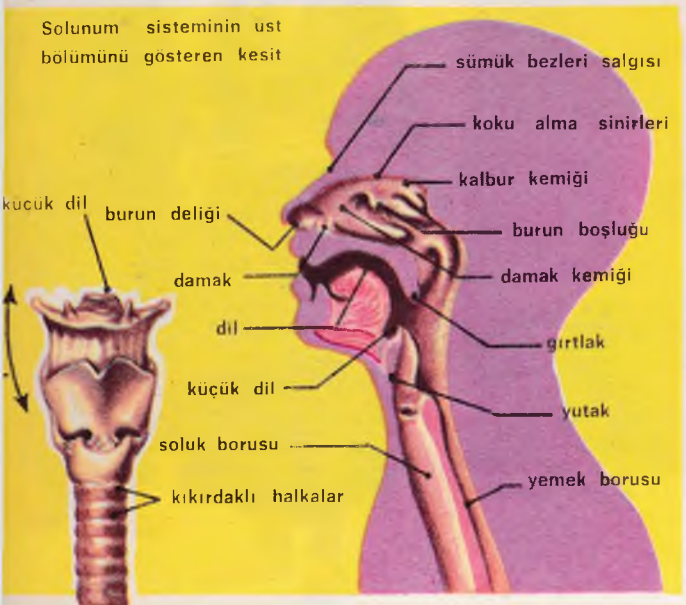

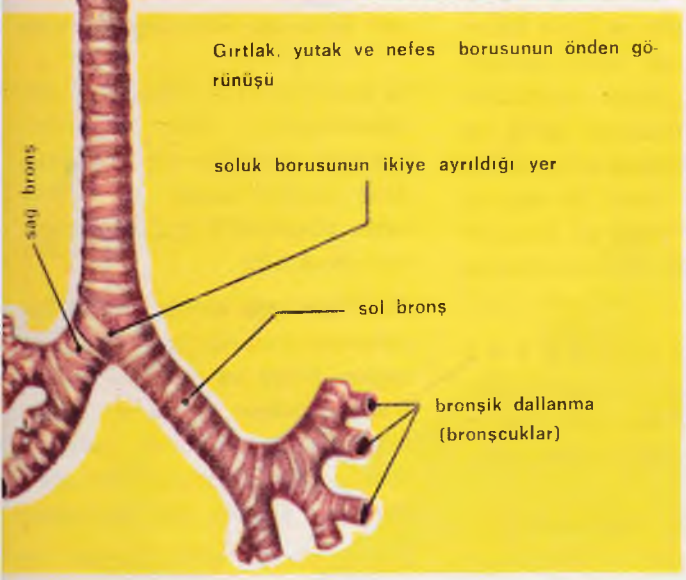

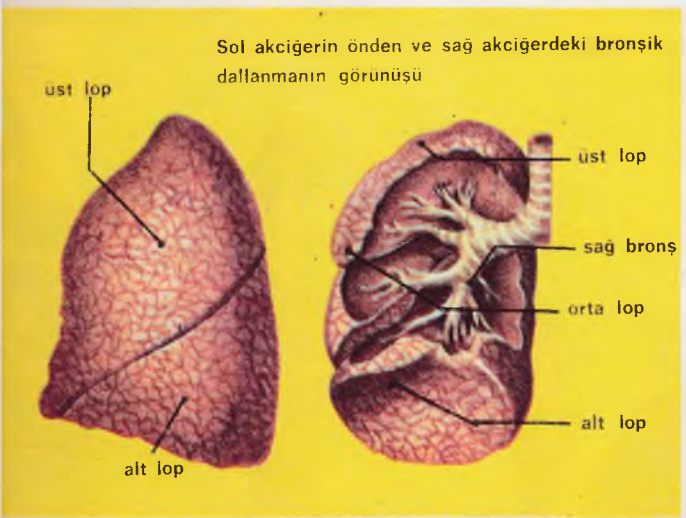

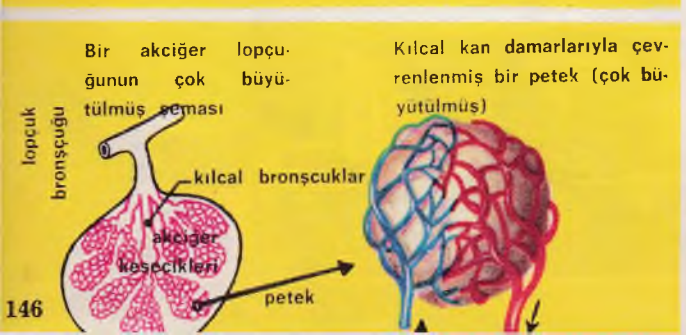

Canlı varlıkların yaşamalarını sağlayan işlerden biri de «SOLUNUM» dur. Yaşamak için gerekli olan oksijen, vücuda solunumla alınır.
Bütün canlı varlıkların yaşamaları için «metabolizma» denilen madde alış - verişi gerekir. Solunum bunlardan bir gaz (oksijen) alış - verişi yani «gaz metabolizması» dır. Bunda dışarıdan oksijen alınır, kardon dioksit dışarı verilir.
Solunumu sağlayan organlarımızın topuna birden «SOLUNUM SİSTEMİ» denir.
Solunum sistemimizin başlıca organları: Burun, Soluk borusu, Bronşlar ve Akciğerler'dir.

BURUN Solunum sistemimizin başlangıcını meydana getiren burun, aynı zamanda koku alma organımızdır. Burun, yüzümüzün önünde yukarıdan aşağıya doğru uzanan bir çıkıntı durumundadır. Bu çıkıntının alt tarafında iki delik vardır. Bunlara burun delikleri denir. Bunlar birbirinden ince bir kıkırdakla «sapan kemiği» ayrılmıştır. Delikler birer kanal biçiminde yükselip «burun boşluğu» na açılır. Burun deliklerinin içleri, daha çok ağıza yakın olan bölümleri kıllarla kaplıdır. Bu kıllar, havadaki tozları yabancı maddeleri burun boşluğunda biriktirip akciğerlere gitmemesini sağlar. Burun içi «sümük» denen kaygan bir sıvıyla örtülüdür. Bu örtünün altındaki çok ince kan damarları havanın akciğerlere gitmeden önce ısınmasını sağlar. Koku alma sinirlerinin uçları, burun boşluğunun tavanında bulunur

GIRTLAK Soluk borusunun üst bölümüdür. Boyun hizasında ön tarafta bulunur. Alttan soluk borusuna, üst'en yutağa bağlıdır. Kutu biçiminde olan gırtlak dokuz bölüm kıkırdaktan yapılmıştır. Bu kıkırdakların en önemlileri, kanat biçiminde iki parçadan meydana gelen tiroid kıkırdaklarıdır ki «ses kutusu» adını alır. Ses telleri buradadır. Bu iki beyaz şerit akciğerlerden gelen havayla titreşerek değişik sesler çıkarmamızı sağlar. Gırtlağın üstünde gırtlak kapakçığı «küçük dil» vardır. Yutkunurken bu küçük dil kendiliğinden gırtlağı kapatarak yemek ve sıvıların soluk borusuna kaçmasını önler.

AKCİĞERLER Piramit biçiminde olan akciğerler, göğüs boşluğunda bulunur. Tabanları diyafram kasına oturmuştur. Plevra denen göğüs zarı akciğerleri sarmıştır. Yapıları esnek ve süngerimsidir. Biri sağda, öteki solda olmak üzere iki akciğer vardır. Soldaki, derin bir yarıkla iki parçaya, daha gelişmiş olan sağdaki ise gene derin iki yarıkla üç parçaya ayrılmıştır. Bu bölümlere «lop» denir.

LOPÇUKLAR Akciğerleri meydana getiren lopçuklar hacmı 1 sm. küp olan hava odacıklarıdır. Sağ akciğerde 800, sol akciğerde ise 700 lopçuk vardır. Her lopçuk içine giren çok ince bronşçuklar, orada yeniden saç kılı kadar ince bir düzine kanala ayrılır. Bunlar çapı 0,3 mm.'yi geçmeyen petekli keseciklerde son bulurlar.

PETEKLER Kesecikler içindeki kıvrımlara «petek» adı verilir. Bu petekler çok ince kılcal kan damarlarıyla çevrelenmiştir. İşte oksijen - karbon dioksit alış - verişi burada olur. Bir dakika içinde 5 litreye yakın kan bu peteklere kılcal kan damarları yoluyla gelir ve orada oksijeni alarak taşıdığı karbon dioksiti bırakır. Peteklerin sayısı aşağı yukarı birkaç yüz milyondur. Havayla temas edebilen 200 m. kare bir yüzey meydana getirirler. Kılcal damarların bu petekler etrafındaki toplam yüzeyi de 150 m. kare kadardır.

Çevresini ateşle sarılmış görünce iğnesini gövdesine döndürerek kendini sokup öldürdüğü doğru mudur? Sokması, insanı öldürebilir mi? Dişisinin, erkeğini ve yavrularını yediği doğru mudur?

Bu üç sorudan birinciye hayır, öbür ikisine evet diyebiliriz.

1) Bu küçük hayvan kendini öldürmeyi aklından bile geçirmez.

2) Olağanüstü durumlarda, sokması bir insanı öldürebilir.

3) Gerçekten, çiftleştikten sonra dişisi, erkeğini ve... uzakta durmadıkları zaman yavrularını da yer.

Çok şaşılacak ve korkunç görünüşlü olan bu hayvan AKREP'tir.

Akrep (Scorpionidea), örümceklerle birlikte örümceğimsiler (Arachnoidea) sınıfının başlıca temsilcisidir. Onların fakir bir akrabası olan böğler (Solifugae) ve keneler (Acarina) da bu sınıfın öbür iki takımıdır.

Kara akrep (Scorpio maurus), kınkanatlılardan (Coleoptera) birini yerken.

AKREP VE ÖRÜMCEKGİLLER

ÖRÜMCEĞİMSİLERİN (ARACHNOİDEA) GENEL ÖZELLİKLERİ

Örümceğimsiler, kabuklular (Crustacea), çokbacaklılar (Myriopoda), böcekler (Insecta) ile birlikte geniş eklembacaklılar (Arthropoda) dalının, gerçek-eklembacaklılar (Euarthropoda) alt-dalını meydana getirirler.

Örümceğimsiler şu özellikler yönünden ilkel-eklembacaklılar (Malacopoda) dalından ayrılırlar:

1) Bas ve göğüs kaynaşmıştır. Bu bölüme başlı-göğüs (Sefalotoraks) denir.

2) Eklemli bacakları (extremitas) vardır. Vücut bölüt sınırları dıştan bellidir. Kasları çizgili tip olup bölütlerde gruplar durumunda bulunur.

3) Solunum, trakea (trachia) denilen özel solunum kanalları ile olur.

Akrebin sırttan görünüşü

Akrebin başlıca iç organlarının şematik olarak görünüşü

SİNİR SİSTEMİ : Karın zinciri durumunda vücutlarının karın bölgesi boyunca uzanır. «İp merdiveni sinir sistemi» denen bu sinir sistemi tipi, bir başlı-göğüs sinir düğümü ile her bölütte bir çift olarak tekrarlanan ganglionların merdiven gibi dizilmiş olmasıyla meydana gelir.

DUYU ORGANLARI : Akrebin başlı-göğüsü üstünde iki gözü, gene bu bölümün yanlarında basit orta gözcükleri vardır. Ama onun gerçek duyu organları, duyu ayakları üzerinde ve düzenli bir biçimde bulunan kıllardır. Bu kıllar dokunma görevini yaparlar. Kılların hava titreşimlerini kapma yoluyla kulak görevini de yaptıkları sanılmaktadır.

KORUNMA VE SALDIRMA ORGANLARI: Kendi büyüklüğündeki hayvanların saldırılarına uğramadıkça akrep iğnesini kullanmaz. Beslendiği böcekleri duyu ayaklarındaki kıskaçlarıyla yakalar. Ancak düşmanı kendinden çok güçlüyse zehirine başvurur. Ard karnının ucunda iki zehir bezi vardır. Zehir iğnesinin yanındaki iki delikten çıkar. Akrebin zehri gerçekten çok etkilidir. KÜRAR (vahşilerin oklarına sürdükleri zehirli bitki) gibidir ve soktuğu canlıların sinir merkezlerini felce uğratır. Ekvator bölgesinde bulunan ve 10 sm. uzunluktaki büyük akreplerin sokması, insanların da ölümüne sebep olur.

Bir akrebin zehirli iğnesi (büyütülmüş)

AKREP

Biçimi : Vücudun karın bölgesi önde geniş, ardda dar olmak üzere iki kesim olup dar bölgenin ard ucunda zehirli bir iğne taşır. Duyu ayakları kerpeten gibi son bulur.

NASIL YAŞAR?

Akrep, ıssız yerlerde yaşayan ve yiyecek aramak için geceleri dolaşan bir hayvandır. Gündüz güneş sıcağından kaçmak için taşlar arasına sığınır. Ard karnı kalkık durumda eklemli bacaklarıyla çabuk hareket eder.

YAŞADIĞI BÖLGELER

Akrepler, çoğunlukla çöllerde yaşarlar. Tropikal ormanlarda yaşayan bazı cins ve türleri de vardır. Orta Avrupa'da akrebe pek rastlanmaz. Akdeniz kıyılarında ve yurdumuzun birçok bölgesinde, çoğunlukla güney-doğu illerinde yaygındır.

AKREPLERİN CİNS VE TÜRLERİ

Akreplerin iki cinsi, sarı-akrep **(Buthus)** ve kara-akrep **(Scorpio maurus)** iyi bilinir. Üçüncü bir cins olan **(Pandinus)**'a az raslanır.

1) Kara-akreplerin uzunlukları 5-6 sm. arasındadır. Türleri arasında bulunanlar şunlardır: İtalyan akrebi **(Euscorpius italicus)** kuzey ve orta İtalya'da, Çorlu, Kocaeli ve Karadeniz bölgelerinde yaşar.

Karpat akrebine **(Euscorpius carpathicus)**, Karpatlar'da ve Sinop'ta raslanır.

(Euscorpius flavicaudis), Tiren denizinin Liguria'dan Campania'ya kadar olan kıyılarındaki adalarda yaşar. Germen akrebi **(Euscorpius germanus)**, Alp dağlarının her tarafında yaygındır.

2) Sarı-akrepler: En zehirli olanlar bu cins akreplerdir. Uzunlukları 8-10 sm.'i bulur. Bu cinsin türleri arasında bulunanlar şunlardır: Avrupa akrebi **(Buthus occitanus)**'un boyu 8 sm.'e ulaşır. Akdeniz'in güney, doğu ve kuzeydoğu kıyılarında bulunur. Avustralya akrebi **(Buthus australis)**, aşağı yukarı 10 sm. boyundadır. Kuzey Afrika'da yaşar ve sokması ölüme sebep olabilir.

3) **Pandinus:** Bu cins akrebin çok iri türlerine raslanır. Afrikanın Ekvator bölgesinde yaşayan Tropik Afrika akrebi **(Pandinus imperator)** 18 sm. boyundadır.

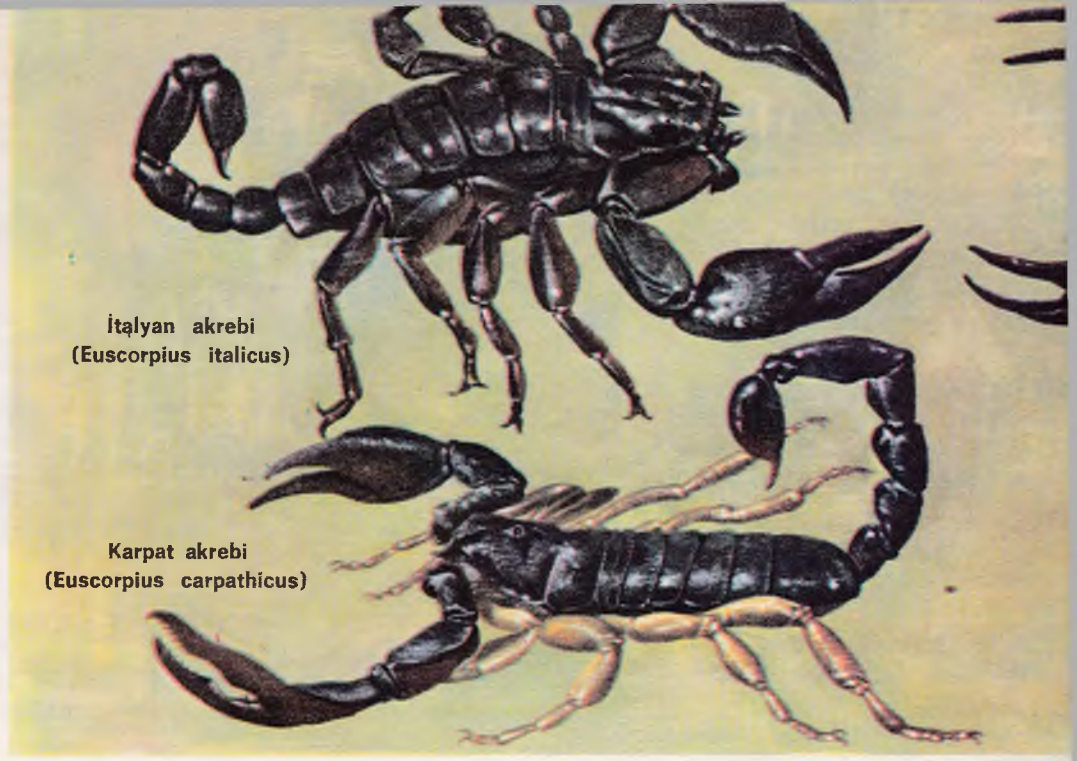

İtalyan akrebi
(Euscorpius italicus)

Karpat akrebi
(Euscorpius carpathicus)

EV ÖRÜMCEĞİ'NDEN KARA DUL'A KADAR ÖRÜMCEKLER

Örümcekler (Araneida) takımının çok değişik biçim, boy ve renkteki cinslerinin 22.000 türü vardır. Yapı ve organlarının özelliklerinden ve yaşayışlarından ileride söz edeceğiz.

Ev örümceği (Tegenaria domestica): evlerde odaların ve loş bölümlerin köşesinde ağ yapan bir cinstir.

Kuş örümceği (Avicularia avicularia): tüylü ve en büyük örümcektir. Bacaklarıyla birlikte 8-9 sm.'den 20 sm.'e kadar olanlarına raslanır. Güney Amerika'da yaşarlar. İrilikleri ve zehirlerinin kuvveti küçük kuşlara saldırıp öldürebilecek kadar fazladır.

İtalyan malmignatı (Latrodectes tredecimguttatus): 1 sm. boyundadır. İtalya'da bulunan tek örümcek cinsidir. Toskana bölgesinde yaygındır. Isırması insan ve hayvanlarda sancı yapar, ama bu uzun sürmez.

İtalyan örümceği (Lycosa tarentula): avcı bir örümcektir. Gündüzleri oyuklara saklanır, geceleri korkunç bir böcek avcısı olur. Isırması sancı verir.

Mahzen örümceği (Segestria fiorentina): duvar yarıklarında, kayalık yerlerdeki deliklerde, ağaç oyuklarında ağızları dışarı doğru açık ve ipek gibi borular biçimindeki sık ağları kolayca görülebilir.

Su örümceği (Argyroneta aquatica) soluk almak için vücudunu kaplayan kıllarda tuttuğu hava küreciklerinden yararlanma yoluyla suda yaşayabilen tek örümcek cinsidir.

Kara dul (Latrodectes mactans): en zehirli örümcek türlerinden biridir. İnsanı ısırıp öldürebilir. Çiftleştikten sonra erkeğini yediği için «Kara dul» ismiyle anılır.

İtalyan malmignatı
(Latrodectes tredecimguttatus)

Kuş örümceği
(Avicularia avicularia)

İtalyan örümceği
(Lycosa tarentula)

Mahzen örümceği
(Segestria fiorentina)

(Buthus occitanus)

ustralya akrebi
uthus australis)

Tropik Afrika akrebi
(Pandinus imperator)

Kara dul'un (Latrodectes mactans) karından görünüşü

Ev örümceği
(Tegenaria domestica)

Su örümceği
(Argyroneta aquatica)

KENELER

Örümceksigillerin üçüncü takımı keneler (Acarina)'dır. Bunların hemen hepsi hayvanların dış-asalakları (parazit)'dır. Bazısı suda yaşar.

Bazısı da bitkiler üzerinde bulunur ve mazıları (ur gibi şişkinlik) yapar. Kenelerin çoğu asalakları oldukları hayvanların kanlarını emerek pislikle veya insan cildini kirleten organik artıklarla beslenirler.

Başlı-göğüs (Sefalotoraks) ve karın (abdomen) bölge ve bölütleri kaybolmuş, vücutları, yuvarlak veya torba biçimindedir. Hareket organları gerek sayı, gerek uzunluk yönünden az ve mikroskopluktur. Ağızları gaga biçiminde sokmaya ve emmeye elverişlidir.

Bu dış-asalakların en çok bilinen cinslerinden biri, hayvanların derileri üzerine yapışmış ve onların kanlarını emerek yaşıyan kene (ixodes icinus)'dir. 4 mm. olan dişi bir kene kan emdikten sonra 12 mm.'ye kadar şişer.

İnsanda çok sıkıcı bir hastalık olan uyuzu meydana getiren «uyuz böceği» (sarcoptes scabei) cinsi de çok yaygındır.

Kesecik böcekleri (Demodex folliculorum)'de takımın üçüncü cinsidir. Bu mikroskopluk asalaklar insanın deri altı yağ bezleriyle kıl diplerine musallat olurlar.

Yumurta taşıyan dişi (Pediculoides ventricosus)

Fok uyuz böc

Armut uyuz böceği

Âdi yarasa uyuz böceği

«At nalı» yarasası uyuz böceği

SINIFLANDIRMA

Örümceğimsiler: 45.000 takımı olan bir sınıf

SINIF	TAKIM	CİNSİ	TÜR
ÖRÜMCEKSİGİLLER:	Akrepler (Scorpionidea)	Sarı-akrep (Buthus)	Buthus occitanus
			Buthus australis
		Kara-akrep (Euscorpius)	Euscorpius carpathi
			Euscorpius flavicaud
		(Pandinus)	Pandinus imperator
	Örümcekler (Araneida)		
	Keneler (Acarina)	Kene (ixodes)	İxodes ricinus
		Uyuz böcekleri (Sarcoptes)	Sarcoptes scabei
		Kesecik » (Demodex)	Demodex folliculoru
	Böğler (Solifugae)	Böğ (Galeodes)	Galeode

DİKKAT: Resimlerde hayvanlar arasındaki oranlar göz önüne alınmamıştır.

BUZ - SU - BUHAR

Suyu bir çeşmeden veya bir ırmağın yatağında akarken görürüz. Buz dolabının buzluğunda bulunan, yüksek dağların tepelerini kaplayan buzlar aslında sudur. Ateş üstüne konan tencereden çıkan, havadaki bulutları meydana getiren buhar da sudur.

Su bir «sıvı» dır, buz «katı» dır, su buharı ise bir «gaz» dır. Tabiatta maddeler, genellikle «katı» (mermer, tahta, taş v. b.), «sıvı» (su, şarap, zeytinyağı v. b. gibi) ve «gaz» (hava, buhar gibi) olmak üzere üç değişik durumda bulunurlar. Bazı maddeler çeşitli ortamda biçim değiştirirler. Örnek olarak: su soğukta donar, buz durumunu alır, ısıtılınca da buharlaşır. Bundan dolayı su, öteki maddelerden daha kolaylıkla bir durumdan ötekine geçebilir.

Bu değişmeler nasıl olur?

Su neden düşük ısıda buz, yüksek ısıda buhar oluyor?

HEP HAREKET DURUMUNDA

Bütün maddeler molekül diye adlandırılan çok küçük parçacıklardan meydana gelmiştir. Bu parçacıklar sürekli olarak ve büyük bir hızla hareket eder. Moleküllerin diğer bir özelliği de birbirlerini mıknatıs gibi çekmesidir.

MADDELERİN DURUM DEĞİŞTİRMESİNİ ANLATAN DEYİMLER SÖZLÜĞÜ

ERGİME: ateşin etkisiyle bir maddenin katı durumdan sıvı durumuna geçmesidir.

KATİLAŞMA: soğutma yoluyla bir maddenin sıvı durumdan katı duruma geçmesidir.

BUHARLAŞMA: bir sıvının gaz durumuna gelmesidir. Buharlaşma sıvının yüzeyinde olur (deniz ve nehir sularının buharlaşması). Buharlaşma bütün su yığınında olunca **KAYNAMA** olur. (100 derece ısıda suyun kaynaması).

UÇMA: katı bir maddenin gaz durumuna gelmesidir.

SIKIŞTIRILMA: gazların buhar durumundan sıvı duruma geçmesidir. Su kaynatılıp buharları bir soğutucu içinde toplanırsa kimya bakımından katıksız bir madde (Arısu) elde edilir; bu işe **DAMITMA** denir.

MADDE VE CİSİM

MADDE: Uzayda bir yer işgal eden ve ağırlığı bulunan her şeye **MADDE** denir; kurşun, kükürt, toprak, su ve bazıları gibi.

CİSİM: **MADDE**'nin biçim almış durumuna (ağırlıkça ve hacımca belirli maddeye) **CİSİM** denir. Bakır tencere, demir çubuk, altın yüzük ve bazıları gibi.

Maddelere bakarken, moleküllerin hayret edilecek derecede küçük olmaları yüzünden, her şeyin farkına varamamaktayız. Çok kalabalık, ama insanların hareket edebilecekleri, bir stadyum düşünelim. Stadyumu uçakla çok yüksekten seyredecek olursak onu koyu tek bir leke gibi görürüz, ne oradaki insanları, ne de hareketlerini seçemeyiz. Bir cisme baktığımızda da aynı durumla karşılaşırız; onu meydana getiren moleküller arasındaki boşluklar öyle küçüktür ki cisim bize tek parça olarak görünür.

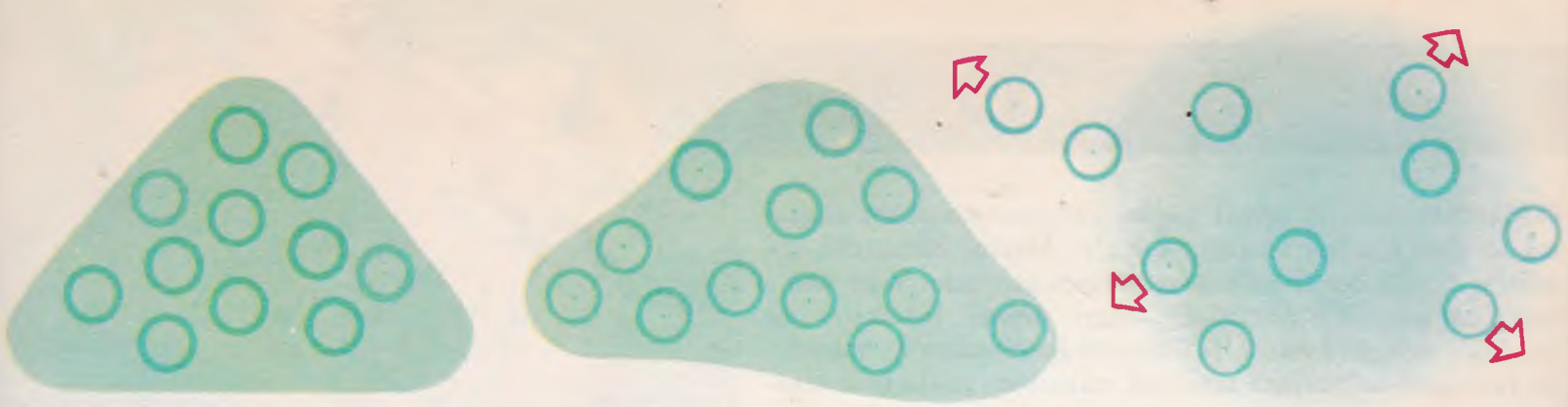

KATILARDAN...

İşte bir buz parçası: bu katı durumda bir su'dur..
Molekülleri arasındaki boşluk çok azdır. Onun için birbirlerini, kuvvetle çekerler, hareket ederler ama uzaklaşmazlar. Bundan dolayı buz ne biçimini değiştirir ne de hacmi artar. Böyle yakın ve basınçlı moleküllerden meydana gelen maddelere «**KATI**» denir.

SIVILARA...

Bir buz parçasını ısıtırsak erir ve bir «**SIVI**» olur. Acaba nasıl olmuştur? Moleküller, ısı ile daha hızlı hareket etmeye başlamışlardır. Hareket ederken, birbirlerine çarparlar, birbirlerini iterler, birbirlerinin üzerine yuvarlanırlar. Bundan dolayı, sıvıların kendilerine ait bir biçimleri yoktur, bulundukları kapların şeklini alırlar.

GAZLARA...

Suyu bir kap içinde ısıtırsak düzeyinin alçaldığını görürüz: su değişerek buhar, «**GAZ**» olmuştur. Gerçekten suyun molekülleri ısı yükseldikçe hareketlerinin hızını artırmışlardır; birbirlerinden daha fazla uzaklaşmakta ve sıçramak, itmek, çarpmak suretile sıvıdan dışarı fırlamaktadırlar. Aralarındaki çekimi kaybederek, havaya yayılmaktadırlar. Bunun için gazlar çok yayılırlar, ne şekilleri ne de hacimleri vardır.

Buzu ısıtarak önce su, sonra onu da ısıtarak su buharı elde ettik. Buhar soğursa, saçılan ve uzaklaşan moleküller, sanki üşüyüp de birbirlerine sokulmak ister gibi tekrar yaklaşmaya başlarlar. Böylece yeniden, su olurlar. Isı daha da eksilecek olursa moleküller hareketlerini çok ağırlaştırır birbirlerini kuvvetle çekerek buzu meydana getirirler.

Su gibi, diğer birçok madde de bir durumdan ötekine geçebilir,ama onları sudan daha fazla ısıtmak veya soğutmak gerekir. Demir de, çok yüksek ısıda (1530°) sıvı olabilir. Demirin molekülleri birbirine son derece yakındır, bağlarını çok kuvvetli bir ısının etkisiyle kaybederler.
Fizikçiler havayı da sıkıştırmayı, yani sıfırın altında 189 derecede soğutarak, sıvı hava elde etmeyi başarmışlardır. Böylece elde edilen sıvı hava o derece soğuktur ki buz onun yanında çok sıcak kalır. Bu durumu görmek için şöyle bir deneme yapılabilir. İçinde sıvı hava bulunan kabın içine bir buz parçası atılır. Yanan bir kömür konmuş gibi sıvı havanın kaynadığı görülür.

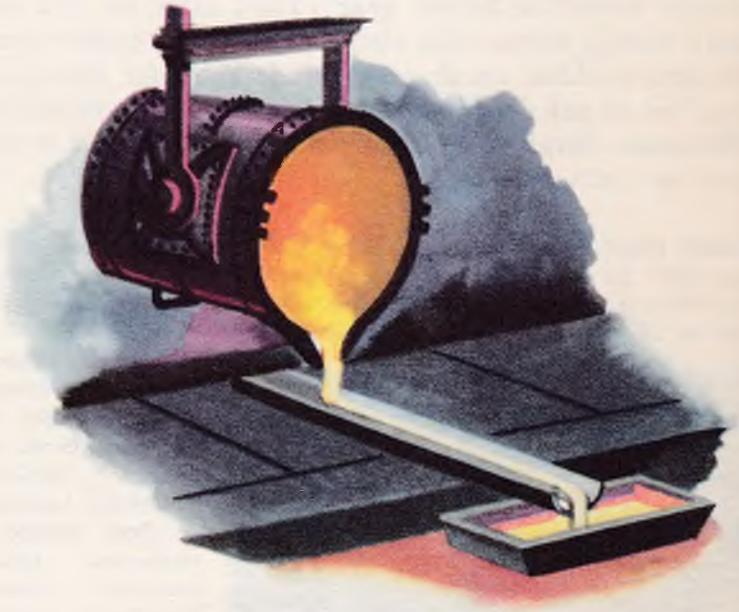

Demirin sıvılaşması

SU DONUNCA GENİŞLER

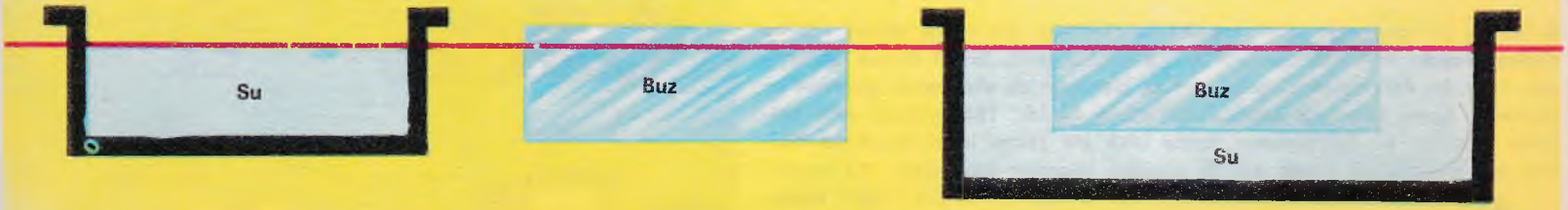

Katı bir madde ısıtıldığında molekülleri birbirinden uzaklaşmak isterler. Katının hacmi artar. Katı eriyince bu artış daha çok olur. Aksine olarak sıvı bir madde katılaşınca hacmi azalır, çünkü moleküller soğuyarak birbirine yaklaşırlar.
Yalnız su bu kuralın dışında kalır: gerçekten su katılaşınca hacmi onda bir oranında artar. İçi su dolu ve ağzı kapalı bir şişe, sıfırın altındaki bir ısının etkisinde bırakılınca patlar. Bu olay, buz tutan suyun hacminin artması sonucudur.
Suyun bu hareketini gerektiren durum daha iyice bilinmemektedir. İleri sürülen bir teze göre: su molekülleri, ısının düşmesiyle birbirine yaklaşarak ayrı ayrı gruplar meydana getiriyorlar. Bu gruplar da birbirinden uzak kalarak, buzun hacmini artırıyorlar. Suyun, katılaşınca, hacmini büyültmesi özelliği, buzun su üzerinde yüzebilmesini sağlamaktadır. Gerçekte hacminin sudan daha fazla olması karşısında buzun ağırlığı değişmez, sudan daha hafif çeker İşte bu yüzden denizlerde meydana gelen çok büyük buz yığınları suyun yüzeyinde kalırlar. Batıp denizin dibine yığılacak olsalardı, dünyamızın hayatı bütünüyle değişirdi.

ALMANYA'DA ENDÜSTRİ

ALMANYA (Batı Almanya) bugün, endüstri yönünden dünyanın en ileri ülkeleri arasmda yer alır. Makine endüstrisi, genellikle büyük demir ve çelik endüstrisinin bulunduğu Ren - Ruhr havzasında toplanmıştır. Diğer önemli fabrikalar da Ren-Main nehirleri yöresi ile Güney-Doğu Almanya'da bulunur. Bu fabrikalarda dünyaca tanınmış makineler, çeşitli ham madde ve eşya yapılır. Alman teknisyenleri dünyanın en iyi yetişmiş teknik adamlarıdır. Bunlar, modern lâboratuvarlarda, fabrikaların verimini artırmak ve yeni yeni maddeler bulmak için araştırmalar yaparlar. Bu araştırmalarının sonucu sentetik benzin, plâstik deri, suni kauçuk gibi birçok bireşimli madde meydana getirmişlerdir. Hattâ, bireşimli olarak tereyağ, salam gibi besin maddeleri bile yapmayı başarmışlardır. Acaip değil mi? Bireşimli salamı kömürün hidrojenlenmesiyle elde ettiklerini söylersek büsbütün şaşırırsınız ama bu, bir gerçektir.

Almanya, toprakaltı zenginliği yönünden pek talihli değildir. Sadece kömür madenleri önemli bir yer tutar. Kömür çıkarımında Avrupa'da birinci gelir (Yılda ortalama 140 milyon ton). Kömür yalnız yakıt olarak değil, kimya endüstrisinin de bir ham maddesi olarak geniş ölçüde kullanılır. Almanya, Avrupa'nın en çok demir ve çelik elde edilen ülkelerinden biridir. (Ortalama olarak yılda 21 milyon ton dökme demir ve 28 milyon ton çelik elde edilir).

KRUPP ÇELİK FABRİKALARI Avrupa'nın çelik endüstrisinde çok önemli bir rol oynar. Bu fabrikalar, 1811 yılında Essen'de Friedrich Krupp tarafından kurulmuştur. Bugün, şehrin büyük bir bölümünü kaplayan Krupp fabrikalarında 25.000 kişiden fazla işçi çalışmaktadır.

Almanya'da birçok fabrika, yeni şehirlerin kurulmasına sebep olmuştur. Buna örnek olarak, BASF İlâç fabrikalarının bulunduğu Ludwigshafen ile Opel otomobil fabrikalarının bulunduğu Frankfurt yakınındaki Rüsselsheim şehirlerini gösterebiliriz.

Krupp çelik fabrikalarından bir görünüş.

D. K. W. bir otomobil ve motosiklet fabrikasıdır. Bu simge almanca **«Das Kleine Wunder** = küçük bir mucize» anlamına gelir. İkinci Dünya Savaşından önce, bu fabrikalarda, geliri çok az olanların da alabileceği otomobiller yapılırdı. Savaş sırasında fabrika bütünüyle yıkıldı. 1948 yılında eski işçilerden bazıları bu fabrikaların yerine ufak bir atelye kurdular. Buldukları eski bir motosikleti örnek alarak yenisini yapmayı başardılar. Bu başarılarının sonucu bugün küçük atelyenin yerini koskocaman D. K. W. fabrikaları almış oldu. D. K. W. fabrikaları günde 250 motosiklet yapmaktadır. Hesap edilirse bir motosikletin yapım süresi 4 dakikadır.

Bir D.K.W. motosikleti.

ALMAN ENDÜSTRİSİNİN başlıca yapınları arasında, gemiler, müzik âletleri, çocuk oyuncakları, süs eşyası, optik âletler, fotoğraf makineleri, radyo, televizyon, röntgen aygıtları, makineler ve kara taşıt araçları bulunmaktadır.

Almanya'nın büyük endüstri şehirlerini gösterir harta.

ALMAN ENDÜSTRİSİNİN BAŞLICA YAPINLARI

Volkswagen
yılda 450.000
(Hannover-Wolgsburg)

Agfa
(Leverkusen)

Opel
yılda 250.000
(Frankfurt-Rüsselsheim)

Krupp çeliği
(Essen)

Mercedes ve Daimler-Benz
(Stuttgart)

B.A.S.F. ilâçları
30 000 işçi
(Ludwigshafen)

(Nürnberg)

Zeiss
(Oberkochen)

Gründig
(Münih)

Ferd-Mulhens (esans)
(Kolonya)

Faber
(Nürnberg)

Leika
(Wetzlar)

Finlandiya'nın Kuopio bölgesinde adacıklarla kaplı binlerce gölden biri. Bu ülkede, göller kara parçasının % 9'unu kaplar.

İstanbul'da Avrupa yakasının suyu Terkos gölünden sağlanır ve günde ortalama 185.000 m³. su harcanır. Bu gölün suyu 40 km.'lik bir boru ile Kâğıthane'deki arıtma tesislerine ulaşır. Burada yapılan kimyasal eylemden sonra çeşitli semtlerdeki depolara gönderilir. Şehrin suyu ayrıca Çırpıcı kuyuları adı verilen arteziyen kuyularından, Bentler'den, Taksim ve Kırçeşme kaynaklarından, sağlanır. Bu kaynaklardan sağlanan ve günlük olarak harcanan suyun ortalama miktarı da 15.000 m³.'tür. İstanbul'un Avrupa yakasında oturanlar, hergün evlerindeki muslukları açıp temizliklerini yapar ve Terkos gölünün suyunu kullanırlar. Ancak, bu olayın insanı düşündüren bir yönü vardır: «Ya Terkos gölünün suyu biterse, İstanbul'lular ne yapacak, gerekli suyu nereden sağlayacak?» Böyle bir soruyu hiç aklınıza getirmeyin. Çünkü Terkos gölü Istranca dağlarından gelen derelerle beslenmektedir. Bu akarsulardan en büyüğü de Istranca deresidir. Bugünkü durum değişmedikçe, İstanbul'un Avrupa yakası susuz kalmaz. Dereler, nehirler aktıkça göller kurumaz.

AVRUPA'DAKİ GÖLLER

AVRUPA GÖLLERİNİN OLUŞUMU

Avrupa'daki göllerin çoğu, buzulların aşındırması ile ortaya çıkan çanak biçimindeki çukurlarda suların birikmesiyle oluşmuştur. «Sürekli kar sınırı» içinde kalan bölgelerde kar yığınları birbiri üzerine kat kat yığılmış durumdadır. Bu kar yığınlarının alt bölümleri, basınç yüzünden sıkışır, katılaşır. Böylece oluşan buzullar akarsu vâdilerinde çok ağır yol alırlar. Katı ve ağır kütleleriyle de geçtikleri yerleri oyar, çukurlaştırırlar. Buzullar ortadan kalktıktan sonra, bu çukurlarda sular göller durumunda toplanır. Avrupa'da göllerin bu biçimde oluştuğu önemli iki bölge vardır: Finlandiya ve Alp dağları.

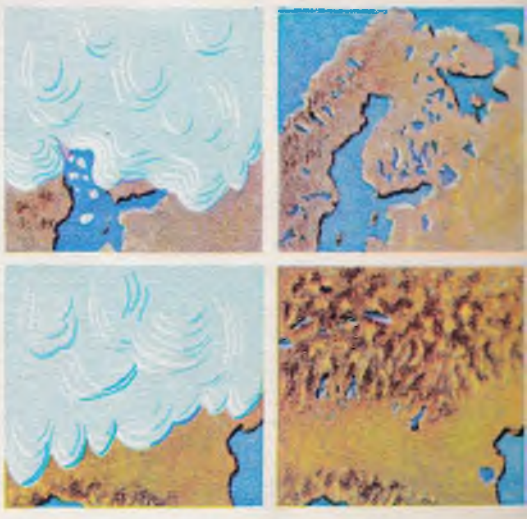

Yukarıda: 70.000 yıl önce buzullarla kaplı Finandiya ile bugünkü göllerin durumu.
Aşağıda: Alp dağlarındaki buzulların 100.000 yıl önceki durumu ile bugünkü göller.

AVRUPA GÖL YÖNÜNDEN ZENGİN MİDİR?

Evet. Üstelik, Dünya'da en fazla gölün bulunduğu kıta Avrupa'dır. Avrupa'da küçüklü, büyüklü 80.000'den fazla göl bulunur. Bu da, küçümsenecek bir rakam değildir. Avrupa göllerinin iki temel özelliği vardır: Ladoga ve Onega gölleri dışında kalan bütün göllerin yüzölçümü azdır ve düzensiz olarak dağılmışlardır.

Göllerin en çok bulunduğu bölge Kuzey-Avrupa'dır. Güneye inildikçe göllerin azaldığı görülür. İspanya, Güney-İtalya ve Balkanlar'da ise hiç denilecek kadar azdır.

Avrupa göllerinin dağıldığı bölgeler.

İsviçre'deki Dört Kanton Gölü'nden güzel bir görünüş.

KUZEY-AVRUPA GÖLLERİ

Kuzey-Avrupa'da göller dört bölgeye dağılmıştır: Norveç, İskoçya, İsveç ve Finlandiya.

Norveç Gölleri — Norveç'te akarsu yataklarının genişlemesiyle doğmuş birçok göl vardır. Bunlardan en büyüğü, güney-doğudaki dağlarla sınırlanmış ve çok verimli topraklarla çevrilmiş olan Mjösa gölüdür. Norveç'te göllerin toplam yüzölçümü 15.000 km².'dir. Bu, ekime ayrılmış toprakların yüzölçümünü çok geçer.

İskoçya Gölleri — İskoçya'lılar göllere ve nehirlere, her ikisi de dar ve uzun olduklarından, «Loch» derler. En büyük göl 40 km. uzunluğundaki Loch Lomond'tur. Gölün yüzeyi, takımada diyebileceğimiz birçok adacıklarla kaplıdır. Ama, Britanya adalarındaki en büyük göl Lough Neagh'tır. Yüzölçümü 398 km².'dir. Bu göl eski bir efsaneye göre, bir çeşmenin taşması sonucu meydana gelmiştir.

İsveç Gölleri — İsveç'te 10.000'den fazla göl vardır. 38.500 km². tutan yüzölçümleriyle, İsveç topraklarının % 8'ini kaplarlar. Ülkenin güneyinde, Avrupa'nın üçüncü büyük gölü olan Wener bulunur. Bu göl bir kanalla Wetter gölüne bağlıdır. Bu iki gölün yüzölçümü çok büyüktür. Puslu havada bir kıyıdan öbürü gözükmez.

Finlandiya Gölleri — Finlandiya, Avrupa'nın en çok göl bulunan ülkesidir. Yüzölçümünün % 9'unu kaplıyan göllerinin sayısı 60.000 kadardır. Finlandiya'nın her kilometre karesi ortalama olarak 10 hektar (10.000 m².) suyla kaplıdır.

Ladoga gölü — Avrupa'nın en büyük gölüdür. Onun arkasından da **Onega** gölü gelir. Her ikisi de Rusya S.S.C. toprakları içindedir.

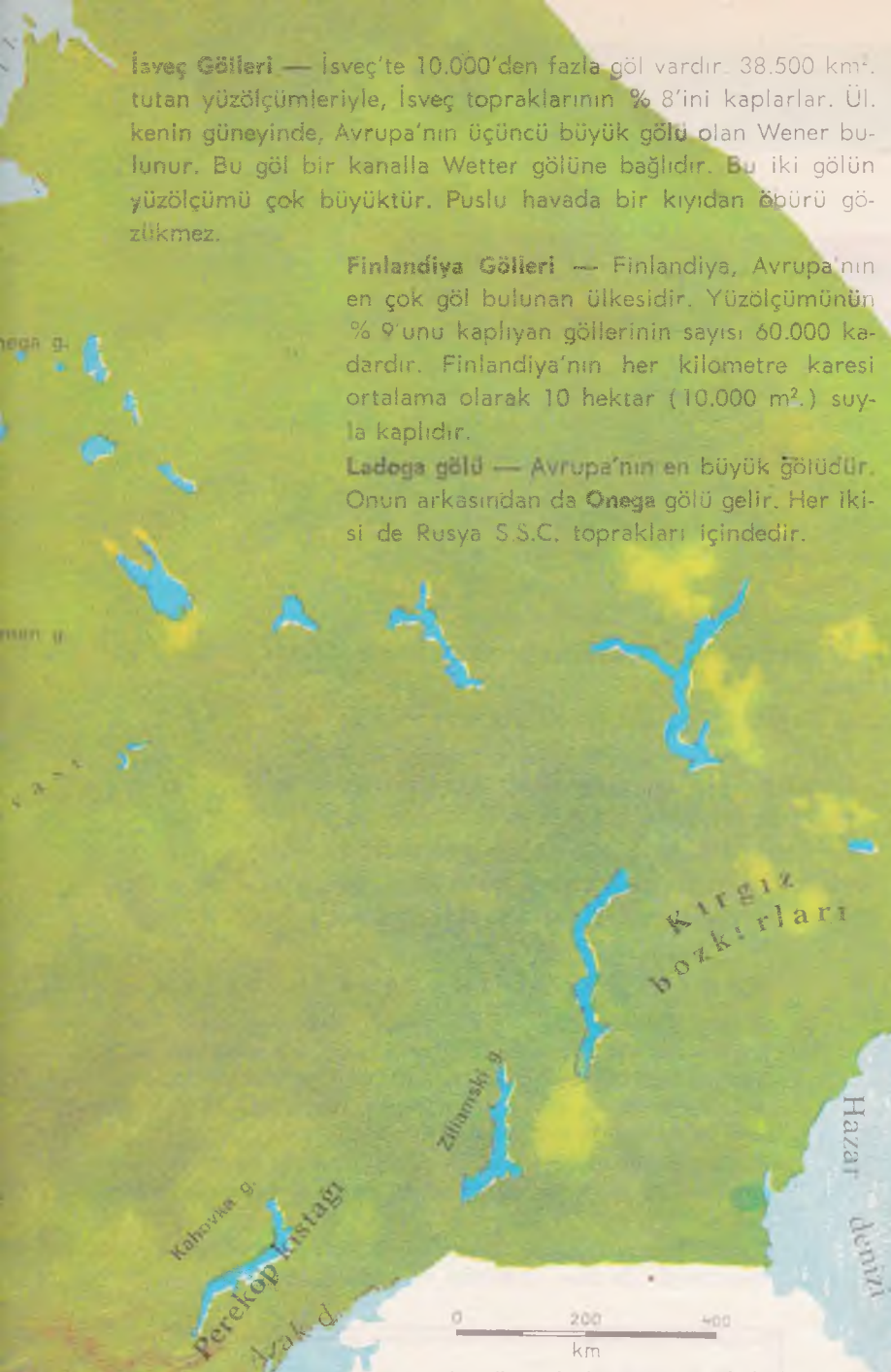

Avrupa'da göllerin dağılışını gösteren fiziki harta.

Trakya'daki Göller — Trakya'da bulunan göllerin en önemlisi İstanbul şehrinin suyunu sağlayan **Terkos** gölüdür (Yüzölçümü: 25 km².). Bu gölden ayrı olarak **Küçük Çekmece** (14 km².) ve **Büyük Çekmece** (10 km².) gölleri, kıyılarının birer gezinti yeri olması yönünden önemlidirler.

ALP DAĞLARINDAKİ GÖLLER

Alp dağlarındaki göllerin en önemlileri, Fransa, İtalya, İsviçre ve Avusturya sınırları içinde kalan kesimlerinde bulunur.

Fransa Gölleri — Fransa'nın en büyük gölü Savoie bölgesinde bulunan Bourget gölüdür. Bu bölge sert rüzgârların etkisinde kaldığı için Bourget gölü çok dalgalıdır.

İsviçre Gölleri — İsviçre göllerinin kimi büyük, kimi de ormanlar arasında kaybolacak kadar küçüktür. Bunların toplamı 1550'dir. En büyük gölü Cenevre'dir ve Fransa sınırındadır. Konstanz gölü ise Almanya ve Avusturya sınırlarının İsviçre sınırıyla kesiştiği kesimdedir.

Almanya Gölleri — Almanya'nın en güzel gölleri Alp dağları bölgesindedir. Bunların arasında en önemlileri Chiem, Walchen, Tagern, Starnberg ve Ammer'dir.

Avusturya Gölleri — Avusturya'daki göller küçüktür. İki bölgede toplanmışlardır: Kuzeydekiler (Salzkammergut) ve güneydekiler. Kuzeyde bulunanların en önemlileri Mond, Atter ve Traun'dur. Güneydekilerin arasında en büyüğü Wörth gölüdür.

İtalya Gölleri — İtalya'da binden fazla göl vardır. En güzelleri Alp dağlarındadır: Garda, Maggiore, Como ve Pusiano gölleri gibi... Yukarı Adige bölgesindeki Carezza zümrüt renginde; Trento'daki Tovel gölü de, yaz aylarında kızıl yosunlar kapladığı için, kırmızı renkte görünmekle ün salmıştır.

GÖL YÖNÜNDEN ZENGİN AVRUPA OVALARI

Almanya'dan Rusya'nın içlerine kadar uzanan Avrupa'nın geniş ovalarında pek çok göl vardır. Bunların arasında güzel görünüşlü olanları azdır. En güzelleri Kuzey-Almanya'daki Holstein gölüyle Polonya, Lituanya, Estonya ve Lettonya'daki göllerdir. Avrupa'nın en büyük göllerinden biri olan Peipus gölü de Estonya'dadır.

Macaristan Gölleri — Avusturya-Macaristan sınırının ortasından geçtiği Neusiedler gölü bu ülkenin sözü edilebilecek en garip gölüdür. Derinliği 1,5 m.'dir. Yazın buharlaşır. Kışın yeniden oluşur. Bir de Macaristan'ın denizi diye anılan Balaton gölü vardır.

AVRUPA'NIN EN BÜYÜK GÖLLERİ

İsim	Ülke	Yüzölçümü (km².)	Derinlik (m.)
LADOGA	Rus S.S.C.	18.130	230
ONEGA	Rus S.S.C.	9.550	124
WENER	İsviçre	5.546	98
PEİPUS	Rus S.S.C.	3.583	15
SAİMAA	Finlandiya	3.583	58
WETTER	İsveç	1.899	119
PAİJANNE	Finlandiya	1.443	93
BALATON	Macaristan	590	11
CENEVRE	İsviçre	580	310
KONSTANZ	İsviçre	540	252
HJALMAREN	İsveç	493	18
LOUGH NEAGH	Kuzey İrlanda	398	34
GARDA	İtalya	370	346
MJÖSA	Norveç	359	443
İŞKODRA	Arnavutluk	356	44
NEUSİEDLER	Avus. - Macaristan	356	1,5
OHRİ	Yugoslavya	268	286
NEUCHATEL	İsviçre	215	153
DÖRT KANTON	İsviçre	115	214
ZURICH	İsviçre	90	143

AVRUPA GÖLLERİNE AİT TOPLU RAKAMLAR

Göllerin toplam sayısı	80.000
Göllerin toplam yüzölçümü	135.000 km².
Baltık kıyılarındakiler :	120.000 km².
Norveç, Finlandiya ve Rusya	72.000 km².
İsveç	38.000 km².
Almanya ve Polonya	10.000 km².
Alp ve Apeninler'de	3.500 km².

YAHYA KEMAL BEYATLI

Yahya Kemal Beyatlı (1884 - 1958)

Ölmek kaderde var, yaşayıp köhnemek hazîn,
bir çâre yok mudur buna, yâ Rabbülâlemîn?

Yahya Kemal'in yukarıdaki mısralarını okuyunca ilk dikkatinize çarpan şeyin unutulmak korkusu olduğunu görüyorsunuz. Gerçekten bu mısralardan da anlaşılacağı gibi Yahya Kemal Beyatlı ölmekten çok, unutulup bir köşede kalmaktan korkardı. Nitekim bir şiirinin son beytinde bu düşüncesini başka türlü söylemişti:

Ölmek değildir ömrümüzün en feci işi
Müşkül budur ki ölmeden evvel ölür kişi

Şairimizin bu korkusu hiçbir zaman gerçekleşmedi; hiçbir zaman da gerçekleşmiyecektir.

Yahya Kemal Beyatlı, yine bir başka şiirinde:

Yaprak nasıl düşerse akıp kaybolan suya,
Ruh öyle yollanır uyanılmaz bir uykuya.
Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sızı
Farketmez anne toprak ölüm maceramızı.

diyordu. Böylece Yahya Kemal, çeşitli konu ve duyguda yazdığı eşsiz güzellikteki şiirleriyle adını edebiyatın sayfalarına altın harflerle yazdırmıştır.

AYDIN VE MÜSLÜMAN BİR ŞAİRDİ

Yahya Kemal, aydın ve müslüman bir şairdi. «Sicilya Kızları» isimli şiirinde

«Sicilya kızları üryan omuzlarında sebû;
Alınlarında da çepçevre gülden efserler,
Yayar bu mahfile âsâbı gevşeten bir bû
Ve gözleriyle derinden bakar gülümserler
Sicilya kızları üryan omuzlarında sebû.»

Hadîkalarda nevâgîr iken şadırvanlar,
Somâki kurnalarından gümüş sular dökülür.
Ve hep civâra serilmiş kadîfe dîvanlar
İçinde bûseden ölmüş vücûtlar bükülür,
Hadîkalarda nevâgîr iken şadırvanlar.

Gerer beyaz kuğular nâzenin boyunlarını,
Füsûn-ı nevm ile görmez bu âteşin ravza
İçinde dalgalanan reng-ü bû oyunlarını.
Dalar huzûz-ı rehâvetle hâvzdan havza,
Gerer beyaz kuğular nâzenin boyunlarını.

diyerek bize kadife divanlarda kıvır kıvır çıplak vücutlar terennüm eden,

«Ey şimdi elâ gözleri süzgün, sesi şakrak!
Kumral saçın üstünde görürsen iki üç ak,
Çık kuytu hıyâbanlara, al bir kuru yaprak,
Yâdet ki seviştikti ilâhi Adalarda...»

mısralariyle gönül verenler diyarında dolaşan şair, annesinin mezarına «Ezanı Muhammedî» ithaf edecek kadar da müslümandı:

«Emri bülendsin ey ezanı Muhammedî
Kâfî değil sadana cihanı Muhammedî
Gök nura gark olur nice yüz bin minareden
Şehpal açınca ruhi revani Muhammedî

Ervah cümleten görür Allahü Ekberi
Akseyleyince arşa lisanı Muhammedi
Üsküpte kabri madere olsun bu nev gazel
Bir tuhfei bediü beyanı Muhammedî.»

YAHYA KEMAL'İN SANATI VE ŞAİRLİĞİ

Yahya Kemal Beyatlı, daha Paris'e gitmeden önce şiirler yazıyordu. Paris'te «Siyasal Bilgiler Okulu» nda okurken çağının ün yapmış tarihçilerinden Albert Sorel'in derslerinden engin bir tarih kültürü ve zevki aldı. Jean Moreau, Baudelaire ve Paul Verlaine gibi ünlü Fransız şairlerinden etkilendi.

Paris'e gidişi Abdülhamit II idaresinden bir kaçış olmasına rağmen orada siyasetle uğraşmayıp sanat çevrelerinde kendini yetiştirdi.

Yahya Kemal Beyatlı, «Divan Şiiri» mizi batı şiirindeki bütünlük anlayışıyla ele alan ilk büyük ve güçlü şairimizdir.

HAYATI

20'nci yüzyıl Türk Edebiyatı'nın en ünlü şairlerinin başında gelen Yahya Kemal Beyatlı, 2 Aralık 1884'te Üsküp'te doğdu. Babası, Üsküp Belediye Başkanlığı görevinde bulunan İbrahim Naci Bey'di. Yahya Kemal'in ataları hem baba, hem anne yönünden Murat III çağının «Sancak Beyleri» nden Şehsuvar Paşa'da birleşir.

Yahya Kemal ilk öğrenimini Üsküp'te yaptı. Selânik İdadisi'nde başladığı orta öğrenimini 1902'de geldiği İstanbul'da Vefa İdadisi'nde tamamladı.

19 yaşında (1903) Paris'e giderek bir yıl kolejde Fransızcasını ilerlettikten sonra Siyasal Bilgiler Okulu'na girdi. Bu arada Sorbon Üniversitesi'nde Prof. Albert Sorel'in tarih derslerine devama başladı.

Paris'te, okulların, kitapçıların, gençlerin toplandığı «Quartier Latin»'de sanatçılarla dost oldu. Buradaki bütün kahveler, açık, hür sınıflı bağımsız bir üniversiteye benzerdi. Bu çevrede şair, ilk sanat heyecanını duydu.

Dokuz yıl kaldığı Paris'ten İstanbul'a döndükten sonra (1912) Darülfünun'un (Üniversite) Edebiyat Fakültesi'nde, «Türk ve Batı Edebiyatları», Darüşşafaka'da «Tarih», Medrese-tül-Vâizin'de (Vâiz yetiştiren okul) «Medeniyet Tarihi» dersleri okuttu (1914 - 1923).

Avrupa dönüşü, «Yeni Mecmua» da ve «Dergâh» ta şiirlerini yayınlamaya başladı. Şu şiirleri iki bölümde toplayabiliriz:
1 - «Divan Şiiri» nin tekniği ve estetiğiyle yazdığı gazeller, şarkılar, terkibibentler ve rubailer. Bunlarda neo-klâsik bir sanat anlayışıyla büyük başarı gösterdi.
2 - Yeni biçimde ve arı dille yazdığı modern şiirlerindeyse «Tarih», «Kahramanlık», «Vatan», «Millet», «Ulus», «Anı», «Tabiat», «Aşk», «Ölüm», «Deniz» ve «Sonsuzluk» temalarıyla «İstanbul» ve «Boğaziçi» sevgilerini işledi. Özellikle İstanbul'un (Adalar, Üsküdar, Moda, Kandilli, Göksu, Kanlıca, İstinye, Emirgân, Bebek gibi) semtlerini, bütün güzellik ve anılarıyla şiirlerinde malzeme olarak kullandı. Şiirleri, duygu, düşünce ve hayal ustalığıyla Türk şiirlerinin en güzel örneklerini meydana getirir.
Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirlerinde iç âhenk herşeyden üstündür. Şair, şiiri «Musikiden başka türlü bir musiki» olarak kabul ediyordu.
Onun şiirlerinde en çok göze çarpan noktalardan biri de «Deniz» hayalini mısralarında canlandırmasıdır:

«Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin;
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde.»

Buna bir başka örnek olarak da aşağıdaki mısraları gösterebiliriz:

«Altın gür deniz ki ezelden köpüklüdür;
Çalkantısında dalgası nedir bilmez kıyı;
Milyonca dalga sürmede milyonca dalgayı.»

Yahya Kemal, bütün şiirlerini aruz ölçüsüyle yazdı ve bu vezni Türkçe söyleyişle bağdaştırmada büyük ustalık gösterdi.
Büyük şairin geniş tarih ve edebiyat kültürü vardı. Gençliğinin önemli bir bölümünü Paris'te geçiren şair, «Batı Edebiyatı» nı, özellikle «Fransız Edebiyatı» nı çok iyi sindirmişti. Eşsiz güzellikteki şiirlerini yazmasında da bu tarih ve sanat kültürünün büyük payı vardır.

Yahya Kemal Beyatlı, Türk modern şiirine gerçek «lirik şiiri» getirmesiyle tanınır. Samimî bir lirizmle işlenmiş şiirlerinin elden ele dolaşmasının nedenlerini geniş sanat ve tarih kültüründe aramak yerinde olur. Yahya Kemal bir konuşmasında:
«Ben tarih okuyorum. Tarih çağlarını öğrendikçe yaşım, üçyüz, beşyüz, bin oluyor. Yaş, anılardan ibaret değil midir?» demişti. Büyük şair şiirlerini sağlığında bir kitap içine toplayamadı. Bunları Yeni Mecmua, Şair, Nedim, Büyük Mecmua, Dergâh, İnsan, Akademi, Aile, Foto Magazin, Yeni Hayat gibi dergilerle Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet gazetelerinde yayınladı.

Bu yıllarda gazete ve dergilerde milliyetçi makaleler yazan, şiirler yayınlayan Yahya Kemal, 1'inci Dünya Savaşı'nda yenik sayılmamız üzerine Üniversite'de ve gazetelerde öğrencileriyle birlikte «Ulusal Egemenlik ve Kurtuluş Savaşı» mızın kazanılması için kendini fikren çalışmaya verdi. Bu savaşımızı destekleyen yazılar yazdı. «Dergâh» isimli fikir ve edebiyat dergisini çıkaran gençlere öncülük ederek yardımda bulundu, yazı ve şiirlerini yayınladı.

1923 yılında Urfa mebusu seçildi.

1926'da Varşova, 1929'da Madrit ve Lizbon Orta Elçilikleri'ne atandı.

1935 - 1942 yılları arasında Tekirdağ ve İstanbul mebusluklarında bulundu. 1948 yılında da Büyük Elçi olarak Pakistan'da Türkiye'yi temsil etti. Bir yıl sonra emekliye ayrılarak İstanbul'a döndü (1949). 1 Kasım 1958 cumartesi günü de bu şehirde hayata gözlerini kapadı. Rumelihisarı mezarlığına gömüldü.

Ölümünden sonra dostları ve hayranları «Yahya Kemal'i Sevenler Cemiyet» ile «Yahya Kemal Enstitüsü ve Müzesi» ni kurdular.

Ölümünden sonra «Yahya Kemal Enstitüsü», onun modern şiirlerini «Kendi Gök Kubbemiz», divan şiiri yolunda yazdıklarını «Eski Şiirin Rüzgârıyla» ve «Rubâîler» adları altında toplayıp yayımladı.

YAHYA KEMAL MİLLİYETÇİ BİR ŞAİRDİ

Sizlersiniz bu ânı ışıklarla Türk eden

diyen Yahya Kemal, çağı bile Türk edişindeki milli üslûba hayran olan, çağın bile Türk olanında yaşamak isteyen ve tam mânasiyle millî bir şairdi. «Hayal Beste» isimli şiirinde:

«Roma'nın şarkını fethettiğin andan sonra
Yüce dağlar gibidir gördüğün iş, Türk oğlu!
Girdiğin yerde asırlarca kalıştan başka,
Kurduğun devlet asırlarca muzaffer yürüdü.
Tâliin döndüğü en korkulu yıllarda bile,
Yürüyen düşmanı son hamlede döktün denize.»

diyen Yahya Kemal'in birçok şiirinde olduğu gibi bu örnekte de önce kendi milletinin üstün yaradılışını dile getirmiş olması milliyet aşkını gösterir. O, Türk milletinin Türkiye topraklarında yarattığı, Türk kanıyla islâm imanının birleşmesinden meydana gelmiş büyük milletinin niteliğini, yüceliğini ve güzelliğini yansıtan şiirlerini büyük bir aşkla yazmıştı. «Süleymâniye'de Bayram Sabahı» isimli şiirinde aşağıya aldığımız örnek bunu açıkça göstermektedir:

«Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlakaa her biri bir başka zaferden geliyor:
Kosova'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan...
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an;
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hudutlarda yücelmiş sıradağlardan mı?
Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?
Barbaros, belki donanmayla seferden geliyor!
Adalardan mı, Tunus'dan mı, Cezayir'den mi?
Hürr ufuklarda donanmış iki yüz pâre gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübârek gemiler hangi seherden geliyor?»

İstanbul'un fethini de dört mısrada özlü bir biçimde ifade etmişti:

«Bir âlem açan zaferlerin en genişi;
İstanbul fethi, Tanrının kutlu işi.
Gün doğmadan evvel o güzel sâatte
O bin yiğitin Büyük Gedik'ten girişi.»

İSTANBUL'A ÂŞIKTI

Yahya Kemal, İstanbul'a âşıktı. İstanbul ve Türk Milleti durdukça yaşayacak üstün değerde eserler yazdı. «Bir Başka Tepeden» isimli şiirinde:

«Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görülür dünyâda,
Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rü'yâda
Sende çok yıl yaşıyan, sende ölen, sende yatan.»

derken dört mısralık diğer bir şiirinde:

«Talih bana dönse nazikâne
Bir yıldızı verse malikâne
Bigâne kalır o iltifata
İstanbul'a dönmek isterim ben»

demiştir. Büyükada'da Zeki Paşa Köşkü'nün önündeki körfez için de şunları yazmıştır:

«Dün bezminizin bir ezelî neşesi vardı,
Saz sesleri tâ fecre kadar körfezi sardı;
Vaktâ ki sular şarkılar inlerken ağardı,
Bendim geçen ey sevgili sandalla denizden...»

KÜBA VE HAİTİ

28 Aralık 1492'de Haiti adasına üç gemi yanaşmıştı... Adadaki yerliler, şaşkın şaşkın, topraklarına çıkmakta olan acayip kılıklı bu adamlara bakıyorlardı. Bunlar Kristof Kolomb'un İspanyol tayfalarıydı. Büyük denizci, Asya'ya ulaştığını sanmakta ve yerliler arasında kendisini «Büyük Han» a götürecek birini aramaktaydı!

Yerlilerle ilk karşılaşma daha çok el, kol işaretleşmelerine ve ilkel alışverişe dayanmakta, ama hiçbir olumlu sonuca varamamaktaydı. Hem sonra adalıların «Büyük Han» ın bulunduğu yeri göstermeleri de biraz zordu. Kolomb'un ulaştığını sandığı «Hindistan», gerçekte Amerika'nın güneydoğusundaki adalar topluluğu «Büyük Antiller» in Haiti adasıydı. Kolomb, ancak birkaç yıl sonra bunu anladı. İspanya kıralı adına bu adalara elkoydu ve bu yerlere «Espanola» adını verdi.

Kolomb, İspanya'da, zafer kazanmış bir kimse olarak karşılandı. Bir süre sonra onun keşfettiği toprakları, bütünüyle ele geçirmek için yeni filolar denize açıldı. Böylece Amerika, aynı zamanda Büyük Antiller tarihi başlamış oluyordu: Avrupa'lılar oralara uygarlık, uygarlıkla birlikte savaş ve karışıklık da götürdüler.

KÜBA

Büyük Antiller'in batısındaki ada ve bu adada kurulu devlet. Yüzölçümü 114 524 km², nüfusu 9 730 000, başkenti Havana'dır. En çok şeker kamışı, kakao, kahve, tütün yetişir. Puroları çok ünlüdür.

HAİTİ

Büyük Antiller'de Haiti veya Hispaniola diye anılan adanın batı yarısında bir ülke. Yüzölçümü 27 750 km², nüfusu 5 530 000, başkenti Port-au-Prince'tir. Kahve, mısır, muz, pamuk yetişir.

DOMİNİKAN CUMHURİYETİ

Haiti adasının doğusunda bir devlet. Yüzölçümü 48 442 km², nüfusu 5 658 000 başkenti Santo Domingo'dur. Başlıca ürünleri şeker kamışı, kahve ve kakaodur.

Büyük Antiller'de bir korsan

18. YÜZYILA KADAR BÜYÜK ANTİLLER

Antiller'in iki büyük adası olan Küba ve Haiti'nin 18. yüzyıla kadar tarihleri birdi. Kolomb'un buraya ayak basmasından birkaç yıl sonra bu iki adaya İspanyol askerleri geldiler. Göçmenlerin güvenlikle yerleşmeleri için önce askerî işgal gerekmekteydi. Ama yerliler bunu hoş karşılamadılar ve topraklarını savunmak için bir düzen kurmaya çalıştılar. Sayıca az olan İspanyollar kısa bir süre sonra ezici silâh üstünlükleriyle (Adadakiler henüz ateşli silâhları bilmiyorlardı) başarı sağladılar. Küba'da aşağı yukarı 400, Haiti'de de 200 yıl süren İspanyol egemenliği bu ülkeler için hiç de mutlu bir çağ olmadı.

Tortue adası korsanlarıyla İspanyol birlikleri arasında bir çarpışma.

HAYDUTLAR YUVASI «TORTUE» ADASI

Yeni kıtanın zenginlikleri, dünyanın her yönünden bir sürü korsanı «deniz haydudu» kendine çekmişti. Bunlar, direklerinde kafataslı siyah bayraklar dalgalanan gemileriyle o denizlere korku salmışlardı.

1500 yılında bu korsanlar gittikçe büyüyen filolarıyla Haiti'nin kuzeybatı ucundaki «Tortue» adasına yerleştiler. Bu tarihten sonra «Tortue» adası bir korsan yatağı durumuna geldi. Haiti'nin tarihî akışı üzerinde etki yapan bu korsanlardan bir grup olmuştur. Fransız korsanlarından meydana gelen bu grup, Haiti'nin batı kesimine çıkarak burasını ele geçirdi.

Fransa kıralı da bundan kendisine bir pay çıkartmak için korsanları destekledi, Haiti'ye asker ve bir de vali gönderdi (1661). Böylece Haiti adası Fransız ve İspanyollar arasında bölünmüş oldu.

İşte bu tarihten sonra her iki adanın (Küba ve Haiti) geleceği çok değişik yönlerde gelişti.

Haiti'de ilk Zenci ayaklanmasının başı: Toussaint Louverture.

HAİTİ'NİN ZENCİ BAŞKANLARI

1789 yılında «Fransız İhtilâli» patlayınca Fransız bölgesindeki ahali bağımsızlık isteğiyle kaynaşmaya başladı. İş başından çekilmek istemeyen Fransız göçmenlerinin bu tutumu karşısında, karışıklıklar baş gösterdi.

Küba ve Haiti adalarının (Büyük Antiller) coğrafya durumu.

Haiti: tarlalarda çalıştırılmak için Afrika'dan gemiler dolusu zenci esir getiriliyordu.

Pierre Dominique Toussaint Louverture isminde zeki ve Herkül gibi kuvvetli bir Zenci köle ilk büyük ayaklanmanın öncüsü oldu (Ağustos 1791). Bütün Haiti'liler Toussaint'in bayrağı altında toplandılar. Bu durum karşısında Fransızlar eski köle ile anlaşmayı uygun buldular ve ülkeye az çok bir bağımsızlık tanıdılar. Böylece Zenci ve Fransız orduları birleşmiş oldu. Birleşik ordu, Toussaint'in komutası altında adanın öbür kesimini ellerinden bırakmak istemiyen İspanyolları yenerek adadan attı. «San Domingo Napoleon'u» adı verilen ve çok sevilen Toussaint 1803 yılında ölünce Dessalines ve Christophe adlarında iki ünlü Zenci, ordunun başına geçti. Sayıları gitgide çoğalan eski kölelere kumanda eden bu iki başkan, yeniden iş başına geçmeye yeltenen Fransızları da kovmayı başardı. Bu başarı üzerine ülkenin bağımsızlığı ilân edildi (1 Ocak 1804).

İKİ CUMHURİYET

Yabancıların hepsi kovulmuştu! Ama ülkenin yeni başkanları görevlerine yaraşır kimseler olmadıklarını kısa bir süre sonra gösterdiler. İlk başkan Dessalines 1806'da öldürüldü. Onun yerine geçen Christophe, cumhuriyeti krallığa çevirdi ve kendini Haiti kıralı ilân etti. O da 1818'de esrarlı bir şekilde öldürüldü. Daha sonra 1844'te adanın doğu kesimi «San Domingo Cumhuriyeti» adıyla Haiti'den ayrıldı. 1859 yılında «Haiti Krallığı» yeniden cumhuriyet oldu. Ama ada bir türlü felâketten kurtulamadı. Önce İspanya, sonra da Birleşik Devletler ada topraklarının birer bölümünü ellerine geçirdiler.

Haiti adası bugün bağımsızlığını

Bağımsız Küba Cumhuriyeti'nin ilk arması.

kazanmış durumdadır. Ada toprakları üzerinde Dominik ve Haiti Cumhuriyetleri adında bağımsız iki devlet vardır.

KÜBA VE İSPANYOL EGEMENLİĞİ

İspanya, «Tortue» adasının korsanlarıyla İngiltere'nin saldırısına karşı 1895'e kadar Küba'yı elinde tutabildi. 1895'te, önceleri düzensiz bir biçimde ayaklanan Küba'lılar, Birleşik Devletler'den gizli bir yardım sağladıktan sonra İspanyol'lara karşı açıkça savaş açtılar. Savaş, 15 Şubat 1898 gününe kadar kesin bir sonuca ulaşmadan sürüp gitti. O gün, Havana limanında demirli bulunan bir Amerikan savaş gemisi havaya uçuruldu. Amerika Birleşik Devleti bu olayda İspanyol'ları suçlu tutarak Küba'lıların yanında savaşa katıldı. Amerikan ordusu, İspanyol birliklerine karşı kolay bir başarı sağladı ve aynı yılın 10 Aralık günü imzalanan bir anlaşma (1898 Paris Andlaşması) ile İspanya, temelli olarak Küba'dan çekilmek zorunda kaldı.

Port au Prince (Haiti): 1806'dan 1818'e kadar Haiti'yi yöneten Christophe'un yaptırdığı sarayın kalıntıları.

KÜBA'NIN BAĞIMSIZLIĞI

Bu andlaşma gereğince Birleşik Amerika Devleti de askerlerini Küba'dan çekti. Böylece hürriyete kavuşan Küba'lılar bağımsız bir devlet kurabildiler. Thomas Estrada Palma'yı ilk Cumhurbaşkanı olarak seçtiler (1902). Çok geçmeden karışıklıklar ve iç savaşlar yeniden başgösterdi.

General Fulgencio Batista'nın uzun süren diktatörlüğünden (1933 - 1959) sonra bir başka diktatör, Fidel Castro idareyi ele aldı. Bugün için güçlü görünen Castro'nun da ne süre başta kalacağı kesin olarak söylenemez.

1959'da Batista'yı deviren Fidel Castro.

Büyük şehirlerin iş çevresi olan bölümünde, yer sıkıntısı çekilmektedir. Bundan dolayı, arsa fiatları çok yüksektir. Dar bir alan üzerinde pek çok işyerini barındırmak üzere yapılan GÖKDELEN'ler bu sebepten karşımıza çıkmaktadır.

Gökdelenlerin çok yüksek yapılmaları dar bir alana sıkışmış iş çevresinde gerekli oto parkları, geniş bulvar, kaldırım ve bahçelere yer kalmasını sağlamaktadır. Böylece bir yönden de estetik gözetilmiş olmaktadır.

Gökdelenler, binlerce iş yerinin birbirlerine çok yakın olmalarını sağlar. Dükkân, lokanta, kahve, sinema, berber ve spor salonları bu iş yerlerinde çalışan insanların bütün ihtiyaçlarını, hem de onları hiç yormadan, görür.

Gökdelenlerin sayıları günden güne artmaktadır. Gelecekteki bütün büyük şehirler resimde gördüğünüz biçimde olacaktır. Gökdelenlerin çatılarında helikopter alanları, aralarında da asma köprüler bulunacaktır.

GÖKDELENLER

AMERİKA: GÖKDELENLERİN VATANI

Gemiyle New York limanına giderseniz, ünlü «Hürriyet Anıtı» nın arkasında Manhattan'ın gökdelen'leri hemen gözünüze çarpar. Bulutları yırtan bu uzun ve ince görünüslü binaların yarattığı essiz manzarayı hiç unutamazsınız.

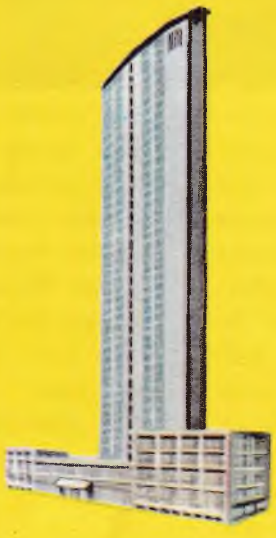

Manhattan adası, Doğu nehri ile Hudson nehri arasında sıkışıp kalmıştır.

New York şehrindeki iş yerlerinin büyük bir bölümü burada toplanmıştır.

Mimar ve mühendisler, gökdelenlerin yapılmasında çok önemli rol oynamışlardır.

«Duba» denilen beton temeller üzerine oturtulan gökdelenler, önce çelik birer iskelet biçiminde yapılır. Bu çelik iskeletlerin kat ve duvar araları sonradan hafif ayırma maddeleri ile kaplanır. Böylece yapının büyüklüğünden ötürü meydana gelen ağırlık azaltılmış olur.

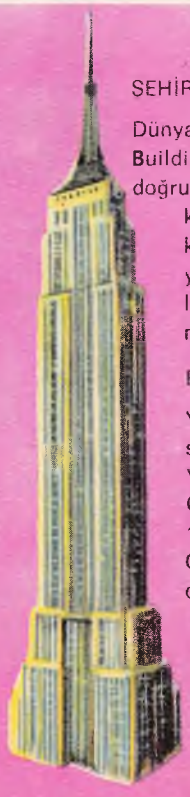

SEHİR İÇİNDE SEHİR

Dünyanın en yüksek binası olan Empire State Building (yanda görülen), New York'ta göğe doğru yükselen bir şehirden farksızdır. 102 katlı binanın içinde, gerekirse, 25 000 kişi barınabilir. Bu koskocaman binanın yüksekliği 1950'de eklenen televizyon kulesiyle 448 m.'yi bulmuştur. Bu gökdelenin yapımı 1931 yılında bitmiştir.

BU YAPIYA AİT RAKAMLAR

Yapının oturduğu alan: **2000 m²**. Asansör sayısı: **73 adet**. Pencere sayısı: **6400 adet**. Yıllık geliri: **12 milyon dolar**.
Gökdeleni bir günde gezen turist sayısı: **1.300 kişi**.
Gökdelenin kulesinden seyredilebilen çevre: **80 km**.

ÜNLÜ GÖKDELENLER

New York'ta:
Chrysler Building 310 m.
Manhattan Bankası 283 m.
RCA Radyo binası 242 m.
Woolworth Building 242 m.
Sao Paolo (Brezilya)'da:
Banco de Estado 158 m.

ASKER ATATÜRK

«... Anladık ki gazete çıkardığımızdan, teşkilât kurduğumuzdan, apartmanda çalıştığımızdan, hulâsa bütün bu işlerden dolayı maznun bulunuyorduk. Daha evvelki arkadaşlar itiraflarda bulunmuşlar. Birkaç ay bizi mevkuf tuttuktan sonra serbes bıraktılar...»

Atatürk, ilk tevkifini bu cümlelerle anlatır. Harp Okulu'ndaki öğrenim yılları süresince bir yandan askerlikle ilgili derslerini üstün bir başarı ile hazırlayan Mustafa Kemal, bir yandan da ülkenin iç yönetimini yakından izlemekten geri kalmıyordu. Abdülhamit'in hergün biraz daha artan baskılarına karşı okulda gizli bir teşkilât kurmuştu. El yazısıyla çıkardığı bir gazete ile arkadaşları arasında hürriyet fikirlerini el altından yayıyor, Abdülhamit'i sert bir dille yermekten çekinmiyordu. Bir gün, bu gizli toplantılardan birisi yapılırken okul müdürü Rıza Paşa tarafından bir baskın yapıldı. Mustafa Kemal, o zaman için ağır bir suç sayılabilecek yazı ve belgelerle yakalanmıştı. Böyle olduğu halde, ne Rıza Paşa, ne de arkadaşları yüksek karakteri ve yurtsever davranışları ile kendisini çevresinde sevdirip saydıran Mustafa Kemal'i ele vermediler. Ama bu çabalarını sezen Abdülhamit hafiyelerinin gözleri, daha uzun yıllar O'nun üzerinde takılıp kalacaktı.

Mustafa Kemal, Harp Akademisi'ni kurmay yüzbaşı rütbesi ile bitirince arkadaşları ile birlikte bir apartman dairesi kiraladı. İstanbul'da kaldıkları süre içinde burada toplanarak hürriyet mücadelesine devam edeceklerdi. Ama peşini bir an bile bırakmayan hafiyeler, bu hareketi saraya jurnal etmekte gecikmediler. Mabeynde (saray) aylarca tutuklu olarak sorguya çekilen Mustafa Kemal'i suçlandıracak bir ipucu ele geçiremeyen Abdülhamit, O'nu İstanbul'dan uzaklaştırmakla yetinmek zorunda kaldı. Genç kurmay yüzbaşı, Suriye'deki 5'inci Ordu bölgesinde staja gönderildi.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mustafa Kemal, general üniformasıyla.

Mustafa Kemal, Harp Akademisi'ni bitirdiği günlerde kurmay yüzbaşı üniformasıyla

VATAN VE HÜRRİYET CEMİYETİ KURULUYOR

Mustafa Kemal, Şam'daki süvari birliğinde görev aldığı zaman yurdun içinde bulunduğu korkunç durumu daha yakından izlemek fırsatına kavuştu. Halk, sarayın kötü yönetiminden huzursuz, ordunun eğitimi ve bakımı yetersizdi. Genç kurmay yüzbaşı, çevresini uyarmaya çalışıyor, hürriyet ve adalet fikrini olanca gücüyle yayma çabalarında bulunuyordu. Böylece başlayan çalışmaları çok geçmeden olumlu bir çığıra yönelmiş, Mustafa Kemal bir avuç ülkücü arkadaşıyla Şam'da **«Vatan ve Hürriyet Cemiyeti»** adını verdiği gizli ve ihtilâl amacı güden derneği kurmuştu (**Ekim 1906**). Kısa bir süre içinde gelişen derneğin Kudüs ve Yafa gibi önemli merkezlerde yayılması da sağlanmıştı. Ama derneğin Suriye'de istenilen sonucu elde etmesi güç bir ihtimaldi. Bu durumu gözden kaçırmayan Mustafa Kemal, siyasi ortam yönünden daha hareketli bir bölge sayılan Makedonya'ya geçmeyi uygun görüyordu. Bu düşünce ile Mısır ve Yunanistan yoluyla gizlice Makedonya'ya geçti.

Mustafa Kemal, o yıllarda Türk aydınlarının büyük bir çoğunlukla toplandıkları Selânik'te hemen çalışmalara koyuldu. Dört ay süren bu çabalar sonunda **«Vatan ve Hürriyet Cemiyeti»** nin Selânik kolu da kurulmuş oldu.

MEŞRUTİYET YÖNETİMİ VE MUSTAFA KEMAL

Selânik'teki aydınların gönüllerinde Hürriyet ateşini alevlendiren Mustafa Kemal'in bu çabaları çok geçmeden İstanbul'da duyuldu. Bunun üzerine Suriye'ye dönmek zorunda kaldı. Şam'daki bir topçu birliğinde yeniden görevine başladığı sırada rütbesi de **kolağalığa** (Yüzbaşılıkla binbaşılık arasında eski bir rütbe) yükseltildi (**20 Haziran 1907**).

Genç ve seçkin kurmayın uzun bir süre imparatorluğun uzak bir köşesinde kalmasını hoş görmeyen üstleri, bir yolunu bulup O'nu Makedonya'daki **3'üncü Ordu**'ya almayı sağladılar. Mustafa Kemal, kendisinin kurduğu **«Vatan ve Hürriyet Cemiyeti»** nin yerine geçen **«İttihat ve Terakki Fırkası»** nın toplantılarına katılmaya başladı. Bir süre sonra da yurdumuzda **Meşrutiyet** yönetimi kuruldu (**23 Temmuz 1908**).

Bu olay, daha öğrenim yıllarından başlayıp hürriyet mücadelesi yapan Mustafa Kemal için büyük bir ülkünün gerçekleşmesiydi. Ama çok geçmeden yıkılan istibdad yerine iş başına gelen **İttihat ve Terakki Fırkası** ileri gelenlerinin sorumsuz davranışları ile yurtta yeni bir baskı yönetimi kurulduğunu anladı.

31 MART AYAKLANMASI

Olaylar, O'nun kuşkularında ne kadar haklı olduğunu göstermekte gecikmedi. Meşrutiyet yönetimine karşı gericilerin hazırladıkları **31 Mart Ayaklanması** ansızın patlak verdi (**13 Nisan 1909**). Durumun yarattığı tehlikeyi bütün çıplaklığıyla kavrayan Mustafa Kemal, hemen gerekli teşebbüslere geçerek Selânik'ten İstanbul üzerine askerî birlikler gönderilmesini sağladı. Kendisi de **«Hareket Ordusu»** adını verdiği bu birliklerin Kurmay Başkanlığı görevini aldı. Gericilerin ayaklanmaları bastırılmış, **Meşrutiyet** kurtarılmıştı. Mustafa Kemal, bir kere daha görevini yapmış insanların huzuruyla Selânik'teki birliğine döndü.

MUSTAFA KEMAL TRABLUSGARP SAVAŞLARINDA

Ülkenin kötü yönetimi sonucu içerde siyasî çekişmeler alabildiğine devam ederken bir gün İtalyan'ların da Trablusgarb'a saldırdıkları duyuldu (1911). Mustafa Kemal, İmparatorluğun

Sakarya Meydan Savaşı'nı parlak bir zaferle sonuçlandıran Mustafa Kemal'e, Büyük Millet Meclisi «Mareşal» rütbesiyle «Gazi» sanı vermişti. Resimde, Gazi Mustafa Kemal, mareşal üniformasıyla görülüyor.

Kurtuluş Savaşı'mız süresince Mustafa Kemal, ordularımızın harekâtını harita üzerinde izlemekle yetinmemiş, sık sık ileri hatları dolaşmıştı. Alttaki resim, Başkomutanı cephede karlar üzerinde dinlenirken gösteriyor.

bu uzak eyaletinin savunulmasında görev almak için hemen yola çıktı. O'nun komuta ettiği birlikler, Tobruk'ta İtalyan'lara karşı ilk zaferi sağladılar. Bu savaşlar sırasında rütbesi **Binbaşılığa** yükseltilen Mustafa Kemal, Derne kesimindeki çarpışmalarda da önemli başarılar sağladı.

BALKAN SAVAŞLARI BAŞLIYOR

Bu sırada Balkan devletlerinin aralarında anlaşarak Osmanlı İmparatorluğu'na saldırdıkları haberleri yayıldı **(1912)**. Artık Trablus'ta yapacak hiçbir şey kalmadığını anlayan Binbaşı Mustafa Kemal, en kısa yoldan Anavatan'ın imdadına koşmaktan başka birşey düşünmüyordu. Mısır'a geldiği zaman Komanova yenilgisini, Selânik'in düştüğünü ve Bulgarların Çatalca'ya kadar sokulduklarını derin bir üzüntüyle öğrendi. Yurda döner dönmez, hemen savaşan birliklerde görev istedi. Kendisine **Bolayır Kolordusu Kurmay Başkanlığı**'nı verdiler **(25 Kasım 1912)**.

Edirne'yi düşmandan geri alan, bu kolordunun ünlü bir süvari tümeni oldu. Başarıyı sağlayan harekâtın bütün plânlarını hazırlayan da Binbaşı Mustafa Kemal'den başkası değildi.

Balkan Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal, **Sofya Ataşemiliterliği**'ne atandı **(27 Ekim 1913)**. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen patlamak üzere olduğu günlerdi. Mustafa Kemal, Türkiye'nin bir Dünya Savaşı'na katılmasının yurda büyük felâketler getireceğini kesinlikle biliyordu. Bunun için görüşünü hükümetin ve ordunun başında bulunanlara açıkça bildirmekten çekinmedi. Kısa bir süre sonra Birinci Dünya Savaşı patlak verdi.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA MUSTAFA KEMAL

Bütün dünyayı ateşe veren bu büyük savaşta devletler, birbirlerine düşman iki kampa bölünmüşlerdi. Osmanlı İmparatorluğu, Almanya ve Avusturya'nın yanında, İngiltere ve Fransa'ya karşı savaşa girdi **(29 Ekim 1914)**. Sofya Ataşemiliteri Mustafa Kemal, Tekirdağı'nda yeni kurulan **19'uncu Tümen Komutanlığı**'na **Yarbay** olarak atandı.

İtilâf Devletleri'nin (İngiltere, Fransa v.b.) Çanakkale Boğazı'na denizden ve karadan yaptıkları amansız saldırıları Gelibolu Yarımadası'nın Arıburnu kesiminde eşsiz kahramanlıklarla önleyen, Mustafa Kemal'in komuta ettiği şanlı birliklerdi **(25 Nisan 1915)**. Bu başarı üzerine genç Tümen Komutanının rütbesi **Albaylığa** yükseltildi **(19 Mayıs 1915)**.

Kısa bir süre sonra Türk Orduları'nı Anafartalar'dan çevirmek isteyen 100 bin kişilik düşman kuvvetleri de karşılarında yine Mustafa Kemal'i buldular. O'nun Conkbayırı'nda ve Kocatepe'de yaptığı karşı saldırılarla düşman ağır bir yenilgiye uğradı **(8, 9 Ağustos 1915)**. Bu savaşlar olurken bir şarapnel misketi Mustafa Kemal'in göğsünün sol tarafında, tam kalbi üzerinde, içinde saatinin bulunduğu cebine raslamış, saati parçalanmış, kendisine bir zararı dokunmamıştı. Allah, büyük Türk evlâdını ulusuna bağışlamıştı. Yurdu ağır bir felâketten kurtaran Mustafa Kemal, Çanakkale Zaferi'nden sonra **General** rütbesi ile Doğu'daki **16'ncı Kor Komutanlığı'na** atandı **(1 Nisan 1916)**. Bu cephede Rus'larla savaşan Mustafa Kemal Paşa, Çar ordularını ağır bir yenilgiye uğratarak işgal altındaki Bitlis ve Muş'un kurtuluşunu sağladı **(7, 8 Ağustos 1916)**.

Bu başarılarından sonra ünü bütün ülkeyi kaplayan Mustafa Kemal Paşa çok genç yaşta olmasına bakılmaksızın üstün kabiliyetleri gözetilerek Kafkas Cephesi'ndeki **2'nci Ordu Komutan Vekilliği**'ne atandı. Gösterdiği başarılar dolayısiyle genç General, ayrıca **«Altın kılıçlı imtiyaz madalyası»** ile de taltif edildi.

Suriye ve Hicaz Cepheleri'nde başlayan çetin savaşlar üzerine Mustafa Kemal Paşa, **Hicaz Kuvvei Seferiye Komutanlığı** ile görevlendirildi. Şam'a geldiği zaman durumun düzelmesi için yaptığı öğüdler yerine getirilmediğinden Türk Orduları ağır yenilgilere uğradı. Bir süre sonra Bağdat ve Irak'ın öbür yerlerinin geri alınması için Alman Generali Falkenhayn'in komutasında **«Yıldırım Orduları Grubu»** adıyla yeni bir ordular birliği kuruldu. Mustafa Kemal Paşa, bu kuvvetler içinde bulunan **7'nci Ordu Komutanlığı**'na getirildi **(18 Temmuz 1917)**. Ama O, bu harekâtın beklenilen başarıyı sağlamıyacağına inandığı kadar General Falkenhayn'in tutumunu da beğenmiyordu. Düşüncelerini, Osmanlı Sadrazamı'na ve Başkomutanı'na raporlarla bildirmekten çekinmedi. Uyarmalarının iyi sonuç vermediğini gören büyük asker, yapılan bütün ricalara ve yeniden 2'nci Ordu Komutanlığı'na atanması teklifine de aldırış etmedi. İstifa vererek İstanbul'a döndü.

Bu sırada Osmanlı Veliahdı (Padişah adayı) Vahdettin'in Almanya'ya resmî bir gezi yapması kararlaştırılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın da bu geziye katılması uygun görüldü.

Yurda döndüğü zaman Yıldırım Orduları Grubu başarısızlığa uğramış, Falkenhayn'in yerine Mareşal Liman Von Sanders getirilmişti. Padişahın ricası üzerine Mustafa Kemal Paşa, yeniden **7'nci Ordu Komutanlığı'**nı kabul etti **(7 Ağustos 1918)**. Ama kahramanca sa-

vaşlar veren Türk Ordusu'nun hak ettiği zaferin sağlanmasına da hiçbir imkân kalmamıştı. Bu şartlar altında komuta ettiği 7'nci Ordu'yu, üstün bir askerlik dehasıyla kurtararak Halep yakınlarına kadar çekmeyi başardı. Artık yurdu ve Türk Ulusu'nu korkunç bir uçurumdan kurtaracak bir tek adam kalmıştı: Mustafa Kemal Paşa. Herkes umudunu O'na bağlamıştı. Bu sırada **Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı**'na getirilmesi de umudları kuvvetlendirdi ama **Mondros Mütarekesi**'nin imzalanması **(30 Ekim 1918)** bu son kurtuluş umudunu da ortadan kaldırdı. Böylece ordularımızın dağıtılması ve silâhlarının teslimi gibi ağır şartlarla mütareke yapılınca Mustafa Kemal Paşa da İstanbul'a döndü.

MUSTAFA KEMAL ANADOLU'DA: 19 MAYIS 1919

İstanbul'da durum son derece endişe verici bir görünüşteydi. Bu şartlar içerisinde olumlu bir sonuç alınamıyacağını kesinlikle anlayan Atatürk, **9'uncu Ordu Müfettişliği** (Sonradan bu ordunun adı **3'üncü Ordu** olmuştur) ile İstanbul'dan Anadolu'ya hareket etti **(15 Mayıs 1919)**. O gün, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberi yayılmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Bandırma vapuru ile üç günlük çetin bir yolculuktan sonra Samsun'a çıktı **(19 Mayıs 1919)**. İşte o tarihten itibaren Mustafa Kemal, yeni Türk Devleti'ni kurmak amacıyla büyük ve şanlı mücadelesine başlamış bulunuyordu. Önce bütün komutanları ve valileri ulusal hakların korunması için işbirliğine çağırdı. O'nun bu tutumundan kuşkulanan İstanbul Hükümeti, derhal geri dönmesi için telgraflar yağdırdı. Ama vatanın kurtuluşu için sonuna kadar mücadeleye karar veren Mustafa Kemal, bu çağırılara aldırış etmeksizin Amasya ve Sivas yoluyla Erzurum'a gitti. Artık Ulusal Egemenlik ve Kurtuluş Savaşı için gerekli ortam hazırlanmıştı. Ordu müfettişliğinden de, askerlikten de çekildiğini İstanbul Hükümetine bildirdi **(7/8 Temmuz 1919)**.

«Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti» nin düzenlediği **Erzurum Kongresi**'ne başkanlık etti **(23 Temmuz 1919)**. Kongrede Mustafa Kemal, **«Milletin iradesine dayanan bir millet meclisi ile kuvvetini millet iradesinden alacak bir hükümet kurulması»**, gerektiğini açıkladı. Daha sonra il temsilcilerinin katılmalarıyla **Sivas Kongresi** toplandı **(4 Eylül 1919)**. Bu kongrede bütün kuvvetlerin tek elden yönetilerek mücadeleye katılmaları da sağlandı. Ankara'ya gelen Mustafa Kemal, bütün illere bir bildiri yayınlayarak olağanüstü yetkilerle bir Millet Meclisi'nin hemen toplanması için seçimler yapılmasını istedi **(19 Mart 1920)**. Böylece **«Türkiye Büyük Millet Meclisi»** Ankara'da toplandı **(23 Nisan 1920)**. Yeni Türk devletinin temeli olan Meclisin ve onun görevlendirdiği **İcra Vekilleri Heyeti** (Bakanlar Kurulu)**'nin Başkanlığı**'na da oybirliği ile Mustafa Kemal seçildi **(24/25 Nisan 1920)**.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MAREŞAL GAZİ MUSTAFA KEMAL

Mustafa Kemal'in bundan sonraki çabaları yeni Türk Devleti'nin gelişmesine paralel olarak yurdu düşman işgalinden kurtarmak amacı üzerinde toplanmıştır. Bu sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi, İtilâf Devletleri ile Osmanlı Hükümeti arasında imzalanan **Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920)**'nı Türkiye Ulusu'nun tanımıyacağını bütün dünyaya ilân etti. Antlaşma şartlarını zorla kabul ettirmek isteyen İtilâf Devletleri (bu defa da Yunanlıları Anadolu içerlerine doğru saldırttılar. Düşman **1'inci (10 Ocak 1921)** ve **2'nci (1 Nisan 1921) İnönü Savaşları**'nda ağır yenilgiye uğratılarak yeni Türk Devleti'nin ilk başarıları sağlandı.

Büyük Millet Meclisi, bundan sonra Mustafa Kemal'i olağanüstü yetkilerle **Başkomutanlığa** seçti **(5 Ağustos 1921)**. Yunanlıların Eskişehir'den Ankara'ya doğru ilerlemeleri üzerine Sakarya kıyılarında Mustafa Kemal'in komutasındaki Türk Orduları parlak bir zafer kazandı **(13 Eylül 1921)**. Bu eşsiz başarı üzerine Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal'e **«Mareşal»** rütbesi ve **«Gazi»** adını verdi **(19 Eylül 1921)**.

Sağlanan başarılarla halkın mâneviyatı düzelmiş ve bu süre içinde ordunun savaş gücü yükseltilmişti. Bu durumdan yararlanmak zamanının geldiğini anlayan Mareşal Gazi Mustafa Kemal, ordularımıza Afyon kesiminden düşman üzerine yürümesi buyruğunu verdi **(26 Ağustos 1922)**. Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal'in yönetiminde yapılan tarihin bu eşsiz meydan savaşı, birkaç gün içinde başarıya ulaşmış, düşman ağır bir yenilgiye uğramıştı **(30 Ağustos 1922)**. Muzaffer Ordularının arkasından İzmir'e giren Büyük Kurtarıcı, Türk Ulusu'na vatanın düşmandan kurtarıldığı müjdesini verdi **(10 Eylül 1922)**.

Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasından sonra bütün gücü ile yeni Türk Devleti'nin gelişip yükselmesi çabalarına koyulan Gazi Mustafa Kemal, birbirinden üstün hizmetlerine bir yenisini daha ekleyerek Cumhuriyetin ilânını sağladı **(29 Ekim 1923)**. Büyük Millet Meclisi'nin aynı tarihî toplantısında, bütün milletvekillerinin oybirliği ile Gazi Mustafa Kemal, kurmuş olduğu Yeni Türk Devleti'nin ilk **Cumhurbaşkanı** seçildi.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal, Büyük Taarruz'dan önce cephede birlikleri teftiş ediyor.

Başkomutan Mustafa Kemal, Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa'yla İzmir'e giriyor.

KÜRKLÜ HAYVANLAR

KÜRKLÜ HAYVANLAR, ilkel insana, soğuktan korunmak için ilk elbisesini sağlayan hayvanlardır. Dayanıklı ve yumuşak tüylü bu hayvanları kolayca avlayabilmek için ilkel insan onların yaşayışlarını iyice öğrenmiş, postlarının çabuk bozulmaması çarelerini bulmuştu. İnsanlar, kumaş dokumayı öğrendikten sonra da hayvanların kürklerinden yararlanmaya devam ettiler. Günümüzde çoğunlukla kadınlar kürk mantolara büyük önem vermektedirler.

DEĞERLİ KÜRK HAYVANLARI

Etçiller takımının Sansargiller familyasından olan GELİNCİK, KAKUM, KIR SANSARI, AMERİKAN VİZONU, AĞAÇ SANSARI, Avrupa, Asya ve Kuzey-Amerika'nın kuzey bölgelerinde yaşarlar. Bu hayvanların vücutları oldukça ufak, kendileri çevik ve sevimlidirler. Kürkleri de yumuşak ve dayanıklıdır.

SU SAMURU, Avrupa, Asya ve Amerika'da yaşar. Tüyleri koyu kahverengi, kısa ve parlaktır. İyi yüzer. Vücudu ince ve uzundur. (kuyruğu ile 150 sm.). Ama ağırlığı 10 kg.'ı geçenlere seyrek raslanır.

EN KURNAZ HAYVAN : T İ L K İ

Aynı takımın Köpekgiller familyasının bir cinsi olan TİLKİ'nin, hemen hemen yeryüzünün her bölgesinde değişik türlerine raslanır. Beyaz, mavi ve gri tilkiler kutuplarda, kızıl kahverengi olanlar da ılık ve sıcak bölgelerde yaşar. Kuyruğuyla birlikte uzunluğu 150 sm.'dir.

ETÇİLER TAKIMININ KEDİGİLLER FAMİLYASI

Evlerimizde beslediğimiz KEDİ'nin postundan yumuşak ve sıcak tutan mantolar yapılır. Ama kürkçülükte, en değerli postlar, aynı familyadan olan, Afrika ve Asya'da yaşayan PARS'tan elde edilir. Somali'de bulunan kısa, parlak tüylü ve siyah benekli pars'ın kürkü en çok arananıdır.

KÜRK HAYVANLARI NASIL YAKALANIR

YAKALAMA: Kürk hayvanları ya tuzak kurularak veya uzaktan kement atılarak yakalanır. Ateşli veya bıçak, kargı ve ok gibi delici silâhlar hayvanın postunu yırttığı için kullanılmaz. Kürkçülükte deliksiz ve yırtıksız kürkler üstün tutulur. Öte yandan akan kanın tüylere bulaşması hem kürkü lekeler, hem de tüylerin çabuk bozulmasına sebep olur. Bundan ötürü canlı olarak tutulan hayvanlar ya zehir veya elektrik akımlı kafeslerde öldürülür.

İŞLEME: Öldürülen hayvanın derisi hemen, dikkatle yüzülür. Bozulmaması için tuzlanır. Sonra, içinde bol tanen bulunan bir eriyik içine yatırılır. Böylece sepilenmiş olan postun, hem bozulmasının önüne geçilir, hem de tüyleri dökülmez.

MEKSİKA YABAN KEDİSİ (OCELOT: Aztekler'in verdiği bir isim) kedigiller familyasının Amerika'da yaşayan çok yaygın bir türüdür. Uzun kuyruğu ile boyu 140 sm.'i bulur. Tüyleri çok ince ve parlaktır, üzerinde koyu leke ve çizgiler bulunur. Rengi kırmızımsı gridir.

EN DEĞERLİ KUZU KÜRKÜ: ASTRAGAN

Gevişgetirenler alt takımının boynuzlugiller familyasından keçiler alt familyasına giren Ovis cinsi olan koyunun yavrusu KUZU, kürkü en çok kullanılan bir hayvandır. Çoğunlukla öbür kürklerin taklitleri kuzu postundan yapılır. Ama Türkistan ve İran'da yetişen bir koyun türünün (Karakul koyunu) kuzusundan elde edilen ve ASTRAGAN diye adlandırılan kürk çok değerlidir. Bu siyah veya gri renkte ve kıvırcık olur.

TAVŞAN KÜRKÜ HER RENGE BOYANABİLİR

Birçok cinsleri olan evcil TAVŞAN'lardan bazıları, uzun ve yumuşak tüylü kürklerinden yararlanmak için özel olarak yetiştirilir. Bu kürklerin başka bir özelliği de istenilen renge kolayca boyanabilmesidir.

DİKENLİ AMERİKAN FARESİ

Sıçangiller familyasının bir türü olan DİKENLİ AMERİKAN FARESİ'nin kürkü KUNDUZ'unkine benzer.

DÜNYA'NIN EN DEĞERLİ KÜRKÜ: ÇİNÇİLYA

Arjantin'in And dağlarında yaşayan ÇİNÇİLYA'nın kürkü, dokunulduğu zaman duyulmayacak kadar yumuşaktır. 4 sm. uzunluğundaki tüylerinin rengi parlak gridir. Aralarında yansıtıcı mavi tüyler de bulunur. Çinçilyanın boyu, 30, kuyruğu da 20 sm.'dir.

KÜRKLÜ HAYVANLARIN ÇOĞU ÖZEL OLARAK ÜRETİLİR

Kürklü hayvanların çoğu Amerika'da, Rusya'da, Afrika'da ve Avrupa'daki özel hayvan çiftliklerinde yetiştirilir. Hemen her iklime uyan AMERİKAN VİZON'u bugün memleketimizde de yetiştirilmektedir. İstanbul'da Büyükdere yakınlarında özel bir vizon çiftliği kurulmuştur.

Kürklü hayvanların yetiştirildiği özel çiftliklerde kürk hayvanlarının kendi doğal renklerini değiştirmek için çalışmalar da yapılmaktadır. Çiftleştirilen iki ayrı renkteki vizonlardan bütünüyle ayrı renkli vizon yavrularının elde edildiğini örnek olarak gösterebiliriz. Bütün dünya'da yılda 9 milyon vizon üretilmektedir.

AVUSTRALYA

Okyanusya kıtasının en büyük kara parçası olan «Avustralya»nın adı anılınca, akla ilk gelen şey «kanguru» olur. Gerçekten, bu hayvan, uzak ve esrarlı Avustralya'nın bir sembolü gibidir. Avustralya'yı ilk gören Avrupa'lının kim olduğu kesin olarak bilinmiyor. Bunun Holânda'lı kaptan Williams Jansz olduğu ve 1606 yılında Avustralya'ya ayak bastığı sanılıyor. Williams Jansz ve ondan sonrakilerin yeni bir ülkeye ayak bastıklarını farketmedikleri de kesindir. Holânda'lı denizcilerin Avustralya kıyılarını bütünüyle dolaşmaları ve tanımaları 50 yıl sürdü. Avrupa'dan bu ülkeye ilk gelip yerleşenler, daha doğrusu İngiltere'den 1787 mayısında zorla gönderilenler, kürek mahkûmlarile bir o kadar serüvenciydi.

Avustralya'nın Asya kara kitlesinden ayrılması bundan yüzbinlerce yıl önce oldu. Bundan ötürü bu ülkede aşınmayla meydana gelmiş geniş ovalar ve yaylalar bulunur. Dağları fazla yüksek değildir. Genel olarak Avustralya'nın batısı yayla, ortası ovalık ve çöl, doğusu da yıpranmış dağlarla kaplıdır. Avustralya çok geniş bir ülkedir ama nüfusu çok azdır. Yerlilerin sayısı kesin olarak bilinmemektedir. (52.000 kadar oldukları sanılıyor.) Bunlar bugüne kadar uygarlık şartlarına alışamamışlardır.

Bir Avustralya yerlisi

DÜNYADAKİ YERİ

Avustralya, Okyanusya kıtasının en büyük kara parçasıdır. Bundan ötürü, Okyanusya'nın Avustralya kıtası olarak anıldığı da olmuştur.

Avustralya: Doğuda Mercan denizi, Büyük Okyanus ve Tasman denizi; güneyde ve batıda Hint Okyanusu; kuzeyde Arafura denizi ve Timor deniziyle çevrilmiştir.

Ama ada sayılmaz, çünkü denizler ortasındaki bir kara parçasının ada sayılması için topraklarının her yerinde aynı iklim özellikleri göstermesi gerekir.

Avustralya'nın tam ortasından Oğlak Dönencesi geçer. Çok geniş bir ülkedir: Batıdan doğuya doğru uzunluğu 4000 km.'yi aşar. Kuzeyden güneye en geniş yeri 3000 km.'yi bulur. Bütün yüzölçümü 7.636.000 km².'dir. (Avrupa 10 milyon km².).

Kuzeydeki Karpenterya körfezinden başka öbür kıyılarında girinti ve çıkıntılar hiç denecek kadar azdır. Bu körfezin doğusundaki York yarımadası ile batısındaki Arnhem arazisi ülkenin en önemli girinti ve çıkıntılarını meydana getirir. Kıyılarının uzunluğu 18.000 km.'yi pek az geçer (Avrupa'nın 38.000 km.). Batı, kuzey ve güney kıyıları alçak ve kumsaldır. Büyük Okyanus'a bakan doğu bölgesi en güzel yeridir. Güneyden Oğlak Dönencesi'ne kadar uzanan bölge dağlık ve sarp kayalıktır. Dönence çizgisinden York yarımadasının ucuna kadar bütün sahil eşsiz bir tabiat güzelliği olan ve Büyük Set Resifleri denen mercan adalarıyla kaplıdır. Milyonlarca yılda oluşan bu mercan adaları kesintisiz uzanır. Büyük Set Resifleri'ni meydana getiren turuncu kayalar deniz yüzeyinin pek az üstündedir, ancak sular çekildiği zaman tam olarak görülebilir. Büyük Okyanus'un azgın dalgaları bu setleri döver. Setlerle sahil arasında kalan sular durgundur.

Port Campbell yakınları

Avustralya sahillerinde büyük adalar yer almaz. Ada olarak ülkenin güneyindeki Tasmanya göze çarpar.

JEOLOJİK YAPISI

Avustralya'nın Asya kara kitlesinden yüzbinlerce yıl önce ayrılmış olduğunu söylemiştik. Bunun doğurduğu sonuçlardan biri de ülkenin yaşlılığı ve dağlarının az olmasıdır. Dağlar çok eski jeoloji devirlerinde meydana gelmiş olduklarından, bugün yüksekliklerini büsbütün kaybetmiş durumdadırlar.

Milyonlarca yıl süren, ufalanma, ayrışım, toprak akımları ve yer kayması gibi dış etkiler ülkeye bugünkü görünüşünü vermiştir.

Engebelerinin ana çizgileri yönünden, Avustralya'yı üç bölüme ayırabiliriz: Denizden yüksekliği 300 m.'yi geçmeyen yaylalarla kaplı batı bölümü, birkaç yüksekliğiyle orta bölüm ve doğuda yer alan dağlık bölüm. Doğu bölümünde öbür kara parçalarında olduğu gibi yüksek yamaçlar bulunmaz, buradaki en yüksek tepe Kosciusko dağıdır, yüksekliği 2236 m.'yi bulur.

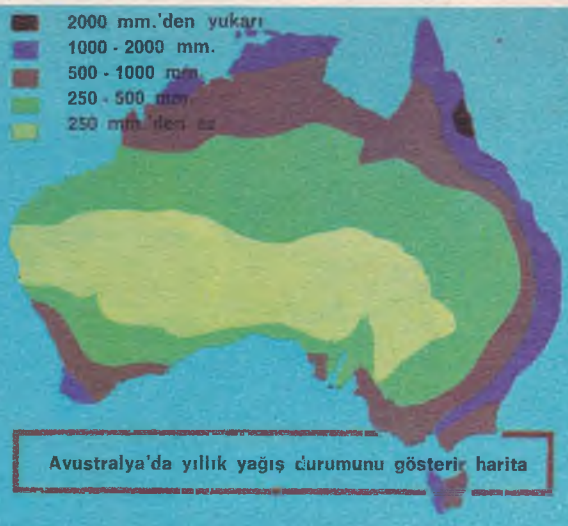

Avustralya'da yıllık yağış durumunu gösterir harita

Avustralya'da iklim şekillerini gösterir harita

İKLİM

Dünyanın pek az bölgesinde iklim Avustralya'daki gibi garip ve değişiktir. Mevsim değişimleri âni olur. Yaz birdenbire bastırır, sıcaklar artar ve kuraklık ülkeye hâkim olur. İlkbahar ve sonbahar mevsimleri hissedilmez. Kışlar ılık geçer. En fazla yağış batı Avustralya'dadır, yıllık yağış 90 sm'yi bulur. En az yağış alan bölgelerde ise yıllık yağış 50 sm. kadardır. Ortalama sıcaklık, ülkenin en soğuk bölgelerinde 12°, en sıcak bölgelerinde 27° dir. Çöl ikliminin hâkim olduğu bölgelerde ısı 40°'ye kadar çıkar, gündüz ve gece arasındaki ısı da çok farklıdır. Avustralya'da kış Haziran'da başlayıp Eylül'de son bulur.

z içinde görülen kalkerli kayalar

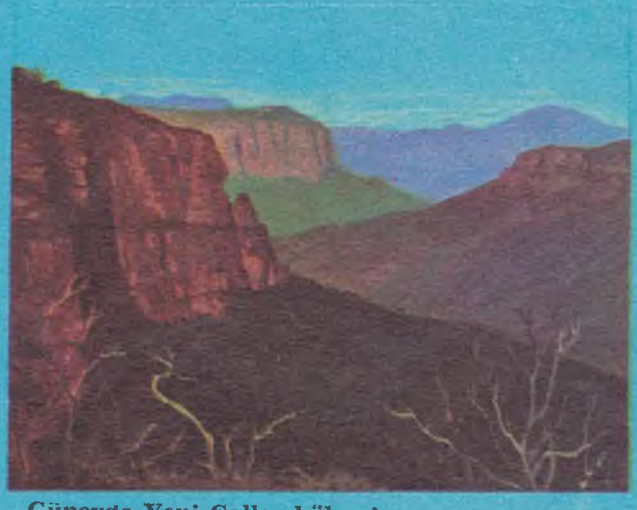

Güneyde Yeni Galler bölgesi: Mavi dağların görünüşü

Orta Avustralya'da Conner dağı

Avustralya akarsu ve göller yönünden çok fakir bir ülkedir.

Doğu ve güney - doğuda birçok nehirle büyüklü küçüklü göl bulunur ama kurak mevsimlerde bunların suları azalır ve çoğu kurur.

Suların bu düzensiz durumu Avustralya'nın çok değişiklik gösteren ikliminin bir sonucudur.

Ülkenin en önemli ve büyük akarsuyu birçok kollara ayrılan Murray nehridir. Uzunluğu 2450 km.'dir.

Kapladığı alan yönünden en geniş ve en derin göl ise Eyre gölüdür. Derinliği yağış ve mevsimlere göre değişir. Yağmur mevsiminde yüzölçümü 13.000 km²'yi bulur.

YERALTI ZENGİNLİKLERİ

Avustralya'nın toprakları verimsizdir. Bundan dolayı tarım pek yapılmaz. Ama maden yatakları yönünden çok zengin bir ülkedir. Ekonomik önemi bakımından madenler arasında ilk başta altın gelir (yılda 35.000 kg.). Bunu gümüş (yılda 500 ton), bakır, kalay, pirit (demir sülfürü) takip eder. Petrol çıkarılırsa da pek önemli değildir. Son yıllarda uranyum yataklarına da raslanmıştır.

Elverişsiz hayat şartları ve ulaşımdaki güçlükler yüzünden bütün bu maden yataklarının pek azı işletilmektedir.

Queensland: Morgan dağındaki bakır yatakları

A L T I N

1848 yılının ocak ayında bir gün, James Marshall adlı bir Amerika'lı, atla California'nın uçsuz, bucaksız topraklarında yol alıyordu. Kıyı boyunca uzanan ormanlık bölgelere gidip orada bir bıçkı atelyesi kurmak emelindeydi. Uzun bir yolculuktan sonra San Francisco dolaylarında bir yere vardı. Burası onun işine elverişli görünüyordu: Civar hep ormanlıktı. Üstelik taşıma işinde yararlanabileceği, Sacramento nehri de buradan geçiyordu.

Bölgeye gelişinden birkaç gün sonra James Marshall, nehrin kıyısında, güneşte ışıl ışıl yanan sapsarı bir taş buldu. Bu, bir altın külçesiydi! Hemen bütün işini bırakarak bu taşlardan aramıya başladı. Çok geçmeden birkaç külçe daha buldu. Böylece o, elverişli bir orman ararken, dünyanın en zengin altın madenlerinden birine raslamıştı.

Eski çağlarda Mısır'lılar, akarsu kıyılarındaki kumları bir kap içinde yıkama yoluyla altın ararlardı. Roma'lılar da Fransa, İspanya ve İtalya'da altın damarları bulmuşlardı. Ama California, Alaska, Avustralya, Rusya ve Afrika'daki zengin altın damarları ancak geçen yüzyılda keşfedildi.

Yeryüzündeki altın madenlerinin dağılışı

Yeryüzünde en çok altın çıkaran ülke Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. (yılda ortalama 375.000 kg.). Onu Rusya S.S.C., Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri takip eder. Türkiye'de, Ergani ve Murgul'da çıkarılan bakırın içinde çok az oranda altın bulunur. Bu altınlar elektroliz yoluyla bakırdan ayrılır. Ayrı olarak deniz suyunda da çok az oranda altın bulunur.

Akarsuların taşıyıp getirdiği altınlı kumlara ikinci derecede maden yatağı denir. Bunlar, dağlardaki altınlı kayalardan, su ve havanın etkisiyle, ufalanarak meydana gelen ve akarsuların taşıyıp getirdiği kumlardır.

Bu altın arayıcıları da bir başka yolla altın çıkarıyorlar. Tahta oluktan akıttıkları suyun içine kürekle kum atarlar. Su, kumu sürükleyip götürür. Ama daha ağır olan altın parçacıkları, yalağın dibinde enine açılmış oyukların içinde birikir.

Altın arayıcıları, nehir kumunu geniş tepsiler içinde su ile çalkalar ve üstte kalan kumu dökerler. Böylece tekrarlanan eylem sonucu ağır olan altın parçacıkları kabın dibinde birikir.

Kayalar içinde başka madenlerle karışık durumda bulunan altın yataklarına birinci derecede maden denir. Altın, buralardan mekanik ve kimyasal eylemlerle çıkarılır.

Bir altın madeninin giriş kapısı. Birinci derecedeki altın madenlerinden çıkarılan kayalar, önce dövülerek toz durumuna getirilir. Sonra bunlar birçok kimyasal madde ile karıştırılır. Bu eylem sonucu altının büyük bir bölümü toz durumundaki cevherin içinden ayrılmış olur.

Bu altın arayıcısı, altınlı kayaları bronz bir havan içinde döverek ufalayacak, toz durumuna getirecektir. Bu tozları suyla akıtarak cevheri temizleyecek, sonra cıva ile temas ettirecektir. Böylece öbür madenlerden de temizlenen ve cıva ile bir malgama meydana getiren altını damıtacaktır.

ALTININ ÖZELLİKLERİ

Altın, çok eski çağlardanberi madenlerin en değerlisi (Soylu Maden) olmakla tanınmıştır. Havadaki oksijenden etkilenmemesi (paslanmaması), asitlerin hiçbirinden zarar görmemesi, altının değerini bir kat daha artırır. Altın sadece 3 kısım derişik asit kloridrik (HCL) ve 1 kısım asit nitrik (HNO_3) karışımı olan «altın suyu»nda klorür etkisiyle erir. Kendi hacmindeki sudan 19,3 kere daha ağırdır. (1 dm^3 su 1 kg., 1 dm^3 altın 19,3 kg. dır).

Altın kolayca inceltilebilir. Elde edilen levhalar o kadar incedir ki bunların bin tanesi üstüste gelse ancak 1 mm.'lik bir kalınlık meydana getirir. Çok yumuşak bir maden olması bakımından altın, genel olarak az miktarda bakır veya gümüşle karıştırılır. Bu madenler altına sağlamlık ve sertlik verir.

Altından söz edilirken, «18 ayar altın» veya «bu bileziğin altını 14 ayar» gibi sözler edilir. Bu «ayar» sözü altının saflık oranını belirtmek için kullanılan bir deyimdir. Saf, yani herhangi bir yabancı madenle karıştırılmamış olan altına «24 ayar» altın denmiştir. «18 ayar altın» dendiği zaman bundan o altının 18 oranda saf altından, geriye kalan 6 oranın da ya bakır veya gümüşten meydana geldiği anlaşılır. Bundan ötürü 14 ayar bir altın, 18 ayar bir altına göre daha düşük değerdedir.

ALTINDAN NASIL YARARLANILIR?

Eskiden daha çok süs eşyaları yapımında kullanılan altının bugün uluslararası para değerlerini düzenleme alanında önemli bir etkisi vardır. Günümüzde artık altından para basılmamaktaysa da her devlet, kâğıt para çıkarmaya yetkili bankalarının kasalarında sakladığı altınlarla para dengesini düzenler.

Günümüzde bilezik, yüzük, küpe ve benzeri süs eşyalarıyla, saat, kalem ve diş kaplamalarında da altından yararlanıl-

İLKÇAĞ

ORTAÇAĞ

BUGÜN

Sonbaharda kuzeydeki memleketlerin göl ve bataklıklarından uçuşan sürüler hâlindeki ördekler güney bölgelerine

ÖRDEK VE KAZLAR

ÖRDEK VE KAZLAR

Büyük bir zevkle izlenen, çok güzel kuş uçuşlarından belki de en hoşu, evcil hayvanlardan ördek ananın, peşinde yavruları olduğu hâlde, düzenli bir yay biçiminde yaptığı uçuşlardır. Ördeklerin bu tür âhenkli kanat çırpışlarına çoğu kez hayranlıkla tanık olmuşuzdur. Bugünün nimetlerinden yararlanacağımız yerde XVI'ncı yüzyılda dünyaya gelmiş olsaydık «Tabiat Bilgisi» kitaplarında yabanî kazların yumurtadan çıkmayıp ağaç dallarında birer meyve gibi oluştuklarını okuyacaktık.

Evet yanlış okumadınız. XVI'ncı yüzyılda bilim adamlarından bir kısmı yabanî ördek ve kazların ağaç dallarında oluştukları kanaatindeydiler. Nitekim XVI'ncı yüzyılın ortalarında yayınlanmış olan «Historia Naturalis» (Tabiat Bilgisi) kitabında çağının ünlü tabiatçısı Ulisse Aldrovandi, yabanî ördek ve kazlardan bazılarının kuluçkaya oturtulmuş ördek veya kazların yumurtalarından çıkmayıp ağaç dallarında oluştuklarını iddia etmekteydi.

Bu iddiayı kanıtlamak için de adı geçen kitaba bu sayfanın sol alt köşesini süsleyen resim konmuştu. Resimde ağaç dallarına asılı duran ördek yavrularının daldan ayrılınca ağacın dibindeki bataklıkta yüzmeye başladıkları görülmektedir.

Bugün artık bilim, mantığın kabul edemeyeceği saçmalıklardan kurtulmuştur. Bilim adamları böyle safsatalarla uğraşacaklarına incelemelerde bulunmaktadırlar.

Ulisse Aldrovandi'nin (16'ncı yüzyıl) «Historia Naturalis» adlı eserinden alınmış resimde bir ağacın meyvalarının yaban ördeği hâline dönüşmesini gösteriyor.

YÜZMEK İÇİN YARATILMIŞ KUŞLAR

Bu kuşların vücut biçimleri ele alınırsa bunların küçük bir kayığın yuvarlak hatlarına benzedikleri görülür. Bu kuşlar devamlı olarak su üzerinde yaşadıkları hâlde vücutları ıslak değildir. Tam anlamıyle su geçirmeyen tüyleri, gövdelerinin kuyruk çevresindeki bir salgıdan meydana gelen bir guddeyle daima yağlı bulunduğundan hiçbir vakit ıslanmazlar.

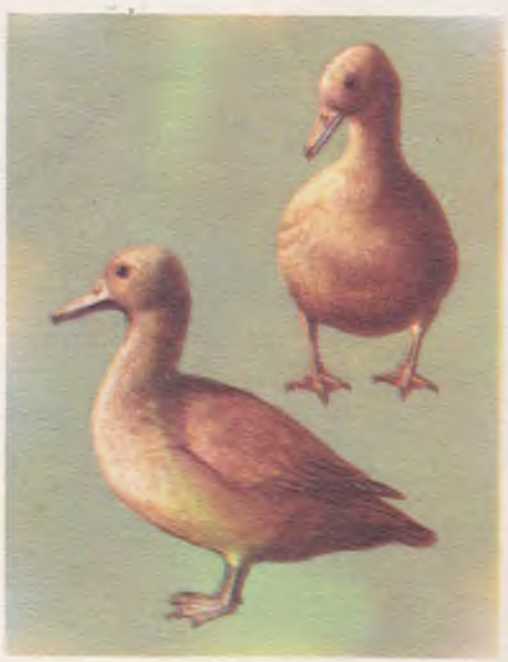

Ördeğin vücut biçimi yüzmeyi kolaylaştıracak şekilde olup küçük bir kayığı andırmaktadır.

EN TANINMIŞ KAZSILAR (ANSERİFORMES) KAZLAR

Sessiz kuğu kuşu (Cygnus olor) — Sessiz kuğu kuşunun boyu 1,5 metre uzunluğa ulaşabilir. Bu güzel kuş ötmez. Almanya, Danimarka ve Büyük Britanya'daki tenha bataklıklarda yabanî bir şekilde yaşar. Evcilleştirilmeye elverişli olduğundan bunlara birçok büyük parkın göllerinde rastlamak mümkündür.

Yabankazı (Anser anser) — Bu kazlardan hemen hemen bütün tanınmış evcil kazlar elde edilir.

Evcil kaz — İyi beslenmiş bir evcil kazın 15 kiloya kadar ulaştığı görülmüştür. Kazın en kıymetli yeri ciğeri olup bu derece besli olan bir kazın ciğeri 1,5 kilo kadar gelebilir. Etinden

büyük göç uçuşları yaparlar.

Bir ördeğin gagasıyla devamlı bir şekilde kuyruğundaki tüylerini karıştırmasının nedeni vardır. Bu bölgeden gagasıyla azar azar almış olduğu yağları yine gagasıyla vücudundaki tüylere yayar.

Bu kuşlar vücutlarının dengesini sağlayabilmek için hatâlı sayılacak bir pozisyon alırlar.

YÜZMEYİ KOLAYLAŞTIRAN PERDELİ AYAKLAR

Gövdenin çok gerisinde bulunan ve yüzmeyi çok kolaylaştıran ayaklar bu avantajı sağlarken (hemen hemen bir geminin itici gücünü sağlayan motorlar gibi) ördek karaya çıktığında ve yürümek istediğinde pek de yararlı olduklarını söylenemez. Gövdenin esas ağırlığı önde toplanmış olduğundan atacağı birkaç adımdan sonra burun üzeri veya daha doğru bir deyişle gagasının üstüne kendini yere çakılmış bulur.

Kazsılarımız (Anseriformes) her ne kadar teknik olanaklara sâhipseler de perdeli ayakları üzerinde rahatça hareket etme yetenekleri yoktur. Ayak tabanlarının yapısı bu zavallı hayvanın yürüyebilmesi için vücudunu dengelemesini ön görmektedir. Bu nedenle lodosa tutulmuş gemi gibi iki yana yalpalayarak yürüyen hayvanın vücut hatlarında belirli bir deformasyonla gövdesini içeri çektiği görülür.

Bu kuşların ayakları mükemmel bir çift kürek gibidir. İleriye doğru uzanmış üç parmağın arasında çok sağlam bir zar vardır. Açıldığında küreğin geniş ağzı biçimini alır. Bu ayakların su altındaki hareketlerini inceleyecek olursak geriye götürdüklerinde parmak aralarının açılarak suda kendilerini ittiğini, öne getirdiklerinde ise parmaklarının toplandığını ve böylece elde edilmiş itici gücü frenlemediklerini görürüz. Bu da tıpkı çekilen küreğin öne alınırken sudan çıkarılmasına benzeyen bir hareket şeklidir.

ÇOK MARİFETLİ BİR BAŞ

Her zaman su üzerinde yaşadıklarına göre ördeklerin besinlerini de yine bu ortamlardan sağlamaları gerekmektedir. Gagaları bu ihtiyaca uygun biçimdedir. Genellikle basık ve çok sert olmayan gagalarıyla çamur içinde ve çakıl taşları arasında küçük kabuklu deniz hayvanlarını, yumuşakçaları, küçük balıkları ve bitkisel maddeleri arama olanağına sâhiptirler.

Gaganın iç kenarlarında (bu da Anseriformes familyasının tipik belirgesidir) diş dokusuna benzeyen keskin saydam çıkıntılar mevcuttur. Bu olanağı sayesinde ördek gagasını diplerdeki çamurlara sokar ve besinleri filtreleyerek emme sırasında su ve kumların aralıklardan geri gitmesini sağlar. Gözleri de su altı avcılığı için bazı özelliklere sâhiptir. Göz kristalini konkavlaştıran yuvarlak bir kas sayesinde su altında net görüntüyü elde eder.

ÖRDEKLER

Yeşilbaş (Anas platyrhnchos) — Yeşilbaş türü, ördeklerin en ünlüsüdür. Hemen hemen bütün Avrupa'da bulunur. Çoğunlukla tatlı suları ararsa da deniz kenarlarında da görülür. Yeşilbaş, besinini aramak üzere suyun içine ayrı olarak yağından ve tüyünden yararlanılır. Bir zamanlar yazı yazmak için kaz tüyleri kullanılırdı.

Kar kazı (Chen hyperboreus) — Uzunluğu 96 santimi bulur. Tüyleri beyazdır. Kuzey Asya ve Amerika'da yaşar.

Ekin kazı (Anser fabalis) — Tüyleri külrengi, gagası kara, ayakları kırmızıdır. 70 santim uzunluğunda olur ve genellikle güney Asya'da yaşar.

daldığında su üzerinde yalnız kuyruğu görülür.

Bıldırcın ördeği (Anas querquedula) — 40 santim uzunluğundadır. Tüyleri kara, ak, yeşil kahverengi karışımındadır. Avrupa ve Asya'da yaşar.

Kılkuyruk (Anas acuta) — Denizlerde yaşayan bu ördek türüne dünyamızın kuzey yarıküresinde rastlamak mümkündür.

Al - kuşaklı ördek (Tadorna tadorna) — Başı ve boynu yeşildir. Göğsünde kırmızı bir kuşak vardır. 80 santim uzunluğundadır. Karadeniz, Kuzey Avrupa ve Orta Asya'da yaşıyan diğer bir deniz ördeğidir.

ANGIT (Casarca ferruginea) — 35 santim uzunluğundadır. Genel olarak pas kırmızısı renktedir. Avrupa ve Asya'da yaygındır.

Sazlık balıkçıl ördeği (Aythya fuligula) — Tüyleri siyah - beyaz karışımındadır. Başında bir püskülü vardır. Eti çok lezzetlidir. 42 santim uzunluğundadır.

Küçük testere - gagalı ördek (Mergus albellus) — Perçemiyle dikkati çeken bu kuş çok iyi bir yüzücü ve dalıcıdır. Avrupa'nın, Asya'nın soğuk bölgelerindeki göl ve nehirlerine yakın yerlerde yaşar. İsminden de anlaşılacağı gibi gaga yanları diş dokuları balıkları kesecek biçimdedir. Yüzerken su üzerinde yalnız uzun boynuyla başı kalır.

Deniz ördeği (Melanitta nigra) — Avrupa ve Asya'da yaşıyan bir tür su ördeği olup mükemmel bir dalıcıdır. Çok hızlı bir şekilde su altında uzun mesafe yol alır.

KAZSILAR

Kazsılar (Anseriformes), omurgalı hayvanlardan kuşlar (Aves) sınıfının karınalılar (Carinatae) bölümünün bir takımıdır. Yeryüzünde çok yayılmış su kuşlarıdırlar. Vücutları ağır, boyunları uzundur. Gagaları geniş ve yassıdır. Kanatları uzun, kuyrukları kısadır. Ayakları perdelidir. İyi yüzer ve dalarlar. Toplu yaşarlar ve göç ederler. Boynuzlukuşlar (Palamedeae) ve kazlar (Anseres) olmak üzere iki büyük alt-takımı içine alırlar.

Âlem	:	Hayvan (Animalia)
Alt - âlem	:	Çok - gözeli (Metazoa)
Filum	:	İkincil - ağızlı (Dueterostomia)
Alt - filum	:	Kordalılar (Chordata)
Sınıfı	:	Kuşlar (Aves)
Bölümü	:	Karınalılar (Carinatae)
Takımı	:	Kazsılar (Anseriformes)
Alt - takımı	:	Kazlar (Anseres)
Familyası	:	Ördekgiller (Anatidae)
Türü	:	Kazlar, ördekler, kuğular

erkek ♂
dişi ♀
ah boyunlu
uğu kuşu
Yaban kazı
Evcil Kaz
Yavrularıyla birlikte yeşilbaş
Angıt
Bıldırcın ördeği
Aix sponsa

İber yarımadasının yüzey biçimi: Kenarlarının genç dağlarla çevrili ve iç bölümlerinin de yüksek plâtolar durumunda bulunması İber yarımadasında birbirinden ayrıntılı coğrafi şartlar yaratır.

İSPANYA'nın Avrupa'dan çok Afrika kıtasına yakın olduğunu işitince şaşıracaksınız. Ama bu bir gerçektir. İspanya hartasını incelediğiniz zaman bu gerçek belirli bir biçimde karşınıza çıkar. Akdeniz'den Atlas Okyanusu'na kadar uzanan Pireneler geçit vermeyen bir duvar gibi İspanya'nın öteki Avrupa ülkeleriyle ticaret ve ulaştırmasına engeldir. Buna karşılık, İspanya ile Afrika arasında aşılması çok kolay olan Cebelitarık boğazı (genişliği 13 km.) vardır.

İspanya'nın bu durumu, Avrupa'nın yardımından yoksun ülke ahalisinin uzun yıllar Müslüman Araplar'la birlikte ve bolluk içinde yaşamalarını sağlamıştır.

İspanya topraklarını kesimlere ayıran dağlar (bunlara görünen enlemler de diyebiliriz), bütün ülkeyi kaplamıştır. Dik duvarlar gibi doğudan batıya uzanan bu dağlar arasında yaşayan küçük topluluklar birbirlerinden habersizdir. Bundan ötürü İspanya'da gelenek ve görenekler büyük ayrılık gösterir.

İspanya'da akarsuların durumu da düzensizdir. Nehirler dağlar arasındaki dik yamaçların dibinden hızla akarlar. Genellikle, sulama ve ulaştırmaya elverişli değillerdir. Bazı bölgelerde açık ovalara aktıkları görülür. Bu ovalarda bol tahıl yetişir. Valencia'da huertas (arapça huerta) adı verilen meyve ve sebze bahçelerinde zeytin, üzüm, hurma ve muz yetiştirilir.

Bomboş Meseta: İspanya'nın orta bölümünü kaplayan 600 m. yükseklikteki plato.

İspanyollar: «Meseta'da yılın üç ayı kış, dokuz ayı da cehennemdir» derler. Gerçekten Meseta'da (İspanya'nın iç bölgelerinden çoğu, yüksek platolar durumunda olduğundan buralara masa anlamına gelen Meseta adı verilmiştir.) kışları, soğuk kuzey rüzgârları eser; ısı çok düşer. Yazları ise, Afrika'dan gelen sıcak rüzgârlar burasını çöle benzetir. Meseta, üzerinde yükselen dağ sıralarıyla birbirlerinden ayrı kesimlere bölünmüştür. Bu dağlara tepeleri aşınma sonucu testere gibi bir görünüm aldığından, Sierra adı verilmiştir. Bunlardan Sierra Gredos ve Sierra Guadarrama, Eski ve Yeni Kastilya'yı birbirinden ayırır. Meseta'nın güneyinde yer alan Sierra Neveda'daki Mulhacen tepesi (3481 m.) İspanya'nın en yüksek yeridir. Meseta'nın toprakları çok verimsizdir. Kilometrelerce ne bir ağaca, ne de bir eve raslanır. Tek bitki örtüsü sazlardır. Bu sazlarla köylüler sepet ve «alpargatas» dedikleri papuçlarının tabanlarını örerler. Step durumundaki bu topraklar, yalnız hayvanlara otlak olarak kullanılır. Burada yetiştirilen hayvanlar arasında Merinos koyunu, bol ve ince yününün güzelliği ile tanınmıştır. Meseta'nın tam ortasında İspanya'nın başkenti ve Avrupa'nın en yüksek şehri (655 m.) Madrid bulunur.

Tajo Toledo şehrinin yanından geçer.

İspanya nehirlerinden yalnız Duero ve Tajo'nun Portekiz sınırından sonraki bölümleri ulaştırmaya elverişlidir. Bunlardan Tajo İspanya'nın en uzun nehridir (1010 km.). Bu iki nehirle Guadiana Portekiz'den geçerek Atlas Okyanusu'na dökülürler.

Akdeniz'e dökülen Ebro, Guadalaviar ve Segur nehirleri düzensiz akarlar. Güneye doğru akan Guadalquivir, İspanya'nın en önemli akarsuyudur. Büyük Endülüs çukurluğunu alüvyonlarla doldurmuş olan Guadalquivir Sevilla'ya kadar ulaştırmaya elverişlidir.

Pirenelerin sarp ve karlı yamaçlarından bir görünüş.

Pireneler İspanya ile Fransa arasında tabiî bir sınır çizerler. Aşağı yukarı 435 km. uzunluğunda ve 100 km. genişliğindedirler. Jeolojinin üçüncü çağında oluşmuş Alp sistemindeki genç dağlardandır.

Akdeniz'deki Lion körfezinin güneybatısından, Atlas Okyanusu üzerindeki Biskay (Gaskonya) körfezine kadar uzanan Pirenelerin en yüksek noktası Maledetta kütlesinde yükselen Pico de Aneto'dur (3404 m.). Bu sıradağların Akdeniz ve Atlantik Okyanusu etekleri daha alçaktır ve İspanya'yı Fransa'ya bağlayan yollar bu kesimlerde bulunur. Pirenelerin İspanya'ya bakan bölümleri ılık Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Bu sıradağlar üzerinde bulunan Andorra Cumhuriyeti Dünya'nın en küçük ve en eski devletlerinden biridir.

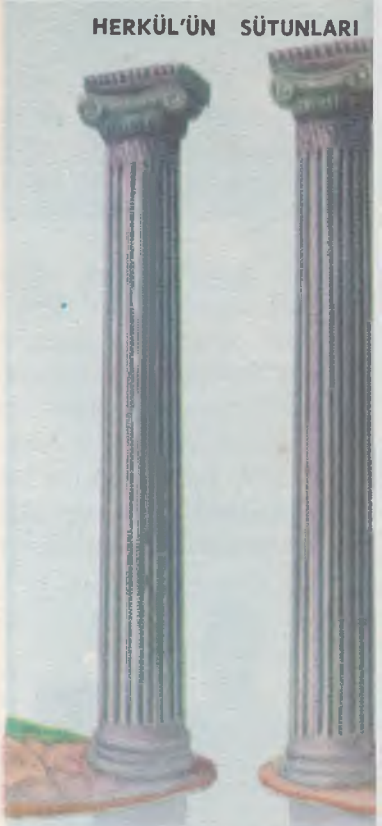

HERKÜL'ÜN SÜTUNLARI

Yunan mitolojisinde sözü edilen ve çok güçlü bir kahraman olarak bilinen Herkül, efsaneye göre, kendisine Akdeniz'den Atlas Okyanusuna bir yol açar. Bu yolun iki yanına da sınırlarını belirtmek amacıyla iki sütun dikerker. Bu sütunlar bugün Cebelitarık boğazının iki yakasında dikili durmakta ve «Herkül'ün sütunları» adıyla anılmaktadır. Cebelitarık, Müslüman Araplar'ın İspanya'yı ele geçirmek için Afrika'dan Avrupa'ya geçtikleri ve Akdeniz'den Atlas Okyanusu'na açılan boğazdır. Arapça olan bu isim «Tarık'ın dağı» anlamına gelir.

Akdeniz'de, İspanya'nın güneydoğusu açıklarındaki Balear adalarıyla Afrika'nın kuzeybatısı açıklarındaki Kanarya adaları da İspanya'ya aittir. Ayrıca Cebelitarık boğazının Afrika sahalinde bulunan Septe ile, yine Fas topraklarındaki Alhucemas, Chafarinas, Melila ve Penon de Velez de İspanya'ya aittir. Afrika'da eskiden İspanyol Sahrası denen bölge şimdi İspanya'nın değildir. Batı Sahra denen bu bölgenin yüzölçümü 266 000 km², nüfusu 80 000, yönetim merkezi El Aiyun'dur. Sağdaki haritada görülen bölgenin güneyine Rio de Oro denir.

İspanya toprakları

İber yarımadasındaki ülkelerin yüzölçümü ve nüfusu :

ROMATİZMA

«Ah omuzum çok ağrıyor!... Dizimi büktüğümde çok fena sancıyor!...» diye kimbilir kaç kere şiddetli veya hafif sancılarla kıvrılıp, rahatsız olduğumuz zaman: «Romatizmaya yakalandım» demişizdir. Bu belirtiler bazan gerçek bir romatizma başlangıcı olabilir: Çünkü, romatizma daha çok oynak eklemlerin şişip ağrımasıyla kendini belli eden bir hastalıktır. Bu sancılar kaslarda da duyulabilir. Oynak eklemlerdeki romatizma «mafsal», kaslardaki de «adale» romatizması adı alır.

Romatizmanın en çok görüldüğü oynak eklemler.

OYNAK EKLEM ROMATİZMASI «MAFSAL ROMATİZMASI»

Oynak eklemlerin şişip ağrıması ile kendini belli eden oynak eklem (mafsal) romatizmasına çoğunlukla diz, dirsek, bilek ve omuzlarda raslanır. Bazı tıp bilginleri bu hastalığı bir virüs veya streptekok cinsinden bir mikrobun doğurduğunu söylerler. Virüs ve mikroplar eklemli kemikleri saran oynak kapsülün içindeki sinoviyal tabakayı etkiliyerek şişirirler.

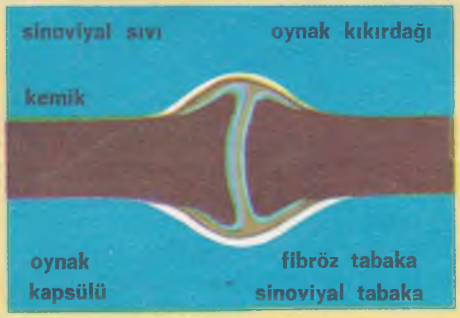

Oynak eklemleri gösterir şema. Romatizma virüsü, oynak kapsülün içindeki sinoviyal tabakaya saldırır.

EVEGEN (HAD) VE SÜREĞEN (MÜZMİN) ROMATİZMA

Romatizmanın kendini nasıl belli ettiğini ve ne biçim tedavi edildiğini söylemeden önce, bu hastalığın kaç çeşidi olduğunu inceleyelim. Romatizma, evegen (had) ve süreğen (müzmin) romatizma olarak ikiye ayrılır.

Evegen (had) romatizma birdenbire gelişir. Öbür hastalıklarda olduğu gibi bilinen belirtileri vardır.

Süreğen (müzmin) romatizma ise bir oynak eklemden öbürüne atlayan ve nemli havalarda çok daha fazla duyulan ağrılar durumunda kendini belli eder. Evegen (had) romatizmanın aksine, belirli süreler sonunda ortaya çıkar. Arasıra evegen (had) bir romatizmanın süreğen (müzmin) duruma geldiği de görülür.

ROMATİZMANIN BELİRTİLERİ

Oynak eklem (mafsal) romatizmasına tutulanlar şiddetli ve sürekli ağrılardan şikâyet ederler. Hastanın oynak eklem (mafsal) yerlerinde şişkinlikler ve kızartılar görülür. Öbür belirtileri de: fazla ter, 39°'ye kadar yükselen ateş ve iştahsızlıktır. Birkaç oynak eklemde (mafsal) aynı ânda da belirebilen bu hastalık, başlangıçta grip, nezle ve bademcik iltihabı sanılabilir. Hasta bademciklerin taşıdığı iltihaplarda bulunan ve romatizmaya sebep olan virüsler, buradan vücuda yayılabilir. Evegen (had) romatizma çoğunlukla çocuklarda, gençlerde görülür. Romatizmanın bu çeşidine orta yaşlı insanlarda ve ihtiyarlarda seyrek raslanır. Evegen (had) romatizma birkaç hafta içinde iyileştirilebilir. Ama, yeniden depreşebilir de. Bu depreşme on yıl sonra da olabilir.

İYİLEŞTİRİLMESİ

Romatizmayı iyileştirmek için yeni birçok ilâç bulunmuştur. Evegen (had) romatizmayı geçiren en iyi ilâçlar sodyum salisilat, piramidon ve kortizon'dur. Aspirinin de çok yararlı olduğu görülmüştür.

Hastanın, rahatsızlık süresinde dikkat edeceği pek çok nokta vardır. Hastalık sırasında kalbi yormamak için yataktan çıkılmamalıdır. Sindirimi kolay besinler yenmelidir. Çünkü alınan sodyum salisilat sindirimi zorlaştırır.

Evegen (had) romatizmada oynak eklemlerin ağrılı olarak şişip kızardığı da görülür. Bunun iyileştirilmesi ise pensilin ve sülfamit gibi ilâçların tedaviye eklenmesiyle mümkündür.

ROMATİZMANIN TEHLİKELERİ

Evegen (had) romatizma tehlikeli olabilir. Bu hastalık süresinde en çok zarar gören organımız da kalbimizdir. Hastalığı meydana getiren virüs, kalbin kulakçık veya karıncıklarına zarar verebilir. Bildiğiniz gibi karıncıklar kalbimizin üst bölgesinde bulunan ve biri (sağdaki) akciğerlere öbürü (soldaki) vücuda sıkılacak kanı almaya yarıyan iki boşluktur. Hastalanan karıncıkların biçimi bozulur, kan istenilen yönün aksine gider ve kalp soluğa benzeyen bir ses çıkarır.

Oynak eklem (mafsal) romatizması tehlikeli hastalıklara yol açar. Peritonit ve zatürre gibi... Bunlar karın zarında ve akciğerlerde beliren iltihaplanmalardır.

Romatizma beyinde ve sinirlerde de tehlikeli hastalıklara sebep olur. Hastada şiddetli ateş, başağrısı, uykusuzluk, sayıklamalar, atılmalar görülür.

Romatizma, çeşidi ne olursa olsun sinsi bir biçimde oynak eklem yerlerine ve kaslara yerleşerek yıllar boyunca hastaya rahatsızlık verir. Havanın elektriklenmesi, lodosa dönmesi, yağmur yağması bu gibi hastaların ağrılarını artırır. Romatizma yüzünden aylarca kötürüm gibi yatağından çıkamıyan hastalar da vardır.

KAS (ADALE) ROMATİZMASI

Kas (adale) romatizmasının sebebi soğuk ve rutubettir. Kaslar üzerine etki yapan sert bir hareket de bu hastalığa sebep olabilir. Bu biçimde yapılan bir hareket kas liflerinin kopmasıyla sonuçlanır. Kas romatizması genellikle boyun kaslarında görülür. Hepimizin bildiği boyun tutulması ve belde kendini gösteren lumbago en çok raslanan biçimleridir. Kas (adale) romatizmasının belirtileri nedir? Romatizmaya tutulmuş kas oynatıldığında şiddetli sancı duyulur. Bu hastalığı en kolay biçimde iyileştirme, tutulmuş olan kaslara (adalelere) masaj yapmaktır. Sodyum silikat, aspirin, piramidon ve kinin gibi ilâçlar da alınırsa iyi olur. Genel olarak sancı dört beş gün içinde kaybolur. Kas (adale) romatizması herkeste görülebilir. Vücudunu soğuktan korumasını bilmeyenler ve terli terli soğuk hava akımının etkisinde kalanlar hemen bu hastalığa tutulurlar.

Kas (adale) romatizması çoğunlukla boyun kaslarında görülür.

İNSAN HAKLARI HAFTASI

Her güçlü canlı diğer güçsüz bir varlığı, kendi yaşamını sürdürmek için yok etmek, en azından sömürmek eğilimindedir. Bu kural yüzyıllar boyunca insanlar için de geçerli olmuştur.

İnsanlar arasındaki geçimsizliklerin, toplumlar arasındaki kavgaların, uluslar arasındaki savaşların nedenleri araştırıldığında bu eğilimin izlerine rastlamak her zaman mümkündür. Birinci Dünya Savaşı emperyalist emellerin gerçekleştirilmesi, İkinci Dünya Savaşı ise saplantı hâlini alan ihtirasların doyurulması için çıkarılmadı mı? Ama sonuç insanlık için acı ve utanç verici oldu. Yüzyıllar boyunca bu kötü sonuçları gören insanlar, çârelerini aramak zorunluluğunu duydular. İşte İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan **«Birleşmiş Milletler Örgütü»** bu zorunluluktan doğdu.

1945 yılının 24 Ekimi'nde kurulan «Birleşmiş Milletler Örgütü»nün ilk amacı dünyada barışı ve güvenliği sağlamaktı. Birbirlerinin haklarına saygı gösteren bireylerden oluşan ulusların, diğer ulusların haklarına saygılı olacağı görüşünü benimseyen Birleşmiş Milletler Örgütü, 10 Aralık 1948 tarihinde «İN SAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ»ni kabul ve ilân etti.

Bu beyannamenin önsözünde, eşitlik ve egemenliğin dünya barışının temeli olduğu, insanların söz ve inanç hürriyetine sâhip olduğu bir dünyanın kurulması gerektiği, insan haklarının bir hukuk rejimiyle korunmasının zorunlu olduğu, insanların daha geniş bir hürriyet içinde daha iyi yaşama koşullarına kavuşturulması gerektiği, insan haklarına ve ana hürriyetlerine gerçekten saygı gösterilmesinin gerekliliği, bütün bunların Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerce öncelikle kabul edilmiş bulunduğu belirtilerek, eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve hürriyetlere saygının geliştirilmesi önerilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde: **«Bütün insanlar hür ve eşit haklarla doğarlar. Kimse bir başkasını boyunduruğu altına alamaz ve ona esir gibi davranamaz. Kanun önünde her insan eşittir. Eğitim ve öğretim herkesin hakkıdır. Her insan bir ulusun vatandaşıdır ve uluslar vatandaşlarının haklarını kanunlarla korurlar. Sosyal güvenlik bireylerin hakkıdır. Evlilik çağına gelen her erkek ve kadın, ırk, din, vatandaşlık bakımlarından ayrılık gözetmeden serbestçe evlenmek ve yuva kurmak hakkına sâhiptir. Aile, toplumun temelidir ve devlet tarafından korunur. Her şahıs seçmek ve seçilmek hakkına; analık ve çocukluk özel bakım ve yardım görme hakkına sâhiptir.»** Diye özetleyebiliriz.

Bu beyanname 30 maddeden oluşmuştur.

Birleşmiş Milletler'in güvenilir bir üyesi olan Türkiye, gerektiğinde barışı sağlamak ve insan haklarını korumak için savaşı bile göze alarak kendisine düşen görevleri titizlikle yerine getirmektedir. **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'**nin Birleşmiş Milletler Örgütü'nce ilân edildiği 10 Aralık tarihinden önceki hafta, diğer bir deyişle 3-10 Aralık tarihlerini içine alan hafta, yurdumuzda ve üye memleketlerde **«İNSAN HAKLARI HAFTASI»** olarak kutlanmaktadır.

Artık, insanların bir mal gibi parayla alınıp satıldığı kölelik devri çok gerilerde kaldı. Güçlülerin güçsüzleri sömürdüğü düzenin ise, her geçen gün itibarını yitirdiğini görüyor ve geleceğimize ümitle bakıyoruz.

Michelangelo'nun Paris'teki Louvre Müzesinde bulunan «Kahraman Esir» heykeli, insan hakları için o zaman da mücadele edildiğini belgelemektedir.

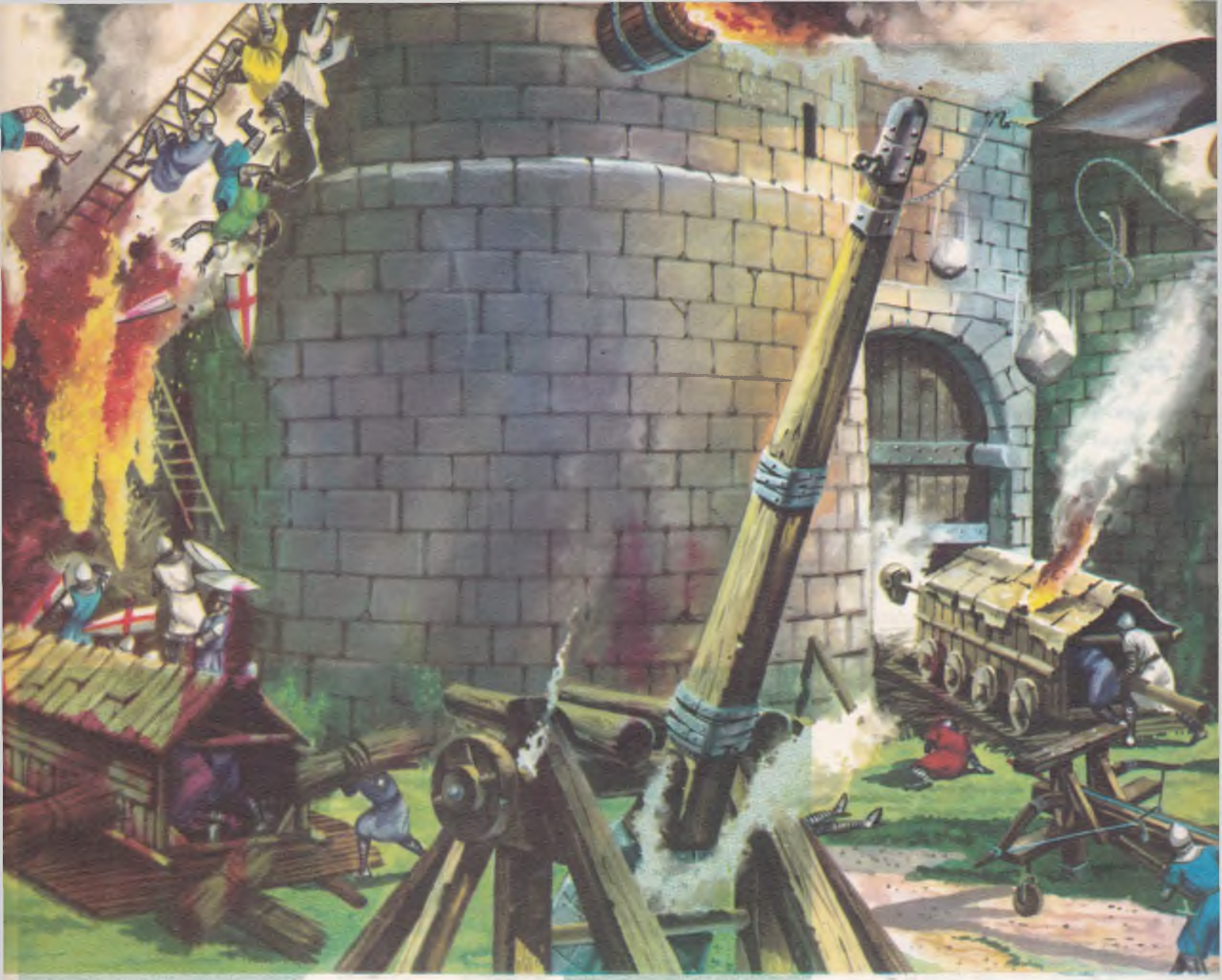

dayama merdiven *kedi* *Rum ateşi atan bir mancınık* *koç başı* *Tatar oku*

HAÇLILARIN SİLÂHLARI

1099 yılında, Eskişehir yakınında yarım milyon Haçlı'yı bir arada gören Büyük Türk-Selçuklu İmparatoru Kılıç-Aslan, komutanlarına şöyle demişti: «Gördüğünüz gibi göz alabildiğine dağlar, tepeler, ovalar, vâdiler, düşman sürüleriyle dolmuş. Ama ordumuzu bu sürünün elinden kurtaracağız. Sözlerimi iyi dinler ve bana inanırsanız, yurdumuzu da kurtarırız.»

Gerçekten, korkusuz, bilge Türk imparatorunun sözleri doğru çıktı ve yüzyıllarca süren Haçlı Seferleri sonunda hıristiyanlık, amacına varamadı.

Haçlı Seferleri, koyu bir gericilik ve bilgisizlik içinde yüzen Hıristiyan Avrupa'sına, askerlik yönünden hiçbir başarı kazandırmadı. Ama bu seferler, onları Doğu'nun uygarlığıyla yakından tanıştırdı. Daha sonraki çağlarda gelişen Avrupa uygarlığının kurulmasında bu yakın tanışmanın büyük etkisi oldu. Avrupa'lıların göğüslerini kabartarak, yüksek sesle ve kıvançla «Batı'nın büyük başarıları» diyerek kendilerini övmeleri, Doğu'da doğan ve oluşan şeylerin devamından başka bir şey değildir. Batı, bütün bilgisinin ana hatlarını, Doğu'dan öğrenmeseydi tek başına bir şey meydana çıkarmak imkânını bulamazdı. Avrupa'lılar, Haçlı Seferlerinde kullandıkları savaş silâhlarıyla araç ve gereçlerinden birçoğunu da Doğu'dan öğrendiler.

MANCINIK

Topun bulunmasından çok önce, kale duvarlarını dövmek için kullanılan mancınık Haçlı ordularının en önemli bir silâhıydı. Kalaslardan yapılırdı. Tekerlekleri üzerinde çekilerek istenilen yere yerleştirilebilirdi. Direnç kolu, kuvvet kolundan daha uzun olan ters bir kaldıraca benzerdi. Sağlam, ince ve uzun bir tomruk, koşut (paralel) olarak çatılmış iki çift kalas arasına konmuş mil üzerine dikey biçimde bağlanırdı. Bu mil, oynaklığı sağlardı. Tomruğun daha uzun olan direnç kolu ucunda fırlatılacak şeyin içine konduğu bir kepçe, öbür ucunda da ağırlık bulunurdu. Çatılmış kalasların dayandığı tabana yakın bölümüne tutturulmuş olan bir bocurgat, mancınığın direnç kolunu yere indirirdi. Böylece kurulmuş olan mancınık, atışa hazır bir duruma getirilirdi. Bocurgatın boşaltılmasıyla, ucunda ağırlık bulunan kuvvet kolu birden aşağı düşerdi. Uzun tomruğun

tahta siper *yürür kule «kerkeç»* *atışa hazır bir mancınık*

mil üzerindeki bu hızlı hareketi, mancınığın alt bölümüne tutturulmuş ve mile koşut (paralel) kirişe çarpınca birden dururdu. Bu âni duruş, kepçe içindeki şeyin fırlayıp gitmesini sağlardı.

Yapılan bazı hesaplamalara göre: kuvvet kolu 2 m., direnç kolu 6 m. olan bir mancınık, kuvvet kolu ucuna konmuş 3 tonluk ağırlıkla, 100 kg.'lık bir taşı 76 m. uzaklığa fırlatabiliyordu.

Mancınıklar, taş ve «ateş bombası» atarlardı. O çağların «yangın bobası» sayılabilecek «Rum ateşi» ni böylece isimlendirmek yanlış olmaz.

Tatar Oku : Ağır demir okları, kalın odunları ve ucunda tutuşturulmuş yağlı paçavra bulunan okları atan bir silâhtı. Bu, yayını bir iki adamın çekmeyi başaramıyacağı kadar sert olan, manivelâ ve çengellerden meydana gelen bir düzenin kurulmasıyla atılan bir çeşit büyük oktu. Tatar oklarının kirişleri, çelikten ve yaylı olduğu için, bunlara zemberek denirdi.

RUM ATEŞİ

Rum Ateşi, naftalin, zift, reçina ve kükürt karışımı yanıcı bir maddeydi. Suda bile yanardı. Bir fıçının içine konan bu karışım, tutuşturulduktan sonra fırlatılırdı.

DİĞER SİLÂH VE ÂLETLER

Koç Başı: Kale kapılarını kırıp açmak için kullanılırdı. Bu silâh, baş tarafı demir veya tunçtan, koç başı biçiminde uzun bir kütüktü. Koç Başı, tekerlekler üzerinde çekilebilen bir arabanın tablasına tutturulmuş çatkılara urganlarla asılırdı. İleri geri sallama yoluyla kale kapılarına vurulur ve böylece onların kırılıp açılması sağlanırdı. Bu uğraşma sırasında, askerlerin, kale surlarından atılan ok, tutuşturulmuş paçavra, taş veya dökülen kızgın yağlardan korunmalarını sağlamak için, koç başının tutturulduğu çatkıların üzeri tahtayla kaplanırdı. Çatının üstüne de deri gerilirdi.

Tahta Siper: Bir çift tekerlek üstünde istenilen yere itilebilen bir çeşit büyük kalkandı. Bunun gerisine iki veya üç asker sığınabilirdi. Kale duvarlarının dibine yaklaşmak için kullanılırdı.

Yürür Kule veya **Kerkeç:** Kuşatılmış kalelerin surlarına atlamak için kullanılırdı. Bu, tekerlek üzerinde çekilebilen ve birkaç katı olan dört köşe, tahtadan bir kule idi. Kulenin en üst katında, büyük bir tahta kapak bulunurdu. Bu kapak askerleri ok ve mızraklardan koruduğu gibi, surlara giriş sırasında indirilerek köprü görevini yapardı. Surların yakınına kadar tekerlekleri üzerinde çekilerek getirilen «Yürür Kule» nin üstündeki askerler, mancınıkla atılmış taşlarla yıkılan duvarlardan kaleye girerlerdi. Bu çeşit kulelere Türkler «Kerkeç» derlerdi.

Dayama Merdiven de aynı amaçla kullanılırdı. Haçlıların **«kedi»** ismini verdikleri koruganlarla kale duvarlarının dibine yanaşan askerler buradan uzattıkları merdivenlerle burçlara tırmanırlardı.

SABANIN TARİHÇESİ

İsveç'in Litsbely bölgesinde bir mağaranın içinde bulunan bu duvar resimleri çok eski çağlarda insanların tarlalarını nasıl sürdüklerini göstermektedir. Soldaki resimde sabana koşulan iki öküzle (yalnız başları çizilmiş) üç çiftçi var. Sağdaki resimde ise, bir elindeki değnekle öküzlerini güderek tarla süren bir çiftçi görülüyor. Çiftçinin öteki elindeki yuvarlağın içi tohum dolu bir torba olması gerekir.

İNSANLIK TARİHİNDE SABANIN ÖNEMİ

İsveç'te bulunan bu duvar resimleri gibi, birçok yerde mağara duvarlarına yapılmış öteki resimler de, ilkel insanın kullandığı ilk âletlerden birinin saban olduğunu belirtmektedir. Tarih bilginleri, insan topluluklarının sabanı icat edince göçebeliğe son verdiklerini söylerler.

Gerçekten de öyledir. Çünkü hayvancılık ve avcılık göçebe bir hayat sürülmesini gerektirir. Tarla ekip biçen insanlar ise, belli bir yere yerleşmek zorundadırlar.

Bugün de tarımın belli başlı âleti saban ve onun geliştirilmiş biçimi olan pulluğun değişik tipleri dünyanın her yanında kullanılmaktadır.

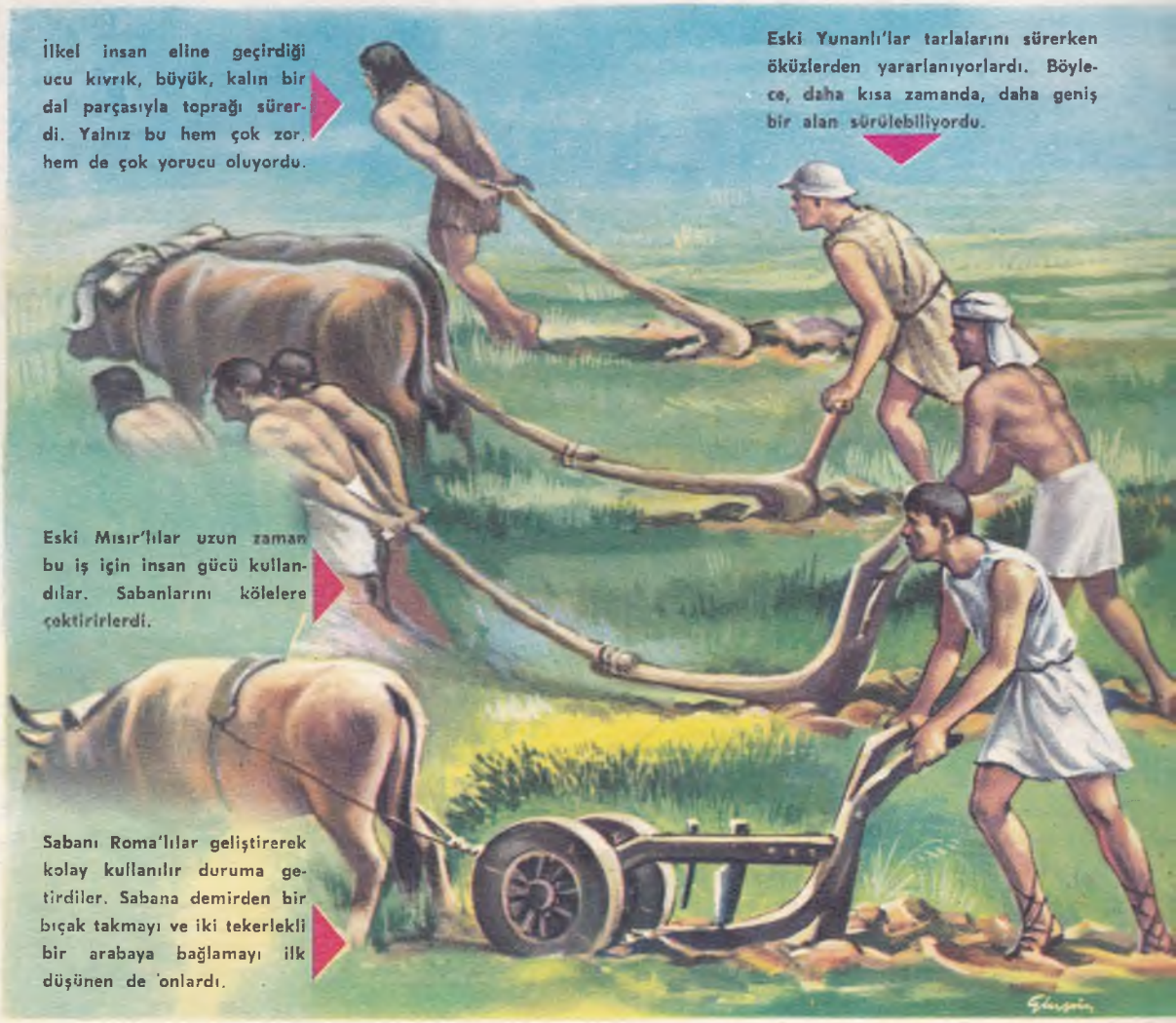

PULLUĞUN BAŞLICA PARÇALARI

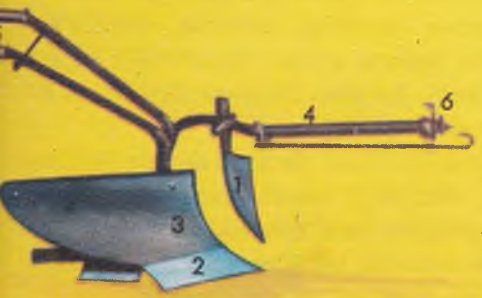

1 - Bıçak toprağı dikine keserek ince bir yol açar.
2 - Pulluğun uç demiri, bu ince yol içinde ilerleyerek toprağı derinlemesine kazar.
3 - Bu geniş ve kıvrık kulak demiri, dikine kazılmış toprağı yukarı çekerek altını üstüne getirir.
4 - Pulluğun bütünlüğünü sağlayan ok (veya gövde).
5 - Çiftçi pulluğu yöneten kolların bitimindeki kabzayı (sap) tutarak, hem pulluğu, hem de hayvanları yönetir.
6 - Derinlik ve genişlik ayarının yapıldığı dişli tesbit vidası, çiftçinin toprağı istediği derinlik ve kalınlıkta sürmesini sağlar.
Modern tarımın uygulandığı ülkelerde pulluklar traktörlerle çekilmektedir.

Toprağı sürmekten amaç, onun ekilebilir duruma gelmesini sağlamaktır. Bunun için de toprağın kabartılması, havalandırılması, üzerindeki zararlı otların gömülmesi gerekir. Resim sürülmüş bir toprağın kesitini göstermektedir.

MAREŞAL GAZİ MUSTAFA KEMAL

Ulusumuzun yüce önderi ve ordularımızın Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'ya (Atatürk), Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 19 Eylül 1921 günü kabul edilen bir kanunla «GAZİ» unvanı ve «MÜŞİR» (Mareşal) rütbesi verilmişti.

Yurdumuzun düşman saldırılarına uğradığı karanlık günlerde O, tasarladığı «Kurtuluş Savaşı»nı gerçekleştirmek için cephelerde şerefle kazandığı bütün rütbe ve sanları kendiliğinden silkeleyip atmıştı. Düşmanların buyruğu altına girmekten çekinmeyen bir padişahın generali olmaktansa «Milletin bir ferdi olarak» kalmayı daha üstün görmüştü. Bu düşünceyle bütün rütbelerinden sıyrılan, Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın en çetin günlerinde, rütbesiz bir Başkomutan olarak yalnız Türk Ulusu'nun inanç ve güveninden kuvvet almıştı. Gerçekten de, O'nun hiçbir rütbe ve unvana ihtiyacı yoktu. Mustafa Kemal adı, bütün Türk Ulusu'nun gönlünde en yüksek rütbelerin anlamıyla bayraklaşmış bulunuyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkardığı kanun, O'nun yüce kişiliğine yeni bir şey katmaktan çok, Türk Ulusu'nun güven ve bağlılığının bir işareti olması yönünden özel bir anlam taşır.

Gazi Mustafa Kemal, Müşir (Mareşal) üniformasıyla

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü) ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Çakmak), Edirne ve Kozan Milletvekilleri olarak Büyük Millet Meclisi Reisliğine telgrafla şu önergeyi göndermişlerdi:

«Bizzat muharebe meydanındaki tedabiriyle muzafferiyetin âmil ve müessiri olmuş olan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Müşirlik rütbesi ve Gazilik unvanı tevcihini teklif ve istirham ederiz. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu teveccühünün milletimiz tarafından doğrudan doğruya bütün orduya müteveccih bir eseri takdir ve taltif olacağı kanaatinde bulunduğumuzu arzeyleriz.»

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'nce kendisine olağanüstü yetkiler verilen Başkomutan Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) ile birlikte Polatlı'daki Batı Cephesi karargâhına giderek incelemelere başlamıştı.

Başkomutan, ordularımızın yerleştiği bölgede, Yunan'lıların yapması beklenen bir saldırısıyla ilgili plânları hazırlamak istiyordu.

Büyük asker, Sakarya kıyılarında geçecek bu savaşta, hamlenin ordumuzda kalması esasını öngörüyordu. Kafası, bütün bu konuların çeşitli yönleriyle dolu bulunduğu bir sırada, Sakarya Nehri'nin kıyısında atına binerken ayağı kaydı ve yere düştü. Mustafa Kemal Paşa'nın göğsü kayalara çarpmış ve kaburga kemiklerinden birkaçı kırılmıştı. Bu ağır durum bile O büyük insanı görevinden uzaklaştıramadı. Vücudu sargılar içinde yüksek savaş plânlarını sonuçlandırdı. Sakarya Meydan Savaşı (23 Ağustos - 13 Eylül 1921) boyunca büyük Başkomutan, bu ağır yaralı durumuyla savaşı bir tren vagonundan sökülüp getirilen koltuk üzerinde yönetti. Yüz kilometrelik bir alan üzerinde geçen ve geceli gündüzlü yirmi bir gün süren Sakarya Meydan Savaşı'nı, vücudu ağrılar içinde ve sargılarla sarılı olarak insanüstü bir güç sarfederek başarıya ulaştırdı.

Sakarya Meydan Savaşı'nda sağlanan zaferin sevinci, bir anda bütün yurdu kaplamıştı. Yedisinden yetmişine kadar her Türk, bir bayram havası içinde yaşıyor, orduya ve onun eşsiz Başkomutanına sonsuz bağlılık gösterileri yapılıyordu. İşte, yurdun bu büyük sevinç içinde bulunduğu günlerde, Mustafa Kemal Paşa'nın iki ünlü silâh arkadaşı İsmet ve Fevzi Paşalar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne telgrafla gönderdikleri bir önerge ile muzaffer Başkomutan'a «Gazi» unvanı ve «Müşir» (Mareşal) rütbesi verilmesini teklif ettiler. Bu iki değerli generalden birisi Batı Cephesi Komutanı ve aynı zamanda Edirne Milletvekili, öbürü de Genelkurmay Başkanı ve Kozan Milletvekili idi. Bütün yurttaşlar gibi Büyük Millet Meclisi üyeleri de, Sakarya zaferinin sevinci içindeydiler. Generallerin telgrafı Başkan tarafından okunduğu zaman bütün milletvekilleri teklifi alkışlarla karşıladılar.

Bu alkış, teklifin ne derece yerinde olduğunun açık bir işaretiydi. O güne kadar çeşitli fırsatlarla Mustafa Kemal Paşa'ya karşıt bir tutum ve davranışta olanlar bile Meclisin bu eğilimine katılmaktan geri kalmadılar. Yapılan oylama sonunda Türk Orduları Başkomutanı'na oybirliğiyle «Gazi» unvanı ve «Müşir» (Mareşal) rütbesi verildiği açıklandı. Kanunun kabul edilmesi de milletvekillerinin coşkun alkışlarıyla karşılandı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kendisine verilen unvan ve rütbe üzerine Mareşal Gazi Mustafa Kemal'in verdiği cevap son derece değerli bir belgedir. Büyük asker, her hizmetinde olduğu gibi, Sakarya Zaferi'ni de bütünüyle Türk Ulusu'nun ve Türk Ordusu'nun şanlı bir eseri olarak görüyordu. Gerçekten de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce çıkarılan kanun, O'nun savaş alanlarında şan ve şerefle kazandığı unvanı ve rütbeyi yalnızca belgelendiriyor, tarihe malediyordu.

Düşmanların baskısına boyun eğerek Mustafa Kemal Paşa'nın rütbe ve nişanlarını kaldıran padişah karşısında, Türk Ulusu, kendi bağrından kopan büyük vatan evlâdına unvanların ve rütbelerin en yücesini vermişti.

MÜŞİR (MAREŞAL) GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN MESAJI

«Bu defa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hakkımda yeni bir rütbe ve Gazi unvaniyle tecelli eden iltifat ve tevcihi doğrudan doğruya size râcidir. Milletin verdiği bu rütbe ile yükselen Ordu, en şerefli ve en ulu bir gazâ ile mümtaz olan yine Ordudur. Sizin kahramanlığınızla, sizin gösterdiğiniz nihayetsiz fedakârlıklar pahasına kazanılan büyük muzafferiyetin millet tarafından takdirine delâlet eden bu unvanı ve rütbeyi ancak size izafe ederek bütün askerlik hayatımın en büyük sermaye-i iftiharı olarak taşıyacağım. Cenâb-ı Hak, giriştiğimiz kurtuluş mücadelesinde şerefli silâh arkadaşlarıma kendilerini temyiz eden asaletin, civanmertliğin, kahramanlığın hakkı olan katî halâsı da nasib etsin.»

ATGİLLER

Atgillerin vücut yapıları ince ve çeviktir. Bacakları uzundur. Hızlı koşar, çok yol giderler. Atlar, yele ve uzun kuyruklarıyla, katır, eşek ve zebralardan ayrılırlar. Karış atı olarak yetiştirilenleri saatte 60 km. bir hızla koşarlar.

Atın başı, ince uzundur; özellikle yüzü, beyni saklayan kafatasına göre çok gelişmiştir.

Atgiller (Equidae), omurgalı hayvanlardan memeliler (Mammalia) sınıfının toynaklılar (Ungulata) üst takımının tek-parmaklılar (Perissodactyla) takımından bir familyadır.

ATLAR

Atın ilk cinsleri Orta Asya iklimine gayet iyi uyan Prezewalski atı ile Tarpan atıydı. Prezewalski atı bugün hâlâ Moğollar arasında yetiştirilir. Tarpan atına 1750 yıllarına kadar Kırım bölgesinde raslanıyordu. Eldeki kaynaklardan atın ilk olarak Orta Asya'da M. Ö. 3000 yıllarında evcilleştirildiği anlaşılmaktadır. Mezopotamya'da bulunan ve M. Ö. 4000 yıllarına ait kalıntılarda, evcil atların resimlerine raslanmıştır.

İnsanlar, çeşitli iklimlerde yetişen değişik at ırklarından kendilerine uygun gelenini ıslah etmek amacıyla yüzyıllardanberi suni yetiştirme yoluyla yeni yeni at ırkları meydana getirdiler. Genel olarak atlar **«Sıcak Kanlı** (Doğu atları)» ve **«Soğuk Kanlı** (Batı atları)» diye iki büyük bölüme ayrılır.

Sıcak kanlı atlar, binek için elverişli, canlı, asabî yaradılışlı hayvanlardır. Kemikleri ince, gövdeleri nârindir. Yükseklikleri uzunluklarına eşittir. Bu çeşit atlar Türkiye, Suriye, Arabistan, İran, Türkistan ve Kuzey Afrika ülkelerinde yetişir. Belli başlı çeşitleri: Arap ve İngiliz atlarıdır.

A T
Sırtının yerden yüksekliği : 120 - 180 sm.
Ağırlığı : 500 - 1000 kg.
Erkeğine at, dişisine kısrak, yeni doğmuş yavrusuna kulun, üç yaşına basmamışına tay, damızlık ayrılmış erkeğine aygır, dişisine anaç kısrak denir.

Soğuk kanlı atlar, iri ve kalın gövdeli ağır hayvanlardır. Çokluk tarımda, taşıma işlerinde kullanılır. Belçika'da «Flaman», «Brabant», «Ardenne» gibi tipleri; Fransa'da «Percheron», «Boulonnais» ve «Bretagne»; İngiltere'de «Shire», «Clydestale» ve «Suffolk» gibi soyları en tanınmışlarıdır. Her ülke kendi atlarını ıslah ederek elverişli cinslerini elde etmeye çalışmaktadır.

Hem babası, hem anası aynı ırktan olan atlara **«Safkan Atlar»** denir. Yalnız anası, ya da babası safkan olan atlar da **«Yarımkan Atlar»** diye isimlendirilir. Böyle yarımkan atlar arasında binek atından, araba atına kadar birçok cinsine raslanır.

Amerika'da «Tırıs yarışları» denen bir çeşit araba yarışları için özel olarak yetiştirilen yarımkan atları (Amerikan tırısçısı) örnek olarak gösterebiliriz.

Atın ömrü 20-30 yıl arasında değişir. Kutuplar'la Orta Afrika'dan başka hemen her yerde yetişir. Orta Afrika'da at yetiştirilememesinin sebebi «Çe-çe» sinekleridir. Bu zararlı sinekler atlara musallat olur ve onların gelişip büyümesini engellerler.

Atın iskeleti 140 tek ve 57 çift kemikten meydana gelmektedir. Bacak kemiklerinin eklem yerleri ayrı bir özellik taşır. Çoğunlukla atlar, geceleri, bacak eklemlerini kilitleyerek uyurlar. Ancak genç olanlar yatarak uyurlar. Atın uykusu çok hafiftir. On dakika uyur, on dakika uyanık kalır.

Atın vücut yapımında 128 kas vardır. Bu kaslar glikojen yönünden çok zengindir.

Atın sindirim sistemi esas olarak insanınkine benzerse de bazı ayrılıklar gösterir. Küçük dili yoktur. Midesi vücuduna göre çok ufaktır. Yemek borusunun mideye açıldığı yerdeki kaslar, atın kusmasının önüne geçer. Kusan atlar çokluk iyi olmaz, bir süre sonra ölürler. Atın safra kesesi yoktur. Sağ akciğeri 4, sol akciğeri 3 lopludur. Atın beyni insanınkinden sonra en girintili çıkıntılı olanıdır. Atın duyu organları içinde en gelişmişi gözleridir. İşitme organı da iyi gelişmiştir. Dokunma duyusunun organı olan deri, değişik at cinslerine ve vücudun yerine göre türlü kalınlıktadır. Üzerinde koruyucu kıllar bulunur. Atın rengini veren bu kılların topuna birden **«Atın donu»** denir. Beyazına **«kır»**, siyahına **«yağız»**, kahverengi olanına da **«al»** ismi verilir. Rengi al olup da, kuyruğu, yelesi ve ayak uçları siyah olanlara **«doru»** denir. Bazı atların ayak uçları ile alınlarında beyazlıklar bulunur. Bunlardan ayaklarda olanlara **«seki»**, alındakilere de **«akıtma»** ismi verilir. At, üzerine konan sinekleri kovmak için derisini oynatır. Alnına dökülen saçlarına **«perçem»**, ensesindekilere de **«yele»** denir.

ATIN ANATOMİK ÖZELLİKLERİ

Atı yönetmek için bu boşluğa «gem» veya «kantarma» denilen bir demir geçirilir.

Yetişkin bir atın 40 dişi vardır. Bunların 12'si kesici, 12'si küçük azı, 12'si büyük azı, 4'ü de köpek dişleridir. Az gelişmiş olan köpek dişleri, kesici ve küçük azı dişlerinden, dişsiz bir bölgeyle ayrılır. Kısraklarda köpek dişleri bulunmaz.

Atgillerin orta parmakları çok gelişmiştir. Bunlar üzerinde yürürler. Bu, onların, tek-parmaklılar (Perissodactyla) takımına girmelerini sağlayan özellikleridir.

Atların öbür parmakları küçülmüş ve kaybolmuştur. Çok gelişmiş olan tek-parmaklarının ucu, toynak denilen sert ve dayanıklı bir tırnakla çepeçevre sarılmıştır. Toynakların aşınmaması için altına nal çakılır.

KATIR

Atla eşeğin birleşmesinden meydana gelen evcil bir koşum hayvanıdır. İki çeşit katır vardır. Babası at, anası dişi eşek olan katırlar olduğu gibi, babası eşek, anası kısrak olan katırlar da vardır.

Katır, çok dayanıklı ve sağlam bir hayvandır. İki ayrı hayvanın birleşmesinden dünyaya geldiği için, onların bütün özelliklerini taşır. Vücudu atın vücudunu andırır. Kulakları eşek gibi uzun, sırtı dışbükeydir, kuyruğu da atınki kadar saçaklı olmamakla beraber eşeğin kuyruğu gibi cılız değildir.

Katırın başlıca noksanlığı, yavru yapamamasıdır. Bununla birlikte, bazı katırların çok ender olarak yavruladıkları görülmüştür.

Katır, sırtındaki çok ağır yükle en sarp yerlere bile kolayca tırmanır. Dar dağ yollarında, dik inişlerde çok dikkatli yürür. Bu bakımdan dağlık bölgelerde katır yetiştiriciliğine önem verilir.

Sağlam bir hayvan olduğu için katırdan ordularda da geniş ölçüde fayda sağlanır. Eskiden hafif havan topları, makineli tüfekler bir yerden başka yere hep katır sırtında taşınırdı. Maden ocaklarında, küçük dekovil vagonlarını katırlara çektirirler. Ayrı olarak büyük çiftliklerde de ağır tarım arabalarına katırları koşarlar.

KATIR:
Sırtının yerden yüksekliği: 100-160 sm. Kulakları uzun, yelesi kısadır. Birçok yönden hem ata, hem de eşeğe benzer. Dayanıklı bir yük hayvanıdır.

Katır, sağladığı bu faydalara rağmen rahat bir binek hayvanı değildir. Bu hayvanla binicilik sporu yapılamadığı gibi, katır sırtında uzun yolculuklara çıkmak da ata göre çok yorucu olur.

Öte yandan katır, inatçı bir hayvandır. Canı istemeyince ayak diretir, adım atmamakta inat eder. Çok inatçı insanlara «katır gibi inadı tuttu» denmesi bundan ileri gelir. Katır, yürümemekte ayak diretince, inadının geçmesini beklemekten başka çare kalmaz. Bazan gidilecek yolu değiştirmek fayda verir. Ama, katır bir kere de yola koyuldu mu, gideceği yere varmadan durmaz.

Katır, kuvvetinin ve sağlamlığının yanı başında, hastalıklara karşı da çok dayanıklıdır. Hattâ bazı kimseler katırın hiç hastalanmadığını söylerler. Bu, gerçek olmasa bile katırın sağlamlığını anlatır.

ATIN EVRİMİ

Atın en eski atası, günümüzden 60 milyon yıl kadar önce Avrupa ve Amerika'da yaşamış olan «Eonippus» adlı bir hayvandır. Bu hayvanın boyu önceleri bir kedininki kadardı. Sonra gelişti, irileşti ve kuvvetlendi. Bunlardan birçoğu Asya'ya göçedip, daha elverişli bir ortamı buldular, hızla çoğaldılar. Biçimleri bugünkü atın görünüşünü alıncaya kadar türlü değişiklikler geçirdiler.

Asya ve Avrupa'da atın gelişip çoğalmasına karşılık Amerika'dakiler azalıp, büsbütün ortadan kalktılar.

Amerika'ya atı, 16'ncı yüzyılda, keşfinden sonra, İspanyollar götürdü.

ATIN YÜRÜYÜŞ BİÇİMLERİ

Âdeta (adım) : saatte 6 km

Süratli (tırıs) : saatte 20 km

Dörtnal : saatte 50 km

ATGİLLERİN KUYRUK BİÇİMLERİ

at katır eşek

EŞEK

Sırtının yerden yüksekliği: 80-160 sm. dir. Uzun kulakları, kısa yelesi, ince ve dar toynakları vardır. Rengi külrengi ile beyaz arasında değişir.

EŞEK

Atgillerden olan eşek, cüssece attan daha küçük ve uzun kulaklı evcil bir hayvandır. Eşeğin birçok çeşidi vardır. Bugünkü evcil eşeklerin dedeleri Habeşistan'da ve Kuzey Afrika'da yaşayan yaban eşekleridir. Bunlar, zebra iriliğinde olmakla beraber onlar gibi çizgili değillerdir. Yerden sırtlarına kadar olan yükseklikleri 120 sm. kadardır. Çok hızlı koşarlar. Zekidirler. Yaban Afrika eşeği, bundan binlerce yıl önce evcilleştirilmiştir. Evcil eşekler bugün yeryüzünün her yanına yayılmıştır. Ama Afrika, Güney Asya ve Avrupa'da sayıca daha çoktur. Evcil eşeklerin de birçok çeşidi vardır. Kıbrıs'ta beslenen iri, beyaz eşekler güzellikleriyle tanınmıştır. Binek hayvanı olarak kullanılan eşekler, kiloca hafiftirler ve hızlı giderler. İri ve güçlü olanları araba çekmekte işe yararlar. Bunlardan, sırtlarına yük vurmak yoluyla da fayda sağlanır.

Eşekler, çok dayanıklı hayvanlardır. Atlar gibi iyi besin aramazlar ama içecekleri suyun temiz olmasına dikkat ederler. İyi muameleden hoşlanırlar. Zorla yola getirilmek istenen bir eşek daha çok inat eder.

Dişi eşekler bol süt verirler. Eskiden Afrika'da süt için beslenen eşek sürüleri vardı.

Eşeğin yavrusuna «sıpa» denir. Sevimli olan sıpalar, oyundan da çok hoşlanırlar.

ZEBRA

Zebra, Afrika'nın uçsuz bucaksız otlaklarında sürülerle yaşar. Yabani bir hayvandır. Vücut yapısı attan çok eşeği andırır. Ürkek bir hayvan olan zebranın gözleri çok keskindir. Kulakları da çok uzaklardan gelen sesleri duyacak niteliktedir. Zebranın, yırtıcı hayvanlardan tek korunma yolu kaçmaktır. Kendinden küçük hayvanların saldırısını çifteleri ile defeder.

Avcılar, zebraları uçsuz bucaksız otlaklarda otomobille kovalar, ancak yorulduklarında canlı olarak yakalayabilirler.

ZEBRA

Sırtının yerden yüksekliği : 125 - 160 sm.
Kısa ve kalın boynu vardır. Yelesi kısadır. Kuyruğu eşek kuyruğuna benzer. Vücudu, beyaz üzerine enlilemesine siyah kıllarla kaplıdır.

TÜRKİYE'DE ATGİLLER: IRKLARI, BAKIMI VE YETİŞTİRİLMESİ

Gerek binek, gerek yük ve koşum hayvanları olarak Atgiller, yurdumuz tarım ve ekonomisinde önemli bir yer tutar. Özellikle kara yolları yönünden zayıf olan bölgelerimizde Atgiller, taşıma işlerinde kullanılırlar. Bu hayvanların memleketimizdeki durumunu sırasıyla gözden geçirelim.

AT

Cumhuriyet Türkiyesi'nde at yetiştiriciliğine büyük önem verilmiş, yurttaki at sayısı günden güne artarak bugün 1.000.000'a (1973) ulaşmıştır. Ama bu sayının, komşularımızla karşılaştırılınca, az olduğu görülür.

Türkiye, tarihinin ve coğrafya durumunun sonucu olarak, Anadolu'dan gelip geçen veya oraya yerleşen toplulukların getirdiği değişik ırktaki atların karıştığı bir ülkedir. Yalnız, çok karışmış Anadolu atları arasında, özellikleriyle kendini belli eden yerli bir ırk vardır. Bu ırktan olan atların ortalama yüksekliği 134 sm. kadardır. Diğerleri Çukurova ve Arap etkisinde kalmış atlarla, Kars'ta Malakan, Samsun ve Çarşamba'da Canik, Urfa çevresinde Arap, Uzunyayla (Sıvas'ın güneyi) tipleriyle bazı yerlerdeki Midillilerdir. Uzunyayla'daki atlar 1873-74 yıllarında Kafkasya'dan gelen göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri Çerkez atlarının etkisinde kalmıştır.

Doğu atlarının en önemlisi olan Arap atı, Orta Asya ve Anadolu'dan Arabistan'a geçmiş Türk atlarından üretilmiştir. Bugün yurdumuzda Çifteler (Eskişehir), Sultansuyu (Malatya), Karacabey (Bursa) ve Çukurova (Adana) haraları ile özel haralarda, yarışlar ve at neslini ıslah için, geniş çapta safkan Arap atı yetiştirilmektedir. Duruşu, yürümesi, koşusu ve her şeyiyle koşmak için yaratıldığını belli eden safkan İngiliz atları da memleketimizde bu haralarda yetiştirilmektedir.

At, özel bakım isteyen bir hayvandır. Bu bakımdan geniş bir bilgiyi gerektirir. Atlar, genel olarak üçüncü yaşlarının sonunda erginleşirler. Bundan ötürü at, ancak bu yaştan sonra koşumda kullanılmalı veya üzerine binilmelidir. İlk yıllarda ağır iş vermemek, attan ileride alınacak verime etki yapması yönünden çok önemlidir. Ama binek atı veya yarış atı olarak kullanılacak safkan atlar, daha erken geliştiklerinden, ikinci yaşlarından sonra idmana konulabilir. Arap atları üç yaşında, İngiliz atları ise iki yaşında kendi akranları arasında düz yarışlara katılabilirler.

EŞEK

Bakımı kolay ve ucuz olduğundan yurdumuzun hemen her bölgesinde eşek beslenir. Soyluluklarına pek önem verilmediği için de bunların belli bir ırkları yoktur. Yalnız, memleketimizdeki eşekler çoğunlukla küçük boyludurlar.

Kadınlar, hattâ çocuklar bile eşeği yönetebildiklerinden, yük ve binek hayvanı olarak yetiştirilen eşeklerin yurdumuzdaki sayısı attan çok fazladır. (1971 yılında: 1.716.000).

KATIR

Dünyanın öbür ülkelerinde katırdan çok fayda sağlanmasına ve bundan ötürü çok sayıda üretilmesine rağmen, yurdumuzda çok ilgi görmez. Çoğunlukla Anadolu'nun dağlık olan doğu bölgelerinde raslanılan katırların, yurdumuzdaki sayıları 315.000 (1971 de)'dir.

ŞEHİR YOLLAR

İki önemli yol karşılaşır ve bunların birbirini kesmemesi istenirse üstten veya alttan GEÇİT yapılır.

Şehir halkı gezmek, birbirleriyle buluşmak ve iş konuşmak için MEYDAN'lara gider. Meydanlar çok defa şehrin en güzel binalariyle çevrilidir. Sokak, ana cadde ve ağaçlı yollar buralara açılır.

Geniş ve iki yanı ağaçlı yollara AĞAÇLI YOL denir. Çok defa şehrin merkezindeki trafiği azaltmak için şehri çevreliyen ağaçlı yollar yapılır. (Sahil Yolu ve Topkapı, Edirnekapı surları boyunca giden yollar gibi).

Şehrin merkezinden banliyöye giden yollara ANA CADDE denir.
Günün her saatinde ana caddeler taşıt araçları ve yayalarla doludur.

SOKAK dar ve kısa bir yoldur. Arasıra da ÇIKMAZ SOKAK olur. Bu sokaklardan ana caddeye çıkış yoktur.

Çok eski şehirleri çevreliyen ve o şehirleri korumak için yapılan surlar boyunca BULVAR denen ağaçlı yollar vardır.

Şehir tepeler üzerinde bulunuyorsa sokakların yerlerini MERDİVEN'ler, İNİŞ ve YOKUŞ'lar alır.

Hava yağmurlu da olsa SÜTUNLU BİNALAR'ın altında gezilebilir. Burada, kahvehane masalarında oturanlar, vitrinleri seyredenler olur.

Sahil boyunca gezmek hoş bir şeydir. Kıyı ve denizin buradan görünüşü hoş olur. Hava, denizden esen meltemle serindir.

İSTANBUL

Şehir yedi tepe üzerinde kurulduğu için yollar inişli çıkışlıdır. Büyük meydanları vardır: Hürriyet Meydanı, Karaköy Meydanı, Taksim Meydanı gibi.
Karadeniz'le Marmara'yı birleştiren ve dünyanın en güzel manzaralı yerlerinden biri olan Boğaz, şehri ikiye ayırmaktadır.
Tarihî eserleri yönünden çok zengindir.

İZMİR

Türkiye'nin üçüncü büyük şehridir. Alsancak'tan başlıyarak batıya doğru İzmir'in Kordon adı verilen rıhtımı uzanır ve Konak'ta sona erer. Konak'tan Göztepe'ye doğru kıyı banliyösü uzanır ve şehrin başlıca plâjını teşkil eden İnciraltı'na kadar gider. Her yıl 20 Ağustos'tan 20 Eylül'e kadar memleketimizin başlıca milletlerarası fuarı burada kurulur.

İSKENDERUN

Amanos dağları ile deniz arasındaki düz alanda kurulmuştur. Ana caddelerin çoğu birbirini dikey olarak keser. Kıyı boyunca uzanan Atatürk Bulvarı iki yanındaki palmiyelerle göze çarpar. Şehrin ortasında büyük çarşı vardır.

Şehrin herhangi bir sokağını çok büyük bir bıçakla diklemesine kesmek mümkün olsaydı, çeşitli biçim ve ölçüde oyuklar, dehlizler, borular, irili ufaklı galeriler olmak üzere topraktan bir sürü yeraltı ulaştırma yolunun geçtiğini görürdük. Şehrin ihtiyaçlarını ve artıklarını getirip götüren damarlardır bunlar. Bu tesisler gerçek bir toprakaltı şehri meydana getirirler; onlar olmadan öteki, güneş ışığı gören şehir yaşıyamaz. İstanbul'da yeraltı ulaştırma yollarının uzunluğu binlerce kilometreyi bulur.

BİR ŞEHİR YOLUNUN KESİTİ

DOKTOR JENNER VE ÇİÇEK AŞISI

Bundan 150 yıl öncesine kadar uygar ülkelerde veba'dan sonra en korkunç hastalık «Çiçek» idi. 18 inci yüzyılın başlarında her yıl Avrupa ve Asya'da en az yarım milyon insanın bu hastalığa yakalanarak öldüğü bilinmektedir. Özellikle İngiltere'de bir nesil boyunca her 13 kişiden birinin çiçek hastalığından ölüşü, bu ulusal felâkete örnek olarak gösterilebilir.

Şiddetli bir humma ve müthiş bir titreme ile baş ve bel ağrıları, bu hastalığın ilk belirtileridir. Üç dört gün süren bu ilk dönemden sonra bütün vücutta kırmızı lekeler görülür. İçleri sonradan irinle dolarak şişen bu lekeler, çoğunlukla hastanın yüzünde derin ve korkunç izler bırakır. «Çiçek Bozuğu» denilen bu çirkin izler, ayrıca körlük ve sağırlığa da sebep olur. Gözlerini kaybeden bir erkek çocuğunun ümitsizliği veya bir kız çocuğunun güzellik gururunun kırılması, bu körpe yaratıklar için ne kadar acıdır! Bulaşıcı olan bu hastalığa bugün pek seyrek raslanır.

Edward Jenner (1749-1823)

ÇİÇEK AŞISININ KEŞFİ

Avrupa'da doktorluk ancak 18'inci yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başlamıştı. O çağa kadar yalnız hükümdar saraylarında iş gören doktorlar, yavaş yavaş halkla da ilgilenmenin gerektiğini anladılar: Çünkü hızla yayılan bazı salgın hastalıklar dünya'yı tehdit ediyordu.

İnsanlığı kasıp kavuran korkunç hastalığa, «Çiçek Hastalığı»na karşı çare aramak merak ve ihtiyacını duyan büyük insan Edward Jenner, Berkeley'de bir köy doktoruydu. Jenner, çevresindeki insanlar üzerinde ilgi çekici bir araştırmaya girişti. Daha genç bir tıp öğrencisi iken bir köylü kızının kendisine şöyle söylediğini hatırlıyordu: «Ben, ineklerin geçirdiği o lekeli hastalığa yakalandım, bir daha çiçek hastası olmam.» Köylüler arasında

Hızla yayılan çiçek hastalığından ölenler gittikçe artıyordu.

KORUYUCU AŞILAMA YÖNTEMİNİ TÜRK'LER BULMUŞTU

Eski çağlarda insanlar, çiçek hastalığını hafif bir şekilde geçiren bir insanın bu hastalığa bir daha yakalanmadığını görmüşlerdi. Bundan şu sonucu çıkardılar: Hastalığı hafif geçiren bir kimse ile temasta bulunmak, hastalıktan korunmak için en iyi çaredir.

Dünya yüzünde bu çeşit bağışıklığın ilk olarak M. Ö. Çin'de ve Mısır'da uygulandığı anlaşılıyor. Çin'liler, çocuklarına hastalığı hafif geçiren birinin elbiselerini giydirerek bağışıklığı sağlıyorlardı.

Bir Müslüman tıp bilgini olan Ebubekir Er - Razi'nin de 10'uncu yüzyılda çiçek hastalığına karşı koruyucu bir aşıyı uyguladığı bilinmektedir. 1718'de İngiltere'ye dönen İngiltere'nin Türkiye Büyük Elçisinin eşi Lady Montagu'nun yayınladığı «Doğu'dan Mektuplar» adlı kitabından, Türk'lerin de o çağlarda çiçek aşısını uyguladıkları anlaşılmaktadır. Ancak, o çağlarda uygulanan aşı biçimi gerçek anlamda bir aşı değildi ve aşılama sonucu hastalığa yakalananlar arasında ölümle sonuçlanan olaylar çoktu. Ama yine de Türk doktorlarının elde ettikleri bu başarı, o çağlardaki tıp bilimi derecesinin çok üstünde idi.

Doktor Jenner, çiçek aşısını ilk olarak James Phipps adındaki çocuğa uygularken.

yaygın olan bu inanç daha sonraki çalışmalarında Jenner'e ışık tuttu. Jenner, sığırlarla uğraşan köylülerin çiçek hastalığını pek hafif geçirdiklerini gördü. Gerçekten, hastalık bunlarda hiçbir iz bırakmıyordu. Jenner, ineklerin geçirdikleri çiçek hastalığının, insanların geçirdiğinin değişik bir biçimi olduğuna inanıyordu. İnek çiçeğine yakalananların daha tehlikeli olan insan çiçeğine karşı bağışıklık (muafiyet) kazanmış olmaları gerekirdi. 14 Mayıs 1796 da Jenner, araştırmalariyle ilgili bir fırsat elde etti. Sarah Nelmes adındaki bir köylü kızı, hasta bir inekten süt sağmış ve eline bulaşan hastalık, orada küçük bir yara meydana gelmesine sebep olmuştu. Jenner, kızın elinin üzerindeki yaranın içinde bulunan ve «lenf» adı verilen sıvıdan bir damlacık aldı. Bunu James Phipps adında sağlam bir erkek çocuğuna aşıladı. Böylece yeryüzünde ilk aşı uygulanmış oluyordu. Bu deneme, başarılı bir sonuç verdi. Çocuk, hastalığa karşı bir bağışıklık gösterdi. Janner, sıvı içerisindeki virüslerin, insan vücudunda çiçek hastalığına karşı koruyucu bir hazırlık yaptığını ve böylece insan vücudunun direnme yeteneğinin arttığını ortaya koydu. Bunun üzerine pek sevdiği ve kendisi için çok yararlı olan sessiz taşra hayatını bıraktı. Aşı yoluyla çiçek hastalığının önüne geçilebileceğini bütün dünyaya açıklayabilmek için çalışmalarına büyük şehirlerde devam etti. Onun bu inancı önceleri pek mühimsenmedi, ama razı ettiği birçok kimseyi aşılayıp olumlu bir sonuca ulaşınca, bütün dünya Jenner'in buluşuyla ilgilendi. Çiçek aşısının tehlikesiz bir şekilde yapılabileceği haberi bütün dünyaya yayıldığı zaman doktor Jenner'e takdirler yağdı. Birçok devlet adamı ve bilgin, insanlığa büyük hizmetinden ötürü kendisini övdü.

ÇİÇEK AŞISININ YAYILMASI

Koruyucu çiçek aşısı, kısa bir zamanda İngiltere'den dünyanın öbür ülkelerine yayıldı. Bu değerli keşfi ilk defa başarı ile uygulayan ülkelerden birisi de Amerika Birleşik Devletleri oldu. Başkan Jefferson ve ailesi, doktor Jenner'in hazırlayıp gönderdiği aşı ile aşılandılar. Onları binlerce insan takip etti. 19'uncu yüzyılın ilk on yılında yalnız Londra'da onbinden fazla insan bu hastalıktan korunmak için aşılandı. 18'inci yüzyılın son yarısında, İngiltere'de çiçek hastalığından ölenlerin sayısı yılda ortalama 2018'di. Bu rakam, aşının bulunuşundan sonra 622'ye düştü. Oğlunu çiçek hastalığına karşı aşılatmış olan Napoleon, egemenliğini kurduğu ülkelerde yirmibeş aşı istasyonu kurdurttu. 19'uncu yüzyılda, dünyanın bütün uygar ülkelerinde aşılanma zorunluluğu kondu; böylece çiçek hastalığının insanlığa getirebileceği zararların önü alındı. Çiçek hastalığı, bugün hemen hemen etkisini kaybetmiş durumdadır.

VENEDİK

Toplamı 50 km. uzunluğunda 157 kanalın sokak görevini yaptığı Venedik, Adriya denizinin kuzey kıyılarında, karadan 4 km. uzakta, deniz ortasında kurulmuş bir İtalya şehridir. Suyun içinden yükselen binaları, taşıtları ve yüzlerce köprüsüyle Venedik'in garipsenen bir görünüşü vardır. Bir köprünün üstünde durup, gelip geçen yelkenli sandalları, motorları ve ünlü gondolları seyreden insan, kendini rüyalar ülkesinde sanır. Suların büyüleyici renkleri, hayat dolu ahalisinin konuştuğu şiir gibi lisanı ve birçok sanat eserleri, Venedik'i Dünyanın unutulmaz şehirlerinden biri durumuna getirmiştir.

İlkçağların sonlarına doğru, Po nehri bataklıkları üzerinde kurulan Venedik ve öbür küçük şehirler, «Kavimler Göçü» nün İtalya'ya getirdiği tehlikelerden kaçarak kendilerini geniş Po ovasında yeter derecede emniyette bulamıyan insanların birer sığınağıydı. Venedik'i 452 yılında kuran ve buraya yerleşen göçmenler, orada açıkta duran tuz yataklarının birer altın madeni olduğunu anlamakta gecikmediler. Bu tuz tekeli de onları servete kavuşturdu. Samanla örtülü kulübelerin yerini mermer saraylar almaya başladı. Böylece Venedik, öbür şehirlerin arasında sivrildi. Bağımsız bir şehir devleti durumuna geldi. Venedik bundan sonra kara ve deniz ticaretine önem verdi. Gittikçe gelişen ticaret ve savaş filolariyle Venedik'liler, Akdeniz'de büyük bir üstünlük sağladılar. 13 üncü yüzyılda Venedik, batının en zengin devletiydi. Şehirdeki üstün zenginlik, göz kamaştırıcı saraylar, koskocaman kiliseler, bütün Avrupa'da ün yapmıştı. Venedik'li ressamlar ve yazarlar, şehri bir kültür ve sanat merkezi durumuna getirmişlerdi. Ama Türkler'in Akdeniz'deki üstünlüğünün başlamasiyle Venedik yavaş yavaş geriledi. 1797'de Napoleon, Venedik Cumhuriyetini Avusturya ile Fransa arasında böldü. 1866'da da Venedik, kesin olarak İtalya'ya katıldı.

RAKAMLARLA VENEDİK

Coğrafya konumu :

Enlemi	:	45 derece 26 dakika 3 saniye kuzey
Boylamı	:	12 derece 20 dakika 2 saniye doğu
Yüzölçümü	:	7.062 km².
Uzunluğu	:	4.260 m.
Genişliği	:	2.790 m.
Çevre uzunluğu	:	13,7 km.
Adalarının sayısı	:	118
Kanallarının sayısı	:	157
Kanallarının uzunluğu	:	50 km.
Köprülerinin sayısı	:	400 (50'si özel)
Nüfusu	:	325.000

MODERN SANAT SERGİSİ

Her iki yılda bir Venedik'te «Modern Sanat Sergisi» açılır. İtalya'nın en ünlü sanatçıları bu sergide eserlerini sanatseverlerin gözleri önüne sererler. İtalyan sanatının bütün incelik ve güzelliklerini yansıtan bir sergi düzenleme fikri ilk olarak 1895 yılında, vali Riccardo Selvatico tarafından düşünülmüştü.

ULUSLARARASI FİLİM FESTİVALİ

Venedik'in en güzel adalarından biri olan Lido'da her yıl «Uluslararası Filim Festivali» düzenlenir. Birçok ülke en güzel filimleriyle bu yarışmaya katılır. Filimler «Sinema Sarayı» nda, bir programa göre jüri üyelerine ve halka gösterilir. Birinci ve ikinci dereceleri alan filimlere Venedik şehrinin timsali olan «San Marco Aslanı» nın altın ve gümüş heykelleriyle ödülleri verilir.

San Märço Alanı önünde bir gondol

GONDOL

Venedik ismi geçince insanın aklına hemen GONDOL gelir. Gerçekten gondol, Venedik şehrinin belli başlı taşıt aracıdır. 697 yılındanberi kullanılan bu sandalların ismi Yunanca «Kondi» kelimesinden gelir. Anlamı da «deniz kabuğu» dur. İlk önceleri gondollar çok süslü ve rengârenk yapılırlardı. 8 Ekim 1562 tarihinde Venedik Senatosunun verdiği kararla hepsi siyaha boyanarak bugünkü görünüşlerini aldılar.

Gondol, 11 m. uzunluğunda ve 120 sm. genişliğinde altı düz bir sandaldır. Ortasında kulübeye benzer kapılı ve pencereli, oturulacak bir yeri vardır. Altı kişiye kadar yolcu taşıyabilir. Venedik gondolcularının sayısı değişmez, 420 kişidir. Dar kanallarda büyük ustalıkla ve sopa biçimindeki tek kürekle gondollarını yöneten gondolcuların işaretleri belirlidir :

«sià de longo!»	=	düz git!
«sià stali!»	=	sağda dur!
«sià premi!»	=	solda dur
«a-oel!»	=	dikkat!

Lido adasının kuşbakışı görünüşü

LİDO

Lido, Venedik'in en güzel adalarından biridir. Şehirden 1400 m. uzakta olan bu adanın uzunluğu 12 km.'dir. Genişliği 330 m. ile 1 km. arasmda değişir.

Plâjları çok sığdır. Kıyıdan 500 m. uzaklaştıktan sonra ancak 1 - 1,5 m. derinliğe ulaşılabilir. Bu plâjların kumu çok incedir ve bu kum, denizin içinde kilometrelerce devam eder. Yaz aylarında plâj kumlarının sıcaklığı 70°'yi bulur. Kıyıdaki suyun sıcaklığı ise 30°'dir. Mavi rengin bütün tonlarını yansıtan deniz çok berrak ve temizdir. Şehirde fabrika ve motorlu araçlar bulunmadığından zehirli gazlar ve kurumlarla pislenmemiştir. Güneşli günlerde 70 km. uzaktaki Dolomit Alp'leri görünür.

Lido, Avrupa'nın en ünlü dinlenme yerlerinden biridir.

«Uluslararası Filim Festivali» nin düzenlendiği günlerde birçok sinema artistine Lido plâjlarında raslamak mümkündür.

Venedik'in genel görünüşü: «Büyük Kanal»ın ağzı, liman ve adalar, ön plânda «Salute» kilisesi görülmektedir.

TAŞITLAR

Şehir, sığ olan denizin üzerinden uzanan köprülerle karaya bağlanmıştır. Trenler ve motorlu taşıtlarla gelenler Roma meydanında taşıtlarını bırakmak zorundadırlar. Şehir içindeki ulaştırma bu noktadan sonra küçük vapurlar, motorlar ve gondollarla sağlanır.

VENEDİK'İN ÖZEL SÖZLÜĞÜ

FONDAMENTA: Kanal kıyısı boyunca uzanan dar yollar.
CALLI: İki insanın yanyana yürüyemiyeceği kadar dar ve az sayıdaki Venedik sokakları.
CAMPI: Meydan.
RIO: Kanal.
RIELLO veya RIO MENUO: Küçük kanal.
SESTIERI: Venedik'in bölündüğü mahallelere denir. Bugün, Venedik şu mahallelere bölünür: San Marco, Castello, Cannaregio, Santa Croce, San Paolo, Dorsoduro
RUGA: İki yanında dükkânlar olan (Calle) dar sokak.
SALIZZADA: Taş kaplı ilk yollara verilen isim.
VERE: Meydanlarda ve evlerin avlularında bulunan eski kuyular. Bunların ağızları çok güzel işlenmiş taşlardan yapılırdı.

VENEDİK'TE GARİPSİ OLAYLAR

«Venedik Balıkhanesi»ndeki toptan satışlar açık arttırma ile olmaz. Pazara gelen alıcılar, sergideki balıkları gördükten sonra satıcının kulağına kimsenin duyamıyacağı şekilde bir fiat söylerler. Bütün alıcıların verdiği fiatı öğrenen satıcı, bunlardan birini seçerek balıklarını ona verir.

Venedik'te ölenlerin cenazeleri San Michele adasındaki mezarlığa üstü melek resimleriyle süslü özel gondollarla götürülür. Törene katılanlar da cenazeyi gondollarla takip ederler.

Bir gondolcu ölünce, onun küreği hiç kullanılmaz.

Venedik'te gondolcuların sayısı hiç değişmez. Bunlar 420 kişidir. Gondolcu olabilmek için sıraya girenler, ancak bunlardan birinin meslekten çekilmesini veya ölmesini beklerler.

Venedik şehri her yüz yılda 9 santim suya gömülmektedir. Gerçekten de şehirde eğilmiş binalar, kuleler büyük bir sayıdadır. Dört-beş metre genişliğindeki kanallar çoğunluktadır.

En geniş kanal 70 m. enindeki «Büyük Kanal»dır. Suların çekilmesiyle kanallar kendi kendine temizlenir. Arasıra, dolan kanalların temizliğinin yapılması için bunlar kurutulur.

Sular kabardığı zaman rıhtımlar, bazı meydanlar ve sokaklar su altında kalır.

NAPOLÉON'UN BAŞARDIĞI BÜYÜK İŞLER

Hukukçular Napoléon'un başkanlığında kanunları yeniden düzenlediler.

Yalnız Fransa'nın değil, Dünya'nın yetiştirdiği en büyük askerlerinden biri olan İmparator Napoléon Bonaparte'ın bir devlet adamı olarak başardığı sayısız büyük işler vardır.

Napoléon Bonaparte sayesinde, Fransa ve diğer bazı Avrupa devletleri endüstride, ticaret hayatında, tarımda, şehircilikte ve ulaştırma alanında önemli ilerlemeler yapılar.

Napoléon, sulama işleri için kanallar açtırdı.

KANUNLAR - Napoléon Bonaparte Fransız kanunlarının yeni bir görüşle düzenlenmesini sağladı. Hukukçu ve avukatlardan meydana gelen bir kurul, onun çizdiği yoldan giderek birçok kanunları derleyip toparladı ve anlaşılır bir duruma getirdi. «Code Napoléon» diye anılan «Medenî Kanun» bunların en ünlüsüdür. Gerçekten, eserlerinin hiçbiri onun özelliğini bu kanunlar kadar belirtemez.

KANALLAR - Napoleon yeni kanallar açtırarak, nehirlerde ulaştırmayı geliştirdi. En önemlisi, Rhône ile Ren nehrini birbirine bağlayan kanaldır. Bu önemli su yolu, Akdeniz'i Kuzey denizine bir başka yoldan bağlamış oluyordu. Kanalların açılmasıyla gelişen su yolları Avrupa'nın ticaret hayatına yeni bir canlılık getirdi. Bu kanallardan, toprak sulamasında da yararlanıldı.

İşçiler Alp dağlarının sarp yamaçlarında yol açıyorlar.

YOLLAR - Fransa'daki yolların çoğu, kullanılmaz durumda idi. Hele Alp dağlarından geçen ve Fransa'yı İtalya'ya bağlayan yollar, Roma'lılar çağından kalmıştı. Buralardan ancak katır sırtında geçilebiliyordu. Napoléon yeni ve geniş yollar yaptırarak, Fransa'yı İtalya'ya bağladı. Bu büyük devlet adamı, yolları yaptırırken, askerî olduğu kadar sivil ihtiyaçları da gözönünde tuttu.

TARIM - Fransa'nın düşmanları, o zamana kadar gönderdikleri malları yollamaktan vazgeçtikleri zaman Napoléon ümitsizliğe kapılmadı. Dış ülkelerden kahve gelmeyeceğini öğrenince, Fransa'da hindibağ tarımı yapılmasını sağladı. Şeker kamışının gelmeyeceğini haber alır almaz, şeker pancarından şeker elde etmenin yollarını araştırttı. Buğday ürününün yetmediği yıllar için de patates üretiminin geliştirilmesini emretti.

Napoléon endüstri ürünlerinin alınıp satılabilmesi için büyük panayırlar açtırttı. Böylece mallar daha kolay ve daha iyi fiata alıcı buldu.

ENDÜSTRİ - Yalnız Fransa değil, o çağlarda Fransızların egemenliği altına girmiş olan birçok devlet, endüstri alanında ilerledi.

ULAŞTIRMA - Napoléon ticaret hayatının canlanması için ulaştırmaya büyük önem verilmesi gerektiğini biliyordu. Kuzey Fransa'da Cherbourg, Belçika'da da Anvers limanlarını yaptırttı.

Napoléon'un, özetliyerek, sözünü ettiğimiz bu büyük işleri onun bir İmparator ve kanun koyucusu olarak gerçekleştirdiği en uzun ömürlü başarılarıdır.

GERİLEME ÇAĞI

Avcı Sultan Mehmet IV

Viyana'nın ikinci defa kuşatılmasından (1683), Rus'larla yapılan Yaş Antlaşmasına (1792) kadar geçen süre, Osmanlı İmparatorluğu'nun GERİLEME ÇAĞI olarak nitelendirilir. Bu süre içinde devletin içte ve dışta gücü zayıflamış, sınırları gittikçe daralmıştır.

Viyana yenilgisinden sonra Avusturya, Rusya, Venedik ve Lehistan arasında kurulan (Kutsal Birlik) gereğince, Türk'lerin Avrupa'dan çıkarılması için her yandan saldırılar başlamıştı. Bunun yanısıra İmparatorluğun iç yapısında çöküntüyü hızlandırıcı olaylar çoğalmış ve ordunun çekirdeği olan Yeniçeri Ocağı soysuzlaşmıştı. Sık sık başvurulan ayaklanmalarda yenilik taraftarı padişahlar tahtlarından indiriliyor, hattâ öldürülüyor, ıslahatçı vezirler de aynı kanlı sonuçtan kurtulamıyorlardı. Rüşvetler, yolsuzluklar, adam kayırmalar ve en kötüsü gerici akımlar devleti içten içe kemiriyordu. Devletin başına uzun yıllar bir dert olan «1740 Kapitülâsyonları» yine de bu çağ içerisinde tanınmıştı.

VİYANA BOZGUNUNUN SONUÇLARI

Viyana bozgununun baş sorumlusu, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1634 - 1683) düşman baskısı altında Belgrad'a döndüğü zaman, padişahın emriyle hemen idam edilmişti. Yerine geçen vezirlerin bütün çabalarına rağmen düşman saldırıları yine de durdurulamamıştı. Sürüp giden savaşlar sonunda Osmanlı Devleti'nin en çok toprak kaybına yol açan Karlofça Antlaşması imzalanmıştı (1699). Böylece «Duraklama Çağı» sona ermiş, devlet hızla gerilemeye başlamıştı. Bu çağda, Osmanlı İmparatorluğu, batıda Rusya, Venedik ve Avusturya ile doğuda da İran'lılarla bitip tükenmeyen savaşlar yapmıştı. Bu savaşların en çetini de Rus'larla olmuştu.

18'İNCİ YÜZYILDA TÜRK - RUS SAVAŞLARI

Ahmet III'ün (1673 - 1736) Padişah bulunduğu yıllarda, Petro I (Deli Petro) da Rus Çarı idi. Deli Petro, kısa bir süre içinde Rus kara ordusu ve donanmasını düzenlemiş, kuvvetlendirmişti. Bütün amacı, Rusya'ya kuzeyde Baltık Denizi'ne ve güneyde de Karadeniz'e inecek topraklar sağlamaktı. Petro, bu plânını uygulamak için 18'inci yüzyılın başında önce İsveç'e saldırdı. Uzun süren bu savaşta, İsveç Kıralı Şarl XII (Demirbaş Şarl) Poltava'da yenildi (1708). Şarl XII'ın Osmanlı Devleti'ne sığınmasını bahane eden Petro I, Türk egemenliği altında bulunan Eflak ve Boğdan işlerine karışmaya ve Balkanlar'daki ortodoks halkı kışkırtmaya başlamıştı. Petro I'nun asıl amacını bilen Osmanlı Devleti, Demirbaş Şarl'ın da zorlamasıyla Rusya'ya karşı savaş açtı (1711).

Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa'nın komuta ettiği Türk orduları, Deli Petro'yu bütün birlikleriyle Prut Nehri kıyılarında çevirdi. Bu öyle bir çevirme hareketiydi ki Rus orduları, başlarındaki Çar ile birlikte yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyordu. İşte bu sıkışık anda, Baltacı Mehmet Paşa'nın karşısına, Deli Petro'nun güzelliği kadar zekâsıyla da ün salan gözdelerinden Katerina çıktı. Sonradan Katerina I adıyla Çariçeliğe kadar yükselen bu kadın, kadınlığının bütün çekiciliğine, sahip olduğu zengin mücevher hazinesini de ekleyerek Baltacı Mehmet Paşa'nın gönlünü yumuşatmasını bildi. Böylece Rus orduları da, Deli Petro da, hattâ belki Rusya da tümüyle yok olmaktan kurtuldu ve hafif şartlar taşıyan Prut Antlaşması imzalandı (1711). Bu antlaşmadan sonra Rus'lar bir süre Osmanlı Devleti'nin işlerine karışmaktan çekindiler.

AVUSTURYA'NIN RUSYA YANINDA YER ALMASI

1736'da, Rus'ların Azak Kalesi'ne hücumları ve Kabartay Bölgesi üzerinde hak iddia etmeleri üzerine savaş yeniden başladı. Bir süre sonra bu savaşa Rus ya ile gizli bir sözleşme yapmış olan Avusturya'nın da katılması Osmanlı İmparatorluğu'nu iki kesimde çarpışma zorunda bıraktı. Türk orduları her iki saldırgan karşısında da parlak zaferler sağladılar. Bu başarılar üzerine Fransız'ların da aracılığıyla önce Avusturya, bir süre sonra da Rusya ile Belgrad'da iki antlaşma imzalandı (1739).

Avusturya ile yapılan antlaşma ile, Belgrad'la birlikte, daha önceleri Pasarofça Antlaşması'na göre elden çıkmış olan topraklar geri alındı. Savaşa devam edemeyeceğini anlayan Rus'larla yapılan ikinci antlaşmanın şartları, Osmanlı Devleti için son bir başarı oldu: Rus'lara Karadenizde savaş ve ticaret gemisi bulunduramıyacakları kabul ettirildi, bu deniz bütünüyle bir Türk Gölü durumuna getirildi. Bu arada antlaşmaya Rus Çarı'na da, Osmanlı İmparatorluğu tarafından Fransız Kıralları ve Avusturya İmparatorları kadar değer verilmesi gibi garip bir madde de eklendi.

Belgrad'da yapılan bu antlaşmalardan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya ve Avusturya arasında 30 yıl önemli bir çatışma olmadı.

Katerina II'nın Çariçe bulunduğu yıllarda Rusya ile barış yeniden bozuldu. Katerina da, Deli Petro gibi Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak kazanma amacını güdüyordu. Rus'ların, Lehistan işlerine karışmaları üzerine Padişah Mustafa III (1717 - 1774) savaş açmaya karar verdi (1768). Bu karar yerinde değildi. Çünkü o yıl-

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Belgrad'a dönünce, Padişah'ın emriyle idam edildi.

larda Osmanlı ordusu yeter derecede hazırlıklı olmadığı gibi yeniçeriler de her türlü düzenden yoksun bir durumda bulunuyordu. Savaşın başlamasıyla beş koldan saldıran Rus orduları Kırım, Kafkasya, Gürcistan, Ukrayna ve Besarabya üzerine yürüdüler. Yaş, Bükreş Rus'ların eline geçti. İsmail Kalesi yakınında, Kartal Ovası'nda 180.000 kişilik bir Osmanlı Ordusu 50.000 şehit vererek bozguna uğradı. Baltık Denizi'nden Ege kıyılarına kadar gelmiş bulunan Çarlık Donanması da Çeşme Limanı'na sığınmış bulunan Osmanlı Donanması'na ait gemileri yakarak (1770) yenilgiyi daha da ağırlaştırdı. Öbür kesimlerde de başarısızlıklar sürüp giderken Padişah Mustafa III kederinden öldü, yerine Abdülhamit I (1725 - 1789) geçti. Uzayıp giden bu savaşta bazı önemsiz başarılar sağlanabildiyse de olumlu bir sonuç alınamıyacağı anlaşıldığından Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı (1774). Bu antlaşma ile Kırım Hanlığı'na bağımsızlık tanınmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan ortodoks halkın gözetilmesi hakkı da Rusya'ya bırakılmıştı. Bu maddeyle Rus'ların devletin içişlerine karışmalarını gerektiren kötü bir fırsat verilmiş oluyordu.

Türk'lere sığınan Demirbaş Şarl

Bundan sonraki yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ve Avusturya ile olan ilişkileri hep çatışma içinde geçmiştir. Katerina II Avusturya ile anlaşarak Kırım'ı Rusya'ya kesinlikle bağladı (1783). Rus baskısından kurtulmak isteyen halkı da kılıçtan geçirerek görülmemiş vahşiliklere başvurmaktan çekinmedi. Savaşa hazırlıksız durumda bulunan Osmanlı Devleti buna da ses çıkarmadı. İşi gittikçe azıtan Katerine II aklınca, Türk'leri Rumeli'den atarak İstanbul'da Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak gibi hayallere kapıldı. Hattâ torunlarından birisini de Konstantin III adıyla Bizans tahtına geçirmeyi bile tasarlamıştı. Bu tasarıların açıklanması üzerine İngiltere ve Prusya'nın da desteğiyle Abdülhamit I. Rusya'ya yeniden savaş açtı (1787).

Avusturya'lıların da savaşa katılması Osmanlı Ordusu'nu iki kesimde çarpışmak zorunda bıraktı. Savaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine geliştiği sıralarda Abdülhamit I öldü. Yerine geçen Selim III (1761 - 1808) her ne pahasına olursa olsun zaferi sağlamak amacını güttü ama, ordunun hazırlıklı olmayışı yüzünden bu defa da olumlu bir sonuç elde edilmedi. Önce Avusturya'lılarla, Ziştovi Antlaşması (1791), daha sonra

Padişah Ahmet III'in zamanında savaşlardan kaçınılmış, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yanında barış ve iyimserlik havası esmiştir. Padişah ve damadı İbrahim Paşa, İstanbul'da, bütün Dünya'ya yayılan göz kamaştırıcı bir eğlence çığırı açmışlardır. «Lâle Devri» diye anılan bu çağda İmparatorluk hazinesi büsbütün boşalmıştır. Bununla beraber bu dönemde ilk matbaa kurulmuş, kumaş, kâğıt, çini fabrikaları da açılmıştır.

da Rusya ile Yaş Antlaşması (1792) yapıldı.

Kırım'ın kesin olarak Rusya'ya bağlanması hükmünü taşıyan bu son antlaşma, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde «Gerileme Çağı»nın sonu olarak kabul edilir.

OSMANLI - FRANSIZ MÜNASEBETLERİ

Rusya ve Avusturya'nın kuvvetlenmeleri, Fransız'ları Osmanlı Türkleri'yle sıkı ve dostça münasebetler kurmaya zorlamıştı. Bu dostluk, sonraları daha da gelişti. Hattâ, «1740 Kapitülâsyonları» adı verilen bir antlaşma ile Fransa'ya ticaret, hukuk ve din konularında özel haklar ve üstünlükler tanındı. Kapitülâsyonlardan, sonraları Osmanlı Devleti çok zarar gördü. Ancak, Lozan Antlaşması'yla bu haklar kaldırılabildi.

18'inci yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da «1789 Büyük İhtilâli» oldu. Fransa, öbür Avrupa devletleri ile savaşlara girişti. Osmanlı Türkleri'ne karşı da iki yüzlü bir siyaset güdüyordu. İhtilâl Generallerinden Napoléon'un Mısır'a beklenmeyen bir çıkarma yaptığı duyuldu (1798). Mısır'daki Osmanlı İmparatorluğu kuvvetlerini kolaylıkla yenen Napoléon, Suriye'ye kadar ilerleyerek Akkâ kalesini kuşattı. Ama, burada Cezzar Ahmet Paşa'nın kaleyi kahramanca savunması karşısında başarısızlığa uğrayarak çekilmek zorunda kaldı. Akkâ'dan dağınık bir ordu ile kaçan Napoléon sonra İmparator olunca Türk'lerle yeniden dostluk kurdu.

İRAN VE VENEDİK'LE SAVAŞLAR

Osmanlı İmparatorluğu 18'inci yüzyılda, batıda Venedik, doğuda İran'la da savaşlar yapmak zorunda kalmıştı. Venedik'lilerin korsanlıklarını önlemek için savaş açıldı (1715). Altı hafta gibi kısa bir süre içinde Mora yarımadası bütünüyle alındı. Daha sonra Girit Adası'nda hâlâ Venedik'lilerin olan iskeleler ele geçirildi. Bu sırada Avusturya'nın da savaşa katılması üzerine Pasarofça Antlaşması (1718) imzalanarak savaşa son verildi. Doğuda İran'la 1725 den 1746 ya kadar kısa aralıklarla sürüp giden savaşlar yapıldı. Bu savaşların belli başlı sebebi, Şah Hüseyin'in Sünnî Müslümanları baskı altında Şiî yapmaya çalışmasıdır. Sonunda Nadir Şah'la Kasr-ı Şirin Antlaşması esaslarına göre yeni bir anlaşmaya varılarak barış sağlandı.

ISLAHAT HAREKETLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme Çağı sayılan 18'inci yüzyılda, yenilik taraftarı padişah ve vezirlerin teşebbüsleriyle girişilen ıslahat hareketleri de önemli bir yer tutar. Batılılaşmanın zorunluluğu ve Avrupa Uygarlığı'nın üstünlüğü bu çağda bazı

devlet adamları tarafından kesinlikle anlaşılmış bulunuyordu. Yalnız bu ıslahat hareketlerine girişenler, her defasında, soysuzlaşmış Yeniçeri Ocağı'nın ya da çıkarlarını gericilikte gören kimselerin baskıları yüzünden geniş anlamıyla bir devrimi gerçekleştirme imkânı bulamamışlardır. Bütün bunlara rağmen bazı alanlarda ileriye doğru yararlı adımların atılmış olduğu da bir gerçektir.

LÂLE DEVRİ

Islahat hareketlerinin önemli bir dönemi, Ahmet III'in Padişahlığı yıllarına raslar. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın (ölümü 1730), yönetiminde 1718'den 1730'a kadar 12 yıl süren bu dönemde, savaşlardan kaçınılmış, ülkenin her yanında barış ve iyimserlik havası esmeye başlamıştır. İstanbul'da, Padişah ve damadı İbrahim Paşa, bütün Dünya'ya yayılan göz kamaştırıcı bir eğlence çığırı açmışlardı. Kâğıthane Deresi ve Haliç, bu eğlencelerin başlıcalarının yapıldığı yer durumunu almıştı. Derenin iki yakasında (Sâdabat) adıyla düzenlenen Lâle Bahçeleri, Padişah ve saray ileri gelenleriyle birlikte zengin halkın sabahlara kadar süren sazlı, şarkılı şenliklerine sahne olmaktaydı. Herkesin kendisi için bir lâle edinmeye çalıştığı bu çağ, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde (Lâle Devri) adıyla anılır.

Nevşehirli İbrahim Paşa, bu eğlencelerin yanısıra, ülke için yararlı hizmetler görmekten de geri kalmıyordu. İlk matbaa onun öncülüğüyle İstanbul'da İbrahim Müteferrika tarafından kuruldu ve burada kitap basımı yapıldı. Hereke'de kumaş, Yalova'da kâğıt ve Kütahya'da çini fabrikaları kuruldu. Başta Padişah, Sadrazam İbrahim Paşa olmak üzere sarayın ölçüsüz para harcaması, halkın gittikçe yoksullaşmasına yol açtı. Bu yüzden hoşnutsuzluklar da gün geçtikçe çoğaldı. Padişah ve Sadrazam aleyhine kaynaşmalar başgösterdi.

PATRONA HALİL İSYANI

Devletin iç yapısında başlayan düzensizlik devam ederken, İran Şahı Nadir Han'ın Tebriz'i işgal ettiği haberleri yayıldı. Bu olayı İbrahim Paşa aleyhine sömürmek isteyenler hemen faaliyete geçtiler. Sonunda, öyle bir ortam yaratılmış oldu ki günün birinde Beyazıt Hamamı tellâklarından Patrona Halil adında biri, yanına topladığı ayak takımıyla birlikte (şeriat isteriz) haykırışlarıyla halkı ayaklandırdı. İran savaşına gitmek istemiyen Yeniçeriler de bunlara katıldı. İsyancılar saraya yürüyerek İbrahim Paşa'nın başını istediler. Padişah, kendi tahtını korumak için çok sevdiği damadı İbrahim Paşa'yı idam ettirdi. Lâle Devri'nin ünlü şairi Nedim ve birçok değerli devlet adamı, bu cahil ve gerici ayak takımının isyanı sırasında öldü ya da öldürüldü. Patrona Halil ve arkadaşları daha sonra da Padişah Ahmet III'ü tahtından indirerek yerine Mahmut I'i çıkardılar. Lâle Devri'nin bütün değerli yapıları bu isyanda yakılıp yıkıldı.

Katerina, Baltacı Mehmet Paşa'nın çadırına giderek Rus ordusunu ve belki de Rusya'yı yok olmaktan kurtardı.

ISLAHATÇI PADİŞAHLAR

18'inci yüzyılın son yarısında, Osmanlı Devleti'nin başına geçen padişahlar arasında ıslahat hareketlerine başvuranlar sayıca pek azdır. Bunlardan Mustafa III (1757 - 1774), «Deniz Mühendishanesi» adı ile bugünkü Deniz Harb Okulu'nun temelini atmış, topçu, istihkâm ve deniz subayları yetiştirilmesini sağlamıştır. Abdülhamit I ise ordunun yeniden düzenlenmesine çalışarak Humbaracı (topçu) ve lâğımcı (istihkâm) ocaklarını geliştirmiştir. Ama bütün bu çağın en dikkate değer yenilik ve ilerilik taraftarı Padişah Selim III'dür.

Yeniçeri Ocağı'nın yerine «Nizamı Cedid» adıyla iyi eğitim görmüş yeni bir ordu meydana getiren Selim III, devletin maliyesini de düzenledi. Batı ile sıkı münasebetler kurdu. Duygulu bir şair ve müziksever, hattâ besteci olan bu değerli padişah, tasarladığı pek önemli işleri gerçekleştirmeye fırsat bulamadan çıkan kanlı bir ayaklanma sonucu öldürüldü.

GERİLEME ÇAĞI'NIN BELLİ BAŞLI SEBEPLERİ

Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleriyle bilim ve teknik alanlarında başlamış bulunan gelişmelere, Osmanlı Türkleri'nin ayak uyduramamaları «Duraklama Çağı» nın olduğu gibi «Gerileme Çağı» nın da belli başlı sebepleri arasındadır.

Batı'da her alanda olduğu gibi askerlikle ilgili silâh ve araçlar da modern ihtiyaçlara uygun bir üstünlükle yapılıyordu. Osmanlı Ordu'sunda ise hâlâ mermer gülleler ve ilkel silâhlar kullanılıyordu.

Bu durum, silâh ve araç yönünden Osmanlı ordusu'nun düşmana karşı savaş üstünlüğünü kaybetmesine sebep olmuştu. Yeniçeri Ocağı'nın bozulmasıyla da disiplin kalmamış, ordu sık sık yenilgilere uğramaya başlamıştı. Böylece savaş ganimetlerinden yoksun kalan Osmanlı Maliyesi zayıflamış, halk yoksulluk içinde kıvranmaya başlamıştı. Üstelik, disiplinsiz, başıboş kalan Yeniçeri Ocağı soysuzlaşmış, sık sık başvurduğu ayaklanmalarla devlet için zararlı bir kuruluş durumunu almıştı. Bunun yanısıra siyasi ahlâk bozulmuş, para her kapıyı açan tek araç olmuştu.

Yüksek memurluklar para kuvvetiyle elde edilebiliyor. Eyalet valileri, başkentle ilişiklerini kesmiş, kendi buyruklarına göre idareye başlamışlardı. Güvensizlik alabildiğine artmış, ülkeyi saran (Celâliler) eşkiyalar yol kesip haraç alıyorlardı. Halk arasında huzursuzluk artmış, devlete karşı güven diye bir şey kalmamıştı.

Ülkedeki durum bu karmakarışıklık içindeyken ne gariptir ki başta padişahlar olmak üzere devleti yöneten vezirlerin çoğu saray ve köşklerinde çılgınca eğlenceye dalmışlardı. Özellikle (Lâle Devri) diye anılan çağda yalnız Kâğıthane Deresi çevresinde 120 köşk yapılmış, Boğaziçi'ndeki Çırağan Sarayı'nda Fransız'ların ünlü Versay Sarayı'ndaki göz kamaştırıcı hayat taklit edilmeye yeltenilmişti. Devlet hazinesi, Kâğıthane kasırları için boşaltılıyordu. Binlerce altına samur kürkler, lâleler satın alınıyor, kış aylarında Çırağan Sarayı'ndaki «Helva Sohbetleri» ne, yaz boyunca da Kâğıthane'deki eğlencelere avuç avuç para harcanmaktan çekinilmiyordu. Bu su gibi akıtılan parayı karşılamak için «Malikâne Vergisi» adıyla çıkarılan vergi, gerçekte halkı soymak için bir bahane olarak konulmuştu. Bu yüzden devlete karşı hoşnutsuzluk son derece artmış, yer yer ayaklanmalar birbirini kovalar bir duruma gelmişti.

İşte, Batı'daki gelişmelere ayak uyduramıyan İmparatorluğun iç yapısı da bu çeşit yönetim aksaklıklarıyla iyiden iyiye çürümüş bulunuyordu. Bütün bu olay ve oluşmalar gerilemeyi hazırlayan ve hızlandıran belli başlı sebeplerdi.

AVRUPA'DAKİ EVLER

Her yıl yaz mevsimi boyunca, Avrupa ülkelerindeki milyonlarca turist, tâtillerini geçirmek üzere ülkelerinden ayrılıp, başka memleketlere gitmektedirler.

Akdeniz güneşine hasret Almanlar, gruplar hâlinde yurdumuza gelmektedirler. İtalyanlar İskandinav köylerine gitmektedirler.

Bu arada Roma harabeleri arasında gezinen Hollandalı ailelere sık sık rastlarız. İngilizler, soğukkanlılıklarını bırakıp, İspanya'nın sokaklarında heyecanlanıp, şaşırırlar. Hepsi de yanlarında bir fotoğraf makinesi taşırlar. Anıtların, katedrallerin, heykellerin, meydanların, deniz ve dağ manzaralarının fotoğraflarını çekerler.

Acaba bunlardan kaçı evleri, oturulan en basit evlerin resmini çekmeyi düşünür? Arabayla hızla geçerken, otostratın yanında beliren, bir vâdinin kırları arasındaki rustik bir ev, anıtların bin tanesine bedeldir.

Bir ulusun karakter, hayat ve tarihini bir ev herhangi meşhur bir anıttan daha iyi açıklar. Bu yüzden, her ülkenin tipik evlerini fotoğraf makinemizle saptayarak, Avrupa'da bir seyahat yaptığımızı düşünelim.

İspanyol şehirlerinde sık rastlanan, geniş kapılar ve üzeri örtülü balkonlardan oluşmuş evler.

İSPANYA — Büyük kapılar ve balkonları İspanya kırlarındaki evlerin vazgeçilmez birer özelliğidir. Geniş saçak çıkıntıları sayesinde, yazın daha dik gelen güneş ışınlarından korundukları gibi, kışın ufka daha yakın bir şekilde eğik gelen güneş ışınlarını almaktadırlar.

1) Yazın daha dik gelen güneş ışınları binaların çıkıntılı saçaklarında kalmaktadır. 2) Ufka daha yakın olan kış güneşi ışınları, hiçbir engelle karşılaşmaz.

Paris caddesinde eski bir ev.

FRANSA — Paris yer darlığına bir çâre bulmak için 20'nci yüzyılı beklemedi. Fabrikalardan yer bulup da ayakta kalmış bir ev görmek zordur. Daha geçen yüzyılda, şehrin merkezindeki dar cepheli ve yüksek evler âdeta birbirlerine dayanmaktaydılar. Bütün bunlar hep ekonomik zaruretlerden ileri gelmekteydi.

İNGİLTERE — İşte birbirinin benzeri sâhipleri gibi soğuk tavırlı, yabancı gözlere sır vermeyen bir grup ev. Bir ulusun evleri, o ulusun hayatında geniş bir önem teşkil eder. İngiliz evlerinin dış kısımları genellikle koyu renktedir. Bu evler koyu renkleriyle, Londra'nın bütün kirli havasına rağmen temiz bir görünüştedirler.

Londra'da orta halli ailelerin oturdukları ev tipleri.

HOLLANDA — Birçok Hollanda köyünde köy kadınları, her yıl evlerinin dış kısımlarını, hattâ çoğu zaman damlarını da boyarlar. Bu iş için en canlı, en açık renkleri seçerler. Hollanda'da duman yoktur, her tarafta temiz kır havası vardır.

Evin önündeki küçük bahçenin parmaklığına da vernik sürmeyi ihmal etmezler. Hattâ bazan su ve sabunla kaldırım taşları da yıkanır ve böylece güzel bir manzara ortaya konur.

Karakteristik Hollanda evleri.

İTALYA — Köy evleri üç veya dört bölümden meydana gelmiş ve kare şeklini almıştır. Padana vâdisinde bulunan bu tipik evlerde aynı toprakta çalışan birçok çiftçi, ailesi yaşar. Evlerin dış cephesinde zemin katta mutfaklar, üst katta odalar; iç cephesinde ise ahırlar ve samanlıklar bulunur. Ortada geniş bir avlu yer almaktadır. Yola ve tarlaya açılan kapılar kapandığında bu çiftlik evi, bir kale görünüşünü kazanır.

Padana vâdisinde bir çiftlik evi.

Bosna'da bir ev.

Kara Orman'da bir dağ köşkü.

YUGOSLAVYA — Bu memlekette kuzey ile batı arasında bir bağlantı görülür. Bu, biraz da Yugoslavya'nın bir transit yeri olmasından ileri gelmektedir. Evlerde Türk stili panjurlar yer almaktadır. Hattâ evlerin stili de Türk evlerininkine yakındır. Unutmayalım ki Yugoslavya uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaletiydi. Bu memlekette yaşayanların büyük bir kısmını Müslümanların teşkil ettiğini de unutmamak gerekir.

ALMANYA — Yukarıdaki resim, Kara Ormanların boş bir alanında yapılmış bir dağ köşkünü canlandırmaktadır. Tahtadan yapıldığını herhalde anlamışsınızdır. Dam da aynı şekilde ahşaptır. Yağmur geçirmez özel bir yapıya sâhiptir. İkinci kattaki balkonlar kış için erzak saklamaya yarayan birer kiler gibidir.

YUNANİSTAN — Yunan köylerindeki evler yalnız kuraklık yüzünden değil, sebzelerin kurutulmasına ve yaz geceleri yatak serildiği için teras damlıdır. Teras damlar genellikle kalaslar üzerine oturtulur. Kereste bu bölgelerde kıttır. Bunun için bazan evlerin damlarını kubbe şeklinde yaparlar, çünkü bu tip damlar taştan yapılır. Duvarlar beyaz renkte olup, kireçle badana edilmiştir. Beyaz, bakanın gözlerini kamaştırır, fakat güneş ışınlarını olduğu gibi yansıtma avantajına sâhiptir.

Ege kıyılarında balıkçı evleri.

AĞAÇLARDA KIŞ UYKUSU

Kış, bitkilerin dinlenme dönemidir. İlkbahardan itibaren çiçek açmaya başlayan ağaçlar, yaz ve sonbahar boyunca meyvalarını verip, tohumlarını döktükten sonra kışa doğru artık çoktandır özledikleri bir dinlenmeye hak kazanmışlardır. Yapraklarını ister her kış, ister her iki üç yılda bir döksünler iki bahar arası dönem, ağaçların sıcak mevsimin yorgunluğunu çıkardıkları dinlenme çağıdır. Bu dönem boyunca ağaçların dalında, gövdesinde veya kökünde canlılık cevheri uyuşur, tembellik içinde âdeta hayat serüveninden bıktıkları sanılır. Aslında bunun sebebi, ağacın kışın karşılaşacağı tehlikelere karşı iyi hazırlanması için tedbirli davranmak isteyişidir. Şiddetli rüzgâr estiği, kar yağdığı vakit yapraksız olan ağaç, tehlikeye karşı daha az bir yüzey göstermiş olacaktır.

bitki hücresi

Botanik biliminin, burada anlatılan yaşantı biçimleriyle uğraşan dalına (phenoloji) adı verilir. (Eski Yunanca görünmek, belirmek anlamına gelen «phainomenai» kelimesinden türetilmiştir. Bu bilim dalı, bir bitkinin ömrü boyunca geçirdiği değişiklik ve dönüşümleri incelemektedir.

Kışın bitkilerin bütün hücreleri dinlenmektedir. Dinlenmek için hücrelerde çok az su bulunması gerekmektedir. Hücre içi moleküllerde rutubeti meydana getiren suyun çokluğu hücreyi şişirir, yüzeyinin büyümesine sebep olur.

Bazı madensel maddeler, bitki hücrelerine ulaştıkları zaman bitkiye yeşil rengi sağlayan klorofil'in etkimesi sonucu birtakım kimyasal değişiklikler meydana getirirler. Hücrelerinde su niceliğinin azalmasiyle birlikte bitkide bu gibi değişiklikler de azalmaktadır, böylece bitki, yaşama hızını yavaşlatmakta, dinlenmektedir.

Yaşama gücünü korumak bakımından yapısındaki birçok değişme ve gelişmeleri tatil eden bitkinin hücrelerindeki su niceliği kışın en düşük düzeyine varır. Suyun büyük bir çoğunluğu yapraklardaki «gözenek» denilen ufacık binlerce delikten buharlaşarak uçar. Buna, bitkinin terlemesi diyebiliriz. Kış geldiği vakit bitkinin hücrelerinde, ancak kuruyup ölmemesine yetecek kadar su kalmıştır.

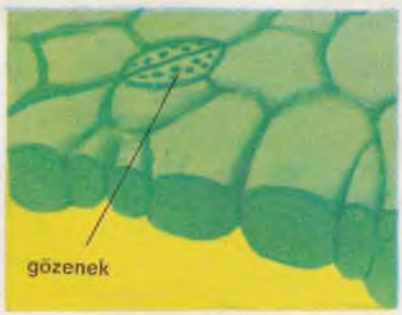
gözenek

Kökün kış görevi. Bitkiler, gelişmeleri için gerekli su ve besinleri köklerin aracılığı ile topraktan sağlarlar. Bunlar, köklerin ucundaki incecik tüycükler tarafından emilerek bitkiye kazandırılır. Kışın toprağın da soğuması yüzünden köklerdeki bu tüycükler gerek besin, gerek su emme yeteneklerini yavaş yavaş kaybederler. Böylece bitki, sanki dış dünyadan sıyrılmış gibi kendi içine kapanır.

Kökün ucu ve tüycükleri

Kış başlangıcında yapraklarını döküp soğuk havalara hazırlanan büyük bir ağaç

Bitkinin en nazik kısımlarından biri olan tomurcuklar, dallar üzerinde meydana çıkarlar. Bunlar, genç ve dinç hücrelerden yapılmış ve henüz gelişmemiş olan dal fışkınlarıdır. Bitki, tomurcuklarını soğuktan korumak için üzerini çok sağlam olan kabuksu pullarla örter. İlkbaharda sıcaklarla birlikte bu kabuksu pullar kendiliğinden dökülür. Meydana çıkan tomurcuk, yeni bir dal, yeşerip gelişecek olan yapraklar, renk renk açacak çiçekler, olgunlaşacak dipdiri meyvalar verir. Bir bitkinin tomurcuğunu koparmak bütün bunları yok etmek demektir.

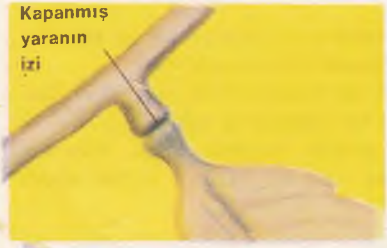

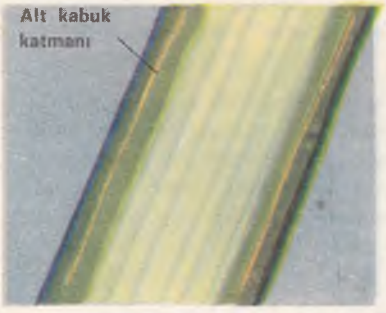

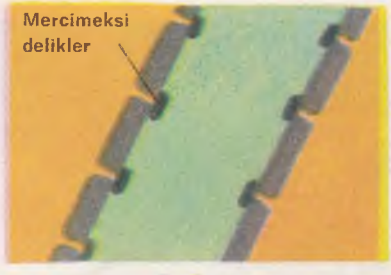

Kış döneminde, yapraklar artık bitki için lüzumsuz birer varlık haline gelirler. Gerçekten de bitkinin gereksediği pek çok faydalı madensel tuzları içinde bulunduran yapraklar, sadece kışın yaklaşmış olması sebebiyle dökülmezler. Sonbaharda bitki, kalsiyum tuzları ve silisli maddeler gibi kışın kendi işine yaramıyacak olan bazı maddeleri vücudundan atmaya çalışır. Bu maksatla bitki, bu maddeleri vücudundan kolaylıkla düşebilecek olan kısımlarında yani yapraklarında bırakır. Azot-fosfor-potasyum-magnezyum gibi özellikle gereksediği faydalı maddeler, yaprak damar ve sapları aracılığı ile bitkinin gövdesine doğru yollanırlar. Gövde hücrelerinde biriken bu maddeler, kabuk katmanları içine, bitkinin iliği diyebileceğimiz dokulara yerleşirler. Odunsu veya gövdesi kalın kabuklu olmayan bitkilerde bu maddeler, bitkinin toprak üstü kısımlarında değil, patates ve soğan türünden bitkilerde olduğu gibi toprağın altındaki kısımda birikirler. Böylece bitkiler, bütün kış boyunca kullanacakları besin maddelerini, ister yerin altında, ister yerin üstünde olsun, vücutlarının herhangi bir kısmında saklamak ve biriktirmek zorundadırlar.

Yapraklar, artık bitki için istenmeyen maddeler taşıyan lüzumsuz bir yük durumuna geldiğinden bitkinin bunları harcamak ve dökmek zamanı da gelmiştir. Yaprağın koptuğu yerde ve sapın dibine yakın bir yerde âdeta çıban zarına benzeyen bir yara örtüsü meydana gelir. Böylece bitki, dökülen ölü yaprağın sapında bıraktığı açık yaranın kendini tehlikeye sokmasından korunmuş olur.

Şimdi artık ağaç, yapraklarını dökmüş ve fazla suyunu attığı, yeteri kadar kuru ve sert gövdesi ile başbaşa kalmıştır. Biriktirdiği madensel tuzlar da, ona kış boyunca gerekli olan enerjiyi de verecekler-dir. Yaklaşan rutubet ve soğuklardan onu, mantarsı bir maddeden meydana gelmiş olan kabuğu koruyacaktır. Kötü bir ısı iletkeni olan kabuk dışardaki düşük ısının gövdeyi etkilemesini önleyen iyi bir koruyucudur. Kabuk, arasından ancak havanın geçebileceği çok sıkışık hücre katmanlarından meydana gelmiştir. Bitki, böylece en şiddetli kışları bile karşılamaya, sürekli soğuklarda dahi korkusuzca sıcak günlerin gelmesini beklemeye hazırlanmıştır. Kabukları kopartılan ağaçlar, çabuk bozulur, dayanıklılıklarını yitirirler.

Bütün bunlara rağmen soğuk, kabuk üzerindeki mercimeksi denilen hücrelerarası ufacık delikciklerden içeri girebilir. Bitki, bu mercimeksi deliklerden aynı zamanda havanın oksijenini almak için de faydalanmaktadır. Fakat sanki burada tabiat en büyük kurnazlıklarından birini göstermiştir: Düz odunsu hücrelerden yapılmış bir kapakcık, bu gözeneksi hava ağızlarını kapayarak soğuğun içeri girmesini önler.

HER ZAMAN YEŞİL KALAN BİTKİLER

Ya her mevsimde yeşil kalan ağaçlara ne dersiniz? Birçokları; defne, şimşir ağacı, zeytin ağacı, kurtbağrı, zakkum ağacı, selvi, köknar, çeşitli çam ağaçları ve benzerleri gibi ağaçların kışın dahi yapraklarını dökmediklerini sanırlar, ama bu pek doğru değildir. Hiç solmaz diyebileceğimiz bu bitkiler, hiçbir vakit yapraklarının tümünü aynı zamanda dökmezler. İlkbaharda yeni yeni yapraklar ortaya çıkarken eskileri dökülür ve bitkinin artık ihtiyacı olmadığı maddeleri de birlikte götürürler.

Zeytin ağacı

Her mevsimde yeşil kalan bitkilerin yapraklarının soğuğa boyun eğmediklerini düşünmek gerekir. Bu gibi bitkilerin yapraklarında bulunan nişasta, kışın kendiliğinden sakkaroz adı verilen bir çeşit şekere döner. Yazın, bitki yapraklarının nişasta, kışın da şekerle dolu olmasının nedeni, bitkiye soğuğa karşı direnme enerjisini sağlamak içindir. Bizler de kışın, yağlı ve şekerli maddeleri bol bol yiyerek soğuğa karşı korunabiliriz. Şekerdeki karbon, yanıcı bir madde olduğundan büyük ölçüde ısı sağlar. Bitkiler için de bu böyledir. Kışın karlarla kaplı olarak gördüğümüz selviler, çam ağaçları, kışın bütün soğuklarına rağmen ilkbahara yine eskisi gibi çıkarlar.

Yaprakl... bi... zeytin ağa... da...

XVIII. YÜZYILDA AVUSTURYA

Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında Avusturya İmparatorluğu, Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Bu imparatorluk, Macaristan, Bohemya, Çekoslovakya, Belçika ile İtalya'nın Lombardiya ve Venedik'in bir bölümünü sınırları içine almaktadır.
Gerek dil, gerek gelenek ve görenekler yönünden birbirinden çok ayrı uluslar topluluğundan meydana gelen bir imparatorluğun uzun yıllar barış içinde kalamıyacağı açıktır. İşte bundan ötürü Avusturya İmparatorluğu'nun en parlak çağı sayılan 18'inci yüzyılda, bu devlet içteki ve dıştaki düşmanlarıyla çarpışmak zorunda kaldı.

İMPARATORİÇE MARİ TEREZ

Avusturya İmparatoru VI Şarl, çıkardığı ve birçok kırallıklarla Papa'ya kabul ettirdiği veraset kanununa dayanarak kızı Mari Terez'i (Marie Theresa) tahta çıkarmıştı.
Mari Terez, babası ölünce, kendisini tanımak istemeyen ve imparatorluk toprakları üzerinde hak iddia eden Prusya, Bavyera, Saksonya, Fransa ve İspanya ile sekiz yıl süren ve «Avusturya Veraset Savaşları» adını alan savaşlara girmek zorunda kaldı. Sonunda yapılan Aix-la-Chapelle Barış Antlaşması ile veraset kanunu garanti altına alındı ama Silezya Prusay'ya verildi.

İmparatoriçe Mari Terez, bu antlaşmadan sonra, devletin bütün güç kaynaklarını dış tehlikeye karşı toplamak amacını güttü. İyi subaylar yetiştirebilmek için, Viyana'daki bir sarayında «Askerî Akademi» kurdu. O çağda soylu kişiler vergi ödemiyorlardı. Bütün vergiler halkın sırtına yüklenmişti.

Marie Theresa, bu adaletsizliği ortadan kaldırarak soylu kişilerden de vergi toplattırdı Böylece tarihte ilk defa olarak Avrupa'nın soylu kişileri vergi ödemek zorunda kaldılar. İmparatoriçe, halkının eğitim ve öğretimine de önem verdi. Birçok yuvalar, ilkokullar, lise ve üniversitelerle akademiler açtırdı. Avusturya'nın önemli şehirlerini güzelleştirdi. Böylece, 18'inci yüzyılın ikinci yarısında Avusturya İmparatorluğu, Avrupa'nın en uygar bir ülkesi durumuna erişti.

Mari Terez'in kullandığı mühür.

AVRUPA'NIN EN UYGAR BAŞŞEHRİ: VİYANA

18'inci yüzyılın ikinci yarısında, Avusturya İmparatorluğu'nun başşehri Viyana, Avrupa'nın en güzel ve en uygar bir şehri olmuştur. Şehrin, banliyösü ile birlikte nüfusu 300.000'i geçiyordu. Binaların toplamı ise 54.000 idi. (O çağda, sadece Londra 900.000, Paris 700.000 nüfusla onu geçiyordu). Paristen sonra lüks ve zenginlik yönünden Viyana ikinci geliyordu. O yıllarda Viyana'da 3.000'den fazla özel ve 600 de kiralık araba vardı. Bu arabalar rahatlık ve hoş görünüşleri yönünden Paris'tekilerden çok üstündüler. Soylu olmayan tüccarlar bile lüks bir hayat yaşıyorlardı. Bunların konaklarında en azından bir kâhya, iki hizmetçi, iki at uşağı, bir evya iki avcı ve iki aşçı bulunurdu. Avrupa'nın bütün soylu aileleri tatillerini Viyana'da geçirirlerdi.

18'İNCİ YÜZYIL AVUSTURYA'SINDA BİLİM VE SANAT

18'inci yüzyıl Avusturya'sının Viyana'sı gerçekten bir sanat ve bilim merkeziydi. Avrupa'nın yetiştirdiği üstün yaradılıştaki müzisyenler, sanatkârlar ve bilim adamları, Marie Theresa ve Joseph II'nin sarayında kendilerini sevgiyle karşılayan ve değer veren bir topluluk bulmuşlar, eserlerinin büyük bir bölümünü burada meydana getirmişlerdi. İmparatoriçe Marie Theresa'nın Viyana'da kurmuş olduğu Üniversitenin Tıp ve Hukuk Fakülteleri, o çağda Avrupa'da büyük bir ün salmıştı. Bu üniversiteden yetişen tıp doktoru Van Swienten, botanikçi Jacquin, yazar Sonnenfels, arkeolog Eckhel, çağlarının önde gelen bilim adamlarıydı. Musiki alanında Gluck, Haydn, Mozart bir çok yeenilikler getirdiler.

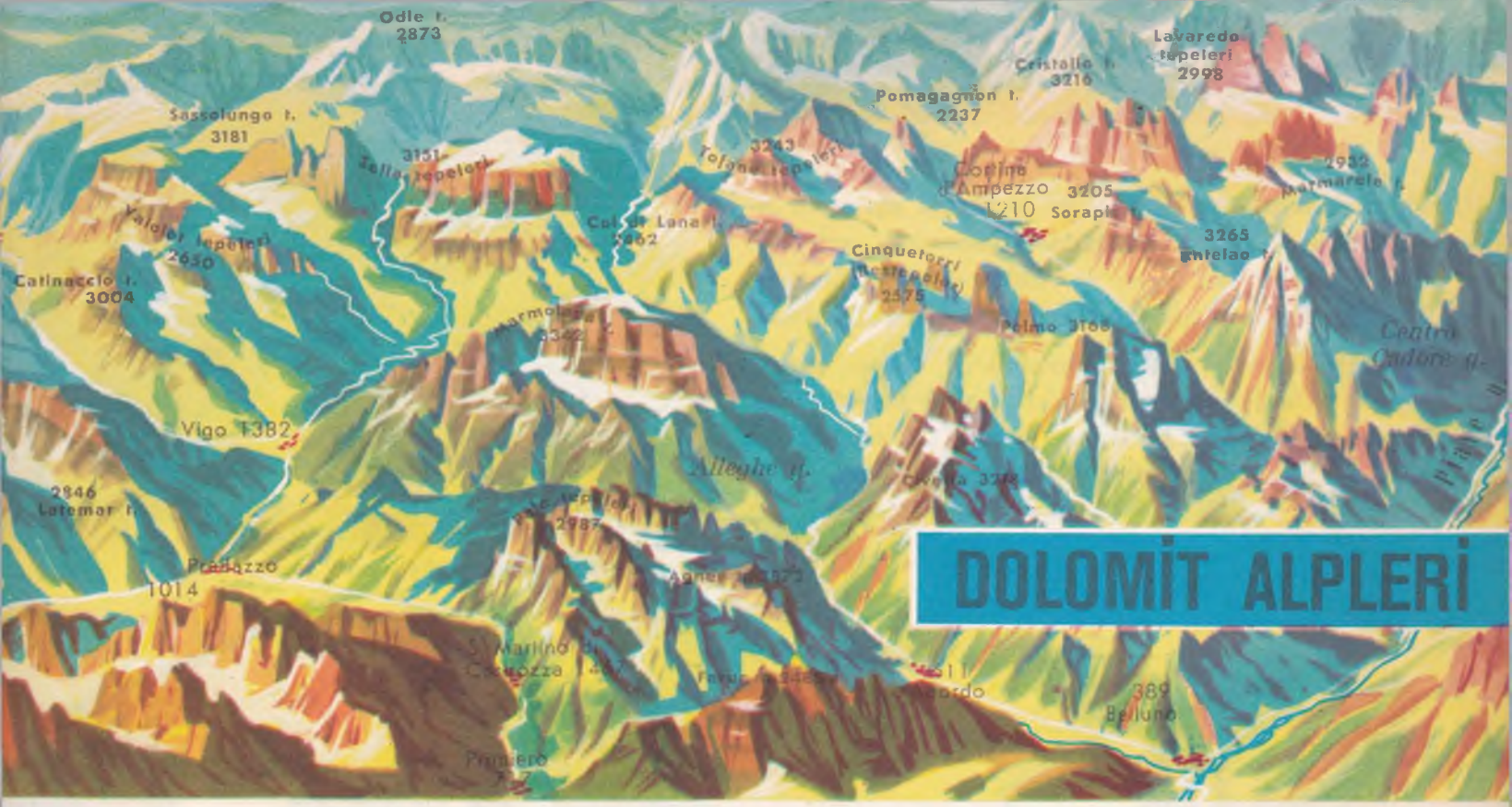

Dolomit Alpleri'nin ünlü doruklarından bazıları: Vâdilerde üstün güzellikte göller ve turistlerce pek sevilen sayfiye yerleri vardır.

Kuzey İtalya yaylasında, Verona'dan kuzeye doğru birkaç kilometre yol alacak olursanız kendinizi Dünya'nın en şahane manzaralı yerlerinden biri olan ve Dolomit Alpleri denilen eşsiz güzellikteki bir dağlar bölgesinde bulursunuz. Dolomit Alpleri, Adige, Isarco, Rienza, Piave ve Brenta nehirleriyle sınırlanmış çeşitli dağ kümelerinden meydana gelmiştir. İtalya'nın Trento, Bolzano ve Belluno vilâyetlerinin ortak bir bölgesi olan bu yayla 6500 km².'lik bir yüzeyi kaplamaktadır.

Dolomit Alpleri, ayrı ayrı sıradağlar durumunda kümelenmişlerdir.

Badia vâdisi ile Cordevole nehri vâdisinin meydana getirdiği 96 km.'lik bir yarma, Dolomit Alpleri yaylasını Doğu ve Batı olmak üzere iki büyük bölüme ayırır. Batı Dolomit Alpleri'nde bütün bu yaylanın en yüksek doruğu olan ve 3342 m. yüksekliğindeki Marmolada tepesinin bulunduğu Marmolada grupu vardır. Burada gene en yaygın dağlığı meydana getiren Pale di San Marino grupunu görürüz. Doğu Dolomit Alpleri'ndeyse bütün bu yaylanın ikinci büyük doruğu olan 3265 m. yüksekliğindeki Antelao tepesini görürüz.

Dolomit Alpleri'nde öyle büyük çapta buzullar yoktur. Bunun sebebi dağ kütlelerinin, Adriya denizinden gelen sıcak rüzgârların aralarından kolayca geçebileceği kadar çok parçalı olmasıdır. Ayrı olarak, bu dağ kümeleri arasında çok düşük ısı derecelerine erişebilecek kadar yüksek doruklar bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı küçük buzul kümelerine de raslanır. Marmolada tepesinin kuzey yamaçlarında 3,55 km².'lik bir yüzeyi kaplıyan buzullar grupu bunların en büyüğü sayılır.

DOLOMİT ALPLERİ NASIL OLUŞTU

Dolomit Alpleri'nin sihirli görünüşü bütün Dünya'da kendilerine haklı bir ün sağlamıştır. Mera ve çayırlardan göğe doğru birdenbire yükselen bu sarp dağlar, mazgallı surlar ve burçlar meydana getirerek birer kale gibi 1000 m.'ye kadar erişirler.

Bu kayalar grupunu meydana getiren kültelerin birbirleriyle kaynaşma biçimi Dolomit Alpleri'nin en göze çarpan özelliğidir. Dolomit Alpleri, 200-165 milyon yıl önce oluştular. O Jeolojik çağlarda, denizlerin dipleri istiridye kabukları, yumuşakçalar, tek hücreli hayvanlar, deniz yosunları, mercanlar, süngerler ve omurgalı hayvanların artıklarından oluşmuş çökelek katmanlarla örtülü idi. Bu kireçli katmanlar, magnezyum kapsayan deniz suyunun etkisiyle «dolomit» adı verilen kayalara dönüştüler. Bundan ötürü «Dolomit» adı, kalsiyum ve magnezyum kapsayan karbonat bileşiği anlamına kullanılır.

Dolomit Alpleri'nin yapısı

Yer depremleri ile çatlayan yerkabuğundan volkanik püskürmeler sonucu dev kütleler durumunda fışkıran bu çökelekler yer yüzeyi üzerine üstün güzellikteki biçimde yükseldiler. Çok sert ve katı bir cevher taşıyan bu külteler esnek bir yapıda olmadıklarından Alp dağlarındaki öbür kayalar gibi kırışıp, buruşmaya uğramadılar.

Düzgün dikey çatlaklar ve yarıklar durumunda korkunç görünüşte ve çok yüksek burçlar ve uçurumlar meydana getirdiler.

«DOLOMİT» ADI NİÇİN VERİLDİ

Fransız yazar ve mineralogu Deodat de Dolomieu, 1789 yılında Alp dağlarında bir gezi yaparken kalsiyumdan meydana gelmiş gibi görünen bir kaya parçası buldu. Bunun analizini yaptığında gördü ki bu kaya parçası kalsiyumdan başka ayrıca magnezyum da kapsıyordu. Kalsiyum ve magnezyum karışımı bu karbonat bileşiğinin varlığını derhal öğrencilerine bildirdi. 1795 yılında Fransız bilim adamı Horace de Saussure, Dolomieu'nün anısına saygı olarak bu kaya parçalarına «Dolomit» adını verdi.

ALP DAĞLARINA TIRMANMA TEKNİĞİ

Dolomit Alpleri'nin sarp yamaçları, tehlikeye atılmayı seven tecrübeli dağcılar için ideal bir yerdir. «Dolomit» çok sert ve sağlam bir taş kütlesi olduğundan tırmanan dağcının bütün ağırlığına kolaylıkla dayanabilir.
Dolomit Alpleri'nin kelimenin tam anlamıyla birer kayalık olan yamaçlarına tırmanma (bunların doğu Alpler bölgesinde bulunmasından ötürü) özellikle «Doğu» tekniği olarak ayırdedilir. Bernese, Pennine ve Graian bölümlerini meydana getiren Batı Alp dağları üzerindeki kayalarla yumuşak külteler ve buzlu yamaçlara tırmanma «karma» teknik, ya da «Batı» tekniği olarak tanınmıştır.

SERLER

SERLER, sıcak iklimlerde yetişen, ya da soğuğa dayanıklı olmayan bitkilerin kışın barındırıldıkları camekânlı yerlerdir. Türkçemize, fransızcadan geçen ve «bahçe sobası» anlamına gelen «Serre» hiçbir zaman gerçek anlamında kullanılmaz.

Türkçede ser'in diğer bir adı da limonluktur. Limon, çoğunlukla bu gibi yerlerde yetiştirildiği için bu gibi yapılara halk arasında «limonluk» denir. İki tip ser vardır: Tek cepheli ser çift çepheli ser. Basit bir ser tipi de «sıcak yastık» tır.

Sebze fidelerinin yetiştirildiği «sıcak yastık»

Tek cepheli ser, birbirine koşut (paralel), biri alçak, öbürü daha yüksek iki tuğla duvar üzerine örtülmüş eğik bir camekândan meydana gelir. Bu tip serlerde bodur bitkilerle, saksı içinde yetişen süs çiçekleri kışın soğuğundan korunur.

Çift cepheli ser, birbirine koşut (paralel) yüksekçe iki tuğla duvar üzerine örtülü ve her iki yöne doğru eğik camekân bir çatıdan meydana gelir. Bu tip serlerin, tek cepheli serlerden ayrıntısı, her yönden güneş alabilmesidir.

SERLERDE ISI

Serler niçin camekânla örtülmüştür? Bu sorunun cevabı kolay ve kısadır: Cam, çiçeklerin gelişip büyümesi için gerekli güneş ışıklarını ve ısıyı kolaylıkla geçirir. Serlerin içindeki ısının hep aynı derecede kalmasını sağlar. Serler, soğuk, ılık ve sıcak olarak üçe ayrılır.

Soğuk serler, sadece şiddetli donlardan zarar gören bitkilerin korunması için kullanılır. Bunlarda herhangi bir ısıtma düzeni bulunmaz.

Ilık serlerde ısı sürekli olarak 10 derecenin üstünde tutulur. Bunun için değişik biçimde ısıtma düzenleri kullanılır. Bu serlerde, anayurdu Cap, Orta Amerika, Avustralya ve Güney Amerika olan bitkiler yetiştirilir. Ilık serler, kış uykuları süresince en zayıf bitkileri de misafir ederler.

Sıcak serlerde çok sıcak iklim (tropik) bitkileri yetiştirilir. Bunun için ısının 25-30 derecede tutulmasına çalışılır. Sıcak serlerden bazılarının içinde küçük havuzlar da bulunur. Bu havuzlarda tropikal bölgelerden gelen su bitkileri yetiştirilir. Buna örnek olarak Amazon nehrinde yetişen nilüferlerden «Victoria Regia»yı gösterebiliriz. Bu su bitkisinin yaşayabilmesi için ısının sıfırın üstünde 40 derece olması gerekir.

Ilık ve sıcak serlerde sadece içerdeki hava ısıtılmaz, toprağın da ısıtılması gereklidir. Bunun için ısıtma düzenleri özel bir biçimde yapılır. Sıcak hava boruları, ser yataklarının altından geçirilerek toprağın ısınması da sağlanır.

SERLERİN KONUMU

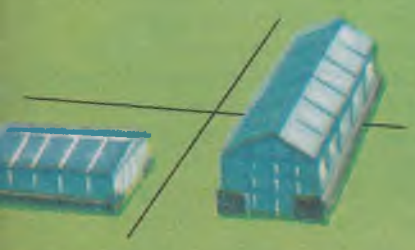

Bir serden verim alınabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken şey, o ser'in güneşe göre konumudur. Genel olarak serler, kuzey-güney doğrultusuna dik gelecek biçimde yapılır. Bunun başlıca sebebi, serlerin içinde yetiştirilen bitkilerden bazılarının öğleye kadar, bazılarının da öğleden sonra güneş ışınlarını almalarını sağlamaktır.

Yetiştirdiği bitkilerin iyi gelişmesini isteyen bir bahçıvanın dikkat edeceği nokta, ser'in içindeki ısı ile nemlilik derecesinin hep aynı kalmasıdır. Bunu sağlamak için bahçıvan iki âletten yararlanır: Termometre ve higrometre (yunanca hyros=nem ve metron=ölçü). Termometre ser'in içindeki ısıyı, higrometre de bitkilerin yaşaması için en önemli bir unsur olan havanın nemlilik derecesini ölçer.

termometre

higrometre

BESLENME ARTIRMA VE YERLİ MALLAR HAFTASI

İyi beslenmek için yemeklerde yeteri kadar proteinli, vitaminli ve karbonhidratlı besinler almak lâzımdır.

Beslenme, canlının ihtiyacı olan cins ve miktardaki besini gerektiği zaman alması demektir.

Her canlı gibi insan da yaşamını sürdürebilmek için beslenmek zorundadır. Beslenmede önemli olan, insanın yaşına ve vücudunun yapısına uygun gıdaları almasıdır. Kısaca diyebiliriz ki, beslenme bilinçli olmalıdır.

İnsan vücudu et ve kemikten oluşan bir bütün olduğuna göre, öncelikle insana et ve kemikleri geliştirecek besinler gereklidir. Biz bunlara proteinli besinler diyoruz. Her türlü et, süt ve sütten yapılan yiyecekler, yumurta, baklagiller bu gruba dahildir. Ayrıca insanın enerji veren besinlere de ihtiyacı vardır. Karbonhidratlar dediğimiz bu gruba ise ekmek ve unlu besinler, şeker, bal ve benzeri tatlılar, yağlar girer. Bunlardan başka insan vücudunun koruyucu besinlere de ihtiyacı vardır. Bunlar da vitaminlerdir. Vitamin taze sebze ve meyvelerde bol bol bulunur. İyi beslenmek için yemeklerde yapıcı, enerji verici ve koruyucu besinlerden yeterince almamız gerekir. Buna dengeli beslenme diyoruz.

Artık günümüzde beslenme bir bilim dalı olmuştur. Bu konuyla uğraşanlar bizlere yaşımıza göre ve hangi grup besinden, her gün, ne kadar almamız gerektiğini öğütlüyorlar. Bu öğütlere uyduğumuz sürece dengeli beslenmiş ve paramızı gereksiz yere harcamamış olacağız.

Paranın gereksiz yere harcanmaması tutumluluktur. Tam anlamıyle tutumluluk ise, zamanın, malın ve paranın gerektiği zaman ve gerektiğince harcanmasıdır.

Bize gerekli olan besinleri gerektiği kadar ve gerektiği zamanlarda, besinler arasında ayırım yapmadan yememiz; paramızı gerçek ihtiyaçlarımız için harcamamız ve bir kısmını gelecek için biriktirmemiz; çalışma, dinlenme ve eğlenme için zamanımızı iyi ayarlamamız; eşyamızı iyi ve temiz kullanmamız tutumluluğun gerektirdiği olumlu davranışlardır. Hele ulusal tutumluluğun ilk şartı yerli malı yemek, yerli malı kullanmaktır. Unutmamak gerekir ki yabancı malına vereceğimiz her kuruş başka bir devletin kasasına girecek ve o devleti zengin edecektir. Bizim paramızla başka bir devletin zengin olması ise bizi yoksulluğun kucağına biraz daha itecektir.

Görülüyor ki iyi beslenme, tutumlu olma ve yerli malı kullanma ulusca güçlü olmamızın ilk ve önemli üç koşuludur. Onun için her yıl 12-19 Aralık tarihleri arasını **«beslenme, artırma ve yerli malları haftası»** olarak değerlendiriyor, bu koşulların bilincine varmaya çalışıyoruz.

Ulusal tutumluluğun ilk şartı yerli malı kullanmaktır.

GÖL TAŞITLARI

Gemilerle yapılan taşıma işleri deyince aklımıza, genellikle deniz ulaştırması gelir. Ama göl ve nehirler üzerinde yapılan ulaştırma da küçümsenecek kadar az değildir. Bugün, Amerika'daki kanalların uzunluğunun 50.000 km.'nin (Bütün Avrupa'da 30.000 km.) üstünde olduğunu söylersek, su yolları üzerinde yapılan taşıma işlerinin önemini belirtmiş oluruz.

Amerika'da göller üzerinde en geniş çapta ulaştırma «Büyük Göller» diye adlandırılan beş büyük gölde (Superior 82.700 km², Michigan 58.240 km²., Huron 59.820 km²., Erie 25.820 km². ve Ontario 18.760 km².) yapılmaktadır. Bu sahifelerde sizlere, bu göller üzerinde işleyen bellibaşlı gemi tiplerini veriyoruz.

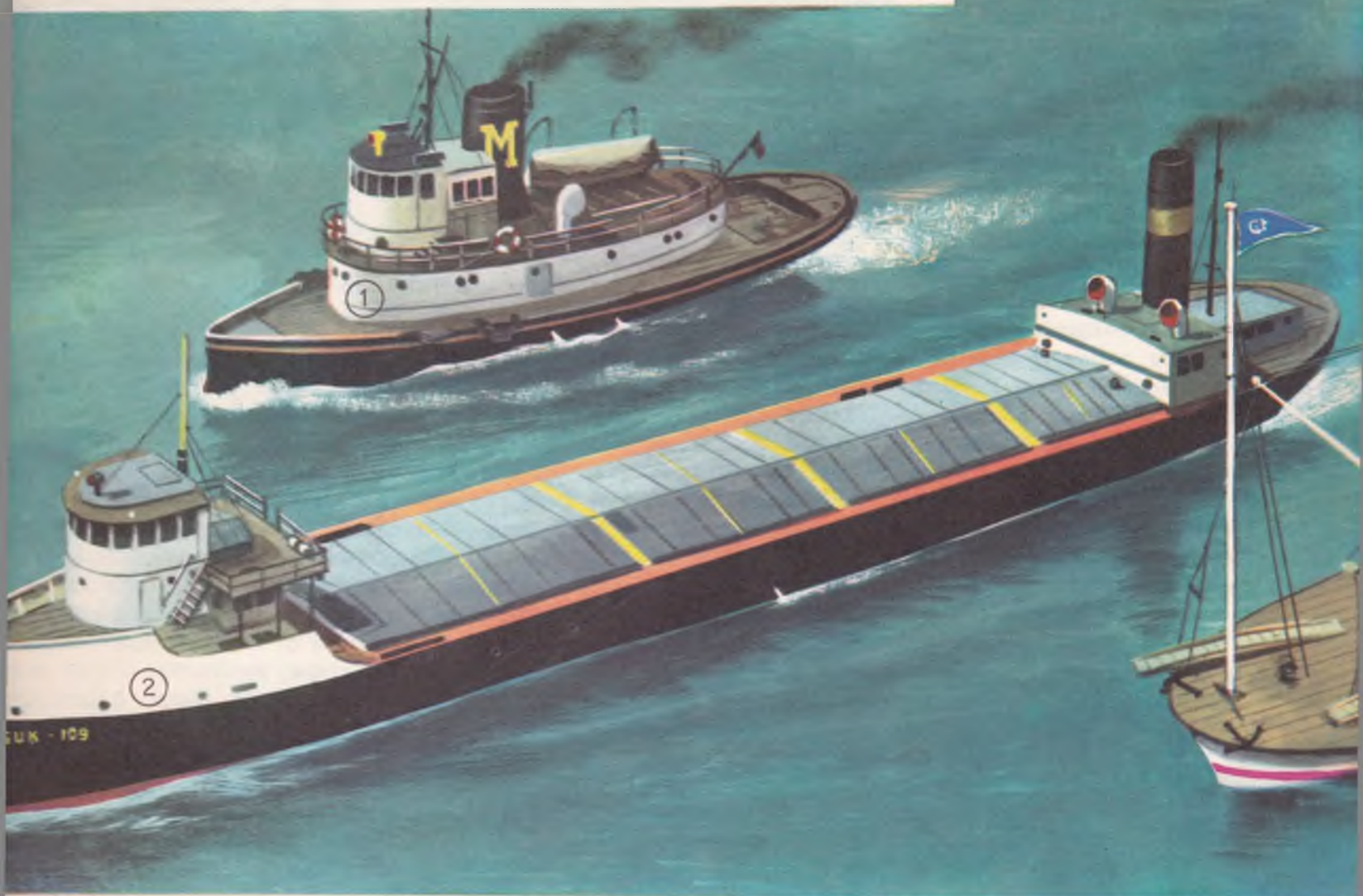

Amerika'nın «Büyük Göller» inde gemilerle, geniş çapta taşıma işleri yapılır. Bunların arasında 15.000 tona ulaşan büyük gemiler de vardır. Superior gölü kıyılarındaki sıradağlardan çıkarılan demir cevheri, Chicago ve Detroit'teki demir-çelik fabrikalarına gemilerle taşınmaktadır. Gene batıdaki alanlardan elde edilen tahıl, doğudaki tüketim merkezlerine bu yolla gönderilmektedir.

Denizden 2400 km. içeride olmasına rağmen Superior kıyısındaki Duluth, (Minnesota'da 104.511 nüfus) Amerika'nın en büyük limanlarından biridir. «Büyük Göller» in kıyılarında bulunan öbür limanlar arasında Toledo (Ohio'da 303.616 nüfus), Buffalo (New-York'ta 580.132 nüfus), Chicago (İllinois'te 3.620.962 nüfus) ve Cleveland (Ohio'da 914.808 nüfus) en önemlileridir.

Amerika'daki «Büyük Göller» birbirlerine ve Atlas Okyanusu'na kanallarla bağlıdırlar.

Göl taşıtlarından bazıları

BUZKIRAN GEMİSİ — Kutup b
gesinin etkisi altında olan Amerika'
«Büyük Göller» i yılın dört ayı don
Buzları kıran bu küçük, ama gü
gemi öbürlerine yol açar.

YÜK GEMİSİ — Yükleme ve b
şaltmayı kolaylıkla sağlama yönünd
kaptan köşkü başta, makine bölü
kıçta bulunan özel biçimli yük ge
leri, Amerika'da olduğu gibi Dünya'
öbür göllerinde de kullanılır. Amb
ları, maden cevheri, tahıl, kereste
ya akaryakıt yüklemeye elverişli

Çoğunlukla 8000-9000 tonilâtoluk ol
bu gemiler, açık denizlerde kullanıla
lara benzer. Yük gemileri, göllerde
taşıma işlerinde çok büyük yarar sa
larlar.

GÖL OTOBÜSÜ — Dünya'nın b
tün büyük göllerinde, kıyı şehir
kasabaları arasında ulaştırma «G
OTOBÜSÜ» adı verilen küçük yolcu
mileriyle sağlanmaktadır. Özellik
çevresi yüksek dağlarla çevrili göl
yılarında oturanların bir yerden öb
rüne taşınması için bunlar çok el
rişlidir. (Van gölünde olduğu gib

Çünkü sarp dağlar arasından kara
ya demiryolu geçirmek hem güç, he
pahalıdır. Kolay aşılanı ve ekonom
olanı göl yoludur. Bundan ötürü
miden ayrı bir taşıt aracı düşünülm

Resimde gördüğünüz «Göl otobüsü
karadaki benzerleri gibi akaryakıtla
leyen bir Diesel motorundan güç sa
lamaktadır.

YANDAN ÇARKLI — Yandan çar
lı gemilere, göl ve nehirlerde bug
bile raslanır. Resim, Avrupa'da oldu
gibi Amerika'da da kullanılan bu g
milerden birini göstermektedir. Ya
dan çarklı gemiler, buhar gücüyle ça
şan pistonlara bağlı bir milin döndü
düğü paletli çarklarla yol alırlar. 18
yılından bu yana çarkların yerini
kurlar almıştır, ama eski günlerde
renkli hayatın özlemini çekenlerin gö
lünü doyurma yönünden bugün de
tip gemiler yapılmaktadır. Genellik
düz altlı bir tekneye sahip bu gem
ler, az derinlikteki nehirlerde ve s
göllerde kolaylıkla işleyebilmektedir.

GÖL GEMİLERİNİN GELİŞMESİ

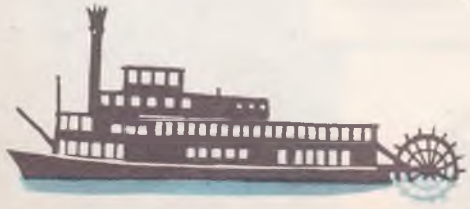

1820- Buharlı, arkadan çarklı

1835 - Buharlı, yandan çarklı

1890 - Buharlı, uskurlu

1930 - Diesel motorlu, uskurlu

1952 - 54 - Kanatlı Göl otobüsü

«GÖL OTOBÜSÜ» NÜN ÖZELLİKLERİ

170 tonilâtoluktur.

Motorları 600 beygir gücündedir.

En yüksek hızı saatte 15 mildir.

400 - 1000 yolcu taşır.

Kısa uzunluklarda yolcu taşıdığı için kamara, büyük dinlenme ve yemek salonlarıyla geniş güvertleri yoktur.

MAYMUNLAR

«Hayvanlar Âlemi»nin insanlara en çok benziyen yaratıkları olan maymunlar, hayvanların da en akıllılarındandır. Genel olarak, sıcak, rutubetli ormanlarda, ağaçların aralarında yaşarlar; dağlarda, kayalık yerlerde yaşayan türlerine de raslanır. Vücut yapılışları daldan dala atlayacak biçimde gelişmiştir. Elleri ile ayakları tıpkı insan eli gibidir. Başparmakları öteki parmaklarının karşısındadır. Ağaç sürgünleri, çeşitli tohum ve meyve yiyerek beslenirler.

MAKAK «Avrupa'da yaşayan tek maymun türü» Makak'lar (Macaca) maymunlar takımının «Uzun kuyruklu maymungiller» (Cercopithecidae) familyasının türüdürler. Çoğu uzun kuyruklu olan ve tabanlarına basarak yürüyen bu hayvanlar, genel olarak Hindistan, Çin, Afrika, Malaya ile Sunda ve Filipin adalarında yaşarlar. Makak'lar bu familyanın en güzel türleri arasında yer almaktadırlar. Toplu bir şekilde yaşamaktan hoşlanırlar. Yaşlı bir erkek maymun, sürüye önderlik eder.
Avrupa'da yaşayan tek maymun türü olan «Berber maymunu» (Macaca Sylvana), Afrika ve Cebelitarık Boğazı kayalıklarında sürülerle yaşar. Berber maymunlarının bir hususiyeti de kuyruğunun körelmiş olmasıdır. Yüz ve elleri et renginde, kaba etleri kırmızıdır. Kılları kırmızımsı-zeytin yeşili rengindedir.

G O R İ L «Gelmiş geçmiş maymunların en irisi» Gelmiş geçmiş maymunların en irisidir. Maymunlar (Primates) takımının insansı maymungiller (Pongoidae) familyasının bir memeli türüdür. Kulakları küçük, burnu geniş ve yassıdır. 300 kg.'a yaklaşır. Boyu da 2 m.'yi geçer. Geniş omuzlu, kalın kemikli, uzun kolludur. Kolları ağaç dalına benzer ve inanılmayacak bir güce sahiptir. Gerçekten goril, hayvanların en güçlülerinden biridir. Aslanlara bile karşı koyar. Güçlü kolları arasına düşen hayvanlar için kurtuluş ümidi yoktur. İnsana pek saldırmaz, gördüğünde kaçar. Vücut yapısı yönünden insana en yakın maymundur. Genel olarak ayakları üzerinde fazla yürüyemez. Batı Afrika'daki tropik ormanlarda kendi türlerinin meydana getirdiği sürüler içinde yaşar.

Ş E M P A N Z E «En zeki hayvan» Hayvanların en akıllısı olan Şempanze (Pan Satyrus), insansı maymungiller (Pongoidae) familyasının bir memeli türüdür. Boyu 140 sm.'ye ulaşır. Rengi karadır. Başı yuvarlak, yüzü geniş, burnu küçük, kulakları büyük olur. Dudaklarını öne doğru uzatır. Çok canlı ve sevimli bakışları vardır. Uysal karakterlidir. Zekâ yönünden insanlara en yakın maymundur. Kolay evcilleştirilir ve iyi eğitim verilebilir. Şempanze, seyrek olarak ayakta durur. Dizleri üstüne oturur. Yürürken ellerini de kullanır. Afrika'nın tropik ormanlarında ağaçlar üzerinde dişisi ya da ailesiyle birlikte yaşar. Meyve, tohum ve yapraklarla beslenir.

MAYMUNLAR (Primates):
Omurgalı hayvanlardan memeliler sınıfının (Mammalia) bir takımıdır.

ÖTEKİ MAYMUN TÜRLERİ

ORANGUTAN
(Pongo pygmaeus)
Afrika'da yaşar

SABA MAYMUNU
(Cercopithecus griseoviridis)
Habeşistan'da yaşar

BABUİN
(Papio cynocephalus)
Afrika'da yaşar

MANDRİL
(Mandrillus sphinx)
Afrika'da yaşar

HAYVANLAR ÂLEMİNİN EN AKILLI HAYVANLARI

Yunan'lıların İzmir'de Denize Döküldükleri Mutlu Gün: 9 EYLÜL 1922

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal'den (Atatürk), «Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri!» buyruğunu alan şanlı Türk orduları, on gün içinde İzmir'e girmişti (9 Eylül 1922). Bu, üç yıllık bir özleyişten sonra İzmir'in Türk halkı için tarihin en mutlu olayıydı. Buna karşılık, Yunan'lıları yurdumuza saldırtan Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleriyle Kurtuluş Savaşı'mızı arkadan vurmak soysuzluğundan geri kalmayan yerli Rum'lar, görülmemiş bir şaşkınlık içinde kalmışlardı.

Anadolu'yu ele geçirmek hayaliyle 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan'lılar, üç yılı aşan bir süre, insanlık için yüz karası olan sayısız işkencelerde bulunmuşlardı. Kahraman Mehmetçiklerimizin, güzel İzmir'e ayak basmalarıyla bu karanlık günler sona eriyordu. Bu düşünce ile çılgına dönen Rum azınlığı, savaş alanından canlarını güçlükle kurtarabilen Yunan askerleriyle birlikte Ege'nin bu güzel şehrini, gider ayak ateşe vermek küçüklüğünden de kurtulamadılar. Ama, şanlı ordumuzun ardından, bir gün sonra muzaffer Başkomutan Gazi Mustafa Kemal'in İzmir'e ulaşması İzmir halkına herşeyi unutturdu. İzmir'liler, büyük askeri sevinç gözyaşları ile karşılamış, yılların özleyişi ile bağırlarına basmışlardı.

TÜRK ORDULARI'nın 26 Ağustos 1922 sabahında Afyon dolaylarından başladığı «Büyük Taarruz», tarihte eşi görülmeyen bir hızla gelişmiş, saldırgan Yunan kuvvetleri, büyük çoğunluğuyla ezilmişti. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal (Atatürk)'in yönettiği meydan savaşı sonucunda 30 Ağustos günü kazanılan zafer, içte büyük bir sevinçle karşılanmış, dışta da geniş yankılar yapmıştı. Bu, kahraman ordumuzla birlikte ulusumuzun da eşsiz bir zaferiydi. Savaş alanından sağ olarak kurtulabilen Yunan'lılardan yarısı, Başkomutanları General Trikopis'le birlikte ordularımızın eline tutsak olarak geçmişti. Öbür yarısı da görülmemiş bir bozgunluk içinde batıya doğru kaçıyordu. Yenik düşman, bu bozgunluk içinde bile savaş geleneklerine yakışmayan kötülükleri yapmaktan geri durmuyordu. Yol üzerindeki köyleri, şehirleri yakıyor, silâhsız Türk halkına canavarca işkencelerde bulunmaktan çekinmiyordu. Bu düşman sürüsü, Gazi Mustafa Kemal'in verdiği emir gereğince süvari birliklerimiz tarafından şiddetle kovalanıyordu.

TÜRK ORDUSU'NUN ÖNCÜLERİ İZMİR'E GİRİYOR

Öncülerimiz, İzmir'in Basmane İstasyonuna ulaştığı zaman bir tren dolusu Yunan dökümtüleriyle karşılaştı. Kısa bir çarpışmadan sonra bu Yunan kuvvetleri de zararsız bir duruma getirildi. Savaş boyunca ön kesimlerde büyük kahramanlıklar gösteren 2'nci Tümenin 20'nci Süvari Alayı, bundan sonra hızla İzmir'in içine yöneldi. Tümenin öncülüğü ile görevlendirilmiş olan Yüzbaşı Nuri Bey ile onu izleyen 4'üncü Alay Komutan Yardımcısı Şerafettin Bey,

GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN TÜRK ORDUSU'NUN KAZANDIĞI BÜYÜK ZAFERLE İLGİLİ SÖZLERİ

«Muhterem Efendiler, (Afyonkarahisar - Dumlupınar) meydan muharebesi ve ondan sonra düşman ordusunu kâmilen imha veya esir eden ve bakıyet - üs - süyufunu Akdeniz'e, Marmara'ya döken harekâtımızı izah ve tavsif için söz söylemekten kendimi müstağni addederim.

Her safhasıyla düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intaç edilmiş olan bu harekât, Türk Ordusu'nun Türk zabitan ve kumanda heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tesbit eden muazzam bir eserdir. Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve istiklâl fikrinin lâyemut âbidesidir. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun başkumandanı olduğumdan, ilelebed mesut ve bahtiyarım.» (Nutuk'tan)

Kurtuluş Savaşımız süresince ve ondan sonraki devrim yıllarında Atatürk'ün en yakın silâh ve ülkü arkadaşlarından birisi olan Mareşal Fevzi Çakmak, uzun yıllar Genel Kurmay Başkanı olarak ordumuzun başında bulunan ünlü bir komutanımızdır.

dört nala sürdükleri atlarla şanlı ordumuzun İzmir'e ilk ulaşan kahraman iki subayı oldular. O anda İzmir, sevinen, kucaklaşan, alkış tutan Türk halkı ile, canlarını kurtarmak kaygısı içinde çırpınan Yunan askerleri ve yerli Rum'lardan meydana gelen ilginç bir tablo görünüşündeydi. Yer yer patlayan bomba ve silâh sesleri duyuluyordu. Bu bomba parçalarından birisi, İzmir'e ilk giren iki kahraman subayımızdan Şerafettin Bey'e rasladı. Yaralı bir durumda, atından atlayan bu kahraman subayımız, arkadaşı Yüzbaşı Nuri Bey'le birlikte hemen İzmir'in hükümet konağına çıkarak şanlı bayrağımızı direğe çektiler.

Tam bu sırada, 20'nci Süvari Alayı'mız da bütün birlikleriyle güzel İzmir'e girmiş bulunuyordu (9 Eylül 1922).

KAHRAMAN MEHMETÇİĞİN İZMİR'DE KARŞILANIŞI

Yağız çehreleri zafer mutluluğu içinde, güçlü adımlarla Kordonboyu'nda ilerleyen kahraman Mehmetçiklerimizi halk var kuvvetiyle alkışlıyordu. Genç kızlar Mehmetçiklere taslarla ayran ve şerbet dağıtıyorlardı. Türk Ordusu'nun İzmir'e bu girişi, tarihin bir eşini daha yazmadığı gerçek bir zafer alayı, Ege kıyılarından bütün yurda yayılan bir kurtuluş şenliğiydi.

İzmir halkının bu mutlu anında, Yunan ordusunun son artıkları, şehrin en güzel semtlerini ateşe verdiler. Ayakları savaş alanlarının tozlarıyla örtülü kahraman Mehmetçiklerimiz, düşmanın bu son çılgınlığını da önlemek için canla başla İzmir halkının yardımına koştu. Türk mahallelerinin yarısı ateşe verilmişti. İzmir açıklarında demirleyen ve Yunan savaş kaçakları için birer sığınak durumuna getirilen İngiliz, Fransız ve İtalyan gemileri bütün bu olup bitenleri büyük bir soğukkanlılıkla izliyorlardı.

Ama, ne onların, ne de hiçbir kimsenin Türk ordularının Afyon'dan bir çığ gibi akıp gelen ilerleyişini durduracak gücü kalmamıştı.

Savaşın Yunan'lılar tarafından kesinlikle kaybedildiğini gören «İtilâf Devletleri», sonsuz bir tedirginlik içinde bulunuyorlardı. Bunlar, tezelden Gazi Mustafa Kemal'e gönderdikleri aracılarla Türk Orduları'nın Çanakkale ve İstanbul Boğazları yönünde yaptığı yürüyüşün durdurulmasını ve kendilerini dilediği yerde kabul buyurması ricasında bulundular. Büyük Başkomutan, ordularımızın yürüyüşünü bir an bile durdurmaksızın savaş plânını olduğu gibi uygulamakta devam etti. Kendisiyle görüşmek dileğinde bulunan «İtilâf Devletleri» nin temsilcilerini de Nif (Kemal Paşa) kasabasında kabul edebileceğini bildirdi.

Ama, şanlı ordumuz, umulandan daha hızlı bir yürüyüşle o gün İzmir'e girmiş bulunduğundan, İtilâf Devletleri için artık yapılacak hiçbir şey kalmamıştı. Böylece Nif görüşmesi de yapılamadan kaldı.

GAZİ MUSTAFA KEMAL İZMİR'DE

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal, kahraman birliklerimizin hemen arkasından, bir gün sonra şan ve şerefle İzmir'e girdi (10 Eylül 1922).

O gün, İzmir halkı için tarihin bir dönüm noktası olmuştu. Yüce Önder, eşi görülmemiş bir sevgi ve saygı ile karşılanmıştı. Halk, yurdumuzu bağımsızlığa kavuşturan büyük asker Mustafa Kemal Paşa'yı candan ve yürekten alkışlıyor.

TUTSAK YUNAN BAŞKOMUTANI GENERAL TRİKOPİS'İN YERSİZ BİR MEKTUBUNA VERİLEN TARİHÎ CEVAP :

Türk ordularının büyük akınları sırasında, kurmay heyetiyle birlikte esir alınan Yunan Başkomutanı General Trikopis, Gazi Mustafa Kemal tarafından nezaketle karşılanmış ve Türk'lüğe yakışır bir misafirseverlikle de ağırlanmıştı. Bu insancıl tutumdan yüz bulan Trikopis, teslim olan Yunan asker ve subaylarının savaş durumu zorunlulukları yüzünden, cephe gerilerine yaya olarak gönderilmelerini - kendisine göre yeren - bir mektupla ilgili Türk komutanlığına başvurmuştu.

Trikopis'in 14 Eylül 1922 günlü bu mektubuna, Batı Cephesi Menzil İkmal Şubesi Müdürü Binbaşı Mehmet Nuri Bey tarafından verilen cevap, son derece ilginç, tarihî bir belge değerindedir:

«Esir Yunan subaylarının esir oldukları dakikadan itibaren Türk ordusu mensupları tarafından ne derece ihtimam gördüklerini, ne kadar müsait şartlar altında iskân ve iaşe edildiklerini görüyorsunuz. Onlar, Uşak'ın yanmayan en iyi evlerinde oturtuluyor. Altlarına verilen şilteler ve yorganlar da - diri diri yakılan, yok edilen ailelerin sağ kalanları tarafından - Türk'lere mahsus merhamet hissi ve mürüvvetle verilmiştir. O zavallılar ah - ü enin içinde inlerken esir Yunan subayları, dün ateşe verdikleri bu ülkenin yanışını pencereden seyretmekten memnundurlar.

Daha ne yapalım? Tahribatınız yüzünden tren nakliyatı durmuştur; tamirle meşgulüz. Ümit ediyoruz ki sizleri Afyon'un doğusundaki Çay istasyonuna kadar trenle nakledebileceğiz. Oradan, nizamen yürümek zorunda olan küçük rütbeliler, Biçer istasyonuna kadar yürüyecekler, Biçer'den Ankara'ya gene trenle gideceklerdir. İcap edenlere üç günlük kara yürüyüşü için fedakâr ve zavallı köylünün orduya cepane nakliyatından artacak arabalarını da ayıracağız.

Sekiz yaşındaki kız çocukları bile arkalarında cepane taşıyarak ordumuzu Akdeniz kıyılarında kendilerini hasretle bekleyenlere kavuşturmaya çalışıyorlar. Batı Anadolu halkından sağ kalanlar, yaptığınız tahammülsüz vahşetin matemiyle yanarken size yapılan bu lûtufkârlığı hangi millet gösterebilir?

Savaş alanında, yıkıntılar arasında eksiklerinizi gidermek imkânı yoktur. Bunlar ancak gerilerde yapılabilecektir. Çok muhtaç olanları elbette düşüneceğiz. Birkaç doktorumuzu, esirlerin sağlık durumlarıyla ilgilenmeleri için görevlendirdik. Bu, bizim insanî vazifemizdir. Yalnız, bir yıl önce Uşak'tan Sakarya'ya kadar yaya yürüyen, orada yenilerek bir bu kadar mesafeyi geriye kateden subaylarınızın bu kadar tahammülsüz ve yorgun olduğunu iddia etmeniz mübalâğalı telâkki edilmiştir.

Davet edilmedikleri halde, yurdumuzu harap etmekte pek çevik davranan Yunan ordusu subaylarının karadan üç günlük bir yürüyüşe dayanamıyacakları iddia olunursa gülünç olur. Unutmayınız ki şu dakikada henüz eşir olmayan subaylarınız, verdiğiniz talimat dairesinde ilerdeki köy ve kasabalarımızı tutuşturmakla meşguldür.»

bu mutlu kurtuluş gününde O'nun aralarında bulunuşunu kutsal bir olay sayıyordu. Başkomutan, yanında ülkü ve silâh arkadaşları, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) Müşir Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa (İnönü) ile birlikte doğruca hükümet konağına gitti. Buradan, bütün Türk Ulusu'na ve İzmir halkına şu tarihî açıklamayı yaptı:

«Türk Orduları 14 gün içinde büyük bir düşman ordusunu imha ettiler. 400 km.'lik fasılasız bir takip yaptılar. Anadolu'daki bütün istilâya uğramış şehirlerimizi geri aldılar.

Büyük, asîl Türk milleti! Büyük zafer münhasıran senin eserindir. Akdeniz, askerlerimizin zafer teraneleriyle dalgalanıyor. Asya imparatorluğuna yeltenen düşmanın, muharebe meydanlarına gelmek cesaretini gösteren ordu kumandanları, erkânı harbiye heyetleri günlerdenberi esirimiz bulunuyor. Düşman, harb malzemesinin üçte ikisini topraklarımızda bıraktı. Elimizde bulunan esirlerden başka, insan zayiatının yüzbinden ne kadar fazla olduğunu tâyin etmek müşküldür. Büyük ve necip Türk milleti! Anadolu'nun kurtuluş zaferini tebrik ederken sana İzmir'den, Bursa'dan, Akdeniz eteklerinden ordularının selâmını da takdim ediyorum.»

ANADOLU, DÜŞMANDAN BÜTÜNÜYLE TEMİZLENİYOR

İzmir'in geri alınmasıyla Kurtuluş Savaşımız da sona ermiş bulunuyordu. Ama, şurada burada kümelenmiş, başıboş Yunan birlikleriyle yer yer çarpışmaların arkası daha kesilmiş değildi. Gazi Mustafa Kemal, son düşman kalıntılarının da hızla tepelenmeleri emrini verdi. Böylece Eskişehir'den Yunan'lıları atan Üçüncü Kolordumuz, Bursa'nm doğusunda direnmek isteyen düşmanı kuşatıp çoğunluğuyla ele geçirdi. Bu kuşatmadan kurtulabilen pek az Yunan askeri de Bandırma'daki yabancı vapurlarla kaçıp gittiler.

İzmir'in geri alınışından bir hafta sonra artık yurdumuzun hiçbir yanında Yunan saldırganlarından tek bir kimse kalmamıştı. Kurtuluş Savaşımız süresince, ordumuzu arkadan vurmak soysuzluğunu gösteren yerli Rum'lar da kaçak Yunan askerleriyle birlikte yurdumuzdan çekilip gitmişlerdi.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, yanında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa bulunduğu halde 10 Eylül 1922'de İzmir'e vardı.

YÜZBAŞI ŞERAFETTİN İZMİR'E GİRİŞİNİ ANLATIYOR

İzmir'e ilk giren ve Hükümet Konağına şanlı bayrağımızı çeken Yüzbaşı Şerafettin, bu tarihî olayı şu cümlelerle canlandırmıştır:

«... Yolumuzun üstünde rasladığımız Yunan asker ve zabitlerinden hiçbirisi, bir avuç Türk süvarisine tek kurşun atmaya cesaret edemiyordu.

Kordonboyu'nda karşılaştığımız İngiliz, Fransız ve İtalyan bahriyelilerinin de başları eğikti. Biraz daha ilerledikten sonra dikkate değer bir olayla karşılaştık: Pasaport dairesinin önüne duran silâhlı bir şahsa, silâhını derhal denize atmasını ihtar ettim. Adam, ansızın elindeki bir bombayı üzerime fırlattı. Kendimi korumaya zaman ve fırsat kalmadan bomba patladı. Üzerinde bulunduğum at hemen öldüğü gibi ben de birkaç yara almıştım. Ama, bunlarla uğraşacak zamanımız yoktu. Aynı hızlı yürüyüşle ilerlerken heyecan ve sevinç içerisinde «Gelin, gelin!» diye bizi karşılayan bir Türk gencini izleyerek hükümet konağına vardık.

Bu anda, binlerce İzmir'li bizi kucaklamak istiyor, sevinç gözyaşları döküyordu. Bunlardan birisinin verdiği ve gözyaşlarıyla ıslanmış Türk bayrağını direğe çekmek için Yunan bayrağını indirdik. Bir alkış tufanı içinde süzüle süzüle yükselen şanlı bayrağımızı dalgalandırdık.

Her Türk gibi ben de muradıma ermiştim. Artık can versem de gam yemezdim.»

Türk Ordusu'nun öncüleri, zafer mutluluğu içinde, güçlü adımlarla Kordonboyu'nda ilerliyorlar.

DAĞLAR

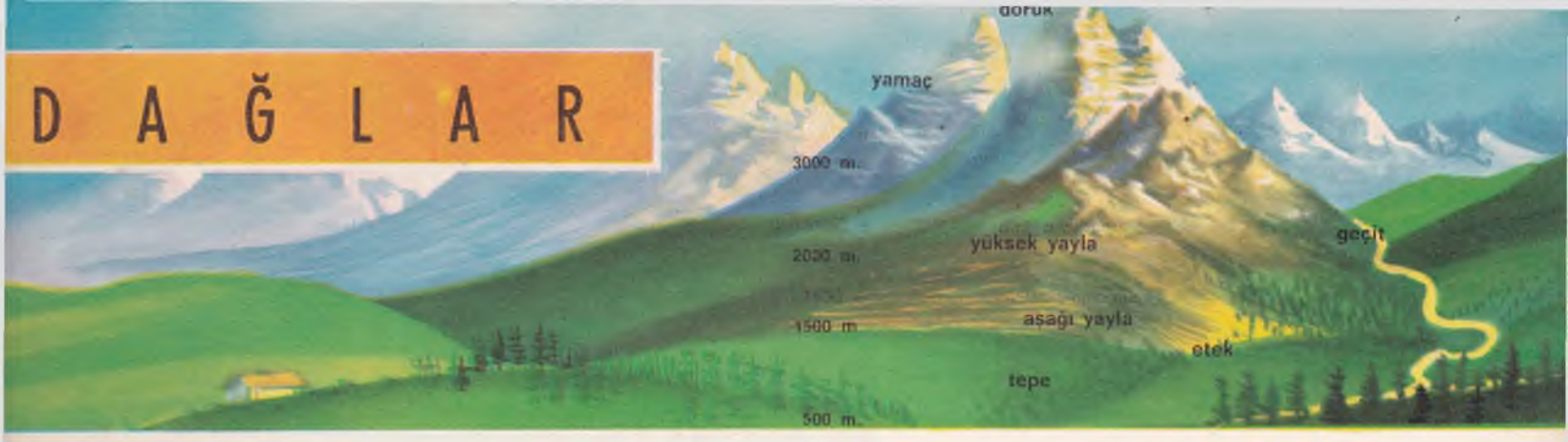

Dağlar, ya yeraltı katmanlarının volkanik püskürmeleri sonucu «püskürük kültelerden» veya denizlerin dibine oturmuş «çökelek kültelerden» meydana gelmişlerdir.

Büyük yer depremleri sonucu, çökelek külte katmanları, kendilerini buruşmaya veya birdenbire yükselmeye zorlayan korkunç basınçlara uğramışlardır.

Yeryüzündeki çatlakların pek çoğu yer katmanlarının kırışma, buruşma, yarıklanma ve çatlamasına sebep olan bir sürü yerey hareketleri sonucu meydana gelmiştir.

DAĞLARIN AŞINMASI

Dağlar, bugün göründükleri biçimleri ile meydana gelmiş değillerdir. Yer küresi tarihinin çeşitli çağları boyunca değişikliğe uğrayan yer katmanlarının hareketleri sonucu ortaya çıkmışlardır. Bunlar daha doğar doğmaz su, hava ve rüzgârların etkisine uğramış ve hâlâ da uğramaktadırlar. Dağları sürekli bir yıpratıma uğratan olaylar pek çeşitlidir. Yer yüzeyinin bu yüksek oluşumlarının en güçlü düşmanı buzlardır. İlkbahara doğru eriyen karlar, doruklardan yamaçlara doğru akan su çağlayancıkları meydana getirirler. Kayaların çatlaklarına dolan sular, geceleri yeniden donarak buz durumuna geçerler. Böylece meydana gelen buzlar, içinde bulundukları yarık ve aralıklarda genleşerek kayaları çatlatır ve parçalarlar. «Öyleyse yağış olmayan bölgelerde kaya kültelerinin parçalanması nasıl meydana gelmektedir?» diye bir soru aklınıza gelebilir. Bildiğimiz gibi kurak iklim bölgelerinde gece ve gündüz arasındaki ısı farkları çok büyüktür. Bu korkunç ısı değişikliğine de kayalar dayanamamaktadır. Gündüz sıcakta genleşerek katman katman çatlayan külteler, geceleyin soğuktan büzülerek kırılırlar. Bu da yetmiyormuş gibi hemen arkadan yetişen rüzgâr, kayaları döverek onları iyice ufalar. Şiddetli rüzgâr sağanaklarıyla havalanan kumul tanecikleri kayaların yüzeylerine çarparak onları eğeler, aşındırır, yitirir. Dağların aşınmasında önemli rol oynayan diğer bir öğe (unsur) de atmosfer içerisindeki oksijen ve karbon dioksit gibi etken gazlardır. Yağmur suyu içerisinde çözülen bu gazlar, birtakım zayıf asitler meydana getirerek kireçli kültelerin aşınmasını sağlarlar.

ÇÖKELEK KÜLTELERDEN OLUŞMUŞ SIRADAĞ ÇEŞİTLERİ

Yatay katmanlar (Colorado Yaylası)

Kıvrımlı katmanlar (Alp Dağları)

Yarık veya çatlak yatay blok katmanlar. (Tibet Yaylası)

Kıvrımlı blok katmalar. (Orta Apenin'ler)

ALP'LERDEKİ DAĞLARIN TİPLERİ

Bu dağlar, çok yumuşak ve kolayca ufalanır kültelerden meydana gelmişlerdir (Suisi tepesi).

Mont Blanc tepesi yapılışındaki bu dağlar, düşey doğrultulu yoğun ve dolgun kültelerdir.

Yoğun ve dolgun yatay külte katmanlarından oluşmuş dağlardır.

Bu dağlar, yoğun ve dolgun sert külteler ile yumuşak ve kolay ufalanır kültelerden oluşmuşlardır.

Pek yoğun ve dolgun olmayan ve pek sert sayılmayan kültelerden oluşan dağlardır.

Yoğun ve dolgu kültelerden meydana gelmiş düzgü yamaçlı dağlardır.

YÜKSEK VÂDİ

YAYLA OTLAKLARI

KARLARLA ÖRTÜLÜ BÖLGELER

BULUTLU DORUKLAR

DAĞLAR, OVALARDAKİ TOPRAKLARIN VERİMİNİ ARTIRIR.

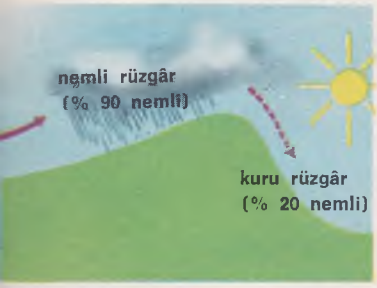

Nemli rüzgârlar, dağlar üzerinden geçerken, buralarda yoğunlaşarak yağmur durumunda dökülürler.

Böylece, komşu bölgeleri aşırı nemden korudukları gibi, oralarda üretilen bitkilere sürekli su kaynakları sağlarlar.

Suların dağlardan sürükleyip getirdiği değerli maddeler, ova topraklarının verimliliğini artırır.

Dağlar, her mevsimde daima değişen görünüşleri ile bizi güzelliklerine hayran bırakan yüzey biçimleridir. Üzerlerinde yetişen bitki çeşitlerinin zenginliği, havasının temizliği, sağlığımız için dinçleştirici birer özelliktir. Ayrıca dağlar, bize ekonomi yönünden önem taşıyan bazı şeyler de sağlamaktadırlar: Ağaçlarından elde edilen kereste ve meyvalar, hem günlük hayatımıza, hem de sağlığımıza yaramaktadır.

Dağların güneşli yamaçlarına kurulmuş olan kasaba ve köyler, dağ dorukları ile vâdinin güzelliklerini paylaşırlar.

DAĞLARA TIRMANDIKÇA HAVA NEDEN SOĞUMAKTADIR?

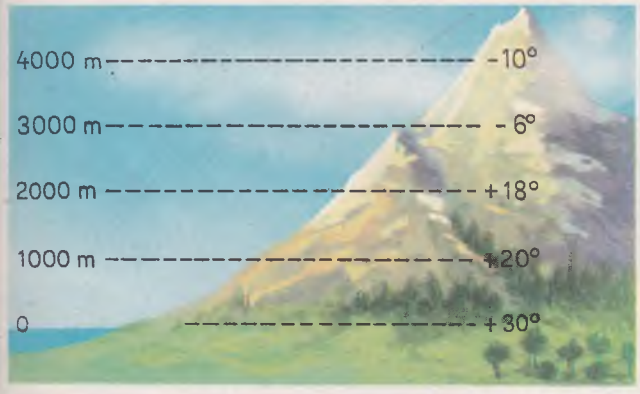

Yükseklik arttıkça ısı düşer. Resim, bir dağın yamaçlarındaki belirli yükseltilerdeki ortalama ısıları göstermektedir.

Bunun cevabı, sıcak hava katmanlarının yeryüzüne yakın olmasındandır. Güneş ışınlarının getirdiği sıcaklığı emen yeryüzeyi bunları havaya geri verir. Hava yoğun ve nemli ise sıcaklığını uzun süre koruyabilir. Ama yükselti arttıkça havanın yoğunluğu ve nemliliği azalır. İçindeki ısıyı koruyamaz bir duruma gelir. Isı düşer. Öte yandan, dağların doruklarında güneş ışınlarının getirdiği ısıyı emecek ve yansıtacak olan yüzey çok küçüktür. Tropikal bölge yaylalarında bile buz kütleleri oluşabilir.

DAĞLARIN YÜKSEKLİĞİ NASIL HESAPLANIR?

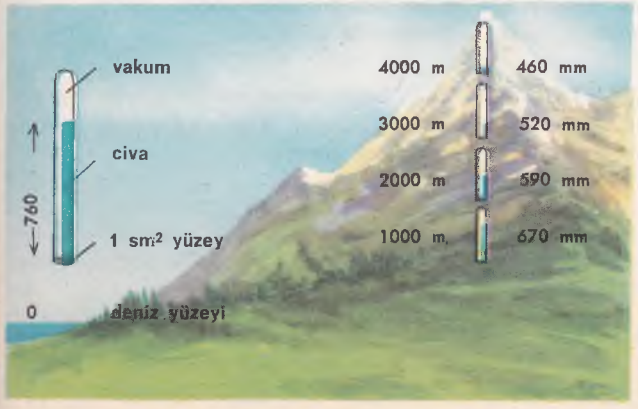

Yükseklik arttıkça atmosfer basıncı azalır. Resim, bir dağın değişik yükseltilerindeki basıncı gösteriyor.

Dağların yüksekliğini (deniz düzeyinden) hesaplamak veya ölçmek için teodolit, altimetre ve baro-altimetre (aneroid barometre) kullanılır. Teodolit, erişilmesi imkânsız olan noktaların, birbirinden uzaklık ve yüksekliklerini hesaplamaya yarar. Bu âlet, yatay ve düşey açıların büyüklüklerini belirli bir ölçeğe göre gerçek büyüklüklere oranlıyan optik bir aygıttır. Altimetre, bulunulan noktanın yüksekliğini hava basıncına göre ölçen, çok kesin ölçekli bir âlettir. Baro-altimetre ise hem yüksekliği, hem basıncı ölçer.

Dağlara tırmanan araçlar, yılan gibi kıvrılan yollar üzerinde bazan çok keskin dönemeçleri almak zorundadır. Böylece dağın tepesine yükselen çok dik bir yokuş, hafif ve rahat eğilimli bir yol durumuna gelir.

DERİNSU BALIKLARI

Güneş ışığı, denizlerin çok derin bölgelerine kadar sokulamaz. Bu derinlikler çok karanlık olur. Ama böyle derin sularda balık yaşamıyor sanmayınız. Denizden ağlarını çekip toplayan balıkçılar, arasıra bilmedikleri cinsten balıklarla karşılaşırlar. Bunlar, denizlerin 3000 - 6000 metre derinliklerindeki uçurumların diplerinde yaşayan balıklardır. Biçimleri çok tuhaftır. Bazıları da dev yapılıştadır. Korkunç ağızları, tostoparlak patlak gözleri vardır. Acaba denizlerin diplerinde zifiri karanlıkta yaşıyabilmek için mi, gözleri böyle acayip yaratılmıştır? Evet. Gerçekte de bu cins balıkların çoğunda sürekli ışık saçan ya da zaman zaman yanıp sönen organlar bulunur. Bizler, karanlıkta nasıl ışık kullanıyorsak onların da çoğu gerekli ışığı kendi organlarıyla sağlarlar. Bazılarının vücudunda sırayla dizilmiş elektrik ampullerini andıran organlar ışık saçar. Denizlerin dipleri de onların ışık saçan bu «elektrik ampulleri» ile tıpkı bizim şehirlerimiz gibi parıldar durur. Derin su balıklarına dikkatle bakacak olursak bunlarda iki organın, vücutlarına oranla çok daha gelişmiş olduğunu görürüz: Gözleri ve ağızları.

Görme duyumundan yoksun bulunan bazılarında ise saçaklı iplikleri andıran uzun duyu organları vardır. Uzun ve sipsivri dişlerle dolu ağızlarını gördükçe insan, bu hayvanların o korkunç karanlıkta yaşayabilmek için birbirleriyle kıyasıya bir savaşa girişmiş olduklarını daha iyi anlar.

Önceleri bu balıkların yaşadıkları derinliklerde salt bir sessizliğin hüküm sürdüğü sanılırdı, ama sonradan yapılan incelemeler bu sanının yanlış olduğunu göstermiştir. Çok sayıda balığın birarada yaşadığı bölgelere salınan özel mikrofonlarla yapılan deneyler, insan kulağının duyamıyacağı kadar tiz seslerin varlığını ortaya koymuştur. Derin sularda yaşayan balıkların birbirleriyle anlaştıkları bu seslere biz, «öte-sesler» (ültra-sesler) diyoruz.

Derin su balıkları belirli bir derinliğe kadar (en fazla 6 km.) yaşayabilirler. Daha derinlerde deniz suyunun basıncı, çok korkunç bir durum alır. (Bu basıncın korkunçluğunu belirtebilmek için her 10 m. inişte deniz suyunun 1 sm².'ye yaptığı basıncın 1 kg. arttığını söylemek gerekir.) Bundan ötürü bu korkunç derinliklerde yaşıyan balıkların vücutları da bu yüksek basınca dayanabilecek biçim ve nitelikte yaratılmıştır.

Derin su balıkları, arasıra bilinmeyen sebeplerden ötürü su yüzüne çıkarlar. Bazıları oradaki büyük basınç değişikliğine dayanamayıp ölürler. Bazıları da bu değişikliğe göğüs gererler, ama zayıf organlarını kaybederler ve tekrar geldikleri derinliğe dalma gücünü bulamadan bir balıkçının ağına takılırlar.

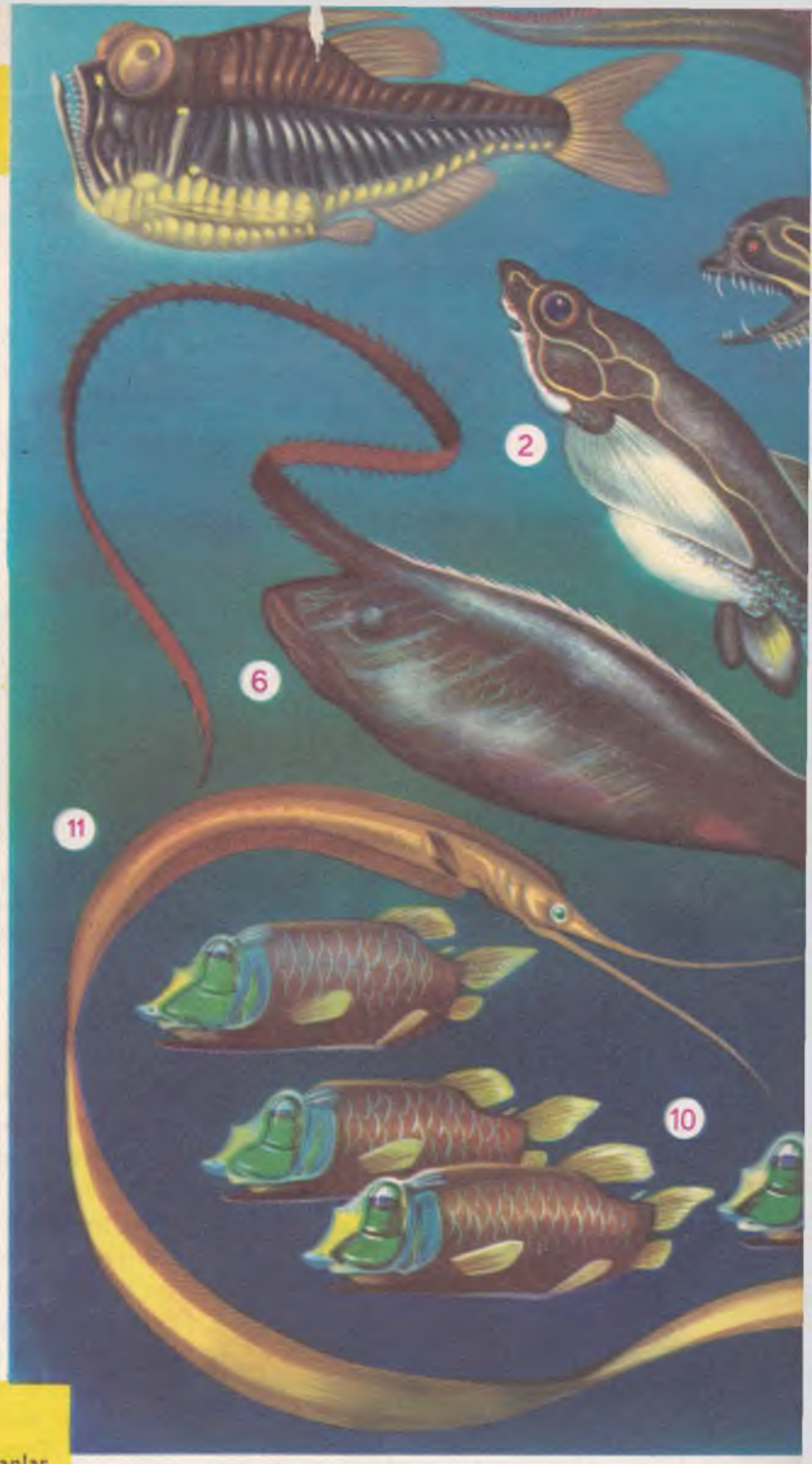

Çeşitli derin su balıkları: Birer deniz canavarını andıran bu bal

❶ GÜMÜŞ BALTA: 5 sm. uzunluğundadır. 1000 - 2000 m. derinlikte yaşar. Gövdesinin alt ve alt-yan bölümündeki derisi gümüş parlaklığındadır. Işıkcıl organları da buradadır.

❷ KİMERA «DENİZ FARESİ»: Balıkçılar bu balığa «Deniz Faresi» derler. 1800 m. derinlikte yaşar. Sudan dışarı çıkarıldığı zaman kedi miyavlamasına benzer bir ses çıkarır.

❸ ŞAH RİNGASI: 6 m. uzunluğundaki bu Ringa balığı, 500 m. derinlikte yaşar. Bu balığın Ringa sürülerinin büyük göçüne sebep olduğu söylenir.

❹ BİNFENERLİ (Stomias Boa): 20 sm. uzunluğunda bir çeşit yılan balığıdır. 500 - 1500 m. derinlikte yaşar. Gövdesi altıgen pullarla kaplı bu balığın başından kuyruğuna kadar her yanı ışıkcıl organlarla kaplıdır.

❺ OBUR UMACI: 10 sm. uzunluğunda çok iştahlı bir balıktır.

ACAYİP «FAR» LAR

Işık saçan organların bulunduğunu söylediğimiz balıklardaki bu organlar genellikle burun kanatları veya kafanın üzerine yahut ta gözlerin tam üstünde bulunur. Gece yol alan gemilerin sancak ve iskele fenerleri gibi kafalarının iki yanında ışık organları bulunan derin su balıkları da vardır.

Işıkcıl «fotofor» adı verilen bu organlar, bir otomobilin farlarına benzer. İnsandaki göz merceği gibi görev yapan bu projektörler küremsi biçimdedir. Bu küremsi organların yarısı, ışığı meydana getiren moleküllerden yapılmıştır. Gümüşsü ufacık kristallerden oluşmuş küçücük bir şerit, yansıtıcı durumdadır. Ayrı olarak siyah bir perde iç dokuları korur. Göz yuvarlağının meydana getirdiği ışığı, yansıtıcı tabaka yoğunlaştırır. Bu yoğun ışığı da mercek dışarıya verir.

Bu soğuk ışığın kaynağı nedir? Bu sorunun cevabı çok karışıktır. Ama kısaca canlı organizmaların çıkardığı ve ayrı ayrı özelliklere sahip iki kimyasal maddenin ağır ağır oksitlenmesi, diye tarif edebiliriz.

Bu olayı, içindeki maddenin oksitlenmesi sonucu ışık veren muma veya bir gaz lâmbasına benzetebiliriz.

zelliklerini gösteren vücutlarına dikkat ediniz. Çoğunda ışık saçan «Işıkcıl Organ» lar bulunur. (Balıkların boyları arasında bir oran yoktur.)

3000 - 5000 m. derinlikte yaşar. Kendisinin iki katı büyüklükteki avlarını kolayca yutabilir.

6 KOCA GIRTLAK «ÇİFTBAŞ» (Macropharynx): 2 m. uzunluğundadır. 1000 - 4000 m. derinlikte yaşar. İki başlı bir havyana benzer. Koca gırtlağından geçebilecek bir balığı yuttuğu zaman midesi genişler ve vücudu saydam bir durum alır.

7 FENER BALIĞI: 300 m. derinlikte yaşayan küçük boyda bir balıktır. Geceleri veya bozuk havalarda suyun yüzüne yakın yükseltiye kadar çıkar.

8 BOYUNKAFA (Eurypharynx): 60 sm. uzunluğundadır. 1000 - 4000 m. derinliklerde yaşar. Büyük ve yayvan ağzı, başından geriye doğru uzanarak boynuyla birleşir. Yassı bir şerit gibi uzayan kuyruğu yüzgeç görevini yapar.

9 BEKÇİ BALIĞI: 5 sm. uzunluğundaki bu balığı Amerika'lı bilginler, 1955 yılında Bermuda açıklarında derin sularda avlanırken canlı olarak ele geçirdiler. Gövdesi yumurta biçimindedir. Feneri diyebileceğimiz ışıkcıl organı burnunun ucundaki bir uzantı üzerindedir. Duyarga görevini yapan bu organ beyaz bir ışık saçar.

10 DÜRBÜNLÜ BALIK (Opisthoproctus): 2000 - 4000 m. derinliklerde yaşayan bu balık, 10 sm. uzunluğundadır. Karnının alt bölümünde eyere benzer bir çıkıntı vardır. Bu çıkıntı ona, denizin dibinde kumun üstüne oturarak dinlenmesini sağlar. İri ve patlak gözleri dürbüne benzer. Kuyruk yüzgeçleri iki tanedir. Dürbünlü balıklar sürüler durumunda yaşarlar.

11 ÇULLUK BALIĞI (Nemichtys): 150 sm. uzunluktadır. 1000 - 3000 m. derinliklerde yaşar. Vücudu saydamdır.

12 ENGEREK BALIĞI: 25 sm. uzunluğundadır. 1000 - 3000 m. derinliklerde yaşar. Güçlü çenesi olan bu balık «engerek yılanı» na benzer. Sivri dişleri, ağzını kapadığı zaman bile dışarıda kalır. Küçüklüğüne rağmen bir canavarı andırır.

13 IŞIL BOYNUZ: 65 sm. uzunluktadır. 5000 - 6000 m. derinliklerde yaşar. Bu balığın dişisinin (resimde görülen) çok güzel bir rengi vardır. Erkeği daha küçük boydadır. Kafasının ortasında küçücük bir boynuzu vardır. Eşine olan sevgisini, dişlerini onun vücuduna geçirmek yoluyla (!) belirtir.

Plevne Kahramanı GAZİ OSMAN PAŞA

«Plevne Kahramanı» Gazi Osman Paşa (1832-1900)

TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDAKİ «DOKSANÜÇ SAVAŞI»

Ortadoğu ve Balkanlar'ı egemenliği altına almak sevdasına kapılan Rusya, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıf düşürmek için sistemli bir biçimde, Balkan uluslarını kışkırtmış ve silâhlandırmıştı.

İmparatorluk üzerinde sürekli bir baskı yapan Çarlık Rusya'sının bu tutumu, 1877 yılında, tarihlerde «Doksanüç Savaşı» diye anılan büyük bir savaşın kopmasına sebep olmuştu.

İmparatorluk üzerinde de sürekli bir baskı yapan Çarlık Rusya'nın sebep olduğu bu savaşta, «Plevne Savunması» ayrı bir özellik ve önem taşır. Çünkü Plevne Savaşı'nda Türk ordusuna komuta eden Osman Paşa, o güne kadar bilinen ve uygulanan savunma taktiklerini kökünden yıkarak hem Türk gücünü düşmanlarına ve Dünya'ya bir kere daha kabul ettirmiş, hem de askerlik ilmine yepyeni teoriler kazandırmıştı.

Kara kazan coştu derler
Dalga boydan aştı derler
Osman Paşa'nın askeri
Gece burdan geçti derler

Moskof Tuna'yı atladı
Karakolları yokladı
Osman Paşa'nın kolunda
Yüzbir tane top patladı

Tuna nehri akmam diyor
Etrafıma taşmam diyor
Kör olası kâfir Moskof
Ben Tuna'dan çıkmam diyor

Gazi Osman Paşa'nın gösterdiği kahramanlık üzerine yazılan ve bestelenen

OSMAN PAŞA PLEVNE'DE

Doksanüç Savaşı başlıyalı altı ay olmuştu ama, kendisinden pek çok yararlanılacak bir komutan, Müşir (Mareşal) Osman Paşa, Rusçuk ve Şumnu bölgelerinde bırakılmış, savaş alanlarında görev almasına

Gazi Osman Paşa'nın yarası temizlenip sarılmış, misafir edildiği Grandük Nikola'nın çadırında dinleniyordu. Birden çadırın kapısı açıldı ve yanında Grandük de bulunan Rus Çarı Aleksandr içeri girdi. Çar, bu büyük askerin sıhhatini sormaya gelmişti. Plevne kahramanının elini sıkarken:

«— Sizin bu savaşınız, Türk Askerlik Tarihi'ne altın harflerle yazılacaktır. Çok cesur bir insanmışsınız. Bizim yanımızda bulunduğunuz süre içinde, üniformanızı, kılıcınızı ve nişanlarınızı taşıyabilirsiniz» dedi.

Bu büyük asker, bulundukları durumdan kurtulmak için son bir çare olarak yarma hareketine başvurmuştu ama, çarpışma sırasında yaralanmıştı. Vid suyu kıyısındaki bir evde yarası sarılırken içeri giren Rus generali Ganetski; teslim olmasını, artık yapacak birşey kalmadığını bildirmişti.

Bu teklif üzerine Osman Paşa, yanında bulunan doktora:

«— Bir gün, bir güne uymuyor!» diyerek alın yazısına uymak zorunluluğunda kalmıştı.

Daha sonra, Gazi Osman Paşa bir arabaya bindirilmiş ve Plevne'deki düşman karargâhına getirilmişti. Burada, Grandük Nikola ve Romanya Prensi Şarl ile düşman subayları kendisini karşılamışlardı. Bu büyük kahraman, iki arkadaşına tutunarak arabadan inmiş ve kendisini saygıyla selâmlayan Rus ve Romen subaylarının önünden geçerek ağır adımlarla ilerlemişti. İki komutan, önce birşey söylemeden bir süre bakışmışlar, sonra Nikola elini uzatıp:

«— Plevne'yi savunmada gösterdiğiniz kudretten dolayı sizi tebrik ederim. Bu savunma, tarihin en parlak olaylarından biridir» demişti.

Osman Paşa, daha savaşın başında, Türk ordularının Tuna'yı geçerek düşmanla orada savaşması tezini savunmuştu. Ama onun bu düşüncesi reddedilmiş, Rus ordularının Tuna'yı geçmesine göz yumulmuştu.

Sonradan bu büyük hata anlaşıldı ve başkomutan değiştirilerek bu göreve Mehmet Ali Paşa atandı. Rus Kazak'larının Berkofça dağlarına doğru ilerlemeye başlaması üzerine de Osman Paşa'ya Plevne'yi düşmandan kurtarması görevi verildi. 18 Temmuz 1877'de Plevne önlerine gelen Osman Paşa'nın komutasındaki Türk ordusu aynı gün şehri düşmadan geri aldı. Osman Paşa, şehirde düzeni sağladıktan sonra karargâhını Plevne'nin kuzeyinde kurdu ve hemen savunma hattının yapılmasını emretti. Çünkü düşmanın esas birlikleri pek yakında, Zitşva çevresinde bulunuyordu. Düşmanın güney-doğuya inmemesi için bu kesimde durdurulması gerekiyordu.

PLEVNE SAVAŞLARI

Osman Paşa'nın Plevne'yi geri aldığının ertesi günü (19 Temmuz 1877), sabahla beraber Rus'lar sürekli bir top ateşi açtılar. Türk topçusu da buna cevap vermekte gecikmedi. İki saat süren düellodan sonra Osman Paşa ateşi kestirdi. Rus'lar, Türk topçusunu susturduklarını sanarak piyade hücumuna kalktılar. Ama kahraman Mehmetçiği karşılarında bul dular. Osman Paşa atına binmiş, korkusuzca bir siperden öbürüne koşuyor, askerlerine cesaret ve güven veriyordu. Otuz altı saat süren bu savaşta düşman perişan olarak dağıldı, paniğe kapıldı. Türk süvarilerinin kılıcından kurtulanlar ertesi gün akşama doğru kendilerini zorlukla Osma suyunun öbür kıyısına attılar.

Rus'ların ikinci saldırısı 30 Temmuz 1877'de oldu. Bu savaş sonunda da düşman kaçmaya başladı. Türk süvarisi peşine takılıp yetiştiğini tepeledi, yetişemedikleri de suları yükselmiş olan Osma'yı geçerken boğuldu. Düşmanın bu savaştaki kaybı ölü ve yaralı olmak üzere 168 subay ve

Plevne'deki ikinci yenilgiden sonra Rus'lar, büyük bir korku ve şaşkınlığa düştüler. General Gorko'yu yenmiş olan Süleyman Paşa orduları Balkan'ı geçip Mehmet Ali ve Osman Paşaların ordularıyla birleştiği anda, Rus'ların geri çekilme yolu bile kapanmak tehlikesine düşecekti.

Romen ordusunun da yardımını sağlayan Rus'lar, 4 Eylül 1877'de yeniden Plevne önünde toplandılar. Birleşik ordunun toplamı 30.000 Rus ve 35.000 Romen askeri ile 282 Rus ve 108 Romen topu idi. 7 Eylülde başlayan topçu ateşi aralıklarla 11 Eylül'e kadar sürdü. O gün 11 Romen ve 3 Rus taburunun yaptığı hücum bir sonuç vermedi ve düşmanın 4 taburu perişan oldu. Gece giriştikleri bir baskında da Rus'lar 16.000, Romen'ler 5.000 kayıp verdiler. 17 Eylül'de Romen'lerin iki saldırısı püskürtüldü.

Bundan sonra, birleşik düşman ordusu kuşatma düzeni almakla oyalanarak taze kuvvetlerin gelmesini beklemeye başladı. Kasım ayı başlarında düşman ordularının sayısı 125.000 kişiye yükseldi.

Bu arada, Türk ordularının öbür cephelerde, özellikle Şıpka'da yenilgiye uğramaları Osman Paşa'nın bütün yardım yollarını kapatmış oldu.

12 Kasım'da düşman orduları başkomutanı Grandük Nikola; Osman Paşa'ya bir mektup göndererek hiçbir ümit kalmadığını ve teslim olmasını bildirdi. Bu isteği geri çeviren Osman Paşa'ya, hiç yardım almadan Plevne'yi savunma görevi düşüyordu. 27 Kasım'da yiyecek tükenmiş, Aralık başında ise askere günde ancak 50 gr. ekmekle bir avuç bulgur verilmeye başlanmıştı.

Osman Paşa, bu durumda bir yarma yapmaktan başka çare bulamadı.

Onun bu kararını öbür komutanlar da destekledi. Açlıktan ölmektense vuruşa vuruşa ölürlerdi. Osman Paşa'nın planı şöyleydi: 20.000 kişi Rus siperlerine saldırıp gedik açmaya çalışırken geri kalan 20.000 kişi de ateşle bu hücumu destekleyecekti.

Ölümü pek küçük gören Osman Paşa, hücum eden kuvvetlerin başında Vid suyunu geçerek düşman siperlerine ulaştı ve Türk askerleri ilk siperleri ele geçirdiler. Bundan sonra ikinci kuvvetin onları desteklemesi gerekiyordu ama onlar bunu başaramadılar. Çünkü bu taktiği hisseden düşman bütün gücüyle onların üstüne saldırmış ve yollarından alıkoymuştu. Öğleye doğru ele geçen siper ve tabyaları, yardım gören düşman kuvvetleri geri aldılar. Vid suyundan geri çekilmeye karar veren Osman Paşa'nın yaralanması, Türk askerlerinin sarılmasıyla sonuçlandı.

YABANCI GÖZÜYLE GAZİ OSMAN PAŞA

Gazi Osman Paşa ve Plevne Savaşları üzerinde birçok ünlü asker, görüşlerini çeşitli vesilelerle açıklamışlardır. Bunlardan bazılarını aşağıya alıyoruz.

Birinci Dünya Savaşı başlarında Alman Genel Kurmay Başkanı olan Prusya'lı ünlü General von Moltke: «Osman Paşa'nın Plevne'de gösterdiği askerlik, sonraki yıllarda istihkâm bilgisini de, kuşatma tarzını da değiştirmeyi gerektirmiştir.»

Gazi Osman Paşa'nın Grandük Nikola ve Romanya Prensi Şarl ile karşılaşması: Subaylar bu büyük komutanı saygıyla selâmlıyorlar.

1877 Plevne Savaşları'nda, kuşatma ordularına komuta eden Grandük Nikola ise: «Ben kuşatmanın başkomutanı olmama rağmen Osman Paşa'nın yaptıklarından ve istihkâmlarından çok yararlandım, sözün kısası ondan ders aldım» demişti.

Birinci Dünya Savaşı'na katılan İngiliz Başkomutanı Mareşal Sir John French de bir kitabın önsözüne şu satırları yazmıştı: «Plevne'yi savunmuş olan büyük asker, yenilgi diye bir kelimeyi tanımak istememişti. Olaylar en kötü bir durum aldığı zaman bile o, soğukkanlılığını kaybetmemişti.»

PLEVNE KAHRAMANI GAZİ OSMAN PAŞA'NIN HAYATI

Savaş alanlarında şan ve şeref kazanmış büyük Türk komutanlarından biri olan Gazi Osman Paşa 1832 yılında Tokat'ta doğdu. Yağcıoğulları denen fakir bir ailenin çocuğuydu. Hayatını kazanmak için İstanbul'a gelen babası, ailesiyle birlikte onu da getirmişti. İşte Yağcıoğulları'nın bu göçü, Dünya'nın en ünlü komutanlarından birinin doğmasına yol açtı.

İstanbul'da, babası, küçük Osman'ı Askerî Rüştiye'ye (Ortaokul) verdi. Bu okulu başarıyla bitiren genç Osman, Kuleli Askeri İdadisi'nde (lise) daha sonra da Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de (Harb Okulu) okuyup 1852'de subay oldu. Sınıfı süvariydi. İkinci mülâzim (teğmen) olarak «Kırım Savaşı»na katıldı ve 21 Mart 1855'te Opatoria'da yararlık göstererek birinci mülâzimliğe (üsteğmen) yükseldi. Suriye ayaklanmasını bastırmaya giden birliklerde bulundu ve 1860'da yüzbaşı oldu. Daha sonra Girid'e gönderildi ve 1867'de kaymakamlığa (yarbay), 1871'de miralaylığa (albay) yükseldi. 1871 ve 1872 yıllarında Yemen'de savaştı ve 1874'te mirliva (bugünkü tuğgeneralliğe eş bir rütbe) oldu. 1875 yılında Manastır'da bulunan Yeni Pazar fırkasına (tümen) atandı. Burada askerleri eğitimde gösterdiği başarı üzerine rütbesi ikinci ferikliğe (tümgeneral) çıkarıldı.

Osman Paşa'nın çok kısa bir süre içinde generalliğe kadar yükselmesi onun üstün yaradılışta bir komutan olduğunu gösterir. Osman Paşa, 1876 yılında patlak veren Sırp isyanını yıldırım hızıyla bastırdı. Bu savaşların ilkinde, 18 Temmuz 1876'da İsvor'da sayılı bir başarı kazandı ve 7 Ağustos 1876'da da Zayçar'da Rus generallerinin komutasında olan Sırp ordusunu perişan etti. Sırp savaşındaki başarısı üzerine rütbesi müşirliğe (mareşal) yükseltildi.

«Doksanüç Savaşı» başladığı tarihte Vidin'de bulunuyordu. Plevne'yi savunmak için emir alır almaz hemen oraya koştu. Onun Plevne'de gösterdiği büyük başarı, adının tarihe altın harflerle geçmesine yol açtı. Üstün kuvvetler karşısında tarihin en büyük savunma savaşını verdi. Ama yardım alamadığı için esir düştü. Barış yapılınca yurda döndü (1878). Padişah, kendisine «Gazi» unvanını verdi. Önce Serasker (Başkomutan), daha sonra Mabeyn Müşiri (Saray Mareşali) görevlerine atandı. Böylece İmparatorluğun en yüksek mevkiine yükselmiş oluyordu.

Gazi Osman Paşa, ömrünün son yıllarını Beşiktaş'taki konağında geçirdi. 5 Nisan 1900'de öldüğü zaman 68 yaşındaydı. Fatih camii avlusundaki türbesine gömüldü.

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ

Millî Güvenlik Konseyi On İki Eylül hareketini gerçekleştiren ve Genelkurmay Başkanı ile kuvvet komutanlarından meydana gelen konseydir. 12 Eylül 1980, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin emir ve komuta zinciri içinde ülke yönetimine el koyduğu gündür. Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin idareyi ele almasındaki başlıca etken 12 Eylül öncesi hükûmetlerinin terör ve anarşiyi önleyememeleri, cumhurbaşkanlığı seçiminde sonuç alınamaması ve büyük önem taşıyan kanunların çıkarılamamasıdır.

Ülkede anarşinin giderek büyük boyutlara ulaşması, parlamenterler arasında kısır çekişmelerin sürüp gitmesi, enflasyonun büyümesi, tüm bunlara karşılık hiçbir tedbir alınmaması silâhlı kuvvetleri büyük ölçüde tedirgin ediyordu. Nitekim 27 Aralık 1979 günü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in ve kuvvet komutanlarının imzalarını taşıyan bir uyarı mektubu, dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e verildi. Uyarı mektubunda ülkenin içinde bulunduğu durum dile getiriliyor, devleti çökertmeye yönelik eylemlere karşı bütün önlemlerin alınmasına, siyasi partilerin ve kuruluşların yardımcı olmaları isteniyordu. Bu uyarı mektubu üzerine Cumhurbaşkanı Korutürk, iki büyük partinin genel başkanlarını köşke çağırarak kendileriyle görüştü. Ancak bu görüşme de beklenen sonucu sağlayamadı. Ardından cumhurbaşkanı seçimi sorunu ortaya çıktı. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 7 yıllık görev süresini doldurmuştu. 7. cumhurbaşkanını seçmek için 22 Mart 1980 günü mecliste başlayan turlar bir sonuç alınamadan 20 Ağustos 1980 gününe kadar sürdü.

1980'in ağustos ayı biterken, sadece son iki yıl içinde anarşik olaylarda öldürülen kişilerin sayısı 4 073'e yükselmişti. Bunlardan 237'sini şehit güvenlik görevlileri oluşturuyordu. Yine bu dönemde yasa dışı sağ ve sol örgütler tarafından oluşturulan olay sayısı 30 000'e yaklaşmıştı. Bunlar arasında, silahlı saldırı 9 090 olayla başı çekerken diğer olaylar şöyle sıralanıyordu: Patlayıcı madde atma 6 365, afiş asma ve bildiri dağıtma 6 893, gösteri ve direnişler 1 163, gasp ve soygunlar 3 014, öğrenci olayları 2 532. Yani ortalama bir hesapla her güne 45 olay düşüyordu.

Anarşinin daha da büyümesi, günde yaklaşık 20-30 kişinin öldürülmesi, ülkenin çeşitli kesimlerinde gizli, bölücü ve yasa dışı örgütlerin faaliyetlerini yoğun bir biçimde sürdürmesi gibi tehlikeli gelişmeler devletin varlığını tehlikeye düşürecek bir nitelik kazanınca ordu, 12 Eylül 1980 günü yönetime elkoydu.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celâsun'dan oluşan Millî Güvenlik Konseyi, yönetimi üzerine aldı. Tüm yurtta sıkıyönetim ilan edilirken, parlamento fesh edildi, siyasi parti faaliyetleri durduruldu.

Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, yaptığı açıklamada 12 Eylül hareketinin «demokrasiyi kurmak için yapıldığını» belirtti. Nitekim bu alanda ilk adım 20 eylül günü atıldı. Orgeneral Kenan Evren, hükümeti kurma görevini Deniz Kuvvetleri eski komutanlarından emekli Oramiral Bülend Ulusu'ya verdi. 21 eylül günü Bülend Ulusu kabinesi açıklandı. Bu hükümetin hazırladığı program, Millî Güvenlik Konseyi'nde görüşüldü ve 30 eylül günü güven oyu alarak göreve başladı.

Türk ordusunun yönetime el koymasından sonra ilk iş olarak çok büyük boyutlara ulaşmış olan anarşi ve terörle mücadeleye başlandı. Ülkeyi parçalamak, kendi görüş ve doğrultusunda devlet kurma hazırlığı içindeki anarşist ve teröristlerin büyük bir bölümü yakalandı. Ülkede «can güvenliği» sağlandıktan sonra parlamenter demokrasiye geçiş hazırlıklarına başlandı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni anayasasını hazırlamak üzere 160 üyeden oluşan «Danışma Meclisi» kuruldu.

Danışma Meclisi'nin anayasa ile ilgili hazırlıkları sırasında Millî Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararla, 16 Ekim 1981 günü ülkedeki bütün siyasî partiler feshedildi.

Öte yandan Danışma Meclisi'nin anayasa komisyonu yeni anayasa tasarısını hazırlıyordu. Komisyonun hazırladığı anayasa tasarısı, bazı hükümleri dolayısıyle kamuoyunda geniş tartışmalara yol açtı. 196 anayasası ile mukayesesini yapan bazı çevreler bu anayasanın temel hak ve hürriyetler konusudaki görüşlerini ortaya koydular.

Danışma Meclisi'nde görüşülüp kabul edilen yeni anayasa, Millî Güvenlik Konseyi'nin onayından geçtikten sonra 7 Kasım 1982 günü halk oyuna sunuldu ve yüzde 91 gibi görülmemiş bir oy çokluğuyla kabul edildi. Anayasanın kabul edilerek yürürlüğe girmesiyle birlikte Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Türkiye'nin 7. cumhurbaşkanlığına seçildi. Yeni anayasanın kabulünden sonra, siyasî partiler yasası için hazırlığa başlandı.

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ ÜYELERİ

Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi başkanı:
Orgeneral Kenan Evren

Kara Kuvvetleri Komutanı
Orgeneral Nurettin Ersin
(solda altta)

Hava Kuvvetleri Komutanı
Orgeneral Tahsin Şahinkaya

Deniz Kuvvetleri Komutanı
Oramiral Nejat Tümer

Jandarma Genel Komutanı
Orgeneral Sedat Celasun

DENİZCİ CUMHURİYETLER

Akdeniz ticareti, 11'inci yüzyıldan, Osmanlı Türkleri'nin bütün Akdeniz'i kesin olarak egemenlikleri altına aldığı 16'ncı yüzyıl başlarına kadar İtalya'daki DENİZCİ CUMHURİYETLER'in elinde idi: AMALFİ, PİZA, CENEVİZ ve VENEDİK CUMHURİYETLERİ.

Haçlı seferleri sonucu olağanüstü gelişen «doğu ticareti», İtalya'daki şehir devletlerini birer Denizci Cumhuriyet durumuna yükseltmişti. Deniz ticaretiyle zenginleşen bu cumhuriyetler arasındaki amansız yarışma zaman zaman onları birbirine düşürmüş, diğer büyük devletlerin çıkarlı yardımlarını aramalarına sebep olmuştu. Örnek olarak Ceneviz'lilerin Venedik'lilerin baskısı karşısında Bizans'la pahalı bir dostluk kurmak zorunda kaldıklarını gösterebiliriz.

İtalya'daki bu Denizci Cumhuriyetler, Ege ve Karadeniz ticaretine de el atmışlar, deniz ticaret yolları üstünde sömürgeler edinmiş, kaleler yaptırmışlardı.

Osmanlı Türkleri'nin Akdeniz egemenliğini ellerine geçirmek için bu sömürgeleri birer birer almaya başlamaları üzerine, İtalya'daki Denizci Cumhuriyetler ayrı ayrı savaş filoları kurmuşlardı. Ama bu filolar, Osmanlı Türkleri karşısında, birleşmelerine rağmen yok olmuşlardı.

O çağın en ünlü belgelerinden biri olan «AMALFİ DENİZ KURALLARI»ndan bazı maddeleri aşağıya alıyoruz. Bu belge gemi adamlarının uymak zorunluğunda bulunduğu kuralları bir araya toplamaktaydı.

MADDE 2 — Çalışmak için para alan bir tayfa bu işten vazgeçerse, patronu verdiği paranın iki katını geri isteyebilir.

MADDE 14 — Denizde, görev sırasında, korsanlara esir düşen gemi ortaklarının veya tayfalarının payı şirketçe ileride kendilerine verilmek üzere ayrılır. Şayet sefer sırasında denizci hastalanır veya saldırıya uğrayan gemisini savunurken yaralanırsa tedavi paralarını, çalışmadığı günlerin ücretini ve kârdan payını alır.

MADDE 23 — Sefer sonunda bütün harcamalar bitmiş olacağından kazanç, gemiyi yöneten ortaklarla tayfalar arasında pay oranında bölüşülür.

İtalya'daki Denizci Cumhuriyetler'in merkezleriyle sömürgelerini gösterir harita

İtalya'daki Denizci Cumhuriyetlerin armaları

Venedik

Ceneviz

Piza

Amalfi

imen görevini yapan yan kürekler

bordalarda çıkarmayı kolaylaştıran büyük kapaklar

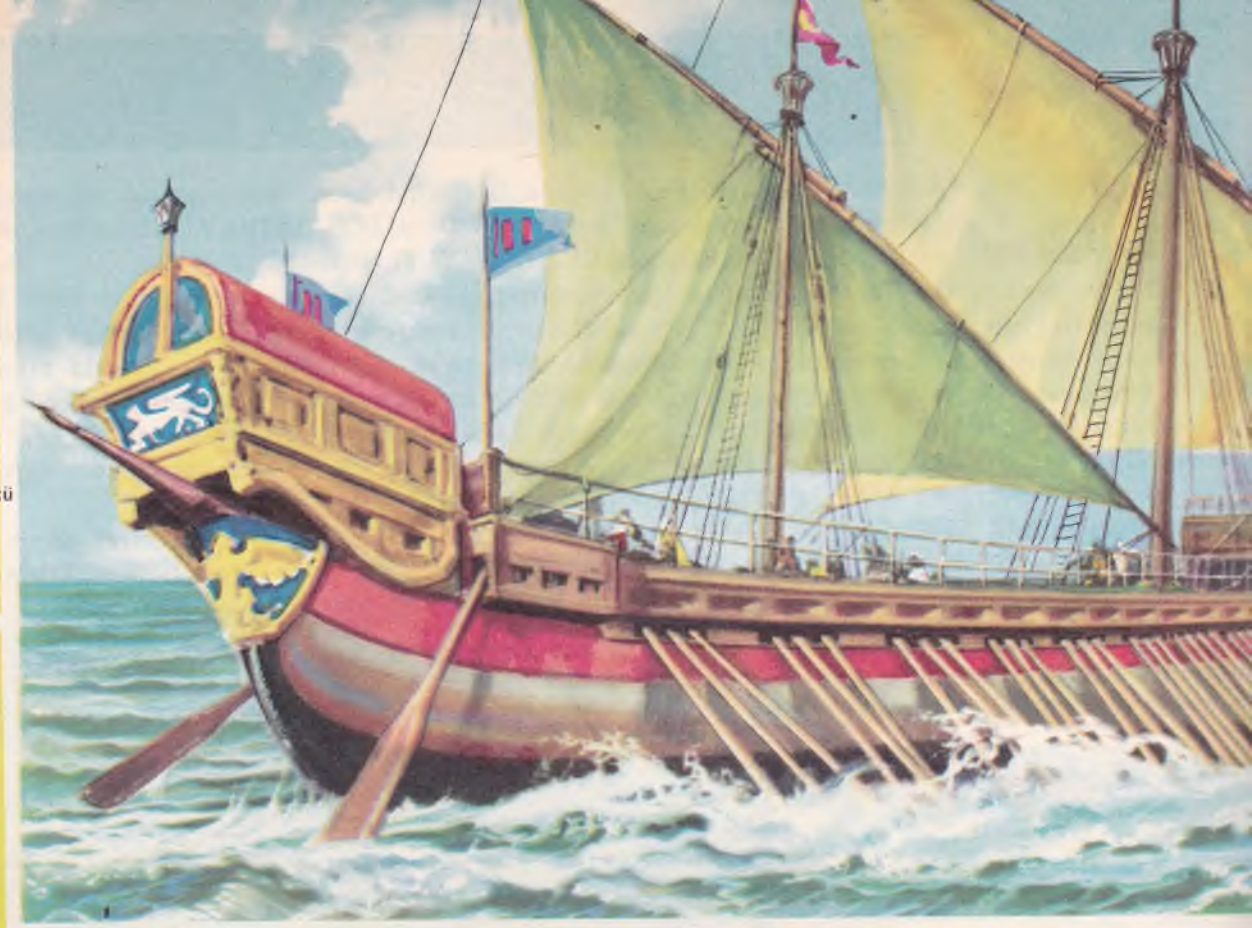

İtalya'daki Denizci Cumhuriyetler'in gemilerinden üçü: (soldan sağa) Kadırga, ticaret

K A D I R G A

Kadırgalar, Roma'lıların ince uzun ve çok hızlı yol alan gemilerinin geliştirilmiş biçimidir. Bu ad ona ince ve göze hoş görünür biçiminden ötürü verilmiştir. Kadırga adı Yunanca galeos (kılıç balığı) kelimesinden türemiştir. En büyüklerinin boyu 50, eni 7 metre olurdu. Bordaları alçak, yelkenleri üçgen biçimindeydi (Lâtin yelkeni). Tek sıra kürekle de çekildiği için, Osmanlı Türkleri, kadırgaları «çektiri» sınıfına sokmuşlardı.

Kadırgalar milâttan sonra 1000 yıllarına kadar savaş gemisi olmaktan çok, taşıt gemisi olarak kullanılıyordu. Sonraları İtalya'daki Denizci Cumhuriyetler ve Osmanlı Türkleri bunları savaş gemisi olarak kullanmaya başladılar.

Kürekler tek sıra durumunda bordaların kenarına yerleştirilmişti. Her küreği, iki veya üç, hattâ dört kürekçi çekerdi. Yelkenler, hız sağlayan birer yardımcı durumundaydı. Sert havalarda geminin fazla zorlanmaması için yelkenler indirilirdi.

Kadırgaların silâhları çok çeşitliydi. Hafif toplar, küçük mancınıklardan başka omurgalarının su kesimi altına eklenmiş mahmuzlar bulunurdu. Mahmuz, düşman gemilerinin üzerine doğru yapılan saldırılarda, onlara çarpma yoluyla bordalarının su kesimi altında geniş yaralar açmak için kullanılırdı. Kadırgalarda, kürekçiler, denizciler, topçular ve piyadelerin toplamı 500 kişiyi geçerdi.

Kaptan

Gemi subayı

Tayfa

Berber

gönüllü kürekçi

GEMİLERDEKİ GÖREVLİLER VE FORSALAR

Gemilerde sözü geçen tek adam kaptandı. Kaptan, verdiği komutların yerine getirilmesi işinde iki yardımcı kullanırdı. Bu yardımcılardan biri geminin rotasından ve yelkenlerden, diğeri de tayfa ve forsalardan kaptana karşı sorumluydu. Her iki yardımcının görevlerini kolaylaştırmak için yetkili dört kişi daha bulunurdu. Bunlardan ayrı olarak, gemi yazıcısı, marangoz ustası ve kalfası ile bir de berber vardı. Gemi yazıcısı, geminin seyir defterini ve hesaplarını tutar; marangoz ve kalfa teknedeki hasarları onarırdı. Berber, esas görevinden başka kaza ve savaşlarda yaralananlarla hastaların tedavilerine bakar, operatörlük, dişçilik ederdi.

Gemilerdeki diğer görevliler de tayfalardı. Bunlar yelkenlerin açılıp toplanması, temizlik gibi öbür işleri görürlerdi. Forsa diye isimlendirilen kürekçiler gemilerdeki en zavallı insanlardı. Bunlar en çetin hayat şartları altında yaşar, kendilerine bugün bizim hayvanlara bile yapmadığımız muameleler yapılırdı. Forsalar, ya savaşlarda alınan tutsaklar veya kürek mahkûmlarıydı. İçlerinde türlü ırktan ve milletten insan bu-

gemisi ve çıkarma gemisi (Gemilerin büyüklüğü aynı oranda gösterilmemiştir. Bunların en küçüğü kadırga, en büyüğü de çıkarma gemisi idi)

TİCARET GEMİLERİ

İtalya'nın Denizci Cumhuriyetleri, çok değişik biçimde ticaret gemisi kullanırlardı. Ağır ve havaleli yüklerin taşınabilmesi için bunların bordaları yüksek ve genişlikleri fazla olurdu.

Ticaret gemileri Akdeniz'in dışında öbür denizlere, çoğunlukla Kuzey denizine de sefer yaparlardı. Venedik'lilerle Ceneviz'liler, düşman kadırgalarının saldırısına uğradıklarında, kendilerini, yüksek yapılmış baş ve kıç kasaraları üstünden koruyabildiklerinden bu gemilerden «Savaş gemisi» olarak da faydalanıyorlardı. Borda bordaya gelindiğinde ticaret gemileri öbür gemilerden yüksek kaldığından, düşmanı, kalelerde olduğu gibi, yukarıdan defetmek kolaylığını sağlıyordu. Dümen düzenleri kıç bodoslamaya asılı (bugün olduğu gibi) biçimdeydi.

ÇIKARMA GEMİLERİ

Bugün modern donanmaların kullandıkları «Çıkarma Gemileri» ne benzeyen tekneler eskiden de vardı. Altları düz olduğundan sığ kumsallara sokulup öndeki kapağını indirebilen modern çıkarma gemilerinin (yukarıda sağdaki küçük resimde görülen) tersine, Ortaçağ çıkarma gemilerinin kapakları bordalarında bulunurdu. Bunların boyları 50, enleri de 13 metreden fazla olurdu. Yelkenle yol alırlardı. Bunlarla ordular denizaşırı ülkelere taşınırdı. Çıkarma yapılacak bölgede uygun bir kıyıya yanaşan gemilerin indirilen kapakları üzerinden askerler, atlar, ağır ve hafif silâhlar karaya çıkarılırdı. Bu çeşit gemiler çoğunlukla, Haçlı Ordularının taşınması ve karaya çıkarılmasında kullanılmıştı.

tutsak kürekçı *kürek mahkûmu*

lunurdu. Azgın katillerle zavallı tutsaklar kırbaç altında yanyana kürek çekerlerdi. Bir de gönüllü olarak kürekçi yazılanlar vardı. Bunlar ellerinden hiçbir iş gelmediğinden açlıktan ölmemek için kürekçi olurlar, işkencelere katlanırlardı.

Kaçtıkları zaman kolayca tanınabilmeleri için forsaların saçları ustura ile traş edilir veya tepelerinde yalnız bir tutam saç bırakılırdı. Üçü, dördü yanyana ayaklarından prangalara vurularak küreklerinin başına çakılırdı. Forsaların arasında gezen gardiyanlar, ellerindeki uzun kırbaçlarla iyi kürek çekmiyenleri döverlerdi.

PUSULA

Akdeniz'de dolaşan İtalyan gemicileri, kilisenin «şeytanın günahkâr keşfi» diye isimlendirdiği pusulayı ancak 12'inci yüzyılda kullanmaya başladılar. Avrupa'lılar, Flavio Gioia adlı Amalfi'li bir italyanın pusulayı bulduğunu ileri sürerler. Ama gerçek olan, pusulanın çok eski çağlardanberi Çin'lilerce bilindiğidir. M. Ö. 1000 yıllarında bile Çin'liler mıknatıslı maden çubukları bir ipin ucuna asarak yönlerini buluyorlardı. Pusulayı Çin'lilerden öğrenen Müslüman Arap'lar bunu 12'inci yüzyılda Avrupa'ya tanıttılar.

YELKENLER

İlk kadırgalar, Yunan ve Roma'lıların kullandığı dörtgen biçimindeki yelkenlerle donatılıyordu. Müslüman Araplar her yönden esen rüzgârda kolaylıkla kullanılabilen üçgen yelkenleri Avrupa'lılara tanıttılar. Bu çeşit yelkenlere «Lâtin yelkeni» deniliyordu. Ama bu Lâtin'lerin bulduğu yelken anlamına alınmamalıdır. Çünkü, «Lâtin yelkeni» deyimi italyanca «alla trina» kelimesinden gelmedir. Anlamı da «üç bükümlü kenevir halatla serene bağlanmış yelken» dir.

O V A L A R

Güneşli havada yüksek bir tepeye çıktığımız zaman çok geniş bir kara parçasını kolayca görebiliriz. İlk olarak gözümüze yemyeşil bir düzlük çarpar. Bu yeşil düzlüğün orasına burasına, sararmış buğday tarlaları dikdörtgenler durumunda serpilmiştir. Yeşil rengin hâkim olduğu bu tabloyu evlerin kırmızı damları lekeler. Yollar da beyaz kurdele biçiminde ufka doğru uzanarak yeşilliklerin içinde kaybolurlar. Bazan kavisler çizen bir nehir, bazan da ağaçlar arasından geçen bir kanal bu tabloyu tamamlar. Ama dikkat edersek, gördüklerimizin hemen hemen hepsi insanın tabiatı işlemesi ile meydana gelmiştir.

TOPRAĞIN YAPILIŞI

Genellikle çeşitli bitkilerin yetişmesine elverişli ova toprakları çok verimlidir. Ovanın bu verimli toprağını, toz durumuna gelmiş türlü külte kırıntılarıyla çürümüş örgensel cisimler meydana getirir. Bu külte kırıntıları kil, kum (silisyum) ve kireç (kalsiyum) dur. Çürümüş örgensel cisimlere tarımda «humus» adı verilir.

Bu dört unsurdan herhangi birisi çoğunlukta olduğu zaman, toprak onun adıyla isimlendirilir: killi toprak, humuslu toprak gibi. Bir toprağın verimli olması için, yukarıda altalta sıralanmış ve renklerle gösterilmiş bu unsurların (öğelerin) hangi oranda bulunması gerektiğini öğrenebilirsiniz. Ürün yetiştirilecek topraklarda, bunlardan birinin eksikliği tabiî veya yapma (suni) gübrenin karıştırılmasıyla tamamlanır.

O V A L A R D A S U L A M A

Tarlaları sulamada pınar ve arteziyenlerden faydalanılır. Yukarıda üstte, kendi kendine yüzeye çıkan bir pınarın nasıl oluştuğu, aşağıda suyun yüzeye çıkarılması için açılan bir arteziyen kuyusu görülüyor. Üçüncü resim ise tarlaların sulanması için açılan dağıtıcı ve toplayıcı arkları göstermektedir.

← Ovaların dağlara yaslanan bölümleri tarım için elverişli değildir.

Bazı ovalarda toprak çok killi olduğundan, suyu alt tabakalara geçiremez. Böylece bataklıklar meydana gelir. →

TARIMA ELVERİŞLİ OLMAYAN OVALAR

Bazı ovaların yüzeyi çakıllarla kaplıdır. Bu gibi yerlerde toprak, suyu saklıyamaz. Toprağın killi olduğu ovalarda ise sular birikinti yaparak bataklıkları meydana getirirler. Bunun sebebi, yukarıda gördüğümüz gibi kilin, suyu toprağın derinliklerine salıvermemesidir. Bugün, bataklıkların suyu, açılan kanallar yardımıyla boşaltılarak ekilebilir tarlalar durumuna getirilmektedir. Böylece hem ekim alanı artmış, hem de sıtmanın önü alınmış olmaktadır.

Bir ırmağın ve birçok yolların geçtiği bir ova. Bu düzlükte bazan bir şehir, bazan da bir kasaba görülür.

OVA deyince aklımıza düz ve geniş kara parçaları gelir. Gerçekten derin vâdilerle yarılmamış düzlüklere ova denir. Bazı ovaların yükseltisi çok azdır. Çukurova, Büyük ve Küçük Menderes ovaları, Bursa ovası böyledir. Bazı düzlüklerin yükseltisi de çok fazladır: Ortalama yüksekliği 1000 m. olan Konya düzlüğü gibi. Ama burası derin vâdilerle yarılmamıştır. Demek ki bir düzlüğe ova diyebilmemiz için onun yükseltisinc değil, o düzlük içinde derin vâdilerin bulunup bulunmadığına bakmamız gerekir.

BELLİ BAŞLI OVALARIMIZ VE ÖZELLİKLERİ

Türkiye'mizin hemen her bölgesinde değişik biçimlerde oluşmuş ovalara raslamak mümkündür. Sözü edilmeye değer ovalarımızı bu bölgeler içinde birer birer inceleyelim:

KUZEY ANADOLU BÖLGESİ OVALARI: Bu bölgede, Karadeniz kıyıları boyunca yalnız Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları, göze çarpacak kadar büyük ovalar meydana getirirler. Her iki nehrin ağızlarında, bunların getirdikleri alüvyonlarla oluşmuş **Bafra** ve **Çarşamba ovaları** bulunur.

Kuzey Anadolu bölgesinin doğusundaki dik yamaçlar derin sel ve dere yatakları ile yarılmıştır. Bu küçük akarsular, dağlardan indirdikleri bol alüvyonları kıyıya yığmışlar ve böylece bu kesimlerde birtakım küçük yalı ovaları meydana getirmişlerdir. Bölgenin batısında **Düzce ovası** da önemli bir düzlüktür.

GÜNEY ANADOLU BÖLGESİ OVALARI: Toros dağları sıralarına bazı yerlerde paralel, bazı yerlerde de dik durumda olan Akdeniz kıyıları boyunca; Toros sistemi kolları arasında veya eteklerinde bazı önemli düzlükler yer alır. Batı Toros'ların iki kanadı arasına girmiş olan **Antalya ovası** bu önemli düzlüklerden biridir. Daha doğuda, Orta Toros'lar ile **Amanos dağları** arasında, Seyhan ve Ceyhan gibi büyük nehirlerin getirdikleri alüvyonların sığ bir deniz alanında birikmesi ile oluşan **Adana ovası** bulunur. Bu ovanın güney-batıda denize doğru açılan kesimine **Çukurova,** kuzey-doğuda kalan kesimine de **Yukarıova** adı verilir. Amanos dağlarının doğusunda ise ortası sığ bir göl ile kapanmış ve bir kenarına Antakya şehri yerleşmiş olan **Amik ovası** vardır.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ OVALARI: Doğu Anadolu, yer tarihinin oldukça yakın bir çağında bütünü ile yükselirken bazı kesimlerinde büyük çatlaklar olmuş, çöküntü ovaları meydana gelmiştir. Bu çatlaklardan çıkan lâvlar bölgenin büyük bir bölümünü örtmüştür. Bu bölge içindeki Karasu-Aras dağlarının kuzeyinde ortalama 1800-2200 m. yükseltide en çok eski lâvlar ile örtülü Erzurum-Kars yaylası uzanır. Yayla içinde **Erzurum ovası** ve daha doğuda Aras boyunda **Iğdır ovası** (Sürmeli Çukur) yer alır.

Murat yöresinde de birçoğu Murat ırmağı (Fırat'ın bir kolu) boyunca dizilmiş çukur ovalar göze çarpar: **Malazgirt, Muş, Çapakçur ovaları** ile **Uluova** (Elâzığ güneyinde) ve **Malatya ovası** (Fırat boyunda) gibi.

İÇ ANADOLU BÖLGESİ OVALARI: İç Anadolu Bölgesinin Kızılırmak büklümü batısında kalan kesimler iki farklı bölüme ayrılır. Bunlardan Konya bölümünde yüksek yaylalarla birbirinden ayrılmış çanak biçimli ovalar göze çarpar. Ovaların çukur yerlerinde yazın kuruyan sığ göllere ve bataklıklara raslanır: Güneyde **Konya-Ereğli ovası.** Batıda **Eskişehir ovası.**

BATI ANADOLU BÖLGESİ OVALARI: Ova yönünden en zengin bölgemizdir. Dağ sıraları arasındaki derin vâdiler, güney-doğuya doğru genişler ve Ege denizine yaklaştıkça açılıp oluk biçimli geniş çukurluklar

OVALARIN GÖRÜNÜŞÜ

Ovalarda akarsuların hızı az olduğundan menderesler meydana getirir.

Ovalarda nehirlerin birçok kavisler (Eğmeçler) çizerek aktığın görürüz. Bunlara menderes denir. Toprak yüzeyi düz olduğun dan akarsular hızlı akmaz ve her rasladığı engelde yön değiştirir

Ovadan geçen bir karayolunun görünüşü.

Ovalarda yollar, nehirlerin aksine dümdüz bir görünüştedirler Çoğunlukla, bunlar, ovalar üzerinde kesişirler. Yolların kolay ve ucuz yapılabilmesini sağlamak amacıyla bunların plânlaması ovalardan geçecek biçimde düzenlenir.

Yolun iki yanına sıralanmış evleriyle bir kasabanın görünüşü.

Ovalarda, şehir ve kasabalar önemli yolların geçtiği veya kesiştiği yerlerde kurulmuştur.

Sulama kanallarının kıyılarını süsleyen ağaçlar.

Ovalarda savakların (sulama kanalları) kıyılarına ağaçlar dikilir. Bu ağaçların kökleri toprağın çökmesini önler.

BİRİKİM (ALÜVYON) OVALARI — Birikim ovaları, akarsuların, deniz dalgalarının, buzulların taşıyıp biriktirdikleri molozlardan meydana gelmiştir. Birikim ovalarının en uygun örnekleri, dağ eteklerinde görülen ovalar, deniz kıyılarındaki ovalar, akarsuların aşağı çığırlarındaki geniş ovalar, soğuk iklimli bölgelerde buzultaşlarından meydana gelmiş düzlüklerdir.

durumunda sona ererler. Bu oluk biçimli geniş çukurluklar içinde Ege denizine dökülen önemli nehirler akmaktadır. Nehirlerin suladığı **Bakırçay, Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes ovaları** bu geniş çukurlukların belli başlılarıdır. Doğu-batı doğrultusunda olan bu büyük çukurdan başka doğrultuda daha az önemli çukurlar da vardır: Gediz ovasına açılan kuzey-güney doğrultulu **Akhisar ovası** gibi.

MARMARA BÖLGESİ OVALARI: Burada da doğu-batı doğrultulu çukurlar göze çarpar. Ama bu bölgedeki çukurlar, ortasından birer ırmağın geçtiği oluklar biçiminde değildir. Boncuk dizisi taneleri gibi yanyana dizilmişlerdir. Aynı sıra üzerinde bulunan çukurluklar, sularını her yerde bir ırmak yoluyla akıtmazlar. Bu dizi kuzeyde İzmit körfezini atlayarak doğuya doğru Sapanca gölü çukuru ve Sakarya nehrinin geçtiği **Adapazarı ovası** ile sürüp gider. Güneyde Gemlik körfezinden başlayıp İznik gölüne doğru, doğuya uzanan küçük ovalar **Pamukova**'da sona erer. Bölgenin güneyinde Manyas ve Apolyont gölü çevresindeki Manyas ile Karacabey ve Mustafakemalpaşa'daki çukur ovalar ile Uludağ eteğindeki **Bursa ovası** ve bunun doğusunda **İnegöl ovası** göze çarpar. Bu ovaları yüksek alanlar birbirinden ayırır.

Çatalca'nın ve Gelibolu yarımadasının ötesinde, Trakya yöresinde (Paşaeli) Ergene çayı geçtiği için **Ergene havzası** adı verilen oldukça büyük bir ova bulunur.

OVALARDAN NASIL FAYDA SAĞLIYORUZ

Topraktan alınan çeşitli ürünler, bir ülkenin başlıca gelir kaynaklarından biridir. Yurdumuzdaki ekonomik etkinliklerin en önemlisi olan tarım da genellikle ovalarımızda çok gelişmiştir.

KUZEY ANADOLU BÖLGESİ'nin başlıca tarım alanlarını meydana getiren ovalarında çeşitli tahıl, keten ve kenevir ile yemiş ağaçları; **Çarşamba ovası** gibi sulak yerlerde de pirinç yetiştirilmektedir. Türkiyenin en ünlü tütünlerinden birçok tür **Bafra** ve batıdaki **Düzce ovaları**'nda bol miktarda elde edilir. Dar yalı ovalarında ise çoğunlukla, bu bölgenin belli başlı besin maddesi olan mısır ve ayçiçeği üretilir.

GÜNEY ANADOLU BÖLGESİ ovalarında, tarım, dağlık alanlarda olduğu biçimde dağınık topraklar üzerinde değil, geniş tarlalarda yapılır. Bugün ovaların her kesiminden bütünüyle yarar sağlanamıyor. Nehirlerin taşıp kapladıkları bazı yerlerin kurutulması, bazı yerlerin de sulanması gerekiyor. Böyle olmakla beraber, genel olarak Güney Anadolu Bölgesi ovaları ülkemizin zengin ve çeşitli birer tarım alanıdırlar. Her türlü tahıl ve sebze (çoğunlukla turfanda sebzeler), orta ve sıcak iklim yemişleri, daha elverişli yerlerde portakal, limon ve mandalina yetiştirilir. Sıcak isteyen kıymetli ürünler, başta pamuk, **Adana ovası**'nda çok önemli yer tutar. Sulama kolaylığı ile birlikte sıcak iklim etkisi altında bulunan **Antalya** ve **Finike ovaları**'nda portakal, limon, susam ve pirinç gibi çeşitli ürünler yetiştirilir.

Denizden 1.100 m. yükseklikte bulunan **Elmalı ovası**'nda ise sert ikliminden ötürü Akdeniz ürünleri yerine tahıl tarımı hâkimdir. **Adana ovası** gibi çeşitli ürünler yetiştirebilen **Amik ovası** bölgenin zengin yörelerinden biridir.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ'nin yazları sıcak ve yağışları oldukça az olan çukur ovalarında, çok sıcak isteyen ürünler yetişir. Aras ırmağı boyunca yüksekliği 700-900 m. arasında değişen ve bir kenarında Iğdır kasabamızın bulunduğu **Iğdır ovası**'nda pamuk, pirinç; bir kenarı Fırat ırmağına dayanan **Malatya ovası**'nda hemen her türlü sebze, yemiş ve pamuk yetişir. Buna karşılık ovaların yüksek olanlarında ancak tez yetişen yahut çok sıcağı gerektirmeyen tahıl ve sebze ekilir. 1900 m.'den daha yüksek olan **Erzurum ovası**'nda arpa ile patates ve lahana gibi sebzeler yetişir.

İç Anadolu Bölgesinin en büyük düzlüğü olan **Konya ovası**'nda ötedenberi tahıl yetiştirilir. Yağışların Konya havzasından biraz daha fazla olduğu **Eskişehir ovası**'nda tahıl ve şeker pancarı ekimi önemli bir yer tutar.

BATI ANADOLU BÖLGESİ'nin Ege kıyılarına açılan çukur ovalarından her biri yetişen ürünler yönünden özellikler gösterir. Gediz'in iki kolu boyunca uzanan **Salihli** ve **Turgutlu** ile **Akhisar** ve **Manisa ovaları**'nda çok çeşitli ürünler yetiştirilir. Tütün, pamuk, susam, kavun ve karpuz tarlaları büyük yer tutar. Ama buraların en önemli ürünü çekirdeksiz üzümdür. **Küçük Menderes ovası**'nda yetişen çeşitli ürünler arasında zeytin, iyi cins tütün, çekirdeksiz üzüm, pamuk ve meyan kökü önemli yer tutar. Bunlardan başka, **Büyük Menderes ovası**'nın baş ürünü olan incir burada da görülmeye başlar. **Büyük Menderes ovası**'nda incirden ayrı olarak yetişen önemli tarla ürünleri arasında pamuk ve tütün başta gelir.

AŞINIM OVALARI — Aşınmayla oluşmuş ovalardır. Bu çeşidin en uygun örnekleri ise akarsuların meydana getirdikleri yalama ovalar (peneplen) ve dalgaların aşındırmasıyla oluşmuş ve suların üstüne çıkmış kıyı düzlükleridir.

Çeşitli iklimlerin birbirine karıştığı **Marmara Bölgesi**'ndeki ovalar, türlü ürünlerin yetiştirilmesi yönünden çok elverişli birer alan durumundadır. Bu ovalarda başta tahıl ekimi olmak üzere sebzecilik, meyvecilik ve bağcılık çok ileri gitmiştir. **Bursa ovası** bugün, Türkiye'de en çok şeftali yetiştirilen bir yerdir. **İnegöl, Karacabey** ve **Mustafakemalpaşa ovaları** ile Susurlu çayı boyunca uzayan şerit biçimindeki dar **Susurluk ovası**'nda da başta tahıl olmak üzere, şeker pancarı, ayçiçeği, meyve ve sebze yetiştirilir.

Bölgenin doğusunda kalan **Adapazarı ovası**'nın zengin topraklarında çeşitli ürünler (tahıl, tütün, şeker pancarı, meyve, sebze) yetişir. **Pamukova** da bir tahıl deposudur.

Trakya yöresindeki **Ergene ovası**, orta derecede yağışlı, fakat tahıl, pancar ve ayçiçeği ekimine elverişli bir alandır. Yazların fazla sıcaklığı, bu ovanın sulak yerlerinde pamuk, susam, pirinç yetiştirilmesine elverişildir.

VOLKANİK OVALAR — Volkanlardan çıkan lâvların birikmesiyle oluşan ovalardır. Yurdumuzda bu biçimde oluşmuş ovalara Doğu Anadolu'da raslanır. Örnek olarak Pasinler ve Erzurum ovalarını gösterebiliriz.

DENİZLERDEN KAZANILAN OVALAR — Yeryüzünde insanların çalışması ile denizlerden kazanılan ovaların en önemlisi Hollanda'nın batı topraklarıdır.

Bazan bir hayli içerlere kadar uzanan batı kıyılarındaki bu ovalar deniz yüzeyinden alçaktır. Bunlar kurutulma, sedlerle suları önleme yoluyla kazanılmış topraklardır. 1932'de Zuider Zee körfezinin de önemli bölümü doldurularak büyükçe bir ova kazanılmıştır.

OSMANLI'LARIN SONU

Osmanlı İmparatorluğu, Rus'larla yapılan Yaş Antlaşması (1792)'ndan sonra hızla eriyip parçalanmaya başlamıştı. PARÇALANMA ÇAĞI diye anılan bu çağ, Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerin ordularını yurdumuza çıkarmalarına kadar (1919) sürmüş, sonunda altı yüz yıllık parlak bir geçmişi geride bırakan koca imparatorluk ortadan kalkarak tarihe karışmıştır.

16'ncı yüzyıl sonlarında başlayan ve İmparatorluğu «Duraklama» ve onu izleyen «Gerileme» çağlarına sürükleyen sebeplerin bu çağda da aynen devam etmesi, hattâ daha da artması bu sonucu doğurmuştur. İmparatorluk sınırları, üç kıta üzerinde alabildiğine genişlemiş, büyük devletlere kadar dayanmıştı. Bu devletler, bilgi ve teknik alanlarındaki gelişmelerden yararlanmış, ordularını yeni silâh ve araçlarla donatmışlardı. Osmanlı Ordusu'nun çekirdeğini meydana getiren Yeniçeri Ocağı her türlü savaş gücünü kaybetmişti. Dışta, birbirleriyle anlaşarak «Kutsal Antlaşmalar» kuran düşmanların saldırıları devam ederken imparatorluk yapısı içindeki azınlıklar da yer yer ayaklanmalarla devleti sürekli olarak zayıflatmışlardı. Bu azınlıklar, 1789'da Fransa'dan doğup yavaş yavaş bütün Avrupa'yı kaplayan «İnsan Hakları» ve «Milliyetçilik» akımlarının etkisi altında, bağımsızlık mücadelelerine girişmişlerdi. Bu durum karşısında başta Rusya olmak üzere bütün devletler, (Hasta Adam) diye nitelendirdikleri İmparatorluğun topraklarını paylaşmak için birbirleriyle yarışmaya başlamışlardı. Azınlıkların din ve mezhep durumları da başta Rusya olmak üzere yabancı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine karışmaları için başlı başına bir sömürme konusu durumuna gelmişti. Bütün bunlar karşısında şaşkın bir duruma düşen padişahlar ve devleti yöneten vezirler, ülkenin çeşitli bölgelerine yapılan saldırıları, kuru «protesto» larla geçiştirmekten başka herhangi bir tepki gösteremiyorlardı. Devlet maliyesi alabildiğine zayıflamış, halk yoksulluk içinde kalmıştı. Böylece faizlerinin bile ödenmesi mümkün olmayan borçlar yapılıyordu.

Durumun, her gün biraz daha kötüye gittiğini gören yurtsever Türkler, Ortaçağ anlayış ve düzeniyle devletin yönetilemiyeceği kanısına vararak padişah buyrultuları yerine kanun egemenliğini kurmak için harekete geçmişlerdi. Birkaç padişah tarafından da desteklenen bu akımlar, bazı olumlu sonuçlar vermekle birlikte yüzyılı aşan süre içindeki çöküntüyü durduramamıştı. Sonunda İmparatorluk, içine sürüklendiği Birinci Dünya Savaşı'nda topraklarının büyük bir kısmını kaybederek parçalanmıştır.

Islahatçı Padişah Selim III

ISLAHAT HAREKETLERİ

Selim III (1761 - 1808) padişah olduğu zaman, (1789) kendisinden önce tahta geçen Mahmut I (1696 - 1754) ve Mustafa III (1717 - 1774)'ün başladıkları ıslahat hareketlerini daha büyük çapta izlemeye yöneldi. Ülkeyi gerilikten kurtarmak için önemli işlere girişti. Fransa'dan getirttiği uzmanların yardımiyle topçu, denizcilik ve istihkâm okulları açtırdı. Bu okullardaki teknik dersler arasında, Fransızca öğretimi de yer aldı.

Selim III bu arada ordunun ıslahı için yeni bir kuruluş da meydana getirdi. Bu amaçla, Levent Çiftliği ve Selimiye kışlalarını yaptırdı. Birlikler, Avrupa usullerine uygun bir eğitim görüyorlardı. Padişah, daha buna benzer ıslahatta bulunmaya niyetli olduğu bir sırada, yeniliklerden hoşlanmayan gericiler, harekete geçmekte gecikmediler. Kabakçı Mustafa adında ayak takımından biri, yanına topladığı adamlarıyla sarayı basarak padişahı tahttan indirdi; yerine de Mustafa IV (1779 - 1808)'ü geçirdi (1807). Bu

ISLAHATI ENGELLEYEN SEBEPLER

Avrupa'da Rönesans'la birlikte başlamış olan bilim ve teknik alandaki gelişmelere, Osmanlı Türkleri ayak uydurmakta geç kalmışlardı. Devletin varlığını korumak amacıyla bu yönde yapılan çabalar ise içten ve dıştan devam eden baskılar yüzünden tam bir başarıya ulaştırılamadı. Bu başarısızlığın sebepleri başında, devleti sürekli olarak oyalayan dış savaşlar gelir. İmparatorluğu çökertmek için Rusya'nın bitmez tükenmez baskıları karşısında Fransa gibi o çağın kuvvetli bir devletiyle kurulan dostluk, bir bakıma denge sağlayabilmekteydi ama, Napoleon'un Mısır'a saldırması üzerine bu denge bozuldu. Osmanlı Türkleri, böylece topraklarını geniş kesimlerde savunmak zorunda kaldılar.

Bunun yanısıra, devletin malî gücü de iyiden iyiye sarsılmıştı. Islahatın gerçekleştirilebilmesi için gerekli şeyler hep Avrupa'dan sağlanıyordu. Bir taraftan da halkın ve sarayın harcamaları artmış, içinden çıkılmaz bir durum almıştı. Gerekli para, İspanya'dan Hollânda'dan yapılan borçlarla karşılanmak istendi ise de, bunda da başarı gösterilemedi. Para, hergün değerini kaybediyor, satınalma gücü kalmıyordu. Durumun düzelmesi için saraydaki kıymetli altın ve gümüş takımlar eritildi ama, yine de malî sıkıntı önlenemedi.

Islahatı önleyen sebeplerin en önemlilerinden biri de yurt içindeki gericilerin her yeniliğe karşı gelmeleri, ayaklanmaları ve ıslahat önderlerini yok etmeleriydi. Selim III'ün öldürülmesi, bu kanlı ayaklanmaların bir sonucuydu. Bu gerici hareketlerin başında bulunan kimseler, her yenilik hareketi karşısında kendi çıkarlarının baltalanacağını düşünerek direniyorlar; daha kötüsü, Yeniçeri Ocağı'nı kışkırtıyorlardı. Mahmut II'nin Yeniçeri Ocağı'nı topa tutmasıyla bu engel önemli bir ölçüde giderilmekle birlikte «ulema» diye anılan ve o çağların din bilgini geçinenler, yaptıkları baskılarla daha uzun yıllar ıslahat hareketlerini baltalamaktan geri kalmadılar.

Bunların yanısıra, İmparatorluk yapısı içinde yer alan Türk düşmanı azınlıkların, bağımsız devletler kurmak çabasıyla çıkardıkları sayısız isyanlar da ıslahat hareketlerini başarısızlığa götüren bellibaşlı sebeplerdir. Yunan isyanı, Bulgar, Sırp, Hırvat, Arnavut ayaklanmaları hep bu amaçla başvurulan toplum ayaklanmalarıdır. Bunların yanısıra, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın İmparatorluğu tehlikeye düşürecek kadar gelişen isyanı da, ıslahat hareketlerini çok aksatmıştır. Bütün bu isyanlar ve ayaklanmalar, iç düzeni bozmakla kalmayıp devletin yabancılar karşısında da zayıf bir duruma düşmesine yol açıyordu. Devletin bu zayıf durumundan yararlanan Ruslar, Ortodoks halkın koruyucusu olduklarını öne sürerek içişlerimize karışmayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Yerine getirilmesi mümkün olmayan istekleri geri çevrildikçe de, topraklarımıza saldırmaktan çekinmiyorlardı. Sürekli savaşlar yüzünden Osmanlı Devleti, gün geçtikçe zayıflıyor ıslahat hareketlerini gerçekleştirme zaman ve fırsatını bulamıyordu.

Islahatı engelleyen önemli sebeplerden birisi de, Kanuni Sultan Süleyman'ın Padişahlığı sırasında Fransız'lara bağışlanan «Kapitülâsyonların» zamanla öbür uluslara da tanınmasıdır. Adlî, malî ve deniz ticareti alanında bağışlanan kapitülâsyonlardan Türk Ulusu büyük kayıplara uğramıştı. Gümrüklerin açık bulundurulması yüzünden, ülkede bir endüstri kurulup gelişememiş, adlî yönden de, Türk vatandaşları karşısında yabancıların üstün bir durumda kalmaları gibi üzücü sonuçlar meydana gelmişti. Bütün bu olaylar, ıslahat hareketlerinin amacına ulaşmaması için bellibaşlı sebeplerdi.

Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldıran Mahmut II

olayı duyan Alemdar Mustafa Paşa (? - 1808), Rusçuk'tan İstanbul üzerine yürüyerek Selim III'ü tekrar tahta geçirmek istedi ama, gericiler ondan önce davranarak eski padişahı öldürdüler. Alemdar, bunun üzerine Mahmut II (1784 - 1839)'yi padişah ilân etti. Mahmut II'nin padişahlığı yıllarında yenilik hareketleri Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın da yardımıyla devam ediyordu. Bu durum, gericileri ve yeniçerileri kızdırdı. Alemdar Mustafa Paşa'yı ortadan kaldırmaya karar verdiler. Babıâli'ye yaptıkları baskın sırasında, kendisini kahramanca savunan Alemdar Mustafa Paşa, bu zorbalarla başa çıkamıyacağını anladı ve barut mahzenini ateşlemek zorunda kaldı. Böylece kendi hayatına son verirken sarayını basmış olan Yeniçerilerin de bina ile birlikte havaya uçmalarını temin etmiş oldu (1808). Bu kanlı olaydan sonra da Mahmut II ıslahat hareketlerine yılmadan devam etti. Yeni okullar açtı, ilk öğrenim mecburiyetini koydu. Harp Okulu'nu, Tıbbiye Okulu'nu kurdu. «Takvim - i Vekayi» adlı ilk günlük gazete de onun padişahlığı zamanında çıkarıldı. Mahmut II'nin önemli başarılarından birisi de imparatorluğun sarsılmasında çok büyük payı bulunan Yeniçeri Ocağı'nı topa tutarak ortadan kaldırmasıdır (1826).

İÇ İSYANLAR VE SAVAŞLAR

Yurt içinde bu ıslahat hareketleri devam ederken Yunanistan'da, Sırbistan'da, isyanlar başgöstermişti. Osmanlı Devleti bu isyanları bastırdıktan az sonra Navarin'deki donanmamızı yakan Rus'larla savaş başladı (1828 - 1829). Rus'ların Edirne'ye kadar ilerlemelerine yol açan bu savaş sonunda yapılan antlaşmanın en ağır maddesi, Osmanlı Devleti'nin, Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımasıydı (1829).

Devleti bundan sonra en çok oyalayan bir başka olay da, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (1769 - 1848) isyanıdır (1832). Osmanlı Orduları'nı Konya yakınlarında ve Nizip'te iki kere yenen Kavalalı, İstanbul üzerine yürürken Rus'ların, İngiliz'lerin işe karışmaları sonucu güçlükle durdurulabildi. Rus'ların bu işe karışmasıyla iki devlet arasında çıkan ve (Boğazlar Meselesi) denilen anlaşmazlık uzun yıllar sürüp gitti. Rus'ların, Boğazlar konusundaki istekleri ve Türk uyruğundaki Hıristiyanlarla ilgili davranışları yüzünden yeni bir savaş patlak verdi (1853 - 1856). Kırım Savaşları diye anılan bu savaşlara, İngiliz ve Fransız'lar da bizimle birlik olarak katıldılar. Sonunda Rus'lar barış istemek zorunda kaldıklarından Paris Antlaşması imzalandı (1856). Bu antlaşmanın en büyük özelliği, Osmanlı Türkleri'nin, artık bir Avrupalı devlet olarak tanınması ve bunun Avrupa'lılarca onaylanmasıydı.

Rus'lar, bundan sonra da Türk'ler aleyhindeki kışkırtma ve çabalarına devam ederek Sırbistan, Bulgaristan ve Bosna - Hersek'te isyanlar çıkarttılar. Bütün bunların sonucunda iki devlet arasında yeni bir savaş patlak verdi (1877 - 1878). Tuna Nehri'ni geçen Rus'lar, Plevne Kalesi'ni kuşattılar. Bu kaleyi bir avuç kuvvetle savunan Gazi Osman Paşa'nın üstün Rus ordularına karşı gösterdiği kahramanlık, Dünya Savaş Tarihi'nin en şanlı sayfalarından birisidir. Aylarca süren bir dayanışmadan sonra Rus birliklerini yarıp çıkmak isteyen Osman Paşa, yaralanıp düşman eline düştü. Ama, onun gösterdiği cesaret ve kahramanlık, düşmanı bile hayran bıraktığından, Çar Aleksandr II onu saygı ile karşıladı. Kılıcını ve General üniformasını şerefle taşıyabileceğini bildirdi. Bu savaşlar sonunda Çatalca'ya kadar sokulan Rus'larla (Ayastafanos) Yeşilköy'de yapılan antlaşmanın (1878) şartları çok ağırdı. Bunun üzerine İngiltere, Almanya ve Avusturya'nın desteklemeleriyle daha uygun şartlar taşıyan Berlin Antlaşması imzalandı (1878).

Artık imparatorluğun parçalanması baş döndürücü bir hız almış bulunuyordu. Bir Rus saldırısını önlemek amacıyla Kıbrıs Adası'na İngiliz'lerin geçici olarak yerleşmesine ses çıkarılmadı. (1878). Cezayir 1830'da, Tunus 1881'de Fransız'lar tarafından alındı. Mısır, İngiliz'lerin eline geçmiş, Girit Adası'na Muhtariyet verilmiş (1897), Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a (1885), Bosna - Hersek'in Avusturya'ya bağlanmaları önlenememişti. Bu yağmadan kendisine de bir pay çıkarmak isteyen İtalyan'lar da, Trabulusgarp ve Bingazi'ye çıkarma yapmakta gecikmediler (1911). Afrika'daki bu son Osmanlı topraklarının korunması için başta Kolağası Mustafa Kemal Bey (Atatürk) olmak üzere birçok yurtsever gönüllü olarak savaşa katıldı. Bir yıl sonra Balkan Savaşı patlak verdi.

Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ, Osmanlı Türkleri'ne karşı birleşip saldırdılar (1912 - 1913). İçerdeki siyasî çekişmelerin de etkisiyle bütün kesimlerde savaş kaybediliyordu. Sonunda Bulgar'ların eline geçmiş bulunan Edirne geri alındıysa da, Yanya, Selânik ve Girit Adası Yunan'lılara bırakıldı.

TANZİMAT

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1839 yılından 1877 ye kadar geçen süreye Tanzimat Çağı denilir. Bu dönemin özelliği, devletin iç yapısının Batı anlayışına uygun bir ortama yöneltilmesi için çabalarda bulunulmasıdır. Avrupa ile münasebet kuran aydınlar, imparatorluğun yaşayabilmesi için devletin iç yapısında ve toplum hayatında birçok devrimin yapılması gerektiğine inanarak harekete geçmişlerdi. Böylece Hıristiyan uyrukluların haklarını savunmak bahaneleriyle yabancı devletlerin sık sık içişlerimize karışmalarının da önlenebileceği sanılıyordu. Bu sırada, Osmanlı Tarihi'nin en ıslahatçı ve gözüpek hükümdarlarından birisi olan Mahmut II ölmüş, yerine oğlu Abdülmecit geçmişti (1823 - 1861). Yeni padişah, uzun yıllar Londra Büyükelçiliğinde bulunan ve Batı'nın bütün gelişmelerini yakından izleyen Mustafa Reşit Paşa'nın (1800 - 1858) etkisi ile ülkede yeni bir çığırın açılmasını uygun buldu. Sadrazamlığa getirilen Reşit Paşa'nın hazırlayıp Abdülmecit'in imzaladığı (Tanzimat Fermanı) Gülhane Bahçesi'nde, halkın ve yabancı elçilerin de katıldığı bir topluluk önünde okundu (3 Kasım 1839).

Bu yeni belge ile padişah, ülke içinde din farkı gözetilmiyeceğini, askerlik ve yargılama işlerinin düzenleneceğini, herkesin devlet önünde eşit haklara sahip olacağını, can ve mal güvenliğinin dev-

← **Berlin Kongresi**

letin koruyuculuğu altına alındığı belirtiliyordu. Tanzimat Çağı; Reşit, Âli ve Fuat Paşalar gibi büyük devlet adamlarının bütün çabalarına karşılık yine de amacına ulaşmış sayılamaz.

Bu sırada Abdülmecit ölmüş, yerine geçen kardeşi Abdülâziz (1830 - 1876), ordu ve donanmada bazı gelişmeler sağlamış ise de, ülkede israf ve baskıyı artırma yolunu tutmuştu. Bu keyfî yönetime son vermek isteyen devlet adamları ve aydınlar bütün güçleriyle saraya karşı cephe almışlardı. Başlarında Mithat Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal Bey bulunan bu aydınlar grupu «Yeni Osmanlılar» diye anılıyor ve yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da mücadelelerine devam ediyordu.

Bu çetin dayanışmalar sonunda Abdülâziz tahtından indirildi (1876). Yerine geçirilen Murat V. (1840 - 1904) in ise bir akıl hastası olduğu kısa zamanda anlaşıldığından, üç ay sonra düşürülerek kardeşi Abdülhamit II (1842 - 1918) tahta çıkarıldı.

BİRİNCİ MEŞRUTİYET

Abdülhamit, hükümdar olur olmaz Mithat Paşa ve arkadaşlarının hazırlamış bulundukları Anayasayı (Kanunu Esasî) hiçbir çekimserlik göstermeden kabul ve ilân etti (23 Aralık 1876). Bu anayasa ile imparatorlukta ilk defa olarak kanun egemenliği sağlanıyor, padişahın yetkileri sınırlanıyor, Millet Meclisi (Meclisi Meb'usan) kuruluyordu. Ama, yetkilerinin elinden gitmesini bir türlü hoş görmeyen Abdülhamit, 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşını bahane ederek Meclisi Meb'usanı kapattı ve ülkede sert bir baskı yönetimi kurmaktan çekinmedi. Sadrazam Mithat Paşa'yı zindana attırdı ve boğdurdu, Namık Kemal ve Ziya Paşaları hapse attı...

Bu durum «Kızıl Sultan» adı verilen Abdülhamit'e karşı subay ve aydınların çetin bir mücadele açmasına sebep oldu.

İKİNCİ MEŞRUTİYET

İçinde genç subayların da bulunduğu (İttihat ve Terakki) adlı siyasî cemiyetin Rumeli'ndeki çabalarına ve halkın isteğine daha fazla karşı koyamayan Abdülhamit II, Meşrutiyeti kabul etmek zorunda kaldı. Böylece 32 yıl sonra Meclisi Mebusan ikinci defa toplandı. (23 Temmuz 1908). «Hürriyetin ilânı» diye anılan bu dönem, Osmanlı Tarihi'nde İkinci Meşrutiyet çağı olarak anılır. Kısa bir süre sonra gerçek bir hürriyet yönetiminin kurulmasını bir kere daha baltalamak isteyen Abdülhamit'in kışkırtmaları sonucu, İstanbul'daki gericiler Meşrutiyet aleyhine ayaklandılar (31 Mart 1909). Gericilerin bu ayaklanmasını Selânik'ten İstanbul'a yürüyen Mahmut Şevket Paşa'nın komutasındaki «Hareket Ordusu» şiddetle bastırdı. Ayaklanma ile ilgisi bulunduğu anlaşılan Abdülhamit II de tahttan indirilerek kardeşi Mehmet V (1844 - 1918) padişahlığa getirildi (1909).

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Ülkede artık padişah baskısı kalmamakla birlikte bu kere de hükümeti yöneten İttihat ve Terakki Partisi'nin particilik çatışmaları halkın huzurunu bozuyordu. İç olaylar bu durumda iken Birinci Dünya Savaşı patlak verdi (1914). Türkiye, bu savaş için hiç te hazırlıklı bulunmadığı halde, Alman'ların yanında, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa katıldı (16 Kasım 1914).

Birinci Dünya Savaşı'nda siperlerde bekleyen askerler

Mehmet VI, İstiklâl Savaşı'nın kazanılması üzerine İstanbul'dan kaçıyor.

Türk Orduları, dört yıl süren savaş boyunca, altı kesimde kahramanca çarpışmışlarsa da, Alman'ların çözülmeleri yüzünden başarıları olumlu bir sonuç vermedi. Böylece Mondros Mütarekesi imzalandı (30 Ekim 1918). O günlerde, Mehmet VI (1861 - 1926) adıyla tahta geçmiş bulunan Padişah Vahdettin ve ona bağlı hükümetlerin imzaladıkları bu mütareke ile Türk toprakları fiilen düşmanın eline geçmiş bulunuyordu. 15 Mayıs 1919 günü, Yunan orduları İzmir'e çıktı. Bunu, öbür şehirlerimize ve sonunda İstanbul'a yapılan çıkarmalar izledi.

Padişah Vahdettin ve onun hükümetleri bu acı olaylar karşısında şaşkın bir durumda, yalnız kendi çıkarlarını düşünme ve tahtı kurtarma yoluna sapmışlardı. 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu artık parçalanıyordu... Bundan sonra Atatürk'ün önderliği ile Anadolu'da düşmana karşı yönetilen İstiklâl Savaşı'nın şanlı mücadele günleri başlamış ve tarihin en büyük zaferinin kazanılmasından sonra Yeni Türkiye Cumhuriyeti kurularak Osmanlı devleti tarihe karışmıştı.

HALİFELİĞİN KALDIRILMASI

Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı aldığı zaman, Kahire Abbasileri'nden Mütevekkil III'ün taşıdığı (Halife) liğin de Osmanlı Padişahları'na geçmesini uygun görmüştü. O çağlarda yararlı olabilen ve din önderliği anlamındaki bu ad, zamanla Türk Ulusu'nun her çeşit ıslahat ve gelişme çabalarını kısıtlayıcı bir bağ durumunu aldı. Gericiler, bu adın arkasında saklanarak yenilik ve ıslahat hareketlerini yüzyıllar boyunca baltaladılar. Yabancı devletlerin de kendi çıkarları için sömürdükleri halifeliğin ülke için en zararlı varlığı, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra oldu. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Halife adını da taşıyan Padişah Vahdettin, bir İngiliz harb gemisine sığınıp vatanını terketme küçüklüğünü gösterdi. Bundan sonra Halifeliğe getirilen Abdülmecit'in de, bu adı siyasî amaçlarına basamak yapmaya kalkışması, Türk halkının bütün sabrını tüketti. Büyük Millet Meclisi de Halifeliği, bir kanunla büsbütün kaldırdı (3 Mart 1924). Son Halife Abdülmecit de bir gün sonra bir daha dönmemek üzere yurt dışına çıkarıldı.

SAFKAN KÖPEKLER

İlkel insanların önce hangi hayvanla yakınlık kurabildiği kesin olarak bilinememekle beraber bugün birçok bilim adamı, kurtların ve yaban köpeklerin evcilleştirilmiş ilk hayvanlar arasında bulunduğunu ileri sürmektedirler. İlk çağlardaki kurtlar ve yaban köpekleri, sürülerle dolaşan ve insanlara saldıran et yiyici korkunç yaratıklardı. Bilim adamlarının inanmak istedikleri efsaneye gelince, günün birinde avlanmaya çıkan bir ilkçağ insanı, başıboş dolaşan bir kurt yavrusu buldu. Bunu alıp mağarasına götürdü, evcilleştirdi. Bugünkü köpek ırkının ataları, bu evcilleştirilmiş kurt ve yaban köpeklerinin olması gerekir. Bilim adamlarına bakılırsa bu evcil kurtlar ve yaban köpekleri aralarında çiftleşerek bugünkü köpek ırkını meydana getirmiştir.

Gerçekten bazı köpek cinslerine bakarsak bunların kurttan inmiş olmaları fikrini pek aykırı bulamayız.

Bazı bilim adamlarının söylediklerine de kulak verecek olursak köpekler, TOMARCTUS denilen bir tek hayvan türünden gelmektedir.

1) KURT KÖPEĞİ — Olağanüstü yetenekleri olan bu kurt köpekleri, polis köpeği olarak yetiştirilebildikleri gibi, kişisel koruma ve bekçilik görevlerini de büyük bir ustalıkla yerine getirirler.

2) ALMAN ÇOBAN KÖPEĞİ — Tüyleri posteki kılı gibi sert ve kabarık olan bu köpekler, güçlü oldukları kadar da akıllıdırlar Çok büyük yorgunluklara katlanabilirler. Beslediğimiz ağıl hayvanları sürülerini büyük bir sadakat ve çalışkanlıkla korurlar.

3) İSKOÇ ÇOBAN KÖPEĞİ — Bugün İngiltere'nin güney bölgelerinde çok pahalıya mal olan bir süs köpeği olmakla beraber kendi anavatanı olan İskoçya'da çok zor şartlar altında çalışmaktadır.

1) MALTA KÖPEĞİ — Anayurdu Malta adasıdır. İnce, yumuşak, uzun tüyleri hayvanın ağzını, burnunu örter. Küçücük yapısı dolayısiyle pek sevilen bu hayvan çok neşeli ve hareketlidir.

2) PEKİN KÖPEĞİ — Kendine özel basık burnu ile tanınan bu süs köpeklerinin anavatanı Çin'dir.

3) MAVİ ZAĞAR — Anavatanı İskoçya sayılan bu Zağar'ların Airedale Zağarı, Bedlington Zağarı, Yorkshire Zağarı, Manchester Zağarı v.s. gibi tipleri ile birlikte yirmiden fazla çeşidi vardır.

1) İNGİLİZ TAZISI — Bugün sadece bir yarış hayvanı olarak yetiştirilmektedir. İyi çalıştırılmış olanları kısa uzaklıklarda saatte 70 kilometrelik bir hıza erişebilirler.

2) AFGAN TAZISI — Avrupa'da pek seyrek rastlanır. Pahalıya mal olan bir süs köpeği olarak salonlarda yetiştirilirler. İnanılmayacak kadar gözü pektir. Kendi öz vatanı olan Afganistan'da ayılara ve parslara saldırdığı bile görülmüştür. Çok iyi bir bekçi köpeğidir.

3) İTALYAN TAZISI. — Küçük boyda bir tazı köpeğidir. Sevilmekten çok hoşlanan bu nazik köpekler bugün yalnız salon köpeği olarak büyütülürler.

1) PUANTER — Olduğu yerden avını gösterme yönünden çok akıllı ve usta bir köpektir. Keklik türünden hayvanları avlamak için faydalanılır.

2) SETER — Batak ve sulak topraklarda kullanılır. İrlanda türünden olanların koyu sarı veya esmer tüyleri vardır.

3) HOROZ MASTI — Yaralanmış av hayvanını bulup getirmekte çok usta olan bu köpekler, iyi de yüzücüdürler. Evlerde salon köpeği olarak yetiştirilenleri çoktur.

PORSUK ZAĞARI (Basse) — Boylarına oranla ayakları çok kısa olan bodur köpeklerdir. Avda, toprak altında kazdıkları kovuklarda yaşayan hayvanları yakalamakta faydalanılır. Toprağı eşeleyerek avın dışarı çıkmasını sağlar. Bunu başaramazsa kendisi içeri girer, avını içerde yakalar. Şehirlerde bugün birer süs köpeği olarak beslenir.

1) **DANİMARKA SAMSUNU** — En iri köpeklerden biri sayılan bu hayvanın yerden yüksekliği bir metre, ağırlığı da elli kiloya yakındır. Tüyleri kısa olan bu hayvanlar, çok iyi birer bekçi köpeğidirler.
2) **BOKSER** — Kendine özel bir ağız-burun yapısı vardır. Sadık bir bekçi köpeği olan Bokser, sahibine pek bağlıdır. Çok kuvvetli çene ve pençeleri vardır.
3) **SENBERNAR** — Alp'lerdeki meşhur Saint Bernard geçidinde yaşayan keşişler tarafından yetiştirilmekte olan bu tür köpekler, dağ yamaçlarında yollarını kaybeden gezginlerin izlerini bulmak için kullanılan insancıl köpeklerdir. Yerden yükseklikleri 75 cm., ağırlıkları 100 kiloya yakındır.

1) **DOMUZ ZAĞARI** — Tilki zağarlarından daha büyükçe olan bu cins, yaban domuzu avlarındaki atılganlığı ile kendini gösterir.
2) **SERT KILLI TİLKİ ZAĞARI** — Zağarların kendilerini evlerde sevdirmiş cinslerinden olan bu oynak ve canlı köpekler, özellikle fare yakalamakta ustadırlar.
3) **YATKIN KILLI TİLKİ ZAĞARI** — Küçücük boyuna rağmen en atılgan ve gözüpek köpeklerden sayılır.

1) **TÜYLÜ FİNO** — Köpekler içerisinde en sadık ve akıllı olanlarındandır. Sevilmek ve şımartılmaktan pek hoşlanır.

2) **ESKİMO KÖPEĞİ** — Grönland'da yaşayan bu köpekleri Eskimolar kızaklarını çektirmek için kullanırlar.

3) **POMERANYA FİNOSU** — Boyunun ufaklığından beklenmeyen bir canlılık ve çeviklikte olan bu köpek, avını da hızla kovalayabilen neşeli bir hayvandır.

KÖPEK NE YER?

Köpeklerin et yiyen hayvanlardan olduklarını hiç akıldan çıkarmamak gerekir. Bununla beraber her türlü yemek artıklarını da yiyebilirler. Nişastalı besinler, köpek için uygun bir çeşni sayılmaz. Çok fazla miktarda olmamakla beraber köpeğe taze sebzeler ve süt de verilebilir. Verilecek süt miktarının ölçüsü haftada iki litreyi aşmamalıdır. Yeteri kadar besleyici olmak şartiyle yetişkin bir köpek için günde iki öğün yemek kâfidir. Bir Buldog köpeğine, birinci öğünde yarım kilo çiğ et, ikincisinde de bir çanak dolusu çorba ve bisküi verilebilir. Haftada içeceği su miktarı da iki litreyi aşmamalıdır.

KÖPEĞE NASIL BAKMALI?

Köpekler, canlı ve hareketli hayvanlardır. Hepsi yaradılış ve yapılışlarına uygun bir hayat sürmek zorundadırlar. Dağ, bayır, çayır, ova demeden koşup oynamaya veya çalışmaya alışmış bir köpeğin, bir apartman dairesinde yaşaması gerçekten zordur Bir köpeğin yatacağı yer nemsiz ve kuru olmalıdır. Böcek ve sineklere karşı da korunmalıdır. Sağlam bir kulübe yapmak en iyisidir. Sık sık fırça ve tarakla tüylerini temizlemek faydalıdır. Köpeği zincire bağlı bırakmak veya tasma ile gezdirmek doğru değildir. Hayvan, sahibinden sevgi ve anlayış bekler. Ona, itaat etmesini de öğretmek gerekir. Kötü bir şekilde eğitilen ve şımartılan köpeğin arsız ve yüzsüz olacağı beklenmelidir.

KÖPEK (Canis familiaris), Omurgalı hayvanlardan, memeliler (Mammalia) sınıfının, etçiller (Carnivora) takımının, yarık - ayaklılar (Fissipedia) alt-takımının, köpeğimsiler (Arctoidea) üst familyasının, köpekgiller (Canidae) familyasına giren bir türdür.
Bir köpeğin ömrü ortalama 15 yıldır.

KÖPEK CİNSLERİ VE SAĞLADIKLARI FAYDALAR

Bugün dünyanın her yerinde beslenen köpekler, iş, eğlence ve sporda daima insanların yanında yer almaktadırlar. Köpeklerin keskin duyuları ve bağlılıkları, onların sevilmelerine ve sürekli olarak yetiştirilmelerine yol açmaktadır.
Cinsi karışmamış köpeklere «Safkan», iki ayrı cinsin birleşmesinden üremiş köpeklere de «Kırma» denir. Köpekgiller familyasına giren köpeğin 200'den fazla çeşidi vardır. Yurdumuzda köpekler, kullanıldıkları amaca göre üç büyük bölüm içinde toplanırlar: Av köpekleri, Bekçi köpekleri ve Süs köpekleri. Batı ülkelerinde buna üç bölüm daha eklenir: Yarış, Yardım ve Koşum köpekleri. Birincilere Amerika'da cinsleri arasında yarıştırılan tazıları, ikincilere Alp dağlarındaki Senbernarları, üçüncülere de Eskimolar'ın kızaklarına koştuğu Eskimo köpeklerini örnek olarak gösterebiliriz.
Av köpekleri, «Kopoy» ve «Mastı» gibi çeşitli cinsleri içine alan bir gruptur. Kopoy, Seter ve Puanter cinsi, köpeklerin genel adıdır. Mastı'lar arasında da İspanyol Mastı'sı ve Horoz Mastı en tanınmışlarıdır. Av köpekleri içinde sayabileceğimiz tazıların bugün Batı ülkelerinde bir süs ve yarış köpeği olarak üretilmesine rağmen, yurdumuzda tazılar genellikle tavşan avında kullanılırlar. Av köpekleri arasında zağarlar da önemli bir yer tutar. Bekçi köpeklerinin en yararlı bölümü meydana getirdiklerini kesinlikle söyliyebiliriz. Bunlar, ordu ve polis birliklerinde yardımcı olarak çalışır, körlere yol göstererek onları korurlar, sürüleri bekler, bağ, bahçe ve evlerimizde bekçilik ederler. Yurdumuzda, «Alabaş» veya «Kocabaş» diye isimlendirilen çoban köpekleri en fazla yetiştirilenlerdir. Danimarka Samsunu, Bokser ve İskoç çoban köpekleriyle Buldok, Batı ülkelerinde çok yaygındır.
Süs köpekleri, yetiştirilmeleri güç, çoğunlukla nazik ve küçük yapılışlı hayvanlardır. Bundan ötürü çok yüksek fiatlara alıcı bulurlar. Pekin Köpeği, Malta köpeği, Tüylü fino, Pomeranya finosu bunların en ünlüleridir.

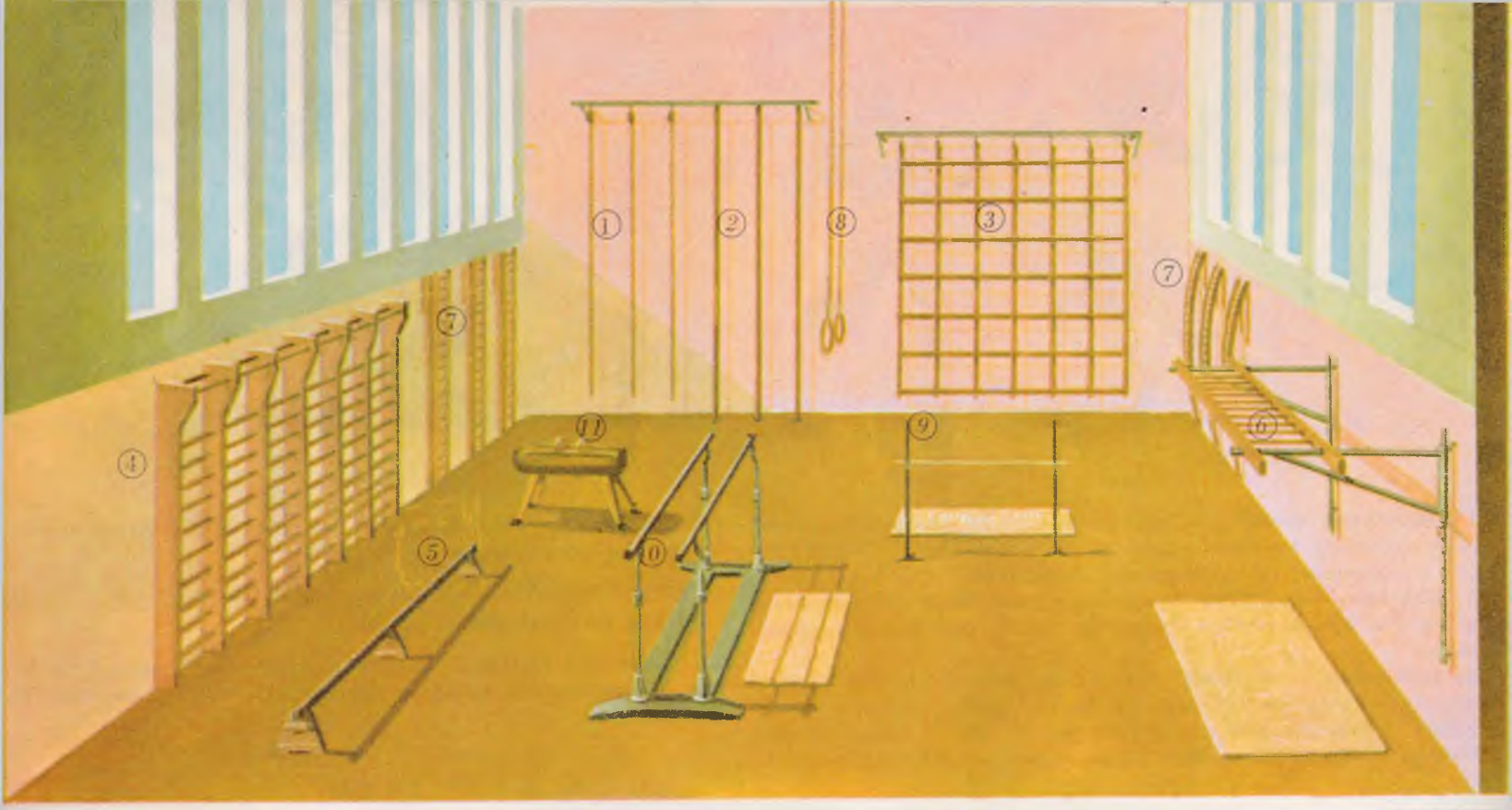

Spor ve jimnastik için gerekli bellibaşlı âletlerle donatılmış modern bir jimnastik salonunun içi.

JİMNASTİK SALONU

"Sağlam kafa sağlam vücutta olur."

Bu cümle bir atasözü olmakla beraber bugün de kabul edilen bir gerçektir. Şöyle bir bakacak olursak, uygar ülkelerin, halkın ekseriyetini oluşturan kültürlü zümreler tarafından yaratıldığını görürüz. İlkokullardan üniversitelere kadar, bütün okullarında jimnastik salonları ve kütüphaneleri bulunan bu uygar ülkelerin arasında Amerika, İngiltere, Rusya ve İskandinav ülkeleri ön safta gelmektedirler. Bir ulusun gençleri, jimnastik salonlarına ve kütüphanelere ne kadar çok rağbet ederlerse o kadar sağlıklı ve kültürlü bir zümre oluşur.

Bir ulusun refahını, mutluluğunu ise bundan daha iyi sağlıyabilecek bir unsur güç bulunur.

JİMNASTİK SALONU NEDİR

Jimnastik salonu, jimnastik ve kapalı spor faaliyetlerinin yapıldığı bina veya lokaldir. Kış mevsimi boyunca ve soğuk iklime sâhip olan memleketlerde bu salonlar çok faydalıdır. Açık havada yapılan sportif hareketler, herhangi bir engel karşısında jimnastik salonunda yapılabilir. Jimnastik salonları, jimnastik faaliyetlerinin gece saatlerinde de yapılmasına olanak sağlamaktadır. Böylece, gündüzleri çalışan gençler işten sonra spor ve beden eğitimi hareketleri yapmak için bu yerlerden geniş çapta yararlanabilmektedirler.

TEKNİK AYRINTILAR

Yandaki şematik resimde gösterilen boyutlar, bir basketbol sahasını (14 x 26) ve duvarlardaki çeşitli âletleri içine alacak genişlikte bir jimnastik salonuna aittir. Jimnastik salonunun yapımında genellikle, her sporcuya 6 - 8 metre kare yer düşeceği hesaplanır. En tercih edilen plân dikdörtgen şeklindeki bir salondur.

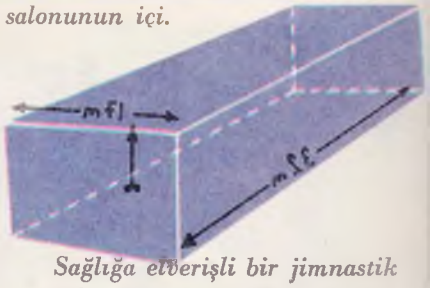

Sağlığa elverişli bir jimnastik salonu için gerekli en küçük boyutlar.

Bir jimnastik salonunda döşemenin niteliği çok önemlidir, çünkü atletlerin hareket elâstikiyetleri ve hafiflikleri zemine bağlıdır. İyi bir döşemenin gürültü çıkarmayan, esnek, dayanıklı, temizlenmesi kolay ve dinlendirici bir renge (yeşilimsi veya kahverengi tonunda) sâhip olması gerekir. Bu özelliklere genellikle Amerikan çamı kerestesinde parke veya plâstik bir maddeden yapılmış döşemelerde rastlanır. Pencere yüzeyleri, iyi bir hava ve ışık tertibatının sağlanması için döşemenin 1/6'inden daha aşağı olmamalıdır. Bundan başka, duvarlardaki âletlerin rahatlıkla asılmaları için, pencere pervazları en az 2,5 metre yükseklikte olmalıdır.

Bir jimnastik salonunda en iyi ısıtma, sıcak havayla yapılır. En uygun sıcaklık 12 - 15 santigrat derecesidir. Üstteki tabloda, bir jimnastik salonunda bulunması gereken sâbit veya yerinden oynayabilen âletler gösterilmiştir:

1 - Tırmanma halatı, **2** - tırmanma sırığı, **3** - çerçeve (İsveç çerçevesi), **4** - parmaklık, **5** - denge sırası, **6** - paralel merdiven, **7** - yay (ortopedik merdivenler), **8** - halkalar, **9** - yüksek atlama sehpası, **10** - paralel, **11** - beygir.

Âletlerle donanmış iyi bir jimnastik salonunda bazı gerekli bölümler bulunmalıdır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Soyunma odaları: Kabine veya paravanalardan oluşur.

Duş veya yıkanma yerleri.

İlk yardım: Bilhassa salonda sportif karşılaşmalar olduğu zamanda önemlidir.

Âlet deposu: Sportif bir karşılaşma olduğu zaman salonun boşaltılması gerektiğinde âletler buraya taşınır. Bundan başka çeşitli yardımcı araç ve âletlerin muhafaza edilmesi için dolaplar da vardır.

Sekreterlik veya idare odası: Bu salonlara nezaret eden idarecilere tahsis edilen ofis odalarıdır.

Antrenör odası: Antrenör ve çalıştırıcıların istirahati için ayrılmış odalardır. Burada soyunup giyinmeleri de mümkündür.

Kütüphane ve okuma salonu: Burada spor, jimnastik, spor hekimliği ve benzerleri gibi bilgilerle dolu kitaplar ve broşürler bulunur.

MARKO POLO

Polo kardeşler, Asya'ya yaptıkları ikinci yolculukta, Marko Polo'yu da yanlarına almışlardı. Genç Venedik'li, 1271 yılında bu yolculuğa çıkarken henüz 17 yaşındaydı. Asya'da kaldığı 24 yıl, ona ve dolayısiyle Avrupa'ya pek çok şey öğretti.

Avrupa'lılar, Dünya'nın merkezinde olmadıklarını, kendi uygarlıklarından, çok daha yüksek bir uygarlığın bulunduğunu ancak yüzyıllar sonra öğrenebilmişlerdi. Milyonlarca insanın oturduğu koskocaman bir kıtanın ucunda dar bir yarım adadan başka bir şey olmayan Avrupa'nın insanları için ASYA diye bir kıta yoktu.

Yunan'lılar, Truva karşısında akıllı Çin'lilerin çoktan tarih müzelerine kaldırdıkları, ilk çağlardan çok daha önceki çağlara ait silâhlarla savaşmışlardı.

Marko Polo, Asya'da dolaşan ve gördüklerini anlatan ilk Avrupa'lı olarak kabul edilir. Ama, ondan çok daha önceleri Pontius Pilatus adlı bir sömürge memuru Asya'ya gitmiş; Roma imparatorlarından Marcus Aurelius da bu kıtaya (Çin'e) siyasî bir heyet göndermişti. Ne yazık ki Roma'lılar, onların bu yolculuklarından döndüklerinde anlattıkları şeylere kulaklarını tıkadılar.

Marko Polo'nun ünü, anlattıklarının, fransızca birkaç roman yazmış Piza'lı Rusticiano adlı yazar tarafından kaleme alınmasından ileri geliyordu. Marko Polo, doğrudan doğruya Asya'lılar arasında yaşamış, her şeyi kendi gözleriyle görmüştü. Böyleçe onun anlattığı şeylerdeki gerçeklik «HARİKALAR KİTABI» nın, bugün bile, ilk çıktığı 14'üncü yüzyıldaki kadar okunan ve her türlü bilgi yönünden zengin bir eser olmasını sağlamıştır.

On yıl bu, dile kolay. Küçük Marko, on yıldanberi babasından ayrıydı. Venedik'in nemli rıhtımlarında dolaşırken onun yüzünü hatırlamaya çalışırdı. Ama buna imkân var mıydı? Babasıyla amcası, daha o, beş-altı yaşlarındayken uzun bir yolculuğa çıkmışlardı. Aradan geçen yıllar boyunca Marko, babasının yolunu beklemiş ve ondan bir daha ayrılmayacağına and içmişti.

Matteo ve Niccolo, Venedikli iki tüccardı. Polo soyadını taşıyan bu tüccarların Venedik, Bizans (bugünkü İstanbul) ve Kırım'da da büyük mağazaları vardı. Ancak sattıkları mallar başkalarının sattıklarından farklı değildi. Bunun için günün birinde, Asya'ya giderek oradan değerli ve hiçbir yerde bulunmayan eşya getirmeye karar verdiler.

1260 yılında Kırım'dan ayrılarak Orta Asya'ya doğru yola koyuldular. O çağlarda yolculuk, hayvan sırtında yapılırdı. Bunun için Matteo ve Niccolo Polo kardeşlerin bu yolculuğu çok uzun sürdü. Tam dört yılda Asya'yı bir uçtan bir uca geçtiler. Sonunda 1264 yılında Çin'in başkenti Hanbalık (bugünkü Pekin) iline vardılar. O çağda Asya'nın birçok kesimi gibi Çin de Moğol ege-

MARKO POLO'NUN İZLEDİĞİ YOLU GÖSTERİR HARİTA

Hindistan'a varacak en kısa yolu bulmak için çalışmalar, Venedik'li Niccolo Polo'nun oğlu Marko'nun yolculuğundan sonra başlamıştı. O çağlarda hiçbir Avrupa'lı bu Venedikli kadar gezmemişti. Asya'yı; Avrupa'ya tanıtan, Marko Polo olmuştur... Bundan ötürü Avrupa, ona çok şey borçludur.

MARKO POLO'NUN
gidiş yolu
dönüş yolu

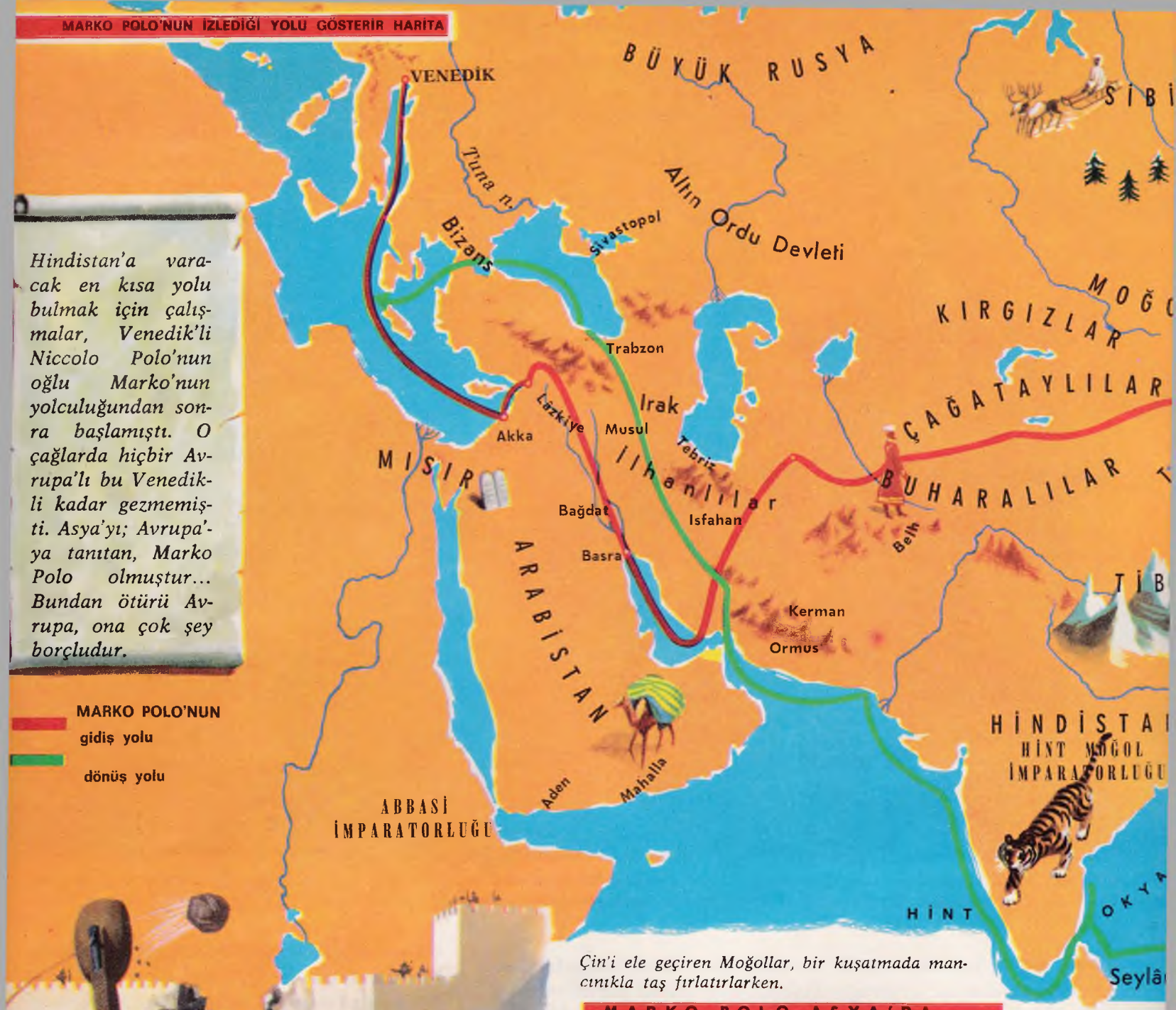

Çin'i ele geçiren Moğollar, bir kuşatmada mancınıkla taş fırlatırlarken.

menliği altındaydı. Hükümdar, Moğol Hakanı Kubilây Han'dı. Kubilây Han, Polo kardeşleri çok iyi karşıladı. Onlardan Avrupa ile ilgili bilgiler aldı. Matteo ve Niccolo, Çin'de üç yıl kaldıktan sonra, dönüş yolunu tuttular. Kubilây Han onlara, yolda güçlüklerle karşılaşmamaları için altın bir plâka verdi. Bu plâkanın üzerindeki yazıda, Kubilây Han, tüccarlara kolaylık gösterilmesini emrediyordu. Gösterilen bütün bu kolaylıklara rağmen iki kardeş ancak üç yıl sonra Venedik'e varabildiler.

MARKO POLO ASYA'DA

Artık Marko Polo'nun sevincine diyecek yoktu. Sonunda babasına kavuşmuştu. Babasının ve amcasının anlattığı serüvenleri dinlerken heyecandan soluğunu tutuyor, kendini onların yerine koyuyordu.
Aradan iki yıl geçti. Marko'nun babası Niccolo ve amcası Matteo yeniden Asya yolculuğuna çıkmayı kararlaştırdılar. Marko Polo, babasına ve amcasına kendisini de götürmeleri için çok yalvardı. Sonunda onları razı etti.

Bu küçük grup, Venedik'ten bir gemiyle yola çıktı. Böylece, gelecekte kendisine büyük bir ün sağlıyacak olan bu yolculuğa, Marko Polo, 1271 yılında, 17 yaşındayken başlamış oluyordu.
Polo'lar, Akkâ'ya uğradıktan sonra Lâzkiye'ye geldiler. Burada gemiden inerek yollarına, karadan, Mezopotamya'dan Basra körfesine doğru devam ettiler.

Basra körfezini de bir gemiyle geçen Polo'lar, Kerman, Horasan, Bedehşan, Amu Derya nehri, Pamir yaylası, Kargar, Yarkent, Puten, Gobi Çölü yoluyla Kuzey Çin'e vardılar. Yol boyunca başlarından geçmedik serüven kalmadı. Sonunda üç Venedik'li, Şang - Tu iline geldiler. Kubilây Han, onların Çin'e girdiklerini duymuştu. Hemen karşılayıcılar çıkararak, Polo'ları Hanbalık'taki sarayına davet etti.

MARKO POLO'NUN «HARİKALAR KİTABI»

Marko Polo'nun «Harikalar Kitabı» (Livre des Merveilles)'nın bilinen ilk taş baskısı 1477 yılında Almanya'nın Nuremberg şehrinde yapılmıştır. Daha sonra Fransızca ve İspanyolca tercümeleri de yayınlanan bu kitap yüzyıllar boyunca Avrupa'da en çok okunan ve aranan eserlerden biri oldu. Aşağıya Marko Polo'nun «Harikalar Kitabı»nda Asya ile ilgili sözlerinden bazılarını alıyoruz:

TÜRKİYE: Tabii manzaraları son derece güzel olan bir ülke. Dünya'nın en güzel halıları burada dokunuyor. Doğuda çok sarp dağlar var. Bunların en yükseği Ararat (Ağrı) dağı. Herkes Nuh'un gemisinin bu dağın tepesinde olduğunu söylüyor.

BAĞDAT: Müslüman (Abbasi) İmparatorluğunun başkenti olan Bağdat büyük bir şehir. Müslüman'ların Halife'si bu şehirde oturur.

Bir Moğol atlısı.

İSFAHAN: İran'ın en güzel şehirlerinden biri. Pazarlarında Dünya'nın birçok bölgesinden gelen tüccarlar kaynaşır.

KERMAN: Şehrin çevresindeki topraklar çok verimli. Belli başlı ürünleri hurma, fıstık ve elma. Burada çok değişik öküzler gördüm. Renkleri kar beyaz ve koskocaman hayvanlar. Kalın boynuzları, kısa kılları var. Omuzlarının arasında bir de kamburu olan bu cins öküzleri daha önce hiç görmemiştim. (Marko Polo'nun söz konusu ettiği bu hayvanlar Zebu'dur).

ORMUS: Bu şehirde kuşların çokluğu dikkatimi çekti. Hele papağan pek bol.

BEHL: Şehrin yükseltisi çok fazla. Civarı sarp dağlarla çevrili. Behl'den çıktıktan sonra insan yüzü görmek ve yiyecek bulmak için en azından on iki gün yol almak gerekiyor.

BUHARA: Çok soğuk bir bölge. Öyle şiddetli kışı var ki kuşlar dayanamayıp ölüyorlar. Ama hayvan pek bol. Çevresindeki otlaklar koyun sürüleriyle dolu.

ŞANSU: Moğol İmparatorluğu'nun belli başlı şehirlerinden biri. Burası aynı zamanda ülkenin tuz deposu. Çevresindeki topraklarda çok bol tuz var.

Kubilây Han, genç Marko Polo'yu görür görmez sevmişti. Onu kendisine müşavir yaptı. Marko Polo, bu değişik hayatı çok sevdi. Moğol Hakanına büyük bir bağlılıkla hizmet etti. Görevi sırasında, Marko Polo; Şansi, Şensi şehirleriyle, Secvan, Tibet, Yunnan, Kuzey Burma, Yank-Ço ve Hindiçini bölgelerini dolaştı. Onun görevli olarak yaptığı bu yolculuklar 1275 ile 1285 yılları arasına raslar.

Marko Polo, böylece, hiçbir Avrupa'lıya kısmet olamıyacak şekilde Asya'yı adım adım dolaşmış oldu. Gezip gördüğü yerlerdeki uygarlık onu büyülemiş, bilgisini genişletmişti.

Bilinmeyen Asya ile ilgili anılarının hikâyecisi olan bu Venedik'linin, babası ve amcasıyla yurduna dönüşü de ayrı bir serüvendir.

Marko Polo 38 yaşına gelmiş, yurdunu çok özlemişti. Gitmek istediğini birçok kere Kubilây Han'a bildirmişti ama bir türlü izin koparamamıştı. 1292 yılında sevinçli bir olay, Marko Polo'ya babası ve amcasıyla birlikte Venedik'e dönme şansını sağladı.

İran'dan gelen elçiler, Kubilây Han'a hükümdarlarının onun kızıyla evlenmek istediğini bildirdiler.

Kubilây Han, kızını vermeye razı oldu. Marko Polo'ya da gelini İran'a götürme görevini verdi. Gelin alayı, Amoy'dan gemiye bindi. Güney Çin Denizi, Malakka Boğazı ve Hint Okyanusu kıyılarını izleyerek yoluna devam etti. Sonunda İran kıyılarına çıktı. Bu deniz yolculuğu 2 yıl sürmüştü.

Gelini, İran hükümdarına teslim eden Polo'lar, ancak 1295 yılında Venedik'e dönebildiler.

Marko Polo başından geçenleri anlata anlata bitiremiyordu. Kısa bir süre sonra Doğu'daki renkli hayatın özlemini duymaya başladı. İki yıl sonra yeniden denize açıldı. Bu defa tek başına Asya'ya gidiyordu. Ama Venedik'le savaşmakta olan Ceneviz'liler onun bulunduğu kalyona saldırdılar. Böylece Marko Polo Ceneviz'lilere tutsak düştü. Bu olay Marko Polo için belki acıydı ama, ona ölmez hatıralarını yazdırma fırsatını verdi. Hapisanede bulunduğu süre içinde kendisiyle aynı hücrede kalan silik bir yazara başından geçenleri anlattı. Kendisine bu yolda ün sağlamak isteyen Piza'lı Rusticiano, Marko Polo'nun serüvenlerini «Harikalar Kitabı» adıyla yazıp yayınladı. Böylece Marko Polo, Asya'yı adım adım dolaşan ilk Avrupa'lı olarak tarihe geçti.

Marko Polo'nun ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ama onun 1324 yılında vasiyetnamesini yazdırdığı bir gerçektir. Bu tarihten bir yıl sonra da, 1325 yılında, öldüğü sanılıyor.

NEHİR Yarar ve Zararları

Nehirlerin insan hayatındaki yeri büyük ve çok önemlidir. Yukarıdaki tablo, onların «yarar» ve «zarar» larını açıkca göstermektedir.

1 - Nehir, başıboş akan yağmur sularını toplayıp düzenli bir biçimde akıtır.

2 - Barajlar gerisinde toplanan sulardan elektrik üretimi için yararlanılır.

3 - Açılan sulama arklarıyla geniş tarlaları sulamak mümkün olur.

4 - Nehrin getirdiği bol miktardaki su, arıtma tesislerinde kimyasal eylemden geçirilerek arıtılır ve böylece şehirlere gerekli içme suyu sağlanır. Ankara, Paris ve New-York'ta olduğu gibi.

5 - Nehir, fabrika dökütülerinin ve şehir çöplerinin bir «çöp kutusu» dur. Bu durum, çöp ve pisliklerin yokedilmesi için gereken tesisler kurulmasını önler.

6 - Ulaştırmaya elverişli nehirlerde taşıma işleri yapılır. Nehir taşıtları da çok ekonomiktir. Bir römorkör 1500-2000 ton yük taşıyabilen mavna dizisini kolaylıkla çekip götürebilir.

7 - Nehir çevresinde yaşıyan insanlar, avladıkları balıklarla, kıyıdan çıkardıkları kum ve çakıllarla geçimlerini sağlarlar.

8 - Bazı nehirlerin geniş ağızları, doğal limanlar meydana getirir. Dünya'nın birçok büyük limanı, bu biçimdeki nehir ağızlarında kurulmuştur. Bunlara örnek olarak New-York, Buenos Aires, Rotterdam, Anvers, Hamburg ve Bombay limanlarını gösterebiliriz.

9 - Nehirler, dağlardan taşıyıp getirdikleri kumul, çakıl ve çamurları ağızlarına yığarak deniz kıyılarını doldururlar ve deltalar meydana getirirler. Kıyıların dolması ve deltaların oluşmasıyla birçok eski liman çok gerilerde kalır. Tarihsel Efes ve Milet limanlarını bu olaya bir örnek olarak gösterebiliriz.

10 - Normalin üstündeki yağışlar veya havaların birden ısınmasıyla çok çabuk eriyen karlar, nehirlerin taşmasına sebep olur. Yatağından dışarı taşan nehir, kilometrelerce kare alanındaki kara parçalarını sular altında bırakır.

NEHİRLER VE UYGARLIK

İlk uygarlıklar nehirlerin çevresinde gelişmiştir. Sarı ve Gök ırmak arasındaki Çin, Ganj nehri üzerindeki Hindistan, Nil kıyılarındaki Mısır, Dicle ve Fırat'ın suladığı Mezopotamya topraklarında doğan ilk uygarlıkları buna örnek olarak gösterebiliriz.

Bunun sebebi nedir? İlk insanlar, nehirlerin geçtiği toprakların üretime elverişli olduğunu (alüvyonlardan ötürü) anlamışlardı. Aynı zamanda nehirler, taşıma işleri için kullanılabilecek doğal birer yoldu. Nehir, onlara gereken suyu ve balığı da sağlıyor, düşman saldırılarına karşı gerçek bir savunma hattı oluyordu.

İşte bundan ötürü birçok büyük ve eski şehir, nehir boylarında kurulmuştu.

GEOMETRİ VE HİDROLİĞİN DOĞUŞU

Ünlü Yunan tarihçisi Heredot «Mısır, Nil'in bir hediyesidir» der. Gerçekten dört bir yanı çöllerle çevrili olan ve yağmurun hiç düşmediği bu ülkeden Nil nehri geçmeseydi, orada değil uygarlık, hayat bile olmazdı. Her yıl belirli aylarda taşan Nil, getirdiği alüvyonları iki yanındaki uçsuz, bucaksız tarlaların üzerine bırakır. Eski çağlarda bu taşkınlar, tarla sınırlarının kaybolmasına sebep oluyordu. Her yıl, tarla sınırlarını yeniden belirtmek için yapılan ölçüm işleri geometri'nin (Yunanca gea=yer ve metri=ölçüm) doğmasına yol açtı. Aynı biçimde taşkınların yükselme ve alçalmalarını ölçüm işi de hidrolik biliminin doğup gelişmesine sebep oldu.

NEHİRLER, DAĞLARI ORTADAN KALDIRIR

Nehirler, her 1440 yılda, kıtaların ortalama yüksekliğini 1 m. aşağı düşürürler. Onların dağlardan taşıyıp getirdikleri kum, çakıl ve çamurların ağırlığı akıl almıyacak kadar çoktur.

Mississippi nehrinin günde 1000 ton alüvyon taşıdığını ve her yıl kıyıyı 100 m. doldurduğunu söylersek şaşmaz mısınız?

MUDANYA MÜTAREKESİ

Marmara kıyılarındaki küçük Mudanya kasabası, Yunan saldırganlarına karşı üç yıldanberi sürüp giden Ulusal Egemenlik Savaşı'nın Türk Orduları'nın zaferiyle sona erdiğini bütün dünyaya ilân eden ünlü konferansın toplantılarına sahne olmuştu (4 - 11 Ekim 1922).

Başkomutanlık Meydan Savaşı'ndan sonra yıldırım hızıyla İzmir'e giren ordularımızın bir kolunun İzmit'ten, İstanbul Boğazı üzerine, bir başka kolunun da Balıkesir'den Çanakkale'ye doğru yürüyüşe geçmesi, Yunan'lıları yurdumuza saldırtan «İtilâf Devletleri»ni korku ve telâş içinde bırakmıştı.

İstanbul'daki Fransız Generali Pellé ile Ankara Antlaşması'nı imzalayan Fransız Parlâmentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Franklin Bouillon, zaman kaybetmeden, henüz İzmir'de bulunan Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya (Atatürk) gönderildiler İngiltere, Fransa ve İtalya, yenik Yunan Hükümeti adına aman diliyor, Mudanya'da bir konferans toplanmasını rica ediyorlardı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bu isteği kabul ettiğini bir nota ile İtilâf Devletleri'ne bildirdi (30 Eylül 1922).

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın (İnönü) olağanüstü yetkilerle hükümetimizi temsil ettiği bu askerî konferansta, Türk - Yunan Savaşı'nın sona erdiği resmen bütün dünyaya açıklandığı gibi, Trakya Bölgesi ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın yönetimi konularında da önemli kararlar alındı.

KONFERANS BAŞLIYOR

Türkiye temsilcisi ve Batı Cephesi'nin muzaffer Komutanı İsmet Paşa, 4 Ekim 1922'de Mudanya'da konferansa İngiltere adına katılan General Harington, Fransa adına General Charpy ve İtalya adına da General Mombelli'den meydana gelen heyetle görüşmelere başladı. Yenik Yunanistan adına görevli General Mazarakis ile Albay Sarı Yanis, Mudanya'ya kadar geldikleri halde, içinde bulundukları gemiden çıkmak cesaretini gösteremedikleri için görüşmelere katılmıyorlardı. Tam konferansın başladığı anda, önceden varılan anlaşma gereğince Trakya'nın Yunan'lılardan boşaltılması işlerinde gözlemcilik yapmak üzere Fransız'lar Edirne'ye, İngiliz'ler Tekirdağı'na, İtalyan'lar da Lüleburgaz'a birer albayın başkanlığında heyetler göndermişlerdi.

Konferansın gündemi: «1) Çatışmanın durdurulması, 2) Yunan'lıların Trakya'da çekileceği sınırı belirtmek ve buradaki yönetimin Türk memurlarına bırakılmasını sağlamak, 3) Yakın bir gelecekte yapılacak barış antlaşması ile ilgili temel konuları karara bağlamak» idi.

Baştemsilcimiz İsmet Paşa ile İtilâf Devletleri temsilcileri arasında bu konulardan özellikle 2'nci madde üzerinde çok sert tartışmalar yapıldı.

İngiliz, Fransız ve İtalyan'lar, Yunan Ordusu'nun Meriç Nehri'ne kadar çekilmesini benimsemekle birlikte bu bölgenin kendi kontrolleri altında kalmasında direniyorlardı. İsmet Paşa, herşeyden önce Trakya'nın hemen Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini kesinlikle savunuyordu. Bir süre sonra görüşmelere Franklin Bouillon'un da katıldığı Fransız heyeti, Türkiye'nin görüşünü destekleyince konferans beklenmedik bir çıkmaza girdi. İngiliz ve İtalyan temsilcileri, bu konuda yetkileri olmadığını öne sürerek hükümetlerine danışmak gerekçesiyle konferanstan çekildiler. Özellikle İngiliz'ler, savaş alanlarında yenemedikleri Türk'leri, barış masasında altetmek amacını güdüyorlardı. Ama, sırtındaki şanlı üniformadan daha buram buram barut kokuları gelen İnönü kahramanı İsmet Paşa'nın bu çeşit oyunlarla oyalanacak bir kimse olmadığını çok

MUDANYA MÜTAREKESİ ANLAŞMASI

Lozan Sulh Konferansı'na giden yolun kapılarını açan Mudanya Mütarekesi Anlaşması'nın o tarihlerde türkçeye çevrilmiş olan (aslı Fransızca olarak kaleme alınmıştır) metni şöyledir:

Müttefik devletler tarafından 23 eylül 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne ve hükümeti müşarünileyhanın 29 eylül 1922 tarihinde düveli müttefikaya ita ettikleri nota ahkâmına tevfikan müttefikîn ceneralleri:
Büyük Britanya hükümeti namına Ceneral Harington;
İtalya hükümeti namına Ceneral Mombelli.
Fransa hükümeti namına Ceneral Charpy.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti namına İsmet Paşa
Yunanistan namına Ceneral Mazarakis
arasında 3 teşrinievvel tarihinde ve teakup eden günlerde Mudanya'da içtimalar aktedilmiştir. Düveli müttefika, Şarkî Trakya'mn Edirne dahil olduğu halde Türkiye Büyük Millet Meclis Hükümeti'ne tesellümüne karar verdiklerinden bu konferansın gayesi şundan ibarettir:

1 — Yunan kuvvetlerinin Şarkî Trakya'dan, gerisine çekilmeye davet edilecek hattı tasrih etmek;

2 — Yunan kuvayı askeriyesi ve idarei mülkiyesinin işbu araziyi sureti tahliyesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti idarei mülkiye ve jandarmasının mezkûr araziye sureti ikamesini tayin etmek,

3 — İşgal devresinde bu havalide intizam ve emniyeti umumiyenin idamesi maksadiyle kontrol temin etmek;

Murahhaslar aşağıdaki noktalarda ittihat etmişlerdir:

1 — İşbu mukavelenamenin mevkii mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren Türk ve Yunan kuvayı askeriyeleri arasında muhasamat tatil edilecektir.

2 — İşbu mukavelenamenin mevkii mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin, gerisine çekilmeye davet edilecekleri hattı, Adalar Denizi'ndeki mansabından Türkiye ile Bulgaristan hududunu katettiği noktaya kadar Meriç'in sol sahili teşkil eder.

3 — Sulhun akdine kadar her türlü ihtilâtatı mümkineye mâni olmak için Meriç'in sağ sahili (Karaağaç dahil olmak üzere) düveli müttefika kıtaatı tarafından işgal edilecek ve bu kıtaat, düveli müttefikaca tayin olunacak noktalara ikame olunacaktır.

4 — Edirne havalisine muvasalayı temin eden hat şubesinin serbestii mürurunu bitemamiha idame maksadiyle Svilengrad (Cisri Mustafa Paşa) dan Kuleliburgaz'a kadar Meriç'in sağ sahilini takip eden demiryol kısmı üç müttefik devletin, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ve Yunanistan'ın birer murahhasını muhtevi muhtelit bir komisyon tarafından tahti nezarete alınacaktır. Bu nezaret bir mukavelei hususiye ile tanzim edilecektir.

5 — Şarkî Trakya'nın Yunan kıtaatı tarafından tahliyesi işbu mukavelenin mevkii mer'iyete vaz'ından itibaren başlıyacaktır. Bu tahliyede bizzat kıtaat hidemat ve teşkilâtı muhtelifei askeriye ve onların muhtelif vesaiti nakliyesiyle müdahhar malzemei harbiye, cephaneler ve erzak depoları dahildir. Bu tahliye takriben on beş gün zarfında icra edilecektir.

6 — Jandarma da dahil olmak üzere Yunan memurini mülkiyesi mümkün olduğu kadar çabuk çekilecektir. Her mıntakai idariyeden Yunan memurini çekildikçe hükümeti mülkiye, müttefikîn memurinine tevdi edilecek ve onlar da mümkün olduğu kadar aynı günde bunu Türk memurinine devir ve teslim edeceklerdir; bu devir ve teslim Trakya'nın heyeti umumiyesi itibariyle Yunan kıtaları tarafından tahliyesinin hitamından sonra azamî 30 gün zarfında nihayet bulacaktır.

7 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin memurlarına intizam ve emniyeti mahalliyenin idamesine kat'iyen zaruri olan miktarda jandarma kuvvetleri refakat edecektir. Bu kuvvetlerin mecmu yekûnu zabitler dahil olduğu halde sekiz bini tecavüz etmiyecektir.

8 — Yunan kıtaatının geri çekilme harekâtı ve idarei mülkiyenin devir ve teslimi ameliyatı başlıca merkezlerde yerleştirilecek olan

geçmeden anladılar. Gerçekten de Konferans, 6 Ekim'de yeniden çalışmalarına başladığı zaman İtalyan'lar da görüşümüze katıldılar. İtalyan temsilcisi, hükümetinden aldığı yeni bir emre göre Edirne şehrinin Meriç sağ kıyıları ve Karaağaç'la birlikte Türkiye'ye bırakılmasını kabul ettiğini resmen açıkladı. İngiliz Başbakanı Lloyd George'un temsilcisi, konferanstaki bu beklenmedik gelişme karşısında şaşkına dönmüştü. General Harington, bir defa daha zamandan yararlanma yolunu denemekten kendini kurtaramadı. Hükümetiyle haberleşmek bahanesiyle Mudanya'dan İstanbul'a hareket etti.

Resimde: Soldan sağa General Charpy (Fr.), General Harington (B. Britanya), İsmet «İnönü» Paşa (T.B.M.M. Hükümeti delegesi) ve General Mombelli (İt.).

ORDULARIMIZ TEKRAR YÜRÜYÜŞE GEÇİYOR

Konferansı adım adım izleyen Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), bu durum karşısında geçici olarak (dur) emrini verdiği ordularını İstanbul ve Çanakkale yönlerinde yeniden yürüyüşe geçirdi. Bu yürüyüş, yeni bir savaşı göze alamıyan İngiltere için son derece can sıkıcı bir durum yaratmıştı. İtalya ve Fransa'yı Türkiye'ye karşı yeni bir savaşa sokamıyan Lloyd George, kendi dominyonlarından (İngiliz Milletler Topluluğu) bile yardım göremez olmuştu. Bu durum karşısında yapacak başka birşey kalmadığını anlayan General Harington, hemen İstanbul'dan Mudanya'ya döndü. Bir süre önce kesilen görüşmeler, 8 Ekim günü yeniden başladı. Artık İngiliz'ler de yersiz direnişlerden vazgeçip Türkiye Baştemsilcisi İsmet Paşa'nın konferans boyunca ağır basan kişiliği önünde saygıyla eğilmek zorunda kaldılar. Böylece 10 Ekime kadar süren görüşmeler, Türk Hükümeti'nin temel görüşüne uygun bir özde olarak sabahın saat 6'sında sona erdi.

Varılan anlaşmaya göre Doğu Trakya, Meriç Nehri'nin sol kıyısını da içine alan bir sınırla Türkiye'ye geri verilecekti. Bu bölgede bulunan Yunanlılar 15 gün içinde çekilip gidecekler, Yunan memurları da 30 gün içinde görevlerini Türk memurlarına bırakacaklardı. Barış Konferansı'nın toplanmasına kadar Türkiye, Batı Trakya'da yalnız sekiz bin jandarma bulunduracaktı. Anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra İstanbul ve Boğazlar da Türk Hükümetine teslim edilecekti. Yalnız buradaki İtilâf Devletleri'ne bağlı birlikler sayıları artırılmaksızın barış konferansının sonucuna kadar kalabileceklerdi.

YUNAN'LILAR İMZADAN KAÇINIYOR

Mudanya Mütarekesi Anlaşması, Türkiye, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri tarafından imza edilmişti. Yalnız, Mudanya koyunda demirleyen gemiden dışarı çıkmayan Yunan temsilcileri yetkisizliklerini öne sürerek anlaşmayı imzadan kaçındılar. İtilâf Devletleri, savaş alanlarından kaçtıkları gibi barış masasından da kaçmakta fayda uman yenik Yunanlılara bu anlaşmayı kabul ettirmek görevini üzerlerine almak zorunda kaldılar. Böylece bütün Doğu Trakya, Edirne de içinde olmak üzere hiçbir çatışma olmadan ve düşmandan ayıklanmış olarak Türkiye'ye geri verildi.

Doğu Trakya'da bulunan Rum azınlığı da Yunan askerleri ile birlikte yurdumuzdan çekilip gittiler.

Mudanya Anlaşması, ordularıyla eşsiz bir zafer kazanan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, devletlerarası görüşmeler alanında sağladığı önemli bir başarıdır. Bu anlaşma, daha sonra toplanan Lozan Barış Konferansı yönünden de değerli bir temel olmuştur.

beynelmüttefikîn heyetlerin idaresi altında vukubulacaktır. Bu heyetlerin vazifesi bâlâda mezkûr geri çekilme ve devir ve teslim ameliyatını teshile tavassut etmektir. Bu heyetler, her nevi ifratlara mâni olmaya çalışacaktır.

9 — Bu heyetlerden maada Şarkî Trakya'yı müttefikîn kıtaatı işgal edeceklerdir. Takriben yedi taburdan mürekkep olan bu kıtaat intizamın idamesini temin edecektir ve bâlâdaki beynelmüttefikîn heyetlere zahîr hizmetini göreceklerdir.

10 — Müttefikîn heyetleriyle kıtaatının geri çekilmesi, Yunan kıtaatının tahliyesi hitam bulduktan otuz gün sonra vukubulacaktır. Müttefikîn hükümetleri, intizamın muhafazası ve Türk olmayan ahalinin himayesi için tedabiri kâfiye ittihaz edildiği hakkında mutabık kaldıkları takdirde bu geri çekilme ameliyesi daha yakın bir tarihte vukubulabilir. Bu suretle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve idareci ve jandarması bir mıntakai idariyede muntazaman ifayi vazife ettiği anda müttefik heyetler ve kıtaat bu mıntakai idariyeden mukarrer otuz günlük mühletin hitamından evvel geri alınabilir.

11 — Anadolu'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kıtaatı âtide gösterilen hatlar üzerinde tevakkuf edecekler ve bu hatları sulh konferansının küşadı ve devamı müddetince geçmiyeceklerdir. Bâlâdaki hattı fâsıllar müttefik orduların herbirinden bir zabit ile Büyük Millet Meclisi Hükümeti ordusundan bir zabitten mürekkep olmak üzere muhtelit komisyonlar tarafından tahdit edilecektir.

Müttefik hükümetlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti her türlü hâdisatın önünü alacak tedabiri lâzımei ihtiyatiyeye tevessül eylemekle beraber âtideki havalide kendi kuvvetleri miktarını tezyit ve tahkimat ve yahut ameliyatı askeriyeye teşebbüs etmemeyi taahhüt ederler:

Çanakkale havalisi:

Bozburnu, Kumburnu hattının Boğaz'dan itibaren on beş kilometre şarkında bir mesafeye kadar.

İzmit yarımadasında:

Boğaziçi'nden itibaren Şile — Derince hattının kırk kilometre şarkındaki bir mesafeye kadar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Bozburun ile (Lapseki şimali) Karaburun (Karabiga'nın şimalinde) arasındaki sahilin lâakal 15 kilometre mesafesine kadar topçu tabiye etmemeyi taahhüt eder.

12 — Müttefikîn, halihazırda bulundukları arazide kalacaklardır. Bu araziye Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti sulh konferansının kararına kadar riayet etmeyi taahhüt eder. İşbu arazi berveçhi atidir.

İstanbul yarımadasında:

Podima'nın yedi kilometre şimali garbisinin Karadeniz üzerinde bir noktadan Istranca, Mertekli, Kışağıl, Sinekli, Karaşan çiftliği, Kadıköy, Yenice, Fladina çiftliği, Kalikratya (bütün bu mevaki dahildir) hattının şarkında kâin yarımadanın bütün kısmı.

Gelibolu yarımadasında:

Baklaburnu (yahut Sarosburnu) Bolayır ve Suğluk mansabı (bütün bu noktalar dahil) hattının cenubunda kâin Gelibolu yarımadasının bütün kısımları.

13 — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti sulh muahedesinin tasdikine kadar Şarkî Trakya'ya kıtaat nakletmemeyi ve orada bir ordu toplamamayı ve idame etmemeyi taahhüt eder.

Bu mukavele, imzasından üç gün sonra (14/15 Teşrinievvel gecesi) mevkii mer'iyete girecektir.

Mudanya'da Fransızca olarak 11 Teşrinievvel 1922 de imza edilmiştir.

İmzalar :

Büyük Britanya namına Harington

İtalya namına Mombelli

Fransa namına Charpy

Türkiye namına İsmet

Yunanistan namına . . . .

FRANSA ŞEHİRLERİ

Fransa küçük şehirler ve kasabalar ülkesidir. Bunun nedenini araştıracak olursak çok garip bir gerçekle karşılaşırız. Dünya'nın öbür ülkelerinde, son yüzyıl içinde ahalinin çoğu büyük şehirlere taşındığı halde, Fransızların yüzde altmışı hâlâ kasaba ve köylerde yaşar. Bunun da çok belirli bir sebebi vardır: Fransız köylüsü, üzerinde çalıştığı toprağın hemen hemen daima sâhibi olarak kalmıştır. Çiftliği pek büyük değildir, ama kendisinindir. İngiltere'de ve Prusya'da, eski dünyanın tarımla uğraşan bu iki ülkesinde, çiftlikler ve tarlalar hiçbir gün bütünüyle üzerinde çalışan köylünün olmamıştır. Fransa'daki bu durum 1789 İhtilâli'nin bir sonucudur. İhtilâl, soylu kişilerle kilisenin büyük toprak sâhibi olmalarına son vererek, köylüyü tarlasının sâhibi yapmıştır.

İşte bundan ötürüdür ki bugün Fransa'da nüfusu milyonu aşan tek şehir PARİS'tir. Diğer yönden Fransa'nın büyük sayılabilecek şehirlerinin hemen hepsi nehir kıyılarında kurulmuştur. Ülkenin iç bölgelerinde yer almış bu şehirler, önemli birer ulaştırma yoludur. Eski çağlardanberi uluslararası ticaret merkezi durumunu koruyan ve bulundukları eyaletlerin (Province) başkenti olan bu şehirlerin zengin birer tarihi vardır.

Ulaştırmaya elverişli Fransa nehirlerinin kıyılarında pek çok şehir kurulmuştur. Bunların her biri, ayrı özelliğe sahip bölgelerin birer ticaret ve ulaştırma merkezidir. Haritada, bölgelerle bu önemli şehirlerin bulundukları yerler görülmektedir.

Paris, Fransa'nın en büyük şehri ve başkentidir. Ülkenin kuzey kesiminde, Sen nehrinin iki yakasında kurulan ve dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan Paris, ortalama 100 km².'lik bir alanı kaplar. Önemine, kalabalığına, yüzlerce yıldan beri başkent olmasına rağmen fazla yayılmış, genişlemiş bir şehir değildir. Bugün Paris'in nüfusu banlıyösüyle birlikte 8 milyonu geçmektedir (şehir: 2.850.000, banliyö: 5.700.000). Sen nehri Paris'i 170 km. ötedeki denize bağlar.

FRANSA'NIN İLK POLİTİKA BÖLGESİ: İLE DE FRANCE

987 yılında, Senlis şatosunda Hugues Capet'nin Fransa'nın ilk kıralı ilân edilmesiyle «İle de France» bölgesi Fransız tarihindeki önemli yerini aldı. Karolenj'lerin karışıklıklarla geçen son yıllarında, «Fransa Dükü» unvanını taşıyan Hugues Capet, Marne ve Oise kesimleri arasında küçük bir toprak parçasına sahipti. «Fransa Kırallığı» işte bu küçük kara parçası üzerinde doğdu. Onun başşehri Paris de daha sonraları gelişmeye başladı. «İle de France» adı, bu bölgeye 15'inci yüzyılda yapılan «100 Yıl Savaşları» sırasında verilmiştir. O çağlarda «İle de France» bölgesi sadece Marne, Oise ve Aisne kesimlerini kaplıyordu.

Bu bölgenin Sen nehri güneyinde kalan kesimine Beauce adı verilir. Beauce toprakları kalkerlidir. Alabildiğine uzanan düzlükler, küçük ormanlarla süslüdür. Toprağının verimsiz olmasına rağmen uygulanan modern tarım usulleri bu kesimi «Fransa'nın buğday ambarı» durumuna getirmiştir. Beauce, hayvancılık yönünden de zengindir. Hasattan sonra tarlaları koyun sürüleri doldurur. Buğdayın yanı sıra şeker pancarı ve hayvan yemi olarak kullanılan yonca üretimine de büyük önem verilir. Akarsuların kıyılarındaki eski değirmenler, bugün Paris'li turistlerin ağırlandığı birer küçük motel'e çevrilmiştir. Beauce'un Châteaudun, (nüfus: 9.700) Pithiviers (nüfus: 6.900) ve

GOLUVALILAR VE ROMA'LILAR ÇAĞINDA PARİS

Roma'lıların «Gallia Transalpina» (Alpler'in ötesindeki Galya) dedikleri bugünkü Fransa'da M.Ö. 500 yıllarında Goluvalılar adında sarışın ırka mensup insanlar otururdu.
Bugün Paris şehrinin bulunduğu Sen nehri kıyıları bütünüyle bataklıktı. Yalnız nehrin ortasındaki küçük adada Parisii ismini alan bir kabile sırıklar üzerine yaptıkları evlerinde yaşarlardı. Bu ada «Lutetia» veya «Lutetia Parisiorum» ismini taşıyordu.
Galya'nın zengin toprakları Roma'lıların iştahını çekiyordu. M.Ö. 59 yılında (Caesar) Sezar Galya'daki iç savaşlardan yararlanarak bu ülkenin fethi işine girişti. Sekiz yıl içinde Ren nehrinden Pireneler'e kadar bütün Galya'yı eline geçirdi.
Bu savaşlar sırasında Sezar, Lutetia adasını Sen kıyılarına bağlayan köprüleri yeniden yaptırdı ve bunlara bağladığı yollarla ordusunun ileri hareketini sağlamış oldu. Kısa bir süre sonra Fransa ovası Roma kaleleriyle, köyler, pazarlar, tapınaklar, hapishane, tiyatro ve fabrikalarla dolmuştu. Sen nehri üzerindeki küçük Lutetia adasında da büyük bir Jupiter tapınağı yapılmıştı (Jupiter tapınağının yapıldığı o yerde bugün Notre-Dame kilisesi yükselir).

Chartres (nüfus: 352 700) gibi kasabaları, Paris'lilerin hafta sonu tatilini geçirdikleri şirin yerlerdir.
«İle de France» ın diğer kesimleri, Soissonnais, Vexin Français, Beauvaisis, Laonnois, Brie ve Valois toprakları da tıpkı Beauce gibi kalkerli bir yapılıştadır. Buralardaki çiftliklerde çok modern tarım usulleri uygulanır. Her çiftlik, âdeta birer tarım endüstri merkezi gibidir. Motorlu tarım araçlarıyla suni gübre çok kullanılır. Valois'da tarihî yapıtlara raslanır. Göğe doğru yükselen mızrak gibi kuleleriyle Senlis'teki (nüfus: 8.000) Notre-Dame de Chartres katedrali bu yapıtlardan en ünlüsüdür.

JEANNE D'ARC'IN ÜLKESİ: ORLEANAİS

1429 yılında İngilizler bu bölgenin Loire vâdisindeki şehirlerinden birçoğunu ellerine geçirememişlerdi. Charles VII. nin bazı soylu kişilerle Bourges'a (bugünkü nüfusu: 319 100) sığındığı sıralarda Orléans (bugünkü nüfusu: 521 900) şehri, çekildiği kalenin içinden Loire nehrinin kontrolunu elinde bulunduruyordu. İşte bu karanlık günlerde ortaya çıkan Jeanne d'Arc, Fransa'nın kaderini değiştirdi. Kırallık ordusunun başına geçerek, kuşatmayı yardı ve ingilizleri bozguna uğratarak yurdundan, Fransa'dan kovdu. Ama bundan çok daha önceleri de Orléanais bölgesi Fransız tarihine geçmişti. Capet sülâlesinin daha Fransız birliğini sağlayamadığı 11'inci yüzyılda, bu bölge onlara kucağını açmış, şehir ve kasabalarında ağırlamıştı.

Rönesans çağının başlangıcında (15'inci yüzyıl) Louis XII. ve daha sonraları François I. Orléanais bölgesinin dinlendirici görünüşünden hoşlanarak burada Blois ve Chambord şatolarını yaptırmışlardı.

Orléans şehri (eski Cenabum), Loire nehrinin çizdiği büyük yayın tam üstünde bulunur. Bu eski şehir Roma'lı tüccarların en büyük pazarlarından biriydi. Daha sonraki yüzyıllarda Galya'lıların başşehri olmuştu. Merovenj ve Karolenj hanedanları da burada oturmuşlar, Şarlman'ın torunu Charles II le Chauve da burada 841 yılında taç giymişti. Ama her şeyden önce Orléans, Jeanne d'Arc'ın şehridir. 1429 da ingilizlerin Fransa'dan kovulmasını sağlayan bu kahraman genç kızın heykeli bugün şehrin en ünlü bir köşesini meydana getirmektedir. Bunun yanında, Orléans, tarihî yapıtlar yönünden de çok zengindir. Gotik mimarlığının en güzel örneklerinden birini veren Saint Croix katedrali şehri süsler.
Orléanais bölgesinde bulunan Gien, (nüfus: 8.300) güzel fayansları ile ün salmış küçük ve sevimli bir kantondur. Kıral Louis XI'in kızı Anne de Beaujeu için kırmızı tuğladan yaptırdığı şato turistlerin ilgisini çeken yapıtlardan biridir. Şarlman'ın vekillerinden biri tarafından yaptırılan Germigny-des-Prés kilisesi, içindeki Bizans mozaiklerinden ötürü ün salmıştır.

TALİHSİZ BİR BÖLGE: PROVENCE

Güzel bir iklime, bol ürün veren zengin topraklara sahip olan ve gerek Akdeniz'e, gerek Orta ve Kuzey Avrupa ovalarına bakan Provence, ilk önceleri Roma'nın yerini tutacak gibi gözüküyordu. Bura ahalisinin edebiyatı, yaşayışının soyluluğu, sanatları, bilim ve endüstrisi Ligurya denizinden geçerek Roma'lıların kulaklarına kadar gidiyordu.

FRANSA'NIN İDARÎ BÖLÜMÜ

Özellikleri yönünden Fransa 21 bölgeye ayrılmıştır. Bu 21 bölge üzerinde 90 il vardır. 1946 yılında denizaşırı il durumuna gelen eski sömürgelerin sayısı ise dörttür: Guadeloupe, Martinique, Réunion ve Guyane.

Her ilin bir valisi vardır. İller ilçelere, ilçeler de kanton ve bucaklara bölünmüştür. Vali, İl Genel Meclisi'ne başkanlık eder. İl Genel Meclisi, her kantondan seçilen birer üye ile kaymakam ve ilçe belediyeleri başkanlarından meydana gelir.

Bucaklar, Belediye Başkanları tarafından yönetilir. Bu bucakların ufak birer meclisi vardır. Bucaklardaki Belediye Başkanları ile meclis üyeleri seçimle iş başına gelirler.

Bugün Fransa'da 311 ilçe, 3031 kanton ve 38.000 bucak vardır.

FRANSA'DA GÖREV YAPAN MAHKEMELER

Anavatan Fransa'sında kaza kuvveti bugün 2902 sulh mahkemesi yerine kurulan 455 «Bidayet Mahkemesi» ile her ilde en az bir tane bulunan 172 birinci derecedeki «Bidayet Mahkemeleri» yoluyla sağlanır. Bunlardan ayrı olarak toplu hâkimle kurulu 27 «İstinaf Mahkemesi» vardır. Fransa'da görev yapan mahkemeler arasında idarî mahkemeler'den «Danıştay» en önemlisidir. 27 üyeden kurulu «Yüce Divan» Fransa'daki en yüksek mahkemedir. Üyelerinin yarısı Senato, yarısı da Millet Meclisi tarafından seçilir. Her iki kurulun kararı ile Cumhurbaşkanı ve hükümet üyelerini yargılamaya salâhiyetlidir.

Marsilya şehri Akdeniz'de Lion Körfezi'nin kuzey - doğu kıyılarındadır.

FRANSA'NIN EN BÜYÜK LİMANI : MARSİLYA

Fransa'nın en büyük limanı olan Marsilya, Paris'ten sonra en büyük şehirdir. Güney Fransa kıyılarındaki Lion körfezinin doğusunda tabiî bir limandır. M.Ö. 600 yılında Foça'dan gelen tüccarlar tarafından kurulmuştur. İlk ismi olan Massilia sonradan Marsilya olarak değişmiştir.

Eski limanın hemen yanına 1850 yılında yeni bir liman daha yapılmıştır. Bugün Marsilya limanına girip çıkan gemilerin ortalama sayısı yılda 4.500 kadardır. Nüfusu 1 715 400 *olan bu şehir aynı zamanda Fransa'nın en büyük endüstri merkezlerinden biridir. Şehirde otomobil fabrikaları ve petrol rafinerileri vardır. Makarna, sabun, kiremit ve tuğla yapımı da çok ileridir. «Marsilya kiremidi» bütün dünyaca ünlüdür.*

Tarihî yapılar yönünden de zengin olan Marsilya'da Notre-Dame de la Garde kilisesi (19'uncu yüzyıl), Major katedrali (1852) ile Saint Jean kalesi en ünlüleridir.

Papa'lar da bütün güç ve varlıklarıyla Tiber kıyısındaki şehirde (Roma) egemenliklerini kaybettikten sonra saraylarını ünlü Avignon şehrine taşıdılar. Böylece hemen hemen yüzyıl süresince Provence, hıristiyanlığın en büyük merkezi olarak kaldı. Ama Provence, tabiatın bu şirin ve ürünü bol, romantik vâdili bölge, önemli durumunu koruyamadı. Provence, Fransa'ya yalnız turbadur diye adlandırılan saz şairlerini hediye edebildi. Ne yazık ki bunlar da şiirlerinde kullandıkları «Langue d'oc» lehçesini Fransız diline kabul ettiremediler.

Avignon, yeryüzünde akarsular üzerinde yapımına ilk defa girişilen büyük köprüler şehridir. Bunların birçoğu bugün Rhône nehrinin dibindedir ama 12'nci yüzyılda çok üstün birer yapı olarak kabul ediliyordu.

Lyon şehri Saône ve Rhône nehirlerinin birleştiği noktadadır.

Avignon'dan (nüfus: 412 200) ve Marsilya'dan başka, Fransız donanmasının Akdeniz'deki üssü Toulon (nüfus: 667 300), Amerikalı ve Avrupalı zenginlerin sayfiye şehri Nice de bu bölgededir.

BÜYÜK SAVAŞLARA SAHNE OLAN POİTOU

Loire vâdisi ile Garonne vâdisi arasındaki yol bugünkü Poitiers (nüfus · 365 200) şehrinden geçen demiryolu boyunca uzanır. İşte tam burada, Poitiers'de, 732 yılında Şarl Martel Avrupa'yı da ellerine geçirmek isteyen Müslüman Arapları yenmişti. Zavallı Şarl Martel böylece Avrupa'nın daha yüzlerce yıl geri kalmasına sebep olacağını düşünememişti. 1356 yılında yine burada «Kara Prens» Fransız birliklerini öyle bir bozguna uğrattı ki bütün Fransa hemen hemen 100 yıl ingiliz boyunduruğunda kaldı.

ROMA'LILARIN EN ESKİ SÖMÜRGESİ : LANGUEDOC BÖLGESİ

Galya'daki en eski Roma sömürgeleri Languedoc bölgesinde bulunuyordu. Bu bölgenin en önemli şehirleri Béziers (nüfus: 88 619), Montpellier (nüfus: 685 500) ve Rhône vâdisinden gelen ünlü şarapların ihraç limanı olan Sète'dir. (nüfus: 63.500).

TALİHSİZ İKİ BÖLGE : ALSACE VE LORRAİNE

Alsace ve Lorraine'in çok karışık ve talihsiz bir tarihi vardır. Bu iki bölge, Avrupa devletleri arasında elden ele geçmiş, sulh masalarında daima pazarlık konusu olmuştur. Büyük Karl İmparatorluğu toprakları içinde olan Alsace ve Lorraine, imparatorluğun ikiye bölünmesinden sonra Almanlarda kalmıştı. Almanlar burayı 15'inci yüzyıla kadar ellerinde tuttular. 1648 Westfalya Antlaşması ile Alsace'ın bir bölümü Fransa'ya geçti.

PARİS'LE YARIŞAN ŞEHİR : LYON

Bugün Fransa'da herkes Lyon'un (nüfus: **1.074.818)** *ötedenberi Paris'le bir yarışmada olduğunu bilir. Gerçekten Fransa'nın bu üçüncü büyük şehri herşeyiyle Paris'i geçme çabasındadır. İlk çağlarda Akdeniz'in en büyük tüccarları olan Fenike'lilerin Saône ve Rhône nehirlerinin birleştiği noktada kurdukları Lyon şehri daha o çağlarda büyük bir ticaret merkeziydi.*

Roma imparatorlarından August çağında şehir büsbütün gelişti. Roma'lılar burasını Galya ülkesinin bir kavşak merkezi yapmış ve bir yolla Roma'ya bağlamışlardı. Şehre de doğu güneşi tepesi anlamına gelen «Lugdunum» adını vermişlerdi.

1400 yılında İtalya'dan gelen sanayiciler burada bir ipekli dokuma fabrikası kurdular. O tarihten bu yana Lyon Avrupa'nın en önemli ipek dokuma endüstrisine sahiptir. Birçok yapılarında Ortaçağın izlerini taşıyan Lyon'da Saint Jean katedrali (12'nci yüzyıl) ve Saint Martin d'Ainay kilisesi (9'uncu yüzyıl) şehrin en önemli tarihî yapıları arasındadır.

Louis XIV. daha sonraları Strasbourg ve Colmar şehirlerini de aldı. 1766'da Lorraine bütünüyle Fransa topraklarına katıldı.

Bu talihsiz bölgelerin çilesi daha bitmemişti: 1871 Fransız-Alman Savaşı'ndan sonra Alman'lara, Birinci Dünya Savaşı sonucu 1919 da Fransız'lara geçen bu bölgeleri, İkinci Dünya Savaşı sırasında 1940 ta Alman'lar tekrar ele geçirdiler. Nazi Almanyası'nın idaresi altında beş yıl kalan Alsace ve Lorraine 1945'te tekrar Fransız'lara verildi.

Alsace'da, bir eğitim merkezi olan Strasbourg (nüfus: 904 300), Lorraine'de, bir çelik merkezi olan Metz (nüfus: 1 007 200) bu bölgelerin önemli iki şehridir. Lorraine demir, Alsace potasyum madeni yönünden zengindir.

FRANSA'NIN EN KUSURSUZ ŞEHRİ : BORDEAUX

Fransızlar: «Paris bir eyalet, Versailles bir kale, Bordeaux da kusursuz bir şehirdir» derler. Gerçekten Garonne nehrinin batı kıyısında, nehrin Atlas Okyanusu'na döküldüğü noktadan 98 km. uzaklıkta kurulmuş bu şehir kusursuz bir güzelliktedir. Galya'nın en eski şehirlerinden biridir. Roma'lılar bu şehre Burdigala derlerdi. Dünyanın her yönünde aranan ünlü şarapların yapıldığı Bordeaux halkının % 90'ı bağcılık ve şarapçılıkla uğraşır. Garonne nehrinin iki kıyısını kaplayan bağlar, şehrin başlıca zenginliğini meydana getirir. En büyük endüstri de gemi yapımıdır. Bordeaux'da üniversite, ilim ve sanat akademisi, gemicilik okulu, bir yüksek iktisat okulu, müzeler, kütüphaneler, Gotik tarzda yapılmış kiliseler vardır. Nüfusu 1 089 000

Bordeaux, Garonne nehri ağzında kurulmuştur.

ŞÖVALYE D'ARTAGNAN'IN VATANI : GASKONYA

Gaskonya, adını Pireneler'den gelerek 4'üncü yüzyılda yerleşen Vaskonlar'dan almıştır. Derebeylik çağında birçok kontluklara bölünmüş olan Gaskonya 1589 yılında Fransa Birliği'ne katılmıştır. Çağında Fransa'nın en iyi kılıç kullanan şövalyesi ününü almış olan d'Artagnan, Gaskonya'nın bugünkü Gers ilinde, Kıral Henri VI. da Pau'da (nüfus: 542 100) doğmuşlardır. Bölgenin merkezi Toulouse (nüfus: 816 600) Garonne nehri kıyısında kurulmuştur.

NORMANLAR ÜLKESİ NORMANDİYA

Normandiya'nın bugünkü ahalisi, Avrupa'nın kuzeyinden gelerek 9 ve 10'uncu yüzyıllarda Avrupa'nın güney-batı kıyılarını talan eden ve 11'inci yüzyılda İngiltere'yi ele geçiren kuzeyli bir kavmin, Norman'ların soyundan gelir. Normanlar 886 yılında Paris'i kuşatmışlardı. Şehir uzun müddet direndiği halde Kıral Charles III yenilgiyi kabul ederek anlaşma yoluna gitti. 911'de yapılan Saint-Clair Sur-Epte anlaşması gereğince Norman'lara bugünkü Normandiya toprakları verildi.

Normandiya, Fransa'nın başta gelen tarım bölgelerinden biridir. Burada bol tahıl, pancar ve çeşitli bahçe ürünleri yetiştirilir. Bölgenin belli başlı büyük şehirleri Le Havre Rouen (nüfus: 1 194 700), Cherbourg (nüfus: 84.500), Dieppe (nüfus: 46.400) ve Caen'dir (nüfus: 579 100).

FRANSA'NIN DİĞER ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

LİLLE (nüfus: 2 521 300): Belçika sınırı üzerindedir, Kuzey Fransa endüstri topluluğunun merkezidir. Roubaix ve Tourcoing şehirleriyle birleşmiş durumdadır. 1530'da kurulmuş önemli bir üniversitesi vardır. Dokumacılığa, maden ve makine endüstrisine ait büyük fabrikalarla doludur.

LE HAVRE (nüfus: 264 422): Manş üzerinde Fransa'nın Atlas Okyanusu'ndaki en büyük limanıdır.
Kuzey Amerika ile Fransa arasındaki deniz ulaştırmasının merkezidir. Aynı zamanda büyük bir ticaret şehridir. 160 km. kuzey-batısında bulunan Paris'i Manş'a bağlayan, Normandiya ürünlerini Fransa'nın iç bölgelerine ulaştıran demiryolu Le Havre'da başlar. Tersaneler ve dokuma endüstrisi vardır.
Almanlar, Fransa'nın bu büyük limanını İkinci Dünya Savaşı'nda tahrip etmişlerdi. 1944 yılında, Fransa'nın kurtuluşundan sonra, mimarlar karşılarında, bir harabe bulmuşlardı. Cüretli ama plânlı bir çalışma ile Le Havre âdeta yeniden yapıldı. Büyük betonarme ustası Auguste Peret, savaşın bu yıkıntılarını gidermek için insanüstü bir gayret gösterdi. Kübik, güzel görünüşlü ve çeşitli yükseklikteki binalar şehri doldurdu. Limanda, 19 km. uzunluğunda yeni rıhtımlar, 135 depo ve antrepo, 190 modern vinç, 5 yolcu salonu, 7 gemi onarım havuzu yapıldı.

NİCE (nüfus: 862 600): «Côte d'Azur» denen Fransız Rivierası'nda, İtalyan sınırı yakınında bir Akdeniz kıyı şehridir. Birkaç kilometre doğusunda Monaco, az batısında da Cannes vardır. Mentone (nüfusu 17.100), Antibes (nüfus: 27.000) gibi civar kıyı şehirleriyle birlikte buraları, Fransa'nın pek ünlü turizm merkezleridir. Yalnız yazları ünlü plâjlarından yararlanmak için değil, pek tatlı ikliminı beğenerek, kışları da turistler bu kıyıları doldururlar. Cannes plâjlarında kum, Nice'de ise sade çakıltaşı vardır. Bu plâjlar, kilometrelerce uzanır. Kıyı boyunca bulvarlara palmiye gibi sıcak iklim ağaçları dikilmiştir. Lüks oteller ve eğlence yerleri vardır.

NANTES: Bretanya'nın güneyinde Atlas Okyanusu üzerinde bir liman şehridir. Loire nehrinin döküldüğü körfezciğin her iki yakasında kurulmuştur. Tersaneleri vardır.

SAİNT ETİENNE (nüfus: 334 846): Lyon'un güney-batısındadır. İpek ve maden endüstrisi gelişmiştir. Bir yüksek maden okulu vardır.

NANCY (nüfus: 716 500): Lorraine'in merkezidir. Maden ve dokuma endüstrisinin toplandığı önemli bir şehirdir. 1572'de kurulmuş bir üniversitesi vardır.

RENNES (nüfus: 731 600): Tarihî Bretanya dukalığının merkezidir. Paris-Brest demiryolunun üzerindedir. Dokuma endüstrisi ve üniversitesi vardır.

GRENOBLE (nüfus: 903 900): Lyon'un güney-doğusunda denizden 211 m. yükseklikte bir şehirdir. 1339'da kurulmuş bir üniversitesi, ipek ve maden endüstrisi vardır.

CLERMONT - FERRAND (nüfus: 594 300): Massif Central'de, Auvergne bölgesinin merkezidir. Üniversitesi, maden ve ipek endüstrisi vardır. Fransa'nın kalabalık merkezlerinden uzakta kalmış bir şehirdir.

DİJON (nüfus: 474 100): Burgonya dukalığının bu tarihî merkezi, Paris-Lyon demiryolu üzerindeki en önemli duraktır. Üniversitesi, maden ve makine endüstrisi, ünlü kiliseleri vardır.

REİMS (nüfus: 197 021): Champagne bölgesinin merkezidir. Bölgenin şarapları bu şehirde toplanır. Eski Fransız kıralların taç giyme törenleri buradaki ünlü Reims katedralinde yapılırdı. Şarapçılıktan ayrı olarak dokuma endüstrisi de vardır.

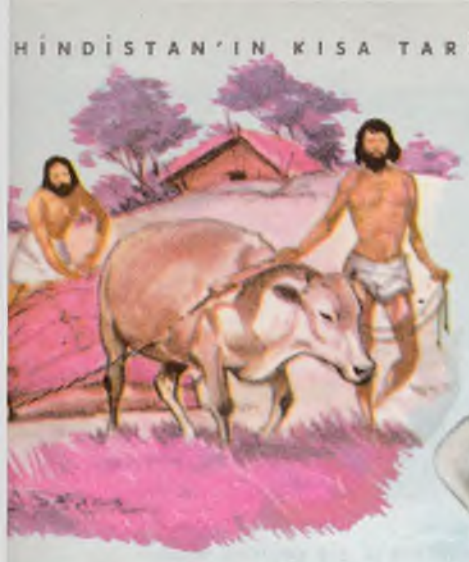

Hint uygarlığı M. Ö. 3000 ile 1500 yılları arasında doğmuştu. Endüstri ve sanat yönünden gelişmiş olan bu ülkenin ahalisi, buğday, arpa ve pamuk tarımıyla uğraşırdı. M. Ö. 1000 yıllarına doğru, savaşçı ve yaban bir topluluk olan Aryalar, Orta Asya'dan Hindistan'a indiler.

Hint ulusu, Brahma dinini kabul etmişti. İnsan biçimini verdikleri tabiat üstü kuvvetlere taparlardı. M. Ö. 560 yıllarına doğru, «Budha» (aydınlanmış) olarak bilinen Guatama Çakyamuni adlı yeni bir din ortaya çıktı. Bu din çok kısa bir süre sonra bütün Asya'ya yayıldı.

M. S. 1'inci yüzyılda, Yunan'lılar ve Roma'lılar, Hindistan'la alış-verişe başladılar. 300 ile 400 yılları arasında, Gupta sülâlesi çağında, Hindistan altın çağını yaşadı. Bugün, karşılarında hayranlık duyulan büyük tapınak ve yapıtlar bu «Altın Çağ» dan kalma eserlerdir.

1000'inci yıldan sonra Arap'lar Hindistan'ı ellerine geçirdiler. 12'nci yüzyılda Gazne'liler, ülkenin önemli bir bölümünü egemenlikleri altına aldılar. 1400 yılına doğru Timur, daha sonra Babur ülkeyi fethetti. Ekber Şah çağında da Hindistan en yüksek uygarlığa erişti.

HİNDİSTAN

15 Ağustos 1947'de bağımsızlığına kavuşan «Hindistan Birliği» daha sonra, 26.1.1950'de adını «Hindistan Cumhuriyeti» olarak değiştirdi.
Başkenti : Yeni Delhi
Yüzölçümü : 3 159 530 km²
Nüfusu : 683 000 000
Nüfus yoğunluğu : (km²'ye) 216 kişi
Hindistan, İngiliz egemenliği yıllarında 500 küçük devlete bölünmüştü. Bunlardan çoğu feodal bir sistemle, Raca, Mihrace ve Prens'lerin eliyle yönetilirdi. Bu küçük devletler, Hindistan bağımsızlığa kavuştuktan sonra varlıklarını kaybettiler.
Bugün Hindistan, 22 eyaletten (Andhra Pradesh, Assam, Bihar, Gujarat, Haryana, Himachal Pradesh, Jammu Kashmir, Karnataka, Kerala, Madhya Pradesh, Maharashtra, Manipur, Meghalaya, Nagland, Orissa, Punjab, Rajasthan, Sıkkım, Tamil Nadu, Tripura, Uttar Pradesh, Batı Bengal) meydana gelen federal bir cumhuriyet durumundadır.
Cumhurbaşkanı 1977'de yemin etmiş olan Neelam Sanjira Reddy'dir. Hindistan cumhuriyetinde demokrasi sistemi uygulanır. Her eyaletin bir başkanı ve bir de meclisi vardır. Bu meclislerden ayrı olarak devletin de bir parlamentosu vardır.

HİNDİSTAN AHALİSİ

Hindistan'ın binlerce yıllık tarihi, bura ahalisinin tek bir ırktan meydana gelmediğini gösterir. Bu büyük «kazan» da, yüzyıllar boyunca, sayısız uluslar birbirleriyle karışmış, daha doğrusu kaynaşmıştır. Bugün Hindistan'da belli başlı üç tip göze çarpar:

1 — Ülkenin ilk ahalisi olan koyu esmer derili, kısa boylu, DRAVİT'LER. 2 — Siyah derili ARYA'LAR. 3 — Orta Asya steplerinden inen MOGOL'LAR.

KAST SİSTEMİ

Hindistan ahalisi, yüzyıllardanberi çeşitli sınıflara ayrılmış bir durumda yaşar. Hint'liler, bu sınıflara «KAST» derler. Bu sistemin çok eski bir tarihi vardır. Kutsal bir kitap olan «Rig - Veda» ya dayanır.
Sistemde en soylu sınıfı Brahmanlar (din adamları ve bilginler) meydana getirir. Sonra sırasıyla Kşatriyas'lar (başkan ve savaşçılar) ve Vysyas (tüccar ve esnaf) ile Shudra'lar (işçiler ve sanatkârlar) gelir.
Daha sonraki yüzyıllarda kast'ların sayısı çoğalmış ve 3000'i bulmuştur. Bugün, bu sistemin ortadan kaldırılmasına çalışılmaktadır.
Kast sisteminde Parya'lar en aşağı sınıfı meydana getirirler.

Hindistan ve özellikleri — Her iki sayfada: Özel kıyafetler. Ortada: Hindistan Cumhuriyeti hartası, bayrağı ve birkaç kutsal hayvan.

Vasco da Gama 1498'de, Afrika'nın güneyinden dolaşarak, Kalküta'ya geldi. Böylece Hindistan'da ilk ticaret merkezlerini kuran Portekiz'liler Avrupa'lıların öncüsü oldular. İngiliz ve Fransız'lar onları izledi. Sonunda, 1757'de bu ülke İngiliz'lerin egemenliği altına girdi.

27 Nisan 1876'da, İngiliz Kıraliçesi Victoria, büyük bir törenle Hindistan İmparatoriçesi ilân edildi. İngiliz'ler, ülkenin tarım ve endüstrisini geliştirdiler. İlk demiryollarını kurdular. Çocukların tanrılara kurban edilmesi, dul kadınların eşlerinin cesetleriyle birlikte yakılması gibi gelenekleri yasakladılar.

Geçen yüzyılın sonlarına doğru Hindistan'da bağımsızlığa kavuşma düşüncesi doğdu. Bir lider olarak ortaya çıkan Gandi, toplumu arkasından sürükledi. Ulusuna, kan dökmeden İngiliz'lere karşı koymayı öğretti. Parolaları «İşbirliği yapmama ve pasif direnme» idi.

1947'de, İngiltere, o güne kadar bir sömürge olarak yönettiği Hindistan'ın bağımsızlığını kabul etti. Böylece iki yeni devlet doğmuş oldu: Müslüman'ların bölgesinde «Pakistan», Hindu'ların bölgesinde «Hindistan Birliği». Resimde, Hindistan'ın ilk Başbakanı Nehru görülüyor.

Bunların bir başka adı da «dokunulmazlar» dır. Paryalar, şehir ve kasabaların dış mahallelerinde yaşarlar, en kötü ve pis işleri yaparak geçimlerini sağlarlar. Son yıllara gelinceye kadar Parya'lar, tapınaklara ve brahman'ların evlerine giremezlerdi.

Hint'liler için bu sistemde hiçbir aykırılık yoktur. Çünkü onlara göre: «Her insan, yaşamaya lâyık olduğu kast'ın içinde dünyaya gelir».

Hindu dini, ölümden sonra, yeniden dünyaya gelineceği ve insanların önceki davranışlarına göre daha alçak ya da daha yüksek sınıflar içinde ömür süreceği felsefesini de kapsar. Hattâ, bir önceki hayatını uygunsuz bir biçimde geçiren ruhun, hayvan vücudu içinde doğabileceği inancını aşılar. Örnek olarak, Hint'lilerin obur bir brahman'ın, ceza olarak, domuz biçiminde hayata döndüğüne inandıklarını söyleyebiliriz. İşte bundan ötürü onlar, hayvanlara büyük bir saygı gösterirler.

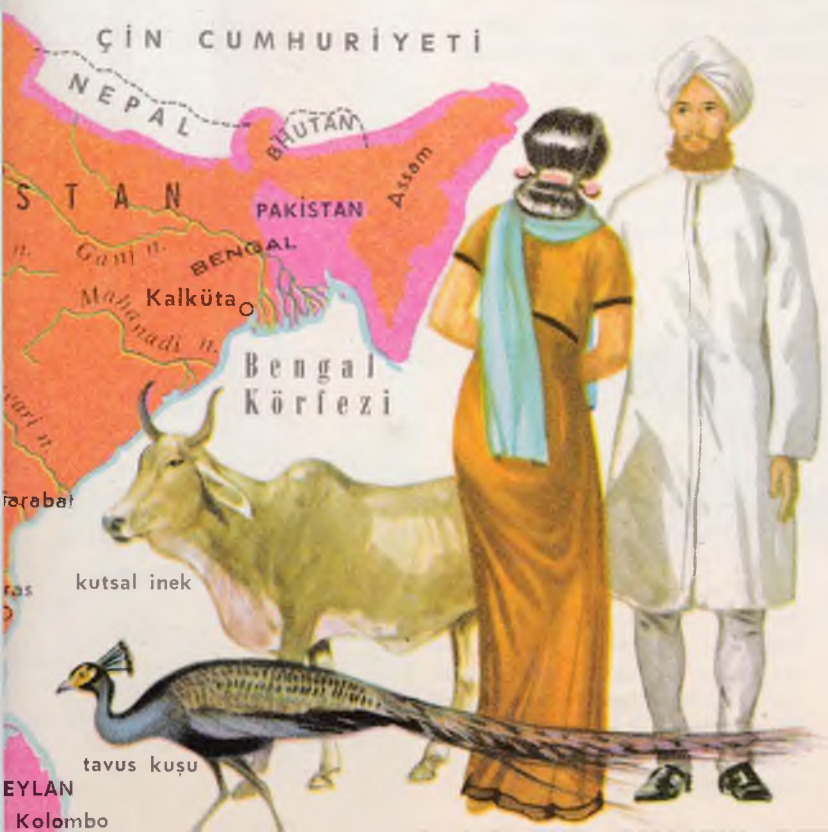

KUTSAL İNEKLER

«İnekleri öldüren kimse, öldürdüğü hayvanın postundaki kıl sayısına eşit yıl, cehennemde yanar.»

İşte Hindu'ların eski kutsal kitapları böyle yazar ve bundan ötürü Hindistan'daki bütün inekler, cadde ve sokaklarda diledikleri gibi dolaşır, yaya kaldırımlar üzerinde güneşlenir, tapınaklara girer ve pazar yerlerini pisletirler.

Kimse onlara ilişemez; bazıları da saygıyla selâmlar. Hindistan'da ineklerin çalıştırılması da sınırlandırılmıştır. Ağır işlere koşulmazlar. Fazla süt vermezler. Ne etlerinden, ne de derilerinden yararlanılır. Çokluk kurutulan gübreleri yakacak olarak kullanılır.

DİL

1951'de yapılan bir inceleme Hindistan'da 845 ayrı dil ve lehçe olduğunu ortaya koymuştur. Hindistan Anayasası, bu dillerden yalnız 14'ünü kabul eder. Resmî dil Hindî lisandır. Ama devlet dairelerinde ingilizce de kullanılır. Buna 1970 yılına kadar izin verilmiştir. En eski dil Sanskritçe'dir.

YAZI

Hindistan'da yazı çok geç yayılmıştır. Yalnız, din adamları yüzyıllardanberi okuyup yazmayı bilirler. Kelimeler hecelerden meydana gelir, ama sesli harfleri yoktur. Heceyi meydana getiren ve bir tek şekil olan sessiz harf okunurken seslendirilir.

BİTKİLERİN GÖVDELERİ

ODUNLU GOVDELER

Gerekirse yalnız yapraklar ve kökler, bitkilerin yaşamasını sağlar. Ama bütün bitkiler kök ve yapraklardan meydana gelmiş olsalardı, kara parçaları bütünüyle yaprak ve otlarla kaplanırdı. Bitkiler, ışık ve hava bulmak için kendilerini toprak yüzeyinden kurtararak yapraklarını mümkün olduğu kadar yükseltirler. Böylece yapılarında meydana getirdikleri sütun, yapraklarını olduğu kadar çiçek ve meyvalarını da havada tutar. Buna «GÖVDE» veya «SAP» denir.

OTSU SAPLAR (GÖVDELER)

GÖVDE: Dallarıyla birlikte odunlaşmış bitki saplarıdır. (Çam, elma, çınar gövdeleri gibi).
TEPEDEN DALLI (SAP) GÖVDE: Palmiyelerdeki gibi.

KAMIŞSI SAP: Buğday, pirinç, çavdar gibi bitkilerin içleri boş saplarıdır. Bunların çok üstün bir yapı ve güçleri vardır.

ÇİÇEKSİ SAP: Ot ve çiçek gibi bitkilerin içleri dolu saplarıdır. Bunlar kısa ömürlü olurlar. Çiçekleriyle birlikte kururlar (Yonca ve papatya gibi).

ETLİ SAP: Kurak iklimlerde yetişen bitkilerin içi yumuşak kıvamlı, suyu fazla ve yassı saplardır. Su depo ederler (Kaktüs, sütleğen gibi).

SÜRÜNGEN, YAPIŞICI, SARILGAN SAPLAR:

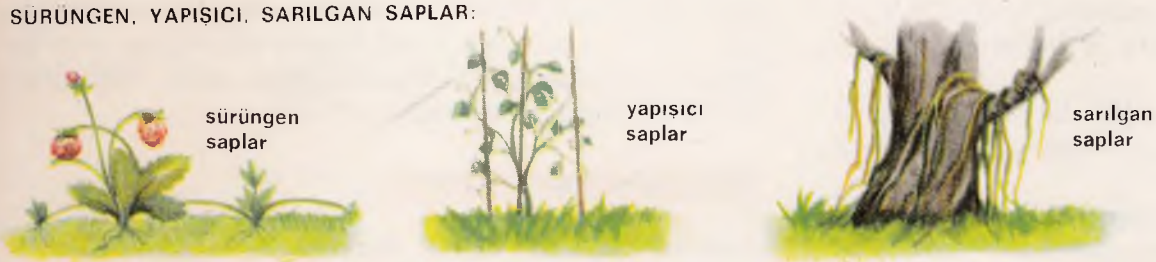

Bazı saplar okaliptüs ağacının gövdesi gibi çok büyük ve yüksek olur. Bazıları da düz duramıyacak kadar zayıf ve ince olurlar. Zayıf ve ince saplar, sürüngen (çileğinki gibi), yapışıcı (fasulye, asma kabağı gibi) ve sarılgan (sarmaşıklar gibi) durumlarda bulunurlar. Sürüngen saplar, toprak yüzeyine yayılırlar. Yapışıcı saplar, yaprakları veya sapları üzerindeki sülüksü sapçıklarıyla desteklerine tutunurlar. Sarılgan saplar, ışık ve havaya kavuşabilmek için öbür bitkiler üzerine sarılırlar.

YERALTI SAPLARI

Bütün bitki saplarının havaya doğru yükseldiği sanısı yanlıştır. Güneş ışığını görmeden yaşayabilen yeraltı sapları da vardır. Bu garip saplar, köklere benzer ama kök durumunda değildirler. Bunlar, büyüyerek, çoğunlukla besleyici maddeleri meydana getirirler ve ilkbaharda oluşan yeni çıkmalarını beslerler. İşte bellibaşlıları:

YERALTI SÜRÜNÜR SAP (RİZOM): Toprağın hemen altında bulunan bu sap, yatay durumda uzar. Susen ve inci çiçeklerinin birer yeraltı sürünür sapı vardır.

YUMRU SAP: Toprağın 20-25 sm. derinliğinde yetişen yumru biçimindeki bitki saplarıdır. Zamanla gelişirler. Bunların içinde temel besin maddelerinden biri olan nişasta ve sakkaroz bulunur. (Patates ve şeker pancarı gibi).

SOĞAN SAP: Bazı bitkilerin kabuksu yapraklarıyla kaplanmış olan bu saplar çok küçüktür. Bunların üzerindeki kabuksu yapraklar besleyici maddeler yönünden zengindir. (Soğan ve sarmısak gibi).

İNSAN YAPISINDAN DAHA SAĞLAM BİTKİ

Yapı gereçlerinin dayanıklılığı üzerinde yapılan hesaplamalar, içi boş boruların, dolu çubuklar kadar dayanıklı olduğu sonucunu vermiştir. Aynı biçimde yapılan hesaplama sonucu, bazı bitkilerin içi boş saplarının, bükülebilme ve dayanıklılık yönünden yapı gereçlerine göre çok üstün olduğunu göstermiştir.

Gök delenlerin yükseklikleri oturdukları alanın bir kenarından 11 defa daha uzun olabilir.

Kamış saplı bir buğdayın; çapı 3 ile 5 mm., yüksekliği de 1500 ile 2000 mm. arasında değişir. Bu da çapının 500 katıdır.

CUMHURİYETİN İLÂNI

«ARKADAŞLAR, YARIN CUMHURİYET İLÂN EDECEĞİZ!»

Kesin, tok, inandırıcı gür sesiyle bu sözleri söyleyen Gazi Mustafa Kemal'di... Yurdun düşman saldırılarına uğradığı karanlık günlerde, «Ya ölüm, ya istiklâl!» ilkesiyle ortaya atılan, Kurtuluş Savaşı'mızı tarihin en şanlı zaferleriyle sonuçlandıran Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), şimdi de yeni Türk Devleti'nin temel kuruluşuyla ilgili yolu gösteriyordu.

O'nun tasarlayıp hazırladığı teklif, Büyük Millet Meclisi'nde hararetli tartışmalardan sonra kabul edilerek 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilân olundu.

OSMANLI SALTANATI'NIN KALDIRILMASI

«Muvaffakıyet için amelî ve emin yol, her safhayı vakti geldikçe tatbik etmektir» diyen Atatürk, daha Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında, düşmanlar karşısında boyun eğen Osmanlı Saltanat soyunun Türk Ulusu için zararlı bir duruma geldiğini kesinlikle kavramıştı. Ama, ülkenin bir ölüm - kalım savaşına giriştiği çetin günlerde, bu konu üzerinde durmayı yararlı bulmuyordu. Yukarıdaki düşüncelerine uygun bir sabırla işin **«kökünden»** halli için her yönden uygun zamanın gelmesini bekliyordu.

Yedisinden yetmişine kadar kadınlı erkekli bütün Türk Ulusu'nun tek bir vücut gibi katıldığı Kurtuluş Savaşı'nı var gücüyle engellemeye çalışan Osmanlı Padişahı, büyük zaferin sağlanmasından sonra hiç yüzü kızarmadan ortaya atılıp Lozan Konferansı'nda söz sahibi olmak isteğini gösterdi. Padişah ve onun hükümeti, böylece tekrar ulusumuzun egemenliğine el atmak ve bağımsızlık yolunda sağlanan başarıları hiç olmazsa gölgelemek niyetini güdüyordu. Buna, ne her karış toprağı evlâtlarının kanıyla sulanan Türk Ulusu, ne de Atatürk göz yumardı. Müttefik devletler tarafından da desteklenen bu istek, Büyük Millet Meclisi'nde nefretle reddedildi. İşte, o zaman içindeki **«Millî sır»** ın açıklanması zamanı geldiğini anlayan Atatürk, **«tarihin tabiî, zaruri ve önüne geçilmez icaplarının»** yerine getirilmesi için Osmanlı Saltanatı'nın **«kaldırılması»** gerektiğini Büyük Millet Meclisi kürsüsünden gür sesiyle haykırdı.

Yüce önderin bu teklifi, Meclis çoğunluğunca da hararetle desteklendi ve kısa bir görüşmeden sonra Osmanlı Saltanatı resmen kaldırıldı (1 Kasım 1922). Böylece Osman I. (Osman Gazi 1258 - 1324) in, Söğüt Uç Beyliği'yle başlayan (1281) Osmanoğulları Saltanatı, Mehmet VI (Vahdettin 1918 - 1922)'le sona eriyordu. Düşmanla işbirliği yaparak başında bulunduğu Türk Ulusu'na açıkça ihanet etmekten çekinmeyen Vahdettin'in, belirli yetkileri olmayan Halife sıfatıyla da İstanbul'da oturmasına imkân kalmamıştı. Tarihin beklenen akışı karşısında duramıyacağını anlayan Vahdettin, bir gece, sığındığı İngiliz savaş gemisiyle bir daha dönmemek üzere Türk yurdundan kaçıp gitti.

İKİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE SİYASAL KAYNAŞMALAR

Türk yurdu, baştanbaşa düşman işgalinden kurtarılmış, yakılıp yıkılan şehirlerimizin yeniden onarılmaları, her yönden geri kalmış, yoksulluk içinde çırpınan toplumumuzun kalkındırılması gibi birbirinden önemli konuların hızla ele alınmasına sıra gelmiş bulunuyordu. Ama, ne yazık ki bu çok önemli günler içinde, ülkenin en yüksek yasama ve yürütme organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci dönem toplantılarında kişisel çıkarlarla ilgili çatışmalar, kaynaşmalar alabildiğine alevlenmişti. Hükümete karşı cephe alan milletvekillerinden bir grup, inatçı ve ısrarlı bir tutumla Bakanların çalışmalarını engelliyordu. Bunların büyük bir kısmı, Türk Ulusu'na ihanet ettiği açıkça meydanda olan Osmanlı Saltanatı'nın kaldırılmasıyla ilgili büyük devrim hareketini bir türlü benimsemiyorlardı. Bütün güçleriyle, Vahdettin'in kaçmasından sonra Abdülmecit Efendi'ye verilmiş bulu-

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanlığına seçilen Gazi Mustafa Kemal (Bu resim, Atatürk'ün Cumhurbaşkanı seçildiği tarihte çekilmiştir).

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman I. Gazi (Osmanlı Beyliği'nde bulunduğu yıllar: 1281 - 1324).

nan halifeliğin korunması için çabalar gösteriyorlar, yapılacağını sezinledikleri devrimleri engellemek kastını güdüyorlardı. Halbuki belirli hiçbir yetkisi kalmayan bir halifenin, Türk ve Dünya Müslümanları üzerindeki otoritesi bir hiçti. Halife, hangi gücüyle bu kütle üzerinde etki yapabilirdi? Bu açık gerçekleri göremez bir durumdaydılar.

Bu hava içinde görevine devam etmesi güçleşen Ali Fethi Bey'in (Fethi Okyar) başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) istifa etti (27 Ekim 1923).

Gazi Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcındanberi içinde yaşattığı ve «sırası geldikçe» uyguladığı **«millî sır»** ın bütünüyle gerçekleşebilmesi için yeni ve tarihî bir adım daha atacaktı. Bu amaçla yeni hükümetin kurulması işine karışmak istemiyordu. O'nun uyarmalarından

Osmanlı İmparatorluğu'nun son Padişahı Mehmet Vahdettin (17 Temmuz 1918 - 1 Kasım 1922), 17 Kasım 1922'de bir İngiliz zırhlısiyle yurttan kaçmak üzere İstanbul'daki sarayından çıkıyor.

yoksun kalan ve çeşitli akımlar içinde görüş birliğine varamıyan milletvekilleri, yeni hükümetin listesini hazırlarken başarısızlığa uğramakta gecikmediler. Kendisine Bakanlık teklif edilenlerden hiçbirisi sorumluluğu kabul etmek istemiyor ve böylece memleketin en nazik bir anında hükümet buhranı sürüp gidiyordu. Güçlüğü doğuran en önemli sebep, o zamanlar uygulanmakta olan 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Anayasa)'na göre İcra Vekilleri Heyeti azaları (Bakanlar Kurulu üyeleri)'ndan herbirisinin doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmesi sistemiydi. Bu sistem sürüp gittikçe, ortak sorumluluk kurallarına dayanan, kuvvetli ve düzenli bir hükümetin kurulmasına imkân yoktu. Gazi Mustafa Kemal, Anayasa'nın hükümet yönetimiyle bağdaşamıyan bu zayıf noktasını çok önceleri görmüş ve değiştirilmesi gerektiğini kararlaştırmıştı.

ÇANKAYA KÖŞKÜNDEKİ ÜNLÜ TOPLANTI

Gazi Mustafa Kemal, milletvekillerini yeni hükümet listesini hazırlama çabalarıyla başbaşa bırakarak 28 Ekim 1923 Pazar günü akşamı Meclisten Çankaya köşküne döndü. İsmet (İnönü), Kemalettin Sami ve Halit Paşalarla Ali Fethi (Okyar), Rize Milletvekili Fuat ve Afyon Milletvekili Ruşen Eşref Beyler de köşke çağırılmışlardı. Mustafa Kemal, yakın arkadaşlarıyla yemek sofrasına oturur oturmaz, hemen ülkenin en önemli siyasî konusu durumuna gelmiş bulunan hükümet buhranından söz açtı. Herkes meseleyi çeşitli açılardan yorumladıktan sonra Büyük Kurtarıcı'nın gür sesi duyuldu.

«Arkadaşlar, yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz!..» Giderilmesi imkânsız sanılan hükümet buhranı bir anda, hal yoluna girmiş, tılsım çözülmüştü. Bu, Dumlupınar sırtlarından verilen **«Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri!»** komutu kadar heyecanlı, inançlı ve tarihî bir işaretti. Ordularını yıldırım hızıyla Akdeniz kıyılarına ulaştıran muzaffer Başkomutan, şimdi de Türk Ulusu'na bütün bir uygarlık dünyasında şerefli bir yer sağlayacak olan Cumhuriyet çağını açıyordu. Kurtuluş Savaşı boyunca egemenliği kayıtsız, şartsız elinde bulunduran Türk Ulusu için bir başka biçim devlet yönetimi zaten düşünülemezdi. Düşmanı öz yurdundan söküp atan, Osmanlı Saltanatı'nı yıkan Türk Ulusu, Büyük Millet Meclisi'nin varlığı ile Cumhuriyet'ten başka bir anlamı olmayan halk yönetimini yıllardanberi kurmuş bulunuyordu. Yapılacak şey, bu durumun hukuk ve kanun temellerine dayanmasını sağlamaktan ibaretti.

Hazır bulunanların hepsi, Mustafa Kemal'in bu çok yerinde tarihî kararına can, başla katıldılar. Ve sonra da ertesi gün Büyük Millet Meclisi'nde görüşülecek bu tarihî kararla ilgili görevlerini yapmak üzere köşkten ayrıldılar.

Gazi Mustafa Kemal, o zamanlar Dışişleri Bakanı bulunan İsmet Paşa (İnönü) ile başbaşa kalmıştı. İki eski silâh ve ülkü arkadaşı, Cumhuriyet'in kuruluşuna temel olacak (1921 tarihli) Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Anayasa)'nun değiştirilmesi gerekli maddeleri üzerinde geç vakte kadar çalıştılar. Mustafa Kemal, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (Anayasa)'nun devlet şeklini belirten maddesinin sonuna şu cümleyi ekledi: **«Türkiye Devleti'nin hükümet şekli Cumhuriyet'tir»** Üçüncü maddeyi de: **«Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Hükümetin inkısam ettiği idare şubelerini, icra vekilleri vasıtasiyle idare eder.»** şeklinde değiştirip düzeltti. Cumhurbaşkanının seçilmesi ve Başvekilin atanması gibi konular da o gece ayrı ayrı maddeler halinde belirtilmişti.

HALK FIRKASI (PARTİSİ) MECLİS GRUBUNDAKİ GÖRÜŞMELER

Halk Fırkası (Partisi) Meclisi Grubu 29 Ekim Pazartesi günü öğleden önce toplandığı zaman hâlâ uzayıp giden hükümet buhranıyla ilgili tartışmalar sona ermemişti. Ellerde dolaştırılan listelerden hiçbirisi üzerinde bir anlaşmaya varılamıyordu. Milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu ise Mustafa Kemal'in bir gece önce yakın arkadaşlarına açıklamış olduğu büyük karardan, cumhuriyetin ilân edileceği kararından habersiz bulunuyordu. Böylece devam eden tartışmalar üzerine, Kemalettin Sami Paşa tarafından verilen bir önergeyle Parti Genel Başkanı'nın gruba daveti kararlaştırıldı. Milletvekilleri, her zaman olduğu gibi bu defa da karşılaştıkları güçlüğü yine O'nun yüksek dehasıyla yenebileceklerine inanıyorlardı.

Bir süre sonra parti grubuna gelen Mustafa Kemal, o gece İsmet Paşa (İnönü)'yla birlikte hazırlamış oldukları kanun teklifi ile ilgili kararını grup yöneticilerine de açıkladı. Böylece amacına ulaşmak için gerekli ortamı iyice hazırlamış olarak kürsüye çıkan yüce önder, karşılaşılan bütün güçlüklerin yürürlükteki Teşkilât-ı Esasi'ye Kanunu (Anayasa)'ndan doğduğunu, hükümetin kuruluş ve çalışmalarıyla ilgili düzenin işlemez

bir durumda olduğunu, bakanların doğrudan doğruya Meclis tarafından birer birer seçilmelerinin sakıncalarını açık, kesin ve inandırıcı bir dille anlattı. Sonra da bir gece önce hazırlamış bulunduğu kanun teklifini gruba sunarken: **«Teklifim kabule mazhar olursa kuvvetli ve mütesanit bir hükümet teşkili kabil olacaktır. Devletimizin şekil ve mahiyetini tesbit eden ve hepimiz için gaye olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muzun bazı noktalarını tavzih lâzımdır...»** dedi. Bu teklif, Türk Ulusu'nu yüzyıllar süresince özlediği uygarlık dünyasına yöneltecek tek çıkar yol, Kurtuluş Savaşı boyunca gerçekleştirilen halk egemenliği ilkelerini devletin hukuk düzenine temel yapacak Cumhuriyet'ten başka bir şey değildi...

Teklif, bir gece önceki hazırlıklardan haberi olmayan grup çoğunluğu üzerinde derin ve şaşırtıcı bir etki yapmıştı. Erzincan Milletvekili Sabit ve Niğde Milletvekili Hazım Beyler başta olmak üzere bazı milletvekilleri, oturumun hükümet buhranıyla ilgili bulunduğunu öne sürerek Cumhuriyet konusunun daha sonra ele alınmasını istediler. Bu kanıda olanlara verilen cevaplar ise çok daha kesin ve inandırıcı oluyordu. Bu arada, kürsüye gelen İstanbul Milletvekili değerli tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in **«Egemenlik, kayıtsız, şartsız milletindir»** dedikten sonra **«Kime sorarsanız sorunuz bu, Cumhuriyet'tir. Doğan çocuğun adıdır. Ama, burada bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin!..»** sözleri önemli etkiler yaptı. Bundan sonra Yusuf Kemal Bey'in (Tengirşenk) yaptığı uzun, hukukî ve bilimsel konuşması, çekingen davranışları tümüyle ortadan kaldırmaya yetti. Teklif, Halk Partisi Meclis Grubu'nda dört saat süren görüşme ve tartışmalardan sonra kabul edildi. Böylece ilk adım başarıya ulaşmıştı.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ GÖRÜŞMELER

Atatürk'ün sonradan gerçekleştireceği birbirinden önemli devrimlerin temeli olan Cumhuriyet'in ilânıyla ilgili kanun teklifi, Halk Partisi Meclis Grubu'nda kabul edildikten sonra hemen Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu'na sunuldu. Tarihî teklifi bütün kapsamıyla kavramakta güçlük çekmeyen komisyon, zaman kaybetmeden hazırladığı raporu, öncelik ve ivedilikle görüşülmek üzere Büyük Millet Meclisi'ne sundu. Bu raporun dayandığı görüş ve gerekçe şöylece özetlenebilir:

«Egemenliğin kayıtsız ve şartsız ulusa ait olması ve yönetimin bizzat ve bilfiil halka dayanması, gerçekten Cumhuriyet demektir. Saltanatın kalkmış olduğunu açık ve kesin surette belirtecek bu kelimenin kullanılmasında zorunluluk vardır.

Yönetim tarzına Cumhuriyet adı verilince bir Cumhurbaşkanı seçilmesi, sorumlulukların belirmesi amacıyla da, Başbakanın, Cumhurbaşkanı tarafından atanması gerekir.»

29 Ekim Pazartesi günü saat 18.00'de oturuma başlayan Büyük Millet Meclisi'nde çok heyecanlı tartışmalar başlamıştı. Hükümete ve Atatürk'e karşı grup, herşeyin bittiğini **«mukadder tarihî yürüyüşün»** durdurulamıyacağını kesinlikle anladıkları halde, sonuçsuz, boş ve gerici anlayışlarından gene de kurtulamıyorlardı. Bunların **«Cumhuriyet»** adını anmaya bile tahammülleri yoktu.

CUMHURİYET KABUL VE İLÂN EDİLİYOR

Geleneklerin baskısından kurtulamıyan bir zihniyetin karşısına dikilen ve büyük çoğunluğu ile Kurtuluş Savaşı'nın oluşmasında yararlıkları geçen geniş bir aydınlar grubu, bütün güçleriyle bir fikir, bir kürsü savaşına girmişlerdi. Tartışmalar, zaman zaman çok sert ve kırıcı biçimler bile aldı; ama hatiplerin hiçbiri, Cumhuriyet'i kurmak amacından bir adım bile gerilemediler. Böylece sürüp giden tartışmalar sonunda karşı grup sağduyunun ve tarihî akışın zorunlulukları karşısında, büyük devrim hareketine katılmakta gecikmedi. Ve böylece saatlerin 20.30'u gösterdiği tarihî anda, ikinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin **«Yaşasın Cumhuriyet!»** sesleri arasında ve oy birliği ile alınan şerefli kararla 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet kabul ve ilân edilmiş oldu.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK CUMHURBAŞKANI: GAZİ MUSTAFA KEMAL (ATATÜRK)

İkinci Büyük Millet Meclisi'nin aldığı tarihî karar, daha çok «Cumhuriyet» yönetiminin resmî ve kanunî anlamıyla yerine getirilmiş olması değerindedir. Gerçekten **«Türkiye Cumhuriyeti»** Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanmasıyla (23 Nisan 1920) kurulmuş bulunuyordu. Büyük Kurtarıcı Gazi Mustafa Kemal ise daha o andan itibaren Yeni Türk Devleti ve hükümetinin başkanlığını üstün başarılarla temsil ediyordu.

Yeni Türk Devleti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) (1881-1938).

Cumhuriyet'i şerefli ve tarihî kararıyla kabul ve ilân eden ikinci Büyük Millet Meclisi, bir süre sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine geçti. Meclis Başkanlığı kürsüsünde bulunan İsmet Paşa (İnönü) diliyle ve saat 20.44 de şu tarihî sonuç açıklanıyordu.

«Türkiye Cumhurbaşkanlığı için yapılan seçime 158 kişi katılmış ve Cumhurbaşkanlığına 158 oyla Ankara Milletvekili Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) seçilmiştir.»

Meclis, **«bravo!»** ve alkış sesleriyle inliyordu! **«Tarihin Mukadder akışı»** bir defa daha gerçekleşmiş, Kurtuluş Savaşı'nın şanlı Başkomutanı, yeni Türkiye Devleti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in de ilk Cumhurbaşkanı seçilmişti. Bu sonuç, yalnız Büyük Millet Meclisi'nin oybirliğiyle aldığı bir karar değil, bütün Türk Ulusu'nun inanç ve güveninin de tam bir belirtisi olarak değerlenmiş ünlü bir tarih olayıydı. Türk Ulusu'nun bu eşsiz güvenine hak kazanan Gazi Mustafa Kemal, şiddetli ve sürekli alkışlar arasında kürsüye gelerek yaptığı konuşmada:

«Daima muhterem arkadaşlarımın ellerine çok samimî ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmiyerek çalışacağım. Milletin teveccühünü daima istinat noktası telâkki ederek hep beraber ileri gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mes'ut olacaktır» demişti.

Cumhuriyet'in ilânı, o gece yarısı yurdun her tarafında 101 top atımı ile selâmlanmış ve bütün Türk Ulusu bu mutlu olayı eşsiz bir bayram sevinci içinde kutlamıştı.

KURBAĞALAR

Şehirden çıkıp tarlalara doğru uzanırsak, dere kenarlarında, sazlarla kaplı su birikintilerinde vakvaklayan kurbağaların bu garip senfonileriyle geceye hakim olduklarını duyarız. Bu küçük ve ürkek hayvanı hepimiz tanırız. Ayaklarımızın dibinden birden fırlayıp bulanık suların içine dalıveren kurbağaları, saklandıkları otların arasında farketmek çok güçtür. Bazı çocuklar, bu küçük hayvanı yakalayıp ayağına ip bağlar ve onun çırpınmalarından zevk alırlar. Ama kurbağa bu eziyeti hiç de hak etmeyen zararsız, hattâ çok defa yararlı bir hayvandır. Tarım ürünlerinden geçinen kurtçuk ve böcekleri durup dinlenmeden yutar. İnsanlardan ürktüğü kadar bu zararlı hayvanlara karşı canavar kesilir.

Biyolojide deney hayvanı olarak kullanılan kurbağa, aynı zamanda bilimin zavallı fedailerinden biridir.

Kurbağalar genel olarak hendek, kanal, dere ve bataklık suları içinde yaşarlar. Resim

İKİ-YAŞAYIŞLI OLAN KURBAĞALARIN BAZI ÖZELLİKLERİ

Kurbağa neden sıçrar? — Kurbağanın dört bacağı vardır. Ön bacakları kısa, zayıf ve 4 parmaklıdır. Ön ayaklarını karaya çıktığı zaman vücudu için destek olarak kullanır. Art bacakları güçlü kaslardan yapılmış olup uzun ve 5 parmaklıdır.

Ayak parmakları birbirlerine bir deri dokusuyla birleşmiştir. Parmak aralarının bir bölümünü kapatan bu deri dokusu onun kolaylıkla yüzmesini sağlar. Yüzerken ön ayaklarından hiç yararlanmaz.

Karaya çıktığı zaman art ayaklarını bir «Z» harfi gibi kıvırarak toprağa çömelir. Hareket etmek istediği zaman art ayaklarını birdenbire gererek 1-1,5 m. ileriye sıçrayabilir. Onun bu hareketini, üzerine basılıp serbest bırakılınca birdenbire fırlayan spiral bir yaya benzetebiliriz. Kurbağa, suyun içinde yüzerken, sudan karaya çıkarken, toprak üzerinde sıçrarken art ayaklarının bu hareketinden sürekli olarak yararlanır.

Nasıl solunum yapar? — Kurbağa, hem derisi, hem de ciğerleriyle solur. Derisinin üzerinde tüy, kıl veya pul gibi hiçbir örtü katmanı bulunmaz. Bütünüyle çıplaktır. Çok ince olan bu üst derinin altında kılcal damarlar vardır.

Deriden geçen oksijen (Osmos olayı.) damarlardaki kirli kanın temizlenmesini sağlar: «Deri solunumu». Gerçekten de kurbağa bu biçimde, ciğerleriyle soluyabileceği oksijenden çok daha fazlasını sağlayabilir.

Kurbağa, ciğerlerine havayı çekebilmek için bunu bir besin maddesi gibi yutmak zorundadır. Onun, memeli hayvanlarda olduğu gibi açılıp kapanarak havayı emebilen bir göğüs yapısı yoktur. Burun delikleri aracılığıyla aldığı havayı yutağından ve ağzının arkasından gelen itici hareketlerle ciğerlerine doğru sürer. Bundan ötürü kurbağa, yutağının pompalayıcı hareketiyle solunum yapar. Bu hareket o kadar hızlıdır ki bazı kurbağa türlerinde dakikada 140'ı bulur. Böylece ciğerlerinin hareketsizliğini, durup dinlenmeden çalışan yutak karşılamış olur.

Neden nemli bir ortamda yaşar? — Kurbağanın incecik derisi yoluyla nasıl soluduğunu yukarıda açıklamıştık. Kurbağanın derisiyle solunum yapabilmesi, ancak derisinin sürekli olarak ıslak kalmasıyla mümkündür. Kurbağanın derisine bu ıslaklığı, ince derisi altında bulunan ve sümüksü bir sıvı salgılayan bezeler sağlar. Kurbağa, sudan çıktığı zaman az su kaybetmek için gölgelik yerlere sığınmak zorundadır. Çünkü derisi bütünüyle kuruyup vücudundaki gaz alış-verişi durunca, kurbağa boğularak ölür.

nler «yeşil sukurbağaları» dır.

KURBAĞALARIN HAYVANLAR ÂLEMİNDEKİ YERLERİ

Dalı : OMURGALILAR
Sınıfı : AMFİBYUMLAR (İki-yaşayışlılar)
Takımı: KURBAĞALAR

Amfibyum terimi Yunanca, amphi = her iki yandan ve bios = hayat kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

Kurbağalar dört alt takıma ayrılırlar:

1) Obruk-ardlılar (Opisthocoela)
2) Obruk-önlüler (Procoela)
3) Kuralsız-obruklular (Anomocoela)
4) Çift-obruklular (Diplaciocoela)

KURBAĞALARIN BELLİ BAŞLI FAMİLYA VE TÜRLERİ

1) Obruk-ardlılar (Opisthocoela) alt takımı:
Petekli-kurbağagiller (Pipidae) familyası türleri: Pençe tırnaklı k. (Xenopus laevis), Petekli k. (Pipa americana).
Teker-dilli-kurbağagiller (Discoglossidae) familyası türü: Yazılı k. (Discoglossus pictus).
2) Obruk-önlüler (Procoela) alt takımı:
Kısabaşlı-kurbağagiller (Brachycephalidae) familyası türü: Ağaççıl k. (Dendrobates tinctorius).
Karakurbağasıgiller (Bufonidae) familyası türleri: Yeşil kara k. (Bufo viridis), Hezlı kara k. (B. calamita), Dev kara k. (B. marinus), Bayağı kara k. (B. vulgaris), Beş parmaklı kara k. (Leptodactylus pentadactylus).
Ağaçkurbağasıgiller (Hylidae) familyası türleri: Ağaç k. (Hyla arborea), Keseli k. (Nototrema marsupiatun).
3) Kuralsız-obruklular (Anomocoela) alt takımı:
Çamursalkurbağagiller (Pelobatidae) familyası türü: Sarmısak k. (Pelobates fuscus).
4) Çift-obruklular (Diplaciocoela) alt takımı:
Sukurbağasıgiller (Ranidae) familyası türleri: Yeşil su k. (Rana viridis), Çevik k. (R. agilis), Mağrip k. (R. arvalis), Öküz k. (R. catesbyana), Göl k. (R. ridibunda), Çayır k. (R. temporaria).
Paçavralıkurbağagiller (Rhacophoridae) familyası türü: Uçan k. (Rhacopherus reinwardtl).

Kurbağa, avını nasıl yakalar? — Kurbağa, böcekler, kurtçuklar ve su içinde bulunan ufacık yaratıklarla beslenir. Karaya çıktığında otların arasına saklanıp böcekleri avlamaya koyulur. Böceğe erişebileceği uzaklığa geldiği zaman kurbağa, birdenbire dilini çıkarır, avını yakalayıp içeri çeker. Böceğin, kurbağanın gırtlağında kaybolup gitmesi bir saniye bile sürmez. Onun yakalama işini bu kadar büyük bir çabuklukla becerebilen dili çok acaip bir yapılıştadır. İnsan dili ağzın gerisinden enli olarak başlayıp öne doğru incelir. Kurbağanınki tersine, ağzının arka bölümünden ince olarak başlar ve öne doğru kalınlaşır. Dili geriye doğru rahatça kıvrılabildiği için yakaladığı avını kolaylıkla boğazına kadar götürebilir. Kurbağanın bu acaip yapılıştaki dili, ona avını mümkün olduğu kadar uzaktan yakalamak imkânını sağlar. Üstelik dilinin üstü yapışkan bir sıvı ile kaplıdır. Bundan ötürü kurbağanın diline sürünen bir böcek bir daha kendini kurtaramaz.

Kurbağa nasıl vakvaklar? — Yurdumuzda yaşayan kurbağa türlerinin çoğu, özellikle geceleri pek gürültücüdürler. Kurbağalarda, güçlü ses çıkaranlar, erkeklerdir. Dişisinin sesi çok zayıftır. Pek çoğumuzun işitmiş olduğu o çirkin «vrak! vrak!» sesini erkek kurbağa, havayla doldurup şişirdiği deriden iki torbacığı sıkıp gevşetmekle çıkarır. «Çayır kurbağası» nda bu torbacık, çenenin altındadır. «Yeşil sukurbağası» ve «Göl kurbağası» nda bunlar kafanın her iki yanında bulunurlar. Yandaki resimde, hava torbacıklarını şişirmiş bir «Yeşil sukurbağası» nı görüyorsunuz. İşte, durgun yaz gecelerinde ortalığı gürültüye boğan bu çirkin senfoninin yaratıcıları erkek kurbağalardır.

Kışın nereye saklanırlar? — Kurbağalar, çok düşük hava sıcaklıklarına dayanabilmekle beraber ancak ılık havalarda tam bir hareketlilik gösterebilirler. Kış aylarının yaklaşmasıyla kurbağa, hareketliliğini kaybeder. Suyun kıyısındaki batak ya da ıslak toprağın içine girerek kendisine bir yuva yapar. Ilık ilkbahar havası kendisini ayıltıp uyandırıncaya kadar derin bir uyku içinde burada gevşeyip kalır.

Toprak altındaki bu kış uykusu sırasında kurbağa, yalnız derisiyle solur. İçinde uyuduğu toprağın nemliliği, hayvanın çıplak derisine gerekli ıslaklığı sağladığı için deri, solunumu kolaylaştırır. Bu uzun kış uykusunda kurbağanın ciğerleri hiçbir görev yapmaz.

Goliath kurbağası

GOLİATH KURBAĞASI

(Rana Golliath)

Yeryüzünde yaşayan en büyük kurbağadır. Afrika'nın tropik ormanlarındaki göl ve bataklıklarda bulunur.

Normal uzunluğu 35 sm. kadardır.

Art ayaklarını uzattığı zaman boyu hemen hemen 70 sm.'i bulur. Ağırlığı da 2 kg.'dır.

Çift-obruklular alt takımının, Sukurbağısıgiller familyasının bir türüdür.

Yeşil sukurbağası

YEŞİL SUKURBAĞASI

(Rana viridis)

Bu kurbağa da, çift-obruklular alt takımının sukurbağasıgiller familyasındandır. Çok yaygın olan bir türdür. Uzunluğu 7 - 8 sm.'dir. Yurdumuzda, bazı Avrupa şehirlerinde Asya'nın ılık ve Muson bölgelerinde yaşar. Art ayaklarından yapılan bir çeşit yemek Avrupa sofralarında pek değerlidir.

GREK KURBAĞASI

Güney Avrupa ülkelerine özel bir türdür. İlk olarak Yunanistan'da bulunduğu için bu kurbağaya bu ad takılmıştır.

Grek kurbağası

ÖKÜZ KURBAĞASI

(Rana catesbyana)

Çift-obruklular alt takımının Sukurbağasıgiller familyadan olan bu tür kurbağa 20 sm. uzunluğundadır ve Kuzey Amerika'da yaşar.

PENÇE-TIRNAKLI-KURBAĞA

(Xenopus laevis)

Parmaklarında pençe biçiminde tırnakları olan bu kurbağa türü Batı ve Güney Afrika'da yaşar.

Çayır kurbağası

ÇAYIR KURBAĞASI

(Rana Temporaria)

Çift-obruklular alt takımının Sukurbağısıgiller familyasının bir türüdür. Derisi siyah beneklerle kaplı olan bu hayvanın rengi kiremit kırmızısıdır. Uzunluğu 6 - 10 sm.'dir. Avrupa ve Kuzey Asya'da yaşar.

KURBAĞALARDA BAŞKALAŞIM

Bütün iki-yaşayışlılar (amfibyumlar) gibi kurbağalar da suyun içine bırakılmış yumurtalardan çoğalırlar. Kurbağa **«tetari»**leri (lârvaları) önceleri bir su yaratığı durumundadır. Solungaçlarıyla solurlar. Sonraları balık yavrusuna benzeyen ve yalnız suda yaşayabilen bir hayvan olmaktan çıkarak başkalaşıma uğrar ve karada da yaşayan (iki-yaşayışlı «amfibyum») bir yaratık durumunu alırlar.

Bu başkalaşımı birlikte inceleyelim:

İlkbahar başlarında dişi kurbağa binlerce yumurtayı suya bırakır.

(Bazı kurbağa türlerinde bu yumurtaların sayısı 15.000'i bulur).

Mercimek biçiminde olan yumurtaların çevresi jelâtinsi bir maddeyle kaplıdır. Bu madde onların birçoğunu birarada tutmaya ve dış etkilere karşı korumaya yarar.

Embriyonun ilk gelişme dönemi yumurta içinde başlar ve birkaç gün sonra bundan **«tetari»** adı verilen kurbağa lârvası çıkar. **Tetari,** ilk önceleri hiçbir şey yemediği gibi yüzmesini de bilmez. Yumurtasının kalıntılarına ya da çevresindeki su bitkilerinin yapraklarına yapışıp kalır. Bunu da vücudunun alt yanında bulunan iki yapışıcı organla sağlar.

Hareketsiz kaldığı bu süre içinde tetari'nin ağzı oluşur, derisinin altından gözleri çıkar, burun delikleri açılır, kuyruğu uzamaya başlar, ensesinin her iki yanında solungaç yarıkları gözükür ve bunlardan da solungaç püsküllleri uzar.

Tetari, bu gelişme dönemine eriştikten sonra yapıştığı yerden ayrılarak yüzmeye ve kendi kendini beslemeye başlar. Önce arka, daha sonra da ön ayakları çıkar, kuyruğu da gittikçe kaybolur.

Gelişimini tamamlamak üzere olan **tetari**'nin solungaçları da vücudunun içine doğru çekilerek görevlerini yeni yeni oluşan ciğerlerine bırakırlar.

Hayvan, başkalaşımını tamamlayıp küçücük bir kurbağa durumunu alınca, suyun içindeki bitkisel maddeler yerine böcekleri yemeye başlar. **Tetari** durumundayken vücudunun on kat uzunluğundaki barsakları, erginleşince ancak iki katına iner. Bu durum, barsağın bir soba borusu gibi iç içe geçmesiyle meydana gelir.

Jelâtinsi zarla kaplı yumurta kümesi

«Embriyon»un ilk gelişme dönemi yumurta içinde başlar

Embriyon, birkaç gün sonra «tetari» durumunda jelâtinsi zarla kaplı yumurtadan kurtulur.

Tetari'nin ilk önce art ayakları oluşur.

Solungaçlar yerlerini ciğerlere bırakır.

Başkalaşımı tamamlanmış bir kurbağa yavrusu.

T A N Z İ M A T

Siyasal ve toplumsal bir değer taşıyan Tanzimat hareketinin öncüsü «Büyük» Mustafa Reşit Paşa.

Tarih kitap ve dergilerinin Osmanlı Türk İmparatorluğu'yla ilgili bölümlerinde «TANZİMAT» ve »TANZİMAT HAT-TI HÜMAYUNU» deyimlerine sık sık raslamışsınızdır. Bu deyimlerin geçtiği 19'uncu yüzyıl ortalarına doğru Osmanlı İmparatorluğu içeride ve dışarıda zayıflamış, devlete karşı ayaklanan Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri Anadolu içerilerine kadar sokulmuştu (1839). Başta Rusya olmak üzere bu durumu sömürmek isteyen büyük devletler de azınlıkların haklarını korumak bahanesiyle hükümet üzerindeki baskılarını artırmış, içişlerimize iyice karışmaya başlamışlardı.

İşte yurdumuzun içeride ve dışarıda çok çetin olaylarla karşılaştığı bu dönemde gerçekleştirilmesi zorunlu görülen ıslahatla bu ıslahat sonucunda sağlanan düzen, tarihlerimizde «TANZİMAT» adıyla anılır. Kurulan bu yeni düzen içinde yetkilerinden bazılarını kanun egemenliğine bıraktığını açıklayan padişahın halka okunmak üzere imzaladığı belgeye «TANZİMAT HAT-TI HÜMAYUNU» adı verilir.

TANZİMAT'TAN ÖNCEKİ DURUM

Osmanlı Padişahları içinde ıslahatçılığıyla ünlü **Mahmut II** (1784 - 1839), giriştiği yeniliklerden birçoğunu gerçekleştiremeden ve Mısır Valisi **Kavalalı Mehmet Ali Paşa** ordularının **Nizip**'teki birliklerimizi yenilgiye uğrattığı sırada öldü. Donanmamızın da **Kavalalı**'nın eline geçtiği bu çok karışık günlerde tahta çıkan **Abdülmecit** (1823 - 1861), genç ve tecrübesiz bir padişahtı. Bu durumdan yararlanan Rusya, **Bâb-ı Âli** (Hükümet)'ye ağır baskılar yapıyor, **Hünkâr İskelesi Antlaşması** (1833) na dayanarak **Boğazlar** üzerinde egemenlik kurma eğilimleri gösteriyordu. Böyle bir değişiklik, Orta Doğu'daki siyasi dengeyi sarsacak nitelikte olduğundan, Avrupa devletleri **«Şark Meselesi»** adını verdikleri bu olaylarla yakından ilgilenmeye başladılar. **Mehmet Ali Paşa**'nın daha fazla güçlenmesini tehlikeli bulan İngiltere, Türkiye'yi destekleyen bir politika izlemeye yöneldi. Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) **Mustafa Reşit Paşa** bu sıralarda İngiltere'yle bir antlaşma yapma göreviyle Londra'da bulunuyordu. Genç Padişah, tahta geçer geçmez, Paşa'yı tezelden İstanbul'a çağırdı. Avrupa'yı çok iyi tanıyan, Batı kültür ve özgürlüğünün temel ilkelerini benimseyen **Mustafa Reşit Paşa,** Türkiye'nin içinde bulunduğu güçlükleri de bütün nedenleriyle yakından bilen tecrübeli bir devlet adamıydı. Paşa, padişahla yaptığı görüşmelerde, Türkiye'nin güçlenip kalkınabilmesi için zaman kaybetmeden Avrupa devletleriyle ilişkiler kurmak gerektiğini, Batı kültür ve hukuk düzeninin yurdumuzda uygulanmasıyla sağlanacak yararları bütün gerçekleriyle açıkladı. Bu ıslahat teklifleri, padişahın hükümdarlık yetkilerini de kısıtlayıcıydı. Ama **Abdülmecit,** Türkiye'nin güçlüklerden kurtulabilmesi için **Mustafa Reşit Paşa**'nın ıslahat tekliflerini kabul etti.

TANZİMAT-I HAYRİYE FERMANI

Padişah, yapılacak ıslahatla ilgili tasarının hazırlanması görevini de **Mustafa Reşit Paşa**'ya verdi. Hariciye Nazırlığı da üstünde bulunan **Mustafa Reşit Paşa,** hukuki mali, toplumsal konularla birlikte Rusya'nın **Bâb-ı Âli** üzerindeki baskılarını önlemek amacıyla **«Şark Meselesi»** ne el koyan İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın isteklerini gözeterek Hıristiyan azınlıklara tanınan hakları da içine alan ve **«Tanzimat-ı Hayriye»** adını verdiği tasarıyı hazırladı. Padişahın da onaylamasıyla bir **«Hat-tı Hümayun»** (Padişah Bildirisi) değerini alan tasarının ilânı kararlaştırıldı.

TANZİMAT'IN İLÂNI

Topkapı Sarayı'nın Gülhane Bahçesi'nde tarihî bir tören düzenlendi. Padişah **Abdülmecit**'in de saray köşklerinin birisinden izlediği bu törene Sadrazam, Şeyhülislâm, bakanlar, yabancı devletlerin elçileri, patrikler ve kalabalık bir halk kütlesi katılmış; Fransa Kıralı **Louis Philippe I** (1773 - 1850)'in o sırada İstanbul'da misafir bulunan oğlu **Prens Juanvil** de hazır bulunmuştu. Padişahın buyruğuyla bu tarihî **«Hat-tı Hümayun»**'u okumak şerefi de **Mustafa Reşit Paşa**'ya verildi. Okunduğu yerle bağlantı kurularak **«Gülhane Hattı»** adıyla da anılan **«Tanzimat Fermanı»** bir bakıma padişahla halk arasında tarihî bir antlaşma niteliğindeydi. Padişahın sınırsız yetkilerini kanunlarla bağlayan **«Tanzimat Fermanı»** nın başlangıcında: Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundanberi şeriat hükümlerine (dinî yasalar) uyulduğundan devletin yükselip halkın mutluluğa erdiği belirtildikten sonra 150 yıla varan bir süre içinde başgösteren gerilemelere değiniliyor, bunların nedenleri açıklanıyor, sonra da çıkarılacak kanunlar ve uygulanacak yönetimle «15 yıl içinde yurdun istenilen gelişmeyi sağlayacağı» açıklanıyordu.

Kanun kuvvetinin her şeyin üstünde olduğu temel ilkesine dayanan **«Tanzimat Fermanı»**'nda öngörülen yenilikler arasında :

1) Müslüman ve Hıristiyan bütün halkın ırz, namus, can ve mal güvenliğine kavuşması. 2) Vergilerin herkesin varlığıyla orantılı olarak alınması ve toplanması. 3) Askere alınma ve bırakılma işlerinin kanunlarla düzenlenmesi. 4) Muhakemelerin açık oturumlarla yapılması; hiç kimsenin mahkeme kararları dışında ölüm cezasına çarptırılmaması. 5) Herkesin sahip olduğu mal ve mülk üzerinde miras hakkını kullanması. 6) Rüşvet ve kayırıcılığın suç sayılacağı gibi hükümler yer alıyor bu arada müslüman, hıristiyan gibi din ayrıntılarının yapılamıyacağı üzerinde önemle duruluyordu.

TANZİMAT ÇAĞI VE SONUÇLARI

Gülhane Hattı'nın okunmasından (3 Kasım 1839), **Birinci Meşrutiyet**'in i'lânına (23 Aralık 1876) kadar geçen süre, yurdumuzda **«Tanzimat Çağı»** adıyla anılır. Bu dönemde, askerlik, adliye, maliye ve idarî işlerle ilgili kanunların **«Meclis-i Âhkâm-ı Adliye»** adı verilen bir kuruldan çıkarılması kabul edildiği gibi halkın yaşayışı, kılık - kıyafeti, edebiyat ve sanat anlayışıyla Batı'ya yönelmesi konularında da oldukça önemli adımlar atıldı. Kendisine **«Büyük»** sanı verilen **Mustafa Reşit Paşa**'nın açtığı bu Batılılaşma yolunu **Âli** ve **Fuat** paşalar da izlediler.

Tanzimat Çağı'nda birçok alanda yenilikler sağlanmış olmakla birlikte geniş anlamıyla bir Batılılaşmanın gerçekleştirilebildiği de söylenemez. Her şeyden önce din ve devlet işlerinin kesinlikle ayrılmayışı yüzünden, azınlıklar konusu yine de çözümlenemedi. Bu arada yeni düzenin uygulanması konusunda yabancı devletlerle işbirliği yapılması, bunların zamanla içişlerimize karışmalarına yol açtı. Nitekim bir süre sonra Rusya'nın Ortodoks azınlıklarla ilgili istekleri yüzünden **Kırım Savaşı** çıktı (1853). İngiltere ve Fransa'nın da Osmanlı Devleti yanında katıldığı bu savaşta Sivastopol ele geçti. Savaş sonrası yapılan **Paris Antlaşması** (1856)'na göre toprak bütünlüğü garanti edilen Türkiye'nin de Avrupa devletlerinden meydana gelen siyasi denge içinde yer alması gibi önemli bir başarı sağlandı. Ama **Tanzimat Fermanı**'yla gerçekleştirilen yenilikleri, özellikle azınlıklara tanınan hakları yeterli bulmayan Avrupa devletlerinin baskılarıyla **Bab-ı Âli** yeni bir ıslahat hareketine daha girişmek zorunda kaldı. **«Islahat Fermanı»** (1856) adıyla anılan bu ikinci ferman da **«Gülhane Hat-tı Hümayunu»** ile halka azınlıklara tanınan hakları genişletip pekiştiren nitelikte tarihî bir belgedir.

KARTALLAR

«Kuşların Kıralı» kaya kartalı sarp bir kaya üzerinde av gözlüyor.

KARTAL, korkunç bakışı, sivri pençeleri, keskin gagası, onurlu ve egemen duruşuyla saygı ve dehşet uyandırıcı bir yaratıktır. Ondan yalnız kuşlar değil, karada yaşayan hayvanların pek çoğu korkar. Boyu (gagasının ucundan kuyruğunun sonuna kadar) bir metre olan kartal, kuşların kıralı sayılır. Koyu kahverengi tüyleri, ateşli bakışları, geniş kanatlarını açarak uçuşunda neybetiyle ötedenberi insanların gözüne çarpmış. Kaya Kartalı (Aquila Chrysaetus), Şah Kartalı (Aquila heliaca), Kanada Kartalı (Aquila Canadensis), Yılan Kartalı (Circaetus Gallicus), Büyük Balıkçıl Kartal (Aquila Clauga) ve benzeri gibi pek çok türleri vardır. Birçok hükümdarlar armalarında güç ve ihtişamlarını göstermek amacıyla «Şah Kartalı» nın yahut «Kaya Kartalı» nın resmini kullanmışlardır. Bugün Hava Kuvvetlerimizin arması olan ve «SELÇUK KARTALI» adı verilen Kaya Kartalı «Anadolu Selçuklu Deveti» nin arması olarak tarihe geçmiştir.

Kaya Kartalı, Kuzey Afrika'da Ön, Orta ve Doğu Asya ile Anadolu'da yaşar. Boyu 80-95 sm.'dir. Kanatlarını açtığı zaman bir ucundan ötekine uzunluğu 3 m.'ye varır.

Kaya Kartalı, tavşan, sincap gibi küçük yapıdaki hayvanlarla ufak kuşları yiyerek beslenir. Dağlarda yaşayan dağ keçileri, geyik gibi hayvanlara da saldırır. Avının üzerine atlarken baş döndürücü bir hızla (saatte 160 km.) dalar. Yuvasını yüksek dağların çıplak ve dik yamaçlarında kayalar üzerine kurar.

Kaya Kartalı, kanatlarını gererek yükseklerde hava cereyanları içinde uzun bir süre kanat çırpmadan uçabilir. Kendisine av olabilecek bir hayvan görünce kanatlarını kısarak tıpkı pike yapan bir uçak gibi büyük bir hızla yere iner. Sonra güçlü pençelerini avına geçirerek aynı hızla yükselir. Avını ya bir kayalığa konarak yer ya da parçalayıp yavrularına yedirir. Kaya Kartalı'nın yavruları çok iştahlı olur. Ana ve baba için onları doyurmak başlı başına bir sorundur. Bundan ötürü kaya kartalı yakaladığı avları, yuvaları yakınında bir yerde biriktirir ve yavrularının karınları acıktıkça bu kilerde her an besin bulabilmelerini sağlar.

Bir kaya kartalı, 24 saat içinde 5 keklik, 2-3 tavşan ve horoz yer...
Kaya Kartalı'nın çoğalmasına gelince, dişisi üzeri kırmızımtırak lekeli iki beyaz yumurta yumurtlar. Beş hafta süren bir kuluçka devresinden sonra bu yumurtalardan bembeyaz tüylü yavrular çıkar. Ana; babanın getirdiği avı, gagası ve pençeleriyle parçalayıp yutar. Sonra tekrar çıkartıp yavrularının ağzına verir. Böylece yavrular ıslanmış ve biraz yumuşamış olan etleri kolayca yutup, daha çabuk sindirirler. Bir yavru günde bütün bir sincap veya birkaç küçük kuşla doyar. Kaya kartalı arasıra koyun sürülerini izler. Elverişli bulduğu bir yere gelince o kadar hızla sürüye dalar ki neye uğradıklarını anlayamayıp kaçışan koyunların, ortada bıraktıkları kuzuları kapıp havalnıverir. Hikâyelerde koskocaman kaya kartalları'nın dağlarda tek başına sürü otlatan küçük çobanları kapıp kaçtığı da anlatılır.

Kaya Kartalı, kendisinden fayda sağlayamadığımız bir hayvandır. Yalnız telekleri ve tüyleri şapkacılıkta süsleme malzemesi olarak kullanılır. Eskiden bu telek ve tüyler çok değerli tutulur, bunlarla silâhlar süslenir, yelpazeler yapılırdı. Eti çok sert olduğu için kaya kartalı hiçbir zaman av hayvanı olarak vurulmaz.

KARTALLAR, UÇMAK İÇİN KANATLARINI NASIL KULLANIRLAR ?

BİR KARTAL'IN BELLİ BAŞLI BÖLÜMLERİ

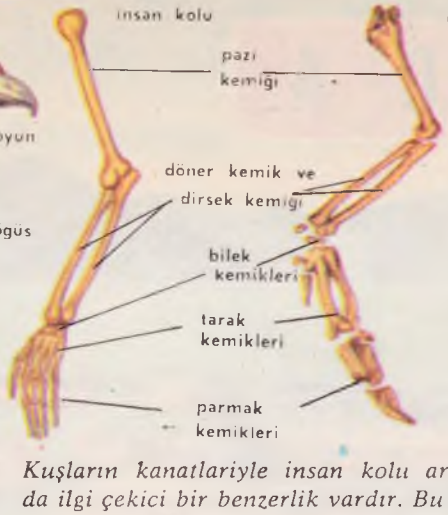

Kuşların kanatlariyle insan kolu arasında ilgi çekici bir benzerlik vardır. Bu benzerlik, uçabilen yegâne memeli yarasa ile taşıl-kuşlar'ın (Saururae) kanat biçimi almış kollarında da görülür.

Telek, kalem biçiminde bir eksene bağlı küçük kollar (ramus) üzerindeki ikinci dallardan (radyus) oluşmuştur.

KANAT VE KUYRUKLA YÖN VE YÜKSELTİ DEĞİŞTİRME

Sert bir kanat hareketiyle kuşlar birden yükselmiye başlar.

Alçalmak yahut yükselmek için kuyruğunu yatay bir dümen olarak kullanır.

Kanatlar da yön değiştirmede dümen olarak görevlidirler.

Büyülteçle bakıldığında, gelişmiş bir telek ekseninde 600 kadar ramus ve her ramus üzerinde de 600 kadar radyus bulunduğu görülür. Birbirine diş diş geçmiş yüzlerce kirpikli kıvırcık sakalcıkların düzünelercesi bu radyuslara bağlıdır.

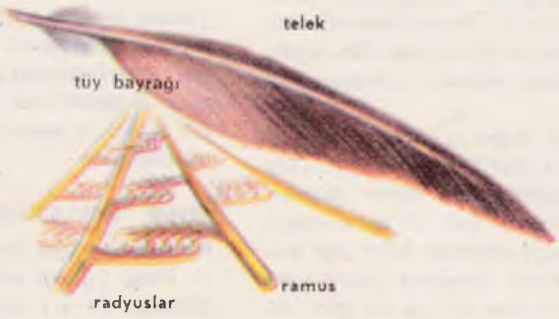

K E S K İ N B A K I Ş L A R

Kartalların ve Kartalgillerin de öbür kuşlar gibi çok keskin gözleri vardır. Kuşlar, büyük bir hızla uçarken bile küçücük bir sineği hemen farkeder ve gagalarını uzatıp yutuverirler. Eğer bizim gözlerimiz de kuşlarınki kadar keskin olsaydı, 500 m. uzaktaki bir gazetenin başlıklarını kolayca okuyabilirdik. Üstelik Kartalgillerin gözbebekleri insanlarınkinden daha büyüktür. Bundan ötürü çevrelerindekileri daha aydınlık görür. Bundan başka gözlerinin ışığa karşı duyargalı olan bölümündeki hücrelerin sayısı da bizdekilerden çok fazladır. 1 mm².lik bir alanda ışığa karşı duyargalı olan hücrelerin sayısı 1 milyon kadardır.

KARTAL, BAŞINI ÇEVİRMEDEN DE GÖREBİLİR

Kartalların gözleri, bütün kuşlarda olduğu gibi başlarının üzerine o biçimde yerleşmiştir ki başlarını hiç çevirmeden tam 300°'lik bir açı içinde kalan bütün bir alanı görebilirler. (İnsanlar ancak 160°'lik bir açı içinde görebilirler) Göz kapakları aşağıdan yukarıya doğru, gözün üçte birinden biraz yukarıya kadar kapanan titrek bir perde biçimindedir.

KARTALLAR: Omurgalı hayvanlardan kuşlar (Aves) sınıfının, karinalılar (Carinatae) bölümüne giren bir takımdır. Et yiyen kara kuşlarıdır. Gagaları çengellidir.

KARTACA

Kartaca tarihi ve uygarlığı üzerindeki çalışmalarıyla ün yapmış olan arkeolog L. Aucler, tarihî şehrin kalıntıları üzerinde yaptığı incelemelerden sonra, Kartaca'nın plân ve resmini çizmiştir. Yukarıda görülen bu resim, şehri bütün güzelliğiyle gözlerimizin önünde canlandırmaktadır.
L. Aucler, Kartaca'nın plân ve resimlerini çizerken eski tarihçilerden, özellikle Roma'lı tarihçi Appiano'nun eserlerinden yararlanmıştır.

TARİHÎ KARTACA ŞEHRİ

Tarihî Kartaca şehri, Kuzey Afrika'da. Tunus körfezi kıyısında ve bugünkü Tunus şehrinin 10 km. kuzey-doğusunda kurulmuştu. Şehir doğuya doğru uzanan bir burun üzerinde bulunuyordu. Bu burnun güneyinde bir lagün, kuzeyinde ise aşılması mümkün olmayan tuzlalar vardı.

Kartaca'lılar, denize doğru uzanmış olan burnun bu özelliğinden ötürü, şehirlerini burada kurmayı uygun bulmuşlardı. Şehri düşman saldırılarından korumak çok kolay olacaktı. Yalnız, lagün ile tuzla arasında kalan dar kıstak önemli bir tehlike meydana getiriyordu. Ama Kartaca'lılar, bunun için de bir çare düşünmekte gecikmediler. Dar kıstağın iki kıyısı arasında birbirine koşut ve çok yüksek üç sıra sur yaptılar. Üzerlerinde burçlar da bulunan bu koşut surlar, birbirlerine geniş köprülerle bağlıydı. Böylece şehir, iyi bir savunma düzenine kavuşmuş oldu.

Surları birbirlerine bağlayan köprülerin ve iç kalenin altı, üçer katlı binalar durumundaydı. Bu binaların ilk ve ikinci katlarında fillerle atların barındıkları ahırlar vardı. Bu ahırlar üç yüz fili ve dört bin atı alacak sayıdaydı. Binaların en üst katlarında ise süvari ve piyadelerin koğuşları bulunuyordu.

Şehrin binaları da o çağa göre çok yüksekti. İçlerinde altı katlı olanlara bile raslanıyordu. Bunlar birbirlerine çok yaklaşık durumda yapılmıştı. Aralarında kalan sokaklar çok dardı. Yüksek binaların böyle birbirlerine çok yakın yapılmış olmasının sebebi şehiriçi savunmasını kolaylaştırmaktı. Surları aşıp, şehre girmeyi başarabilecek bir düşman ordusu, yüksek binaların çevrelediği dar sokaklarda yokedilebilecekti.

ŞEHİR DEVLETİNİN YÖNETİLMESİ

Kartaca şehrinin pazar yeri denize pek yakındı. Pazar yerinin tam ortasında da bir «Baal» (Güneş tanrısı) tapınağı vardı. Üstün güzellikteki «Senato Binası» tapınağın hemen yanındaydı. Şehir Devleti yöneticileri bu binada çalışırlardı. Önceleri Kartaca'yı, soylu aileler arasından seçilen iki devlet başkanı yönetirdi. Ama, bir süre sonra bu bakşanlar eski güçlerini kaybettiler. Soylu kişilerden kurulu ve otuz üyeli «Senato» şehrin yönetimini ele aldı. Başkanların yetkileri kısıtlanmıştı.

Kartaca'nın soylu aileleri, şehir dışındaki büyük malikânelerinde yaşarlardı. Tüccarlar, esnaf ve ahali, şehrin içindeki evlerde otururlardı. Tüccarlar zenginleştikçe soylu kişilerin güçlerini kıskanmaya başladılar. Sonunda ayak-

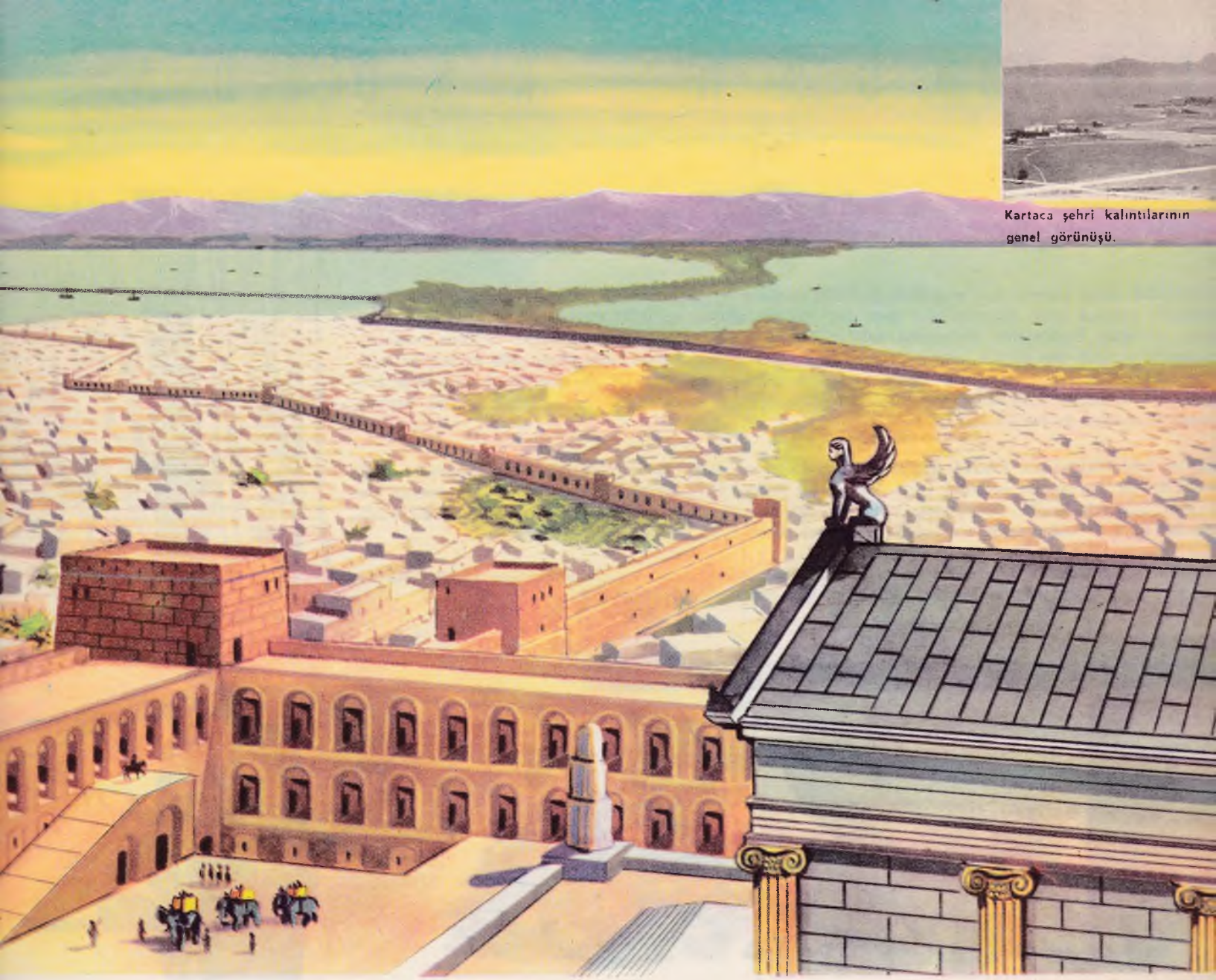

Kartaca şehri kalıntılarının genel görünüşü.

lanarak «Senato»yu dağıttılar ve «Yüzler Meclisi»ni kurdular.

KARTACA'NIN GÜCÜ

Kartaca'nın gücü, sır olarak sakladıkları önemli birkaç özelliğe dayanıyordu. Kartaca'lılar, bu özellikleri ataları olan Fenike'lilerden miras almışlardı. Sudan'dan Baltık denizine kadar uzanan bölgeler içinde serpiştirilmiş ikmal merkezlerinin bulundukları yerler bir sırdı. Gemiciler ve kervanlarda çalışan hizmetlilere gerekli bütün maddeler bu ikmal merkezlerinden sağlanırdı.

Kartaca'lılar, kıymetli maden ocaklarının bulunduğu bölgeleri de büyük bir sır olarak saklarlardı.

Akdeniz limanlarında sattıkları bütün malların yapıldığı atelyeler ve bunların yapımında kullandıkları usuller bütünüyle sırdı. Kartaca'lı gemiciler, açık denizlerde yön bulma ve geniş denizcilik bilgilerini büyük bir sır olarak saklarlar, hiçbir yabancıya öğretmezlerdi. En büyük sır olarak sakladıkları, güçlü donanmalarının üslendikleri limanlardı. Bu gizli limanlara bir örnek olarak Kartaca gösterilebilir. Deniz yoluyla Kartaca'ya gelen bir yabancı, bu şehirde güçlü bir donanmanın üslendiğini anlayamazdı.

Acaba Kartaca'lılar sayıları yüzleri aşan ticaret ve savaş gemilerini nerede üslendiriyorlardı?

Kartaca'lılar, deniz kıyısındaki kumluk alanda esirlere 325 m. çapında ve çember biçiminde bir kanal kazdırmışlar, bu kanalın çevresine de kalın duvarlarla örülü ve üstü kapalı havuzlar yaptırmışlardı. Göz göz olan bu havuzlarda 220 parça gemi barınabiliyor veya onarımı sağlanabiliyordu. Çember biçimi kanalın bir kenarından dış limana açılan dar bir ağız, merkezinde de gene çember biçimi bir adacık vardı. Bu ada üzerindeki üç katlı bina, donanma komutanının karargâhıydı. Üsteki bütün çalışma buradan yönetilirdi. Komutanın emirleri, trampet çalınarak üs'te çalışan işçi ve gimicilere duyurulurdu. Karargâhın üstünde yükselen gözetleme kulesi, Kartaca'ya yaklaşan bütün gemileri izler, üsse giriş, çıkışı düzenlerdi.

Hiçbir yabancı geminin, dış limana ve bu üsse girmesine izin verilmezdi. Üs, şehir içinden bakıldığında da pek göze çarpmazdı. Görevliler dışında hiç kimse üsse giremezdi.
Dış liman, 426 m. boyunda ve 324 m. eninde dik dörtgen bir dalgakıranla çevrelenmişti. Bu limanın da ayrı bir girişi vardı.

İÇ KALE

İç kale Byrsa adı verilen alçak bir tepe üzerindeydi. Kalenin ortasında birçok tapınak bulunuyordu. Kalın ve yüksek surlar, Kartaca'nın son savunma hattını meydana getiriyordu. Kalenin uzun süre savunulması için gerekli bütün düzen alınmıştı.

KARTACA'LILARIN ÇOK TANRILI BİR DİNİ VARDI

Kartaca'lılar birçok tanrıya taparlardı. Bunlar arasında belli başlıları; Savaş tanrısı «Esmun», Güneş tanrısı «Baal» ve Ay tanrıçası «Astarte» idi.
Şehir, düşmanlar tarafından sarıldığı zaman, tanrı «Baal»in koskocaman heykeli tapınaktan dışarıya çıkarılırdı. Boğa başlı bir insan biçiminde olan «Baal» şehir savunmasında askerlere mânevi güç sağlardı. «Baal»in öfkesinden korunmak ve onu sevindirmek için arasıra insan kurban etmek de bir gelenekti. Kurbanlar, şehrin en soylu ailelerinin çocukları arasından seçilirdi.
Fenike'lilerin soyundan gelen Kartaca'lılar, o çağlarda ileri bir uygarlığa sahiptiler. Bugün şehrin kalıntılarını gezen turistler, bu uygarlık karşısında hayranlık duymaktan kendilerini alamazlar.

ODUNDAN KÂĞIDA

Kâğıt yapımında kullanılan bellibaşlı madde ODUN'dur. Genel olarak kâğıdın elde edildiği ağaçların cinsleri de şunlardır: Kavak, çam, köknar, lâdin ve selvi.

Lif biçimindeki bitki dokuları

SELÜLOZ: Ağaç hücrelerinin meydana getirdiği dokular *lif* biçimindedir. Bu dokulara mikroskopla bakacak olursak bitki hücrelerinin ince bir zardan oluşan içi dolu torbacıklar durumunda olduğunu görürüz. Endüstride kullanılan *selüloz* bu zarın esas maddesini teşkil eder. Selüloz, bitki vücudunda önemli bir madde olan *«lignin»* ile birlikte bulunur. İşte kâğıt yapımında kullanılan selülozu elde etmek için onu bu lignin maddesinden ayırmak gerekir. Bu ayırma sonucu elde edilen *kâğıt selülozu* hamuruna, yapılmak istenilen kâğıdın nitelik ve cinsine göre değişik oranda başka maddeler de katılır.

ODUN HAMURUNDAN KÂĞIT YAPMA: Kaba kâğıt ve mukavva yapmak için odun, doğrudan doğruya hamur durumuna getirilir. Önce köknar ve lâdin tomrukları kabuklarından temizlenir ve 1-2 m. boyunda kesilir. Sonra değirmenlerde öğütülür. Suyla karıştırılarak hamur yapılır. Elde edilen bu hamur, kâğıt makinelerinden geçirilerek *kaba kâğıt* ve *mukavva* yapılır.

SELÜLOZDAN KÂĞIT YAPMA: İyi cins kâğıt, *sülfit selülozundan ve sud selülozdan* yapılır. Bu hamurlar, ağaç liflerinin kimyasal eylemlerden geçirilmesi yoluyla elde edilir.

SELÜLOZUN HAZIRLANMASI

Kabuğundan temizlenmiş çam ve kavak ağaçları 1-2 m. uzunluğunda kesilerek kütük durumuna getirilir ve yıkanır.

Temizlenmiş ve yıkanmış olan bu kütükler, çok keskin bıçaklı özel doğrama makinelerinde yonga biçiminde kıyılır.

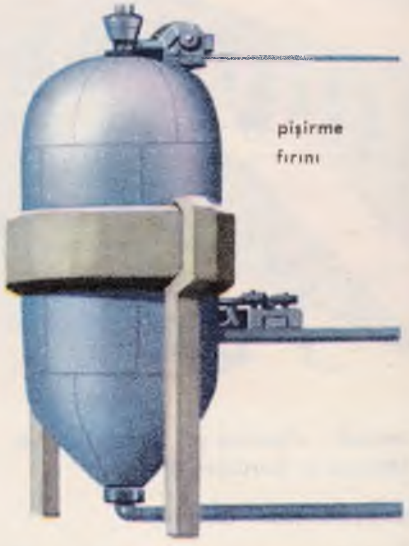

Yongalar, 300 m³.'lük pişirme kazanlarındaki suyun içine atılır. Eğer sülfit selülozu elde etmek isteniyorsa bu suya kalsiyum hidrosülfit $Ca(HSO_3)_2$, sud selülozu yapılmak isteniyorsa sodyum hidroksit NaOH eriyiği katılır. Bu «yonga çorbası» 3 atmosfer basınç altında 20 saat pişirilir. Pişirme 140-150 derece buharla sağlanır.

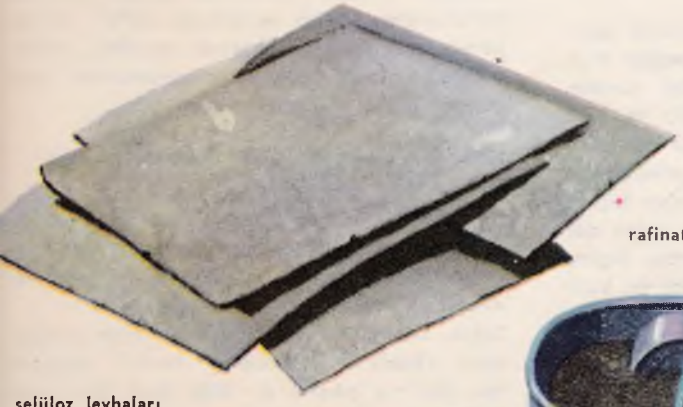

selüloz levhaları

Bu pişirme sonucu odun, yalnız selülozdan meydana gelmiş bir hamur durumunu alır. Böylece lignin ve öbür maddelerden ayrılmış olan selüloz, yıkanıp beyazlatıldıktan ve kurutulduktan sonra preslenerek kalın levhalar durumuna getirilir.
Bu levhalar, kâğıt fabrikaları tarafından satın alınır.

rafinatör (Holânda tipi)

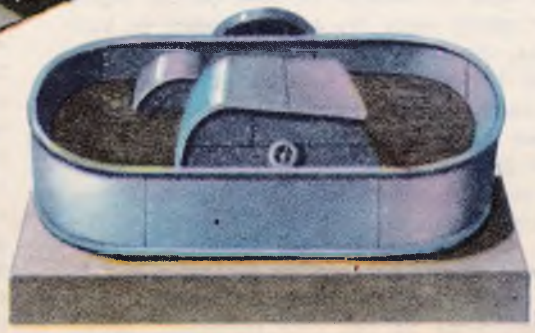

Kâğıdın esas maddesini meydana getiren bu selüloz levhalarını alan kâğıt fabrikaları, bunlar «rafinatör» denilen inceltme makinelerinin içindeki suya atarlar. Suyun içinde şişen ve yumuşayan selüloz, döner bıçakların altında kıyılır. Bu makinelere örnek olarak gösterebileceğimiz Holânda tipi rafinatörlerde (resimde görülen) silindir biçiminde üç keskin bıçak vardır. Yapılacak kâğıdın, mürekkebi yaymaması için inceltilmiş bu hamura, reçine, tutkal, şap ve biraz da nişasta katılır. Kâğıdın parlatılması işini kolaylaştırmak ve selülozun lifleri arasındaki boşlukları doldurmak için de inceltilmiş hamurun içine kaolin ve talk gibi maddeler katılır.

KÂĞIT MAKİNESİ VE AYRINTILARI

Rafinatörlerde koyu bir sıvı durumunu alan inceltilmiş selüloz hamuru bundan sonra borularla kâğıt yapan makineye yollanır. *Kâğıt makinesi* 100 m. uzunluğunda ve birçok ayrıntıdan meydana gelmiştir. Makinenin bir ucundan verilen sulu hamur, sonunda incecik bir kumaş gibi bobinlere sarılır.

Kâğıt makinesinin «Yürüyen» eleği.

BOBİN: Kâğıt şeridi, bobin biçiminde sarılır. Bu sırada, döner bıçaklar, kâğıdın iki yanını düzgün olarak keser. Düz baskı makinelerinde kullanılan kâğıt, bobinler açılıp kesilerek elde edilir.

PERDAHLAMA VE PARLATMA SİLİNDİRLERİ: Bu silindirler kâğıda son biçimini verir.

KURUTMA SİLİNDİRLERİ: Sıkıştırma silindirlerinden çıkan nemli kâğıt, hemen kurutma silindirlerine girer ve burada iyice kurur.

SIKIŞTIRMA SİLİNDİRLERİ: Nemli kâğıt, silindirler arasından geçerken istenilen kalınlığın elde edilmesi için sıkıştırılır ve düzeltilir.

HAVUZ: Sulu hamur, borularla kâğıt makinesinin başındaki dikdörtgen bir havuza gelir.

YÜRÜYEN ELEK: Sulu hamur, altı yarık havuzdan bakır bir elek üzerine dökülür. Kâğıt makinesinin sürekli bir sarsıntıyla sallanan eleği, «yürüyen halı» biçimindedir. Sulu hamurun suyu, elekten süzülür ya da emiciler yoluyla çekilir. Suyunu kaybetmiş nemli bir kâğıt durumunu alır.

300 kg.'lık bir kâğıt bobini

KÂĞIDIN KISACIK TARİHİ

Çin'lilerin çok eski çağlarda kâğıt yapmayı başardıkları biliniyor. Ama bilinen ilk kâğıt yapımevi 652 yılında Semerkant'ta kurulmuştur. Kâğıt yapımı sonradan Arap ülkelerine, 13 üncü yüzyılda Kuzey Afrika yoluyla Endülüs'e, oradan da İtalya ve Avrupa'ya yayılmıştı.

İstanbul'un fethinde, 1453 yılında şimdiki Kâğıthane köyü yakınında bir kâğıt değirmeni işletilmekteydi.

18 inci yüzyılda, Ahmet III çağında bir kâğıt fabrikası açıldı. 19'uncu yüzyılda, Boğaziçi'nde, Üsküdar'da ve Kâğıthane'de iyi cins kâğıt yapan yapımevleri vardı.

TÜRKİYE'DEKİ KÂĞIT FABRİKALARI

İstanbul'da ve İzmir'de birkaç küçük fabrika dışında, yurdumuzdaki en büyük selüloz ve kâğıt işletmesi İzmit'teki «SELÜLOZ VE KÂĞIT FABRİKALARI» (SEKA)'dır. 1936 yılında işletmeye açılan bu fabrikanın gelişip büyümesi şöyle olmuştur:

1936'da 1'inci Kâğıt Fabrikası
1944'de 2'nci Kâğıt Fabrikası ile Selüloz ve Klor-Alkali Fabrikaları
1954'de 3'üncü Kâğıt Fabrikası
1960'da 4'üncü Kâğıt Fabrikası
1961'de 5'inci Kâğıt Fabrikası

Bu işletmenin fabrikalarında, 1936 yılında 15.000 ton olan yapım, 1972 yılında 259.170 tona ulaşmıştır.

ODUNUN ORGANİK KİMYA YÖNÜNDEN YAPISI

Açık havada kurumuş olan odunda şunlar bulunur:

- % 20 su
- % 30 selüloz (ortalama)
- % 21 hemiselüloz
- % 24 lignin
- % 2 yumurta akı maddeleri, reçine ve tuz.

DÜNYA'NIN EN BÜYÜK SIRADAĞLARI

Dünya'nın en yüksek noktası olan Everest tepesi

Yeryüzünde kısa bir süre içinde ve birden oluşmuş hiçbir sıradağ yoktur.

Yerkabuğunu meydana getiren katmanlar, oluştukları çağlardaki esas durumlarını çok ender olarak saklarlar. Bu katmanlar, Dünya'nın geçirdiği jeolojik çağlar içinde zaman zaman alçalarak, yükselerek, kıvrılarak, kırılarak, ya da bütünüyle alt-üst olarak türlü kıpırdanmalara uğramışlardır.

Yerkabuğunun bu türlü kıpırdanmalarına sebep olan güçlerin kaynağı Dünya'nın içindedir. Bundan ötürü biz, bunlara «iç etkenler» deriz. İç etkenlerden bazıları çok yavaş, ancak jeoloji çağları boyunca kendilerini gösterir. Öte yandan yanardağ püskürmeleri ve depremler gibi iç olaylar daha hızlı bir biçimde meydana çıkarlar.

Yerkabuğunda iç etkenlerden ötürü oluşan kıvrımlar bir yandan yükselirken, öte yandan da ufalanma, ayrışım, toprak sürünmesi ve yer kayması gibi hemen başlayan «dış etkenler» in etkisiyle yüksekliklerini kaybederler. Kıvrılma olayı, bu aşınımlardan daha güçlü bir biçimde kendini gösterdiğinde, sıradağlar meydana gelir.

Jeologların hesaplarına göre Alp dağları oluştukları sırada eğer bir yönden de dış etkenlerin etkisiyle aşınmamış olsalardı, bugünkü yükseklikleri 10.000 m.'yi geçecekti.

DAĞLARIN YAŞLARI

Genç sıradağlar: Dorukları yüksek ve sivridir. Bu sıradağlar arasındaki vâdiler çok derin ve sarptır. (Alp dağları, Himalayalar, Atlas dağları, Kayalık dağları)

Orta yaşlı sıradağlar: Tepeleri yuvarlaktır. Nehirler, alçak tepelerin yayvan vâdileri arasından kıvrıla kıvrıla akarlar. (Ural dağları, Appalachian dağları)

Yaşlı sıradağlar: Dalgalı bir görünüşleri vardır. Yükseltileri fazla değildir. Düz tabanlı vâdilerinde nehirler menderesler çizerek akar. (Kanada, Batı Sibirya ve Batı Afrika dağları)

DÜNYA'NIN EN BÜYÜK SIRADAĞLARININ YERYÜZÜNE YAYILIŞI

Dünya'nın yüzölçümü 509.950.715 km².'dir. Bunun üçte birinden daha az bir bölümünü kara parçaları meydana getirir. Karaların dörtte birini de dağlar kaplar. Karaların yüzölçümü 148.882.000 km².'dir.

Akarsuların kazdıkları boğazların özel bir biçimine «kanyon» adı verilir. Bunun en güzel örneği, Kuzey Amerika'da Kayalık dağların batısında yer alan yüksek platoların yatay tabakaları içine oyulmuş, bazı yerlerde 1000 m.'den daha derin olan Büyük Colorado Kanyonu'dur.

Akarsular, yumuşak kayaları daha kolay kemirir. Bir yamaç üzerinde farklı dirençte kayalar varsa bunlardan az dirençli olanların süpürülüp götürülmesiyle dirençli olanlar yüksekte kalır. Peribacaları adı verilen bu şekillerin en güzel örneklerine yurdumuzda Ürgüp çevresinde Göreme vâdisinde raslanır.

DÜNYA'NIN EN YÜKSEK DAĞLARI VE SIRADAĞLARI

Asya

HİMALAYALAR — Dünya'nın en büyük sıradağlarıdır.
Kuzey Hindistan'la Tibet arasında 2560 km. uzunlukta ve 150 - 250 km. genişlikte olan Himalayalar, Alp dağları sistemine bağlı genç dağlardandır. Dünya'nın en yüksek noktası olan Everest (8882 m.) bu sıradağlar üzerindedir. İngiliz dağcılık ekibi şefi Sir Edmund Hillary ile Nepal'li Tenzing, 29 Mayıs 1953'te bu doruğa çıkmayı başarmışlardır.
KARAKURUM — Dünya'nın en korkunç görünüşlü sıradağlarından biridir. Bu sıradağların en yüksek noktası olan K2 doruğuna (8611 m.) 1954 yılında bir İtalyan dağcılık ekibi tırmanabilmiştir. «K» harfi Karakurum, «2» rakamı da yükselti yönünden Dünya'da ikinci geldiğini gösterir.
PAMİR (Yerli dilinde Bam-i-Dunya=Dünya'nın çatısı) — Bu geniş ve yüksek plato'nun en yüksek noktaları Stalin (7475 m.) ve Kungur (7850 m.) doruklarıdır.
TİBET — Dünya'nın en yüksek ve en geniş platosudur. Ortalama yüksekliği 4800 m.'dir.
ALTAY — Tanınan en eski sıradağlardır. Uzunluğu 1500 km., en yüksek noktası Beluka (4336 m.) doruğudur.

Afrika

Afrika'daki dağlar ayrı ayrı kümeler durumundadır. Birbirlerine bağlanıp sıradağlar meydana getirmezler. Habeşistan bölgesindeki yüksek yayla, dağların toplu olarak bulunduğu tek yerdir. Bu bölgenin en yüksek noktası Daşan dağıdır (4620 m.).

ATLAS DAĞLARI — 2400 km. uzunluğundaki bu sıradağlar, jeoloji yönünden Afrika'dan çok Avrupa ile ilgilidir. Atlas dağları, Alp dağlarının oluştuğu jeolojik çağda onlarla beraber meydana gelmiştir. Aynı özelliğe sahip genç dağlardandır. En yüksek noktası Cebeli Ayaşi'dir (4300 m.).

RUWENZORİ — 107 km. uzunluğunda büyük bir dağdır. 4700 m.'den yüksek dört doruğu vardır. Bunlardan en yükseğinin yükseltisi 5130 m.'dir. Yerli dilinde «Ruwenzori» kelimesi «yağmur yapıcı» anlamına gelir. Bu dağın üstü sık tropikal ormanlarla örtülüdür.

KİLİMANJARO — Sönmüş bir yanardağdır. Yüksekliği 6010 m.'dir. Ekvator çizgisinin hemen güneyinde olmasına rağmen doruğunda kar hiç eksilmez. Tersine, eteklerinde tropik iklim kuşağının bütün bitkileri yetişir.

KENYA — Kilimanjaro gibi sönmüş bir yanardağdır. Doruğu 5195 m. yüksekliğindedir.

Kuzey Amerika

KAYALIK DAĞLAR — Kuzey Amerika'da, Büyük Okyanus kıyıları boyunca Alaska'dan Orta Amerika'ya kadar uzanır. Kuzeyindeki Alaska dağlarında, Kuzey Amerika'nın en yüksek noktası olan Mc. Kinley (6187 m.) dağı bulunur.

APPALACHİAN DAĞLARI — Kuzey Amerika'nın Atlas Okyanusu kıyılarında bulunur. Çok yaşlıdır. En yüksek noktası 2000 m.'yi biraz geçer.

Güney Amerika

AND DAĞLARI — Alp dağları sisteminde olan And dağları, Güney Amerika'da; Büyük Okyanus kıyıları boyunda ve kuzey-güney doğrultusunda uzanır. Birçok sıradağ meydana getirir. Bu sıradağlar arasında derin vâdiler, yüksek platolar ve geçitler yer alır. Dünya'nın en yüksek başkenti (La Paz 3700 m. - Bolivya), üzerinde ulaştırma yapılan gölü (Titica 3800 m. Yüzölçümü 9000 km^2.), demiryolu tüneli (Galera 4000 m. - Peru), dağ kasabası (Loripongo 3900 m. - Bolivya), yanardağı (Cotopaxi 5750 m. - Ekvator) ve sönmüş yanardağı (Aconcagua 7023 m. - Arjantin) bu sıradağlar üzerinde bulunur.

Avrupa

ALP DAĞLARI — (Bakınız: Resimli Bilgi. Sayı: 2, sayfa: 26 - 27).
KAFKAS DAĞLARI — Alp dağları sistemine bağlı olan bu dağlar, Karadeniz'le Hazar denizi arasında kuzeybatıdan güneydoğuya doğru (ortalama 1120 km.) uzanır. En yüksek dorukları Elbruz (5630 m.) ve Kazbek'dir (5042 m.).

KARPAT DAĞLARI — Orta Avrupa'da 1450 km. uzunluğunda bir yay çizerler. En yüksek noktası Gerlsdorfer Spitze'dir (2663 m.).

PİRENELER — (Bakınız: Resimli Bilgi. Sayı: 8, sayfa: 126 - 127. İspanya fizikî).

URAL DAĞLARI — Avrupa ile Asya kıtalarını birbirinden ayıran ve ortalama 2650 km. uzunluğunda yaşlı bir sıradağdır. En yüksek noktası Talposis'tir. (1690 m.).

TÜRKİYE'NİN SIRADAĞLARI

Alp - Himalaya kıvrımlı dağlar kuşağı üzerinde yer alan yurdumuzda dağlar, genel olarak kıyılarda toplanmıştır.
Kuzeyde, Karadeniz kıyıları boyunca doğudan batıya doğru uzanan ve birkaç sıra meydana getiren sıradağlara «Kuzey Anadolu Dağları» adı verilir. Bu dağların en yüksek noktası Kaçkar dağıdır (3932 m.).
Güneyde ise «Toros Sistemi» yer alır. Bu sıradağ, Antalya körfezinin batısından ülkenin güneydoğu ucuna kadar uzanır. En yüksek noktası Hakâri bölgesinde Reşko tepesidir (4168 m.).
İç Anadolu ve Doğu Anadolu'daki öbür dağlar, çoğunlukla yanardağ konileri durumunda ova düzlükleri üzerinde yükselir (Ağrı 5137 m., Küçük Ağrı 3896 m., Süphan 4058 m., Tendürük 3660 m., Nemrut 2828 m. ve Erciyaş 3917 m. yanardağ konileri gibi). Bu bölgede küçük sıradağlar da bulunur (Bingöl, Karasu - Aras, Tecer sıradağları gibi).
Batı Anadolu'da, Ege denizine dik sıralar durumundaki koşut dağların yükseklikleri pek önemli değildir. Yalnız Marmara bölgesinde bulunan ve sönmüş bir yanardağ olan Uludağ (2543 m.) bölgenin en yüksek dağıdır.

Bizans çağında İstanbul sokaklarından birinin görünüşü : Dünya'nın dört bir yönünden gelen yabancılar, Doğu'nun ve Akdeniz'in de

BİZANS ÇAĞINDA İSTANBUL

Bizans'lı bir köylü

Fatih Sultan Mehmet'in komutasındaki Türk orduları «Roma» nın vârisi ve Bizans İmparatorluğu'nun başşehri İSTANBUL'u (Constantinopolis) 29 Mayıs 1453'te fethetmişlerdi. Türk'ler, şehre girdikleri zaman 249 yıl önce «Altın Şehir» diye anılan bu şehri, meydanlarındaki anıt ve sütunlarına varıncaya kadar soyulmuş, iç kargaşalıklardan kendini toparlıyamamış feci ve yoksun bir durumda bulmuşlardı.

1204 yılında, bir dost olarak Bizans'a gelen Haçlı ordusu, bir düşman gibi burasını işgal etmişti. Hıristiyanlık uğruna savaşa katıldıklarını söyleyen, ama aslında serüven peşinde koşan on binlerce çapulcu, güzelim şehri haftalarca yağma etmiş; kalblerindeki kötülük ve kıskançlıktan her yanı ateşe vermişlerdi. Kaçıp kurtulamıyan ve kendilerini savunmaktan yoksun, erkek, kadın, çocuk, genç ve ihtiyar onbinlerce Bizans'lıyı acımadan öldürmüşlerdi.

İşte Türk'ler, 249 yıl önceki yağma ve tahripten sonra eski uygarlığına bir daha erişememiş bir şehri fethetmişlerdi. Haçlı'ların yıktığını onlar yapmış ve cennet şehri üstün güzellikteki eserlerle doldurmuşlardı. Biz bu yazıda, Bizans İmparatorluğu'nun başşehri İstanbul (Constantinopolis)'un, Haçlı'ların tahribinden önce gerçekten bir «Altın Şehir» olduğu çağlardaki yaşayışını yansıtacağız.

ALTIN ŞEHRİN GÖRÜNÜŞÜ

İstanbul'u, Bizans İmparatorluğu çağında olduğu gibi Hipodrom'un (At Meydanı) tribünleri üstünden seyrettiğimizi düşünelim. Çevremize göz gezdirdiğimizde ona neden «Altın Şehir» adını verdiklerini anlarız.

Gerçekten çiçekli balkon ve teraslar arasından görünen yüzlerce kilisenin yaldızlı kubbesi ve soylu kişilerin saraylarını örten gümüşlü damlar, yolların iki yanındaki mermer çeşmeler, büyük ceviz kapılar, bronz sütunlar, zafer anıtları, dikili taşlar, bir renk bolluğu içinde gözlerimizi kamaştırır. Pahalı ve rengârenk elbiseler giyinmiş Bizans'lıların doldurduğu sokaklar «Altın Şehrin» gerçek olduğunu belirtir.

Subay

ALTIN ŞEHRİN SOKAKLARINDA

Bizans çağındaki İstanbul'da dolaşmak istersek önce bir at ya da bir gezinti sedyesi edinmemiz gerekirdi. Çünkü kalabalıktan, değil yürümeye, adım atmaya bile imkân bulamazdık. Altın çıngıraklı elbiseleriyle Macar'lar, dazlak kafalı Bulgar'lar, Afrika, Asya ve Sicilya'dan gelen Arap'lar, Balkanlar'dan inen silâhlı Hırvat'lar, Isparta'lılar, Batı'dan gelen Frank'lar bu kalabalığı meydana getirirdi.

İşte insan bu inanılmayacak kadar karışık ırk ve ulustan kurulu yabancı arasında ancak bir şeye binerek dolaşabilirdi. Bunlar arasında lüks ve pahalı giyinen Ege denizi korsanları ilk bakışta göze çarpmaktaydı.

«Altın Şehir» in sokaklarını dolduran bu insanların arasında Bizans'lılara pek raslanmazdı. Onlar ya mağazalarındaki tezgâhlarının başında müşteri bekler ya da Hipodrom'daki oyunları seyretmeye koşarlardı. Zenginler ise saraylarının lüks salonlarında politika yaparlardı.

Papaz

ırıyla ürünlerini kapışırlardı. Bunların içinde Şam ve Çin ipeklileri, altından yapılmış değerli süs eşyası en çok arananlarıydı.

M A Ğ A Z A L A R

Şehre akın eden bu yabancılar ne yaparlardı? Alırlar ve satarlardı.

Bizans'ın başşehri, Doğu'nun ürün ve mallarının aktığı büyük bir pazardı. Batı'nın bütün tüccarları ender bulunan ve en pahalı malları arayıp bulmak için buraya koşarlardı. İçleri, Seylan tarçını, Cava sarısabırı, Tibet yosunu, Arabistan günlüğü, ağaç-kavunu yağı ve türlü türlü baharat kavanoz ve torbalarının dolup taştığı sayısız aktar dükkânı vardı.

Güzel kokular satan mağazalar çoğunlukla Batı'lı tüccarlarla iş yaparlardı. Balmumcular, saraçlar, sabuncular ayrı sokaklarda toplanmıştı. İçki ve tatlı satan dükkânlar, kurumuş boğazları ıslatır, acımış ağızları tatlandırırdı.

Ama en güzel şeyler kuyumcularla kumaşçılarda bulunurdu. Altın içinde yüzen şehirde pek çok kuyumcu vardı. Bunlar, altın işlemeciliğinin üstün birer eseri sayılabilecek çok ince işlenmiş ve kıymetli taşlarla süslenmiş kolyeler, tokalar, küpeler, bileziklerle süs eşyasının saklanabileceği çekmeceler, vazolar, buhurdanlar yaparlardı. Doğu'nun en güzel kumaşlarını Bizans tuhafiyecilerinde bulmak mümkündü. Çin ipeklileri, Şam pamuklu ve döşemelikleriyle Sicilya basmaları en çok aranan dokumalardı.

Bizans eri

BİZANS'LILAR NASIL GİYİNİRDİ ?

Kumaşçı dükkânlarında dolaşmamız, Bizans'lıların giyinişi üzerinde durmamızı gerektirir. Gerçekten bu kadar zengin ve güzel kumaşların satıldığı bir şehir halkının giyinişi meraka değer.

Halk çok sade giyinirdi. Torba biçiminde uzun kollu bir gömlek altına dar pantolon giyer, diz kapaklarına kadar dolak sarardı. Tüccar ve mağaza sahipleri belden sıkılmış bol bir mantoya bürünürler, ayaklarına sandal giyerlerdi.

Pahalı ve en güzel kumaşlardan yapılmış elbiseler, zenginlerle saray ileri gelenlerinde bulunurdu. Bu elbiselerin bellibaşlı özelliği, altın ve gümüşle işlenmiş, değerli taşlarla süslenmiş olmasıydı.

Ama en ilgi çekici kılıklar, resimli elbiselerdi. Bu çeşit elbiselerin üzerinde İsa Peygamberin bütün hayatını canlandıran resimler bulunurdu.

Soylu bir kadının elbisesi üzerinde tarihî olayları gösteren resimlere de raslanırdı.

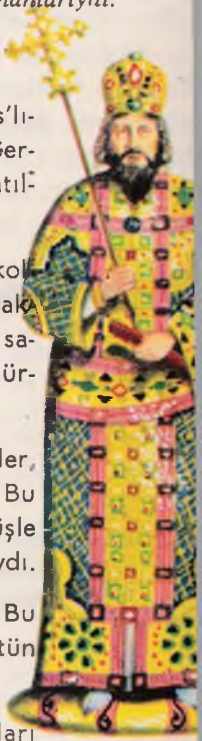

İmparator

Din adamlarının, yüksek memurların ve askerlerin kılıkları, Bizans'ın zenginliğini yansıtırdı.

Değerli süs eşyasından mozaik ve minyatürlere, anıtlardan bina ve saraylara, mağazalardan sokak ve caddelere kadar her şey ve her yer bu «Altın Şehir» in göz kamaştırıcı renklerini meydana getirirdi.

A Ş I R I Z E N G İ N L İ K V E K O R K U N Ç Y O K S U L L U K

Ortaçağ'da, bütün Batı ülkelerinde olduğu gibi «Altın Şehir» de de aşırı zenginliği, korkunç bir yoksulluk izlerdi. Canlı bir ticaret ve yabancıların döküp saçtığı paralar, sanıldığı gibi Bizans halkını yüksek bir ekonomik seviyeye ulaştırmamıştı. Zenginlik, yüksek devlet memurları, büyük toprak sahipleri ve askerlerin elinde toplanıyordu. Yüksek devlet memurlarının sayısı pek çoktu ve bunlar, büyük kazançlar sağlamak imkânını bulurlardı: Çünkü ülkenin bütün ticaretini onlar kontrol ederlerdi. Toprak sahipleri, aşırı vergi yüzünden yoksulluğa düşen küçük çiftçilerin tarlalarını, çok az bir para karşılığı ellerinden alırlar, zenginliklerini artırırlardı. Askerler, ganimetlerin bölüşülmesi ve yüksek maaşlarla gerçek birer hazine sahibi olurlardı. Buna örnek olarak Bizans ordusunda onbaşı rütbesindeki bir askerin bugünkü parayla yılda 75.000 lira, bir ordu komutanının ise 600.000 lira maaş aldığını gösterebiliriz.

BALIKÇILIK

Sofrada önünüze konan balığı iştahla yerken, her yıl ne kadar balık tutulduğunu hiç düşünür müsünüz?

Tabiatın bize sunduğu en değerli besinlerden biri olan balıkların, tatlı ve tuzlu sularda yaşayan binlerce türü vardır. Bugün, bütün Dünya'nın deniz, göl ve nehirlerinde 32 milyon tondan fazla balık yakalanır.

Bundan ayrı olarak, her yıl 50.000 balina da avlanır.

Türkiye suları balık yönünden çok zengindir. Denizlerimizde her yıl ortalama 110.000 ton balık avlanır.

Kara sularımızda avlanan balıkların çoğu (üçte ikisi) Boğazlar ve Marmara'dan çıkar. Geri kalan üçte biri de Karadeniz ve Akdeniz'de yakalanır.

Tatlısu balıkçılığı yönünden en önemli göllerimiz, Manyas, Eber, Akşehir, Beyşehir, Bafra, Ulubat (Apolyont), Seydişehir ve Amik'tir. Bu göllerde avlanan balık yılda 400 tonu bulur.

EN ÇOK AVLANAN BALIKLAR

Türkiye sularında avlanan balıkların en önemlileri, lüfer, kalkan, kefal, levrek, izmarit, istavrit, kırlangıç, pisi, tekir, mercan, barbunya, sinarit ile dış pazarlarda alıcısı çok bulunan uskumru, sardalya, kolyos, palamut, torik, kılıç ve ton balığı (orkinos) dur.

Göl ve nehirlerimizde avlanan balıkların arasında alabalık, kızılkanat, tatlısu levreği, yayın, yeşil sazan, tatlısu kefalı, inci balığı ve dere kayası en önemlileridir.

Genellikle Gelibolu'da çıkan sardalya balıkları geniş ölçüde konserve yapımında kullanılır. Ton Balığı'ndan yapılan konserveler de çok aranır.

Balıkların taze olarak saklanması için de kıyı şehirlerimizde ve tüketim merkezlerinde soğuk hava depoları kurulmuştur.

Nehirde kamışlı olta ile balık avlayan bir balıkçı

BALIKÇI KAYIK VE GEMİLERİ

Bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde balık avı için kullanılan değişik biçimde kayık, motor ve gemiler vardır. Bunların arasında ilkel teknelerden en modern balıkçı gemilerine kadar her çeşidine rastlamak mümkündür. Açık deniz avcılığı için kullanılan bazı büyük balıkçı gemilerinde «ezdik» gibi modern aygıtlar da kullanılır.

yelkenli balıkçı teknesi

tarak ağı gemisi

ÇEŞİTLİ AĞLAR

Dünya'nın her bölgesinde çok çeşitli ağlar kullanılır. Bu ağların biçimi ve yapısı, avlanılacak suya ya da avlanacak balığa göre değişir. Açık deniz avcılığında kullanılan ve uzunluğu 1500 m.'yi geçen tarak ağlarını bunlara bir örnek olarak gösterebiliriz.

nehir ve göllerde bir çeşit sepetle balık avı

göl ve denizlerde kullanılan saima ağı

iki balıkçı kayığından birden salınan gırgır ağı

TÜRK BALIKÇILARININ AVLANMA ARAÇLARI

Yurdumuzda «kıyı balıkçılığı» uygulanır. Balıkçılarımız, çokluk 5 - 6 tonluk «gırgır kayığı» kullanırlar. Beş ya da 6 çift kürekle çekilen bu kayıkları 15 - 20 tonluk «balıkçı motorları» yedeklerine alarak av alanına götürürler. Daha küçük balıkçı kayıkları arasında üç çifte kürekle çekilen «kancabaş» ve «ateş kayığı» çok yaygındır.

Yurdumuz balıkçıları iki biçimde balık avlarlar: Ağ ve olta ile. Zıpkınla balık avlama yaygın olmamakla birlikte, kılıç avında arasıra kullanılır. Balık ağları içinde «gırgır ağı» deniz yüzeyine yakın yüzen balıkların, «ırgıp ağı» da dip balıkların avlanmasında yararlanılan belli başlı ağlardır.

Bunlardan ayrı olarak «Yeldirme ağı», «iskorçila ağı» ve «alamana ağı» gibi özel ağlar da vardır. Sığ sularda ve çokluk tatlısu balıkçılığında «serpme» kullanılır.

Oltaların da, ayrı ayrı özellikleri olan cinsleri vardır. Bunlardan «paraketa» ve «çapari» en yaygınıdır. Balıkçılarımız ağ ve oltalardan ayrı olarak, istakoz avında sepet, karides avında da kepçe kullanırlar. Balıkçılarımız «dalyan» dan da geniş ölçüde yararlanırlar. Dalyan, kıyıya yakın sığ sularda, deniz tabanına çakılan kazıkların aralarına gerilen ağlarla yapılır. Bunlar dikdörtgen biçimindedir. «Çubuk dalyanı», «şira dalyanı» ve «ağlı dalyan» gibi çeşitleri vardır.

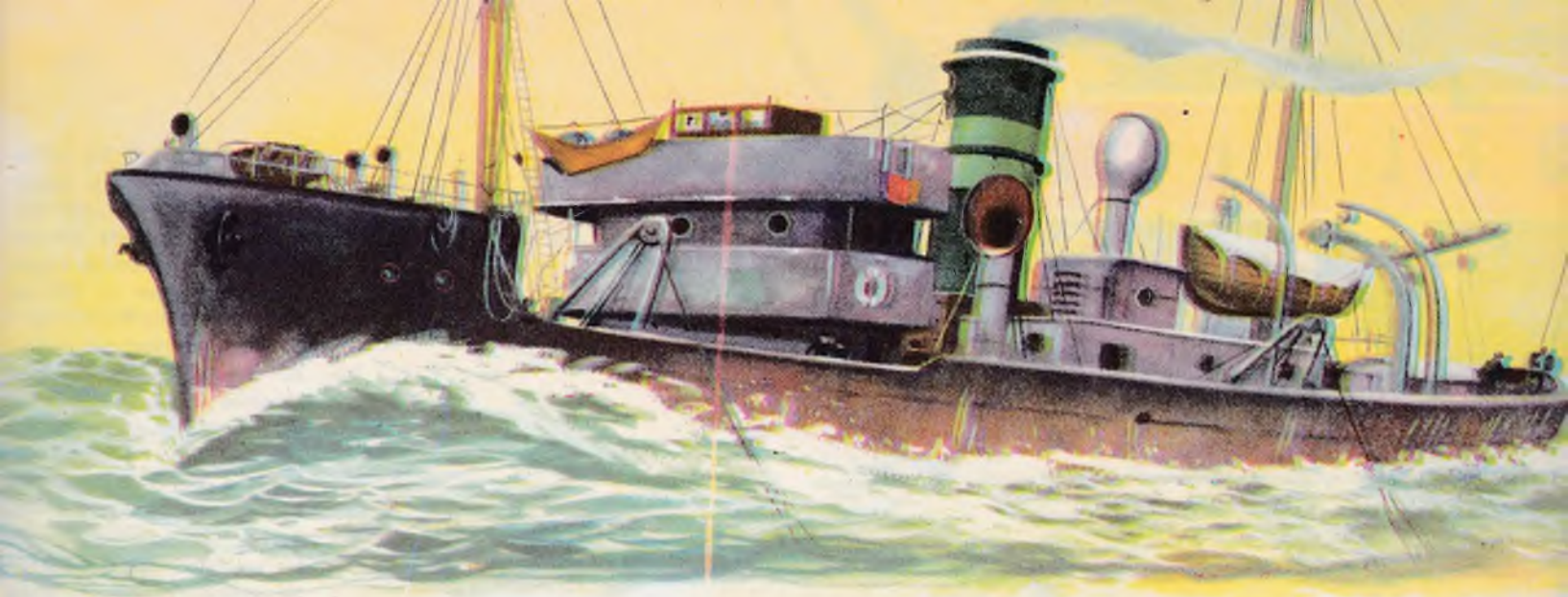

AÇIK DENİZ BALIKÇI GEMİSİ	
Uzunluğu	55 m.
Motor gücü	1500 B. G.
Taşıyacağı yük (balık)	1800 t.
Hızı	20 mil
Tayfa sayısı	20

Büyük ve modern balıkçı gemileri, Atlas Okyanusu ve Büyük Okyanus'ta Arktika ve Antarktika sularında yapılan açık deniz balık avlarında kullanılır. Aylarca süren bu büyük avlarda, tutulan balıkları taze olarak saklamak belli başlı problemdir. Bundan ötürü modern balıkçı gemilerinde, konserve yapabilecek makinelerle soğuk hava depoları bulunur. Av için gereken birçok âletin de bulunduğu bu gemiler, balıkçıların bütün ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde yapılmışlardır.

ÇEŞİTLİ BALIK AVLAMA USULLERİ

Yurdumuzda ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde kılıç balığı avında zıpkın kullanılır.
Grönland'da yaşayan Eskimo'lar fok avında zıpkından yararlanırlar. Zıpkın elle savrulduğu gibi özel toplarla da atılır. Bu sonuncu biçim çokluk balina avında uygulanır. Ağla yakalanan büyük balıkların, gemiye çekilmesi güç olduğundan, bunlar ucu kanca biçimindeki zıpkınlarla (resimde görülen) ağın torbası içinden teker teker toplanır.

Niger ve Kongo gibi Afrika nehirlerinde avlanan yerli balıkçılar, suyun yatağına çitler çakarlar. Suyun akıntısına dik gelecek biçimde çakılan bu çitler önünde toplanan balıkları, usta dalgıçlar elle tutarlar. Ancak, bu iş öyle sanıldığı kadar kolay bir şey değildir.
Hızlı akıntının bulunduğu yerlerde suya dalmak çok tehlikeli sonuçlar verir. Birçok yerli balıkçı bu yolda hayatlarını kaybetmektedir.

Gece yapılan balık avlarında genellikle ışık kullanılır. Yurdumuz balıkçıları lüfer avına «lüks» lâmbalarıyla çıkarlar. Işığın kaynağına doğru gelen balıklar böylece kayık çevresinde toplanmış olurlar.
Balıkçılarımızın «Ateş Balığı» dedikleri Sardalya Balığı da ışığın yardımıyla ve ağla yakalanır. Bazı ülkelerde fosforlu olta iğneleri de kullanılır. Denizin içinde de parlayan fosfor, balıkların dikkatini yem üzerine çeker.

Çin Hindistanı'nda, Malaya bölgesindeki balıkçılar bir çeşit dalyan kullanırlar. Bu dalyan çitlerden yapılır. Yalnız, balığa bir çeşit tuzak kurması dolayısıyla, ayrı bir özelliğe sahiptir.

Dalyanın ağzından giren balık bir daha çıkamaz. Dolambaçlı biçimde döşenmiş olan bu çitler, genişçe havuzlarda son bulur.

Burada balıkları bekleyen balıkçılar onları kepçeyle rahatça yakalarlar.

SULARIMIZDA YAŞAYAN BALIKLARIN ÖZELLİKLERİ

Sularımızdaki balıklar, yerli, geçici ve gezici olmak üzere üçe ayrılır. Tekir, levrek, barbunya, hani, kırlangıç gibileri yerli balıklarımız arasındadır.

Geçici balıklar, sularımızdan gelip geçenler, göç edenlerdir. Bunların belli başlıları, sardalya, ton balığı, palamut, torik ve lüferdir. Yumurtalarını bırakmak için nehir ağızlarından tatlı sulara giren ve yumurtladıktan sonra tekrar denize çıkan balıklara da gezici balıklar denir. Mersin, ringa, levrek gibilerini sularımızdaki gezici balıklara örnek olarak gösterebiliriz.

Belçika, Avrupa'nın «Dörtyol ağzı» denilebilecek bir kara parçası üzerinde bulunur.

Elimize bir cetvel, bir de kalem alalım: Fransa'yı İskandinav ülkeleri ve Rusya ile; İngiltere'yi de Orta Avrupa ülkeleriyle (Avusturya-Yugoslavya-Yunanistan ve Almanya-Çekoslovakya-Macaristan - Romanya) birleştiren doğrular çizelim. Bu doğrulardan hepsinin Belçika'dan geçtiğini görürüz. Belçika, Avrupa'nın «Dörtyol ağzı» denilebilecek bir kara parçası üzerinde bulunmaktadır. Bundan ötürü Avrupa ekonomisinde önemli bir yer tutar. Gerçekten transit yolları üstünde bulunan bütün ülke ve şehirler, önemli birer ticaret merkezidir. Bu değişmez kuralın bir örneği olarak İsviçre'yi de gösterebiliriz. Belçika gibi küçük olan bu ülkenin de önemi büyüktür.

Anvers, üç büyük ülkenin Atlas Okyanusu'na açılan bir kapısıdır.

Avrupa'daki zengin devletler şeridi

Belçika'nın bir başka özelliği de Kuzey-doğu Fransa'da, Almanya'nın Ren-Ruhr havzasında ve hiç kıyısı bulunmayan İsviçre'deki büyük endüstri şehirlerinin Atlas Okyanusu'na açılan bir kapısına: Anvers limanına sahip olmasıdır. Anvers, Rotterdam'dan sonra Avrupa'nın ikinci büyük limanıdır. Anvers'in Belçika için önemini belirtmek üzere şu kıyaslamayı yapabiliriz: Türkiye'nin 1962 yılındaki bütün ithalât ve ihracat toplamı 6,9 milyon tondu. Buna karşılık aynı yıl yalnız Anvers'e gelen ve bu limandan çıkan maddelerin ağırlık toplamı 33,5 milyon tonu bulmuştu.

Avrupa hartasını dikkatle incelersek Fransa, İngiltere, Hollanda, Batı Almanya, Danimarka ile İskandinav ülkelerinin bulunduğu ve her türlü zenginliğe sahip devletler şeridine Belçika'nın da girdiğini görürüz. Belçika'nın bu zenginliği; kömür yatakları, verimli toprakları, üzerinde ulaştırma yapılabilen nehirlerle bunları birbirine bağlayan kanalları, eski ve köklü bir endüstrisinden ileri gelmektedir. Yolları, bilhassa demiryolları şebekesi o derece sıktır ki köylülerinin çoğu günlük hayatının bir kısmını fabrikalarda, diğer bir kısmını da tarlalarda çalışarak geçirirler.

Şehirler, köy ve çiftlikler birbirine karışmıştır.

BENELÜKS

Belçika, ekonomik durumunu daha da düzeltmek için 1958 yılında komşuları, Hollanda ve Lüksemburg ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre üç devletin ekonomileri bir bütün durumuna geldi: Vergiler, ücretler, fiatlar, kiralar üç devlette de aynı oldu. Böylece üç devlet arasında gümrük duvarları kalkmış ve sermaye sürümünde kolaylık sağlanmış oldu. Bu anlaşmadan sonra üç devlet bir tek isimle anılmaya başladı:

Benelüks (BElçika, NEderland «Hollanda» ve LÜKSemburg) devletleri.

BELÇİKA İLE İLGİLİ BAZI RAKAMLAR

Uzunluğu : 271 km. Yüzölçümü : 30.507 km².
Genişliği : 177 km. Nüfusu : 9.650.944

Nüfus yoğunluğu: km²'ye 316 kişi. Nüfus yoğunluğu yönünden Hollanda'dan sonra Avrupa'da ikincidir.
Brüksel (Başkent)'in nüfusu: 1.074.726 'dır
En büyük liman : Anvers.
Önemli şehirleri: Liège, Ostende, Gand, Charleroi, Namur.
Ahalisi: Flaman'lar (Germen soyundan gelirler, nüfusun % 51'ini meydana getirirler ve Flamanca konuşurlar.), Valon'lar (nüfusun % 43,4'ünü meydana getirir ve Fransızca konuşurlar.), Fransız, İtalyan ve Hollanda'lılardan meydana gelmiş bir topluluktur.

ANKARA MEYDAN SAVAŞI

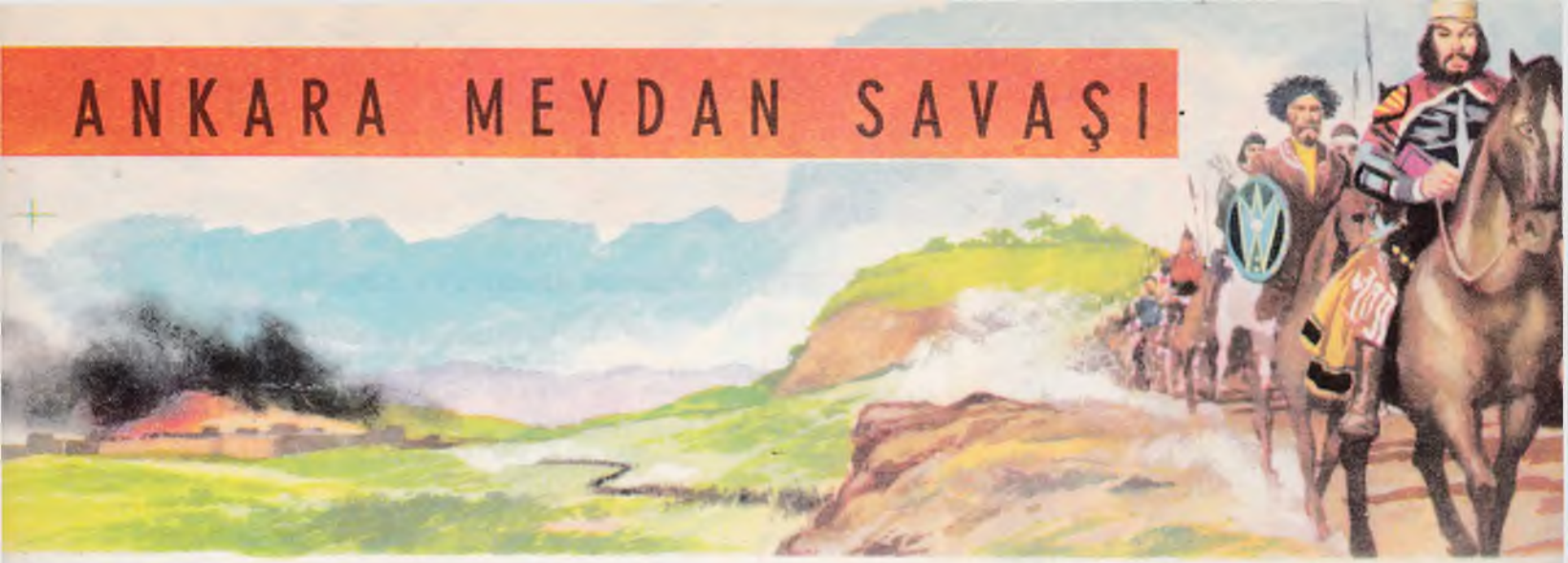

Timur'un Ordusu Anadolu'da yakıp yıkmadığı şehir bırakmamıştı.

Doğu Türkleri'nin ünlü hükümdarı Timur'un ordusu ile, Anadolu'da yerleşip hızla gelişmeye başlayan Osmanlı Türkleri'nin cesur padişahı Yıldırım Bayezit (Bayezit I)'in kuvvetleri, 28 Temmuz 1402 günü Ankara yakınlarında çatışmışlardı. Ankara Meydan Savaşı, diye anılan bu savaş, iki büyük Türk hükümdarı arasında başlayan egemenlik yarışmasının kaçınılmaz bir sonucuydu. Asya ortalarından doğup gittikçe büyüyerek Anadolu sınırlarına kadar genişleyen Timur İmparatorluğu'nun karşısında tek engel, Osmanlı Türkleri kalmıştı. Timur, bu genç devleti ortadan kaldırmadığı takdirde, kendi buyruğu altına aldığı irili ufaklı ulusların kısa bir süre sonra Osmanlı Türkleri'nin egemenliğine gireceği kuşkusu içindeydi. Bayezit I'e gözdağı vermek için başvurduğu çeşitli baskılardan bir sonuç alamayınca, o güne kadar bayrağı altında toplanan orduların en büyüğüyle Osmanlı Türkleri üzerine saldırmaya karar verdi. Ankara'da Çubuk Ovası'nda başlayan ve bir gün içinde sona eren bu savaş, Ortaçağ boyunca Anadolu Yarımadası'nda görülen dövüşlerin en korkuncu olduğu kadar, her iki tarafın uyguladıkları savaş düzeni yönünden de çok ilgi çekicidir. Savaşlarda, kendisine (Yıldırım) adının verilmesini sağlayacak kadar başarılı olan Bayezit I, Timur'un orduları karşısında eşine az raslanır bir kahramanlıkla çarpıştı. Bununla birlikte Timur'un sayıca ezici bir üstünlükte olan kuvvetleri karşısında yenilgiye uğradı. Kırallara başeğdiren bu mağrur Osmanlı Padişahı, eşi ve oğulları ile birlikte düşman eline geçmek mutsuzluğuyla da karşılaştı.

Ankara Meydan Savaşı, yersiz bir kardeş kavgasında, yüzbinlerce Türk kanının dökülmesine yol açmış, Anadolu Türk birliğinin çözülmesine sebep olmuş ve Osmanlı Devleti'nin hartadan silinme tehlikesini doğurmuştur. Ama bu savaşın en önemli sonucu, Bizans'ın ele geçirilmesi gibi yeni bir çağın kapılarını açan tarih olayının en azından 50 yıl geri kalmasıdır.

AKSAK TİMUR (1336 - 1405), Azerbaycan, Kafkasya ve Irak'ı ele geçirdikten sonra birdenbire Anadolu'ya yönelmiş ve Sivas'ı kuşatmıştı (1400). Asya - Türk İmparatorluğu'nun bu ünlü hükümdarı, Osmanlı Padişahı Bayezit I'e sığınan Bağdat Emirî Sultan Ahmet ile Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf'un kendisine teslim edilmelerini istiyordu. Yıldırım Bayezit, bu isteklerin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını bildirmesi üzerine; Timur, hiddetinden köpürmüş, Osmanlı Türkleri'nin elinde bulunan şehirleri yakıp yıkmaya başlamış, böylece Bayezit'e gözdağı vereceğini ummuştu.

Timur'un ezici kuvvetleri Sivas'a yaklaşınca, Eyaletin Valisi Şehzade Süleyman, şehrin savunulması görevini Malkoçoğlu Mustafa Bey'e terk etti ve hızla çekilmek zorunda kaldı. Uzun süre dayanan Sivas'ı ele geçiren Timur, kendisini ellerinde Kur'anlarla karşılayan Türk çocuklarını atların ayakları altında çiğnettiği gibi önce vermiş olduğu sözü de tutmayıp bütün Osmanlı askerini diri diri toprağa gömdürdü. Şehri, öylesine yakıp yıktı ki taş üstünde taş bırakmadı. Topladığı kıymetli eşyayı da kendi hazinesine kattı. Bundan sonra Anadolu'nun öbür şehirlerini de aynı öldürücü ve yıkıcı saldırılarla ele geçirerek ansızın Irak'a geçti...

Timur, Anadolu'yu terketmekle birlikte halk üzerinde bıraktığı korkunun derin etkileri silinmedi. Yıldırım Bayezit'le aralarındaki düşmanlık bir kat daha arttı. Sivas'ın uğradığı yıkıntıdan sonra Yıldırım Bayezit, topladığı ordu ile şehri geri aldığı gibi üstelik Timur'a bağlı bulunan Erzincan'ı da ele geçirdi.

BAYEZİT I VE TİMUR'UN MEKTUPLAŞMALARI

Bu olaylar, gerçek anlaşmazlıkları egemenlik yarışması olan iki büyük Türk hükümdarının aralarını iyice açmış, savaşı kaçınılmaz bir duruma koymuştu.

YILDIRIM BAYEZİT'İN KİŞİLİĞİ

Yıldırım adıyla anılan Bayezit I (1360 - 1403), Osmanlı padişahlarının dördüncüsü ve en ünlülerinden biridir. Babası Murat I (Hüdâvendigâr)'in, Haçlı Orduları ile yaptığı ve zafer sağladığı Kosova Meydan Savaşı'nda şehit düşmesi üzerine tahta geçti (1389). Genç padişahın ilk işi, saltanat ortağı olan kardeşi Yakup Çelebi'yi idam ettirmek oldu. (Bayezit I, Osmanoğulları soyunda, taht uğruna kardeş ve evlât öldürme çığırını açan ilk padişahtır.) Bu yüzden, asker arasında aleyhinde gösteriler yapıldı. Daha önceleri de, babasına karşı isyan eden, kardeşi Savcı Bey'in bastırılıp öldürülmesinde Bayezit'in önemli rolü olmuştu. Annesi, Çiçek Hatun'dur. Yakup ve Savcı'dan başka, İbrahim adında bir kardeşi daha vardı. Şehzadeliği yıllarında, Germiyanoğlu Şah Çelebi'nin kızı Sultan (veya Devlet) Hatun'la evlendirildi. Bu evlenme ile Eğriboz, Simav ve Tavşanlı kasabaları cihaz olarak Osmanlı Türkleri'ne verilmişti. Babası Murat I'in Karamanoğulları ile yaptığı bir savaşta, Bayezit'in gösterdiği ataklık ve yararlık dolayısiyle (Yıldırım) adıyla anılmaya başlandığı da söylenir ama, ona bu ad, ordusuyla Niğbolu'ya yetişmesindeki hızdan ötürü verilmiştir.

Yıldırım, gerçekten de bu ada yaraşan yiğit, cesur bir insandı. Kendisinin haksever, iradesi pek, bilginlere saygı gösterdiği, buna karşılık, çabuk kızan bir ruh yapısında olduğu, içkiyi ve eğlenceyi sevdiği belgelerden anlaşılmaktadır. Bursa'daki Ulucami gibi eserler yaptırarak ülkenin bayındırlığı için de çalışmıştır. Anadolu'daki Türk Beyliklerini Osmanlı bayrağı altında toplamayı başarmış, Haçlı'lara karşı kahramanca savaşmış, Yunanistan ve Bulgaristan'ın büyük bir bölümünü imparatorluğa bağlamıştır. Bizans'ı ele geçirmek amacıyla bu şehri iki kere kuşatan, Anadoluhisarı'nı yaptıran da odur.

Yıldırım Bayezit →

Ankara yakınlarındaki Çubuk Ovası'nda iki büyük Türk ordusu arasında yapılan kanlı savaş, 30 Km. lik bir kesimi baştan başa kaplamış bulunuyordu.

Bundan sonra Timur'la Bayezit I arasında, tarihte ünlü olan mektuplaşmalar başladı. Timur, can düşmanları olan Sultan Ahmet'le, Kara Yusuf'u Osmanlı Padişahı'ndan geri istemekte ayak diriyor, hattâ ona kendisine bağlı bir Sultan gözüyle bakıyordu. Bu tepeden bakış ve buyrultular, çok onurlu bir hükümdar olan Yıldırım Bayezit'i gittikçe sertleştiriyordu. Timur kendisine yazdığı bir mektupta, önceki isteklerini bir daha belirttikten sonra: «Sakın bu buyruğumuza karşı gelmeyiniz, çünkü o zaman, bütün kahrımız sizin üzerinizde olur..» diyecek kadar gözdağı vermeye yeltenmişti. Yıldırım ise verdiği sert karşılıkta, kendi adını mektuba yaldızla, Timur'un adını ise siyah mürekkeple ve küçük harflerle yazdırtıp o çağın anlayışına göre hakarette bulunmuştu. Yıldırım, bu mektubunda: «Ey, Timur adıyla anılan kudurmuş köpek; ey, Bizans hükümdarlarından daha kâfir olan Timur... Haberin olsun ki mektubunu okudum, ey uğursuz adam!» demekten çekinmemişti.

TİMUR YENİDEN ANADOLU'YA GİRİYOR

Timur, Yıldırım'ın bu tutumu karşısında daha fazla dayanamıyarak askerleriyle konakladığı Karabağ'dan, yeniden Anadolu içlerine doğru yürüyüşe geçti. Bu ordu, 150.000 kişilik korkunç bir kuvvetti ve yarısı da atlılardan kurulmuştu. Timur, o çağa kadar görülmemiş bir yenilik daha yapmış, üzerine askerler bindirilen fil sürülerini de savaş aracı olarak donatmıştı. Geçtiği yerleri yağma edip halkın gözünü korkutan Timur, Sivas üzerinden Ankara'ya yönelmişti.

Bayezit I'e gelince; onun güngörmüş Sadrazamı Çandarlı Ali Paşa, Osmanlı Türkleri'nin yeteri kadar hazırlıklı olmadığını bildiği için böyle bir savaşa girmeği istemiyordu. Buna karşı, devletin ileri gelenlerinden Hoca Firuz, Padişahı savaşa girmek için kışkırtanların başında geliyordu. Boyun eğmeye uygun bir yaratılışta olmayan Yıldırım, savaştan yana olanlara hak vermekte gecikmedi.

Çandarlıoğlu'na: «Şerefimiz ve karşı koyacak kuvvetimiz vardır. Timur'a başeğemeyiz, başkasının boyunduruğu altında yaşayamayız» deyip kesin kararını verdi: Timur'la savaşacaktı...

Timur savaş kıyafetiyle

YILDIRIM ANADOLU'YA GEÇİYOR

Kuvvetlerinin bir bölümünü Rumeli'de yeni aldığı ülkelerin savunulması için ayıran Yıldırım, 70.000 kişilik bir ordu ile Timur'u karşılamak için yola koyuldu.

Türk Ordusu'nun yarısından fazlası piyadeydi. Bunlar, Rumeli akıncıları, ücretli Anadolu erleri, (Kapıkulu) diye anılan saray birlikleri ve Karatatar'lardan meydana geliyordu. Yıldırım'ın kayınbiraderi olan Sırp Kıralı İstefan da 10.000 zırhlı askeri ile Osmanlı Türkleri'nin yanında yer almıştı. Hızlı bir yürüyüşle Tokat'a gelen Yıldırım, düşmanın Ankara'ya ulaşmak üzere olduğu haberini aldı.

Hemen divan kurulup (O çağlardaki kabine toplantısı) durum eleştirildi. Sadrazam Ali Paşa, Osmanlı Ordusu'nun, dağları tutmasını ve Timur'a karşı bir yıpratma savaşı açılması görüşündeydi.

Buna karşılık, Hoca Firuz, Timur Ordusu'nun Anadolu halkına yaptığı baskıya biran önce son vermek için üzerine saldırılmasının daha uygun olacağı kanısındaydı. Padişah da bu görüşe katıldı. Osmanlı Ordusu, Timur'un yolunu kesmek amacıyla Kızılırmak kıyıları boyunca hızla Ankara yönünde yürüyüşe geçti. Bu kovalamayı daha önceden gözönüne alan Timur, geçtiği yollar üzerinde bulunan su kaynaklarının hepsini toprakla kapattırmıştı. Bu tutumuyla da Osmanlı Ordusu'nu Temmuz sıcağında susuz bırakmak istemişti. Gerçekten de büyük bir bölümü yayalardan meydana gelen Bayezit I'in askerleri, öldürücü bir susuzluk içinde kıvrana kıvrana güçlükle yol alabiliyordu. Bu sırada, Aksak Timur, çoktan Ankara'ya varmış ve şehri kuşatmıştı. Ankara'yı savunan Yakup Bey, üstün düşman kuvvetlerine karşı günlerce dayandı. Şehir düşmek üzere bulunduğu bir sırada Yıldırım'ın ordusuyla yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Kuşatmadan vazgeçen Timur, ordusunu hemen toplayıp Çubuk Ovası'na kaydı.

O çağlardaki savaş sanatının bütün inceliklerini bilen Timur, hendekler, sığınaklar kazdırdı. Ordusunun arkasını da Çubuk Çayı'na dayayan bir savaş düzeni aldı. Bu arada, Osmanlı Ordusu'nun karşısında yer alacağını umduğu kesimdeki su kaynaklarını da kapattırarak onların su bulma imkânını bütün bütün ortadan kaldırdı.

Savaş alanına iyice yerleşmiş ve dinlenmiş olan Timur'un ordusu kalabalık, dinç ve güçlüydü. Ama, bu ordu içinde, Anadolu Türklerinin Hıristiyan ülkelerinde gösterdikleri kahramanlıkları, Haçlı'lara karşı sağladıkları başarıları duyup aynı soydan olmanın onuruyla göğsü kabaran birçok asker ve kumandan da bulunuyordu. Bunlar, din ve soy kardeşleriyle dövüşmenin hiç te yakışık almadığı kanısındaydılar. Ordusundaki bu akımı sezen Timur, savaş öncesi yaptığı bir konuşmada kullandığı ustaca bir dille kavganın bütün sorumluluğunu Bayezit'e yükledi. Bayezit'in kendi düşmanlarını koruduğunu ve kendisine hakaretlerde bulunduğunu öne sürdü. Ama gerçek hiç de onun iddia ettiği gibi değildi. Timur, Bayezit'le savaşmayı çok öncelerden tasarlamıştı. Bu kararıyle ilgili olarak Fransa Kıralı'na, Bizans İmparatoru'na mektuplar göndermiş, Osmanlı Türkleri'ne yakında saldıracağını müjdelemişti.

Bayezit, ordusunu hızlı bir yürüyüşle Çubuk Ovası'na getirmişti ama günlerce süren bu zorlu yürüyüş, askeri bitkin bir durumda bırakmıştı. Yol boyunca ve savaş alanında karşılaştıkları susuzluk bütün güçlerini tüketmişti. Ayrıca Timur Ordusu'yla ilgili olarak ortaya çıkarılan şişirilmiş haberler de askerlerin gözünü yıldırıyordu

Bu arada, karşılarındaki ordunun Müslüman askerlerinden meydana gelişi, Bayezit kuvvetlerinin savaş isteğini sarsan sebepler arasındaydı. Askerler, «şehit» veya «gazi» olamayacakları tasasına kapılmışlardı. Aralarında Macar'ların bulunuşunu Müslümanlık onuruna yediremiyenler de vardı.

Böyle bir ruh yapısı içinde bulunan Türk Ordusu'nun karşısına geçen Yıldırım, çok etkili bir konuşma yaptı. Herkesten fedakârlık istedi.

ANKARA SAVAŞI

Bu ön hazırlıklardan sonra Ortaçağın en büyük iki hükümdarı ordularıyla birbirlerinin üzerine atıldılar. İkisi de Türk, ikisi de dünya egemenliği yarışına koyulmuş olan bu iki insan, gelmiş geçmiş hükümdarların en ünlüleriydi. Bundan ötürü bu iki kuvvetin vuruşmaları da pek göz kamaştırıcı, pek sert olacaktı: Yıl 1402 ve Temmuzun 28'inci günü, henüz ağarmaya başlayan bir Cuma sabahı idi...

Yıldırım Bayezit, üç oğlu (Mustafa, Musa ve İsa) ve Sadrazam Çandarlı Ali Paşa ile birlikte ordunun orta kesiminde yerini almıştı. Bu kesimdekiler, kapıkulu askerlerinden meydana gelen güvenilir savaş erleriydi. Sağ kanattaki Anadolu erleri Kara Timurtaş'ın; sol kanattaki Rumeli'den getirilen birlikler de Hoca Firuz Bey'in komutasındaydı. Aksak Timur'un kılıcından kaçarak Bayezit I'e sığınmış bulunan Kıpçak'larla Anadolu'daki Karatatar'lara da öncülük görevi verilmişti. Anadolu ve Rumeli'nden toplanan ücretli askerler yedek kuvvet olarak ayrılmışlardı. Karşı orduda ise Timur orta kesimde ve Yıldırım'ın tam karşısında yer almış, sağ ve sol kanat birliklerini oğullarına ve torunlarına bırakmıştı.

İlk anlarda Osmanlı birliklerinin saldırıları pek şiddetli oldu. Her iki taraftan yükselen «Allah! Allah!» sesleri, kılıç şakırtıları, kalkan, gürz, balta takırtıları, ok vınlamaları Çubuk Ovası'ndan göklere yükseliyordu...

Bu görülmemiş boğuşmanın başlangıcı, Timur Ordusu'nda belirli bir sarsıntı meydana getirdi. Nerede ise bozguna yöneleceği bir anda, Asya steplerinin güngörmüş, gözüpek hükümdarı hızla duruma el attı. Hemen askerlerinin önüne, birbirlerine zincirlerle bağlanmış ve üzerlerine zırhlı erlerin bindiği filleri sürdü. Bunları, yine çok sayıdaki zırhlı atlılarla da pekiştirdi.

Bu, o ana kadar Ortaçağ savaşlarında eşine raslanmamış bir savaş düzeniydi. Çin Seddi'ne benzeyen bu filler duvarına çarpan Osmanlı Türkleri, birer birer kırılıyordu. Tam bu sırada, Timur'un daha önceden elde ettiği Karatatar'lar, Yıldırım'a ihanet etmekte gecikmediler. Bunlar, Timur tarafına geçerek Osmanlı Ordusu'nu iki ateş arasında bıraktılar. Üstelik, Osmanlı Ordusu içinde bulunan Anadolu'daki eski beyliklere bağlı askerler de Timur'un yanında yer almış bulunan beylerinin açılan bayrakları altında toplanmaya başladılar.

Böylece savaş talihi, hızla Timur'dan yana döndü. Öğleden sonra Timur, yedek kuvvetlerini de savaşa sürdü. Yorgunluk, sıcak, susuzluk ve kuvvet dengesizliği içinde zor bir durumda bulunan Osmanlı Ordusu'na karşı genel bir saldırıya girişti.

Timur'un çok üstün sayıdaki atlıları, Osmanlı birliklerini yandan ve geriden kuşatmaya başladılar. Osmanlı sipahileri (atlılar) bozguna uğradı. Yaya askerler, dövüşe yiğitçe devam ediyorlardı. Tarihin bir eşini daha görmediği bu ölüm-kalım savaşı ikindiye kadar sürüp gitti.

Osmanlı Türkleri'nin savaşı kaybedeceğini anlayan Yıldırım Bayezit'in oğullarından Süleyman Çelebi ile Sadrazam Ali Paşa, dövüşe dövüşe savaş alanından çekildiler. Mehmet Çelebi de onları izlemekten başka çıkar yol bulamadı. Sırp Kıralı İstefan da askerlerini toplayıp savaş alanından kaçmakta gecikmedi...

Yıldırım Bayezit, bir avuç asker ve yanından bir adım bile ayrılmayan Hoca Firuz ve Kara Timurtaş gibi ünlü komutanlarıyla birlikte Timur Orduları'nın dört yandan sardığı Çataltepe sırtlarına doğru çarpışa çarpışa çekildi. Padişah, yanında bulunanlardan Minnet Bey'in kaçmak teklifini de kesinlikle reddetmişti. O, dövüşe dövüşe şerefle ölmek kararındaydı.

Güneş batmış, hava kararmıştı. Yıldırım, kendisini terketmeyen 3.000 kahramanla Timur'un, ezici kuvvetleri karşısında yiğitçe dövüşürken bindiği at vuruldu. İşte o an, Yıldırım'ın göz kamaştırıcı, renkli ve cesaretle geçen hükümdarlık hayatının da sonu oldu. Atını değiştirmek fırsatını bulamadan, üstüne atılan Timur'un askerleri, Osmanlı Padişahı'nı yakaladılar. Ankara Meydan Savaşı ile birlikte Anadolu'da yüzyıldanberi gittikçe gelişen Osmanlı Devleti de bir süre için sona ermiş ve savaş alanlarının yiğit hükümdarı Yıldırım Bayezit, düşman eline tutsak olarak düşmüştü.

O'nu, can düşmanı Timur'un karşısına kolları bağlı olarak götürdüler. Timur, bu büyük Türk Hükümdarını, çadırının önünde karşıladı. İstirahatini sağladığı gibi kişiliğine yakışır biçimde ağırlanmasına da önem verdi. İsteği üzerine tutsaklar arasında bulunan oğullarından Mustafa ve Musa Çelebiler de yanına getirildiler.

Ankara Meydan Savaşı yenilgisinden sonra Yıldırım'ın Şehzadeleri arasında taht kavgaları başlamıştı. Bu yüzden, Osmanlı Devletinde 11 yıl süren bir (saltanat fasılası) oldu. Kardeşleri Süleyman, Musa ve İsa ile birçok çarpışmada bulunan Mehmet Çelebi, sonunda hepsini ortadan kaldırarak devletin bütünlüğünü sağladı. Edirne'de Padişahlığını ilân etti (1413). Mehmet I. adıyla tahta geçen bu hükümdara, Osmanlı Devletinin tarihte ikinci kurucusu gözüyle bakılır.

Karşısında hiçbir engel kalmayan Timur, bundan sonra Anadolu'da serbesçe at oynatarak baştan başa dolaştı. Yakıp yıktığı yerlerin bütün kıymetli mallarını kendi hazinesine aktardı. Nereye gittiyse tutsak-padişah Yıldırım Bayezit'i de birlikte götürüyordu. Hattâ, O'nun Bursa'daki iki kızı ile Sırp soyundan olan eşini de getirtti. Bu kızlardan birisini kendi torununa, öbürünü de soylu bir Türk gencine nikâhladı.

ANKARA MEYDAN SAVAŞININ SONUÇLARI

Timur, bir süre daha Anadolu'da gezdikten sonra ordusuyla çekilip gitti. Ama, onun kazandığı Ankara Meydan Savaşı'nın Batı Türkleri için doğurduğu zararlar pek büyük ve etkisi de o derece derin oldu. Herşeyden önce; Osmanlı Türkleri'nin, Selçuklu'lardan sonra Anadolu'da sağlamaya çalıştıkları Türk Birliği daha uzun yıllar gerçekleşemedi. Anadolu, yeniden sayısız beyliklere bölündü. Yıldırım'dan sonra Osmanlı Devleti dağılma tehlikeleri geçirdi. Yıldırım'ın şehzadeleri arasındaki taht kavgaları 11 yıl sürdü. Bu yıllar içinde Osmanlı Türkleri, ciddî bir devlet buhranıyla karşı karşıya kaldılar.

Ankara Meydan Savaşı, Osmanlı Türkleri'nin Rumeli ve Avrupa'daki genişlemelerini uzun bir süre önlediği gibi Bizans'ın daha 50 yıl can çekişerek ayakta kalması gibi önemli sonuçlara da yol açtı.

YILDIRIM BAYEZİT'İN ÖLÜMÜ

Yıldırım Bayezit'in ölümünün gerçek yönlerini örten perde, bugün bile bütün bütün aralanmış sayılamaz. Onun yakalandığı ya da eskidenberi çektiği bir hastalık sonucu öldüğünü söyleyenler olduğu gibi, kendi canına kıydığı görüşüne katılanlar da vardır. Kesinlikle bilinen olayların akışı şöyledir:

Yıldırım, Ankara Meydan Savaşı'nda tutsak düştükten sonra Timur'la birlikte Anadolu'da şehir şehir dolaştırıldı. Bir aralık onun kaçırılacağı söylentileri ortaya çıkınca Timur, elindeki «Tutsak-Padişahı» daha sıkı göz altına aldı. Hattâ, bir şehirden öbürüne giderken onu, demirden yaptırdığı özel bir kafes içinde taşıttırmaya başladı. Yıldırım'ın hastalanması üzerine Timur, ünlü hekimlerini onun tedavisi için görevlendirdi. Ordu Akşehir'e geldiği zaman Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezit'in öldüğü açıklandı (9 Mart 1403). Bu sonuca, Timur'un çok üzüldüğü söylenir. Timur, büyük Türk Hükümdarı'nın ölüsünü oğullarına teslim etti. Onlar da, babalarının cenazesini sonradan Bursa'ya götürüp bugün bilinen türbesine gömdüler.

ÖĞRENCİNİN SAĞLIĞI

«Hastalanıp iyi olmaktansa, hiç hastalanmamak daha iyidir,» derler. Bu da ancak kendimize iyi bakmak, bazı sağlık öğütlerini yerine getirmekle mümkün olur. Sıcak havalarda koşmaca oynadıktan sonra terli iken soğuk su içmenin, saatlerce denizde, ya da kumlarda oynamanın, yemeklerimizi iyice çiğnemeden yutmanın, hattâ otururken kamburumuzu çıkarmanın ne kadar fena olduğunu hepimiz biliriz.
Küçük yaşlarda edinilen kötü alışkanlıklar ilerde sık sık hastalanmamıza, hattâ vaktinden çok önce ihtiyarlamamıza yol açabilir. Bu bakımdan herkesin daha okul sıralarında öğrendiği bazı sağlık öğütlerini âdet haline getirmesi gerekir. Burada, okulda, sınıfta ve evde çalışırken akıldan çıkarmamamız gereken sağlık öğütlerinden birkaçını bulacaksınız.

OKUL SIRASINDA NASIL OTURMALIYIZ

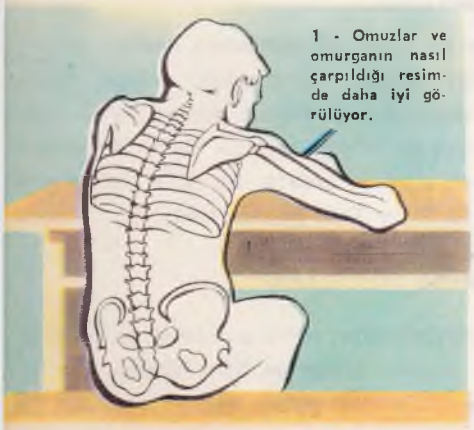

1 - Omuzlar ve omurganın nasıl çarpıldığı resimde daha iyi görülüyor.

2 - Akciğerler (a), mide (b), ve barsaklar (c) öne eğilme sonucunda sıkışıyor.

3 - Akciğerler (a), mide (b), ve barsaklar (c) normal halde duruyor.

Bazı öğrenciler sırada yazı yazarlarken, daha kolaylarına geldiği için sol omuzlarını kaldırıp vücutlarının sağ tarafıyla sıranın üzerine abanırlar... (1) numaralı resimde de görüldüğü gibi bu oturuş şekli omurganın sola doğru kıvrılmasına yol açar.

Bu oturuş şekli zamanla «skolioz» denen bir hastalığa yol açar. Omurgaları sağa, ya da sola kıvrılmış kimselerin bu kusurlarını düzeltmek çok zordur. Bazan da hiçbirşey yapılamaz; kemik öylece kıvrık kalır.

Bazı öğrenciler de (2) numaralı resimde görüldüğü gibi sıranın üzerine fazlasıyla eğilirler. Bu alışkanlık zamanla yer eder, ve solunumu güçleştirir. Akciğerler sıkışıp kaldıkları için gerektiği gibi genişleyip bol hava alamazlar.

(3) numaralı resim, çalışırken sırada nasıl oturmamız gerektiğini gösteriyor. Sıranın arkalığına dayanmalıyız. Ne sağa, ne de sola doğru yatmalıyız.

GÖZLERİMİZİ FAZLA YORMAYALIM

Yanlış okuma

Doğru okuma

Bazı çocuklar yazı yazarken, yahut kitap okurken başlarını kitap veya defterlerine çok yaklaştırırlar. Bu kötü alışkanlık gözlerin zamanından çok önce bozulmasına yol açabilir. Gözlerimizin 25 santimetreden daha yakın şeyleri görebilmek için büyük güç sarfettiğini unutmamamız gerekir.
Gözleri miyop olan arkadaşlarınızın okudukları kitabı gözlerine çok yaklaştırdıklarını elbette görmüşsünüzdür. Bunun için gözlerimizle, defter veya kitabımız arasında hiç olmazsa 30 santimlik bir ara bulundurmaya dikkat etmeliyiz.

NE ZAMANLAR DERS ÇALIŞMALIYIZ

Öğrencilerin pek çoğu ödevlerini akşamları yapar. Halbuki akşamları insan vücudunun en yorgun olduğu saatlerdir. Bütün bir gün sonunda beynimiz yorulmuştur. Dinlenmiye ihtiyacı vardır.
Sabahları uyandığımız zaman iyice dinlenmiş ve yeniden kuvvet kazanmışızdır. Sabahları, okuyup öğrenmemiz için en elverişli saatlerdir. Bunun için öğretmenler de en zor dersleri sabahları ilk derslerde anlatırlar.

Çocuklar hangi yaşlarda kaç saat çalışmalı ve kaç saat uyumalı?

Çocuğun yaşı :	Çalışma saati :	Uyku saati :
7 — 12	6	10 — 12
12 — 15	7	8 — 10
15 ten daha yukarı	8	8 — 9

HER SABAH KALKINCA YAPMAMIZ GEREKEN ŞEYLER

Elimizi, yüzümüzü yıkamalı, temiz havalı bir yerde en az onbeş kere derin nefes alarak ciğerlerimizdeki pis havayı temizlemeliyiz. Giyinip kahvaltı ettikten sonra dişlerimizi fırçalamayı da unutmamamız gerekir. Çünkü dişlerin arasında biriken yemek artıkları dişlerimizin çürümesine sebep olabilir. Sokağa çıkmadan önce dışardaki havanın durumuna göre iyice giyinmeyi de ihmal etmemeliyiz.

VEREM SAVAŞ HAFTASI

Mutlu olmanın ilk şartı sağlıktır. Ne garîptir ki, ancak hastalandıktan sonra sağlığımızın değerini anlarız. Genellikle hastayken: **«Bir iyileşeyim ondan sonra kendimi koruyacağım.»** Diye de, kendi kendimize söz veririz. Ama iyileştikten birkaç gün sonra bu sözü unutur, bir daha sağlığımız bozuluncaya kadar hatırlamayız.

Halbuki, sağlıklı yaşamanın en önemli koşulu sağlıklıyken gereken tedbirleri almaktır. Dengeli beslenme, açık hava, bol güneş, temizlik kurallarına uyma bu tedbirlerin önemlileridir. Genellikle insanların hastalanmasına sebep olan mikroplar temiz ve güneşli yerlerde yaşayamazlar. Hele tüberküloz basili dediğimiz verem mikrobu güneşli ve temiz havada hiç yaşayamaz.

Verem, uzun yıllar milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuş; bulaşıcı bir hastalıktır. Verem insandan insana bulaştığı gibi, hayvanlardan da bulaşabilir. 1882 yılına kadar verem mikrobu bilinmediği için, insanlar bu korkunç hastalığa karşı etkin bir tedbir alamamışlardır. Nihayet 1882 yılında (Robert Koch) tüberküloz basilini yâni, verem mikrobunu bulmuş; ancak bu tarihten sonra veremle bilinçli olarak savaşmak mümkün olmuştur.

Verem mikrobu solunum veya sindirim yoluyle insanlara geçer. Genellikle her organda yerleşerek hastalık meydana getirebilirse de, en çok akciğer, barsak, göz ve deride görülür. Bu mikrop beyin zarı ve merkezî sinir sisteminde de hastalık yapabilir ki, böyle bir durumda çok daha tehlikelidir.

Verem mikrobunu alan her insan hemen hastalanmaz. Bu mikrop vücuda girdikten sonra, sinsice insanın zayıf ânını kollar. Yakaladığı ân hastalık başlar.

Sürekli ateş, terleme, bitkinlik, zayıflama ve kesik kesik öksürük bu hastalığın önemli belirtileridir. Gerekli tedbirler zamanında alınmazsa sonu ölümdür. İnsanlar, bu korkunç hastalığın pençesinden kendilerini kurtarabilmek için, uzun yıllar onunla savaşmak zorunda kalmışlardır. Son yıllarda, yapılan araştırmalar sonunda bulunan ilâç ve aşılar insanları bu âfetten önemli derecede kurtarmıştır. Hele hastalık erken belirlenebildiği zaman kurtuluş mutlaktır. Ama önemli olan bu hastalığa yakalanmamaktır.

İlgililer hâlen dünyada 15 milyondan fazla veremli hastanın bulunduğunu, ortalama olarak her yıl 3 milyon insanın bu hastalıktan öldüğünü belirtmektedirler. Bu sayılar bize gösteriyor ki, verem insanlık için büyük bir âfet olma niteliğini henüz yitirmemiştir. Onun için bu âfetle savaşmayı sürdürmek zorundayız.

Bu savaşta en etkin silâhımız dengeli beslenme, açık hava, bol güneş ve temizliktir. Veremden korunmak için önemli bir silâhımız daha var, o da, vereme karşı bağışıklık kazandıracak olan **«B.C.G.»** aşısıdır. Bu aşıyı Basilüs Colburet Gverin adında bir bilgin bulmuştur. Aşıya onun adının baş harfleri verilmiştir. Ayrıca içki, kumar gibi kötü alışkanlıklar vücudumuzu yıpratacağı için kaçınılması gereken davranışlardır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yurdumuzun birçok yerinde açtığı hastaneler, dispanserler, sağlık ocakları ve gezici sağlık ekipleriyle bize yardımcıdır. Bu konuda bize yardımcı olan bir kurumumuz daha var: **«Ulusal Verem Savaş Derneği».** İşte bu dernek yaptığı koruyucu ve iyi edici çalışmalarına bir yenisini ekleyerek, yurdumuzda 8-15 Ocak tarihleri arasını **«Verem Savaş Haftası»** olarak saptamıştır. Her yıl bu hafta süresince, bütün özel ve kamu kuruluşları halkımıza verem hastalığının sebeplerini, korunma yollarını açıklamakta, okullarımızda verem hastalığı, özellikle bir konu olarak ele alınıp işlenmektedir.

Unutmamak gerekir ki, veremle savaş ulusal bir ödev ve insanlığa hizmettir.

Okullara gönderilen seyyar röntgen cihazlarıyle öğrenciler muayene edilmekte ve hasta olanların hemen tedavisine başlanmaktadır.

DENİZ VE OKYANUSLAR (Suküre)

Eğer başka bir gezegenden Dünya'mıza baksaydık, yeryüzünün büyük bir bölümünün suyla kaplı olduğunu görürdük.

Gerçekten yüzölçümü **509.950.715 km².** olan Dünya'mızm **361.128.000 km².**'si (dörtte üçü kadar) denizlerle örtülüdür.

Genel bir terim olarak «denizler» denildiği zaman okyanuslarla birlikte yerkabuğunun çukur yerlerini dolduran su kütlesi akla gelir. Buna «Suküre» (hidrosfer) denir. Coğrafyada deniz ve okyanus anlamları birbirinden değişiktir.

Evrende incelenebilen yıldız ve gezegenlerin hiçbirinde su bulunmadığı anlaşılmıştır. Su, yalnız Dünya'mıza öz bir maddedir.

DENİZ ÇEŞİTLERİ

Denizler, okyanusların bir parçasıdır. Ama derinlik ve genişlikleri azdır.

Denizler, okyanuslardan ayrılarak dar boğazlarla kıtalar arasına sokulmuş olabilir (Akdeniz, Baltık denizi gibi).

Yarımadalarla ayrılmış veya körfezler durumunda kıtalara sokulmuş bulunabilir. (Bengal körfezi, Japon denizi gibi).

Adalar arasında sıkışıp kalmış da olabilir (Cava denizi, Celebes denizi, Sulu deniz, Sunda denizi gibi.

OKYANUSLAR

Okyanuslar, kapladıkları alanların genişliği, birbirleriyle çok geniş yüzeyler boyunca birleşmeleri, derinlikleri, sıcaklık ve tuzluluk durumları, akıntı sistemleri gibi yönlerden denizlerden ayrımlıdırlar.

DENİZDİBİ

Denizdibi biçimleri, genel olarak kara parçaları üzerindekilere göre daha yalın ve daha az çeşitlidir. Bunun iki önemli sebebi vardır. Birincisi, denizdipleri, karalarda olduğu gibi dış etkilerle değişikliğe uğramaz. İkincisi, denizdiplerine biriken tortular denizdibi biçimlerini yalınlaştırırlar. Bununla birlikte yapılan incelemeler, denizlerin diplerinde de, ovalar, dağlar, sıradağlar, platolar, derin çanaklar ve çukurlar bulunduğunu ortaya koymuştur.

Derinlik yönünden de denizlerde üç bölge seçilir:

1 — Şelfler veya kıta platformları. 2 — Derin deniz çanakları. 3 — Derin deniz çukurları.

şelfler veya kıta platformları

ŞELFLER VEYA KITA PLATFORMLARI — Bunlar derinlikleri 200 m.'yi geçmiyen sığ denizlerdir. Karaların deniz altında kalmış parçalardır. Kıta platformlarının genişliği, yanı başındaki karanın yüzey biçimlerine bağlıdır. Düz ovalar durumunda denize varan karaların önünde geniş; genç ve yüksek sıradağlarla denize varan karalar önündeyse dar olurlar. Kıta platformları dik bir yamacın üst kenarında sona erer. «Kıta yamacı» denen bu diklik, kıta platformunu derin deniz düzlüklerine bağlar.

kıyılarına, deniz üzerinde yükselen kara parçalarına verilen adlar.

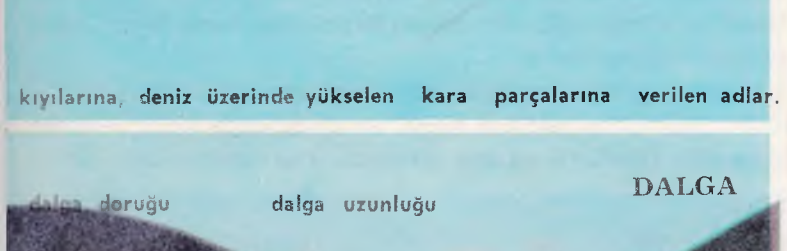

DENİZ VE KIYILARLA İLGİLİ KÜÇÜK SÖZLÜK

ADA — Deniz, okyanus veya göl sularıyla çevrili bulunan kara parçası.

ATOL — Ortasında «lagon» adı verilen bir gölle birlikte oval veya daire biçimindeki mercan resifleri.

BOĞAZ — İki kara parçası arasındaki dar deniz geçidi.

BURUN — Karaların, deniz kıyılarında deniz içine doğru uzanan ve genellikle sivri uçlarla sonuçlanan bölümleri.

DALGA — Deniz ve göllerin yüzeyinde rüzgârın etkisiyle meydana gelen kıpırdanış. Bir dalganın yüksekliği onu meydana getiren rüzgârın hızına, esiş süresine ve rüzgârın etkisi altında bulundurduğu deniz yüzeyinin genişliğine bağlıdır.

DİL — Denize doğru uzanan ince, uzun ve üstü düz kara parçası.

FİYORT — Genellikle Norveç'te görülen bir kıyı biçimi. Fiyortlarda deniz, karaların içine bazan birkaç yüz kilometre kadar sokulur. Dar ve son derece dolambaçlı bir görünüş meydana getiren fiyortların kıyıları sarp kayalıktır.

KANAL — İki denizi veya iki ırmağı birbirine bağlamak için insan emeğiyle açılan su yolu.

KISTAK — Bir kara parçasının iki deniz arasında kalan dar bölümü.

KIYI — Deniz ve karaların birleştiği yer. Bir çizgi değil, ama genişliği yer yer değişen bir şerittir.

KIYI KORDONLARI — Dalga ve deniz akıntılarının sürüklediği her çeşit alüvyonu, kıyının elverişli yerlerinde ince, uzun kordonlar durumunda tekrar yığmasıyla meydana çıkan ince uzun adalar.

KIYI TARAÇALARI — Deniz ve göl kıyılarında su düzeyinin değişmesi sonucu ortaya çıkan eski plajlar veya kıyı platformları.

KOY — Körfezin küçüğü. İki biçimde oluşmuşlardır: Dar ve kısa bir boğaz arkasında oluşan «kapalı koy» larla denize açık küçük girintilerden oluşan «açık koy» lar.

KÖRFEZ — Karanın içine sokulmuş deniz parçası.

LAGÜN — Kıyı bölgesinde, kıyı kordonları ile denizden ayrılmış bölümler.

MERCAN RESİFİ — Dönenceler arasında kalan denizlerin bazı bölgelerinde raslanan ve çoğunlukla suların alçalmasıyla ortaya çıkan kalker iskeletli küçük hayvanlarla alglerin meydana getirdiği yığıntılar. Oluştukları yere göre üç çeşit mercan resifi vardır: 1) Kıyı resifi: Bunlar kıyıya bitişiktir. 2) Set resifi: Kıyıların az açığında oluşurlar. 3) Açık denizlerde raslanan çember biçiminde atoller.

TAKIMADA — Birbirine yakın adalar topluluğu.

YALIYAR — Yüksek kıyılarda dalga aşındırmasıyla meydana gelen diklik.

YARIMADA — Yalnız bir yönünden anakaraya bağlı, denize doğru uzanmış kara parçası.

derin deniz çanakları

derin deniz çukurları

derinl

m

» 1

» 2

» 10

» 20

» 30

» 40

» 50

» 60

» 70

» 80

» 90

» 100

DERİN DENİZ ÇANAKLARI — Bunlar 3000 - 6000 m. derinlikte az engebeli düzlüklerdir. Okyanus diplerinde milyonlarca km²'lik alanlarıyla en geniş yeri kaplarlar. Derin deniz çanakları, çok hafif eğilimlerle yükselen denizdibi sırtları veya eşikleriyle yer yer havzalara bölünür.

DERİN DENİZ ÇUKURLARI — Yer yer görülen bu çukurlar, genel olarak birkaç yüzbin km². genişlikte ve oluk biçiminde çukurlardır. Böyle çukur alanların içinde birçok noktaların derinliği 9 - 10 bin metreyi aşar. Bu biçimdeki çukurların kapladıkları alan, dünya denizlerinin % 3'ü kadardır

DENİZ ALTINDAKİ SIRADAĞLAR — Deniz altındaki sıradağlar yeryüzündekilerin aynıdır. Büyük Okyanus'un dibinde yüzlerce kilometre uzayıp giden pek çok sıradağ vardır. Bunların içinde yeryüzündekilerden daha yüksek olanlarına rastlanır. Deniz altındaki sıradağlara da coğrafyacılar, birer isim takmışlardır.

ŞARLKEN'İN CEZAYİR SEFERİ

Şarlken (Charles V)

Akdeniz'in en ünlü denizcilerinden Baba Oruç'un kardeşi ve Cezayir Bey'i Hızır Reis (Barbaros) Kanunî çağında Osmanlı Türkleri'nin hizmetine girmişti. Barbaros'a Kapudan-ı Deryalık (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı) verilmiş ve Osmanlı Devleti'ne takdim ettiği Cezayir'e Beylerbeyi olarak atanmıştı (1533). Böylece çok kuvvetlenen Türk donanmasının Akdeniz ve Ege'deki egemenliği kesinleşmişti. Bunun üzerine telâşa kapılan Akdeniz'deki Hıristiyan Devletleri, Papa Paul III'ün çalışmalarıyla aralarındaki düşmanlığı unutmuşlar ve büyük bir Haçlı donanması kurmuşlardı. Barbaros Hayrettin Paşa'nın, Andrea Doria komutasındaki bu Haçlı donanmasını Preveze'de kesin yenilgiye uğratması (28 Eylül 1538) Akdeniz'i bir «Türk Gölü» durumuna getirmişti.

ŞARLKEN'İN CEZAYİR'E SALDIRMASI

Habsbourg sülâlesinden olan Şarlken (Charles V veya Charles Quint), imparator olduğu zaman Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, Avusturya Arşidükalığı, Aragonya (İspanya), Sardunya, Sicilya ve Napoli Kırallıklarını, Lüksemburg, Belçika ve Holânda'nın bir bölümünü, İstirya, Karniyola ve Tirol ülkeleriyle Almanya'daki 400'e yakın devleti sınırları içine alıyordu. Bu büyük imparatorluk, Cezayir'de üslenen Türk donanmasının sürekli olarak İspanya kıyılarına yaptığı seferlerden büyük zararlar görüyordu. Haçlı donanmasının da Preveze'de büyük bir yenilgiye uğraması, Şarlken'i Akdeniz'deki Türk donanmasının üslendiği Cezayir'i ele geçirip donanmayı ortadan kaldırmak sevdasına düşürdü. Şarlken, düzenlediği bu büyük sefere hazırlanırken Kanunî Sultan Süleyman'ı taklit etme hevesiyle kendisi de donanmayla beraber denize açılmaya karar verdi.

Gücüne çok güvenen İmparator, yüzde yüz emin bulunduğu zaferi İspanyol, İtalyan ve Alman soylu kişilerine de göstermek için onları da eşleriyle birlikte donanmaya aldı.

İmparator Şarlken, 274 savaş gemisi ve 22.000 kişilik bir orduyla 1541 Ekim'inin sonlarına doğru Cezayir önlerine geldi. Şarlken'in donanmasında 242 taşıt gemisi de vardı. Bu kuvvet denizcilerle birlikte 40.000 kişiyi buluyordu.

Cezayir'deki Türk kuvvetleri o sırada Barbaros'un yerine Beylerbeylik görevine bakan Hasan Bey'in komutasındaki 600 Türk leventi ile 2000 atlı Arap yardımcıdan meydana geliyordu. Mevsim ilerlediği için donanma İstanbul'da bulunuyordu. İmparator Şarlken de bu durumu bildiği için hemen harekete geçti ve 23 - 24 Ekim gecesi kıyıya çıkarma yaptı.

Kıyı; toplar, cephane ve çeşitli araç ve gereçlerle bir anda doldu. Kuşatma başladı.

Büyük bir çaresizlik içinde bulunan ve ne olursa olsun ölünceye kadar savaşa kararlı olan Türk'ler, hiç beklemedikleri bir yardımcıyla karşılaştılar: Fırtına...

Akdeniz'de patlayan korkunç bir fırtına, düşman donanmasını kötü bir durumda bırakmıştı. Hasan Bey bu fırtınadan yararlanarak hücum etmeyi düşündü. Çünkü onbinlerce düşmana bir avuç leventle karşı koymak nasıl olsa ölüm demekti.

TÜRK'LERİN BEKLENMEDİK BASKINI

Hasan Bey, emrindeki leventlerle birlikte kaleden çıkarak kıyıya bağlı düşman donanmasıyla ordugâhına bir baskın yaptı. Bir yandan şiddetli fırtına, bir yandan Türk'lerin bu beklenmedik baskını, Şarlken ve komutanlarını şaşkına çevirdi.

Bu şaşkınlık 40.000 kişiyle 516 parça geminin yönetilmesine imkân bırakmadı. Altı saat süren bu baskın sonunda, düşman gemilerinden 250'si biraz da fırtınanın yardımıyla batırıldı, leventlerin kılıçtan geçirdikleriyle boğulan düşman askerlerinin sayısı 22.000'i buldu.

Kalanlar canlarını kurtarmak için güçlükle denize açılıp kaçtılar. İmparator Şarlken de bunlar arasındaydı.

BÜYÜK ZAFER

Zaferle sonuçlanan bu baskın sonunda İtalyan, İspanyol ve Alman soylu kişileriyle eşlerinden birçoğu Türk'lere esir düştü. Düşmanın bütün ağırlıkları ele geçirildi. 1500 Müslüman forsa kurtarıldı.

İmparator Şarlken bu yenilgiden sonra Türk'lerle başa çıkmanın imkânsız olduğuna artık iyice inanmıştı. Cezayir'den kaçarken bu büyük yenilgi onu öyle perişan etti ki başındaki tacını çıkarıp denize fırlattı ve:

— «Haydi git, zavallı oyuncak» dedi. «Belki seni benden daha talihli bir hükümdar bulur da başına koyar.»

Baskından birkaç ay sonra bu büyük zaferin kahramanı ve Barbaros'un mânevi oğlu olan Hasan Bey'e, paşalık verilerek Cezayir Beylerbeyliği'ne atandı.

Şarlken'in bu ağır yenilgisi üzerine İspanya artık Akdeniz'in bir Türk gölü haline geldiğini kabul etmek zorunda kaldı. Venedik, korkudan Türk'lerin en ağır şartlarını ister istemez kabul etti.

Şarlken'in Cezayir seferine katılan askerlerinden ikisi

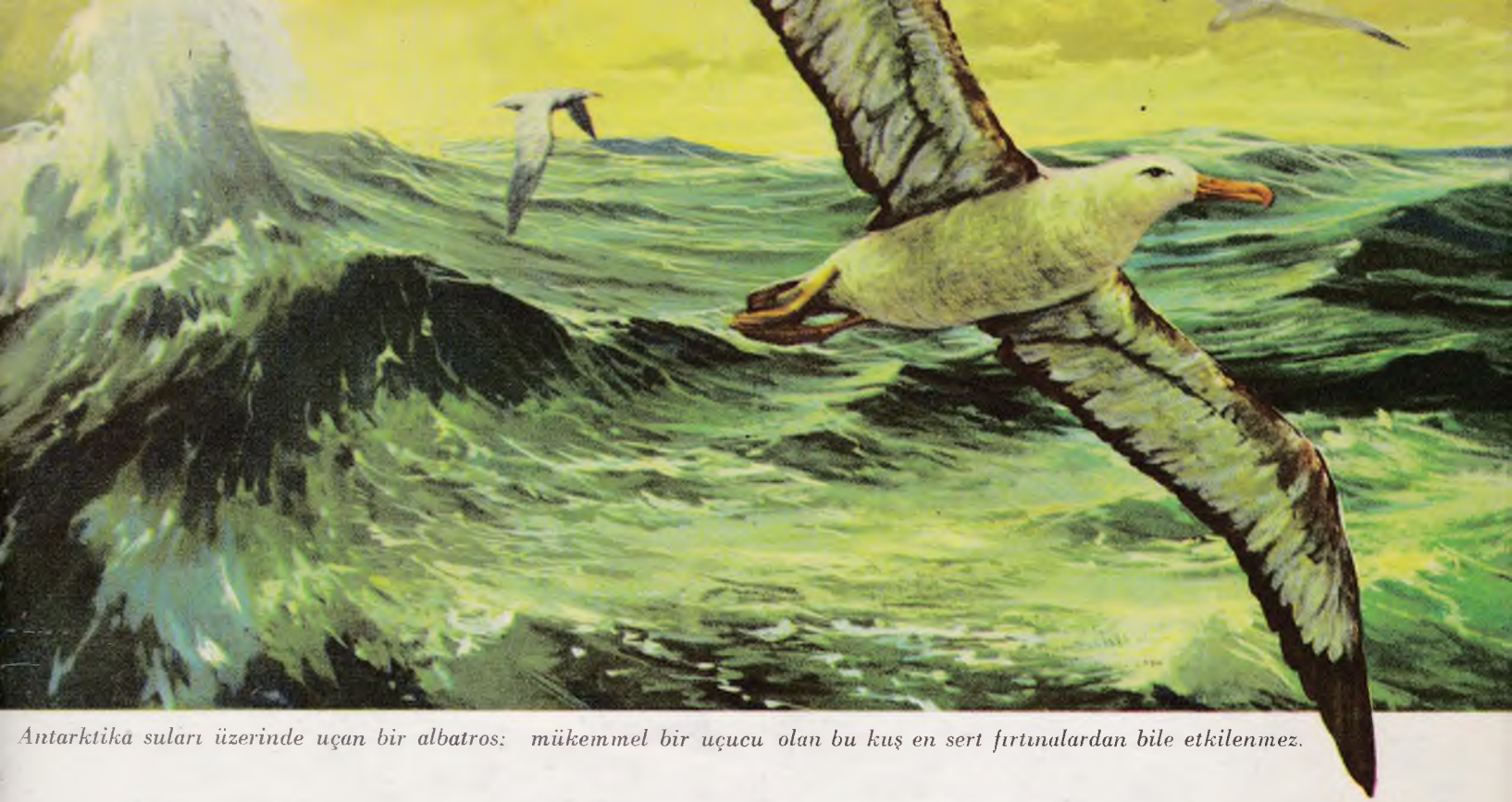

Antarktika suları üzerinde uçan bir albatros: mükemmel bir uçucu olan bu kuş en sert fırtınalardan bile etkilenmez.

ANTARKTİKA'DAKİ HAYVANLAR

Antarktika kıtasını çevreleyen Okyanus'un üzerinde şiddetli fırtınalar hüküm sürerken çok kuvvetli rüzgârların dağlar gibi kabarttığı denize ve simsiyah bulutların kapkaralaştırdığı gökyüzüne ve dayanılmaz iklim şartlarına rağmen, o bölgelerde bulunan balina avcıları, bir kuş türünün rahat ve emin bir şekilde uçmaya devam ettiğini şaşkınlıkla izlerler.

Bu azgın dalgaların oluşturduğu derin ve oynak yarlara akıl almaz bir rahatlıkla inebilen bu uçucu, yine aynı beceriyle kayalar gibi sarp dalga tepelerine ahenkli bir hızla ulaşabilmektedir. Su seviyesinden bu yüksekliğe çıkabilmesi ve şiddetli fırtınaya karşı koymasına birkaç kanat vuruşu yetmektedir. Hele yükseklerdeki o dayanılmaz rüzgarlar sanki mevcut değilmiş gibi mücadele edebilmesinin istediği zaman da bir kâğıt parçası gibi pek uzaklara sürüklenmesinin nedenini upuzun kanat şekillerinde buluruz.

Bu olağanüstü mücadele bitip de gece olduğu zaman bu yaman uçucu, suların sâkin olduğu bir bölgeye konar ve sanki kuştüyü yatakta imişçesine uyur. Daha güneş doğmadan da onu tekrar havalarda dolaşırken görebiliriz.

O keskin görüşüyle yiyecek arayan bu kuşun dalışlarına da şaşmamak elden gelmez. Avını aslâ kaçırmayan bu kuş genellikle deniz üzerinde bulduğu küçük kuşların, balıkların, balina ve irikulaklıgillerin leşleriyle beslenir.

Hele bir gemi görmesin... Onu büyük bir dikkatle izleyen bu kuş, kendisine mükemmel bir ziyafet olacak çöplerin atılacağı zamanı sabırla bekler. Bu izlemenin bazen hiç dinlenmeksizin ve hiçbir yere konmadan bütün bir gün süresince devam ettiği çok görülmüştür. İşte bu üstün uçucu Antarktika kutup bölgesinin en belirgin temsilcilerinden albatrostur.

ANTARKTİKA BÖLGESİNİN ÖBÜR HAYVANLARI

Kış mevsimlerinin çok düşük ısılarına ve yaz dönemlerinin ortalama ısı miktarının 1 derece olmasına rağmen Antarktika Kıtası'nın, adalarının ve komşu kıtadan bölgesi içine aldığı kara parçalarının (örneğin Güney Amerika'nın en uç bölgeleri) kendine özgü hayvanları mevcuttur.

Tabiatıyle çok zengin türler bulunmamakla birlikte çeşitli hayvan cinslerine rastlanır. Bu hayvanların içinde büyük baş dört ayaklılara, örneğin Kuzey Kutbu'nun buz dağlarındaki beyaz ayıya rastlanılmaz.

Memelilerden balinaların kaşalotların ve benzeri yaratıkların yer aldığı balinalar (cetacea) takımına ve foklarla deniz aslanlarının yer aldıkları yüzgeç - ayaklılar alt takımına bu bölgelerde bol bol rastlamak mümkündür.

Kuş türleri ise daha zengindir. Çeşitli kuşların arasında penguenlere yeryüzünün bu yöresinde bol miktarda rastlanır.

Antarktika'da yaşayan tüm hayvan türlerini yandaki ve arkadaki sahifede bulunan resimde görmeniz mümkündür.

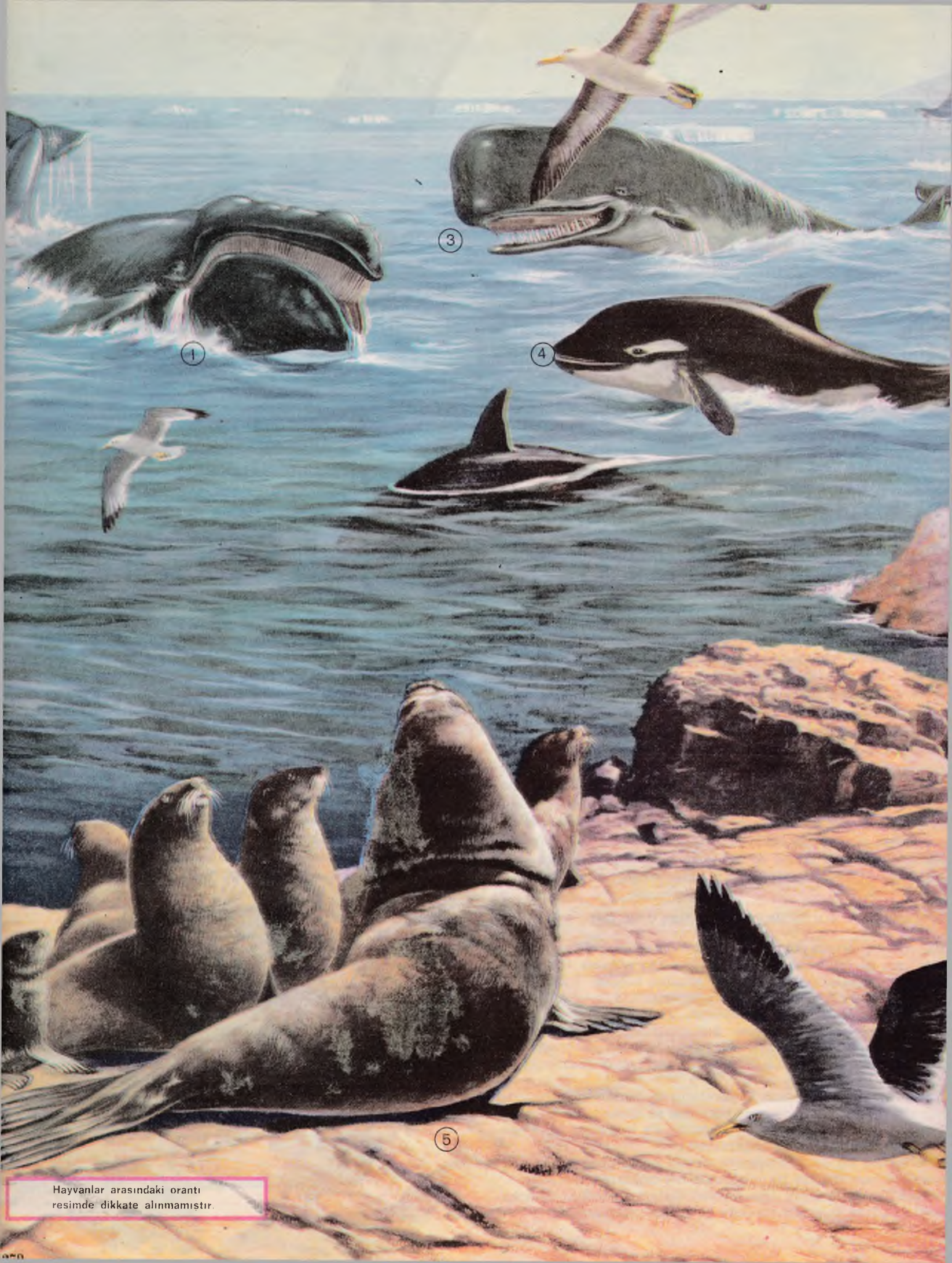

Hayvanlar arasındaki orantı
resimde dikkate alınmamıştır.

1) Avustralya balinası: «Siyah balina»nın bir alt türüdür. Siyaha çalan rengiyle 10 ilâ 15 metre arasında değişen bir uzunluğu vardır. Üst çene kemiğinin kenarlarında görülen iri şişkinlik parazit yaratıklarla ve kabuklu deniz hayvanlarıyla örtülüdür. Büyük ölçüde avlanmaları nedeniyle bu balina türünün nesli azalmakta ve bu hayvana ender rastlanmaktadır. 2) Mavi balina türü. Yeryüzündeki en büyük hayvan unvanını alacak bir balina cinsidir. 3) Kaşalot. Başında ispermeç ve yağ depo ettiği büyük bir boşluk bulunur. Bir insanı yutacak genişlikte boğazı vardır. 4) Yunus iki metreye yaklaşan bir uzunluğu vardır. Sırtı kara, karnı beyaz olan bu balık türü sürüler hâlinde yaşamaktadır. 5) Deniz aslanı. Karakteristik yelesi nedeniyle böyle adlandırılan etçil takımının kulaklıgiller familyasından olan bu hayvan Güney Amerika'nın en güney kıyılarında ve Falkland adalarının kıyı bölgelerinde bulunmaktadır. Çok uysal ve evcilleştirilmeye uygun olan bu hayvan özellikle sirklerdeki oyunlarıyla tanınmaktadır. 6) Deniz fili. Foksgiller familyasının bir memeli türü olan bu hayvan, adını erkeğinin başının tepesinde bulunan bodur bir çıkıntıdan alır. Çoğunlukla hayvan sâkin olduğu zaman sarkık duran bu çıkıntı, deniz fili huysuzlandığı zaman irileşerek bazen 80 santim uzunluğa kadar eriştiği görülmüştür. Deniz fili zekâ yönünden az gelişmiş bir hayvandır. Derisinin altındaki bazen 20 santime kadar ulaşabilen kalın ve aranılan bir yağ nedeniyle geçen yüzyılın sonuna kadar çok kıymet verilen bir av türüydü. 7) Büyük penguen. Kanatları yüzgece benzerse de uçamazlar. Diğer taraftan ayakları yürümeye çok elverişli olup bir çeşit su kuşudur. 8) Martı, 9) Güneyin safranlı martısı. Bu da martı gibi hafif yapılı bir su kuşudur. Uzun ve sivri kanatları vardır. 10) Güney yırtıcı martısı. 11) Kara albatros. 12) Uluyan albatroslara giriş yazımızda uzun uzun değinmiştik. Açık kanat genişliğinin bazen 4,25 metreye ulaştığı görülmüştür. 13) Dev martı.

K A N D O L A Ş I M I

İnsan vücudu normal ve sürekli olarak sıcak bir durumdadır. Peki, bu ısının nereden geldiğini hiç düşündünüz mü?
Bütün sıcaklıklar, bir yanma sonucu meydana gelir. Buhar makinesinde, benzin motorunda sıcaklığı oluşturan yanmadır. İnsan vücudunun sıcaklığı da, vücutta yanan besinlerin **«gizli enerji»** sinden (Potansiyel) meydana gelir.
Yanma, ısı doğuran kimyasal bir olaydır ve oksijenin başka bir maddeyle bileşmesinden meydana gelir. Buhar makinesinde yanıcı madde kömür, patlamalı motorlarda akaryakıttır. Vücudumuzun yanıcı maddeleri ise ya dışarıdan besin olarak alınır ya da vücut bu maddeleri kendiliğinden üretir. İçinde **«gizli enerji»** bulunan besin maddeleri: **proteinler, karbonhidratlar** ve **yağlardır.** Bunlar solunumla alınan oksijenle yanarak **amonyaklı maddeler, karbon dioksit** ve **su** meydana getirirler. Bu yanmadan da **hareket** ve **ısı enerjisi** meydana gelir.
Hareket enerjisi, kasların hareketini sağlar. Eğer kasların hareketiyle bir iş görülmemişse bu enerji de ısıya döner (yanma kaslarda olur).
Vücuda giren besinlerin hepsi de bütünüyle yanmaz. Karbonhidratların (şeker ve şekerli maddeler) ve yağların çoğu tam yanar, bundan ötürü bunlar çok ısı sağlarlar. Proteinler tam olarak yanmadıklarından az ısı sağlarlar. «Peki, vücudumuzdaki yanma nerede oluyor?» diyeceksiniz. Bunun tek cevabı «Her yerde» dir. Evet, vücudumuzun her noktasında; kaslarımızda, kemiklerimizde, iç organlarımızda yani canlı olan her yerimizde her an yanma olmaktadır.
Yukarıda, vücudumuzdaki yanma olayı sonucu ısıyla birlikte amonyaklı maddeler, karbon dioksit ve suyun da meydana geldiğini söylemiştik. Amonyak ve karbon dioksit gibi zararlı maddelerle fazla suyun vücuttan dışarı atılması gerekir. Bunlardan son ikisinin vücuttan atılmadan önce depo edildikleri bir organımız vardır, ama karbon dioksit depo edilemez. İşte canlı kalmamızı sağlayan bu büyük iş, iki düzen yoluyla hiç aksamadan yürür. **Kan dolaşımı** ve **solunum.**
Solunumla sürekli olarak oksijen alır, karbon dioksidi dışarı atarız. Kan dolaşımı da, oksijenin ve besinlerin vücudun her yanına dağılmasını, karbon dioksidin de toplanarak vücuttan atılmasını sağlar.

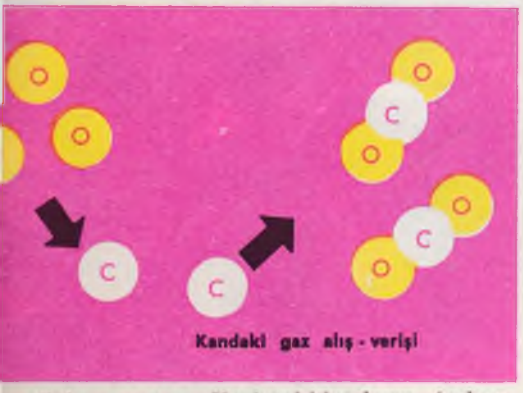

Kandaki gaz alış - verişi

K A N

Kan, kırmızı renkli koyu bir sıvıdır. Dolaşımıyla vücudumuzun her yanına besin maddeleri ve oksijen taşır. Hücrelerden çıkan artık maddeleri de, dışarı atılması için boşaltım organlarına götürür. Bütün bu taşıma işini, damarlar içinde gidip gelmeyle sağlar.

Kan bir taşıma aracıdır

A T A R D A M A R

Atardamarlar, kalbden çıkan kanı vücuda taşıyan damarlardır. Bunların çeperleri çok güçlü ve esnektir. Çünkü kalbin kanı pompalaması bu damarlara büyük bir basınç yapar. Atardamarlar, kauçuk borular gibi hareketsiz değildir. Canlı birer organdır. Sağlığımız, bunların düzgün çalışmasına bağlıdır.

Atardamarlar çeşitli bölümlerden meydana gelir:

a) Atardamların orta gömleğindeki halka biçimi yalız kaslar.
b) Güçlendirici dokular.
c - d) Esnek teller.
e) Dış gömlekte, kanın basıncını azaltan yumuşak doku.
f) Atardamarları besliyen küçük atardamarlar.
g) Atardamarın büzülüp açılmasını düzenleyen sinir ağı.
h) Yassı hücrelerden oluşan iç gömlek (Andotel). Bu gömleğin iç çeperleri çok kaygan olup kanın sürtünmeden akmasını sağlar.

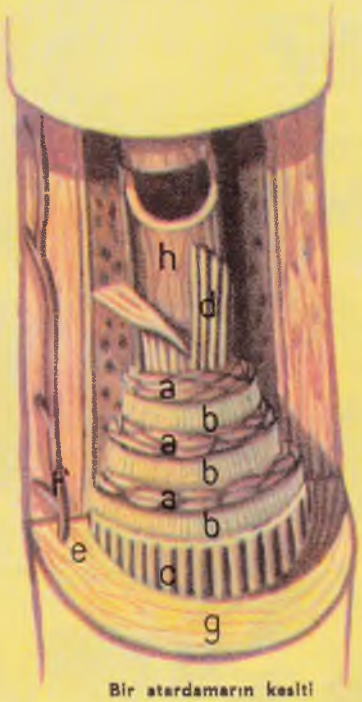

Bir atardamarın kesiti

KILCAL DAMARLAR

Atardamlar, kalbden uzaklaştıkça dallanırlar. Böylece sayıları gittikçe çoğalır ve incelirler. En küçük dallara «Kılcal damar» adı verilir.

Kılcalların çeperleri çok incedir. Kanın taşıdığı besin maddeleri ve oksijen, bu çok ince çeperlerden süzülerek dokuların hücrelerine geçer.

Hücrelerde meydana gelmiş karbon dioksitle artık maddeler de ters yönde, kılcalların çeperlerinden içeri girerler.

Bu alış - verişi sağlayan kılcalların kalınlığı, en ince saç kılımızın ellide biri kadardır. Başka bir deyimle kılcal damarlar, ortalama olarak milimetrenin binde beşi kalınlığındadır. Atardamarlarla toplardamarları kılcallar birleştirir.

Kılcal damarlar (Kılcallar)

TOPLARDAMARLAR

Kılcallar yeniden daha kalın damarlar durumunda birleşerek kalınlaşmaya başlarlar. Bunlara «toplardamar» denir. Kan, toplardamarlardan akarak kalbe geri döner. Toplardamarlarda kanın geri dönmesini önleyen sübaplar vardır.

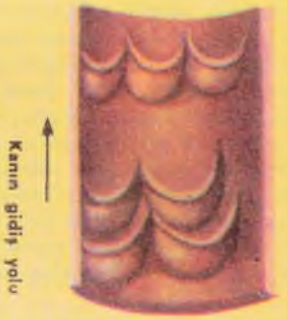

Bir toplardamarın iç çeperi

Resimler çok büyültülmüştür.

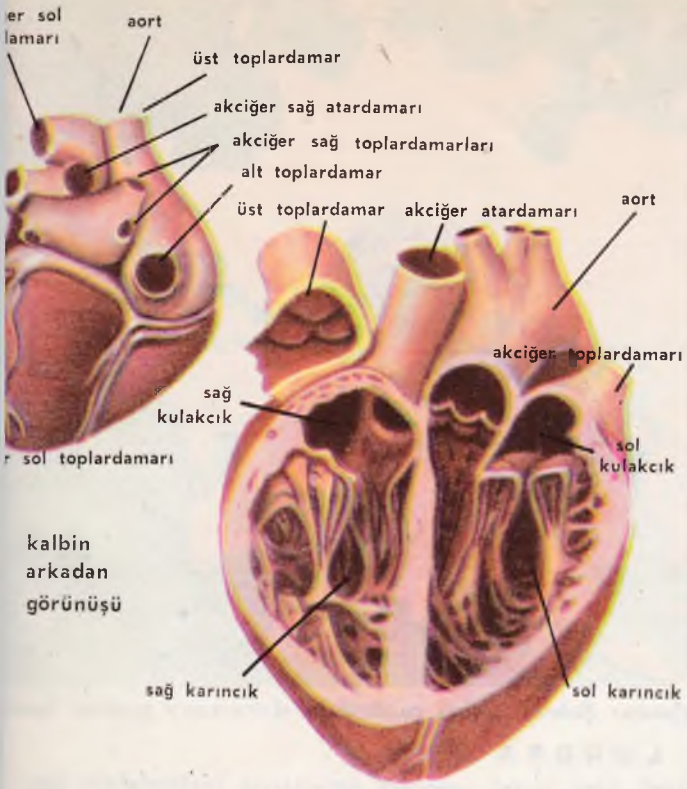

kalbin önden görünüşü: kesit

KALB

Kalb, damarlar gibi içi oyuk bir kastır. Düzenli olarak genişler ve kasılır. Genişlediği zaman damarların getirdiği kan, boşluklarına dolar. Kasıldığı zaman da içerisine dolmuş bulunan kan, vücudun her yanına pompalanmış olur.

Kalb iki katlı bir torba içindedir. İki kat arasında kaygan bir sıvı bulunur. Bu sıvı, kalbin çalışmasını kolaylaştırır.

Yumruk büyüklüğünde olan kalbin ağırlığı 300 gr. kadardır. İnsan kalbinin atışı yaşa göre değişir. Yeni doğan bir bebeğin kalbi dakikada 140 kere atarken bir yaşında bu atış dakikada 130'a düşer. Beş ile on yaş arasında kalbin atışı genel olarak dakikada 90'dır. On yaşından sonra dakikada 70 kere atmaya başlar. Bu, 50 yaşına kadar böylece sürüp gittikten sonra yeniden hızlanır ve 60 yaşında 74'ü, 80 yaşında 80'i bulur. Kalb yılda ortalama 40 milyon kere atar.

Kalbin vuruşuyla ilgili olarak verdiğimiz bu rakamlar, yorucu bir iş yapılmadığı zamanlar içindir. Eğer yorucu ve hareketli bir iş yapıyor, koşup oynuyorsak kalbin atışı kendiliğinden hızlanır. Bu artışın sebebini şu biçimde anlatabiliriz:

Vücudumuza fazla bir iş yüklediğimiz zaman onun daha çok enerji harcıyacağı açıktır. Bu da daha çok oksijeni gerektirir. Fazla oksijen, fazla karbon dioksidin oluşmasına yol açar. Bütün bu gaz alış-verişini düzenlemek de kanın görevidir. Kan da bu görevini daha hızlı gidip gelmekle başka bir deyimle kalbin daha hızlı pompalamasıyla başarır.

Peki, kalb kanın daha hızlı gidip gelmesi gerektiğini nereden bilecek? İnsanın yapısında, bu da düşünülmüştür. Kalbin hızlı çalışması gerektiğini ona bildiren bir düzen vardır. Bu düzen, kalbin giriş yerinde bulunan ve karbon dioksite karşı duyarlığı fazla olan yuvarlak sinir hücreleridir. Vücutta fazla karbon dioksit oluştuğu zaman bu sinir hücreleri, kalbin daha hızlı çalışmasını sağlar. Özetliyecek olursak bu sinir hücreleri kalbin çalışmasını karbon dioksit miktarına göre ayarlar.

DOLAŞIM SİSTEMİ

1 - Besin maddeleri, ince barsaklardaki «tümür» ler yoluyla kana karışır (tümür, ince barsakların iç çeperlerindeki çıkıntıların adıdır).

2 - Kanı ince barsaktan karaciğere taşıyan toplardamar.

3 - Besin maddelerinin cinsine göre ayrıldığı ve kontrol edildiği yer: karaciğer.

4 - Vücudun alt taraf bölgelerinden gelen pis kanı kalbe taşıyan «alt ana toplardamar».

5 - Vücudun üst taraf bölgelerinden gelen pis kanı kalbe taşıyan üst ana toplardamar».

6 - Sağ kulakcık: Pis kan, kalbin bu bölümünde toplanır. Dolunca «sağ karıncık» a geçer.

7 - Sağ karıncık: Pis kanı akciğerlere pompalar.

8 - Akciğer toplardamarı: Kalbden pompalanan pis kanı akciğerlere taşır.

9 - Akciğere gelen pis kan buradaki «lopçuk» larda hava ile karşılaşır. Taşıdığı karbon dioksidi verir.

10 - Akciğer atardamarı: Temizlenen kanı kalbe taşır.

11 - Sol kulakcık: Akciğer atardamarının getirdiği temiz kanla dolunca topladığı kanı «sol karıncık» a geçirir.

12 - Sol karıncık: «Sol kulakcık» tan gelen kanı büyük bir güçle vücuda pompalar.

13 - Aort: Kanı vücut içindeki büyük yolculuğa çıkaran atardamardır.

14 - Aort'tan ayrılan atardamarlar temiz kanı vücudun her yönüne götürürler.

15 - Ana kalça atardamarı: Vücudun alt taraf bölgelerine temiz kanı taşır.

16 - Kılcal damarlar: Temiz kan bu damarlara geldiği zaman taşıdığı besini ve oksijeni dokulara verir. Buralarda birikmiş olan artık maddeleri ve karbon dioksidi alır. Kılcal damarlar, atardamarlarla toplardamarlar arasında bir geçit meydana getirirler.

BÜYÜK VE KÜÇÜK DOLAŞIM

Kanın atardamarlar yoluyla vücuda yayılıp toplardamarlarla geri dönmesi **büyük dolaşım**'dır. Bundan başak bir de küçük dolaşım vardır. **Küçük dolaşım**da kan, kalbden çıkıp akciğerlere gider ve tekrar kalbe döner. Kanı **6 saniyede** kalbden akciğerlere, **8 saniyede** kalbden beyine, **18 saniyede** kalbden ayak parmaklarına kadar gidip tekrar döner.

LONDRA

İngiltere'nin başkenti Londra, Dünya'nın en yaygın şehirlerinden biridir. Banliyösüyle birlikte yüzölçürnü 1700 km².'yi geçer.

Londra'nın yayılmış olduğu alanın genişliği üzerinde bir fikir edinebilmek için onu yüksek bir yerden görmek gerekir. Şehrin ortasında, yüksek bir yapının terasına çıkıp baktığınız zaman evler ufka kadar uzanır. Şehrin sınırlarını görmek mümkün olmaz. Göze ilişen büyük yeşillikler parklardır. Onların ardında gene evlerin belirsiz görüntüleri seçilir.

Londra'nın böyle yaygın olmasının gerçek bir sebebi vardır: Şehrin merkezi dışında, çok katlı yapılara raslanmaz. Başkentin ahalisi, yemyeşil çimler ortasında, bir veya iki katlı evlerde oturmayı severler. Her yıl, Londra dışında, bu küçük evlerden binlercesi yapılır ve şehir biraz daha genişler.

Londra'lılar için sabahları işe giderken veya akşamları eve dönerken kilometrelerce yolu otomobillerle almak, bir-birbuçuk saat metrolarda yolculuk etmek ve dakikaları çift katlı otobüslerle tramvaylarda harcamak önemli değildir. Onlar için önemli olan sâkin, sessiz ve havadar bir evde oturup, pazarları da çimleri biçmektir.

Nüfusu 2-3 milyonu aşan şehirlerde olduğu gibi, Londra'da da çok katlı yapılar vardır. Ama bunlar, çoğunlukla şehrin merkezinde ve fabrikalar çevresinde toplanmıştır.

Londra'nın nüfusu 3.347.982'ye ulaşmıştır. Başkentin merkezi dışındaki Essex, Kent, Windsor gibi bölgeler bugün şehirle birleşmiş, 8.348.023 nüfuslu ve 50 km. çapındaki «Büyük Londra« yı meydana getirmiştir.

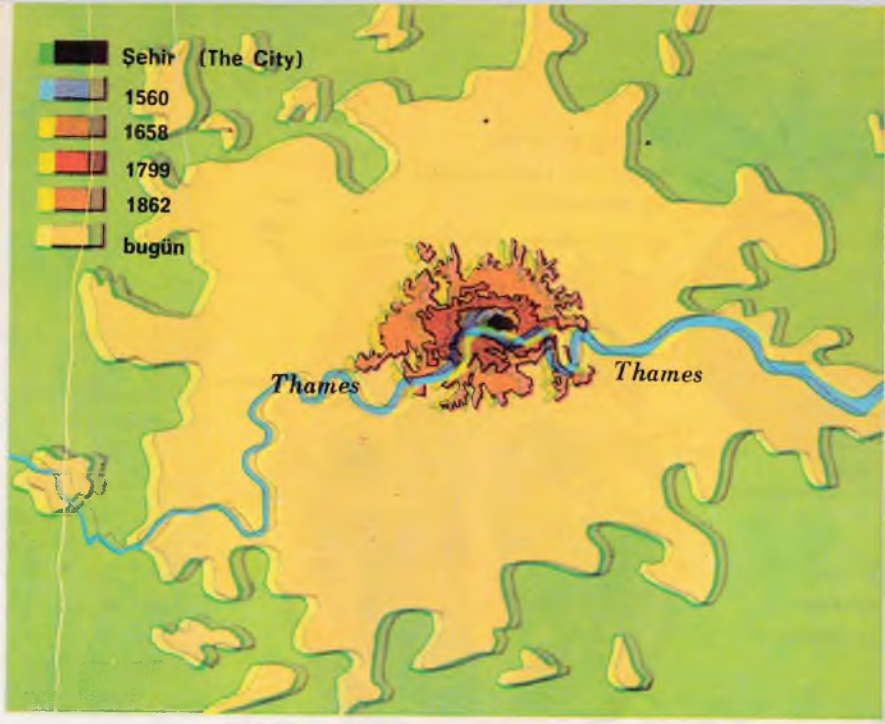

Londra'nın yayılması: Şehrin çeşitli çağlardaki durumunu gösterir har

TARİHTE LONDRA

Londra, hem ticarî, hem siyasî sebepler dolayısiyle İngiltere'nin başkenti olarak seçilmiştir. M. S. 61 yılına kadar «Keltler» in bir şehri olan «Londinium», bu tarihten sonra Roma'lıların eline geçti. 5'inci yüzyılda Roma askerleri Sakson'ların saldırısı karşısında buradan çekilmeye mecbur oldular. Sakson'lar şehre «London» adını verdiler.

1066 yılında şehri Norman'lar aldılar. Ortaçağ ve Rönesans'ta Londra önemli bir ticaret merkezi oldu. Şehir sürekli olarak genişledi. 1650 yılında nüfusu yarım milyonu bulmuştu. O çağda, Dünya'nın en kalabalık şehriydi. 1665'te şehirde büyük bir salgın hastalık başgösterdi, birkaç ay içinde binlerce kişi öldü. Ertesi yıl, 1666'da, «Büyük Londra Yangını» oldu, şehrin beşte dördü yanıp yıkıldı.

Her iki Dünya Savaşı'nda da, Londra'nın büyük bir bölümü Alman hava akınları sonucu yanıp yıkıldı. Son Dünya Savaşı'ndan sonra, Londra'da büyük onarım ve bayındırlık çalışmalarına girişildi. Yeni yapılar yükseldi.

Londra, Dünya'nın en büyük limanlarından biridir. Öbür limanların tersine, bir nehir (Thames) üzerinde bulunan bu büyük limanın, nehrin kollara ayrılması dolayısiyle, 75 km.'lik rıhtımı vardır. Bu rıhtım boyunda dükkânlar, antrepolar, toptancı mağazaları yer almıştır. Nehir ve kolları içindeki taşıma işleri 8000 römorkörün çektiği mavnalarla sağlanır. Her yıl ortalama 40 bin gemi Londra limanına girip çıkar. Bunların yükleyip boşalttığı maddelerin ağırlığı da 39 milyon tona ulaşır.

Nehrin üstünden geçen köprüler olduğu gibi, altında da metro ve öbür kara taşıt araçlarının geçebileceği tüneller bulunur. Nehir kollara ayrılmadan önce, iki kıyıyı Kuleli Köprü (Tower Bridge) birleştirir.

DÜNYA'NIN TİCARET MERKEZİ: ŞEHİR (THE CITY)

Londra'nın ticaret merkezi, şehrin ortasında 2,70 km².'lik bir alan kaplayan «Şehir» (The City) dir. Başkentin bu kesiminde bankalar, borsalar ve büyük ticaret ortaklıkları toplanmıştır.

İngilizler'in, «İhtiyar Bayan» dedikleri İngiltere Bankası da buradadır. Borsalar arasında yün, kömür, altın ve değerli taşlar borsası en önemlileridir.

Dünya'nın ticaret merkezinde, gece ile gündüz ve iş günleriyle tatiller arasında büyük bir tezat görünür. İş günleri, 400.000 kişinin kaynaştığı bu kesim, geceleri ve tatil günleri bir çöl ıssızlığına bürünür. Yalnız 12.000 kadar nöbetçi memur ve bekçi bu büyük ticaret merkezini bekler.

Şehir'in (The City) bulunduğu kesimdeki önemli yapı ve anıtlar.

«Hyde Park» ta yeşillikler arasında atla dolaşan biniciler

LONDRA PARKLARI

Londra'nın en güzel yerleri, parklarıdır. İçlerinde en ünlüsü ve en büyüğü de «Hyde Park» tır. Parklar büyük şehirlerin temiz hava depoları gibidir. Gürültü ve türlü pisliklerle dolu şehir havası yanında bu parklar sessiz ve temiz havalı kırlara benzer. Londra'da bir de ceylan, geyik, sincap gibi hayvanların başıboş dolaştığı bir park vardır. İngilizler bu parka «Richmond Park» derler. Dünya'nın en mesut çocukları ve hayvanları bu parkta koşup, oynayıp, dolaşabilenlerdir.

SAİNT PAUL KATEDRALİ

Saint Paul Katedrali Londra'nın en büyük kilisesidir. 1666'daki «Büyük Londra Yangını» nda harap olan eski katedralin yerine yeniden yapılmıştır. Ünlü İngiliz mimarlarından Wren'in plânlarını çizdiği bu büyük kilisenin yapımı otuz yıl sürmüş ve 1710'da bitirilmiştir. Katedralin boyutları şöyledir: 157 m. uzunluk, 75 m. genişlik ve 111 m. kubbe yüksekliği. Yapının kuzeyinde bulunan kulede 12 çan bulunur. Güneyindeki kulede ise İngiltere'nin en büyük çanı bulunur. (17 ton).

LONDRA İLE İLGİLİ BİRKAÇ RAKAM

9000 otobüs - 450 yeraltı treni (metro)
Günde taşınan yolcu: 13 milyon
En önemli metro istasyonu «Charina Cross»'ten günde 1 milyon insan gelip gider.
2 milyon telefon
Günde harcanan su: 1,5 milyar litre
70 tiyatro binası (En önemlisi «Covent Garden»'dir).

WESTMİNSTER KATEDRALİ, Ortaçağ mimarlığının en güzel örneklerinden biridir. 8'inci yüzyılda yapılmış olan bu katedral, 13'üncü yüzyılda restore edilerek bugünkü görünüşünü almıştır. İngiliz Kıral ve Kıraliçeleri burada taç giyerler. Katedralin mezarlığında 13 kıral ve 5 kıraliçe gömülüdür.

İNGİLİZ PARLÂMENTO BİNASI, Londra'nın en ünlü yapısıdır. 1840'da yapımına başlanan ve 1860 yılında biten bu büyük yapı, Rönesans çağının Gotik tarzındaki en güzel örneklerinden biridir. Thames nehrine bakan yüzü, 280 m. uzunluğundadır. «Victoria Kulesi», kare biçiminde olan binanın bir köşesinde yükselir. Bu kule, Dünya'nın kare biçimindeki en yüksek kulesidir (95 m.). «Big Ben» kulesinde de Dünya'nın en büyük saati bulunur (Çapı 7,5 m.). Greenwich saat ayarını, B. B. C. Radyosu'yla bütün Dünya'ya yayan bu saatin çanı 13 ton ağırlığındadır.

BİRİNCİ MEŞRUTİYET

Milleti 33 yıl korkunç bir istibdat yönetimiyle inleten «Kızıl Sultan» Abdülhamit II.

Osmanlı Türkler'inde Batı Uygarlığı'na yönelme ve herşeyin üstünde kanun kuvvetinin yer alması fikri, Tanzimat (1839)'la başlar. Devletin adalet, askerlik ve maliyeyle bütün yönetim işlerinin düzenlenmesini öngören Tanzimat hareketi, toplumun bu yeniliklere yeter derecede hazır olmayışı ve Ortaçağ zihniyetinden şaşmayan padişahların ellerindeki sınırsız yetkileri kısıtlamaya yanaşmamaları yüzünden beklenilen olumlu gelişmeyi sağlıyamadı. Ülke içerisinde keyfî yönetim sürüp giderken azınlıkların haklarını koruma bahanesiyle yabancı devletlerin de Babıâli (Hükümet) üzerindeki baskıları gün geçtikçe artıyordu. Tanzimat'ın en olumlu sonucu, Türk aydınlarının bu süre içinde Avrupa kültürüyle ilişki kurmaları oldu. Avrupa'lıların «Yeni Osmanlılar» adını verdikleri bu aydınlar, ülkede «Meşrutiyet» yönetimi kurulması, padişahların keyfî buyruklarına son verilmesi tezini savunuyorlardı. Aralarında büyük devlet adamı Mithat Paşa, Serasker (Başkomutan) Hüseyin Avni Paşa, Şair Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi ünlü kişilerin bulunduğu bu aydınların gerek yurt içinde, gerek yurt dışında yaptıkları kahramanca çabalar sonucu ülkede geniş bir aydınlar kütlesi meydana geldi. Hürriyetten yana olanlar gün geçtikçe çoğaldı. İşte böyle bir ortam içinde ve Mithat Paşa'nın önderliğiyle önce Padişah Abdülâziz (29/30 Mayıs 1876), sonra akıl hastası olduğu anlaşılan yeni Padişah Murat V (1840 - 1904) tahttan uzaklaştırıldı.

Tahta çıkarılan Abdülhamit II (1842 - 1918), Mithat Paşa ve arkadaşlarına «Kanun-u Esasî» (Anayasa)'yi kabul edeceğine kesinlikle söz verdi ve bir süre sonra MEŞRUTİYET ilân olundu (23 Aralık 1876). Ama içindeki keyfî yönetim istemlerini sinsice maskelemesini bilen Abdülhamit, toplanan ilk «Meclis-i Mebusan» (Millet Meclisi)'ı kısa bir süre sonra dağıttı, hürriyet mücahidi Mithat Paşa ve arkadaşlarını ezerek ülkede 33 yıl süren korkunç bir istibdat yönetimi kurdu.

BİRİNCİ MEŞRUTİYET İLÂN EDİLİYOR

Büyük Avrupa devletleriyle Osmanlı İmparatorluğu arasında İstanbul'da düzenlenen konferans devam ederken delegeler ansızın başlayan top sesleriyle irkildiler. O anda, ayağa kalkan Osmanlı **Hariciye Nazırı** (Dışişleri Bakanı) **Saffet Paşa**, konferans üyelerine karşı yaptığı heyecanlı bir konuşma ile durumu şu cümlelerle açıklıyordu: **«İşittiğiniz bu top sesleri, Kanun-u Esasî (Anayasa)'nin ilân edildiğini bildiriyor. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti meşrutî bir hükümet olmuştur. Artık gereken ıslahatı millet yapacaktır.»**

Paşa'nın bu sözleri, o anda tarihî bir gerçekti. **«Yeni Osmanlılar»** yurt içinde ve yurt dışında yaptıkl çetin mücadelelerden sonra birbiri peşinden iki padişahı (Abdülâz e Murat V) tahttan uzaklaştırmış, bunların yerine kanun egemenliğine saygı göstereceğine, meşrutiyet yönetimini kuracağına söz veren **Abdülhamit II**'yi padişahlığa getirmişlerdi. Yeni padişahın verdiği şeref sözünü tutacağına inandırıcı önemli davranışları oluyordu. Abdülhamit, tahta geçergeçmez, hemen **Mithat Paşa**'nın başkanlığında bir komisyon kurdurmuş ve Kanun-u Esasî'nin hazırlanmasını istemişti.

Ömrünü birbirinden üstün yurt hizmetleriyle geçiren Mithat Paşa (1822 - 1884), devletin tek kurtuluş çaresinin, ilkeleri kanunlarla sınırlanmış bir meşrutiyet yönetimi olduğuna inanmıştı. Buna temel olacak Kanun-u Esasî taslağını da daha Tuna Valiliği sırasında hazırlamıştı. Bu yüzden komisyon kendisine verilen görevi kısa bir süre içinde yerine getirmekte güçlük çekmemişti.

İşte ünlü **«İstanbul Konferansı»** nın toplandığı gün Padişah Abdülhamit, Türk tarihinde önemli bir yeri olan **«Osmanlı Kanun-u Esasisi»** ni kabul etti ve böylece meşrutiyet yönetimi kuruldu (23 Aralık 1876). Halk, sevinç içinde meşrutiyeti kutluyor, yeni padişaha ve hürriyet kahramanı Mithat Paşa ile arkadaşlarına saygı ve sevgi gösterilerinde bulunuyordu. Ama ne top sesleri, ne halkın coşkunluğu, ne de Kanun-u Esasî'nin ilân edilmesi İstanbul Konferansı'na katılan delegeler üzerinde bir etki yaptı. Onlar, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Sırbistan ve Karadağ'dan Türk askerlerinin çekilmesini, Bulgaristan, Bosna ve Hersek'e bağımsızlık verilmesini istiyorlardı. Bu yabancı isteklerinin Osmanlı Hükümetince kabul edilmemesi üzerine konferans, bir sonuca ulaşmadan dağıldı. Böylece bütün bu ayaklanmaları kışkırtan Rusya ile Osmanlılar arasında bir çatışmanın çıkması da kesin bir tehlike durumunu aldı.

İLK MECLİS-İ MEBUSAN (MİLLET MECLİSİ) IN AÇILIŞI

Kanun-u Esasî'yi kabul eden Abdülhamit, kısa bir süre sonra ilk **«Meclis-i Mebusan» (Millet Meclisi)**'ı da toplantıya çağırdı. Padişah, Meclis-i Mebusan'a bir saygı gösterisinde bulunmak amacıyla ilk toplantının kendi oturduğu **Dolmabahçe Sarayı**'nın ünlü kabul salonunda yapılmasını da uygun görmüştü. Bütün bunlar Türk tarihinde eşi görülmemiş yeniliklerdi. Halk, sonsuz bir sevinç içinde bu mutlu olayları kutluyordu.

Toplantının yapılacağı büyük salona Topkapı Sarayı'ndaki tarihî altın taht kurulmuş, olağanüstü hazırlıklar tamamlanmıştı. Tahtın sağ tarafında **Sadrazam** (Başvekil) ile **Vükelâ** (Bakanlar), sol tarafında ise **Şeyhülislâm** (Din işlerinin en yüksek görevlisi) **Hasan Hayrullah Efendi** ve din adamları yer almışlardı. **Mebuslar** (Milletvekilleri) ve **Âyan üyeleri** (Senatörler) altın tahtın tam karşısında sıralanmışlardı.

Abdülhamit, açılan bir kapıdan ağır ağır ilerleyerek tahtın önüne kadar geldi; sonra elinde tuttuğu ve içinde ilk Meclis-i Mebusan oturumunun açış konuşması bulunan yazılı kâğıdı **Başkâtip Sait Paşa**'ya verdi. Sait Paşa tarafından okunan bu nutukta Abdülhamit II, iç ve dış politika ile ilgili görüşlerini şu cümlelerle belirtiyordu: **«Devleti Aliyemizde birinci defa olarak içtima eden Meclis-i Umumî'yi küşad etmekle beyanı memnuniyet ederim. Cümlenizin malûmudur ki devlet ve milletlerin terakki ve şevketi ancak adalet vasıtasiyle olur».**

Nutukta bundan sonra Padişah **Mahmut II**'nin Batı Uygarlığı'na ilk kapıyı açmış olduğu, **Abdülmecit**'in de **Tanzimat** hareketinin önderi olduğu anlatılarak devlet borçlarına değiniliyor ve günün konusu olan **Sırp** ve **Karadağ** olaylarından söz edilerek: **«Avrupa devletleriyle münasebatı dostane ve hüsnü muşeretin arzu edildiği»** belirtiliyordu.

Abdülhamit II'nin Dolmabahçe Sarayı'nın büyük kabul salonunda yaptığı bu konuşma ile Türkiye'de ilk Meclis-i Mebusan resmen açıldı (19 Mart 1877). Halk, devlet yönetiminde yapılan bu önemli yeniliği, yüzyıllarca hürriyete susamış insanlar olarak büyük sevinçle kutluyordu.

Her yanda şenlikler yapılıyor, **«yaşasın hürriyet»** sesleri göklere yükseliyordu. Mebuslar bundan sonraki toplantılarına **Sultanahmet'**teki **Nafia** (Bayındırlık) **Dairesi'**nde devam edecekti. **Meclis Başkanlığı'**na **Ahmet Vefik Efendi** (Paşa) seçildi. Buradaki ilk toplantıda kürsüye gelen Mebuslar: **«Padişaha ve yurduma ve Anayasa ilkelerine ve bana verilen göreve uyacağıma, bunun dışındaki davranışlardan sakınacağıma yemin ederim»** cümleleriyle yemin ettiler.

Mithat Paşa, Abdülhamit tarafından sadrazamlığa (Başbakanlık) getirildi (26 Kasım 1876). Mithat Paşa'nın amacı kanunların yurttaşlar arasında hiçbir ayrıntı gözetilmeksizin uygulanmasıydı. Ama onun bu tutumu başta yetkilerini kaybetme korkusunda olan Padişah ile çıkarları tehlikeye girenleri kuşkulandırıyordu. Bunlar, el altından Mithat Paşa'nın aleyhine sinsice bir çabaya giriştiler. Bu sıralarda Avrupa devletlerinin Osmanlı Hükümeti üzerindeki baskısı çok artmıştı. İstanbul Konferansı'nda umduklarını elde edemeyen Rus'lar, ansızın savaş ilân ettiler (24 Nisan 1877).

1877 - 1878 OSMANLI - RUS SAVAŞI

Ülkenin durumu böyle bir savaşa elverişli değildi. Siyasî kıskançlıklar, hattâ ihanetlerin yanısıra ordu da yeter derecede hazırlıklı olmaktan uzaktı. Ama devletin şeref ve onurunu gözönünde bulunduran Mithat Paşa, savaştan kaçınmamaya kararlıydı. Avrupa devletlerinin de Rus'ları Osmanlı Türkleri'ne karşı başıboş bırakmıyacaklarına inanıyordu.

Türkiye Tarihi'nde «93 Savaşı» adıyla anılan 1877 - 1878 Osmanlı - Rus Savaşı, Rus Orduları'nın Romanya ve Kafkasya üzerinden Türk topraklarına saldırmasıyla başladı.

Tuna'yı geçen düşman, Plevne Kalesi önünde Gazi Osman Paşa'nın kahramanca savunması üzerine bir süre durduruldu. **(Bk. Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa. Resimli Bilgi, Sayı: 17, sayfa: 266 - 267).** Kafkasya'dan ilerleyen Rus'lara karşı **Ahmet Muhtar Paşa** komutasındaki Türk Ordusu, Erzurum Bölgesi'nde şanlı savaşlar veriyordu.

Ama bütün bu kahramanca dayanışmalarla birlikte üstün Rus kuvvetlerinin ilerlemesi durdurulamadı. Rus'lar, Yeşilköy'e kadar ilerlediler. Bu durum karşısında telâşa kapılan Abdülhamit II, İngiliz'lerin de aracılığıyla Rus'larla **«Ayastafanos (Yeşilköy) Antlaşması»**nı imzaladı. (3 Mart 1878).

MİTHAT PAŞA'NIN AZLİ

Rus'larla savaş devam ederken Abdülhamit, savaşa girmekten sorumlu gördüğü Mithat Paşa'yı sadrazamlıktan uzaklaştırdı. (5 Şubat 1877). Gerçekte ise Padişah, Mithat Paşa'nın hür fikirlerinden ve onun halk arasındaki geniş sevgisinden çekiniyordu.

Mithat Paşa, bir gece bindirildiği bir vapurla Avrupa'ya sürüldü. Paşa, Roma ve Paris yoluyla İngiltere'ye gitti. Osmanlı - Rus Savaşı'nın sona ermesi üzerine de yurda dönmesine izin verildi. Önce Girit'te göz altına alındı, sonra da Suriye ve İzmir Valilikleri'ne atandı.

ABDÜLHAMİT, MECLİS-İ MEBUSAN'I (Millet Meclisi) KAPATIYOR

Mithat Paşa'nın yurt dışına sürülmesinden birkaç gün sonra Abdülhamit, keyfî yönetimine engel olan Meclis-i Mebusan'ı bir daha toplanmamak üzere kapattı (13 Şubat 1878). Böylece Tanzimat'la başlamış bulunan **«Hukuk Devleti»**ne doğru yönelme hareketi duraklamış, Mithat Paşa ve arkadaşlarının çabalarıyla gerçekleştirilen **«Meşrutiyet Yönetimi»** de yerini uzun yıllar sürecek olan Abdülhamit'in baskı yönetimine bırakmış oldu.

Keyfî yönetimine hiçbir engel kalmayan Abdülhamit, **Yıldız Sarayı'**na çekildi. Padişah, Kanun-u Esasî'yi resmen kaldırmamıştı, ama tahtta bulunduğu uzun yıllar boyunca meşrutiyet ilkelerini bütünüyle çiğnemekten çekinmedi. Hükümetin başına kendi güvendiği kimseleri atadı. Ülkede her türlü söz, yazı ve toplanma hürriyetlerini yasakladı. Gazetelerin yayınlarına sansür (denetleme) koydu.

Hürriyet uğruna Abdülhamit II ile mücadele eden ve bu uğurda can veren Mithat Paşa.

MİTHAT PAŞA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

Abdülhamit, kendisi için tehlike saydığı Hürriyet Kahramanı Mithat Paşa'yı ortadan kaldırmak üzere yeni komplolar hazırlamakta gecikmedi. Padişahlığının beşinci yılında, Mithat Paşa ile **Damat Mahmut** ve **Nuri Paşaları, Abdülâziz'**i öldürmekle suçlandırdı. Bu suçlama üzerine o sırada İzmir Valisi bulunan Mithat Paşa tutuklu olarak İstanbul'a getirildi. Abdülhamit, Mithat Paşa ve arkadaşlarını Yıldız'daki Çadır Köşkü'nde toplanan özel bir mahkeme önüne çıkarttı. Günlerce süren bu yargılamada, Mithat Paşa'nın savunması çok ünlüdür. Paşa, kendisinin ve arkadaşlarının Abdülâziz'i öldürdükleri hakkındaki delillerin hepsini çürüttü. Ama Abdülhamit, bu konuda peşin kararını vermiş bulunuyordu, özel mahkeme onun isteğine boyun eğerek Mithat Paşa ve arkadaşlarını ölüm cezasına çarptı.

Abdülhamit, bu kararı aldırmakla birlikte halkın tepkisinden çekiniyordu. Bu korku sonucu ölüm cezalarını sürgün cezası olarak değiştirdi.

Böylece Mithat Paşa ve Damat Mahmut Paşa, İmparatorluğun çok uzak bir köşesi olan **Arabistan'**daki **Taif Kalesi'**ne sürüldüler (1881).

Bu arada yüksek okul öğrencileri arasında yayılmış olan hürriyet fikirlerini de söndürmek için Abdülhamit sıkı tedbirlere başvurdu, birçok genci zindanlara attırdı. Ama bütün bu tedbirler, Mithat Paşa ve arkadaşlarının aşıladığı hürriyet fikirlerini söndürmek şöyle dursun büsbütün körükledi. Mithat Paşa taraftarlarının gün geçtikçe çoğalmasına sebep oldu. Bu durumdan çok ürken Abdülhamit, gizli bir emirle Mithat Paşa ve Damat Mahmut Paşa'yı boğdurttu (1884).

VİKİNG'LER

Bugün, İskandinav ülkelerinde yaşıyan Danimarka'lı, Norveç'li ve İsveç'lilerin meydana getirdiği topluluk, eski çağlarda tek bir isim taşıyordu: VİKİNG'LER. Orta ve Güney Avrupa'ya da yayılmış olan bu insanlara «Kuzey Adamları» anlamına gelen «NORMAN'LAR» da denirdi. M.S. 8'inci yüzyıla dönecek olursak, Viking'lerin o çağda hâlâ bir uygarlığa sahip olmıyan, barbar bir topluluk olduklarını görürüz.

Viking'lerin sert iklimli ülkelerindeki topraklar, tarıma ve hayvan üretimine elverişli değildi. Onların tek geçim kaynağı, ülkelerini çevreliyen denizdi. Yavaş yavaş iyi birer denizci durumuna ulaşan Viking'ler, topraklarını bırakarak, dört bir yöne dağıldılar. Batı Avrupa kıyılarına yaptıkları baskınlar sonucu bu bölgelerde dehşet saldılar: Saldırdıkları şehir ve kasabaları yağma ediyor, ahaliyi öldürüyor, kendilerine gerekli her şeyi gemilerine yükleyip ülkelerine götürüyorlardı.

Norveç'te yaşıyan Viking'lerden Varek kabîlesinin lideri Rurik, 9'uncu yüzyılın sonlarına doğru bugünkü Rus S.S.C. topraklarına girmişti. Efsaneye göre, Rurik'in üç kardeşi, Rus devletinin kuruluşuna önayak olmuşlardı. İlk ikisi, Sineus ve Truvor 862 yılında «Novgorod Devleti» ni kurmuşlar, üçüncüsü olan Oleg de, bu küçük devletin sınırlarım genişleterek, başkenti Kiev'e taşımıştı.

Bu süre içinde, çeşitli Norman toplulukları bütünüyle ters bir yol izlemişler; sağlam yapılı ve hızla yol alan teknelerine binerek İslanda ve Grönland'a kadar gitmişlerdi. Fransa ve İngiltere topraklarına da çıkan Viking'ler, bu ülkelerde çok büyük zarar meydana getirerek, kilise ve manastırlarla binaları yakıp yıkmışlar, ahaliyi öldürmüşlerdi.

9'uncu yüzyılda, Sen nehri üzerinde yüzdürdükleri tekneleriyle Paris'i dört kere kuşatmışlardı.

885 yılında, Fransa Kıralı Büyük Charles, Paris'i 30.000 Viking'den kurtarmak için 700 altın lira haraç vermek zorunda kalmıştı. Fransa'yı Viking'lerin saldırısından korumanın tek çaresi olarak da onların, bugün Normandiya ismi verilen topraklara yerleşmelerine göz yummuştu. Böylece verimli topraklara sahip olan Viking'ler yavaş yavaş durulmuşlar ve o çağdaki Fransız uygarlığının etkisinde kalarak fransızlaşmışlardı.

Bugün, Fransa'nın en iyi denizcileri, Viking'lerin soyundan gelen bu Norman'lardır.

28 Eylül 1066'da, Normandiya Dükü «Fatih» William (resimde görülen), komutasındaki birliklerle İngiltere kıyılarına bir çıkarma yapmıştı. Amacı adayı ele geçirmekti. 14 Ekim'de, Hasting yakınlarında, William'ın birlikleriyle, Anglo-Sakson'ların kıralı olan Harold'un askerleri arasında büyük bir savaş olmuştu. Bir gün süren çarpışmalar sonunda, Norman'lar galip gelmişlerdi. Harold ve en iyi şövalyelerinin cesetleri savaş alanında bulunmuştu. Aynı yıl Noel'de (25 Aralık 1066), Normandiya Dükü William, Westminster Kilisesinde İngiliz Kıralı olarak taç giymişti.

Gokstad gemisinden örnek alınarak yapılmış bir Viking gemisi, Viking savaşçılarının kalkanları teknenin bordasını süslemektedir.

Kahraman bir Viking kabîle şefi öldüğü zaman, cesedi gemisinin içine konur ve öylece gömülürdü. Geçen yüzyılda, Jutland (Danimarka) ve özellikle Norveç'te bu gemilerden bazılarının kalıntıları ortaya çıkarıldı. Bunların en sağlam durumda olanı bugün Oslo'da saklanan «Gokstad'ın Gemisi» dir. Bu gemi, bize Viking tekneleri üzerinde bir fikir vermektedir. 20 m. boyunda, 5 m. eninde ve 175 sm. yüksekliğinde olan Viking teknelerinin pruvaları dalgaları kolayca yarabilecek biçimde ince ve yüksek yapılmıştı.

Viking'ler, bu tekneleriyle Atlas Okyanusu'nu geçmeyi başaran ve Kuzey Amerika kıyılarına ulaşan ilk öncüler olmuşlardır. Bugün, Newfoundland (Yeniel) ve Hatteras burnunda kalıntıları bulunan Viking silâhları (mızrak, kılıç ve kalkan gibi) bu iddiayı doğrulamaktadır.

NORMAN'LAR İTALYA'DA

Normandiya'ya yerleşen Viking'ler (Norman'lar) kısa bir süre sonra çoğaldılar ve üzerinde yaşadıkları topraklar kendilerine dar gelmeye başladı. Bundan ötürü gözlerini öbür ülkelerin verimli topraklarına çevirdiler.

1016 yılında, haçtan (Kudüs'ten) dönen Norman'lar, Güney İtalya'ya çıktılar. O tarihte Napoli Kırallığı'nı kurmuş olan Lonbard'ların elinde bulunan Salerno'yu, Müslüman Araplar kuşatmışlardı. Norman'ların, Lonbard'lar yanında savaşa katılması üzerine Araplar kuşatmayı kaldırarak çekildiler. Bu durumdan yararlanmasını bilen Norman'lar ilk önceleri Lonbard Kırallığının hizmetine girdiler. Ama sonra şefleri Arnolfe Dregot'un komutasında Lonbard'larla savaşa tutuştular ve Campania bölgesinde Aversa'yı ele geçirerek burada bir Kontluk kurdular. Onların bu başarısı Normandiya'daki öbür Norman'ların da İtalya'ya gelmelerine yol açtı. Bu arada Tancrede Hauteville adındaki Normandiya'lı bir şövalyenin onbir oğlu da İtalya'ya gelmişti. Hauteville'lerden «Kurnaz» Robert, Güney İtalya'daki Norman'ların başına geçerek Lonbard'ları, Yunanlı'ları ve Bizans'lıları geri sürerek Güney İtalya'yı ele geçirdi. Papa Nicola II de onu Pulia ve Kalabriya Dükü ilân etti.

Robert'in bu başarılarına koşut olarak kardeşi Roger I de, Sicilya'ya bir çıkarma yaptı. Yirmi yıl savaştıktan sonra (1072-1091) adayı ele geçirdi.

Oğlu Roger II, babasının ölümünden sonra, İtalya'nın güneyini bütünüyle aldı ve Napoli (veya İki Sicilya) Kırallığı'nı kurdu. (1130). Korfu adasını da ele geçiren Roger II, böylece bütün Güney İtalya'yı ve çevresindeki adaları tek bir kırallığın egemenliği altına almış oldu.

Genellikle, bir ülkeyi ele geçiren topluluklar, oradaki ahaliye kendi gelenek ve görenekleriyle dinlerini de zorla kabul ettirirler. Norman'lar bunun tersine, Yunanlı'lara, Lonbard'lara ve Lâtin'lere bu yönde hiç baskı yapmamışlardır. Büyük bir yumuşaklıkla yönettikleri bu bölgeler ahalisi de hiçbir zaman ayaklanmayı düşünmemiş, kırallığın yükselmesi için çalışmıştır.

Müslüman Arap tarihçilerinden İbn Cebbar, Palermo'yu gezmeye gittiğinde, Norman'ların bu tutumunu övmekten kendini alamamıştı.

Gerçekten Norman'ların Palermo'da meydana getirdikleri uygarlık, o çağda bütün Dünya'nın hayranlığını kazanmıştı.

Palermo Katedrali, Sicilya-Norman mimarlığı'nın en üstün eserlerinden biridir.

AVRUPA ÜLKELERİNDE RASTLANAN NORMAN SANAT ESERLERİNDEN BİRKAÇI

Palermo'da:

Norman Sarayı

Katedral

Favara Sarayı

Korfu'da:

Katedral

Monreale (Sicilya):

Katedral

SOFRA TUZU

Yeryüzündeki denizlerin içinde 22 milyar m³ tuzun, çözelmiş bir durumda bulunduğunu biliyor musunuz? Bu korkunç miktardaki tuz nereden gelmektedir? Yaşadığımız çağa kadar insanlar: «Eskiden denizlerin suyu tatlı idi, nehirlerin taşıyıp getirdiği suların içindeki tuzlarla bu duruma geldi» derlerdi. Ama günümüzde yapılan incelemeler, yeryüzündeki bütün akarsuların bir yılda denizlere taşıdıkları tuzun 2700 milyon tondan fazla olmadığını gösterdi. Bilginler, denizlerdeki tuzun, deniz dibi volkanlarının yer katmanları arasındaki tuzları püskürtmesiyle beslenip arttığını ileri sürüyorlar.

1 litre deniz suyunda :

27,21	**gram**	**tuz (sodyum klorür)**
3,81	**»**	**Magnezyum klorür**
1,65	**»**	**Magnezyum sülfat**
1,26	**»**	**Alçı (kalsiyum sülfat)**
0,86	**»**	**Potasyum sülfat ile çok az miktarda brom, iyot ve altın gibi bazı madenler bulunur.**

Jeolojik çağlardaki volkanların püskürttüğü ve akarsuların sürükleyip getirdiği tuzlar denizlerde birikti.

Yeryüzündeki tuzun çoğu denizlerde bulunur. Bundan milyonlarca yıl önce göllerin ve toprak yığılımları sonucu denizlerden ayrılarak oluşan iç denizlerin suları buharlaştı. İçlerinde bulunan tuz da dev kütleler ve katmanlar durumunda dibe çökeldi.

Bundan milyonlarca yıl önce akarsuların taşıyıp getirdiği tuzlu sular, çukur yerlerde birikip kaldı. Isı etkisiyle buharlaşan sulardan artakalan tuz katmanlarının üzeri de sonradan suyu geçirimsiz toprakla örtüldü. Böylece ağır külteler arasında sıkışıp kalan tuz katmanları «kaya tuzu» dediğimiz sert bir durum aldı. Kaya tuzu, tıpkı maden kömürü ve linyit gibi yataklardan çıkartılır.

DENİZ SUYUNDAN TUZ ELDE EDİLİŞİ

Sofralarımızda kullandığımız tuz, «tuzla» denilen ve deniz kıyılarında birbirinden setlerle ayrılmış tuz havuzlarında elde edilir. Deniz suyu, kıyıda açılan geniş ve sığ havuzlara sokulur. «Çamurluk» adı verilen birinci havuzda suyun içindeki kum, çamur, küçük deniz hayvanları, kabuk ve alçı gibi yabancı maddeler çökelmeye bırakılır. Buradan sırayla ikinci ve üçüncü havuzlara alınan temiz deniz suyu, güneş altında buharlaşmaya bırakılır. Buharlaşma sonucu havuzun dibinde yalnız tuz kalır. Toplanan tuzlar temizlenir, elekten geçirilir, öğütülerek ufalanır ve kutulara konur.

SUYU DONDURARAK TUZ ELDE ETMEK

Soğuk iklimli ülkelerde tuz, deniz suyunun dondurulmasiyle elde edilir. Deniz suyu donunca, içindeki tuz molekülleri buzdan ayrılırlar. Havuzlar içine alınmış deniz suyunun yüzeyindeki buzlar toplanarak su yüzeyinin bir daha donması beklenir. Böylece ardısıra birkaç defa dondurulan su yüzeyindeki buzların tekrar tekrar toplanması sonucu tuzlar suyun dibine çökeltilmiş olur. Tuz yönünden yoğunlaşmış olan bu deniz suları kaplara alınarak kaynatılır. Bu eylem sonucu kapların dibinde kalan tuzlar toplanır.

TUZUN KİMYASAL YAPISI : SODYUM KLORÜR

Na

Cl

Tuz, sodyum (Na) ve klor (Cl) gibi iki kimyasal elemanının belirli bir orana göre birleşmesinden meydana gelmiştir. Bilimsel olarak bu iki basit elemanın simgelerinin yanyana getirilmesiyle yazılır : NaCl.

YURDUMUZDAKİ TUZ KAYNAKLARI

Ülkemizde tuz, genellikle deniz suyunu buharlaştırma yoluyla elde edilir. Dünya'nın en yüksek nitelikteki tuzları, İzmirdeki «Çamaltı tuzlası»ndan elde edilir. Tuz gölünün doğu kıyısındaki «Kaldırım ve Yavşan tuzlaları» da yurdumuzun önemli tuz yatakları arasında sayılır. Dış ülkelere yolladığımız çıkarımlar içinde tuz, belli başlı bir yer tutar. Bizden çok miktarda tuz alan ülke Japonya'dır. Yurdumuzda «kaya tuzu» yatakları da vardır. En tanınmışı «Hacıbektaş» kaya tuzudur. Ama bu çeşit tuzlar, deniz suyundan elde edilenler kadar ince taneli ve sindirim yönünden yüksek nitelikte değildir. 1962'de Türkiye'nin tuz çıkarımı 430.000 tondu. Tuz, vücut sağlığı yönünden günlük hayatımızda da bir yer tutar. İdrar ile birlikte vücudumuzdan çıkan potasyum, sodyum bileşiklerini de (tuz) birlikte sürükler. Vücutta tuzun azalması, su dengesinin bozulmasına, tansiyonun düşmesine kaslarda yorgunluğa ve bir ağrı duyulmasına, bütün organizmada bir bitkinlik başgöstermesine yol açar. Terlemelerle de vücut çok tuz kaybeder. Her gün bitkisel ve hayvansal besinlerle birlikte ortalama olarak 15 gram kadar tuz almamız gerekir. Vücudun tuz eksikliği veya tuz fazlalığı dolayısiyle beliren hastalıklar da vardır. Eskiler «tuzun azı karar, çoğu zarar» derler.

ATATÜRK'ÜN CUMHURBAŞKANLIĞI

KURTULUŞ ve EGEMENLİK SAVAŞI'*mızın muzaffer Başkomutanı* GAZİ MUSTAFA KEMAL (ATATÜRK), *yeni Türk Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanlığına seçildikten* (29 Ekim 1923) *sonra her alanda geri kalmış yurdumuzun hızla kalkınması için gerekli çabalara girişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişteki bütün geriliklerden arınması, Batı Uygarlığı'nın gerçek anlamıyla yurdumuzda uygulanması O'nun en büyük amacıydı. Tasarladığı devrimleri başarmak için hazırlıklara koyuldu.*

Yeni Türk Devleti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), her seferinde yeni bir devrimin müjdesini açıkladığı yurt gezilerinden birine çıkarken trenin penceresi önünde.

TÜRK TARİHİNİN DEVRİMLER ÇAĞI

Dört yıl süren Kurtuluş ve Egemenlik Savaşı boyunca düşmanların baskılarına boyun eğmekten başka bir şey düşünmeyen Padişah Vahdettin (Mehmet VI), Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla tahtından uzaklaştırılmış (1 Kasım 1922), üzerinde yalnız **«Halife»** lik sanı bırakılmıştı. Böylece 600 yıl süren Osmanlı Saltanatı da tarihe karışmış oldu. Türk Milletine karşı işlediği büyük suçun tarihî sorumluluğu karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan Vahdettin, bir gece gizlice bindiği bir İngiliz savaş gemisiyle yurdumuzdan ayrılınca (17 Kasım 1922), Halife'lik görevi Osmanoğulları soyundan Abdülmecit Efendi'ye verildi. Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce yeni Halife'ye yapılan bir bildiride, kendisinin hükümdarlıkla ilgili hiçbir yetkisi kalmadığından yalnız **«Müslümanların Halifesi»** sanını kullanabileceği bildirildi.

Ama kendisine Halife sanı verilen Abdülmecit Efendi, bir süre sonra birçok yersiz davranışta bulunarak bütün yurttaşların dikkatini üzerinde toplamakta gecikmedi. Tıpkı padişahlar gibi gösterişli alaylar düzenleyerek Cuma namazlarına katılıyor, **«Abdülmecit bin Abdülâziz Han»** sanıyla yayınladığı bildirilerde düşük Osmanoğulları'yla bir bağlantı kurma çabaları gösteriyor, el altından kışkırtmalara yelteniyordu.

HALİFELİĞİN KALDIRILMASI

Bu tutum, yeni Türk Devleti'nin **«Egemenlik kayıtsız, şartsız ulusundur»** ilkesini tehlikeye düşürecek nitelikteydi. Olayları dikkatle izleyen Gazi Mustafa Kemal, yurdumuzda yapmayı tasarladığı lâiklik (din işlerinin devlet işlerinden ayrılması) devrimi için bir engel saydığı halifeliğin artık kesinlikle kaldırılması zamanı geldiği kanısına vardı. Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında O'nun işaret ettiği bu önemli konuyu ele alan milletvekilleri, halifeliğin kaldırılmasına ve Osmanoğulları soyunun da yurdumuzdan çıkarılmasına karar verdi **(3 Mart 1924)**. Bu tarihî karardan bir gün sonra son Halife Abdülmecit Efendi ile bütün Osmanoğulları ailesi sınırlarımızı terkedip gittiler. Gazi Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesinden sonra yeni Türk Devleti'nin ilk önemli devrimi böylece gerçekleştirildi. Bu, dinî etkilerden uzak, çağdaş hukuk devleti anlayışına doğru atılan büyük ve tarihî bir adımdı.

ÖĞRETİM, EĞİTİM VE LÂİKLİK DEVRİMİ

Büyük Millet Meclisi'nde halifeliğin kaldırıldığı tarihî oturumda kabul edilen bir başka kanunla Osmanlı çağının genç dimağları yıpratan medrese ve mahalle okulları öğrenimine de son verildi. **«Hayatta en hakiki mürşit ilimdir»** diyen Gazi Mustafa Kemal, kurulması öngörülen devlet okullarında eski usullerle din öğretimi yapılmasını lâiklik anlayışına aykırı buluyordu. Böylece hazırlanan yeni programlarla devlet okulları açıldı. 7 - 14 yaşlar arasındaki çocukların ilkokullara devam etmeleri zorunluluğu konuldu.

Bu arada **«Şer'iye ve Evkaf»** (Din işleri ve Vakıflar) Bakanlığı da kaldırılarak devletin lâikliği yönünde ileri bir adım daha atıldı **(3 Mart 1924)**. Ama Anayasada yer alan **«Devletin dini islâmdır»** maddesi daha sonraki yıllarda kaldırıldı **(1928)**.

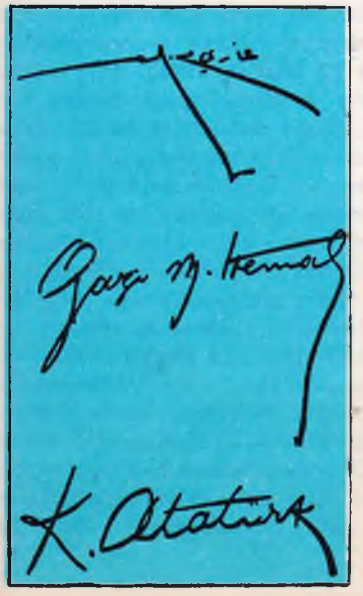

← Atatürk'ün çeşitli dönemlerde kullandığı imzalardan birkaçı.

KIYAFET DEVRİMİ

Gazi Mustafa Kemal, Türkiye'nin kalkınma dâvasının Batı Uygarlığı'na girmekle gerçekleşebileceği kanısındaydı. Kültür ve günlük yaşayışı bir bütün olarak gördüğünden, Türk halkının da giyim ve kuşamından başlayıp her alanda batıya yönelmesi için gerekli devrimleri hızla yapmak kararındaydı. Bir gün ansızın Ankara'dan Kastamonu'ya giden **(24 Ağustos 1925)** Büyük Kurtarıcı'nın kendisini karşılayan halkı, başından çıkarmadığı panama şapkayla selâmlaması bu konudaki kararının bir işareti sayıldı. Kastamonu'da halka şapka giymenin amaç ve anlamını anlatırken **«Fikrimiz, zihniyetimiz tepeden tırnağa kadar medenî olacaktır.»** diyen Gazi, buradan gittiği İnebolu'da şu açıklamayı yaptı:

«Medenî ve beynelmilel kıyafet milletimiz için uygun bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin, üstünde pantolon, yelek, gömlek, kıravat, ceket ve bittabi bunların mütemmimi olmak üzere başta siperi şemsli serpuş; bunu açık söylemek isterim, bu serpuşun ismine şapka denir.»

Gazi Mustafa Kemal, bu arada kadınlarımızın da uygarlıkla bağdaşmayan giyim ve tutumlarını ele alarak şu ilginç açıklamayı yaptı:

«Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki başına bir bez veya peştemal veya buna benzer bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere otururak yumulur. Bu tavrın mâna ve medlûlü nedir?

Efendiler, medenî bir millet anası, millet kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal, milleti çok gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tashihi lâzımdır.»

TEKKELERİN, ZAVİYELERİN KAPATILMASI

Gazi Mustafa Kemal, bu tarihî gezi sırasında çok önemli bir konuyu daha ele aldı: Yüzyıllardanberi Türk toplumunun gelişmesini önleyen, din perdesi altında halkı sömüren şeyhlerin, dervişlerin içyüzleriyle bunların yuvalandıkları tekkelerin, zaviyelerin, türbelerin yeni Türk Devleti'nde yerleri olmadığını kesinlikle belirterek dedi ki:

«Tekkeler behemehal kapanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti her şubede irşatlarda bulunacak kudreti haizdir. Hiçbirimiz tekkelerin irşadına muhtaç değiliz. Biz medeniyetten, ilim ve fenden kuvvet alıyoruz. Başka bir şey tanımayız. Tekkelerin gayesi halkı meczup ve aptal yapmaktır. Halbuki halk aptal ve meczup olmamaya karar vermiştir.»

Yurdumuzdaki posta pullarının Atatürk'ün resimleriyle süslenmesi gelenekleriniz arasındadır. →

ATATÜRK VE DAİMÎ REİSİCUMHURLUK

Atatürk'e daimî reisicumhurluk teklif edildiğinde, O büyük adam, bu teklifleri kabul etmeyerek şöyle demişti:

«Bana ötedenberi kayd-ı hayat şartiyle reisicumhurluk ve buna mümasil tekliflerde bulunanlar çok olmuştur. Efkârı umumiye bilmelidir ki bu yoldaki teklifler hoşuma gitmemiştir ve gitmez.

Benim gayem, Türkiye'de, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde millet hâkimiyetini takviye etmek ve ebedileştirmektir.

Kayd-ı hayat şartiyle reisicumhurluk gibi bir teklifi, benim idealimi rencide eden bir mânada telâkki ederim. Bu noktada şu veya bu tefsirlere giden sözlerin mânasını, beni iyi tanımış olan Türk milleti benden daha iyi takdir eder.»

Gazi Mustafa Kemal, bu tarihî gezisinden Ankara'ya döndüğü zaman kıyafet devrimi konusunda yaptığı uyarma bütün yurtta olumlu yankılar meydana getirmiş, kendisini karşılayanların çoğunluğu başlarına uygar toplumlara yakışan şapkalar giymişlerdi.

Gazi'nin parmak bastığı bu konular üzerinde duran Büyük Millet Meclisi, tekkelerin, zaviyelerin kaldırıldığı, devlet memurlarının fes, kalpak ve benzeri başlıklar giymelerinin yasaklandığını bir kanunla kabul etti **(2 Eylül 1925)**. Kıyafet Devrimi'nin bir süre sonra da bütün Türk halkına uygulanmasıyla ilgili kanun çıkarıldı **(25 Kasım 1925)**.

Atatürk, yurdumuzu ziyaret eden (4 Ekim 1933) Yugoslavya Kıralı Alexandre I'le birarada

MEDENÎ KANUNUN KABULÜ VE YENİ DEVRİMLER

Batı Uygarlığı'yla sıkı ilişkiler kuran yeni Türkiye Devleti'nin, Osmanlı çağında kullanılan hicrî takvimi devam ettirmesi, birçok çelişmeye yol açıyordu. Gazi'nin, her yönde Batılılaşma ilkesinin yeni bir adımı daha atılarak bugünkü uluslararası takvim ve saat kabul edildi **(26 Aralık 1926)**.

Bütün bu devrimler gerçekleştirilirken Türk toplumunun dinî geleneklere dayanan bir hukuk anlayışı içinde yönetilmesi düşünülemezdi. Gazi'nin buyruğuyla İsviçre Medenî Kanunu'nu inceleyen 26 kişilik bilginler heyeti 14 ay süren çalışmalardan sonra **«Türk Medenî Kanunu Tasarısı»**'nı hazırladı. Büyük Millet Meclisin ce kabulünden **(17 Şubat 1926)** 6 ay sonra yürürlüğe giren bu kanunla Türk halkı arasında zengin, fakir, kadın, erkek ayrıntıları kaldırılmış herkese eşit haklar sağlanmıştı. Türk kadınlarını yüzyıllarca süre erkekler karşısında küçülten, haklarını kısıtlayan Ortaçağ gelenekleri Medenî Kanun'la yıkılmış, geleceğin kuşaklarını yetiştirmekle görevli annelere toplumda şerefli bir yer verilmişti. Gazi Mustafa Kemal'in bu konudaki görüşü de son derece önemli ve ilginçtir. Büyük Kurtarıcı: **«Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh, kadınlarımız da âlim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Kadınlar içtimai hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı olacaklardır.»** Gerçekten de kadınlarımıza verilen haklar zamanla daha da genişletilmiş, önce Belediye **(1930)**, sonra da milletvekilleri seçimlerinde oy kullanma ve seçilme haklarına kavuşmuşlardır.

CUMHURİYET ÇAĞINDA SİYASİ AKIMLAR

Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Gazi Mustafa Kemal'in başkanlık ettiği Sivas Kongresi'nin **(4 Eylül 1919)** kararları arasında **«Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti»**'nin kurulması da önemli bir yer tutar. Savaş süresince Büyük Millet Meclisi'nin içinde ve dışındaki çalışmalarıyla büyük yarar sağlayan bir siyasî dernek, **Lozan Konferansı**'ndan **(23 Temmuz 1923)** sonra çeşitli fikir ayrılıklarına sahne oldu. Bu durum karşısında yapacağı devrimlerin engelleneceğini dikkate alan Gazi, kendi ilerici fikirlerinden yana olan milletvekilleriyle birlikte **«Halk Fırkası»** adıyla yeni bir siyasi parti kurdu **(9 Eylül 1923)**. Böylece hızlı ve köklü devrimler yapılmasından yana olanlarla bu görüşe katılmayanlar Büyük Millet Meclisi'nde iki ayrı grup meydana getirdiler. Büyük Millet Meclisi'nin şiddetli tartışmalara sahne olduğu bu dönemde, çoğunluğu Gazi'nin buyruklarına uyan milletvekillerinin kararıyla Anayasamızda Cumhuriyet ilkelerinin gerektirdiği ilk önemli değişiklikler yapıldı **(24 Mayıs 1924)**. Halk Partisi'nin karşısında yer alan grup ise Cumhuriyet yönetimine bağlılığını açıklamakla birlikte **«lâiklik»** ilkesi konusunda karşıt fikirler savunuyordu.

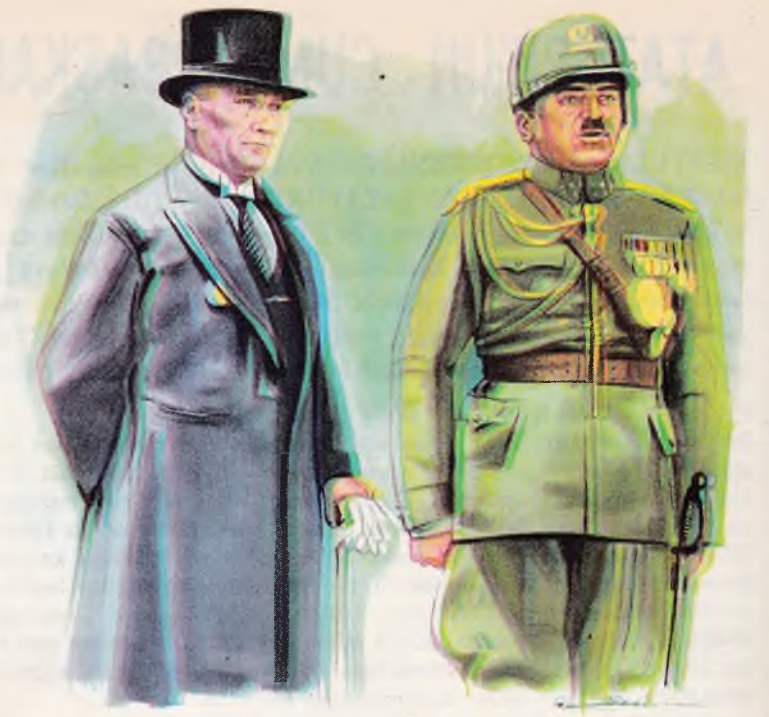

Cumhuriyetin ilânından sonra yurdumuzu ziyaret eden ilk yabancı hükümdar, Afgan Kıralı Amanullah Han'dır. Resimde; Atatürk, Afgan Kıralı Amanullah Han ile birarada görülüyorlar.

Böylece Kâzım Karabekir Paşa'nın başında bulunduğu **«Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası»** kuruldu **(17 Kasım 1924)**. İki siyasi partinin Meclis'te başlayan mücadelelerinin etkileri kısa bir süre içinde yurdun her yanına yayıldı. Böyle bir ortam içinde ve yabancıların da desteğini sağlayan **Şeyh Sait** adında bir gericinin doğu illerimizde başına geçtiği ayaklanma patlak verdiyse de **(15 Şubat 1925)**, Türk ordusunun hemen harekete geçmesiyle kısa bir süre içinde bastırıldı. Bu ayaklanmaya katılanlarla devrimleri baltalamak isteyenler Büyük Millet Meclisi'nce çıkarılan **«Takrir-i Sükûn Kanunu» (4 Mart 1925)** hükümlerine göre kurulan **«İstiklâl Mahkemeleri»** nde şiddetle cezalandırıldılar. Bu arada hükümet, «Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası» nı kapatmak zorunda kaldı **(3 Haziran 1925)**. Ama yurdumuzdaki baş döndürücü gelişmelerden hoşlanmıyanlar, bütün devrimlerin öncüsü, devletin kurucusu ve Kurtuluş Savaşı'mızın kahraman Başkomutanı Gazi Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmak gibi çılgınca bir yola saptılar. Bir yurt gezisine çıkan Büyük Kurtarıcı'yı İzmir'de öldürmek için hazırlanan şebeke, tarihin bu en iğrenç suçunu işlemeye fırsat bulamadan, ellerindeki silâh ve bombalarla suç üstünde yakalandılar **(16 Haziran 1926)**. Bu beklenmeyen soysuzluk, bütün yurtta şiddetli tepkilere yol açtı. Türk halkı Büyük Kurtarıcı'ya karşı girişilen bu alçakça hareketi nefretle anarak O'na karşı sonsuz bağlılıklarını bildirdi. Halkın içten gelen bu sevgi ve saygılarından son derece duygulanan Gazi, İzmir'den

yayınladığı bir bildiriyi şu tarihî cümlelerle bitiriyordu:
«Benim nâçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet pâyidar olacaktır.»

GAZİ'NİN BÜYÜK NUTKU

Bu olayların yatışmasından sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin Ankara'da toplanan İkinci Büyük Kongresi'nde Gazi Mustafa Kemal, günlerce süren **(15 - 23 Ekim 1927)** ünlü tarihî konuşmasını (Büyük Nutuk) yaptı. Birinci Dünya Savaşı (1914 - 1918)'nı izleyen olayları, Osmanlı padişah ve hükümetlerinin yanlış tutumlarını, bunların saldırgan düşman kuvvetleri karşısındaki yüz kızartıcı davranışlarını, Kurtuluş ve Egemenlik Savaşı'nın Büyük Zafer'e kadar geçen bütün siyasî ve askerî yönlerini belgelerle açıkladı.
Bu nutuk, her dönemi şanlı olaylarla dolu yakın tarihimizin eşsiz bir belgesi olduğu kadar devrimci **«Atatürk Gençliği»** için de değeri kuşaktan kuşağa artacak önemli öğütleri kapsar.

YENİ TÜRK HARFLERİNİN KABULÜ

Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin en önemlilerinden birisi de yeni Türk harflerinin kabulüdür. (Bu konuda geniş bilgi için Resimli Bilgi sayı 53, sayfa 864 - 865'e bakınız.)

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI VE GERİCİLİK OLAYLARI

Cumhuriyet yönetimini bütün demokratik kurumlarıyla yurdumuzda gerçekleştirme amacını güden Gazi, yeni siyasi partilerin kurulması ve Meclis'te siyasi denetlemenin sağlanmasını yürekten istiyordu. Bu amaca varmak için yakın arkadaşı ve eski başbakanlardan **Ali Fethi Okyar**'ın kurduğu **(Ağustos 1930) «Serbest Cumhuriyet Fırkası»** adı verilen partiyi destekledi. Bu arada Büyük Millet Meclisi'ne yeni partiden yana olan milletvekillerinin de girebilmeleri için seçimlerin yenilenmesi kararlaştırıldı **(4 Mart 1931)**. Cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâik ilkelere dayanan bu partinin iktisadî görüşü liberaldi. Böylece başlayan seçim mücadelesi, ne yazık ki kısa bir süre içinde gerçek amacından saparak gericilerin üzücü kargaşalıklar çıkarmalarına sahne oldu. Durumun tehlikeli sonuçlara yöneldiği görülünce herbirisi ülkücü ve aydın devlet adamlarından meydana gelen bu partinin kurucuları, kendi istekleriyle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kapatmak zorunda kaldılar **(17 Kasım 1930)**.

YENİ KURUMLAR, HER ALANDA GELİŞMELER

Cumhuriyet çağına gelinceye kadar yurdumuzda bilimsel anlamıyla millî bir tarihimiz mevcut değildi. Okullarda öğretilen tarih dersleri 600 yıllık Osmanlı soyuna bağlanan olayların birer derlemesi niteliğindeydi. Yüzyılların ötesinde bir derinlik ve zenginlik hazinesi olan Türk Tarihi ise karanlıklar içindeydi. **«Bu milletin sath-ı arzdaki vüs'ati nisbetinde saha-i tarihte de derinliği vardır»** diyen Gazi, gerçek kaynak ve belgelere dayanarak millî tarihimizi aydınlatmak amacıyla bugünkü **«Türk Tarih Kurumu»**'nu kurdu **(15 Nisan 1931)**. Aynı millî duygularla Türk dilini yabancı kural ve kelimelerin saldırılarından arıtıp uygar bir dil değerini kazandırmak gerekçesiyle bugünkü **«Türk Dil Kurumu»** nu meydana getirdi **(12 Temmuz 1932)**.

ATATÜRK SOYADI

Hayatı boyunca Türk Ulusu'na yaptığı hizmetleri gözönüne alan Büyük Millet Meclisi, Türk vatandaşlarının birer soyadı aldığı sırada **(Soyadı Kanunu:** Kabul tarihi **21 Haziran 1934)** kabul ettiği özel bir kanunla ulus adına Gazi Mustafa Kemal'e **ATATÜRK** soyadını verdi **(24 Kasım 1934)**.

YENİ TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI

Kurtuluş Savaşı'mızın sağladığı tarihî zaferle yurdumuzu düşman saldırılarından kurtaran Gazi, Türkiye'nin Lozan Antlaşması'yla çizilen millî sınırları dışında hiçbir milletin toprağında gözü olmadığını **«Yurtta sulh, cihanda sulh!»** parolasıyla bütün dünyaya ilân etti. Sağlanan bu barış dönemi içinde İngiliz'lerle devam eden Musul anlaşmazlığı Ankara'da yapılan bir sözleşme **(5 Haziran 1926)** ile giderildi. İtalyan'larla karşılıklı bir saldırmazlık ve tarafsızlık antlaşması imzalandı **(30 Mayıs 1928)**.
Gazi Mustafa Kemal'in izlediği barışsever dış politika, yabancı devletlerin de güven ve saygılarını toplamakta gecikmedi. Bunun başarılı bir sonucu olarak Türkiye'nin de Cenevre'deki **Milletler Cemiyeti**'ne eşit haklarla girmesi kabul edildi **(18 Temmuz 1932)**.
Komşu devletlerle barışçı ve dostça ilişkiler kurulması amacıyla Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın da katılmalarıyla **Balkan Paktı** imzalandı **(9 Şubat 1934)**. Bu arada Afganistan ve İran hükümdarlarının yurdumuza yaptıkları resmî ziyaretlerden sonra Irak'ın da katılmasıyla

Atatürk, Cumhurbaşkanlığı süresince yurdumuza gelen birçok kıral ve devlet adamı tarafından ziyaret edilmiştir. Yukarıdaki resimde, Büyük Kurtarıcı, Ürdün Kıralı Abdullah'la birarada görülüyor.

dörtlü **«Saadâbat Paktı»** kuruldu **(9 Temmuz 1937)**. Atatürk'ün hayatta bulunduğu süre içinde yeni Türkiye'nin sağladığı en önemli siyasî zaferlerden birisi de **Montrö Boğazlar Antlaşması**'dır. İlgili bütün devletlerin katıldıkları bu konferansta, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın denetim ve korunmaları konularında Türkiye'ye egemenlik hakkı tanındı **(20 Temmuz 1936)**.

İKTİSADÎ ALANDA HIZLI KALKINMALAR

Yurdumuzda yüzyıllarca süredenberi özlemi duyulan barış dönemi sağlanmakla birlikte Atatürk, gerektiği zaman **«İstiklâl ve Cumhuriyetimizin»** korunması amacıyla kara, hava ve deniz kuvvetlerimizi modern silâhlarla donatarak dünyanın en güçlü ordularından biri durumuna getirmekte de geri kalmadı. O'nun görüşüyle **«Muharebe yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değil, milletlerin çarpışmasıdır.»** Bu amaçla yurdumuzun iktisaden kalkınmasına büyük önem verdi. Yeni yeni fabrikalar kurup demiryolları, limanlar, barajlar yapılmasını sağladı. Atatürk: **«Siyasî ve askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadî zaferle tetviç edilemezse husule gelen zaferler pâyidar olamaz, az zamanda söner.»** inancındaydı. Büyük Kurtarıcı, bu arada tarım alanında modern araçların kullanılmasını öngörüyor ve yurt kalkınmasının her şeyden önce köylümüzün hayat şartlarının yükselmesiyle gerçekleşebileceğine inanıyordu. O, bu konudaki inancını bugün de bütün gerçekleriyle devam eden aşağıdaki cümlerle açıklıyordu:

«Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür.»

Atatürk'ü İngiltere Kıralı Edward VIII de ziyaret etmiştir (4 Ekim 1936). Resimde, Büyük Önderimiz, Kıral'la birarada görülüyor.

EVCİL TAVUKLAR

EVCİL TAVUK, tarlaya dökülen taneleri, harman artıklarını, otları, mutfak ve sofra döküntülerini birer birer toplayıp, onları **et, yumurta** ve **tüy** gibi verimlere kolayca ve çarçabuk çeviren tek yaratıktır. Gerçekten, kümes hayvanlarının en yararlısı ve en sevileni olan evcil tavuk, eğer hasta değilse, sabahtan gün batıncaya kadar dolaşır, kendisine yem arar, beslenir ve yumurtlar. Evcil tavuk, yorulmak bilmez. Bu çalışmasına ancak hava kararırken son verir ve kümesine girerek tüner. Onun, bir dal veya yatay bir çubuğa çıkarak dinlenmesine, uyumasına **tünemek** denir. Tünemeye yarıyan bu dal veya çubuklara da **tünek** adı verilir.

Evcil tavuğun erkeği olan **horoz**, yapısı yönünden daha güzel ve daha gösterişlidir. Tepesinde çeşitli biçimlerde kırmızı bir yığıntı vardır. Buna **ibik** denir. Değişik cinslerin ayrıntısını da belirten bu ibik, **gül ibik, balta ibik** gibi isimler alır. Kuyruk telekleri sayıca çok ve parlak renklidir.

Evcil tavuğun yavrusu olan **civciv** yumurtadan çıkar. Tüy değişiminden sonra civciv **piliç** adını alır. Yumurtlama çağına yaklaştığı zaman da halk arasında **«yarka»** diye anılır.

EVCİL TAVUĞUN ATASI: BANKİVA TAVUĞU

Öbür evcil hayvanlar gibi evcil tavuklar da yaban tavukların evcilleştirilmesiyle elde edilmişlerdir. Bunların hangi yaban türden meydana geldikleri üzerinde kesin bir tarihî bilgi yoktur. Yalnız evcil tavukların vücut biçimleri, renkleri ve öbür özellikleri, Bankiva tavuklarına (Gallus Ferrugineus) benzer. Bundan ötürü bu yaban tür, evcil tavukların atası olarak kabul edilir.

Bu yaban tavuklarının M. Ö. 7'nci yüzyılda evcilleştirildikleri sanılmaktadır. Bankiva tavuğu, Hindistan'da, Cava, Sumatra ve Filipin adalarında bulunur. Önceleri buralarda evcilleştirilen bu yaban tavukları, sonraları İran ve Mısır'a getirilmiş ve oralardan da Avrupa'ya yayılmıştır.

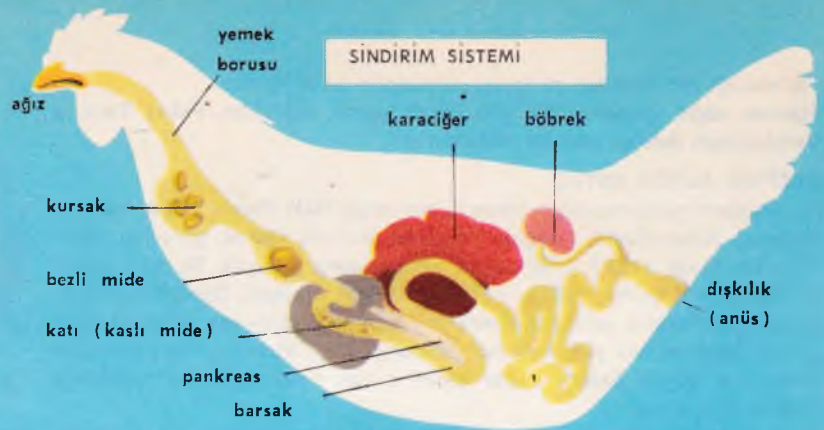

Tavuklar yem ve sularını gagalarıyla alırlar. Gaga yardımıyla alınan besin maddeleri, dil ve çene altı bezlerinin saldıkları salgıyla ıslandıktan sonra hiçbir kimyasal değişikliğe uğramadan yutularak yemek borusuna geçer. Yemek borusu, boynun aşağı bölümünde gelişerek, kursak adı verilen organı meydana getirir. Kursakta depo edilen besinler biraz yumuşadıktan sonra yavaş yavaş bezli mideye geçer. Bu midede belirli bir süre kalan besinler, mide salgılarıyla bir ayrışmaya uğrarlar. Daha sonra geçtikleri katıda, bu organın kendine özel hareketleriyle de iyice yumuşayıp sübye durumuna gelirler. Katıda yalnız fiziksel bir parçalanma olur. Katıdan onikiparmak barsağına geçen sübye durumundaki besinler, burada karaciğer ve pankreastan gelen salgılarla iyice parçalanır ve emilebilir bir durum alır. İnce barsakta da sindirim işi sona erer ve posa maddeler dışkılıktan (anüs) pislik durumunda dışarı çıkar.

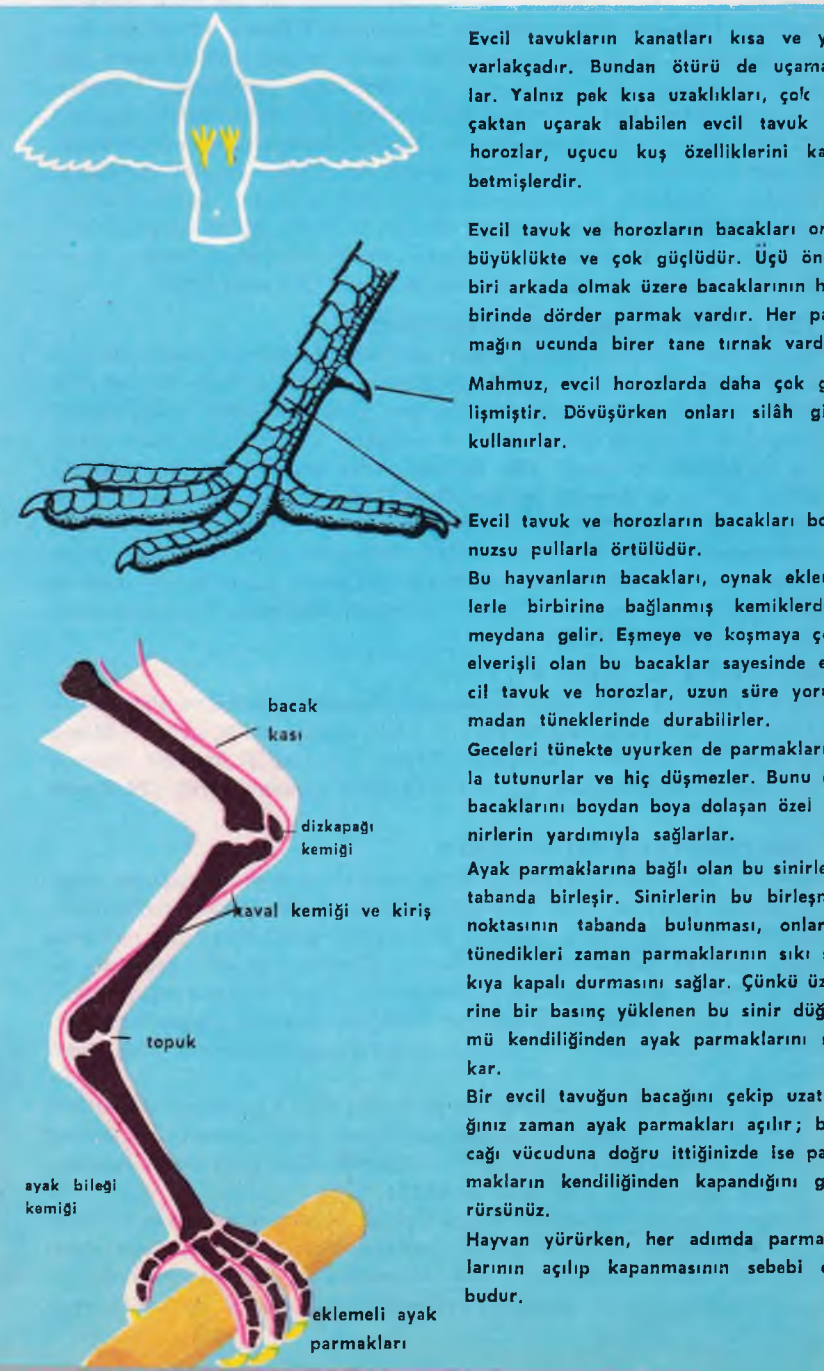

Evcil tavukların kanatları kısa ve yuvarlakçadır. Bundan ötürü de uçamazlar. Yalnız pek kısa uzaklıkları, çok alçaktan uçarak alabilen evcil tavuk ve horozlar, uçucu kuş özelliklerini kaybetmişlerdir.

Evcil tavuk ve horozların bacakları orta büyüklükte ve çok güçlüdür. Üçü önde biri arkada olmak üzere bacaklarının her birinde dörder parmak vardır. Her parmağın ucunda birer tane tırnak vardır.

Mahmuz, evcil horozlarda daha çok gelişmiştir. Dövüşürken onları silâh gibi kullanırlar.

Evcil tavuk ve horozların bacakları boynuzsu pullarla örtülüdür.

Bu hayvanların bacakları, oynak eklemlerle birbirine bağlanmış kemiklerden meydana gelir. Eşmeye ve koşmaya çok elverişli olan bu bacaklar sayesinde evcil tavuk ve horozlar, uzun süre yorulmadan tüneklerinde durabilirler.

Geceleri tünekte uyurken de parmaklarıyla tutunurlar ve hiç düşmezler. Bunu da bacaklarını boydan boya dolaşan özel sinirlerin yardımıyla sağlarlar.

Ayak parmaklarına bağlı olan bu sinirler tabanda birleşir. Sinirlerin bu birleşme noktasının tabanda bulunması, onların tünedikleri zaman parmaklarının sıkı sıkıya kapalı durmasını sağlar. Çünkü üzerine bir basınç yüklenen bu sinir düğümü kendiliğinden ayak parmaklarını sıkar.

Bir evcil tavuğun bacağını çekip uzattığınız zaman ayak parmakları açılır; bacağı vücuduna doğru ittiğinizde ise parmakların kendiliğinden kapandığını görürsünüz.

Hayvan yürürken, her adımda parmaklarının açılıp kapanmasının sebebi de budur.

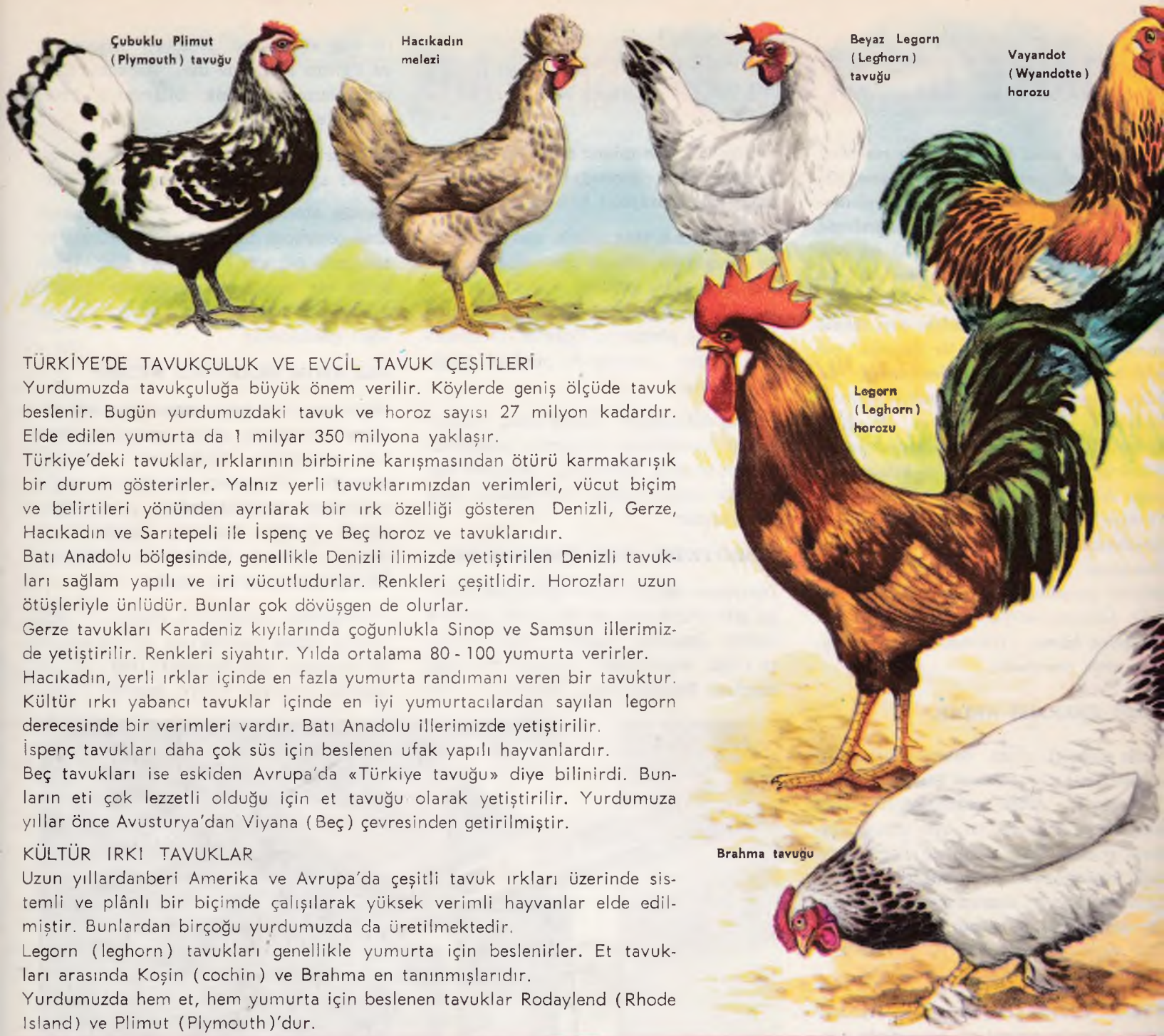

TÜRKİYE'DE TAVUKÇULUK VE EVCİL TAVUK ÇEŞİTLERİ

Yurdumuzda tavukçuluğa büyük önem verilir. Köylerde geniş ölçüde tavuk beslenir. Bugün yurdumuzdaki tavuk ve horoz sayısı 27 milyon kadardır. Elde edilen yumurta da 1 milyar 350 milyona yaklaşır.

Türkiye'deki tavuklar, ırklarının birbirine karışmasından ötürü karmakarışık bir durum gösterirler. Yalnız yerli tavuklarımızdan verimleri, vücut biçim ve belirtileri yönünden ayrılarak bir ırk özelliği gösteren Denizli, Gerze, Hacıkadın ve Sarıtepeli ile İspenç ve Beç horoz ve tavuklarıdır.

Batı Anadolu bölgesinde, genellikle Denizli ilimizde yetiştirilen Denizli tavukları sağlam yapılı ve iri vücutludurlar. Renkleri çeşitlidir. Horozları uzun ötüşleriyle ünlüdür. Bunlar çok dövüşgen de olurlar.

Gerze tavukları Karadeniz kıyılarında çoğunlukla Sinop ve Samsun illerimizde yetiştirilir. Renkleri siyahtır. Yılda ortalama 80 - 100 yumurta verirler.

Hacıkadın, yerli ırklar içinde en fazla yumurta randımanı veren bir tavuktur.

Kültür ırkı yabancı tavuklar içinde en iyi yumurtacılardan sayılan legorn derecesinde bir verimleri vardır. Batı Anadolu illerimizde yetiştirilir.

İspenç tavukları daha çok süs için beslenen ufak yapılı hayvanlardır.

Beç tavukları ise eskiden Avrupa'da «Türkiye tavuğu» diye bilinirdi. Bunların eti çok lezzetli olduğu için et tavuğu olarak yetiştirilir. Yurdumuza yıllar önce Avusturya'dan Viyana (Beç) çevresinden getirilmiştir.

KÜLTÜR IRKI TAVUKLAR

Uzun yıllardanberi Amerika ve Avrupa'da çeşitli tavuk ırkları üzerinde sistemli ve plânlı bir biçimde çalışılarak yüksek verimli hayvanlar elde edilmiştir. Bunlardan birçoğu yurdumuzda da üretilmektedir.

Legorn (leghorn) tavukları genellikle yumurta için beslenirler. Et tavukları arasında Koşin (cochin) ve Brahma en tanınmışlarıdır.

Yurdumuzda hem et, hem yumurta için beslenen tavuklar Rodaylend (Rhode Island) ve Plimut (Plymouth)'dur.

YUMURTANIN BÖLÜMLERİ

DIŞ KABUK — Yumurtayı çepeçevre saran gözenekli bir örtüdür. % 98'i kalsiyum karbonat, arta kalanı da magnezyum karbonat, kalsiyum fosfat, organik maddeler ve sudan meydana gelmiştir.

YUMURTA AKI — Bir albümin eriyiğidir. İçinde % 36 kadar su bulunur.

YUMURTA SARISI — Yumurta akının ortasında bulunur. Üzeri ince «vitellin» adı verilen bir zarla çevrilidir. Bu zarın görevi, sarının ak içinde yayılmasına engel olmaktır. Yumurta sarısı, protein, yağ ve vitaminler yönünden çok değerlidir. Proteinler arasında en önemlisi bir fosfor - protein olan «ovovitellin» dir. Yumurta sarısının % 32'sini yağ ve yağa benzer maddeler meydana getirir. Bunlar arasında lesitin ve kolestrin önemlidir. Yumurta sarısı A, D, B vitaminleri ve demir yönünden de zengindir.

ŞALAZ — Yumurta akının yoğunlaşmasıyla oluşmuş ve yumurta sarısını, yumurta akı içinde askıda tutmak için görev yapan life benzer iki bağdır.

OĞULCUK (EMBRİYON) — Döllü yumurtaların oğulcukları, kuluçka süresince gelişerek civcivleri oluştururlar.

HAVA BOŞLUĞU — Yumurtanın dış kabuğu altında birbirine yapışmış durumda olan iki kabukaltı zarı vardır. Bunlar yumurtanın geniş yönünden birbirinden ayrılarak bir hava boşluğu yaparlar. Taze yumurtalarda bu hava boşluğu çok azdır.

TAVUK VE YUMURTA İLE İLGİLİ BİLGİ ÖZETİ

Evcil bir tavuk, cinsine göre yılda ortalama **150 - 300** yumurta verir.

60 gr. olarak kabul edilen bir yumurtada:

6 gr. (% 10) **kabuk**
35 gr. (% 58) **yumurta akı**
19 gr. (% 32) **yumurta sarısı**

vardır.

Bir yumurtanın boyutları **6×4 sm.**'dir.

Dış kabuğun kalınlığı **0,2—0,3 mm.**'dir.

Kuluçka süresi **21** gündür.

Döllenmiş bir yumurtadan civciv çıkması için sürekli olarak **38°'de** durması gerekir.

Tavuklar genel olarak **Şubat** ayı sonlarına doğru kuluçkaya yatarlar.

TÜRKİYE'DE ATOM ÇALIŞMALARI

Günümüzde atom bombası, atom reaktörü, atom santralı, atom gemisi, atom pili, atomla işleyen denizaltı vb. gibi deyimlere çeşitli kitaplarda, dergilerde, gazetelerde, radyolarda ve televizyonlarda sık sık rastlanmaktadır. Tarihin ilk çağlarında «bölünemeyen en ufak madde» diye tanımlanan atom, 20'nci yüzyıldaki ileri teknik sayesinde parçalanabilir bir duruma gelmiş; böylece ortaya «nükleer enerji» denilen, yepyeni ve sonsuz enerji kaynağı çıkmıştır. Örneğin, uranyum (U 238) madeninin 1 kilogramı tamamen enerji haline getirilebilse, 23 milyon kilowat-saat kadar bir enerji elde edilir ki bu miktar, Türkiye'nin elektrik ihtiyacını yıllarca karşılayabilir. Ancak, şimdilik uranyum atomunun tamamı değil, pek küçük bir bölümü parçalanıp enerjiye çevrilebilmektedir. Güneşte, milyarlarca yıldan beri sürüp gelen bitmez - tükenmez gücün kaynağı, atom enerjisidir.

ATOM ENERJİSİ NEDİR?

Atom enerjisi, atom çekirdeği (proton ve neutron) dan serbest bırakılan enerji demektir. Atom çekirdeğinin ikiye bölünmesi olayında iki ayrı atom meydana gelmektedir. Bölünen atom çekirdeği kütlesinin bir bölümü, enerji hâline dönmektedir. Bunun için, atom enerjisi deyimi yerine «atom çekirdeği enerjisi» veya «nükleer enerji» deyimi kullanılmaktadır.

Nükleer enerji, kimyasal bir olay olan odun, kömür, petrol ve benzerinin yanmasıyla meydana gelen enerjiden milyonlarca defa fazladır. Zamanımızda uranyum, toryum gibi madenlerin atomları, özel olarak yapılmış fabrikalarda, laboratuvarlarda parçalanmakta ve bundan insan aklının alamayacağı kadar çok enerji elde edilmektedir. Yeryüzünde bulunan en karışık yapılı ve en «ağır» atom, uranyum atomu olduğu için genellikle atom fabrikalarında uranyum kullanılmaktadır.

Dünyadaki kömür ve petrol yataklarının önümüzdeki yüzyıllarda tükeneceği, bu konuda uzman olmuş bilginler tarafından hesaplanmıştır. Bir gün gelecek, enerji kaynağı olarak sadece akarsular (barajlar) kalacaktır.

Akarsulardan elde edilen elektrik enerjisi, bugünkü dünya için bile yetersiz kaldığına göre, gelecek yüzyılların dünyasında en büyük enerji kaynağı, nükleer enerji olacaktır. Uçaklar, otomobiller, trenler, gemiler de nükleer güçle çalışacaktır.

Bugün dünyadaki birçok ülke, nükleer enerji konusunda araştırma yapmakta, laboratuvarlar kurmakta, uranyum madeniyle enerji üreten fabrikaları çalıştırmaktadır.

TÜRKİYE'DE ATOM ÇALIŞMALARI

Dünyanın birçok uygar ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de bir atom merkezi vardır. İstanbul İlindeki Küçükçekmece Gölü kıyılarında bulunan bu atom merkezi Başbakanlığa bağlıdır ve resmi adı: «Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi» dir. Başkanı, dünyaca tanınmış fizik bilginimiz Prof. Fahir Yeniçay'dır.

Bu merkez, adından da anlaşılacağı gibi, bir araştırma ve eğitim kurumudur.

Henüz, atom enerjisini elektrik enerjisine çevirecek bir elektrik fabrikası niteliğinde değildir. Çekmece'deki tesislerde bir «araştırma reaktörü» vardır. 1 Megawat (1.000 kilowat veya 1 milyon wat) gücündedir.

BİR ATOM REAKTÖRÜ NEDİR?

Atom reaktörü veya atom santralı denilen kuruluşlar, atom enerjisini elektrik enerjisine dönüştüren sistemler demektir. Dünyanın en büyük atom santralları Amerika'dadır. Ayrıca Sovyetler Birliği, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa, Japonya vb. ülkelerde birçok atom santralı vardır.

Türkiye'deki «araştırma reaktörü» 1956 yılında Millet Meclisi'nde kabul edilen bir kanunla kurulmuştur. 1959 - 60 yıllarında, 3 milyon metre karelik alanda

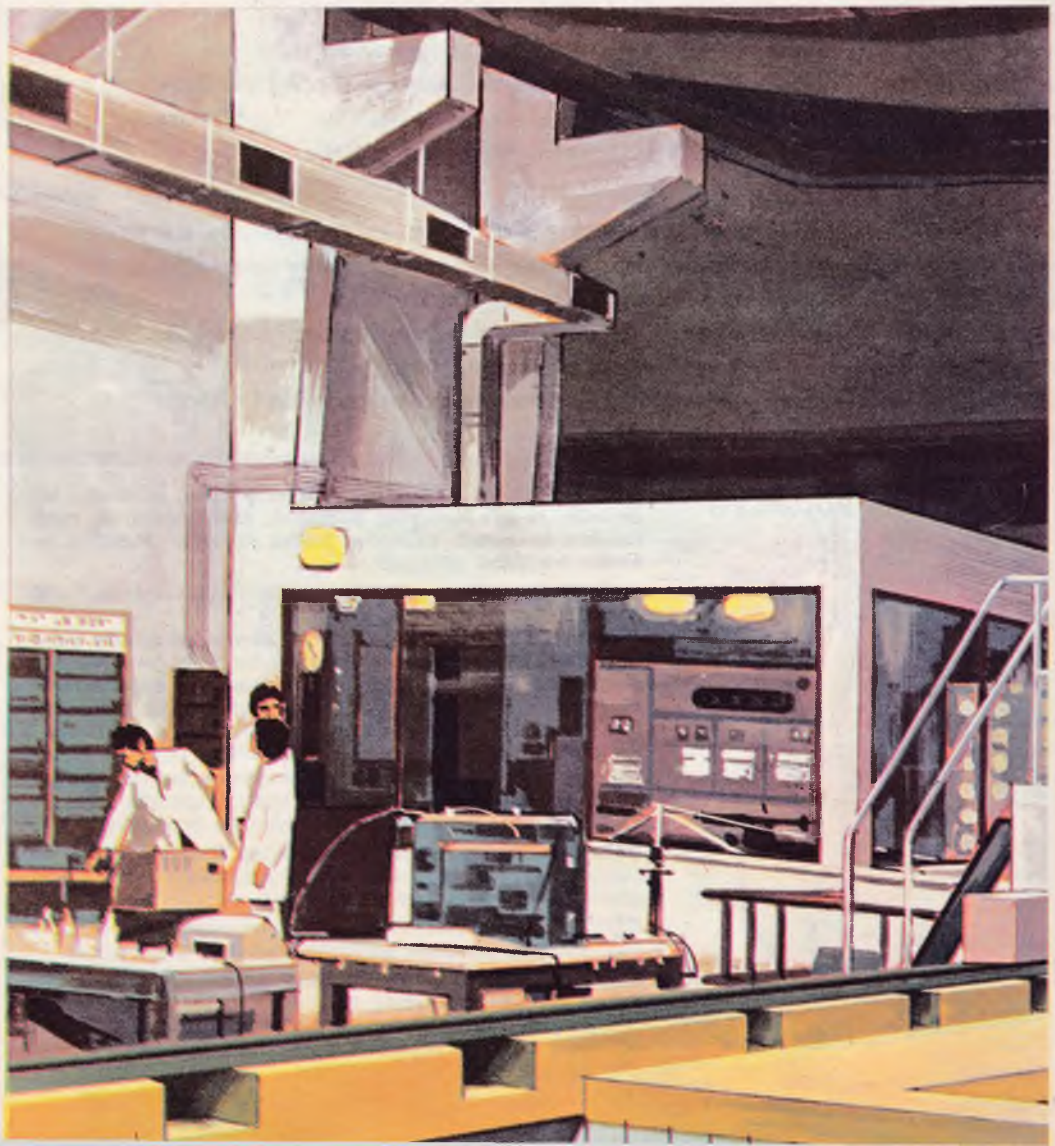

Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nde gayet yararlı çalışmalar yapılmaktadır.

inşaata başlanmış; bugüne kadar iriliufaklı 25 ayrı bina yapılmıştır.

Çekmece'deki, atom araştırmaları reaktörü 1962'de 3 milyon dolara Amerika'dan satın alınmıştır. Merkezde bilim adamı, öğretmen, asistan, profesör, işçi vb. olarak 250 kişi çalışmaktadır.

Bu «araştırma» reaktörü, yakında 500 milyon TL.'sına satın alınacak bir atom santralıyle elektrik enerjisi üreten bir atom santralı hâline getirilecektir. Atom santralının Marmara Denizi kıyılarında kurulması düşünülmektedir.

Ancak, gerekli malzemenin satın alınmasından ve fabrikanın kurulmasından 7-8 yıl sonra üretime geçilebilecektir.

Şimdi, Türkiye şartlarına en uygun bir atom santralının türleri ve tiplerini saptamak için çalışılmaktadır.

ÇEKMECE NÜKLEER ARAŞTIRMA VE EĞİTİM MERKEZİ

Türkiye'de İzmir civarında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü tarafından uranyum bulunmuştur. Etibank bu madeni çıkarmak ve işlemek üzeredir.

Çekmece'deki Araştırma Reaktörü, henüz dış ülkelerden alınan uranyum'la çalışmaktadır. Önümüzdeki yıllarda kendi uranyum madenimiz ile hem bu merkez, hem de kurulacak atom santralımız çalışabilecektir.

Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi, elektrik üreten bir atom santralının en ideal niteliklerini saptamak için çalışırken bir yandan da ülkemiz için yararlı ürünler vermektedir. Örneğin guvatr, kanser, kemik veremi hastalıklarını tedavide kullanılan altın, molibden, iridyum gibi madenlerin izotoplarını (bir elemanın ağırlıkça değişik olan atom çeşitlerine o elemanın izotopu denir) hazırlamakta ve bunlar hastanelerimizde ilâç gibi kullanılmaktadır.

Daha önceleri bu radyoaktif maddeler dış ülkelerden getirilirdi.

Milyonlarca kiloluk silolarda depo edilen buğdayları çürüten bakteriler, kobalt ışınlarına tutularak ortadan kaldırılmaktadır. Adlî tıp kurumları, bir cesetten alınmış ufak bir parçayı bu Merkez'e yolladığında, ölümün hangi maddeden ileri geldiği anlaşılabilmektedir.

Anadolu'nun bir bölgesinde bir süre önce doğan kuzuların hemen öldüğü görülmüştür. Sebebi anlaşılmayan bu hastalığın nedeni bu Merkez'de meydana çıkarılabilmiştir.

Bu veya buna benzer hastalıkların teşhisi yapıldıktan sonra ise tedaviye daha kolay bir şekilde geçilebilmektedir. Bazı bölgelerimizde doğan çocuklarda görülen mineral eksikliklerinin sebebi yine buradaki araştırmalar sonunda anlaşılmaktadır. Şimdi her yıl bu çocuklardan, tırnaklarının ufacık bir parçası alınıp devamlı incelemeler yapılmaktadır.

Yine bu Merkez sayesinde yeraltı suları, gizli mağaralar, hattâ antik kentlerin varlığı, kazılar yapılmadan saptanabilmektedir. Örneğin Topkapı Sarayı'nın gizli su yolları bu Merkez tarafından ortaya çıkarılmıştır.

Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nde sun'i gübrelerin çeşitli bitki ve tarım ürünlerindeki etkilerinden tutun da savaş gemilerinin kalite kontrolüne kadar çok önemli ve yararlı çalışmalar yapılmaktadır. Yine bu Merkez sayesinde tarım, botanik, zooloji, endüstri, ekonomi, arkeoloji, biyoloji, tıp vb. gibi birçok alanda, bilinmeyen gerçekler, bilimsel veriler hâline getirilebilmektedir.

ATOM SANTRALLARININ ÇEVREYE ZARARI VAR MIDIR?

Atom santrallarının (reaktör veya atom fabrikası da deniyor), çalışmalarından meydana gelen radyoaktif artıklar yakın zamana kadar zararlı ışınlar yaydıklarından çevre için tehlikeli sayılırlardı. 1970'lerden sonra bulunan yeni metodlar sayesinde bu tehlike ortadan kaldırılmıştır.

Türkiye'deki «Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi», elektrik enerjisi üreten bir atom santralı olmadığı için, çıkardığı radyoaktif artıklar da gayet ufak ölçüde olmaktadır. Bu artıklar, önce Merkez'in gayet geniş arazisindeki «bekletme kapları»nda dinlendirilmektedir. Radyoaktif özellikleri zamanla kaybolduktan sonra bu artıklar Çekmece Gölü'ne dökülmektedir.

Buna rağmen Gölün suları, sık sık, radyoaktiviteyi gösteren âletlerle kontrol edilmektedir. Göle dökülen suların, göl suyundan farklı olmadığı hususunda, Merkez'de çalışan bilginler kesin güvence vermektedirler. İleride deniz kenarında kurulacak atom santralı ise günden güne ilerleyen teknik buluşlar ve yeni metodlar sayesinde, çevreye zarar vermeden çalışabilecektir.

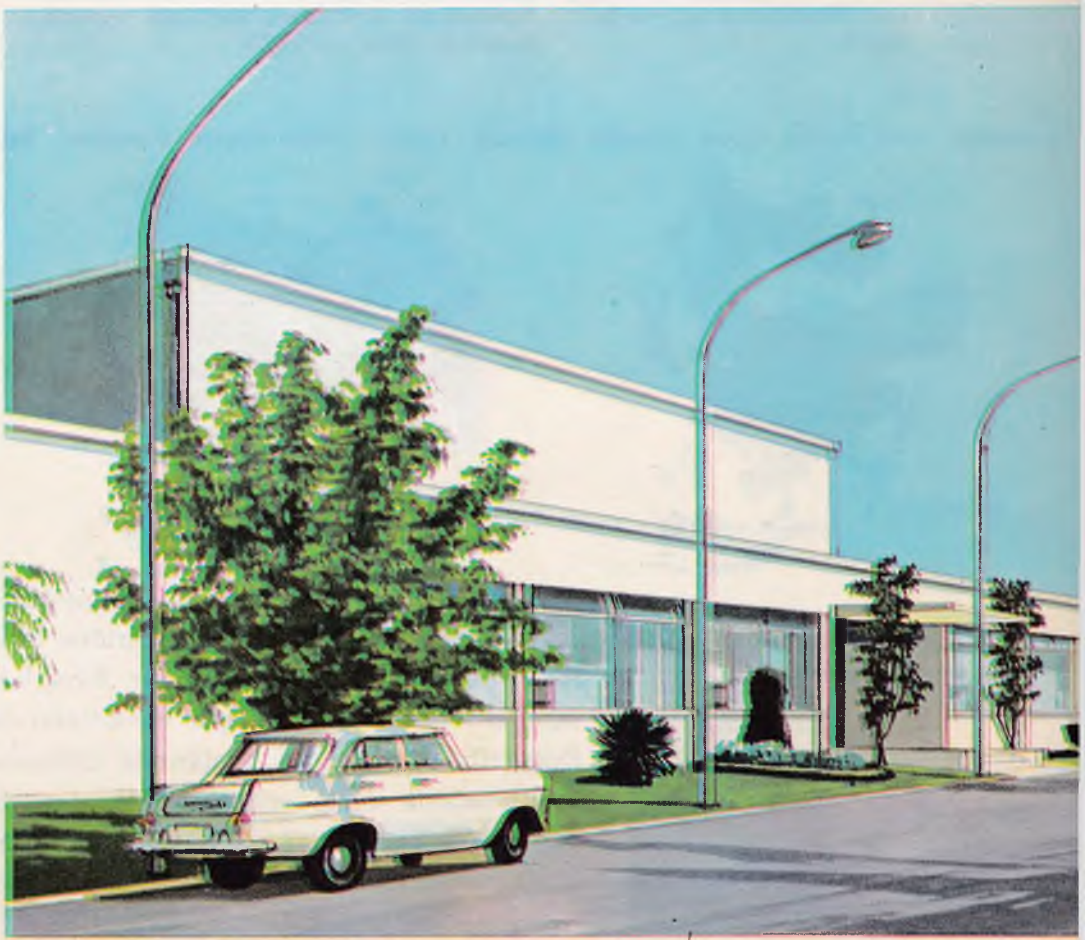

Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi'nin dıştan görünüşü

Dünya'nın En Büyük Kıtası ASYA

ASYA kıtası, Dünya'daki kara parçalarının üçte birinden daha az bir bölümünü kaplar. İç denizler, göller, ada ve yarımadalarıyla birlikte yüzölçümü 44.167.350 km².'dir. Nüfusu da Dünya nüfusunun yarısını meydana getirir (1.589.680.000).

Asya'nın geniş toprakları üzerinde yaşayan insanlar, kıtanın çeşitli bölgelerine eşit sayılarda yayılmamışlar, genellikle belirli yerlerde toplanmışlardır.

Bu kadar geniş bir kıta üzerinde bir yerden öbürüne gitmek de oldukça zordur. Hele Avrupa'dan veya Mısır'dan Uzak Doğu'daki Tokyo şehrine gitmek başlı başına bir problemdir.

Bir yolcu, trenle Moskova'dan Japon denizi kıyılarında bulunan Vladivostok şehrine ancak 10 günde gidebilir.

Mısır'ın Akdeniz'deki limanı Port Sait'ten Japonya'nın Yokohama limanına vapurla ancak 40 günde gidilebilir.

New York - Paris arası uçakla 7-8 saatte alınır, ama Kahire'den Tokyo'ya gidebilmek için 22 saat uçmak gerekir.

ASYA'NIN 1.589.680.000 OLAN NÜFUSU DEĞİŞİK RENKLİ İNSANLARDAN MEYDANA GELİR

Asya'nın nüfusu, Dünya nüfusunun % 55'ini meydana getirir.

Asya'nın bazı bölgelerinde nüfus yoğunluğu çok yüksek olmasına rağmen bazı bölgelerinde de hemen hemen yok denecek kadar düşüktür. Asya'daki nüfusun üçte biri Çin, Hindistan, Çin Hindistanı, Japonya ve Doğu Hint (İndonezya) adalarında toplanmıştır. Kıtanın ortalama nüfus yoğunluğu 36 olmasına rağmen Japonya'da km².'ye 247 kişi düşer. Ama Kuzey Asya'nın buzlu steplerinde insan bulmak hemen hemen mümkün değildir.

KITALARDAKİ NÜFUS

Asya	2 642 000 000
Avrupa	691 680 000
Afrika	436 000 000
Kuzey ve Orta Amerika	365 000 000
Güney Amerika	243 000 000
Okyanusya ...	21 680 000

1 - Asya'da uzunlukları binlerce kilometreyi bulan sıradağlar ve plato adı verilen geniş ve yüksek düzlükler vardır. Kıtanın en yüksek platosu Pamir yaylasıdır. Ortalama yüksekliği 5000 m.'yi bulur. Buraya «Dünya'nın Çatısı» denilmektedir. Dünya'nın en geniş platosu da Asya'da bulunur : Tibet yaylası. Tibet yaylasının yüzölçümü Türkiye'nin iki katına yakındır.

2 - Asya'nın en önemli sıradağları Himalayalar'dır. Uzunluğu 2500 km.'yi geçer. Bu sıradağlarda yükseklikleri 8.000 m.'yi geçen on ve 7.000 m.'yi geçen yüzden fazla doruk vardır. Dünya'nın en yüksek noktası olan Everest (8882 m.) de Himalayalar'dadır.

Dünya'nın ikinci yüksek noktası olan K2 (8618 m.) tepesinin bulunduğu Karakurum dağları da Asya'dadır.

Öbür kıtalar arasında Asya, ortalama yükseklik (960 m.) yönünden en yüksek kıtadır.

3 - Asya'da Dünya'nın en yüksek dağları bulunduğu gibi, en derin denizler de bu kıtanın çevresindedir. Dünya'nın en derin noktası Büyük Okyanus'ta Filipin adalarının doğusunda bulunan Mariana adaları dolaylarındadır.

Buraya «Mariana Çukuru» denir ve derinliği 11.521 m.'yi bulur.

4 - Tarih öncesi çağlarda, Sibirya'nın uçsuz, bucaksız düzlüklerinde büyük bir iç deniz bulunuyordu. Daha sonraları kuruyan bu denizden bugün Aral gölü ile Hazer denizi arta kalmıştır. Hazer denizi Dünya'nın en büyük iç denizidir. Bu iç denizin yüzeyi denizden 26 metre daha alçaktır.

5 - Sibirya, tarih öncesi çağlarda Alaska'ya bağlıydı. Yerkabuğunun hareketleri sonucu burada çatlaklar meydana gelmiş ve Asya, bugünkü Bering boğazı ile Amerika'dan ayrılmıştır. Asya'nın bu bölgesinde Dünya'nın en derin gölü olan Baykal gölü de yer alır. Bu gölün en derin yeri 1.741.'dir.

6 - Asya'da büyük yarımadalara da raslanır. Arabistan yarımadası bunlardan biridir. Büyük bir bölümü çöllerle kaplı olan bu yarımadanın kuzeyinde yer alan Lut gölü deniz yüzeyinden 392 m. aşağıdadır. Karalar üzerinde Dünya'da bundan daha alçak bir nokta yoktur. Bu göl, aynı zamanda Dünya'nın en tuzlu gölüdür. Suyundaki tuz oranı % 24'tür.

7 - Antarktika bölgesi bulunmadan önce, Oimekon, Dünya'nın en soğuk kutup noktası olarak isim yapmıştı. Bu bölgede Ocak ayında ortalama ısı sıfırın altında 79 dereyeci bulur. Yaz aylarında ise ortalama sıcaklık 30 derecedir. Isılar arasındaki bu 109 derecelik farka Dünya'nın hiçbir yerinde raslanmaz.

8 - Dünya'nın en sıcak bölgeleri arasında sayılabilen Arabistan yarımadasında yıllık ortalama sıcaklık 50 dereceyi bulur.

9 - Dünya'nın en çok yağmur düşen bölgeleri de Asya'dadır. Hindistan'da Ganj nehrinin ağzında bulunan Cherrapunji'de yılda ortalama 10.770 mm. yağmur düşer. Eğer bu bölgeye düşen yağmur suları akacak yer bulmasaydı bölge 1 yılda bütünüyle sularla örtülürdü.

10 - Sibirya'nın hemen hemen yarısı kış aylarında 4 - 5 m. kalınlığında bir buz tabakasıyla örtülür. Yaz aylarında, bazı kesimlerde buzlar çözülürse de, buzların erimediği kesimler çoğunluktadır. Bu donmuş tabakanın altında, 25.000 yıl önce yaşamış hayvanların leşlerine raslanır.

Asya, Dünya üzerinde çok geniş bir alan kapladığı için, bu kıtada çeşitli iklimlere ve değişik özellikteki topraklara raslanır.

Asya'da üretilen belli başlı ürün pirinçtir. Dünya pirinç üretiminin % 93 ü (Yılda 239 milyon ton) Asya'dan sağlanır. Güney Amerika 5 milyon tonla pirinç üretiminde ikinci gelir.

Asya, çay üretiminde de Dünya'da birincidir. (Yılda 853.000 ton) Asya kıtasında üretilen tahıllar arasında buğday başta gelir. (Yılda 52.300.000 ton).
Bunlardan başka Hindistan'da 158.900.000 baş sığır, Çin'de (Komünist) 145.985.000 domuz, Hindistan'da 55.405.000 keçi bulunur. Japonya'da avlanan balık, yılda 472.090 tonu bulur.

OTOYOLLAR

Günümüzde kara taşımacılığında büyük rol oynayan otoyolların can güvenliğinin yanısıra en büyük özellikleri; yolun pürüzsüz, virajların emniyetli ve geniş, görüş uzaklığının çok açık oluşu, yan yol bağlantılarının «alt-üst geçitler»le, «yonca yaprağı kavşaklar»la yapılması, sağ ve sol yolboyunun (güzergâh) geniş röfüjlerle ikiye ayrılmasıdır.
Otoyolların yapım, onarım, bakım giderlerinin karşılanması için dünyanın her yerinde bu yollardaki seyrüsefer paralıdır. Otoyoldan yalnız motorlu kara taşıtları yararlanır.
Çağımızda otoyollardaki can güvenliğinin sağlanması ve kazaların önlenmesinde gelişen tekniğin büyük önemi vardır. Özellikle yol tıkanıklıklarında ya da sisli havalarda araçların hızının uzaktan kumanda sistemi ile kısıtlanması için yola kızak biçiminde korkulukların yerleştirilmesi, araçların orta röfüjü aşarak ters yönde akan yola girmesini engeller. Bu yeni uygulama bir çok kazayı önleyebilmektedir.

TÜRKİYE'DE OTOYOLLAR

Asya ile Avrupa arasındaki en önemli köprü işlevi gören Türkiyemizde 6 haziran 1972 tarih ve 1593 sayılı erişme kontrollü karayolları kanunu uyarınca otoyol çalışmaları başladı.
Bu kanunda «ekspres yol» «kısmi erişme kontrollü yol» olarak adlandırıldı, ekspres yollarda en az iki gidiş ve iki geliş şeridi bulunması ve gidiş-geliş yollarının bir röfüjle ayrılması şartı kondu. «Otoyol» kavramı ise «tam erişme kontrollü yol» diye tanımlandı.
Otoyollarda yolun aydınlatılması, belli aralıklarla yardım telefonlarının yerleştirilmesi, trafik ışıkları ve ikaz işaretlerinin sistematik bir düzenle gerekli yerlere konulması, orta röfüjün sürekli bir barikat ile ayrılması kanunda belirleyici unsur olarak gösterildi.
İlk çalışmalar, Edirne - İskenderun otoyolundaki, İstanbul - İzmit kesiminin Boğaziçi Köprüsü ve çevre yolları bölümünde yapıldı. Bu yolun hizmete girmesinden sonra Gebze - İzmit, Pozantı - Tarsus bölümlerinde çalışmalara ağırlık verildi.

Dünya'daki önemli otoyolları

A B D	64 000 km
Batı Almanya	3 600 km
İtalya	1 800 km
Fransa	1 200 km
İngiltere	600 km
Avusturya	303 km

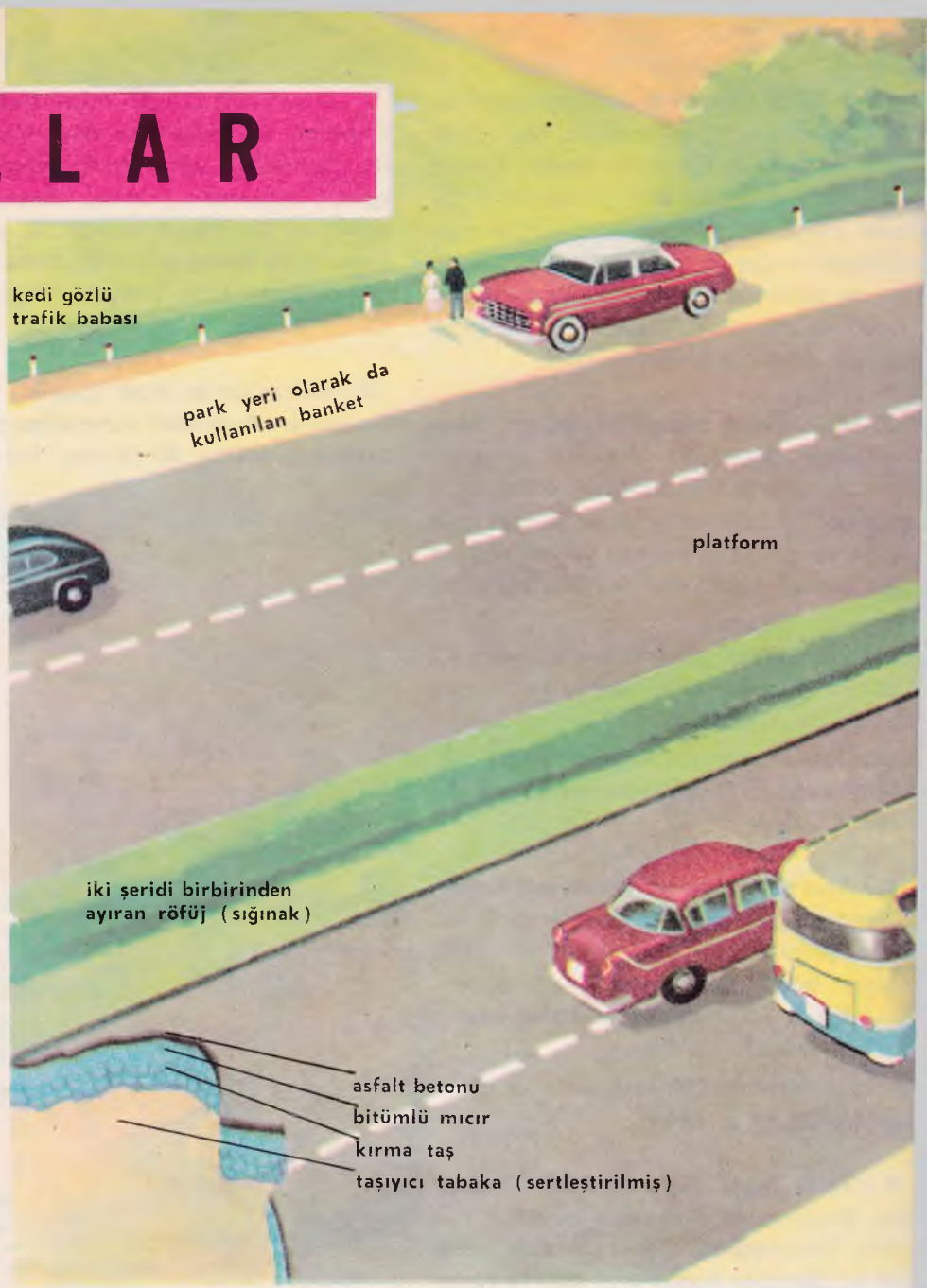

Bir otoyolda trafik, işaretlere uygun biçimde ve sürekli o

Herhangi bir yolun otoyolu kesmesi düşünülemez. Bu durumlarda, otoyol ya bir köprü altından veya bir köprü üstünden geçirilir. Bunlara «alt geçit» ya da «üst geçit» adı verilir.

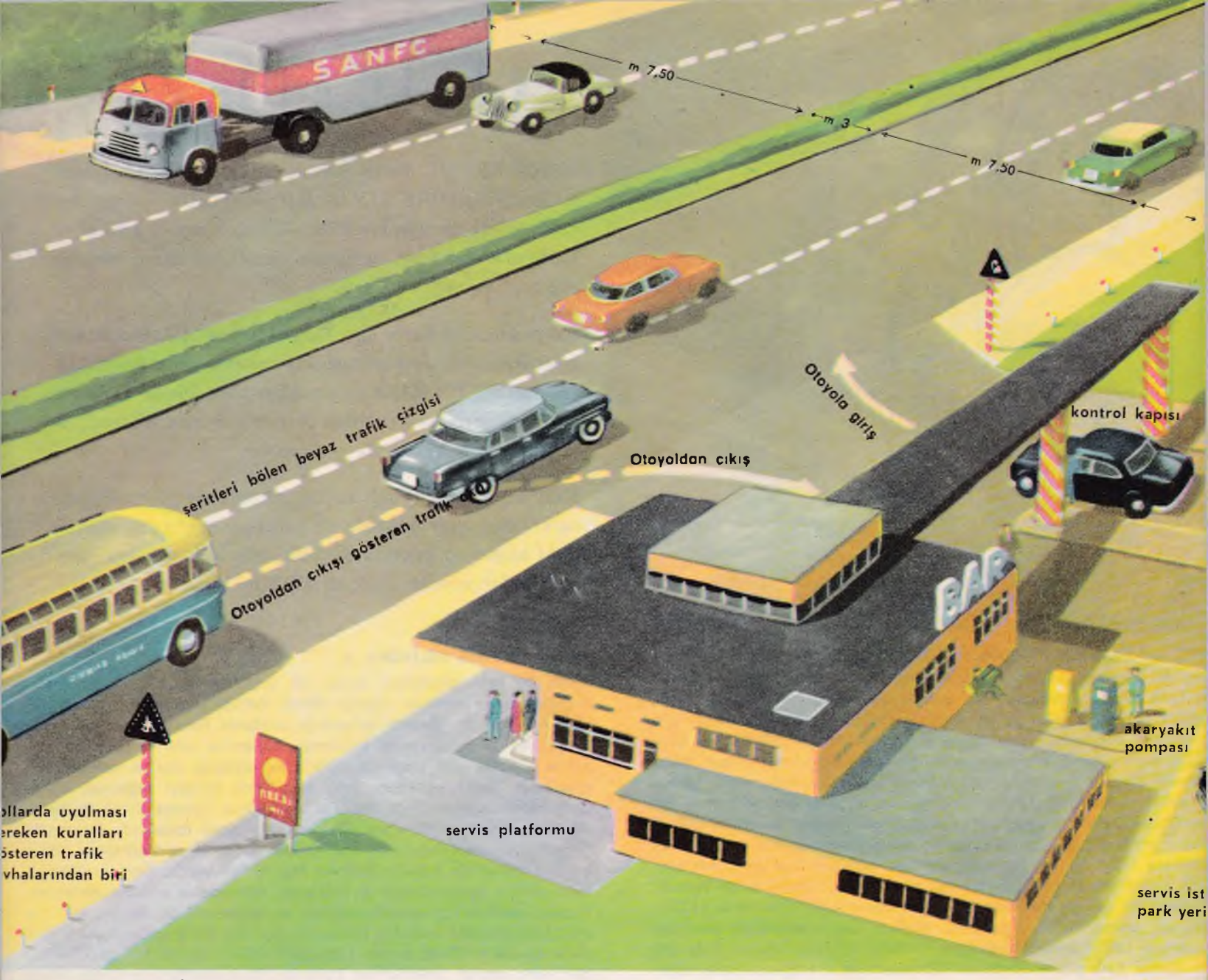

akıp gider. Sağda, otoyolun girişi ve kontrol kapısı, solda, otoyolun kesiti görülüyor.

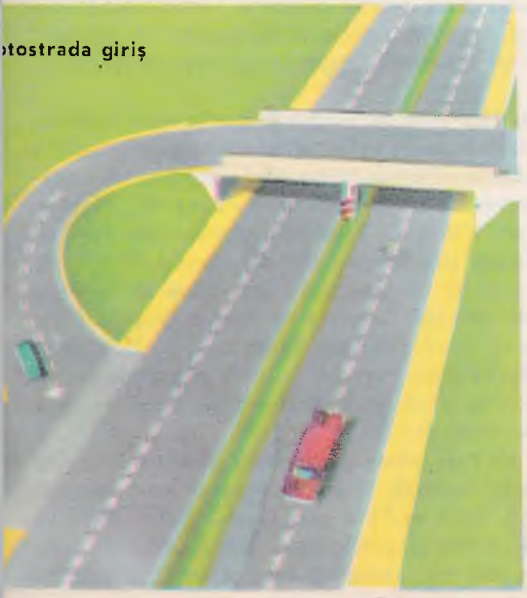

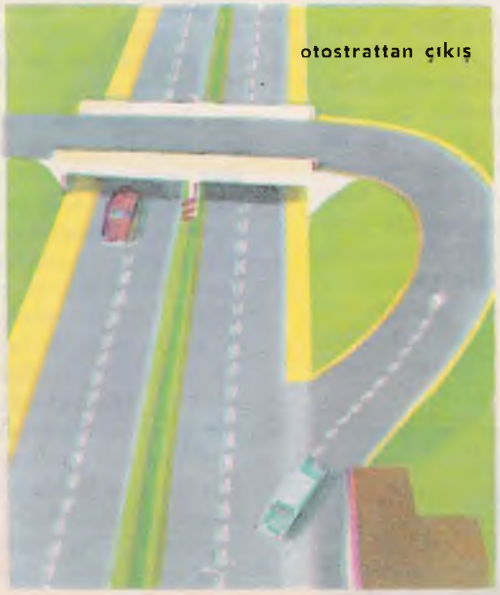

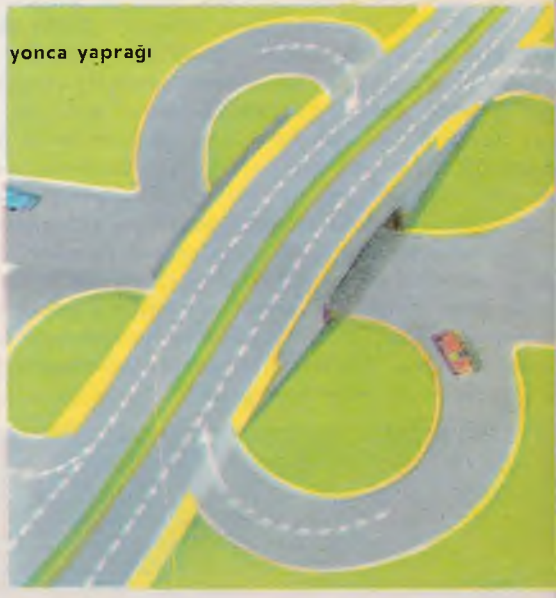

Otoycl şeritlerinin birinden öbürüne geçiş alt ve üst geçitlerle yapılır. Bu geçitler aynı zamanda ikinci derecedeki yollara geçişlere de imkân sağlar. Böylece taşıtlar trafiği aksatmadan otoyollara girip çıkabilirler.

Birbirini kesen iki otoyol arasındaki bağlantı «yonca yaprağı» denen kavşak geçişleriyle sağlanır. Böylece otoyolların birbirini dik bir şekilde kesmeleri önlenir.

KILIÇ ALİ PAŞA

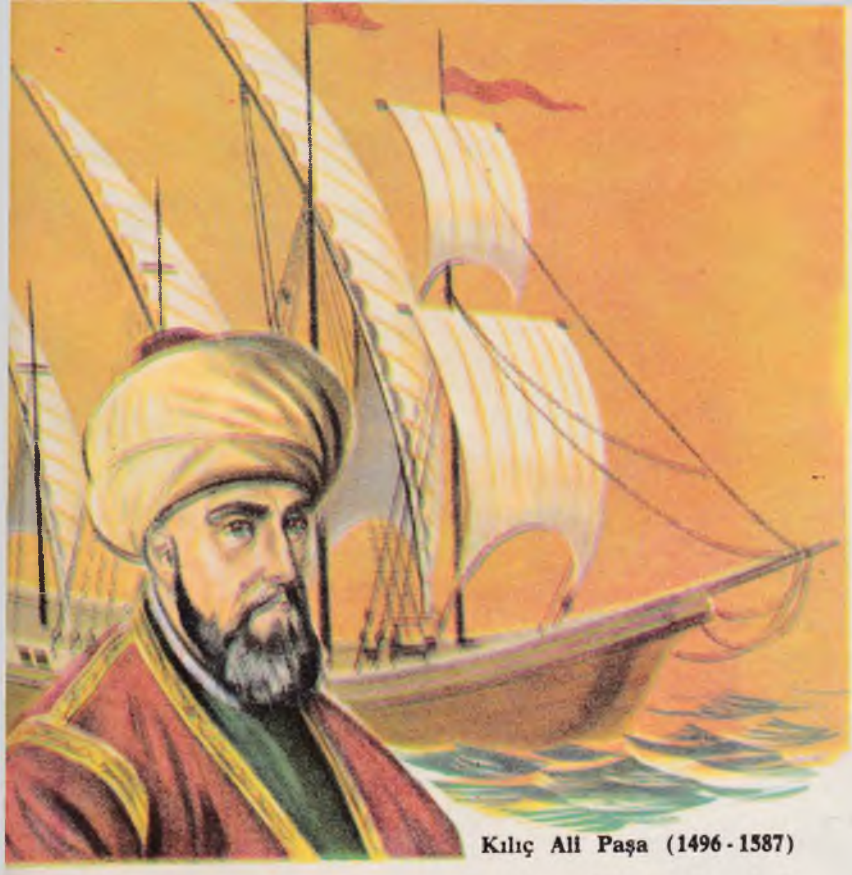

Kılıç Ali Paşa (1496 - 1587)

16'NCI YÜZYIL, Fatih Sultan Mehmet'in attığı temeller üzerinde TÜRK CİHAN İMPARATORLUĞU'nun kurulduğu, Akdeniz'in bir Türk Gölü durumuna geldiği ve Türkiye'nin bütün tarihinde zirve noktasına eriştiği çağdır.

Bu çağda, Barbaros'lar, Turgut'lar ve Ali Ahmet Reis'lerden sonra İmparatorluk Donanması'nın başına geçen KILIÇ ALİ PAŞA da yaşadığı süre içinde Türk gemilerine zafer yelkenlerini açtırmış, bütün Akdeniz leventlerin gür sesleriyle çınlamıştır.

Kılıç Ali Paşa, giriştiği sayısız savaşlarda gösterdiği cesaret, sağladığı başarıların yanısıra denizcilik alanındaki bilgisi ve komuta üstünlüğüyle sanı yabancı ülkelere kadar yayılan ünlü bir Türk amiralidir.

KILIÇ ALİ PAŞA'NIN KAHRAMANLIKLARLA DOLU HAYATI

Kılıç Ali Paşa'nın doğum yeri bilinmiyor. Bununla birlikte Anadolu'lu bir Türk çocuğu olduğu ve 1496 yılında dünyaya geldiği kesindir. Genç yaşında İstanbul'a gelen bu toy Anadolu çocuğu, hayatını kazanmak için iş ararken donanmaya yazılmanın yolunu buldu. O yıllarda Ali Uluç adıyla anılan genç, böylece denizciliğin çekirdeğinden başlayıp yıllar boyunca ateş ve su arasında pişti. Güçlü kuvvetli olduğu kadar keskin bir zekâya da sahipti. Üstlerinin güven ve sevgisini kazandığından bir süre sonra Barbaros Hayrettin'in Amiral gemisindeki leventleri (Deniz erleri) arasına bile girdi. Bu büyük deniz kahramanının yaptığı ünlü savaşlara Uluç Ali de katılıyor, düşman gemileri üzerine bordalayan Türk kalyonlarında üstün yararlıklar gösteriyordu. Barbaros'un Venedik donanmasını yaktığı dünyanın en büyük deniz savaşı Preveze'de (1358) genç bir denizci olarak o da vardı. Böylece büyük amiralden deniz savaşlarının bütün inceliklerini öğrendi. Daha sonraları Turgut Reis gibi Ali Ahmet Reis gibi ünlü deniz kahramanlarının komutalarında zaferden zafere koşan donanmalarımızda görevler aldı. Her geçen gün onun içindeki denizcilik ateşini yakıyor, bilgi ve görgüsünü de artırıyordu. 1551'de «Fenerli Kaptan» (Deniz Albayı), 1560'ta Bahriye Sancak Beyi (Tümamiral) rütbesiyle İzmir Valiliği'ne atandı.

«Kaptan-ı Derya» (Deniz Kuvvetleri Komutanı) Turgut Reis'in Malta Adası'nı kuşatma harekâtına (1565) katılan amiraller arasında Uluç Ali Paşa da vardı. Uluç Ali Paşa o sırada İskenderiye Valiliği görevini de yapıyordu. Bu büyük savaşta, Kaptan-ı Derya'nın kahramanca çarpışarak şehit düşmesi üzerine Türk Donanması'nın başına Uluç Ali Paşa geçti. Savaş daha sona ermeden de rütbesi «Bahriye Beylerbeyliği» (Oramiral)'ne yükseltilen paşa, Trablusgarp (bugünkü Libya) Genel Valiliği'ne atandı. Bundan sonraki süre içinde bir yandan idari görevlerine devam eden amiral, bir yandan da Akdeniz'e yelken açıyordu. Malta donanmasını yakıp (1570) şövalyelere başeğdirmesi bu döneme rastlar. Kıbrıs Adası'nın Türk'ler tarafından fethedilmesiyle (1571) sonuçlanan savaşta da büyük yararlıklar gösterdi.

KILIÇ ALİ PAŞA VE CAMİİ'YLE İLGİLİ BİR HİKÂYE

Kılıç Ali Paşa'nın Mimar Sinan'a yaptırdığı ve kendi adıyla anılan camiin yapılışı ilginç bir hikâyeye bağlanır. Söylendiğine göre Paşa bu cami için Murat III'ten bir arsa dilemiş. Padişah da zarif, ama derin bir anlam taşıyan şu cevabı vermiş:

«— Sen ki deryaların kaptanısın, var camiini de kendi deryalarında yaptır!»

Bu buyruk karşısında «Ferman Padişahımızındır.» diyen Kılıç Ali Paşa denizi toprakla doldurtmuş. Böylece ünlü camiini deniz üzerine kurdurmayı başararak Padişahın fermanını ince bir espriyle yerine getirmişti.

«KILIÇ ALİ PAŞA GELİYOR!...»

Bütün bu şanlı olaylardan sonra adı imparatorluğun ünlü denizcileri arasına katılan amirale Cezayir Genel Valiliği verilmekte gecikilmedi. Uluç Ali Paşa, bu görevde bulunduğu sıralarda Tunus'u İspanyol'lardan aldığı gibi Girit, Zanta ve Kefalonya Adaları'na seferler düzenledi.

Kıbrıs'ın fethi gibi olaylarla Türk'lerin sağladığı parlak zaferler Avrupa'lıları titretmiye başlatmıştı. Akdeniz'de dengeyi sağlamak kaygısıyla harekete geçen Papa Pio V'in aracılığıyla İspanya Kıralı ve Venedik Doçu arasında Türk'lere karşı bir andlaşma imzalandı. Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu tahtında Padişah Selim II ve Veziriâzam (Başbakan) olarak da Sokullu Mehmet Paşa bulunuyordu. Bunlar, düşmanların saldırı hazırlıklarına giriştiklerini öğrenmekle birlikte donanmamızdaki eksikleri gidermeği nedense savsaklamışlardı. Bu yüzden Korent Körfezi'ndeki İnebahtı (Lepanto) açıklarında o çağların en büyük deniz savaşı başladığı zaman (25 Mayıs 1571) durum hiç de Türk'lerden yana değildi. Sokullu'nun Donanma Komutanlığına getirdiği Müezzinzade Ali Paşa deniz savaşlarından anlamıyan bir kara ordusu generaliydi. O, Veziriâzamın buyruğuna uyarak düşmana hemen saldırılmasını istiyordu. Amiraller ise donanmamızın zayıf durumunu dikkate alarak açık denizde bir çevirme hareketine geçilmesinde ayak diriyorlardı. Uluç Ali Paşa:

«— Bre, aranızda Barbaros Hayrettin ve Turgut Reisler'le cenk edeniniz yok mudur? Anların sığ denizde savaş kabul ettiklerini gördünüz mü?» diye haykırıyordu... Komutanlar arasında hiçbir görüş birliğine varılamadan başlıyan savaş çok geçmeden donanmamızın korkunç bir bozguna uğramasıyla sonuçlandı. Yalnız Uluç Ali Paşa'nın komutasındaki sağ yan filoları hiçbir kayıp vermediği gibi karşısındaki düşman gemilerini de yaktı, Malta amiral gemisini de ele geçirdi. Müezzinzade ile birlikte 20.000 Türk levendinin şehit düştüğü bu savaştan sıyrılan Uluç Ali Paşa, 80 parça gemisiyle İstanbul'a döndü. Padişah Selim II, Uluç Ali Paşa'yı göz yaşlarıyla karşıladı. Büyük bozgunun tek başarılı komutanı olarak kendisini «Kaptan-ı Derya» lığa atadı ve mücevherli bir kılıç armağan ederek «Kılıç Ali Paşa» sanını verdi.

Yeni Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa, elden çıkan savaş gemilerinin yerine kısa bir süre içinde yenilerini yaptırdı. Akdeniz'e açılarak İnebahtı'daki bozgunun kötü izlerini sildi. 1574 ve 1575 yazlarında İspanya ve İtalya kıyılarıyla Girit'i yakarak İnebahtı yenilgisinin öcünü aldı. Tunus'u ikinci defa İspanyol'lardan geri aldı. «Kılıç Ali Paşa geliyor!...» ünü bütün Avrupa'yı titretti.

Selim II'den sonra tahta çıkan Murad III'ün padişahlığında da Kaptan-Derya'lıkta kalan ve devlete sayısız hizmetlerde bulunan bu ünlü Türk amirali, 1587 yılının 27 Haziran gecesi 90'a varan ileri bir yaşta gözlerini mavi denizlere kapadı.

İNGİLTERE KIRALLARININ SARAYLARI

İskoçya'lı Kıral James çağında bahçesinde devlerin gezindiği hikâye edilen Saint James Sarayı.

Yüzyıllardanberi meşruti kırallıkla yönetilmekte olan İngiltere'de pek çok saray vardır. Bu saraylar İngiliz tarihinde önemli bir yer tutar.

11'inci yüzyılda Norman istilâsı ile Büyük Britanya'ya yapılan göçler son bulmuştu. Normandiya Dükü William'ın Londra'da kıral olarak taç giymesiyle de İngiltere'de bugünkü kırallık kurulmuş oldu. İlk önceleri bütün ülke Norman kıralları arasında paylaşılmıştı. Anglo-Sakson'lar serf durumundaydı. Aradan geçen yıllar bu ayrı kavimler arasındaki düşmanlığı unutturdu. Anglo-Sakson'larla Norman'lar kaynaşarak bir toplum meydana getirdiler.

İngilizler, kendilerini yöneten kıralların küçük evlerde, sade bir hayat sürmesini akıllarına sığdıramıyacak kadar soyluluk düşkünüydüler. Çeşitli çağlarda yapılan saraylar, İngiliz mimarlığının üstün birer eseri olarak bugüne kadar gelmiştir. Bu sarayların bazılarında bugün İngiliz kırallık ailesi oturur. Öbürleri de restore edilerek birer müze durumuna getirilmiştir.

Kırallıkla yönetilen devletlerin tarihlerinde sarayların önemi çok büyüktür. Bunlar tarihî olayların geçtiği yapılardır. Gerçekten, İngiliz saraylarında da İtalyan ve Fransız saraylarında olduğu gibi pek çok entrika çevrilmiştir. Mutlu kahkahalar korkunç çığlıklara karışmış, saray zindanlarına kapatılmış prens ve prensesler ölümü beklemiş, kıral ve kıraliçeler sarayların loş koridorlarında haklarında verilecek kararları düşünerek sabahlamışlardır.

SAİNT JAMES SARAYI

Saint James Sarayı'nı, İngiltere'nin ünlü kırallarından Henry VIII yaptırmıştır. Bu çapkın kıral, bir saray yaptırmayı aklına koyduğunda 12'nci yüzyıldanberi cüzamlı genç kızların kapatıldığı hastaneye ait toprakları beğendi. Sarayının burada yapılmasını istedi. Onun bu isteği de hemen yerine getirildi.

İngiltere tarihinde çok sözü edilen Saint James Sarayı, yüzyıllar boyunca birçok önemli olaylara sahne oldu. Bugün Londra'ya gelen turistlerin ilk önce görmeyi arzuladıkları yerlerin başında bu saray gelir.

Kıral Henry VIII'in talihsiz kızı Kıraliçe Mary, Saint James Sarayı'nı çok severdi. Ömrünün büyük bir kısmını burada geçirmişti. Üvey kızkardeşi Kıraliçe Elizabeth I ise, sarayın cüzamlılar hastanesinin yerine yapılmış olmasından ötürü hemen hemen semtine ayak atmazdı. İskoçya'lı kıral James çağında bu sarayın bahçesinde devlerin gezindiği hikâye edilir. Eğer doğruysa, bu devlerin gezdiği bahçe bugün büyük bir park durumuna getirilmiştir ve İngilizler devlerin bastığı çimenlerin üzerinde gezinmekten zevk duyarlar.

Saint James Sarayı, bir ara zindan olarak da kullanılmış ve Kıral Charles I buraya hapsedilmiştir.

İngiliz kıraliçelerinden Anne Stuart, Saint James Sarayı'nda oturmazdı ama devleti buradan yönetirdi. O çağlarda Saint James Sarayı, Buckingham sarayının bugünkü işini görüyordu.

Bu sarayın son konuklarından biri de Edward VIII unvanıyla tahta çıkan Prens dö Gal'dir. Georges V'in oğlu kıral olup Edward VIII unvanını alınca Buckingham sarayına geçti ama kısa bir süre sonra sevdiği kadın uğruna tahtını ve ülkesini bırakıp gitti.

Bugün, İngiliz Kıraliçesi Elizabeth II'nin amcası Gloucester Dükü ailesiyle birlikte Saint James Sarayı'nda oturmaktadır.

HAMPTON SARAYI

Ünlü Hampton Sarayı'ndan bugün pek bir şey kalmamıştır. Yalnız, bu tarihî yapının sağlam kalan bölümleri onun eski güzelliğini hayallerde canlandırıyor.

Hampton Sarayı, Londra'nın güney-batısında, şehirden birkaç kilometre uzakta Thames nehrinin pek yakınındadır.

Sarayın ilk sahibi olan Kardinal Wolsey, bu binayı 1515 yılında yaptırmıştı. Gene o ünlü Kıral Henry VIII, yapıyı ilk gördüğünde beğendi ve bir kolayını bulup Kardinal'den satın aldı (1526).

Henry VIII, daha sonraları, Hampton Sarayı'na birçok

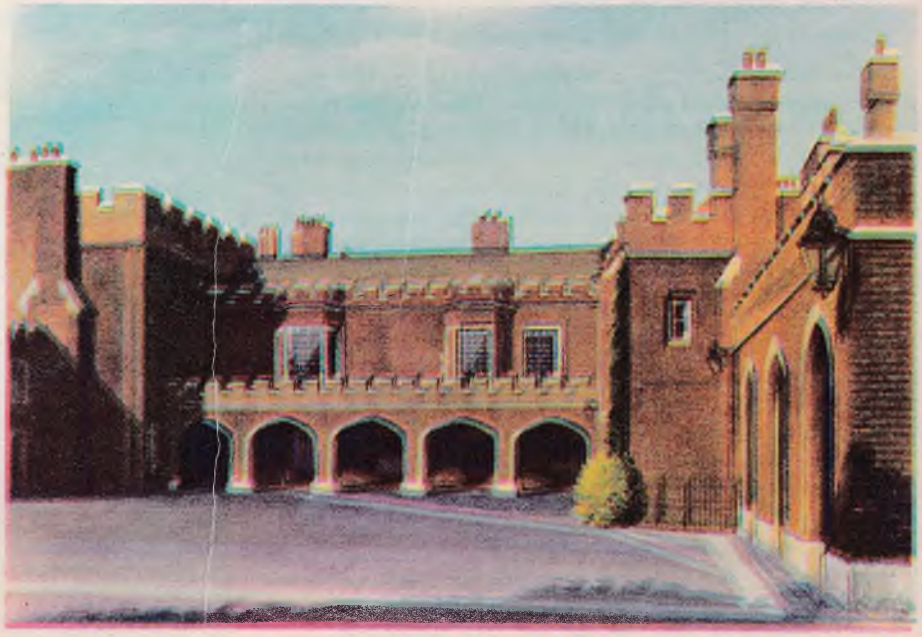

Ünlü mimar Sir Christopher Wren'in yeni baştan yaptığı Hampton

İngiliz Kıral Ailesi için.büyük bir önem taşıyan Windsor Şatosu.

ek yaptırdı. Bunların içinde, Gotik mimarî tarzında yapılan kilise ile kabul salonu, güzellikleri yönünden sözü edilmeye değer.

Sonraki çağlarda, Saraya yeni yeni bölümler eklendi. Ünlü mimar Sir Christopher Wren, Kıral William III'ün isteklerine uyarak sarayı onardı.

BUCKİNGHAM SARAYI

Buckingham Sarayı, İngiliz Kırallık Ailesi'ne ait sarayların içinde en çok ismi geçen ve yabancı ülkelerde de en fazla tanınan bir yapıdır. Kırallık Ailesi bir yolculuğa çıkacağı zaman Buckingham Sarayı'ndan hareket eder. Yabancı devlet adamları burada ağırlanır. Kırallık Ailesi'nin geleneksel törenleri Buckingham Sarayı'nda yapılır.

Sarayın ilk sahibi 18'inci yüzyılda yaşayan Buckingham Dükü idi.

Kıral George II, Buckingham Sarayı'nı dükten 1761 yılında 21.000 sterling karşılığı satın aldı. George IV ise, çağının ünlü mimarlarından John Nash'a sarayın birçok bölümünü yeniden yaptırttı ama buraya yerleşmeyi hiç düşünmedi. 1834'te Parlâmento binası yandığında, Buckingham Sarayı'nı Parlâmento'ya vermek istedi. Kıraliçe Victoria, 1837'de tahta çıkar çıkmaz, önceden gözünü diktiği bu saraya yerleşti. Onun çağındanberi İngiliz Kıral Ailesi'nin Londra'daki resmî konutu Buckingham Sarayı oldu.

WİNDSOR ŞATOSU

İngiliz Kıral Ailesi arasında Windsor Şatosu'nun önemi pek büyüktür. Kırallığın ilk çağlarındanberi kıral aileleri, tatillerini bu şatoda geçirmeyi gelenek haline getirmişlerdir.

İlk şato 11'inci yüzyılda Norman'lar tarafından yapılmıştır. O çağdanberi birçok ek ve değişiklikler görmüştür. Kıral Edward III, Windsor Şatosu'nu yeniden ve eskisinden çok daha büyük olarak yaptırmıştı. Kıral bu şatoda «Dizbağı Nişanı» kazanmış olan şövalyelerle özel toplantılar düzenlerdi. Çok uzaklardan seçilebilen «Yuvarlak Kule» de kıral Edward III çağında yapılmıştı. Şatonun yeniden yapımı işini George IV çağında, mimar Wyatville üzerine aldı. Gerçekten bu ünlü mimarın Gotik stilini verdiği Windsor Şatosu'na çok emeği geçti.

İngiliz Kıraliçesinin resmî konutu olan Buckingham Sarayı.

18'İNCİ YÜZYILA KADAR İNGİLİZ MİMARLIĞI

İngiltere'deki tarihî yapıtların en eskilerine Salisbury'de raslanır. Bunlar M. Ö. 2000 ve 15000 yıllarına ait olduğu sanılan ve «Stonehenge» adı verilen iri taşlardan yapılmış dolmenlerdir.

Hem Tunç ve hem de Demir çağına ait Kelt mimarlığının kalıntıları, Roma'lıların M. S. 5'inci yüzyıla kadar ele geçiremedikleri İrlanda'da bugün de ayakta durmaktadır. Roma'lıların İngiliz adalarında kaldığı 400 yıl süresince, buradaki yerli mimarlık, yukarıda sözünü ettiğimiz Kelt mimarlığıydı. Ama 5'inci yüzyıldaki Töton istilâsının başlagıcından İngiltere'nin Normandiya Dükü William tarafından 1066'da ele geçirilmesine kadar geçen çağda Anglo-Sakson mimarlığı gelişerek yayılmıştır. Bu çağ iki bölüme ayrılır. 5'inci yüzyıldan Norman istilâsının başladığı 8'inci yüzyıl sonuna kadar olan birinci bölümün başlıca kalıntıları Canterbury'deki St. Martin ve St. Pancras kiliseleridir. Anglo-Sakson mimarlığının 800 yılıyla 1066 yılı arasındaki ikinci bölümünden çok sayıda kilise kalmıştır. Bunun en güzel örnekleri Bradford-on-Avon, Earl's Barton ve Barton-on-the Humber'deki kiliselerdir. Roma'lıların İngiltere'den ayrılmasından sonra gelişen bu mimarlık, ilk önceleri Roma etkisi altında kalmışsa da, sonradan bundan bütünüyle kurtulmuştur.

ANGLO - NORMAN MİMARLIĞI

Anglo - Norman mimarlığı diye anılan ve Normanlar'ın İngiltere'yi istilâsından sonra gelişen mimarlığa ait örneklerden çoğu da bugün hâlâ ayaktadır: 11'inci yüzyılda yapılan Canterbury'deki katedraller ile 12'nci yüzyılda yapılan derebeylik şatoları gibi.

GOTİK TARZI MİMARLIĞIN İNGİLTERE'DE KULLANILMASI

Gotik mimarlığı İngiltere'ye çok sonraları girmiş ama bu eğilim pek ileri götürülmemiştir. Binaları ayakta tutabilmek için bazı çapraşık yapı biçimleri kullanılmış, düz tavanlar payandalarla tutturulmuştur. Hafifliği elde etmek için de kemerler, çan kuleleri ve diğer bölümlere çok fazla sivrilik verilmiştir. Gotik tarzın en eski yapıtlarından biri olan Durham katedrali buna örnek olarak verilebilir.

RÖNESANS MİMARLIĞININ ETKİLERİ

İngiltere'de Rönesans mimarlığı, iç savaşlar yüzünden ancak 16'ncı yüzyılda gelişebildi. Elizabeth I'in parlak çağından artakalan ve «Tudor Çağı Mimarlığı» diye anılan bu tarza ait en güzel örnekler arasında Charlecote (1558), Lougleat (1567-1580), Penshurst (1570-1585) konakları ile Montacute House'ı (1580-1601) saymak mümkündür. İngiltere'de son Rönesans çağı mimarlığı (1603-1700) başlıca iki mimarın (İnigo Jones 1573-1652 ve Christopher Wren 1636-1723) etki ve egemenliği altında kalmıştır. Bunlardan İnigo Jones, İngiliz mimarlığında bir devrim sayılabilecek yeni bir çağ meydana getirmiştir.

Galerilerinde İskoçya'lı kralların tabloları asılı bulunan Holyroodhouse Sarayı.

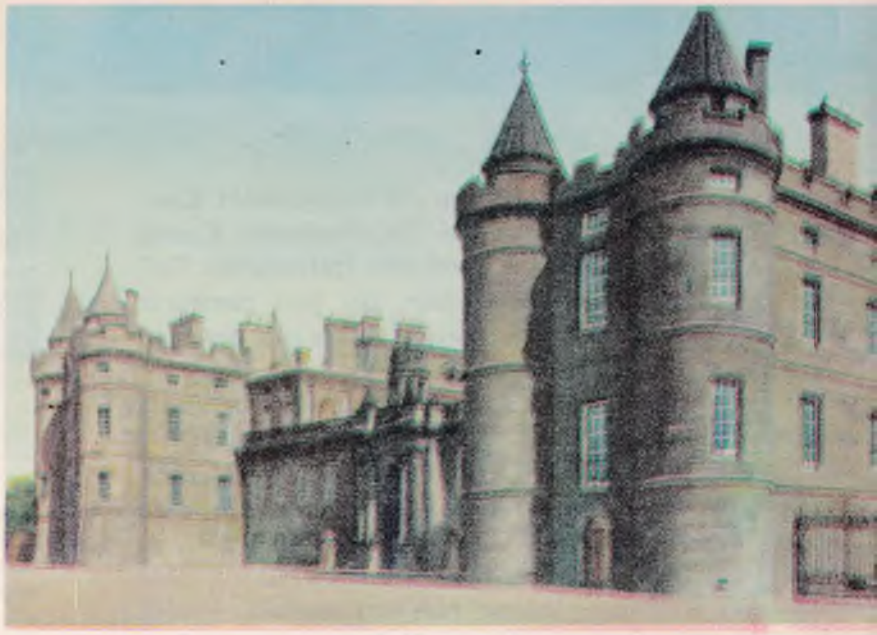

HOLYROODHOUSE SARAYI

Edinburg Şatosu yakınlarında yapılan Holyroodhouse Sarayı'nın büyük bir bölümü 17'nci yüzyılın ünlü mimarlarından Sir David Bruce'un eseridir. Kıral Charles II, bu sarayı Kırallık Ailesi'ne yaraşır bir biçime sokabilmek için çok uğraştı.

Sarayın uzun galerisinde, İskoçya'lı kralların tabloları asılıdır. Bu portreleri De Wet isminde Hollanda'lı bir ressam yapmıştır.

Sanat eleştirmecileri bunları dünyanın en kötü yapılmış tabloları olarak kabul ederler. İskoçya kraliçesi Mary Stuart, Holyroodhouse Sarayı'nda hayatının en sıkıntılı günlerini geçirmiştir. Talihsiz kraliçenin özel hayatıyla ilgilenenler onun bu sarayda geçirdiği günlerin hikâyesini öğrenmek ve öğrendiklerini hayallerinde canlandırmak için Holyroodhouse Sarayı'nı gezmeye gelmektedirler. Sarayın yanında bir mezarlık ve bir de katedral vardır. Katedral, David I çağında (1128'de) yapılmıştır.

KENSİNGTON SARAYI

Kensington Sarayı'nın büyük bir bölümünün plânlarını ünlü mimar Sir Christopher Wren yapmıştır.

O çağda Kensington küçük bir kasabaydı. Havası güzel ve toprağı verimliydi. 1688'de, kayınbabası kıral James II'nin yerine İngiliz kıralı olan Hollanda'lı William III (Guillaume d'Orange III) astım hastalığına yakalanmıştı. Şehir içi, hele Londra'nın sisli havası, sağlığını bütünüyle bozuyordu. Kıral, kendine Londra dışında bir yer ararken, Nottingham Dükü'nün Kensington kasabasındaki sarayını gördü, beğendi ve satın aldı. Saraya bulunduğu kasabanın ismini (Kensington Sarayı) verdi. Ünlü mimar Sir Christopher Wren de sarayı kıralının zevkine göre, eskisinden daha sade ve güzel bir duruma getirdi.

Daha sonraki yüzyıllarda, Kıraliçe Anne Stuart çağında, saraya eklenen bölüm çok ilgi çekicidir.

Bugün, İngiliz Kıraliçesi Elizabeth II'nin kızkardeşi Prenses Margaret ve fotoğrafçı eşi, Kensington Sarayı'nda oturmaktadır.

Bugün Prenses Margaret'in oturduğu tarihî Kensington Sarayı.

18 - 20'NCİ YÜZYIL İNGİLİZ MİMARLIĞI

18'inci yüzyıl İngiliz mimarlığına «Georgian çağı mimarlığı» adı verilir. 19'uncu yüzyılın başlarına kadar süren bu çağda İnigo Jones ve Wren'in etkileri görülür. Bu çağın en ünlü mimarları Sir John Vanbrugh (1666-1726), Nicolas Hawksmoor (1661-1726), James Gibb (1683-1754), William Kent (1684-1748) ve baba oğul Dances'ler (1700-1825) dir.

İngiliz tipi bina ve evlerin son biçimini alması bu çağa raslar. Ama çağın başında İtalyan etkisi önemli bir yer tutar. Bu tipe başlıca örnekler Castle Howard (1702-1714) ve Malborough büyük düküne armağan edilen Blenheim Palace (1709) ile Seaton Delaval (1720) dir.

19'uncu yüzyıl İngiliz mimarlığında da, Avrupa'da olduğu gibi eski sanata doğru bir eğilim göze çarpar. Bu yüzyılda nüfusun hızla artması, yeni şehirlerin kurulması pek çok binanın yapılmasını gerektirmiştir. Bu maddeci (materialist) bir çağdı. Herkes, teknik bilgilerin zaferine inanıyor, artistik şeylere önem verilmiyordu. Bir tarzı öbürü takip ediyor ve moda gibi değişiyordu. Bunlar arasında toplumun benimsediği tarz klâsik tarzdı. Ondan sonra İtalyan Rönesans tarzı geliyordu. Bu tarzda başarı gösteren mimarlardan biri de Sir Charles Barry (1795-1860) idi. İstanbul'daki İngiliz elçilik binası, onun bu tarz mimarlığı üzerinde bir fikir verebilir. Noe-Gotik tarzında yapmak zorunda kaldığı Westminster'deki Parlamento binası (1840-1860) İngiltere'deki yapıların en güzellerinden biridir.

Gotik tarzı da bu çağda yeniden canlanmıştır. Bu tarzı kullanan mimar Horace Walpole, birçok güzel yapı meydana getirmiştir.

19'uncu yüzyılın sonlarına doğru İngiliz mimarlığı «yeniden dirilmiş» ve çeşitli tarzlardan kurtularak oldukça iyi bir tarza kavuşmuştur: «Bağımsız Klâsik tarz».

Bu yolda başta gelen mimarlardan biri Norman Shaw (1831-1912)'dir. Shaw, 1873'te Londra'da New-Zeeland Chambers ismiyle anılan küçük bir binanın plânlarını çizdi. Bağımsız Klâsik tarzında çizilen bu plâna göre yapılan bina, çağının birçok mimarı üzerinde etki yaptı. İnigo Jones'e, Wren'e ve 18'inci yüzyıla doğru bir dönüşü kapsayan bu yenilik, 19'uncu yüzyılın öbür «yeniden dirilme»lerine benzemiyordu. Çünkü bu dönüş sağlam bir geleneğe ve akla yakın sınırlar içinde çalışmaktan doğan bir bağımsızlığa dönüştü.

Son yıllarda, İngiltere'de, mimarlıkta bir fazlalık meydana getiren süsleyici öğeler (unsurlar) atılarak yalnız görev yapan (fonksiyonel) bir tarza doğru yönelme eğilimi göze çarpar. Bu yeni tarz, modern teknikle bağdaştırılarak, İngiliz mimarlığında beton-arme gibi modern yapı tarzının kullanılmasına yol açmıştır. İngiltere'de, geleceğin binaları, şüphe yok ki eskinin ağır ve karanlık görünüşünden çok, görev yapan bir tarzın aydınlık ve iç açıcı görünüşünü yansıtacaktır.

JAPONYA

Japonya, Büyük Okyanus'ta, Asya'nın kuzeyindeki Kamçatka yarımadasından, güneydeki Çin illerinden Kuangtung'a kadar uzanan bir yarı çemberin içerisindeki 1042 adadan meydana gelen bir ülkedir. Bu yarı çemberin uzunluğu, Baltık denizinden Büyük Sahra'nın ortasına kadar olan uzunluğa eşittir.

Toplam yüzölçümü 369.813 km². olan bu adalarda **116 100 100** *insan yaşar.*

Adaların büyüklükleri değişiktir. Bazıları İngiltere ve İskoçya gibi, bazıları da İmroz adasından az büyüktür, ama çoğu Büyükada kadardır.

Başkent olan Tokyo'nun nüfusu banliyösüyle birlikte 8.100.000'dir, Honshu adasının tam ortasındaki verimli ova üzerinde kurulmuştur. Limanı Yokohama'dır.

İkinci büyük şehir, Honshu adasının güneyindeki Osaka'dır. Burası, Japon dokuma endüstrisinin merkezi durumundadır. Osaka'nın kuzeyinde Japonya'nın eski başkenti olan Kyoto vardır. Tokyo adı, Kyoto'nun hecelerinin değiştirilmesiyle meydana gelmiştir. Tokyo'nun eski ismi Yedo idi. 1866 yılında İmparator, sarayını Kyoto'dan Yedo'ya taşımış ve buraya Tokyo adı verilmişti.

27 Temmuz 1587'de hıristiyan papazlarının kovulmasından sonra, Japonya, aşağı yukarı 250 yıl kapılarını Batı'ya kapamıştı. 1849'da bir Amerikan savaş gemisinin kaptanı, onlara, gemileri batan ve Japonlara tutsak düşen gemicileri salıvermeleri için gözdağı vermek istedi. Nagasaki'yi topa tuttu. Bu olay ve daha sonraları, 1854'te içlerinde dört büyük savaş gemisi olan bir Amerikan filosunun (yukarıdaki resimde görülen) Ugara körfezine gelip demirlemesi Japonya'da büyük paniğe sebep oldu. Japon halkı ikiye ayrıldı. Çoğunluk, ne olursa olsun ülkenin, Dünya'ya kapatılmasını istiyordu. Ama, akıllı ve ileri görüşlü bir genç olan İmparator, Japonya'nın daha fazla ve herhangi bir biçimde kapalı kalmasının intihar demek olacağı düşüncesindeydi. Japonya'ya gelen yabancıları yürekten karşılamaya başladı. İşte bundan sonra Meiyi-Aera (ilerleme ve ışık çağı) başladı. Ve 16'ncı yüzyılın bu «Soylu Kişi» devleti modern bir endüstri ülkesine döndü.

Japonya, meşruti imparatorlukla yönetilir. «Güneşin Oğlu» diye anılan imparatorların eski üstünlüğü ve gücü kalmamıştır. Devletin yönetimi bugün 46 üyeli «Temsilciler Meclisi» ile 250 üyeli «Yüksek Meclis» in meydana getirdiği «Diyet Meclisi» nin elindedir. Japonya'nın belli başlı büyük şehirleri: Osaka, Kobe, Kyoto, Nijgata, Sapporo, Aomari, Hiroshima, Tokushima ve Yawata'dır. Ama bütün bu şehirler, toprağın kendilerini her an yutması tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Japon adaları, büyük Asya dağlarının dış kenarlarını meydana getirirler ve bunlar Sahalin adasından Cava'ya kadar uzayan volkanik sıranın bir bölümüdür. Bundan ötürü, 2400 m. yüksekliği aşan 230'dan fazla dağın çoğu volkanik yapılıştadır. Bunlardan 60'ı bugün çalışır durumdadır. Japonya'nın en yüksek noktası olan Fujiyama yanardağı 3778 m.'dir. Aso yanardağının krateri ise Dünya'nın en büyük krateridir.

Japon deniziyle, sığ Sarıdeniz ve Doğu Çin denizi, Türkiye'yi bir yarımada durumuna sokan Ege denizi ve Marmara denizi gibi, oldukça yakın jeolojik çağlarda oluşmuştur.

Japon adalarının doğu kıyılarını yalayan sıcak su akıntıları ülkenin iklimi üzerinde etki yapar. Bundan ötürü Japonya'nın iklimi ılıman ve nemlidir.

Japon adalarında önemli nehirler yoktur. Belli başlıları Honshu'daki Shinano ve Tonegava ile Hokkaido'daki İshitiari nehirleridir.

Sönmüş yanardağ kraterlerinde ve zelzeleler sonucu ortaya çıkan çukurluklarda oluşmuş belli başlı gölleri de Biwa-Ko, Kasumigaura ve Hamandiko'dur.

Pirinç üretimi öbür Uzak-Doğu ülkelerinde olduğu gibi Japonya'da da başta gelir. Bunun yanında mısır, soya fasulyesi, arpa, bambu, çay, tütün, şeker pancarı, şeker kamışı, susam, keten, kenevir, pamuk, üzüm ile çeşitli yemiş ve yaş sebze de çok miktarda yetiştirilir.

◀ *Japon adaları ve Japonya'nın özelliklerinden bazıları*

Roma-Kopenhag-Tokyo havayolu: 13.663 km. 22 saatte alınır.

Bir Japon manzarası: Japon evi, kiraz ağaçları, süslü köprü, tapınak ve... yanardağ.

JAPON'LARDA ÇİÇEK SEVGİSİ

Japon'lar, çiçeğe çok önem verirler. Yalız döşenmiş evlerini çeşitli çiçeklerle süslerler. Japon kadınlarının çoğu çiçek yetiştirme ve bakımını öğrenmek için özel okullara giderler. Japonya'da çiçekleri vazoya yerleştirmek bile bir sanat sayılır.

Evinin bahçesinde çiçek yetiştirmeyen Japon yok gibidir. Çok düzenli bir biçimde olan bu bahçelerde, her çiçeğin ayrı bir önemi ve yeri vardır. İlkbaharda, çiçek açma mevsiminde, özel bayramlar düzenlenir ve bahçeler renkli fenerlerle süslenir. Çiçeklerin, evlerin belirli yerlerine konmasının kendilerine uğur getireceğine inanan Japon'lar, çiçeğe gerçek bir saygı gösterirler.

Japon tipi

JAPON EVLERİ

Çağların verdiği görgü ve deney ile Japon'lar, mukavvadan özel bir cins ev yapmasını öğrenmişlerdir. Gerçi bu evler kışın soğuk hava cereyanlarını pek önleyemezler ama, sahiplerinin başları üzerine yıkıldıklarında onları pek az incitirler.

Çoğunlukla kısa boylu olan Japon'ların evleri de alçak tavanlı ve sade yapılıştadır. Odalar birbirinden kalın duvarlar ve ağır kapılarla bölünmez. Shoji adı verilen paravanalar, kapı ve duvar görevini yaparlar. Odalarda pek az eşya bulunur. Japon'lar, uyumak ve oturmak için çeşitli büyüklükte ve renkte yastık ve şiltelerden yararlanırlar. Karyola kullanmazlar, yerde yatarlar. Japon evlerinde ağır eşyalara hiç raslanmaz.

Bütün bu sadelik ve gösterişsizlik içinde Japon'lar, hayatı Batı'nın birçok uluslarından çok daha ahenkli ve hoş bir biçime sokmayı başarmışlardır.

Özel Japon elbiseleri

JAPON GELENEK VE KILIKLARI

Japon'lar, gelenek ve göreneklerine çok bağlıdırlar. Çoğunlukla büyük şehirler dışında yaşayan ahali eski yaşayışını sürdürür. Büyük şehirlerde bulunan Japon'lar, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı yaşayışını benimsemişlerdir.

Japon kadınlarının saç tuvaletleri de bir özellik taşır. Uzun saçlarını topuz durumuna getirip bunları taşlarla süslü kıvrık taraklarla başlarına tuttururlar. Yüz tuvaletlerinde ötedenberi kozmetik kullanırlar. Renkli kimonolarını süsleyen ipekli şemsiyeleri de ayrı bir güzelliktedir. Japonlar'ın, üzerine elle yapılmış resimler taşıyan yelpazeleri öbür ülkelerdeki kadınların her zaman sahip olmaktan zevk duydukları ince bir yapılıştadır.

JAPONYA'NIN ADI NEREDEN GELİR ?

Japonya adı, Zipangu kelimesinden gelir. Marko Polo, Jim-pen-kuo kelimesini yanlış olarak «Zipangu» diye söylemiş ve bu isim Batı'da böylece yerleşmişti. Jim-pen-kuo kelimesi ise Çince «Güneşin Doğduğu Ülke» anlamına gelir. Japon bayrağı da bu isimden doğmuştur: Beyaz bir yüzey üzerinde ışık saçmayan kırmızı bir yuvarlak.

Bu bayrak, beyaz gökyüzünde güneşin bütün ihtişamıyla doğuşunu anlatır.

JAPON İSİMLERİ

Japon alfabesi diye birşey yoktur. Bundan ötürü hece de kullanılmaz. Kelimelerin hepsinin ayrı ayrı yazılışı vardır. Bunlar fırça ile yalız şekillerde gösterilir. Aşağıda bununla ilgili olmak üzere birkaç Japon ismi veriyoruz.

KELİMELER	OKUNUŞU	ANLAMI
朝鮮	Chò Seu	sabah erken saatte sevilen toprak
武士道	Bushido	savaşçının yolu
大日本帝国	Dai Nihon Teikoku	Büyük Japon İmparatorluğu
大和	Yamato	büyük sulh
神風	Kamikaze	tanrıların rüzgârı
柔道	Judò	sevilen sanat
助け	Tasuke	yardım
柾木	Masa-Ki	sağlam ağaç
畠石	Hata-isi	tarla taşı
稲	Inè	pirinç çiçeği
愛	Ai	aşk ve kader
花村	Mura	çiçekler kasabası
山迫	Yama-Tiko	dağın yakınında
宇津	Uzome	mutlu kadın

JAPON PARASI

Japon parasının ismi Yen'dir.

JAPON AĞIRLIK, HACIM VE UZUNLUK ÖLÇÜLERİ

Kim	=	0,6 kg
Kan	=	3,75 kg
Sun	=	3,03 cm
Ken	=	1,81 m
Shaku	=	3,03 dm
Ri	=	3,92 km
Koku	=	180,26 l

Jacques Cartier (1491 - 1557)

Kanada Kâşifi: JACQUES CARTIER

Jacques Cartier, 16'ncı yüzyılın ilk yarısında, Fransa Kıralı François I'in emriyle, Amerika'nın kuzeyinde, Hindistan'a açılan bir yol bulmak, altın ve değerli taşlar yönünden zengin bazı adaları keşfetmek amacıyla üç büyük keşif gezisi düzenlemişti. Daha sonraki yüzyıllarda «Kanada Kâşifi» diye anılacak olan bu Fransız denizcisi, Kıralı'nın hayallerini gerçekleştiremedi ama, ülkesine yeni ve zengin topraklar kazandırdı.

JACQUES CARTİER'NİN ÜÇ YOLCULUĞU

20 nisan 1534'te Jacques Cartier, Fransa'nın Bretanya kıyılarındaki Saint Malo limanından Batı'ya doğru yola çıkmıştı. 10 Mayıs'ta, bugünkü Newfoundland (Yeniel) kıyılarına vardı. Bir ay sonra C. Breton boğazını geçip, 10 Temmuz'da Gaspe koyuna ulaştı.

24 Temmuz'da da bu topraklara Fransa Kıralı adına el koydu. Sonra, Anticosti adasına doğru yelken açtı. Bu adanın kıyılarına vardığında Jacques Cartier, Hindistan'a giden bir yol bulduğuna inanmaya başlamıştı. Ama havaların soğuması ve böyle bir yolculuğa ilk defa çıkan tayfalarının sabırsızlığı, onu Fransa'ya dönmeye zorladı. Jacques Cartier bu ilk yolculuğundan 5 Eylül 1534'te Saint Malo limanına döndü.

Kıral François I'in umduğu sonuçlar alınmamıştı ama, St. Lawrence körfezinin tanınması ve yeni toprakların varlığı ortaya çıkmıştı.

Jacques Cartier'nin en önemli yolculuğu ikinci gezisidir. Ünlü kâşif bu ikinci yolculuğuna üç gemiyle çıktı. 19 Mayıs 1535'te Saint Malo limanından yelken açtı, uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra 26 Temmuz'da C. Breton boğazına, 10 Ağustos'ta St. Lawrence körfezine vardı. Beş gün sonra Anticosti adasının yakınından geçti ve St. Lawrence nehri üzerinden ilerlemeye başladı. Saguenay

Jacques Cartier'nin keşfettiği bölgelerin hartası

Jacques Cartier, 1491 yılında Fransa'nın Bretanya kıyılarında bulunan Saint Malo'da doğdu. Küçük yaştanberi gemilerde miçoluk, tayfalık ve zabitlik yaptı. Jacques Cartier, 1534 yılında Fransız Kıralı François I'in kendisine verdiği görev üzerine tarih sahnesine çıkmış oldu. Üçüncü ve son keşif gezisinden döndükten sonra doğduğu şehre yakın bir kasaba olan Limoilan'a çekildi ve 1 Eylül 1557'de burada öldü.

JACQUES CARTIER KANADA'YI FRANSA'YA KAZANDIRMIŞTI

24 Temmuz 1534 günü, St. Lawrence körfezi çevresinde bulunan sayısız koylardan birinin, Gaspe koyunun kıyısında siyah bir ayı kürküne bürünmüş Kızılderili şefi, yanındaki savaşçılarıyla birlikte, yabancıların 10 metre uzunluğunda bir haçı toprağa çakma törenini hayret dolu gözlerle seyrediyordu. Haçın üzerinde onun hiçbir zaman okuyamıyacağı şu cümle yazılıydı: Yaşasın Fransa Kıralı!

Jacques Cartier işte bu törenle, sonradan Kanada adını alacak bu topraklara Fransa Kıralı François I adına el koymuş oldu.

Jacques Cartier, şüphesiz bu topraklara ayak basan ilk Avrupa'lı değildi. Kendisinden çok daha önceleri, 1497 - 1498 yıllarında bu kıyıları dolaşmış olan baba-oğul Cabot'larla birçok Bretanya'lı ve Portekiz'li gemiciler vardı. Ama hiçbiri bu kıyılardan daha içerilere gitmemiş ve buralarda uzun süre kalmamışlardı.

Jacques Cartier'nin bu yeni ülkelere gelmesinin başlıca sebebi, Amerika'nın kuzeyinden Hindistan'a ulaşan bir yol bulmak isteğiydi. Fransa Kıralı François I de, 1494 yılında imzalanan Tordesillas Anlaşması'na uymak istemiyordu. Bu anlaşmaya göre o çağdan sonra keşfedilecek bütün topraklar İspanya ve Portekiz Kıralı'nın malı sayılacaktı.

Amerika kıyılarını dolaşan gemiciler, bu topraklarda çok zengin altın yataklarının bulunduğu söylentisinin çıkmasına sebep olmuşlardı. İşte bundan ötürü Fransa Kıralı da bu zengin ülkeyi ele geçirmek istiyordu. Hindistan yolunun bulunması da o çağa kadar Müslüman Araplar'la Venedik'lilerin tekelinde olan Doğu ticaretinin Fransa'ya geçmesini sağlayacaktı.

François I, 1524 yılında bu yolun bulunması ve adaların (!) ele geçirilmesi görevini Florans'lı Verazzano'ya vermişti ama bu Ünlü denizcinin üçüncü gezisinde Kızılderili'lerle yaptığı çarpışmada ölmesiyle bir sonuç alınamamıştı.

O yıllarda Fransız donanmasının komutanı olan Büyük Amiral Brion Chabot. sık sık Kıral'a, «Buzlu Denizler» ortasından geçip Hindistan'a ulaşan yolla, altın madenleriyle dolu adalardan söz ediyordu. İşte bundan ötürü Jean Verazzano'nun gezilerinden bir sonuç alamıyan François I, 1534 yılında Jacques Cartier'yi bu zengin adaları ve Hindistan yolunu bulmak için görevlendirdi.

Jacques Cartier, ne Hindistan'a kuzeyden ulaşan bir yol, ne de altın yönünden zengin adalar bulabildi. Ama üst üste yaptığı üç büyük keşif gezisi, onun «Kanada Kâşifi» olarak ün salmasına ve ülkesi Fransa'nın Kanada topraklarında bir sömürge kurmasına yol açtı.

Jacques Cartier Limoilan'a çekildikten sonra, bu kasabada Kanada anılarını yazmış ve bunları 1545 yılında «Kaptan Jacques Cartier'nin Kanada Adalarına Yaptığı Deniz Yolculuğunun Kısa Hikâyesi» ismiyle yayınlamıştı.

Jacques Cartier'nin gemisi «Hermillon», Kızılderili'lerin şaşkın bakışları arasında St. Lawrence nehrinde ilerliyor.

adını verdiği kasvetli ve soğuk görünüşlü nehrin ağzı önünden geçtikten sonra Jacques Cartier, Kızılderili'lerle karşılaştı.

Cartier, daha sonra yazdığı anılarında «... Bizi çok iyi karşıladılar. Kürk giymişlerdi. Korkmadan yanımıza kadar geldiler. Bizlerle işaretle konuşmaya çalıştılar. Onları en çok ilgilendiren bizim kılığımız olmuştu. Özellikle tayfaların giydikleri zırhlı yelek ve miğferlerle uzun kılıçlarımıza büyük bir hayranlıkla bakıyorlar, onlara garip gelen bu şeylere elleriyle dokunuyorlardı...» diyordu.

Saint-Charles ırmağı kıyılarındaki küçük bir devletin kıralı olan Kızılderili'lerin başı Donnacon, ülkesinin başkenti Stadacone (bugünkü Quebec)'da Fransızları büyük bir dostlukla karşılamıştı.

Jacques Cartier, bu bölgede daha önemli bir kıralığın, Hochelaga (bugünkü Montreal)'da bulunduğunu işitmişti. İki büyük gemisini 120 tonluk «Büyük Hermine» ile 60 tonluk «Küçük Hermine»i Stadacone'da bırakıp küçük gemilerinden 60 tonluk «Hermillon»la yola çıktı. On üç gün süren bir yolculuktan sonra 2 Ekim'de, Hochelaga'ya vardı. Bu küçük şehir, küçük bir tepenin eteğinde bulunuyordu. Çevresi, tahtadan yapılmış bir kale duvarıyla çevrilmişti. Jacques Cartier bu şehre Mont Royal (Kırallık dağı - Bugünkü Montreal) adını verdi.

Cartier, burada iyi karşılanmasına rağmen kışın yaklaşması dolayısiyle geri dönmek üzere Hochelaga'dan ayrılmak zorunda kaldı. 11 Ekim'de Stadacone'a döndüğünde, orada bıraktığı tayfalarının, kendisinin bu kısa gezisi sırasında tahta duvarlarla çevrili bir kale ile barakalar yapmış olduklarını gördü. Fransızlar, burada soğuk ve zahmetli bir kış geçirdiler. Gemiciler, taze sebze ve meyve yiyememenin sonucu olarak skorbüt hastalığına yakalandılar. Uzun uğraşmalardan sonra hastalığın önü alındı.

Artık ilkbahar da gelmişti. 6 Mayıs'ta küçük filo Fransa'ya doğru yelken açtı. 15 Temmuz 1536'da da Saint Malo limanına döndüler. François I'in, Charles Quint ile olan savaşı, bir süre bu çeşit gezilerin düzenlenmesini aksattı.

1541'de Fransa Kıralı François I, yeni keşfedilen topraklarda Fransız egemenliğini sağlamak için yeni bir sefer düzenlenmesi emrini verdi. Bu seferde Fransa'dan göçmenler de götürülecekti. Donatılan beş geminin komutanlığına Jean François de La Roque adındaki Roberval Bey'i getirildi ve kendisine ayrıca Kıral'ın temsilcisi ve Kanada Tuğgenerali unvanı verildi. Bunu duyan Jacques Cartier, hemen adamlarını topladı ve Roberval Bey'inin hazırlıklarla meşgul olduğu sırada, Mayıs 1541'de, Kanada'ya doğru yelken açtı. Stadacone'a geldikten sonra bu şehrin güney-batısındaki Cap Rouge çayının ağzında karargâhını kurdu. Ama bir yıl sonra belki Roberval Bey'iyle çatışmamak, belki de Fransa'ya taşımak istediği hazinelerini (gerçekte altın diye topladıkları parçalar; bakır, elmas sandıkları da, içinde bol mika bulunan şist idi.) bir an önce Fransa'ya götürerek satmak düşüncesiyle tayfalarını toparlayıp acele yola çıktı. Newfoundland açıklarında Roberval Bey'i ile karşılaştı ama onun Kanada'ya dönmesi için verdiği emri dinlemeyip yoluna devam etti ve 1542 yılında yurduna döndü.

Jacques Cartier, Kanada topraklarına Fransa Kıralı adına el koyuyor.

ENDÜSTRİ BİTKİLERİ

Onsekizinci yüzyıl başlarında uygar ülkeler ahalisinin giydiği elbiselerin kumaşları; yün, pamuk ve ketenden dokunurdu. Bunların içinde yün, çoğunlukla kullanılan bir dokuma elemanıydı. Bugün ise, «endüstri bitkileri» arasında bulunan pamuk ve ketenden elde edilen ipliklerle dokunan kumaşlar geniş ölçüde kullanılmaktadır.

İplik yapmak için bize lif sağlayan bitkiler pek çoktur. Avrupa ülkeleri bu bitkilerden ancak birkaçını tanır. Öbür ülkeler, genellikle sıcak iklimli bölgeler ahalisi, giyim eşyalarını çokluk lifli bitkilerden sağladıkları dokumalardan yaparlar. Bunlar arasında Asya'da jüt ve kapok; Afrika'da hasır otu, halfe otu ve çeşitli hurmalar; Sonda adalarında sagu ağacı; Orta ve Güney Amerika'da öd ağacı en önemlileridir.

Ama dokuma endüstrisinde kullanılan bitkilerin «üç büyüğü» keten, pamuk ve kenevirdir.

KETEN (Linum usitatissimum)

Ketengillerden olan keten, yıllık, ortalama 1 m. boyunda, sivri yapraklı, mavi çiçekli, kahverengi parlak tohumlu bir bitkidir. İçi boş saplarının lifleri hemen hemen katıksız selülozdur ve çok uzundur (20-50 mm. arası). Avrupa, Kuzey Afrika, Hindistan, Japonya, Kuzey ve Güney Amerika ile yurdumuzda en çok Karadeniz bölgesinde yetiştirilmektedir.

İşlenmesi: Keten sapları, liflerinin ayrılması için birkaç gün kimyasal bir eriyik içinde yumuşatılır. Sonra iyice dövülerek taraklardan geçirilir. Elde edilen uzun lifler iplik bükme makinelerinde istenilen kalınlıkta iplikler durumuna getirilir. Ketenin ince lifleri dokumacılıkta, çeşitli kumaşlar yapımında kullanılır. Kaba liflerinden ise sicim, halat ve ipler yapılır.

Anavatanı: Babil'liler ve Mısır'lılar yapılarına gerekli taşları, ketenden yapılmış halatlarla kaldırırlardı. Firavun mumyalarının sarılmış oldukları sargılar ketendendi. Bütün bunlar ketenin çok eski çağlardanberi (5000 yıl önce) Anadolu ve Mezopotamya'da üretilip kullanıldığını göstermektedir.

PAMUK (Gossipium herbaceum)

Sapı odunlaşmış, boyu 1-2 m. arası, enli yapraklı, sarı ve beyaz çiçekli, yıllık bir bitkidir.

Tohumlarını kaplayan incecik, beyaz teller hemen hemen katıksız selülozdandır. Dokuma endüstrisinde kullanılan, bu ince beyaz tellerdir. Pamuk üretiminde başta gelen ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Hindistan, Meksika, Mısır ve Türkiye'dir.

İşlenmesi: Toplanan kozalar önce kabuklarından ayrılır. Bu işe «şifleme» denir. Şifleme bitince pamuk telleri çekirdeklerinden ayrılır.

Bu işe de «çırçırlama» denir. Böylece çekirdekleri bir yana, teller (pamuk) bir yana ayrıldıktan sonra balyalanır ve iplik yapılmak üzere iplik fabrikalarına gönderilir.

Anavatanı: Pamuk, keten ve kendirden sonra kullanılmaya başlanmış olmasına rağmen çok eski çağlardanberi bilinmekteydi. Pamuk ilk önceleri Hindistanda üretilmeye başlanmış, daha sonra İran ve Mısır'a yayılmış, Bizans İmparatoru Justinianus çağında da (M. S. 527-565) Avrupa'ya geçmiştir.

KENEVİR (Cannabis sativa)

Kendir diye anılan kenevir, kendirgillerden, yıllık, uzun boylu (120-350 sm. arası), el ayası biçiminde ince ve uzun yapraklı bir bitkidir. Ilıman iklimli bölgelerde yetişir. Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'da üretilir. Yurdumuzda da (genellikle Karadeniz bölgesinde) kenevir ekimine büyük önem verilir.

İşlenmesi: Kenevirin lifleri iki yolla çıkarılır. Hava ile çıkarmada, kenevirler yayılarak havanın ve daha çok çiğin etkisiyle lifleri saran maddenin kolayca ayrılması sağlanır. Su ile ayırmada ise, kenevirler suya daldırılır ve bu yolla liflerin ayrılması sağlanır. Kenevir çok sağlam ve dayanıklı olduğu için halat, ip ve yelken bezi yapımında kullanılır.

Anavatanı: Anavatanı Orta Asya olan kenevir, yeryüzünde ip yapımında kullanılan ilk bitkidir. M. Ö. 3000 yıllarında Çin'lilerin kumaş yapımında da kullandıkları kenevirin Avrupa'lılarca tanınması M.Ö. 270 yılına raslar.

KETEN

alt bölüm	kapalı tohumlular
sınıf	ikiçeneklikler
takım	ayrı taç yapraklılar
familya	ketengiller

PAMUK

alt bölüm	kapalı tohumlular
sınıf	ikiçeneklikler
takım	ayrı taç yapraklılar
familya	ebegümecigiller

KENEVİR

alt bölüm	kapalı tohumlular
sınıf	ikiçeneklikler
takım	taç yapraksızlar
familya	kendirgiller

İNSAN VÜCUDUNDAKİ KALDIRAÇLAR

Yetişkin bir insanda ortalama olarak 213 kemik vardır. (Kemiklerin sayısı bilginlerin görüşüne göre değişir.) İşte bu kemiklerin birbirleriyle kaynaşması sonucu iskeletimiz ortaya çıkar. Vücudumuzun değişik bölümlerinde bulunan bazı kemikler oynamaz (kafa kemikleri gibi), bazıları da her türlü hareketi yapabilecek biçimde birbirine bağlanmıştır. Ama iskeletimizdeki çeşitli parçaların hareket ederek bir görev yapabilmesi kaslarla mümkündür. Kaslar, iç ve dış etkilerle kasılarak uzunlukları azalan organlardır. Kasların iş görmesi kasılma sayesinde olur. Kaslar bağlı bulundukları kemikleri bir KALDIRAÇ gibi oynatırlar.

Bilgin SAPPEY'e göre vücudumuzda 501 kas vardır. (Kasların sayısı üzerinde de bilginlerin görüşü ayrılır.)

Böylece insan vücudu denen üstün yaradılıştaki makinenin hareketi kasların oynattığı kemiklerle sağlanır. Bundan ötürü kemikleri kaldıraçlara, kasları da onun üzerine etki yapan güce benzetebiliriz.

Tahterevalli, dayanak noktası tam ortada olan bir kaldıraçtır. Her iki kol üzerine konan aynı ölçüdeki bir ağırlık onu dengede tutar. Tahterevallinin kolayca hareket etmesi için ağırlık farkının çok az değişmesi gerekir.

Başı vücuda bağlıyan boyun omurları, tahterevallideki dayanak noktasına benzer. Boyun kasları başı bu dayanak noktası üzerinde, az bir güçle sağa sola, önce arkaya oynatır.

El arabası, dayanak noktası, kuvvet ve direnç kolunun önünde olan bir kaldıraçtır. İşçi, el arabasının yardımıyla ağır bir yükü kolayca kaldırıp götürebilir.

İnsan ayağı da bir el arabası gibi görev yapar. Baldır kasları bacak kemikleri üzerinde vücudu pek güç harcamadan ayakta tutar.

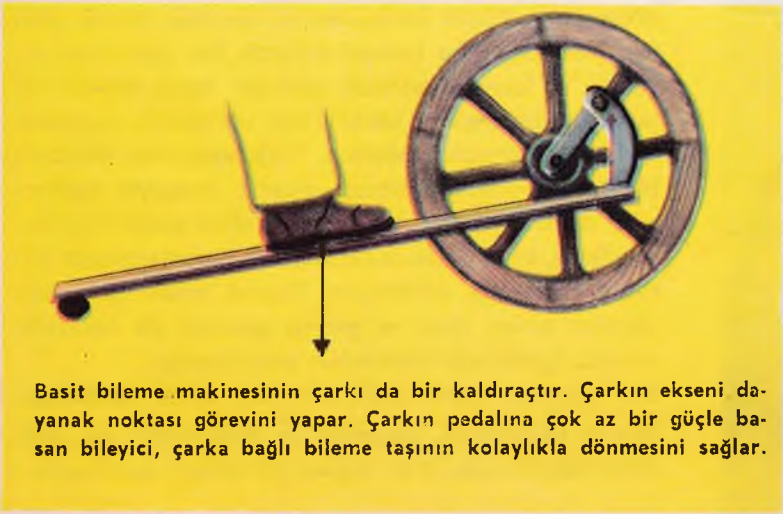

Basit bileme makinesinin çarkı da bir kaldıraçtır. Çarkın ekseni dayanak noktası görevini yapar. Çarkın pedalına çok az bir güçle basan bileyici, çarka bağlı bileme taşının kolaylıkla dönmesini sağlar.

Aynı biçimde, kol ile önkol oluşumunu hareket ettiren pazı kası, az bir güçle ve bu kemikler yoluyla ağırlıkları kaldırır.

K A B O T A J H A K K I

Yurdumuzda her yılın I Temmuz günü, KABOTAJ ve DENİZCİLİK BAYRAMI olarak kutlanır. Ulusal günlerimiz arasına katılmış bulunan bu bayramın denizciliğimizle ilgisi kadar egemenliğimiz yönünden de ayrı bir değeri ve anlamı vardır. Her devlet, ülkesindeki limanlar arasında deniz ticaret ve ulaştırmalarını kendi bayrağını taşıyan gemilerle yapmak hakkına sahiptir. «Kabotaj Hakkı» denilen bu hak, ulusal egemenlik ilkelerinden birisi olarak kabul edilir. Osmanlı Padişahları, ulusumuzun bu hakkını yüz yıllarca önce yabancılara bağışlamış bulunduklarından, denizciliğimiz büyük zararlar görmüştü. Bu yüzden uzun yıllar deniz ticaret filomuz kurulamamış ve deniz ticaretinde ulusumuz varlığını gösterememişti. Genç Türkiye Cumhuriyeti, kapitülâsyonlar adıyla anılan bu çeşit armağanların tümünü birden Lozan Barış Konferansı'nda kaldırttı (1923). Böylece ulusumuz da öbür uluslar gibi kabotaj hakkını kullanma yetkisini sağlamış oldu.

Kabotaj hakkının ilk yürürlüğe girdiği gün, 1 Temmuz 1926'dır. O günden sonra yurdumuzun bütün kıyı ve limanları arasında her türlü taşıma işleri Türk bayrağı taşıyan gemilerle yapılmaya başlandı.

Yabancı gemilerle Türk sularında taşıt işleri yapılması ve yabancı uyrukluların yurdumuzda deniz ticaretinde bulunmaları böylece yasak edildi. Yapılan bir kanun teklifiyle kabotaj hakkının yürürlüğe girdiği 1 Temmuz gününü T. B. M. Meclisi, Denizcilik Bayramı olarak kabul etti.

1 Temmuz günü yurdumuzun bütün limanlarında, denizcilerimiz tarafından kutlanır. Gemilerimiz bayraklarla ve ışıklarla donatılıp çeşitli deniz eğlenceleri düzenlenir ve su sporları yapılır. Bu arada, Türk Denizciliği'ne üstün hizmetleri dokunan Barbaros Hayreddin, Turgut ve Oruç Reisler gibi büyük denizcilerimizin de saygıyla anılmaları ulusal geleneklerimiz arasına girmiştir.

KABOTAJIN TARİFİ ve ANLAMI

Kabotaj kelimesi, uluslararası bir denizcilik terimidir. Kelimenin hangi dilden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. İspanyolca'da sandal ve burun anlamına gelen (cabot) kelimesiyle (kabotaj) arasında bir bağlantı bulunabileceği kanısında olanlar da gerçek bir sonuca varabilmiş değillerdir. Kabotaj hakkı ise bir devletin kıyılarındaki deniz ticaretini kendi yurttaşlarının ve kendi bayrağını taşıyan gemilerin tekelinde bulundurması, olarak tarif edilir.

Modern İstanbul Limanı'ndan bir görünüş...

Deniz ticaret hukukunda bu hakkın ilk önce 16 ncı yüzyıl ortalarında İngiltere tarafından kullanıldığı görülür. Bundan sonra daha başka devletler de kendi denizlerindeki kabotaj hakkını yurttaşlarının tekeline almaya yönelmişlerdir.

Bununla birlikte geçmiş yıllar boyunca, kabotaj hakkının sınır ve kapsamı önemli değişikliklere uğramıştır. Devletler, kendi iktisadî şartlarına ve siyasî amaçlarına göre bu hakkın sınırını genişletip daraltmışlardır.

Yurdumuzda bu hak, Kapitülâsyonlar'la yabancı devletlere bağışlanmış bulunduğu için 1926 yılına gelinceye kadar bu konuda herhangi bir davranışımız söz konusu edilemez.

Lozan Barış Antlaşması'nda, sağlanan ve 1926 yılının 1 Temmuz günü yürürlüğe girmiş bulunan kabotaj hakkımız, belli başlı iki bölümde uygulanma niteliğindedir:

1 — Türk bayrağını taşıyan gemilere bağışlanan ve «dar anlamdaki kabotaj hakkı» denilen bu uygulamaya göre: Türkiye kıyılarında bir noktadan öbürüne mal ve yolcu alıp taşımak; Türk limanları içinde veya arasında çekme, kılavuzluk ve bütün liman hizmetlerinde bulunabilme hakkı, Türk bayrağını taşıyan gemilere bağışlanmıştır.

Kanunlarımıza göre yalnız Türk vatandaşlarının malı olan gemiler Türk bayrağını taşıma yetkisine sahiptir. Bir Türk gemisinin bütününe ya da bir azına yabancı bir kimse sahip olduğu takdirde bu gemi, bayrağımızı taşıma hakkını kaybeder. Bir ortaklığa ait gemilerin Türk bayrağını taşıyabilmesi için de ortaklardan hepsinin Türk uyruğunda bulunmaları şarttır.

Yabancı ticaret gemileri, ancak başka ülkelerden almış oldukları yük ve yolcuları Türk limanlarına çıkarabilirler. Bunların, Türk limanlarından yabancı ülkelere gidecek yük ve yolcuyu taşıma hakları da vardır. Bu kurallara uymayan yabancılardan bin liradan on bin liraya kadar para cezası alınır.

2 — Türk vatandaşlarına bağışlanan ve «geniş anlamdaki kabotaj hakkı» diye nitelendirilen uygulamaya gelince: Nehirlerimizde, göllerimizde Marmara Denizi Bölgesi'nde, bütün karasularımız sınırları içinde, körfez, liman, koy ve benzeri sularda her çeşit makine, yelken ve kürekle hareket edebilen deniz taşıtlarıyla taşıma işleri yapma hakkı Türk uyruğunda bulunanlara bağışlanmıştır. Böylece, Türk vatandaşı olmayan bir kimse, karasularımızda ticaret amacıyla herhangibir deniz taşıtı bulunduramaz. Yalnız olağanüstü durumlarda, bu gibi deniz taşıtlarının limanlarımızda barınmalarına izin verilmiştir. Ticaret amacı gütmeyen yabancı turist, spor ve gezinti gemileri de karasularımızda kalabilme hakkından yararlanırlar.

Bu konunun önemli bölümlerinden birisi de karasularımız bölgesinde, yabancıların avlanmaları ile Türk deniz taşıtlarında görev alacak kimselerin durumudur.

Yurt içi ve yurt dışındaki limanlara düzenli deniz ulaştırmaları sağlayan Denizcilik Bankası'nın yolcu gemilerinden (Giresun) vapuru.

Karasularımız içindeki balık, midye, istiridye, inci, sünger, mercan gibi deniz ürünleriyle kum ve çakıl çıkarılması Türk vatandaşlarına bağışlanan bir haktır. Su altında kalan batık tekne ve buna benzer şeylerin çıkarılması da Türk vatandaşlarının yetkileri içindedir. Her çeşit Türk teknelerinde kaptanlık, çarkçılık, kâtiplik, tayfalık ve işçilik yapabilme hakkı da Türk vatandaşlarına bağışlanmıştır.

Geniş anlamdaki kabotaj haklarına aykırı davranışlarda bulunanlardan da para cezası alındığı gibi bunlar ayrı olarak hapis cezasına da çarptırılırlar.

DENİZCİLİĞİMİZİN GELİŞMESİ

Osmanlı İmparatorluğu'ndan hemen hemen sıfır olarak alınan deniz ticaret filomuz, Cumhuriyet'le birlikte hızla gelişmeye başladı. Yurdumuzun üç yanının denizlerle çevrili bir ülke olması, denizcilik alanında, gerek gemilerimizin tonajını artırma ve gerek deniz ticaretini kalkındırma ulusal konularımızın belli başlılarından birisi oldu.

Hükümetlerimiz, bir yönden devlet yatırımlarıyla denizcilikle ilgili işletmeler kurmuş, öbür yönden özel sermayeyi de deniz ticaret filomuzun gelişmesini sağlamak için teşvik etmiştir. «Devlet Deniz Yolları» adıyla kurulan ve sonradan bir «Denizcilik Bankası» durumuna getirilen yarı resmî anonim ortaklık bu alanda önemli hizmetler gören ulusal bir kurumumuzdur.

Denizcilik Bankası Deniz Nakliyat T. A. O.'nın yük ve D. B. Deniz Yolları İşletmesi'nin yolcu gemileriyle yurdumuzun belli başlı kıyı şehir ve ilçe merkezleri arasında olduğu gibi yabancı limanlara da düzenli seferler yapılmaktadır. İstanbul ve İzmir Şehir İşletmeleriyle Van Gölü Vapur İşletmesi de, Denizcilik Bankasına bağlıdır. Bu arada Banka tersanelerinde büyük gemilerin onarımıyla küçük tonajdaki teknelerin yapımı sağlanmaktadır. Denizcilik Bankası'nın yurd içinde geniş bir kılavuz, romörkörcülük, kıyı emniyeti, liman, gemi kurtarma ve acente teşkilâtı da vardır.

Limanlarımızda, yükleme ve boşaltma işleri geliştirilmiş ve modern araçlarla güçlendirilmiştir.

Bunun yanında, özel teşebbüsün elinde bulunan şileplerle deniz ticaret filomuz oldukça büyümüş ve böylece deniz ticareti alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Bütün bu gelişmeler, kabotaj hakkının Türk vatandaşlarına sağlanmış olmasının mutlu bir sonucudur.

TÜRK TİCARET FİLOSUNUN BUGÜNKÜ DURUMU

Kabotaj hakkının Lozan Konferansı'ndan sonra Türk ulusuna geçmesi, deniz ticaret filomuzun gerek sayı, gerek tonaj yönünden hızla gelişmesini sağladı. Her gün sayıca biraz daha artan Türk gemilerinin büyük bir bölümü, Denizcilik Bankası T. A. O.'nın kurduğu ortaklık ve işletmelerin elindedir. Denizyolları İstanbul Şehir Hatları, İzmir ve Van Gölü İşletmeleri'yle, Deniz Nakliyat T. A. O. bunların en önemlileridir.

DENİZCİLİK BANKASI DENİZ NAKLİYATI T.A.Ş.

18 Haziran 1955'te, 110 000 000 TL'lik sermayesinin % 68.06'sı devlete, geri kalanı Denizcilik Bankası, Emekli Sandığı ve beş milli kuruluşa ait olmak üzere kuruldu. Amacı; Türk karasularındaki her türlü denizcilik işleriyle uluslararası sularda deniz taşımacılığı, gemi alım-satımı, gemi kiralanması işleridir. Ortaklığın filosu günumüzde dunya standartlarına uygun bir düzeydedir. Dokme yuk gemilerinin yaş ortalamaları 13,6, kosterlerin 4,6, tankerlerin ise 10,7 yıldır.

Ayrıca armatörlerin, özel işletmelerin, resmi ya da yarı resmi kurumların elinde de onemli sayıda deniz, taşıtı vardır. Devlet İstatistik Enstitüsü yıllığına göre 1981'de Türkiye'de 18 gros tonun ustundeki gemi sayısı 3 083 idi. Bunların toplam tonajı 2 061 000'i buluyordu.

TARİHÎ BİR BELGE

Kabotaj hakkının, Cumhuriyet Hükümetince sağlanması üzerine İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'nın o yıllarda görevli bulunan İdare Kurulu tarafından Ticaret Bakanlığı'na çekilen telgraf önemli bir belge sayılır.

Bu telgrafın örneğini bugünkü türkçemizle aşağıya alıyoruz:

«Türk ulusunun yüzyıllardanberi taşıdığı iktisadî esaret zincirinin en ağır ve keskin halkalarından biri olan yabancıların kıyılarımızdaki kabotaj imtiyazı, Atatürk ve onun arkasından bir bütün halinde yürüyen ulusumuzun kurtuluş çabalarıyla bugünden başlayarak parçalanmış bulunuyor. Bütün denizcilerimiz ve hattâ ulusumuz önünde hayırlı bir tarih başlangıcı ve verimli gelişme ve yükselme ufku açan bu Türk Denizcilik Bayramını kutlar ve bu mutlu günü, bundan sonra bütün denizcilerimiz için özel bir gün sayılarak toplu ve uygun bir şekilde anılmağa değer bulduğumuzu belirtmekle odamızın kutsal bir yurtseverlik ödevi yaptığına inanırız».

G Ö Z Anatomi

Vücudumuzdaki organların en karışık ve en nazik olanlardan biri gözdür. Gözümüzün çalışması, fotoğraf makinasının çalışmasına çok benzer. Her ikisinde de ışığı bir noktada toplamıya yarıyan birer mercek, her ikisinde de ışığa karşı hassas bir tabaka vardır. Bu tabaka, fotoğraf makinasında filim, gözde de ağ tabakadır. Fotoğraf makinasıyla gözümüz arasındaki en büyük fark merceklerinin ayarlanmasında görülür. Fotoğraf makinasının merceği ileri, geri giderek ayarlanır. Gözümüzün merceği ise baktığımız şeyin netliğini ayarlarken ileri, geri gitmez, fakat incelir, kalınlaşır.

Göz yuvarlağı, kafatasındaki iki yuvarlak oyuk içinde bulunur. Bir küçük topa benzeyen göz yuvarlağının içi jelâtin gibi çok saydam bir sıvıyla doludur. Son derece ince bir kese içinde bulunan bu sıvının etrafında göz yuvarlağını meydana getiren tabakalar sıralanır. Göz yuvarlağı aşağı yukarı 2.5 sm. çapındadır.

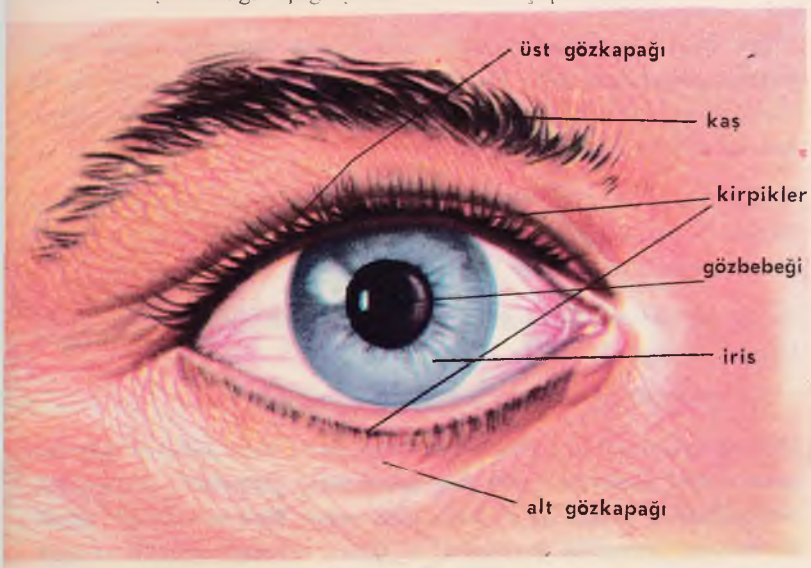

Gözün dış bölümleri

GÖZÜN BÖLÜMLERİ

Bütünüyle küçük bir küreden ibaret olan göz yuvarlağı üç ana bölümden meydana gelir:

1 — Sert tabaka
2 — Damar tabaka
3 — Ağ tabaka

SERT TABAKA

Gözü en dıştan kuşatan tabakadır. Kalınlığı bir milimetreyi ancak bulur. Son derece dayanıklı olan bu tabakanın ön tarafı bir saat camı gibi kabarıktır. Sert tabakanın bu kesimine «saydam tabaka» (Cornea) denir. Sert tabaka, bu kesimde beyazlığını kaybeder, saydam bir durum alır. Böylece gelen ışınların gözümüzün içine girmesi sağlanır.

[redacted]

Sert tabakanın hemen altında bulunan bu tabaka kan damarlarıyla doludur. Bu tabakanın içinde ve dış kesimlerinde bulunan boya tanecikleri göz yuvarlağının içini siyaha boyar. Böylece tıpkı fotoğraf makinasının siyah duvarları gibi gözün içinin karanlık olması sağlanır.

Damar tabakanın bir de renkli kısmı vardır. Tanıdığımız kimseler için, mavi gözlü, elâ gözlü v.s. deriz. İşte insanlara gözünün rengini veren kısım, damar tabakanın gözün ön tarafına raslıyan bölümüdür. Bu renkli kısma «iris» denir. İrisin ortasında «göz bebeği» vardır.

Göz bebeği, irisin ortasında bulunan bir deliktir. Göz bebeği bize daima siyah gibi görünür. Gerçekte bu siyahlık, göz içinin karanlığından ileri gelir.

Damar tabaka ve iris, katılgan dokudan yapılmıştır. İrisin ön ve arka yüzü «epitelyum» hücreleri, boya maddeleriyle doludur. Bu boya maddelerinin çeşidi gözün rengini verir. İris, içten dışa doğru ışın gibi yayılan kaslardan yapılmıştır. Bu kaslar açılıp kapanarak göz bebeğinin küçülüp büyümesini sağlar. Göz bebeği karanlıkta genişler, ışıkta daralır. Böylece göze giren ışığın azlık ve çokluğunu ayarlar.

AĞ TABAKA (Retina)

Gözümüzün en içte bulunan en önemli bölümüdür. Fotoğraf makinasına takılan filmin hassas tarafına benzer. Ağ tabakayı meydana getiren son derece hassas sinir telleri aynı zamanda görme sinirinin birer parçasıdır. Bunlar ağ tabakayı doğrudan doğruya beyne bağlar.

Ağ tabakada milyonlarca görme hücresi vardır. Görme hücreleri iki çeşittir: «çubuklar» ve «koniler». Çubuk hücreler, renge karşı hassas değildir, yalnız açıklık ve koyuluğu duyar. Koni biçimindeki hücreler ise renkleri seçmemizi sağlar.

KÖR NOKTA

Gözümüzün en önemli iki bölümü olan «sarı benek» ve «kör nokta» da ağ tabaka üzerindedir. Kör nokta, görme sinirinin göz yuvarlağına girdiği noktadır. Sinirler buradan beyne gider. «Sarı benek» ise kör noktanın yakınındadır. Bu noktada da sadece koniler bulunur. Gözün en iyi gördüğü yer de burasıdır.

GÖZ YUVARLAĞININ ÖBÜR BÖLÜMLERİ

Gözümüzün, yukarıda anlattığımız göz yuvarlağından başka bölümleri de vardır. Bunlar göz yuvarlağında bulunan «mercek» ve «odacıklar» dır.

MERCEK

İris ile göz bebeğinin arkasındadır. Gözün en önemli parçası olan merceğin iki yanı dışbükeydir. Kat kat tabakalardan yapılı olan bu mercek, göze giren ışınların ağ tabaka üzerinde toplanmasını sağlar. Elâstiki olduğu için kalınlaşıp incelerek, uzak ve yakından gelen ışınlara göre ayarlanır.

KÖR NOKTA NASIL BULUNUR

Burada anlatacağımız küçük denemeyi yaparsanız, siz de kör noktanızın varlığını anlıyabilirsiniz. Şekildeki üçgeni sağ gözünüzden 35 sm. kadar uzakta tutunuz. Sol

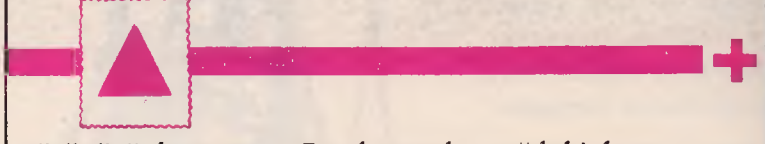

gözünüzü kapayınız. Bu durumda, sağdaki kırmızı artı işaretini de görürsünüz. Şimdi bu sayfayı yavaş yavaş gözünüze yaklaştırınız. Öyle bir an gelecektir ki artı işaretini göremiyeceksiniz. Bu, o işaretin gözünüzün kör noktasına rasladığını gösterir.

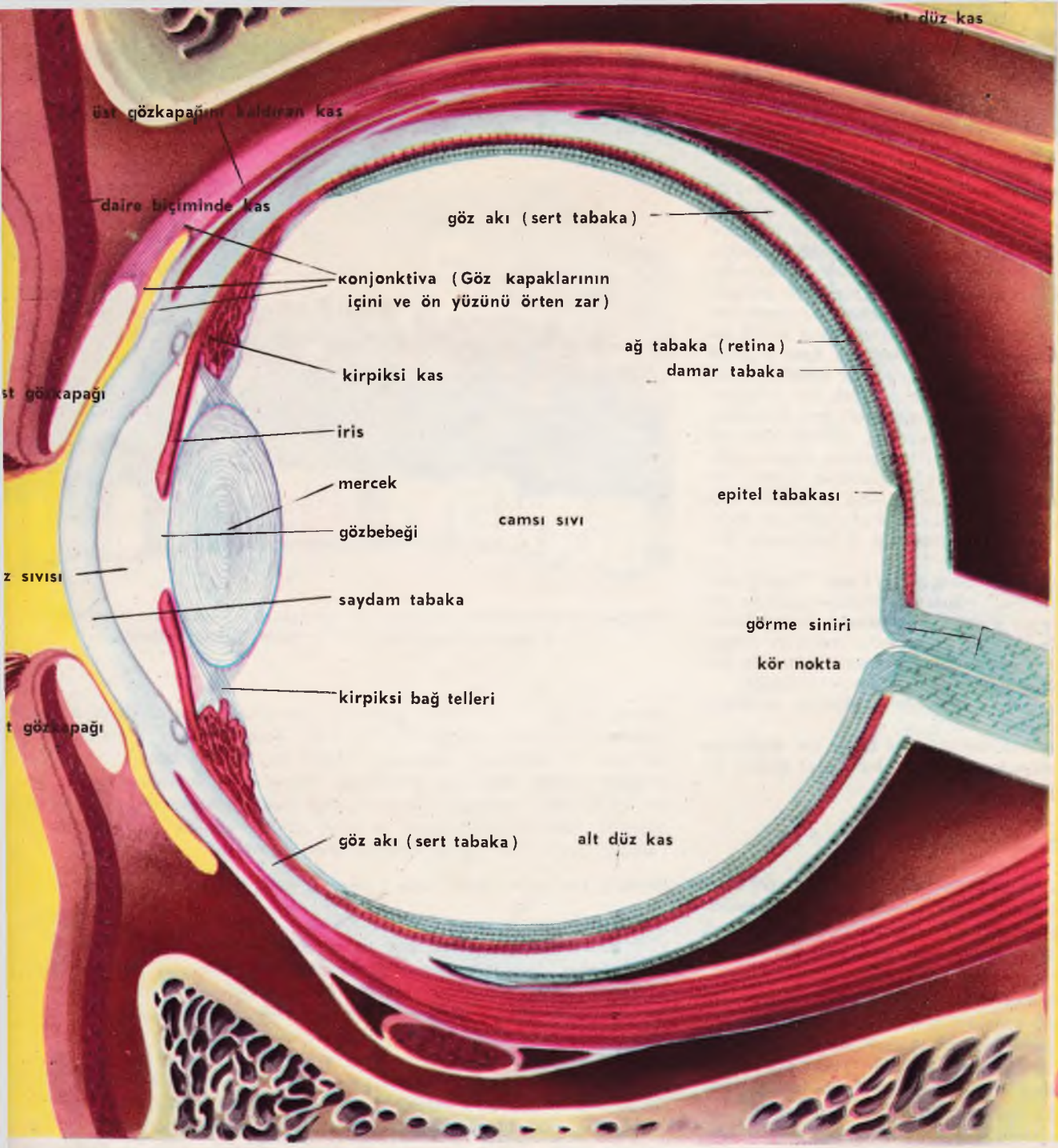

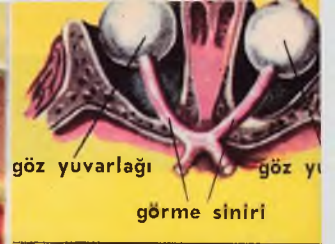

Gözün çok büyültülmüş kesiti ve gözün öbür bölümleri.

ODACIKLAR

Gözümüzde, biri saydam tabaka ile iris, öbürü de iris ile mercek arasında olmak üzere iki boşluk vardır. Bunlardan birincisi «ön oda», ikincisi «ard oda» diye anılır. Her ikisi de göz sıvısıyla doludur. Mercek ile ağ tabaka arasında bir oda daha vardır.

Camsı sıvı ile dolu olan bu odanın büyüklüğü göz yuvarlağının beşte dördü kadardır.

GÖZÜN ÖBÜR BÖLÜMLERİ

Gözümüzün, göz yuvarlağının dışında da bölümleri vardır. Gözün bölümlerinden olan gözkapakları, hem tozun, toprağın, hem de fazla ışığın göze girmesini önler. Kirpikler de tozu ve ışığı önlemeye yarar. Gözkapakları her altı saniyede bir kendiliğinden kapanıp, açılır.

Kaşlar da gözün korunmasına yarar. Bunlar daha çok ter ve başka suların göze inmesine engel olur.

Gözümüzün üst kesiminde gözyaşı bezleri vardır. Bu bezlerin çıkardığı «gözyaşı» dediğimiz sıvı, saydam tabakanın daima ıslak olmasını sağlar. Bu sıvı göz kapağı yoluyla gözün üst kesimine yayılır. Gözümüze birşey kaçınca gözyaşı bezleri fazla su çıkarır, böylece artan sıvı, gözdeki yabancı maddeyi gözün «çeşme» dediğimiz uc tarafına getirir. Gözyaşı sıvısı gözyaşı yuvarlağından geçerek bir kanalla burna açılır. Burnun akması bundandır.

NASIL GÖRÜRÜZ

Bahçede, bir ağaca baktığınızı düşünün. Ağaçtan yansıyan güneş ışınları, gözünüzün önündeki saydam tabakadan geçerek merceğe, oradan da ağ tabakaya düşer. Bu hayal, ağ tabakadaki çubuklar ve koniler yoluyla baş aşağı olarak alınır. Yani baktığımız her şeyin küçücük bir resmi ağ tabakaya çıkar. Ağ tabakayı meydana getiren sinir hücreleri buraya düşen hayali beyne iletirler. Beyin bunu tekrar normal duruma getirir.

Güneşli bir havada ağaca bakarsanız, iris büzülür; hava karanlıksa açılır. Baktığınız ağaç yakınsa mercek, uyum yapabilmek için kalınlaşır; uzaksa yassı bir durum alır.

ERTUĞRUL FİRKATEYNİ FACİASI

Güzel bir haziran günü, Japonya'nın büyük limanı Yokohama'da bir telâş ve heyecan hüküm sürüyordu. Her taraf bayraklarla donatılmış, halk kıyıları doldurmuştu. Denizin üzerinde de yüzlerce kayık ve istimbot kaynaşıp duruyordu. Herkesin gözleri ufukta bir geminin, bir Türk savaş gemisinin belirmesini bekliyordu. Tarihte ilk defa olarak bir Türk savaş gemisi Japonya'ya geliyor, Türk ulusunun dostluk ve sevgilerini Japon ulusuna ve onun imparatoru «Güneşin Oğlu»na getiriyordu. Bu gemi, daha sonra tarihte «Talihsiz Ertuğrul Firkateyni» diye anılacaktı. Ama o güzel haziran günü talihin Türk savaş gemisine kötü bir oyun oynayacağı hiç kimsenin aklına gelmiyordu. Düşünülen tek şey Ertuğrul firkateyninin, komutanı Osman Paşa (Tuğamiral)nın Kobe'den çektiği telgrafta bildirdiği gibi o gün, 7 haziran 1890'da Yokohama'ya varıp varamıyacağıydı. Ertuğrul firkateyninin Japon sularına girişi üzerine uğrayacağı ilk liman olan Kobe'ye, Japon İmparatoru adına protokol müdürünün Osman Paşa'ya çektiği tebrik telgrafında geminin hangi gün ve saatte Yokohama'da bulunabileceği de soruluyordu. Gemi komutanı da 7 haziranda Yokohama'da olabileceklerini bildirmişti.

Yokohama limanı birden «Banzay! Banzay!» (Yaşa! Yaşa!) sesleriyle çınlamaya başladı. Ertuğrul firkateyni, limanın ağzında gözükmüştü. Atılan 21 pare topla Türk savaş gemisi Japon limanını selâmladı. Bu sırada Japon Sarayı'ndan gönderilen ve İmparator adına «Hoş Geldiniz!» demekle görevli resmî kurul da bir istimbotla Ertuğrul'a yanaşmış ve güverteye buyur edilmişti.

Japon Kurul Başkanı, Osman Paşa'ya «Hoş Geldiniz!» dedikten sonra sözlerine şöyle devam etti:

«— Tebrik ederim. Japon denizlerini çok iyi bilen bir kaptanın yönettiği şaşmaz bir posta vapuru da ancak bu kadar doğru ve zamanında gelebilirdi.»

ERTUĞRUL FİRKATEYNİ JAPONYA YOLUNDA

Ertuğrul firkateyni ile Japonya'ya yapılması düşünülen uzun gezi, bir dostluk ziyaretinin karşılığı olacaktı. 1887 yılında Japon İmparatoru Mikado'nun amcasının oğlu Prens Komaço, İstanbul'u resmen ziyaret ederek Padişah Abdülhamit II'ye Japon İmparatoru'nun bir dostluk mesajı ile nişan ve hediyeler getirmişti.

Bu dostluk ziyaretini iade etmek gerekiyordu. Türk deniz subaylarının, bu arada okuldan yeni çıkmış genç subayların açık denizlerde tecrübe sahibi olmaları için bu gezinin bir savaş gemisiyle yapılması düşünüldü. Düşüncelerin tümü iyiydi ama, dışı gıcır gıcır boyalı, çağının en üstün silâhlarıyla donatılmış 2344 tonluk gösterişli Ertuğrul firkateyni çürük bir tekneydi. 1854 yılında İstanbul'da tezgâha konulmuş, teknesi tahtadan yapılmıştı. 1888 yılında yeniden tamir görmesine rağmen makinelerine, hele kazan ve kazan altına el değil, göz bile atılmamıştı. Hızı saatte 10 mili güç buluyordu.

Ertuğrul firkateyninin Japonya seferiyle görevlendirildiği duyulunca, geminin bu uzun ve tehlikelerle dolu açık deniz gezisine dayanamıyacağı, işten anlıyan ve denizcilik biliminin söz sahibi kimseleri tarafından açıklanmıştı.

15 Eylül 1890'da Yokohama limanından ayrılan Ertuğrul, 18 Eylül gecesi Oşima kayalıklarında battı. Harta, Ertuğrul'un bu talihsiz yolculuğunda İstanbul'dan sonra izlediği rotayı ve uğradığı limanları göstermektedir.

Ertuğrul firkateyninin komutan ve subayları İstanbul'dan ayrılmadan önce gemi güvertesinde bir de resim çektirmişlerdi.

Bunlar, Ertuğrul firkateyninin azgın Hint Denizi'ne, Büyük Okyanus'un tayfunlarına dayanamıyacağını söylüyorlardı. Ama, Osmanlı İmparatorluğu Bahriyesi'nin başındaki Bozcaada'lı Hasan Hüsnü Paşa bütün bu sözlere kulağını tıkamış, inadından dönmemişti. Kendi adamlarından meydana gelen bir bilirkişi topluluğundan da istediği raporu çıkartmıştı. Dedikoduyu önlemek, geminin sağlamlığını anlatmış olmak için de damadı Miralay (Albay) Osman Bey'i gemi komutanlığına getirmişti.

Ertuğrul firkateyni 1889 yılının 2 temmuz günü İstanbul'dan denize açıldı.

Yolculuk ilk kötü işaretini Süveyş Kanalı'nda verdi. 14 Temmuz 1889'da Port Said'e varılmış, ertesi gün de Ertuğrul kanalda karaya oturmuştu. Gemi, Kanal İdaresi'nin gönderdiği römorkörlerin yardımıyla 16 temmuz'da kurtarlıdı. Ama, gemiyi bir süre için yolundan alıkoyan asıl önemli kaza bir gün sonra Süveyş şehrine 15 mil kala oldu. Rüzgâr ve akıntının etkisiyle kıyıya hızla bindiren Ertuğrul'un dümen bodoslaması su kesimi düzeyinden kırıldı, dümen koptu. Süveyş'e kadar yedekte çekilen gemi havuzun boşalması için bir ay burada bekledi. 18 Ağustos'ta havuzlandı. 9 Eylül'de onarımı bitti. 11 Eylül'de de Japonya'ya doğru yola çıktı. Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Ertuğrul firkateyni 13 Kasım 1889'da Singapur'a vardı. Yolda Aden (7-10 Ekim), Bombay (21-27 Ekim) ve Colombo (31 Ekim - 1 Kasım) limanlarına uğramıştı.

Kışın bastırması ve Çin Denizi'ndeki fırtınalar yüzünden bütün bir kış burada geçirildi. Bu arada gemi komutanı Albay Osman Bey'in rütbesinin Mirlivalığa (Tuğamiral) yükseltildiği İstanbul'dan bildirilmişti.

UZAKDOĞU SULARINDA GEZİ YAPAN İLK TÜRK SAVAŞ GEMİSİ: ERTUĞRUL

Ertuğrul firkateyninin Singapur'da geçirdiği kış ayları içinde, çürümüş olan baş bodoslamasının üst bölümü değiştirilmiş, sonra bu bölgede bulunan Müslüman Beylikleri'ne kısa ziyaretler yapılmıştı. Osman Paşa İstanbul'a yazdığı bir raporda Ertuğrul'un bu denizlerdeki gezilerini şöyle anlatıyordu:

«Bu seyahat, bütün Osmanlı Türkleri için ne derece şan ve şeref ise firkateynde bulunan bütün subay ve erat için de tarifi imkânsız bir sevinç ve kıvanç olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan bu yana bir savaş gemisinin ilk defa bu sularda görülmesi, Ertuğrul firkateyninin hatırasını Uzakdoğu'luların kalbinden kolay kolay silemiyecektir. Şimdiye kadar uğradığımız limanlarda bize karşı gösterilen ilgi ve iyi kabulü, Müslüman halk tarafından gösterilen saygı ve sevgiyi canlandırmak mümkün değildir. Yalnız Singapur'a vardığımızda bütün Müslüman gemilerinin göndelerine Türk bayrağını çekmiş olduklarını söylemek bunu en açık bir biçimde anlatır.»

Ertuğrul firkateyni 1890 yılının Mart ayı ortalarında Singapur'dan Japonya'ya doğru yola çıkıp 26 Mayıs'ta Japon limanı Kobe'ye vardı. Yolda, Saygon ve Hong Kong limanlarına da uğramış, kömür almışlardı. Gemi Kobe'de iyice temizlenip boyandı. 7 Haziran'da da vardığı Yokohama limanında Eylül'ün 15'ine kadar kaldı.

Ertuğrul firkateyninin Yokohama'da karşılanışıyla başlayan görülmemiş Japon konukseverliği ayrılış gününe kadar aralıksız devam etti.

JAPON SARAYI'NDA

Başkent Tokyo'da bulunan Japon İmparatoru, Yokohama'ya varışlarının üçüncü günü, Osman Paşa'yı ve emrindeki subayları sarayına davet için özel bir çağrı gönderdi. Osman Paşa yaptığı bu ziyarette İmparator ve İmparatoriçe'ye takdim edildi, Osmanlı Padişahı'nın gönderdiği nişan ve hediyeleri kendilerine sundu.

ERTUĞRUL FİRKATEYNİ FACİASI

Resmî yazışmalardan, Osman Paşa'nın Bahriye Nezareti'nden dönüş emri almış olduğu ve emre itaat için mevsiminin kötülüğünü göz önüne almayıp Japon'ların uyarmalarına rağmen yola çıkmaya karar verdiği anlaşılıyor.

Ertuğrul'un uğradığı feci kazayı, bundan sağ, sağlam kurtulan firkateyn İmamı Ali Efendi'den dinleyelim.

«Yokohama'dan ayrıldığımız 15 Eylül Pazartesi günü hava çok güzeldi. Ama salı günü Güneş batarken fırtına çıktı. Önce yan yelkenler yarıldı. Dalgalar yükseldikçe geminin yalpaları ile baş ve kıç vurmaları çoğaldı.

Gece rüzgâr pruvadan esmeye başlayınca yelkenler sarıldı. Fırtına arttıkça dalgaların şiddetine bu eski teknenin dayanması güçleşti... Grandi direği ıskaçasmdan çökerek bütün çarmıhları boşanmış, dayanıksız kalan direk bir taraftan bir tarafa kayıyor, geminin sallantısını artırıyordu.

Çarşamba günü dinmesi beklenen fırtına, tersine gittikçe kudurmuş, Ertuğrul'u pamuk atar gibi oradan oraya atmaya başlamıştı. Bu sırada başomuzluk ve çapa tahtalarının birkaçı kalktı, kömürlüklere su doldu. Kalafatçılar, burgucular, marangozlar, insanüstü bir gayretle oradan oraya seyirtip tamir işlerine koşuyorlardı. Komuta köprüsünde, olan Osman Paşa, tulumbaların boşaltmaya yetişemediği suyu bakraçlarla boşaltmaya çalışan erleri gayrete getirmek için bütün subayları da onların yanına göndermişti. Subay ve erat omuz omuza su içinde armayı nete etmeye, çarmıhları doldurmaya, giren suları boşaltmaya çalıştılar. Ama köhne Ertuğrul dalgalara karşı koyamıyor, giren suyu boşaltmak imkânı kalmıyordu.

Perşembe günü su ocaklara kadar çıkarak makine dairesini örttü. Bu durum, yorgunluktan ölme derecesine gelmiş subay ve eratın maneviyatını büsbütün yitirdi. Bu sırada, Oşima Burnu'nun, avını bekler bir ejder gibi uzayıp kıvrıldığı seçilmekteydi.

Perşembe akşamı Güneş karanlık bulutlar arasmda ümitsiz gemicilere son defa gözükmeden önce ocaklar sönmüş, kazanda kalan az islim makineleri işletmez duruma getirmişti. Böylece dalgaların önüne düşen tekne gezginci bir tabut gibi bilinmeyen ve korkunç uçurumlara doğru yuvarlanıp gidiyordu. Oşima fenerinin önlerine gelmiştik. Gemiye garip, anlaşılması güç bir sessizlik çökmüş, fırtınanın sesinden başka birşey işitilmez olmuştu. Tekbir ve kelimei şahadet; soğuktan, yorgunluktan, tuzlu sudan çatlamış dudaklardan mırıltı halinde dökülüyordu.

Ama hâlâ ölümle pençeleşiyorduk. Gece saat 9.30 sıralarında birden kulaklarda sesi kalan bir çatırdı koptu. Oşima Burnu'nun sığlıklarında gemi ortadan ikiye bölündü.

İstanbul'da kızağa konan Ertuğrul firkateyni, 2344 tonluk bir savaş gemisiydi. Teknesi tahtadan yapılmıştı.

Kazanlar infilâk etti. Ben kıç güvertede bulunuyordum. Allaha sığınarak kendimi korkunç dalgaların kucağına bıraktım.»

FACİA BÜTÜN DÜNYA'DA BÜYÜK YANKI YAPIYOR

Kaşinosaki fenerinin nöbetçileri, işitmedikleri bir dille konuşan sırılsıklam, bitkin, perişan yaralı bir gemiciden, işaretleşerek haberi aldılar. Ondan sonra yer yerinden oynadı. Bütün Japonya ayaklandı. Telgraflar Dünya'ya Ertuğrul faciasını duyururken halkı sadece balıkçılıkla geçinen fakir Oşima'lılar yaralı 69 Türk gemicisini köylerinde tedavi ettiler, giydirdiler, misafir ettiler. Bir yönden de beş gün, beş gece kudurmuş denizden, hayatlarını hiçe sayarak 260 Türk şehidinin cesetlerini topladılar. Oşima Burnu üzerinde, bugün hâlâ ziyaret edilen şehitliğe gömerek bir de anıt diktiler. İmparator başta olmak üzere bütün Japon ulusu yaralılarımıza kardeş yakınlığı, şehitlerimize de saygı gösterdiler. 607 subay ve erle çıkılan bu yolculuktan vatana ancak 6'sı subay olmak üzere 69 kişi dönebildi. Osman Paşa da şehitler arasındaydı. Denizde yalnız amirallik üniformasının kolu bulunmuştu.

ERTUĞRUL FACİASINDAN KURTULAN SUBAYLAR

Ertuğrul firkateyni faciasından 6 subay ve 63 deniz eri kurtulmuştu. Kurtulan 6 subayın isimleri ve görevleri şuydu:

Mehmet Ali Bey	Makine subayı
İsmail Efendi	Muzıka subayı
Arif Bey	Makine subayı
Haydar Efendi	Fotoğraf subayı
Mustafa Efendi	Kâtip yardımcısı
Ali Efendi	Firkateyn imamı

Ertuğrul faciası şehitleri için Cumhuriyet Hükümetimiz tarafından yaptırılan ve 3 haziran 1937'de açılan Oşima'daki «Ertuğrul Şehitliği».

OSMAN PAŞA'NIN YOKOHAMA'DAN AĞABEYİ MEHMET REŞİT PAŞA'YA YAZDIĞI MEKTUP :

«... Şömendöferle (trenle), bir saat uzaklıkta olan başşehir yani Tokyo şehrine gittim. Reşat Bey'i (torpito subayı, önyüzbaşı) beraber aldım. Yanımıza Sarayın yol göstericilerinden İngilizce bilir birini verdiler. Saray gibi bir yer gösterdiler. Arabalar, uşaklar, hizmetçiler öylesine çok bir yer... Bir yerden çıkacak olsam, kime raslasam, gelenek ve göreneklerince, bizim namazda yaptığımız gibi bellerini büküp karınlarını içeriye çekiyorlar...

Sarayda İmparator ve İmparatoriçe'yi görüşüm, nişan ve hediyeleri verişim elbet gazetelere geçmiştir... Her seferinde üçer dörder gece kalmak üzere Tokyo'ya üç defa gittim. Artık bundan sonra veda için gidecoğim. Hamdolsun ve Allah nazardan saklasın subay ve eratımızın terbiye ve itaatlerinin övgüsünü işitmekle iftihar ediyorum. Hattâ bundan ötürü Tokyo'da Rus ve Alman Elçileri birçok defa beni tebrik ettiler...»

MADEN ALAŞIMLARI

İNSANLIK TARİHİ'ni, insanların kullandıkları âlet ve silâhların yapıldıkları maddelere göre dönemlere ayırmak gelenek olmuştur. İnsanlar, TAŞ ÇAĞI'nda, mızraklarının ucunu, bıçaklarını, çekiçlerini taştan yapmışlardı.

MADEN'leri ergitme yöntemini bulunca da bütün âletlerini kalıplara dökerek yapmayı başarmışlardı.

TAŞ ÇAĞI'nı, TUNÇ ÇAĞI, bunu da günümüzün en değerli madenlerinden sayılan DEMİR ÇAĞI izler.

Tuncun bulunması bundan 4000 yıl öncesine raslar. TUNÇ ÇAĞI'nın insanları, bilezik, küpe gibi süs eşyasından kama, bıçak, kılıç, balta ve mızrağa kadar bütün silâhlarını tunçtan yaparlardı. Bakır ve kırmızı altın gibi parıldıyan bu alaşımın bellibaşlı özelliği, adı geçen madenlerden daha sert ve dayanıklı olması, kolayca ergiyebilmesiydi.

Bakırı yüzde 10 oranında kalayla karıştırarak yeni bir maden alaşımı, tunç elde etmek kimin aklına gelmişti? Bunu bize öğretecek olan tarih, o çağda henüz yazılmaya başlanmamıştı. Ama gerçek olan, iki ayrı madeni karıştırarak yeryüzünde ilk defa bir ALAŞIM meydana getiren bu akıllı adamın insanlığa yeni bir çığırın kapısını açtığını farketmemiş olmasıydı.

İlkel insanlar, silâhlarını yapıyor.

AĞIR VE HAFİF ALAŞIMLAR

Geçen yüzyıllar boyunca insanlar, ağır endüstride kullanılan özel çeliklerden, güçlü motorların ve narin köprülerin yapımına yarayan hafif alaşımlara kadar birçok maden alaşımı bulmuşlardır. Onların bu buluşları, uygarlığın dev adımlarla ilerlemesine sebep olmuştur.

DEV KÖPRÜLER

Hafif alaşımlara örnek olarak yapımlarında bunların kullanıldığı dev köprüleri gösterebiliriz. Kanada'nın Arvida şehrinde, Saguenay nehri üzerinde 153 m. uzunluğunda bir köprü vardır. Bu köprünün kemer açıklığı 88 m.'dir. Bu açıklıktaki bir köprü kemerinin yeryüzünün hiçbir yerinde eşi yoktur. Benzerleri arasında üstün bir eser sayılan bu köprü, çok hafif olan alüminyum alaşımından yapılmıştır. Çelik, esnekliği ve dayanıklılığına rağmen bu yeni alaşımın yanında çok ağır kalır.

«ALÜMİNYUM METAL»

Alüminyum karışımlı hafif bir alaşım olan ve kâğıt tabakaları üzerine kaplanan bu «alüminyum metal» e halk dilinde «Alüminyum kâğıdı» ismi verilir. Çikolata, tereyağı ve sigara paketlemesinde kullanılır.

MATBAA HARFLERİ (HURUFAT)

Burada okuduğunuz bütün kelimeler, matbaa harfleri (hurufat) ile basılmıştır. Bu harfler, belirli bir oranda, kurşun (% 86), kalay (% 11) ve antimon (% 3) meydana gelen bir alaşımdan dökülür. Oldukça sert olan bu maden çok kolay ergiyebilir. Matbaacılıkta önemli olan da, onun bu özelliğidir: Çünkü matbaa harfleri, özel dizgi makinelerinde kalıplara döküldükten ve baskı yapıldıktan sonra tekrar ergitme potasının içine atılır. Böylece yeniden dökülmek üzere kolayca sıvı durumuna gelir.

AV TÜFEKLERİNDE KULLANILAN SAÇMALAR

Avcıların bol bol sarfettikleri «saçma» dediğimiz tanecikler, bir kurşun-arsenik alaşımından yapılmıştır. Arsenik, kurşuna sertlik verir.

LEHİMCİNİN GÖZBEBEĞİ

Lehimcilerin, lehim yapmak için kullandıkları çubuklar da bir kalay-kurşun alaşımından başka bir şey değildir. Alaşımın içindeki kurşun, ısıtılmış lehimci havyasının ucunda veya bir prümüsün alevinde kolayca ergir.

ADLARINI SIK SIK İŞİTTİĞİMİZ MADEN ALAŞIMLARI

DEMİR ALAŞIMLARI	Demir %	Karbon %	Özelliği	Kullanıldığı yerler
Yumuşak çelik	99,8	0,2	Yumuşak	
Çelik	99,8 - 97,6	0,2 - 2,4	Sert-elâstik	
Dökme demir	97 - 94	3 - 6	Sert-kırılabilir	

PİRİNÇ	Bakır %	Çinko %	Özelliği	
Tombak (=Similor saç pirinç)	90	10	Çok elâstik	
Âdi pirinç	72	28	kolayca genleşir, çekiçle dövülebilir	
Sınaî pirinç	62	37	Paslanmaz ve kimyasal olaylardan etkilenmez.	

TUNÇ (BRONZ)	Bakır %	Kalay %	Çinko %	Özelliği	
Kırmızı bronz	98 - 95	2 - 5	.	Sert, kolay ergimez.	
Yatak bronzu	84	16	.	Sert ve dayanıklı	
Çan bronzu	80 - 75	20 - 25		Ses verir	
Para bronzu	95	4	1	Dayanıklı	
Heykel bronzu	89	5 (3 kurşun)	3	Dayanıklı ve ergiyebilir	

HAFİF ALAŞIMLAR	
Düralümin (Sert alüminyum alaşımı)	Alüminyum, mağnezyum, bakır ve manganezin değişik ölçülerde karışımından meydana gelmiş alaşımlar. Özelliği: Çok dayanıklı, sıcak ve soğuk hava şartlarından etkilenmez.
Antikorrodal	Alüminyum, mağnezyum, silisyum ve manganezin değişik ölçülerde karışımından meydana gelmiş, kimya ve hava olaylarına dayanıklı alaşımlar.

ÖBÜR ALAŞIMLAR	
Nikel-krom	Yüzde 30-80 nikel, yüzde 15-30 krom, yüzde 2-5 alüminyum ve demir alaşımı. Özelliği: Elektriksel olaylara dayanıklı.
Beyaz altın	Yüzde 80 altın, yüzde 5 bakır, yüzde 10 nikel, yüzde 5 çinko alaşımı.
Gümüşsü kalay	Yüzde 1,5 kurşun, yüzde 91 kalay, yüzde 6 antimon, yüzde 1,5 bakır alaşımı.
Alpaka	Yüzde 60 bakır, yüzde 20 çinko ve yüzde 20 nikel alaşımı.

BALİNALA

Tarih öncesi çağlara ait dramatik bir tablo: «Dev Boylu Sürüngenler Dünyasının Sonu»

«Dev Boylu Sürüngenlerin İmparatorluğu» aşağı yukarı bundan yüz milyon yıl önce son bulmuştu. Tarihi bilinmeyecek kadar eski çağlarda, orman ve bataklıklarda yaşayan Dinozorlar neden yok oldular?

Bilginler, bu anlaşılması güç duruma birçok sebep gösteriyorlar: Bataklık ve göllerin kuruması, yanardağların faaliyete geçmesi, bu dev hayvanların beslendikleri bitkilerin yok olması, kemiricilerin, bu sürüngenlerin yumurtalarını yemesi gibi...

Belki de bu «soğukkanlı» hayvanlar, havaların çok soğuması sonucunda kendilerini iklime uyduramayıp yok oldular.

Dev boylu sürüngenlerin ağırlıkları, geçen yüzyıllar sonunda arttı, bu durum onları yavaş yavaş tembelleştirdi, yiyecek bulmak ve kendilerini savunmaktan zorsundular. Her hareketleri büyük güç sarfetmelerine sebep oluyor, yere düştükleri zaman bir daha kalkamıyorlardı. İşte bütün bu sebeplerden ötürü yavaş yavaş ortadan kalk tılar.

Bu çağlarda, balinaların da bulunduğu, taşıllarına (fosillerine) raslandığından biliniyor. Ama bugünkünden daha küçük boyda olan balinalar, o çağlarda dört ayak üzerinde yürüyen ve bataklıklarda yaşayan memeli kara hayvanıydılar. Dev boylu hayvanların ortadan kalkmasına karşılık balinalar, memeli ve sıcakkanlı oldukları için yaşayabildiler. Ama bir süre sonra bunlar başkalaşarak, bir, deniz hayvanı oldular. Yüzgeç biçiminde olan ön ayakları (ön ayak kemiklerinin yapılışı gerçekten bir ön kol ile bilek ve parmakların bulunduğunu gösterir) bu başkalaşmayı ispatlar.

Dev boylu kara hayvanları, dolaşmak için çok enerji sarfetmek zorundaydılar.

Dev boylu deniz hayvanlarının vücudunu ise, içinde yaşadıkları su kaldırıyordu. Bundan ötürü, kas ve iskeletleri dev boylu kara hayvanlarınınki gibi büyük bir ağırlık kaldırmak için güç sarfetmiyorlardı. Bu sebeple dev boylu deniz hayvanları, çağımıza kadar yaşayabildiler.

GÖK BALİNA
(Balaenoptera musculus)

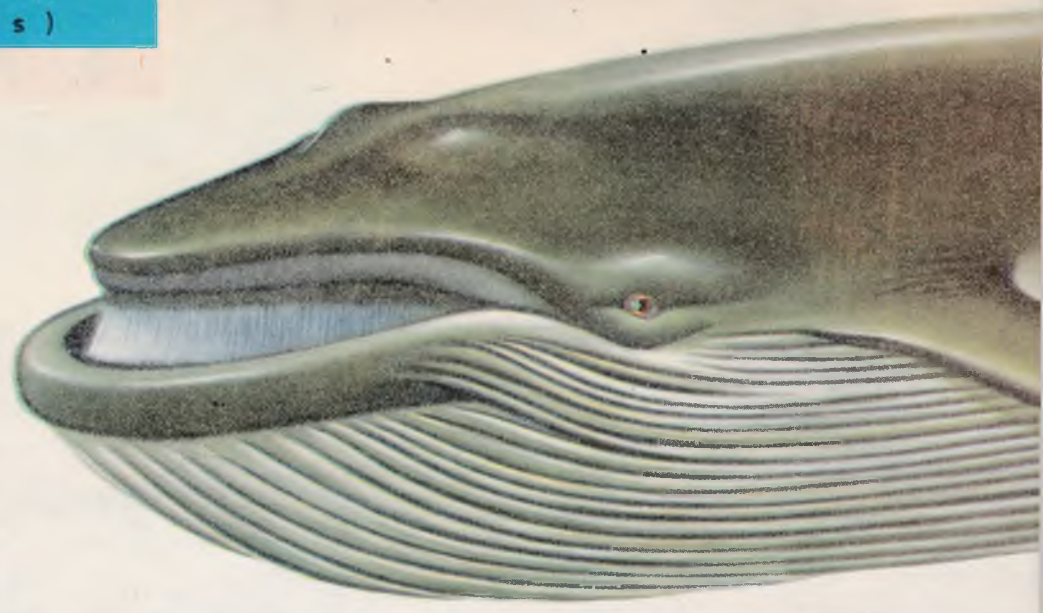

Balina sözü yunanca balaenoptera (phalaina = balina ve pteron = kanat, yüzgeç) kelimesinden gelir. Gök Balina, omurgalı hayvanlardan memeliler (mammalia) sınıfının, balinalar (cetacea) takımının, dişsiz balinalar (mysticeti) alt takımına giren çatalkuyruklu balinagiller (balaenopteridae) familyasının bir türüdür.

Gök Balina, günümüzde yaşayan hayvanların en irisidir. Boyu 34.50 m.'ye, ağırlığı da 150 tona ulaşır! Rengi mavidir.

Öbür Ölçüleri şöyledir :

Kuyruğunun uzunluğu : 7 m.
Bir yüzgecinin uzunluğu : 5 m.
Yağının ağırlığı : 30 t.
Kaslarının ağırlığı : 60 t.
Kemiklerinin ağırlığı : 25 t.
Dilinin ağırlığı : 3 t.
Karaciğerinin ağırlığı : 600 kg.
Midesinin ağırlığı : 500 kg.
Bir omurunun ağırlığı : 250 kg.
Kalbinin ağırlığı : 430 kg.

BALİNALAR NİÇİN MEMELİLER SINIFINA GİRER

Balinalar, akciğerleriyle soluk aldıkları, sıcakkanlı oldukları ve yavrularını emzirdiklerinden ötürü memeliler sınıfına girerler. Onların iki çift de ayağı vardır. Arka ayakları oluşmamıştır. Vücutlarında bir çıkıntı yapmazlar.

BALİNALAR :

Omurgalı hayvanlardan Memeliler sınıfının bir takımıdır.

Balinalar, 65 milyon yıldanberi çoğunlukla Okyanusların kuzey bölgelerinde ve kutup denizlerinde yaşarlar. Dişli balinalar ve dişsiz balinalar olmak üzere iki alttakımı vardır.

AĞZI VE BALİNA ÇUBUKLARI

Dişsiz balinaların ağzı çok büyüktür ama yutakları da tersine çok dardır. Bundan ötürü, tonlarca ağırlıktaki bu hayvanlar sadece küçük balıklarla beslenirler. Dişsiz balinaların ağzında diş yerine «balina çubuğu» adı verilen ve 4 - 5 m. uzunluğunda bir boynuz maddesi bulunur. İnce ve yassı olan çubuklar, üst çene boyunca iki sıra saçak gibi dizilidir. Sayıları da 400'dür.

Balinalar, bu çubukları süzgeç olarak kullanırlar. Kocaman ağızlarını açarak içine doldurdukları deniz suyunu dışarı atarken sudaki deniz hayvancıkları bu çubuklara takılıp kalırlar.

balina çubuğu
ağırlığı 15 kg.

YÜZGEÇLERİ

Balinaların yan tarafındaki çıkıntılara yüzgeç demek doğru bir şey değildir. Gerçekte bunlar, balinaların milyonlarca yıl önce dört ayaklı bir kara hayvanı oldukları çağlardan arta kalan eklemli ön ayaklarıdır.

Bu yüzgeçler, balıklardakinin tersine olarak bazı memeli kara hayvanlarının eklemli kemiklerden meydana gelen ön ayakları yapılışındadır.

SOLUNUM: Balinalar, memeli oldukları için başlarının üstünde bulunan burun delikleri yoluyla havayı akciğerlerine çekerler. Tabiî bunu da su yüzüne çıkarak yaparlar. İki soluk arasındaki süre yaklaşık olarak 20 dakikadır. Balinalar soluk aldıktan sonra denizin derinliklerine dalarlar, tekrar su yüzüne çıktıklarında ciğerlerindeki pis havayı boşaltırlar. Bu hava ısınmış olduğu için soğukta buharlaşır ve balinaların burnundan su fışkırıyormuş gibi bir görünüş meydana getirir.

BALİNALARDAN BİRKAÇ TÜR

YUNUS BALIĞI (Delphinus delphis) — Halk arasında «Yunus Balığı» denirse de gerçekte o, bir memelidir. Boyu 2-3 m.'ye ulaşır. Akıllı ve çok oyuncudur. Ürkektir. Arasıra saatte 60 km.'ye varan bir hızla yüzer. Gemilerin peşinden giderek atılan yemek artıklarını yer. Başlıca besini balıklardır.

İSPERMEÇET BALİNASI (Physeter catodon) — Boyu 20 m. olan bu tür, çoğunlukla sıcak denizlerde yaşar. Başında ispermeçet ve yağ depo ettiği büyük bir boşluk vardır. Barsakları da «amber» ismi verilen bir salgı çıkartır. Bu salgı esans yapımında kullanılır.

DENİZ DOMUZU (Orcinus orca) — Yalnız balinalar takımının değil, bütün deniz hayvanlarının en korkuncudur. Her iki çenesinde testere ağzı gibi bir sıra diş bulunur. Deniz domuzları, soğuk denizlerde sürülerle dolaşırlar ve balinalara saldırırlar. Korkunç dişleriyle bunları parçalayıp yerler. En çok sevdikleri bölüm de balinaların dilleridir.

DENİZ GERGEDANI (Monodon monoceros) — Balinalar takımının en garip hayvanıdır. Erkek deniz gergedanının burnunun ucunda burgu biçimi bir boynuz bulunur. Onun savunma silâhı olan bu boynuzun uzunluğu 3 m.'yi bulur. Deniz gergedanlarının boyu 6 m.'yi bulur. Kuzey Buz Denizi'nde yaşarlar. Eskimolar, bu hayvanları, etinden ve yağından yararlanmak için avlarlar.

Gök Balina'nın, fil, otomobil ve insanla orantılı olarak karşılaştırılması.

m 0 1 2 3 4

OMURGALARI

Balinaların omurgaları bütün memeliler gibi belden kıvrılabilir, ama sürüngenlerde ve balıklarda olduğu gibi iki yana dalgalanamaz. İskeletleri de memelilere benzer. Kalça kemikleri yoktur. Vücutlarının gerisinde kalıntıları bulunan arka ayakları da oluşmamıştır.

KUYRUKLARI

Balıkların düşey olan kuyruklarının tersine, balinaların kuyrukları yataydır. Belden kıvrılan omurgalarının ucundaki kuyruklarıyla balinalar su içinde yatay bir dalgalanma ile yüzerler ve düz doğrultuda dalgalı bir çizgi takip ederler.

Yunus Balığı

İspermeçet Balinası

Deniz Gergedanı

Deniz Domuzu

Not: Bu resimdeki Balinalar'ın büyüklükleri birbirleriyle oranlı değildir.

Sembolik bir resim: Anibal, gözlerini Roma'ya dikmişti.

Ünlü Bir Komutan: ANİBAL

Kuzey Afrika'daki kudretli Kartaca ülkesinin büyük komutanı Amilkar Barka savaşa gidiyordu. Roma'lıların İspanya'daki dostlarına karşı sefere çıkmadan, amacı olan Akdeniz egemenliğini kurmadan önce Esmun (Savaş) ve Baal (Güneş) tanrıları için kurbanlar kestiriyordu. Dokuz yaşındaki oğlu Anibal de yanındaydı. Birdenbire ona döndü ve sordu:

«Benimle birlikte savaşa gitmek ister misin?»

Çocuk büyük bir heyecan ve istekle:

«Evet» dedi.

Bunun üzerine, Amilkar Barka:

«Öyleyse elini bu kurbanın üstüne koy ve Roma'lılardan ölünceye kadar nefret edeceğine yemin et.» dedi.

Küçük Anibal, büyük bir gururla elini kurbanın üstüne koydu ve yemin etti. Genç Kartaca'lı bu yemine hayatının sonuna kadar bağlı kaldı. Roma'nın amansız bir düşmanı oldu. Roma'lılara karşı beslediği nefreti üstün yaradılışiyle besledi. Bundan daha korkunç bir birleşme olamazdı.

Anibal, M. Ö. 247 yılında doğdu. Kartaca'nın egemenliği için sürekli bir tehlike olan Roma'ya karşı nefret duygusu içinde büyüdü.

Genç Anibal, and içtiği günden sonra bir savaş havası içinde yaşamaya başladı. İspanya'da babasının yanında bulunduğu süre içinde savaşlara katılarak iyi bir asker olarak yetişti. Babası savaş alanında öldüğü zaman, Anibal onun yanıbaşında kılıç sallıyordu ve henüz 18 yaşındaydı. Bu savaş sonunda İspanya'nın önemli bir bölümü Kartaca'nın eline geçti.

Anibal, Kartaca süvari birliklerinin komutanı olarak kayınbiraderi Asdrubal'in emrinde sekiz yıl daha savaşlara katıldı. M. Ö. 221'de Asdrubal kılıcı elinde ölünce, Kartaca ordusu 26 yaşındaki Anibal'i başkomutanlığa seçti. Babasının amacına varabilmek için hazırlıklara başladı. İspanya'yı bütünüyle eline geçirecek, sonra Pireneler'i aşarak Rhône vâdisini alacaktı.

Böylece Galler ülkesinden geçen ve Kartaca için gerekli kalay madenlerinin taşınıp getirildiği yolların güvenliğini sağlıyacaktı. Bir yönden de Alp dağları eteklerinde oturan ve Roma'lıları ezmek için ta-

Napoli müzesinde bulunan Anibal'in bir büstü.

sarladığı plânda kendisine yardımcı olacak Gal kabileleriyle de dostluk kuracaktı. İlk önce, İspanya'da ele geçiremediği biricik şehir Saguntum'u sekiz aylık bir kuşatmadan sonra aldı. Artık Roma'lılara karşı açıkca harb açmıştı. Roma'nın da hazırlık yaptığını duyunca ordusunu üçe böldü. Bunlardan birini Kartaca'ya gönderdi. Öbürünü kardeşi Astrubal komutasında olmak üzere İspanya'da bıraktı. Kendisi de üçüncü ordunun başına geçerek İtalya'ya doğru yola koyuldu. Bu ordu, 50.000 piyade, 9.000 süvari ve 37 filden meydana gelen bir kuvvetti.

Anibal, bu orduyla Pirene dağlarını aştı, Rhône vâdisini ele geçirdi ve aşılmaz Alp dağlarına doğru ilerledi.

Anibal'in Alp dağlarını hangi yoldan geçtiği kesin olarak bilinmemektedir. Roma'lı tarihçi Tito Livius'a göre: Kartaca'lı komutan, Durance vâdisi boyunca ilerleyip Mont Geneve'e ulaşmıştır. Öbür tarihçilere göre de Dora Riparia vâdisine gelmek için Mont Cenis'ten geçmiştir. Gerçek olan, bu seferin Anibal'e çok pahalıya malolmuş bulunmasıdır. Çünkü Padana düzlüğüne vardığında, ordusunun gücü çok azalmış, elinde 20.000 piyade, 6.000 süvari ve 10 fil kalmıştı.

Anibal, ordusuna çeki düzen vermek ve askerlerini dinlendirmek için bir süre Padana düzlüğünde konakladı. Kendisi de yorgun düşmüş ve geçirdiği ateşli bir hastalık sonucu gözlerinden birini kaybetmişti.

Anibal, İtalya'da Roma'lılarla ilk olarak Tiçino ırmağı kıyısında çarpıştı. Bu savaşta Roma ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Kısa bir süre sonra Trabia'da yapılan ikinci savaşta da Roma'lılar yenildi. Böylece bütün Kuzey İtalya, Anibal'in eline geçmiş oldu. Bundan sonra Apeninler'i aşarak Etrürya'ya girdi.

M. Ö. 217 yılında, Trasimeno gölü kıyısında Roma'lılar üçüncü defa Kartaca ordusuna yenildiler. Orta İtalya'ya giren Anibal, Roma'yı kuşatmaktansa güneye inerek Yunan şehirlerini Roma'lılardan ayırmayı ve Makedonya Kıralı Filip V'le anlaşmayı uygun buldu. Onların yardımlarını sağlamakta gecikmedi. Ama Orta İtalya'daki şehirler Roma'dan ayrılmamışlar, küçük savaşlarla Anibal'i yıpratma siyasetini gütmeye başlamışlardı. Roma da aynı biçimde hareket ediyordu.

M. Ö. 216 yılında, parti kavgaları yüzünden Roma'nın siyaseti değişti ve Roma ordusu açık bir savaşı kabul etti. Canusium'da cereyan eden bu savaşta 86.000 kişilik Roma ordusu Anibal'in önünde perişan oldu. Ama Kartaca'lı ünlü komutan kesin bir sonuca ulaşmak için gereken davranışta bulunmadı. Belki de Kartaca'dan istediği yıpranmamış birlikleri bekliyordu. Ama oradan hiçbir yardım sağlayamadı. Anibal'in kardeşi Astrubal, İspanya'dan birlikleriyle ağabeysine yardıma koşmak istediyse de başaramadı. Daha İtalya'ya girer girmez yokedildi.

Anibal tekrar güneye çekildi ve 16 yıl ordusu ile orada kaldı. Bu yıllar içinde Roma'lılar Publius Scipio'nun komutası altında İspanya'yı ele geçirerek Afrika'ya kadar gitmişlerdi. Anibal'e yardımdan kaçınan Kartaca, ünlü komutanlarından yardım dileğinde bulundu. Ordusunu topluca denizden Kuzey Afrika'ya geçiren Anibal Roma'lılarla Zama'da karşılaştı.

M. Ö. 202 yılında cereyan eden bu savaşta yorgun Kartaca ordusu kendinden kat kat üstün Roma'lılar karşısında yenilgiden kurtulamadı. Anibal bütün strateji ustalığını kullanmış, bütün hilelere başvurmuştu. Ama gençliğindenberi Kartaca'lılar karşısında savaşmış ve onların bütün taktiklerini öğrenmiş olan Roma'lı komutan Scipio, Anibal'in oyunlarına gelmemişti.

Hayatında ilk ve son defa büyük bir yenilgiye uğramış olan Anibal, savaştan sonra Kartaca'ya döndü. Otuz altı yıldanberi vatanından uzak kalmıştı. Bu yenilginin intikamını almak için orduyu yeniden düzene sokmaya kalktı. Ama, Kartaca'lılar savaşmak değil, ticaret yapmak istiyorlardı. Anibal'i dinlemediler. Bu büyük komutan da memleketini bırakıp Roma'lılara karşı savaşa hazırlanan Suriye Kıralı Antiochus III'e yardıma gitti.

Kıral Antiochus III, savaşta bu büyük komutanın uyarmalarını dinlemedi ve Roma'lılara yenildi. Roma'lılar barış anlaşmasında Anibal'in de kendilerine teslim edilmesini istediler. Bunu haber alan Anibal, Anadolu'daki Bithynia Kıralı Prusias'ın sarayına sığındı. Ama Roma'lılar onu burada da buldular. Anibal, kaldığı evin sarıldığını görünce: «Roma halkını, şu her günkü derdinden kurtaralım» diyerek yanında taşıdığı zehiri yutarak intihar etti.

Garip bir raslantı; teslim olmaktansa ölmeyi tercih eden Anibal, kendi hayatına kıyarken, onu ilk ve son defa yenilgiye uğratan Roma'lı komutan Scipio da ölerek tarih sahnesinden çekiliyordu. (M. Ö. 183).

Alp dağlarından geçiş, Anibal'e ordusunun yarısını kaybettirmişti.

Vatandaşları tarafından aldatılan Anibal, Kartaca'nın kuşatıldığını duyunca yardıma koşmuştu.

KÖPEK BALIKLARI

Köpek Balığı'nın, Asya ve Afrika'daki bazı yırtıcı hayvanlarla birlikte ortak bir ismi vardır: «İnsan Yiyici». Gerçekten bu canavarların çoğunlukla sıcak denizlerde, kazaya uğramış insanlarla kıyıdan biraz açıkta yüzenlere saldırıp parçaladıkları sık sık işitilir. Köpek Balıkları'nın bu saldırganlığını önlemek ve onları tehlikesiz bir duruma getirmek için çalışmalar yapan uzmanlar, birkaç yol bulmuşlardır. Bunlardan biri sarı renkli cankurtaran yelekleri, öbürü de «Köpek Balığı Yağı» dır.
Uzmanların yaptığı incelemeler, Köpek Balıkları'nın sarı renge ve kendi yağlarını sürünen insanlara her zaman saldırmadıklarını ortaya koymuştur.
Köpek Balıkları'nın en üstün özelliği, bunların çok iyi yüzücü olmalarıdır. Üstün bir güce sahip olan bu türden balıkların iskeletleri dışında bütün vücutları kaslardan meydana gelmiştir. Bu kaslar içinde en güçlüsü, balığın başından başlayıp, vücudunun her iki yanından kuyruğuna kadar giden uzun kaslardır. Bu kaslar, Köpek Balıkları'nın iyi yüzücü olmalarını sağlar. Örnek olarak Pamuk Balığı'nın bir denizaltı gemisinin üç katı hızla denizin derinliklerine inebildiğini gösterebiliriz. Köpek Balıkları hiç uyumazlar. Sürekli olarak yüzer ve av peşinde koşarlar. Bu canavarlardan biri yaralanınca öbürleri onu hemen parçalarlar. Onların bu canavarlığı üzerinde bir fikir sahibi olmak için, yaralanmış bir Canavar Balığı'nın kendi iç organlarını yediğini söylemek yeterlidir.

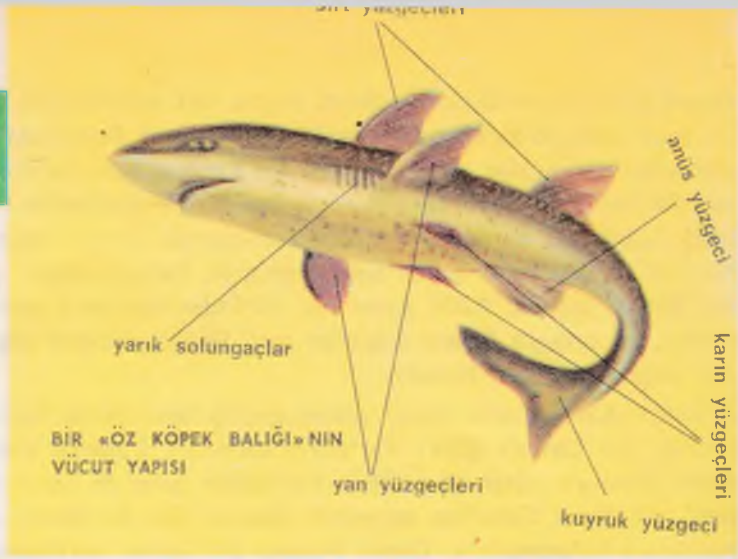

BİR «ÖZ KÖPEK BALIĞI»NIN VÜCUT YAPISI

CANAVAR BALIĞI'NIN DİŞLERİ

Canavar Balığı'nın dişleri, dudaklarının hemen gerisinde ve birçok koşut diziler durumundadır.

KÖPEK BALIKLARI'NIN YARARLARI

Küçük boyda olan Köpek Balıkları'nın eti lezzetlidir. Bazı türlerinin derileri, zımpara kâğıdı yerine sert maddelerin parlatılmasında ve kösele endüstrisinde kullanılır.
Karaciğerlerinde, bol vitaminli bir yağ bulunur. Çin'liler, bunların yüzgeçlerini kurutarak yerler.
Dişlerinden süs eşyası yapılır.

KÖPEK BALIKLARI'NIN ÖZELLİKLERİ

Köpek Balıkları'nın iskeletleri esnek bir kıkırdaktan meydana gelmiştir. Suda kaynatılan bu kıkırdak, jelâtin olur. Yalnız, iskeletlerinin bazı bölümleri kireçli olduğundan serttir.
Kafatasları kıkırdaktan bir kutu gibidir. Çene kemiğinin kafatasıyla bağlantısı çok yalındır. Yakalanan bir Harhariyas'ın en kolay ayrılan yeri çenesidir. Köpek Balıkları'nın derisi çok dayanıklıdır. Bu derinin çeperleri pütürlüdür. Plâkoyid denilen pulları çok serttir. Ağızlarının çevresindeki sert pullardan keskin dişlerine derece derece bir geçiş görülür.
Çok keskin olan dişleri, koparıp aldığı avlarını çiğnemeye yaramaz, canavar onları bütün bütün yutar. Sindiremediği besinleri kusarak dışarı atar. Düşen dişlerinin yerine yenileri çıkar. Köpek Balıkları'nın solungaçları vücutlarının yanlarında, birbirine koşut yarıklar durumundadır.
Köpek Balıkları, sıcak ve ılıman denizlerden soğuk denizlere kadar bütün sahil ve açık denizlerde yaşarlar. Yüzeye yakın yerden dibe kadar değişik derinliklerde dolaşan 150'ye yakın türü vardır.

KILAVUZ BALIĞI

Köpek Balıkları'nın altında yüzen bu balığa Kılavuz Balığı denir. Önceleri bu balıkların, Köpek Balıkları'na yol gösterdiği sanılırdı. Ama bugün, bunların Köpek Balıkları'ndan arta kalan av parçacıklarıyla beslendikleri ve onların altında bu amaçla yüzdükleri anlaşılmıştır. Köpek Balıkları'nı izleyen Kılavuz Balıkları, yorulup geri kaldıkları zaman, arkadan gelen öbür Köpek Balıkları'na yem olurlar.

YAPIŞKAN BALIĞI

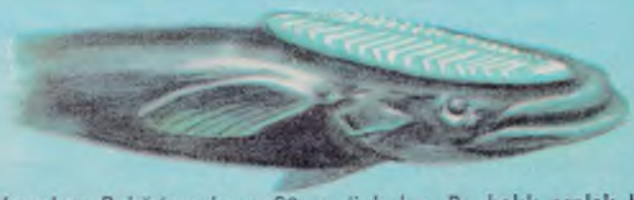
Yapışkan Balığı'nın boyu 90 sm.'i bulur. Bu balık asalak bir hayvandır. Köpek Balıkları'nın derisine yapışıp kendisini taşıtır. Arasıra, artığını yemek için Köpek Balıkları'ndan ayrılır ve sonra yapıştığı yere tekrar döner.
Yapışkan Balığı'nın yapışma organı başının üzerinde bulunan disk biçiminde bir çekmendir. Bu çekmen o kadar güçlüdür ki yapışkan balığı onu, deniz kaplumbağalarını ve büyük balıkları avlamak için «canlı bir olta» olarak da kullanır.

Değişik türlerdeki Köpek Balıkları'nın toplu olarak görünüşü. Resimde görülen küçük balıklar, çeşitli cins Kılavuz Balıkları'dır.

KÖPEK BALIKLARI'NIN ÇEŞİTLİ TÜRLERİ

1 - KÜÇÜK KEDİ BALIĞI: Uzunluğu 30 - 80 sm. arasında değişir. Sert derisi eski çağlarda, çoğunlukla tahta, fildişi ve maden parçalarını parlatmada kullanılırdı. Bu balık genellikle kıyılara yakın kumlu deniz diplerinde yaşar.

2 - HARHARİYAS: 2 - 3 m. uzunluğunda olan bu balığın çok dayanıklı ve esnek bir derisi vardır. Bu özelliğinden ötürü Harhariyas'ın derisi kösele olarak da kullanılır. Vurdum duymaz bir balık olduğu için kolaylıkla avlanır. Balıkçılar arasında da bundan ötürü «uykucu» diye anılır.

3 - PAMUK BALIĞI: 6 - 7 m. uzunluğundadır. En korkunç «İnsan Yiyici» lerden biridir. Gemilerden atılan artıkları yemek için onların peşinden ayrılmaz. Onların bu alışkanlığı, kölelik çağında, esir gemilerinden atılan zenci cesetlerini yemelerinden ötürü kazandıkları da söylenir. Avlanan bir Pamuk Balığı'nın midesinde şunlar bulunmuştur: İki koyun kafası, bir domuzun art bölümü, tasmasıyla birlikte bir köpek leşi, eski bir ayakkabı, niteliği anlaşılmayan 100 kilo et, yarım düzine şişe.
Pamuk Balıkları, Atlas Okyanusu'nda ve Büyük Okyanus'ta yaşarlar. Bunlar, büyük bir hızla yüzerler (saatte 30 mil).

4 - KAPLAN HARHARİYAS: Derin ve sıcak denizlerde yaşayan bu balığın boyu 6 - 7 m. arasındadır. Kaplan Harhariyas'ların arasıra Yunus Balıkları'na ve insanlara saldırmak için kıyılar ve ırmak ağızlarına kadar sokuldukları da görülür.

5 - ÇEKİÇ BALIĞI: Kafası çekice benzediği için bu isimle anılır. Uzunluğu 4 - 5 m. kadardır. Yavrular, dişi balığın içinde gelişen yumurtalardan çıktıktan sonra doğar.

6 - CANAVAR BALIĞI: En korkunç bir «İnsan Yiyici» dir. Uzunluğu 12 m.'ye, ağırlığı da 1200 kg.'a ulaşır. Dişleri de 7,5 sm.'dir.

7 - SAPAN BALIĞI: 5 - 6 m. uzunluğunda 500 kg. ağırlığındadır. Çevik bir yapılışa sahiptir. Uzun kuyruğunu küçük balık sürülerinin ortasında hızla sallamak yoluyla onları sersemletir ve sonra kolayca yakalayıp yer.

8 - DEV HARHARİYAS: Bugün denizlerde yaşayan balıkların en büyüğüdür. 18 m. uzunluğunda ve 7 ton ağırlığındadır. Küçük balıklarla beslenir. Derin denizlerde yaşar ve arasıra suyun yüzüne çıkar. Çok büyük olan karaciğerinden 600 litre yağ elde edilir.

9 - ÖZ KÖPEK BALIĞI: 100 - 150 sm. uzunluğunda olan bu balık genellikle Atlas Okyanusu ve Akdeniz'in çamurlu diplerinde yaşar. Yumuşakçalar, kabuklular ve deniz kurtlarıyla beslenir. Eti, Kuzey Avrupa'da füme olarak satılır. Fransa'da da taze taze yenir.

ÇIRAĞAN YANGINI

Beşiktaş'la Ortaköy arasında, deniz kıyısında bir dantelâ inceliği ile işlenmiş, beyaz mermer duvarlarla çevrili yapı kalıntısını İstanbul'da oturanlar bilirler. Bu, 19'uncu yüzyıl Osmanlı-Türk mimarlığının göz kamaştırıcı bir yapısı olan «Çırağan Sarayı»nın 19 Ocak 1910'da geçirdiği bir yangından arta kalan iskeletidir.

Osmanlı tarihinde, zevk ve eğlence çağı olarak anılan «Lâle Devri»nden İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarına kadar geçen süre içinde Çırağan Sarayı çeşitli olaylara sahne olmuş, şiirimizden musikimize kadar giren adı, geniş yankılar bırakmıştır. Böylesine değerli tarihî bir yapının dikkatsizlik yüzünden çıkan yangınla yok olması, gerçekten bir kayıptır.

Kökü, Farsça'dan gelen «Çırağan» kelimesi ışık, mum ve kandil anlamları karşılığında kullanılmıştır. Gerçekten de sarayın bugün bulunduğu alanda, «Lâle Devri» (1718-1730)'nin ünlü gece eğlenceleri düzenlenir, lâlelerin arasında yakılan renk renk kandillerle Binbir Gece Masallarını andıran bir hayat yaşanırdı.

Çırağan Sarayı, o çağdan sonra gelen padişahlar tarafından da benimsenmiş, ek yapılarla genişletilmiş ve onarılmıştı.

«ÇIRAĞAN SAFALARI» VE «ÇIRAĞAN SOHBETLERİ»

Çırağan Sarayı'nın bugün bulunduğu alanda, «Lâle Devri»nin ünlü Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın eşi Fatma Sulta'nın sanı dillerde dolaşan yalısı vardı. Yalının kıyı boyunca uzayan lâle bahçesinde düzenlenen eğlencelere, Padişah Ahmet III başta olmak üzere zamanın bütün ileri gelenleri toplanır, sabahlara kadar süren «Çırağan safası, Çırağan sohbetleri» yapılırdı.

Ünü Avrupa'ya kadar yayılan bu zevk ve eğlence çağı, Patrona Halil İsyanı ile tarihe karıştıktan sonra da Çırağan önemini kaybetmedi. Padişahlar, yalının bahçesini genişletip ek yapılarla büyülterek burasını yazlık bir köşk olarak kullanmaya devam ettiler.

Üç aylık bir saltanat süresinden sonra yakalandığı akıl hastalığı yüzünden tahttan indirilen Murat V, ömrünün 28 yılını Çırağan Sarayı'nda bütün ailesiyle birlikte bir tutuklu gibi geçirmişti.

Mahmut I'in padişahlığı yıllarında burada yabancı elçilere ziyafetler verilmesi bir gelenek olmuştu.

19'uncu yüzyılın sonlarında Padişah Selim III kızkardeşi Beyhan Sultan'ın elinde bulunan yalıyı, parasını ödeyerek satınaldı. Padişahın yalıyı yeniden yaptırmak kararında olduğunu anlayan Sadrazam Yusuf Paşa, büyük bir yapı plânı hazırlattı. Ama, o sıralarda devletin içinde bulunduğu malî sıkıntıyı gözönünde bulunduran Selim III kararını uygulamaktan vazgeçerek bazı onarımlarla yetindi.

Padişah Mahmut II de Çırağan'ı yazlık köşk olarak kullanıyordu. Saltanatının sonlarına doğru sarayın bulunduğu alanı yeni arsalar katarak genişletti, yalıyı da ek yapılarla büyülttü ise de oturmak fırsatını bulamadan öldü. Ondan sonra tahta geçen Padişah Abdülmecit de Çırağan'ı yazlık köşk olarak kullanıyordu. Ayrı ayrı 5 yapıdan meydana gelen yalıda harem ve veliaht daireleri ile valide sultan (Padişahın annesi) ve kadın efendiler (padişah eşleri) için bölümler vardı. Bu yıllarda Çırağan Bahçesi de cadde üzerinden Yıldız Bahçesi'ne bir köprü ile de bağlandı. Abdülmecit, Dolmabahçe Sarayı yapıldıktan sonra Çırağan köşklerini de yıktırarak burada büyük bir saray yaptırmaya kalkıştı. Ama parasızlık ve çeşitli engeller yüzünden yapıya bir türlü başlanamadı.

ÇIRAĞAN SARAYI'NIN YAPILIŞI

Bugün kalıntılarına raslanan Çırağan Sarayı'nın yapımına, Abdülâziz'in ilk saltanat yıllarında başlandı. Sarayın projeleri saray mimarı Nikoğos Balyan tarafından hazırlanmış, yapı işlerini de oğulları Serkis ve Agop Balyan üzerlerine almışlardı. Zaman zaman yapımına ara verilen saray için birbuçuk milyon altın lira harcandığı gibi ayrı olarak Mısır'dan sağlanan paralarla Tophane ve Tersanenin mirî (devlet) giderlerinden de ödenekler ayrılmıştı.

← Murat V'in tahttan indirilmesi olayını bir haksızlık olarak kabûl eden Ali Suavi, Murat'ı tekrar padişah ilân etmek için düzenlediği ve «Çırağan Sarayı Olayı» diye anılan ayaklanmayı bastırmaya gelenlerden ünlü Yedi-Sekiz Hasan Paşa tarafından sopayla öldürülmüştü.

ÇIRAĞAN SARAYI OLAYI (20.5.1878)

Tarihimize «Çırağan Sarayı Olayı» diye geçen baskın şöyle cereyan etmişti:

Filibeli Ahmet Paşa'nın başında bulunduğu ve çoğunluğu göçmenlerden meydana gelen 500 - 600 kişilik bir kalabalık Çırağan Sarayı'nın yakınındaki Mecidiye Camii önünden hareketle saraya vardılar. Ali Suavi de ayrı bir grupla Kuzguncuk'tan bir mavnayla gelerek sarayın rıhtımına çıktı. Ali Suavi adamlarıyla rıhtım üzerindeki nöbetçilere, Ahmet Paşa da sarayın Paşa Dairesi ile Serdap Köşkü'nde bulunan muhafızlara saldırarak silâhlarını ellerinden aldılar. Ali Suavi, Murad'ın bulunduğu daireye geçerek önünde saygıyla iğildi ve kendisini padişah ilân edeceğini bildirdi. Ama bu sırada olay duyulmuş ve Beşiktaş Muhafızı Yedi - Sekiz Hasan Paşa ile Binbaşı Bekir Bey, kuvvetleriyle Çırağan Sarayı'na yetişmişlerdi. Hasan Paşa, Murat'ı büyük salona götürmekte olan Ali Suavi'yi başına vurduğu bir sopayla cansız yere serdi. Binbaşı Bekir Bey de askerleriyle göçmenleri saraydan dışarı atmakta güçlük çekmedi (Resim).

Dışı beyaz mermerle kaplanan ve cephesi yine mermer sütunlarla süslenen saray, Osmanlı - Türk mimarlığının Rönesans tarzındaki gözkamaştırıcı bir örneği olmuştu. Saray, iç süslemeleri yönünden dış görünüşünden daha da üstün bir sanat değeri taşıyordu.

Beşiktaş - Ortaköy arasında, deniz kıyısında ekleriyle birlikte geniş bir alanı kaplıyan bu eşsiz saray, değerli ve pahalı mobilyalarla da donatılarak açıldı (1866).

Abdülâziz, arasıra Dolmabahçe Sarayı'nda da kalmakla birlikte günlerinin çoğunu Çırağan Sarayı'nda geçiriyordu. Ama Abdülâziz, tahttan indirilişinden (31 Mayıs 1876) bir iki gün önce ansızın Çırağan'dan, Dolmabahçe Sarayı'na geçmiş ve bu tarihî olayla kendi yaptırdığı sarayda karşılaşmaktan kurtulmuştu.

Murat V kısa süren padişahlığından sonra tahttan indirilince (1 Eylül 1876), Abdülhamit II'nin buyruğuyla Çırağan Sarayı'nda oturtuldu. Akıl hastalığına yakalandığı için tahtından indirilen Murat V, hayatının bundan sonraki 28 yılını, bütün ailesiyle birlikte Çırağan Sarayı'nın mermer duvarları arasında geçirdi.

ÇIRAĞAN SARAYI OLAYI, SEBEP VE SONUÇLARI

Çırağan Sarayı'nda geçen önemli bir tarih olayı da Ali Suavi tarafından düzenlenen ayaklanmadır.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin ileri gelen üyelerinden birisi olan Ali Suavi, Abdülâziz'in tahttan indirilişinde olumlu çabalar göstermişti. Ama, Murat V'in kısa bir saltanat sürmesinden sonra tahttan uzaklaştırılışını açık bir haksızlık olarak kabul ediyordu. Ona göre Murat V bir aralık rahatsızlanmış olsa bile sonradan iyileşmiş bulunduğundan ortada saltanat hakkının elinden alınmasını gerektiren haklı bir sebep yoktu. Bu düşünce ile harekete geçen Ali Suavi, Abdülhamit II'ye karşı gizli ve açık bir mücadele kampanyası açmıştı. Bu sıralarda İstanbul'da Osmanlı - Rus Savaşı üzerine Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan kaçıp gelenlerden meydana gelen büyük bir göçmen kalabalığı vardı.

Ali Suavi, bütün gücünü kullanarak bu göçmenlerle işbirliği yapmanın yolunu buldu. Çırağan Sarayı'na bir baskın yapacak, Murat V'i kurtarıp padişah ilân edecekti.

Olaydan bir gün önce «Basiret» gazetesinde yayınladığı bir yazıyla adamlarına üstü kapalı bir dille hazırlık işaretini de verdi. Ertesi gün aralarında Filibeli Ahmet Paşa'nın da bulunduğu ve çoğunluğu göçmenlerden meydana gelen beş - altı yüz kişilik bir kalabalık karadan, Ali Suavi de bir mavnaya doldurduğu adamlarıyla denizden Çırağan Sarayı'nı bastı.

Tarihimizde «Çırağan Sarayı Olayı» diye anılan bu baskın, bir sonuç vermeden ve Ali Suavi'nin ölümüyle kapanıp gitti. Ali Suavi ile birlikte olaya katılan göçmenlerin birçoğu çatışmalarda ölmüş, başta Filibeli Ahmet Paşa olmak üzere geri kalanlar da çeşitli cezalara çarptırılmışlardı.

Bu olaydan sonra Abdülhamit II, Çırağan sarayında çok sıkı güvenlik tedbirleri aldırdı, Murat'ı da ölümüne kadar (29 Ağustos 1904) dışardan kimseyle görüştürmedi.

ÇIRAĞAN SARAYI YANGINI

İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra Çırağan Sarayı, Meclislerin toplantıları için kullanılmaya başlandı.

Meclisin ikinci toplantı dönemi burada parlak bir törenle açılmıştı (14 Kasım 1909). Sarayın üst katındaki birbirinden güzel üç salonundan Boğaziçi yönündekine padişahın tahtı yerleştirilmiş, ortadaki salon Meclis-i Mebusan (Millet Meclisi)'a, İstanbul yönündeki de Âyan Meclisi (Senato)'ne ayrılmıştı.

Meşrutiyet Çağı meclisleri, bir yıl kadar bir süre yurdumuzun en güzel ve değerli yapılarından olan Çırağan Sarayı'nda toplandı.

Bir kış günü, sabahın saat 5'inde bütün İstanbul halkı, Boğaziçi'ni yalayan bir alev yığınıyla uyandı. Heyecanla Beşiktaş'a doğru koşanlar Çırağan Sarayı'nın alev alev yandığını gördüler. İtfaiyenin ve halkın bütün çabalarına rağmen bu eşsiz yapının birkaç saat içinde yanıp kül olması önlenemedi (19 Ocak 1910).

Yangın olayı sırasında Çırağan Sarayı'nın 5 milyon altın lira değerinde olduğu hesaplanmıştı. Yapılan incelemelerden, yangının Mebusan Meclisi salonunun üstünde bulunan kalorifer bacasının tutuşmasından çıktığı anlaşılmıştı.

Lâle Devri'nin bir sembolü olan ve adını o çağın eğlence araçları arasına giren mum, kandil ve çıradan alan bu ünlü sarayın, beş saat içinde bir «çırağ» gibi yanması, tarihin dikkate değer bir olayıdır.

Çırağan Sarayı, şimdi ayakta kalan mermer duvarlarıyla bir yıkıntı durumundadır. Çırağan Sarayı'nın ayakta kalan mermer kaplı duvarlarından yararlanılarak modern bir otel yapmak için birçok tasarı hazırlanmışsa da, olumlu bir sonuca varılamamıştır. Sarayın geçmiş yıllardaki ünlü lâle bahçesi bugün futbol stadı olarak kullanılmaktadır.

ORTAÇAĞDA TURNUVALAR

Bugün büyük spor karşılaşmaları nasıl sizlerin ilgisini çekiyorsa, Ortaçağ'da da TURNUVALAR aynı heyecanı uyandırırdı.

Savaşlarda kazanılan başarılar, yabancı bir prensin ziyareti, soylu kişilerin evlenme törenleri gibi önemli olaylar, çoğunlukla ilkbahar ve yaz aylarında turnuvalar düzenlenmesine sebep olurdu.

12 ve 13'üncü yüzyıllarda, bu oyunlar küçük çapta bir savaştan farksız olurdu. Yaralananların ve ölenlerin sayısı küçümsenemiyecek kadar çoktu.

Kilise, turnuvaları dinî törelere aykırı birer oyun olarak ilân edince, turnuvalar, birer maharet yarışması durumunu almaya başladı. Şiddetli ve vahşi çarpışmalar, yerini cesaret ve maharete bıraktı.

ÇAĞRI

1 - Bir turnuvanın düzenlenmesine karar veren o bölgenin senyörü, çevresindeki şatolara haberciler gönderirdi. Çağrı kâğıtlarında, turnuvaya gelmesi istenen soylu kişinin ismi, unvanı ile turnuvanın yapılacağı alan ve tarih, kazananlara verilecek armağanların listesi yazılı bulunurdu.

2 - Bir turnuvanın düzenlenmiş olduğu haberi böylece ülkenin dört bir yanına yayılırdı. Bazı şövalyeler, bu turnuvaya katılabilmek için haftalarca, hattâ aylarca süren yolculuklara katlanırlardı. Turnuvaya katılmak üzere uzak bölgelerden gelen soylu kişiler törenle karşılanır, kendileri için hazırlanan yerlerde ağırlanırlardı.

Gösterişe düşkün olanlar beraberlerinde bir yığın da hizmetçi getirir, turnuva alanı çevresinde kurdurdukları çadırlarında otururlardı. Bunların rengârenk çadır ve bayraklarıyla donanan alan çevresi güzel bir görünüş meydana getirirdi.

TURNUVA KURALLARI

3 - Turnuvaya katılmak isteyenler önce bilgi ve güçlerini hakemlere kabul ettirmek zorundaydılar. Çünkü turnuvaların, belli ve açık kuralları vardı. Bu kurallardan biri de turnuvaya katılıp, yarışacak kimselerin soylu kişiler olmasını gerektiriyordu. Uzak bölgelerden gelenler, kimliklerini ispatlamak zorundaydılar.

4 - Yalnız bunun bir ayrıntığı vardı: Kimliğini seyircilerden ve çarpışacağı kimseden gizli tutmak isteyen soylu kişi, turnuva alanı çev

Ortaçağ'da bir turnuva alanının genel görünüşü.

resine dikilen armasının üzerini bir belerinle örterdi.

5 - Alan çevresine dikili armalardan birine mızrağıyla dokunan şövalye, çarpışmak istediği kimseyi belirtmiş olurdu. Bunu gören hasmı da uğraş için hemen tedbirini alır ve böylece çarpışma başlardı.

6 - Köylüler ve hizmetçiler, turnuvayı tahta bir bölmeyle ayrılan yerden seyrederlerdi. Bunların arasında seyyar satıcılar dolaşır, sesleri heyecan çığlıklarına karışırdı. Bu bölmenin arkasında, kahramanlık şarkıları söyleyen ve «turbadur» denilen saz şairleri de göze çarpardı.

Bunlar, aynı zamanda dövüşlerde büyük yararlık gösteren soylu kişiler adına şiirler düzer, sonra bu şiirleri gezip dolaştıkları yerlerde, şatolarda okurlardı.

7 - Soylu kadınlar ve ihtiyar senyörlerle şövalyeler, kendileri için hazırlanmış olan tribünlerden turnuvayı seyrederlerdi.

8 - Alanın bir köşesinde hakemler için de yüksek bir tribün bulunurdu. Turnuva başlamadan önce hakemler yarışmaya katılacak soylu kişilerin silâhlarını kontrol eder ve «Turnuva kuralları»nı bir defa daha açıklarlardı.

OYUN ALANINDA...

9 - Köylü ve hizmetçilere ayrılan bölmenin önüne yerleştirilen borazanlar, turnuvanın başladığını borularını öttürerek bildirirler; çığırtkanlar, oyunlara katılan soylu kişilerin isimlerini haykırırlardı. Böylece sabahın erken saatlerinde başlayan turnuva, akşam güneş batıncaya kadar sürüp giderdi.

10 - Turnuva yarışmaları arasında, at üzerinde kılıç ve kalkanla yapılan savaş, seyircilerin yüreklerini ağızlarına getirirdi. Çünkü tehlikeli olan bu çarpışma, çok defa yarışçılardan birinin yaralanması veya ölmesi ile sonuçlanırdı.

TURNUVANIN ÇEŞİTLİ OYUNLARI

11 - Turnuvanın değişik oyunlarından biri de «Demir bir halkaya mızrak geçirme» yarışmasıydı. Bu oyunda yarışçı at koştururken asılı demir bir halkaya elindeki mızrağı geçirmeye çalışırdı.

12 - Bu oyunlardan en tehlikelisi «Gürzlü döner mankeni mızraklama» idi. Yarışçı, at koştururken, kolları açık biçimde yapılmış mankenin bir elindeki nişan tahtasını mızrağı ile delmeye çalışırdı. Vuruşun yapıldığı anda manken, ekseni çevresinde döner, böylece öbür elindeki gürzler de savrulmuş olurdu. Savrulan demir dikenli gürzlerden kurtulmak büyük maharet isteyen bir işti.

13 - «Köprü savunması» oyunların sonuncusuydu. Tahtadan yapılmış bir köprü üstünde yer alan yarışçı, bunu geçmek isteyenlerin saldırısını kılıç ve kalkanı ile defetmeye çalışırdı. Vahşi bir görünüşü olan bu çarpışmada da ölen ve yaralananlar olurdu.

14 - Günlerce süren turnuva sonunda hakemler, yarışmanın birincisini ilân ederlerdi. Birinci olan soylu kişi, turnuvayı düzenleyen senyörün oturduğu tribünün önüne gelerek armağanını alırdı. Genellikle bu armağan pek kıymetli bir şey olmazdı, ama mânevi değeri fazla idi. Onun kazandığı birincilik, kendisine büyük bir ün sağlar, kahramanlık ve maharetini ispatlardı.

SİNDİRİM SAĞLIĞI

Bu yazımızda sindirim sağlığını koruyucu bazı açıklamalarda bulunacağız. Aldığımız besinlerin özelliklerinden söz edecek değiliz ama, onların vücudumuza nasıl *mal edildiklerini bilmek hepimiz için gereklidir.

Aldığımız besin maddelerini organizmanın kendine mal edeceği, yani özümsiyeceği duruma getiren sindirim sistemimiz oldukça karışık bir «makine» ye benzer. Sindirim, uzun ve nazik bir iştir. Sindirim sistemi organlarının büyük bir bölümü gece, gündüz demeden aralıksız bir biçimde ve hiç aksamadan çalışmak zorundadır. Gerçekten biz uyurken bile sindirim devam eder. Sabah uyandığımızda önceki akşam yediklerimizin hemen hepsi henüz barsaklarımızdadır. Arasıra 21 saat bile orada kaldıkları olur. Besinleri, vücudumuza nasıl ve hangi şartlar altında mal ediyoruz? Sindirim «Makinemiz» in, dolayısiyle organizmamızın iyi çalışması işte bu sorunun karşılığına bağlıdır.

SOFRAYA YORGUN OTURMAYINIZ

Sindirim, vücudun büyük bir enerji harcamasını gerektirir: Çünkü vücut, bu görevi yapabilmek için çeşitli sindirim sistemi organlarını çalıştırmak zorundadır. Bu organların çalışması için de gerekli enerji, ancak besinlerin iyi sindirilmesiyle mümkündür. Bundan ötürü sofraya yorgun argın oturmamak gerekir.

Dinlenmeden sofraya oturup, yemek yemek, besinlerin en az dörtte birinin barsaklarımızdan sindirilmeden geçip gitmesine sebep olur.

YAVAŞ YEMEK YİYİNİZ

Mide özsuyunu salgılayan mide bezleri gibi, tükrük bezleri de sinirlerin etkilenmesi sonucu, yani koku alma, yenecek şeyleri görme, kısaca bunları düşünmekle, çalışmaya başlarlar. İştah açıcı yemeklerle dolu bir tabağı gözümüzün önüne getirdiğimiz anda, mide özsuyu salgılamasını artırır.

Ama en önemli olan iştahımızdır. Acıkmadan ve yemek yemiş olmak için sofraya oturmak yersizdir. İştahımız yoksa veya yemek yemiş olmak için sofraya oturmuşsak bezler salgılamayı azaltır, sindirim yavaşlar.

Öte yandan hızlı yemek yemek sindirimi zorlaştırır. Çiğnemeden yutulan lokmaların parçalanması görevi midemize bırakılacak olursa, bu organımız zorlanmış olur.

«SİNDİRİM AĞIZDA BAŞLAR»

Bir lâtin atasözü «prima digestio fit in ore» (sindirim ağızda başlar) der. Gerçekten, besinleri ağızda iyice çiğnemek, yutmadan önce de bunlara tükürüğü adamakıllı emdirmek gerekir. Neden?

Bir lokma ekmeği uzun bir süre çiğnerseniz ağzınızda şekersi bir tat meydana gelir. Bu «ptiyalin» denilen kimyasal bir maddenin etkisi sonucudur.

Ptiyalin, ekmek ununda bulunan nişastanın maltoz'a dönüşmesini sağlayan bir «enzim» (besinler üzerine etki yaparak onları sade molekül yapılı maddelere parçalayan ve azotu kaplayan bir madde) dir. Maltoz da kolayca sindirilebilen bir cins şekerden başka birşey değildir. Nişasta ağızda tükrükle çözelmezse, barsaklar onun içindeki maltozu ememez.

YEMEK YERKEN OKUMAYINIZ

Sindirim sırasında, uzun süreli ağır bir çalışmaya koyulmuş olan sindirim sistemi organlarımızın da bir enerji harcaması gerekir.

Bu enerjiyi sağlayan sıvı da «kan» dır. Yemek yerken birşey okumaya kalkarsak beyin, sindirim sistemi organlarımız çevresine doğru yönelmiş olan kanı kendisine çeker. Çünkü okurken o da enerji harcar. Böylece sindirim sistemi organlarımızı kansız bırakmakla, onların görevlerini gereği gibi yerine getirmelerini önlemiş oluruz.

Yemekte, okumamayı öğütlememizin nedeni işte budur.

Doktorlar, sessiz ve rahat rahat yemek yemenin yararlarını saymakta daima haklıdırlar.

MİDEDE SİNDİRİM SÜRESİ

Besin maddelerinin midede kaldıkları süre aşağı yukarı 4 saattir. Buna «midedeki sindirim süresi» denir.

Öğleyin saat 13'te sofradan kalktıktan sonra saat 15'te tekrar birşeyler atıştırmak, mideyi ağır özümseme görevi sırasında boş yere doldurmaktan başka birşey değildir.

Doktorlar, sindirimi zor olan ağır besinler yemektense hafif, ama sık sık, yani belirli süreler sonunda yemek yemeyi öğütlerler.

SOFRADA DÜZGÜN BİR BİÇİMDE OTURUN

Görevini yerine getirebilmek için sindirim sistemimizin bütün organları, özellikle midemizin rahatça çalışması gerekir. Gerçekten de midemiz daralıp büzülerek aldığı besin maddelerini ezmeye çalışır.

Yemek yer yemez, oturup iki büklüm okumak, yazmak veya resim yapmak midemizin, genellikle sindirim sistemimizin bütün organlarını rahatsız etmek demektir. Bu da sağlığımızı zarara sokar. Onun için sofrada düzgün bir biçimde oturmalıyız.

SİNDİRİM SIRASINDA SUYA GİRMEMELİ

Sindirim sırasında, sindirim sistemi organlarının da enerji harcadığını ve bu enerjiyi de kanın sağladığını söylemiştik.

Suya, özellikle soğuk suya girdiğimiz zamanlar kan, iç organlarımızda, çoğunlukla sindirim sistemi organlarımız çevresinde toplanır. Bu, ölümle sonuçlanabilen ve organlarda «kan toplanması» adı verilen rahatsızlıklara sebep olabilir.

Bunun için sindirim sistemi organlarımızın yemekten sonra hiç değilse iki, üç saat dış etkilerden uzak tutulması gereklidir.

> ' ^ V - ^ \ W : V">N.

.